

Megjegyzések:

- 1.) ez család, a hagyomány szerint
Elsass/Lotharingia/-ból telepítették
át Magyarországra, állítólag Lott.
Károly alatt, Audolsheim községből
Kolmar mellől származtak.
- 2.) ez keresztlevél tanúsága szerint
Kaiser Lipót, József, Nep. János névre
kereszteltetett, a bpesti kerékvárosi
rom. kath. plébánián.
- 3.) Kaiser János építő és köfaragó
akadémia: főtá. (1877-71)
- 4.) már itt is kitűnt rajzkészségével,
a valamennyi felsőbb reálosztályok
között fogantatott versenyben,
a melyen mint legjobb rajzoló
a kitűzött prandizjat nyerte el.
- 5.) A párisi legfelsőbb képzőművészeti
akadémiába való felvitel - különösen
a külföldiekre nézve - igen sajnós.
Ez felvitel kizárólagosan franczia
nyelven, tehát szav- jvas és rajz-élti
ju.n. planuma (=logé) mellett: /-
vizsga és páruitelet (Jugement)
alapján történtek. -
Ez 4/10 1870 ról kelt felviteli okmányon
az iskola prima meg III Napoleon
szászarsága folykón: „Ecole Imperiale
et Speciale des Beaux arts” volt. Eke 1871
iki háború után „Ecole National et
Special des Beaux arts” lett az plueversise.
- 6.) Ide Weber elutal bpesti műépítő
ajánlatára ment. Együtt dolgozott itt
Nieman tanárral (Reis) és eluer (Bern)
építészel, ki a berni szövetségi palotának
lett keréts és építője.

Kaiser József

műépítész (1848-1919)

életleírása.

- 1.) Mint egy-még a XVIII század
végén honosított (rom. kath.) ^{2.)} régi
építész család sarja született
1848 május 10 én Pesten.
- 3.) Műszaki kiképzését apja ^{3.)}
vezetése mellett kezdte. ^{4.)} Középiskolai
tanulmányait 1865 ben a belvárosi
főreáliskolában fejezte, a
budapesti, majd 1868-ban a zürichi
műegyetemen folytatta műszaki to.
vább kiképzését 1870 ben (23/IV.) már
a párisi ^{5.)} „Ecole des Beaux Arts”
növendikei köré vitetett fel.

Eké 1871-iki franczia-porosz
háború miatt kénytelen volt a
művészeti kiképzését felbeszakítani.

Ezen idő alatt Hanen Teofilus
az ökori görög építészeti és nagy
mesterének találat alkalmasságot
az új bécsi börze építésének
dolgozott.

Párisba visszatérve (1872)
az „Atelier Laisné”-ben folytatta
tovább felbeszakított tanulmányait.

Dr. Károly Lechner
Károly építész

- 7.) a Notre Dame de Paris újáépítése
 a Dictionnaire de Architecture írása
 8.) a híres esztétikus
 9.) a párisi Opera építése, a művészi
 dekorációk pláncja.

Magyar kortársai közül Paris-
 ban Munkácsy Mikszily is
 Lüllich Rudolf osztráccsal tartott
 felem osztrák építkezéseket.

10. Személyesen ismerték Eiffel mér-
 nököt, Leo Delibes, Franeris Coppin
 Jules Massenet híres zenevezetőket

- 10.) Tgy pl. Szék mauzóleum (1876)
 (tervezet plij), - Jovánóni kórház tervei
 (két plij) Kálvin téri kút. stb.
 1885-iki orosz kiállítás tervek alapján
 4. plij. stb. stb.

11.) Lásd az idecsatolt jegyzéket.

12.) A Pálffy osztor mögött, nyolc-
 osztagos stannokkal, francia
 renaissance stílusban. (1883.)

Tanárjai között voltak a híres
 gotikusok mint ^{7.)} Viollet-le Duc
^{8.)} Boscwillwald továbbá ^{8.)} Taine
^{9.)} Fleury és Garnier.

és Beaux Arts iskolás abszoluto-
 riusok (1873-ban) plügerwein, gyakor-
 latát Parisban (a Palais de Justice
 háttulso részének építkezése) majd
 később (1874-ben) Pesten, testvér-
 bátyjának Kaiser János építomester-
 nek prodájóiban folytatva.

10.) Neve több rendbeli pályázat pl-
 kalmával tört fel a világ.

1878-iki párisi világhíallítás
 magyar postájának berendezésénél
 valamint az 1885-iki magyar orosz
 kiállítás tervezésénél közremű-
 ködött.

Elismerésül a Ferencz József rend
 a francia akademia levele
 kitüntetés (1878.) majd a III. osz.
 sas korona rendet (1885) kapta.

11.) Több mint fél évszázad meggy az
 általa tervezett kör és magánépületek
 osáma, melyek között a legnevezse-
 tesebbek:

12.) A magyar államosítás nyugdíj-
 intézetének egyik körönd téri palotája
 és Ludovicum osármány épületei

13.) A keresztény ier. temetőkben levő
Krausz Mayer és
Taffler József féle sírunk mellett
a svábhegyi Szechenyi és Cótó
csobrok archi. lektónikus megoldásai.

14.) Lásd „Építő Ipar” 1898-iki Sept. 16.
Okt. 4 és 12-iki számaiban megjelent
szókrat ismertetőit

a bécsi református, az ungvári fő-
gymnasiumok, az újpesti templom
a Szent Maria leányiskola, a
Szt. István szegény gyermek kórház
a Paulinai, kóborúrtani, fogászati
klinika, a Szt. László kórház,
a Pallas nyomda, a Néposimházi
nagytervű rekonstrukciója valamint
számos egyéb köz- és magánépület
műve és sírmele.

Kedvenc stílusai voltak az
francia román-gót u. m.
átmeneti stílus, már csak azért
is mivel ezt tartotta a magyar
tradíciók, klímánk legmegfelelőbb
és konstruktív alapokon nyugvó építési
módnak. — Ebben a legkiválóbb belső
kompozíciója a „Jézus Szt. Szeviről”
elnevezett József utcai templom ^{14.)}
Ebben a modorban vannak készve
a Paulinai (Taffler féle) klinika
a székfűs. Ipariskola (Lonyai u.)
a Orsz. Közp. Helyi ösvények (Baross u.)
a Magyarországi Munkások Rokkantság és
Betegsegélyző egyesületének háza (József u.)
a Kochmeister örökösai (Holt u. 8.)
Nicholson fűtő (Lendvai u.)
a József utca 57-én építetett kőház 19. n.
belsője.

15.) Lásd az „Építő Szókratész” 1905 május 14-én megjelent számát.

16.) Az őst. József bazilikai jobban mondva a „lipótvárosi templom” Hild József kezdte meg 1857-ben empire stílusban, plasztikusan. Hild pedig neki midőn 1867-ben az építést átvette. Kauer a ki mint építési bizottság tagja a megerőltetésen az építésmű továbbvitelére megkezdte, úres falakat vett át a pillványtömeget, mert a belső arányokhozlag tervek nem maradtak fenn. - A nagy kapurat, az oldalai kriptáinak és a bronz-olt már szintén Kauer műve.

17.) 1905-ben, tehát a bazilika befoglalásakor folytatott a Exigler tanár plumbóval folytatva a műegyetemen megkezdett okos építési tervek betöltésének elvégzéséért. Sajnos nem tudatott meg neki az alkalom hogy így módon a helyi tudásait a tanulni vágyó ifjúság javára példaként állítsa.

* Hildet tetemes szerepben a legközelebbi hozzátartozói kísértették el a párhuzamos építésművészetbe, a polszgének nyugalmától.

Talamennyi művei között aronban a legkimagaslóbb alkotása, a lipótvárosi

15.) Szt. István bazilika belsője az a phidoktonikus kékpréce és teljes befoglalás.

16.) Az Hild megerőlt. 1891-ben átvevő nagy műve, valamint teljes berendezése kiválólag az a koncepciója, az a a kiváló művészetnek és faradékosainak lehet köszönni hogy - a már akkor is nyomósabb anyagok minőségével megkezdte, - egy olyan művet sikerült (1906-ban) méltó befoglalásra juttatni a mely még ma is Közép-Európában a párját ritkítja.

Kihűntetése a legmagasabb művészet, egy királyi plumbó volt, majd később az udvari tanácsosi méltóságot nyerte el. - Tevékenységje volt a fővárosi köznevelési tanácsának, az orsz. köznevelési tanácsnak tagjaként a miniszteri bizottságban a műegyetemen a miniszteri bizottság elnöke be az építéssel kapcsolatos megfigyeléseivel.

Legutolsó munkája a Angliai jubileumi templom pályázata volt, a hol a Hild eljött méltatlankodás, román stílusban tervezte. Mindig azt remélte hogy majdani sikerülne fogást neki kivételre juttatnia. - Mind hiába! - A háború a reményeit, a forradalom a rangjait a tisztóságát, a kommun pedig ragyogtatott, a a mit több testi-lelki nyugalmától fosztotta meg. - Észel a fajsodalmas tudással fejezte be példás életét 1919

Bp. 1919. 24. évi Hild József

a. d. a budapesti Részőteri római
Katholikus templom pályatervei.
A Cél 1914. 144-146. l.

(5)

IRODALOM, MŰVÉSZET

templomot, még kevésbé magyar katolikus templomot. Az a két
árkadszárny, amely a templomot övezi, nemcsak térrendezés szempont-
jából és esztétikailag indokolatlan, hanem ellentétben áll a program
azon kijelentésével, amely egyszerű és könnyen fenntartható temp-
lomot kívánt.

A második díjjal kitüntetett pályaterv Kauser József, akinek sok
része volt a Bazilika építésében, és aki nagy szakértelemmel már igen
sok katolikus templomot épített. A terv sokat tapasztalt művészember
komoly munkája: kereszthajós bazilika. Külsője a francia-román stílus
elemeiből úgyesen, bár különös eredetiség nélkül van alkotva. A tem-
plom belsejének térhatása nem mondható szerencsésnek. A főhajó ará-
nyaiban rideg, a mi lelkünkhez közelebb áll a tágas belső, amelyet
Kauser tervén a kereszthajók messze előre nyúló karzatai is igen ked-
vezőtlenül befolyásolnak. Úgy ez a terv, mint az első díj nyertese azonban
a rendelkezésre álló egy millió koronából aligha építhető meg, s ezt a
szép ügyet is az a főváros intézi, amely a Sárosfürdőt kétszeres áron
építette meg. Félős tehát, hogy ha bármelyik tervező bizatnék meg az
építéssel, az egy millióval arányban nem álló grandiózus tervek szegé-
nyes kivételre találnának.

Szigorúan ragaszkodtak a programhoz a harmadik díj
nyertesei Takáts László és Tornallyay Zoltán, a kiknek egy másik
tervét is megdicsérte a zsűri. Mindkét tervük a rendelkezésre álló ösz.
szeggel megépíthető, úgy amint a program mondja: egyszerűen, tartós
anyagból igen kevés fenntartási költséggel. Díjazott tervük a perigeuxi
St. Front-templom nyomán olasz-román elemekből igen sok eredetiséggel
készült. A templom maga igen jól illik egy külső kerület terére. Bel-
sejét tágas arányok és ügyes elrendezés jellemzik. A templomépítés
terén gyakorlott szakemberek munkája a belső elrendezés minden rész-
lete. A nyers téglára tervezett külsőt festői kampanile egészíti ki. Másik
tervükön a templomot kőből tervezték Takáts és Tornallyay. Ez a
tervük bazilikális elrendezéssel, de minden felesleges építmény nélkül
úgy belül mint kívül helyes arányérzékkel és kitűnő tömeghatással
készült. Úgy látszik e tervükre nem helyeztek nagy súlyt, pedig ez a
tervük elnagyolt állapotában is nagy érdeklődésre tarthat számot nemesen
egyszerű vonalaival és egységes tömegével.

A negyedik díjat a szegedi Fogadalmi templom tervezője Förk Ernő
nyerte. A terv sok rutinnal készült, de kissé nyugtalan. A megvételre
ajánlott tervek közül Wisner Emilé érdemel figyelmet, aki úgyesen hasz-
nálna fel a francia-román stílus elemeit. Fritz Oszkár, akinek nevével
gyakran találkozunk templompályázatoknál, a tőle megszokott hozzá-
értéssel készített két pályaművet. Azok közül, akik a program azon

a cél
eleje
cédulán

Kauser József

T. László

mn. ced.

kijelentése mellett, hogy a templom történelmi román stílusban készí-
tendő, modern karaktert igyekeztek tervükbe vinni, különös figyelmet
érdemelnek a következők tervei: Reichl Kálmáné, Arkay Aladáré és
Wachtel Eleméré. Külön nyomon jár és sok tudásra vall Schmidt Gyula
terve. Az ifjabb tervezők közül sok reményre jogosít Kotsis István, aki
két terven adta tudásának jelét és ifj. Schömer Ferenc, aki az összes
pályázók között talán a leghűbben ragaszkodott a programm kijelen-
téseihez, s aki ennek megfelelőleg nyújtott komoly tanulmányra valló
szép munkát.

a. d.

ERDÉLYI TÖRÖK SZÖNYEGEK.

Írta: CSÁNYI KÁROLY.

„Erdély egy gazdag, de ismeretlen múzeum“, mondja Ipolyi, és
erről mindenki meggyőződhetik, aki behatóbban tanulmányozza az ott
fennmaradt emlékeket. Erről magam is meggyőződtem akkor, amidőn
az erdélyi templomokban őrzött török szőnyegek felkutatására az 1912.
év nyarán hat hétig, 1913-ban pedig három hétig jártam kocsin, automo-
bilon és vasúton, gróf Teleki Domokossal, keresztül-kasul Erdélyt, de
főleg az északi részeket, mert ez a rész ismeretlenebb volt. Így körül-
belül ötszáz szőnyegről szereztünk tudomást.

A mesés Kelet legszebb hajtása, Ázsia iparművészetének legpom-
pásabb virága a szőnyeg. Festők és általában a művészek már régebben
felismerték a keleti szőnyegek szépségét: a nagyközönség figyelve azonban
inkább az újabb időben fordult a Keletnek e bájos termékei felé.

Kelet népe anyagiakban túlnyomóan szegény, de annál gazdagabb
játszi képzelete és páratlan színérzéke. Ezt testesíti meg a keleti szőnyeg,
mely legtöbbször egyszerű emberek keze alól kerül ki, színhatásával és
csodás összhangjával mégis meghódítja az elkényeztetett európaít is.

E szőnyegek hazája délnyugati Ázsiának azok az országai, melyek
Kis-Ázsiától Kínáig terülnek el. E nagy földdarabon készülnek a keleti
szőnyegek különböző fajtái, sőt még Kína egy részében is. E szőnye-
geket a kereskedelem rendszeren annak a városnak a nevével jelöli meg,
amelynek környékén az illető szőnyeg készült. Ezek a megnevezések
azonban (különösen a mai szőnyegeknel) gyakran önkényesek. Azért a
tudomány e megnevezések jó részét elvetve, négy nagy csoportba fog-
lalja a szőnyegeket, és pedig kisázsiai, kaukázusi, perzsa és középázsiai
csoportba. Kisebb csoportot alkotnak az indiai és kínai szőnyegek.

A keleti szőnyegek eredete visszanyúlik a történelem előtti időbe.

ORMÓS ZSIGMOND.

1813—1894.

Temesvármegyét s azzal együtt az egész országot őszinte fájdalommal töltötte el közéletünk egyik érdemes bajnokának, Ormós Zsigmond nyugalmazott főispánnak hosszas szomorú betegség után e hó 16-án Budapesten, a Schwarzer-féle gyógyintézetben történt halála.

Talpig derék ember, igaz hazafi, jeles tisztviselő, s előkelő műveltségű tudós és író tűnt le benne, ki nyolczvan évet haladó hosszú életéből ötvenhat esztendőt szentelt a közügyek szolgálatának. Mozgalmas és sokoldalú tevékenységben lefolyt életpályájáról a következő rövid áttekintést adhatjuk. Csicséri Ormós Zsigmond 1813-ban született Pécskán, Aradmegyében, hol atyja, Ormós József, kisebb birtokos és megyei tisztviselő volt, ki fiát igen gondos nevelésben részesítette. A jeles ifjú 1834-ben kezdte meg közpályáját, mikor Temes megye követe, Vukovich Sebő, mint *kis követet* (követi irnokot) vitte magával Pozsonyba az emlékezetes hosszú országgyűlésre. Nagy hatást tettek itt rá az akkori politikai élet jelesei, de különben is egyik legtehetségesebb tagja volt az országgyűlési ifjúságnak s már akkor feltűnt szépirodalmi és politikai dolgozataival. Kossuth pöre alkalmával ő is részt vevén az országgyűlési ifjúság mozgalmában, másokkal, nevezetesen Pulszky Ferenczel együtt ő is eltöltött az ügyvédi vizsgálatról. Ez a méltatlan fenyítés oly népszerűvé tette otthon a fiatal Ormóst, hogy Temes megye általános lelkesedéssel aljegyzővé választotta, a szabadságharc idején pedig már kiváló szerepe volt a megyében. 1849-ben a rittbergi választókerület orsz. képviselővé választotta, de az akkor már igazságügyi miniszteri székben ülő Vukovich kértére megyéjében maradt s ott lelkes hazafisággal és tapintattal működött. Ennek következtében a fegyverletétel után fogásra vetették s kilencz hónapot töltött a temesvári várbörtönben. Kiszabadulása után gazdálkodással és tudományokkal kezdett foglalkozni, majd külföldre ment és mintegy tíz évig utazott országról-országra, különös gondal tanulmányozván a művészeteket, főleg az olasz és német festészetet. Ez utazásaiban egyszersmind sok becses régiséget és műtörténeti tárgyat gyűjtögetett. Az alkotmányos élet viradtával, 1861-ben haza jött s a megye rögtön főjegyzővé választotta, de ez állásáról az akkori körülmények miatt tisztársaival együtt csakhamar leköszönt. 1865-ben ugyancsak Temesben a megye középponti választmányának elnökévé, 1867-ben pedig első alispánná választott, 1871-ben pedig a megye főispánjává neveztetett ki. Kiváló érdemeket szerezvén egyebek közt a magyar határőrvidék polgárosítása ügyében is, a királytól a Szent-István-rend lovagkeresztjét, az 1883-ik évben pedig a «felszázados hű és buzgó szolgálatai elismeréséül» a Lipót-rend közepkeresztjét kapta.

A tudományokkal és irodalommal állandóan buzgón foglalkozott. Irt műtörténelmi tanulmányokat, regényeket s publicisztikai dolgozatokat. Legkiválóbb munkája «Az Árpádkori művelődés története», melyért az Akadémia is tagjai közé sorozta. Ő alapította a «Délmagyarországi Lapok»-at, melylyel, mint hivatali működésével is, a megye, sőt az alvidék magyarosításán munkálkodott s szilárdítani igyekezett ama vegyes nemzetiségű vidéken a magyar állameszme megerősítését. Ő hozta létre a «Délmagyarországi történelmi és régészeti társulat»-ot, 1879-ben pedig a «Délmagyarországi múzeum-egyesület»-et, melynek saját gazdag és nagy értékű gyűjteményét is oda ajándékozta.

Mint főispánt 1889-ben nyugalmazták, a mit nagy keserűséggel fogadott, mert még munkára képesnek érezte magát. Ennél azonban még sokkal elkeserítőbb hatással vott rá unokaöccsének s egyetlen rokonának, ifj. Ormós Zsigmondnak a tragikus sorsa, ki mellette alispán volt, s kiben egyszersmind családja tovább foly-

tatóját is remélte. Ifj. Ormós Zsigmondot olyan súlyos vádakkal terhelték ellenségei, hogy a nyilvános pályáról kénytelen lett visszalépni, bár utóbb ártatlansága kiderült. Ez azonban nem nagy vigasztalás lett, mert a gyanúsított férfiú nem sokára meghalt. A különben is elkedvetlenedett öreg urat tökéletesen szerencsétlenné tette ez a lesújtó eset. Végleg elzárkózott a világtól. Rideg magányából csak egyszer lépett ki a tavasszal, mikor, mint a főrendiház kinevezett tagja, megjelent a fővárosban, hogy szavazatát a szabadelvű egyházpolitikai törvényjavaslatok támogatására adja. Ismerősei s barátai megdöbbenve látták, hogy egy évi nagy bánata jobban összetörte az egykor daliás alakot, mint ötvenhat év munkássága és küzdelme. A szavazás után megint haza ment s nem sokára az a fájdalmas hír érkezett róla, hogy elméje elborult; rögeszméjévé vált, hogy üldözik. Mikor aztán e nagy bajában többé nem lehetett házilag ápolni, nagy nehezen Budapestre hozták s a Schwarzer-féle intézetbe szállították szakszerű gondozás végett. De már akkor annyira föl volt dülva mind testi, mind

Ellinger Ede fényképe.

ORMÓS ZSIGMOND.

lelki szervezete, hogy néhány rövid nap múlva végleg kimerült minden életeréje s egyszer csak örök álomba szenderült.

Ilyen tragikus befejezéssel ért véget egyébként elég szép hosszú élete. Megyéje a közrészvétől kisérve szállította haza földi maradványait, hogy ott helyezze azokat örök nyugalomra.

—p—

KÉPEK A MŰCSARNOK TÉLI KIÁLLÍTÁSÁBÓL.

Szinte előre megjósolhatjuk, hogy Podmaniczky Frigyes báró arcképe egyike lesz a kiállítás legérdekesebb képeinek. Az a folytonos jövés-menés, halk és zajosabb méltatás, vagy esetleg bírálgatás, mely ilyenkor egy-egy kép előtt lefolyik, mintegy kiegészítője a kiállítás tárgyainak. Bizonyos, hogy halás földadat jutott Ferraris Arthurnak, mikor ilyen, megjelenésében is tökéletes gentlemant kellett megörökítenie. Az alak otthonos és kérészetlen állása, a fölfogás egyszerűsége s a színek igazsága nagyban emelik a kép művészi értékét. Hozzátehetnök még azt is a művész nagy szorgalmának dicséretéül, hogy nemcsak a fej, az alak hanem minden öltözékdarab is hű mása az eredetinek Podmaniczky báró arcképén. Van valami kedves szeretetreméltóság az alak megjele-

nésében, mely első pillanatra megkap s a míg csak szemléljük a képet, folyton érezzük a művonzó hatását.

Szilágyi Dezső igazságügyminisztert László Fülöp szerencsés járású s elég erőteljes ecsettel örökítette meg. A háttér sötétjéből hatalmasan válik ki a szokásos díszmagyarban, minden keresettebb állás nélkül, jól domborítva, melegen s erőteljesen színezve az igazságügyminiszter alakja. Az arcz hasonlatossága s legfőképpen a szemek tekintete hű fölvétele a megörökített pillanatnak; de a részletesebb tanulmány szembe-tűnő az egész alakon.

Tury Gyula, ki életképfestő létére sokat és sikerrel foglalkozik arcképfestéssel is, egy Bécsben élő magyar nő arcképét állította ki. A rajz bizonyos szabatosága mellett gondos tanulmány emeli az arckép értékét.

Ugyancsak ő tőle való a jó humorral fölfogott «Ne olyan peczkesen» című életkép is. A fényképész, ki néhány krajczárért örökíti meg a tisztelt vásári közönséget, gépje mellett állva a nagy és döntő pillanat fontosságát magyarázgatja a legénynek s a leánynak, kik az ördögös gép torkába bámulnak. Oldalvást a szülék állanak, a kik csodálkozással és örömmel várják, hogy mi is lesz ebből a különös dologból? Szinte maguknak is kedvük volna annak a gépnek elébe állani. De hát minek? Pénzbe is kerülne, meg idős embernek tán nem is igen illenék már az ilyesmi! Körültük még egy csoport gyermek látszik, kik szinte áhitattaljes bámulattal lesik a végbemenő nagy eseményt. Hiszszük, hogy kedvenc képe lesz ez eredeti fölfogású életkép a műcsarnok látogató közönségének.

Nem annyira a humoros s az elbeszélő genrét vallja magának Zemplényi Tivadar, mint inkább a természetbeli tárgyak s alakok hű utánzását. Erőteljes színezettel, gondos tanulmányonnyal csoportosított egyszerű falusi jelenetet állít elénk. Néhány gyerek s leányka a patak mellett foglaltoskodik s épen arra megy a nagy Tyras kutya, kis távolságban követve az ifjú földesúrtól. Ez a kép tárgya. Látszik azonban minden alakon, s minden részleten, hogy a művész a helyszínén festett, alaposan tanulmányozva a külső világítást s a színek szabad levegőn való hatását. A gyermekhad félelme s a kutya haladó mozgása hatnak legélénkebben a nézőre.

Költői fölfogás, eredeti tárgy s hangulatosság jellemzik Kacziány Ödön «Lidérczrom» című tájképét. Egy régi zárda és templom romjai állanak egy nagy mocsár közepén elhagyatva, martalékul az enyészet pusztító játékának. Kora viradat felé jár az idő s a leszálló hold végső sugarai a derengő éggel együtt gyéren világítják meg a romhomlokzatát. A mocsár fölött lebegő párázat s néhány bolygótüz tánczol. Fönt a szürkellő égen rezeg a hajnali csillag. Jókai Mór «Páter-Péter» című regényében írja le egy ilyen romnak a képét s ez inspirálta a művészt. Z. L.

A SZENT-LÁSZLÓ-KÓRHÁZ BUDAPESTEN.

Budapest főváros emberbaráti és közegészségügyi intézeteinek száma egygyel ismét növekedett. Az Üllői-út végén, hol a Szent-Istvánról elnevezett, európai hírű köz-kórház emelkedik, egy új kórházat építettek a ragadós betegségekben szenvedők számára. Ez a Szent-László-kórház, melyben hevenyfertőző betegek nyernek ápolást; méltó folytatása és kiegészítője az üllői-úti nagy kórháznak, valamint azoknak az alkotásoknak, melyeket a székes főváros az utolsó két évtized alatt óriási pénzalduzatokkal létesített.

A közegészségügy terén a főváros a lefolyt negyed században valóban rendkívüli haladást tett. Egymásután hatalmas kórházakat épített úgy a pesti, mint a budai oldalon, a nélkül, hogy az államnak anyagi segítségét igénybe vette volna. És ezeket a kórházakat nem csupán fölépítette, hanem roppant költséggel fenn is tartja. E tekintetben úgy szólván egyedüli főváros a

A SZENT-LÁSZLÓ-KÓRHÁZ BUDAPESTEN. — Az igazgatósági épület.

kontinensen, mert másutt mindenütt az állam gondozza a kórházakat.

A hetvenes évek elejéig a főváros pesti részén a Rókus volt az egyetlen fővárosi közkórház, melyben az összes betegek elhelyezést nyertek. Járványos betegségek idején a betegeket bérházakban helyezték el, míg végre megnyílt az eredetileg katonai raktárnak épült barak-kórház, melyet himlős és más hevenyfertőző betegek számára rendeztek be. Ez a kórház azonban az újabb higiénikus követelményeknek egyáltalán nem felelt meg. Ezért már néhány évvel ezelőtt elhatározta a főváros, hogy egy új fertőző kórházat építtet.

Az új kórházat *Kauszer József* műépítész tervei szerint 1892-ben kezdték építeni és csak most fejezték be. Az üllői-úti nagy kórház és a Pékerdő szomszédságában emelkedő új kórház a legújabb pavillon-rendszer szerint épült. Az előtte elvezető útra az egyemeletes igazgatósági épület nyílik. A földszinten van a beteg-felvételi iroda, melybe a beteget a kocsiból hordágyon viszik és fölvétele után a megfelelő pavillonba szállítják. Ugyanitt vannak az irodahelyiségek, az orvosok lakószobái, a gyógyszerár, a hivatalnok lakások, külön feljáráttal pedig a beteg-ápoló apácák hálótermei, a főnöknői szoba, közös étterem és házi kápolna.

Az igazgatósági főépület mögött van a nyolcz épületből álló kórház. Ezen épületek mindegyike két elkülönített, egy tágas, világos folyosó által összekötött pavillonból áll. Minden pavillonban a tizenhat ágat magában foglaló közös kórterem kívül két külön szoba is van jobbmódú fizető betegek részére. A pavillonok alacsony nyomású gőzfűtésre vannak berendezve és úgy ez, mint különösen a szellőztetés mintaszerű. Minden egyes pavillon külön-külön légtornyonyal, földalatti betoncsatornával van összekötve, a honnan dinamogéppel hajtott szélkerék a friss levegőt a pavillonban levő levegőcsatornába és így a fűtőkamarákba nyomja, a hol a fűtőtesteket megmelegítve, az egyes kórtermekbe kiömlik. A levegőtornyokban eszközölt mesterséges vizeső a bevezetett friss levegőt megmossa és lehűti.

Minden pavillonban külön falazott szellőztető kürtők vannak, melyeken keresztül az elrontott levegőt a tetőn keresztül a szabadba vezetik. A kürtők keresztmetszései úgy vannak számítva, hogy a benyomott friss levegő mennyisége és a kivezetett elromlott levegő mennyisége egymásnak megfelel. Az óránkénti levegőváltás egy ágyra száz köbméterben van megállapítva. A központi fűtés ezenkívül úgy szabályozható, hogy a tavaszi és őszi időre csakis a szellőztetés van működésbe hozva, a fűtés teljes mellőzésével. A nyári szellőztetésre a nagy kórteremben és a közös folyosókon csappantyúkkal szabályozható gerincz szellőzők vannak alkalmazva.

A csinosan parkirozott telep közepén áll a főzőkonyha, az éléskamrákkal és ételkiosztó helyiségekkel. Előtte nyitott veranda, a melynél az ételhordó kocsi állanak meg. Leghátul emelkedik a mosókonyha földszintes, két részre osztott épülete. Itt helyezik el, fertőtlenítik és tisztítják meg a szennyes ruhákat géperővel.

A fertőtlenítő épület közelében van a telep

legszomorúbb háza, a halottas, ház a beszentelő helyiséggel, a halottas kamara, a bonczoló-terem s az öltöző és szertár-helyiség, köröskörül nyitott csarnokokkal, hol a temetési kíséret és gyászolók foglalhatnak helyet. Közben van a három részre osztott kocsiszin és a már fertőtlenített ruhák raktára.

A kórház a modern higiénikus igények minden követelményének megfelelően van építve és berendezve. A termekben ruganyos ágyak vannak s mindegyiken finom pokrőcz, lőszőr matrác és hófehér vánkások.

A kórházban összesen 108 beteg számára van hely, ezenkívül 16 külön szoba tehetős betegek elhelyezésére szolgál. Himlő, vörheny, tifusz, difteritisz és más ragadós betegségek járványos fellépése esetén az új kórház nagy szolgáltatásokat van hivatva tenni a főváros közegészségügyének.

Az új kórház dr. *Müller Kálmán* igazgatása és dr. *Gerlóczy Zsigmond* rendelő főorvos vezetése alatt áll. A kórház november elsején megnyílt a szenvedő emberiségnek.

A GROHOVÓI HEGYOMLÁS.

A szép Quarnero-öbölből meredek lejtővel emelkednek ki a Karszt hegység nyugati lábai. E heglánczok összezúzódtott sziklái között, a melyeken még a zúzmószerű növények sem igen kaphatnak silány tápláló anyagot, — zuhog a Fiumara (Recina) patak. A hirtelen összeszűkülő völgybe egy darabig bejut még a meleg scirocco szél, megélnkítve a másutt hatalmas cserfa és tölgyfa-szalak silány hajtásait; de a tenger partjától mintegy jó órányira megkezdődik az a kopár pusztaság, a melynek *Karszt* a neve.

Mikor a Fiumara patak megkerüli azt a meredek heglábat, a melynek tövében egy sziklarepedésen át tudott magának utat keresni a tengerbe, egyszerre éjszaki iránynak tart s medre

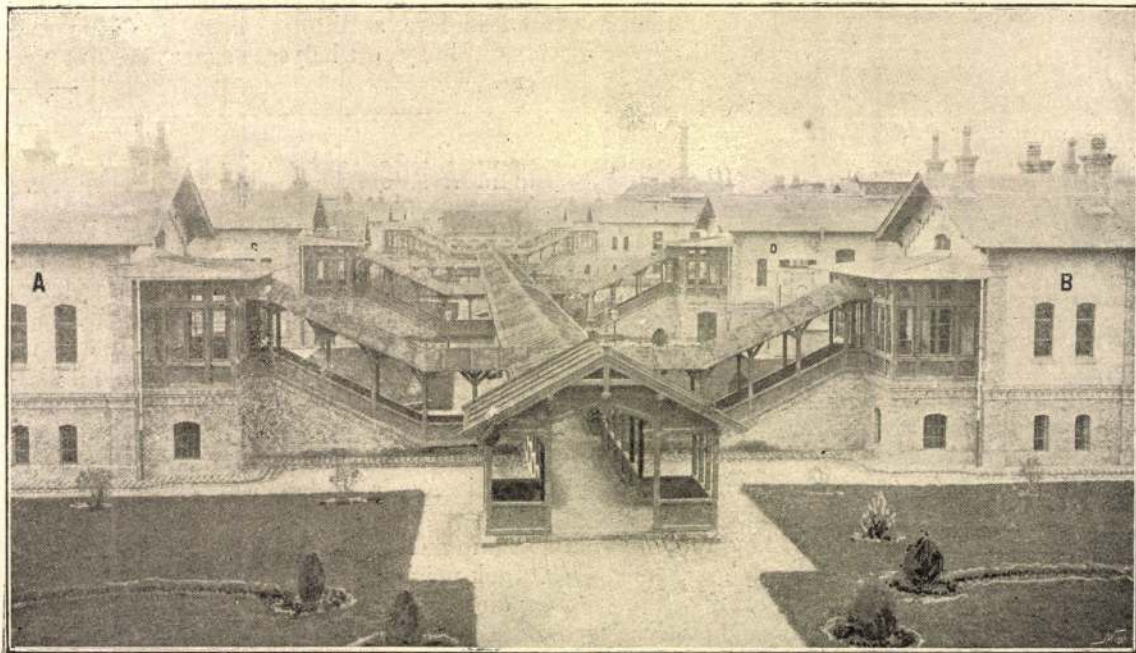
fölszét nyílnak a sziklás oldalak. A hol egy maroknyi termő föld van, ott még találni egy-egy életéhez ragaszkodó bokrot, de a vízszintől feljebb mintegy 60 méternyire kihalt a tenyészlet. Egy-egy sziklarepedés alól ki-kihajlanak a nap meleg sugarát keresve a szürkés karszti virágok, a törékeny kőzetek itteni gyopárjai. Ha valahol utat keres magának egy-egy vízerecske, legott életre kel mellette a vizi növények diónagyságu húsos levele, a mely azonban soha sem tud nagyobbá fejlődni. Mikor az első őszi bórá végig szántja a völgynyílásokat, ez a beteg virány is kóróvá válik. A madár szótlanul suhan át e tájon, ha erre viszi útja. Az öreg föld munkás bogarai nem csinálnak itt hangyavándorlást, s a novemberi napok beálltával visszabújik esőmosta lyukába a virgoncz vipera.

Ebből a pokoli világból, e szétnyílt völgyből húzódik éjszakkak e vidék egyetlen fás völgye, a *grohovói völgy*. Ide még bejutnak a nap jótékony sugarai s a kőgörgöttek között van annyi termő föld, hogy lábra kapjon a cserje. Mikor egy-egy jó eső útnak indítja ezt a kevés földet is, az itteni szegény lakosság nehéz munkával emel köré kőfalat, hogy megmentse az egyetlen birtokát, a mi egész éven át tenyészti az egyetlen megtermő főzeléket, a salátát. A nehezen felnövő facsoportok szorosan összetartó rendelkezésben kapaszkodnak felfelé a törmelékek és kőgörgöttek, ama sziklatornyok felé, a melyekből minden évben ledöntöget kettőt-hármat az idő, a pusztulás.

Ebben az átkozott völgyben a múlt század vége felé tiszta magyar lakosok ütöttek tanyát, elvonulva az idegen nyelvű világtól. Régi magyar nemesek ezek, a kik egyedüli képviselői voltak a magyar nemzetnek a hullámzó tenger partja mellett. Az elzárkozottságban megőrizték eredeti szokásaikat s hazafias érzelmeiket, de a szomszédos lakosokkal való érintkezés kényszerűsége, az új nemzedéket, már horvát nyelvvel nevelte.

Az 1885. év november hó 30-ika egy borzasztó kőlavínát eresztett alá a kis falura, a mely elpusztított a hegyoldal magasabb részén fekvő házak közül mintegy 29-et. Ez a pusztulás eltemette a lakosság felét is. A hegyomlások azóta évente kétszer is ismétlődtek, néha kikerülve a még megmaradt házakat, más-kor még nagyobb pusztítást vívén végbe a faluban. Az egykor virágzó faluból ma már csak 13 ház áll, de azokat is végpusztulással fenyegette a múltkori hegyomlás.

A legcsekélyebb mozgás, egy közönséges bórá, megindítja a törmelék-lavínákat, s azok magukkal sodorják a kiálló sziklák gyenge ormaik. A mostani hegyomlás azonban eddig legtöbbet ártott. Mintegy 7 ház annyira összeropedezett az erős ostrom alatt, hogy fedele alatt élő halandó már nem tartózkodhatik. A főbb útczavonalon 40 centiméternyi szélességben egy 60 méter hosszú repedés van mélyen a földben, a mely szakértők véleménye szerint földrengés munkája lehet; eme belső erők hozhatták egyúttal mozgásba a hegyfalakat is. A már rozoga ház-sorok között a Fiumara patak malom-ága mel-

A SZENT-LÁSZLÓ KÓRHÁZ BUDAPESTEN. — A kórház épületei az összekötő folyosókkal.

megfelelő két mellékhajónak egyébként dísz nélkül maradó végfalait tetszetősebben zárja le és befejező architektúrája a fölötte levő félkörű hevederív alakjába illeszkedik anélkül, hogy e résznek a kiképzésekor ez neki akadályul szolgált volna.

Láttuk, hogy az oltár alakja a századok mentén mily változásokon ment keresztül. Az építészet, amelynek feladata a kitűzött használati célokat művészileg megoldani, sohasem fog hibát elkövetni, ha a tradíciók mentén haladva, nem választja el a formát a lényegtől. Hisz e két fogalom az évszázadokon át a gyakorlatban, egymást mindig kiegészíteni lesz hivatva. E törekvés azonban okvetlenül tévútra kerül, mihelyt az építész észszerűtlen alakzatokra ragadtatja el magát.

Mindkét oltár minden része színes márványokból készült, a fülkékben látható cherubfejek pedig üvegmozaikkal vannak kirakva.

Kauser József.

Párisi lakóházak.

Continentális körutamban eddig Bécs, München, Stuttgart és Páris városokat ismerhettem meg. Céлом: e városok és a többi még eddig nem látott nagyvárosok építési viszonyainak alapos tanulmányozása. Most, hogy Párisban tartózkodom, ennek a világvárosnak megismerése vált actualissá, és ezért mielőtt az osztrák és német városok építkezéseivel részletesebben foglalkoznám, Párisról óhajtok tanulmányt írni. Budapesten mindenki a legnagyobb elragadtatás hangján beszél a francia fővárosról és mi, akik Párist csak hallásból vagy csak nevezetesebb épületeinek reproductióiból ismerjük, a legnagyobb kíváncsisággal és türelmetlenséggel kívánczunk ezt a világvárost közelről, a természetben megismerni.

Utunk a fentemlített nagyobb városokon visz keresztül, ami rendkívül jó hatással van bíráló szeméinkre, mert az átmenet tisztán csak méretek dolgában Budapest és Páris között nem válik oly szembeötlővé, mintha az utat megszakítás nélkül tennők meg. Páris mint az ily nagy történelmi multú városok mindegyike magán viseli az elmúlt, különböző korok jellegét és motívumait. Oly motívumok ezek, melyeket részben szépészeti, részben kegyeleti, részben pedig anyagi szempontokból nem háborgattak eddig, úgy hogy úton-útfélen a legszembeötlőbb ellentéteket látjuk az elmúlt idők maradi és a mai modern törekvésekkel teli alkotások között. Ezek a tényezők, ha érdekességben emelik is a város külső megjelenését, de természetesen gyakorlati szempontokból annak teljes erőből való kifejlődését hátráltatják. Ilyen motívum például Párisban a várost körülövező erősítések és védőárkok, melyek a városnak térbeli terjeszkedését teljesen lehetlenné teszik. Eltávolításokról szó sem lehet, mert bár anyagi áldozatok nem riasztják is vissza e műveletektől az államot, a hadászati szempontok határozottan megkívánják ez erősségek további fennállását.

Lehetetlen tehát, hogy ez a nagy, egyébként óriás méretekkel rendelkező város kiterjedésben fejlődhesse, ami a város falain belül a rendelkezésre álló területen takarékos és célszerű gazdálkodásra int. Szerencsésje Párisnak e szerencsétlenségében, hogy lakóinak száma távolról sem növekszik oly arányban, mint pl. Budapest, Bécs vagy Berlin lakossága. Óriás helyet foglalnak el a város kertjei, parkjai és parkszerűen kiképzett terei. Ime az arányok: A Champs-Elysée a város szívében a Concorde-térrel és a Tuillériák kertjével együtt két kilométer hosszúságban és 500 m szélességben terül el a Szajna partján a Louvre-tól az Avenue d'Antin-ig. Nem kisebb területet foglal el a Champs du Mars vagy a Luxembourg-kert; ide sorakozik még a Parc Monseau, Parc Monsourri, Beautte-Chaumont és az Observatoir kertje; továbbá az a rengeteg kisebb-nagyobb térség és kert, melyeket a város megszépülé-

sekor sűrűn találunk, s melyeket szép berendezésükért alig győzünk csodálni.

Hogy Páris törül-végig művészváros, azt jól tudjuk. A város rendezésében ez a tény meg is nyilvánul, mert bár az említett terek és kertek oly rengeteg területet foglalnak el, hogy csak részben való beépítésükkel is meg volna oldva a telekkérdés nehéz feladata, a városrendezés sokkal fontosabbnak tartja ennél azt, hogy a város külső képe, megjelenése szépérzékünket csodálatra ragadja. Egyensúlyozni kell továbbá a régebbi városrészek zsúfoltságát, keskeny utcáit és sikátorait levegős térségekkel. Páris húsz külvárosából alig találunk egynehányat, mely összehasonlítva akár Budapest, akár a német fővárosok fejlődésteli és modern technika vívmányaival felszerelt épületeivel és kerületeivel — megállaná a helyét.

Mint említém, méretek dolgában tagadhatatlanul világvárosi benyomása van Párisnak; de már egészségügyi, gyakorlati vagy kényelmi szempontból kevésbé. A Louvre, Pantheon, Luxembourg (Quartier Latin) Palais-Bourbon, a Montmartre, Montparnasse, Passy, Batignolles, Menilmontant régi városrészekben járva, keresve-kereshetjük akár a modern építő stílusokat, akár szerkezeteket. Évszázados és unalmas külső megjelenésű házak ezreit találjuk, melyek a rendelkezésre álló kevés hely, de viszont a jó jövedelmezőség szempontjából, a csodálatos határossan vannak kihasználva.

Itt a város építésügyi szabályzata annak idején nem szabott meg méreteket, sem a területeket, sem a magasságokat illetőleg. A város hatósága nem ellenőrizte a szerkezetek, egészségügyi és tűzbiztossági tényezők megfelelőségét. A vízvezeték, vízlevezetés és világítás mondhatni, siralmas előttünk, kik Budapesten mindezt majdnem kifogástalanul és a legnagyobb kényelemmel berendezve találjuk. 8–10-eleteres házak magassága alig üti meg a mi 4–5-eleteres házaink magasságát, ami azt eredményezi, hogy az emeletmagasságok 2·20–2·80 m között váltakoznak. A földszerkezet rendszerint két emeletstort foglal magában, úgy hogy a legtöbb házban úgynevezett padlástér, ruhaszártó alig van. A lépcsőházakba vagy egyenesen az utcáról vagy egy 1·50–2 m széles, rövid kapubejáron át juthatni. Vestibulumról vagy hasonló előterekről szó sincs. A lépcsők pihenők nélkül, meglehetősen magas fokokkal és fából készültek, minden világítás és szellőzés híján. Tűzvész esetén, mert egy házban csak egy lépcső van és az is fából, a lakók menthetetlenül elpusztulnak.

Csodálatos, hogy mindezek dacára ez épületek évszázadok óta állanak s alig rongálódnak vagy legalább is ez alig látható meg rajtuk. Ezt a tényt a következőkkel vélelem megmagyarázhatni: Páris talaja, legtöbb helyen oly laza, hogy 8–10 m mélységig kellett az építőknek ásniok a teherbíró talajig; ez az épület stabilitását nagyban előmozdítja. Nem ritka ily helyeken 2–3 egymás alatti pince. Egy másik tény Páris szerencsés éghajlata. A tél ritkán ér el 10 C°-t, legtöbbnyire 2–3 fok között ingadozik a hőmérséklet, a nyár viszont nem oly elviselhetetlen, mint nálunk. Ezt szintén megérzi minden építőanyag. Harmadik tényező, hogy Páris épületeinek homlokzatai majdnem kivétel nélkül faragott kővel vannak burkolva, erős kötőanyaggal, vaskapcsokkal. A faragott kőhomlokzaton távolról sem látszik meg az idő foga oly mértékben, mint a mi kőutánzatú vagy meszelt kőhomlokzatainkon. A kő teljes, változatlan marad, élei nem kopnak, nem törnek, egyedül csak por lepi be felületüket, ami a kőnek s így háznak is patinaszerű, de határozottan előkelő külsőt kölcsönöz.

Az egyes háztulajdonosok nem törekedhetnek házaikat egészségi és tűzbiztossági szempontoknak megfelelően átalakítani. Az ezzel járó rongálásokat és lazításokat már semmi esetre sem bírnák ki ezek a házak, sőt egyes helyeken, ahol ez mégis lehetséges volna az utcák óriás forgalma nem engedi meg, hogy napközben akár víz-

építem

Kauser József

A „Jézus Szent Szíve“ templomának két mellékoltára.

A legrégebb keresztyén templomok oltára tudvalevőleg egy vértanú szabadon állott koporsója volt; akkoriban a szertartásnak az a része, amely az oltáron folyt, mialatt a szent misét szolgáló pap a hívek felé fordult, szükségessé tette, hogy minden oldalról körül lehessen járni az oltárt. Idővel a koporsóban őrzött vértanú-ereklyét sokkal kisebb méretű szekrénykével helyettesítették, amelyeket mint igazi kincses-ládákat színaranyból készítek, vagy ezenkívül még zománcos lemezekkel és drágakövekkel is ékesítettek s az oltár tengelyének megfelelőleg a mögötte levő falba helyezték el, vagy valamely magasabb állványra tettek.

Ezzel természetesen az oltárkoporsóalakja is, különösen a nyugat népeinél, megváltozott s erősebb lábakon álló márvány-asztallá alakult, és amennyiben főoltárról volt szó, a szentélybe jutott.

Idővel, amikor a püspököknek mint főpásztoroknak ülései többé nem az oltár mögött, hanem előtte két sorban (jobbról - balról) állították fel, a szertartás új módjához képest — az oltár elhelyezése is megváltozott.

Az egyháztörténettel összefüggő szertartásnak, valamint az oltárok alak- és helyváltozásának leírását itt szándékosan mellőzöm, mert e sorok keretében nem férnének el. Felemlítendő azonban, hogy a következő korszakokban addig, míg a mise-áldozatot a pap a közönség felé fordulva mondta, az asztalt egy alacsonyabb padkaszerű kölemezzel toldották meg, amelyet a mellső szélére állítottak és főleg a gyertyák és a feszület számára szolgált. Később pedig, a szertartás megváltoztatásával, a tulsó oldal szélére asztal-méretű márványtáblát állítottak. Természetes, hogy ez utóbbi átalakítással megszűnt az, hogy a misét a közönség felé fordított állásban mondták. Ennek az álló asztallapnak minden nyelvben elfogadott „retable“ (azaz ellenasztal) a neve, és régebben gyakran az ereklyetartó állvány-oszlopainak alaptámasztékául szolgált. Ezzel az oltár

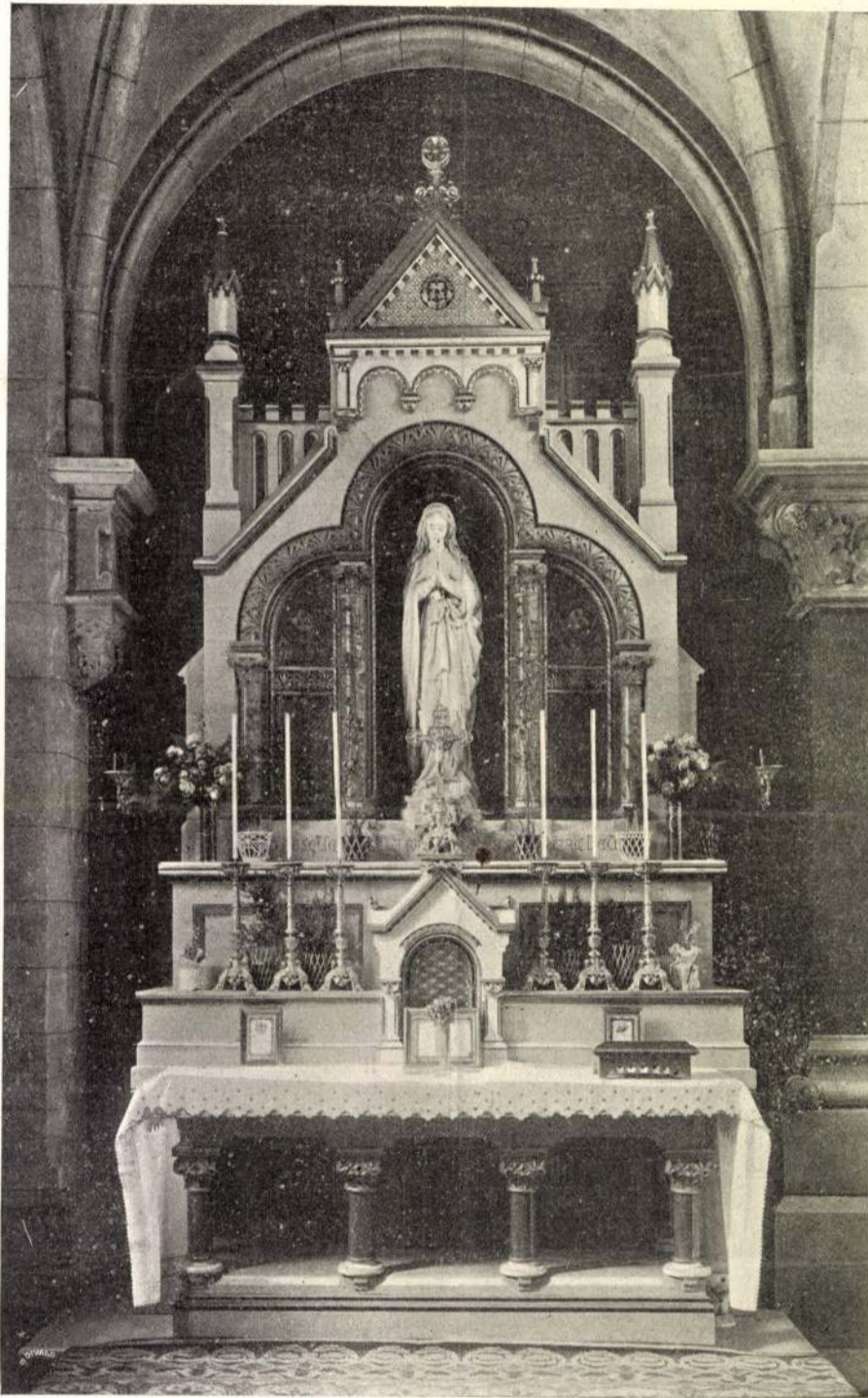
és az ereklyetartó szekrény között a kapcsolat ismét helyreállt.

Az álló asztallap (retable) e helyzeténél fogva nagyobb díszkifejtésre (pl. reliefek kiképzésére) nyújtván alkalmat, századokon át méreteiben mindinkább magasabbra emeltetett és a ma is látható oltárok alakjának kiművelésére vezetett. Az oltár függélyesen álló része tehát a következő századokban külső megjelenésében mindinkább gyarapodik, szemben a nálánál jelentősebb oltárasztalnál, amely mindig szerényen megtartja alakját.

Arenaissance korszakban a retable, illetőleg az azt helyettesítő hátfal olykor valóságos díszes kapuzattá (portale) fejlődött, s meglátszik az igyekezet, mintegy ellensúlyozni a fölépítmény túltengését azzal, hogy az oltárasztal ismét koporsóvá alakítottatott.

Az ereklye-szekrény ma már csak szimbolikus jellegben található fel abban a bemélyített fülkében, inkább gödröcskében, amely az oltárasztal közepébe van vájva és vékonyabb márványlappal lezárva. Az ereklyeszekrény szerepébe — de szintén csak elhelyezés tekintetében — a szentségtartó elzárható fülkéje lépett, amennyiben az, az oltáron jelenleg a főhelyet — közepét — foglalja el.

Mindezeket tudva és méltányolva, továbbá a századok révén fölmerült változtatásokat és szokásokat figyelembe véve: a budapesti szentszív - templom most bemutatott két kis új oltára is ezek szerint és a templom román átmeneti stílusához híven, volt alakítandó. (A másikat jövőre közöljük.)

A budapesti „Szentszív“-templom egyik mellékoltára.

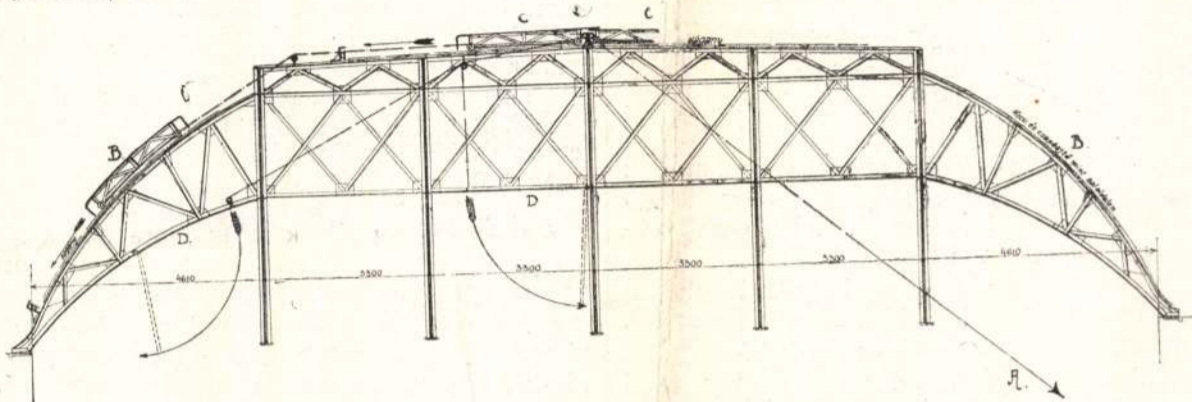
Tervezte *Kauser József*

Felismerhető rajtuk: az oszlopocskákon álló oltárasztal, a legelőbb említett korai gyertyapad, amely mintegy egyesítve van a mögötte levő álló asztallappal, azaz retable-lal. Ezzel az oltárok a stylus követelményeihez képest már teljesen befejezetteknek volnának tekinthetők, ha a templom lelkipásztor-hatósága nem ragaszkodik ahhoz, hogy az egyik a Boldogságos Szűz, a másik Szent József $\frac{3}{4}$ életnagyságú márványszobrával díszítessék. Ezért egészítették ki tehát mindkét oltár a szigorúbb stylus-történelemtől eltérően — idegenszerűleg ható — oromzatos fölépítménnyel. Ez a fölépítmény egyszersmind a

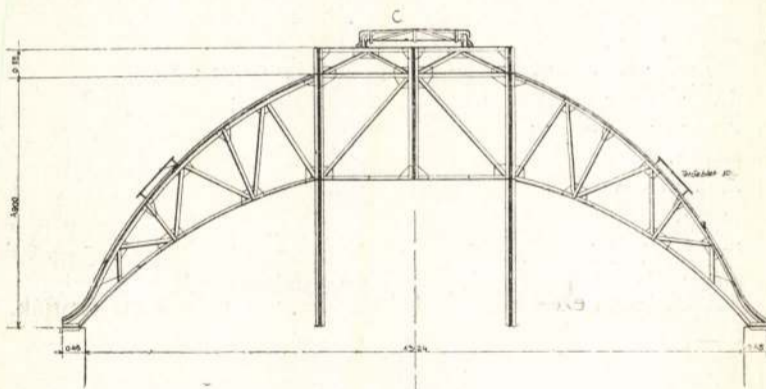
elemei a függönyöket (prospectus) tartó hidak. Ezek a színpad belső fesztávolságában, vagyis $22^{\cdot}50$ m-nyi falközi távolságban gördülő ágyakon nyugvó 5 drb $1^{\cdot}5$ m magas rácsos tartóból állanak. E tartók felső öve közvetlenül hordja a karika- vagy csigapadlást, 5 drb csigasorral és megfelelő csigaállásokkal. Erre az 5 tartóra vannak fel-függesztve a színpad emeleteinek megfelelőleg oldalt az ú. n. munkapadok, melyekről a színpadi gépezetet kezelik, és épp ily fel-függesztett állapotban vannak a munkapadokat összekötő munkahidak.

A színpad alsó része végül párhuzamosan álló 6 drb „utára“ osztott vasállás-szerkezetből áll, melyek megfelelő padló szerkezettel vannak vízszintes irányban két emeletre (I. és II. süllyesztőre) osztva.

1. ábra. A Népszínház színpadának új fődélszerkezete.

Úgy a függönytartó szerkezet, valamint a színpad alja akként osztott be, hogy az előbb-utóbb *asphaleia*, vagyis elektromos hajtású gépezetrendszerrel lesz ellátható. E rendszernek, mely tűzbiztossági szempontból igen előnyös, s kezelhetősége rendkívül egyszerű, a színpad padlózata egyes sávokra — hidakra — van osztva. E hidak egymástól függetlenül csuklós, függélyes vashengereken (piston) mozognak le és föl, s hidraulikus erővel tetszészerinti helyzetbe állíthatók. Az Operaházban 6 ilyen *asphaleia*-híd szerkezet van. A Népszínháznak pedig különösen alkalma van egy tökéletesen és biztos önállósággal működő ilyen modern *asphaleia*-rendszer létesíteni, mert

2. ábra.

a Csokonay-utcában hatalmas víztoronnyal rendelkezik, mely 44 m-nyi magasságból körülbelül 50 m³ vízzel, illetőleg ennek megfelelő víznyomással képes szolgálni.

A színpadi gépészeti berendezések egyelőre csak a legszükségesebb részekben fognak vasból szerkesztetni, amennyiben itt is a pénzhány szab korlátokat; de nincs kizárva, hogy az esetleges megtakarítások lehetővé teszik újabb fajta gépberendezésekből többet is megvalósítani, mint amennyit az előirányzott költség alapján programmba vettek.

Végül az átalakító munkák között megemlítenő még a színpadi rész oldalszárnyainak kibővítése is. E szárnyak tractusait úgy a Népszínház-utca, mint a Kerepesi-út felé $2^{\cdot}60$ m-rel kitolják, illetőleg meg bővítik. Az oldalszárnyak-

nak ez átépítését oly tűzbiztos lépcső beépítése tette szükségessé, mely lehetővé teszi, hogy a színpadi személyzet tűzvész esetén lehetőleg füstmentes helyen menekülhessen, végszükségben pedig a lépcsőnek az utcára nyíló ablakain keresztül is lehetséges legyen menteni. A múlt nyáron e célra az épület külsőjén vasból való vészháncsókát készítették, melyek — bár ezután sem szerelik le őket — csak ideiglenes jellegűek s a tűzbiztos belső lépcsőt semmiképpen sem pótolhatják. Az oldalszárnyak ez átalakításával természetesen a tractusok (öltözők, stb.) fagerendás födémeit is tűzbiztos menyezetekkel cserélik ki.

A színpadi gépészeti praxis nem szívesen barátkozik meg a különböző vaspadló-burkolatokkal, ezért számos külföldi színházban impraegnált deszkaborításokkal kísér-

leteznek. A deszkaborításnak egyik nagy előnye többek között az is, hogy télen nem köti le a fűtésre szánt meleget. Fontos szempont a rugalmasság is. Az impraegnált szerkezeteknek azonban eddigi tapasztalatok szerint az a hátránya van, hogy az impraegnáló anyag idővel elillan, miáltal hatása is fokozatosan megszűnik. Ezt mellőzendő s különös tekintettel a Népszínház viszonyaira, melynek falai túlságosan nehéz vasszerkezeteket nem bírnának el, Kauser József évek óta kísérletez a munkapadok és hidak, továbbá a karikapadok deszkáinak, s általában a faconstructioknak oly tűzbiztos anyaggal való teljes bevonásával, mely úgy a színpadi gépészethez, mint a tűzbiztossági feltételeknek teljes mértékben megfelel, s mely sem a vasszerkezeteket, sem az azokat hordó falakat nem terheli túlságosan. E kísérletezések egy magnezia-asbest és egyéb hasonló tulajdonságú anyagok keverékéből álló massa szerkesztésével már hasznosítható eredményre is vezettek; e kísérletek és azok eredményeiről azonban alkalomadtán külön fogunk beszámolni.

A Népszínháznak a nézőteret magába foglaló részén egyelőre csak a közönségnek veszedelem esetén való gyors távozásának elősegítésére irányuló intézkedéseket fogantatott. Hiszen köztudomású, hogy színházi tűzekkor általában a nézőtér a legenyhébb a tűz pusztítása, a veszedelmet mindenkor a panik és a kitódulás előálló tolongás és torlódás eredményezik, s azért a közönség a füstben megfulad.

Megemlítenő még, hogy Kausernek a színpad és nézőtér füstmentes elzárására szolgáló szerkezetekre vonatkozólag is vannak beható tanulmányai, az ezek nyomán szerkesztendő constructioakra azonban — sajnos — nincsen födözet. Pedig a váratlan nagy katatrophák után a megtörténtek ismétlődését lehetőleg meggátlandó, rendszeresen még nagyobb pénzbeli áldozatokat szoktak hozni.

A színpad vasszerkezete, a tető, a színpad alja, a színpadot övező helyiségek födémeinek kiváltása, azok új vasteteje, az elektromos világítás és fűtés berendezése 373.112 k.-ba kerül, a két szárny kibővítésébe épülő színészlépcsők pedig 70.854 k. költséget igényelnek.*) Lechner Jenő.

*) A színház átalakítási tervei közül az alaprajzokat később közöljük.

3

KAUSER
JÓZSEF

A budapesti kőműves segédek bérmozgalma.

Az ipartestület kőműves-szakosztálya március havában négy ízben ülést tartott, hogy a kőműves munkásokkal a békés munkálkodás lehetősége fölött tárgyaljon. E tárgyalások megindításának oka az itt szószerint közölt és az ipartestülethez a Magyar Építőmesterek Egyesülete útján folyó évi februárius 21-én kelt átiratával átszarmaztatott levél volt:

A „Magyarországi Építő Munkások Országos Szövetsége” budapesti kőműves-szakosztálya hajlandó szerződést kötni a „Budapesti Építő Mesterek stb. Ipartestületé”-vel olyképpen, hogy a béke mindkét fél részére feltétlenül biztosítva legyen. A szerződés alapelvei a következők volnának:

Az összes kőműves munkálatok 2 osztályba sorozandók: falazók és díszvakolókra.

A falazók bérmínimuma óránként 50 fillér, a díszvakolóké 56 fillér.

Tekintettel a múlt évben felvállalt munkálatokra, melyek nagyrészt befejezetlenek: 1905. augusztus 1-ig kezdő fizetés állapítandó meg. Nevezetesen: falazóknak bérmínimuma óránként 46 fillér, díszvakolóknak 52 fillér.

Az említett bérek az egy éven aluli gyakorlattal bíró és a 60 éves kortúl haladott segédekre nem vonatkozik. Bérmínimumjokat külön díjszabás állapítja meg.

A napi munkaidő 10 óra, melyen túl vagy előtti munkaórákra a rendes munkabér 50%-kal jobban díjazandó.

Az 1906. év kezdetével a napi munkaidő 9 $\frac{1}{2}$ órában állapítandó meg.

A kifizetési napokon a munkaidő d. u. 4 óráig tart, mely alkalommal a teljes munkanapra eső bér fizetendő.

Munkaközvetítés a szakszervelet által eszközözendő.

A terroristikus eszközökről mindkét fél köteles lemondani.

Bajok, vizsalyok elintézésére vegyes bizottság küldetik ki.

Hosszabb időre megkötendő szerződésnél százalékokban kitüntetendő a munkabérnek évenkénti emelkedése.

A megkötendő szerződés lejárat ideje mindig október 1-je; lejárat előtt két hóval a felek kötelesek egymást kölcsönösen értesíteni egy újabb tárgyaló-bizottság kiküldése végett.

Budapest, 1905. februárius hó 15-én. A budapesti kőműves-szakosztály vezetősége megbízásából: *Gárdos Sándor* s. k., titkár.

Ennek folytán a szakosztályi ülés március 2-ára egybehivatván, abból kifolyólag a békés megegyezés megkísérlésére *Jakabffy* Ferenc ipartestületi elnök elnöklésével *Pucher* István, *Mann* József, *Sturm* Károly, *Zeuner* Gyula, *Bloch* Leó, *Biró* Károly, *Dávid* János, *Hörcher* János, *Barna* István és *Szilágyi* Lajos tagokból álló bizottság küldetett ki, amely március 14-én *Garbai* Sándor, *Jerzán* János, *Gárdos* Sándor, *György* István, *Laczkó* László, *Zimmermann* János és *Knittelhofer* Ferencel, mint a kőműves segédek kiküldöttével hosszasan tárgyalt, de egyezsége nem jutott. Ezen tárgyalás alkalmából a munkások kiküldöttéi a fenti levélben foglalt minimális béreket úgy értelmezték, hogy azok általános béreknek volnának tekintendők. Hogy a kontemplált bérek a folyó éven belül meg ne változtassanak, ajánlották, hogy a falazó kőművesek bére 48 fillér általános bérben állapíttassék meg. A tárgyalás folyamán elállottak ama követelésüktől, hogy a munkaközvetítést az Építő Munkások Országos Szövetsége eszközölje, továbbá attól, hogy vitás kérdésekben a kontemplált vegyes bizottság döntsön.

Eme tárgyalások eredményét *Pucher* István építőmester a szakosztály március 16-án tartott szakosztályi ülésén adta elő, amelyen elhatározatott, hogy a békés munkálkodás reményében a szövetkezett munkásokkal 3 évi időtartamra szerződés köttessék olyképp, hogy a jövő évtől kezdve a

munkaidő 9 $\frac{1}{2}$ órában állapíttassék meg. A falazó kőművesek minimális bére az első évben óránként 42 fillér legyen, de úgy, hogy az átlagos bér 46 fillért tegyen. A 2-ik évben 46 fillér, illetőleg 50 fillér, a 3-ik évben 48 fillér, illetőleg 52 fillér, a díszvakoláson dolgozók bére ezeknél mindenkor 6 fillérrel magasabb. A 60 éveseknél idősebb és azon segédek, kik még 2 évnél rövidebb idő óta szabadultak fel, bére a minimális bér nagyságában állapíttatott meg. A túlórákra nézve elhatározatott, hogy az esti 8 órától reggeli 5 óráig végzett munkáért a rendes bérről 30% pótlék fizetessék. A bérfizetésre nézve az eddigi szokás fenntartandó, továbbá elhatározatott, hogy ha a munka az épületen más munkások mozgalmi következtében szünetelne, fenttartatik a kőműves munkarend intézkedése.

Ezek a határozatok *Garbai* Sándorral, mint a szövetkezett munkások elnökével közöltettek, aki erre március 20-ról kelt levélben a következő választ adta:

Budapest, 1905. március 20. Építő mesterek stb. ipartestülete tekintetes Elnökségének Helyben.

Az 1905. március 19-én megtartott nyilvános kőművesgyűlést a következőkben vagyunk bátrak ismertetni.

A mester urak javaslatát a bizottság pártolólólag a gyűlés elé terjesztette, ahol előterjesztésünk után 9-en szóltak következetesen nem a béke ellen, hanem ezen javaslat ellen. A szavazás alkalmával óriás majoritással a javaslat visszautasítván, megbízatott a bizottság, hogy a közönséges falazáson 46 fillér minimális munkabér és a díszvakoláson az 52 fillér minimális és a lógó álláson dolgozóknak 56 fillér minimális órabért a munkaadókkal fogadtasson el. Azonkívül a 9 $\frac{1}{2}$ órai munkaidő már ez év április 1-től valósíttassék meg és a szerződés egy évre szólna mindig. Maradunk kiváló tisztelettel *Garbai Sándor* s. k.

Ennek folytán f. hó 20-ára újból szakosztályi ülés hívatott össze, amelyen az elnök *Jakabffy* Ferenc előadja, hogy utólagos jóváhagyás reményében, a minimális és átlagos munkabér nagyságát a II-ik évben 46, illetve 50 és a III-ik évben 48, illetve 52 fillérben megállapítandónak ígérte, ami által eléretnék az, hogy bár a munkaidő naponként félórával kisebbednék, a napi bér mégis nagyobbodnék. A szakosztály az elnök ez ajánlatát egyhangulag elfogadta, de a fenti levél többi pontjait el nem fogadta és utasította az elnökséget, hogy erről *Garbai* Sándort rövid úton értesítse.

Március 22-én a kiküldött bizottság újból tárgyalt a munkások kiküldöttével, amelyen ezek kijelentették, hogy a március 20-iki levélben foglaltakat teljességben fenntartják és azt ultimatumnak tekintik; erről a szakosztály a március 24-én tartott ülésén értesítetett, amely a maga előbb elfoglalt álláspontját fenntartva kimondotta, hogy az ipartestület határozatait a tagok önmagukra kötelezőknek elfogadják és tisztességtelen eljárásnak tekintik az azoktól való eltérést.

VEGYESEK.

Strike, boycott — vismajor. A belügyminiszter a napokban értesítette a fővárost, hogy a minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter indítványára kimondotta, hogy valamennyi állami és hatósági szállításra és munkára a strike és boycott által okozott közvetlen károsodás miatt a vállalkozó a teljesítési vagy szállítási *határidő meghosszabbítására igényt tarthat.* Álláspontját azzal okolja meg a minisztertanács, hogy határozatával megszüntesse a strike és boycott által okozott teljesítési késedelem jogkövetkezményei tekintetében beállott bizonytalanságot, miáltal az ipar a tömeges munkaszünetek szertelenségével szemben több sikerrel védekezhettek a munkaadók ellenálló képességének fokozása a nemzetgazdasági szempontból olyan nagy károkat okozó strike-mozgalmakra is mérséklőleg hatna. A leirat szerint a minisztertanács állásfoglalásának csak

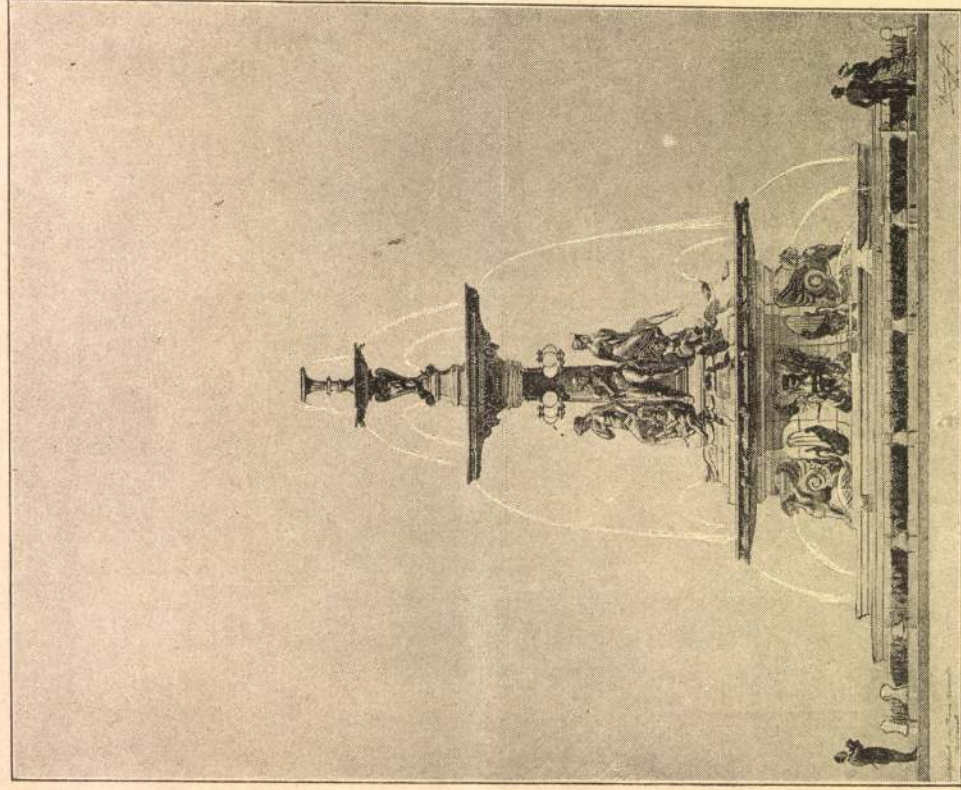
Kovács István

Engel György

Kaiser Josef ©

250. KAUSER JÓZSEF, A KÁLVINTÉRI SZÖKŐKÚT TERVE.

1885. 000. Káll. Est.

45., 46. KANDELÁBEREK A BUDAPEST-LIPÓTVÁROSI SZT.-ISTVÁN-TEPLOMBAN.

KAUSER JÓZSEF TERVEI SZERINT KÉSZÍTETTE A M. FÉM- ÉS LÁMPAÁRU-GYÁR R.-T.

1906.

47. BUDAPEST-LIPÓTVÁROSI SZT.-ISTVÁN-TEMLOM
KRIPTÁJÁNAK KAPUJA.

BRONZBÓL KÉSZÍTETTE JUNGFER GYULA.
TERVEZTE KAUSER JÓZSEF.

Kauser József

Kauzer József?

Kauzer műve
PULSZKY ÁGOST SÍRJA
a kerepesi temetőben

Békei Ödön fényképei

His IX-5-406/2002. 42

Farkasok az orsz

Irta HERCZEG FERENC

Az „Elbeszélések“ című új kötetből. — Singer

Már nyílik a vadgesztenye virága
szél rázza fejem fölött a lombot s
napsugár villan át az arcomon. Két
lappang az öreg fa csúcsán. Most is h
kan ide-oda surran a koronában. Hol
lyacska, hol egy vadgesztenye-virág e
levő ujságra.

Ezt a helyet a kert végében, az
ahonnan kilátok az országútra, szakálls
nevezni. Reggelenként itt jó ülés esik.
akik az ó-városba igyekeznek, mind er
vesen veszik, ha az ember megállítja
beszámolnak a vetések állásával, az
mutatja, hogy mit visz a kosarában.

Most hárman mulatunk itt. Mag
meg a ház nagyfejű, fekete kandurja. A
egyik legboldogabb naplopója, doromb
tépdesi karmaival a fa kérgét. Bandika
gyar kiadását olvassa. Éppen a farkasok
nél tart. Az ökölnyi gyerek egészen mo
den érdeklí, csak az nem, amit az
Alig tud olvasni, de amit elolvas, azt
abból néha meglepő következtetéseket

Azt mondja: a farkasok igen kon

1908 VIII

Wappinger Kraus!

Früher adelt mich auch, fremdgenoss
vonnathors' vany müsseinet illto'fal
ciltäyortit: ~~low~~ ury m'lttoxtatit, fremdgenoss
is! In auctben kiron an althelunesmaly
telult idv' hijewleisit. —
Kinnati tinteletet
Kerriger hise HY

Kauser József

műépítész,

a vas-korona és a Ferencz József rend lovagja

a francia Akadémia tisztje

VII. ker. Erzsébetkörút 19. sz. 2.

rak szervezetének mechanikai működését tárgyalja szellemesen. Előadását a két következő pénteken folytatni fogja.

Mi ujság?

Az udvar e hó 23-ikáig marad Budapesten, s aztán Bécsbe költözik. Kétséges, hogy az udvari bálakat megtartják-e, miután a porosz uralkodó családban történt halálozás következtében udvari gyász van. E hó 18-án hunyt el ugyanis a porosz uralkodó öccsének, Károly herczegnék neje, Mária Lujza Alexandria herczegnő 69 éves korában.

Deák siremlékének orsz. bizottsága e hó 12-én határozott pályaművek fölött. A tervek megbirálására és a költségvetés ügyében kiküldött albizottság tudvalevőleg három tervet tüntetett ki, de ezek közül egyet csak mint szép, izlésteljes művet jutalmazott meg, hanem kivitelre nem ajánlotta. Ajánlotta azonban az „1867“ és az „Ex tumulo“ jellegű terveket. Az országos bizottságban mindkét tervnek egyformán voltak pártolói, s a szavazásnál kilenczen az egyik, kilenczen a másik terv kivitele mellett nyilatkoztak, s Ghyezy Kálmán elnök döntötte el a kérdést az albizottság véleménye szerint, vagyis az „1867“ jellegűt fogják fölépíteni. Készítője Gerster Kálmán fővárosi építész. Az „Ex tumulo“ jellegű Kausser József építész műve. Gerster terve a kivitelre oly föltétellel fogadtatott el, hogy a bizottság szabad kezet tart fenn magának arra nézve, hogy a 100,000 frt költség túl nem haladható, s továbbá, hogyha az emlék a műértők által ohajtott módosítások folytán a kivitelre alkalmasnak nem látszanék, azt visszautasíthatja s más tervet választhat. Ily értelemben bizatik meg az illető műépítész a részletes tervek és költségvetés elkészítésével, mely föltételek a képviselőházhoz benyújtandó jelentésben is fel fognak említtetni, és ennek kapcsán a 100,000 frtnyi költség megszavazását fogja a bizottság kérni.

A honvédtisztek özvegyei és árvái ellátására szolgáló alapra eddig összesen begyűlt 12,850 forint 83 kr.

A czeglédi küldöttség e hó 20-án este fog elindulni Budapestre Kossuthhoz. Az egyetemi ifjúság bizottságot alakított, mely a Czeglédre reggel érkezőket ünnepélyesen fogadja, s este kikísérje őket a budai inóházhoz. Délben lakomát is rendeznek tisztelőkre a Hungaria szállodában. A részvételre falragaszok hívják föl az ifjúságot és a közönséget.

A magyar ifjúság küldöttsége Konstantinápolyban folytonos ünneplések központja. Pompával és a legnagyobb kitüntetésekkel fogadják, s a hol csak megjelennek, zajosan üdvözlök. E hó 12-én érkeztek meg, s 23-án fognak eljönni, a terv szerint most nem az Adriai-tengeren, hanem a Fekete-tengeren, Várna felé. A legelőkelőbb török államférfiak üdvözölték, s gróf Zichy Ferencz nagykövetünk is előzékenyen fogadta őket. A dísz-kard átnyújtása e hó 13-án történt meg Abdul-Kerim fővezérnél, s az agg katoná megdöbbenve fogadta őket, és a küldöttség vezetőit meg is ölelte, aztán hosszabban időzött velük, miközbt theát és csibukot hordtak föl. Így fogadta őket Midhát pasa is másnap, továbbá Mahmud Dohmád pasa, a szultán sógora, Szavfet pasa külügyminiszter s Edhem pasa, a volt berlini követ, s a konferenzia meghatalmazottja. A kirándulások, ünnepélyek, lakomák egymást váltogatják, s a küldöttséget mindig dísz-örség kíséri, a zenekar pedig magyar darabokat játszik. A lakosság is megtanulta a magyar „éjlejt“ és szívesen vegyíti a „jassin“ mellé. Klapka tábornok, gr. Széchenyi Ödön, s gr. Zichy József volt kereskedelmi miniszter (ki atyja látogatása végett időzik a török fővárosban, s kit közelébb a szultán kitüntetőleg fogadott egy kihallgatáson) gyakran időznek együtt a küldöttséggel. A társalgásban vagy francia, vagy német szó a közvetítő, vagy pedig tolmács, s a magyar szóra ott van Szilágyi hazánkfia, ki régi lakója Konstantinápolyknak. Az ünnepély egyes részleteiről hosszú közlemények jelennek meg a török lapokban, s az angol lapok is táviratokat közölnek. A küldöttséghez számos üdvözlő sürgöny érkezik a török birodalom több részéből, s hazánkból is, így nevezetesen a szatmár-megyei, beregmegyei értelmiségtől, a szamosújvári görög ifjúságtól.

Nagy Jakab, a furulyájával egykor oly nagy feltűnést okozott naturalista művész hazánkfia, kiről lapunkban már említve volt régebb is, hogy Svájcban Baselben telepedett meg, s ott fogtinktura-készítéssel foglalkozik, közelebbről hozzánk intézett levele szerint hazáját meglátogatni készül. Bár fogász-üzlete, melyben kisebbik fia a művezető, elég jól megy: úgy látszik művészetéről sem tett le s itt a népszínházban és a vidéken is ohajta fellépni furulyájával. Idősb fia Albert a hamburgi zenekonzervatórium növendéke, hol kitűnő tehetségénél fogva díj nélkül nyeri kiképeztesését. A fiatalabbik, Ferencz, Berlinben tanulta a fogászatot. — Válik a magyar emberből, külföldön is, minden!

A török nagytanács, melyben 200-an vettek részt (köztük 60 keresztény), január 18-án három órahosszat tartó tanácskozás után, *egyhangulag elvetette az európai hatalmak javaslatait*. Midhát pasa utalt a helyzet komolyságára, a háboru rémségeire, s végül azt monda, hogy Törökország nem számíthat szövetségesre. Ezután még mások szóltak, jelesen a görögök és örmények egyházi főnökei is, egytől egytől a hatalmak javaslatai ellen, melyeket e felkiáltással: „Inkább halál, mint becselenség!“ egyhangulag végleg elvetettek. — Angol lapok azon véleményt nyilvánítják, hogy a konferenzia javaslatainak visszautasítása miatt, a háborunak még nem kell azonnal kitörnie.

Halálozások.

Bárczay Albert, Abaujmege derék és hazafias szellemű főispánja elhunyt, s temetése e hó 20-kára volt kitűzve a bárczai (Kassa mellett) családi kastélyból. Bárczay többféle állásban szolgálta Abauj-megyéét, 1848-ban és 61-ben az alsó-mislei kerületnek is képviselője volt. A széleskörű ismeretekkel bíró s társaskörökben is kedvelt férfiú halálát közrészvétellel fogadták mindenütt.

Kacsóh Lajos, a dunántúli helv. hitv. egyházkerület főjegyzője, bajomi ref. lelkész, meghalt 65 éves korában. Mint a somogyi egyházmegye esperese a patens korában igen erélyes és hazafias magatartást tanúsított; a szabadságharcban pedig tettel is szolgálta hazája ügyét. Benne a magyar reformált egyházi és iskolai ügyek egyik kipróbált férfiú, jeles szónok, ki megyéje közügyeiben is mindvégig munkás részt vett, egy szerény tisztja jellem dölt ki.

A Bezerédj-család legidősb tagja: özv. Bezerédj Ignáczné szül. **Bezerédj Anna** asszony e hó 7-kén elhunyt, 91 éves korában Kis Górbón. Hátramaradt gyermekeinek, unokáinak és dédunokáinak száma 34. Példás életű, derék magyar urhölgy volt, agg korában is tevékeny, életerős. Győri és ménfői kastélyában több nemzedék élvezte a legtisztább magyar vendégszeretetet. Férfje egykor husz éven át volt győrmegyei alispán. Egyik fia, a korán elhunyt Bezerédj Lajos, a szabadságharcban honvéd-ezredes volt.

Elhunytak még: **Dessueffy József**, miniszteri fogalmazó s a pénzügyminiszterium egyik munkás tisztviselője, 40 éves korában. — **Mendlik János**, veterán tanár, ki közel félszázadig működött Pécsen a belvárosi elemi és kath. tanítóképezdében, 85 éves korában. — **Pap Ferencz**, Mező-Tur jeles orvosa, 74 éves korában. — **Bálint György**, városi volt-főjegyző Szoboszlón, 58 éves korában. — **Treichlinger József**, fővárosi háztulajdonos s ismert polgár. — **Wimmer Lipót**, győri orvos 60 éves korában. — **Juhász János**, félegyházi derék ref. lelkész. — **Hild Károlyné**, a pozsonyi honvéd dandárparancsnok neje, szül. Hollán Blanka. Hollán Ernő tábornok unokahuga, virágzó ifju korában, alig egy éves házasság után. — **Nagy Ambrus**, ki Mező-Tur városának sok ideig volt tisztviselője, 71 éves korában. — **Féhn János**, békés-gyulai kereskedő. — **Lángfi László**, aranyosmaróthi törvényszéki bíró. — **Jankó Jenő**, a Vasm. Lapok munkatársa, Genesen. — **Ifj. Réder Vilmos**, ügyvédjelölt B.-Szent-Lőrinczen 24 éves korában. — **Ifj. Bloksay Ferencz**, az orvostan negyed éves hallgatója 21 éves korában M.-Kászonyban. — **Pyarker Imréné** szül. Bogdán Rozália asszony Budapest 85 éves korában. **Horváth Kristófné**, szül. Tóth Julianna 58 éves korában Győrben.

Szerkesztői mondanivaló.

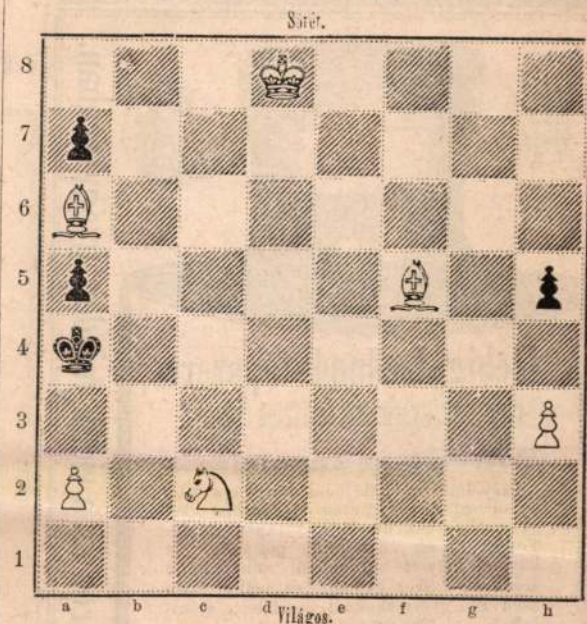
— **F. L. ravatalánál.** Az alkalomnak megfelelő lehetett; de hogy a nagy közönségre hasson, arra nem bír elég költői becsesél.

— **Granasztó. H. K.** Az ügy nem a szerkesztőseget, hanem a kiadó-hivatalt illeti. Az pedig, a nyilvántartás nehézsége miatt, nem hajlandó ilyesmít megtenni.

— **Sz. G.** „Cseng a pohár.“ „Hallgassatok.“ A lyrai alapeszmét, sőt bizonyos hangulatot is, nem lehet megtagadni tőlük. De a hangulat teljességére semmi sem hat annyira, mint a formai tökély, attól pedig e költemények még nagyon, nagyon távol állanak. E részben szerezzé meg a könnyűséget, a kifejezés erejét és báját; egyelőre reményénél s biztatásnál többet nem nyújthatunk.

SAKKJÁTÉK.

894-dik számú feladvány Patzak F.-tól.

Világos indul s a negyedik lépésre mattot mond.

889-dik számú feladv. megfejtése.

(Braun Roberttől).

Világos. Sötét.

1. Vc5-d6 . . . . . Vd7-d6 : (a)
2. Hd3-c5† Ke4-d5;
3. Fc2-e4 mat.

(a)

1. — — . . . . . Ke4-f5 (b)
2. Vd6-g6† Kf5-g6;
3. Hd3-e5 : mat.

(b)

1. — — Fa4-c2;
2. f2-f3† Kc4-d3;
3. Hd5-f4 mat.

Helyesen fejtették meg : Veszprémben : Fülöp József. Gelsen : Glesinger Zsigmond. Sárospatakon : Gérecz Károly. Debreczenben : Zagyva Imre. Miskolczon : Hartmann testvérek. Nagy-Köröson : Nemesik és Kovács. Kolosmonostoron : Brauner Gyula. Budapestben : K. J. és F. H. Marosvásárhelyt : Csipkés Árpád. A pesti sakk-kör.

Hibáigazítás. A 893. sz. feladványban d8-on világos király e2-ön sötét futár áll.

Felelős szerkesztő: **Nagy Miklós.**
(L. Egyetem-tér 2. sz.)

Legelőbb ujság a magyar nép számára.

KÉPES NÉPLAP

és

POLITIKAI HIRADÓ.

ötödik évfolyam.

Megjelen hetenként vasárnapon, mulattató s tanulságos tartalommal, s a hazai és külföldi politikát tárgyaló rendes rovattal.

A hetenként egy iyen megjelenő s képekkel érdekelt ujság ára: egész évre 2 forint, félve 1 forint.

A lap rendes tartalmán kívül jövő évben is minden egész-évi előfizetőknek külön mellékletül egy szép nagy képpel szolgálunk, mely keretbe foglalva a szobák falát ékesítheti.

Előfizethetni postán a „Képes Néplap“ kiadó-hivatalához Budapest, egyetem-utca 4. szám címzett postátalványnyal, mely 5 krajczárért minden postahivatalnál készen kapható.

A t. ez. gyűjtőknek egyszerre beküldött 10 előfizető után egy ingyenpéldányal szolgálunk.

Franklin-Társulat magyar ir. intézet és könyvnyomda, mint a „Képes Néplap“ tulajdonosa.

HETI-NAPTÁR. Január hó.

Nap	Katholikus és protestans	Görög orosz	Israelita
21	V G 3 Agnes szüz	G 3 Agnes	9 B Polienet
22	H Vince v.	Vincze	10 N. Gergely
23	K B. Assz. ellegy.	Imrike	11 Theodoz
24	S Timót	Timót	12 Titiana
25	C Pál fordulása	Pál fordulása	13 Hermyla
26	P Polikárp pápa	Polikárp	14 Szabhasz
27	S Krizosztom	Krizosztom	15 Thebai Pál
			13 Sab. Bo

Hold változásai. ☾ Első negyed 22-én 5 óra 9 perczkor délut.

TARTALOM:

Nilsson Krisztina (arczképpel). — Válasz egy levélre. — Hatem bey paripája (folyt.). — Edhem pasa és Hobart pasa (arczképekkel). — A dunai török hadsereg (képpel). — Adriai képek (folyt. képpel). — Lófuttatás a kirghizeknél (képpel). — Egyveleg. — **Melléklet:** Az állatkínzás szakaszából (ábrákkal). — Bál előtt, bál után. — Farsang a politikában. — A természetudományi társulat közgyűlése. — Irodalom és művészet. — Közintézetek, egyletek. — Mi ujság? — Halálozások. — Szerkesztői mondanivaló. — Heti-naptár.

Egy hatszor hasábozott petit sor, vagy annak helye egyszeri ígtatásnál 16 krajczár; többszöri ígtatásnál 10 krajczár. Bélyegdíj külön minden ígtatás után 30 kr.

HIRDETÉSEK.

Kiadó-hivatalunk számára hirdetményeket elfogad **Bécsben**: Haasenstejn és Vogler Wallfishgasse Nr. 10, Mosse R. Sellenstätte Nr. 2 és Oppelk A. Wollzeile Nr. 22.

Főlekerak: Brazay Kalman nagykereskedőnél Budapesten IV. országot 24-ik szám.

Die Zollpolitik
 Az osztrák-magyar monarchia vámpolitikája
 1850-től kezdve napjainkig.
 Irta
Dr. Matlekovits Sándor,
 osztálytanácsos a kereskedelemügyi miniszteriumban.
 Ára füzeve 4 forint.

Liebig-Loefflund-tápszere
 csecsemők, gyermekek és idősek számára.

Pótszere az anyatejnek.
 Figyelmet érdemlő beszédtárgyává vált az orvosi nagygyűlésen Magyarhon első gyermekorvosa dr. Bokay tanár és dr. Torday urak által mint póttápszere az anyatej helyett s ezenfelül mint kitűnő eredményű szer gyomor- és bélhurutban szenvedő gyermekeknek a görvély ellen a halmáj-olaj legjobb pótszere.
 Ára 80 kr.

LOEFLUND
 összpontosított maláta-kivonata (Malzextract).

Kitűnő eredménnyel használtatik: **köhögés, rekedtség, nyálkásodás, hangtalanság, légzési nehézség, hőkurut, általában mell- és nyakbántalmaknál.** Jeles enyhítőszer a nyákhartyák izgatottságánál, gyermekeknek a görvély ellen a halmáj-olaj legjobb pótszere.
 Ára 80 kr.

Loefflund vastartalmu maláta-kivonata.
 Egy üveg tartalma 20 gran, 1 evőkanál tartalma 1 gran, „villanyavas vas-sziken” (naponta két evőkanál), Kitűnő eredménnyel használtatik: **vérbíány-, főleg sápkórban szenvedőknél, minthogy a vérképzéshez megkívántató vasrészt szolgáltatja.** Ára: egy üveggel 1 frt.

Loefflund chinintartalmu maláta-kivonata.
 Mint kitűnő szer ajánítatik **ideg-, főfájás, étvágy- és emésztési hiány, gyomor-baj, ugyszintén hidegláz** stb. ellen. Ára: egy üveggel 1 frt.

Loefflund iblantartalmu maláta-kivonata.
 Különösen ajánltatik ezen szer **vérbíányban szenvedő egyéniségeknek**, a mennyiben a vérképzés elősegítő alkotórészt tartalmazza. Ára: egy üveggel 1 frt.

Loefflund mésztartalmu maláta-kivonata.
 Legújabb időben hírneves tanárok és orvosok csukamáj-olaj helyett a kellemesebb ízű mésztartalmu maláta-szörpöt rendelik azon betegeknek, kiknek gyógyszereket huzamos időig kell venniök, minthogy több tápláló anyagot tartalmaz. Ára: egy üveggel 1 frt.

Loefflund Pepsintartalmu maláta-kivonata
 ajánltatik a gyomor hiányos működéséből keletkezett bajokban szenvedő egyéniségeknek, emésztési hiány stb.

Loefflund maláta-bombonjai
 annyiban különböznek a közönséges maláta-bombonoktól, a mennyiben jelentékeny adag valódi és tiszta maláta-kivonatot tartalmaznak, könnyen emészthetők s igen jó ízűek.
 2964

Továbbá kapható Török József gyógyszer. urnál király-utca 7. sz. s a főváros és a vidék minden gyógytárában.

A FRANKLIN-TÁRSULAT magyar irodalmi intézet kiadásában (Budapest, egyetem-utca 4-ik szám) megjelent és minden könyvtárban kapható

Az osztrák-magyar monarchia vámpolitikája
 1850-től kezdve napjainkig.
 Irta
Dr. Matlekovits Sándor,
 osztálytanácsos a kereskedelemügyi miniszteriumban.
 Ára füzeve 4 forint.

Die Zollpolitik
 der
 österreichisch-ungarischen Monarchie
 von 1850 bis zur Gegenwart.
 Von
Dr. Alexander Matlekovits,
 Sectionsrath im ungarischen Handelsministerium.
 Vom Verfasser autorisirte Uebersetzung.
 Preis gehftet 4 fl.

Már teljesen megjelent.

Huszonegy füzet.
 Ára füzetenként 50 kr.

Közérdeklő olvasmányok a természettudományok köréből.

A tudomány minden ágazatai között a természettudományok azok, melyeknek terjesztése és ismertetése sok hiányban szenvedő tanrendszerünk a legkevesebb gondot fordít. Fel-sőbb és alsóbb tanintézetekben egyiránt még ma is sokkal magasabb súlyt fektetnek a holt nyelvek tanítására mint a mindent fönntartó, minden élet alapföltételét képező természettudományok megismertetésére. És ha meggondoljuk, hogy az érettebb koru nemzedéknek még többet és kizárólagosabban kellett foglalkoznia a »holt bölcseleg«-gel, úgy hisszük, a t. olvasó közönség egyetért velünk abban, hogy hézagot pótolunk szaktudományi művekben úgy sem fölötte gazdag irodalmunkban, midőn az e tekintetben csaknem páratlanul nagy német irodalomnak a kitűnő termékét anyanyelvünkre átültettük. Tettük pedig ezt annál is inkább, mivel komolyan meg vagyunk győződve, hogy a magyar faj sajátos s nem is föltötte előnyös helyzetében, csak úgy állhat meg sikerrel a népek nagy versenyében, ha a reáltudományokban, melyekre van alapitva korunk egész iránya, szintén lépést tart a többi művelt nemzetekkel.

Minden egyes füzet külön is kapható.
 Ára öt vászon kötethe kötve 13 frt.

Elegáns báli toiletteK

KELLER és ZSITVAY

divattárakban 29157
 Budapest, Szerviták épületében.

A legfinomabb és legolcsóbb hajmunkák urak és hölgyek számára.

ABT VILMOS,
 fodrász és es. k. szabadalmak tulajd. Bécsben.
 Hajfonatok, fűrtök, chignon-ok, betétek, válaszfokok, paróka és egyéb hajmunkák és műfonások gyorsan és olcsón készíttetnek és megrendelések bármely pontosságú eszközökkel.
 Különösen figyelmeztetem, miszerint hajfonatok, fűrtök, chignonok stb., melyek hosszabb használat folytán színüket veszítették, csupán nálam lesznek pontosan, a mellékelt hajminta szerint, latonkint 20 kr-ával, gyorsan és tartósan megfestve s kiment hajból minden tetszés szerinti hajfodrást a legolcsóbban készítve.

Figyelemreméltó különlegességek.
 Csász. kir. szabadalm.
LÓ-FÉSÜ-ZSIR,
 a legjobb szer a haj növekedése és megtartására; Európa legjobb orvosi tekintélyeitől, valamint sok 1000 köszönő és elismerő irat által ajánltatva. Fésü-zsir-olaj 1 frt, kenőcs 60 kr., arcz-szíptő 50 kr., bajusz-pedró 25 kr.
 A legújabb, legjobb és egészen ártalmatlan valódi
HAJFESTŐ-SZER,
 melyvel mindenki haját és szakállát pillanat alatt tartósan fekete vagy barnára festheti.
 1 carton, használati utasítással frt 2,50, kefék, csészék és fény a festésre 50 kr.
 Hajfestő-pasztát, különösen hölgyeknek, a haj és szemöldök barnára vagy fekete-re festésére; tokban fésű- és kézfél együtt 1 frt o. é.
Ezer meg ezer fiatal ember
 köszönheti szép szakállát az én szakáll-növesztő szeremnek; — 1 frt 80 kr.
Jahnssen tanár fagykenőcse.
 Kitűnő szer minden fagyos testrésze, valamint arcz- és orrvörösség ellen.
 1 frt 80 kr., kis tégely 60 kr.

SZÉPSÉGTEJ vagy BŐRSZÉPÍTŐ SZER.
 A hatás a legújabb tudományos kutatásokon alapul; gyorsan és látszólag gyógyít a himlő után föltokat és forradásokat a ezelőli különös figyelmet érdemel. Egy üvege 1 frt.

EAU ATHÉNIENNE.
 Valódi francia f. jkorpa-vesztő szesz; 1 frt 20 kr.
 Valódi dióolaj-kivonatot,
 az ősz haj szőkére, barna vagy fekete-re festésére, zöld dióhéjból készíttve; az egészség és hajnak legátalabbról sem ártalmas, a hajnak természetes színtét visszaadja, anélkül, hogy a fejbőrt vagy ruhát beszennyezné. Egy üvege 1 frt.

Reseda-göndörítő-erőkenőcs,
 a hajgyökér erősítésére s mindennemű korpaképződés eltávolítására. Tegyelyenkint elegáns fölszereléssel, alabastrom-tüvegben 1 frt o. é., mint arczszéptető 30 kr.

Valódi francia brillantine,
 a szakáll fejlesztésére; nagy tégely 1 frt, kis tégely 70 kr.
 Minden készítményem, a hamisítók elkerülése végett, hatóságilag bej gyzött védjegyemmel van ellátva, és kértnek a t. yevők netáni szükségletűvilágosan ABT VILMOS készítményeit kéni.

Vidéki megrendelések az őszszeg, valamint 20 kr. csomagolási díj beküldése mellett, vagy pedig utánvétre a leggyorsabban eszközöltetnek.

Fő szótüldési raktár nagyban és kicsinyben: Bécs, Neu-Währing, Josefgasse 6, 2355
 hová minden megrendelés vagy levelezés intézése kértik.

Abt Vilmos, fodrász, illatszerteszítő több cs. k. szabadalom és megfiztető elismerés tulajdonosa Bécsben.

Egyetemes egészségi labdacskok a Kárpátok

legjobb gyógyfüveiből készítve.

esalhatatlan házi szerül szolgálak a gyomor és a vér minden betegség ellen, ugymint: gyomorrhurut, elnyálkásodás, dugulás, étvágyhiány, váltóláz, fölösleges epe, szélbántalmak, aranyér, bőrkütegek, sárgaság, vízkór, vesebajok és rendetlen tisztulás ellen.

Egy doboz 15 labdacscsal 21 kr, egy tekeres 6 dobozzal 1 frt 5 kr. postán küldve 1 frt 10 kr. Egy tekeresnél kevesebb nem küldetik meg.

Kapható: **Friedrich János** gyógydertárában **Malaczka**n, Pozsony megye.

Elismerő-iratok:
 Az ön labdacscsai kitűnőknek bizonyultak.
 Schwarzwag, 1876. október 3-án.
 Miazovszky György, m. k. erdész.

Nőmet az ön kitűnő labdacscsai hat éves fej- s gyomor-bajtól mentették meg.
 Hibbe, 1876. april 10-én. Dalak Péter, polgár.

Tapasztalván, ön pirulának kitűnő eredményét, kérem posta fordulattal nekem két csomngot küldeni.
 Szuchán, december 19-én 1876.
 Horváth László, plébános.

Örömmel van szerencsém tudósítani urasággal miszerint labdacscsai nálam kitűnőknek bizonyultak.
 Kecskeméten, december 13-án 1876.
 2918 Zsigmond József, tanár.

Bal-rendezőknék:
 Diszes **cotillon**-rendjalek, tucatja 18 krtól 7 frt g. Finom választéknak boritékban 4-6 darab tükkel, 100 boriték 40-60 frt.
 A legkedveltebb **cotillon-alakok.**
 Főveget tartalmazó **durranó** bombonok tucatja frt 1-4 50, ugyszintén teljes **öltönyökkel** 15 frtig tucatja.
 Tréfás **orrok** 25 krtól 1 frtig.
Böhözestélyi süvegek igen sokneműek, 10 krtól 2 frtig.

Domino-álarcok bárszony, atlasz, selyemben, 40 krtól frt 1.20-ig.
Jellem-álarcok, tora-álarcok, 40 krtól 2 frtig, állatok és gyermek-álarcok 20 krtól kezdve.
Tombola-kártyák játékokozéltu bálakhoz és nagy társaságoknak, 1-0 darab 4 frt.
 Tombola **nyeremény-összeállítások.**
 NB. Levélbeli becses megrendelésnél kérem a mennyiség és az összeg szives följegyzését.

Báli ékszer:
 Párisi báli-**legyezők** meglepő sokféleségben 3-48 frtig. Jelmez-**legyezők** 1-7 frtig. Gyermek-**legyezők** 30 krtól 2 frtig.
Bokrétatartók 1-8 frtig, ugyszintén felállíthatók is frt 4.50.
 Divat **legyező-színdörök** tetszés szerinti színben 60 krtól 4 frtig.
Uszálytartók 70 krtól 5 frtig.
Virág-ékszer: koronák, párisi arany-gyöngy, nyakék, fűsők, valódi teknőcshéj **chignon**-fűsők, Porte bonheur, karperacsek, fülbevalók és mellítők. Gazdag jelmez-ékszer, rendjelek, kardok stb.
 Római **fehér gyöngyök**, a valódiakhoz családásig hasonlóak, sora 10 krtól 6 frtig.
 Arany, ezüst és gyémánt hajpor f. t 1.20.
 Acromaticus lácsövek vállszíjjal 7-12 frtig, elefántcsont lácsövek 1-24 frtig.
 A pipere minden kellékait és illatszereket ajánl minden kedvelt valódi **KERTÉSZ TÓDOR** BUDAPESTEN, Dorotya-utca 2. szám.
 Levélbeli megrendeléseket szabadon idején kérem.

A régi jó táblabirák.
 Regény.
 Irta
JÓKAI MÓR.
 Harmadik díszkiadás.
 Ára a három kötetnek 5 forint o. é.

Kauser József

ced ?

Az országos kiállítás épületeinek tervrajzai.
A kiállítási épületek terveire pályázat volt hirdetve, melynek sorsa most dőlt el. Az iparcsarnok első díját nyerték: Proell és Scharovszki tervezők és Gregersen vállalkozó, a második díjat Holzspach A. és fiai építési vállalkozók. Az igazgatósági épület első díjat Quittner Zsigmond műépítész, a második díjat Kauser József tervező és Gregersen, Proell és Scharovszki vállalkozók kapták. A mezőgazdasági csarnok díjában Kauser József tervező és Gregersen, Proell és Scharovszky vállalkozók, a másodikban Neuschloss K. és fiai részesültek. A munkagép-csarnok első díját Kauser József tervező és Gregersen, Proell és Scharovszki vállalkozók nyerték. A képzőművészeti csarnok tervei közül egyik sem felelt meg a föltételeknek, csak a második díjat adták ki Holzspach A. és fiainak. Hogy melyik nyertes tervet fogadják el kivitelre, arról később az országos bizottság fog határozni. A költségek egy millió forintnál vannak számítva, sőt egyik tervezet szerint közel két millió frt volna.

Vas. Új. 1883.

796. l.

A «Magyar Salon» eredeti fametszete.

DEBRECZEN.

Fába metszete Morelli tanár.

1. Főpiacz. — 2. Csokonyay szobra. — 3. Részlet a piacz-utczáról (Balfelől a Tisza-ház, középen a városiház.)

Kaiser József

Vas-újs. 1883. 509 l.

Az országos kiállítás épületeinek tervezetére csakugyan pályázatot hirdetnek ki, melyben külföldiek is részt vesznek. Nem mindenki helyesli ezt, mert eshetőleg nagy késelem lehet az eredménye. Az 1885-iki kiállítás előkészítésére már nem sok idő van, a pályázatok pedig rendszeren sok idővel járnak; aztán valami nagy díszű épületekről sincs szó. Bizonyosan van itthon elég építész, kik egyszerű megbizással is jól megfeleltek volna a feladatnak. Az építészeti bizottság Kaiser Józseffe! már el is készítette a terveket, melyeket jónak találtak, s most egyszerre közbe jött a pályázatra vonatkozó határozat.

Kauzer János

terverte a ref.
Gymnasium Lónyay
utcai épület
ref 1887 - 1889 ka

Farsztirof

221 sz. kv. II.

Január 7. vasárnap

részére 100, természetrajzi gyűj-		
teményére 200, összesen	500	"
13. A győri könyvtár részére	800	"
14. A gyulai múzeum könyvtára ré-		
szére	300	"

	500, néprajzi gyűjteményre 300, összesen	800 kor
25.	A <i>kömáromi</i> múzeum régiségtára részére 400, néprajzi gyűjtemé- nyére 200, összesen... ..	600 "
26.	A <i>kömáromi</i> vármegyei könyvtára	800 "
27.	A <i>losonczi</i> könyvtára	400 "
28.	A <i>lőcsei</i> ág. h. ev. egyház könyv- tárának	500 "
29.	A <i>máramarosszigeti</i> ref. főiskola könyvtárának	1600 "
30.	A <i>máramarosszigeti</i> múzeum termé- szetrajzi gyűjteményeire... ..	200 "
31.	A <i>miskolczi</i> múzeum könyvtára ré- szére 800, régiségtára részére 600, néprajzi gyűjteményeire 1000, ter- mészetrajzi gyűjteményeire 400, összesen	2800 "
32.	A <i>nagybányai</i> múzeum könyvtára részére 500, régiségtárának 300, néprajzi gyűjteményeire 200, ter- mészetrajzi gyűjteményeire 200, összesen	1200 "
33.	A <i>nagyenyedi</i> Bethlen főiskolának a könyvtár részére 800, a régiség- tárra 200, a néprajzi gyűjteményre 300, a természetr. gyűjteményre 400, összesen	1700 "
34.	A <i>nagyszombati</i> könyvtárnak... ..	400 "
25.	A <i>nagyvárad</i> i múzeum könyvtára	

~~Gerster~~ Kálmán

Kaiser József

Vas. Up. 1876. 65 k. l.

— A Deák siremlékére beérkezett tervek fölött a szakbizottság már ítelt, s három tervet ajánlott elfogadásra. A bizottság elnöke Pulszky Ferencz volt, tagjai: Ipolyi Arnold, Ráth György, Henszmann Imre, Schmidt bécsi építészeti főtanácsos, Hasenauer kitűnő bécsi építész, s végül Keleti Gusztáv mint jegyző. Az első harmadfélezer frankos jutalomdíjat a bizottság Gerster kassai építész „1867” jeligéjű pályaművének ítélte. A második jutalmat (1200 frank) a „D. F.” monogrammal ellátott műnek, mely a római Pantheon mintájára készült. Szerzője hír szerint Feszl László budapesti építész. A harmadik (1000 frank) díjat Kaiser József budapesti építész „*Ex tumulo vita est*” jeligéjű terve nyerte. Dicsérettel említették meg a „*Pietas*” jeligéjűt; ennek szerzője Schikédanz fővárosi építész.

unus ced.

Una delle più eleganti e delle più animate vie di Buda medievale, era la «Strada degli Italiani» (Olasz-utca), ribattezzata più tardi in «Via dei Signori» (Uri-utca). Nel Medioevo l'Ungheria è percorsa ripetutamente e sistematicamente da gabellieri popoli, i quali possono considerarsi anche come i precursori e gli iniziatori degli scambi commareiali italo-ungheresi. Alla dinastia arpadiana, sotto la quale si afferma decisamente il cristianesimo, succedono gli Angioini di Napoli, rappresentati da due sovrani di primo piano: Caroberto e Luigi il Grande. La loro attività politica ed economica, improntata la prima agli ideali forse romantici del Medioevo, e la seconda alle reali esigenze della vita contingente, invoglia gli italiani a conoscere l'Ungheria, a venirvi numerosi. Il nobile Drugeth, uno dei consiglieri più potenti e più influenti degli Angioini d'Ungheria, era italiano o di origine italiana. Il forino ungherese d'oro, fatto battere da Luigi il Grande angioini, è una delle monete più pregiate d'Europa: le merci ed i prodotti italiani affluiscono quindi abbondanti in Ungheria. Nella regione nord-orientale del regno, chiamata Hegyalja (Piemonte), si stabiliscono coloni italiani, dediti particolarmente alla viticoltura; parecchi villaggi di quella regione, come Olasz-Liszka, Bodrog-

emlékezete

Czigler Győző elhunytá-

Néj Béla sz. o. elnök a M. Mérnök- és Építész-Egylet mű- és középítési szakosztályainak április 3-iki ülésén ezekkel a szavakkal jelentette be:

T. Szakosztályok! Egy gyászfiatallal letakart arckép függ e terem falán, amelynek eredetijét nem fogjuk látni többé soha. És bizonyára nincs közöttünk senki, akinek szíve e gondolon össze ne szorulna.

Czigler Győző, aki évtizedeken át szinte minden hétfő estjét e körben töltötte, dolgozva, vitázva, vezetve, nem jön el ide többet: nincs többé.

Ez a testileg, lelkileg erős férfi, akinek soha sem volt a munka fáradalmából sok, soha sem volt elég, elhagyott minket, elhagyta egyesületünket, szakosztályunkat; örök pihenőre tért.

Sokan gyászolják, sokan siratják Őt rajtunk kívül is, de bizony bizony alig van testület, mely több joggal mondhatta Őt a magáénak, mint a mi szakosztályaink.

Évek során át volt jegyzője, még több éven keresztül elnöke, vezére, vezetője tárgyalásainknak, s ide tért vissza mindig, mint más a családjá körébe és méltóan mondhatjuk: e kör volt az Ő családi köre, itt érezte magát legjobban s volt idő, amikor talán itt volt Ő a legboldogabb.

És amint a családban sem kizárólagos és folytonos a napfény, hanem egy-egy borulat homályosítja el a látóhatárt, azonképpen a szakosztályok egén is föltűnt néha egy sötétebb felhő, amelyből azonban soha sem pattant ki a villámcsapás szikrája, mert az ellentétek is mindig jóakarattal s az ügy iránti lelkeségből származtak, és ha Czigler Győzőnek nem volt is talán mindig igaza, de ellenzői is elismerték róla, hogy mindig jót akart.

Nem fogunk vele többé vitázni, nem halljuk többször érces hangját és nem érezzük többet karunk iránti ragaszkodásának és kedélyének melegét, amelylyel tette, áldozatra mindig készen állt: búcsúznunk kell tőle örökre.

Elköltözött nemes vezérünk, kedves jó Barátunk. Ki most már onnan túlról nézed a mi küzdelmeinket, engedd, hogy Tőled nyert örökségünk gyanánt ápoljuk sziveinkben azt a karunk és irántunk érzett mély szeretetet, mely a Te szivedet eltöltötte, és áradjon át annak melege mindannyiunk szívébe, lelkébe, elméjébe.

És most kérlek Benneteket, kedves kartársaim: szavazatok meg néma fölállással, szavazatok meg, hogy ezt a mai összejevetelünket, az első alkalmat Czigler Győző halála után, kizárólag az Ő emlékének és Iránta való kegyelet-érzelmeinknek szenteljük.

Legyen áldott, örökre áldott közöttünk az Ő emlékezete.

A budapesti Népszínház átalakítása.

A Népszínházban, mióta azt a bécsi Hellmer és Fellner cég felépítette, a színházi technika haladásának megfelelően, főleg tűzbiztossági szempontból, számos átalakítás fogantatott; ezek az átalakítások azonban mind csak ideiglenesekül voltak tekinthetők, mert gyökeres, illetőleg a színház beosztásához képest organikus jellegű átalakítás keresztülvitele pénzühiány miatt mindig lehetetlennek bizonyult. Ez a színház, melyben 820 néző foglalhat helyet, az Operaház kivételével ma is még a fővárosnak nemcsak leghatalmasabb dimenziójú, de bizonyos szempontból oly classicus megoldású színháza, mely megérdemli, hogy, mint a főváros közönségének ápolására bízott alapítvány tulajdona, kellő mértékben figyelembe vétessék és szükségleteiben fokozatosan fejlesztessék. A Népszínháznak azonban születésétől fogva egy lényeges nagy hibája van, mely egyedül a pénzühiánynak róható fel. Bármily kedvezően mutatkozik ugyanis e színház kívülről és belülről egyaránt, úgy architectonikus mint constructiv szempontból, a valóság az, hogy a négy fal közé épített szerkezet teljesen fából való. E tekintetben tehát leginkább egy falak közé

szorított arenához hasonlítható. Így a páholyokat körülzáró fal, valamint a páholyfolyosó fala is teljesen favázás és az igazán csinos plafond teljesen a fődélszéken lóg, mely maga is — 26⁵⁰ m fesztávolsággal — fa- és vascombinációjú Polonceau-szerkezet. Az összes fődémszerkezetek deszkahéjalással borított fagerendákból állanak, ilyenek a galeriák pódiumai, a páholsorok fődémei, valamint a szinpadí részen az összes fődémszerkezetek. E faalkotórészek még tűz ellen impraegnálva sincsenek, csupán a nádazással ráerősített vakolás izolálja őket; a nézőtér pedig kasirozott és gipsz díszítések takarják a farészeket.

Ennek a veszedelmes állapotnak a felismerése bírta a népszínházi alapítványt kezelő s a mindenkori polgármester elnökele alatt álló bizottságot arra az elhatározásra, hogy a színházat — melynek falai és egyéb constructiv szerkezetei mégis oly nagy értékű összeget képviselnek, hogy ez megokolja a színház gyökeres átalakítását a teljesen új épület emelésével szemben, — haladéktalanul átalakítsák s a munkát az 1905. évi nyár folyamán el is végzik. Kauszer József építész — ki 20 esztendeje ez alapítványnak tiszteletbeli műszaki tanácsadója, s ki a főváros mérnöki hivatalának kiküldöttjével együtt végzi a műszaki teendőket — bízott meg ennek az egyelőre csak a szinpadí részre szoruló átalakításnak tervezésével és végrehajtásával. Hogy az átalakítást a szinpadí részen kezdik meg — minthogy pénzügyi viszonyok nem engedik meg egyszerre az egész épület átalakítását, másrészt erre a nyári szünet idő nem is volna elegendő — azért tör:énik, mert tapasztalás szerint a színházi tüzek 85—90%-a innen veszi eredetét.

Ami a szinpad szerkezetét illeti, ennek berendezését teljesen vasconstructióban contemplálják. E berendezésnek egyik csoportjába sorozhatók: a) a szinpad tetőszerkezete, melyet az ábrákban mutatunk be; b) a szinpadí függőnytartók, a karikapad, a csigaállások, a munkapadok, munkahidak és ellensúlyvezetékek; c) a szinpad és az alatta levő emelet, süllyesztők és lépcsők. Egy másik csoportba tartoznak azután a szinpadot körülövező épületrészek tetői, a zongora-(ballet)-terem, a festőterem és a kis szinpad feletti menyezetek vastartószerkezetei.

A szinpad új nagy tetejét teljesen a jelenlegi külső alakjának megtartásával alakítják át. A bizottság különben határozatilag meg is állapodott abban, hogy az épület architectonicus szempontból az átalakítás folyamán változást ne szenvedjen.

A vastető sarló alakú rácsosított főtartókból áll; tetején egy plateau létesül, melyen két automatikusan működő füstelvonó csappantyú lesz. E csappantyúknak kocsialakjuk lesz, amennyiben kereken tova gördülhetnek. A tetők domborodó lejtős oldalán is hasonló csappantyúk lesznek, melyek megfelelő oldalukon összeköttetésben állanak a plateauon mozgó kocsikkal (lásd az ábrát). Veszedelem esetén, abban a pillanatban, midőn az alúlról kezelt drótkötél (A) a lejtős oldalakon levő csappantyúkat (B) megeresztí, ezek a lejtőn lefelé zuhanva magukkal rántják, vagyis tovagördítik a plateauon mozgó csappantyúkat (C), illetőleg tetőkocsikat is. Egyidejűleg a tető alsó részén levő ablakok (D) is megnyílnak. A két felső csappantyú oldalméretei 2⁸⁰, illetőleg 2⁵⁰ m, az oldalt levőké quadratikus alakú 2⁵⁰ m oldalhosszal; összesen tehát a kitérdülő füstnek 26⁵⁰ m²-nyi szabad felületet nyitnak meg. Úgy tudjuk, Kauszer József e szerkezetét, mely egyszerűbb alakban a Népszínház mai tetőszerkezetén is megvan, már a kolozsvári új színházban is felhasználták. Gondoskodni kellene azonban arról is, hogy e szerkezet hirtelen szükség esetén ne mondja fel a szolgálatot, mint annak idején a bécsi Ring-Theater vasfüggőnye, melyet, bár fel volt szerelve, nem lehetett lebocsátani. Azért, mint ahogy ama borzalmas katastropha tanúsága alapján a vasfüggőny állandó fel és lebocsátása által ma már annak rendes üzemképességét biztosítják, épp úgy e füstelvezető csappantyúk üzemképességét is hasonló eljárással minden időre biztosítani kell.

A szinpadí résznek másik lényeges szerkezeti alkotó-

A nyiregyházi r. k. új plébánia-templom.

(Tervezték Nagy Virgil és Kommer József.)

Az 1902—904 években épült nyiregyházi róm. kath. új plébánia-templom — melynek terveit 13 ábrában mutattuk be — három hajós román bazilika, terjedelmes kereszthajóval és az apsis körüljáró módjára körülfogó sekrestye-, illetőleg szertár-építménnyel. A 2000 hívő befogadására szánt templomhajó méretei a következők: főhajószélessége 8⁵⁰, hossza a cancellusrácsig 37⁰⁰ m; a kereszthajó szélessége szintén 8⁵⁰, hossza 28⁰⁰ m; az az oldalhajók szélessége 4³² m. A főhajó belső magassága 13⁶⁰ m, a keresztelés alatt 4²⁰; a mellékhajók magassága 4³⁰ m.

A templomboltozatok üregek miskolci téglákból valók; a mellékhajókban félköríves rendszerrel, a főhajóban azonban az átmeneti stylusban szokásos nyomott csúcsíves öveken; a főhajó boltozatainak nyomását az oldalhajók födelei felett lehúzódtó áttört támasztófalak viszik át az oldalhajók falából kiépülő támasztó pillérekre; az erők eredőjének kedvezőbb eltérítése céljából azonban az oldalhajók födeleiben parabolikus íveket is alkalmaztak, és erős kővasrendszert az oldalhajók keresztöveiben, a belső pillérekre ható oldalnyomások ellensúlyozására.

A két főtorony teljes magassága 43⁰⁰ m; támasztópillérek nélküli négyszögletes testük csak a földel alatt alakul át nyolcszögletté, a melyen a négy orommal lecsapódott 16 szögletes román sátor-tető ül.

A templom falazatai főleg nyiregyházi téglákból épültek fehér mészhabarcban, csak a jobban igénybe vett pillérekhez használtak rákosi géptéglákat román cémenthabarcban. A homlokzatok telt fehér mészhabarc hézagolással nyers téglamodorban készült.

A sík felületek rákosi sárgás géptéglákból, az élek és tagozatok miskolci rózsaszínű formatéglákból; e mellett a lábazatok, orom- és pillérfedők, valamint az ablak- talpkövek és végződéses szepesvárallyai kemény mészkőből, az oszlopok stb. díszítések pedig erdőbényei mésztuffából készültek; a főhajó födele nyiregyházi cseréppel, az oldalhajóké cinkezett vaslemezzel, a nagy tornyoké vörösrézrel fedett; a két kis lépcsőtorony sisakja téglából épült. Az orgonakórust hordó oszlopok anyaga pilisszántói homokkő.

A templom belsejében alkalmazott plasztikus díszítések kőporos gipszöntvényből valók; a falakat, oszlopokat és boltozatokat gazdag ornamentális festés borítja, s csak a keresztelés és a három apsis boltozatain alkalmaztak figurális festést is. Az ablakok üvegezése részint színes mozaik, részint ornamentális üvegfestmény, s csak a főoltár feletti nagyobb ablak kapott figurális üvegfestményt (13. ábra), melynek tárgya a Patrona Hungariae sz. József társaságában, kinek Samassa érsek az új templomot felajánlja.

Figyelmet érdemelnek a templom-berendezés tárgyai, melyek a legkisebb részekig magyar művészek és iparosok termékei. Az oltárok faszobrait is az érsek, bár jóval költségesebbek voltak, nem szerezte be külföldön, hanem magyar művészzel mintáztatta és faragtatta.

Az oltárok farészei megtervezésekor a tervező építészek iparkodtak nemcsak a stylusnak, hanem a faanyag jellegének is megfelelni, a mi körülményes tanulmányozást és inventiót kívánt, mert hiszen románkori díszesebb famunkák alig maradtak az utókorra.

A főoltár alépitményének, továbbá a szószék és keresztelő kútnak anyaga puéscei csiszolt márvány, a három mellékoltáré erdélyi puha mészkő. A keresztelőkút födele egy darab vörösrézlemezről való vert munka.

A templom elektromos világításra berendezett s az összes világító tárgyak galvanikus úton aranyozott csillárbronzból készültek. A padok, az orgona szekrénye, a gyóntatószékek stb. faragott tölgyfából valók, úgyszintén az oltárok felépitménye, mely discret színezésben és aranyozásban is részesült. A templom padolata nyiregyházi préselt mintás cémentlapburkolat.

Az egyes munkákat a következő iparosok és művészek hajtották végre:

a templom összes építőmunkáit a talapzatául szolgáló terrassal együtt Godnautz Károly budapesti építőmester;

a falfestő munkát Steiner és Szimper budapesti festők;

az üvegfestményeket Róth Miksa budapesti üvegfestő;

a világító testeket a Magyar fém- és lámpaárúgyár r.-t.;

a belső berendezéssel kapcsolatos márvány- és kőfaragó munkákat Seenger Béla budapesti kőfaragómester;

a belső berendezések famunkáit Maybóhm József és fia budapesti asztalosmesterek és templomfelszerelők;

az orgonát építette Angster József pécsi orgonaépítő;

a harangokat és haranglábakat gyártotta Seltenhoffer Frigyes soproni harangöntő;

a keresztelőkút fedelét Jancsurák Gusztáv budapesti rézkovács készítette;

az órát Sovinszky József budapesti órás tervezte és készítette;

az oltárszobrokat Kopits János szobrász mintázta és faragta; az oltárképeket Stein János festőművész festette.

A templom és a felszerelési tárgyak tervét Nagy Virgil és Kommer József építészek készítették.

A templom teljes felépítése a terrassal együtt kerekösszegben 208.000 koronába került, a belső felszerelés és kifestés pedig 92.000 koronába, úgy hogy az összes költség kerekösszegben 300.000 korona, a mi tekintettel az elég tetemes méretekre, jó anyagokra, szilárd szerkezetekre és díszes berendezési tárgyakra, valóban nem sok.

—i—

13. ábra. A nyiregyházi templom főablaka.
(Tervezte Kommer József és Nagy Virgil.)

Két Városháza-templomkötet

Prakfalvi Endre: Római katolikus templomok

A VÁROSHÁZA ÉPÍTÉSZEI sorozata új – az építészeti értékeket tekintve – gazdag épülettípushoz érkezett: Isten házához. A „mi vagyunk az Ő háza...” (Zsd 3.6) idézettel indítja kötetét az építészettörténész, és igen bölcsen és lényegretörő módon foglalja össze a zsidó-keresztény templomeszme eredetét, mielőtt az egyes épületek sajátosságaira térne. Mert a templom funkciói és értelmezésük: elválaszthatatlan kötelék. A templom matériája földi dimenziókba zárt, éppen ezért „...a templomépítő architektus, munkájában egy kicsit a lehetetlenre is vállalkozik” – írja bevezetőjében Prakfalvi Endre, és Izajás prófétától az Úr szavát citálja: „az ég a trónusom, és a föld a lábam számolya, miféle házat építenének nekem...” (Iz 66.1) A munka – a zsebkönyv-formát szolgálva – még a katolikus templomok vonatkozásában sem lehet teljes, ezért a szerző nem a helyből, hanem a városeyesítés időpontjából indul ki, amikor kereteit meghatározza. (A sorozatban készül egy, az 1873-at megelőző Buda-Pest-Óbuda templomait bemutató kötet is.)

Ybl Bakáts téri Assissi Szent Ferenc-főplébánia templomával (1879) indul az ismertetés. A szerző minden épület esetén kitér a templomépítés körülményeire. Szellemi horizontjába – az adatokat is oldandó – belefér egy-egy anekdota: „Maga templomot akar építeni, és nem is konyít az archeológiához?” – kérdezte Rómer Flóris a templom későbbi plébánosától, Kurtz Vilmostól. Czobor Béla, a sztorit közreadó 19. századvégi műtörténész szerint ez az intellem is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a „székesfővárosnak új templomai közül a ferencvárosi volt az első, amely az ízléstelenség elkerülésével középkori stílusban épült.” És közvetve, ez a kötet szerkesztésének ars poeticájaként is felfogható idézet.

Néhány tehát az ismertetett, ún. „jó-ízlésűek” közül: Kauszer József Lőrinc pap téri Jézus Szíve-temploma (1891), Hofhauser Antal Huba utcai karmelita temploma (1899), Steindl Imre Rózsák terén álló Szent Erzsébet-temploma (1901), Ybl Miklós Szt. István Bazilikája (1876–1905), Aigner Sándor Üllői úti Örökimádás-temploma (1908), Hofhauser Antal Thököly úti Rózsafűzér király-

néja-temploma (1915) vagy Hüttl Dezső Szarvas G. úti Szent Család-temploma (1912–17). Az utóbbi időben végre több kötetet is kapott szecessziós és a modernista építészet templomaiból a szerző magabiztosan választja ki a legkvalitásosabbakat. Hiánypótló viszont az ismertető két elpusztult templomról: a Regnum Marianum (Kotsis Iván, 1931) illetve a farkasréti temetői Mindenszentek-plébániatemplom (Módos Ferenc-Krassói Virgil, 1936–38) esetében.

A precízen, szakszerűen és mégis olvasmányosan fogalmazó kötet végén a jelenkori budapesti katolikus templomépítészettel csak három alkotás képviseli, a kortárs épületek áttekintése is megérne egy külön kötetet a sorozatban.

Matits Ferenc: Protestáns templomok

A VÁROSHÁZA KIADÓ A mi Budapestünk sorozatának legfrissebb kötete Matits Ferenc munkája. Zsebkönyvnyi terjedelemben sikerült tartalmas módon összefoglalni a protestáns egyház vázlatos történetét, az evangélikus, a református és az unitárius hit és szertartásrend legfontosabb különbségeit. Ebben a sorrendben és építési időrendbe szedve, templomonként mutatja be a szerző Budapest – építészeti értelemben – legjelentősebb protestáns templomait.

A könyv újdonsága a 20. században épült templomok ismertetése. Az evangélikusok „erős várai” közül hiánypótló ismertetőt kínál többek között a Kápolna utcai, Frecska János tervezte (1930–31), a Dévai Bíró téri, Friedrich Lóránd tervezte (1933), a budafoki Játék utcai, a Sándy Gyula által ugyanebben az évben tervezett, és a rákospalotai Régi főtéri, Szalkai Jenő és László György által épí-

tett (1936–41) templomokról. Az építészolvasó számára hiány, hogy a szerző nem az építészettörténet kifejezéseit és gondolkodásmódját használja. Ez különösképpen a kortársépítészet bemutatásánál kifogásolható.

A 20. századi, kevésbé ismert épületek bemutatása értékelendő a reformátusok budapesti templomainál is: a Pózsonyi úti, Dunára néző, Tóth Imre–Halász Jenő–Wanner Henrik által épített templom (1937), a szabadság téri Dabasi Halász Gyula, Győry Sándor építész és Bodon Károly belsőépítész által tervezett (1939–40) Hazatérés templom, a csillaghegyi Vörösmarty utcai, Szántay Endre építtette református templom (1931–41, torony: 1949), valamint a Medgyaszay István tervezte (1928–30) kelenföldi Magyar Advent református templom, és végül Szabó István Ildikó téri temploma (1979) a jelen-

tősebbek a sorban. A kötet erőssége az egyház- és finanszírozástörténeti tájékozódás, hiszen a templom épületének története elválaszthatatlan a gyülekezet történetétől.

Városháza, A mi Budapestünk sorozat,
Felelős szerkesztő: Török Gyöngyvér.
2003., 72, illetve 78 oldal

Szegő György

Kauszer József

jain. Emellett figyelmet fordítottak a szakmát irányító, segítő kritikára, a művészetelmélet alakulására, a műhelyek folyamatos munkájára, a még tanuló és pályakezdő fiatalokra, bőségesen tájékoztatnak az itthon és külföldön megjelenő szakirodalomról és az iparművészetet, képzőművészetet és építészetet érintő eseményekről. Azaz, a folyóirat vagy három periodika feladatát vette magára, s mindezt minőségi kivitelben, vizuális tekintetben is egyfajta összművészeti ideára törekedve.

A lap alapján tehát most elkészült az összegző kötet, amely hasznos bázis a kutatóknak, iparművészeknek, oktatásnak és bárkinek, aki tájékozódni szeretne a területen. A könyv szerkezete az egyes szakmák szerinti tagolódást követi, ami száraznak tűnhet, de átláthatóvá teszi, megkönnyíti az eligazodást. Jelképes gesztus, hogy az első

fejezet az iparművész- és formatervező képzést tárgyalja: a közelmúlt összegzése a jövő felé forduló kiindulópont is.

Az egyes fejezetekben olvasható tanulmányok történeti áttekintést is adnak az egyes területek fejlődéséről, a társadalmi, ipari és műhelyháttérrel; megidézik az utolsó évtized kiemelkedő tervezőit, munkáit, pályázatait, a szakmai szimpóziumok, nagyobb beruházások hatását. Számomra a legfontosabb részek éppen a rendszerváltás körüli nagy átalakulásokat elemzik, azt a folyamatot, amelynek hosszú távú következményeként a magyar iparművészet ma, az Európai Unióba való belépés előtt pár hónappal, háttérparát elveszítve, választút elé került. Az áttekintések mégsem a kiúttalanság, hanem az eredmények kínálta bizakodás hangján szólnak. A magyar iparművészet – mint Fekete

György, a kötet és a folyóirat főszerkesztője fogalmaz –, még ma sem vesztette el teljesen az ősi forráshoz való kötődését, még ma is tud meríteni a hagyományos népi és polgári tárgykultúra ihletéséből. Ezért nincs ok aggodalomra. A reprezentatív kétnyelvű kötet: több száz színes képpel, értékes tanulmányokkal, a függelékben a szakma intézményi hálózatának adataival (az egyesületek, szervezetek mellett feltüntetve a szakmát anyagilag vagy jogi tanácssal segítő intézmények, az alkotótelepek, műhelyek és múzeumok listáját), s a folyóirat teljes repertóriumán túl még ajánlott irodalmat is kínál a tovább érdeklődőknek.

Magyar Művészeti Akadémia Alapítvány,
2003, 267 oldal

Gótz Eszter

SOPRON
KÖZÖSSÉGI ÉPÍTÉSZETE
A 20. SZÁZADBAN

TALÁN SOPRONBAN van a legerősebb hagyománya az építészeti kultúra helyi kutatásának, talán ez az a város, ahol a művészeti emlékek topografikus feldolgozása a legmélyrehatóbbak közé tartozik szerte az országban. Ezt egyrészt természetesen az épségben fennmaradt ősi épületek kivételesen nagy száma, illetve azok kiemelkedő kvalitása inspirálta, másrészt azoknak a – szakmájuk kiválóságai közé sorolt – művészettörténészeknek, építészettörténészeknek köszönhető, akik életművük nagy részét ennek a városnak szentelték. Csatka Endre sokévtizedes kutatásai révén ma már rendkívül jól ismerjük Sopron középkori, reneszánsz és barokk építészetét: mívesen

Városolvasó

Kubinszky Mihály: Sopron építésze a 20. században

szerkesztett könyvei a hazai művészeti szakirodalom alapművei közé tartoznak. E hagyomány folytatója Kubinszky Mihály is most megjelent *Sopron építésze a 20. században* című könyvével. A mű olvastán Sopron kevésbé – vagy inkább egyáltalán nem ismert – arcát ismerhetjük meg: a városban számos olyan historizáló és modern épületet találunk, melyek a nagy összefoglaló kézikönyvekből hiányoznak ugyan, de amelyekre a következőkben a 20. századi építészet kutatóinak már figyelniük kell. Bizonyos értelemben tehát alapkutatások nélkülözhetetlen eredményeinek rögzítése a könyv, eddig a szakirodalomban nem, vagy csak részben fellelhető adatokat gyűjt egybe, óriási mennyiségű levéltári anyagot közöl. A szerző figyelme ugyanolyan tüzetes a szecesszió, a 20-as évek historizmusaa 30-as évek modernizmusa, az 50-es évekbeli szocreál tekintetében, mint az állami tervezőirodai korszak alkotásai és az elmúlt évtized épületeinek terén. Nincsenek tehát kiemelt, „fénykorként” tekintett korszakok, de minden mű az őt megillető,

méltó helyre került. Külön fejezetet kapott a műemlékvédelem, amely természetesen a soproni építészet egyik legfontosabb feladata ma is. Kubinszky Mihály önálló egységként foglalkozik a század második felének városrendezési terveivel is, hiszen Sopron városa esetében urbanisztikai értelemben különösen érzékeny szituációról van szó.

A szerző a bevezetőben így ír: „Az elmúlt évszázad soproni építőtevékenységét átfogja (ti. a könyv), de nem térhet ki annak egészére. A példák válogatottak, az általam jónak és jellemzőnek ítélt épületeket mutatják be, ezek közül sem fért bele valamennyi. (...) A Lőver épületeinek később egy külön kis kiadványt szeretnék szánni.” Várjuk ezen további kutatási eredmények publikációját.

Belvedere Meridionale és Zákány-Máthé,
152 oldal

(Budapesten kapható a HAP Galériában,
Margit krt. 24.)

Haba Péter

Kaiser József
~~Gerster Kálmán~~

Vas. nap. 1876. 667. l.

— A Deák siremlékére beérkezett pályamű-
vekre vonatkozólag az orsz. bizottság helyben hagyta
a kisebb bizottság ítéletét. A jeligés levelek felbon-
tatván, kitünt, hogy az első jutalmat nyert és
„1867“ jeligével ellátott tervezet szerzője Gerster
Kálmán mérnök; a „D. F.“ betűkkel jelölt második
műé Girard és Rehländer bécsi építészek; a har-
madik díjra érdemesített „Ex tumulo vita est“
jeligéjüé pedig Kaiser József és Feszl László
budapesti építészek.

ITALIANI A KASSA NEL PERIODO 1670—1730

I. INTRODUZIONE

In queste pagine ci proponiamo di studiare e di illustrare la vita e l'attività svolta a Kassa dagli italiani venuti o stabilitisi in quella importante città dell'Alta Ungheria, nel sessantennio che va dagli ultimi decenni del Seicento ai primi del Settecento. La presenza dell'elemento italiano nella città più importante dell'Ungheria settentrionale influisce naturalmente sull'ambiente. Attraverso agli italiani venuti o stabilitisi a Kassa, la cittadinanza autoctona impara a conoscere le merci italiane, la moda e le abitudini italiane, il modo di vita e le ideologie italiane; impara i procedimenti per ottenere il vino dolce, ammira lo sfoggio che essi fanno di merci e di articoli provenienti dal Levante e cerca di imitarlo. Ma non va trascurato il generale interessamento che essi destavano nella cittadinanza grazie al loro caratteristico temperamento meridionale o più meridionale, con il loro spirito di iniziativa; né dimenticati i continui rapporti ufficiali che avevano col nobile magistrato e con le altre autorità della città di Kassa. E qui vediamo delinarsi nella pacata atmosfera dell'antica città

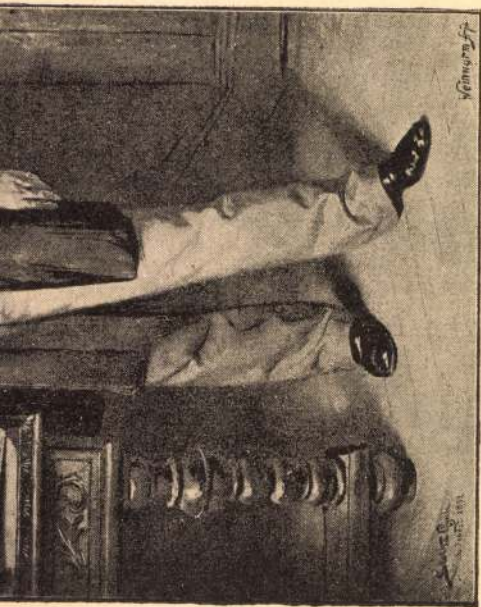
Kaiser József

A türbirtományi Heurypontz-
ból működés ömre
átalakitásokat végtele a
Munkadon 1905-ben F

Lechner Jeno: A buda-
pesti Kejszínház átalaki-
tása. Építő Ipar 1905
apr. 4. Munkái ábrákkal.

F Vasszeroróttal pótlása
a veji faalkatrondy

STETKA GYULA. DR. K. F. ARCKÉPE.

Kaiszer József
epiter

László

Velics László. A

Ferus Sive temploma
es annar új föltára
Budapesten. Mária
Kongregáció, 1902
Febr. 2.

A föltára a müncheni
Mayer és
Nesitette.

A templom esarum
vare desitit- nuntant
beiss, müncheni, tiroli velenciais
Nesitettek

Fischerhabe.

in Eugen v. Blaas.

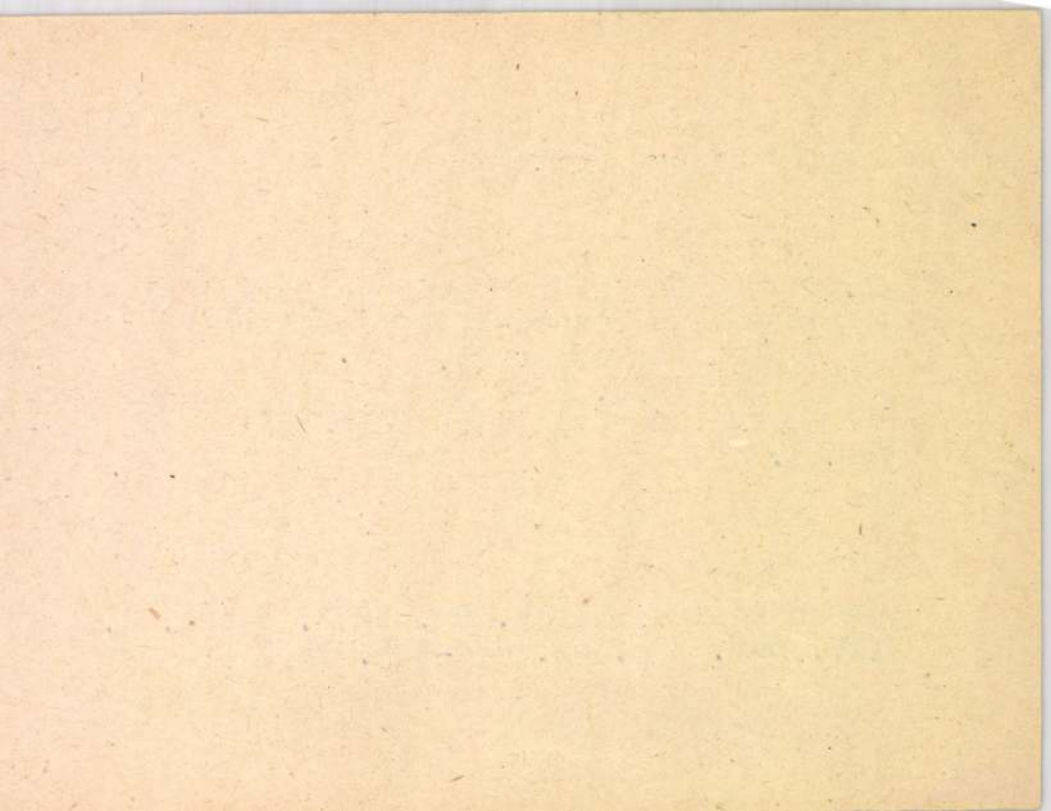
Kauser József építész

Feszty Gyula és Graf építész társaival együtt megbízták a Feszty-körkép részére készíten-dő épület tervezésével.

Jókai Mór írja, hogy az épületet az Andrássy ut végére, a Városliget felé eső részen tervezik.

Képes Családi Lapok, Bp. 1892. szept. 4.
XIV. évf. 36. sz. 564-565. lap

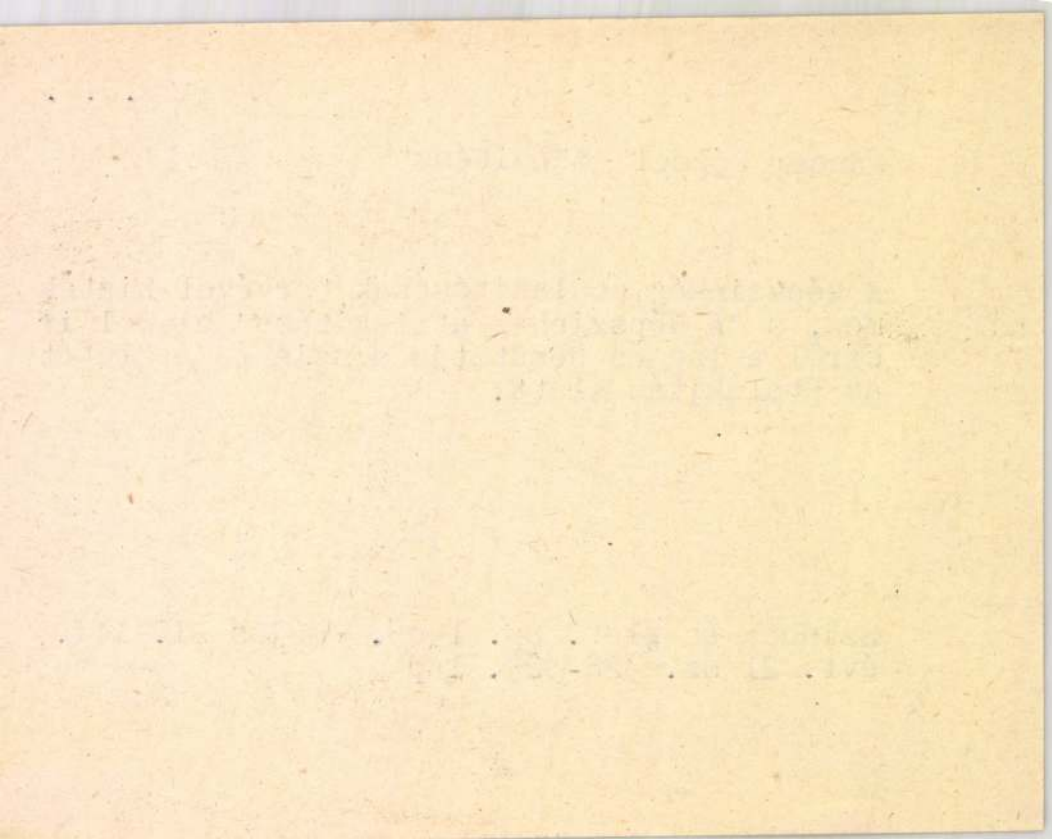

Kauser József műépítész

A Népszínház átalakításának tervével bizták meg, s "A Népszínház átalakítása" címmel ir erről a lap és bemutatja a színház épületét az átalakítás előtt.

Színház és Élet. Bp. 1905. május 21. III.
évf. 21 sz. 328-329. lap

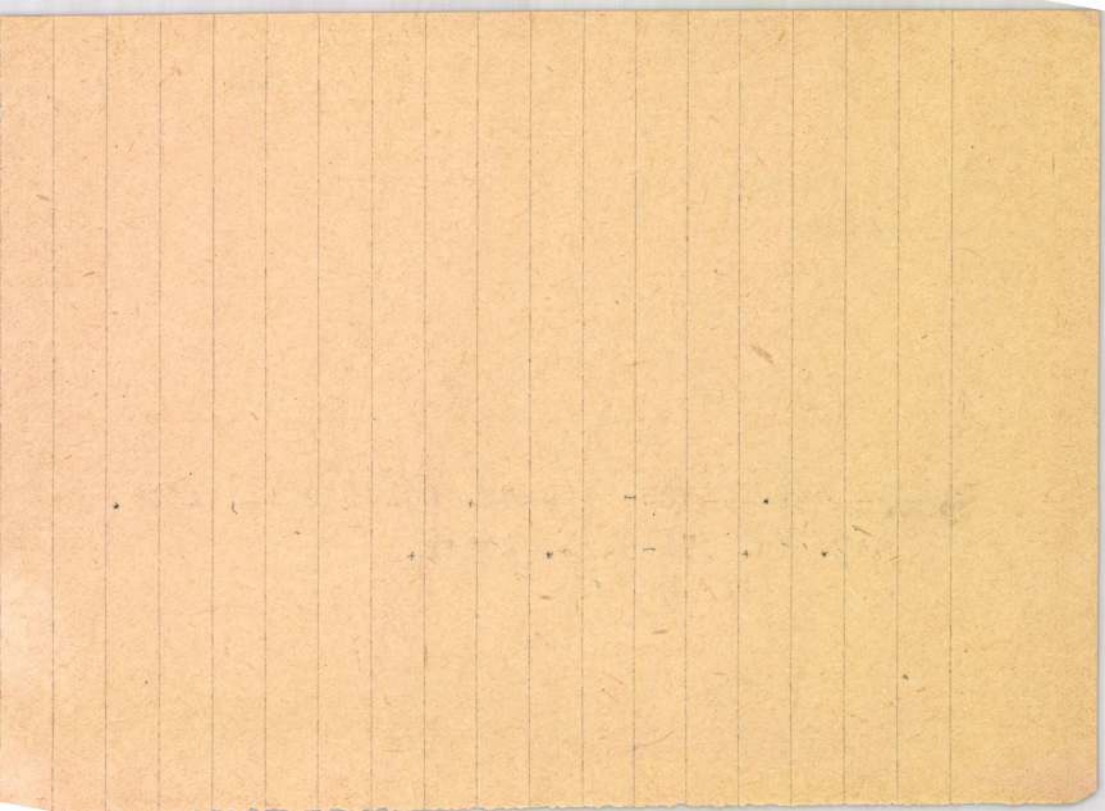

MDK

Kauser József
szószék

Bpesti Szt.István-templom. Építő Ipar, 1905.
nov. 20. 391-94 l. képek.

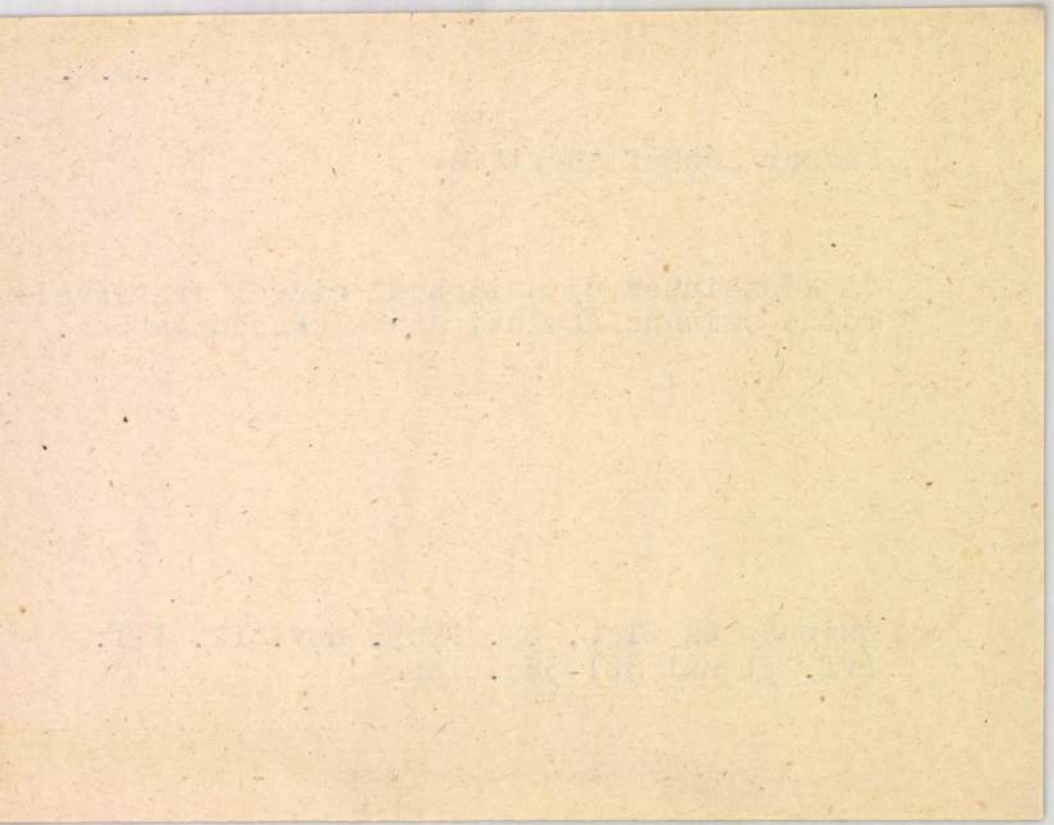

Kauser József műépítész

"A Népszínház új színpada" címmel írt terveiről a színház átalakításával kapcsolatban.

Színház és Élet, Bp. 1905. nov. 12. III.
évf. 31 szl 381-383. lap

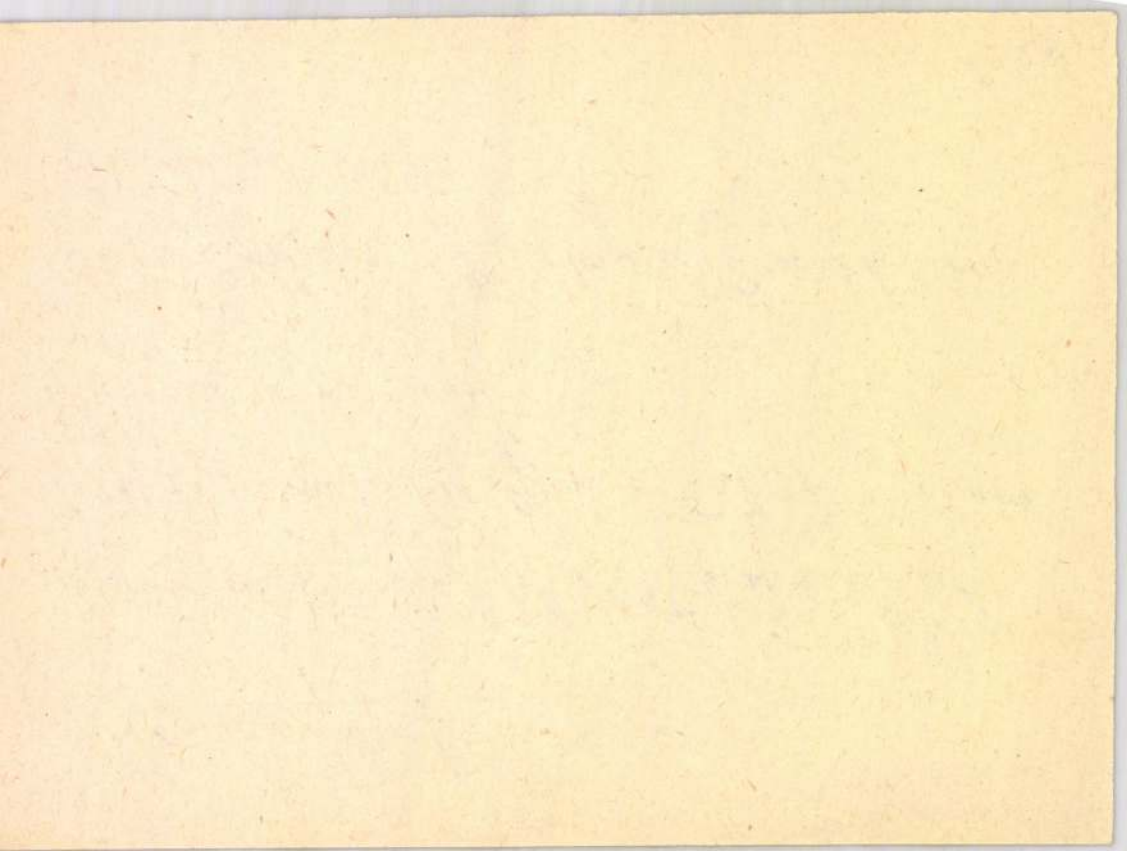

Krausck Lopez

devei' behint epul' sep' 1895-ken a d'okalo'
k'otogo' k'ok'ok' (ix gy'ok'i u. 5-7) et a' James
k'ok'ok' (XII Di'ok'ok' u. 1.)

Ich Endere: Develapud Encik'rispedia,
Develapud, 1970.

Kaiserbrief
quiert

und

Mts. P. IX. K. 1898

297

Jelentem, hogy .....
távolmaradását.

Tudomásul vette:

.....
az osztályfőnök aláírása

Engedély

.....
a műhelyfőnök vagy
aláírása

Kauser Brief

und

~~—~~

1896 180 l.

.....nevü munkás igazolta

.....
a művezető aláírása.

ezem:

.....
y helyettesének
sa.

Endrényi Imre, Szeged.

Kaiser József

Good

Epito'par 253. p (41. n)

1898. 242. p (39 man)

(A Jezus Kent Kive
Diplom Budapest,
sajr melle' lettel.

Jents leve

Magyar királyi államasutak.

T. Műhely

Miután keresményemnek 191.....é

tesenel

jelenthek, keresményemnek átvételére

nevi munkastársamat szöbelileg megbizta

Kelt ..... , 191.....

Janu.

Janu.

Kaiser Josef

1500

Epitaph

1898. 109. l.

(Kaiser Josef begha
Bret. Errebet Eom

197.)

Königswaldet.

sajátkezű aldirás és munkásszám.

ho

szamu

indokból személyesen meg nem

ho n történő kifizet-

fönökség!

mühelij.

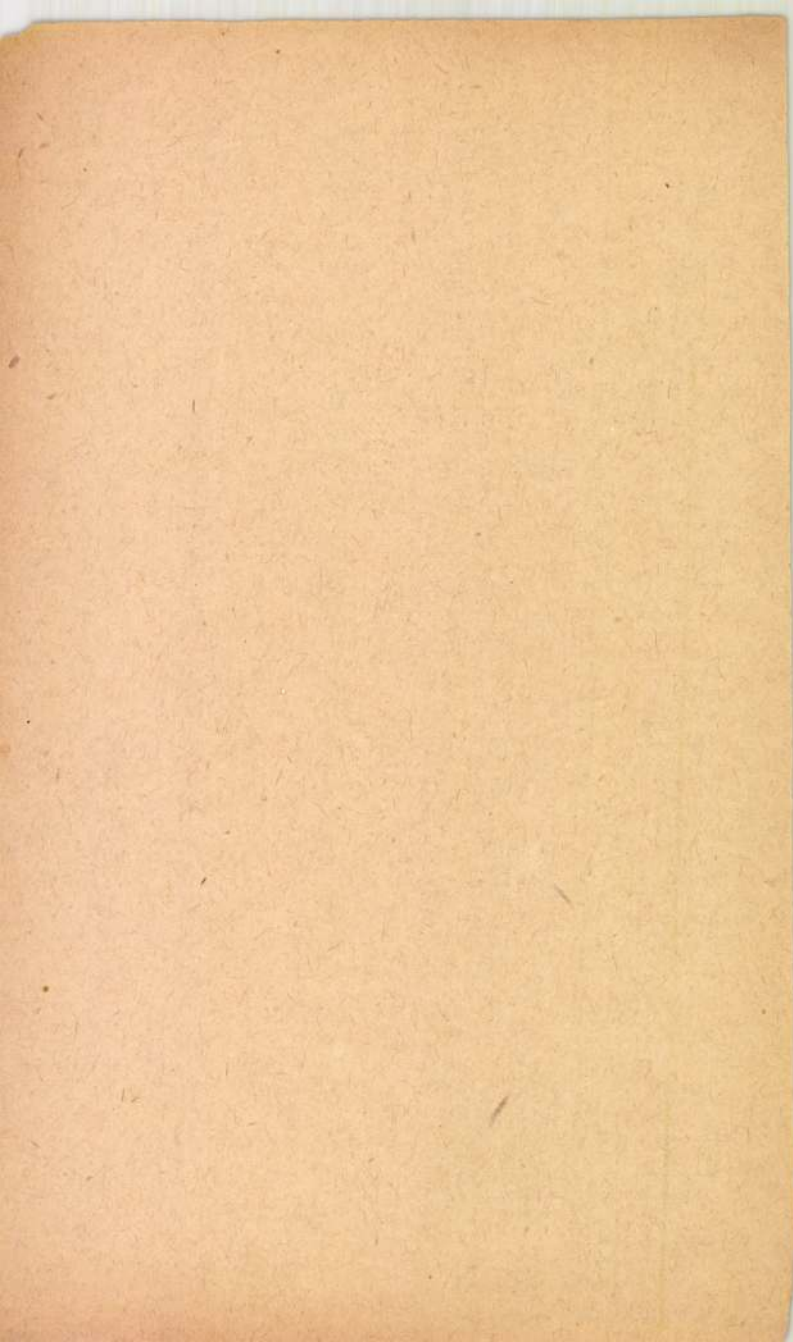

Kaiserlöwe

Land
=

Var. Up 1892
445d

Kausse Joviet

cröd

Epitō Jpaw

1896. 245. l.

(A Pallas epütete)
mörgebättal,

1894-95 he epels
fenti öves samt

Pallas vodatun' s'
yonda. st. nj
epütete
Anelapeter

magyar királyi államvasutak.

T. Műhely

Miután keresményemnek 191..... év
tésénél.....

jelenhetek, keresményemnek átvételére .....
nevü munkástársamat szóbelileg megbizta

Kelt ..... , 191..... e

.....
tanu.

.....
tanu.

Kausse Jones

epile

cord

—

Epitō Spar 377. l.

1899. 357. l. A

m. Ki. ezeleuni II.

hulo e nöbetes klinika

(Kejereh)

fensi leve

gent epule-

.....mühely.

főnökség!

v..... hó..... n történő kifize-

..... indokából személyesen meg nem

..... szamu.....

am.

évi..... hó.....

..... sajátkezű aláírás és munkásszám.

Kausa Tones

---

red

A Kent Luitlo kohan
Andapetan. Varup 1894.

789 - 3 790 l bejellal

James Joseph

1871

James Joseph
1871
1871

Kaiser Reich
museu -

Inv.
2

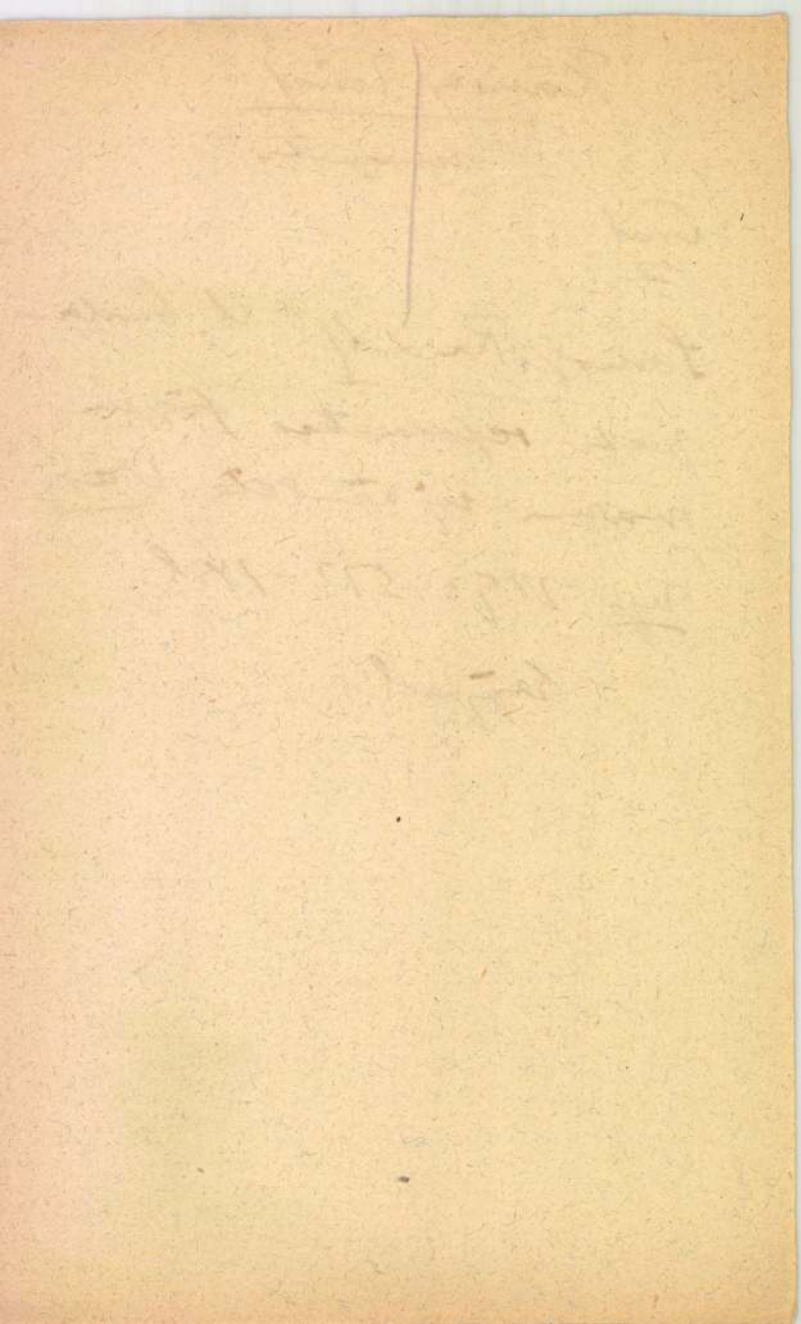
Sonogri Rudolf. et buda-

pesti reformatas fozym -
namu ujtulete. Was

up 1890. 573 - 14 l.

Rejzel -

Kausser József, építész

néssodit díjat nyert
a budai református terep-
lomra tört pályázatán.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1892. XIII. évf.,

juń. 14. sz. 2. old.

Kansas, 1892

Received of the
Kansas State Board of
Education the sum of
\$100.00

Jan 14 1892

Kaiser Ferenc építés

M.D.K.

volt az egyetlen pályázó
az I. sz. körös önkormányzat ki-
írt pályázatra, de az ő tervét
a bíráló bizottság a túl magas
költségek miatt kivétel-
esen minősítette.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1892. XIII évf.

Máj. 10. sz. 3. old.

100

Journal of the

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

W. J. ... ..

...

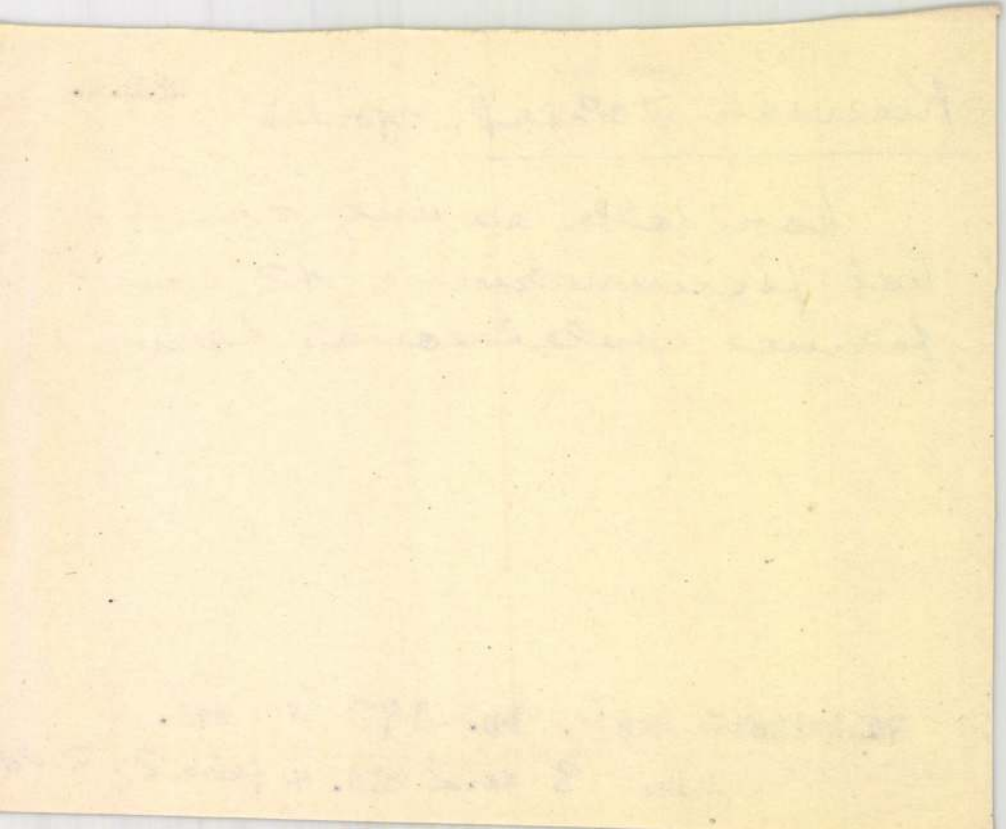
Kaiser József, építész

M.D.K.

készítette az ungvári r.
kat. főgimnázium 12 tan-
terme épületekének terveit.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1892. XIII évf.

Jan. 18. sz. 2 old. + febr. 2. 2. old.

Kauszer Főref, építés

tervezte nyers téglából,
román stílusban, a Mária és
Főref utca sarkán álló új
ferrikeres templomnak.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1890. XI. évf.

okt. 21. sz. 2. old.

Kausser József, építész

tervezte a Lágymányoson
felépítendő Körvasútakat.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1890. XI. évf.

noo. 4. sz. 2. old.

• • •

James M. Smith

Secretary of the Board of Trustees
of the University of California

W. B. R. 1891

Kasser Toioof
quten
lipohavoi teny.
nod

Vélics Sairis: Ar eghasi
nimiesioteh kamuhango -
Zaisant, Post, 1894.
64.1.

242
Pawli
Luzell
Prewiaty
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

Thomas Ford

converted a great Ford -
near Paris N. Ave
New York.

copy

Took note: Paris S. E.
week his note. 1892.
2. Paris

Paris Times: Magiers

Ullman 1891. May 9. 4

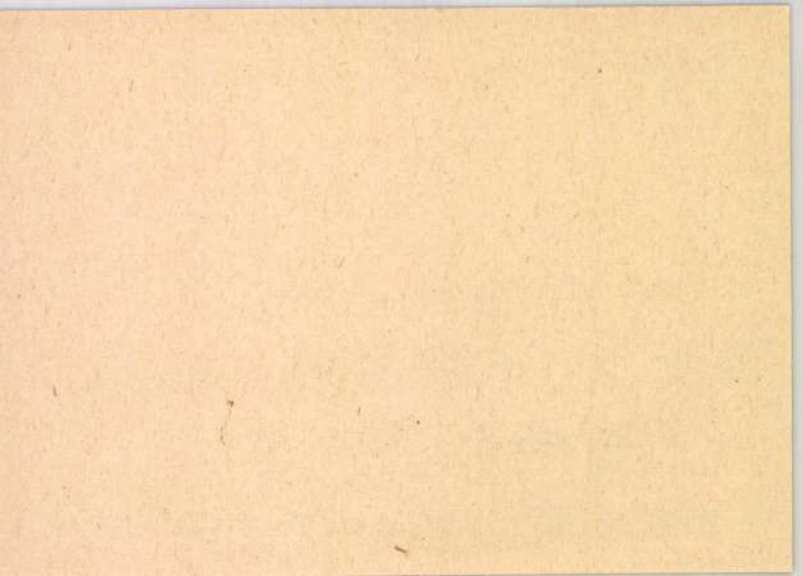

Mauve's Index, epistle 2

Mat. Newb, 1894,

30-11, 233-247, 419-440,
529-603, 799-812.

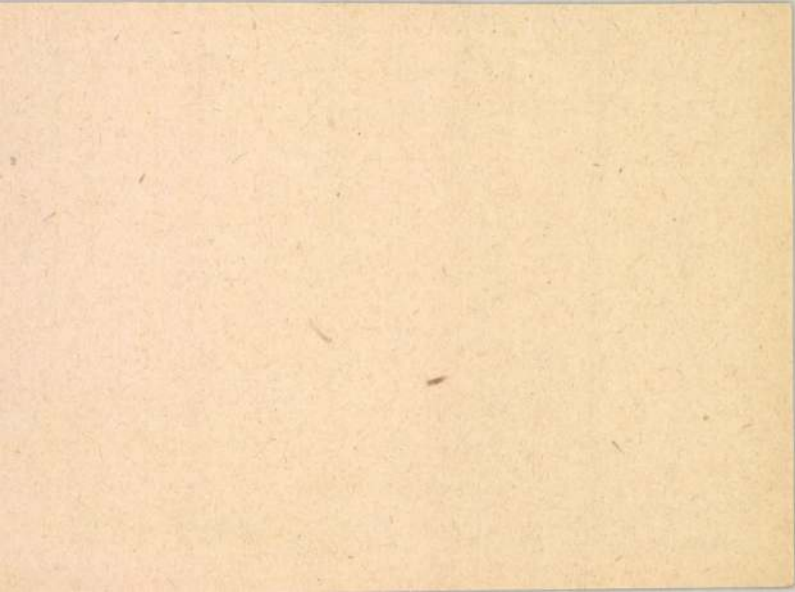
Velic káizló: az epyliázi
.... etc.

Hausser József, igazgató

Igazgatói 1895-ten 137.

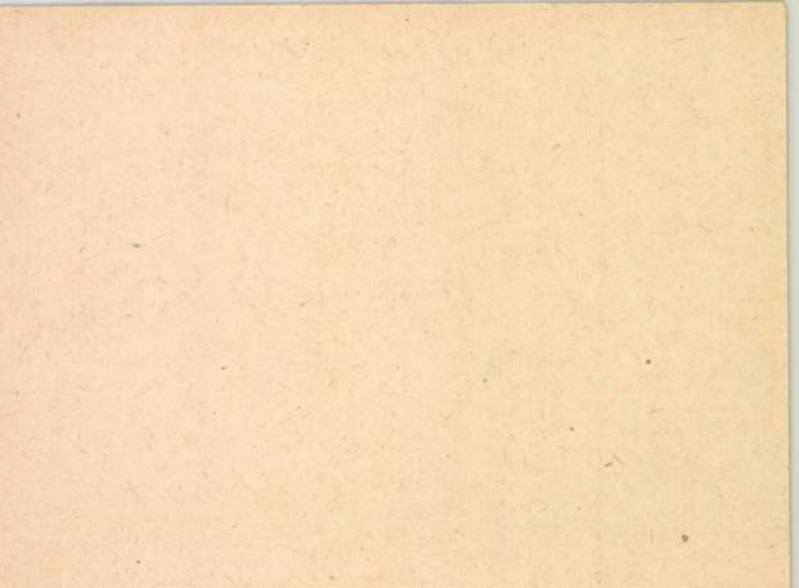

137 1895-ken "revised" 1895

Yankee Press, 1895

Kauser József

Magyar kiállító művészek névsora. Műcsarnok,
1899. 22.sz. 346-348 l.

1968

Rayor killed 11 birds
1 8AC-8AC 1 8AC 1 8AC

Kaiser József, építés

nyert meg bírást az Au-
gustus-tervezés rendfőnök
nöfőjétől a meglevő felrakások
a kolon-utcaban megvásá-
ralt felére egy tanítónál lép-
ző utakat tervezésére

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1891. XX. évf.

jul. - 1. sz. 146. old.

M. D. C.

[Faint, illegible handwriting, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]

Howling the name of the Lord, No. 1891, XX, 643.

as the day.

Kaiser József, építész

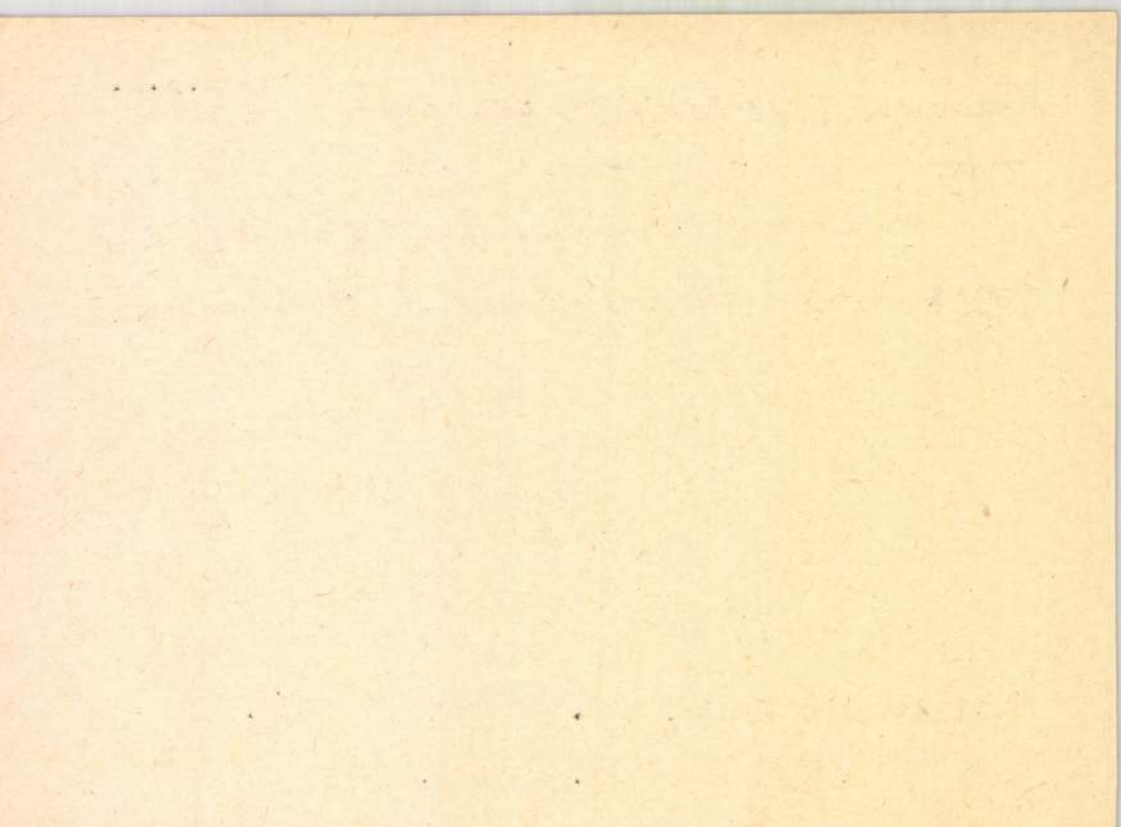

M.D.K.

tervei szerint épült az
egyetemi könyvtári épület.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1896. XVII. évf.

old. 20. sz. 2. old.

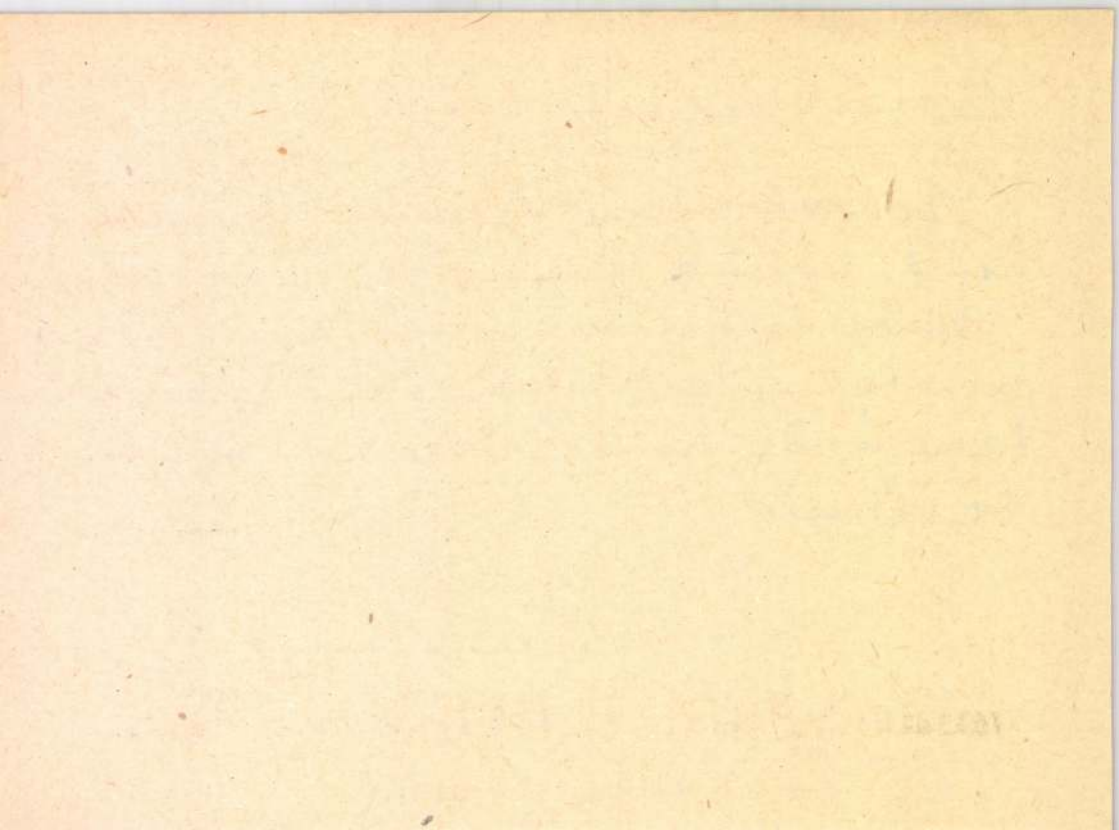

Kaiser József, építés

József-utcai Teremta-templó-
 viát, mint a román-stilusú a gó-
 tikába való átmenetet említi a
 névtelen cikkíró, Budapest épí-
 téseiről írt cikkében II. folyta-
 tásában.

Vállalkozók Lapja, Ép. 1897. XVIII. évf.

jan. 5. sz. 3. old.

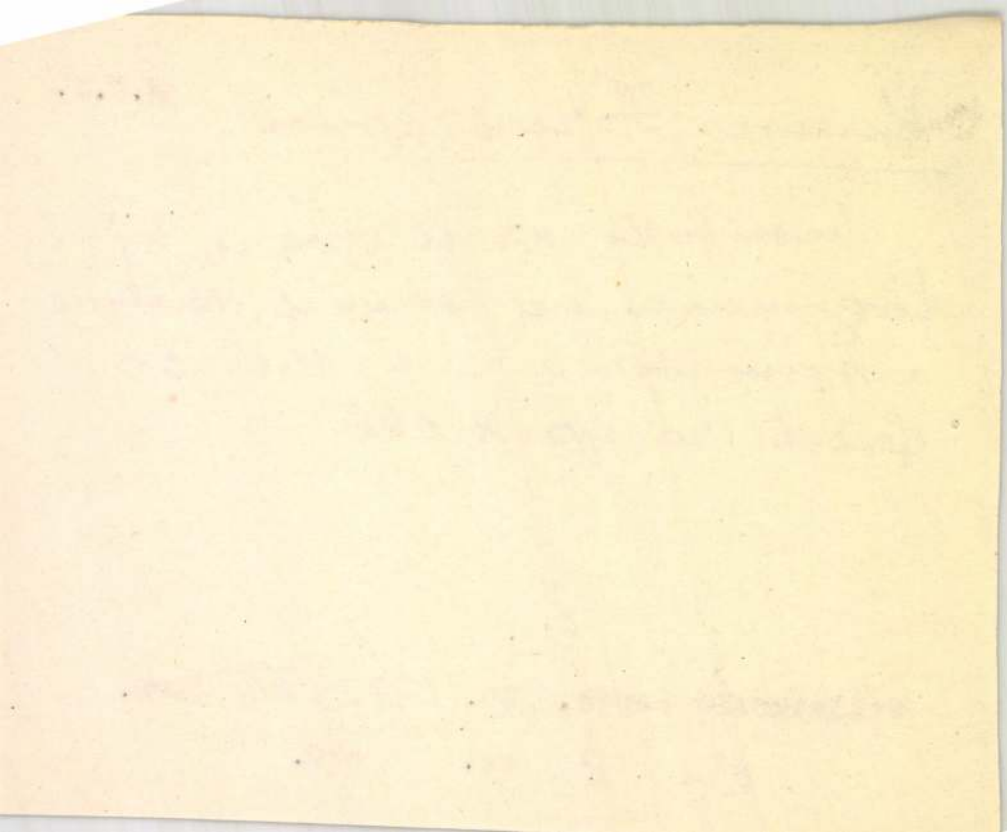
Kaiser Ferenc, építész

H.D.K.

beszította az ungvári új
főgimnázium tervét, melyre
a ministerium kb. 166.000
forint-ot irántott elő.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1892. XIII évf.

okt. 18. sz. old.

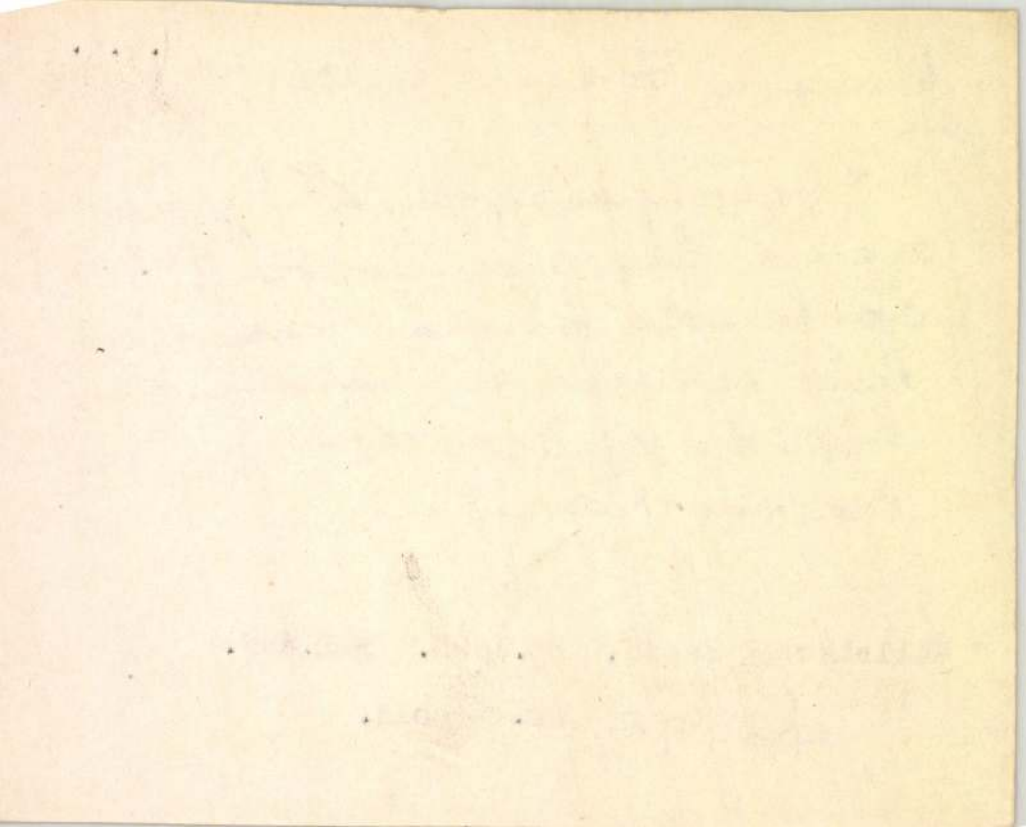

Kauser Főresek, építés

Betegsége miatt a tanács-
 arod a Magyarországon fel-
 építendő budai körváro-
 ság terveit is költségveté-
 sét. Az épület 750.000 for-
 tba fog kerülni "

Vállalkozók Lapja, Bp. 1895. XVII. évf.

ápr. 28. sz. 2 old.

Kausser József, építész

tervei szerint határos-
 tól a Kőműves utca felépítését az Orszá-
 g [ma Meső Jure-ut].

Vállalkozók Lapja, Bp. 1890. XI. évf.

jul. 22. sz. 2. old.

Received of Mr. J. H. ...

the sum of ...
for ...
...
...

Witness my hand and seal this ... day of ... 1881.
J. H. ...

Kaiser József, építész

M.D.K.

(Lecrues Lapjossal egyidejűleg)
tervet készített az ép. ev. magyar-
német egyházgyűlésének tervekkel
új templomra kérésre. C. u. lebou-
tásra javasolja a régi templomot,
a paplakot és az előcsarnokot
és a kápolnát u. kibővítésével hiál-
káló térre szabadon álló temp-
lomot, a megegyező mennyiség-
hez új paplakot tervez.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1891. XII. évf.

jun. 16. sz. 2. old.

Kaiser József

---

tervez mint 1892-⁹³-ban
építeték az alábbi iskola
épületét a közművel-
és tan-
cában -

Travayriskaola 1892

3. l.

---

u. o. 1894. 3-4. l.
(az ^{iskola} épület leírása)

rmanyelvű eklektikusnak művei egy és fél
 met föltenek meg s melléjük Sassettának,
 sienai késői gotika legnagyobb festőjének,
 pei fűggenek. Utánuk a Francesco di Gior-
 cco, Neroccio, Matteo di Giovanni és Gui-
 ccio Cozarelli festményeit tartalmazó te-
 m követezik, majd egy felsővilágításos
 gyterem, amelyben a nagyméretű oltáro-
 r: Francesco di Giorgio, Vecchietta, Ben-
 nuto di Giovanni, Girolamo di Benve-
 nuto stb. alkotásait helyezték el. Egy a ter-
 nek sorát lezáró keresztfolyosón néhány
 m-sienai eredetű, főképpen firenzei tre-
 nto és korai quattrocento festmény, Ber-
 ardo Daddi, Antonio Veneziano, Rossello
 Jacopo Franchi, Mariotto di Nardo stb.
 művei, kerültek elhelyezésre és ugyanitt, de
 szépen külön falon fűgg a sienai quattro-
 cento legnagyobb mesterének, a titokzatos
 omenico di Bartolonak gyönyörű Ma-
 onna-képe is. Ezen intermezzo után meg-
 agyarázhatatlan rendezési hiba követekez-
 ben ismét XIV. századi anyagot, Taddeo
 Bartolo és Andrea di Bartolo képeit, tar-
 almazó terem követezik, mely számos telie-
 m kiesik a követekeztesen időrendi sor-
 endből. A második emelet három utolsó ter-
 et Sano di Pietronak, a sienai quattrocento
 sokszor tulbecsült, termékeny, de kiszjelen-

Kaiser Josef

Opis: Fernhine
Symptom (1891)

wod

ss

Velvånd

164. c

Cosmophya
späres Koenigek

Kaiser József

éjtelme

Bp. jórésztvarosi
zemo n. kivend
Kemplova *

románstíliú, fenti
Kerete

Velics 1894

64. l.

* felmentések
1891-ben

137

Kaiser József
építés
csod

Főh. Mike P. J.
Jérus S. Trivener
Hirnök 1892. 2. füzet

Szana Tamás:
Magyar Állam,
1891. máj. 9.

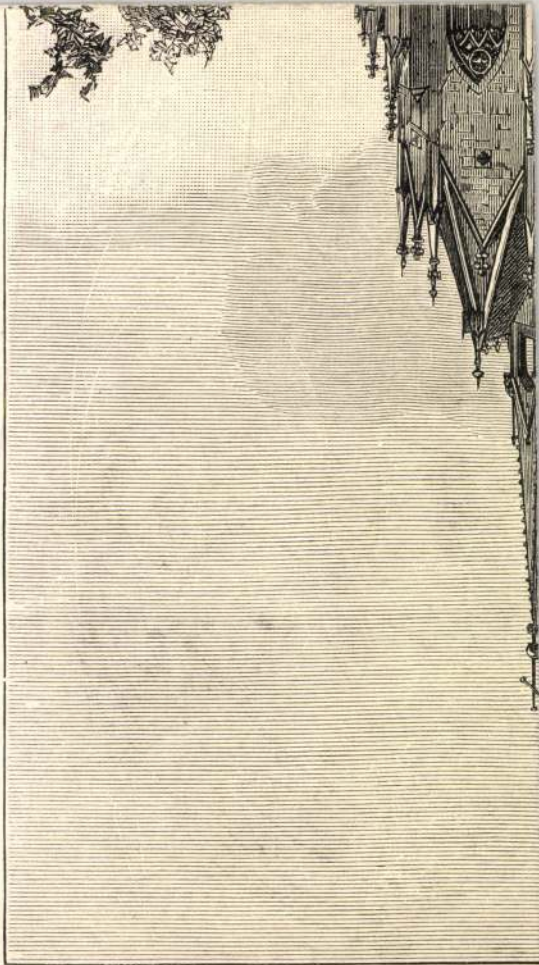

Kaiser József

kereset névűt ajánl
a budai Új kert
János-köves 1895-98.

Thirring Pálos

156.l.

Kausar Főrsaf, építés

terveit szerint a Főrsaf
 utca és Maria-utca között
 épülő Főrsaf Szeve templom
 építését és más egyéb a kerom
 teret kell a környék
 felhagyani.

Bauzeitung für Ungarn, Bp, 1890. XIX. évf.

dec. 20. sz. 285 old.

James Taylor, Esq.

Dear Sir,
I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 10th inst. in relation to the above named subject. I have conferred with the proper authorities and they have decided to grant you a license to sell a certain quantity of goods as per schedule enclosed.

Yours faithfully,
John D. Smith, Esq.

Kauszer Főrséf, építész

terveci merint felépült 70¹/₂
 négyzetesi térsus Svive-temp-
 lomok ismertetési a lap veretó
 helyen, a belsőbb oldalorou 3
 illusztrációval.

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1891. XX. évf.

nov. 10. sz. 249-
 251 old.
 + 252-253

1881

Journal of the

1881

Journal of the
1881

Revised by the Author, 1881. X. 61.

1881

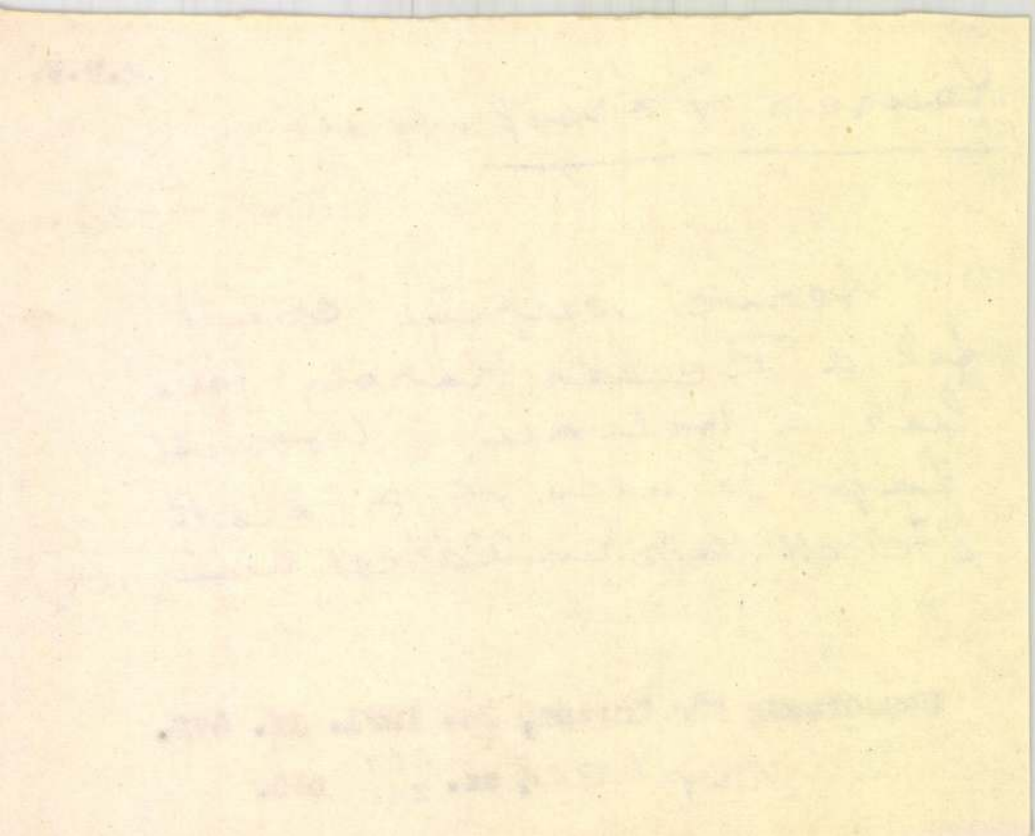

Kaiser József, építész

terveit szerint épült
 fel a Becher Károly-féle
 ház a Halvany [Kossuth-
 Lajos] utca 11. sz. alatt.
 [Felrakott rajz mellékelés hiányzik]

Bauzeitung für Ungarn, Sp. 1891. XX. évf.

Sept. 20. sz. 209-
 210. old.

Kaiser Joseph, építész

Arwei merint épít
 fel. Halason a ref. főgim-
 nasiun 80.000 ft. építési
 költségel.

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1891. XX.évf.

Jul. 1. sz. 147. old.

1891

RECEIVED THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

NOV 1 1891

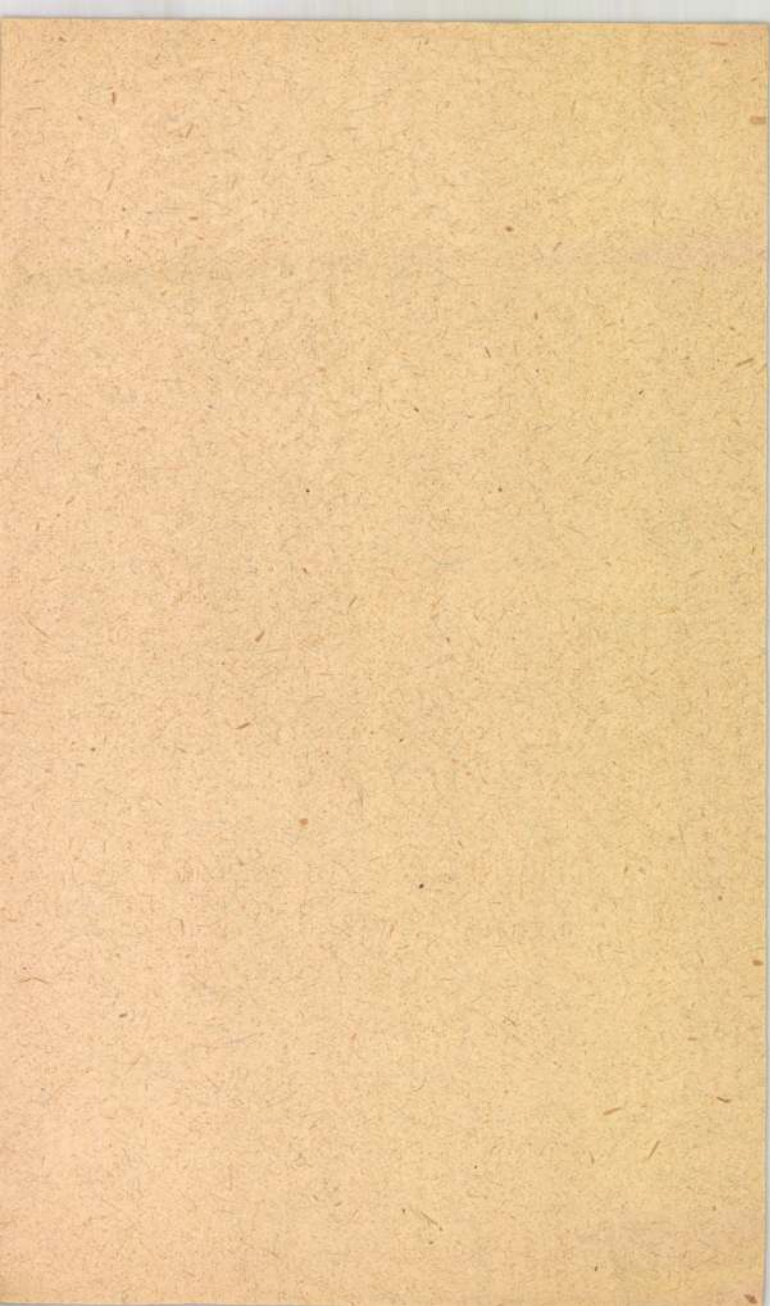
Kaiser Lósef

Perverte ar alabbi sicut
veret

und
2

Bauzeitung für Ungarn

1876. 49. sz. (Der Gruftbau
der Familie Mayer Krausz
im israelitischen Fried-
hofe in Budapest; Keppel.)

Kaiser Hof

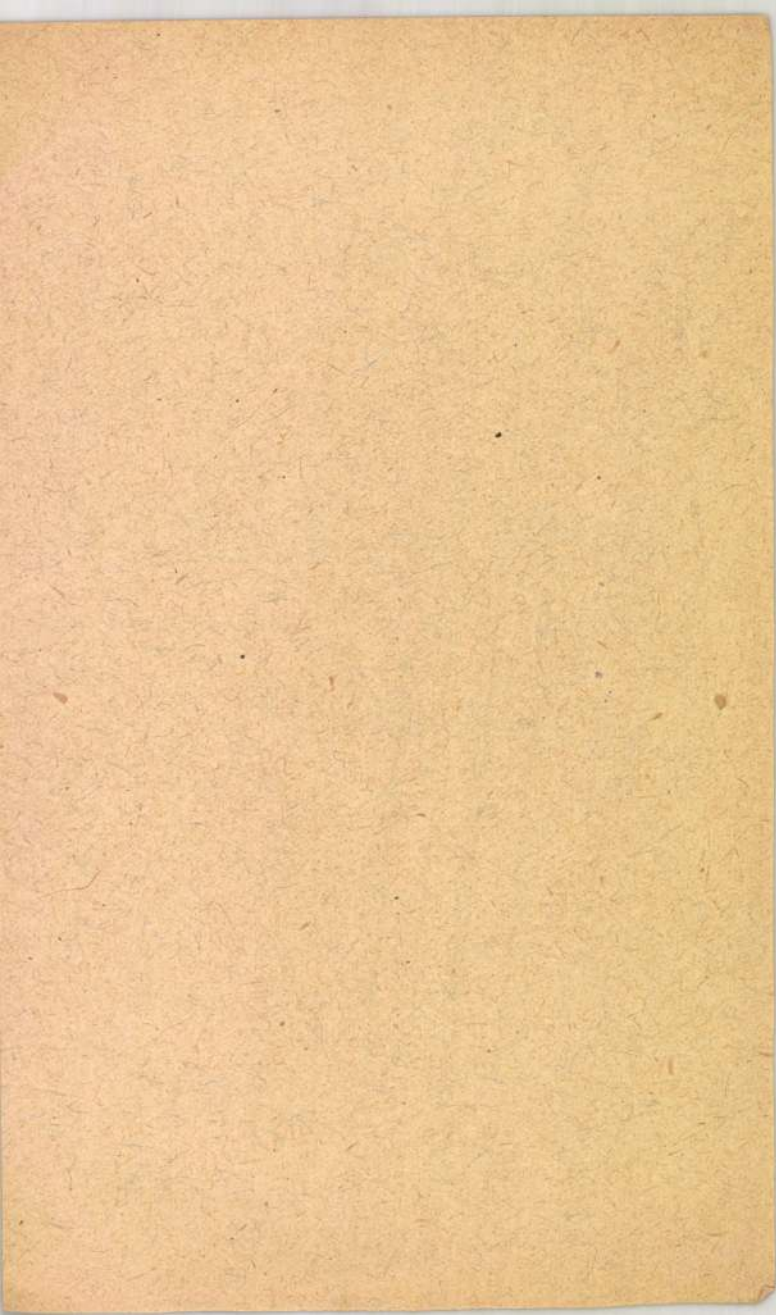
episc

rod

2

Bauzeilung für Ungarn

1876. 316. l. (Zum Franz
Deak - Denkmal.)

Kauszer Főrsel, építés

hivatali rajzai
az Országos ki-
állításra.

Budapester Ausstellungs-Zeitung, Bp. 1885.

XI. 8. sz. 376. old.

Kaiser Josef, építés

M.D.K.

újabb felosztású kapok
gr. Károlyi Istváné, hogy az
újpestre építet új rom. kőth.
templomhoz új teraszok és
új helysápvessző csatlakozás

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1880. IX. évf.

ápr. 4. sz. 123. old.
+ máj. 9. " 177. "

Barren Forest

1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100.

Barren Forest, 1870-1900. 1871-1900.

1870-1900. 1871-1900.

1870-1900. 1871-1900.

Kaiser Ferenc, építész

tervezés szerinti kőbő-
vítés a Ludovika-Akadé-
miát és az Aranykor,
370.000 ft. költséggel

Br.

Bauzeitung für Ungarn, 1885. XIV. évf.

Jan. 11. sz. 12. old.

Kaiser Friedrich

Erlassenen
vom 1. April 1871
No. 10000

1871
No. 10000

Kaiser Főrsel, építés

Saját kezei szerint
épül, saját háromszögletes
bérháza a Vas-u. 8. sz. alatt

Budapester Bauzeitung und Wohnungs-Anzeiger,

Bp. 1874. III. évf. 22. az. 159. old.

1874

Publ. des Vereins für die Geschichte und Alterthumsforschung
in der Provinz Westfalen. Bd. III. 1874. 1. Heft.

Kaiser Hofbibl.

Unod

As Epistoli grae

1879. 109 l. - 129. l

Magyar királyi államvasutak.

T. Műhely

Miután keresményemnek 191..... év
tésénél.....

jelenhetek, keresményemnek átvételére .....
nevű munkástársamat szóbelileg megbizta

Kelt ..... , 191..... é

.....
tanu.

.....
tanu.

Kausse brief

epiten

und

Er epilesi ipas

1878. 5 p.

Magyar királyi államvasutak.

T. Műhely

Miután keresményemnek 191.....é

teséréél.....

jelenhetek, keresményemnek átvételére

nevü munkástársamat szóbelileg megbizt

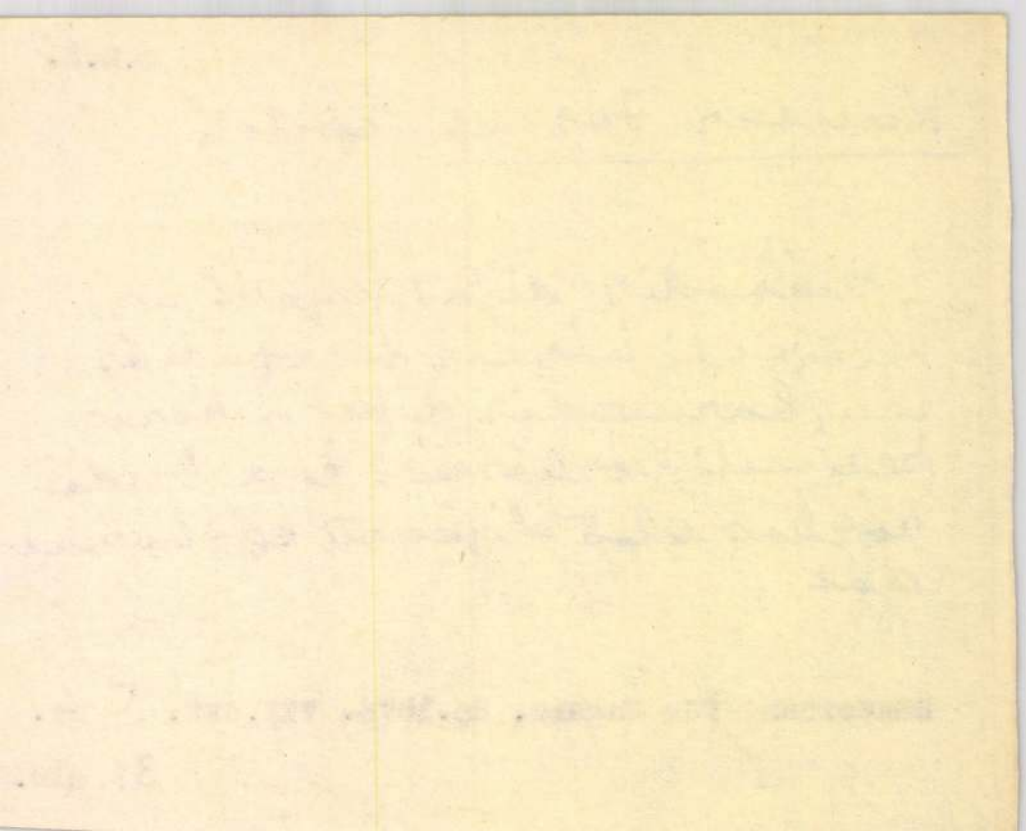
Kelt ..... , 191.....

.....
tanu.

.....
tanu.

Kauszer Főrszet, építés

- másodíz díjat nyert az
 Ullői-úti kőrház teropályér-
 tán, harmadíz díjat a Kere-
 pesi-úti kőrháznál és a brudei
 kőrház első díjával egy-harmadíz-
 dőt.

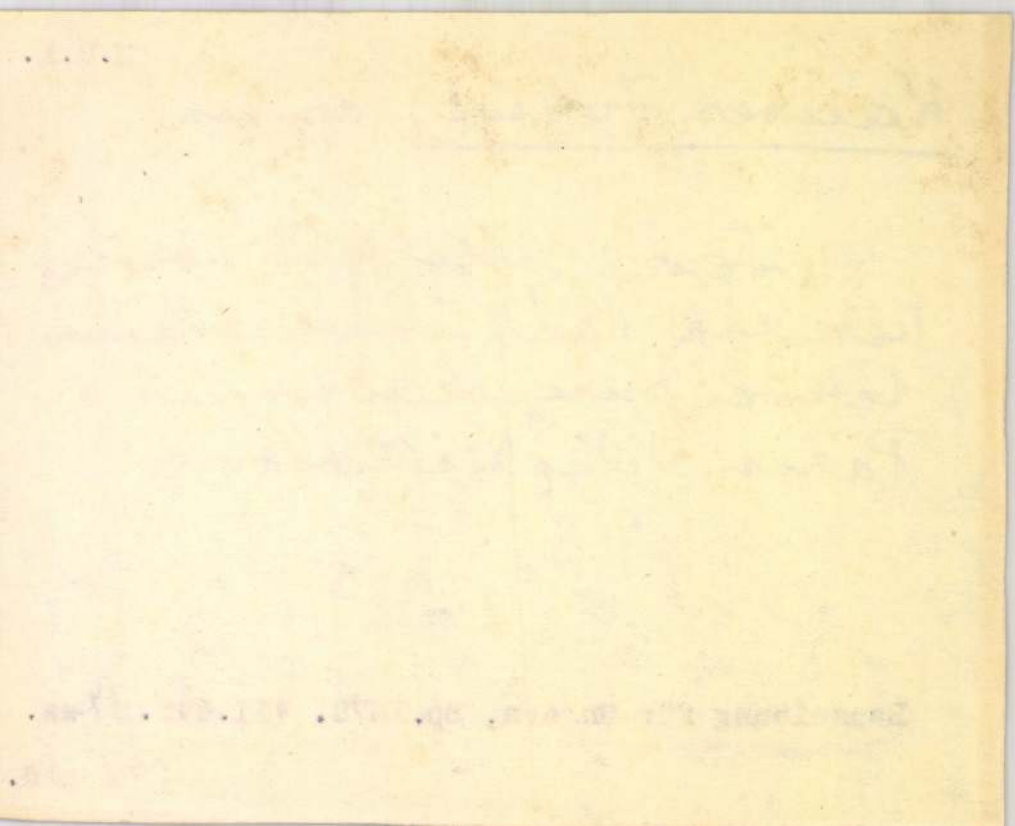

Kauszer Főrszet, építés

Fesztel Adolffal közösen
 közzétett Décsi-keserőleány-
 kerwei szepelvi fogház a
 Párisi Vilápiállításon

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1878. VII. évf. 39. sz.

237. old.

M. D. K.
Kaiser Josef, építés

és Ferzl Adolf Deák-mau-
zoleum terve szerepelt a pécsi
Világiállításon [a műri anyag ide-
jén Gertler Kálmán terve mellett ma-
varok-mag botrányos történet - az is he-
rültségek között.]

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1879. VIII. évf.

Máj. 4. sz. 151. old.

James M. Smith

Dear Sir,
I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 10th inst. in relation to the above named matter. I have the pleasure to inform you that the same has been forwarded to the proper authorities for their consideration. I am, Sir, very respectfully,
Your obedient servant,
J. M. Smith

Secretary of the Board, No. 117, 1st St.

Washington, D. C.

Kaiser Josef, építés

tervei szerint az ~~Erzsébet~~
 kiállításra kénülő „Fővárosi Pa-
 villon”-jait körli sajtólati képek:

Budapester Ausstellungs-Zeitung, Bp. 1885

3-4. sz. 17-18. old.

/Szerk.: Ráth Károly, megjelenik két-hetenként,
 1885. márc. végétől minden héten./

Kaiserhof, Berlin

Dear Sir,
I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 14th inst. in relation to the above mentioned matter.

Very respectfully,
J. H. [Name]
[Address]

Kaiser Josef, építész

tervező tervezte építést fel
 a Magyar Fejlesztési Munkácsok
 a Szabolcson - ut végén.

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1888. XVII. évf.

dec. 20. sz. 281-
 82. old.

Kaiserhof, epist.

Kaiserhof, epist. 1.
Kaiserhof, epist. 2.
Kaiserhof, epist. 3.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a date or reference.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a date or reference.

Kaiser Fürst épilés

terveit verint usoda
 épil a Ludovikán Bradé-
 nia kerlyben.

Aussetllungs-Zeitung, ^(II. évf.) Gratis-Beilage der
 Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1885. XIV. évf.

febr. 15 sz. 20. old.

Klausur Herbst 1981

Die folgenden Aussagen sind zu beurteilen.
Geben Sie jeweils eine Begründung an.
Die Aussagen sind:

1. Die Funktion $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ ist durch
 $f(x) = \begin{cases} x^2 \sin(1/x) & \text{für } x \neq 0 \\ 0 & \text{für } x = 0 \end{cases}$ gegeben.
Die Funktion f ist in $x=0$ differenzierbar.
Die Funktion f ist in $x=0$ zweimal differenzierbar.
Die Funktion f ist in $x=0$ dreimal differenzierbar.
Die Funktion f ist in $x=0$ viermal differenzierbar.

Kaiser's Főrszet, építés

a Vándor - u. 21. sz. alatti
 Tűz P. tulajdonát képező
 terület iszoláwa alaridotta
 it.

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1881. X.évf.

nov. 27. sz. 235 old.

James Foster, agent

W. V. ...
T. P. ...
J. ...

Barcelon: Fr. Univ. No. 1881. X. 461.
No. 57. 2. 1818.

Kaiser József, építés

nyers mezbirtos a ref. egyház-
tól a Kálvin-téri Theológiai
Intézet alapítására szervezte.

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1888. XVII. évf.

febr. 20. sz. 44. old.

Kaiser Friedrich

Im Namen des Kaisers
hat er die Natur- und
Thiergeschichte von

Baron v. Ungarn, Bd. 1868, XVII, 47.

Vol. 20, no. 17, old.

Kauzes Főszel, építés

tervez a ref. egyház hársíp
 Lónyay-utczában tervezett gim-
 náziuma kétszáz elcsüvelés
 és a berendezésel és áthallás-
 felállal együtt kb. 184.000 ft. költ.
 képez fogant jelenteni. A telket
 a város adta.

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1887. XVI. évf.

~~1887~~ máj. 1. sz. 97 old.

1887

Transfer of Shares

I hereby certify that the sum of £1000
 has been paid to the order of the
 Secretary of the Company, and that the
 same has been applied in payment of
 the shares of the Company, and that the
 same are now vested in the name of
 the said Secretary, and that the same
 are now standing in the name of the
 said Secretary, and that the same are
 now standing in the name of the said
 Secretary, and that the same are now
 standing in the name of the said Secretary.

Witness my hand and seal this 1st day of January 1887.

Secretary

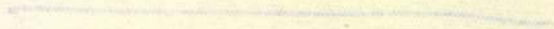
Kaiser József, építés

tervezte a Budapest -
 Sorostér; i helyi érdekű vasút
 állomás épületét.

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1887. XVI. évf.

okt. 1. sz. 217 old.

Königliche Bibliothek

Verzeichnis der
Bücher, welche
in der Bibliothek
aufbewahrt sind

Verzeichnis der Bücher, welche in der Bibliothek aufbewahrt sind

1887

Kaiser Főszel, építés

terveit szerint a „Szent Szió”
 rend rom. koth. lemploerok épít-
 tet a Maria-utca a Főszel-uten
 parján. Ugyanott az ő terveit se-
 mit épült fel dr. Dollinger háromeme-
 celes berliara a Kerepesi-uton.

+ ^{IX} ¹⁰ ²⁰¹⁻²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰ ¹⁰⁰¹ ¹⁰⁰² ¹⁰⁰³ ¹⁰⁰⁴ ¹⁰⁰⁵ ¹⁰⁰⁶ ¹⁰⁰⁷ ¹⁰⁰⁸ ¹⁰⁰⁹ ¹⁰¹⁰ ¹⁰¹¹ ¹⁰¹² ¹⁰¹³ ¹⁰¹⁴ ¹⁰¹⁵ ¹⁰¹⁶ ¹⁰¹⁷ ¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ ¹⁰²⁰ ¹⁰²¹ ¹⁰²² ¹⁰²³ ¹⁰²⁴ ¹⁰²⁵ ¹⁰²⁶ ¹⁰²⁷ ¹⁰²⁸ ¹⁰²⁹ ¹⁰³⁰ ¹⁰³¹ ¹⁰³² ¹⁰³³ ¹⁰³⁴ ¹⁰³⁵ ¹⁰³⁶ ¹⁰³⁷ ¹⁰³⁸ ¹⁰³⁹ ¹⁰⁴⁰ ¹⁰⁴¹ ¹⁰⁴² ¹⁰⁴³ ¹⁰⁴⁴ ¹⁰⁴⁵ ¹⁰⁴⁶ ¹⁰⁴⁷ ¹⁰⁴⁸ ¹⁰⁴⁹ ¹⁰⁵⁰ ¹⁰⁵¹ ¹⁰⁵² ¹⁰⁵³ ¹⁰⁵⁴ ¹⁰⁵⁵ ¹⁰⁵⁶ ¹⁰⁵⁷ ¹⁰⁵⁸ ¹⁰⁵⁹ ¹⁰⁶⁰ ¹⁰⁶¹ ¹⁰⁶² ¹⁰⁶³ ¹⁰⁶⁴ ¹⁰⁶⁵ ¹⁰⁶⁶ ¹⁰⁶⁷ ¹⁰⁶⁸ ¹⁰⁶⁹ ¹⁰⁷⁰ ¹⁰⁷¹ ¹⁰⁷² ¹⁰⁷³ ¹⁰⁷⁴ ¹⁰⁷⁵ ¹⁰⁷⁶ ¹⁰⁷⁷ ¹⁰⁷⁸ ¹⁰⁷⁹ ¹⁰⁸⁰ ¹⁰⁸¹ ¹⁰⁸² ¹⁰⁸³ ¹⁰⁸⁴ ¹⁰⁸⁵ ¹⁰⁸⁶ ¹⁰⁸⁷ ¹⁰⁸⁸ ¹⁰⁸⁹ ¹⁰⁹⁰ ¹⁰⁹¹ ¹⁰⁹² ¹⁰⁹³ ¹⁰⁹⁴ ¹⁰⁹⁵ ¹⁰⁹⁶ ¹⁰⁹⁷ ¹⁰⁹⁸ ¹⁰⁹⁹ ¹¹⁰⁰ ¹¹⁰¹ ¹¹⁰² ¹¹⁰³ ¹¹⁰⁴ ¹¹⁰⁵ ¹¹⁰⁶ ¹¹⁰⁷ ¹¹⁰⁸ ¹¹⁰⁹ ¹¹¹⁰ ¹¹¹¹ ¹¹¹² ¹¹¹³ ¹¹¹⁴ ¹¹¹⁵ ¹¹¹⁶ ¹¹¹⁷ ¹¹¹⁸ ¹¹¹⁹ ¹¹²⁰ ¹¹²¹ ¹¹²² ¹¹²³ ¹¹²⁴ ¹¹²⁵ ¹¹²⁶ ¹¹²⁷ ¹¹²⁸ ¹¹²⁹ ¹¹³⁰ ¹¹³¹ ¹¹³² ¹¹³³ ¹¹³⁴ ¹¹³⁵ ¹¹³⁶ ¹¹³⁷ ¹¹³⁸ ¹¹³⁹ ¹¹⁴⁰ ¹¹⁴¹ ¹¹⁴² ¹¹⁴³ ¹¹⁴⁴ ¹¹⁴⁵ ¹¹⁴⁶ ¹¹⁴⁷ ¹¹⁴⁸ ¹¹⁴⁹ ¹¹⁵⁰ ¹¹⁵¹ ¹¹⁵² ¹¹⁵³ ¹¹⁵⁴ ¹¹⁵⁵ ¹¹⁵⁶ ¹¹⁵⁷ ¹¹⁵⁸ ¹¹⁵⁹ ¹¹⁶⁰ ¹¹⁶¹ ¹¹⁶² ¹¹⁶³ ¹¹⁶⁴ ¹¹⁶⁵ ¹¹⁶⁶ ¹¹⁶⁷ ¹¹⁶⁸ ¹¹⁶⁹ ¹¹⁷⁰ ¹¹⁷¹ ¹¹⁷² ¹¹⁷³ ¹¹⁷⁴ ¹¹⁷⁵ ¹¹⁷⁶ ¹¹⁷⁷ ¹¹⁷⁸ ¹¹⁷⁹ ¹¹⁸⁰ ¹¹⁸¹ ¹¹⁸² ¹¹⁸³ ¹¹⁸⁴ ¹¹⁸⁵ ¹¹⁸⁶ ¹¹⁸⁷ ¹¹⁸⁸ ¹¹⁸⁹ ¹¹⁹⁰ ¹¹⁹¹ ¹¹⁹² ¹¹⁹³ ¹¹⁹⁴ ¹¹⁹⁵ ¹¹⁹⁶ ¹¹⁹⁷ ¹¹⁹⁸ ¹¹⁹⁹ ¹²⁰⁰ ¹²⁰¹ ¹²⁰² ¹²⁰³ ¹²⁰⁴ ¹²⁰⁵ ¹²⁰⁶ ¹²⁰⁷ ¹²⁰⁸ ¹²⁰⁹ ¹²¹⁰ ¹²¹¹ ¹²¹² ¹²¹³ ¹²¹⁴ ¹²¹⁵ ¹²¹⁶ ¹²¹⁷ ¹²¹⁸ ¹²¹⁹ ¹²²⁰ ¹²²¹ ¹²²² ¹²²³ ¹²²⁴ ¹²²⁵ ¹²²⁶ ¹²²⁷ ¹²²⁸ ¹²²⁹ ¹²³⁰ ¹²³¹ ¹²³² ¹²³³ ¹²³⁴ ¹²³⁵ ¹²³⁶ ¹²³⁷ ¹²³⁸ ¹²³⁹ ¹²⁴⁰ ¹²⁴¹ ¹²⁴² ¹²⁴³ ¹²⁴⁴ ¹²⁴⁵ ¹²⁴⁶ ¹²⁴⁷ ¹²⁴⁸ ¹²⁴⁹ ¹²⁵⁰ ¹²⁵¹ ¹²⁵² ¹²⁵³ ¹²⁵⁴ ¹²⁵⁵ ¹²⁵⁶ ¹²⁵⁷ ¹²⁵⁸ ¹²⁵⁹ ¹²⁶⁰ ¹²⁶¹ ¹²⁶² ¹²⁶³ ¹²⁶⁴ ¹²⁶⁵ ¹²⁶⁶ ¹²⁶⁷ ¹²⁶⁸ ¹²⁶⁹ ¹²⁷⁰ ¹²⁷¹ ¹²⁷² ¹²⁷³ ¹²⁷⁴ ¹²⁷⁵ ¹²⁷⁶ ¹²⁷⁷ ¹²⁷⁸ ¹²⁷⁹ ¹²⁸⁰ ¹²⁸¹ ¹²⁸² ¹²⁸³ ¹²⁸⁴ ¹²⁸⁵ ¹²⁸⁶ ¹²⁸⁷ ¹²⁸⁸ ¹²⁸⁹ ¹²⁹⁰ ¹²⁹¹ ¹²⁹² ¹²⁹³ ¹²⁹⁴ ¹²⁹⁵ ¹²⁹⁶ ¹²⁹⁷ ¹²⁹⁸ ¹²⁹⁹ ¹³⁰⁰ ¹³⁰¹ ¹³⁰² ¹³⁰³ ¹³⁰⁴ ¹³⁰⁵ ¹³⁰⁶ ¹³⁰⁷ ¹³⁰⁸ ¹³⁰⁹ ¹³¹⁰ ¹³¹¹ ¹³¹² ¹³¹³ ¹³¹⁴ ¹³¹⁵ ¹³¹⁶ ¹³¹⁷ ¹³¹⁸ ¹³¹⁹ ¹³²⁰ ¹³²¹ ¹³²² ¹³²³ ¹³²⁴ ¹³²⁵ ¹³²⁶ ¹³²⁷ ¹³²⁸ ¹³²⁹ ¹³³⁰ ¹³³¹ ¹³³² ¹³³³ ¹³³⁴ ¹³³⁵ ¹³³⁶ ¹³³⁷ ¹³³⁸ ¹³³⁹ ¹³⁴⁰ ¹³⁴¹ ¹³⁴² ¹³⁴³ ¹³⁴⁴ ¹³⁴⁵ ¹³⁴⁶ ¹³⁴⁷ ¹³⁴⁸ ¹³⁴⁹ ¹³⁵⁰ ¹³⁵¹ ¹³⁵² ¹³⁵³ ¹³⁵⁴ ¹³⁵⁵ ¹³⁵⁶ ¹³⁵⁷ ¹³⁵⁸ ¹³⁵⁹ ¹³⁶⁰ ¹³⁶¹ ¹³⁶² ¹³⁶³ ¹³⁶⁴ ¹³⁶⁵ ¹³⁶⁶ ¹³⁶⁷ ¹³⁶⁸ ¹³⁶⁹ ¹³⁷⁰ ¹³⁷¹ ¹³⁷² ¹³⁷³ ¹³⁷⁴ ¹³⁷⁵ ¹³⁷⁶ ¹³⁷⁷ ¹³⁷⁸ ¹³⁷⁹ ¹³⁸⁰ ¹³⁸¹ ¹³⁸² ¹³⁸³ ¹³⁸⁴ ¹³⁸⁵ ¹³⁸⁶ ¹³⁸⁷ ¹³⁸⁸ ¹³⁸⁹ ¹³⁹⁰ ¹³⁹¹ ¹³⁹² ¹³⁹³ ¹³⁹⁴ ¹³⁹⁵ ¹³⁹⁶ ¹³⁹⁷ ¹³⁹⁸ ¹³⁹⁹ ¹⁴⁰⁰ ¹⁴⁰¹ ¹⁴⁰² ¹⁴⁰³ ¹⁴⁰⁴ ¹⁴⁰⁵ ¹⁴⁰⁶ ¹⁴⁰⁷ ¹⁴⁰⁸ ¹⁴⁰⁹ ¹⁴¹⁰ ¹⁴¹¹ ¹⁴¹² ¹⁴¹³ ¹⁴¹⁴ ¹⁴¹⁵ ¹⁴¹⁶ ¹⁴¹⁷ ¹⁴¹⁸ ¹⁴¹⁹ ¹⁴²⁰ ¹⁴²¹ ¹⁴²² ¹⁴²³ ¹⁴²⁴ ¹⁴²⁵ ¹⁴²⁶ ¹⁴²⁷ ¹⁴²⁸ ¹⁴²⁹ ¹⁴³⁰ ¹⁴³¹ ¹⁴³² ¹⁴³³ ¹⁴³⁴ ¹⁴³⁵ ¹⁴³⁶ ¹⁴³⁷ ¹⁴³⁸ ¹⁴³⁹ ¹⁴⁴⁰ ¹⁴⁴¹ ¹⁴⁴² ¹⁴⁴³ ¹⁴⁴⁴ ¹⁴⁴⁵ ¹⁴⁴⁶ ¹⁴⁴⁷ ¹⁴⁴⁸ ¹⁴⁴⁹ ¹⁴⁵⁰ ¹⁴⁵¹ ¹⁴⁵² ¹⁴⁵³ ¹⁴⁵⁴ ¹⁴⁵⁵ ¹⁴⁵⁶ ¹⁴⁵⁷ ¹⁴⁵⁸ ¹⁴⁵⁹ ¹⁴⁶⁰ ¹⁴⁶¹ ¹⁴⁶² ¹⁴⁶³ ¹⁴⁶⁴ ¹⁴⁶⁵ ¹⁴⁶⁶ ¹⁴⁶⁷ ¹⁴⁶⁸ ¹⁴⁶⁹ ¹⁴⁷⁰ ¹⁴⁷¹ ¹⁴⁷² ¹⁴⁷³ ¹⁴⁷⁴ ¹⁴⁷⁵ ¹⁴⁷⁶ ¹⁴⁷⁷ ¹⁴⁷⁸ ¹⁴⁷⁹ ¹⁴⁸⁰ ¹⁴⁸¹ ¹⁴⁸² ¹⁴⁸³ ¹⁴⁸⁴ ¹⁴⁸⁵ ¹⁴⁸⁶ ¹⁴⁸⁷ ¹⁴⁸⁸ ¹⁴⁸⁹ ¹⁴⁹⁰ ¹⁴⁹¹ ¹⁴⁹²

Kauzer József, építész

H.D.K.

tervei és műveiről
örömt a református egyház-
közösség kétszázötvenedik évfordulóján
epitkez a Nyit-utczában

Bezeichnung für Ungarn, Bp. 1886. XV. évf.

Jul. 18. sz. 155. old.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header, which is mostly illegible due to fading.

Main body of handwritten text, consisting of several lines of cursive script that are significantly faded and difficult to decipher.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or footer, which is also mostly illegible.

Kaiser Fürst, építés

terveit szerint gótikus
 stílusban készült keresztet
 tennépszerűen elhelyezték az
 újpesti plébánia templom tor-
 nyára.

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1888. XVII. évf.

aug. 10. sz. 189. old.

Kaiser Franz, 1808

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher but appears to contain several lines of script.

Bezeichnung für Bayern, Bp. 1808, XVII. 6v.

Aug. 10. 22. 187. old.

Kaiser Josef, építész

terveit fogadták el
a Munkácsi Zeneakadémia
székes felépítésére,

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1885. XIV. évf.

nov. 25. sz. 208. old.

Konrad Wolf, Berlin

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher but appears to contain several lines of a letter or document.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher but appears to contain several lines of a letter or document.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher but appears to contain several lines of a letter or document.

Kauszer Főrszet, cipülés

Cs. világió törvény - a
 Dca) mauroleum, pályázat-
 tervek - , a veapracui mauro-
 ház ülésének - , és a mauro
 ház pályázatának kinnél ház-
 lési tervek állítólag ki ez
 1885-évi Orv. Kiállításán

Bezeichnung für Ungarn, Sp. 1885. XIV. 6vf.

Jul. 19. sz. 154. old.

Kaiser Ferenc, építés

nyert megbirást a
 főváros tervéről a Rio-
 kushorlász átépítés ter-
 veire.

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1885. XIV. évf.

jun. 7. sz. 123. old.

1892

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

Subscription for the year, 1892, \$1.00

Kaiser Joseph, császár

M.D.K.

terveit szerint kibővített
Ludovika - Trádimia Máriá
császárné korában vissza-
kelt a lap. A jelölt képe -
melléret hányra

Eszeitung für Ungarn, Bp. 1886. XV, 6vf.

St. 10 sz, 235-237. old.

1888

Received of _____

the sum of _____

Witness my hand and seal this _____ day of _____ 1888.

_____

Kaiser Joseph, császár M.D.K.

Ujországi az Allamvasar
intézkedés a császár Nyugalom
intézkedése hársportját a
Kereskedés-uton: 3 hársomene-
letes és 5 kötetes
berkázat. Ujországi intézmény
Audrassy-utó berkázat is ö ter-
vete.

Bezeichnung für Ungarn, Sp. 1885. XIV. 6vf.

Ort. 11. az. 183. old.
+ alaprajz a mellekeltben

1888

Journal of the

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..

... ..

Kausar Försel, építész, építő-
mester

M.D.K.

hivatalos levelem megford.
tér a Harai Tárca's pénztár
által felállítandó, Kálvin-tér
örökös alopváltási num-
kálatait.

Beauzeitung für Ungarn, Bp. 1880. IX. évf.

Jul. 11. sz. 273. old.

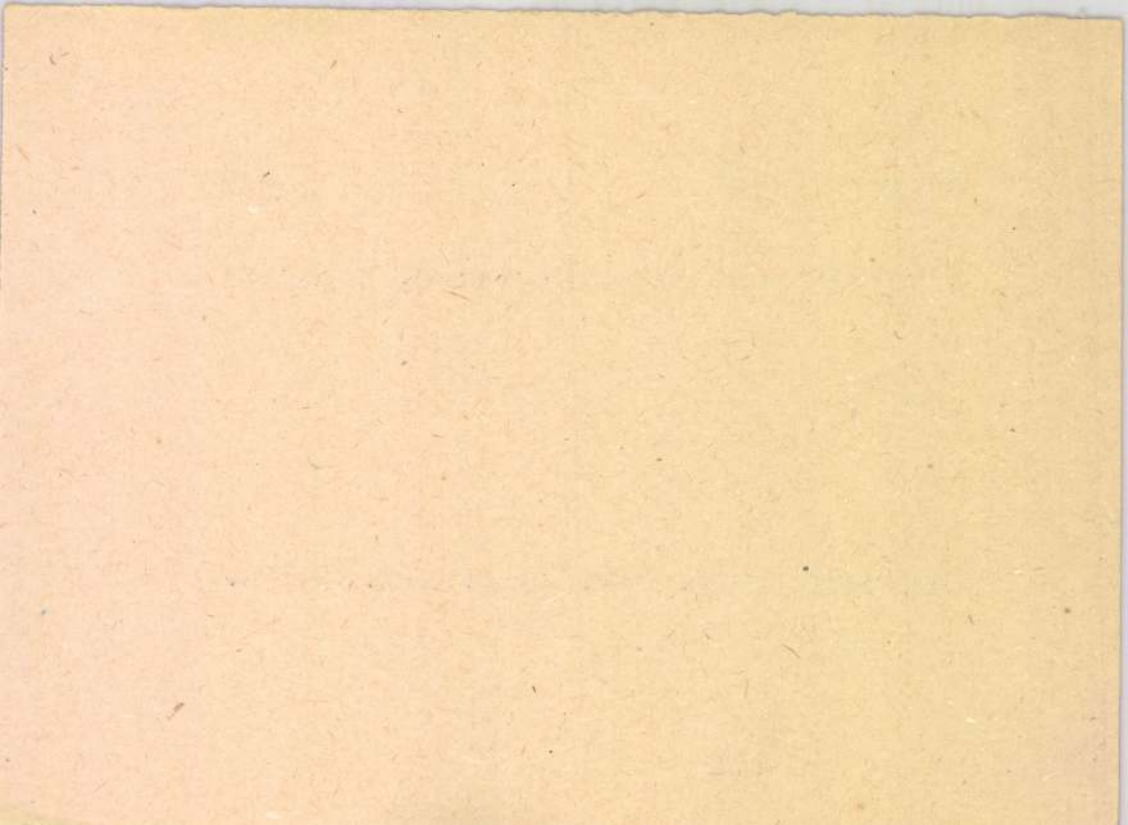

Kauser József

MDK

A Calvin téri szökőkút terve, pályamű

Műcsarnok 1895. Bp. ország. áll. kiáll.

KAUSER György építész

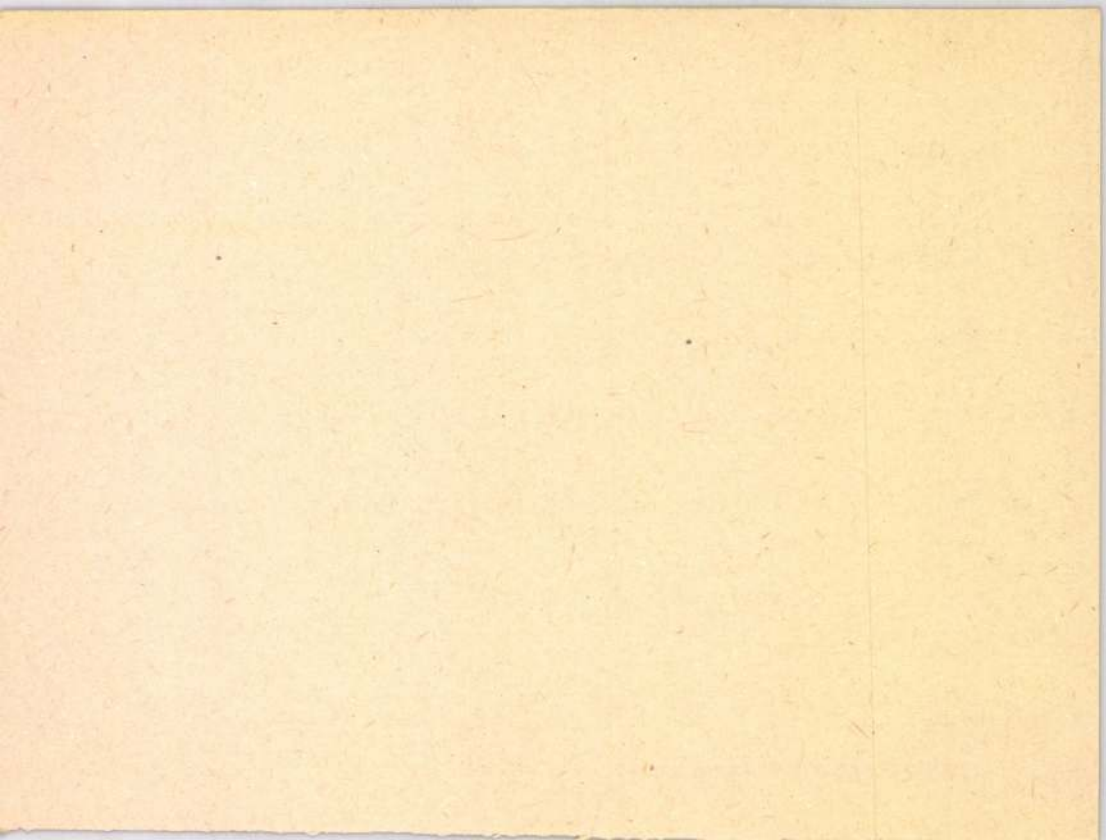
Világító-torony terve

A Deák-mauszóleum terve. Pályamű.
(Metszet, alaprajz, távlati kép)

A Calvin-Téri szökőkút terve. Pályamű.
(Pers.)

Buda. Tárgymű. Bp. 1885. 54., 164. l.

Kaiser Főrség, építés

tervezés szerint épült fel
a Szeged-nyugati-körlet a Prater-
utca és a Főrség-utca között.

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1881. X.évf.

nov. 27. sz. 235. old.

M.D.L.
175

These notes, written

These notes were written
in a very hurried manner
and are not intended
to be a substitute for
the original notes.

Printed by the University of London Press, Ltd., London, E.C. 4.
1954

Kaiser József, építész

terve és Kaiser János
 kivitelezése alapján épült ki
 háromemeletes Halbauer
 Rudolf háza a József-téren, me-
 lyet a lap, mint a francia korszak
 finom átértékelését "magyarisított" imitáció!

Bauzeitung für Ungarn, Bp. 1881. X. évf.

Jan. 9. sz. 9. old.

Kaiser Josef, Op. 101

Handwritten text, likely a list of compositions or a program, including titles such as "Kaiser Josef", "Op. 101", and "Kaiser Josef, Op. 101".

Verlagsgesellschaft für Musik, Leipzig, 1881. X. 41.

Jan. 2. 1881.

Kaiser Fürst, epistola

serui merius epistolae
 uiperti r. h. plebana temp-
 lom cl'ronit. A roman stiliu
 epuletner toruya arouba
 ctar a f'oro euben lea beqasve.

Bauzeitung für Unagr, Bp. 1881. X.évf.

ork. 30. sz. 221. old.

[Faint, illegible handwriting]

[Large block of very faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

Kaiser József

csipter

kereset névvel kizárult
az installáció Buda-
vára 1686. évi vama-
foglalására vonatkozó
cselekedetéről 1886-
ban.

Majláth t. A. Kivall

XVI, XVII. l.

hajó vagy templomhajók. Amennyiben több van, azokat egymástól oszlop vagy pillétek sorozata választja. Ugy kell megépíteni a templomot, a szentmise áldozat helye, az oltárnál minél több helyről legyen jól látható, hogy a hívők minél nagyobb számban vehesse az Istentiszteletet. A templomok belsejét szobrok és festmények díszítik, amelyeknek feladata nemcsak az Isten házának díszesebbé tétele, hanem épügg a hívők szemléleteti oktatásának, erkölcsi nemesítése, lelki felemelésének. Itt már előtérbe lép az esztétikai szempont, ami egyébként már a templomépítésében is jelentkezik. A templom elrendezésében és felépítésében megfelel céljának.

A templomnál vagy akár

Kaiser Josef

Andraimut 83-85.

a Māv nygdijintēre -
seiner palotāja,
francia ir lēn nyer-
tejlacpūles, epūls
1882-85

Thirring Poper

86.l.

Kauser József

Világító torony terve

a Deák-mauzóelum tervezete

" " metszete

" " alaprajza

" " távlati képe

a Calvin-téri szökőkút terve

Bpesti orsz.kiáll. Képzőművészeti tárgymutató,
1885. 54 l.

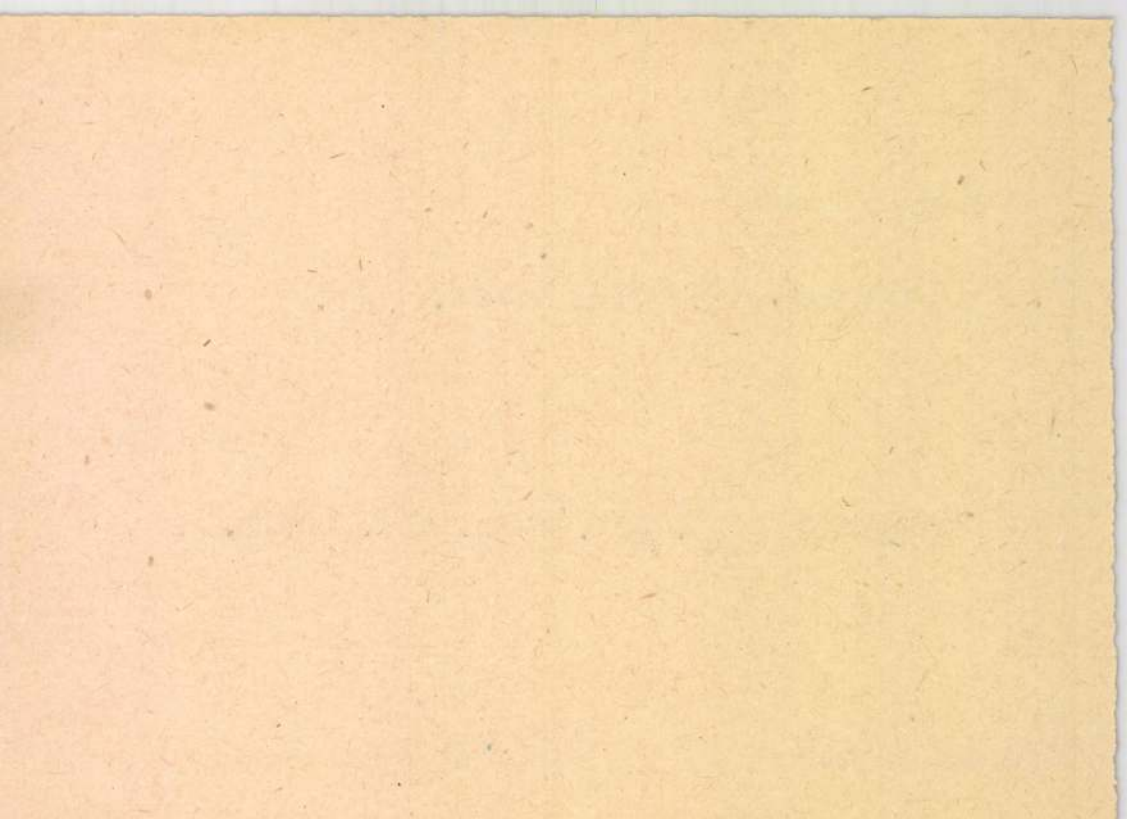

Kauser József

MDK

A kálvintéri szökőkút terve. repr.

Műcsarnok 1885. Bp. orsz. ált. kiáll.

Kaiser Josef
epitais

rod
→

Kel 1885

IV. K. 4. f. 775. R.

184 -
22.200 - 220
2% Konto
G. 2

de.

nap h6

193 4

Vetel
Jött

Eladás Ment

Arany

á

ÖSSZE

p

f

p

f

- 841

04.9410

Kaiser József

szervete a fővárosi pa-
villont

Kel 1885

I. k. 1. f. 45. p. 46 l.

768

WANAUS FERENCZ UTÓDA

TELEFON:
AUT.
891--66.**SZENES MÁRTON**FÉNYKÉPÉSZETI CIKKEK GYÁRLERAKATA
BUDAPEST, IV., KÁROLY-KÖRÚT 22. (RÖSERBAZÁR.)Budapest, 192...*dec 5.***Számla**Nagys. ....*H. G. G. G. G. G.*
Tek.úrnak
úrnőnek*Prest*

Elismerem és átvetem az alanti árakat:

Papmunkák

Mennyiség	M e g n e v e z é s	Ár	Ö s s z e g	
			P	f.
<i>1 db</i>	<i>9/12 Zochpár</i>			<i>6-</i>

Kauser József

MDK

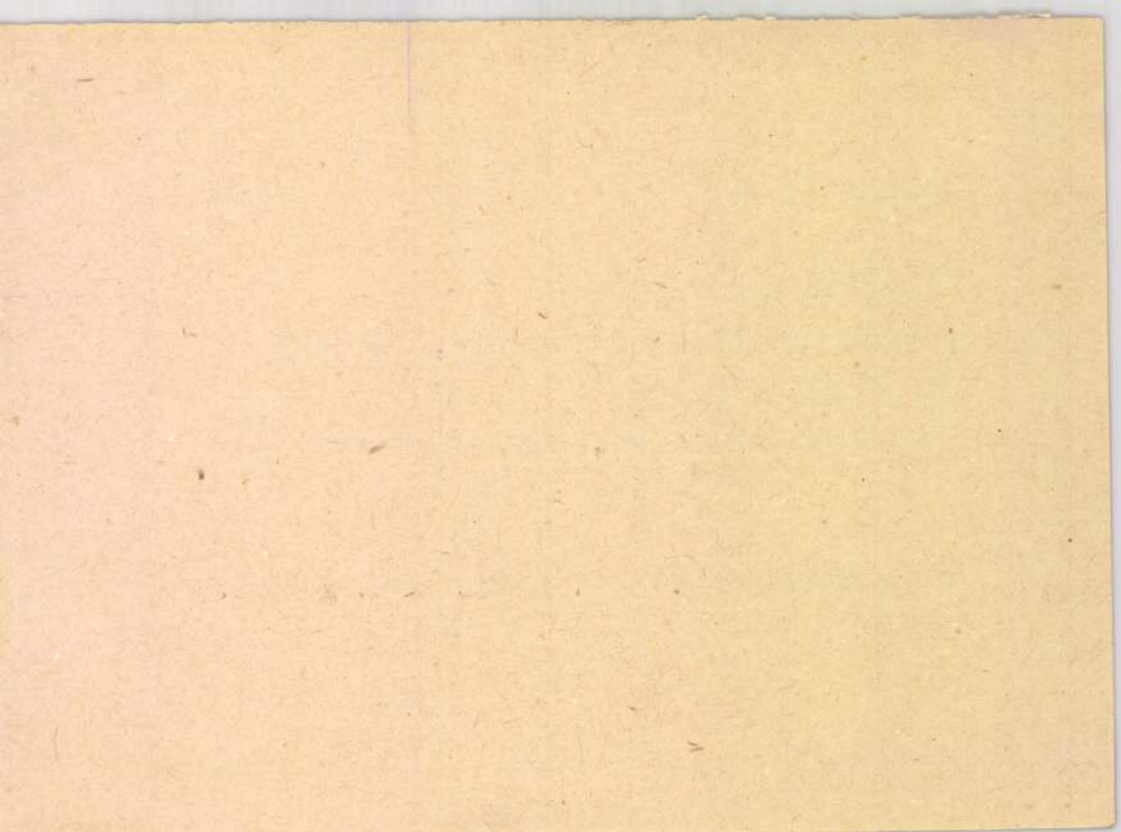
Világító torony terve

A Deák mauzóleum tervezete, pályamű

Fentinek metszete

Fentinek alaprajza, távlati terve

Műcsarnok 1885. Bpi. orsz. ált. kiáll.

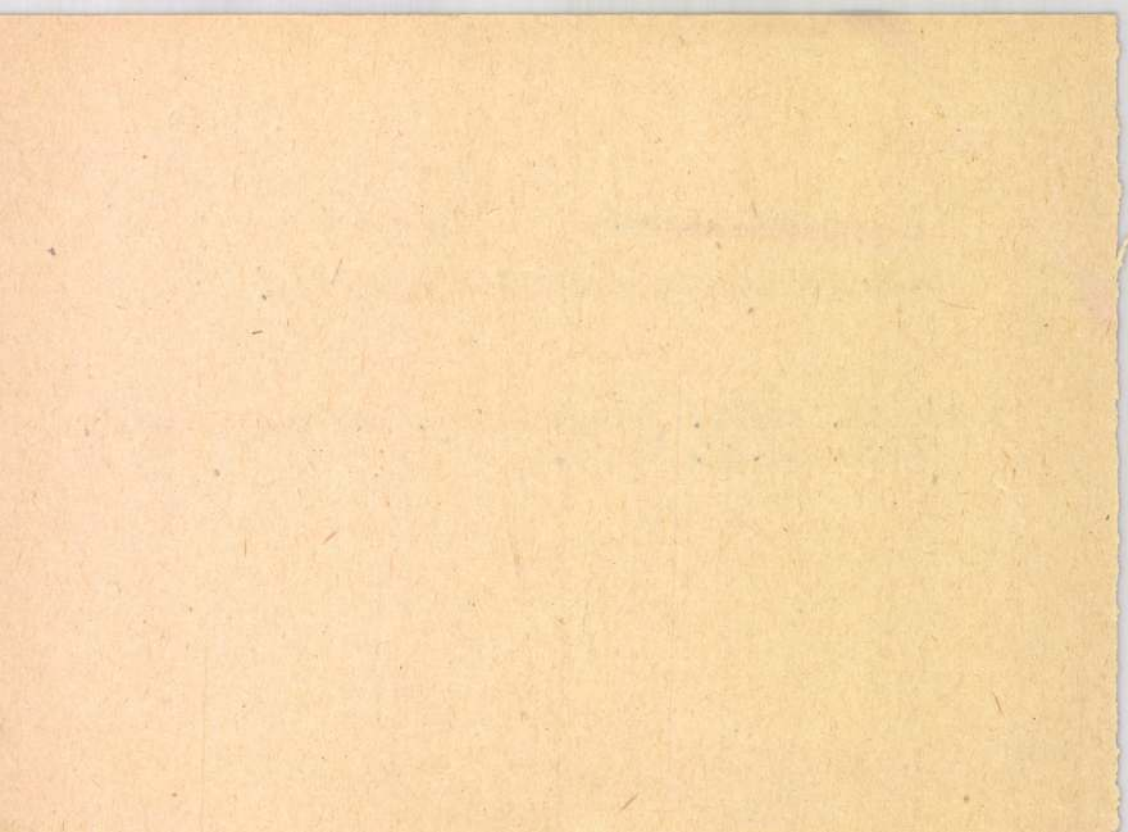

MDK

Kauser József   építész

kiállítási nagy éremmel kitüntetve.

A képzőm. kiáll. kitüntetései. Vasárnapi Újság,
1885. 32.sz. 52o 1.

Kaiser József, építés M.D.K.

Előszöket az építendő
Körponti iparrázkiskola
terveit.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1889. X. évf.

apr. 24. sz. 2. old.

James Taylor

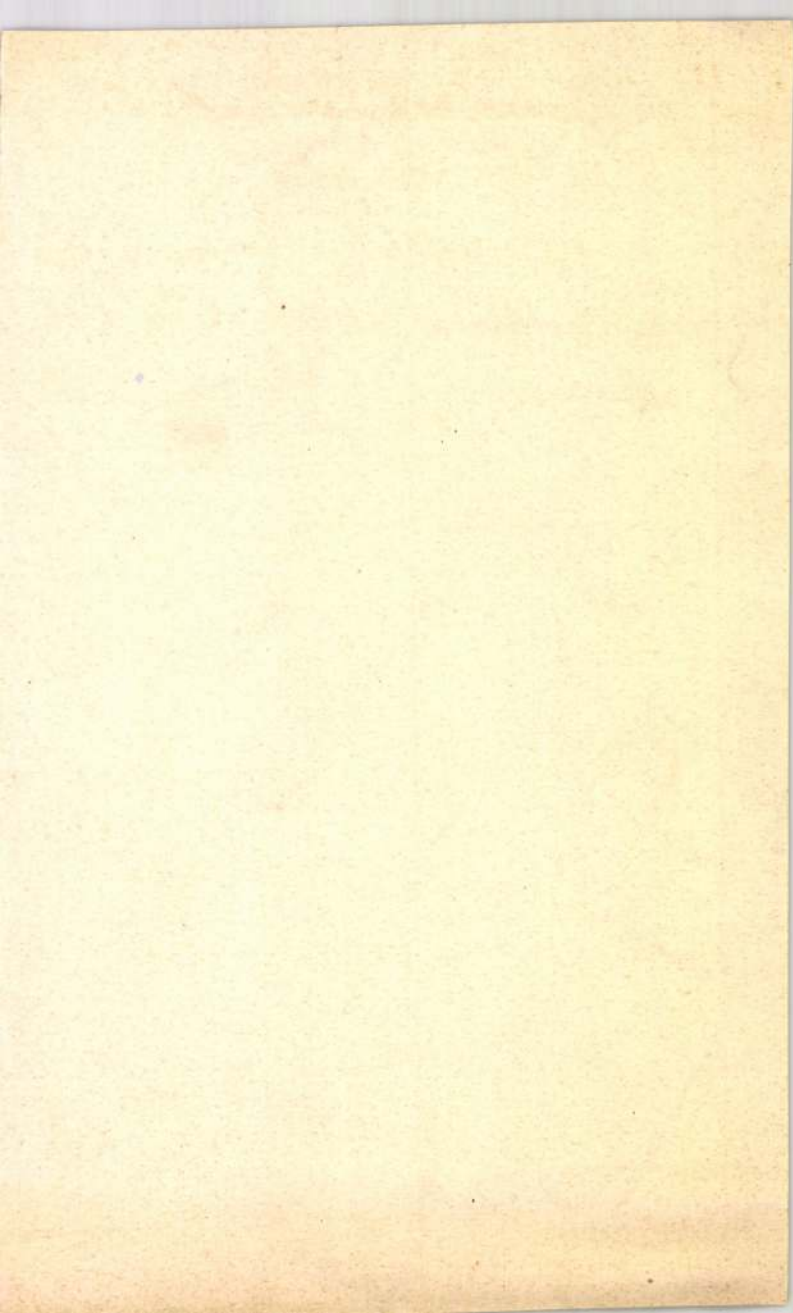
1840

1840

Kaiser Josef
Epítés

elkérlettel az iparrajz-
iskola kétfeladat, kézárad
szolgálat (IX. könyv 4.)

Iparrajziskola 1888. é. l.

Kausser József, építész

terveit szerint épült fel
a Kőbányai uti fegyverrak-
tár. Ugyancsak őt birták meg
a budai kénai építendő vágó-
ház tervezésére elhárítatásával

Vállalkozók Lapja Bp. 1889. X - évf.

sept. 3. sz. 2. old. + sept. 10. sz.
2. old.

1111

The first part of the paper
 is devoted to a general
 description of the
 various forms of
 the plant and its
 growth habits. It
 is then followed by
 a detailed account
 of the life history
 of the plant, from
 the seed to the
 mature plant. The
 paper concludes with
 a list of the
 references used.

M. D. R.

KAUSER József építész

Lakóház Andrány-út 83.

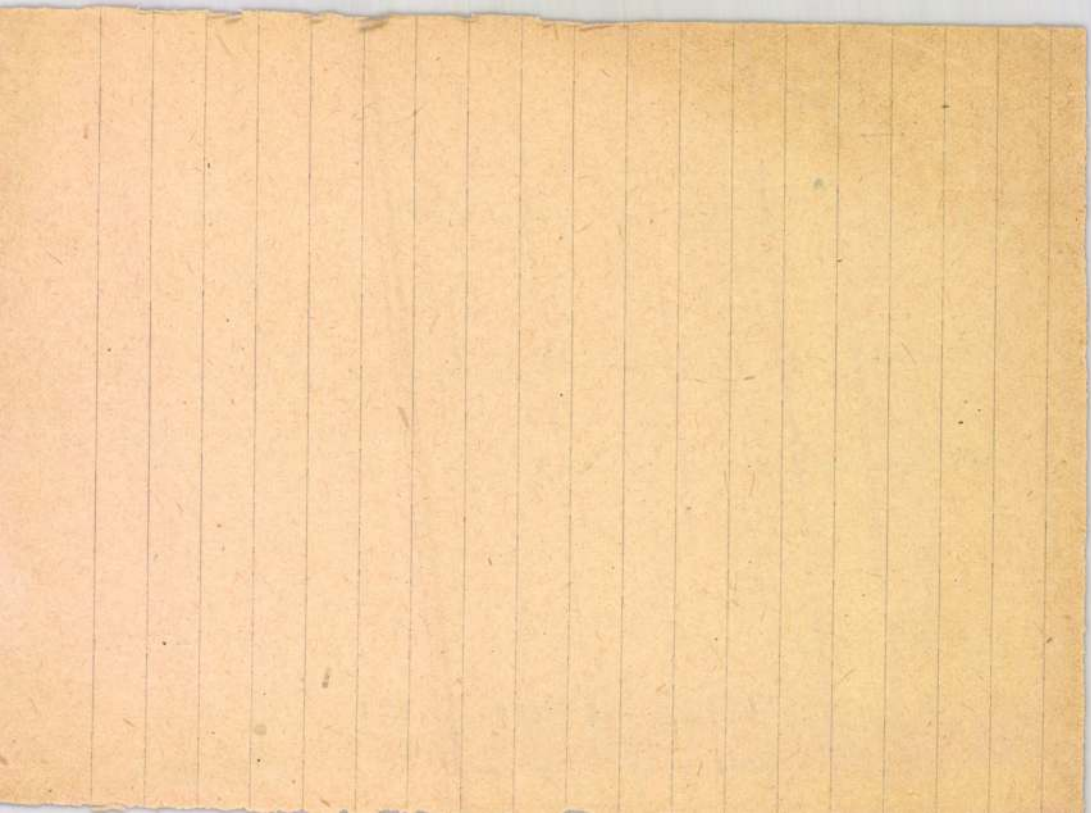
Lakóház; Kerepesi-út 26 } repr.

Ors. építványai (szerk. Roszinyay István)

Ors. Egyesítés 1880-1884., ~~57, 67, 68~~ 54

57, 67, 68. t. ~~67, 68.~~

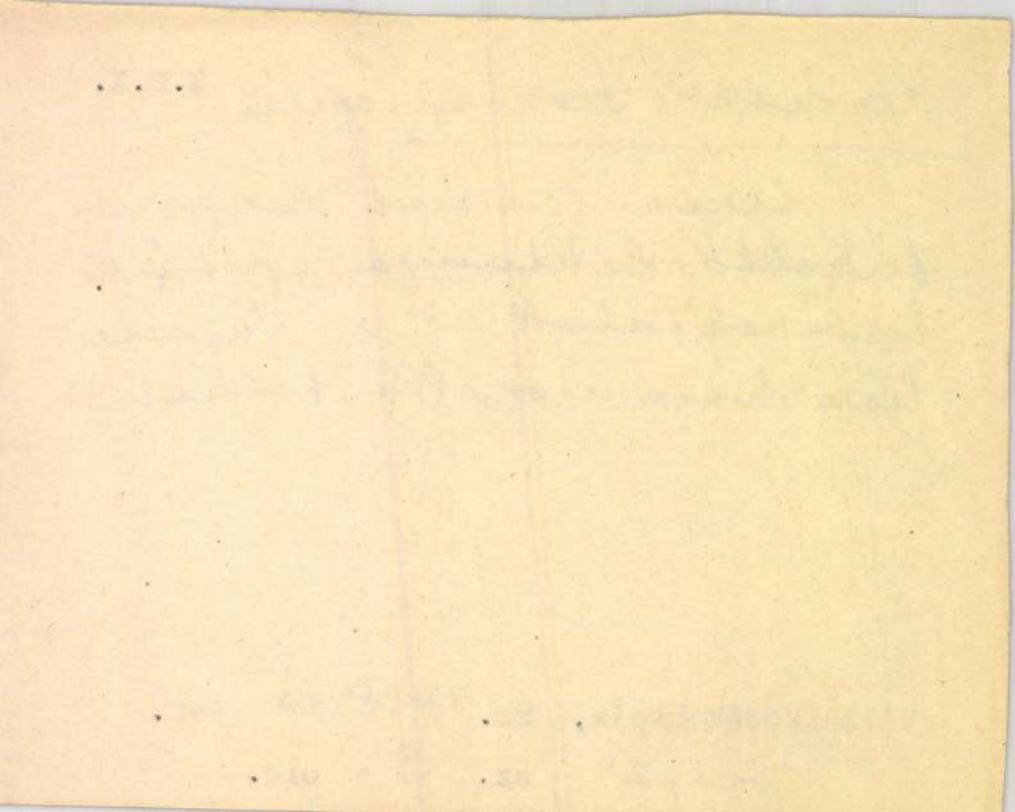

Kaiser József, építés M.D.K.

tervei szerint központi
tűzoltó-lektanya építése
határozatalok el a Népszin-
táz határozottan telken.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1888. IX évf.

Jan. 24. sz. 3. old.

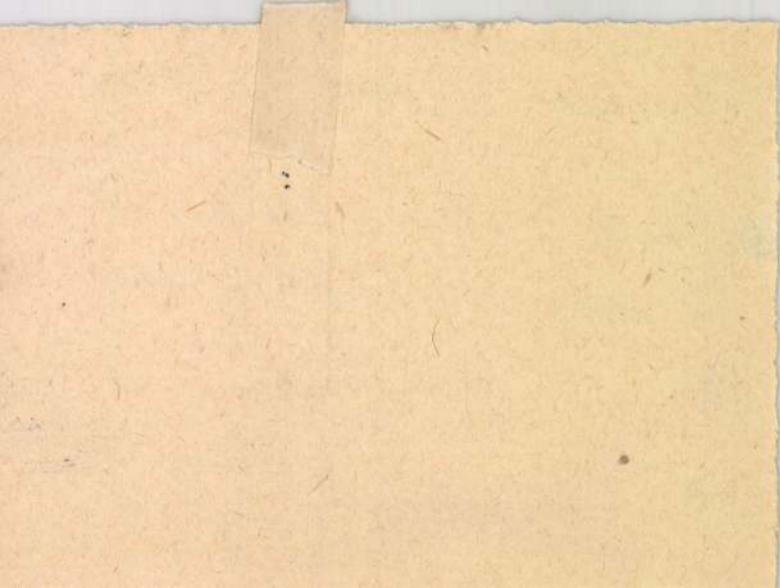

Kaiser József építész

Pesti Helysz. 1881. júl. 9.

A Szeydi Székely ügye

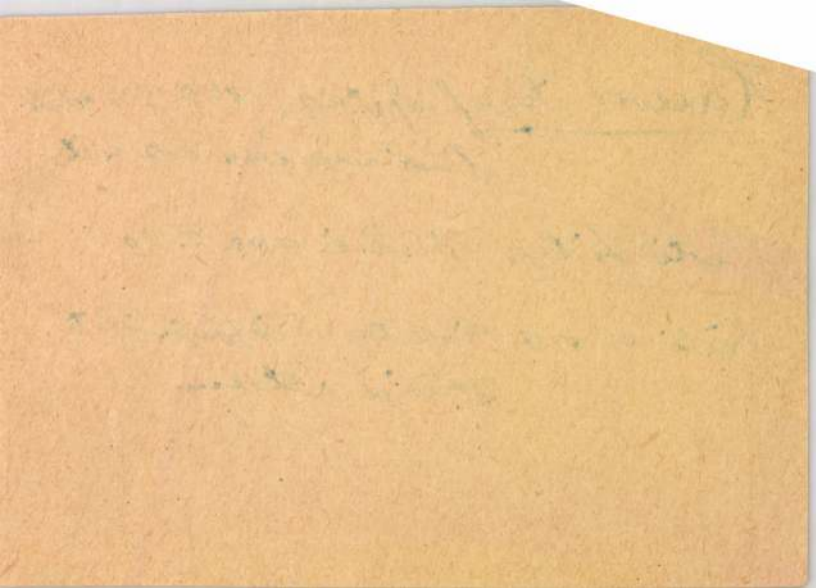

Kauser József építész (1848-1919), kiállítási nagy érdeke, orsz. kiáll.

Pesti Hírlap. 1885. M. é. aug. 3. 4o.

Rözi az orsz. kiállítás Képzőművészeti
Szűrije által....

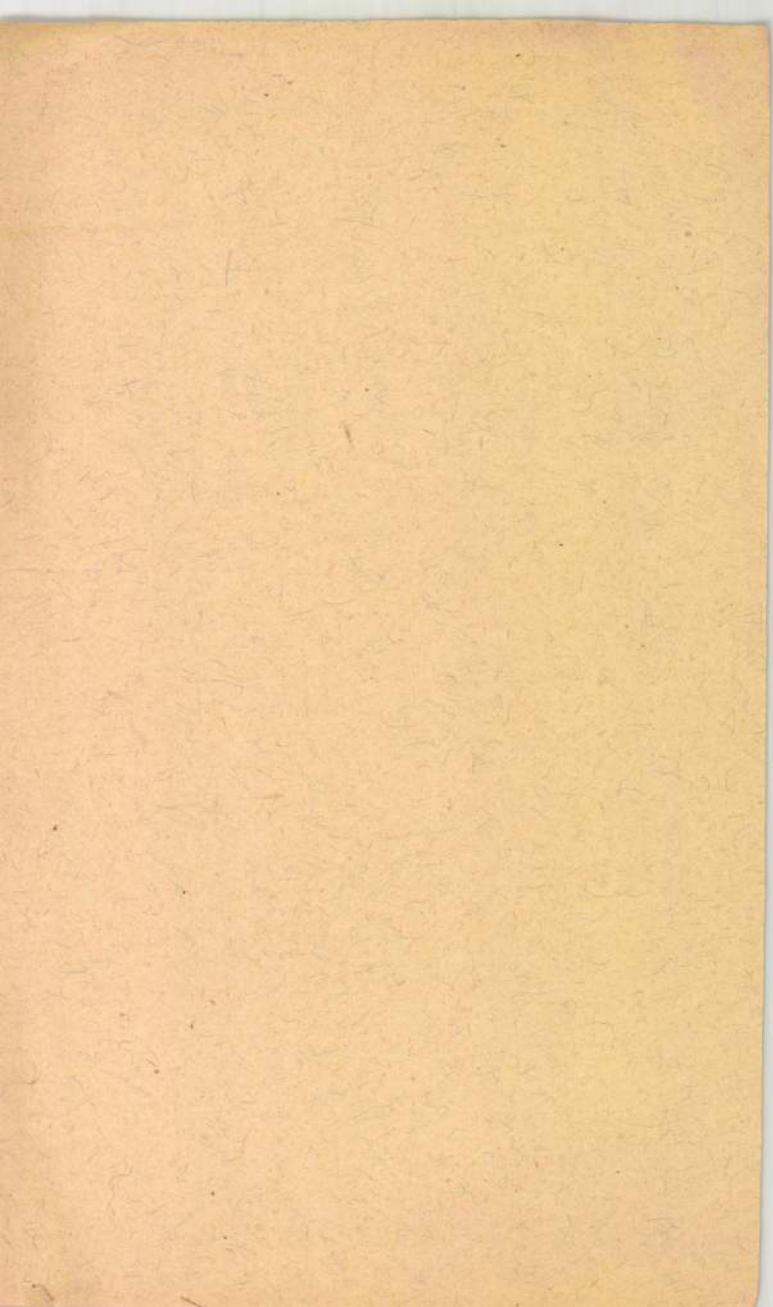

Kaiser Josef

und
2

Ausstellungs-Zeitung

1884. 30. l.

Kaiser Josef

1885. Budapest.

1. Világosi törvény könyve.
2. A déli magyarországi ter-
vezet. Párizs. 4. and
metrete, alaprajz, pavla-
ti kép.
3. A Calviniéri Közkönyvtár
Párizs.

Budapesti országos ált. Kiállítás,
A Képzőművészeti csoport Képes terv-
mutatója. Budapest 1885.

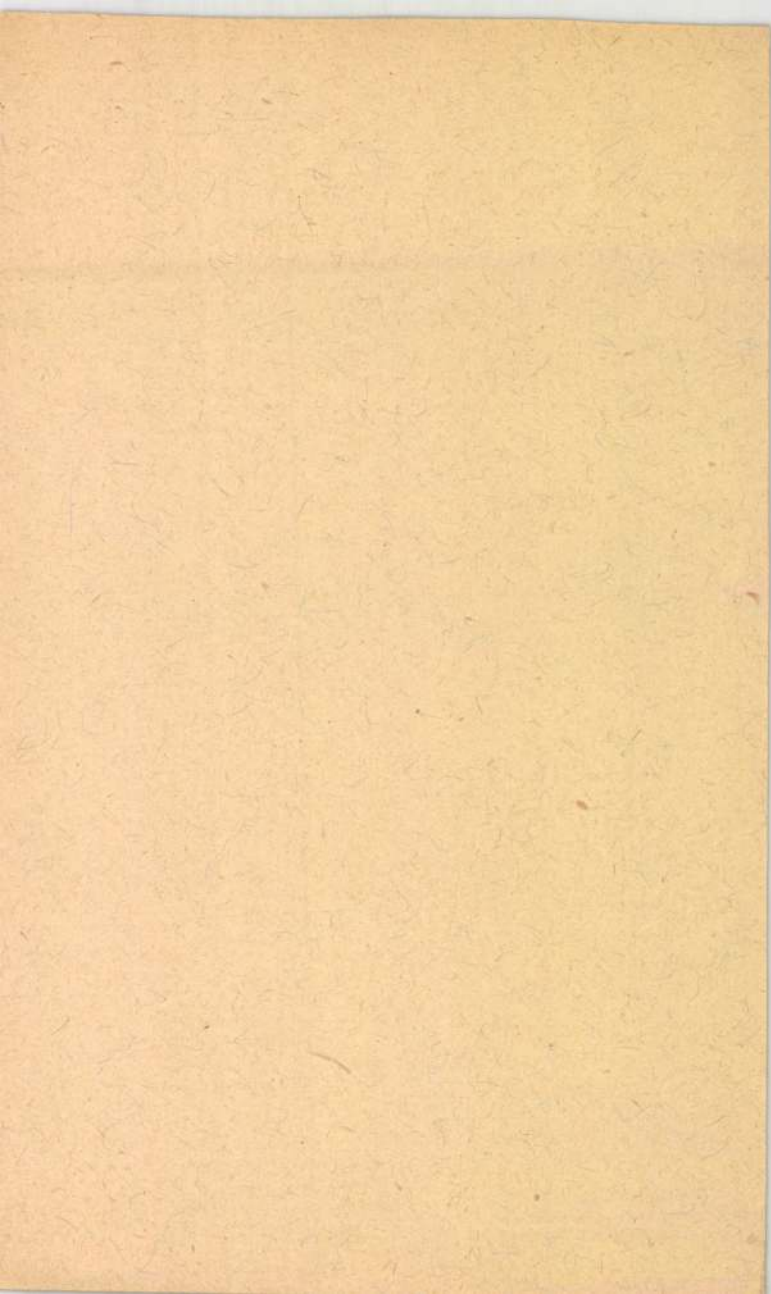
Kaiser Josef
ep

rod

Ausstellungs-Zeitung,

1884. 28. l. (Bau einer
Wartehalle im Auwinkel.)

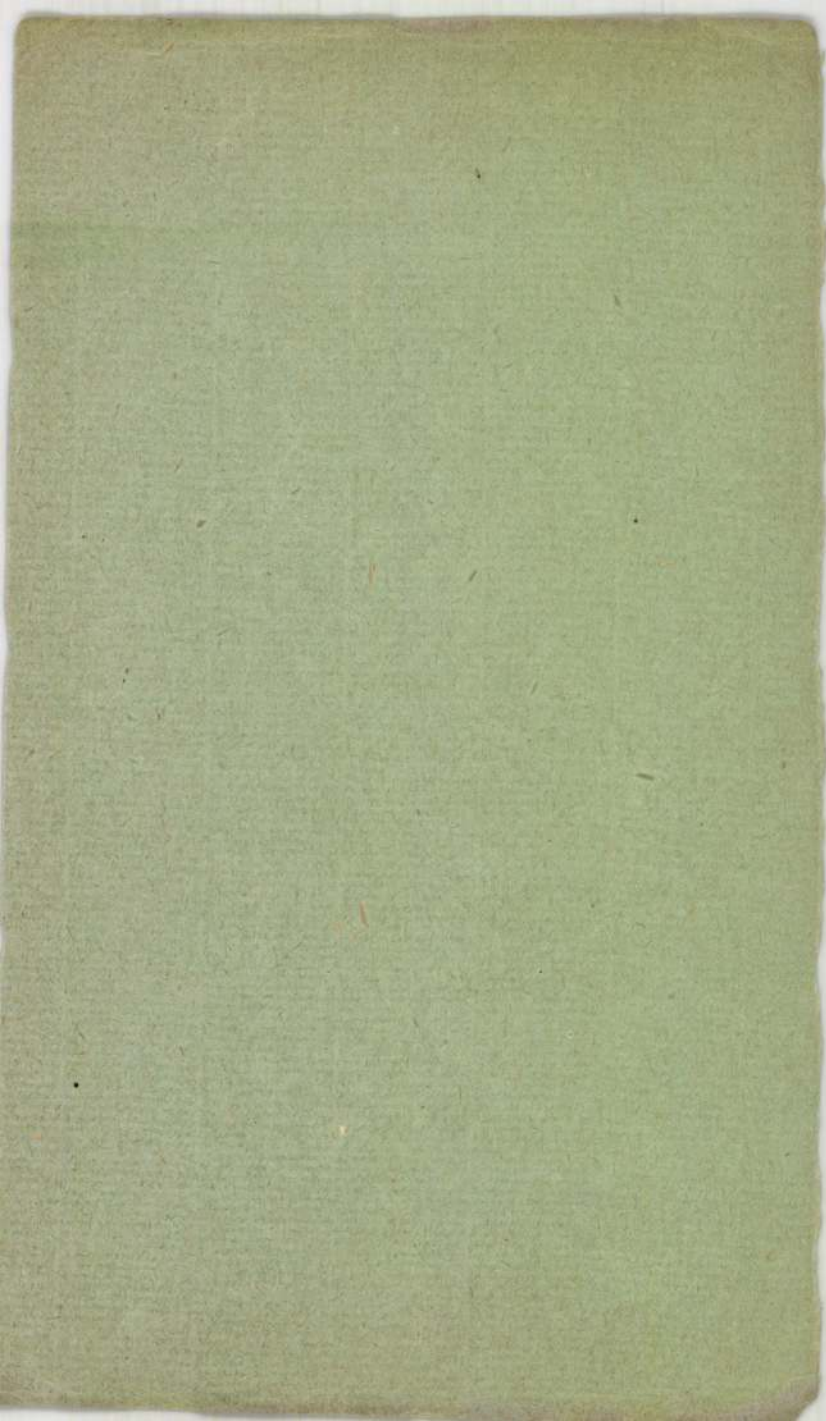

Kauset

vid. epiten

Ar 1885. dik. orten på Eialletas.
epiten. birstige. Vas. Ups
1883. 376 l

Kausse Josef.

---

epites

Good

Ar Epitesi Inar

1884. 230 l

Good

Ar Epitesi Inar

1884. 247 l. (A m. Riv.
allamvasutak nyugdijin-
keretenei palotaja a dugarant
Kösterin.)

Jelentem, hogy .....
távolmaradását.

Tudomásul vette:

.....
az osztályfőnök aláírása.

Engedély

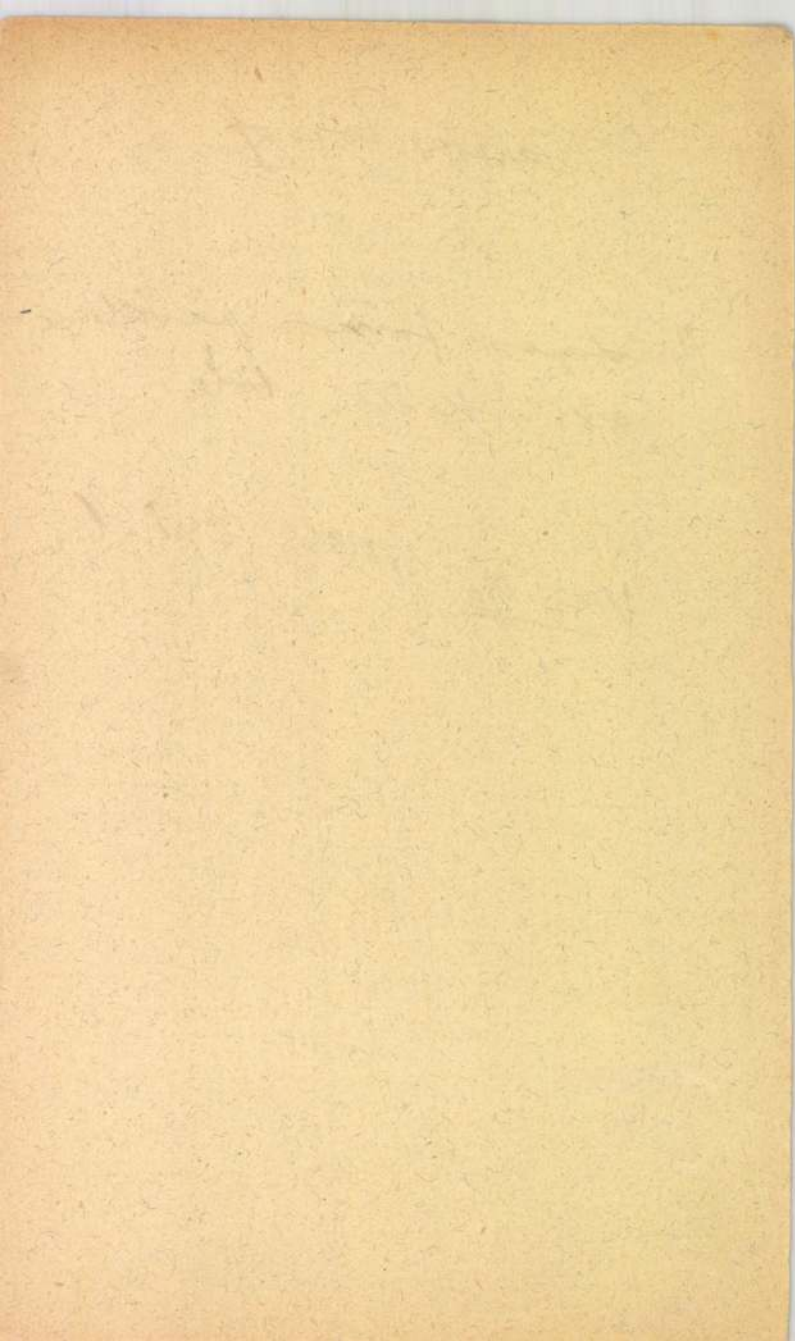
.....
a műhelyfőnök vagy
aláírás

Kaiser Brief

Budapest főrés pavillonja
1885. kiáll. töl.

Ves. Zyp 1885. 241. l.

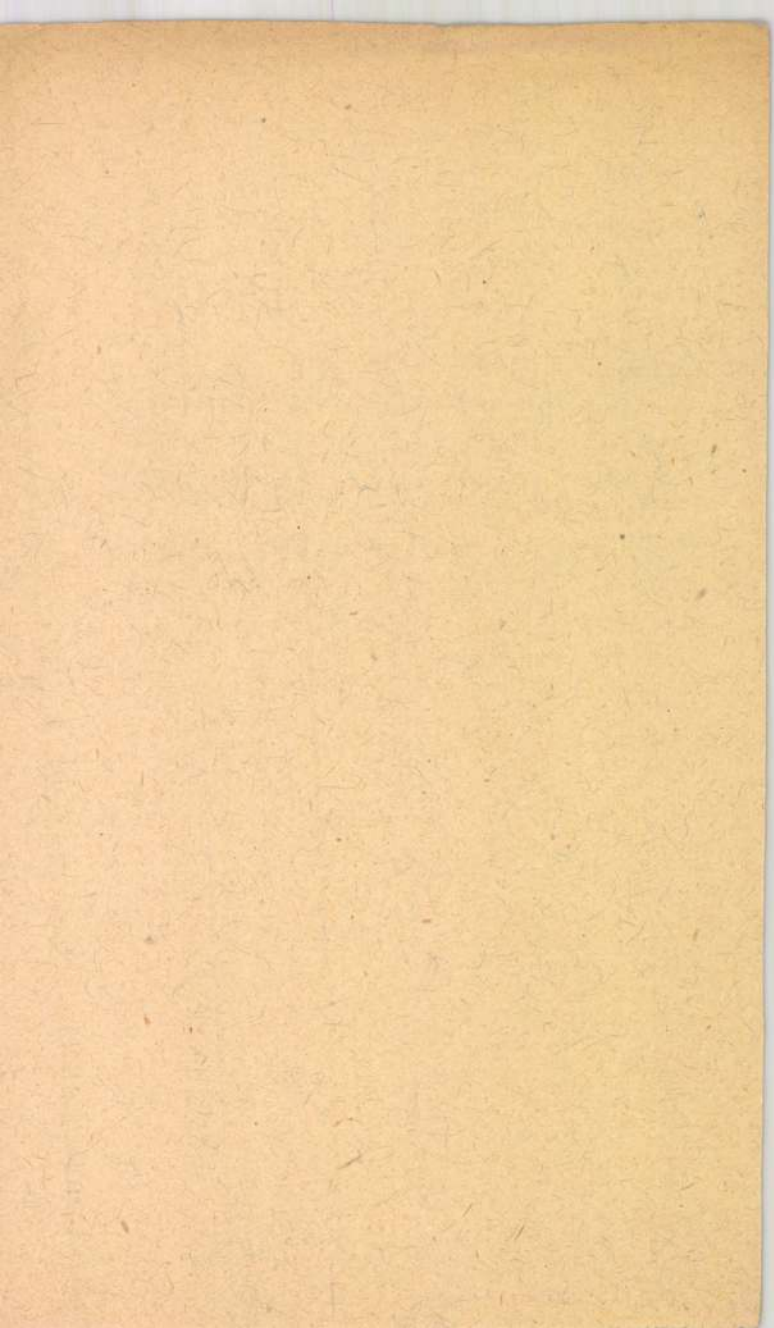

Kaiser Josef

ied
2

Bauverwaltung für Ungarn,
1884-1911. l. (Beamten-
häuser in Budapest.)

Kaiser L. Franz

Erster

Land

=

Maria Theresia

XI K. 1889. 186 f.

(ac Sessel)

önökség!

..... hó..... n történő kifizete-
..... indokából személyesen meg nem
számu.....

..... hó.....

.....
sajátkezű aláírás és munkásszám.

Kaiser József

ép.

rod

Bauzeitung für Ungarn, 1883.

33. Fsz. (Revue über Budapest's
Verbauten 1883.)

Fis 34. n

terverte a Röser-barát
épület Budapesti Király-
színház 12 n. a.

MŰÉSZEK LEXIKONA

TARTALMAZZA AZ ÖSSZES MAGYAR ÉPÍTÉSZEK,
B. ÉLETRAJZAIT A XII-İK SZÁZADTÓL NAPJAINKIG.

SZÁGI MŰÉSZ ÉLETRAJZA.

ÖZOKT. M. KIR. MINISZTERIUM TÁMOGATÁSÁVAL.

OS ARADÉLIA TAGJA, (LÁRIK : BUDAPEST, I., ATTILA-UTCA 23. SZÁM ALATT)

~~SZÉGGÉ, MISZA LAJOS-FÖRÖG, 2. SZÁM ALATT.)~~

MŰÉSZ ÉLETRAJZ

ül a könyvpiacra kerül a
második
LEXIKONÁNAK első kötete,

Kaiser Josef

ep

Urod
2

Bauzeitung für Ungarn, 1883.

41. sz. (Die prämiirten Entwürfe der Budapester Ausstellungen - Bauten.)

Dr. Quittner Ignaz

ev. lakmása is bevéend. 51

MŰVÉSZEK LEXIKONA

TARTALMAZZA AZ ÖSSZES MAGYAR ÉPÍTÉSZEK,
B. ÉLETRAJZAIT A XII-IK SZÁZADTÓL NAPJAINKIG.

NEMZETI MŰVÉSZ ÉLETRAJZA.

ÖZÖKT. M. KIR. MINISZTERIUM TÁMOGATÁSÁVAL.

OS AKADÉMIA TAGJA, (LAKIK: BUDAPEST, I., ATTILA-UTCA 23. SZÁM ALATT)
SZEGED, TISZA LAJOS-FŐUT 13. SZÁM ALATT.)

MŰVÉSZ ÚR!

ül a könyvpiacra kerül a
második
LEXIKONÁNAK ~~első~~ kötete.

Kause Trisef

mod

2

Ar Epitési Trisef

1885. 192. (Ar omegjs
kiallton)

Jelentem, hogy .....
távolmaradását.

Tudomásul vette:

.....
az osztályfőnök aláírása.

Engedel

.....
a műhelyfőnök va
aláír

Kaiser József
ép.

rod

Bauzeitung für Ungarn, 1883.

37. sz. (Revue über Budapestter Neubauten 1883. III. Das Pensionsfondgebäude der ung. Staatsbahnbeamten und Diener auf der Radialstrasse in Budapest.)

Kaiser József tervezte

és Pacher József

építette.

Ar utóbbi isodaknala

is bevéendős!

MAGYAR KÉPZŐM

HÁROM, EGYENKÉNT NEGVEN IVES KÖTETBEN
SZOBRA SZOK, FESTŐK, GRAFIKUSOK, ÖTVÖSÖK ST

TIZENÖT EZER MAGYARORS

MEGJELENIK A NAGYMÉLTÓSÁGÚ VALLÁS- ÉS K

SZERKESZTIK: SZENDREI JÁNOS DR., MINISZTERI TANÁCSOS, A M. TUDOMÁNY
ÉS SZENTIVÁNYI GVULA, LAPSZERKESZTŐ (LÁRH)

MÉLYEN TISZTELT

Még az idén okvetlel

MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZEK I

Kaiser József

szerecs csásár

Kaiser Gyula

épitimester

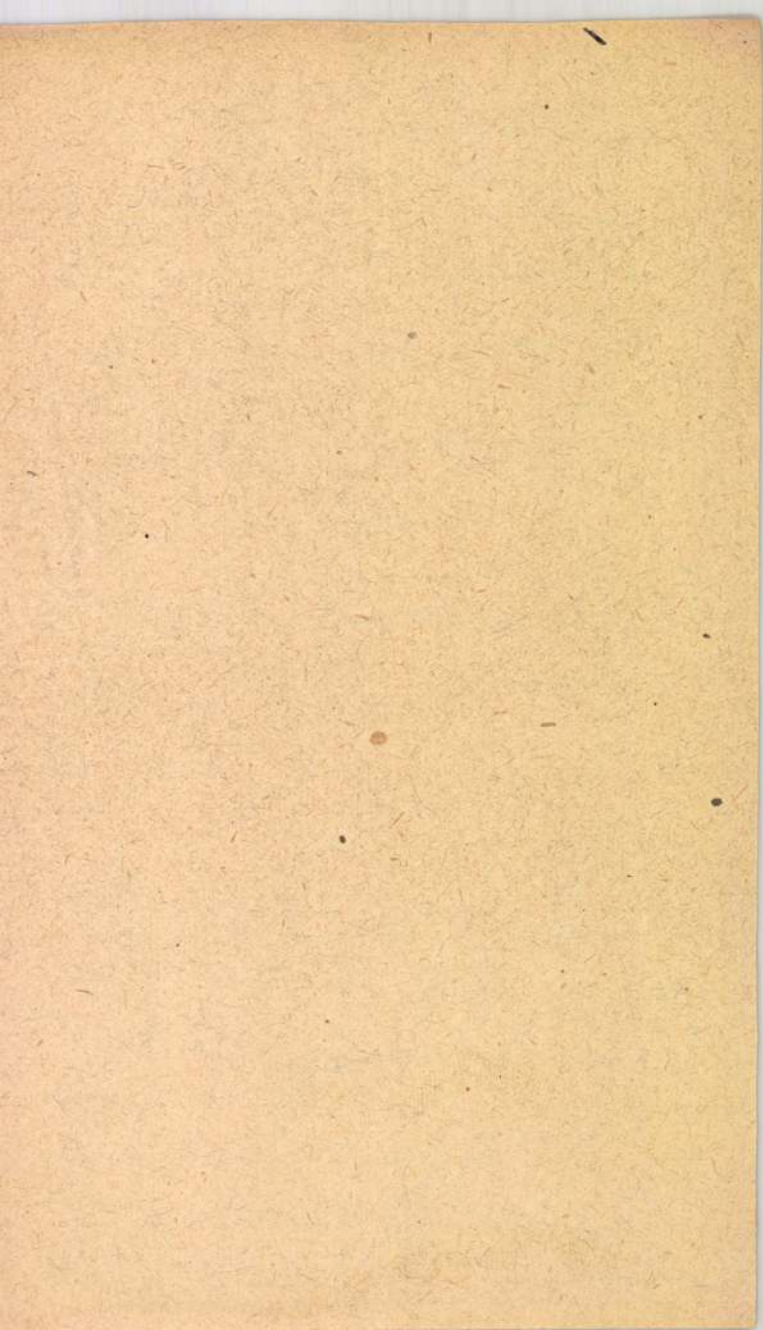
Kaiser János

köfarságunk

Grandhár és Lack

novákunk

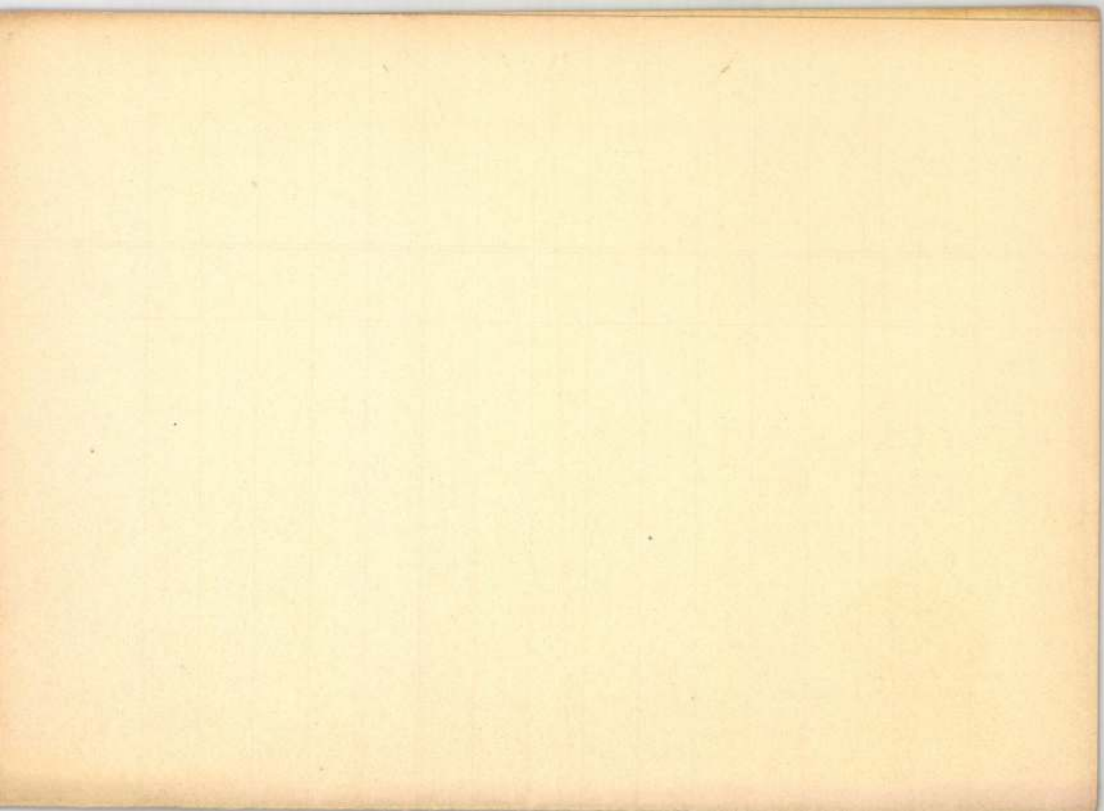
rod
Bauzeitung für Un-
garn, 1884. 27. 32. (Revue
über Budapest's Neubauten
1884. III. Der „Röser-Barak“
im IV. Bezirk, Carl'sring
Nr. 22 und Veneuweltgasse
Nr. 23 in Budapest; ^{Rayonka} ~~Rayonka~~)

Kaiser József

1885. orsz. ált. kiáll. : Világító torony terve. —
A Deák-mauzóleum tervezete, pályamű. — Ugyan-
annak metszete. — Ugyanannak alaprajza. — Ugyan-
annak faölzeti képe. — A Kálvin-téri szökő-
kut terve, pályamű.

Kaiser Josef

ep.

Mod

Bauzeichnung für Ungarn,

1884. 147. l. (Wartehalle im
Anwinkel.)

Jens Berreste.

Jensenstelen

Kaiser Josef

Wood

Bauzeitung für Un-
garn, 1884. 183. l. (Zu-
bau zur Ludovika - Aka-
demie.)

feriti kerente a
megnyitottai: keret
1884 ba

Kaiser Josef

rod
2

Bauweisung für Ungarn,
1884. 199. l.

Kaiser Fürst
ép.

rod.

Bauzeitung für Ungarn, 1883. 1. 22.
(Das neue Armen-Kinder-Spital in
Budapest.)

festi építette az Üllői úton. Az eredeti tervet
Kolbenheyer Ferenc készítette, melyet
ő helyesen át dolgozott.

melylet most rendezünk sajt

alatt álló anyagból Művész

tisztelgettei kerjük, hogy a

boríték felhasználásával a

képen mielőbb hozzanék jutt

Abban a reményben, hogy

beül megérkezik, fogadják

tünet.

MAGY

Az életrajz beüldése a lexikonra való

Kaus Brief

Knob

Ordnung 1889. 52 n.

James Smith

1852

Copyright 1852

Kaiser József

Pesti műépítész
tervezte az újpesti rth-
templomot, mely fejezték
veit névint 1888-81-ben épült.
Terveit 1888-ban építéssel hozzá-
A templom utóbb kicserélt
mely bironyult a crist ar
egyháztanács 1904-ben két
oldalhoz építést a neogót-
stíliá templomhoz.

Chobotvács 233.l.

Maaslagh II. 309. nram

Holland Petz; "XIII. oraad: duatale
Pit. Fa. ota; 36 x 30 m.

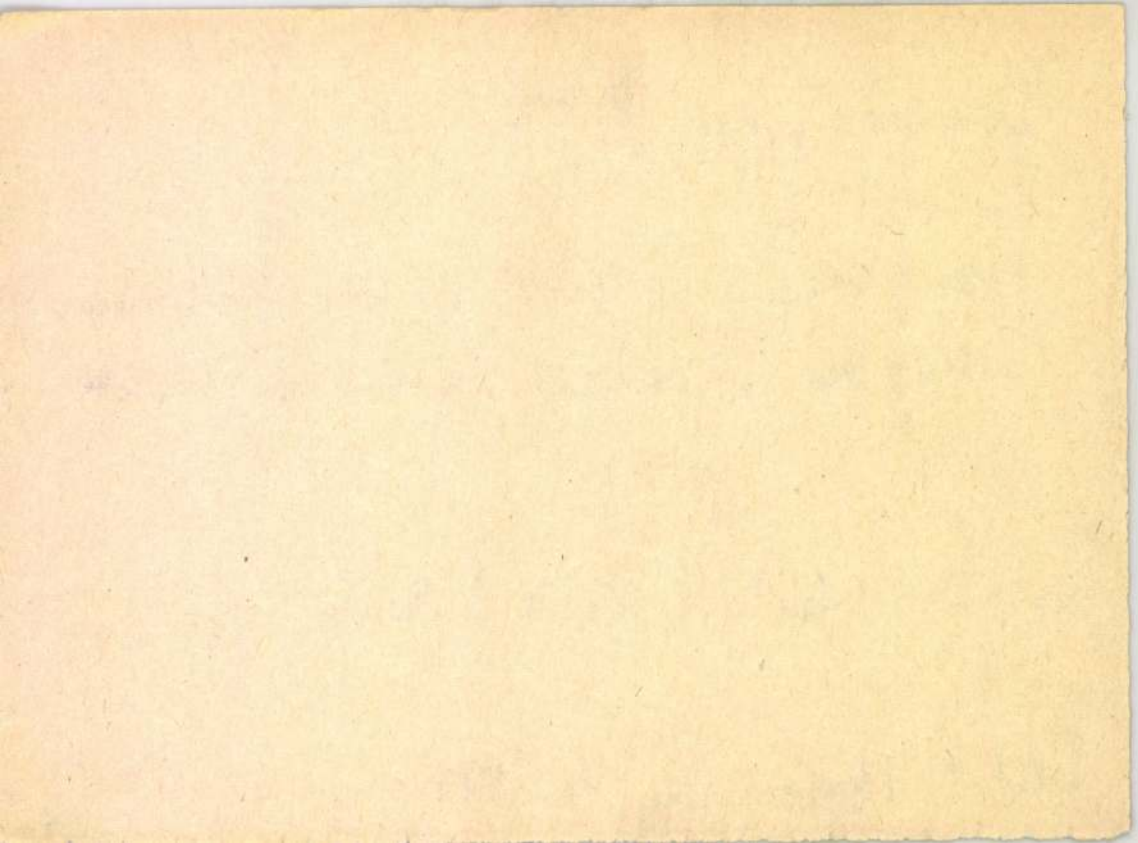
Kousser József, [epítés]

Megemlíti: a Pollack-epítés Ludoviceumot
1880-ban a halálától [a' t' epítés], bön'lette.

Perehazy Károly: Pollack Mihály 1587-1593.

Élet és Tudomány, é. n. 1973. aug. 24.

XXVIII
34.

Hausek József

1880-ban öntalakhította és megtoldotta
a Luovoiha Iskola'sia épületét.

Merza László, Gyermek György, Erdői Fe-
rencsék. : Budapest lexikon, Budapest
1973. 1335p

Kauser József

A budapesti Jézus Szive templom munkálatainak
befejezése után/VIII Mária utca, Kauser József
építész/1841-1919/késő román stílusban épült
munkája, 1888-1890 között/Lechner Ödön a Váci
utcában épülő Tonet hát kék fehér homlokzat-
Zsolnay Terézia, M. Zsolnay Margit: Zsolnay díszét
Corvina 1974 161.o. készítette el Zsolnay.

1881-1882

1881-1882

1881-1882

1881-1882

1881-1882

1881-1882

1881-1882

1881-1882

1881-1882

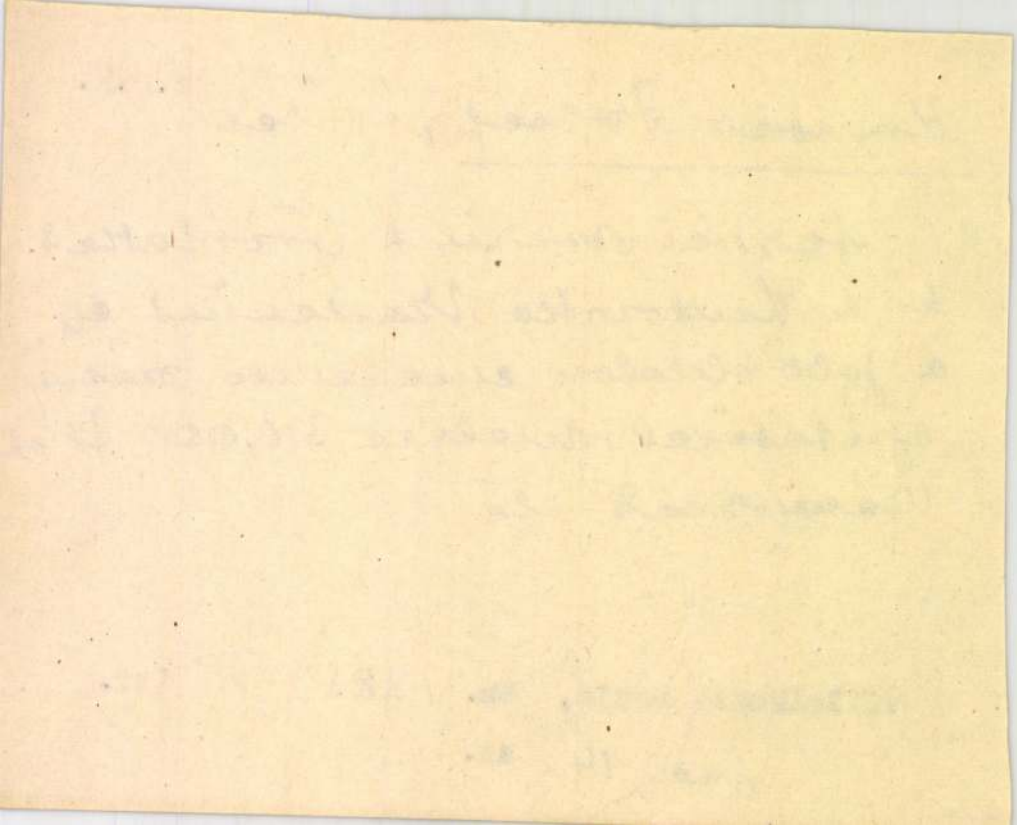
Kaiser Főrejt, építés.

M.D.K.

tervei szerint bővítették
ki a Ludovika Pradéniát egy
a jobb oldalon emelkedő város
építésével, melyre 340.000 fl.-ot
ványoztak elő

Vállalkozók Lapja, Bp. 1885. VI. évf.

Jan. 14. sz.

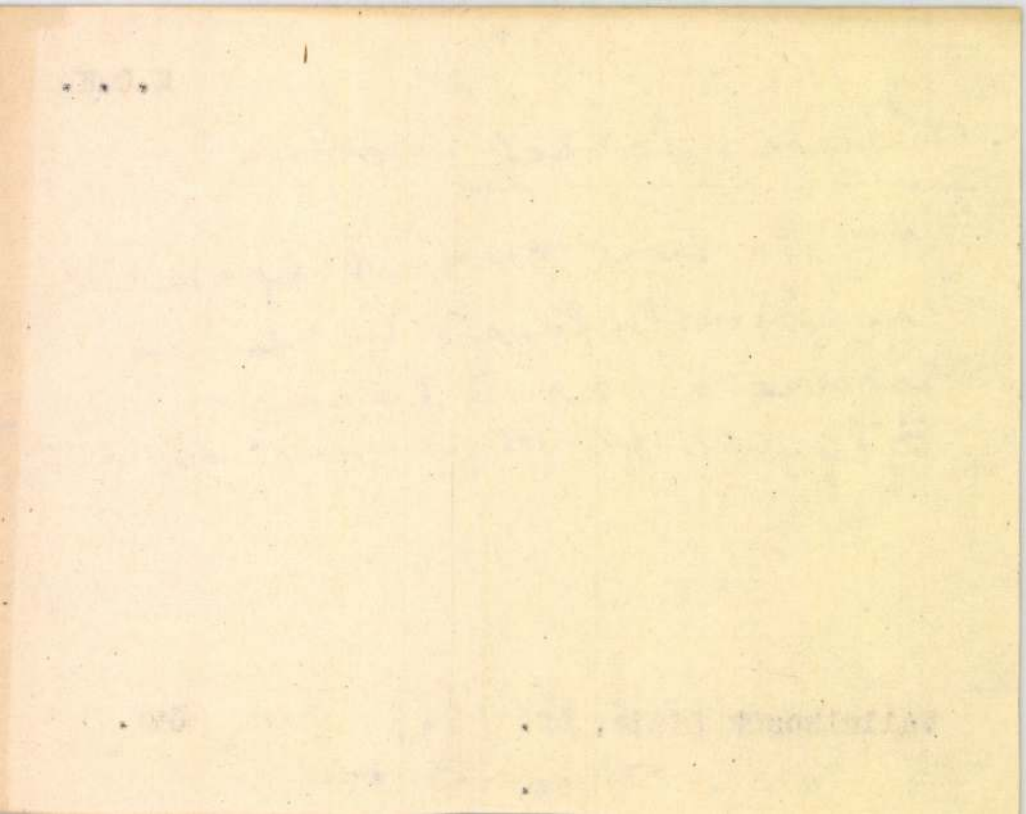

Kauszer József, építész

tervezés szerint építendő
 ragályos bevezető kőműves
 részére a városi laudáció
 373.000 ft.-ot irántartott elő

Vállalkozók Lapja, Bp. 1887. VIII. évf.

nov. 22. sz. 3. old.

Kauzer Főrcsf, építés

tervezte a helyi városi ref.
főgymnázium, országrész-utcai
részeinek kiépítését és a kapott
megbírást egy fővárosi tisztség-
ségi^{x)} jelentésére tervezett el.
késztetésére.

x) Ez nyilván elírás "tisztség" helyett!

Vállalkozók Lapja, Bp. 1887. VIII. évf.

Jun. 7. sz. 2. oldal.

1850

The first of the year
 was a very cold one
 and the snow lay
 deep on the ground
 for several days
 before it melted
 and the weather
 became more
 pleasant. The
 crops were
 all killed
 and the
 people were
 very poor
 and the
 country
 was very
 desolate.

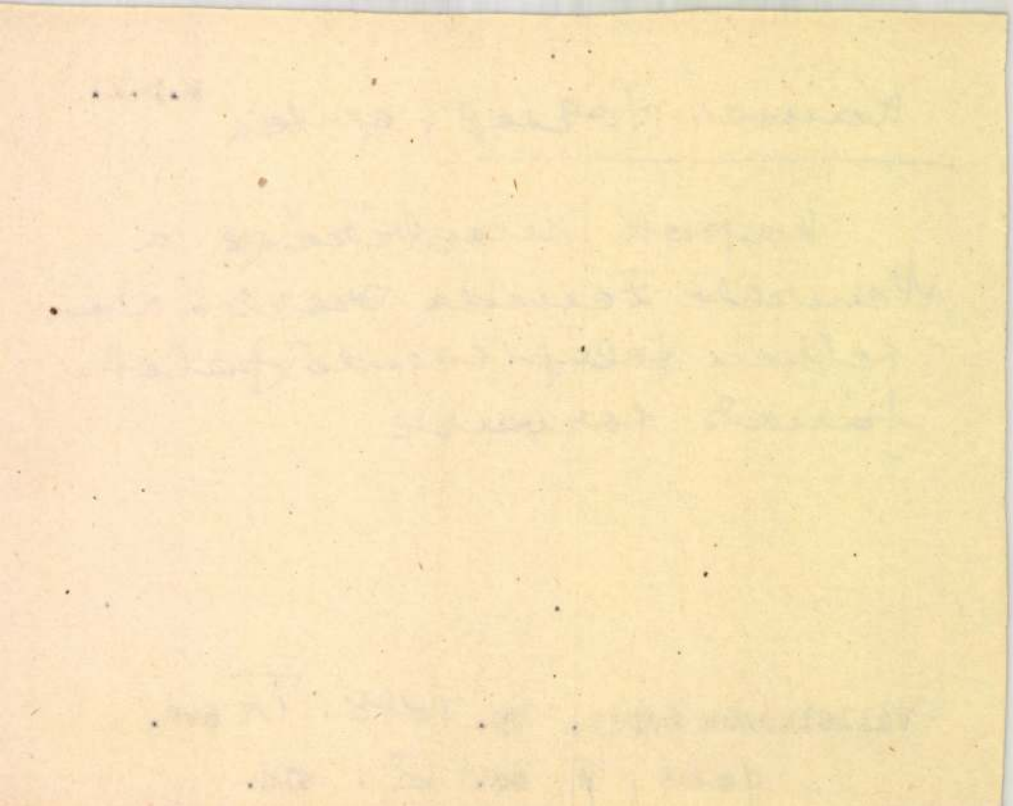
Kauszer Főrszef, építész

M. D. X.

kapott megbízást a
Nevreletí Fenevede Fereb. utcai
telken felépítendő palotái -
járás terveire

Vállalkozók Lapja, Bp. 1888. IX évf.

febr. 7. sz. 2. old.

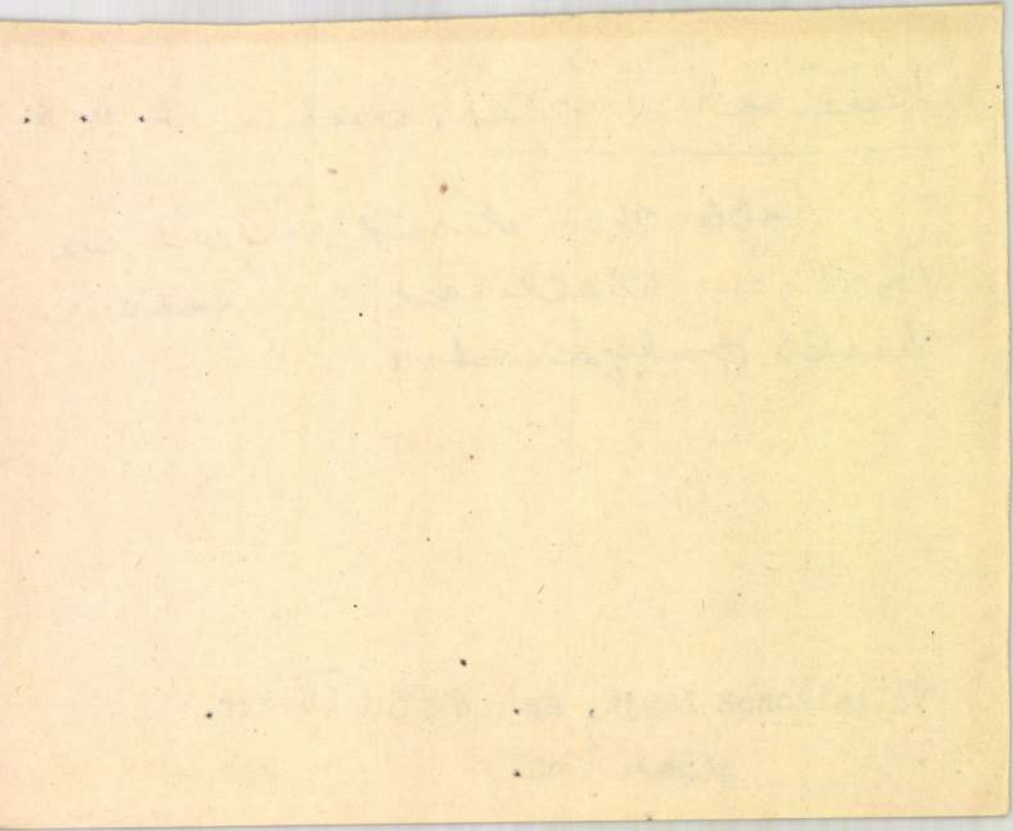
Kaiser Ferenc, építés

M. D. K.

Több első díjat nyert az
1885-évi kiállítás épületeire
kürt pályázaton.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1883. IV. évf.

decz 5. sz.

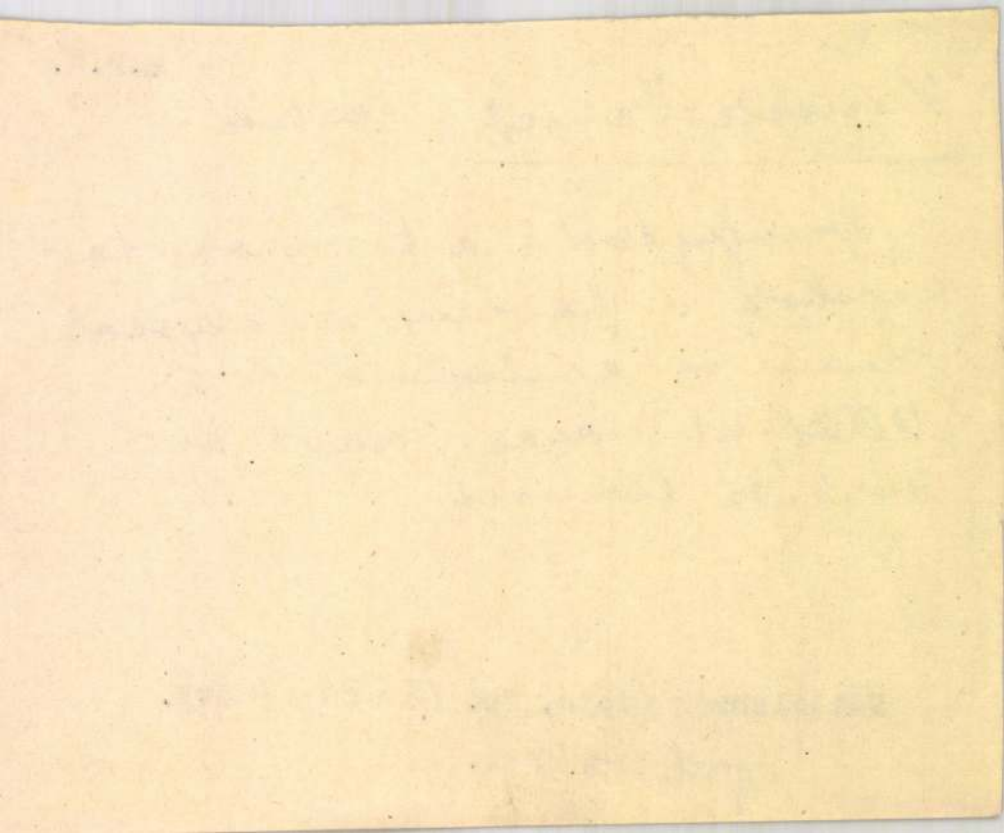

Kaiser József, építés

Bevezetotta a fővárosi tanácshoz a hevesykapályosok számára építendő és az Üllői-ut végére ránt köz-kórház tervét.

Művelődés Lapja, Bp. 1883. IV évf.

jul. 11. sz.

POPPER ZSIGMOND

ácsüzlete és építési vállalata

BUDAPESTEN.

Iroda: V., Lipót-körút 15. Telep: Dráva-u. 12.

Elvállal minden e szakmába vágó ács munkákat, épületek tervezését és kivitelét, — ugyisintén becsléseket és expertiseket.

Telefon 44—73.

Telefon 44—73.

HORVÁTH GYULA, faszobrász

Lakik: Budapest, IX. ker., Remete-utca 34. szám.

Elvállal alakok, díszművek, épület és butor fadisz munkáit.

koronát tesz ki, míg a csatornázás, vízvezetékek stb. munkák, butorok, világítási berendezések, aszfalt és vasbeton munka külön-külön fognak kiadásra kerülni. Pályázati határidő f. é. május 28. napja.

Iskola építés Pápán. A pápai r. kath. hitközség kétemeletes tanítóképző intézetet épített. Az építési engedély iránti kérvényt a tervekkel együtt már be is nyújtotta a község a tanácshoz.

A Csány állomáson létesítendő felvételi épület munkálataira a m. kir. államvasutak miskolci üzletvezetősége árlejtést hirdetett. Pályázati határidő f. é. május 22. napja.

Lakóépületek Királyháza állomáson. A m. kir. államvasutak debreceni üzletvezetősége a Királyháza állomáson létesítendő 10 altiszti és szolgáló lakóépület előállítására árlejtést tűzött ki május 22-iki határidővel.

Vashid építés Tordán. A tordai új vashid építésére az árlejtést még májusban megtartják. A költségvetés összege 170.000 korona.

Temetői építkezések Brassóban. A brassói róm. kath. egyházközség a postaréti temető halottaskamrájának és temetőri lakásának újjáépítését határozta el. Az egyházközség felhívja a vállalkozni szándékozókat, hogy a plébánia hivatalos helyiségében a tervet és a költségvetést tekintsék meg s esetleges ajánlataikat az apátplébános urhoz nyujtsák be.

Község ház építés Körösladányban. Körösladány község Kruzslicz Károly hődmézvársárhelyi építész tervei szerint 40.000 kor. költséggel új község házat épített, melynek munkálatait e hó 15-én fogja vállalatba adni.

Utcák burkolása és csatornázás Losoncon. Losonc város utcáinak és tereinek burkolását, valamint csatornázását a f. hó 4-én tartott városi közgyűlés a megtartott árlejtés alapján a következő cégeknek ítélte oda és pedig: az aszfaltozási munkára megbízást nyert a Neuchatel asphalt társaság, a kockaburkolatra a Kissebesi gránitkőbányák r. t., a csatornázási munkára Fried és Adorján budapesti cégek.

Templomjavítás Szatmárott. A szatmári róm. kath. székesegyház falazatának és tornyaiának ujonnan való festését Weszelovszky testvérek szatmári vállalkozók kapták meg.

Fővárosi hírek.

Építőmesteri képesítés. Az építőmesteri képzettség megvizsgálására szervezett bizottság Machó Józsefnek (Budapest), az 1906. évi május hó 7-én letett szakvizsgálat alapján, a képesítő bizonyítványt kiadta.

A magánmérnöki munkakör védelme. A Magánmérnökök Országos Szövetsége felterjesztést intézett a kormány összes tagjaihoz, kérve, hogy ugy az állami műszaki hivatalokat, mint a műszaki tisztviselőket tiltsák

el a magánmérnöki gyakorlatnak mellékfoglalkozásként való üzésétől. E beadványra Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter a belügyminiszterrel egyetértően úgy válaszolt, hogy a kért intézkedések megtételét most még nem tartja időszerűnek, mert a beadványban felvetett kérdések egész komplexumát törvény útján szándékozik rendezni és az illető törvénytervezet az előkészítésnek már oly előrehaladott stádiumában van, hogy annak törvényhozási tárgyalása még ez év folyamán remélhető.

Kitüntetés. A király Schulek Frigyesnek, a József-műegyetem nyilvános rendes tanárának, az építőművészet terén szerzett érdemei elismerésül, az udvari tanácsosi címet díjmentesen adományozta.

Cimadományozás. Ő felsége a király a földmívelésügyi miniszter előterjesztésére Finta Lajos mérnöknek a főmérnöki címet és jellegét, Bálint István főmérnöki címmel felruházott mérnöknek a főmérnöki jellegét, Szurány Gyula mérnöknek pedig a főmérnöki címet és jellegét adományozta.

Kinevezések. A m. kir. földmívelésügyi miniszter a vizügyi műszaki tisztii személyzet létszámában Ursziny Pál, Illésy Zoltán, Nagy Sándor és Horomusz István napidíjas mérnököket fizetéstelen kir. segédmérnökökké nevezte ki.

Szerszámgépek szállítása. A sepsiszentgyörgyi dohánygyár részére szükséges szerszámgépek szállításával a dohányjövődéki közp. igazgatóság a következő cégeket bízta meg: a fagyalulógép szállításával 1725 kor. és a körfűrész szállításával 875 kor. árban Langfelder Vilmost, a szalagfűrész szállításával 970 kor. árban Conrad és társát, az amerikai haránt gyalulógép szállításával 1750 kor. árban a Fegyver és gépgyár r. t.-ot, végül Kann és Heller céget az oszlopos furógép, esztergapad, szerszámcsiszoló gép, vályuvásból való köszörű szállításával összesen 4028 kor. vállalati árban.

Szénpálcák szállítása. A m. kir. államvasutak részére szükséges szénpálcák, szállítására a m. é. augusztus 14-én megtartott árlejtés alapján Engel Károly budapesti cég nyert megbízást 4 kor. 40 fill.-től 16.60 kor.-ig terjedő egységárak mellett, összesen 60.000 korona vállalati főösszeggel.

Ajánlható cégek:**GUTTMANN BENEDEK**

papír áruház

Budapest, IV., Múzeum-körút 3.

— a „Királyi József Műegyetem“ átellenében. —

Speciális üzlet építészeti-, mérnöki-, műszaki- és vasutépítészeti nyomtatványokban.

Állandó nagy raktár rajz-, lenter- és vászonra huzott rajzlapokban, ugyisintén másoló-, fénymásoló-papír és másoló-vásznakban. Rajzeszközök gyári főraktára, valódi swájci, valamint eredeti Richter és Riefler leghíresebb gyártmányokban. Árjegyzéket kívánatra ingyen és bérmentve.

REITER HERMANN

mázolómester

Műhely: Budapest, VII., Izabella-utca 43. sz. (Kemnitz-utca sarok.)

◊ Elvállal üzlet-berendezés, kávéház, épület- és butorok mázolását modern és díszes kivitelben. ◊

SPECIALISTA FAUTÁNZATOKBAN.

Telefon 97—77.

Telefon 97—77.

ÉPÍTÉSZEK TALÁLKOZÓ HELYE

„Pilseni ösforrás“

Elsőrangú étterem. — Kifünő magyar konyha. Uradalmi fajták. — Figyelmes kiszolgálás Szolid árak.

ELŐ JÓZSEF tulajdonos, Terez-körút 43a szám.

GOLDSTEIN IGNÁC

villamos szerelési és karbantartási vállalata

BUDAPEST, VII., KERTÉSZ-UTCA 50. SZ. (Király-utca sarok.)

Elvállal: rendes és fényhatású iv-lámpák felszerelését és karbantartását, villanyvilágítási berendezéseket, oszlárok villamosra való átalakítását és teljes felszerelését.

TELEFON 18—29.

Telefon és csengőberendezéseket. Villamos iv-lámpák szakszerű javítását és jókarban tartását. Kifünő minőségű ivlámpaszek és villamos felszerelési alkatrészek állandóan raktáron.

TELEFON 18—29

SCHILL ISTVÁN

◊ Épület és díszmű bádós, légszusz és vízvezeték berendező ◊ Budapest, I. ker., Bors-utca 15. sz. TELEFON 96—18. TELEFON 96—18.

Zaubauer Ferenc

utóda Paudler János.

Távirda, telefon- és villámhárító építő-intézet. Bérházak és intézetek évi jókarbantartása jutányos árban elvállaltatnak.

Budapest, V. kerület, József-tér 13. sz.

— Telefon 91—35. —

M. I. VOITH gépgyár és vasöntőde

Törzsgyár: HEIDENHEIM (Németország).

Fiókgyár: ST.-PÖLTEN.

Budapesti irodája: VII., KERTÉSZ-UTCA 33.

Vezető mérnök: Székely Oszkár.

TELEFON SZÁM 99—84.

Turbinák összes emelkedéseknél és eséseknél, vízszintes és függőleges tengelyllyel a legnagyobb hatásokkal és szabadalmazott precíziós szabályzókkal.

Transzmissiók a legmodernebb kivitelben.

TELEFON 23—27.

TELEFON 23—27.

Haas Lajos

rézműves

Budapest, VII. ker., Dohány-utca 34. szám.

Szesz-, cognac-, likör-,

törköly- és borseprő-lepá-

roló-készülékek, vörös-

rézesóvok és vaskarimák

0 0 0 0 Készítése. 0 0 0 0

0 0 Állandó nagy raktár

0 0 fűrdőberendezésekben. 0

Mindennemű gyári be-

rendezés és felszerelés. 0

Szállodai, vendéglői, vö-

röszredény, kávéfőző-

edény, mosó- és takarék-

0 0 0 0 tűzhely-üstök. 0 0 0 0

0 0 Javítás és elvezés ju-

tányosan számíttatik. 0 0

Központi hűtő, fűtő, szellőztető, szárító, portalanító, stb. berendezéseket, viz-ellátó, világító telepeket, modern gyárberendezéseket

Terveznek és szállítanak

HOFFMANN MIKLÓS és ROHONCI HUGÓ magánmérnökök

TELEFON 96—96.

BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-UTCA 14.

TELEFON 96—96.

Képviselek a: Blackman Export Company, Limited London világhírű „BLACKMAN“ ventilatorjait.

„SATORIN”-KŐHABARCS-ANYAG

Olcso és kitünő építkezési anyag.
fagymentes, szintartó,
kökemény, plasztikus.

Több színben szállítja: **SÁTORI-GYÁR BUDAPEST, IX., Dandár-utca 25.**

Építő munkálatok.

A fővárosban.

Fogászati klinika építése. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister árlejtést hirdetett a budapesti tudomány egyetemi stomatologiai klinika építésénél végzendő munkálatokra. Pályázati határidő az építési munkákra f. é. június hó 3-ik, az alacsony nyomású gőzfűtés berendezésére f. é. július hó 1-ső napjának déli 1 órája. A klinika K a u s e r József műépítész tervei szerint épül.

Raktáriródák építése a déli vasuti állomáson. A déli vasut Budapest állomásán építendő raktáriródák magas építményi munkálatait a f. é. április 30-án megtartott árlejtés alapján S c h e i d e r József építőmester kapta meg 21624 kor. 06 fillérrel. Vállalatnyertesek kívül még a következők pályáztak: G o d n a u t z Károly 22188 04 koronával, W e l l i s c h Hugó 22731 61 koronával, J a u l u s z Gyula 22535 89 koronával, K i s J. Jenő 22314 71 koronával.

A szülészeti és nőgyógyászati kóroda izoláló pavillonjának a Mária-utcai klinika telkén való felépítésénél teljesítendő és 157.171 k. 99 fillérrel előirányzott építő munkákra a vallás- és közoktatásügyi minister árlejtést hirdetett. Pályázati határidő f. é. június 10-ik napja. Az épület S c h e d i t s c h Lajos műépítész tervei szerint és művezetése mellett épül.

A nyugati pályaudvar rendezése. A napokban megkezdtek már a nyugati pályaudvar átalakítási és kibővítési munkálatait. Lehordják a jelenlegi pályatest és a Podmaniczky-utca közt elterülő műhelyeket, szertárakat fűtőházakat stb. Ezek mind részben a rákosi rendező pályaudvaron, részben az István-telki főműhelyben nyernek elhelyezést a pályatest és áruraktárak megegyezően akkora helyet nyernek, mint a mekkorával eddig bírtak. Ugyancsak nagyobb mérvű kibővítés alatt áll a Rákos-rendező pályaudvar sinhalózata is, valamint a Rákostól Palota-Ujpestig terjedő vonalszakasznak négyszeres sinpára való kibővítése.

Festő, mázólo és aranyozó munka. A népszínházi bizottság a színház átalakításával kapcsolatos festő, mázólo és aranyozó munkával a megtartott szűkebb körű árlejtés alapján G ö t z Adólf budapesti céget bizta meg 9700 kor. vállalati árban.

A vidéken.

A dési Szamosártéri-híd építése. A kereskedelemügyi minister lapunk mai számában árlejtést hirdetett a nagybánya—kolozsvári áll. közut 90—91 klm. szakaszán ujjáépítendő 161. sz. 180 m. nyílású Szamosártéri-híd alépitményi, vasszerkezeti munkáinak és parti vaskorlátjainak biztosítására. Az alépitményi munkákra 15298 kor. 29 fill. előirányzattal f. é. május 31-én tartják meg az árlejtést a dési államépítészeti hivatalban. A vasszerkezetre ugyanakkor a keresked. ministerium I.c. szakosztályában tartanak árlejtést.

A Szécsényben emelendő járásbírósi épület és fogház munkálataival az igazságügyminister a f. é. március 28-án megtartott árlejtés alapján S c h m i e d l Sándor és tsa

losonci vállalkozókat bizta meg 117.943 kor. 51 fill. vállalati árban.

A nagyszombeni Cibin-híd építése. A kereskedelemügyi minister lapunk mai számában árlejtést hirdet a torda—nagyszomben—brassói állami közut 142—143 klm. szakaszán Nagyszomben városában ujjáépítendő 113 sz. 30 m. nyílású Cibin-híd alépitményi és vasszerkezeti munkáira. Az alépitményi munkákra 36.878 kor. 37 fill. van előirányozva és az árlejtést f. é. május 31-én a nagyszombeni államépítészeti hivatalban tartják meg. A vasszerkezetre vonatkozóverseny tárgyalás ugyanazon időpontban a keresk. ministerium I.c. szakosztályában fog megtartatni.

Uzoda, korcsolya és tennispálya építése Zilahon. Zilah város polgármestere lapunk mai számában árlejtést hirdetett 32.241 kor. 93 fill. költséggel tervezett uzoda, korcsolya és tennispálya építésére. Pályázati határidő f. é. május hó 23-ik napja.

Iskola építés Kishinden. A Nyitra megyei Kishinden építendő elemi népiskola és tanítói lak munkálatait a május 8-án megtartott árlejtésen H o l o t a Dezső érsekújvári építőmester vállalta el 3% engedéssel a 15.084 kor. 84 fillérrel előirányzott költségekből.

Hidépítés Maramaros vármegyében. A kereskedelemügyi m. kir. minister lapunk mai számában árlejtést hirdetett a m.-sziget-kirlibabai áll. közut 95—96 km. szakaszán Borsaközség határában ujjáépítendő 449. számú 10 m. nyílású Seszul-híd alépitményi és vasszerkezeti munkáira. A 7211 kor. 95 fillérrel előirányzott alépitményre f. é. május 25-én a m.-szigeti államépítészeti hivatalban, a vasszerkezetre pedig ugyanakkor a kereskedelemügyi ministeriumban tartják meg az árlejtést.

A kaposvári vármegyei székház ujjáépítése. Somogy vármegye alispánja lapunk mai számában kiírta az árlejtést a kaposvári vármegyei székház épületeinek átalakítására és gyökeres helyreállítására. Külön adatnak vállalatba az építő munkák, melyek 141580 kor. 67 fillérrel vannak előirányozva és külön a vízvezeték és csatornázás berendezése. Pályázati határidő f. é. május hó 25-ik napja.

Lelkészlak építés Nagykállóban. A nagykállói ev. ref. egyháztanács lapunk mai számában árlejtést hirdetett 27600 koronával tervezett lelkészlak felépítésére. Az árlejtés határideje május hó 20. napjára van kitűzve.

Telepesházak építése Tergovestén. A bálinci m. kir. telepkezelőség május 22-én árlejtést tart a Tergovest községben (Krassó-Szörény m.) létesítendő 40 telepesház felépítésére. Előirányzott összeg 68.000 kor. A vonatkozó hivatalos kiírást a hirdető rovatban találják meg az érdeklődők.

A nyirbogdányi állomás kibővítése. A m. kir. államvasutak igazgatósága a nyirbogdányi állomást kibővíteni szándékozik. A közigazgatási bejárást május 25-én tartják meg.

Iskola építés a kaposvári hitbizományi uradalomban. Az Esterházy hercegi hitbizományi javak központi igazgatósága Dombóvárton lapunk mai számában árlejtést hirdetett a kaposvári hitb. uradalom cseberki majorjában létesítendő iskola, tanítói lakás és melléképületei felépítésére. Előirányzott összeg

21343 kor. 94 fill. Pályázati határidő f. é. május hó 18. napjának déli 12 órája.

Gánócfürdő megállóhely kibővítése. A kassa—oderbergi vasut Gánócfürdő megállóhelyének személyforgalma a nyári időszakban folyton növekszik, úgy hogy az őrháznak pénztári és váróhelyiséggel való kibővítése vált szükségessé. A bővítési munka hétezer koronába kerül.

A m.-radnai pénzügyi épület felépítésére K o n c z Lajos pécskai építési vállalkozó nyert megbízást 53.200 kor. vállalati árban.

Vasuti laktanya építése Szabadkán. A m. kir. államvasutak Szabadka állomásán építendő vasuti laktanya építésével a f. é. március 16-án megtartott árlejtés alapján K l a d e k Lukács szabadkai építőmestert bírták meg 10.356 kor. 21 fill. vállalati összeg mellett.

Magasépítmények Mádéfalva állomáson. A m. kir. államvasutak kolozsvári üzletvezetősége a Mádéfalva állomáson létesítendő magasépítményekre kitűzött árlejtés határidejét f. é. május hó 17-ik napjának déli 12 órájáig meghosszabbította. A bánatpénz május 16-án déli 12 óráig fizetendő be a kolozsvári gyűjtőpénztárnál. Az árlejtés egyéb feltételei változást nem szenvednek.

Vaskerítés készítés Szegeden. A város mérnöki hivatala elkészítette az ujszegedi közúti hídlejárónak vaskorlással leendő ellátására vonatkozó tervet és költségvetést. A korlátok költségei 11.406 koronát tesznek ki.

Vashid építés Endrődön. Endrőd község 80.000 kor.-t, szavazott meg az endrődi komp helyébe felépítendő vashid céljára.

A tordai főgymnasium építése ügyében a vallás és közoktatásügyi minister megbízásából H e r c z e g h Zsigmond építész legközelebb Tordára érkezik, hogy az iskola telkét kiszemelje. A gymnasium államosítása ügyében készítendő szerződés és tervezettről vonatkozó tárgyalást is megtartják e hó 18-án.

Szinkör építés Brassóban. A belügyminister 80.000 kor. segélyt engedélyezett a Brassóban építendő nyári szinkör költségeire.

Laktanya kibővítés Sopronban. A soproni lovassági kaszárnya kibővítését és ujjáalakítását a vármegye elhatározta. A tervek most érkeztek vissza a hadtestparancsnokságtól, a mely hozzájárult azokhoz. A kaszárnyát egyebek közt vízvezetékekkel fogják ellátni. Ezenfelül átalakítják a tisztai lakásokat. Épített a vármegye egy nyitott és egy fedett lovagló helyiséget. Az összes építkezés 300.000 koronába fog kerülni.

Templomok építése Szabadkán. Dr. Biró Károly polgármester múlt héten tárgyalt Városvásáry Gyula kalocsai érsekkel a tavankuti és a tompai templomok ügyében. A tárgyalások eredménytelenségűleg végződtek ugyanarra, hogy már az idei őszön megkezdik a két új tanyai templom építését.

Postapalota építés Győrött. A győri új posta palota építését augusztus havában megkezdik. A S t a d l e r Dezső győri építész által kidolgozott terveket a ministerium már jóváhagyta.

Hadapródiskola építése Nagyszombenben. A nagyszombeni 12. hadtest es. es kir. katonai építészeti osztálya árlejtést hirdetett a Nagyszombenben építendő új gyalogsági hadapródiskola munkálataira. A fővállalatban kiadandó munkák előirányzott költsége 1,063,350

A BUDAPESTI LÉGSZESZGYÁRAK — felszerelési irodái: —
IV., Aranykéz utca 6. VII., Erzsébet-körút 19.

Elvállalnak mindennemű gázvezetékek szerelését világítási, fűtési és ipari célokra. Raktáron tartanak legjobb és legszolidabb kivitelű gázcsillárokat, egyszerű és diszes kivitelben, mindennemű gázfűző és fűtőkészülékeket és melegítőket.

Eredeti Meidinger rendszerű
szabályozó-, töltő és szellőző kályhák
minden kivitelben.

BUDAPEST és
BÉCS

EHRlich J. és H. Meidinger kályhagyára.

BUDAPEST,
IX. ker., Lónyay-utca 15. szám.

Központi légfűtések.
Meidinger caloriféres-ek cserépburkolatban.
Cs. és kir. kiz. szabadalm.

Siemang-Ehrlich-féle kaszárnya kályhák.

zsuita lépcső torkolatánál) és a 2. ker. Albrecht ut kanyarulatánál létesítendő új parkok körül, továbbá a 6. ker. Liszt Ferenc-téri (Gyár-utcai) park virágágyai körül felállítandó kovásolt vaskerítések munkálatai iránt (bánapénz 150 kor.) Felhívja a tanács a pályázni kívánókat, hogy a felsorolt munkálatok mindegyikére külön-külön szerkesztett és ivenkint 1 kor. bélyeggel ellátott ajánlataikat 1907. május 28-án d. e. 11 óráig a tanácsi II. ügyosztály vezetője vagy helyettese kezébe (központi városház II. em. 255.) nyujtsák be. A bánapénz az árlejtést megelőzőleg, a munkálat megnevezése nélkül a székesfőváros központi pénztárában, vagy bármely kerületi pénztárba teendő le és letételéről szóló letéti nyugta, vagy a postai feladó levény pedig az ajánlathoz csatolandó.

A részletes árlejtési és szerződési feltételek és tervek a fent kitett helyen betekintheők, a hol a netán kívánt felvilágosítások is megadatnak és egy-egy koronáért költségvetési és ajánlati űrlapok is kaphatók.

Budapest. (Aszfaltozás, kövezés és keramitburkolás.) Budapest székesfőváros tanácsa az alább felsorolt munkálatok teljesítése iránt nyilvános árlejtést hirdet és pedig:

1. az 1. ker. Uri-utca kocsijának aszfaltburkolása iránt (bánapénz 2646 kor.);

2. az 1. ker. Uri-utca kocsijának aszfaltozása folytán szükséges kövezési előmunkálat iránt (bánapénz 180 kor.);

3. az 5. kerületi Géza-utca kocsijának aszfaltburkolása iránt (bánapénz 665 kor.);

4. az 5. ker. Géza-utca járdáinak aszfaltburkolása iránt (bánapénz 250 kor.);

5. az 5. ker. Géza-utca rendezése folytán szükséges kövezési előmunkálat iránt (bánapénz 110 kor.);

6. az 5. ker. Vadász-utca kocsijának aszfaltburkolása iránt (bánapénz 1730 korona);

7. az 5. ker. Vadász-utca járdáinak aszfaltburkolása iránt (bánapénz 575 kor.);

8. az 5. ker. Vadász-utca rendezése folytán szükséges kövezési előmunkálat iránt (bánapénz 440 kor.);

9. a 8. ker. Ór-utca kocsijának keramitburkolása iránt (bánapénz 570 kor.);

10. a 8. ker. Ór-utca járdáinak aszfaltburkolása iránt (bánapénz 200 kor.);

11. a 8. ker. Tisza Kálmán-téri park át-
lósutjainak kikövezése iránt (bánapénz 125 kor.)

Felhívja a tanács a pályázni kívánókat, hogy a felsorolt munkálatok mindegyikére külön-külön szerkesztett és ivenkint 1 kor. bélyeggel ellátott ajánlataikat 1907. május 28-án d. e. 11 óráig a tanácsi II. ügyosztály vezetője vagy helyettese kezébe (központi városház II. em. 255.) nyujtsák be. A bánapénz a munkálat megnevezése nélkül a székesfőváros központi pénztárában vagy bármely kerületi pénztárba teendő le és az erről szóló letéti nyugta az ajánlathoz csatolandó. A részletes árlejtési és szerződési feltételek és tervek a fent kitett helyen betekintheők és ugyanott 1—1 kor.-ért költségvetési és ajánlati űrlapok is kaphatók.

Budapest. (Cserépfedő munka.) A budapest-erzsébetvárosi m. kir. dohánygyár Sip-utcai épület cserépfedőjének ujonnan fedése iránt árlejtés hirdetik. Ezen 1300 kor. költséggel előirányzott munka biztosítására a nevezett gyári igazgatóságnál ju-

nus 3-án d. e. 11 órakor versenytárgyalás fog tartatni. Felhivatnak vállalkozni szandékozók, hogy ezen időig az ajánlott összeg 5%-ának bánapénz gyanánt a m. kir. állampénztárnál (IX. ker. vámbáz) letételt igazoló nyugtával ellátott írásbeli zárt ajánlataikat nyujtsák be.

Budapest és Nagyszeben. (Hidépítés.) A torda-nagyszeben-brassói áll. közút 142—143 km. szakaszán Nagyszeben városban ujjaépítendő 113. sz. 30 m. nyílású Cibin-hid alépitményi és vasfelszerkezeti munkáinak biztosítása céljából zárt ajánlati versenytárgyalás hirdetik. A 36.878 kor. 37 fillérrel engedélyezett alépitményi munkára vonatkozó versenytárgyalás f. e. május 31-én déli 12 órakor a nagyszebeni államépítészeti hivatalban fog megtartatni, s ugyanott a műszaki művelet is megtekinthető. A vasfelszerkezetre vonatkozó versenytárgyalás ugyanazon időpontban a keresk. ministerium I/c szakosztályában fog megtartatni s ugyanott a szerződésminta, valamint az általános és részletes feltételek is megtekinthetők. Az ajánlathoz az ajánlati összeg 5%-ának megfelelő bánapénznek befizetését igazoló állampénztári nyugta csatolandó. (L. a hirdetések között.)

Budapest és Dés. (Hidépítés.) A nagybánya—kolozsvári állami közút 90—91 km. szakaszán Dés város határában ujjaépítendő 161. sz. 18'0 m. nyílású Szamosártéri-hid, a) alépitményi és ezzel kapcsolatos munkáinak, b) vasfelszerkezeti munkáinak és parti vasorklátjainak biztosítása céljából zárt ajánlati versenytárgyalás hirdetik. A 15.298 kor. 29 fill. költséggel előirányzott alépitményi munkákra a versenytárgyalás 1907. május 23. déli 12 órakor dési m. kir. államépítészeti hivatalban tartatik meg, ugyanoda lesznek a szabályszerű zárt ajánlatok beküldendőek. A vasfelszerkezetre vonatkozó versenytárgyalás ugyanazon időpontban a keresk. ministerium I/c szakosztályában fog megtartatni, ugyanott a szerződés minta valamint az általános és részletes feltételek megtekinthetők. Az ajánlathoz az ajánlati összeg 5%-nak megfelelő bánapénznek befizetését igazoló állampénztári nyugta csatolandó. (L. a hirdetések között.)

Kaposvár. (Vármegyei székház ujjaépítése, vízvezeték és csatornázás berendezés.) A kaposvári vármegyei székház épületeinek átalakítása és gyökeres helyreállítása, valamint a székház épületeibe a vízvezeték és csatornázás bevezetése tárgyában az alispáni hivatalnál Kaposvárott f. e. május 25-én d. e. 10 órakor zárt ajánlati versenytárgyalás fog tartatni. Külön ajánlat teendő az építő munkákra, melyek 141,580 kor. 67 fillérrel vannak előirányozva és külön a vízvezetési és csatornázás berendezésére. Az ajánlathoz az engedélyezett összeg 5%-ának megfelelő bánapénz vagy ennek letételét igazoló állampénztári nyugta csatolandó. A műszaki művelet és részletes feltételek a kaposvári államépítészeti hivatalnál megtekinthetők. Mindkét rendbeli munkára vonatkozó teljes szövegű hivatalos kiírás a hirdetések között található.

Zilah. (Uzsoda, koresolya és tennispálya építése.) Zilah város polgármestere a Lányi-féle telken létesítendő

uzsoda, koresolya és tennispálya építésére 32.241 kor. 93 fill. előirányzattal május 23-án d. e. 10 órakor zárt ajánlati versenytárgyalást tart. A műszaki művelet és részletes feltételek a polgármesteri hivatalban megtekinthetők. Bánapénz 5%. Csömösözött beton helyett vasbetonszerkezettel is lehet pályázni, de ez esetben a tervek bemutatandók. A hivatalos kiírás a hirdetések között található.

Dombóvár. (Iskola építés.) A kaposvári hitbizományi uradalom eszterházi majorjában létesítendő iskola, tanítói lakás és melléképítmények építésére 21343 kor. 94 fill. előirányzattal az Esterházy hercegi hitb. javak kerületi gazdasági felügyelőségénél Dombóvárott május 18-án déli 12 órakor árlejtés fog tartatni. A tervek, költségvetés, részletes feltételek és szerződés tervezet Pál József ker. gazdasági felügyelőnél betekintheők. Bánapénz 5%. A hivatalos kiírás a hirdetések között található.

Magyarpécska. [Arad m.] (Vashid építés.) Magyarpécska községe a Maros folyón egy vashid építését tervezi. A község az építést oly vállalkozónak óhajtja átadni, ki a hidvámszedési jog gyakorlatából eredő jövedelem ellenében a hidat felépítésénél bizonyos évek leteltével a hidat a község birtokába bocsájtaná. Az építési költség 343.490 kor. 40 fillérben van előirányozva. Ajánlatok május 31-éig a községi előljáróságához küldendőek. (L. a hirdetések között.)

Nagykálló. (Lelkészlaképítés.) A nagykállói ev. ref. lelkészi hivatalban május 20-án d. u. 3 órakor szóbeli árlejtést tartanak 27600 kor. előirányzattal tervezett lelkészlak építésére. Bánapénz 5%. A terv, költségvetés és feltételek Nádaszy Andor takarékpénztári igazgató, építetű gondnoknál a Szabolcsmegeyi takarékpénztár helyiségében tekinthetők meg. (L. a hirdetések között.)

Rimaszombat. (Vendéglő és szálloda javítása.) Rimaszombat r. t. város árlejtést hirdet a „Három rózsza” vendéglő kijavítására, átalakítására. Az árlejtési feltételek a városi iktató hivatalban megtekinthetők. Előirányzati összeg 53.269 kor. 72 fill. Az ajánlatok június 3-án d. e. 11 óráig nyujtandók be a polgármesteri hivatalhoz. Az ajánlathoz az ajánlati ár 5%-ának a városi pénztárba történt befizetését igazoló nyugta csatolandó.

Kápolna. (Heves m.) (Orvosilakás építése.) Kápolna község előljárósága 8201 kor. 28 fillérrel előirányzott orvosi lakás építésére május 25-én déli 12 órakor árlejtést tart. Bánapénz 410 kor. Feltételek, költségjegyzék és terv a községi jegyzői irodában megtekinthetők.

Békéscsaba. (Pótépítkezések.) Békéscsaba község előljárósága a villamos telepen teljesítendő pótépítkezések végrehajtására zárt ajánlati versenytárgyalást hirdet. A mintegy 10.000 koronával előirányzott költségvetés, terv és feltételek a községi mérnöki hivatalban tekinthetők meg. Bánapénzül 500 kor. a községi főpénztárnál leteendő s az erről szóló nyugta az ajánlathoz csatolandó. Az ajánlatok május 17-én d. u. 3 óráig a községi iktató hivatalban nyujtandók be.

Szentes. (Gazdasági udvar létesítése.) Szentes város tanácsa a gazdasági

KORONA SECT
Mattes György
BUDAPEST, (HARIS-BAZÁR.)

Próbaküldemény: 2 teljes palack bérmentve az Osztrák-Magyar birodalom bármely postáállomására 6 korona.
Kapható a legtöbb fűszer- és csemege-üzletben.
Saját gyártmány!

Korona Sect

Első és egyetlen gyár Ausztriában és Magyarországon.

L I N O L E U M

LINKRUSTA

Legjobb minőség.

Nélkülözhetetlen lakásokban, irodákban, boltelhelyiségekben, szállodákban, fürdőkben, kórházakban, iskolákban, natermekben, színházakban, kaszárnyákban, templomokban, wagonokban, hajókban stb., legtisztább és egészségügyi szempontból legalkalmasabb és legolcsóbb padlóburkolat, por- és hezagmentes, Egyszínű barna, olív- és teracottában. Azonkívül „Granit” (keresztül mintázott). Továbbá a legkülönbözőbb és legegységesebb mintákban nyomtatott árú. Előtétek, szőnyegek, stb.

Magyarországi telep: **BIRÓ HENRIK V., Vécsey-utca 4. sz. Telefon 12-32.**

Vinga állomásáig, valamint ezen vonalból Monostornál való elágazással Majlátfalva község érintésével Németszentpéterig vezetendő szabványos nyomtávú gőz-, esetleg motoros üzemű helyi érdekű vasutvonalra az előmunkálati engedélyt egy évre megadta; gróf Teleki Adám marosújvári lakos földbirtokosnak a m. kir. államvasutak Homoród állomásától Mirkvásár, Zombor, Homoródujfalu, Homoródkarácsonfalva, Homoródoklánd és Homoródmás községek érintésével Lövétig vezetendő szabványos nyomtávú helyi érdekű vasutvonalra az előmunkálati engedély érvényét a lejáratól számítandó további egy év tartamára meghosszabbította.

A nasíc-djakovári vasut. Folyó hó 16-án és 17-én tartották meg Ehrenhöfer Aladár ministeri tanácsos vezetése alatt a Grosz E. és társa vállalkozó cég által Nasictól Djakovárig tervezett rendes nyomtávú helyi érdekű vasut közigazgatási bejárását. A vasut Nasic állomás északi végétől ágazik ki; délnyugati irányban haladva Vukojevci, Stipanovci, Podgorac, Razbojiste, Bracevci és Gorjan községeket érinti. Majd Gorjan és Tomosanci községek között délre fordul és ezt az irányt megtartva, Tomosanci, Ivanovci községek határában halad és az eszék-djakovár-erpoljei helyi érdekű vasut Viskovci állomásához csatlakozik. Innen kezdve együttesen használja az említett helyi érdekű vasut viskovci—djakovári pályarészét. Az ujonnan építendő vonal 324 km., a peagerész 38 km. hosszú; a vasut üzleti hossza ennél fogva 362 km. Sikföldi jellegű pálya; a tervezett legnagyobb emelkedés 7‰, a legkisebb kanyarulati sugár 300 m. hosszú. Közbeeső állomásokat: Stipanovci, Podgorac, Bracevci, Gorjan és Tomosanci elnevezéssel terveznek. Megállapított: 53 hid és átvezető 06—120 méter közt változó nyílásokkal, továbbá 55 utátjáró.

A losonc-gácsi vasut Az engedélyezés alatt álló losonc—gácsi helyi érdekű vasutra nézve újabb közigazgatási bejárás vált szükségessé, mert az építési tervek eltérnek az eredeti bejárás alapjául szolgált tervektől. A bejárás f. é. április 7-kén délelőtt 9 órakor veszi kezdetét a losonci városház tanácsstermében.

Közigazgatási bejárás. Az arad-hegyaljai helyi érdekű motoros vasut részvénytársaság által tervezett összekötő vágányok és egyéb létesítmények közigazgatási bejárását dr. Hollán Sándor ministeri titkár vezetése alatt március 28—30-án fogják megtartani.

A baja—apatin—szontai vasut kiépítésének céljára Kolluth község képviselőtestülete 50.000 korona hozzájárulási összeget szavazott meg.

A naszdóvidéki vasut építésével megbízott Feiks, Ramer és Hersch mérnökök már minden előintézkedést megtették, hogy a vasut földmunkálatai még e hó folyamán megkezdhetők legyenek. Az építési iroda Naszodon nyílt meg. Az új vonal Bethlentől kiindulól Nagzodon át Kisilváig vezet.

A szendrő—rudóbányai vasut. A boldvölgyi helyi érdekű vasut részvénytársaság által az Andrassy-telepig, továbbá az Andrassy-teleptől Rudóbányáig tervezett helyi érdekű vasutra vonatkozó engedélyező tárgyalást 1906. március 17-én Nedeczky Gyula ministeri tanácsos elnöklété alatt tartották meg a kereskedelmi ministerium-

ban. A szendrő—andrassytelepi vonalszakasz a miskolc-tornai helyi érdekű vasut Szendrő állomásából ágazik ki és Alsófelekes és Rudóbánya községek között Andrassytelep elnevezéssel keletkezőben levő vasércbánya-telepig vezet. Célja az, hogy az Andrassy-telepen nyitandó vasércbányák termékei Szendrő állomásra és onnét tovább szállíthatók legyenek. Ez a pályarész 91 km. hosszú; szabványos nyomtávval folyómétereinként 236 kg nehéz felépítménnyel és 6 tonna keréknyomásra tervezik. Kiépítése esetén a boldvölgyi helyi érdekű vasut szendrő-sajóecsegi szakaszának felépítménye is 6 tonna keréknyomásra lesz megerősítendő. A nehéz terepviszonyok miatt 20‰ legnagyobb emelkedést és 200 méteres legkisebb sugárt kell alkalmazni. A teher azonban Andrassytelepről Szendrő felé 20‰ esésben fogják szállítani. A szóban levő pályarész építési tőkáját a bizottság 1.983.000 koronával, vagyis pályakilométerenként 217,912 koronával hozta javaslatba. A pályának Andrassytelepről Rudóbányáig terjedő 48 km. hosszú részét 10 m. széles nyomtávval, 3 tonna keréknyomásra, folyóméterenként 152 kg. nehéz felépítménnyel, 200 méteres minimális sugárral és 24‰ max. emelkedéssel tervezik. Ez a pályarész arra fog szolgálni, hogy a Rudóbányán lakó munkásokat az Andrassy-telepi bányákba szállítsa, mert az Andrassy-telepen munkásházak helyszüke miatt csak jelentékeny költségekkel volna építhetők. A keskenyvágányú rész építési tőkéje 511.000 koronával, vagyis kilométerenként 106,457 koronával hozott javaslatba. A 2.494.000 koronát tevő építési tőkének törzsrészvényekben fedezendő 35%-át, vagyis 873.000 koronából biztosított és részben kilátásba helyezett hozzájárulásokkal 302.000 kor. áll rendelkezésre; a még hiányzó összeget a tervező részvénytársaság államsegély és postaváltás engedélyezésével és hozzájárulások további gyűjtésével reméli fedezhetni. Az elsőbbségi részvények árfolyamát 78%-kal hozták javaslatba.

Kiterő létesítése a milovai kőbányában. Mairovitz Mór radnai fakereskedő és kőbányatulajdonos milovai kőbányájának vasuti kiterő létesítése iránt kérvényezett a m. á. v. igazgatóságánál. A kiterő engedélyezése ügyében f. hó 19-én m. á. v. bizottsága a vármegye közigazgatási bizottságával a tárgyalásokat megejtették. A kiterő építést rövidesen foganatosítják.

Iparvasut építés. A kereskedelemügyi m. kir. miniszter az özv. gróf Pejacsevich Arturné által tervezett és a mikóujfalusi erdőségben kérelmezett iparvasut építését jóváhagyta. A munkálatokat legközelebb megkezdik.

Uj vasutak Baranyában. Baranyamegye vasuti bizottsága legutóbbi ülésében öt új helyi érdekű vasut engedményeseinek hozzájárulás iránti kérelmét tárgyalta. A kisköszeg-pélmonostori h. é. vasut engedményesei 60.000 kor. hozzájárulást; a pécs-szentlőrinc-siklósi h. é. vasut 250.000 kor., a drávavölgyi vasut 60.000 kor. és a hidegkut-gyönki h. é. vasut engedményesei 500.000 kor. hozzájárulást kérnek a vármegyétől. A bizottság elvben elfogadta a kért hozzájárulásokat s pártolólag terjeszti azokat a megyei közgyűlés elé.

A szabadka—omorovica—cservenka—pálánkai vasutvonal kiépítése érdekében nagyobb küldetés járt a napokban Látinovic Pál főispánál. A küldetés szónoka, Városhy Károly arra kérte a főispánt, hogy minden

erejével hasson oda, hogy a szabadka—pálánkai vasutvonal, melynek engedményese tudvalevőleg Gfrerer, Schoch és Groszmann cég, mielőbb kiépüljön, mert a megye egy nagy részének gazdasági érdeke össze van nőve e fontos vonal megvalósításával. Latinovits Pál válaszában kijelentette, hogy ő minden olyan vasuttervet, mely a megye összérdekeivel és az illető községek helyi kívánalmaival összhangban van, örömmel támogat. Minthogy meggyőződése szerint ez a vasuterv mindenképpen alkalmas arra, hogy a megye egy nagy részének kereskedelmi, ipari és gazdasági érdekeit előmozdítsa, a maga részéről is mindent el fog követni, hogy a vasut mielőbb kiépüljön.

Építő munkálatok.

A fővárosban.

Bérház építés. A „Magyar kisiparosok országos egyesülete” kizárólag tagjai részére pályázatot hirdet bérház építkezésnél előforduló különböző munkákra. Előirányzati összeg 104.800 korona.

Katonai építkezések Kelenföldön. Budapest I. kerületében Kelenföldön fekvő 2. számú ruharaktárnál 49186 kor. 89 fill. előirányzott építési költséggel eszközöndő építési munkálatok biztosítására 1906. március 29-én d. e. 10 órakor a katonai építési osztály irodájában írásbeli ajánlati tárgyalás fog tartatni.

A III. ker. előjárósági épület építésénél szükséges és 6360 koronával előirányzott szobrász munkák biztosítására a tanácsai pénzügyi és gazdasági ügyosztályban f. é. március 19-én szűkebbkörű árlejtést tartottak. Ajánlatot tettek: Fleischl Károly 7250 kor. 20 fillérrel, Langergl Ignác 10848 kor. 75 fillérrel, Vögel Alajos 9786 kor. 68 fillérrel, Ney Simon 8834 kor. 48 fillérrel.

Fleischl Károly ajánlatát fogadták el. **Közcsatorna építés, burkoló munka és aszfaltozás.** Budapest székesfőváros tanácsának középítési ügyosztálya f. é. március 16-án megtartott árlejtés alapján, az I. Atlós utnak egy részén építendő közcsatorna munkálataira 7705 kor. 08 fillérrel Kleindl János, a VII. ker. Garay-tér egy részén levő közcsatornák átépítésére 9863 kor. 83 fillérrel Schäfer Armin, a VII. ker. Garay-tér egy részének keramittal való burkolására 62471 kor. 24 fillérrel a Magyar keramiagyár t., a VII. ker. Murányi-utca egy részében a kocsit és járdák aszfaltozására 9166 kor. 33 fillérrel, illetve 3981 kor. 60 fillérrel Hirsch Mihály, a keramit burkolat és aszfaltozás folytán szükséges kövezési előmunkálatokra 2853 kor. 09 fillérrel Hausknecht István és végül a VIII. ker. Mátyás-tér nyugoti oldalán levő kocsitnak aszfaltozására 7497 koronával Hirsch Mihály ajánlatát javasolja elfogadásra.

A Gresham palota építésénél szükséges csiszolt márvány és granit, diszvakolat, szobafestő, tapeta, lakásszámok, falburkolat, kövező, szellőzők és hidraulikus ajtó-csukók, diszúvegezés és üvegmozaik, és Luxfer-prisma üvegezési munkák biztosítására árlejtés van hirdetve. Az írásbeli ajánlatok 1906. április 4-én déli 12 óráig nyújthatók be a Gresham életbiztosító társaság magyar fiókigazgatóságánál.

Kályhák szállítása. Budapest székesfőváros tanácsa a IX. ker. Ferenc-köruton épülő fővárosi bérházban szükséges Meidinger rend-

Kawser József

„SATORIN”-KŐHABARCS-ANYAG

olcsóbb a mésznél,
fagymentes, szintartó,
kökemény plasztikus.

Több színben szállítja: **SATORI-GYÁR BUDAPEST, IX., Dandár-utca 25.**

szzerű betétes és a nélküli cserépkályhák szállítására a pénzügyi és gazdasági ügyosztály javaslatára a Zsolnay gyár ajánlatát 8849 kor. 25 fillér, és a vaskályhákra Eisler és Vértess cég ajánlatát fogadta el 2194 korona árban.

A III. ker. új előljárási épület építésénél szükséges munkálatok közül a pénzügyi és gazdasági ügyosztály a megtartott árlejtés alapján az asztalos munkára 16377 koronával Szelleczky Mihály ajánlatát, a padozati munkára a hajópadlót és parket munkát megosztva 8970 kor. 50 fillér árban Wellig Mór és az Egyesült parketgyárak. t., a lakatos munkára 9387 kor. 95 fillérrel Münzér Vilmos és társa, a mázólok munkára 3250 kor. 34 fillérrel Tomi Lajos, az üveges munkára 2562 kor. 74 fillérrel Hochhaus István, az ablakredőnyökre 2373 kor. 95 fillérrel Eckmayer István, a burkolati munkára 9687 koronával Schilling Zsigmond és a szobrász munkára 7250 kor. 20 fillérrel Fleischl Károly ajánlatát javasolja a tanácsnak elfogadásra.

A Népszínház átalakítása. Abból a nagy szabásu programból, amely a Népszínház tűzbiztonsági szempontból való átalakítására vonatkozik, a legfontosabb rész: a színpad átalakítása, teljesebbé ment. Azonban a népszínházi épületnek más tekintetben való kiegészítésére is szükség van, noha a legnagyobb jelentőséggel a már megtörtént nézőtérbeli részek megújítása bír. Kauser József műépítész, mint akit a népszínházi bizottság az átalakítások műszaki vezetésével megbízott, most előterjesztést tett a további munkálatokról s bemutatta a vonatkozó költségvetést is. A népszínházi bizottság, a többek közt azt a óhaját is hangoztatta, hogy a színház homlokzatát, illetőleg az egész külsejét renoválják. Ennek a költsége 29.600 koronára ragna. Az eddigi bérlő-igazgatók s a mostani igazgató is régóta kéri, hogy a színházi öltözőket újítsák meg s lássák el új butorokkal. Erre 21,902 korona 20 fillért irányzott elő a műépítész. A színházvizsgáló bizottság szükségesnek tartja, hogy a füst-csappantyukat lássák el új főlhuzódarukkal s a vasfüggöny daruját egészítsék ki olajfékkel. Ezeknek az előre látható költsége 6747 korona 40 fillér. Mindezek az itt elősorolt újítások tehát összesen 58.249 kor. 60 fillérbe kerülnének. Kauser József különben megemlíti a beadványában, hogy ő csak a színház külsejének a helyreállítását tartja sürgősebbnek, míg a öltözők butorzatának a megújítása egyelőre elmaradhat. Az új daruk és az olaj fék beszerzése pedig attól függ, hogy vajjon a színházvizsgáló bizottság a most fennálló állapottal továbbra is megelégszik-e, vagy sem. A népszínházi bizottság kiadta Kauser előterjesztését a bizottsági szakértőknek: Krátky János székesfővárosi műszaki tanácsosnak, aki ahoz hozzájárult, azzal a javaslattal, hogy a színházi épület külső homlokzatának a helyreállítását, de különösen az új főlhuzó daruknak és az olaj-féknek a beszerzését okvetlenül szükséges lesz keresztülvinni.

A vidéken.

Templom építés Ditró községben. A ditrói rom. kath. hitközség (Csikmegye) Dvorák Ede és Gerster Kálmán budapesti építésszek tervei szerint 355.401 kor. 43 fill. előirányzott költséggel templomot épít-

et. A vonatkozó árlejtési hirdetmény teljes szövege lapunk hirdető rovatában ma van közzétéve. Ajánlat az összes munkákra együttesen teendő. Pályázati határidő f. é. május hó 10-ik napja.

Kövezési munka Varjas községben. Varjas község f. é. március 31-ére főutcájának kövezése tárgyában árlejtést hirdetett, a mely újabb intézkedés folytán közbejött akadályok miatt ezuttal nem fog megtartatni.

Iskola átalakítás és vágóhid építés Ujszentanna községben. Az Aradmegyében levő Ujszentanna község előljárási f. é. április 7-én d. e. 10 órára árlejtést hirdet két elemi iskolai tanteremnek, egy tanácskozónak, az állami polgári fiú iskola igazgatói irodájának átalakítására és a község külterületén egy vágóhidnak építésére. Előirányzott költségösszeg 14.106 kor. 94 fillér.

Egyházi építkezések Kaposméről. A Somogyvármegyében levő kaposmérői ev. ref. egyház templomát, iskolát, továbbá a lelkésznek és tanítónak szükséges gazdasági épületeket épített. A munkálatok közül a templom építését a legrövidebb idő alatt megkezdik.

A szabadkai Szent Györgyről nevezett templom kifestésére lapunkban közzétett pályázat ügyében értesítettnek a pályázni kívánók, hogy az ajánlatok benyújtásának határideje 1906. május 30-ikáig meghosszabbított. Ugyancsak a kalocsai érseki hatóság intézkedésére a pályázati feltételek olyképp módosítottak, hogy a szentély egyik falfestménye „Jézus a keresztfán” helyett „Jézus menyegzőjében”-t ábrázolja.

Vízvezeték építés Feketealomban. A feketealomi vízvezeték építésére kitűzött pályázati határidő e hó 15-én járt le. Az árlejtésen több budapesti, kolozsvári, nagyszabeni és brassói cég vett részt s közülük — min értesülünk — az építés véghezvitelére Horváth és Conrad brassói cég mint a legelőnyesebb ajánlat benyújtója, kapott megbízást.

Templom építés Vénéken. Dr. Fehér Ipoly pannonhalmi főapát elhatározta, hogy Vénéken a templom-alap felhasználásával templomot épített. A templom tervei már elkészültek s most az építés engedélyezését kéri a főszolgabíróaságtól.

Új vízmű építése a fiúmei vonalon. A budapesti-fiúmei vonal fuzine-buccari-i részének vízzel való ellátására a fuzinei vízmű van hivatva. E célra a vízműtől a lici medencéig nyomással működő, onnét pedig folytonos esésben fekvő vízvezeték van üzemben. Ez a vízvezeték berendezés ma már nem fedezheti teljesen a vízszükségletet, miért is jelenleg a forgalom gyakran csak előfogatok és előre küldött mozdonyok segítségével tartható fenn. Az üzem folytonosságának biztosítása érdekében a kereskedelemügyi miniszter egy új vezeték építését rendelte el, 310,000 korona összköltséggel. Ez az összeg több évre elosztva fog rendelkezésre jutni. Fuzinétől Lic állomásig teljesen új és az egész vonalrészén a pályatest padkája alatt elhelyezett 250 mm. belső átmérővel bíró nyomócsövet fektetnek és a fuzinei vízművet megfelelően kibővítik. A jelenlegi 150 mm. belső átmérővel bíró és nagyrészt a pályatesten kívül fektetett nyomóvezeték tartalék gyanánt fenn fogják tartani.

A sárvári központi építése. A sárvári központi építésének ügye a napokban kedvező for-

dulatot nyert. Sikerült az építőbizottságnak megfelelő telket a kórház céljaira találni. A Vármelléken és Péntekfalun közelében fekvő Jeni-féle kertet vásároltak meg 8000 koronáért. A kórház tervei készen vannak és azok illetékes helyen már jóvá is hagyattak, így az építést még a nyár folyamán megkezdik.

Széchenyi szobor Balaton-Földváron. Balaton-Földváron szobrot állítanak Széchenyi Imre grófnak, a fürdő egyik megalapítójának. Az emlék tervére hirdetett pályázaton az első díjat Radnai Béla nyerte el. A pályázatra összesen beérkezett három terv.

Gözmalom építés Mohácson. Sziget Antal Mohácson modern felszerelésű gözmalom épített. A malom naponta 100 métermázsza lisztet fog őrölni. Az építkezést a közeli napokban már megkezdik.

Kövező munkák Szabadkán. A városi építési bizottság legutóbbi ülésében elhatározta, hogy a Petőfi-, Jókai-, Fűzfás-utcát, Teleky-teret Virág-utcát, Kállai Albert-utcát, az indóház előtti teret, Erzsébet-utcát, Damjanich-utcát, Magyar-utcát és a Bercsényi-utcának a Damjanich-utca közötti részét új kövezettel látja el és erre vonatkozólag javaslatot tesz a közgyűlésnek.

Templomépítés Szapárfalván. Szapárfalva telepés község református lakosai templomot építenek, a mely célra a földmivelügyi miniszter 34000 koronát engedélyezett.

A rátóti állomás kibővítése. A rátóti vasuti állomás kibővítése ügyében a napokban lefolyt helyszíni tárgyalás eredményeként a máv. kitérő vágányt hajlandó létesíteni azonban a rakodó állomást, mely 43000 koronába kerül, csak akkor létesíti, ha az érdekeltek a költségre szükséges hozzájárulást megadják. Minthogy a tárgyaláson az érdekeltek a hozzájárulás kérdésében nem nyilatkoztak, legközelebb újabb tárgyalást fognak tartani a hozzájárulás megállapítása érdekében.

A szegedi közmuvelődési palota főhomlokzatának oszlopai oly rosszak, hogy az összeomlással fenyegetnek. A közgyűlés elhatározta, hogy az oszlopokat kicserélteti. A mérnöki hivatal el is készítette már a terveket és a költségvetést. E szerint az oszlopok kicserélése 22,200 koronába fog kerülni.

A kézdívásárhelyi ref. egyház építkezései. A kézdívásárhelyi ref. egyház összes építkezéseinek vállalatba adására vonatkozólag március hó 20-ára hirdetett versenytárgyalás, miután a terven több változtatás történt, nevezetesen a díszítések nagy része általános óhajra kihagyott, a használandó anyagoknak részletes körülírása szükségeltetett és a tisztviselői lakásokra nézve új terv és költségvetés készítettett f. évi április 2-ára halasztott. Az építés bevégzésének határideje f. évi szept. 30-ról 1907. ápr. 24. illetve 1907. júl. 1-ére kitolatott.

Templom építés Zalaegerszegen. A zalaegerszegi ág. hitv. evangélikusok már évekkal ezelőtt elhatározták, hogy templomot építenek. A város képviselő testülete a Kossuth Lajos-utca déli bejáratánál adott a gyülekezetnek erre a célra helyet, a hol a múlt héten meg is kezdtek az építést. A templom gótikus stílusban diszes toronnyal a Kossuth Lajos-utca tengelyébe épül.

Kioszk építés Szabadkán. Nagy Ferenc vállalkozó ajánlatot adott be Szabadka városához, amelyben arra kötelezi magát, hogy

Hygienikus központi légfűtés.

HOFFMANN MIKLÓS okl. gépészmérnök, magánmérnök BUDAPEST, VI. kerület, Andrassy-ut 38 szám

Egy-családos házak, villák, templomok, termek stb. számára amerikai rendszerben

Egyszerű kezelés.

Takarékos tüzelés

Bármely régi házba könnyű szerrel beépíthető.

Kaiser József

A budapesti új ref. templom tervpályázatán az első pályadíjat nem adták ki, de ebből és a második díjból három, egyenkint 2000 koronás második díjat alkottak és ezeket az „Astra”, az „1909

264 apr. 15.^{én} Predestinatio

felőgis művelni látták.

Szerzők: Kaiser József, Nagy
Károly, Tóth Pál és Magyar
Vilmos. A 3. díjat Lechner
Jenő és Wargha József műve
nyerte el.

Művészet 1909, 264 l.

Művészet

Chybilissowmeny, 1929. gubius

D. H. M. W. W. W.

Sudapest.

om felt elismerés leveliket, valamint
és helyesemmel kiemelt megkap-

amint, helyesemmel és a helyes gyogyu-

és helyesem remeklen levezette találtam.

a mulathozs egyenlegez

és a helyes. G. H. M. W. W. W.

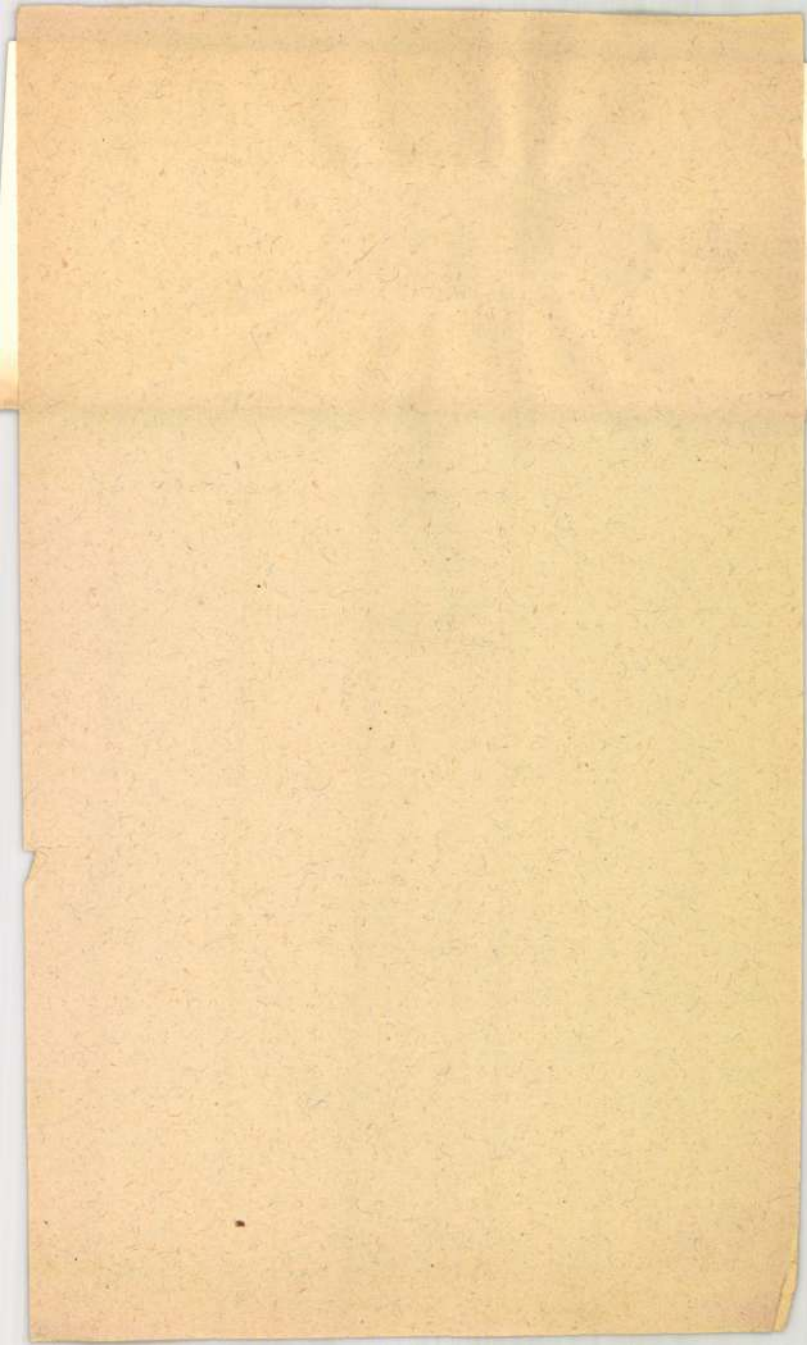
Kaiserlöcher

---

epiten

1907. VII. Erschickte Krant

19.

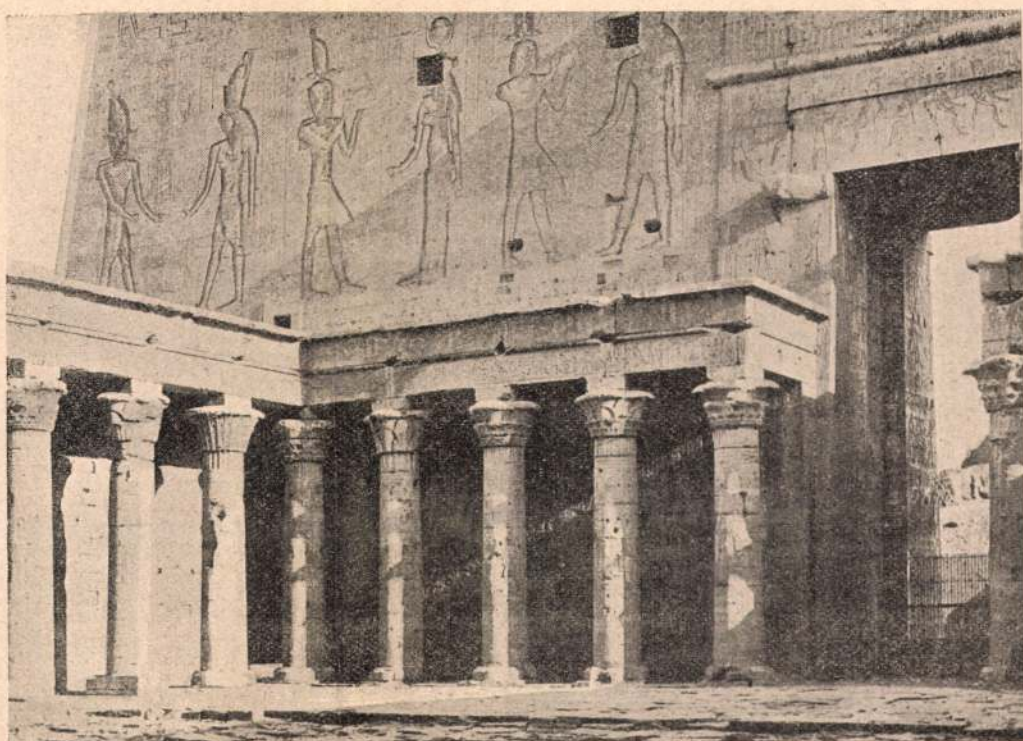
gyobb hatáskörrel bízandók meg, a felelősség kiterjesztésével.

4. A műszaki egységesség biztosítására a tanács formális teendőinek csökkentése, a tisztán műszaki ügyek külön önálló elintézése végett az összes technikai ügyek elintézése fölé egy átfogó szerv iktatandó be a magasabb irányítás, szakbizottságok, segédzsemményzet stb., ellentétek kiegyenlítése, több osztályokba tartozó ügyek elintézése és egyéb hasonló, később részletezendő célok érdekében; ez volna a műszaki képzettségű alpolgármester és ennek elnöklelte alatt egy műszaki tanács vagy bizottság a német városokban lévő „Bau-deputation“ szervezettel. Ez a tanács vagy bizottság a műszaki képzettségű tanácsnokokból és szakértő bizottsági tagokból alakítva az egyes szakok szerinti alosztályokkal bírna, csakis tisztán műszaki ügyeket tárgyalna, bizonyos kérdésekben döntene, az egyéb vonatkozású műszaki ügyek pedig már a székesfőváros teljes, — hogy úgy mondjuk — nagy tanácsában nyernének elintéztést, melynek a műszaki alpolgármester és a többi műszaki tanácsnokok amúgy is szavazó tagjai lennének.

Szükséges volna végül több, az ügykezelésre nézve előnyös újítás behozatala, pl. számvevői stb. segédzsemményzet be-

osztása, a tanácsülésben az előadónak a szakemberek közül való kijelölése, ezek szavazati joga stb.

Ezek azok a vezéreszmék, melyeket a székesfőváros új

Az edfui templom perisztiludvarának romjai.

közigazgatásában immár elodázhatatlanul érvényesíteni kell, ha a korral lépést akarunk tartani; ezek a főváros műszaki adminisztrációjában gyökeres átalakulást fognak eredményezni és a közigazgatás egyik fontos ágazatában az ügy-

múmiákat is. Ebben az arabok vezettek. Arab dragománok még most is árúsítanak persze „hamísított“ múmiákat. Ami valódi ma még akad, azt a német kutatók hazaküldik — okosan.

Maradt még egy sereg sziklába vágott, de kifosztott királysír, néhány templomnak a romja, a piramisok és a nagy sphinx. Azt nem lehet elvinni, sem elajándékozni! Fenséges nyugalommal nézte végig Nagy Sándor, Julius Caesar, Napoleon rombolásait. Benne nem sok kárt tehetek! Azóta letűntek ők is. De ő még mindig ott őrzi a faraók kifosztott sírjait. Vajjon meddig? Amíg lassan-lassan a Szahara éles, finom homokja, meg a Számum elvégzi azt, amire a cézárak, kalifák ereje gyöngé volt.

*

És mégis vannak kivételek. Néha a sors jó kedvében olykor kegyellen tréfát mível. Megkegyelmez — sajnos — érdemteleneknek. Elpusztult emlékeket Phoenix-ként támaszt fel halottaiból. Ime az eset:

Nyolc esztendővel ezelőtt egy forró augusztusi napon rettentő hír járja be a világot. A Campanille beomlott! Csak így: „a Campanille“. Micsoda gyász, micsoda részvét! A lapok napokon keresztül hasáboakat írnak. Mikor és meddig épült? Miért omlott össze? Ki a hibás? Ki a felelős? Azután megkezdődött az agitálás! Mekkora vesztesség érte a művelt világot, Velencét. „A tenger királynőjének leesett a koronája.“ Fel kell építeni. Kötelessége ez Velencének, Itáliának, a művelt világnak. És csak úgy hullott a sok önkéntes adakozó obulusa.

A Campanille feltámadt halottaiból. Tisztára az volt a szerencséje, hogy beomlott. A művelt Nyugat, amely Egyiptom múkinceseit széthordta, nem bírta el, hogy a Végzet egy nem műemléktől foszsa meg. Mert nem volt műemlék a Campanille! Nem volt abban sem eredetiség, sem valami különösebb alaki, formai szépség. Tucátjával

találunk szebb harangtornyokat, ki sem törődik velük. Hatalmas téglatömeg volt, semmi más.

Hogy beletartozott a tér festőiségébe.

Ugyan!

Az idő megmutatta, hogy nem. Amióta ledült, senki sem panaszkolt, hogy a tér veszített szépségéből. Sőt merem állítani, hogy nyert véle. Nemcsak a tér, de a San-Marco is. Sajnos, csak addig, míg ismét körüldesz-kázták ezt a helyet. Nagy kár, hogy újból felépítik a Campanillét. Pedig olyan nagyszerű temetést kapott. Ezzel bátran beérhette volna.

És mégsem úgy történt. A maga nemében páratlan, dicső láz fogta el az embereket. Tömeg-suggestio. Aki csak valaha Velencében volt, az vesztésnek érezte magát. Fájlalta, hogy egyhamar nem gyönyörködhetik a Campanille tetejéről Velence tündéri távlatában. Tisztán ez volt az ok és tisztán csakis ezzel okolható meg az az óriás részvét és lelkesedés. Más, mélyebb oka, művészetszeretet, nem volt ennek a felbuzdulásnak.

*

Hogy az emberek mennyire inconsequensek, mennyire igazságtalanok, mennyire befolyásolhatók, ime most a másik eset.

1901. év nyarán, tehát a Campanille katasztrófája előtt egy évvel, Egyiptomban nagy esőzések voltak. A Nilus évezredek szokásához híven megáradt és Edfu városka környékén nagy károkat okozott. Többek között a Kr. e. 180-ban épült Apollo templomot Nilushoz méltó alapos-sággal megrongálta. Olyan alaposan, hogy a megmaradt köveket még elvitetni sem volt érdemes. És vajjon mi történt? A kairói műemlékek bizottsága (ilyen okvetlenül van!) alighanem mindjárt konstátálta, hogy a Nilus elpusztított egy műemléket. Erről alighanem jegyzőkönyvet is vettek fel. Valószínűleg a templomot törölték a fennálló

vitelt közvetlenné, vagyis egyszerűvé, gyorsmenetűvé és olcsóvá tenni.

A műszaki ügyek elintézésének új szervezésében lényeg-

A karnaki nagy templom hiposztílsarnokának romjai.

gileg egyike a legfontosabb újításoknak; a mérnöki tevékenységnek nemcsak a tervezés előkészítése, hanem a végrehajtás terén is teendő legszélesebb mértékben való önállósítása, mely természetesen magával hozza a felelős-

ség nagyobb terjedelmét is, mint azt az előbb fölállított vezéreszmék elsejeként már megemlítettük.

A mérnöki hivatal önállósításával egyrészt megállapítanók az ügyek elintézésének természetes és logikus rendjét, ami, sajnos, ma nem így van, mert a műszaki ügyet előkészítő mérnöktisztviselő annak végrehajtásából ki van zárva. Az ügy elintézésének második, befejező részét ma egy kívülről fölébe helyezett, mondhatni tekintélyi fórum kénytelen végezni, mely az ügy keletkezésével, fejlődésének egyes fázisaival és a szakalkotás benső okaival és lefolyásával nem teljesen ismerős, mely az ügyet mindenesetre előbb önmaga kénytelen megismerni és csak azután adhatja azt elő, pedig az előadást még alaposabban végezheti az alkotásban kezdettől fogva résztvevő műszaki fél és így a közbesített jogi előadó munkája az akták küldözgetésével és háromszoros iktatgatással együtt megtakarítható volna. Természetesen joggal merülhet föl itt az az ellenvetés, hogy az alakító műszaki erő csupán vagy főképp az ügy technikai vonatkozásait emeli ki egyoldalún, esetleg abban merül ki alkot-

tása és így az esetleg fölmerülő jogi vagy egyéb más szakmai, de mindenképpen meglévő közigazgatási s mondhatni formális elintézési elemek háttérbe szorulnának, elhanyagoltanának; ettől azonban ma már szerencsére nem kell tartanunk.

műemlékek jegyzékéből. Sürgős átiratokat intéztek a kormányhoz, hogy a Nilus medre mielőbb szabályoztassék, legalább a műemlékek közelében, nehogy a többi templomok hasonló sors érhesse. Nem, kérem, ennyi már nem történt. Mondjuk meg bátran: semmi sem történt!

És a művelt Nyugat? A lapok? A művészi egyesületek?

Na jól van! Elvégre igazán nem lehet kívánni a napi lapoktól, hogy minden műemléket számon tartsanak. Ha esetleg kaptak hírt, betették a „vegyesek“ rovatába. Tisztán az edfui templom szerencsétlensége, hogy születése helyét oly rosszul választotta meg. Mert a szülőit azt jól választotta. Amikor Thebe és vele Egyiptom csillaga is már lemenőben van, még egyszer lobbot vet a régi láng, hogy miharabb végleg kialudjék. Ennek a rövid időre felvillant nemzeti dicsőségnek, ennek az őszi napsugárnak szülötte, gyöngye volt ez a kis edfui műemlék. A legjobb állapotban ránk maradt egyiptomi templom. Egyszeresen és szervesen megoldott alaprajza, pilonjainak arányai, domborművei minden tekintetben vetekedtek a középbirodalom két óriás templomával: a luxori és a karnakival.

És még sem siratta meg senki! Még a szakkörök sem. Még csak nem is ismertették. Még csak el sem búcsuztatták! Még egy istenhözadót sem kapott. Pedig megérdemelte volna. Inkább mint a Campanille; *Kleopátra diadéjának akármelyik darabja többet ért a tengerkirályné egész koronájánál.*

*

De van még tovább is. A múltkor egyik napilap vegyes rovatában olvasom, hogy a karnaki Ammon templom víz alatt áll. Megdöbbenek. Tehát megint a Nilus! Az élető, termékenyítő, a fenntartó Nilus most egyre rombol, pusztít. Ami egykor áldás, most végzete lett az országnak. Nem! A Nilus még mindig a régi. Az ország áldása. Öntözi, hűsíti a forró nap hevétől izzó talajt,

hogy belőle új életet fakaszson. Ötezer év óta ez mindig így megy. És most is, amikor a legrégebb, a legnagyobb egyiptomi templomot temeti sűrű iszapja alá, csak új életet fakaszt, egy századok óta pusztuló, elhagyott földdarabon. De hogy ez bekövetkezhetett és pedig ebben a formában: ez a roppantul szomorú.

A föld minden részében műemlékek megvédésére alakult bizottságok, hol késtek az éji homályban? Hol most a sok „Ruskin“, kik a Campanille beomlásakor „a szent művészet“ nevében megszólaltak? Es a közvetlenül vesztés „építészek“ hol, merre vannak?

Néma csönd mindenfelé. Ha a Campanille iránt kötelességszerűen részvétet érzett mindenki, aki valaha látta, sőt még az is aki nem látta, akkor nem kötelessége-e a művelt világ építészeinek, hogy gondoskodjanak Egyiptom egymásután pusztuló műemlékeiről!? Igazság szerint, nem is ők, vagy legalább nemcsak ők tartoznak erről gondoskodni. De mikor ezeknek a szegény pusztuló emlékeknek nincsen gondviselője. És nem ötezer esztendő előtti művészetnek a dicsőségét hirdették ezek a kövek? Nem első, igazi monumentális építési alkotások ezek egytől-egyig? Ha tétlenül nézzük, mint pusztulnak szemünk láttára ötezer esztendő alkotások, miért áldozunk milliommokat ezer év előtt elpusztult városok „romjainak“ a felkutatására? Nem okosabb volna ezt a pénzt pusztulásnak induló műemlékek gondozására, fenntartására fordítani. És ha a Campanille felépítésére jutott pénz, erre nem jutna? Hihető ez?

Ti pedig, nagy fáraók, szőjétek álmotokat tovább ott a múzeumok üvegkoporsóiban. Így nem tudjátok meg, hogy a Nilus tulsó partján örök élet helyett már csak az örök pusztulás vár!...

Mert a Nekropolis csak volt... soha többé nem lesz!... Visszatérő lelketek így szünetlen bolyongni kényszerülne...

Magyar Vilmos.

*Scavino effele cikkkel itt följel
az Építő Iparban*

Kaiser József

építész
+ 1919

l.
MMÉÉVK

1934. 186. l.

gyü
vata
(É)
sitő
i lak
éges
b m
rme
tart

(U
ll.
debr
301-
ó
zal
nyta
szük

méter tartamazo turva szemu resz
s Nera és Maros homok szállítása.
m² kavicspálya tisztítása és felvá-
00 m³ kavics betertése. 4.) 52.500
a hintő és fedőanyag beszórása.
relés tartamára, körülbelül 90 napra
ló. 6.) 30.000 fm. előpadka készi-
000 fm. utipadka készítése. A mun-
biztosítása céljából március
10 órára a temesvári m. kir. állam-
vatalban tartandó versenytárolás

2. Lakatos munka

Az előirányzat öss
Ajánlatok mindkét munk
vagy külön is tehető a l
nál díjmentesen kapható i
gyanánt az ajánlati összeg
kir. adóhivatalnál helyezhe
szóló nyugta mellékelendő
senytárgyalás a kórház g
április 16 án d. e. 10

ári
sbe

f ur
ndő
elhiv
s 2-i
bizo
k o
ányg
irdet
p r
i. A
gteki
o d r
ászló
ítés
ánal
etik

kör

almazott

gyár R.-T.

és Bokmayer

Főherceg Sándor-tér 4. sz.

Gyár: Kőbánya.

Parafa-asbest pa

ruganyos, meleg, könnyen t
:: :: :: tartható. ::

Földfeletti jégver
sörhűtők, borpi
tervezése.

Műszaki ird
a parafakő anyag célszerű
mazására vonatkozó terv
... .. kivitelére. ...

si részletes feltételek az
s a facseti erdőgondnok-
K.

ás) A lippai m. kir. fő-
z tartozó dorgosi m. kir.
gazdasági osztályában
zabálci, összesen 322-30
terjedésű 1909—1913. évi
tén, tövön felbecsült tölgy,
és bükk fanemekből álló
mint a kincstári erdészet
ovai kincstári faraktárban
s tűzifának értékesítése s
ányának és mészégető-
9. május 1-étől kezdődő
endő bérbeadása iránt a
rdőhivatalban április
kor versenytárgyalás fog
20.000 kor. Kikiáltási
s zabálci vágások faáll-
oldjáért 954 kor. 50 fill.,
kat. holdért 307,635 kor.
vai faraktárban átveendő
ifára ürméterenként 3 kor

Baja. (Téglaégetési jog bért
A városi tégl- és cserépegetési jog
3 évi időtartamra leendő haszonbe-
végett a városi gazdasági hivatal
április 2-án d. e. 9 órakor árver-
tatni. Bánatpénzül 100 kor. teendő
telek Weisz Nándor gazdasági ta-
betekínthetők.

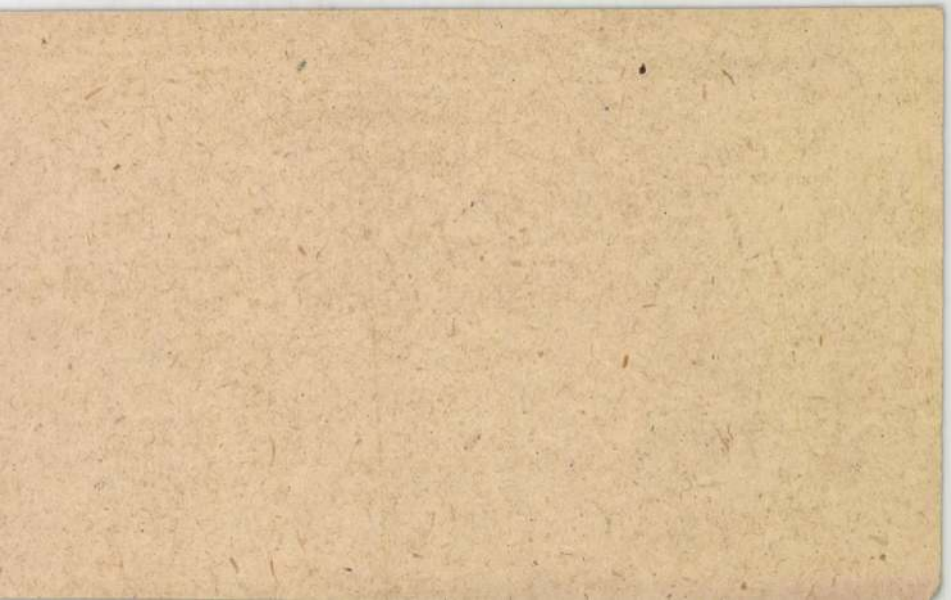
Temesvár. (Selejtezett gé-
eladása.) A temesvári m. kir. o-
ban az alább felsorolt berendezé-
kerülnek eladásra: 3 db. szijtárca
vasból á 112 kg., 2 db. szijtárca ö-
á 45 kg., 17 db. függőgyám öntő
40 kg., 11 db. közlőmű kovácsolt
kg., 14 db. szijtárca öntött vasból
súlylyal és 1 db. Diesel-motor. A
helyszínen megtekinthetők. Felhivatn
gyakat megvenni szándékoznak, hogy
bélyegtelenül a temesvári dohánygyá-
sághoz áprilisi 5-én d. e. 10
sák be.

MŰVTÖRT.DOK.

KAUSER JÓZSEF építész

Uj Ember 1951.11.4.0.
100 éves a bazilika.

MŰVTÖRT.DOK.

KAUSER JÓZSEF építész
Az újjáépült Jézus Szive templom.

Uj Ember 1952.25.3.o.

- 299 **Pekhata Károly.** A Budapesten felállítandó játékszínről. Budán 1834 . . . . . 240.—
- 300 **Az ideális színház.** Bpest 1912. Bálint Z., Bárdos A., Hevesi S., Kémény J. és mások előadásai. 8° . . . . . 150.—

Színházak, színészet, zene.

- 301 **ABC.** Der Magistrat, die Verschönerungscommission und das deutsche Theater in Pesth. Wien 1848. 8° . . . . . 200.—
- 302 **Ábrányi Kornél id.** Az Orsz. M. Daláregyesület negyedszázados története 1867-től 1892-ig. Bp. 1892. 8° 350 l. fv. . . . . 240.—
- 303 **Alkotvánnya A'** nemzeti játszó társaságnak. Pesten 1793. 8° 38 l. Függelékül: *Szomor Máté*: Kiki saját háza előtt seperjen. Vigjáték. 44 l. . . . . Eladva
Rendkívül ritka.
- 304 **Bolnai—Kempelen Gy.** szerk. Népszínházi évkönyv naptárrésszel 1863-ra. I. évf. Budán 1862. 8° 196 l. Számos fametszetű arcképpel. Arany J., Dalmády Gy., Gyulai P., Pákh A. és mások műveivel. 8° . . . . . Eladva
- 305 **Budapest főváros szabályrendeletei.** Alapítványi okirat a budapesti népszínházról és az ezen alapítvány felügyeletéről és kezeléséről szóló szabályrendelet. Bp. 1889. 8° 20 l. . . . . Eladva
- 306 **Egressy Galambos Gábor** emléke. Sajat műveiből síremléke javára rendezték fiai. Marastoni József rajzával. Pest 1867. 8° 454 l. vsz. . . . . Eladva
- 307 **Emléklap** a budai népszínház megnyitási ünnepélyére. September hó 14. 1861. 8° 4 l. . . . . Eladva
- 308 **Fischer.** Bei Gelegenheit da Demoiselle Therese Fischer . . . die neuerbaute k. Städtische Bühne zu Pest . . . betrat. Ofen 1812. Lobgedicht. 4° . . . . . Eladva
- 309 **Gerster L. u. Matolay J.** Almanach des königl. städt. Theaters in Pesth auf das Jahr 1845. Pesth. 8° . . . . . Eladva
- 310 **Hybl J. F.** Ofner Theater-Taschenbuch auf das Jahr 1826. Ofen. 16° 112 l. . . . . Eladva
- 311 **Madarassy Pál.** A «Budai Dalárda» évkönyve az 1864. és 1865-iki egyleti évekre. Buda 1866. 12° 132 l. v. Magyarul és németül . . . . . 180.—
- 312 **Máltás Hugó és Kaiser József.** Előterjesztés a népszínház tűzbiztonsága tárgyában. Bp. 1892. 12° 30 l. . . . . Eladva
- 313 **Markó Miklós.** Czigány zenészek albuma. Bp. 1896. 8° 136 l. Ered. v. Számos képpel . . . . . 300.—
- 314 **Mészáros J.—Isoz K.** A Filharmoniai Társaság múltja és jelene 1853—1903. Bp. 1903. 4° 107 l. Számos kép, melléklet. Eredeti vászonkötés . . . . . 240.—

Könyvtár
Johann Pest-Buda

- 315 **Molnár György.** Budai népszínházi ügyek ... Budán 1869. 8° 27 l. . . . . Eladva
- 316 **Magyar játékszini** jutalmazott feleletek... ezen kérdésre: Miképen lehetne a magyar játékszint Budapesten állandóan megalapítani? Fáy, Kállay, Jakab felelete. Buda 1834. 8° Eredeti borítékban . . . . . Eladva
- 317 **Magyar Királyi Operaház.** Diszelőadás II. Vilmos német császár és porosz király öfelségének bpesti látogatása alkalmából 1897. szept. 21. Bpest. 8° Eredeti aranynyomású borítékban . . . . . Eladva
- 318 **A Pestbudai Hangszegyesület** igazgatása alatti nyilvános énekiskola növendékei. Pest 1841. 8° 7 l. Függelék: Mátray—Engeszer: Ünnepeles dalok . . . 250.—
Rendkívül ritka.
- 319 **Püchler B.** Die Wiedereroberung Ofens im Jahre 1686 ... Dramatisches Gedicht. Wien 1830. Grüner aquatinta címképével. 8° . . . . . Eladva
- 320 **Puks Ferenc.** A budapesti Népszínház szinfal-titkai. Bpest 1882. 8° . . . . . Eladva
- 321 **Rakodezay Pál.** Egressy Gábor és kora. 2 kötet. Bp. 1911. 8° . . . . . Eladva
- 322 **Schildbach.** An der Bahre Vinz. Ferrerius Tuczeks, Kapellmeister d. k. städt. Bühnen. Pesth 1820. 4° . . . . . Eladva
- 323 **Szentiványi.** Opfer der Verehrung zur beglückten Namensfeier d... H. Markus von Szentiványi, Präses ... der königl. städt. Bühnen ... Pesth 1821. 4° . . . . . Eladva
- 324 **Szilágyi Virgil** szerk. Fánesy album. Bp. 1855. 8° 233 l. fv. . . . . Eladva
Fánesy Lajos könyomatu képével Marastoni Józseftől. Ritka szép példány.
- 325 **Színházi emlékek.** 1. Die schwarze Frau. Szinlap 1847. nov. 20. — 2. Der Waffenschmied zu Worms. Szinlap 1849. jun. 19. — 3. Pro memoria zur deutschen Theaterfrage in Ofen. 1867. — 4. A városi színházi bizottmány előterjesztése a lánchidteri színház ügyében. 1870. — 5. Memorandum ... in Betreff des deutschen Stadttheaters in Pest... Alois Szabó ... Franz Strohmayer . . . . . Eladva
- 326 **Taschenbuch** ... Ofner u. Pester Theater ... für das Jahr 1794. 8° Eredeti szines borítékban . . . . . Eladva
Rendkívül ritka.
- 327 **Vahot Imre** szerk. Magyar Thália. Játékszini almanach 1853-ra. Pesten. 12° 310 l. . . . . 450.—
- 328 **Váradi Antal.** Képek a magyar író- és színészvilágból. I. Színészek. II. Írók. III. A régi Pest. Bpest 1911. 8° Számos képpel . . . . . Eladva

A budapesti szobrok.

Szálló igévé vált, hogy Budapest a rossz szobrok városa. Sajnos, ez a mondás csak kis részben cáfolható meg, s nagyjában véve igaz. És bár azt mondják, hogy az ördög nem oly fekete, aminőnek festik, ez esetben bizony elég fekete ökgyelmane, lévén a budapesti szobrok legnagyobb része bronzból, a tisztátalan kormos levegő pedig nem engedi, hogy rajtuk a nemes rozsdá kellően kiképződjék; ezért azután ha nem is egészen feketék, de nagyon is sötét pizsokszínűek. Úgy látszik, hogy vagy a bronz összetételében van a hiba, vagy pedig, hogy Budapestre bronz-szobrok nem valók.

Ha az okokat keressük, hogy a szobrok nagy része miért nem éri el a művészi színvonalat, azt hiszem, megközelítjük a valóságot azzal a föltevessel, hogy művészeink a legjobb szándékkal, és talán túlzott ambícióval, valami különösen szépet, s a megszokottól eltérőt akarnak létesíteni, s ezért megtörténik az is, hogy megoldhatatlan problémát választanak. Ennek sok esetben az a következménye, hogy szobraik nélkülözik a keresetlen egyszerű természetességet, vagy méretezésük túlzott, avagy pedig munkájuk céltévesztett. Ez utóbbi különösen a Vörösmarty szobrára áll, melyben a művész egy lehetetlen feladat megoldására vállalkozott. Mert bár szép gondolat, hogy a nép a költőt körülállva a Szózatot éneklé, annak testet adni nem áll hatalmában, mert éneket kőbe faragni nem lehet.

Amint említettem, egynémely szobrunk méretezése túlzott, ami egyértelmű azzal, hogy elhibázott. E tekintetben az elsőség a Deák Ferencét illeti, mely annyira nagy, hogy közelében minden megszokott ember mérték összezavarodik. Ezekhez csatlakozik a Széchenyi István szobra, s a József nádoré is. Fodor Józsefé a Sándor-téren kellő magasságú ugyan, de mellszobornak túlon-túl robustus. Véleményem szerint mellszobrok nem is igen valók szabad térre; inkább termekbe, vagy zárt helyiségekbe.

A szobrok szép hatását nagyban befolyásolja, hogy megfelelő környezetben, s helyesen vannak-e felállítva. Különösen ülő szobrokra kényes e kérdés, melyet eddig teljesen elhanyagoltak, úgy, hogy e tekintetben nagy hibák estek, s oly helyekre tették őket, ahová teljességgel nem valók. Akik eddig nem tudták, most láthatják, mily komikus egy ülő szobor hátulról nézve, valamint azt is, hogy csak oly helyen hatnak jól, ahol hátuk nem, vagy csak minél kevésbé látható; szóval, ha közel állanak valamely háttérhez, úgy, hogy csak elülről, s oldalról érvényesülhessenek. Ily szerencsétlenül van beállítva a Deák Ferenc, Vörösmarty Mihály és Veres Pálné szobra. Ezekkel szemben jó az Arany Jánosé a helyzete, de ideálisnak az Anonymusé mondható, bár ennek szépsége sokkal jobban kidomborodnék, ha valamely szép sárgás kővükből volna faragva, nem pedig bronzból, s a zöld háttér ennek hatását erősen le nem rontaná. Hangulatos képet nyújt Károlyi Sándor grófnak szép kis ülő szobra is a városliget Vajdahunyad várának elbűvölő udvarán.

A mondottak lovas szobrokra nézve is állanak, mert hátulról nézve azok sem lehetnek szépek. Az Andrássy Gyula grófé például a Báthory-utca tengelyében úgy áll, hogy az ebben az utcában járók csak oldalról, tehát a legkedvezőbben látják.

Ez alapján véve igen helyes volna, ha nem lenne körülötte egyúttal oly rengeteg szabad tér is. Tekintettel azonban erre, megfelelőbb lett volna közelébb tenni az országház épületéhez, miáltal a kedvező oldalnézet megmarad, s az elöntelen hátsó oldal kevésbé érvényesül. Ezzel ellentétben megfelelő Savoyai Jenő lovas szobrának állása, mert a várkertben járkálók voltaképpen csak oldalról, tehát legelőnyösebben látják. Szent István lovas szobra a Halász-bástyán keresetlen egyszerűségével, helyes és arányos nagyságával, s megfelelő gyönyörű környezetével elragadó művészi képet nyújt. Legyen szabad mellesleg egy külföldi mintaszerű példáról is megemlékezem. Ugyanis a „Grosse Kurfürst“ lovas szobrának elhelyezése Berlinben

tökéletesnek mondható: egy híd középső pillérének nyúlványán áll, akként, hogy a ló hossz tengelye a víz sodrával összeesik. Így azután elérték, hogy a szobrot hátulról senki sem láthatja, hanem csak kedvező oldalairól.

Am ha ülő és lovas szobrokra azok elhelyezése és környezete annyira fontos ez az állókra sem közömbös. Vegyük csak az andrássyúti körönd négy szobrát; látjuk, hogy túlságos közel állanak a nagyforgalmú útvonalhoz, mögöttük pedig minden cél nélkül nagy üresség terül el. Mily megokolt lett volna őket hátrább, a házakhoz közelebb s a meg szemlélésre alkalmassá tenni. Baross Gábor szobrára ugyanez mondható. Ugyanis a keleti indóház előtti parknak Rákóczi-út felüli csücskén lévén felállítva, közvetlenül előtte bonyolódik le Budapest legélénkebb közúti vasúti és kocsiforgalma, annyira, hogy a szobor meg szemlélése életveszedelemmel jár. Ha 25—30 méterrel hátrább helyezik, s az előtte emígyen keletkező kis térre néhány ülő padot tesznek, a szobor elrendezése igen sikerült volna. Legkevésbé szerencsés azonban Szent Gellért szobra ott a magasban, a hegyoldalon, mert exponált volta dacára, jóformán sehonnán sem lehet látni. Akár a budai, akár a pesti dunapartról nézzük, a távolság oly nagy, hogy alig látunk mást, mint egy emberalakhoz hasonló tömeget; ha pedig felmegyünk a sok lépcsőn, hogy közelebről szemügyre vegyük, a szűk helyi viszonyok miatt ennek az emberalakú tömegnek csak a hátát láthatjuk. Ellenben mindenképpen jól van a környezetbe beillesztve a halászbástya feljárójánál Hunyadi János és a lépcsők mellett a Szent György szobra.

Ha szorosán véve nem is szoborról, legyen szabad e helyen a calvin- és corvintéri szökőkutakról is megemlékezni. Mindkettő teljesen megfelel rendeltetésének, amennyiben szépségük, arányosságuk, szerencsés a fekvésük, s az által, hogy környezetükbe illenek, a város szépségét fokozzák, az ízlést nemesítik s a szemlélőben a lelki gyönyörűség érzetét keltik. Mindezt nem mondhatni a Lippay-György-utcának nevezett terecskén pár év előtt felállított Mária-kútról. Ez a tér oly kicsiny, s amellet oly magas házak környezik, hogy egy szobornak nem alkothatják megfelelő keretét, bár némileg enyhítő az a körülmény, hogy a Lósy-Imre-utca tengelyébe esik. Az sem mondható kellemes hatásúnak, hogy az oszlopra helyezett, s a gyermek Jézust tartó Mária csonka teste hófehér fényes anyagból van némi aranyozással, s így a többi részek szürke színével igen nagy ellentétben áll. Sokkal összhangzóbban hatna az egész mű, ha Mária és Jézus alakja tompán aranyozva volna. Bár Mechwart szobrának környezete megfelelő, s méretezése is helyes, mégsem tesz kielőgítő s megnyugtató hatást. Ez alighanem azért van, mert a mellszobor s alapja minden tagozás nélkül egygyé olvad, ezért azt a benyomást kelti, mintha a főalak az alazon levő alakok közt súlyestöböl emelkedett volna ki.

Egy másik, szobraink szépségét nagy mértékben lerontó tény az abban a már érintett körülményben vélem feltalálni, hogy túlnyomó részük bronzból készült. Ezeknek színe már magában véve sem szép, ami még szembeszökőbb, ha kellemes sárgás színű — mondjuk haraszi kőből készült lábazon állanak. Lényeges hiba, hogy e bronz-szobrok közül azok, melyek a ligetben, vagy egyebütt véletlenül zöld, tehát sötét háttér elé kerültek, alig láthatók, s legtöbb esetben csak világos színű lábazatuk érvényesül. Erre nézve két feltűnő példát akarok felhozni. Itt van az Ybl Miklósnak egyébként sikerült szobra, mely gyönyörű arányaival, s minden póztól mentes keresetlen állásával igazán kellemesen hatna a szemlélőre, ha kissé nagyobb távolságból nézve nem volna csaknem láthatatlan; de lábazata szép körvonalával előnyösen kiválik. A városigeti Washington-szoborra ugyanez az eset. Messziről nézve ennek is csak az alapzata látható. Ez pedig igen nagy kár, mert hiszen a szobroknak — nem tekintve a kegyeletet és hálát, melylyel nagyjainknak adózunk — az is rendeltetésük volna, hogy a város díszét, szépségét, fokozzák, azt azonban a majdnem láthatatlan szobrokkal elérni nem lehet. Ezekkel

Kovács István

1918. 252. k.
 E. J. ...
 ...

szemben mily szépen hatnak a Kígyó-téren Pázmány és Werbőczy, vagy akár a calvintéri szökőkút szobrai, nem is említve Semmelweisét, melyeken a szobor és az alapzat vagy az architektúra körvonala egymást kellemesen kiegészítik.

Nem válhatik előnyére egy szobornak, ha különféle mellékletek a főalakot elnyomják, s annak körvonalaival zavarják, — mint például a budavári honvédszobor. Itt a főalak mögött levő géniusz nemcsak hogy emennél nagyobb, de a szárnyak, a kezében tartott zászló, a hátra nyújtott láb s az ágyúroncsok következtében az egész zavart képet ad, s a szép főalak elveszti domináló voltát. Mennyivel szebb volna, ha a honvéd az ágyúroncsokon magánosan állana, vagy, ha már géniusz nélkül sehogya sem megy a dolog, az — tegyük fel — egy, közvetlenül a szobor mögött levő falon csak mint dombormű jelennék meg, tehát a főalak hatását le nem rontaná. A Bartha Miklós városligeti szobrát szemlélve pedig, ha nem egészen közlőrl, az alak mögött valami sötét tömeget látunk, mely annak körvonalaival nagyon zavarja. Csak közelebbi vizsgálódás után jövünk rá, hogy az egy ülőkére vetett köpönyeg. Hogy ennek mi a jelentősége, a néző nem igen tudhatja, azt azonban látja, hogy a szobor szépségének ártalmára van.

A vázoltakon kívül találunk még számos más apró hiányt is, mely a művészi hatást csökkenti. Így az Eötvös-szobor alakja egyik lábát, melyek természetszerűleg szilárd talajon kellene állni, annyira előre teszi, hogy csaknem fél talpa a levegőre lép, ezért a szemlélőben az állékonyság bizonytalanságának érzetét kelti. Ugyanez áll a József nádor szobrára is, tetézve azzal, hogy az a nagyon élénk forgalmú Fürdő-utcának hátát fordít. Valószínű, hogy akkor, amidőn ezt a szobrot felállították, a Lipót-város még nem, de a József-tér mai alakjában bizonyára már akkor is meg volt, úgyszintén — habár kiépítetlenül — a Fürdő-utca is s a József-térnek már akkor mintegy főbejáratát képezte. Hiba volt tehát a szobrot egy, bár meglevő, de házak által elfakart s nem látható városrész, a Belváros felé fordítani. De lett légyen az akkori állapot bármilyen, a mai viszonyok megkövetelik, hogy a szobrot arccal a Fürdő-utca felé fordítsák, ami alig járna számottevő költséggel. Csekély hiba az is, hogy Petőfi egyébként lendületes szobrán a költő, amint a „Talpra magyar“-t szavalva jobb karját kinyújtja, valamennyi ujját szétterjeszti (úgyszintén Eötvös is). Vagy nézzük Veres Pálné kis szobrát az Erzsébet-téren. Helyes-e, hogy egy ily tisztes matróna átvett lábbal ül? Ez, enyhén szólva, legalább is nem nőies. Valószínű, hogy a művész mintázás közben nem gondolt arra, hogy alakja magas lábazatra téve másként fog hatni, mint a föld színén s a ruházat ráncvetésének kedvéért csinálta így. Mennyivel helyesebb lett volna egyik lába alá kis számolyt tenni, miáltal a ruházat érdekesebb ráncvetése szintén el lett volna érhető. Nagy kár, hogy ezen, máskülönben szép ülő szobrocská szintén nagy szabad téren áll, ezért hatása nem lehet tökéletesen művészi.

Lehetséges, hogy az utóbb mondottakat sokan kicsinyeskedésnek fogják minősíteni. De hát az apró megfigyelések sok esetben nem fontos tényezői-e a művészetnek?

Csodálatos, hogy muzeumokban és múkiállításokban mily gondossággal s körültekintéssel járnak el, s mennyire ügyelnek arra, hogy a kiállított tárgyaknak megfelelő színű legyen a hátere, hozzá illő a környezete, előnyös a megvilágítása stb. szóval, hogy azoknak szépsége minél jobban érvényesüljön; a városban felállítani szándékolt szobrokra az ilyesmikkel törődni nem igen jut eszébe senkinek, ami már eddig is számos balsikernek volt okozója.

Németországban egy művészbizottság épp most foglalkozik azzal, hogy a rossz szobrokat beolvasztás végett kiválassza. Nem volna-e ez Budapesten is megokolt s időszerű? Míg a világ világ lesz, ily jó alkalom nem fog többé kínálkozni, hogy szép fővárosunk nem szép szobrairol megszabaduljon. *)

Rozinay István.

*) Az ezredéves emléket tárgyaló közlemény e lap 1917. nov. 18-iki számában jelent meg.

VEGYESEK.

Kinevezések. A keresk. miniszter az Orsz. Középítési Tanács tagjaivá hat évre kinevezte: Alpár Ignácot, Bálint Zoltánt, Bláthy O. Tituszt, Czáló Adolfot, Fischer Henriket, Fock Edét, Gerster Bélát, Grittner Albertet, Hansmann Alajost, Herrmann Miksát, Hüttl Dezsőt, Kandó Kálmánt, Kauszer Józsefet, Korb Flórist, Kossalka Jánost, Kovách Lajost, Kovács S. Aladárt, Mandel Gyulát, Méhely Kálmánt, Nagy Virgilt, Pecz Samut, Pöschl Imrét, Pucher Istvánt, Rejtő Sándort, Sándy Gyulát, Sármezey Endrét, Schimanek Emilt, Schulek Frigyeszt, Stromszky Sándort, Szarvasy Imrét, Szilágyi Lajost, Szontágh Tamást, Wellisch Alfrédet, Zelovich Kornélt és Zielinszki Szilárdot. Hivatalból tagjai a tanácsnak: Hartig Sándor, Dicsőfi Kálmán, Buday Béla, Melobiczky János, Morvay Jenő, Beke József, Szántó Albert, Keresztes István, Rudán Amadé, Tolnay Kornél, Korányi Kálmán, Follert Károly, Barthos Andor, Ladányi Jenő, Kallós Bertalan, Papp Arpád, Némethy Károly, Barta Ernő, Józsa László, Kertész K. Róbert, Sváb Gyula, Záborszky István, Magyary Dezső, Mezey Zoltán és Pisacic Agost. Titkár Buday Béla, jegyző Barsy Károly.

A szerzői jogról pár hét előtt az igazságügyi miniszteriumtól a szaktestületeknek — véleményezés végett megküldött törvényjavaslatnak a képzőművészet alkotásairól szóló IV. fejezetének ide vágó szakaszait ide iktatjuk: 60. §. A képzőművészet — rajz, festés, építészet, szobrászat, metszés, könyomás stb. — alkotásainak egészben vagy részben többszörösítésére, közzétételére, forgalomba helyezésére és mechanikai vagy optikai készülékek segítségével való üzletszerű bemutatására a jelen törvényben meghatározott védelmi időn belül a mű szerzőjének van kizárólagos joga. Többszörösítésnek kell tekinteni az utánképzést, építészeti művekre pedig az utánépítést is. — 61. §. A képzőművészet alkotásainak többszörösítése, közzététele, forgalomba helyezése vagy pedig mechanikai vagy optikai készülékek segítségével való üzletszerű bemutatása, ha az a szerző beleegyezése nélkül történik, a szerzői jog bitorlásának tekintendő. — 62. §. Nem tekintendő a szerzői jog bitorlásának: 1. oly egyes másolatoknak nem építés útján való ingyenes előállításnak, amelyek nem terjesztés céljából készültek; az ilyen másolatokra azonban az eredeti mű szerzőjének jegyét, nevét vagy nevének kezdőbetűit használni, továbbá ilyen másolatokat kiállítani vagy üzletszerűen használni a 18. §-ban megállapított büntetés terhe alatt tilos; 2. utcákon, köztéren és más, a közönség részére nyitva álló helyeken a szabadban maradandólag fölállított műveknek — még pedig ily építészeti művekre pusztán ezek külső látóképének — többszörösítése rajz, festés, metszés, könyomás vagy fényképezés útján; 3. már megjelent vagy maradandólag nyilvánosan kiállított egyes művek hű többszörösítésének csupán a szöveg értelmezése végett, a cél által indokolható korlátozott terjedelemben fölvétele olyan nagyobb munkába, amely tartalma szerint önálló tudományos vagy ismeretterjesztő műnek tekinthető, avagy olyan gyűjteménybe, amelyet többek műveiből kizárólag iskolai vagy oktatási használatra szerkesztettek, feltéve, hogy az ismert forrást és a művön esetleg megjelölt szerző nevét világosan megnevezték. — 66. §. Iparkészítményekre mint ilyenekre a jelen törvény rendelkezései nem alkalmazhatók; iparművészeti termékekre — amennyiben képzőművészeti alkotások — a jelen törvény védelme kiterjed. — Megjegyezzük, hogy a törvényjavaslat megokolása szerint az új törvény Magyarországnak a *berni nemzetközi Unióba* való belépése következtében az 1884. évi XVI. törvénycikk egyes intézkedésének csak megfelelő módosítása, illetőleg kiegészítése. Az Unióba való belépés végett az igazságügyminiszter amazzal egyidejűleg készített törvényjavaslatot.

Építőművészi tervtár. Dr. Weiskirchner bécsi polgármester Bécs város részére építőművészi tervtárát (levéltárát) óhajta létesíteni, mely célból a Bécs város műszaki hivatal főnökéhez dr. ing. H. c. Goldemund-hoz fölhívást intézett, utóbb nevezettet megbízván, hogy a jelzett eszme megvalósítása céljából megfelelő javaslatot terjesszen a polgármester elé. „A polgármester kívánatosnak tartja az építő művészek fényes tevékenységét állandó emlékezetben tartani” és hiányát érzi annak, hogy „szakmájuk oly kiváló mestereinek, mint aminők Schmidt, Hansen, Semper, Ferstel és Hasenauer voltak, működésük színterén e szakfériaknak nagy tehetségük látható eredményei: kézi rajzaik, vázlataik és terveik nincsenek összegyűjtve”. De épp így kívánatosnak tartaná, „hogy itt képviselve legyenek, az így szervezett tervtárban, az e nagy mesterek nyomdokaiban haladó és Bécsnek első városfejlesztő munkálataiban részt vett építő művészek is”. „Az utóbbiakat abban az épületben véli elhelyezni, mely az új városi muzeummal kapcsolatban emeltetnék és itt állítanák föl azt a városi építészeti gyűjteményt, melyet a városi műszaki hivatal fog Nagy-Bécs technikai fejlődéséről a nagyközönség részéről is könnyen hozzáférhetően berendezni”. A „Deutsche Bauzeitung” dr. Weiskirchner bécsi polgármester ezen

Kaiser József
éltén.

l.

Főiskolai emléke

83. l.

a bekövetkező események előtt és rettegéssel fogadták az újabb híreket Sopron és Szombathely felől, hogy a király osztrák fegyveres csapatokkal készül Budapest ellen vonulni, nem kevésbé nagy volt a konsternáció és a tanácstalanság a benfentes politikuskok, sőt a kulisszák legelrejtettebb titkaiba beavatott legfőbb korifeusok között is.

Hiszen gróf Bethlen, a féléves miniszterelnök, aki a husvéti királylátogatásba belebukott Teleki Pált váltotta fel, hónapok óta azon fáradozott, hogy a hallatlan Habsburg-bonyodalom hullámait elsimítsa és csak éppen az előző napon Pécssett hatalmas beszédet mondott éppen a királykérdésről, párthiveinek nagy táborától követte, s az egész ország élénk figyelmétől kisérvé, amely nyilatkozatában igyekezett mindkét felfogást valló — legitimisták és antilegitimisták — óhajait kielégíteni, illetve józanul összegezgetni.

A kora délelőtti órákban már megteltek a politikai klubok és az egységes párt Eszterházy-utcai helyiségében egyik idősebb, előkelő politikus sorra fejtegette az elmúlt félév esemé-

Kaiser Försch

Thieme Becker

XX. 33, 34 l.

(Lyka)

Kaiser József
építés -

rod
~

Kiss Péterkath Magyar

352. l -

arcrepe

no. 353. l.

„EUROPA

film-, könyv-, lapkiadó
könyvkiadó

 V., Róthermere-u. 12.
Telefon: 127-837.

Kaiser József

a Gyóni János Kent
Léve Diplom
Szerzője

Kiss Sziklath Magz

354, 355. l.

EUROPA
FILM-, KÖNYV- ÉS LAPTERJESZTŐ
ÉS KÖNYVKIADÓ R.T.

Dr. T. Bohnerer - n 12.

Kaiser Josef
epitón

ered
2

Lottok. 95. l.
96. l.

közlemények

sium, 1533. Tehát a segesvári ötvösczéh pecsétnyomója 1533-ban készült. Az irást a püspök süvegje két részre osztja, még pedig úgy, hogy az R betűt ketté vágja.

A pecsét középső részében itt is ötvösművön dolgozó püspököt (Eligius?) látunk. Fején díszes süveg, arcza borotvált, főpapi palástja és alsó ruhája bő redőkben omlik alá. Kis széken ül, baljával az edényt, jobb-
jával pedig a kalapácsot tartja. Előtte az ismeretes üllő, háta mögött pedig két rózsával leszegezett kárpit látszik.

A szebeni és a brassai ötvösczéh iratain e pecséttel igen sokszor találkozunk, még pedig vagy piros spanyolviaszba, vagy arra helyezett papírra ütve.

V. MAROSVÁSÁRHELY. Az újabb és nagy czéhpecsétek közé tartozik, ovális alakú, magassága 4, szélessége 3 cm. De középső része valószínűleg a régibb pecsétnyomó rajza után készült, ez azonban a XVIII. századnál nem régibb. Körirata :

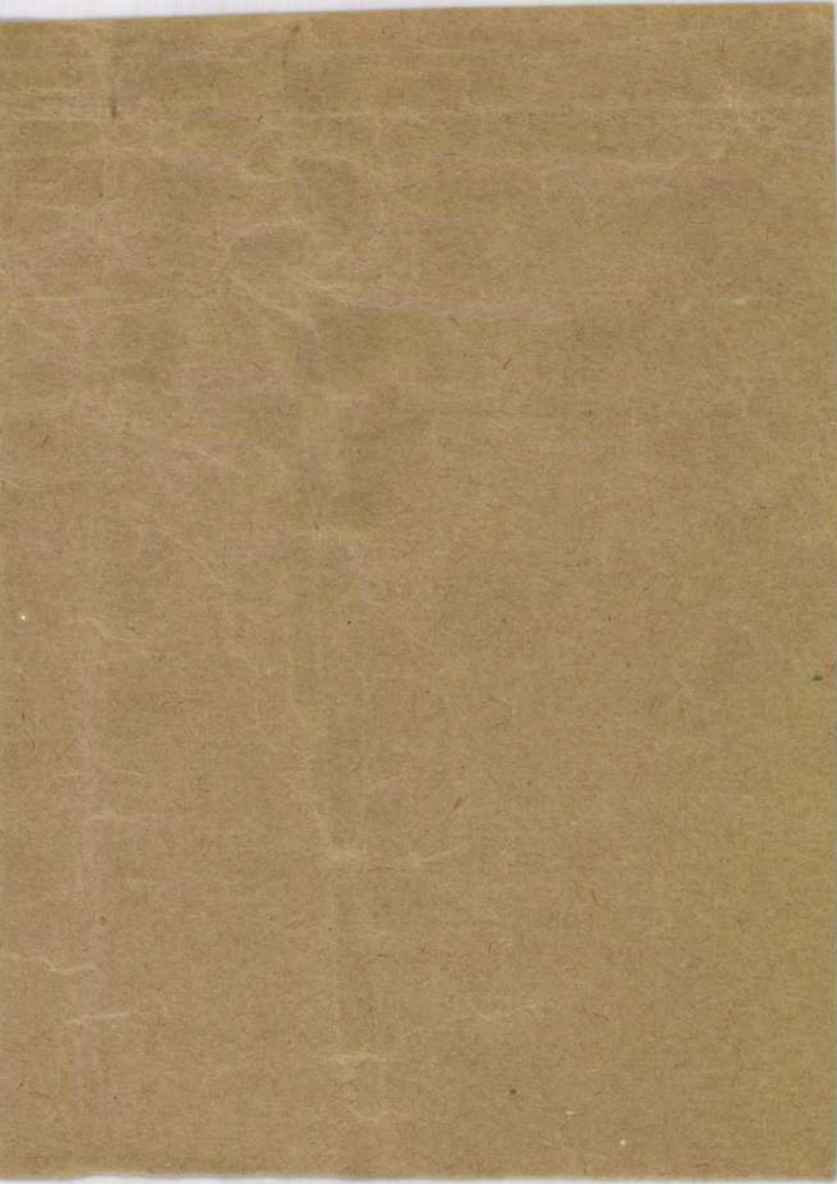

* SIGILL : ARG : ET AURI
FABROR : IN M : VASAR-

K a u s e r J ó z s e f 1848 - 1919

** Jézus szive temploma
MAV nyugdíjpalota a Köröndön
Erzsébet krt 19 sz bérház
Baross u. 13 sz. ház
Fővárosi Iparrajziskola Török Pál u
Lipótvárosi templom belseje
Népszínház átalakítása

Lechner Jenő dr
jegyzete

Käuser Löscheid

1.

Liköör FKT löst

202. l.

203. l.

24/5/54

kötött előadása az *Autogén hegesztésről és vágásról*. Az előadó az új eljárást ismerteti és annak előnyeit kísérletekkel mutatja be, összehasonlítva az eddigi eljárásokkal. Az előadás után a jelenlevők saját maguk is végeznek próbákat. Végül az elnök köszönetet mond a nagyon tanulságos előadásért.

A Temesvári Osztály ülése április hó 8-án. Elnök: *Wallandt* Ernő, jegyző: *Meskó* István. Jelen van az osztály tagjainak nagy része és számos vendég, köztük sok hölgy is.

Elnök a megjelent díszes közönséget szívélyesen üdvözölvén, felkéri *Szedlácsek* Lászlót *A krassószőrénymegyei árvizek rombolása a közutakon* címen hirdetett felolvasásának megtartására.

Az előadó részletesen leírja azokat az árvízpusztításokat, melyeket a múlt év június és szeptember havában Krassószőrény vármegyén átvonult nagy felhőszakadások okoztak s a megye $\frac{2}{3}$ -ad részét úgyszólván rombadöntötték. Érdekes tanulságokat von le az utak és műtárgyak építése szempontjából és kiemeli a vasbetétes betonhidak rendkívüli ellenállását az árvizekkel szemben és fölényüket a többi más anyagú híd-szerkezetek fölött. A jellegzetesebb közúti rombolások színhelyeit vetített képekben mutatja be. Végül az elnök köszönetet mond az érdekes előadásért.

A Szegedi Osztály április 23-án tartott II. (évi rendes) közgyűlése. Elnök: *Reök* Iván; jegyző: *Hoffer* Imre titkár. Jelen volt 35 tag.

Elnök az ülést megnyitja, méltatja az Egyesület múlt évi munkálkodását, mely kielégítő.

Hoffer Imre titkár előterjeszti az Egyesület múlt évi működéséről szóló jelentést. *Bíró* Benő igazgató az Osztály zárszámadásait és a jövő évi költségelőirányzatot mutatja be.

A titkári állásra újból *Hoffer* Imre felső-ipariskolai tanárt és a számvizsgáló bizottsági tagságra *Taussig* Ármin Máv. mérnököt választják meg.

Elnök bejelenti, hogy az Osztály május hó 14-én tartja avató ülését, melyre az ország valamennyi műszaki testületét meghívja. Az ünnepség részletes programját az Elnökség a napokban teszi közzé.

A napirend tárgyalása után *Farkas* Árpád egyesületi jegyző terjeszti elő a választmány-nak azt az indítványát, hogy *Lázár* György dr. kir. tanácsost, Szeged város polgármesterét, Szeged város műszaki létesítményeinek lelkes és fáradhatlan vezérét, az Osztály dísztagjává válassza. Jelenlevők az indítványt lelkes éljenzéssel elfogadják. Az Osztály ez alkalomból *Reök* Iván elnök vezetése alatt *Lázár* György dr. polgármester előtt küldöttségileg tisztelgett.

Kitüntetés. Ófelsége a személye körüli minisztérium ideiglenes vezetésével megbízott magyar miniszterelnök előterjesztésére *Kaiser József* budapesti építésznek, az építő művészet terén szerzett érdemei elismeréséül, a magyar királyi udvari tanácsosi címet, a magyar pénzügyminiszter előterjesztésére *Vnutschó* Ferenc bányatanácsosnak, a káliumsó és földgázra való kutatások és mélyfúrások érdekében kifejtett buzgó működése elismeréséül, a főbányatanácsosi címet és jellegét, a magyar földművelésügyi miniszter előterjesztésére *Landgraf* János miniszteri osztálytanácsosnak a miniszteri tanácsosi címet és jellegét, *Zauner* Alajos főmérnöknek a műszaki tanácsosi címet és jellegét adományozta és azonkívül megengedni méltóztatott, hogy *Harkányi* József miniszteri titkár-bíró az olasz Szent-Móricz-

és Lázár-rend tisztí keresztjét, továbbá *Pulszky* Garibaldi, a cs. kir. szab. kassa-oderbergi vasút vezérigazgatója a II. osztályú porosz vaskoronarendet elfogadja és viselhesse.

A szolnoki tiszpart és az összefüggő területek rendezésére kiírt tervpályázat eredménytelen maradt, amennyiben a beérkezett 11 pályamű egyikét sem találta a város képviselő testülete kivételre alkalmasnak s ekként a pályadíjat ki nem adta.

A pályaműveket szerzőik a városi mérnöki hivatalban átvethetik.

NAPIREND.

Hétfőn, május 1-én este 7 órakor a mű- és középítési szakosztályok ülése Czigler Győző emlékeztetőre a következő tárgysorozattal: 1. *Sándy* Gyula elnöki megnyitja. — 2. *Nagy* Virgil ünnepi beszéde. — 3. *Schulek* János: A Czigler-plakett bizottságának jelentése. — 4. A Czigler-plakettek kiadása.

Hétfőn, május 1-én este 8 órakor a mű- és középítési szakosztályok ülése. Tárgyak: 1. A mérnöki és építési díjszabás revíziójára alakítandó bizottságba 6 tag választása. — 2. A vasvármegyei közkórház és a debreceni kereskedelmi és iparkamara székháza pályázatának bíráló bizottságába 1—1 rendes és 1—1 póttag választása. — 3. Folyó ügyek, indítványok. — *Ülés után társas vacsora.*

Szerdán, május 3-án este 7 órakor a geodéziai szakosztály ülése. Tárgyak: 1. A mérnöki és építési díjszabás revíziójára alakítandó bizottságba 3 tag választása. — 2. A geodéziai díjszabás tervezetének tárgyalása. — 3. Folyó ügyek, indítványok.

Szombaton, május 6-án este 7 órakor a gépészeti, gyáripari, elektrotechnikai és bányászati-kohászati szakosztályok ülése. Tárgyak: 1. A *Cserhát- emléklakett* szabályzata. — 2. A *Cserhát-pályadíj* szabályzata. — 3. A mérnöki és építési díjszabás revíziójára alakítandó bizottságba 6 tag választása. — 4. A szakosztályok működő bizottságának megválasztása. — 5. Folyó ügyek, indítványok. — *Ülés után társas vacsora az Országos Kaszinó pincéjében.*

ÉRTESÍTÉS.

Az építőmunkák elszámoló szabályzatait a mű- és középítési szakosztályok által kiküldött bizottság elkészítette s ezeket a május 8-án tartandó szakosztályi ülés tárgyalja. A bizottság tervezete a titkári hivatalban megszerezhető.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Temesvári Osztálya május 21. és 22-én kirándulást rendez az *Aldunára és Herkules-fürdőre*. A kirándulás részletes programja és a feltételek a titkári hivatalban megtekinthetők. *Felkérjük tagtársainkat, hogy a kiránduláson minél nagyobb számban résztvenni szíveskedjenek.*

A Magyar Hajózási Egyesület május 6-án szombaton d. u. 6 órakor tartja közgyűlést székházunkban. Tárgyak: 1. Elnöki megnyitó beszéd. — 2. Évi jelentés előterjesztése. — 3. Jelentés a szakirodalmi pályázatról. — 4. *Fábrý* Frigyes: A pozsonyi kikötőről. — 5. Zárszámadás és költségelőirányzat előterjesztése. — 6. Választások. — *Ülés után társas vacsora.*

FIGYELMEZTETÉS.

Állásokra vonatkozó kishirdetések a 236., 250., 251. és 252. oldalakon.

Meghívó.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Szegedi Osztálya 1911. évi május hó 14-én, vasárnap avató közgyűlést tart, melyen Egyesületünk testületileg részt vesz.

A kirándulás programja a következő:

Indulás Budapestről nyugati p. u. szombaton, május hó 13-án d. u. 2 óra 30 perckor, érkezés Szegedre 6 óra 8 perckor. Fogadás az Osztály részéről. Elszállásolás, melynek rendezéséről az Osztály gondoskodik. Este 8 órakor ismerkedési estély a „Kass“-ban. Vasárnap, május hó 14-én d. e. 10 órakor avató közgyűlés a városi székház közgyűlési termében a következő tárgysorozattal:

1. *Reök* Iván osztályelnök elnöki megnyitja.
2. *Kájlínger* Mihály egyesületi elnök avató beszéde.
3. *Söpkéz* Sándor előadása: A mérnök munkája az ökonomia fejlesztésében.
4. *Tóth* Mihály városi főmérnök előadása: Szeged város középítkezései.
5. Indítványok.
6. Zárszó.

Avató ülés után *Vásárhelyi* Pál szobrának és a *Bertalan*-emléknek megkoszorúzása. Délután 1 órakor díszebéd a „Kass“-ban. Délután 4 órakor kirándulás a Tiszán hajóval és séta Újszegedre. Este színelőadás a városi színházban.

Május hó 15-én hétfőn délelőtt Szeged város közműveinek és ipartelepeinek megtekintése.

Felkérjük t. tagtársainkat, hogy ezen az ülésen minél nagyobb számban megjelenjenek és részvételi szándékukat legkésőbb május 9-éig egyleti irodánknak bejelenteni szíveskedjenek. A Budapestről szombaton délután utazó tagtársaink részére külön vasúti kocsikról gondoskodunk.

Jelentkezési ív az egyleti irodában.

Visszatapas Szegedről május 14-én délután 3 óra 17'-kor, éjjel 1 óra 45'-kor; május 15-én reggel 6 órakor. Érkezés Budapestre délután 6 óra 35'-kor, reggel 7 óra 20'-kor, illetve 9 óra 20'-kor.

A közgyűlésre Egyesületünk a jelentkező budapesti és vidéki tagjainknak lakóhelyükről Szegedre és vissza a m. kir. államasutak vonatain felárú menetjegy-kedvezményét kérte. Aki e kedvezményre igényt tart, szíveskedjék ebbeli kérelmét a jegykiállítási Máv. illeték fejében 50 fillér lefizetésével, Egyesületünknel mielőbb bejelenteni.

Tagjainkat kérjük, hogy egyesületi jelvényünket feltűzni szíveskedjenek.

Az igazgató.

Lejáró tervpályázatok:

Máj.	1. Pozsonyi ág. h. egyházközség: diakonissza-épület, kórház és árvaház tervezése. Díjak: I. 1500 K, II. 1000 K, III. 500 K. Megvételi díjak 500 K.
"	5. Budapest székesfőváros tanácsa: nyilvános könyvtár és közművelődési intézet tervezése. Díj k.: I. 3000 K, II. 2000 K, III. 1000 K. Megvételi díjak: 800 K.
"	31. Debre eni kereskedelmi és iparkamara: székház tervezése. Díjak: I. 2000 K, II. 1000 K, III. 500 K. Megvételi díj 500 K.
Jun.	15. Vasvármegye közönsége: Szombathelyen közkórház tervezése. Díjak: I. 2500 K, II. 1000 K, III. 600 K. Megvételi díj: 400 K.*
"	15. Budapest székesfőváros tanácsa: teletömb-szabályozás és beépítés. Díjak: I. 2500 K, II. 1500 K, III. 1000 K. Megvételi díj 500 K.
Aug.	8. Göttög belügyminiszterium: igazságügyi palota tervezése. Díjak: I. 20000 frc, II. 10000 frc.

* Megkeresésünkre az I. díjat 1500 koronáról 2500 koronára emelte fel a kiíró hatóság, s ezzel a pályázat mindenben megfelel a szabályzatnak.

SZEMLE

A legnagyobb völgyzárógát Európában most létesül, még pedig Hemfurt mellett Waldeckben, ahol az Edder-völgyben ez év elején kezdődött meg a hatalmas völgyzárógát építése, melynek medencéje nem kevesebb, mint 220 millió m^3 vizet tározhat. A zárfal építését már megkezdették. Magassága közel 50 m, alapszélessége 40 m, koronájának szélessége 25 m és hosszúsága közel 400 m lesz. A zárfal építésére a közeli hegyekből fejtett köveket a völgy felett 70 m magasan épített, hatalmas vaspillérek nyugvó vaskötelpályán szállítják. A zárfal építése 7 millió K-ba kerül. Mivel a vízraktárul szolgáló völgy közel 25 km hosszú, egész falvakat kell a föld színéről eltüntetni, úgy hogy csupán kártérítésül közel 12 millió K-át fizetnek ki. A horribilis völgyzárógáttal kettős feladatot akarnak megoldani. Elsősorban az eddigi gyakori áradásokat akarják megszüntetni, másodsorban pedig a Felső-Weseren Hannover-Münden és Hameln között a természetes vízfolyást akarják szabályozni olyképpen, hogy a hajózás még a legalacsonyabb vízállás mellett is lehetségessé váljék. A zárógát azonkívül esetleg a létesítendő nagy átlós csatorna vízkészletét is gyarapítani fogja és mesterséges öntöző- és vízellátó telepek vízszükségletét is kielégítheti. A völgyzárógát vízerejét nagy elektromos centrálé építésénél is értékesíteni akarják s végül azzal a gondolattal is foglalkoznak, hogy a völgyzárógát állóvizét nagyarányú halastó útján haltenyészési célokra is kihasználják. (*Gesundheit*, 1911. 36 k., 178. l.) H. Gy.

Hídépítés. Joseph Melan okl. mérnök, udvari tanácsos, a prágai német nyelvű műegyetemen a hídépítés tanára, három kötetre tervezett *Der Brückenbau* című munkájának most jelent meg az első kötete, mely a hídépítkezésekkel általában és a fahidakkal kimerítően foglalkozik. (Megjelent Franz Deuticke könyvkiadónál, Wien és Leipzigben 1910-ben.) A második kötet a tömör ívhidak és boltozatuk elméletét s ennek kapcsán a kő- és vasbetonhidakat fogja tárgyalni, a harmadik és utolsó kötet pedig a vashidakat fogja ismertetni.

Szerző ezen művét főképpen hallgatóságának szánta s mint az előszóban kifejti, több teljesen kidolgozott példát akar nyújtani, mint amennyi a műegyetemi előadások alkalmával lehetséges és jó szerkezeti rajzokat kíván adni. Törekszik kis terjedelemben, hogy kezdők, vagy nem nagyon gyakorlott szakemberek is megtalálhassák benne, amire szükségük van. Ezzel a hallgatóságnak használható kézikönyvet ad és másrészt gyakorlati embereknek jó tanácsadóval szolgál.

A hidak általános tárgyalásának során a hidak csoportosítása, a szerkezetek rendszereinek megismertetése, a nyílások nagyságának meghatározása és célszerű beosztása után, a hidakat igénybe vevő

erőkre tér át. Az önsúly, a mozgóterhelés, a dinamikus hatás, a szél-nyomás, a hőmérsékváltozás, a centrifugális és fékező erő hatásait és ennek mértékét minden eshetőségre való tekintettel ismerteti. Tekintve, hogy ez a munka a hidak tervezésénél szükséges statika anyagát is felöleli, mielőtt a különféle hidakat tárgyalná, előrebocsátja a statika legszükségesebb fejezetét: a kéttámasztós gerendatartók elméletét. Kiterjeszkedik állandó és mozgó terhelésre, közvetlen és közvetett átvitel eseteiben s a kéttámasztós gerendatartókkal kapcsolatosan tárgyalja a konzoltartókat, a csuklós, statikailag határozott többtámaszú tartókat, sőt a statikailag határozatlan rendszerűek közül a befalazott és a többtámasztós csuklólan tartókat is. Kár, hogy a gerendatartók elméletét majdnem teljesen számítás alapján származtatja le s grafikus eljárást csakis ott alkalmaz, ahol az úgyszólván elkerülhetetlen; már pedig bizonyos, hogyha néha a számítás a szerkesztésnél egyszerűbbnek és érthetőbbnek is látszik, sohasem oly áttekinthető, sohasem nyújt oly világos képet és a valóságban nem is egyszerűbb, mint a szerkesztés.

A fahidak teljes ismertetése ezen első kötetbe került; megtalálunk benne mindent, ami a gyakorlat szempontjából szükséges. Az anyag tulajdonságaival (szilárdság, igénybevehetőség stb.) kezd, utána reátér a fakötésekre; a közúti és vasúti fahidak pályaszerkezetének tárgyalása után a mindenféle rendszerű fahidak főtartói kerülnek sorra. Külön felemlítést érdemel az összetett gerendatartók egymás fölé helyezett s fogazással vagy ékeléssel összeerősített fatartók számítására vonatkozó levezetés, melylyel Bittner eljárásából kiindulva meghatározza, hogy az összetett gerendatartó, egységes gerendatartónak képzelve, a tényleg egységes tartó mily mértékében vehető hajlításra igénybe. A feszítőműveket a virtuális elmozdulások elvének felhasználásával számítja; hasonló, de nem ily általánosan alkalmazható eljárást követ, mint Müller-Breslau, a „Die graphische Statik der Baukonstruktionen” című munkájában. A feszítőművek és a Howe tartóshidak tárgyalása után a fából készült pillérek ismerteti.

A mű használhatóságát fokozzák a függeléként csatolt táblázatok; ezek megadják azt a legnagyobb nyomatótkot, mely bármely szokásos nyílás esetén, normális vonatterher mellett keletkezik.

Ily nagy anyagot magában foglaló és mégis kiterjedelmű munka természetszerűleg csakis a legszükségesebbet tartalmazza; éppen ezért szükséges lenne mindenütt megnevezni néhány oly forrást, mely a szóbanforgó részzel behatóan foglalkozik s lehetővé tenné, hogy a kutató az ismertett eljárásokat kimerítően, a felemlített hidakat pedig részletesen megismerhesse. Szerző azonban az általános hídépítéstanra vonatkozólag egyetlen forrásmunkát sem, a fahidakra nézve pedig csak néhány enciklopédiát jelöl meg. *Enyedi Béla.*

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK

A mű- és középítési szakosztályok ülése április 24-én. Elnök: *Sándy Gyula*; jegyző: *Rerrich Béla*. Jelen van 54 tag.

Elnök az ülést megnyitja, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri *Fleischl* Róbert és *Fritz* Oszkár tagokat, majd felkéri *Schoditsch* Lajost a „Népszállók” címen bejelentett előadásának megtartására. Előadó behatóan ismerteti azokat a körülményeket, melyek újabban a nagyobb városokat ilyen építkezések létesítésére serkentik, és az újabb angol-, német-, francia- és olaszországi ily természetű intézményeket, majd az általa és *Eberling* Béla építészársával egyetemben tervezett székesfővárosi népszálló épületét. Előadását számos vetített képpel kíséri. Elnök úgy a szakosztályok, mint a saját nevében megköszöni az érdekes előadást.

A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség nyáron tartandó nagygyűlésére a szakosztályok választás útján *Jakabffy* Zoltánt és *Medgyaszay* Istvánt küldik ki.

Vas vármegye alispánja a Szombathelyen építendő vármegyei kórház, a debreceni kórház és a parkamara új székháza épületei terveire hirdetett pályázat bíráló bizottságába kéri az Egyesület képviselőit. A szavazás a jövő ülés napirendjére tüzetik ki.

A budapesti VIII. ker. járásbírósnak tiszteletdíj megállapítása ügyében a szakosztályok *Eberling* Bélát, az orsovai járásbírósnak hasonló ügyben *Fritz* Oszkárt ajánlják. A *Fleischl* Róbert által megfogalmazott, a „Torontálvármegyei magyar közművelődési egyesület”-hez küldendő átirat tárgyalását az előrehaladott idő miatt a következő ülés napirendjére halasztják.

Wälder Gyula a pozsonyi ág. hitv. egyházközség diakónisa épület, árvaház és kórház tervpályázata ügyében abból kifolyólag, hogy az egyházközség nemcsak hiányos, de egymástól lényegesen eltérő helyszínrajzokat adott ki a pályázóknak, kérdést intéz a szakosztályokhoz, hogy ily körülmények

között kiküldött tagunk a bírálatban részt vehet-e. A kérdéshez *Fleischl* Róbert, *Sváb* Gyula, *Fritz* Oszkár, *Nagy* Virgil, *Somló* Emil, az elnök és *Rainer* Károly szólnak hozzá és végre is az elnök indítványára elhatározzák, hogy ebben az ügyben a kiküldöttünknek utasítást nem adhatunk s teljesen reábízzák a szakosztályok, hogy meggyőződése szerint járjon el. Az elnök még bejelenti, hogy *Molnár* Sándor és *Hoffmann* Dezső képesített építőmesterek, valamint *Novák* Ede és *Hochholzer* Ödön okl. építészek a szakosztályokba óhajtanak lépni. Felvételük felett a jövő ülés határoz. Elnök az ülést erre bezárja.

A Debreceni Osztály ülése április 8-án. Elnök: *Pfeiffer* Gyula; jegyző: *Sztankay* F. Béla. Jelen vannak az Osztály számos tagján kívül a helybeli gépgyárosok, lakatosok és kovácsmesterek mintegy 150-en.

Az ülés egyedüli tárgya *Lakos* Béla budapesti vállalkozó mérnök kísérletekkel egybe-

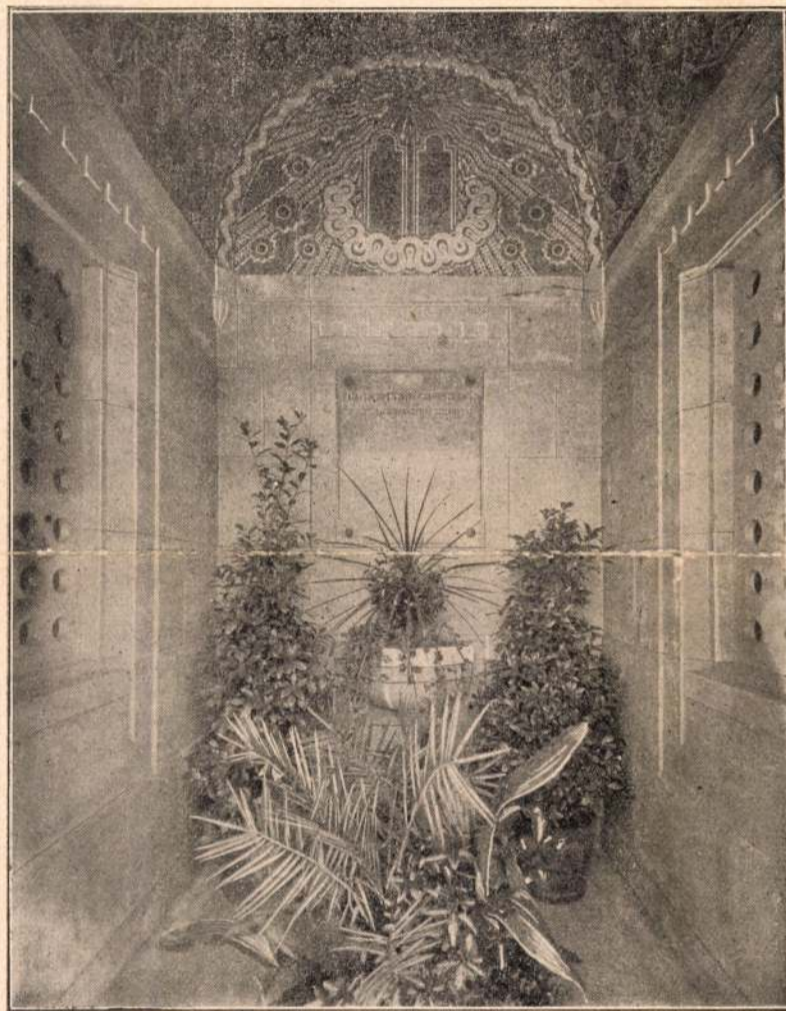
Rainer Károly

karon egymással szemben találkozik és folytatólag lefelé haladva, a jobb- és baloldali földszinti bejárók előtt levő, alig 14 négyzetméternyi helyen a lépcsőkar úgynevezett pihenőjén az innen kifelé áramló földszinti közönséggel keverődik össze.

Úgy, amint jelenleg az állapot fennáll, ez még elég tűrhetőnek mondható; de hogyan lesz ez *ezután* a szóban forgó átalakító javaslat elfogadása esetében, amely után az erkélyről és erkélypáholyokról leendő 240 fővel megnagyobbodott közönség is ide tömörülne, amelyet azonkívül még 20 székkal megszáporítani javasolnak.

A fentemlített körülménynél fogva e pihenők már jelenleg is, az előadások végével a zsufoltság benyomását keltik; mennyivel inkább fogják ezt az érzést kelteni, ha újabb minden oldalon még $\frac{240}{2} = 120$ személylyel több fogna e helyeken tolongani.

2. ábra. A sírkápolna belseje.

Megjegyzem, hogy ez az úgynevezett nagylépcső építészeti remekmű, amely tökéletesen megállja helyét addig, amíg az több járóközönséggel túlterhelve nincs, mint amennyire eredetileg építve volt.

Áttérek egy másik, a színházépület fontos tényezőjének, az új létszámhoz képest a ruhatáraknak kibővítésére. Az, hogy a 250 személynek megfelelő ruhatártöbblet hol és mily más, de a mostani helyében igénybe *nem* vehető és egyáltalán rendelkezésre *nem álló* térésekből miként fog kibővülni, amikor a mostani helyiséget már ma is szűknek mondják, a királyi udvartartás jogának csorbítása nélkül, illetőleg az ő emeleti helyiségeinek igénybevétele nélkül alig lesz megoldható.

Az a körülmény, hogy a földszinti ülések száporítása a térség megnagyobbítása nélkül csak az egyes ülések, vagy az ülések közti síkator megszüktetésével jár, vagy az, hogy egy erkélyszornak, főleg pedig páholsornak a földszinti páholyok

főlé és elé építése, a fölfelé való kilátás elvonása által a legkedveltebb páholyok elértéktelenítését fogja eredményezni, nem szorul külön bizonyításra.

Hátra volna még a *szépészeti kérdés* méltatásáról, illetőleg arról a visszhatásról szólni, amely a mostani, a Mester által tökéletes részarányossággal egymás fölé épített, oly gyönyörűen és kiváló könnyedséggel tagolt eredeti páholsorok közé egy új sornak betolakodása által, illetőleg benső összhangjának megbontásából ered. De erről nem kívánok többet mondani, hisz a *mai korban* a részarányosság, az építészeti formák rythmusa mellékes; *mindent* szépnek, jónak találnak, ha a haszon előre ki van mutatva; azt a jobb fajta áhitatot, kegyeletet, amelylyel más időben és talán más országokban még most is bizonyos mesterművek iránt táplálnak és mintegy örökségül maradvá folytatódik, nálunk — sajnos — hiába keressük.

Röviden: keresztül-kasul ismervén az Operaház alaprajzát, térbeli elrendezését, teljes s igaz meggyőződésem az, hogy e királyi színház koncepciójában és művészetében teljes és tökéletes kész egész, amihez semmi hozzáfűggeszteni, sem elvenni való nincs. Ennek pedig csupán jövedelmezőségi szempontokból való átalakítása az épület jelenleg fennálló művészi tökéletességével oly összeütközésbe kerülhet, hogy annak keresztülvitele kiméletlen vandalizmus volna, mely Budapest egyik legimposánsabb műemlékét tenné tönkre. Ez ellen pedig nagy Mesterünket nemcsak szóban, de tettben is megbecsülni kívánó kartársaink nevében határozottan tiltakoznunk kell.

Kauszer József.

Budapest építésügyi szabályzatai.

„Az 1870. évi X. t.-c. szervezte a Fővárosi Közmunkák Tanácsát, s bízta meg a főváros szabályozó tervének elkészítésével és ezzel együtt az építésügyi szabályzat megalkotásával.

A *várostervezés* a 70-es évek folyamán — a Közmunkák Tanácsa saját szavai szerint — *sebtében* készült el. A mai *építésügyi szabályzatot* 1894. év jan. 1-én léptették életbe. Tehát csaknem $\frac{1}{4}$ század kellett, hogy az ez idő alatt oly páratlan erélylyel és gyorsasággal építkező Budapest ama szabályok birtokába jusson, melyeknek *alapul* kellett volna szolgálniak a nagyméretű átalakulásnak.

De a megjelenés után rögtön szükség lett volna a szabályzatot *legsürgősebben átdolgozni*, különösen a 151. §. és 159. §. merőben *hibás s téves* határozmányait; mert e két szakasz *szerencsétlen* és veszedelemmel fenyegető megállapodásai Budapest jövőjét illetőleg *nagy aggodalmat* keltettek, sőt *borzadással töltöttek el*. A 151. § ugyanis arról szól, hogy háromemeletes házat (21 m magassággal) 10 m széles, négyemeletes házat (25 m magassággal) 15 m széles utcában lehet építeni. A 159. § pedig megszabta, hogy háromemeletes házban a város belső és külső területén egyformán a telek területének 15%, négyemeletes házban 20%-át kell udvar számára *beépítetlenül hagyni*.

Meggyőződésem teljes erejével indultam harcba e két szerencsétlen szakasz megváltoztatásáért, évről-évre s ismételteltem felszóltam ellenük az egyesületekben és a sajtóban, de — eredménytelenül.

Tizenhat éve tapasztalhatni tehát az e §-ok követése nyomán mind nagyobbra növekvő romboló veszedelmet: *építő viszonyaink elfajulását!*

Öt évvel ezelőtt indította meg végre a Főv. Közmunkák Tanácsa a szabályzat *revisióját*, de a minden oldalról nem kisebb erélylyel sürgetett új szabályozó terv dolgában nem történt semmi; az építésügyi szabályzat *revisiójában* ellenben a szakaszok *tömkelegébe fultunk*; a minuciózus alaposra való igyekezetben eltévelyegtünk annyira a részletekbe, hogy szemünk elől szinte eltűnt a *lényeg*, az

Kauszer József

Az Operaház kibővítésének kérdéséhez.

Némi tünődéssel és igaz aggodalommal olvassuk a m. kir. Operaház átalakítására vonatkozó javaslatot.

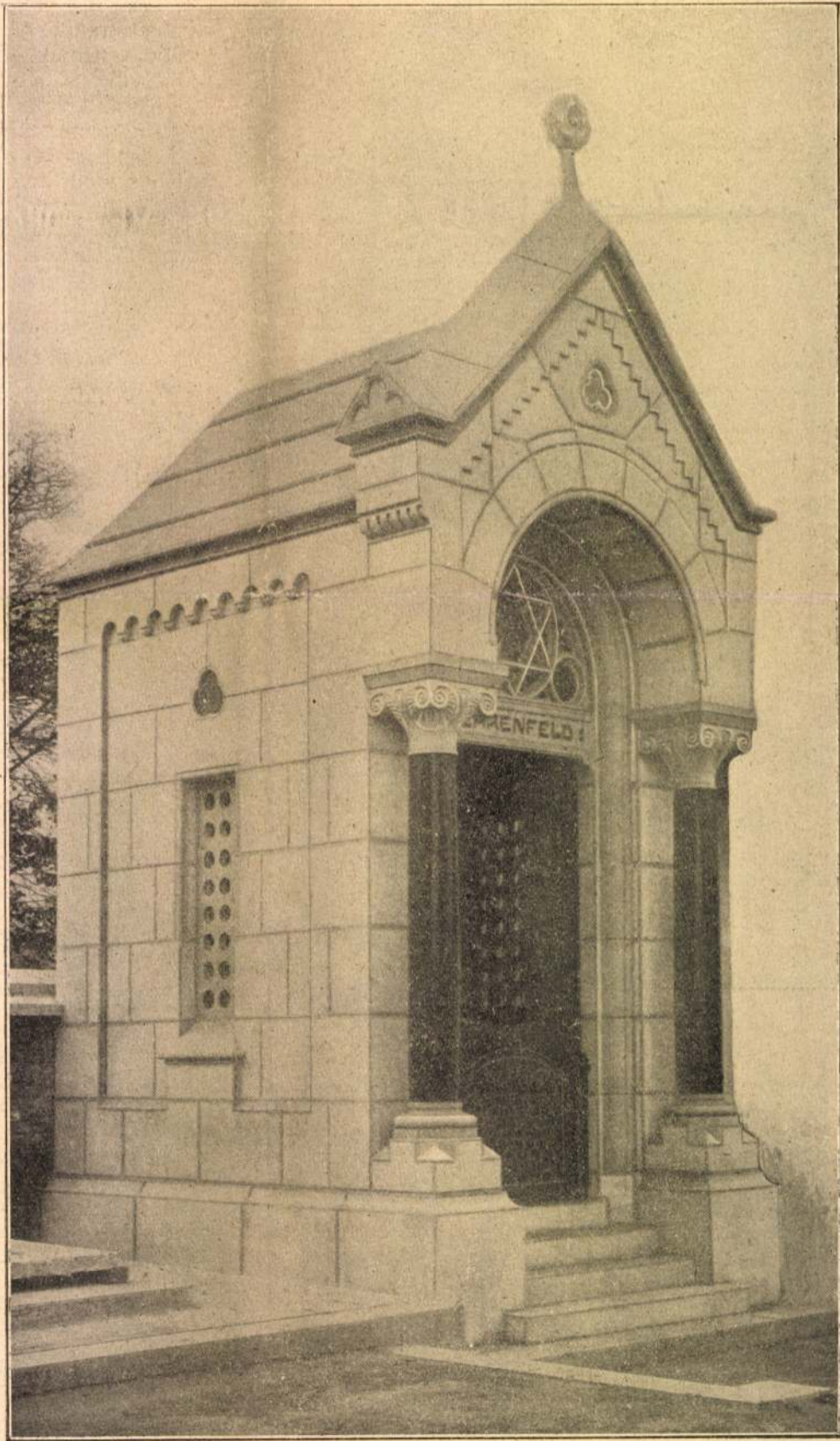
Nagy mesterünk, Ybl-nek, alaprajzilag mint belsejében és külsején egyik legsikerültebb mesterművét látjuk benne s ime ennek is a mai kor romboló tendenciájának áldozatul kell esnie! Ez az épület hivatásánál fogva szükséges alkotó részeinek egymásba fűződésében a vestibulumok, lépcsőházak, előterek, folyosók, ruhatárak és amphitheatrumsok, páholyok egymás mellé és egymás fölé sorakozásának oly ügyes és sok tapasztalatról tanúskodó kombinációja, hogy bármely kísérletezés azt céljainak alkalmasabbá tenni nyilván csak emez egységes alkotásnak összhangja, illetőleg tökéletessége rovására történhetik. Ez organikus, egészbe foglalt mű egyik alkotórészének kiragadása és pótlólag fejlesztése vagy ötletszerű megnagyobbítása okvetlenül maga után vonja egyéb szervi alkotó részeinek sérelmét is, vagyis az Operaház meg fog szünni az az egységes mestermű lenni, amely jelenleg minden hivatottabb szakértő építőművészt bámulatba ejt a nagy Mester ez alkotása iránt. Tán nem is fogok egészen magamban maradni e véleményemmel, hogy egy ily mesterművön *ügynevezett* gyökeres megoldásokkal kísérletezni azonos a mestermű művészi belértékének lefokozásával.

Azzal sem mondom újat, hogy kész összhangzatos alkotású színház befogadó képességének nagyobbítását *ötletszerűleg* javasolni mindvégig egyoldalú és szervileg sántikáló intézkedés fog maradni, ha vele karöltve nem történik intézkedés egyéb épületalkotórészek, pl. ruhatár, lépcsők, előterek stb.-nek megnagyobbításáról is, — természetesen olyanképpen, hogy az a magasabb építőművészeti alkotásnak, az Operaház előkelő jellegének megfelelően.

Nem kívánom a vidéki színházak példáját idézni, ahol igen hamar és épp oly ötletességgel tudnak az ily hiányokon segíteni. Az iránt pedig talán meg van engedve kételkedni, hogy *több* nézőközönséget a kívánható kényelemmel, elég tágas ruhatárral és egyéb biztossági követelmények létesítésével lehessen az Operaház térségébe beleszorítani, mint amennyi nézőközönséget az épületet tervező mester eredetileg programmszerű kombinációba felvett; ellenben tán biztosan feltehető, hogy az ily kísérletezés okvetlenül az utólagos foltozgatás és az idegen kezek beavatkozásának nyomait fogja magán viselni. Ez olyannyira természetes és szakértők előtt különösen plausibilis tény, hogy bővebb részletezésre nem szorul.

Tudvalevőleg az Operaháznak a földszintre és az I. emeletre egy közös lépcsője van, amely egy jobb- és egy baloldali ágra oszolva nyílik a nagy előcsarnokba. Ez ágak

bármelyikén fölfelé haladva, az első 24 lépcsőfokon túlvélő pihenőről jutunk be a földszintre, tehát jobbról balra az egyedüli földszinti bejárásokhoz, amelyek e célra fenntartattak; innen 12 lépcsővel a jobb- és baloldaltól felfelé törekedők már közös karon találkoznak és együtt maradnak egész a 45-ik lépcsőfokig, ahol ismét jobb- és baloldali lépcsőkara oszlik el a feljáró közönség, amíg az első emeletet a 60-ik lépcsőfoknál elérte. A felmenés tehát semmiféle bajjal nem jár, sőt mondhatni igazán kényelmes; de ellenkezőleg alakul a viszony, amikor az előadás végén az összes emeleti közönség jobbról, balról lefelé törekedve, a lépcsőház közepén levő közös lépcső-

1. ábra. Ehrenfeld Antal sírkápolnája.

Tervezte Gerster Kálmán.

245, 249. l.
416
képerrel

Művés
cs
2

Kaiser József és
Lange Keresztje

2-ik díjat
nyerték a buda-
vári várban a ref.
templom tero-
pán

Farsertve

300. l.

743.

743. Cornelis de Vos.

Sz. Hulstban 1585 táján. † Antwerpenben 1651-ben.

Férfi képe.

Térdig látható, áll és kissé jobbra fordult. Jobb kezét leeresztette és balját csipőjére tette. Rövid haja, szemöldöke és szeme sötétbarna, bajusza és kecskeszakála szőke.

Kerek gallérja réteges, kézelői visszahajtvák és szűk ujjú fekete köntösét begombolta. A háttérben rojtos függöny lóg és balról az oszlop mellett a szabadba nyerünk kilátást.

Fa, méretei 114 : 91 cm. — Mündler: VII. 1.

Kifüggesztésére vonatkozó adatok:

a) Az Esterházy-Képtárban. 1812: XI. 2. M. J. *Mireveldt*: Porträt einer Mannsperson in altdeutscher Tracht. — 1815: IX. 35. M. J. *Mireveldt*: Porträt einer Mannsperson in

I

347.

Kauser József építész

Az újjáépült Jézus Szive templom

Uj Ember.1952.25.szám. 3.old.

REVERSE SIDE

AS THE OTHER SIDE IS NOT KNOWN

IT IS NOT KNOWN.

Kaiser Josef
epitaph

+ 1919. júl. 25.

Bremon

neurolog.

Magyar Szarunivert

1920. 24. l.

A hely neve

Eger

A tárgy megnevezése

@Harkos, Ersek
 Ficsomkő

Kauser J. Tisch

später

n. 1848

cod

2

Krück I. 617 l.

✓

Rablóvárak II. 194.

Kaiser József
epiteri

l.

Erődi - Bodnár

188. l.

8. kép. Kolozsvári Tands

KAUSER JÓZSEF FESZL-ÉLETRAJZA

(Közli: Komárik Dénes)

Feszl Frigyes életének és életművének kutatástörténete, ha nem is a szó tudományos értelmében, Kauser József kegyeletes vállalkozásával kezdődött, aki élete végén az atyai barátként tisztelt és szeretett, méltatlanul elfelejtettnek tekintett nagy mesterről először kísérelt meg életrajzot összeállítani. Igaz, ő csaknem kizárólag saját emlékeire, Feszl Frigyessel való egykori beszélgetéseire támaszkodott, s munkájának nagy részét a Vigadó és Feszl nagyságának méltatása tette ki. A 31 oldalas kézirat 1918-ban elkészült, szerzőjének 1919-ben bekövetkezett halála azonban, valamint az akkori és azután következő nehéz idők megakadályozták Kauser József eredeti szándékának, a publikálásnak megvalósulását. Fia, ifj. Kauser József az 1930-as években foglalkozott a kiadás gondolatával, de ebből sem lett semmi.¹

Előzményként emlékeztetnünk kell arra, hogy Kauser József (1848–1919), a kiegyezés utáni évtizedek jelentős historizáló építész, Ybl halálát (1891) követően a budapesti Szent István-bazilika belső kialakításával annak befejezője, Kauser János kőfaragómesternek, Kauser Lipót (1818–1877) testvérének fia volt. Kauser Lipót, mint ismeretes, tíz esztendeig társas viszonyban dolgozott a pályakezdő Feszl Frigyessel és Gerster Károlyval. Kauser József Feszl Frigyeshoz való ragaszkodásának szép dokumentuma az a meleg ajánló sorokkal ellátott fénykép, amit 1873-ban küldött Párizsból az ott készített nagyszabású világitótorony tervéről.² Továbbá Kauser József két pályázatra (Batthyány mauzóleum, 1870; Deák mauzóleum, 1876) Feszl Lászlóval, Feszl Frigyes unokaöccsével közösen készített terveket nyújtott be.³

A 75 évvel ezelőtt készült, 50 éve elveszettnek hitt kézirat⁴ első említését 1919-ben Kismarty-Lechner Jenő Kauser-nekrológiájában találjuk: „Legutolsó munkássága művészettörténeti jellegű volt. Feszl Frigyes munkásságát kutatta és gyűjtötte össze, hogy közreadhassa”.⁵ Ugyanő 1921-ben egy hosszabb emlékező írásban a következőt mondja: „jegyzeteket hagyott hátra [. . .] Feszl Frigyes biográfiájáról, akihez ifjúkorában élénk kapcsolatok fűzték, és akinek érdekes egyénisége sokat foglalkoztatta gondolatvilágát”.⁶

Hogy magába a kéziratba kinek volt módja betekinteni, kinek nem, hogy ifj. Kauser József kinek mit említett meg belőle, nem tudjuk. De több (olykor téves) állítása közkezen forgott már a két háború között is, tartalma tehát – legalábbis részben – ismertté vált. Biztosra vehetjük, hogy elsősorban a XIX. század építészettörténetével sokat foglalkozó, s egyébként Kauser Józsefről nekrológot író, tehát hozzá közel álló Kismarty-Lechner Jenő,⁷ valamint Vámos Ferenc⁸ révén.

Az idézett közlések nyomán becsesnek látszó kézirat tartalmáról, terjedelméről azonban mindezek alapján nem sokat lehetett tudni. A korszak, Feszl Frigyes kutatói érthető szívóssággal igyekeztek tehát nyomára bukkanni. Vámos, aki annak idején látta is a kéziratot, s a családdal is kapcsolatban volt, arra az eredményre jutott, hogy elveszett; magam több, mint két évtizede hiába nyomoztam a Kauser család más ágával régebben meglévő kapcsolatomra támaszkodva – egy újabb nekirugaszkodás nyomán azonban 1991 őszén mégis rábukkantam az elveszettnek hitt kéziratra Kauser József egyik leszármazottjának birtokában.

Az így örvendetesen megkerült életrajzról kiderült, hogy egyszerre dokumentuma Feszl Frigyes életének, működésének, pontosabban az élet és működés egyes mozzanatainak, és ad képet Kauser József – nyilván korától sem független – szemléletéről, látásmódjáról: mind a nagy mester értékelését, mind művészi-kulturális jellemzését illetően. Sajnálatos, hogy az írás még nagy vonalakban sem terjed ki adatszerűen Feszl működésének egészére,⁹ de örvendetes, hogy adatokhoz jutunk tanulóéveit, korai korszakát illetően, ha ezek nem is bizonyulnak minden tekintetben problémamentesnek. A már most tisztázható tévedéseken túl a további kutatás feladata lesz a helytálló és nem helytálló szétválasztása. Ugyanakkor igen hasznosak forrásunknak Feszl Frigyes nemzeti építőstílusú illető nézeteire,¹⁰ valamint általános művészi felfogására vonatkozó közlései, továbbá a Vigadóval kapcsolatos, részben elemző megállapításai¹¹ és Feszl néhány megnyilatkozásának szó szerinti megörökítése.

Az egész írás értékelésénél, kritikájánál, jövődő felhasználásánál szem előtt kell tartanunk az időtávlat emlékezetet torzító hatását. Hiszen az életrajz papírra vetése Feszl halála után több, mint harminc évvel történt, egyes részei bizonyára már fél évszázados emlékezésre támaszkodtak. Továbbá nyilvánvaló, hogy a nem adatszerű részeket Kauser saját szemléletén megszürvé, talán önmagát, önmaga vágyait, sorsát is belevetítve adta elő.

A szövegközlést kísérő kritikai megjegyzésekben az az alapelv érvényesül, hogy csak a tényszerűen, okmányyszerűen bizonyítható esetekben vessük el forrásunk állítását. Ha csak részleges az ellentmondás az eddig megismert vagy megismerni vélt tényekkel, akkor – ennek rögzítése mellett – hagyjuk függőben Kauser közlését: lehet, hogy azok eltorzult, burkolt formában valamilyen igazságot tartalmaznak. Néhány tényszerű tévedés mellett főleg kronológiai elcsúszásokat sejttek a korai időszak ismertetésében.

A kritikai megjegyzések mellett néhány esetben értelmező és utaló megjegyzéseket tesztek a könnyebb, áttekinthetőbb felhasználhatóság érdekében. Egészében véve azonban a szövegközlést és a jegyzeteket a Feszl kutatás segédletének tekintem, s az eddigi, valamint az ezután napvilágot látó kutatási eredményekkel, kutató munkával együttes használatát tételezem fel. Megjegyzem, hogy az eredeti szövegben nincs jegyzet, egyetlen, csillaggal jelöltet kivéve, mely a közreadásnak is így fog szerepelni.

Az eredeti kéziratról és a közlés módjáról a következőket kell elmondani.

A 25 lapos (50 oldalas), ma már széteső, borító nélküli vonalas füzet első 31 oldalát foglalja el a ceruzával írt szöveg, a többi oldal üres. A 25. és 26. oldal között utólag befűzött csík található, hosszabb szövegbetoldással. Az egész nem id. Kauser József autográf kézírata, hanem ifj. Kauser Józseftől származik, apja impuruma alapján – amint ezt a már említett Kauser József–Feszl Margit levelezéséből tudjuk. Ez a tisztázás 1918. december 24-én kezdődött.

A közlés betűhíven történik, egy-két egészen nyilvánvaló elírást (pl. ha ugyanaz a szó kétszer szerepelt egymás után) és a pongyola, zavaró központozás kijavítását leszámítva. Így megmarad sok maitól eltérő írásforma: stylus, genie, zsenie, vigadó (kis betűvel), ép (épp helyett) stb., továbbá következetlen írásmódok, az érthetőséget nem zavaró néhány fogalmazási hiba (pl. rossz egyeztetés) és olyan jellegzetes régies formák, mint „a ki”, „minő” – aki és „a minő” helyett stb.

A szövegrészek könnyebb visszakereshetősége céljából és az eredeti kézirat alapján történő későbbi bármilyen ellenőrzés megkönnyítése érdekében a kisebb egységet jelentő kézirati oldalak oldalszámozását szögletes zárójelben adjuk meg. E közlési mód biztosítja a másol, más méretű nyomtatott oldalakon történő ugyanilyen szerkezetű újraközlés esetére a hivatkozási alap azonosságát is.

Komárik Dénes

* * *

Feszl Frigyes (a vigadó építésének) életrajza (1821–1884)

A ki művésznek született és evvel egyszersmind a világlátás adományával – tehát magasabb röptű látókörrrel áldatott meg, e magaslátról ép úgy látja korának határain túl levő multat, mint a minő biztonssággal tekint a jövőbe. – Sajnos ritkán éri el saját kortársai kellő megbecsülését. – Eléggé ismert tény hogy a született genie emelkedettebb szellemi képességének erejénél fogva, egy kultúrában, mint a művészetben mintegy kapocs szem szolgál a felvirradó eszmék leperegésének folytonosságában. Kiválóságuk, de egyúttal gyakran szerencsétlenségük többnyire az, hogy nem bírtak a felszínen levő uralkodó és kiformált pártok egyikéhez sem csatlakozni, vagyis röviden mondva az idejökben modern rövidebb éltű irányok valamelyikének árával uszni. Mi aztán az ily erősek, egyéniek, céltudatosak sorsa? Fel nem ismerve magukra maradnak, nesztelenül távoznak az élők sorából, csak műveikben él tovább halhatatlan szellemi nagyságuk, egy memento gyanánt az utókor számára.

Ilyen tüneményes egyéniség volt Feszl Frigyes, a vigadó építész. Nevét ezzel az épülettel kapcsolatban kell hogy említsük, mert sajnos ez a magasröptű sas, a most eszetelt körülményekből kifolyólag csak ezt az egy remekművet hagy[2]hatta reánk, s mert kortársai az ő irányát fel nem ismerték, vagyis azt felismerni vonakodtak, az ő nevét hiába keresnők valamely bármi nagy garral hirdetett hazai lexikonban.

A rajongók serege őt nem vette körül, sokkal szűkebb volt az a taposatlan út, melyen biztosan haladt ideálja felé. – Nem kereste a mindig sikerrel járó barátkozást és az olcsó megalkuvással járó hajlángást, a mint hogy igaz, hogy maga se hajlott volna meg eléggé. – az ő műveiben feltárt zsenije és eredetisége azonban nem a gyorsan felkapott pályatársak pillanatnyilag felvillanó lidérczfénye, mely gyakran a lapos ingoványba csúbit, hanem egy az elveiben tántoríthatatlanul bizó művész vezérszilaga, mely bár rögös ösvényen a magasba, egy sziklszilárd talajra vezet, egy marandóbb örökbecsű mű megalkotására.

Rajongott hazájáért, a szülővárosáért az akkor még kicsiny Pestért, Petőfiért – ez volt kedvenc költője. – Lelkesedett érte mert a magyar népet, a magyar ronaszógot szerette, de különösen azért mert e nagy költőnk nemcsak a forrongo eszmék lánglelkű bajnoka volt, hanem mert hős volt ki meg is tudott halni érte! Lehet hogy a maga sorsát látta benne mert saját magam hallottam tőle, hogy nincs poéta, a ki egyszersmind nagy hazafi ne lett volna, s [3] hogy az nem építész, a ki nem ép úgy polgára az időnek, mint annak a hazának, melyben született. Csakis az oly zsenie, mint az övé, tudott diadalmaskodni avval az eredeti zamatos stylussal, mely eltérő volt az akkori divatosan uralkodó irányok közt.

Mint művész nem volt hivatása, hogy meghaljon, mint Petőfi az eszméiért, melyért küzdött, noha tagadhatatlan hogy nem tágitva sem engedve attól, mint gyakorló építész már jóval korábban az áldozatává lett, mielőtt földi pályafutását befejezte volna. –

S mégis bármi keserves volt e tekintetben a sorsa, mégis irigylendő volt a végzete, mert így ő volt az a magyar építész a ki 1860 ban elsőnek penditette meg a *magyar stylus* eszméjét, s hazánk történetének e politikai fordulópontján nemcsak e hazafias felbuzdulásával igyekezett a nemzeti eszme előharcosává szegődni, de sikra szállván annak egyidejűleg martirjává is tudott lenni. – Hisz akkortájt szinte eretnőség volt ily eszmének testet adni!

Mielőtt ama szilárdabb alap fenállására reá mutatnék, a melyre hősünk a magyar építőművészeti stylust fektetni ohajtotta, a melylyel a Vigadó utolérhetetlen rekordja elérhető volt, reá kell térnem arra a csendes miliőre melyben nevelkedett, s ama mozgalmas idők epizodjaira, a melynek befolyása alatt ez az épület [4] napvilágra került.

Feszl Frigyes egy jómódu kőfaragó mester fia volt, született 1821 febr. 20 án, bölcsője ott ringott a józsefvárosi kőfaragó utcájában,¹² melynek közelében nagyapám (Kauszer József) ugyanilyen műhely telepe is létezett. A mult század 20 as éveit nemcsak a napoleoni imperializmus alkonya, de a politika mély nyugalma is jellemzi, – társadalmilag pedig a „bonhomme” németül a Biedermayer korszak keletkezése is.

Pestnek akkor 43,000 lakósa volt, a mely tehát az időben közép nagyságu városnak felelt meg. – Hogy az aránylag ily kis város csendjében két szomszéd kőfaragó családban és utódaiban megmaradt a kölcsönös, barátságos jóindulat, könnyen érthető, és ez juttat engem ahhoz a szerencséhez, hogy a nagy mester élettörténetének némely adatait elmondhassam.

A kétségkívül korán ébredt szakmabeli hajlamu fiut az elemi iskola végzésivel az akkor divó czéhrendszer igényei szerint az apjuk ugynevezett kancelláriájában, – irodájában alkalmazták.¹³ Itt végezte tehát a kis „Friczi” az apjának jutott megbizások révén, tehát igazán szakszerűleg, az első stereotomiai feladatait. Olykor egy kerti bejáró, egy kisebb kapuzat vagy siremlék is kerül tervezésre az ily irodában, s mondhatni a szemléltető oktatást [5] messze felülmuló érdeklődés ébreszti az ily gyermekben az érzéket, a stylismeretet és a gyakorlati tudást. – Apja elviszi a bányákba, megtanulja így a kőfajokat és a természetüket ismerni. Ily kiránduláson vehetett részt a kis Friczi, a mikor a pestmegyei jobbparti rész Tök nevezetű falu közelében Zsámbékra került. – Mély benyomást tehetett az reá, mert képzelhető, mily ámulattal nézte a különbséget, a mely ama kis tervezetek és a romok stylusában leledzik.

Az a kulturmissió, melyet a czéhrendszer jeles építészek felszínrekerülésével végzett, az tagadhatatlan. – Az ugynevezett téli iskolájukban tanították a köbszámítást, de a Toise=öles rendszer szerint, mely csak láb és hüvelyket ismert, a tizedes törtekekkel, a hármás szabályt, a kamat számítás, az ábrázoló mértan alaptételeit. Rajziskolába pedig a városi ugynevezett Gewerbezeichenschule-ba jártak.¹⁴ – Ez volt tehát a nagy mester kiművelésének első lépcsőfoka.

A czéhrendszernek ezenkívül még megvolt az az előnyeiben alig pótoltt azon érdeme, hogy csak olyanokat nevelhetett mesterekké, a kik ugyszólván már gyermekeikben, tehát születésüknél fogva hivatást éreztek valamely czéhbeli mesterséghez, így tehát a kézművesség és kőfaragás elsajátításával karöltve [6] járó építészethez is! – Művészetben az a demokratizálás, vagyis az olyféle általános jellegű iskoláztatás, hogy valaki 18 sőt 20 adik évében választja ezt vagy azt a pályát:

erősen tulnyomó többségben csak fél talentumokat fog nevelni, ritkán egészeket, de genie-eket leg-ritkábban fog lábra állítani. Sohasem fogja pótolhatni eszközeiben azt a természetes különválasztást, a melyet a művészi érzék, a vele született hajlam és a tehetségnélküliség közt a czéhrendszer mondhatni ösztönszerűleg, de annál nagyobb biztonsággal hajtott végre.

Az említett és a mai felfogások szerint szinte primitív iskolák végzésével, de annival virtuozusabb rajztudással és kiváló gyakorlati kiképzéssel indult a mi nagy mesterünk – batyujával a hátán – a szokásos külföldi utra, a mihez az *ambitio*¹ tartozott, hogy ezentul minden szülői támogatás nélkül birjon vándor útján megélhetni.¹⁵ – Rang szerint mint kőfaragó vagy kőműves pallér¹⁶ [ez áthuzva, helyette: munkavezető] ment nyugat felé, a mi az időben a mesteri minőséggel nemcsak egyenértékű volt de egyenlő tudást is tételezett fel. – Mondanom se kell, hogy megállta helyét mindenütt, a hol munkába szállt.

Igy 1840-ben Bécsben találjuk őt,¹⁷ itt már nem az István templom tornya, mint inkább a templom Jasomirgott¹⁸ alatt épült [7] homlokzata és a Bécs környékén levő román kolostorok maradványai mint Heiligenkreuz, Klosterneuburg s.a.t. érdekelték őt. – Szorgalmasan vázolatott vásárnapi kirándulásain, – azonban a bécsi ugynevezett St. Annaschule-ba, a mely akkoriban a művészi akadémiát képezte, és a melynek ugyanakkor az ő egykori iskolatársa, az én édes apám (Kaiser János) is növendéke volt, nem kívánczolt beiratkozni. – Látni, tapasztalni vágyott és a felső ausztriai Zwettl-en keresztül – mindinkább érdeklődve a román styl fenséges maradványaiért Regensburg felé tartott.¹⁹ – Itt az Obermünster, Niedermünster, St. Jakobskirche és St. Emereus kötötték le figyelmét, majd tovább: „von der Donau nach dem Rhein”, mint a hogy ő oly sokszor említette, Nürnbergben és Würzburgon keresztül elérkezett a német – román stylus híres középkori templomainak őshazájába, a Rajna völgyébe. – S mégis, bár kijelentései szerint a „weihvoll, würdig und andacht erregend” domok mint a minők a Speyer, Worms, Mainz-iak kétségkívül meghatották őt, Frankfurtban hosszabb alkalmazást nyervén, jobban vonzották őt a Spessart menti Gelnhausen, a Barbarossa palota romjainak hire. – Neki már akkor is a templominál érdekesebb problémának látszott a román palota stylus, s számos vázlata bizonyítja mily előszeretettel foglalkozott e romokkal. – A kik mint ő is, műhelyekben [8] nevelkedtek, azoknak mintegy második természetükké válik tudásukat saját energiájukból kiművelni, s szinte szumjuhozzák azon titkok, szabályok, mondjuk fortélyok, tehát mindannak elsajátítását, a mi tökéletesbitésükből s felkészültségükből hiányzik.

Huszonnégvéves lehetett a mikor ifju lélekkel a Barbarossa palota mohlepte romjai közt a leűnt pompa és fényről álmódozva szemei elé varázsolt egy hasonló építményt. – Az élet fénykorában közülünk kinek nem voltak hasonló víziói? Igy ő is. kinek az Egek ura azt a csodálatos tiszta és határozott élelástát a [z] ebből leszűrődő finomabb formaérzékét és virtuozus rajztudást adományozta, csakhamar arra ébredt, hogy az emberi lélek formásító vibrációinak – eme örökké megfejtethetlen hullámzások, papírra hozatalához mégis csak valamelyes harmonizáló grammatikára és logikai elveken nyugvó konstruktív syntaxisára van szüksége. Ez az épület czélját eszményileg jellemezni tudó és szakszerűleg is igazmondó alaposabb tudás a *stylus* fogalmának ismerete. – Ennek szükségességétől hajtva sietett kb. 1844 táján a sváb felföldön és Augsburgon keresztül Münchenbe az iskolába a Bauakademie-ba.²⁰

A bajor fővárost ez időben I. Lajos király, közép Europa művészi gocptontjává emelte, melyel előkelőség tekintetében akkor [9] csupán Páris vetélkedhetett.

A Bauakademiába való bejutást egy a legelemibb követelményű felvételi vizsga tette lehetségessé. Bennünket ez kevésbé érdekelt, mintsem az, hogy a sajátkép kőműves és kőfaragó művezetői minőségben külföldre indult ifju az ide való belépés percében építőművésznek tudta magát, de talán az a körülmény is, a mire csak a születésüknél fogva reátermett egyéniségek képesek, – hogy a Bauakademie felszereléseiben modot és eszközt talált, hogy több tanulni valót lásson, mintsem a tanterv szerint előírva volt. A müncheni Kunstakademie építési szakosztálya nem volt sem beosztásban sem taneszközeiben eltérő az egyéb akkori német Bauakademiáktól. Építési enciklopédiát, nyilvános és magánépületek beosztását és stylismeretét tanították. Feszlnék megmaradt az ez időből való másolat gyűjtő könyve, mely érdekes világot vet buzgalmára.²¹ Nagyban csalódnánk azonban, ha azt hinnők, hogy itt lett kész mesterré. – A bajorok I. Lajos király uralkodását – a mely bár nem folyt le olyan csendesesen és viharmentesen, mégis országuk fénykorának emlegetik. – A hellenizmus iránti lelkesedés, a melyet a királynak görögországi utazása tüzelt fel, ép oly magasan lángolt az érdeklődés gerinczén, mint a romantizizmusért való nemzeti felbuzdulás. – Az irodalomban feléledt a lelkesedés Németország középkorának letűnt és feledésbe ment lovagvilága, köl-

tészete és művészete iránt, mint soha azelőtt. – Az építőművészetben így aztán két tábor keletkezett: az egyik Klenze Leo körül csoportosult, ki a klasszicizmust képviselte, a másik Gärtner Friedrich, a romantizmus nem kevésbé jelentékeny mestere mellett kardoskodott. [10] A szalokban, társas körökben az egyéb művészi kérdések mellett a legélénkebb vitákat idézték elő a menas hajlamu király által bőkezűleg támogatott mindkét iránybeli építkezések.

Hogy a jó modu²² és jó modoru ifju csakhamar bejáratos lett e körökbe az még talán a studiumoknál is hatékonyabban, irányítolag hatott lelkületére, s így mondanom sem kell, hogy Feszl, kinek nemcsak zsámbéki gyermekkorokban, de a felső Duna és Rajna völgyében látottak mélyen vésődtek ifju lelkébe, melyik irány követőjének vallotta magát.

A román styl a romai stylus önállóan fejlődő gyökérhajtása kultúrtörténeti okoknál fogva korábban szünetelt meg divatos lenni, mintsem hogy végső és általánosan elterjedt diadalokat ültethet volna,²³ mint a későbbi renaissance. Tulnyomó részben mégis csak a templomot szolgáló hierarchikus jellegen túl, nem igen volt alkalma úgy kibontakoznia, mint ez utobbinak, tehát megmaradt a németek szerint: „Eine Fundgrube der unverbrauchten Kräfte und Entwicklungsfähigen Ausdrucksweise.” – vagyis még messze századokra fejlődésképes, csak mesterére akadjon kinek zsenije a pihenőre tért orsót tovább fenni képes legyen.

A román styl – a mely tehát mint neve is bizonyítja – embrionális fejlődésében Rómából az első keresztény templomokból indul, – [11] szerkezeti ősfarmában (Urtypen) oszlop, ivhajlások, keretetések, orozatok s egyéb alakításaiban nem volt oly canonszerű, – törvény könyvben előirt – arany és arányszabályokhoz („modul, partes”) kötvé, mint azok a klasszikus maradványok, melyek nyomán első kísérleteiben tengődött. – Ezekből a csontvázakból kihalt a mozgató erő, az akarat, mert letűnt az életet adó melege, fénykora. – A régi formák sohasem muló konstruktív igazságain okulva, keresztény áhitattal telve válik ismét képessé, naiv csemeteszerű hajlékonysággal, ösztönszerű közvetlenséggel minden ország népeleti, éghajlati és építési anyag viszonyaihoz simulni, s sokszor bájosan félnék alakító tudása mellett, utolérhetetlen hangulatosságu műveket teremteni.

A romai birodalom kettéválásának következtében lassan, de következetesen terjed el, s iker-szerűleg két csapáson haladt. – Az egyik a Közép és Adriai tenger partvidékén hatol a szárazföld felé (Bizancz), a másik mintegy gyalogos vándoruton az Alpeseken át törekszik észak felé. – Látjuk mily gyermeteg őszinteséggel simul külső-belső kiképzésében, a melegebb fénydús országok (Délfranciaország, Lombardia) viszonyaihoz, a hol ritkább számu ablakokkal elégszik meg, ellenben magasabbak a térségek, míg északabbra ennek az ellenkezőjét tapasztaljuk. – Ha puhább a kőanyag az oszlopok tömzsiek, ha keményebb, sudarabb alakot öltenek. – Ép oly hűségesen felveszi elemeibe azon ország állat és növényvilágát, [12] és bárminő primitívek ezek az alakítások, mily csodálatosan fonnak össze a konstruktív elemekkel és azok masszivitásával. Így terjed és alakul át mindenütt különféleképen olasz, német, francia, spanyol és angol földön, sőt még ha közelebből szemügyre vesszük, külön magyar jellegzettel, hazánkban is.

A román styl csemeteszerű hajlékonysága, grammatikájának és dialektikájának e csodálatos kifejezőképessége révén csodálatos sikerrel képes megbirkózni az építmény céljának kifejezésre juttatásának feladatával is. – Feszl mint gyakorlott, finom érzésű építész jól ismerte és átérezte ezt. – Hányszor emlegette hogy mindig valamely áhitatos Ave Maria fohászait és mélabus engeszteléseit lehelő suttogásszerű akkordusok csengtek a fülébe, midőn a kolstorok és templomok ivhajtásos boltozatai és oszlopai tövében elhaladt. – Vagy nem-e a kemény harcra hívó csatakürtök harsogó riadoját véljük viszhangzani uriasan daczos szilárdságu lovagváraiak őrtornyai vértés koronájáról. És viszont mily jóleső békés megelégedés tükrözik vissza ama csendes cluny-i utcák polgári házainak szerény homlokzatairól, melyek a békés munkában való boldogulás s a köznapi élet kedélyességét varázsolják lelki zsemeink elé. – Józan impresszionizmusra hajlo lelkülete²⁴ révén Feszl csakhamar átérezte, a román stylus sokoldalú, dusan hangszerrel, synthetikus [13] és rhythmikus skáláját, de saját értelmi és érzelmi világából fejlődő egyéniség lévén, nem az élettelen konvencionális stylformák és hajlíthatatlan formulák – sok némelyek boldogulása alapját nyújtó szolgálai eszközét találta meg benne – hanem a *nyelvezetet*, melynek *birását* elengedhetetlennek tartotta, hogy elmondhassa vele másoknak is érthető mondani valóját. – Das Talent lernt alles und geht die Wege die man ihm zeigt, – das Genie weisst Alles und findet die eigenen die ihn unsterblich machen! – Ilyen volt ő is, ki szinte panaszkodott akkor, midőn tőle egy alkalmatlan got stylü tervet kértek, avagy mint Bécsben, a hol a célra nézve teljesen közömbös, de egyébként lapos invencióju pályaudvarok építésénél²⁵ működött közre, neki mint építésznek mon-

dani valója nem akadt: „weil bei diesem auch bei jenem nichts zu sagen war!” Élettelen kövekből szervezett testet alkotni, s életet varázsolni beléje, volt az ő énjéből fakado hite és temperamentuma. – Tán a nélkül hogy tudta volna mily közel jár a hires Semper örök igaz mondásához: „Der Styl ist der Griffel, das Instrument dessen sich die Alten zum Schreiben und Zeichnen bedienten: in architektonischer Bedeutung das Übertragen einer geistigen Schöpfung ins körperliche, daher bleiben beide völlig synonyme Begriffe. – Aus der Bestimmung des Gebäudes, aus dieser Seele baut sich der Körper, aus dem Inneren heraus. – [14] Die Räume und Baumassen mit rechter Empfindung zu beleben ihnen einleuchtenden, erklärenden Sinn beizubringen, war von jeher des Architekten höchstes Streben. Und eigenstes zu Schaffen gelingt's wenn er dazu Geist und praktisches Wissen besitzt um auch in seiner Zeit Neues sagen zu können. – Er bedarf demnach einer verständlichen Sprache, der Kenntniss jener grammatischen Gesetze, sich innerhalb derselben freibewegend seiner Erklärungen rhythmisch und synthetisch geordnet abzugeben.”

Soha semmiféle korszak nagy építőművészei nagyobb feladatot nem vallhattak maguknak mint azt, hogy az építmény külsejében és belsejében meggyőződtesse az első pillanatban az arra járókat a legközelebbi impressiók révén – de nem talánszerű ígéretekkel – rendeltetésének czéljáról. – És nem lehet az ars domesticának magasztosabb diadala, ha e mellett még valamelyes művészi utat is képes e holt anyagokkal kifejezni. – Már Semper is keresi az anyagok: fa, ércz, bőr stb. feldolgozásának módját, melyet ő anyagstylusnak nevez, ugyszintén figyelemmel kíséri az egyes vidékek és nép szokásokkal összefüggő u.n. házi ipart vagy népművészetet, a mely generációkon keresztül mintegy családi hagyományként a házon kívül-belül diszitésül szolgál, s a melyet szintén a stylus fogalmához tartozónak sorol fel, de azonnal hozzá is teszi hogy [15] ezeket a nép szokásaival összefüggő inkább ékitményes, mint szerkezeti jelleggel bíró stylusok aligha tartoznak az építőművészet körzetéhez. – Semper szószerint a következőképp jellemzi a népies stylus hivatását: „Es ist nicht zu bezweifeln dass diese alt herbeigebrachten Kunstsymbole dem Schmucke des eigenen Heims und deren Möbel so auch des Leibes, daher zur primitivsten Haus und Familienindustrie, wohl stets ihre traditionelle Gültigkeit beibehalten werden, jedoch den Ausdruck verleihende Formenwechsel konstruktiven Tektonik entbehrend, mit den Aufgaben der Monumentalarchitektur niemals gemein haben werden!”

Ám lássuk hogy az évszázadokon át pihenésre kárkoztatott román stylus, felszínre kerekedése révén minő eredményeket volt képes elérni ott Münchenben s általában Németországban. – E stylusnak kiváló hajlékonyságáról alkalmazkodásáról, a klimatikus és nemzeti jelleghez való készséges simulékonyságáról, észszerű szerkezeti és hangulatra ébresztő, naiv közvetlenséggel értelmező dialektikájáról már az elébb nyilatkoztam. –

A mult század 40-es évei romantikus szellemének ujjáébredését nem lehet hasonlítani valamely divatnak felelevenítéséhez. Az építészetet logikus gondolkodás s elfogulatlanul a czélt [16] szem előtt látó érzület irányítja; a román stylus tehát félezer éven túl való ujjáébredése után eddig tőle nem követelt feladatokban: a korai középkor fejlettségétől merőben eltérő s világnézetében teljesen új társadalmi viszonyok követelményeinek kielégítését volt kénytelen magára vállalni! – Hatalmas, egyturalt érdekes erőpróbának tette ki e küzdelem ama kor nemcsak Münchenben élő, de a stylus terjedésével, – egyéb németországi, ausztriai sőt magyar építőművészeit is.

Ihletettségük és geniejük fokához mérten tudtak is megbirkozni véle, de diadalra juttatni azonban csak azok voltak képesek, a kik e stylus észszerű szerkezeti irányától, az épület czéljához alakulo tömegelosztás őszinteségétől s a szerény de helyén való diszités elveitől el nem tértek, és ugy ismeretük mint kutatások révén mindassziszor fel tudták keresni és találni a rég elszakadt fonálnak azt a végét, a melyet az ujabb kor követelményeihez képest tovább fonnai kellő bátorságuk volt.

Az ez időből való muzeumok, könyvtárak, felsőbb tanintézetek, börszék, imaházak és egyéb közczélú épületek még ma is bátran vetélkedhetnek nemcsak eredeti felfogásuk, mint czélszerűség tekintetében, ugyanazon kor számos és csak pillanatnyi feltűnést keltő renaissance alkotásaival szemben. – A stylus életrevalóságának, az építészek teremtő képességét a felsorolt épületeknél is nagyobb [17] erőpróbának tette ki ekkorában az egész emberiséget társadalmilag-felforgató és eddigi csendes megelégedettségéből hatalmasan kilendítő találmány: a gőzvasutaknak a multszázad közepére eső s europaszerte rohamlépéssel történt meghonosítása, és evvel a pályaudvarok vagyis indóházak tervezése. – A bécsi Nordbahn és Westbahnhof ez időben – tehát a mult század 40-es évei végén – és csaknem egyidejűleg már ebben a stylusban épült. – Utobbiak egyébként már arról is nevezetesek, hogy az akkor még új építési anyag: az öntött vas és később mintegy kiegészí-

tőleg a hengerelt vasnak a szerkezetekben való fellépése, az alkalmaztatás szokatlan változatosságánál fogva, az összalakításban határozottan stílfeljesztő tényezőnek bizonyult.

Azt, hogy a pályaházak idővel az akkor divatos stílust is oda hagyták, mint utána sok más stílust és beosztási rendszert, magának az elérendő czélnak természetében rejlik és főleg annak tulajdonítható, hogy félezredes pihentetése után, a megbízók a röptiben létesítendő épületek stíltanulmányaihoz vajmi kevés időt engedtek. – Mindazonáltal az 1845–1865 között lefolyt években a neo-román, azaz a felújított román stílusnak műtörténetileg is nevezetes és sikeres eredményei tekintetében utalok Münchenben: Gärtner, Bürklein és a badeni hercezségben: Eisenlohr, Hübsch, Berlinben: Knoblauch, Bécsben: Siccardsburg és Van der Nüll, [18] továbbá Hansen-re, a híres klasszikusra, a ki a Waffmuseum (Arsenal) alkotásában szinte páratlan virtussal ebben is remekelt, azután Ferstel, végül Förster-re, ki Budapesten a dohány-utczai zsinagógát tervezte. – Annak felemlítése, hogy ennek a Talmud-Thora szekrénye már Feszly Frigyes keze alatt került ki, késztet hoy immáron visszatérjünk az ő küzdelmes éveire.

3 évi müncheni tartozkodás után, – a Gärtner féle Bauakademiai kurzust bevégezve először 1846-ban tért vissza Pestre.²⁶ – Itthon sem munkát, sem alkalmazást nem talált; stílusnak nem ébresztett érdeklődést hiszen akkor még javában folytak a 40-es évek óta fokozatosan fejlődésben levő új városrészek: a lipotvárosi épületeinek részben még most is fennálló késő empire stílusú: Polak és Hild nevével kapcsolatos építkezései, – (: A mai főkapitányság /régi Ullmann féle/ vagy a magyar földhitelintézet /régi Blühdorn-féle/ paloták :) – A pesti viszonyokra jellemző hogy minden külföldi újabb stílyirány, egy kissé vártatva, de aztán annál nagyobb vehemenciával érkezik el hozzánk.

Nem lévén itt mit keresnie, fordult egyet és beállott Bécsben az akkor részben tervezés, részben kibővítés alatt álló Westbahn építési irodájába.²⁷ – Itt érték őt a bécsi u.n. márcziusi napok, az 1848-iki forradalom.²⁸ – Állása, ama nevezetes antagonizmus folytán, a mely még akkor a vasuti mérnökök és a mérnöki [19] oklevél nélküli építészek közt fejlődött, és bármely műépítésznek a pályaudvarok tervezésében csak alárendelt szerepet juttatott, – már nem igen lehetett inyére a jövője elé más perspektívát varázsló ifjunak, – s közreműködésének terét a Johanniskirche építkezéséhez viszi át.²⁹

Sokat beszéltek akkortájt a szakkörökben a fiatal császár (Ferencz József) tronralépése utáni években azon kibocsájtandó császári patensrőről, a mely aztán 1854-ben végleg létrejött „Reichscommission zur Erhaltung mittelalterlicher Baudenkmäler” szervezetéről rendelkezik.³⁰ Ennek keretében belül számos oly fiatal építésznek volt kilátása alkalmaztatáshoz jutni, a kik a középkori emlékek iránt érdeklődve különösebb rajzképességükről is tudtak beszámolni. – Visszaemlékezve vándoréveire Feszly mindenestre egyike volt azoknak, akik joggal aspirálhattak ily állásra. A fotográfia akkor még nem volt oly fejlődési stádiumban mint rövid idővel utána, és így az eredeti felvételek bizony ügyes és lelkiismeretes szemet, kezét, de mindenképpől forma érzést igényeltek. Bemutatott vázlatkönyve révén, szives fogadtatásra talált itt, de minthogy a magyar „Kronland” emlékei nem kerülhettek egyhamar fölvételre – nem volt itt sem sokáig maradása.³¹ – Akkoriban nagyon divott az aquarell, s ő sajátlagos becsvágató sarkalva ismét utra [20] kerekedik, ezuttal persze már nem vándorbottal kezében, hanem vaspályán parkodik – az általa annyira kedvelt Münchenen keresztül – Párisba, Hubert-hez, kit akkorában különösen tájképek dolgában, e műfaj legelőkelőbb mesterének ismertek el.³²

Alig 3/4 évet töltött itt,³³ de oly elragadtatással beszélt e rövid kirándulásáról, a Notre-Dame-ról, a Saint-Chapelle-ről és Saint-Denis-i apátsági templomról, – mint a kinek szeméről lehull a hályog. – Új világ volt ez neki, mely váratlan fényárként hatolt be borongossá vált lelkébe.

1851-ben került végleg haza,³⁴ a Reichscommission munkálataiban résztvenni többé nem volt kedve, mert már nálunk is megindult az építési kedv, beállott tehát egy hármás építési kompániába,³⁵ melyben ő volt a homlokzatok nemcsak kiszemelt, de valódi mestere, nagybátyám Kauser Lipót az alaprajzok tervezője és Gerster Károly a kivített, társai nevében elvállaló építőmestere.³⁶

Négy évig tartott fenn ez a fegyverbarátság, s aztán miután mindegyik egyénileg a saját különleges szakmájában erősebbé vált, s jobban boldogulhatni vélt, a legjobb barátságban csendben széjjel váltak.³⁷ – Ebből az időből valók a mester által tervezett budai vizivárosi kapuczinusok kolostora és templom homlokzata.³⁸ A „London szálloda”³⁹ (a Váci körut- és Gyár utca sarkán), [21] mindkettő román stílyben. – A Rákóczi-ut (akkor még Kerepesi-ut) 16. sz. goth stílyű (régebben Glosz-féle) ház.⁴⁰ – A kalvin téri ref. templomban elhelyezett gr.Zichy Manoné sarkophag és fülke díszé.⁴¹ – A pesti lánczhíd fő jobb és baloldalán épült dunagőzhajózási árutelveteli

és leadási pavillonok és a hozzátartozó rakparti tárházak (goth stýlben).⁴² – A budai alagutnak Krisztinaváros felé eső kapuzata.⁴³

Jellemző akkori művészi felfogásainkra, hogy az építőművészeti stýlkérdésekben túlnyomólag ignoráns közönségünk mily szívesen hajlott szintén csak egyoldalulag képzett műkritikusok véleményére. – Ezen ugynevezett irányító köröknek volt köszönhető, hogy a román stýlus pusztán mint félbe maradt goth stýlusnak volt kiszentenciázva! Feszl pedig, a ki ép oly jól értett a gothikához, mint előbb említett példák bizonyítják, még sem dolgozott szívesen e stýlben. – Esményeitől azonban nem tágitott, hiszen vérében volt a maga utján haladni! A hivatalos körökkel való összetűzésének első fúvalmai ime már jelentkeztek. Az ő stýliránya ellen eme tévedés révén táplált ellenszenv így szövődött belé magasztosabb szándékoktól áthatott érzületébe, és haladt vörös fonálként végig művészi tevékenységének további évein.

A hármas kompánia megszűntével Feszl ismét összeköttetést [22] keresvén az előbb említett Reichskommission-nal, a magyar népnek középkori történetével szaporábban foglalkozhatott, s így ismét közelebb jutott eszményeihez. – A német, részben francia és átmeneti román stýlű emlékeit saját tapasztalataiból ismerve, az ő élénk eszmejárásával és beható megfigyelésével elemezni tudó művészi lelke csakhamar felismerte ama tipikus, formai különbségeket, a mely ama országok középkori stýlusában rejlik, szemben azokkal, melyet a Reichskommission a Magyarországon fennmaradt műemlékek vázlatos felvételeiben, a Ják, Horpács, Lébény és az általa már gyermekkorában megszeretett Zsámbéki romokon találhat.

Azonban mit várhatott el, ennek a pusztá konstatálásából legfeljebb tudóssá fejlődött volna, ha ama nevezetes fordulat, mely 1858–után hazánk politikai látkörén biztatóan hajnalodott, – be nem következik, és a mely őt a gyakorlati építészet küzdőterére állítja, hogy zsenijéhez és reátermettségekhez méltón megalkossa költői lendületességében és eredetiségében hazánkban páratlanul maradt épületet: a fővárosi vígadót.

Mielőtt mesterünk tevékenységének e fordulatát közelebről méltatnám, szükségét látom, ha csak futólag is, a megelőző korszak azon politikai és társadalmi viszonyaira reávilágítani, a melyek a hajnalodást megszületették, mert hiszen minden új művészi irány feltűnése összefügg a korszakok mindenkor szellemével, valamint kulturális törekvéseivel. – A nagy francia forradalom vihara hatalmas hullámként korbácsol fel [23] új társadalmi eszméket, a melyek érzelmi és politikai irányzata fel s alá ingadozásában egész a 19ik századon keresztül újabb és újabb forradalmi felbuzdulásokra vezetett, s melyek tán még azóta sem birtak végleg lecsendesedni. – Épen csak futólagosan kívánom felemlíteni, hogy a nagy forradalom gyermekének, a nagy Napoleonnak letűnése után, – ki utóbb mint az ujkor leghatalmasabb despotája gubodzott ki, – 15 évvel későbbben Parisban elkergették az ő helyére lépett Bourbonokat és az Orleanokat helyezték vissza (1831). – Németország is kezdett megmozdulni, létrejött a forradalmi eszmékkel szaturált frankfurti kongresszus, ugyanekkor Lengyelország is fellázadt az orosz uralom ellen. – A következő évtized lett európaszerte előkészítője – így nálunk is (pozsonyi diéta) ama forradalmi kitörésnek, a mely 1848-ban száguldott végig Európán. – Ismét Franciaország kezdte elkergetni az Orleanokat, s Németországot, Ausztriát is megrészegíve nálunk is megszülte a 48at. – A nemzetnek egy évvel később bekövetkezett gyászos leveretése után, tehát a reá következő évtizedben a nemzet elnyomott önállósága iránti vágya benne azonban ösztönszerűleg lappangott. Ennek hatásosabb és ütemszerű megnyilatkozása szorosán összefügg avval a vereséggel, melyeket Ausztria 1859-ben Olaszországban szenvedett, és a mely politikailag annyira meg[24]gyöngítette, hogy a magyar nemzet ismét bátorságot merített megtagadott politikai jussait nyitabban kifejezésre juttatni.

Az ország és egész népe 1849 után az osztrák imperializmus diadalra jutása folytán teljes leigázásban nyüglődött, de egy Széchenyi, Kossuth és Petőfinek a nemzetben élő hazafias szellemét csak elfojtani, de végleg eloltani mégsem volt képes. – A hamu alatt tüzelt a parázs és lassan, fokozatosan a felkelő nap kitörő sugaraként ébresztette fel meleg lehelletével a hazaszeretet megnyilvánulásának páratlan s történelmi jelentőségű korszakot: a 60-as éveket. – Oly büvös varázs szállta meg a lelkeket, hogy ez nemcsak az irodalomban, de a művészetben, sőt a közéletben is szinte demonstratív jelleggel kezdett érvényesülni. – Magyar olvasmányokkal, sujtásos attilákban s csizmás nadrágban jártunk akkor iskolába s a szent misébe való menet előtt – titokban, zárt ablakok mellett – a szózatot vagy felváltva a himnust énekeltük.

Ez időben (1858) történt, hogy a pesti magisztrátus, fővárosunknak akkor még csak egyszerűen Pestnek nevezett balparti részében, melynek ekkor kb. 70,000 lakosa volt, – egy a társadalmi

összejöveleteket elősegítő, egyébként hangverseny és tánczvigalmakra alkalmas épület emeltetését határozta el, egy valaha ott fennállott, de 10 év előtt valamely osztrák generális által Budavárából odairányított ágyúkkal összelövetett [25] hasonló építmény (Redout) helyébe. – A régi épület klasszikus stílusban, megfelelően masszív alépitményre helyezett hatoszlopos frontonnal nézett a Duna felé és körülbelül úgy festett, mint a még most is fennálló legrégebb Ferencz József téri Lloyd épület.

Pályázat és protekció nem volt akkor még oly divatos s így szinte véletlen, hogy abban a korszakban, mely nem tűrt el sem kétséget, sem félelmet diadalra juttatni mindazt, a mire a nemzet titokban aspirált, a választás erre az akkorában még kevésbé ismert 38 éves, világlátott építészre esett, kinek egész lényét a lángoló hazaszeretet vezette, ki számtalanszor keserű mélatlankodásokban fakadt ki a nemzet sorsán, melynek nem jutott a századokon át tartó elnyomás miatt alkalma, hogy épületeit megfelelő nemzeti stílusban felépíthesse! Tán sejtették, hogy e shakespeare-i koponyájú,⁴⁴ hajlíthatatlan jellemű, magas rögtű gondolkozású fiatal építész, temperamentumos magyar virtussal és elszántsággal fog tüntetni evvel az épülettel a magyarság mellett, de arról nem álmodtak, hogy ily örökbecsű mesterművet fog teremteni az utókor számára.

Őt, a ki ifju korának javarésztét a műtörténeti emlékek tanulmányozásának szentelte, nem találta készületlenül a megbízatás. Tisztában volt az ideájával és magasröptű szelleme egy nemcsak időszerelemmel, örökké álló *ideált* is teremtett. – Neki is, miként kora jelentőséges műtörténészek: Henszlmann Imrénének – meggyőződése volt, hogy a bevándorolt és [26] midig helyét változtató harcziás nomád pásztor népnek, kulturája igazában csak akkor kezdődött, a mikor a keresztény civilizáció felvételével, képes volt lépést tartani a szomszédos többi kultúrnépével. Az Árpádok alatt e speciálisan nemzeti és faji jelleget magára öltött kultúra, az Anjouk és a későbbi idegen befolyások, majd elnyomatások folytán teljesen elakadt. Ezt az árpádokori román emlékeinkben századokra elmaradt fonalat tovább fonnai és a kor követelményeinek megfelelően fejleszteni volt neki ideális törekvése. Teremtő zsenije azonban nem elégedhetett meg e történelmi alap tulnyomóan templomi, archaikus levegőt árasztó formák egyszerű átláthatásával, művészi ihlettel gyurja át azokat megfelelően a gyakorlati célnak, hogy újabb, derültebb szólamokat csálván ki belőlük, egyszersmind belé öntse a feléledt kor lelkesedésétől áthatott nemzeti szellemet.

És hogy itt egy kissé ellentétbe került későbbi barátjával, tudós régészünkkel, Henszlmannal, – könnyen érhető. – Más a művész lelke és más a tudósé. – A mi az egyiknek subjektív érzület és megszólaló dallam, a másiknak pozitív objektum és pusztán kutatás a tárgya. „Die historische Wahrheit bedingt es nach so vielen verlorenen Jahrhunderten, das Ideal der langsam überführenden Mittelglieder ehrlich und fromm herzustellen! für mich bleibt's ein Traum ein Ideal, das einst in [27] Wirklichkeit erwachen wird”. És tán semmi sem jellemzi e geniális ember stíltörekvéseinek a jövőbe világító nagy jelentőségét s valóban kimagasló egyéniségét, mint ez a mondása. –

Szinte látjuk, mint nyilatkozik meg egész lényé és annak magasztos törekvése, a maga elé tűzött feladatának becsületes teljesítésében, mely mint a történetírás egyik legmonumentálisabb alkotása híven tükrözi vissza kívül-belül nemcsak rendeltetésének célját, de azt a magyaros, nemzeti szellemet, melynek korában létesült.

„Der Styl ist die Übereinstimmung einer Kunsterscheinung mit Ihre Entstehungsgeschichte” mondja Semper, s ez ráillik arra merőben új és szokatlan tüneményre, mely Feszli Vigadójánál szemünkbe ötlük.

Ő nem utánzott senkit. Kapitelleit, főpárkány, profil kiképzéseit hiába keresnők bármely akkor vagy előbbeni divatkönyvekben. – Stíljutó volt,^{*} de nem abból a fajtából, melyről már Semper (1868-ban) megállapította, hogy „jener Chor der Privatstylerfindern, die gleichsam die ererbten Überlieferungen der Kunstsymbole nicht anerkennen, das Anpassen der Urtypen verneinen, deren jeder einer eigenen Tonart, seiner billigen Ausdruckweise bedient und in vollsten Gegensatz mit der ethisch begründeten Einstimmigkeit des Stylbegriffes seht, – daher von den meisten seiner Berufsfreunde ja sehr oft bei eintretender Ernüchterung von sich selbst nicht verstanden wird!” – Nem azért alkotott ő újat, mintha megunt volna a régieket, avagy azért, hogy magáról beszéltesse, de mert egy feladatot látott maga előtt, a melyet az ő művészi lényé csak úgy oldhatott meg, ha az új szellemet, új alakzatokba öntve hozza kifejezésre. Mindamellett, hogy függetleníteni tudta magát minden külföldi befolyástól, mégsem volt az a képzelt zseni, a ki magát a mindenkori

* Ezt olvashatjuk különben a M.M.É.E. által a Millenium alkalmából kiadott „Budapest műszaki útmutatója”-ban is.

stylusok monumentális logikus és örökké igaz konstruktív törvényei és formuláinak grammatikája alól fölmentettek hitte volna. – Mert miként egy Shakespeare, Goethe, Madách vagy bármely nagy költő nem alkothatott nagyot anélkül, hogy nemzetének irodalmi nyelvszabályait ne [28] birta volna oly tökéletességgel, hogy előadhassa ama nagy hullámozó érzelmeket és drámai mozzanatokot, melyekből mindig egy eszme erkölcsi diadala kerül ki eredményképpen, ép úgy kezeli ő is páratlan virtuozitásával, a tagolások értelmesen kifejező ritmikájával, a tömegek dramatizálását, a mely e régi stylussal való történetírásának monumentalitását jellemzi. – A dramatikusan aláfestés meglátszik az aléptimény erőteljes szigorubb és komoly kezelésén, de a boltozatok alatt már nem az Oratio Septentrionalis zsolozsmái, hanem valamely vig ütemű zene, elegikus bevezető akkordjait véljük hallani.

És odafent ama lendületesen egymásba kapcsolódó és ölelkező ivhajlások, az ő merészen keresztező szerkezeti fődémvonalai, balkonjai, csillár és kandeláberei – összefogva az ő jellemzően üde, szinte szilaj ornamentikájával, egy új – eddigelé senki által se produkált – hangulatot ébresztenek; szinte átérezzük a nemzet ujjáébredésén, a vigság és tánc diadalának érvényesülését!

Hát még hogyha a gobelinek, szőnyegek és mozaikkal támogathatta volna eszméjének kifejezését! – Hányszor álmódzott ő erről s mily kár, hogy gazdag szellemi kincsesházának e gyümölcseiből már nem élvezhettünk! – De ha már a pénzszüke miatt – nem adatott meg neki, hogy értékes anyagokkal művének fényét emelhesse – érdemeit [29] szinte öregbiti az a körülmény, hogy ő ezek nélkül – a mondhatni alárendelt frázisok nélkül is képes volt az épület rendeltetését érzékeltetni.

Egy másik nagy stylujitónak: Garnier-nek, a párisi nagy Opera építésének küzdelmei és kijelentései jutnak erről eszembe. Akkor érkeztem Párisba III. Napoleon idejében (1870) – a hol azután közel 7 évig maradtam – midőn a hatalmas monumentalis épület befejeződéséhez közeledett, és a lapokban még mindig a homlokzat feliratán civakodtak. „Theatre imperiale de l'Opera” ez volt röviden az építőbizottság kívánsága s mégis „Academie imperiale de Musique et de Coreographie” került rája. – Később – de ez már mellékes, – a „nationale” szó került az „imperial” helyébe. – A híres Institut de France adta neki ezt a címet. – Az áldatlan harc közepette végül eszükbe jutott megkérdezni Garniert, – és a tudósok ámulatára ezt mondta: „Semmi felirat, semmi relief, semmi mozaikkép”. – A felirat mindamellett még ma is tündöklök rajta. S midőn mi fiatalok, mondhatni gyerekek – az „Ecole de Beaux Arts” növendékei, őt egy alkalommal, – a színházépítésről tartott felejthetetlen három előadása után, a Vestibulumban körülfogtuk, s megkérdeztük, hogy voltaképpen miért is nem akart feliratot, sem reliefet az Operán, – közvetlenül, [30] miként egy kollega – kinek a rajztábla még most is a hóna alatt volna – ezt felelél: Le styl c'est l'avenue prohibé, – becsületes vallomás – a faire ressentir poétiquement soit en drame et terme rythmique, le but dont l'édifice est asenjeté. Másszóval a stilus dramatikusan, költői rhytmusban teygen önvallásmásszerű tanúságot az épület céljáról. – A főalak külseje, belseje oly értelmesen szóljon hozzánk, hogy „non pas entergne” vagyis ne egy festett friesre, reliefre avagy felitatra, mintegy czégérre legyen bizva annak kifejezése. – „Nem tudom – tette hozzá még nagy szerényen – hogy megismernék-e önök rajta a tőlem követelt czégért e nélkül is: hogy hát ez az épület Operaház akar lenni!”

Hogy⁴ Feszl abban a művészi szempontból egyoldalulag elfogult korszakban, egy idáig archaisztikusnak tartott styl nyomdokain ily merőben eredeti és harmonikus kifejező monumentumot tudott teremteni, s hogy az akkor még borongó időben az új, szebb és jobb jövőre világító, magasztos eszmét ily bámulatosan tudta a kövekből visszasugároztatni, ebben áll az ő genialitása, az ő határozottan beszélő magyarsága és halhatatlansága.

És viszont ebben kereshetjük a mester további sorsának tragikumát is. Nagy különbség az kedvében járni a közvéleménynek, a mikor az népszerűséget hoz, azzal szemben, hogy önmagától sikert arasson a legnemesebb eszme olyanok közt, a kik csak azt látják termé[31]szetesnek és igaznak, a mi hétköznapi és alantas, – a kik csak avval törődnek, hogy mi kell ma, s a kik előtt a holnap, a távolabbi jövő teljesen közömbös. – És Feszl-en, ki a maga utján járt, és senki kegyét nem kereste, csakhamar beteljesedtek Heine szavai: „Alles wird man dir verzeihen, aber man ist unerbittlich gegen das Genie!”

JEGYZETEK

A jegyzetekben használt rövidítések:

AH	= „Ars Hungarica”
ÉÉT	= „Építés-Építészettudomány”
FL	= Budapest Főváros Levéltára
Katalógus, 1984	= Feszli Frigyes, 1821–1884. Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban 1984. A kiállítás anyagát válogatta, a bevezető tanulmányt és a katalógust írta: Dr. Komárik Dénes. Bp. 1984.
MV	= „Műemlékvédelem”
OL	= Magyar Országos Levéltár

1. A kézirat keletkezéséről Kauser József és Feszli Margit (1898–1989) levelezése (1915–1918) tájékoztat minket. Közli és a kézirat további sorsáról beszél VAMOS F.: Adalékok Feszli Frigyes életéhez és munkásságához. ÉÉT XIII. (1981) 1–2. sz. 228–230.

2. KOMÁRIK D.: Fotódokumentumok Feszli Frigyes és Feszli László hagyatékából. AH XX. (1992) 1. sz. 126.

3. U.ott 125–126.

4. VAMOS F. 1. jegyzetben i. m. 230.

5. LECHNER J. dr.: Kauser József. „A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye” LIII. (1919.X.21.) 29–38. sz. 194. – Szó szerint megismételi Dr. FÁBIÁN G.: Nagy magyar építőművészek I. Bp. 1936. 17.

6. Dr. LECHNER J.: Kauser József emlékezete. „A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye” LV. (1921.V.1.) 18. sz. 125.

7. Ezt megerősíti Kismarty-Lechner Jenő Feszli Frigyesre vonatkozó, az MTA Művészettörténeti Kutató Intézetének Lexikon (Szentiványi) gyűjteményében található datálatlan összeállításának kézzel írt változatára rávezetett következő záradék: „Lásd Kauser József hagyatékában maradt biográf. adatokat (ifj. Kauser Józsefnél)”.

8. Ezt bizonyítja Vámos Ferenc 1926. márc. 31-én kelt, Lyka Károlyhoz írt levelének részlete: „A kapucinus templom és rendház Feszli műve. Ez analitikailag is bizonyítható. De ennél fontosabb adatként vehetjük az öreg Kauser József közlését. Kauser igen jó viszonyban volt Feszli Frigyesel. Az öreg Kauser meglevő feljegyzései bizonyítják a legautentikusabban Feszli szerzőségét a kapucinusok építkezésénél...” MTA–MKI: MDK-C-1-17-979.

9. Több, itt nem szereplő életrajzi adatot találunk Kauser József másik fontos, forrásértékű írásában: A magyar építőművészeti stílus eszméje. – Visszaemlékezés Feszli Frigyesre és a fővárosi vígadó építésére. 1859–1865. – „Pesti Hírlap” XXXVII. (1915. márc. 7.) 66. sz. 34–36.

10. Feszli Frigyesnek a nemzeti építőstílus megvalósítására való törekvése jellegeről, mibenlétéről Ney Béla két megnyilatkozásán kívül ez az írás mond a legtöbbet. NEY B.: Feszli Frigyes meghalt. „Az Építési Ipar” VIII. (1884.aug.3.) 31. sz. 309.; NEY B.: Nemzeti építőművészet és stílus. Bp. 1917. 17.

11. Ennek is hasznos kiegészítője KAUSER J. 9. jegyzetben i. m.

12. Ez a közlés azt sugallja, hogy Feszli Frigyes ott is született, ez azonban nem így van. Az 1821. febr. 25-én történt keresztelezésről tanuskodó anyakönyvi bejegyzésből tudjuk, hogy a család akkor a belvárosi Magyar utcában lakott. Ez a magyarázata annak, hogy a keresztelezés a közeli ferences templomban történt, és a belvárosi plébánia területén vezetett két anyakönyv közül a ferences-keresztelesek anyakönyvébe volt bevezetve. Bp. Belvárosi r.k. plébánia: Kereszteltek anyakönyve 1810–1822. 237. old. OL filmtára: A.75.Rolle 8/11 alapján. Megjegyzendő, hogy az első öt Feszli-gyermek mindegyikét itt keresztelték, és a bejegyzések belvárosi lakást tüntetnek fel. Csak az őket követő további testvérek keresztelezése történt a józsefvárosi plébániatemplomban, elsőként Jánosé 1822. okt. 20-án. – Mindez nyilván kapcsolatban van azzal, hogy Feszli József 1821. febr. 22-én megszerezte a kőfaragó mesterjogot (SCHNEIDER R.: A pesti kőműves és kőfaragó czéh tagjai. In: Budapesti építő mesterek, kőműves, kőfaragó és ács mesterek ipartestülete. VIII. évkönyv. Bp. 1912. 211–217.), és 1823. ápr. 21-én ennek jogcímén a pesti polgárjogot. Dr. ILLYEFALVY I.L.: Pest és Buda polgárjogot nyert lakosai I. Bp. é.n. 102. A Kőfaragó utcai házat, ahol a mesterré vált kőfaragó pallér immár műhelyét, telephelyét is be tudta rendezni, 1824. szept. 23-án, feltehetően – szokás szerint – nem rögtön a megszerzéskor, írták a nevére. FL. IV.1324.a. Pesti lvt. Telek és betáblázási könyvek 1852–1878. Józsefváros, folio 1551.

13. Hogy „az elemi iskola végzésével” apja irodájában dolgozgatott, különböző feladatokat megoldott, az nemcsak hihető, hanem eleve valószínű. De e tevékenység elképzelésekor nem szabad elfelejtenünk, hogy az elemi iskola után középiskoláit 1830–1835-ig a pesti piaristák akkor hat osztályos gimnáziumában végezte, esetleg az utolsó, 1835/36-os tanév elhagyásával, aminek elvégzésére nincsen okmányoszerű bizonyítékunk. Juventus Gymnasii Pesthiensis apud scholas piass... címen félelvénként megjelenő gimnáziumi értesítők alapján.

14. Hogy ez Feszli esetében pontosan hogy történt, nem tudjuk. Négy éves elemi iskolai tanulmányait szorosan követték a gimnázium évei, így önálló „ipariskolába” járás nem telezhető fel. Mivel azonban a pesti rajziskola „látogatói mesterlegények, inasok, a normál tanodának, a tanítóképzőnek, a gimnáziumnak tanulóit, térképrajzolók, s a reformkorszakban gyakran egyetemi hallgatók is” voltak, valószínűsíthető, hogy mesterünk gimnazistaként látogatta a rajziskolát. NOLIPA I. P. (szerk.): A 175 éves Képző- és Iparművészeti Gimnázium jubiláris évkönyve. Bp. 1955. 31.

15. Ezt nyilván nem kell szó szerint értelmeznünk. Az igaz, hogy a vándorló legények munkahelyről munkahelyre menve dolgoztak, és szerényen kerestek, eltarthatták magukat. De jelen életrajz egyik későbbi helyének megjegyzése – [10.] kéziratos oldal – arra utal,

hogy nagyon is kapott otthonról, egyébként érthetően, támogatást. — Feszl Frigyes 1839. ápr. 26-án kiállított vándorkönyvével rövidesen útnak indult és Bécsben keresztül utazva máj. 23-án Münchenbe érkezett. A vándorkönyv: Budapesti Történet Múzeum, Kiscell, Várostörténeti Osztály, Kéziratár: 63.7. ltsz.

16. Ez aligha lehet igaz. Ellene mond vándorkönyvének megjelölése („Mauerer Geselle”), és az, hogy 18 évesen, mindössze hat hónapos gyakorlatlással senki sem lehetett már pallér.

17. Ez helytálló. Bár 1939. máj. 3-án az Udvari Kancellária vándorkönyvében három évre érvényes külföldi utazási engedélyt adott neki, Feszl Frigyes 1840. márc. 26-án mégis három évre szóló útlevelet váltott ki a budai Helytartótanácsnál. FL: IV.1228. Történeti értékű okmányok gyűjteménye. „Vámos iratok”. Ennek tanúsága szerint 1840. ápr. 6-án Bécsbe érkezett, ahol nem sokáig tartózkodhatott, mert ápr. 17-én már Münchenből távozik Passau felé, de még az év folyamán többször felbukkan Bécsben, és úgy tűnik május-júniusban hosszabb időt eltöltött itt.

18. Jasomirgott = II. Henrik (1114–1177) osztrák őrgrof, majd Ausztria első hercege, aki ezt a melléknévet kedvelt szavajárásáról kapta: Ja so mir Gott helfe.

19. Vándorkönyvének tanúsága szerint már előző évben, 1839 szeptemberében röviden megfordult Regensburgban, de nemcsak lehetséges, hanem valószínű is, hogy többször járt itt. Az, hogy útlevelében nem akadunk ennek nyomára, az azért nem perditendő, mert ez az okmány hiányosan maradt ránk: a második lap 2/3 része elveszett. — Ugyanakkor számolnunk kell azzal, hogy Kauser szóbeli közlésen alapuló, régi emlékei időrend dolgában esetleg nem szabatosak.

20. Itt nyilvánvaló az időrend eltévesztése. Feszl 1839. máj. 31-én iratkozott be a müncheni akadémiára. SOMOGYI M.: Magyarok a müncheni képzőművészeti Akadémián 1824–1890. „Művészet” XI.(1912) 5. sz. 179.

21. Ez mai napig megvan: OL: T.11. No.7.

22. Vö. 15. jegyzet.

23. Ennek a gondolatmenetnek részletes kifejtését l. többek között: HÜBSCH, H.: In welchem Style sollen wir bauen? Karlsruhe, 1828.

24. Hasonló, kellő kritikával jól felhasználható jellemzést találunk KAUSER 9. jegyzetben i. m.-ben és Sarkady Istvánnak még Feszl életében megjelentetett írásában: SARKADY I.: Feszl Frigyes. In: Hajnal arcképekkel és életrajzokkal díszített naptár 1864^{K1} szökő évre. Szerkeszté és kiadta Sarkady István. Pest, 1863. 82.

25. Csúpn ebből az életrajzból tudjuk azt a korai időszakára nézve fontos adatot, hogy Feszl Frigyes Bécsben pályaudvarok építésében működött közre. Ez a tény összecseng azzal, hogy Feszl Münchenbe a vasúti építészetben fontos és úttörő szerepet játszó Bürkleinnek (feltételezésem szerint irodájában is dolgozó) tanítványa volt, valamint azzal, hogy a vele együtt vándorútra induló bátyja, ifj. Feszl József (1819–1866) 1845–50-ig a bécsi székely Zentral Eisenbahn alkalmazásában állott.

KOMÁRIK D.: Építészképzés és mesterfelvétel a XIX. században. Pesti mesterek és mesterjelöltek. ÉÉT III.(1971) 4. sz. 398.

26. Ezek az adatok (3 évi müncheni tartózkodás, 1846-os hazatérés) pontatlanok, de legalábbis problémátikusak. Hazatérésének időpontját okmányos bizonyíték ugyan nem igazolja, de elfogadhatjuk SARKADY I. 24. jegyzetben i. m. állítását, mely szerint öt évig volt Münchenben, ami 1844-es hazatérést jelent. Valószínűsíti ezt, hogy bátyja is ekkor tért haza; hogy a következő évben, 1845-ben állított ki először a Pesti Műegyetben; s ebben az évben társult Kauserrel és Gersterrel. KOMÁRIK D. 25. jegyzetben i. m. 399.

27. Hogy itt pontosan mi az igazság (főleg időrendi szempontból), azt a további kutatás hivatott tisztázni. Az mindenesetre lehetséges, hogy pl. 1844 nyarától 1845 nyaráig volt Bécsben.

28. Ez előtt a megállapítás előtt egyszerűen tanácstalanul állunk. Egyrészt ilyen nagy eseményhez kapcsolódó mezzatánál nehezebb a pontatlan emlékeztetést feltételeznünk, másrészt tények serege támogatja, hogy ekkor már évek óta javában működött Pesten a Kauser–Feszl–Gerster társulás. Emlékeztetői: Ipartanoda terve, 1846; szervita templom-kolostor-plébánia együttes terve, 1847; a Széchenyi-ház terve, 1846-47; (KOMÁRIK D.: Feszl és Széchenyi. AH XIX. (1991) 2. sz. 179–192.); az Oszvald-ház, 1846-47; a pesti német színház újjáépítési terve, 1847; a Glósz-ház, 1847-48; (Katalógus, 1984. 42–44.), hogy csak a legfontosabbakat említsük. — Még inkább tudom elképzelni, hogy Feszl Frigyes valamilyen egyéb okból tartózkodott éppen 1848 márciusában Bécsben.

29. Lehet, hogy a Carl Roesner által tervezett Johann Nepomuk-Kirchéről van szó, mely 1842–45-ig épült.

30. A király 1850. dec. 31-én írta alá a pátenst, a megvalósulás azonban nem ment gyorsan. A birodalmi kereskedelmi és iparügyi miniszter 1853. jún. 24-én értesítette Albrecht főherceget a központ bizottság felállításáról és működésének konzervátorok útján való megkezdéséről. A kinevezések 1854-től történtek.

31. Kausernek ez a közlése ismét érdekes új adalék, s bizonyára nem alaptalan, ha nem is könnyű eddigi ismereteinkkel, az ismert tényekkel összeegyeztetni. Egyrészt fennmaradt rajzainak tanúsága szerint Feszl nem az itt szükséges műszaki jellegű műemlékfelmérést kedvelte, hanem a festői, romantikus ábrázolást. Másrészt működő építész praxisa volt – de hát, ha a szabadságharc utáni viszonylagos dekonjunkturára gondolunk, esetleges próbálkozása szempontjából ez sem kizáró körülmény. Az is lehet, hogy nem kizárólagos foglalkoztatásra, elhelyezkedésre gondolt, hanem csak alkalmi bedolgozásra. Mindenesetre ennek tisztázása is a további kutatásra hárul, mind az időpont, mind az esemény jellegét illetően.

32. Jean-Baptiste Hubert-ról van szó, aki 1801-ben született Párizsban és 1865-ig állított ki a Szalonban. THIEME–BECKER: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, Band XVIII. Leipzig, 1925. 25.

33. Hogy ez a 3/4 éves párizsi tartózkodás mikor volt, Kauser némileg ellentmondásos, pontatlan kronológiája alapján nem állapítható meg, de még ez is inkább arra utal, hogy végleges hazatérése előtt. Ezt valamennyire alátámasztja, hogy csonka útlevelében szereplő egyetlen párizsi láttamozás 1843. május 31-én kelt – igaz szept. 16-i bejegyzés szerint már Münchenből megy tovább Garmisch felé.

34. Érthetetlen ez a téves évszám, hiszen adatok tömege bizonyítja, hogy akkor már évek óta folyamatosan dolgozott Pesten. L.: 28. jegyzet.

35. Láttuk, hogy ez 1845-ben történt.

36. Nem tudom, hogy a munkamegosztásnak ez a jellege Kauser Lipótot és Gerster Károlyt illetően mennyire helytálló. Más – kortárs – forrás szerint a műszaki tervezés feladatai elsősorban Gersterre, az üzletszerzés, az adminisztráció teendői Kauser Lipótra hárultak, míg a kivitt Zofahl Lőrinc végezte. KOMÁRIK D. 25. jegyzetben i. m. 387, 399, 404.

37. Pontosabban nem szétválás történt, hanem Feszl Frigyes 1854. jún. 30-i kilépésével két személyesre zsugorodott a társulás. Erőly egy 1854. okt. 14-én kiállított „Separations-Vertrag” tanuskodik. FL: IV.1303. f. Pesti tanácsíratok 2914/1855. – Kauser itt téved, nem négy, hanem tíz évig tartott a társas viszony.

38. Téves. A kapucinus együttes építése, pontosabban átépítése a budai Országos Építési Igazgatóságon történt, Reitter Ferenc és Szumrák Pál műve. KOMÁRIK D.: Az I. Fő u. 30-32. sz. a. ... MV. XVII.(1973) 4. sz. 247–248.; SISA J.: Budapest. Alsóvizvárosi plébániatemplom. Bp. 1989. 4. – A Feszl tervhagyaték egy szép lapját (OL: T. 11. No. 3/b: 43.) Kauser József e közlése alapján tulajdonította tévesen a kapucinus templom és rendház tervének Vámos Ferenc. Első közlése: VÁMOS F.: Feszl Frigyes és kora. „Magyar Művészet” I. (1925) 354, 357. A tervlap valójában a pesti szervita templom-rendház-plébánia együttes terve 1847-ből. KOMÁRIK D. 28. jegyzetben

i. m. 182–183. – Kauser tévedése talán azon alapul, hogy a kapucinus építkezés (1854–1856) kivitelező vállalkozója Gerster Károly volt.

39. A „London”-szálló (1862–1863) esetében is ez az életrajz a forrása Feszl szerzősége elterjedésének az irodalomban. A szerzőség kritikus elemzése – akkor még a Kauser féle életrajz forrás mivoltának ismerete nélkül – : KOMÁRIK D.: Az egykori „London”-szálló épülete Pesten. MV. XXIII. (1979) 2. sz. 187–191. – Mivel az épület homlokzata, a fényképek alapján, nem szól Feszl mellett, továbbá más problémák is vannak, pusztán Kauser József – nem feltétlenül megbízható – tanúsága alapján a kérdést nem tekinthetjük eldöntöttnek, még ha az ő általa előadott változat nem is elképzelhetetlen.

40. Épült 1847–1848-ban. Katalógus, 1984. 45.

41. Készült 1854-ben. Katalógus, 1984. 55–56.

42. Ez az adat is – főleg Vámos Ferenc közvetítésével – bekerült a szakirodalomba, noha Feszl szerzősége máshonnan a mai napig nem nyert megerősítést. Sőt egy 1859-ből származó igen alapos és részletes beszámoló hírül adja, hogy a tervet Reitter Ferenc készítette. *Quai der Donaudampfschiffahrtsgesellschaft*. In: *Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1859*. Pest, 1859. 54.

43. Ez az állítás is problematikus. Lyka Károly pl. Gerster Károly és Frey Lajos közös művének tekinti az 1869-ben elkészült kapuzatot. Ezt – Darvas István Szentiványi Gyulához írt levelében idézett – közlése szerint apjától, az építész Lyka Jánostól (1841–1934) tudta így, aki mindkét építész ismert. MTA MKI: C-I–20/196.

44. A „shakespeare-i koponyájú” kitétel a szembeötölő külső, felszínes hasonlóságon alapulhatott: kopasz fej, oldalt hosszan leomló hajjal, miként a sztereotip Shakespeare-ábrázolásokon. L.: SARKADY I. 24. jegyzetben i. m. gyenge illusztrációja és főleg VÁMOS F. 1. jegyzetben i. m. 214. közölt tsurjaz.

Die Feszl-Biographie von József Kauser

(Dénes Komárik)

Frigyes Feszl (1821–1884) war der originellste Schaffende der ungarischen romantischen Architektur und einer der bedeutendsten ungarischen Architekten der Epoche, der auch als Graphiker ein hervorragendes Oeuvre hinterließ. Er studierte in München, von wo er 1844 heimkehrte. Sein Hauptwerk war die auch heute bestehende Redoute in Pest (1860–1864). Er nahm an mehreren Preisausschreibungen teil, so unter anderem auch an der Ausschreibung für das Pester Ständehaus im Jahre 1844/45, für die Wiener Votivkirche im Jahre 1854/55 und für den Budapester Städtebau im Jahre 1871. Auch die ersten Versuche, den ungarischen nationalen Baustil zu entwickeln, lassen sich an seinen Namen knüpfen. Die zweite Periode seiner Laufbahn ist schon von dem historisierenden Eklektizismus geprägt.

József Kauser (1848–1919), der ein bedeutender historisierender Architekt der Jahrzehnte nach dem Ausgleich war, stellte als erster eine kurze Biographie des von ihm als väterlichen Freund verehrten und geliebten Meisters zusammen. Das etwa anderthalb Jahrhunderte hindurch ver-

schollene und nie publizierte Manuskript wurde unlängst gefunden, sein Wortlaut wird nun in dieser mit kritischen Anmerkungen versehenen Publikation zugänglich gemacht. Aus der Schrift, die für die Feszl-Forschung zahlreiche wertvolle Angaben enthält, erfährt man z.B., daß er während der neun Monate seines Aufenthaltes in Paris bei dem Landschaftsmaler und Graphiker Jean-Baptist Louis Hubert (1801–nach 1865) Unterricht in Aquarellmalerei nahm.

Kausse Brief

---

und
=

J. A.

Thomas Cook

11/11

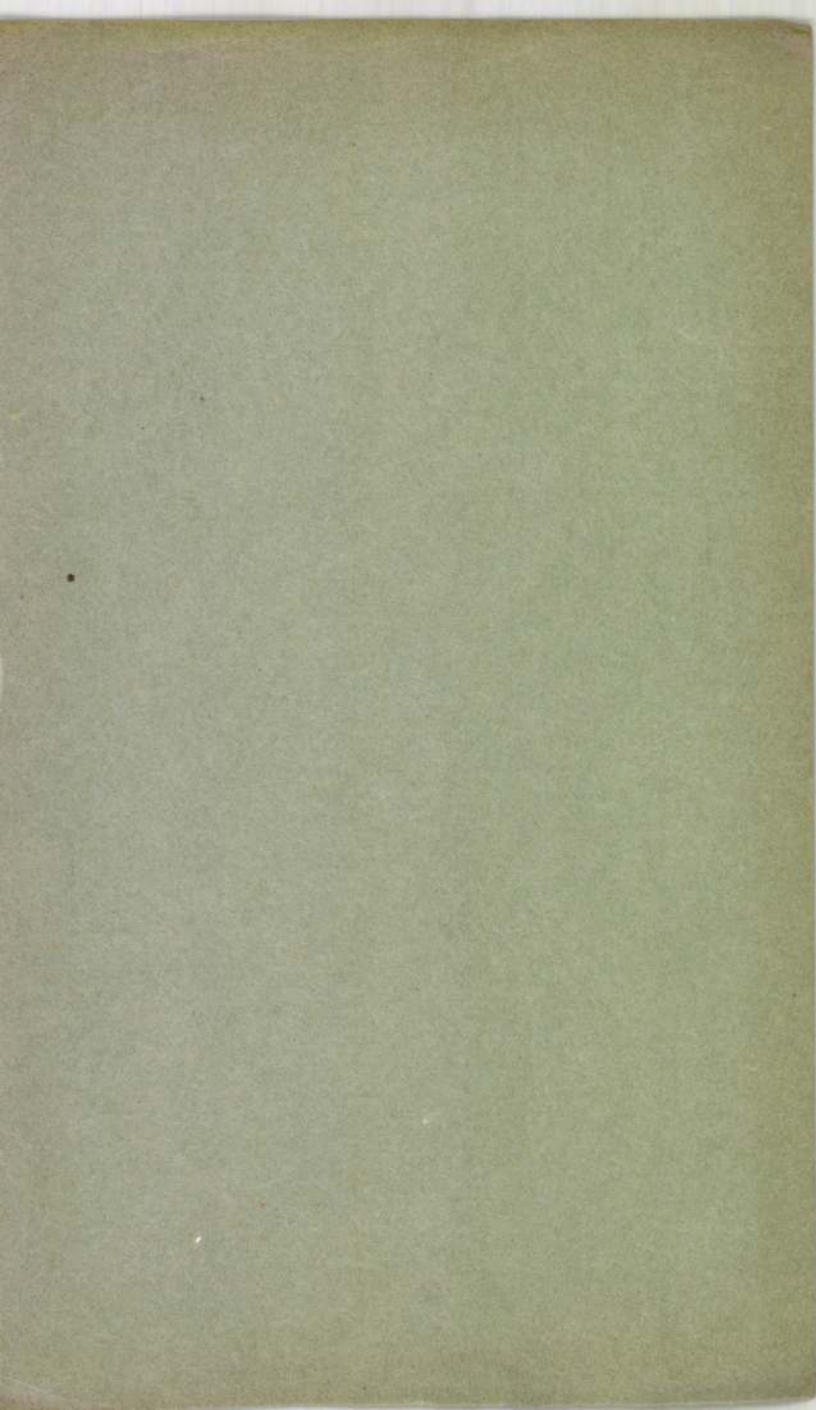
2. A.

id. Kaiser Josef

---

u. 611

Kaiser Josef

l.

Lykanemzromantika

233, 234, l.

Sk

Europa
Feln könyve lapnyestés és könyvbeadás

V. Nisegrade utca 36 An

Budapest

Kaiser Josef

e.

Szat. 1848. Bp.

Spb. 22. l.

~~Joseph~~
~~Jahr II. 6.~~

1904. J. 28.

London.

Wimpercombe 1904. inf. III. p. 102 (1881. 1904.)

Kaiser Josef

Neuverzeich. Lexikon

380 l.

VII. vol. 202.

Bécs

21. §.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Országos Főfelügyelősége egyesített hivatalának teendőit a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének tisztviselői és alkalmazottai látják el az egyesített hivatal részére megállapított Ugyrend szerint.

22. §.

Az Orsz. Tanács előadója, az Orsz. Tanács és az Orsz. Főfelügyelőség egyesített hivatalának Ugyrendjében meghatározott teendőkön kívül a népkönyvtárak működését figyelemmel kíséri s ellenőrzi, mely célból, a Tanács elnökének előzetesen bemutatott program alapján a népkönyvtárakat a helyszinén meglátogatja, azokat megvizsgálja s tapasztalatairól a Tanácsnak jelentést tesz.

23. §.

Az elnök a Tanács tagjainak a Tanács hatáskörébe tartozó közgyűjtemények hivatalos meglátogatására s egyéb kiküldetésekre esetenként megbízást adhat.

Káner József

neve is szerepel azon beadvány aláírói között, melyet a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet intézett a szegedi városi tanácshoz, ~~1969. május 14.~~ kérvén a szegedi színház ~~tervezési pályázatának~~ újabb kiírását, mivel először két bécsi építésznek /Felkner és Hellmer/ akarták juttatni a megbízást.

Vámos Ferenc: A szegedi városháza építésének történetéről. Művtört.Ért. 1969. 4.sz. 317-322. l.

317. l.

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

1877

Kaiser brief

last

2

Bank 71.1
72.1-

Jelentem, hogy .....
távolmaradását.

Tudomásul vette:

.....
az osztályfőnök aláírása.

Engedély

.....
a műhelyfőnök va
aláírása

Kauter József
éplény

ind
07
CS. Ártisotempl.

Handwritten text, possibly a name or title, written in red ink and underlined.

Handwritten text, possibly a name or title, written in red ink and underlined.

Stenning's Edwards. III. a.

III. 4 005 (am)

Kaiser Brief

epitelen

lipótvárosi templom

irod

e

Penth. Budapest

155. l.

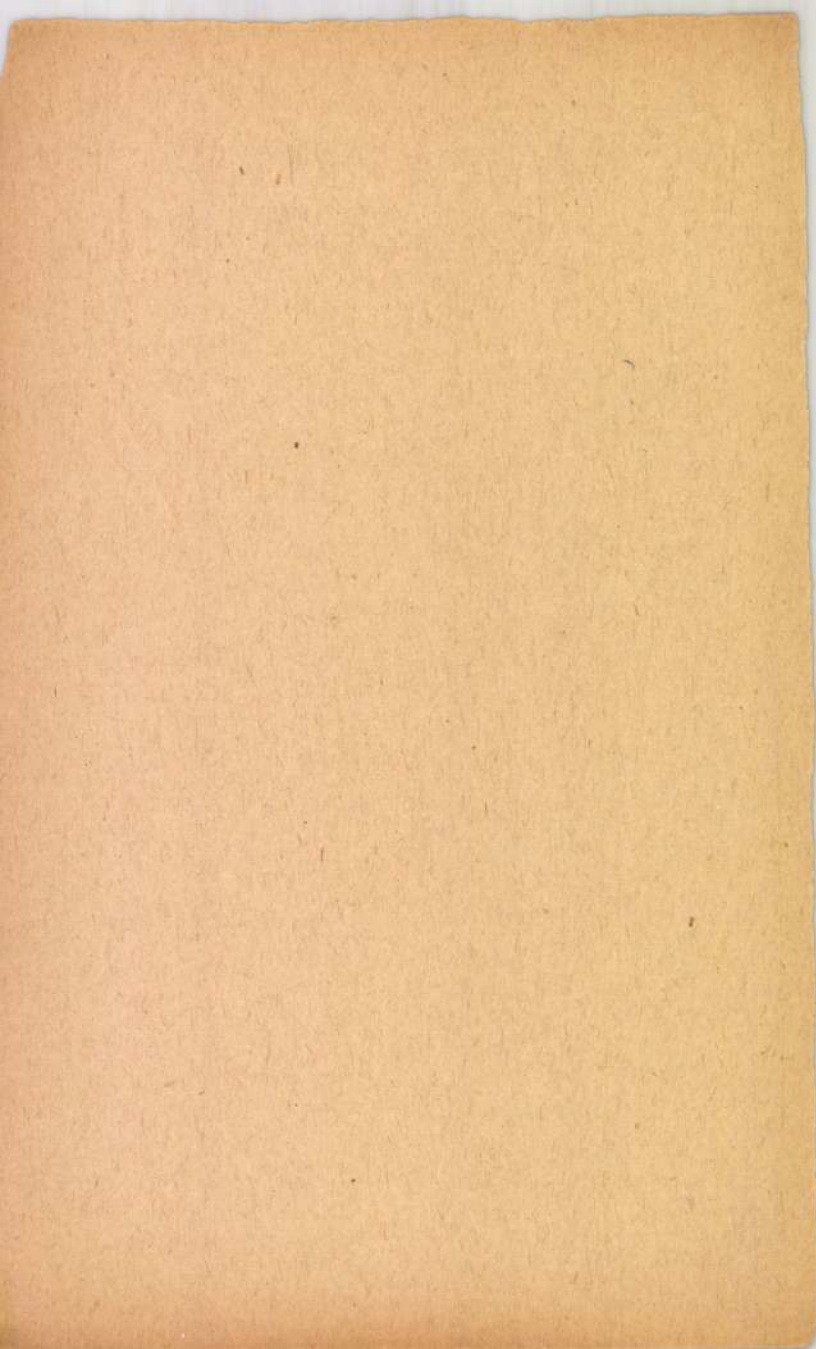

Kauno Kirje

1800

JE Keppel,

Kaiser Josef

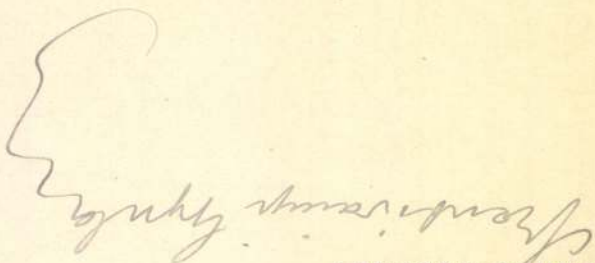
ip

Lain

Quittner Grund-ol

előfizetési kötelezettségel nem jár.

Dr. Mihály János

SZERKESZTŐSÉG.

AR KÉPZÖMŰVÉSZEK LEXIKONA

Kiváló tisztelettel

ala. Mintogy a rendezés
ur életrajza még hiányzik,
zt a mellékelt kérdő-ív és
lexikon teljessége érde-
atni sziveskedjék.
y az életrajz néhány napon
előre is halas közöne-

Kaiser Josef

u. 4233. 271.

"Ustodob 1411.23.

Kaiser Josef

1.

Liter. Bibliothek

306 a

A m. kir. vallás- és közö

55769

szám.

47255/1,

Műemlékek Ország

Hivatalból.

Közszolgálati ügyben.

Kaiser Toim

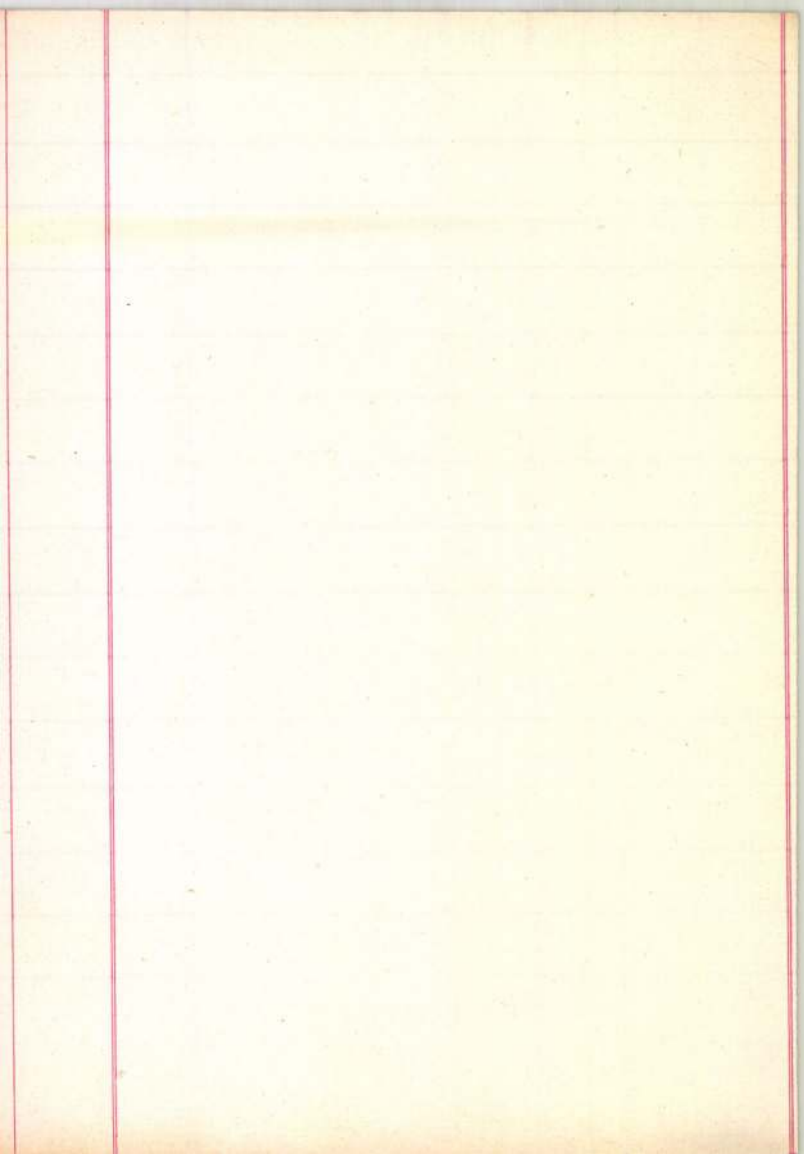
set Laisilöy ja vanhojen
seuraste

Spencer 278 l.

Uj nous Janos Kohar
Jenti terve

M. O.

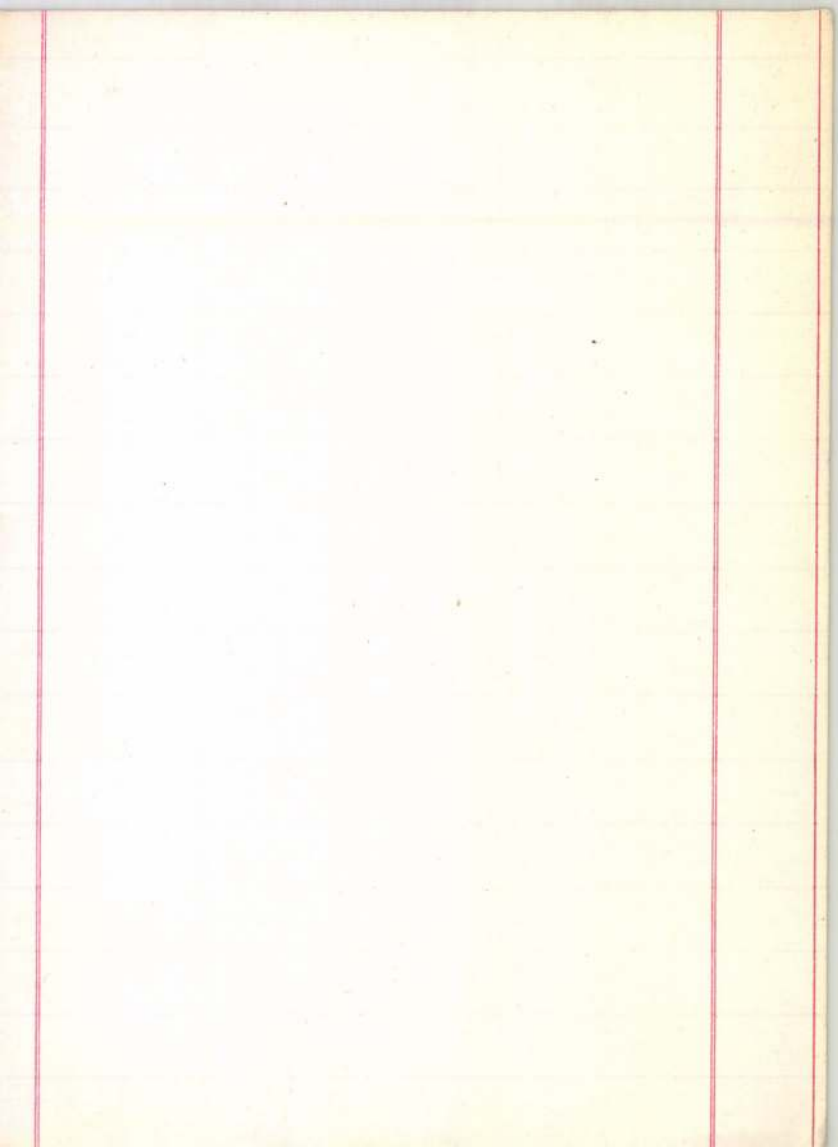

Kaiser Josef

servate a Ludovica
oldaleipolcsit a 80-as
evében

Bp. 227. l.

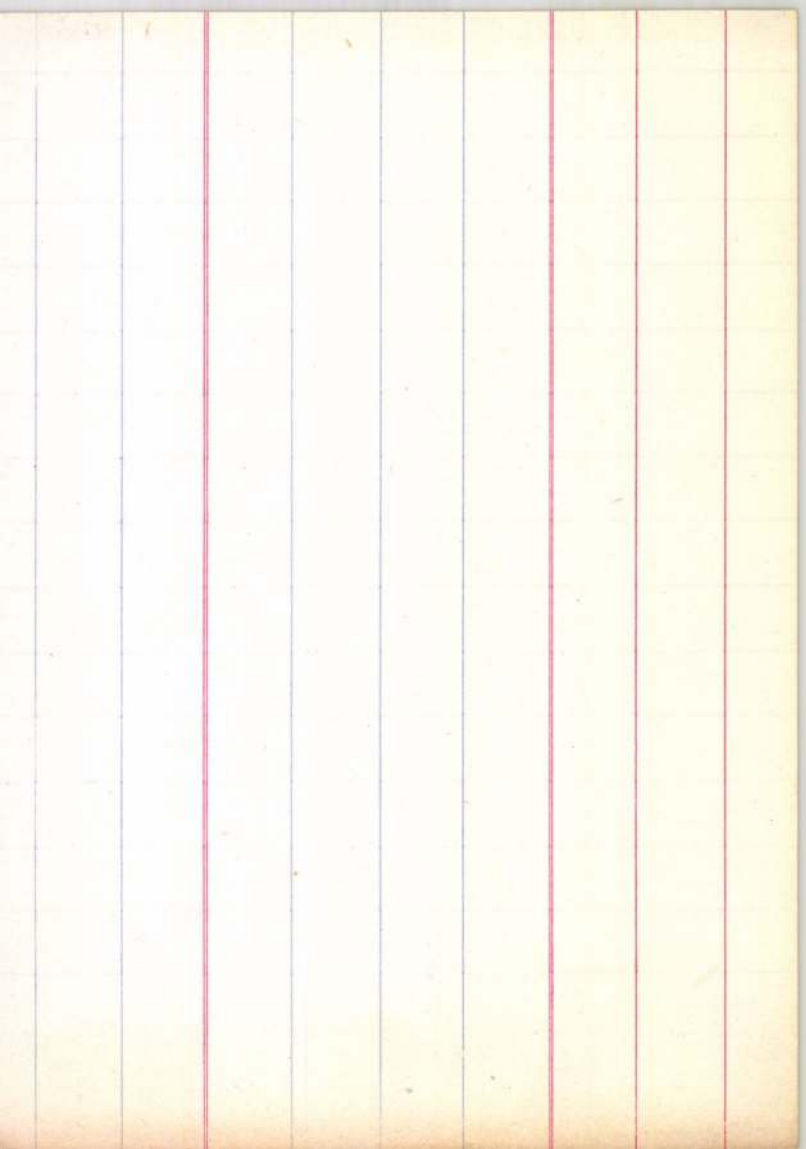

Kaiser Josef

Röser-baron

Spinnur, 213. l.

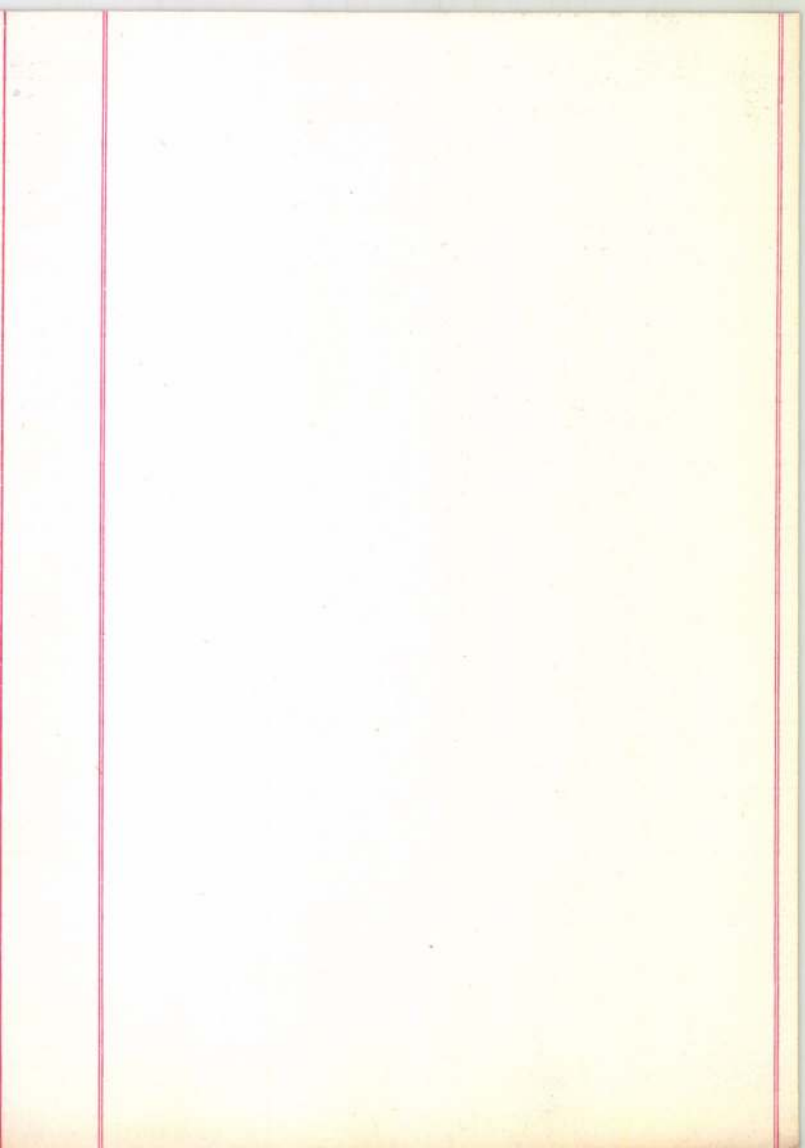

Kaiser Josef

Stephania gemmelsbacher

Brunn 279. P.

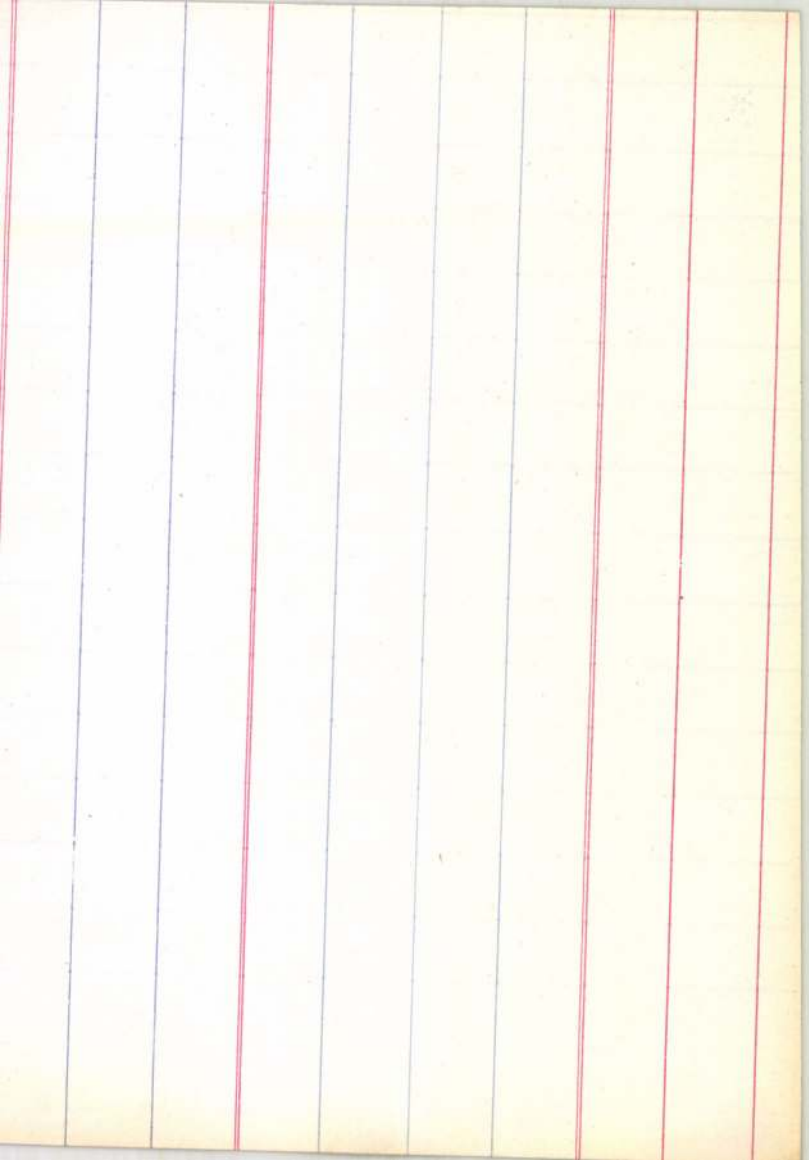

Kaiser József

Lányai utcai ref.
főgimnázium

Bp. 147 l.

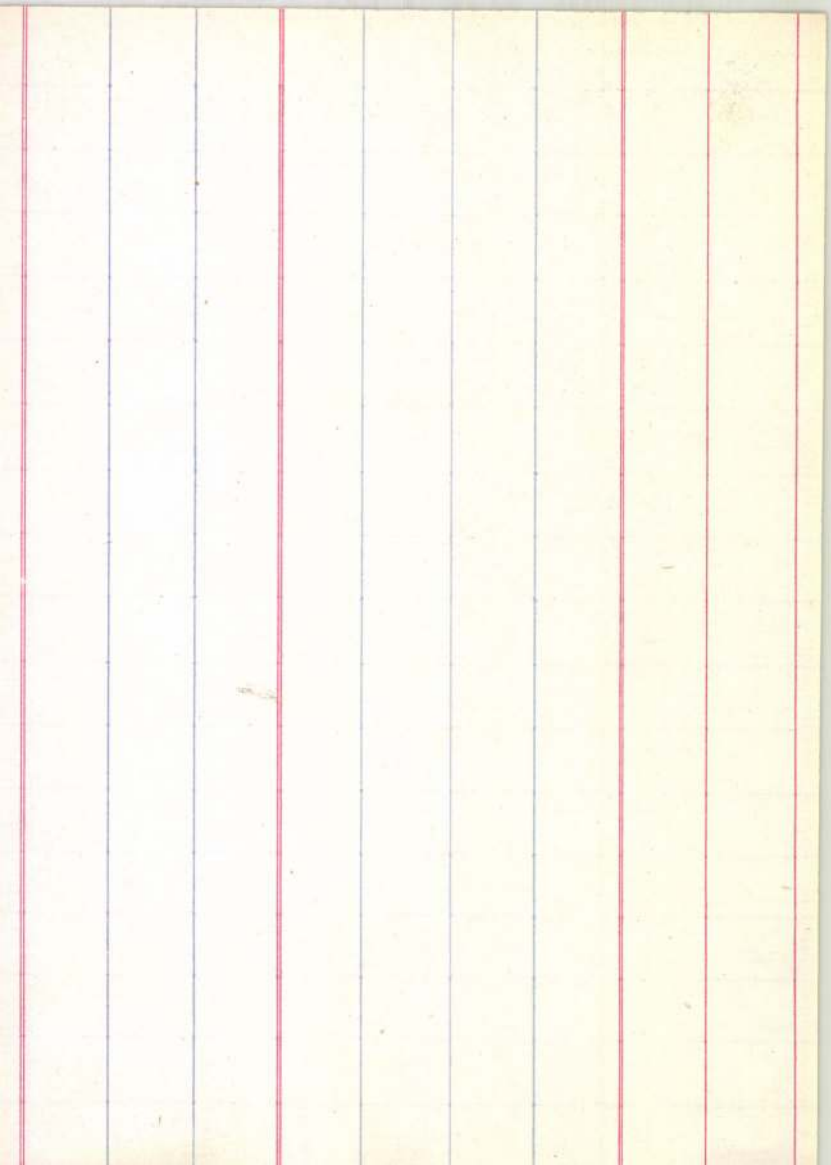
Kaiser Hof

---

und
2

spielen

Braun 110. 6

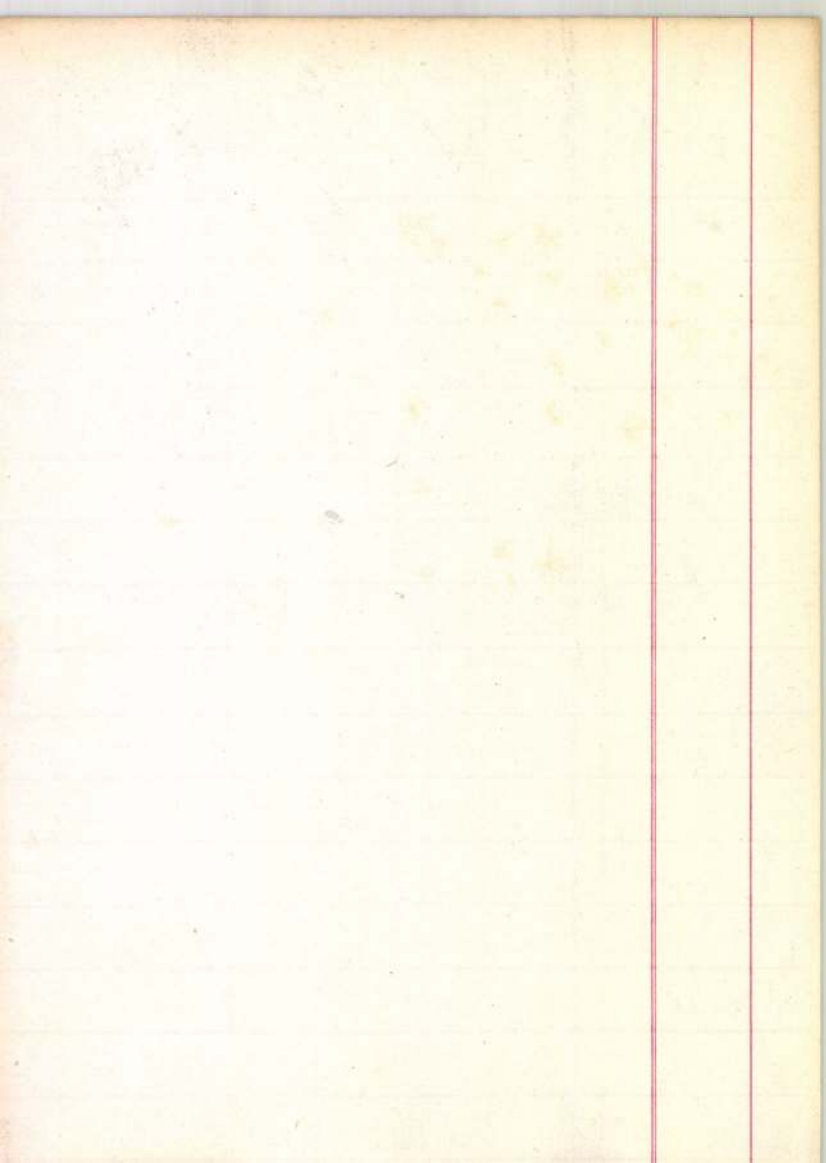

Kaiser József

1882-85, franciai ir-
lelben érintette a Károly-
dán a Magyar nyelvű-
intézmények körül be-
valóságát.

Bp. 187. l.

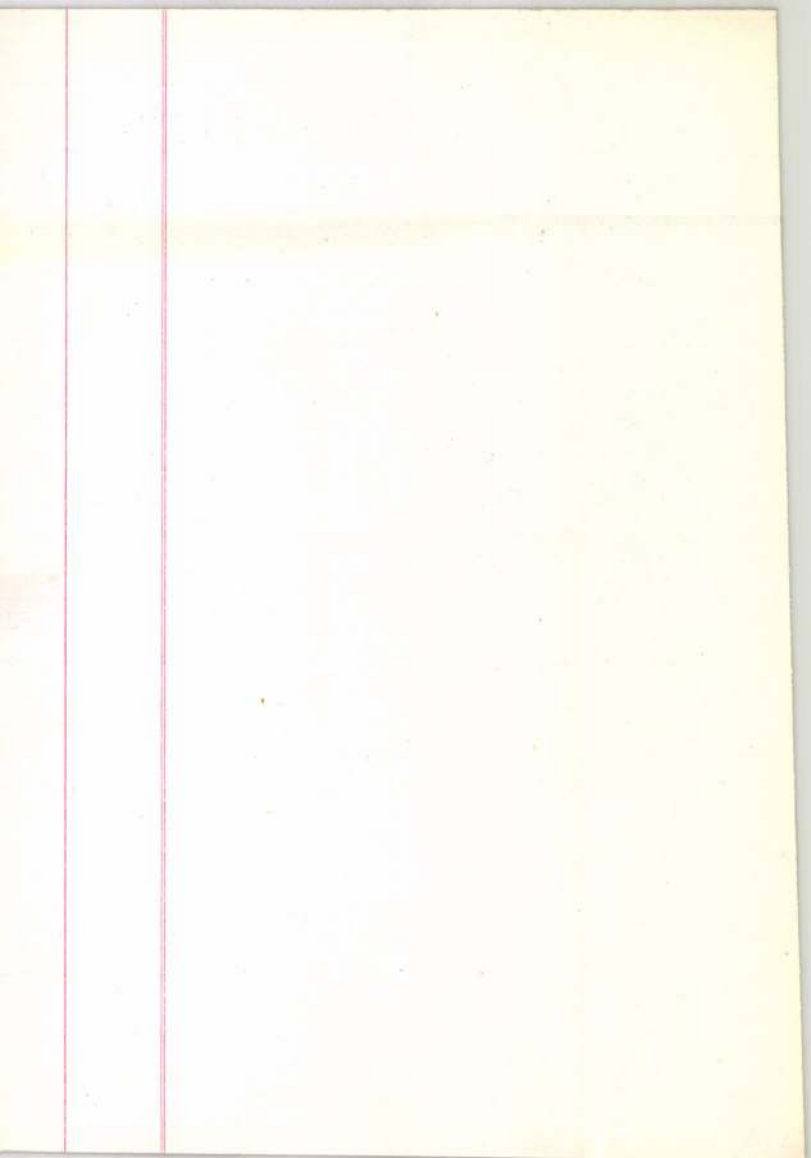

Kaiser József

a Lányai-utcai ipar-
vagy-iskola

Aprilis 156. l.

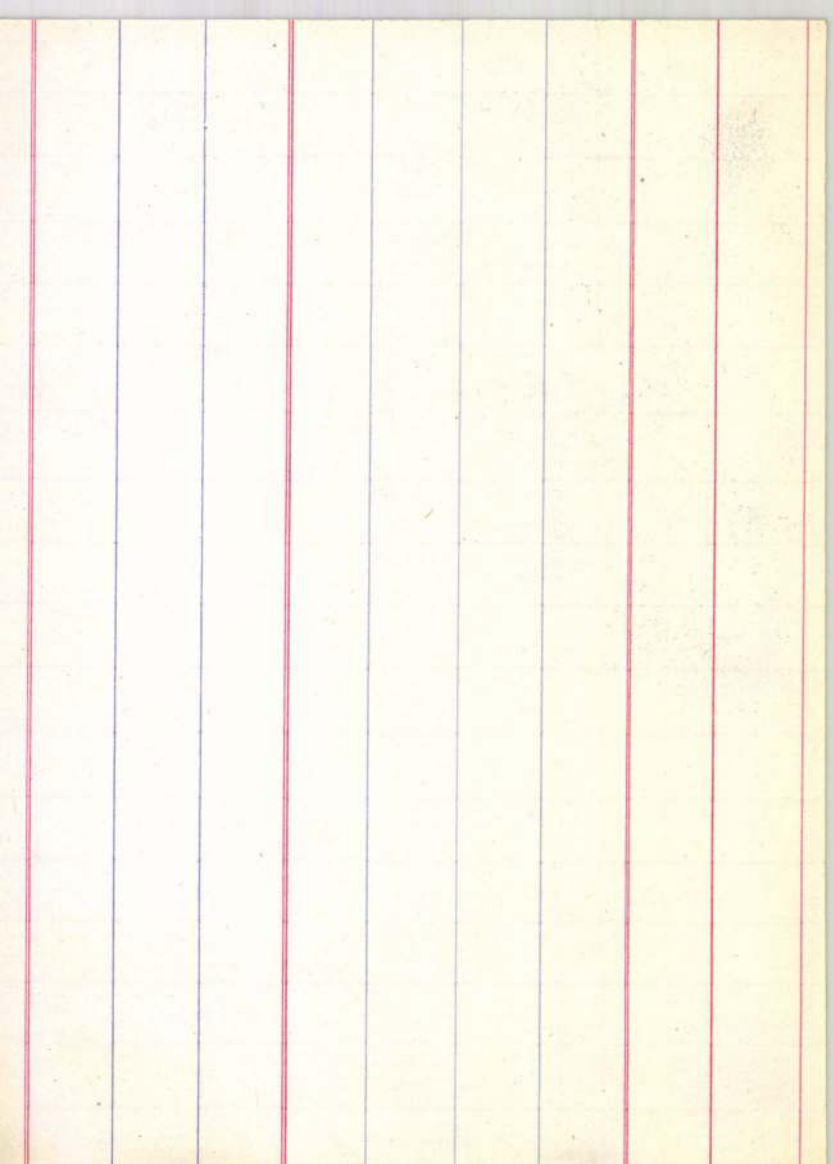

Kaiser József

Postea János ment sine
semplo a VIII. k. József
ut aban.

Bp. 117

Kauter József

Művészet 1906. 38, 47, 50.

- 1909. 264

- 1910. 349

- 1911. 42, 353 (íj.)

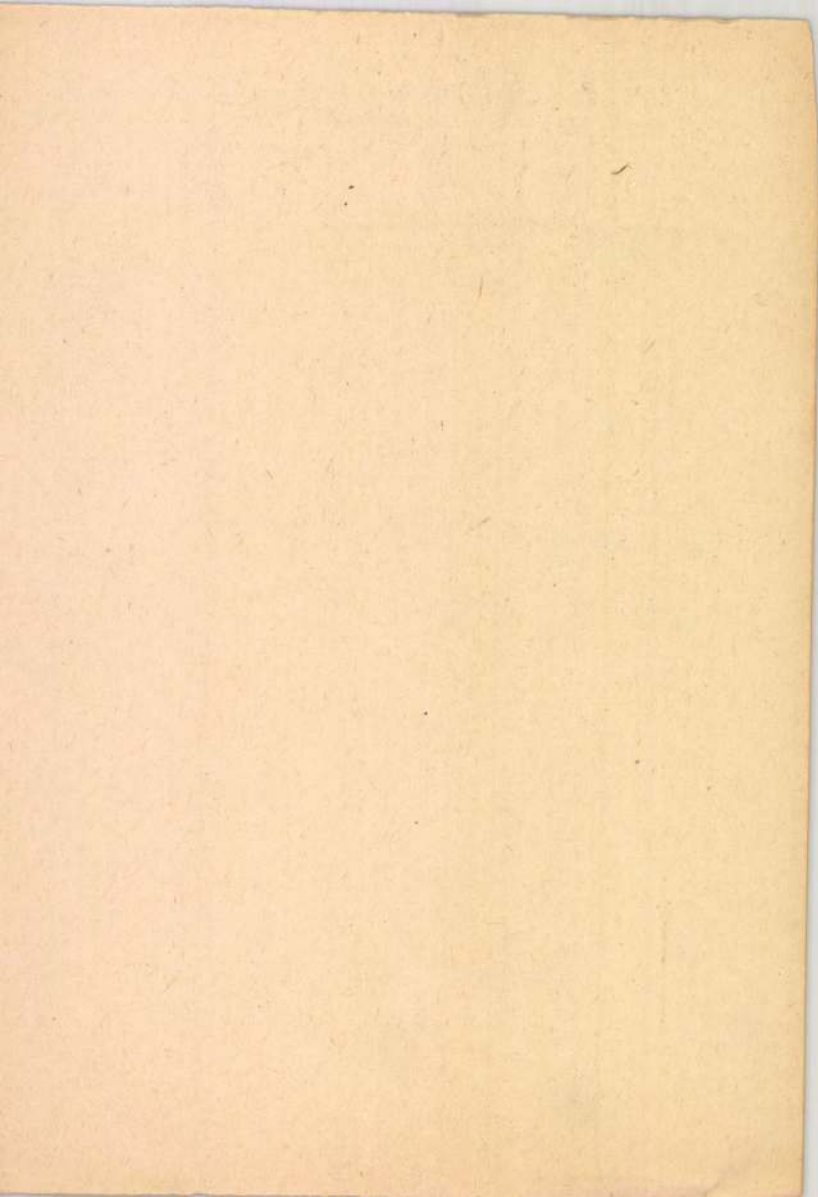
- 1913. 75

Magyar Művészet

1925. 412

Kaiser Josef

rod

Väljebal

107. l.

FORUM

Zeitschrift für Architektur, fr

Redaktion und Administration: Bratislava, M

P. T. Műemlékek Orsz. Biz.
Dr. Genthon István
B u d a p e s t . Üllő:

IX 10

Kaiser Josef

und

Väljebal 110. l.

Handwritten text, possibly a name or address, mostly illegible due to fading.

Handwritten text, possibly a name or address, mostly illegible due to fading.

Handwritten text, possibly a name or address, mostly illegible due to fading.

Handwritten text, possibly a name or address, mostly illegible due to fading.

Kaiser József
építész

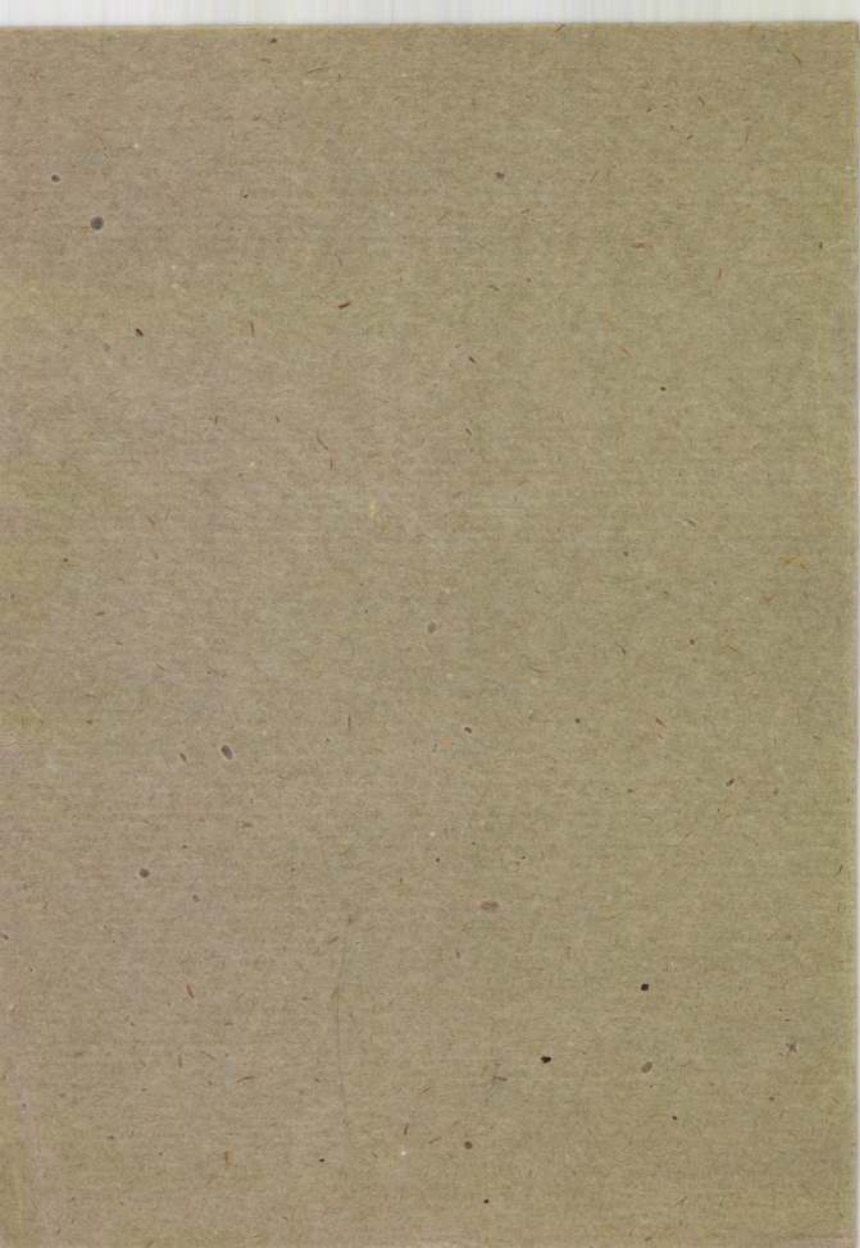
úsd

Fabian Gáspár dr.

Nagy magyar építészek
kiemelési MNÉE

Közl. 1936. 142. l. 143. l.

Kaiser Josef

Dr Lechner Jenő

Emlékbeszéd Kaiser

Józseföt, a minisz.

Középítés: Magyarországon
tan. társaság F. Lechner

Jenő 1921. apr. 11

IMMÉE közt

1922. 160. p.

Kaiser József

+ 1919

Lechner Jenő dr.

~~HA~~ Kaiser József.

(Neurolog.)

M N E É K ö z l

1919. 194. l.

Ezt a cívet dr. Lechner Jenő

felvett használatra.

Rovida uton kapott fels

671/1937.

Kausser József

Dr. Lechner Jenő

Kausser József em-
lékezete. MMEF

Közl 1921. 123 -
125. l.

felcseréltem felhasz-
nálható.

7490

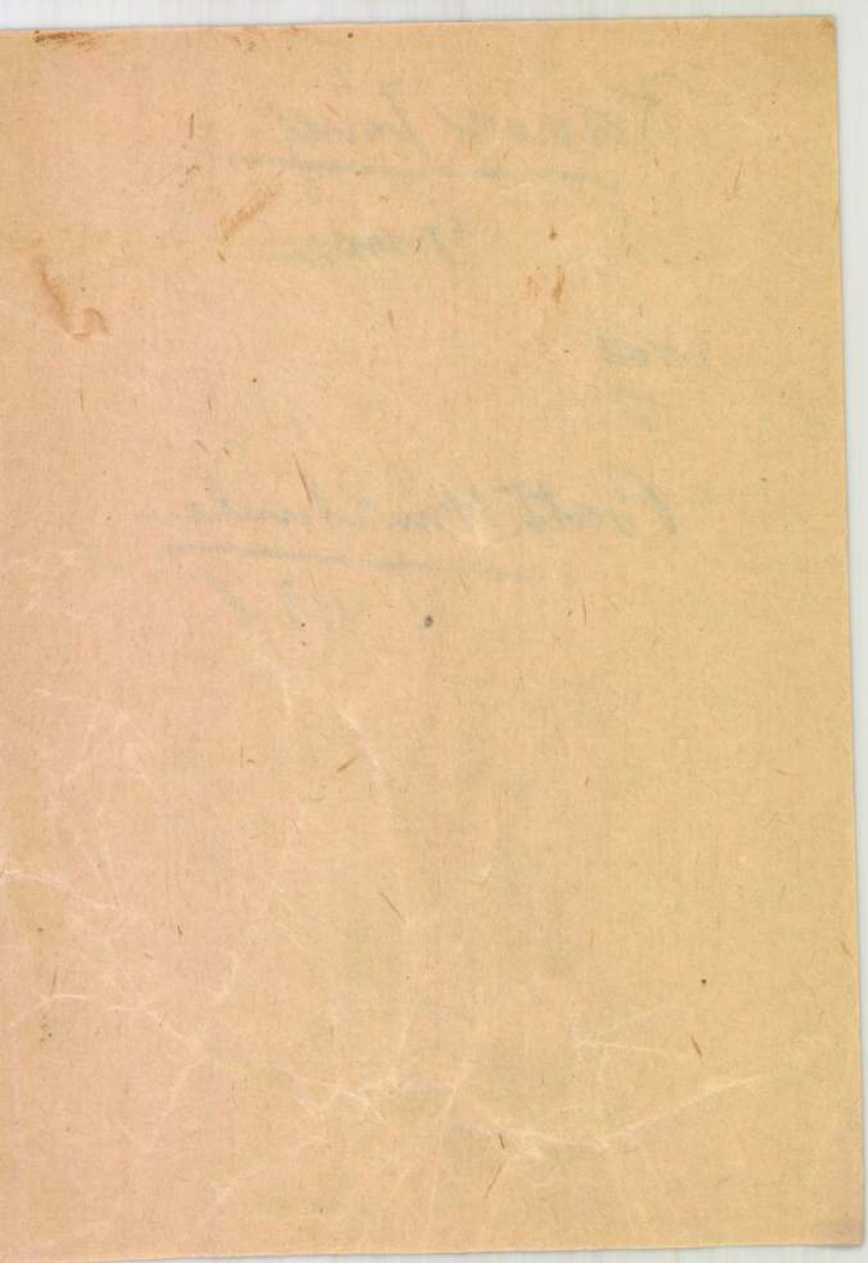
Tatar Perisperm. Fa, gotatku. May 46m.
X:00

Kaiser Josef
epiten

1704
2

Bath Newstunher

• 413 f.

Kaiser József

írta

+ Bpest 1919 jul. 25

Revai XX 455. l.

50. ~~7~~ *Handwritten scribbles*

12. ~~7~~

~~Handwritten scribbles~~

Kiralyi Pal'ntea bal oldu

11/11/1888

Kaiser Töref

l.

Liber Brest Nobis

52. l.

Kaiser Josef

építés

und

Lechnépm 506. l.

574. l.

Első római feladata volt II. Gyula új lakosztályának a kifestése, az Appartamento Borgia mellett. Az Appartamento Borgia, VI. Sándor pápa lakosztályát Pinturicchio, az ugyancsak umbriai származású, de még a Quattrocento stílusában dolgozó művész díszítette. A II. Gyula lakosztályában is dolgoztak más kiváló művészek is, mint Signorelli, Piero della Francesca, Perugino és a lombardiai Bramantino / Bartolomeo Suardi/, de az ő ~~alkotás~~ díszítésük nem felelt meg Rafael új faldekorációs elveinek, ezért többnyire lefedte őket. Ezeket a termeket "Le satnze di Raffaello"-nak is nevezik, hangsúlyozva inkább a művész, mint a megrendelő érdemeit. Az első terem a "Camera della Segnatura", amelyben a pápa aláírta a fontosabb egyházi iratokat, ediktumokat. Tehát ünnepi helyiség volt. Ennek az ünnepi, nagy feladtnak megfelelően fogta fel Rafael a díszítést. Négyzetes boltozatos terem. A kifestést a mennyezeten kezdte. Az egyes mezőket gazdag, aranyozott stukkóval, vagy festett ornamentikával elhatárolt keretekben adja. Az egész terem az akkor egyházi és világi gondolkodás négy fő tényezőjének, a teológiának, a filozófiának, a jognak és a költészetnek hatalmas történeti, allegorikai és szimbolikai ábrázolása. Középen látjuk a pápa címerét, mely körül sorakoznak egymással négyzetes és kör alakú

2
Kaiser Josef

erster

und

Csárm 566 l.

polgári, azvan, hogy a görbületi egyenlő a

ny.,
adatokban a

par az állam-
száma rész-
let, száradol
le mar korán,
ülhős öta, le-
an eszpet v,
a egy száva-

nékek vállalás;
előzetes el-
ra néve egy-
zsinat tette
díg 1546-ban
által tholt

dek, hborum
index ma is
kban is soká
nagrszálában
foldeventé-
kiserletelek.

1. SZ.-ban ott,
92 1533, or-
lehetőség egy-
szon, ahol a
C. Müköbölt,
fzöket adandó
jsszavóhástra
3. hazánkban
3. szabadság-

C, az ábe harmadik betűje; a római szá-
muk közl 100; a meterepdszerben a szá-
zadesz; a latin *Cattus* név rövidítése,
Zeneben; 1. a régi alaphangsor 3-ik, a mostani
hangsor első hangja, 2. C-küdes, a hangmagas-
ság jelölésére szolgáló nykőp, hogy megjelöl-
jze a sort, amelyen a C-tek lennie kell. Né-
gében az enekszámarokat általában C-kül-
esokban jelözték, 3. Idomértékjelzőként a
4/-et jelenti.

Cab (angl. kab). A *cabriolet* (1. o.) szó
rövidítése. A *hansom cab* két nagykerékű
kormányú, egy fogatú városi kocsis leereszthető
födélű, később C-mak nevezik a meggye-
tek, négyüléses berkecskát is.

Caballero, *Ferrari*, 1. *Böhl de Faber*, *Cecilia*,
Cabel (kabé), *Étienne* (1788—1858), Ame-
rikai szobrásó, francia szociálista, *Morus* és
Campanella államregényei kommunisztikus
irányba vittek; 6. maga is. *Voyage en Ita-
lie* 6. új utópiaírt írt, Elvett gyakorlatba át-
viend, először (1818) Texasban, később az
Égyesült-Államok más vidékein is kommu-
nista közösgéket alapított,
Cabinet (f. kabné), Asztalszerű állványon

a könyvtárkönyvtárban van nagy jelenté-
sége a kéregpáprósi szines papírral
szóval, borítel vagy más anyaggal s
borítani,
(*cahon* (f. kasu), *Fales* egykerekű
ból és kúmból álló anyagokból (me-
sét.) készült a lehetet illatosításra szá-
elkoraka.

Cadaver (lat.), hulla, holttest.
Cadiz (*Cádiz*), Spanyol keresk. (Borki-
és hadihiköl), 78,000 l.
Cadmiun, A emkehez hasonló s vele egy-
előforduló lémés elem. Könnyen ol-
tívenyek és foglómásra használt fontos
alkotórésze. Szulfidja tojássárga színű le-
Cadorna, *Luigi* gróf,
olasz/abornok (1850),
1912—17, az olasz ve-
zerkar főnöke. A vil-
háb.-ban hadművele-
telt általában balze-
fense kiserle, A 12,
iszorvói esztában (1. VI-
lagháború) ért nagy
vérésege miatt állás-

~~K~~ Kaiser Josef
imériter

A bresti Ferus
ment sine templon

Maria utca

A Barilike hentesse is
Földtárs 1890-1900
Magyarország

Rejés Alkuma

Bp. e. n. Lappam
mivi.

~~Vigarr. Reg. sejt-
lik, hogy ott a templo-
not miséjritte~~

keve Häuser, bawen Kaiser

utjainak költségét fejében
sz./ folyó évi június hó
kék Országos Bizottsága t
Utastóm,

Költségvetési év: 1927/28
Rovat: 5. Alrova
gatása.

A m.kir. vallás- és közoktatás
szám alatt a keb.számv. XI
letének másolata:

Kauser Jörref

l.
Giklössy F K I töit.

174. l -

f.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Visegrádi-utca 36.

Kaiser Josef

l.

Siklony FKT toll

610. l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

B u d a p e s t, V. 1.

Visegrádi-utca 36.

Kaiser József

l.

Zádor-Rados

103, 316, 317. l.

Thomas Jones

1000

~~Page 1115~~

~~39. 12. 1875~~

Kaiser Josef
erster

mit

Zajmement.

6. 1. 1.

KAZAK SZÖNYEG

Kék tükrét indákkal egybekapcsolt „heráti“ dísz tölti ki: virágpalmettás, rozettás díszek és nagy sarlós levelek. Apró leveles indásdíszű külső és belső szegély között piros alapon S idomú rozetták és váltakozó állású fűrészkes levelek.

Mérete 250 × 112 cm.

Dél-Kaukázus, XVIII. század.

KAZAK SZÖNYEG

Türkiszöld, piros és ismét türkiszöld hárommezős tükrében kampós díszű négyszögekkel. Fehérialapú keretében kampós és csillagos rozettákkal.

Mérete 237 × 125 cm.

Kaukázus, XVIII. század m. f.

KAZAK SZÖNYEG

Türkiszöld keskeny tükrrel. Hármasszós kereteléssel: két fehérialapú leveles és palmettás indás sáv között pirosalapon kampós palmettás díszek sorakoznak. A keretközökben és szálain kékalapú, apróvirágos és rozettás csikokkal.

Mérete 222 × 120 cm.

Kaukázus, XIX. század.

KIS KAZAK SZÖNYEG

Tükre kampókkal díszített, drapp és kék alapú sávokkal rézsütösen osztott. Pirosalapú keretében és türkiskék szegélyében rokon díszekkel.

Mérete 110 × 95 cm.

Kaukázus, XIX. század.

DA
Fek
fűr
csak
kere
Mér
Kau

DA
Piro
Köz
kere
virá
fűr
Mér
Kau

DA
Söt
foly
form
köz
Kéka
Mér
Kau

DA
Sárg
böl
Kék,
rozet
Mér
Kau

Kaiser Josef

h.

HofBp.

55, 97. l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

B u d a p e s t, V.,

Visegrádi-utca 36.

Kaiser Lóránd
építés

l.

Tanulmányok

Bp. munkájából

VII. 35. l.

I.

A színházépítés rövid történeti vázlatja.

A színhájszás az emberrel csaknem egykorú. Eredete az emberrel velészületett vallásos érzésben és az ebből sarjadzó kultuszban gyökerezik. A régi Egyiptomban a nemzeti élet szoros kapcsolatban, teljes összhangban volt a vallással. A szent bikával kapcsolatos vallási szertartás kiindulási pontja a színhájszetnek, a színhájszásnak.

Színházépületeket az egyiptomi ásátásoknál nem találtak ugyan,

Horatius az „Ars poetica” 276. sorában említi, hogy Thespis kétkerekű koccsin (v. ö. „Thespis kordéja”) hordozta faluról-falura darabjait, amelyet borseprűvel bekent arcú színészek adtak elő.²

A görögök vallása bővelkedik theatrális táncokban és látványosságokban. Majdnem minden istenség tiszteletére megvolt a sajátos táncuk. Voltak aratótáncok, lassú titemű ünneplőtáncok, gyorsritmúsú újjongó táncok. Delos szigetén nem lehetett áldozatot bemutatni anélkül, hogy ne daloltak, vagy táncoltak volna. Extaktikus, vallásos táncaik eredete Kisázsiaiba nyúlik vissza s ezeknek hatása különösen a Dionysos tiszteletére lejtett bódító táncokban jelentkezik.³

Legnagyobb népszerűségnek a Dionysos-ünnepség örvendett. Ennek az istennek szent kerülete az Akropolis déli lejtőjének keleti részén feküdt, s egy 24 méter átmérőjű térség (orchestra) közepén állott az áldozati oltár (thymele). A nézők az oltárt körülállották s így figyelték a cselekményeket. Természetesen így nem sokan láthattak jól, a hátrább állóknak kevés lehetőség jutott a cselekményekben látással és hallással részt vehetni, ezért padsorokat helyeztek el az Akropolis déli lejtőjén menetesen felfelé s félkör-

Kaiser-Löscher

Érték

rod

Varadi Antal =

A régi Pest orvosi
kértől - Bp. 1921 -

287. l.

3

Tru

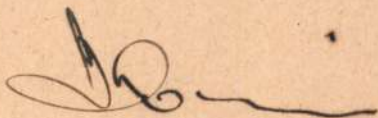
tatások világánál. Egységes középkori szellem
Prokustes-ágyába nem szabad beszorítani egész
Európát. A feudalizmus, a lovagi életeszmény, a
skolasztika északon születik, mindenesetre ott fej-
lődik ki teljes egészében. Itáliában — e fogalom
itt földrajzi és nem politikai — mindez idegen.
Hasonló a helyzet a középkori szellem jellegzetes
művészeti termékével a gótikával szemben is.
A gótikus művészet a maga formai és szerkezeti
tisztaságában ahogy francia földön megszületett,
vagy Németországban egyéni vonásokkal gazda-
godott, idegen az olasz művészet szellemétől, de
fejlődésétől is. Itáliában ritkán találunk gótikus
templomot, és az északról importált mag egészen
más virágot hozott a déli napfénybe. Assisi vagy
Firenze gótikus építészete csak a szerkezeti újítást
vette át, arányaiban távol áll a francia katedrálisok
égbetörő vertikalizmusától vagy a német gótika
misztikus szellemétől. A szerkezet adta lehető-
ségek sem használgák ki, mert nem lazítják fel
a falat ablakokkal annyira, mint északon s ezzel
hatalmas felületeket biztosítanak a falfestészetnek,
amelyek belől születik meg az új mű-

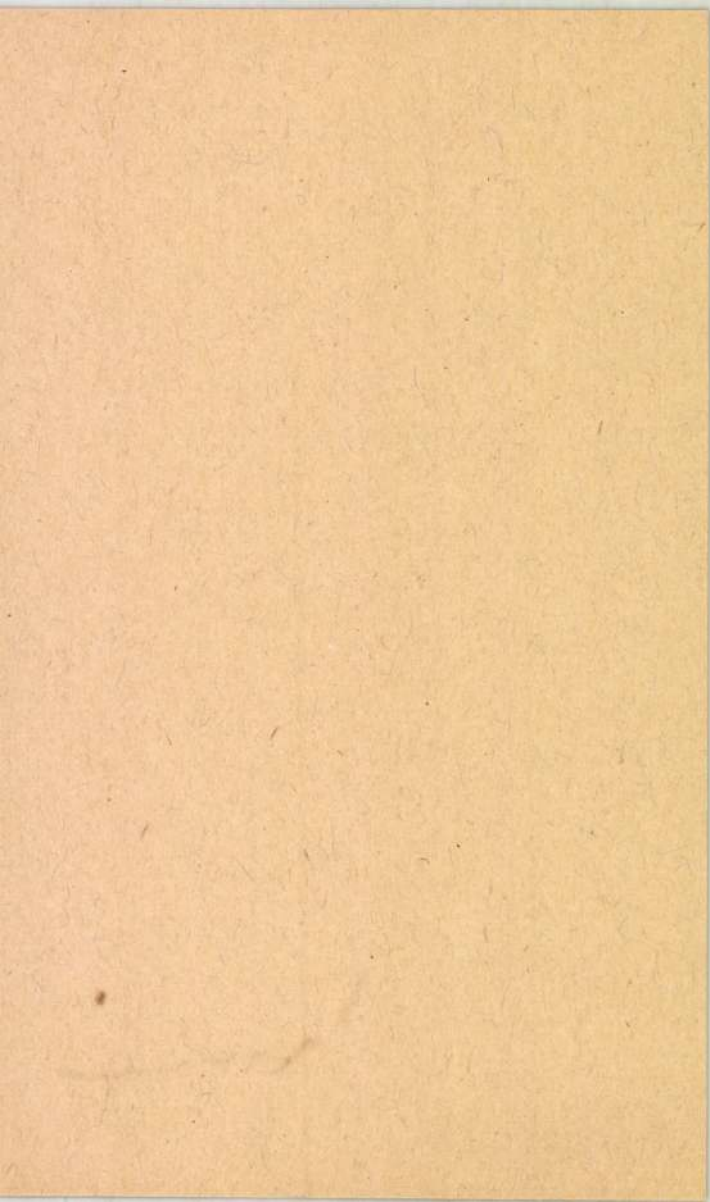
— — —

K a u s e r J ó z s e f
építész

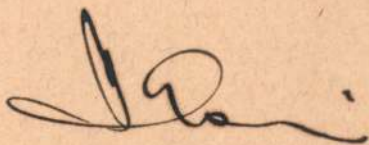
Magyarság. 1902.márc.30. (Az or-
szág szive.)

A handwritten signature in dark ink, appearing to be 'J. Kausér', written in a cursive style. The signature is located in the lower right quadrant of the page.

K a u s e r J ó z s e f
építész

Lechner Jenő dr.: Amig Pest-Budá-
ból Budapest lett. Az Ujság.1925.
febr.15.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Lechner', written in a cursive style.

1841

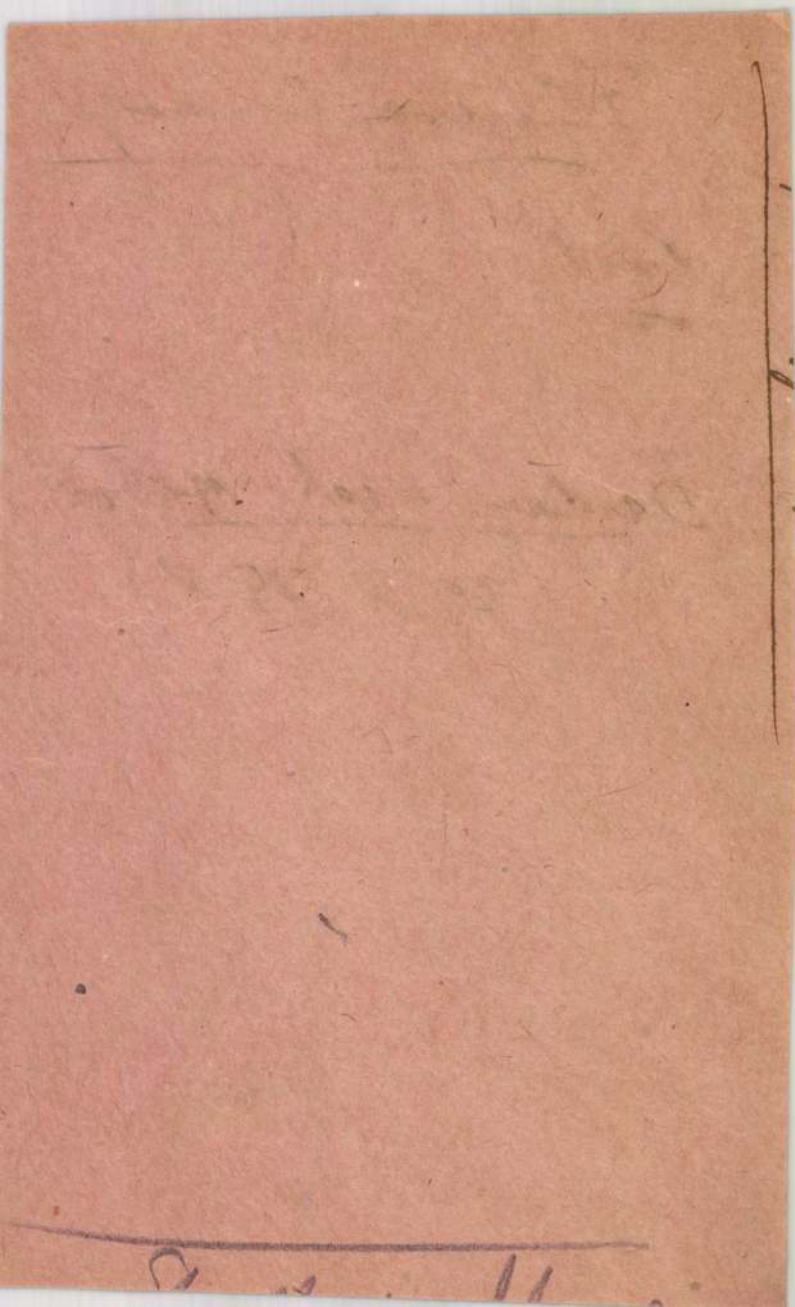
Kaiser Toisef

Card

~

Berday: Dear - nohor

72. l - 75. l.

Kaiser
Kaiserhof
építés

grad.

Kristóf György: Két adat
a Matyas roboratorienekhez.
Kolozsvári Szemle
1943-172. l.

Kaiser Josef
zweiten

und
2

Belvand

162. l.

Kaiser Hofes

---

epitels

li.

Fabianerulörtemplanor

---

6. l. -

Der heilige Johannes der Täufer in einer Grotte. — 1876, 1878, 1879: XVI. 674. *F. A. Mendez* (?): Szent János egy barlangban. — 1881: 770. *F. A. Mendez*: Keresztelő szent János. — 1888: XXII. 786. *F. A. Mendez*: Keresztelő szent János a pusztaban. — 1896, 1897: XXII. 786. *F. A. Mendez*: Szent János a pusztaban. — 1897: XXII. 786. *F. A. Mendez*: Der heilige Johannes in der Wüste. — 1898: XXII. 786. *F. A. Mendez*: Saint Jean au désert. — 1901, 1904: XXII. 786. *F. A. Mendez*: Szent János a pusztaban.

Kaiser József

l.

Tarnóczy

26, 28, 59, 67, 90.

108. l.

Deutsche Firmen
Hauptniederlassungen in
unserer
Stadt
Budapest.

Woda:

N. Weiss Döbnerstr. 40.
Telefon 117-04

Teleph:

K. Winton-u. 3/B.
Telefon Schwarz 853.

Kaiser Josef

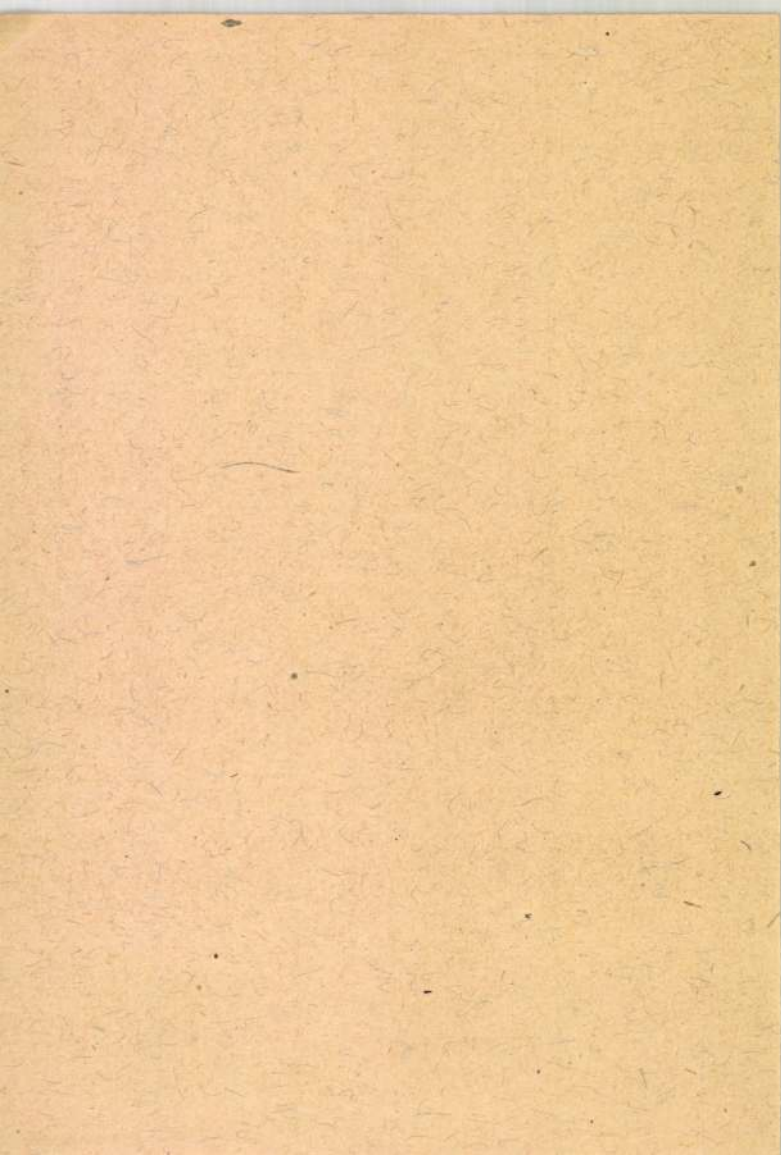
guten

und
2

Jbl Kiprom

322. l.

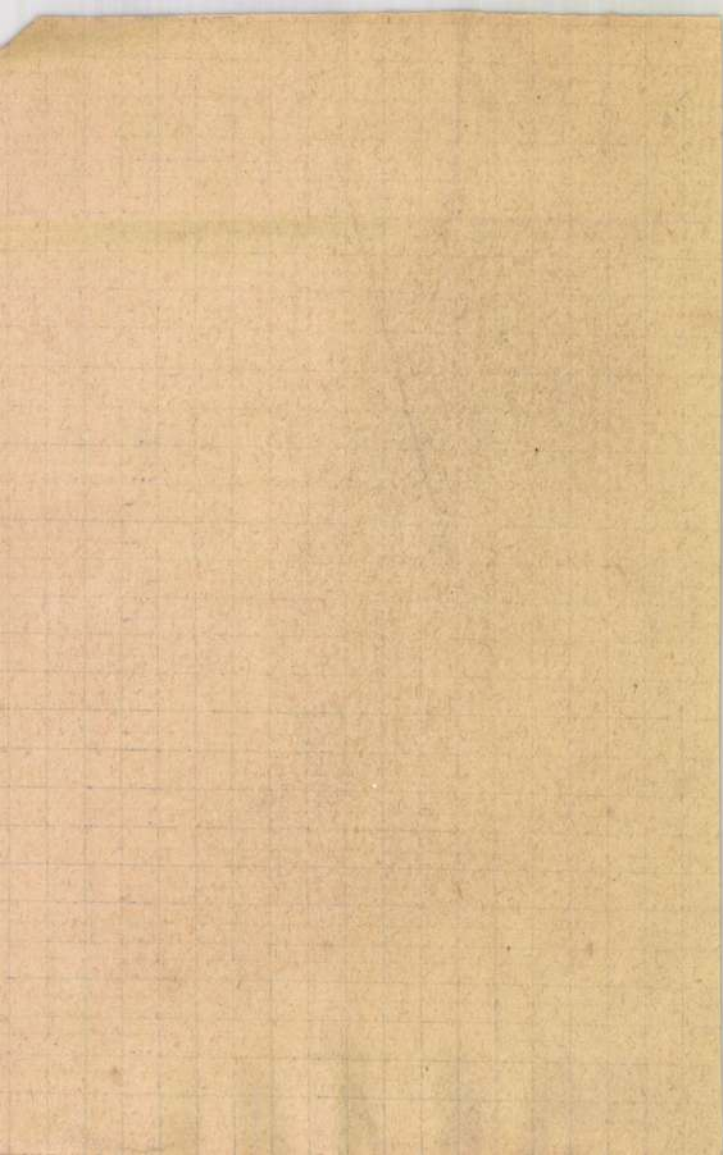
Kaiser Josef

1790

2

Hebler Budapest

89. l.

Kausser József

épitész

1848 - 1919

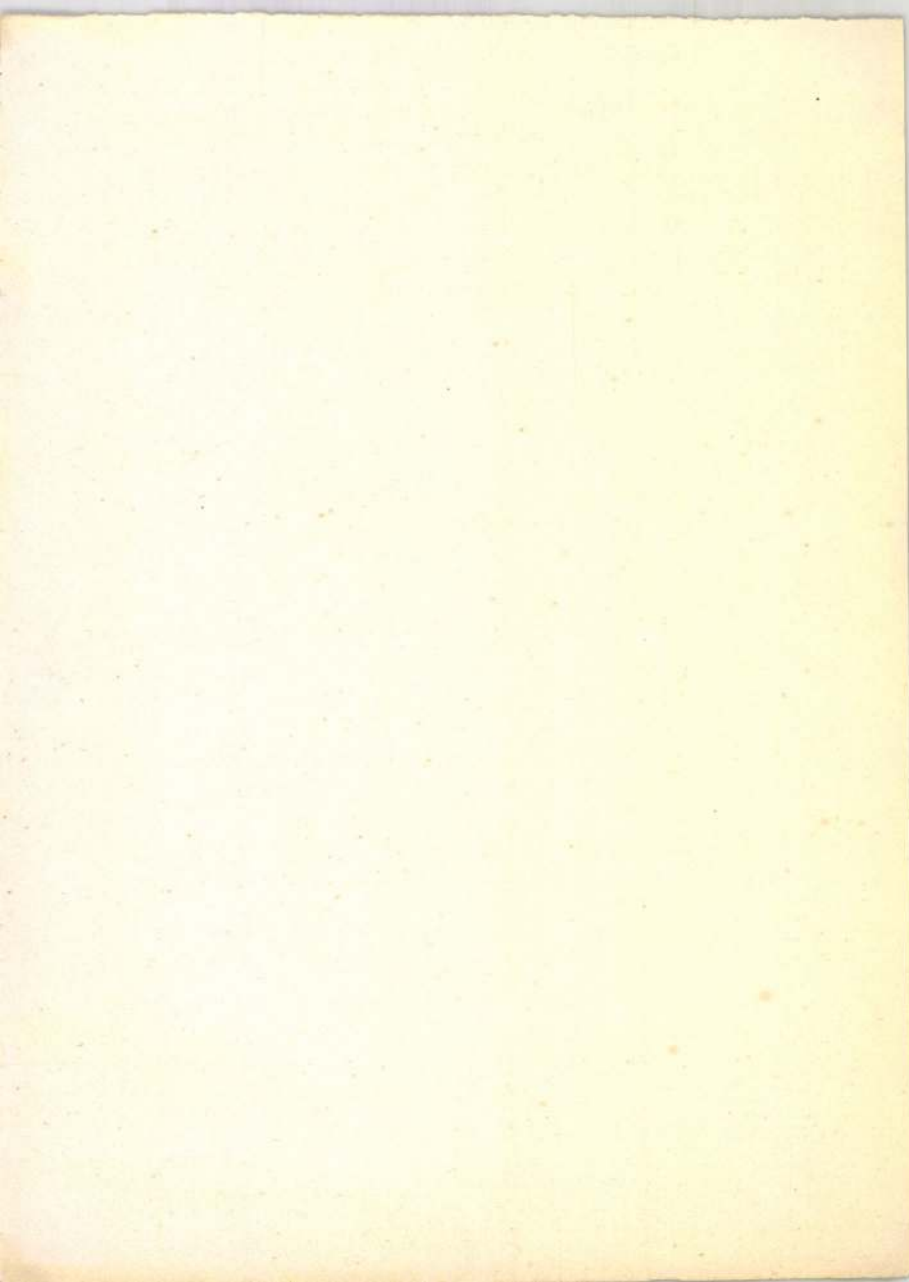
Rechnungsmetrologia

a MMEÉ Helyi
fűrészei 2

LIII evf. 1919

29 - 38 m.

vagy a fölszabvány

Kaiser Josef
epitior

wod
2

Divald 1929

146. l.

I. számú szelvény
Pénztárunknál történő fizetéskor
és felszólamlásnál a számla ezen
szelvénnel együtt felmutatandó.

110087013

25

1

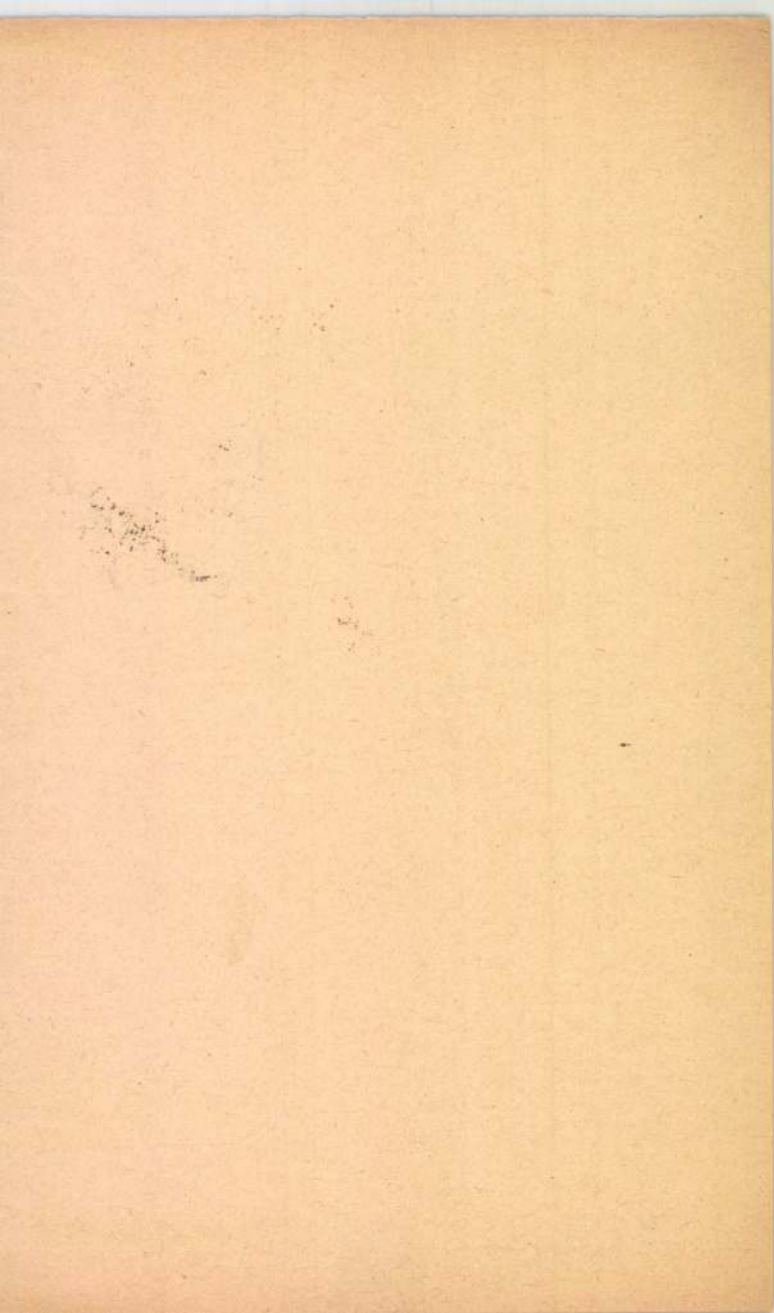
1

Kaiser Josef

med
2

Mysk Ernö

33. l.

Kamer föref

L.

Körlekskiäll

622. 1-

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

OLVASD EL ÉS ADD TOVÁBB!

Loholsz, futsz új javak után...

Loholsz, futsz új javak után, kifúj a szél, megázol,

És a meglévő helmidra vajjon, miért nem vigyázol?

Még törekvő emberek is sokszor sárba ragadnak,

Hogy ha ezer dolgod is van, szakíts időt magadnak!

Biztosításod van már rég (jobbát nem is tehetnél),

De manapság **e kis pénzért** mondd, hogy mit is vehetnél?

Ezt az ügyet nem is lehet más oldalról szemelni,

Az értéket nagy sietve jó lesz ma felemelni!!

Kaiser Josef
építész

l.

Gezredines kiáll

XII. csoport. 44. l

2

~~6001 0001 6001~~
~~6000 0~~

0009

0.
6000
01009

26. 7. 52

$$\overline{x - y = P}$$

$$\overline{h - y = x -}$$

$$\overline{e = L - x -}$$

$$\overline{f = L + x -}$$

$$2 - \frac{4}{2} - \frac{1}{2} = 1 + \frac{1}{2} - \frac{4}{2}$$

$$2 - \frac{3}{2} + \frac{4}{2} = 1 - \frac{4}{2} + \frac{3}{2}$$

$$\checkmark x = 156$$

$$4x = 156 + 3x$$

$$\checkmark x : (156 + x) = 3 : 4$$

$$x \quad 156 + x \quad 3 : 4$$

$$\underline{\underline{x = 114}}$$

Kaiser József

szerte a zirci cister-
cita monostor nagy
ebédjét

Bierb meatesch

176. l.

Adrianius corporales Venetis &
Fodorica, Venetis

Kaiser Josef

építés

und

2

La Rosée

59. P.

OLVASD EL ÉS ADD TOVÁBB!

Loholsz, futsz új javak után...

Loholsz, futsz új javak után, kifúj a szél, megázol,
És a meglévő holmidra vajjon, miért nem vigyázol?

Még törelkvő emberek is sokszor sárba ragadnak,

Hogy ha ezer dolgod is van, szakíts időt magadnak!

Biztosításod van már rég (jobbat nem is tehetnél),

De manapság e kis pénzért mondd, hogy mit is véhetnél?

Ezt az ügyet nem is lehet más oldalról szemelni.

Az értéket nagy sietve jó lesz ma felelni!!

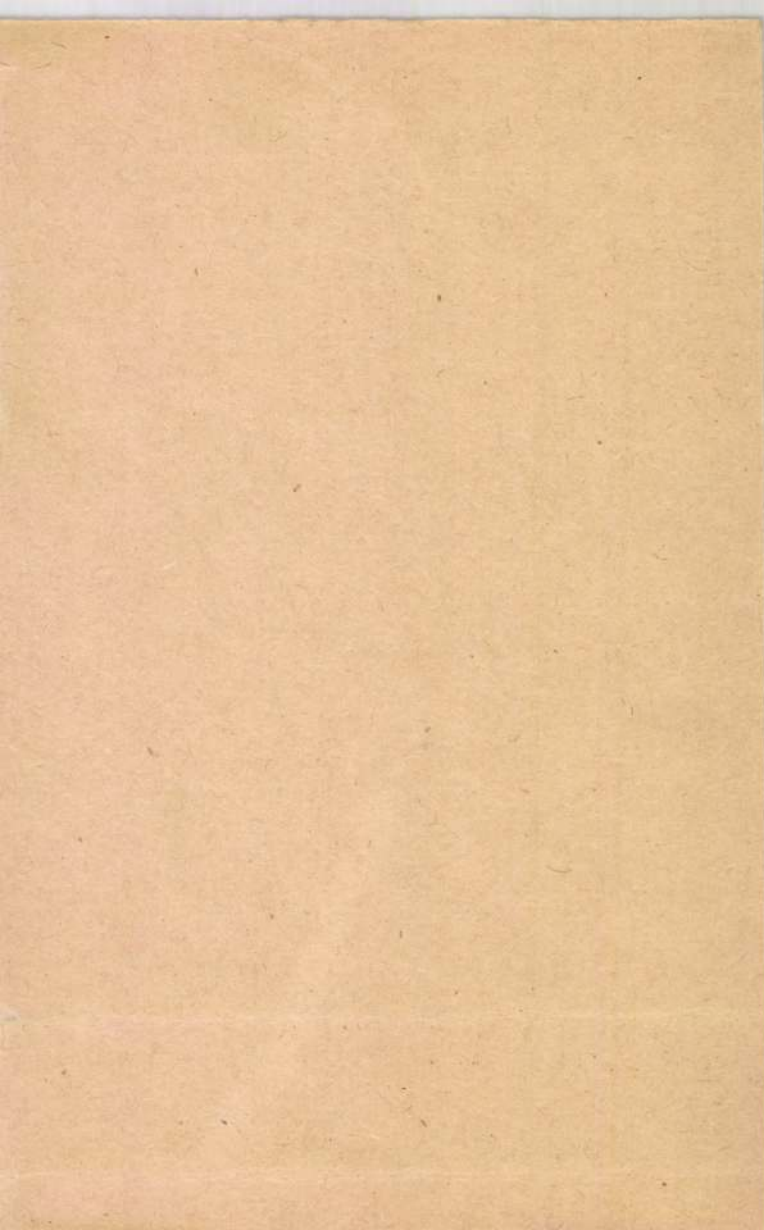
Kaiser Josef II
epitaph

b.

Liber Bpnebrai

412. l.

Kaiser Josef

Minister

und

2

Körperskizze

CP - P 133. C.

OLVASD EL ES ADD TOVÁBB!

Loholsz, futsz új javak után...

Loholsz, futsz új javak után, kifúj a szél, megázol,
Es a meglévő holmidra vajjon, miért nem vigyázol?

Még törekvő emberek is sokszor sárba ragadnak,

Hogy ha ezer dolgod is van, szakíts időt magadnak!

Biztosításod van már rég (jobbhat nem is tehetnél),

De manapság e kis pénzért mondd, hogy mit is vehetnél?

Ezt az ügyet nem is lehet más oldalról szemelni,

Az értéket nagy sietve jó lesz ma felemelni!?

Kaiser Josef

Minuten

P.

Köln

---

189. P.

OLVASD EL ES ADD TOVÁBB!

Loholsz, futsz új javak után...

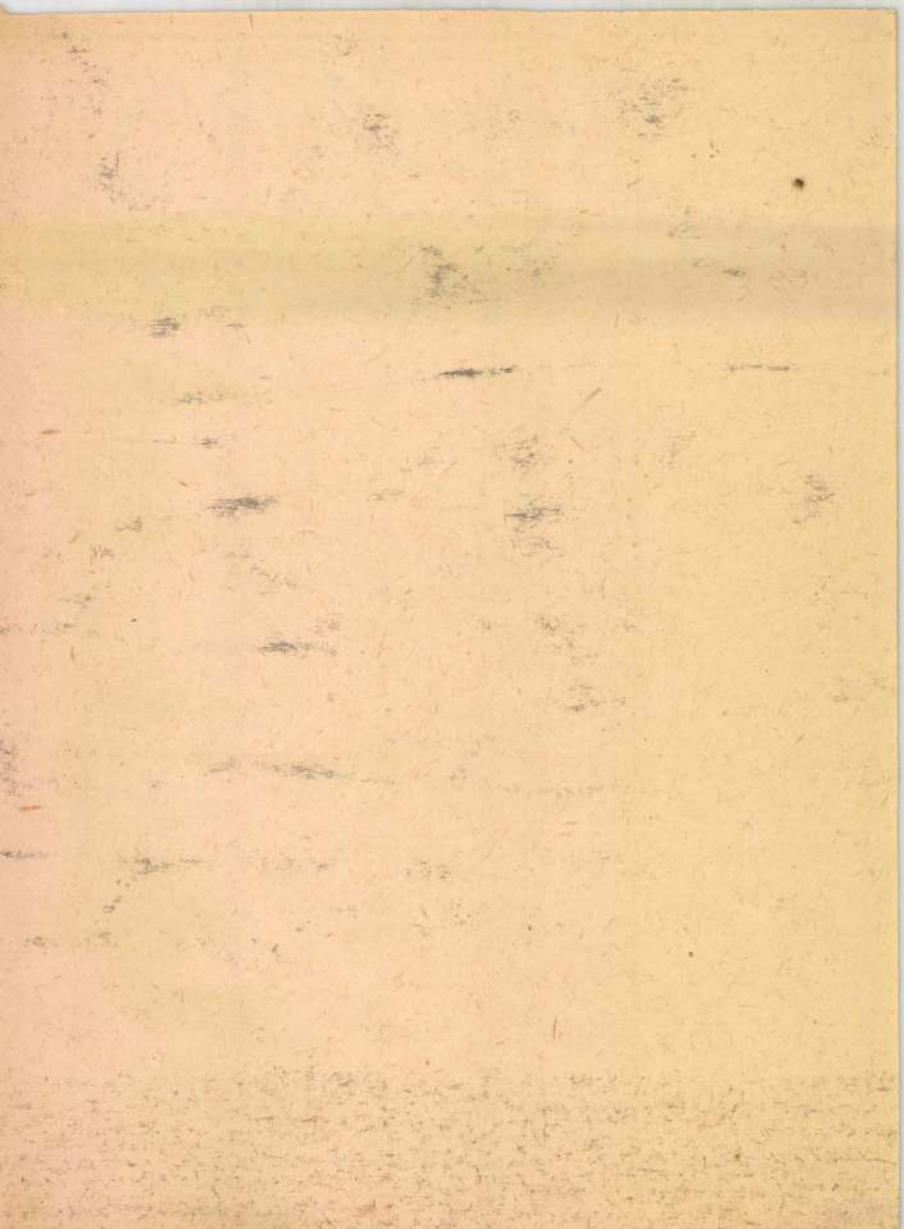
Loholsz, futsz új javak után, kifúj a szél, megázol,
És a meglévő holmidra vajjon, miért nem vigyázol?
Még törekvő emberek is sokszor sárba ragadnak,
Hogy ha ezer dolgod is van, szakíts időt magadnak!
Biztosításod van már rég (jobbát nem is tehetnél),
De manapság e kis pénzért mondd, hogy mit is vehetnél?
Ezt az ügyet nem is lehet más oldalról szemelni,
Az értéket nagy sietve jó lesz ma felemelni!?

Kaiser Fürst
Erben
Erben bairische

und

Bundgra
35. l.

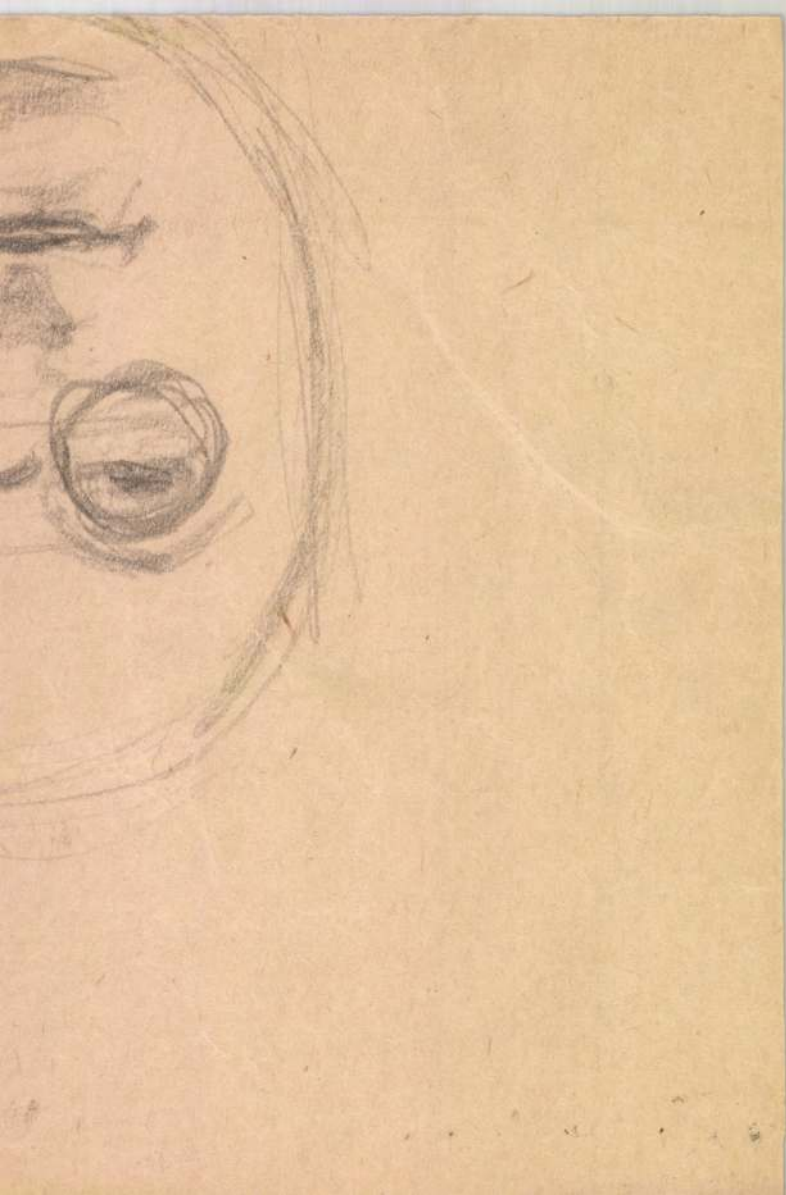

Kaiser Josef
erster

l.
Alexander Bernat

Tarubmányok
205, 206 l.

Kaiser József
Máltás Hugo

min
ced

Máltás Hugo és
Kaiser József:

Előterjesztés a népszerűség
törvényének tárgyában.

Bp 1892. 12. 30 l.

T.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

Budapest, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Kauser Jönel

epitel

wood

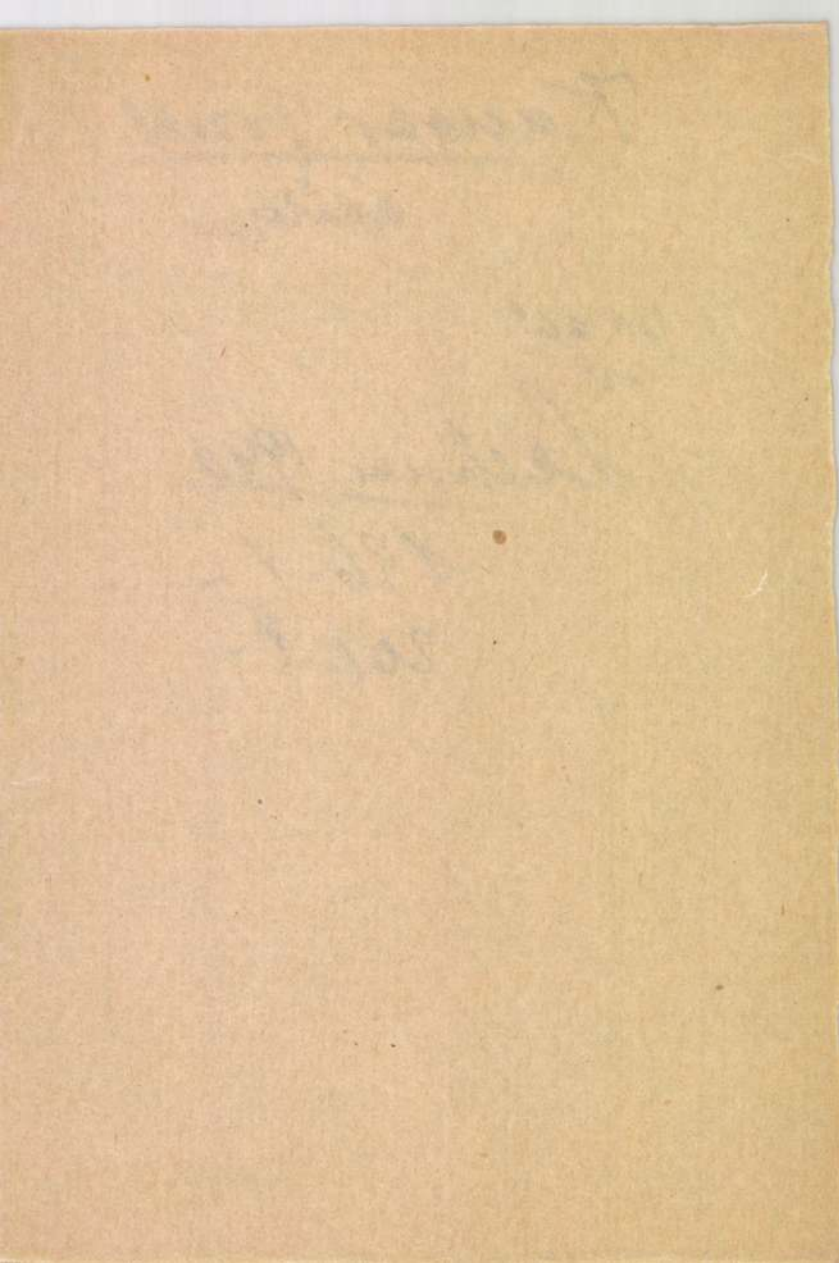
→

Lechner 1940

• 196. l -

201. l -

Kaiser Josef
epitien

l.

Ybldotr

59. 356, 368,

496-504. l.

Kaiser Lőrinc
építész

Crad
2

Ney Béla - Newrethi
építőművészet és stílus

Apr. 1917. 13. l.

Kaiser Josef

(1848-1919)

l.

Johannes G. L.

Kaiser Vilmos
gyesti értien

h.

Csikvári Ungvár

145. p

TANTÁ

Francia keresk.

193³-34.

Törv. védve.

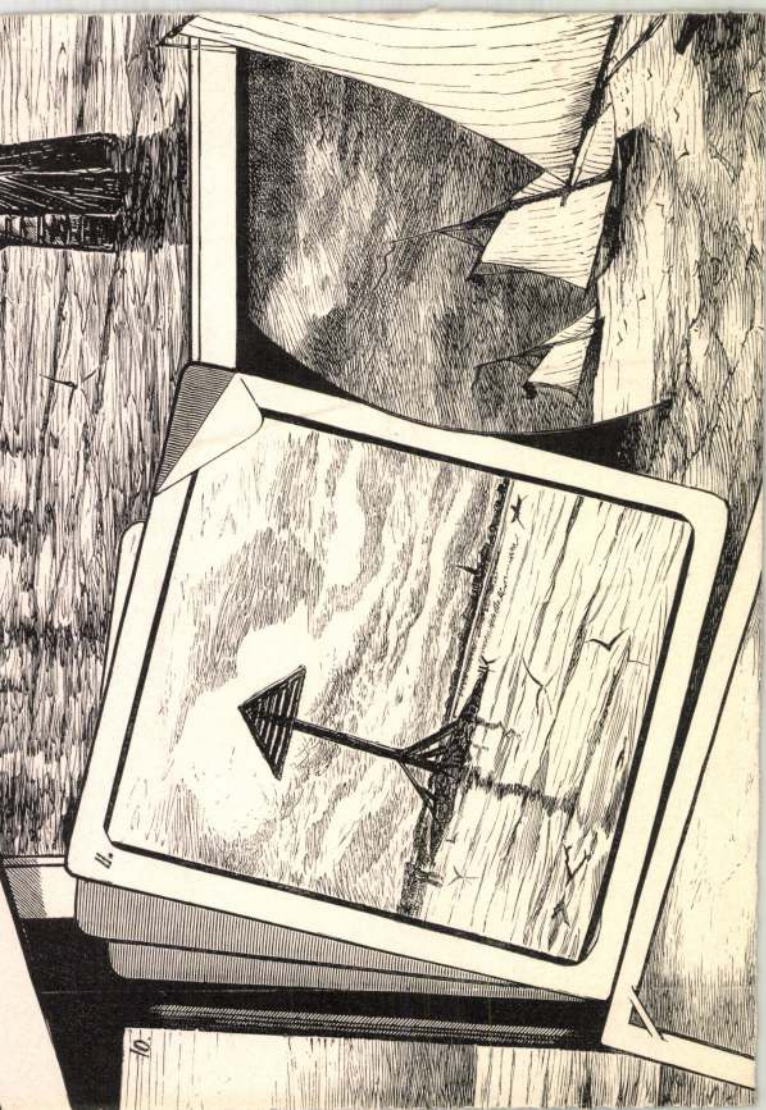

Kauser Joiref

li

Edwi Pys

147. li

4.

10.

Kaiser Josef

l.

Edvi Bp

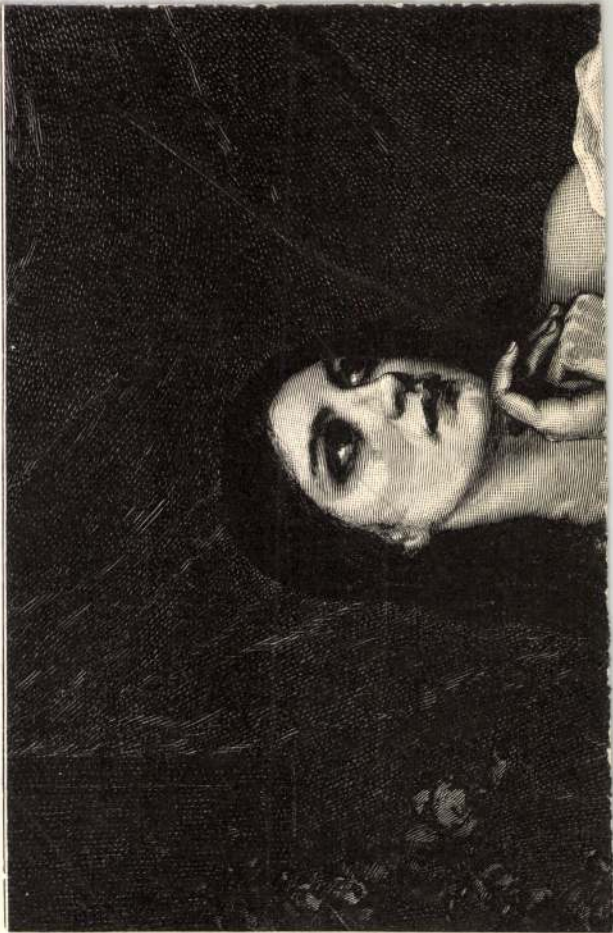
187. l.

213. l. 222. l.

278. l. 279. l.

281. l.

Kaiser Josef

épitén

l.

Edvi Bp

156d -

Kaiser Josef

1784

Edw. Bp.

117, 121. l. (a
Jensentent mit
Templomänder
Kegewol.)

Kaiser József

szerepel a Károly -
József Rósa - barát
epitőjén

Thüring Bpork

48. l.

1394

I.

EUROPA

film-, könyv-, lapterjesztő és könyvkiadó rt.

B u d a p e s t, V.,

Rothermere-utca 12. III. 2.

Kaiser József
éjtemény

Parishon az École
des Beaux-Arts-ot
látogatni.

Magy. M. I.

115. l.

Tárgy

nap

ho

Kellet

Folyó szám

Bevétel

korona fill.

Kiadás

korona fill.

Kaiser Josef
ersten

Gentlemen
Co. l.

Jas. Linsell
Devereeu
Kamlayit 34.

Kaiser József
építész

Kapdelevő Pp
y. l. 60. l.

kintotében végleges döntés történt
selyfőnek kiküldését feltétlenül k
kadjai alatt.

B u d a p e s t, 1933. s

Kaiser József

szervete a Ludovika
akadémia oldalán
létezik.

Thüring Pápa

1231.

Kaiser Josef

erben

mod

~~25~~

Herrn Kumpel

48. 8.

POST OFFICE
NEW YORK

Kaiser Hof
epitaph

l.

Bierbeizt

231. l.

254. l.

1871 Kaiser Hof

1871 Kaiser Hof

~~Tit-Komplex. Wann-~~
~~Gene. M. B. Komplex. 1999~~

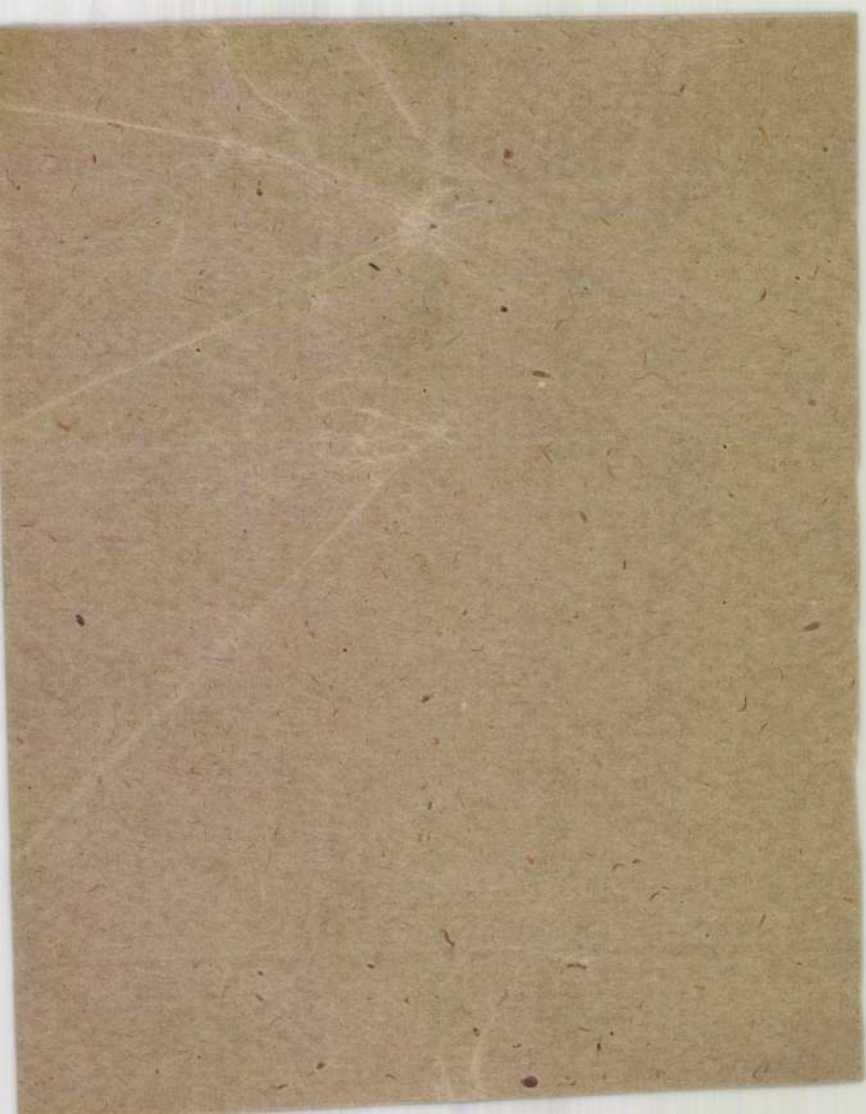
Kaiser Josef

byosti Jerus Sent
Sivénch Templova
(Scitovorky - der)
Franciá románi stíl

wed

Horostemples

27. P.

Kaiser József

6)
MAGYAR MŰVESZET

1925. 4/2

Π_3-138

237

974
W.N.
E. 60
D.

Kaiser József

és Péchy László

Állami
céd

Budapesti Műegyetem
nyestér ar adáskor pályá-
zatán az első díjat.

Építő Ipar — Építő Mű-

vészet. 1929. 68. l.

(Elbírálták a soproni
Károlyi-vár tervezési-
zárt.)

Kaiser József és

Péchy László

építész

az alábbi tervp.

III. díj

MAGYAR. ÉPÍTŐMŰVÉSZET

1927, 10-12. sz. 40. l.

(a fővárosi autobusz-
garázs-épület terv-
rajzaival)

Se anyja föbbé, se hazája,
Istennek sincs már gondja rája,
Oh tán már Isten sincs az égben!

Ha hős, ha rab, ha ét, ha hal —
Mindent balsors tildözöttje,
Világ árvoja a magyar...

szám
ced
7

52

52

Ott gyászruhában kél a hajnal,
És fojtott jajjal, száz sohajjal
Teltti meg a rab szívét;
A bús nap búsabb estbe száll át
S félénk remények gyöngé szálát
Kegyetlen kézzel tépi szét.

Idegen rögn robotolva

Szegény rab széttékint a tájon:
Ha madár lenne, szárnya volna,
Akkor se tudná, merre szálljon,
Hiába nézi az eget, —

Kis falujának karcsu tornya
Hej, semerrül sem intget . . .

Csüggedten vonszolgatja sorsát:
Be messze vagy, szép Magyarország,
Tán nem is vagy már, úgy lehet . . .

Ha meglelejtí bánatát,
Lelkére száll a hősi álom
És vív rohamzó bösz csatát;
Aztán — álmban — diadallal,
Virággal, dallal megy — haza . . .
Már menne, — ámde kél a hajnal
És véle ébred új sohajjal

A kinok tompa jajszava . . .

Esténkint, nyugosztatva testét,
Óh, szépet hányszor álmodott:

Nótázó munkát, szombatestét,
Vasárnapreggelt, templomot;

E csalja hazaálmodás

Oly édes, oly bús, oly csodás:
Itt leng az édesanyja képe,

— Itt leng a lelke is talán —
Öreg akácjék hosszú végbe.

Kauser Brief

Matiasvonnalla lyhän syysk

Loos

~~Loos~~

Eptto Jpar. 1911. 57. l.

Budapest maresforvans
Erdsitelri (vaci uti)
s' leijis kolaja, keijis -
(kol)

pent' seves mont

syysk 1909

1910 ten

Magyar királyi államvasutak.

T. Műhel

Miután keresményemnek 191.....

tésénél.....

jelenhetek, keresményemnek átvételére

nevü munkástársamat szóbelileg megbi

Kelt ..... , 191.....

.....
tanu.

.....
tanu.

Kaniser és Szóloásy

Tenversek a bpesti Mar-
vany-utcai elemi fő- és
keanyiskola épületét

Kabdebo Gyula: A
főváros ny iskolaépületét
Gyúthi J. Főv. elmanagh
1913-15. 131. p.

Isztvári állások szakok szerint.

Isztvári állások szakok szerint.	Statisztika, könyv- és levéltár	Közélelmezés	Kórház	Köztisztaság	Tűzoltóság	Gazdaság	Közeles
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
tiszti főorvos	—	—	—	—	—	—	—
szti főorvos helyettes	statiszt. hiv. igazgató	—	—	—	—	—	—
oszt. t. orvos és nyitási igazgató	statisz. hiv. igazgató	köztisztasági és vásárosnoki igazgató	—	—	tűzoltó főparancsn.	—	—

W. Kausel Souef

1800

2

Expto^s Jan 1911.

13. 1. (Eroscaet E-
rdne' amlere,
Kerrelly)

8. sorsz. Műhelyi minta.

a műhelyfőnök
alá

Engedély

az osztályfőnök aláírása.

Tudomásul vette:

távolmaradását.

Jelentem, hogy

Kaiser Josef

episcopus

lipov. variator

Edvi Pp.

110 - 115 - 1 -

keperdel

Kaiser József

Erőd

Építő Ipar 1910. 25. l.

(A m. Kir. egyetem
törvényre kiadványai
között "Építő Ipar" e.
száma alatt epítési,
képekkel)

Jelen kézikönyv a
1908-9-ban

Magyar királyi államvasutak.

T. Műhely

Miután keresményemnek 191

tésenél

jelenthetek, keresményemnek átvételére

nevi munkástarsamat szöbellig megbi

Kelt , 191

tanu.

tanu.

Kaiser József id

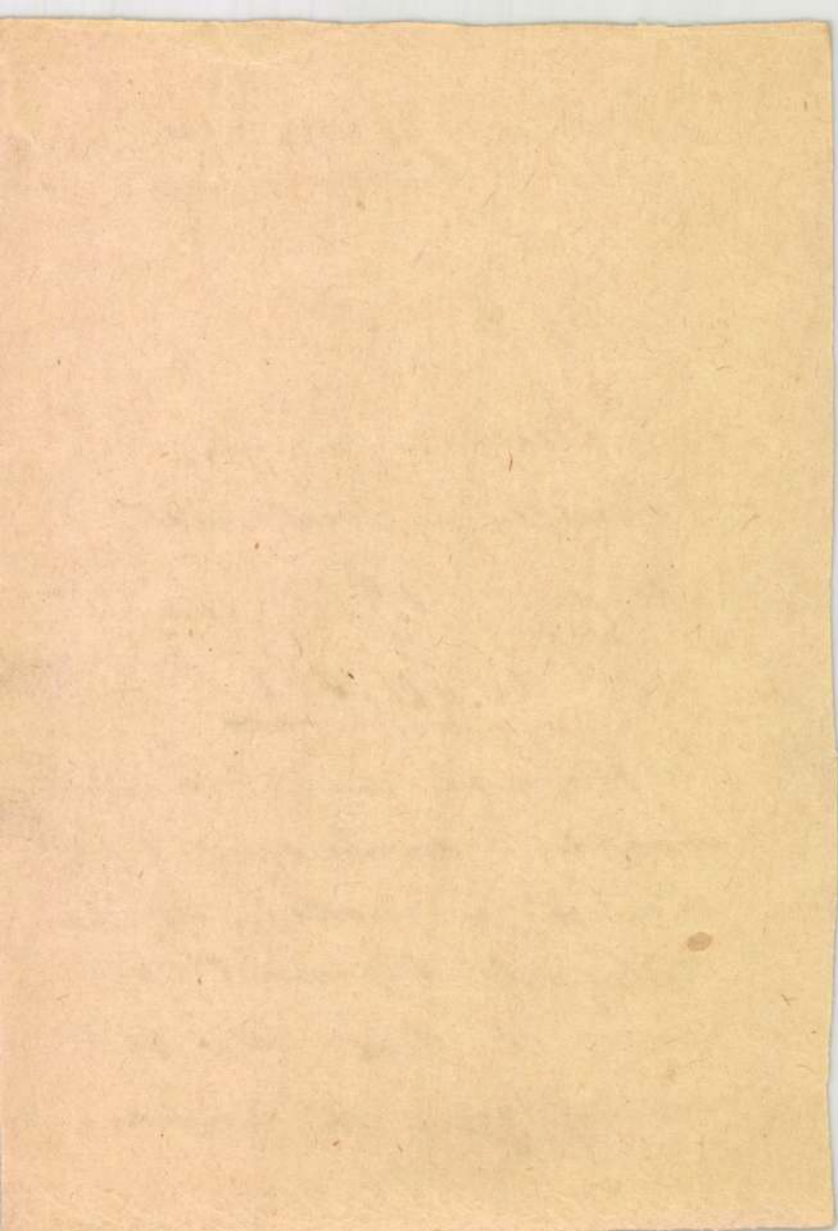
cikke:

A Neureti nyitász új
épitése. Budapesti

Hírlap 1913. máj. 18.

U. 611. 612

Az országon minden is-
mertetés a nyitászépités fej-
tődését, a modern nyitász
kültörtétele típusait, a
régit elvessz állít fel
az új neureti nyitász
épitését.

Kausz József

csod

Epitaphus 1909.

365. l. (A m. Riv.

And. egypteni stomato-

logiai klinika, Ke-

vellet)

Jents. Fove. Hont

epitaphus

epitaphus. 1908 bez

Epitaphus. 1908 bez

T. Műhe

Miután keresményemnek 191

tesénel

jelenthetek, keresményemnek átvételére
nevi munkástársamat szóbelileg megb

Kelt

, 191

tanu.

tanu.

Kausz József

úrnak

==
Építő Ipar 1908. 67. l.

(Az Országos Központi
Hírtel-hivatalnak házi,
képekkel)

A Bányász utca 13. sz.
háza házat felül
keresztül.

Magyar királyi államvasutak.

T. Műhe

Miután keresmenyemnek 191

tésénél

jelenthetek, keresmenyemnek átvételére

nevi munkástársamat szöbelileg megb

Kelt , 191

tanu.

tanu.

Kaiser Josef

münchen

und

Velius Lants. Ar

nij föolta' 9 jernitak
bundesst - forschvaron
komplomatun. Egghazi

München 1908. 150. l.

Juli bewerte

~~Antwortschreiben an Bismarck~~

~~299~~

Kausey Josef

u-ll

Kausey Josef. A Terus

Grant Livre. Sauplomanat
Ket mellidoltara.

Epito Fran 1908. 235 l.

Kepellet. 248. l

Janti Livre Mont
epuettef

sajálkezti aláírás és munkássám.

hó

számu

indokaból személyesen meg nem

hó n történo kifizé-

fönökség!

mühely.

Kaiser Josef's fia

---

ep. Presb

Urod

2

Magyar Epitökönyvet

1909. 11 n. (Budapest
VI - VIII. ker református
templom területe)

I. díj

1853
1. F
38

1846
21.7
29
=

nevi munkas igazolta

a müvezeto alirasa.

lyezem:

vagy helyettesenek
irasa.

— Endrenyi Imre, Szeged.

Kaiser József

Budapesti Értelmezés az
epitómumok helyi rész
Erdemes elismerésért
a magyar király udvari
tanácsosi címért adós-
nyozta.

rod

Epitómus

1911. 187-l.

Jelentem, hogy

távollmaradását.

Tudomásul vette:

az osztályfőnök aláírása.

Engedő

a műhelyfőnök
al

8. sorsz. Műhelyi minta

Kaiser Josef

Terve a tyesti Väci
ni eleni pui ei leimykola
ei kis ovoda epulcel.
ut epiteni ei ber koltsep
810.000 k. 1 m³ 18 P.

Kabdeho Gyula = A
Förnads ny iskolacpületei.
Gyushi T. För. almanach
1913-15. 132. l.

LÉGÉRŐDŰ TESTDÉRCŰ
KÖNYVTUDOMÁNY
Budapesti, Dáci-kortái 78.

Kaiser Brief ep.

Urod

—

Magyar Epitómivészet

1909. 10 24. 4-7 l.

8. sorsz. Műhelyi minta.

a műhelyfőnök alá

Engede

az osztályfőnök aláírása.

Tudomásul vette:

távolmaradását.

Jelentem, hogy

Kaiser építész

Építő Ipat. 1910. aug. 14. 330 l.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

Kauser János

II. dij.

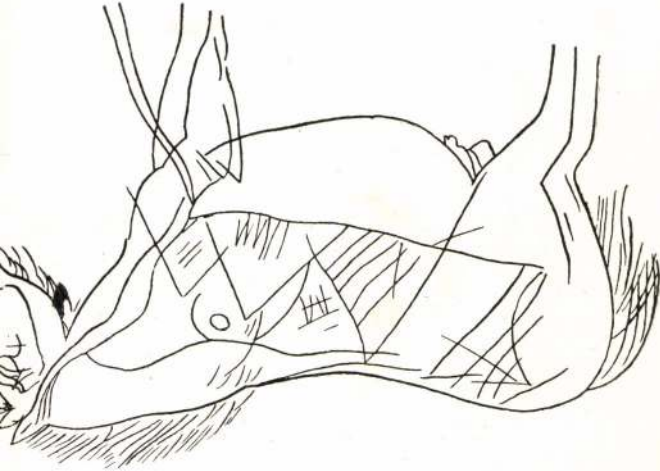
ME. 1914. 3. n.

6. l.

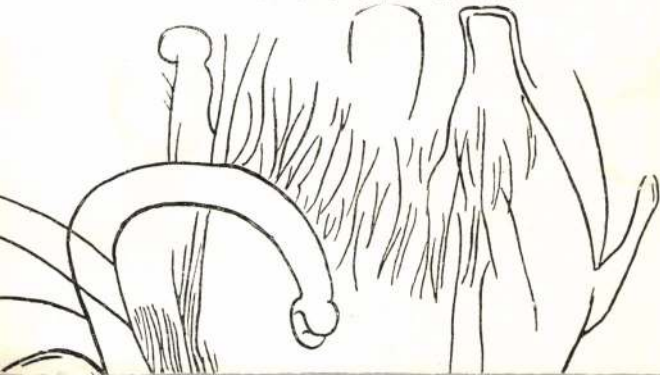
(A Rensőteri
sculptum teropajgá-
zata, tav-
latikep ei
alaprajz)

8. kép. Lö rajza Combarellestől, fölébe rajzolásokkal (Franciaország)

7. kép. Mammutrajz Combarellestől (Franciaország)

< Kander Josef >

rikke

< 7 Ar Operahar ki-
börítésének névelője.

Epist^o 7^a

1810. 245; 246 l.

1384. KIS FLAKON, fehér üveg. Cseh, 1850 körül. 6.—
1385. SERLEEG FEDŐVEL, köszörült üveg, lapított négykarélyos kelyhén beköszörült barok kartusok. Cseh, 1730 körül. 100.—
1386. SERLEEG FEDŐVEL, köszörült üveg, szárában vörös fonáldisz, kelyhén barok díszítés. Cseh, 1730 körül. 320.—
1387. DISZSERLEEG FEDŐVEL, üveg, hegyi kristály, festett erdélyi zománcos és ékköves foglalatban, kelyhén beköszörülve épületek, alakokkal. Erdély, XVIII. század. 1000.—
1388. SERLEEG FEDŐVEL, zöld réteges üveg, antik diadalkocsis hősrel. Cseh, 1840 körül. 20.—
1389. FLAKON, köszörült üveg, aranyozott bronz foglalatban. Francia, empire. 12.—
1390. HÁROM FLAKON, köszörült üveg, ezüst kupakkal. Biedermeier. 10.—
1391. NAGY POHÁR, *éljen a magyar felirással*. Magyar, 1830 körül. 5.—
1392. POHÁR, oldalán beköszörülve Madonna. Magyar, 1820—30. 8.—

Kaiser Josef II
csisten

III dij az Ersebet ki-
ráljné emlekműi kértés-
derisi pályázatán
1910-ban

urad

→

Kar Ersebet

---

10. l.

Kaiser Josef

I. Ferenc József jubileum-
munkalomból.

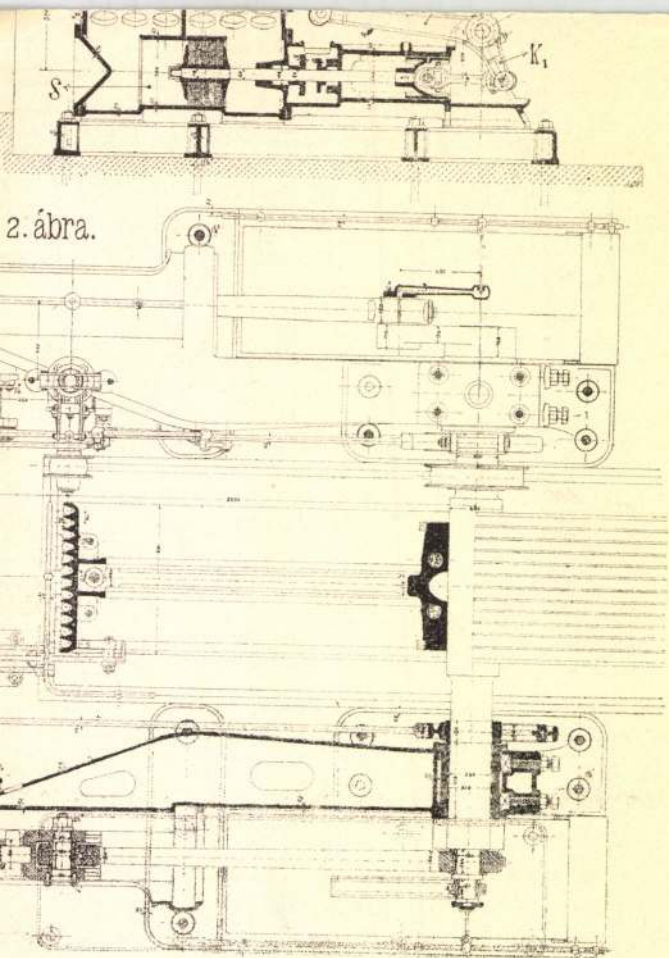
II. d. j.

Értő Szar - Értő

Művészet 1914. márc. 1.

találathéppel és alaprajzzal.

neoroman!

A m. kir. államvasútak észal
Készítette

Kausés brief

661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

Egito Spar. 1904. 133. l.

(A budapesti kertészeti
képzés
képpel)

festi tere gere
szentély.

Ytönökség!

műhely.

3v hó n történő kifizet-

indokból személyesen meg nem

szanu

tam. évi hó

sajátkezű aláírás és munkásszám.

Kaiser Josef

und
=

Episto⁴ Trar. 1901. 49. 7.
(An Országos Központi
Jelölő és Választási Hivatal
Székhelyénél), kézzel.

fenti Terve

Daró utca 13.

Magyar királyi államasutak.

T. Műhely

Miután keresmenyemnek 191

tesztel

jelenhetek, keresmenyemnek átvételére
névü munkástársamat szöbelileg megbiz

Kelt , 191

tanu.

tanu.

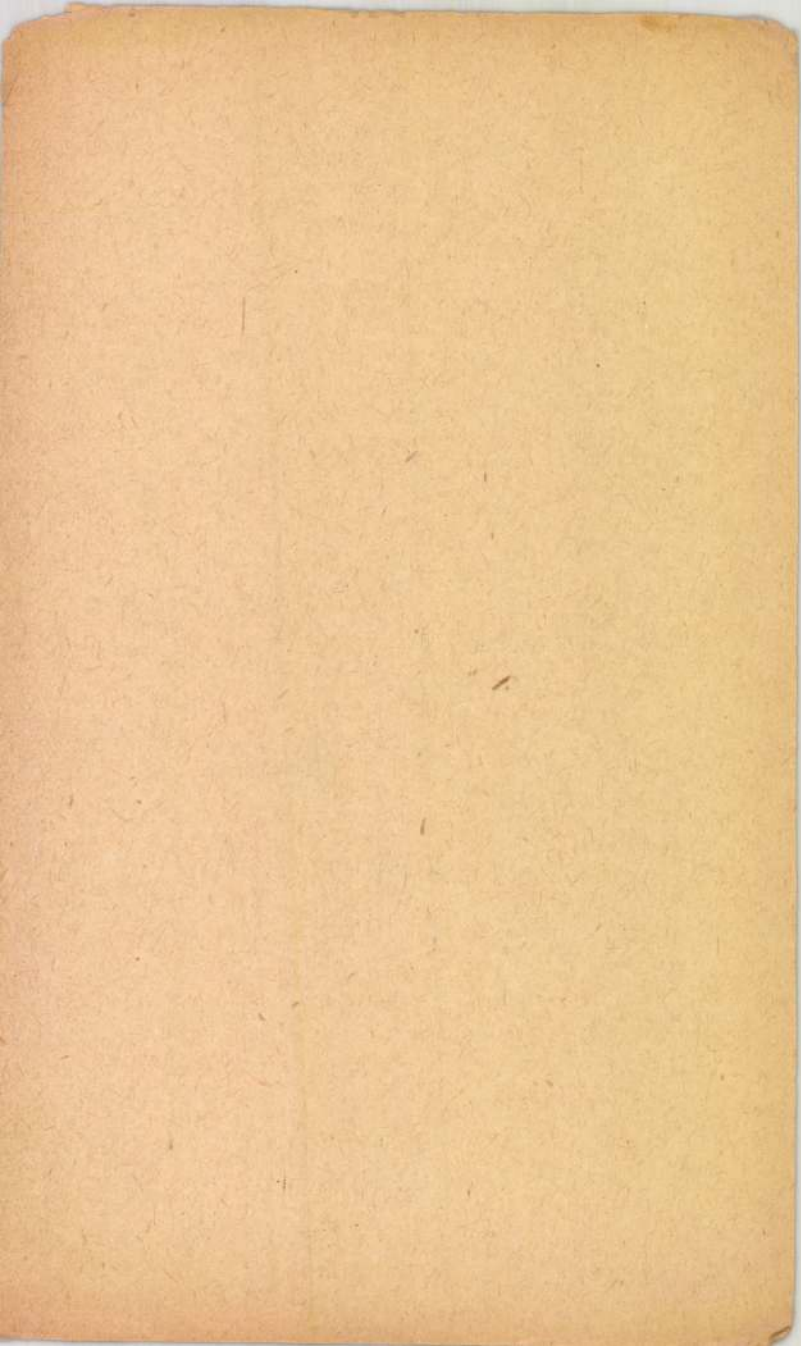

Kaiserbrief

mod

Bonney Village

1905. ~~17~~ 44m
overdressed

Kauser Josef id

Umsatz

1908. cepharm. Eek

93. l. 94. l.

bezahlt in Kau-

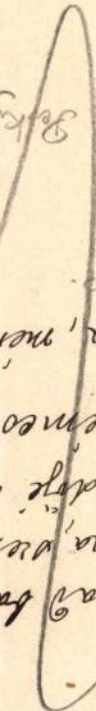
ser Josef is

Ergebnisse:

Chelling, Kormytskaya
Keregnit, Kagnia Kama, ve
samt aller nymphen
Kato a Kormytskaya a Kormytskaya
Styge, Kormytskaya, Kormytskaya
Styge: Kormytskaya
M. Kormytskaya

Kaiser Josef

Impero

Habó Antal

Mintára.

A legeszi lípót-
városi kút híján
templom számára
kiszített bronzfeli-
coltár.

Repr.

Magyar Iparművészet

1905. 40. l.

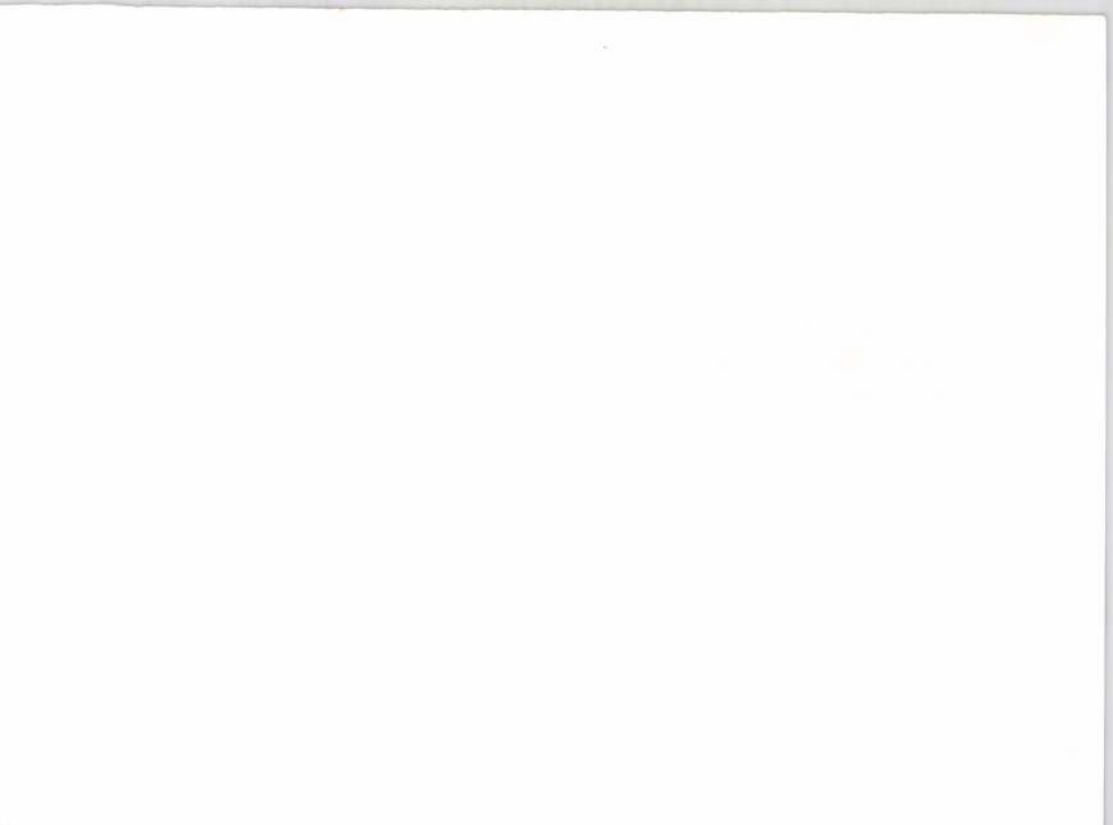
refin lép fel, kb. egyidőjű-
leg Olasz- és Németország-
ban. Itáliában, ahol az
ötösségnek oly garda-
serege van a művészet,
különösen a Quattrocento
festészet fejlődésében, (a
~~észhetőség egyötös,~~
~~találta ~~finis~~ Tommaso~~
so Finiguerra találat-
tal. Ez észhetőség követ
kerik már az anyag
aromáságából is. Fi-
niguerra mellett arat-
ván krifóbálm, a papi
nyomta le egyik mű-
höz műveit hatással
meggyöndjék, ~~hatás~~
is követek, ami termé-
~~reimetsat~~

KAUSER József építész

Ybl Miklós építész 1814-1891 : A Hild-Ybl Alapítvány
kiállítása a BTM-ben 1991/1992 [katalógus] Bp. : Hild-
Ybl Alapítvány, 1991

86,87,203,233,261.p.

Kausen föresat
e'utein

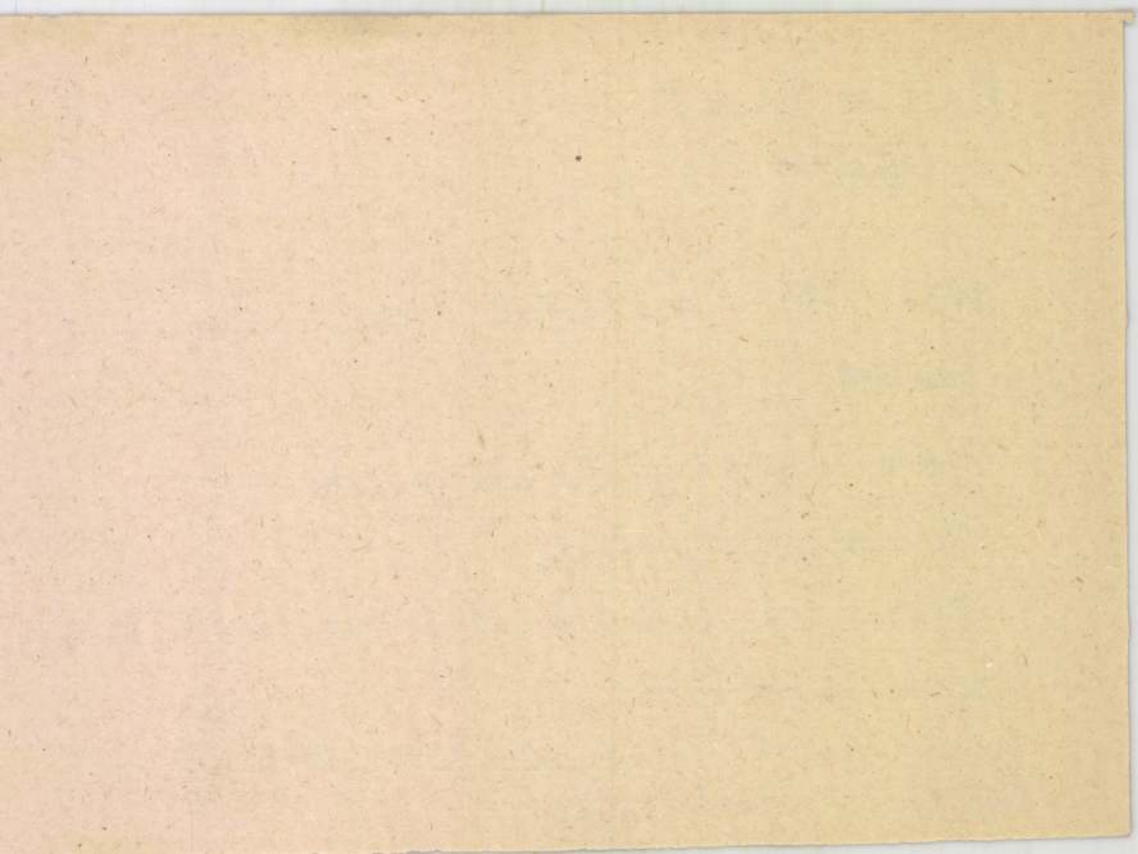
11848 - 1919 / kät'fēdi takulara'nyokā ē
gakwlat .

MA'U nyngdijiate'reti palota
te'mus swae templom

Barilika belso' kialakita'sa / 1892 halōla
utein 1892 - 1905 /

Rados te'no' : Masjor e'utehettēt . 310 .
Mū'rahi kiasolō 1971 .

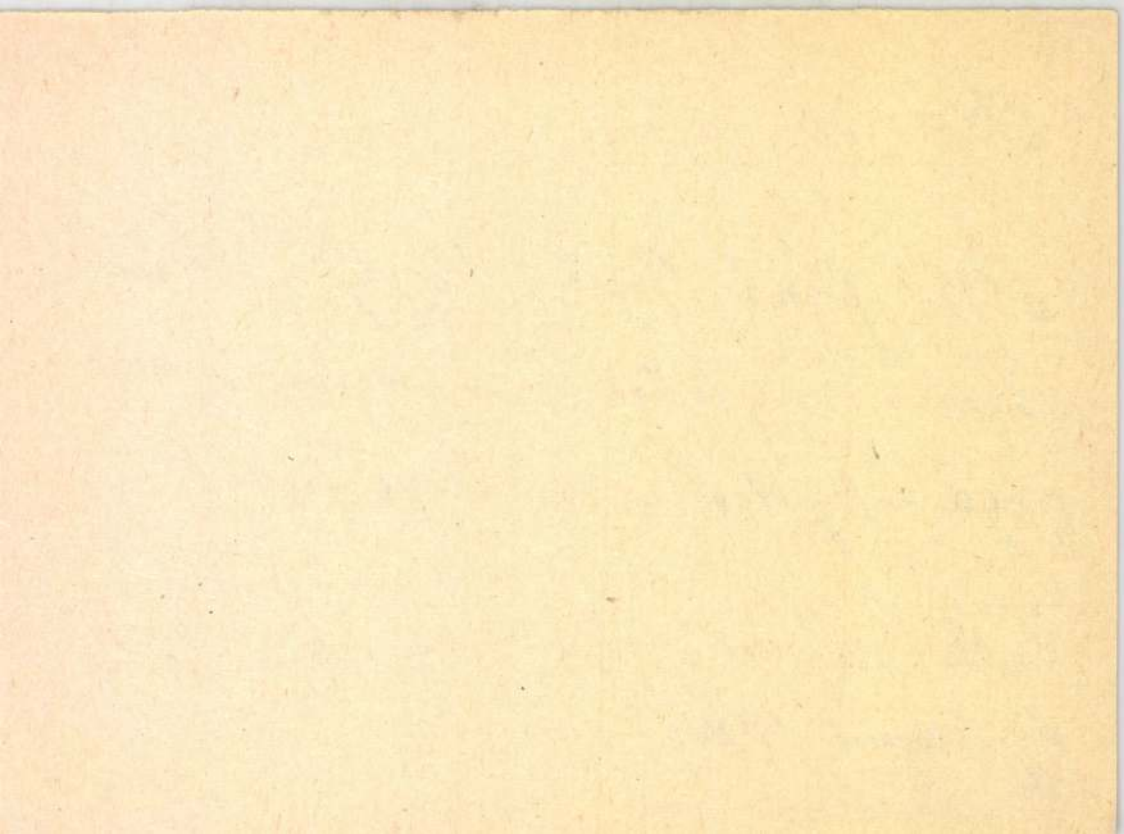

Kausch József

Szild József, Gerster Adorján, Feszl Leo'
közösen nyújtotta be a Dohány u. polina-
gógia felépítésére vonatkozó tervet.

Tóth Endréné: Quatapes Enciklopédia,
Budapest, 1970.

4158

Kauser József (1848-1919)

Kauser Nep. János építész /1847-1925/ Kauser János
kőfaragómester fia, Kauser Gyula /1855-1920/ és Kauser
József /1848-1919/ építészek testvére volt.
Kauser Lipót /1818-1877/ építész Kauser József /1787-
1841/ kőfaragómester fia, Kauser István /1830-1905/
építőmester testvére, Kauser Nep. János /1847-1925/
Kauser József /1848-1919/ és Kauser Gyula /1855-1920/
építészek nagybátyja volt.

Komárik Dénes: Építészképzés és mesterfelvétel a XIX.
században. Pesti mesterek és mesterjelöltek.
Éptud. 1971 /III/, 4.sz. 379-418.l.

Kanmer forest (1848-1849)

Kanmer Kuf. James Colvins (1847-1852) Kanmer James
Kotiragomaster Lia; Kanmer Gula (1847-1852) de Kanmer
James (1847-1852) Kanmer Gula (1847-1852)
Kanmer Lipot (1847-1852) Kanmer Gula (1847-1852)
1847/ Kotiragomaster Lia, Kanmer Jovan (1847-1852)
epitamer tolvare, Kanmer Hov. James (1847-1852)
Kanmer James (1847-1852) de Kanmer Gula (1847-1852)
epitamer negyitja-vojt.

Kanmer James (1847-1852) Kanmer Gula (1847-1852)
epitamer tolvare, Kanmer Hov. James (1847-1852)
Kanmer James (1847-1852) de Kanmer Gula (1847-1852)

Kaiser József, építész

(1848-1919.)

ifj. Kaiser János öccse. Az ehlektikus

építészek egyik legjelentősebb alakja.

Kezdenélvél Budapestben
& Zürichben tervezte.

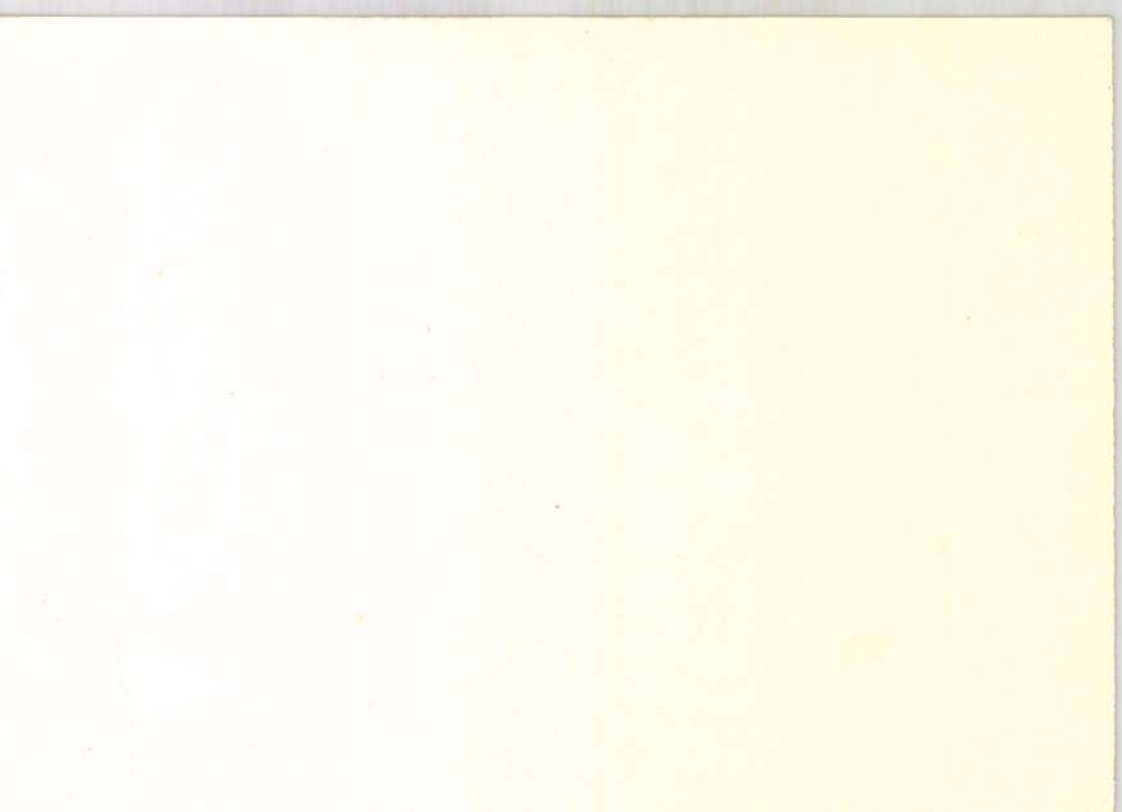
(Felműködés:) Repp

Vörös Károly: Magyar műveltség
(4)

1715-1718.

Életrajzi Tudomástudomány, 1970. évf. 4.

XXV/36.

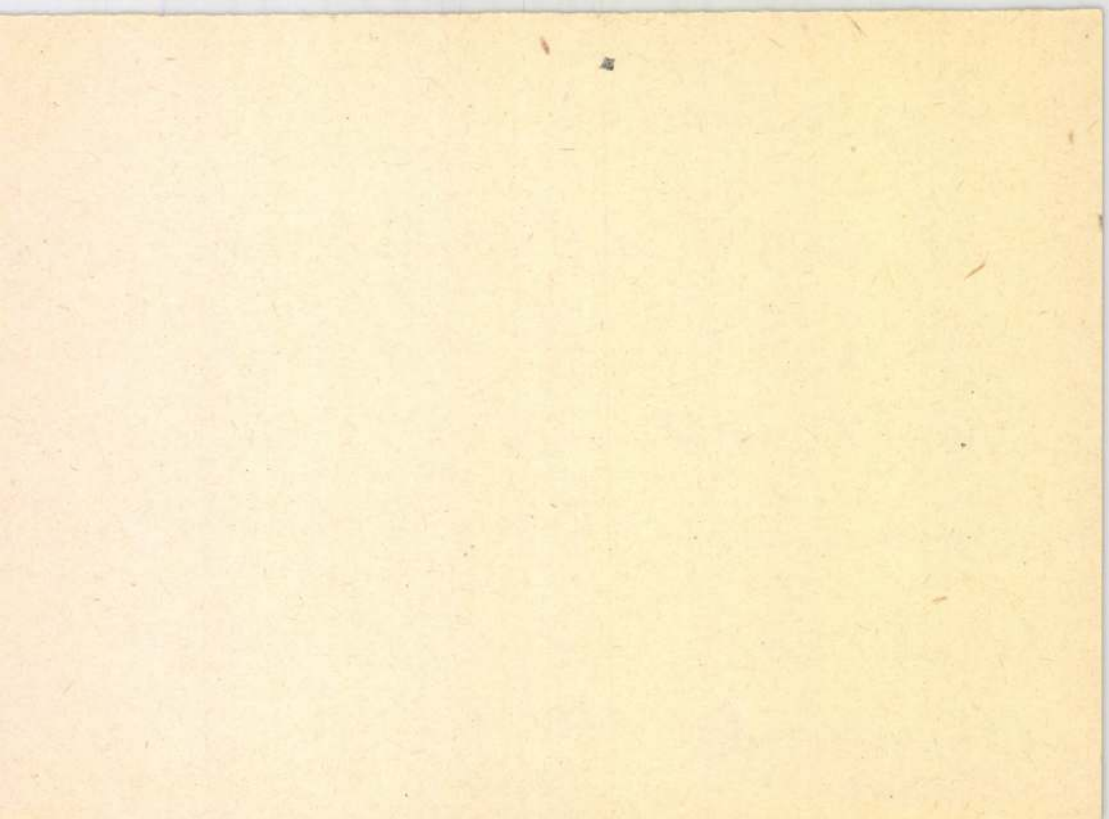

1
Laufer József

1891-ben vette át és fejezte be a bpi-i Ga-
zilika épületét; a Köpönd-MÁV nyugdíj-
intézeti kőházait, a Mészia utca és József
utca parkján a jezsuita templomát tervezte.

Mérenyi Ferenc: A magyar építészet
1867-1967. Budapest 1970.

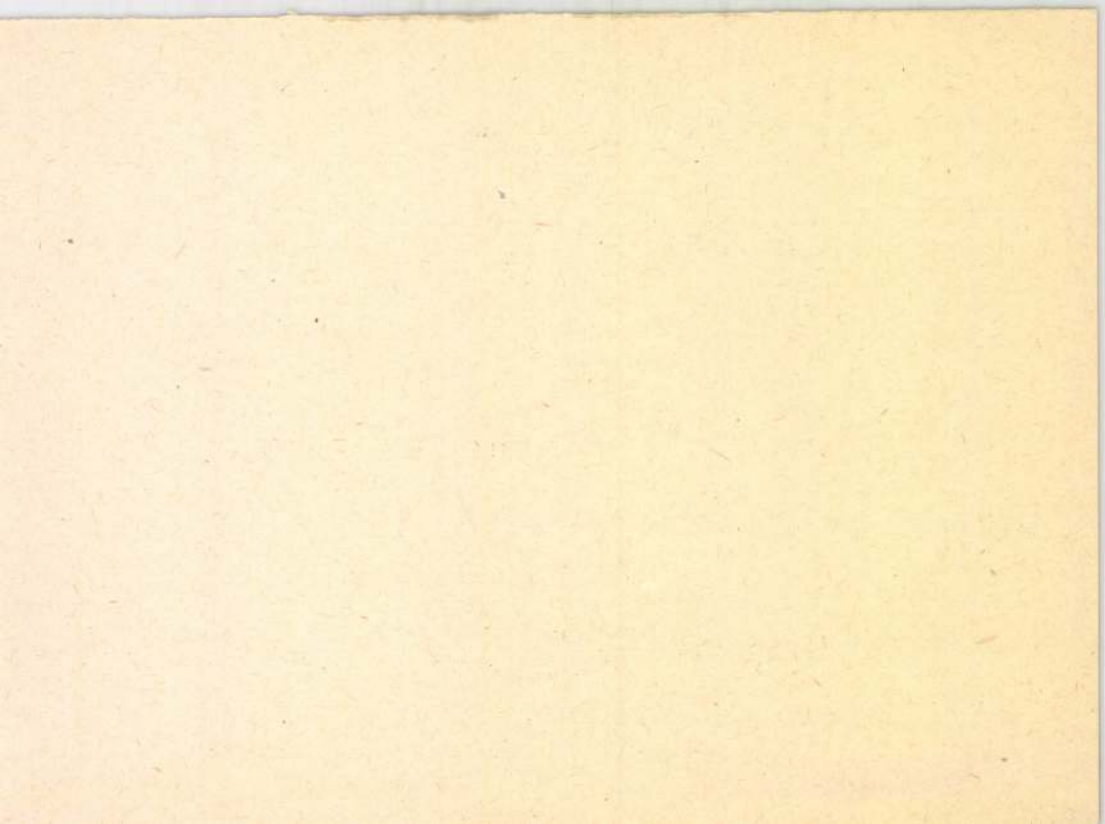
Laufer József

2

Tervei alapján épült: a bp-i Stefánia
kórház, a Szent László járóbetegkórház,
a Szent János kórház 3 pavilonja, a
Doross u-i I. sz. szülészeti klinika.

Méremyi Ferenc: a magyar építészet
1867-1967. Budapest 1970.

348

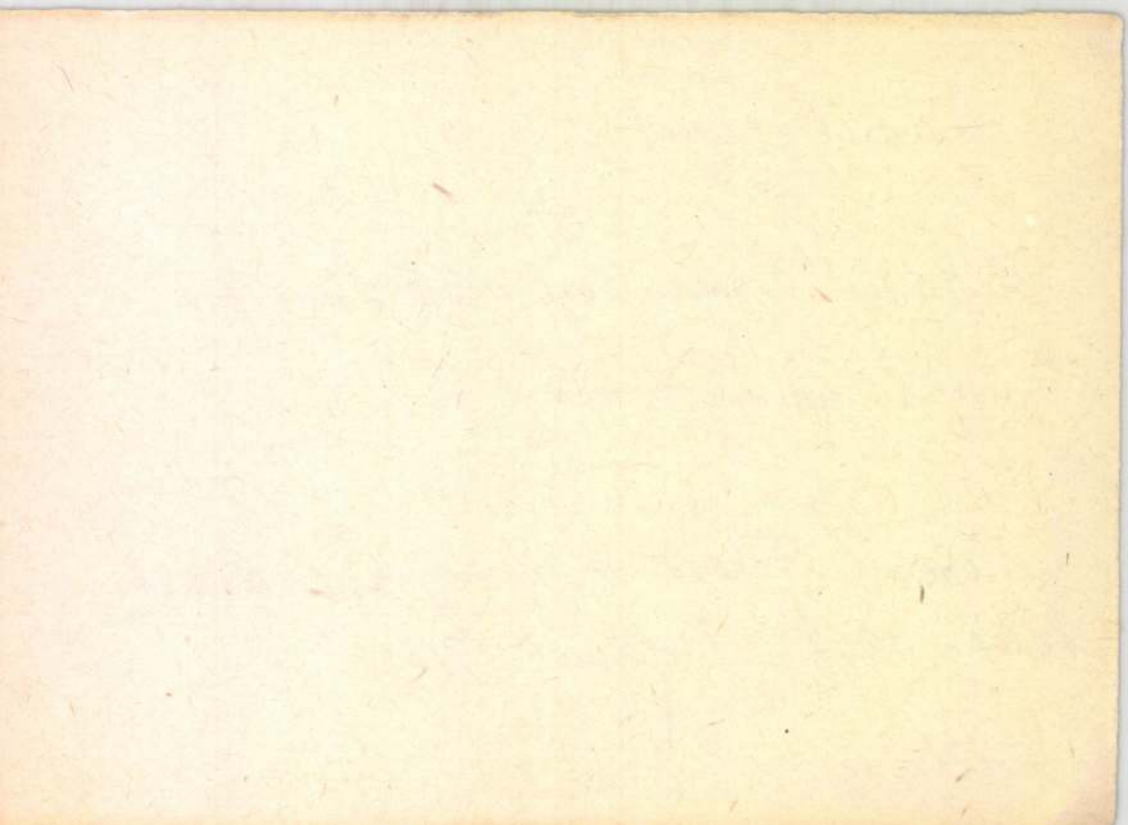

Kaiser Joseph

Gottfried Semper keze alatt Sonutt a
Zürichi müegyetemen.

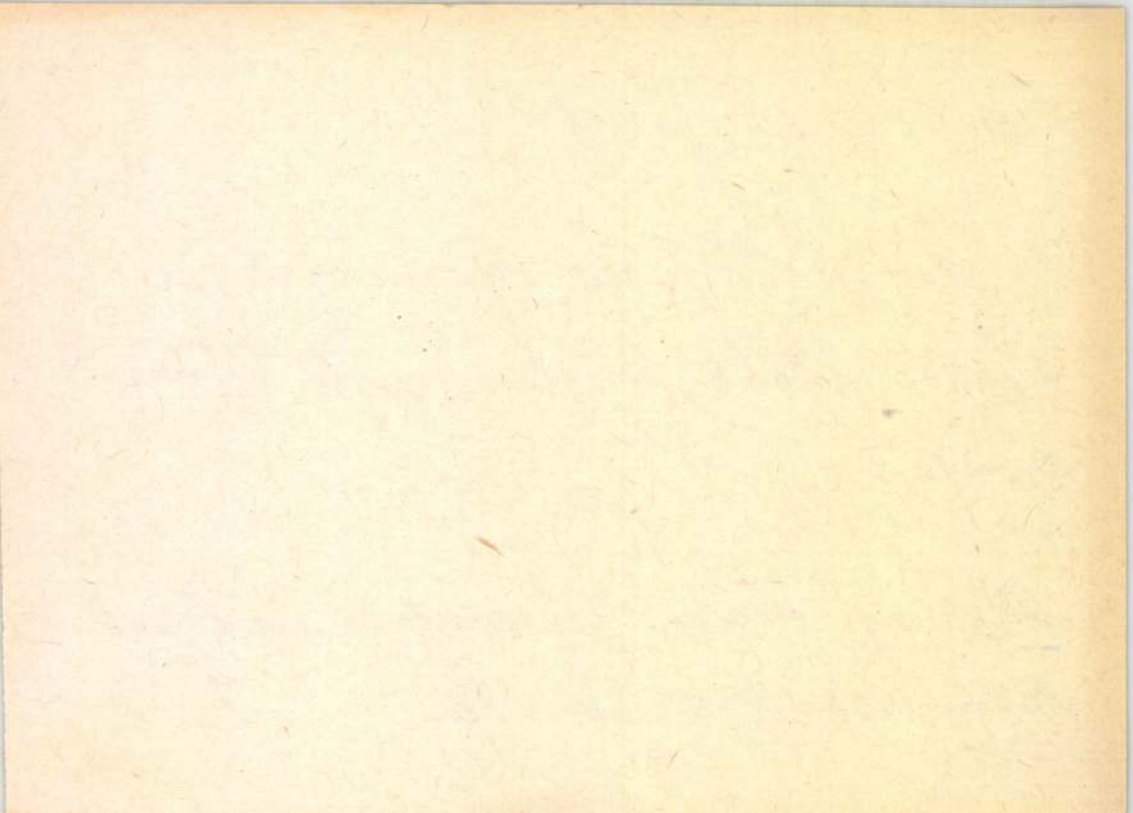
Méhényi Ferenc: A magyar építészet
1867-1907. Budapest 1910.

id. Lauerer József

à l'époque l'École des Beaux-Arts - on
sannit, utóbb Gyűjtemény fejezte be tanul-
mányait.

Mészáros Ferenc : magyar építész
1867-1907. Gyűjtemény 1908.

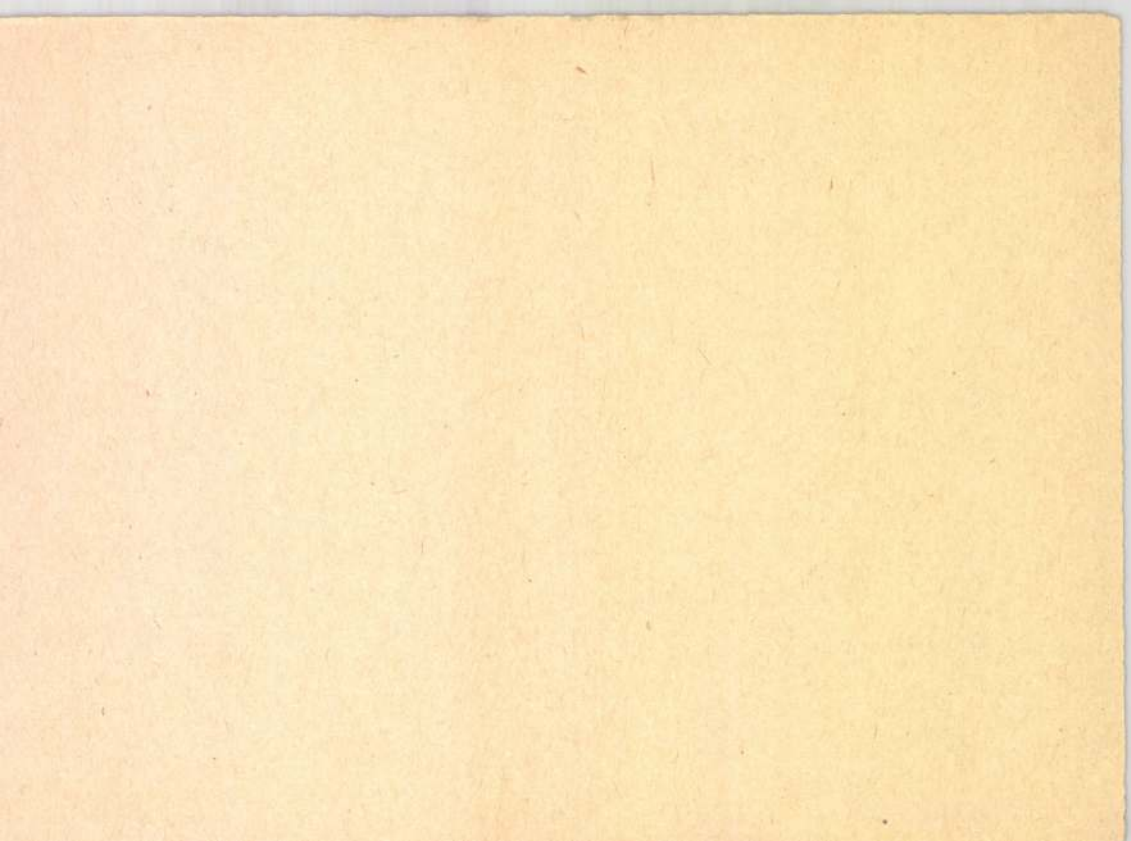

Kaiser Josef

névs köföragó mihelye (XIX. évi) a VIII. ker
köföragó u. körmeyekén volt.

Merza László, Merndt György, Erdei Fe-
renc sbb. : Budapesti Lexikon, Budapest
1973. - 1335°

Kauszer József (1787-1841)

unokái

fiai: K. János költőművész (1817-1871)

K. Nep. János (1847-1925)

K. József (1848-1919)

K. Gyula (1855-1820)

K. József építész (1830-1905)

K. Lipót — (1818-1877)

Komárik Dénes: Építészképzés és mestorfelvétel a XIX. században. Pesti mesterek és mesterjelöltek. Éptud. 1971 /III/, 4.sz. 379-418.1.

Number of (1871-1872)

Number

K. 1871-1872
K. 1873-1874
K. 1875-1876

from K. 1871-1872

K. 1871-1872 (1871-1872)

K. 1871-1872 (1871-1872)

Number of (1871-1872)
Number of (1871-1872)
Number of (1871-1872)

100

KAUSER József építész

VÖRÖS Károly: Három vázlat Budapest társadalomtörté-
netéből a dualizmus korában. = TBM XXIV. Bp., 1991
39.p.

Kauszer György

Rákóczi út 15. Részlet fogva itt állott a Fehér Kő
szobrá; már 1802-ben 12 nendégnobélja vált. Hald
György építette újjá, amelyet pedig Kauszer Gyö-
rgy. Ugy. Petőfi Sándor is látott itt egy éjre
kint, 1844-ben, mint ahogy egy kevény Tringel
ben volt leveléből megtudjuk.

Barkóczy Péter: Seta a Rákóczi út partján
aldalán.

Budapest, 1945. 7. 35. old.

Kauser József

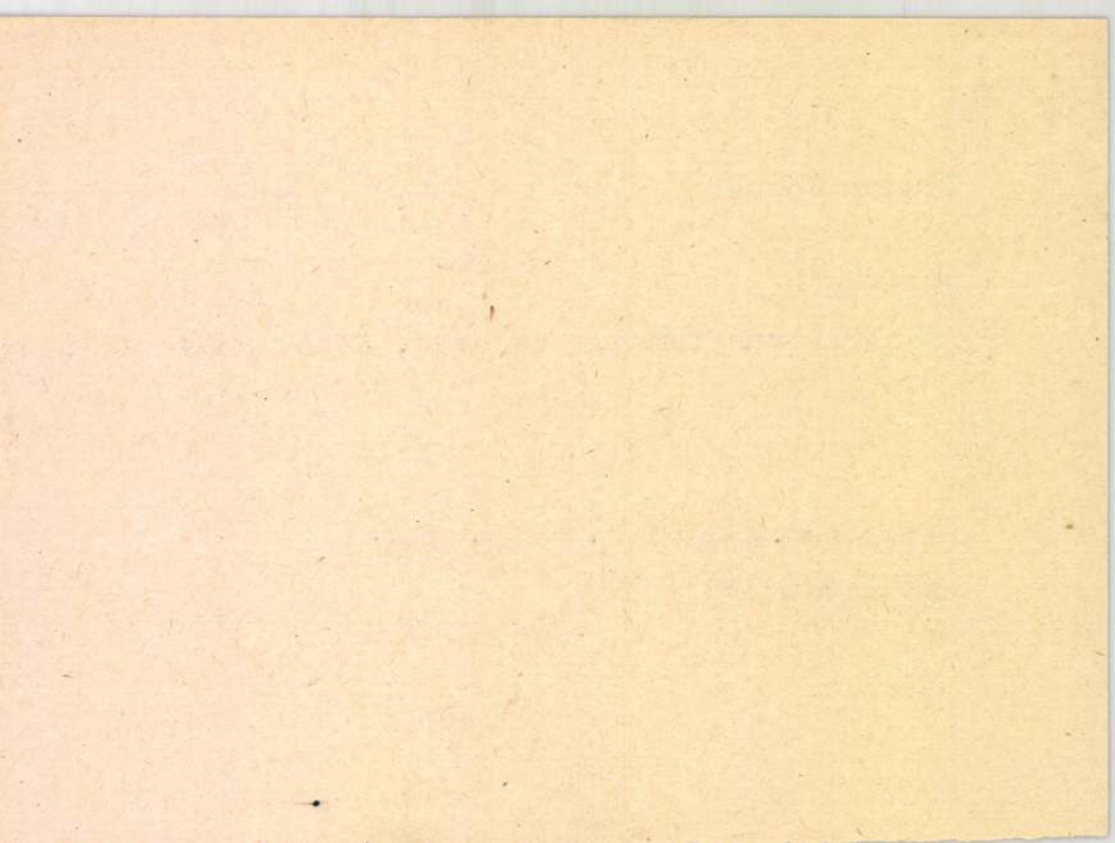
MDK

építész

Szent István templom belseje, Jézus szive templom

Műsarnok 1934 dec. 1935. jan.

Jubileumi kiállítás

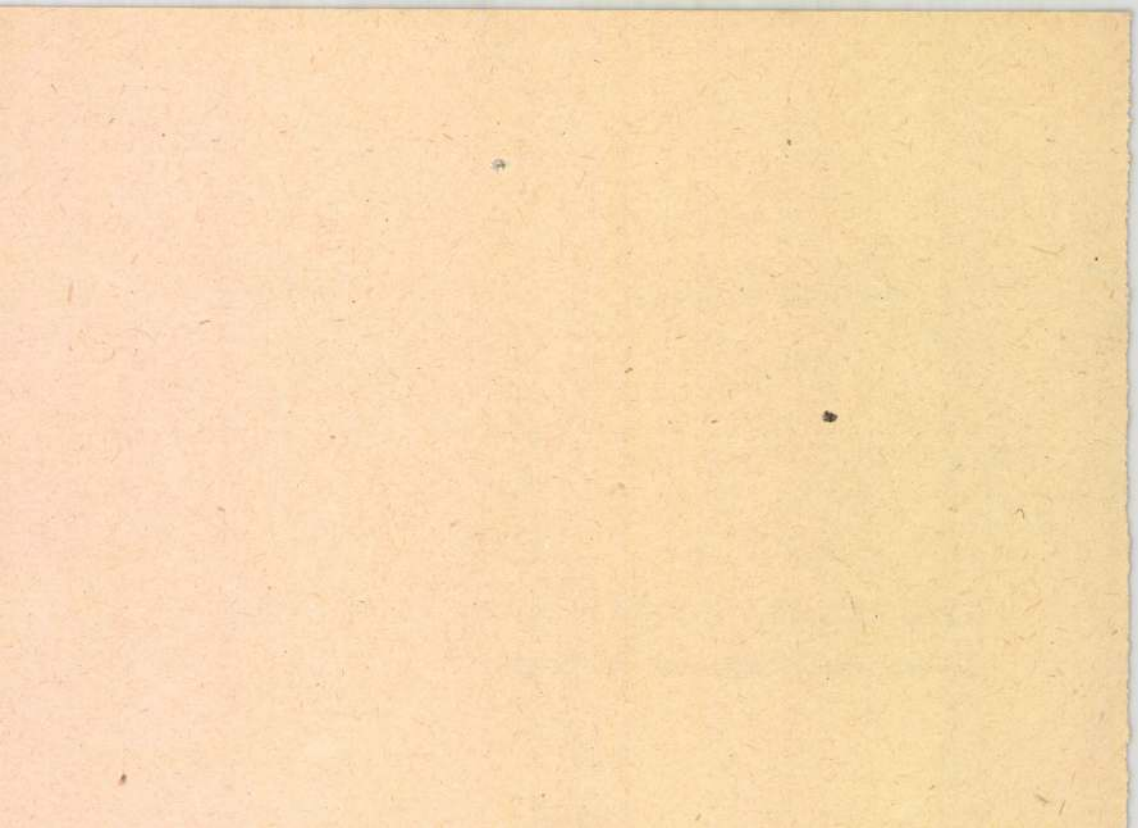

MDK

Kauser József

építész

Gerő László: A bazilika kupolája, Budapest,
1947. 288-289. l. képpel.

Kauzer József, építész

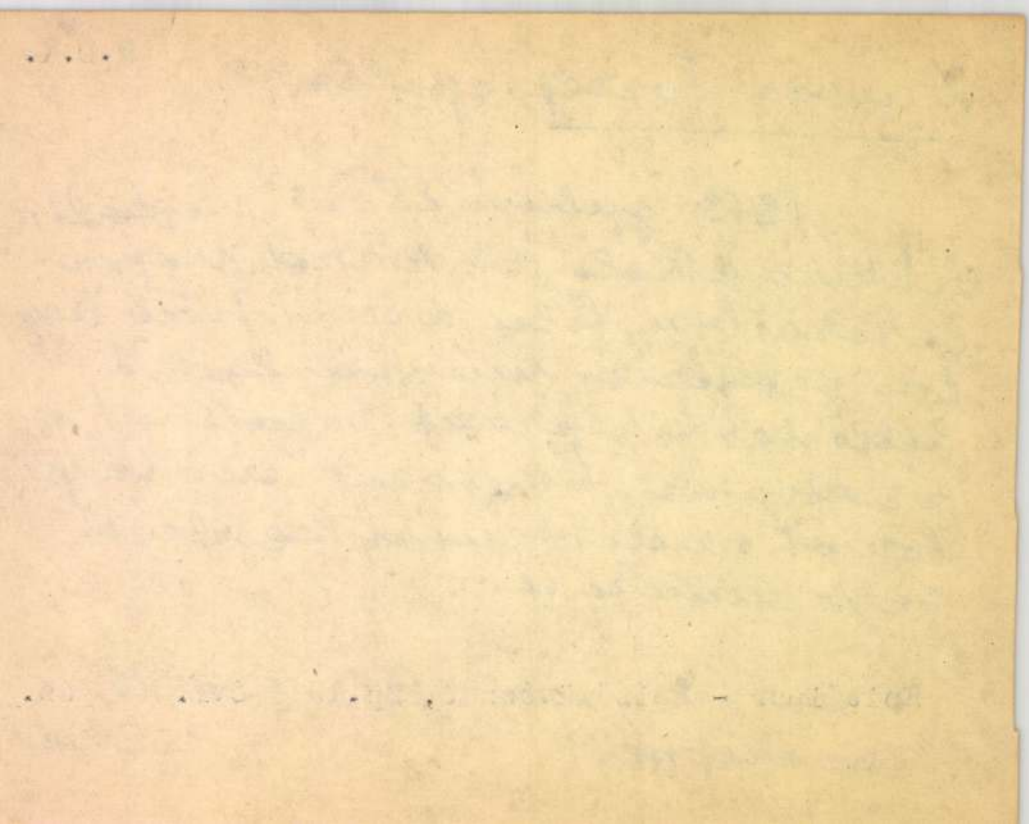
M.D.K.

1919. július 25-én meghalt.
Cekkiro a kora írt rövid megem-
lezerésben, főleg a Szt. István temp-
lom befejezési munkálatait, a
belső tér kiépítését, valamint a
józsefvárosi Ferenc nevt. Szive temp-
lomot említi, mint legjelentő-
sebb munkáit.

Építőipar - Építőművészet, Bp. 1919. évf. 16. sz.

(1 arcképpel)

123. old.

Kausser József, építész

emlékeire tartott előadás-
 jában ⁽¹⁹²²⁾ reménytelenül ismerteti az el-
 nemzett életét, műveit (teljes felsoro-
 lással és évszámokkal), kortársaihoz
 való kapcsolatait és a kiadásra elő-
 készítette, de nem került teszt-bio-
 grafiájára.

Lécner Jenő dr.: Kausser József emlé-
 keire

A Magyar Mérnök - és Építész-Egylet Közlönye, Bp.
 1921. 55. köt. 123 - 125. old.

Kaiser József, építész

műveinek felsorolása körben-
 merő, 1820-évi névnapján túl, még
 a követőket említi: a Károly
 [ma Teriás] körüli Rózer-barát, a Pé-
 hóczi-úti Dollinger ház, a Kossuth Lajos
 utcai Becher-ház, az Erzsébet-körüli
 haladás Berpalota, ma román klinikai
 épület, melyet mind a körephori- és re-
 román romantika jellegét viselt ma.
 Lechner Jenő dr.: Kaiser József emlékére ^{quon.}

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, Bp.

1821. 55. köv. 125. old.

Hanses Toraf, epist.

minnesord, förtärliga
marzo, 1850 - en utgåffan till, mig
a hvetstare "bet avulit"; a hvetstare
[en Toraf] hvetstare [toraf-barn, a Toraf]
hvetstare, uti hvetstare, a hvetstare
utaf Toraf, hvetstare, a hvetstare
hvetstare hvetstare, hvetstare hvetstare
epist., utaf hvetstare, a hvetstare
hvetstare hvetstare, hvetstare hvetstare
hvetstare hvetstare: hvetstare hvetstare

A hvetstare hvetstare - en hvetstare hvetstare, 1850.

Kaiser József, építész

M. D. K.

(1848-1919)

tanulmányait Zürichben és Párisban végezte, 1874-től kezdve bátyjával, Kaiser Jánosnal pesti irodájában működött. Önállóan építet köz- és magánépületeinek száma több mint 50, legjellemzősebbek: a Ludovicum nőreney épületei, az ungvári főgimnázium, a pesti reformatívus gimnázium, a Stefánia gyermekkorház, a Szt. László kórház, a Pallas /.

Lechner Jenő dr.: Kaiser József

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, Bp.
1919. 53. köt. 134. old.

Kausser József, építész

... nyomon, a Férus Szive temploma,
 a fővárosi Iparrajzi iskola, a Krausz-
 Mayer- és a Taffler-sírcemlékek a here-
 pesi temetőben, a Széchenyi- és Eötvös
 utcák architektúrája a Svábhegyen.
 © fejezte be a Szt. István barokkát, 1906-
 ban (1891-ben vette át az építkezést a
 templom elhanyagolt állapotából, Jbl. ki-
 löstél.) A portálján, mögötti kapuzat és
 az oldalsó kriptalejárás bronzgittói az ő %
 Lechner János dr.: Kausser József.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, Bp.

1918. 53. kötet. 194. oldal.

Kaiser József, építész

... művei. Élete utolsó szerény-
ben művészi pályájára volt egy
művésztörténelmi égs. is: tal
trüges műrödelére vonatkozó
szempont kulatta fel is egy-
tette örne egy tervezett, de hi-
adásra nem került biográfia
májára.

Lechner Jenő dr.: Kaiser József

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, Bp.

1919. 53. köt. 184. old.

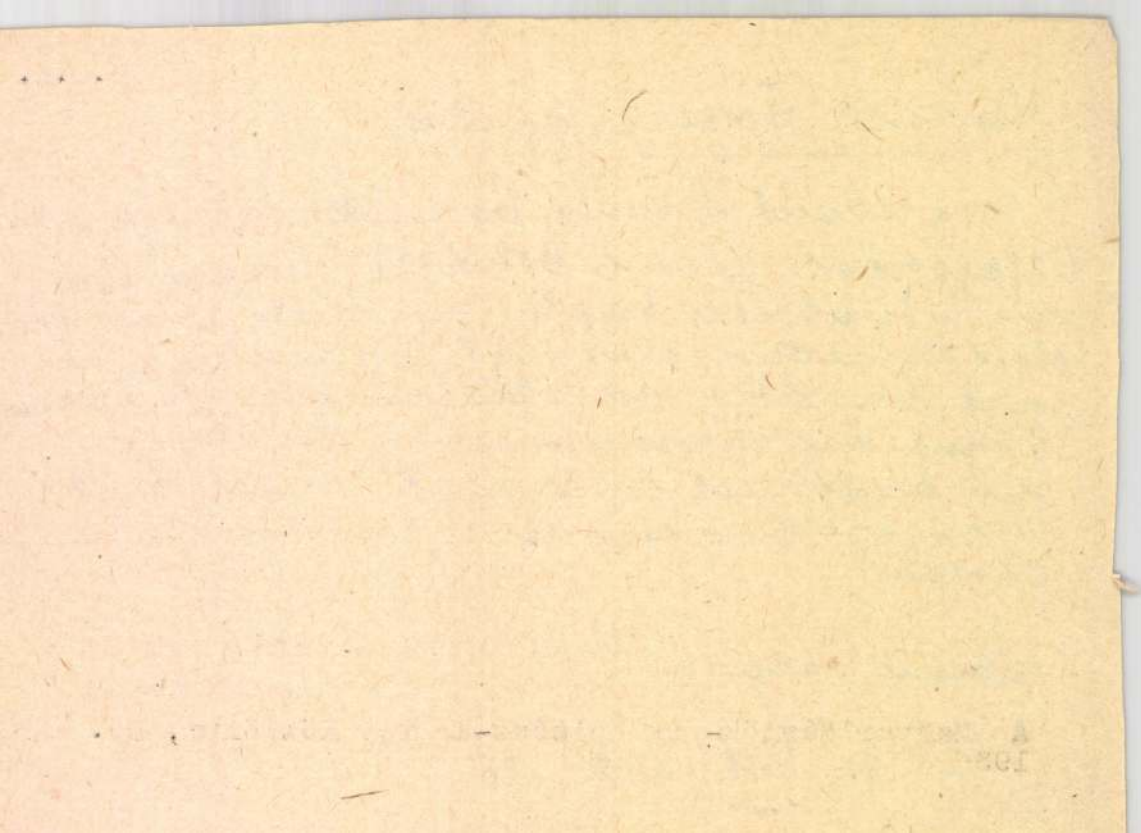

Kaiser József, építész

a Szent István barilika belsőjének
befejérése után a béhelvi Signum Lau-
dis kitüntetéssel kapta meg, mely arról mű-
veiről emlékeztet. A kitüntetés ki-
járt. "Emiatt a megaláztatás miatt Kaiser
hónapokig visszavonultán élt s egy me-
morandumot szerkesztett, melyet ered-
ménytelenül kinevezés utáni társ-
adása"

Fabian Gáspár: *Magyar építészek
Kitüntetései*

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, Bp.
1936. 70. kötet. 142. oldal.

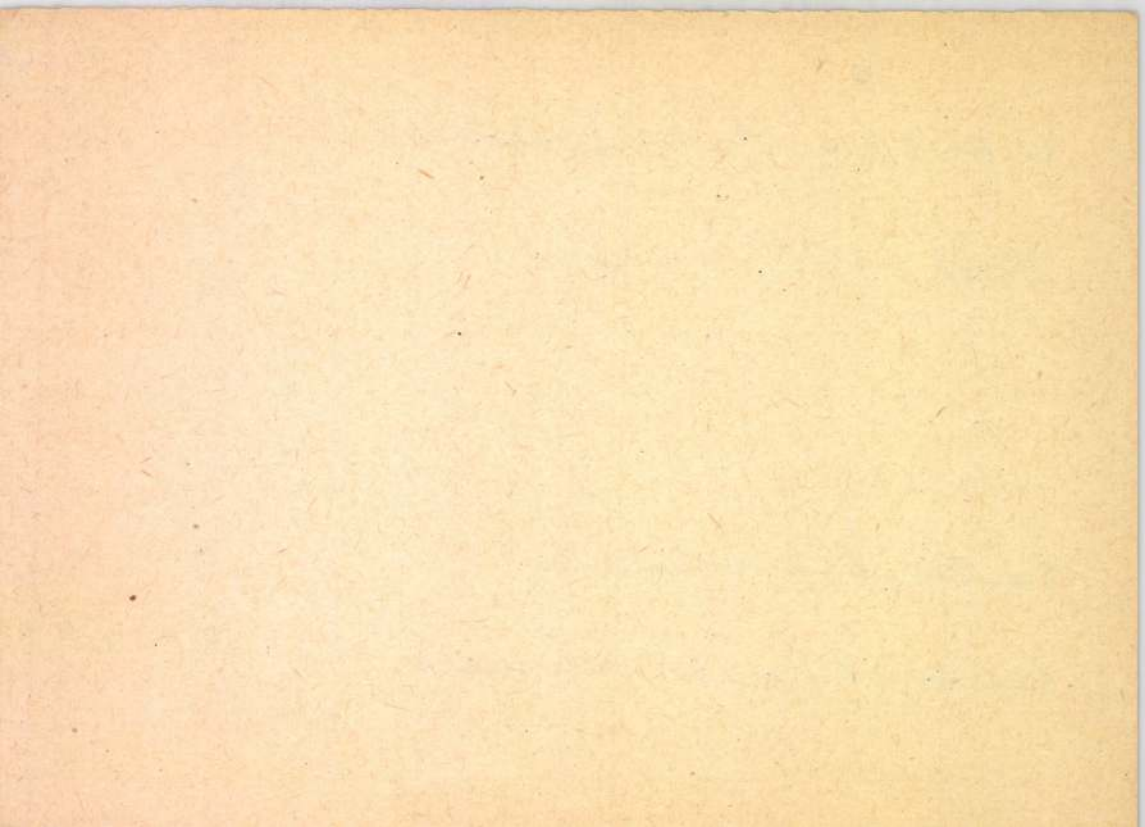
II. F. U.

KAUSER György építész

1848. máj. 7.

Építészvorbordalóh

Magyar Építőművészet 1960. 3. sz. 64. l.

Kauser József építész

~~szobrász, az iskola v. növ.~~

Iskolatörténeti kiáll. 1954. jun. 15 l.
Bötvös József gimn. 100 éves fennállása

By order of the Board of Directors

Secretary of the Board

Witness my hand and seal this 1st day of January 1900

Kauser József

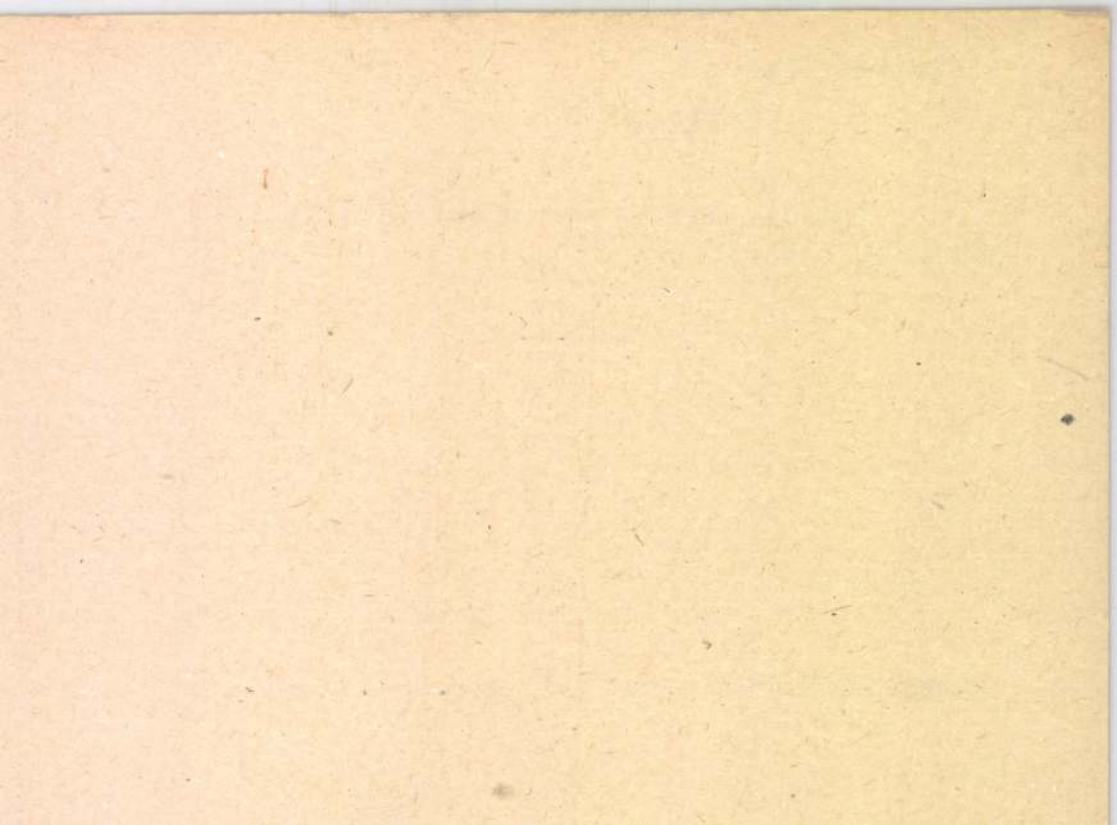
MDK

építész

A francia kastélyok stílusában épített
épülete a Köröndön.

266.o.

Borsos-Sóder-Zádor: Budapest. Bp. 1959.

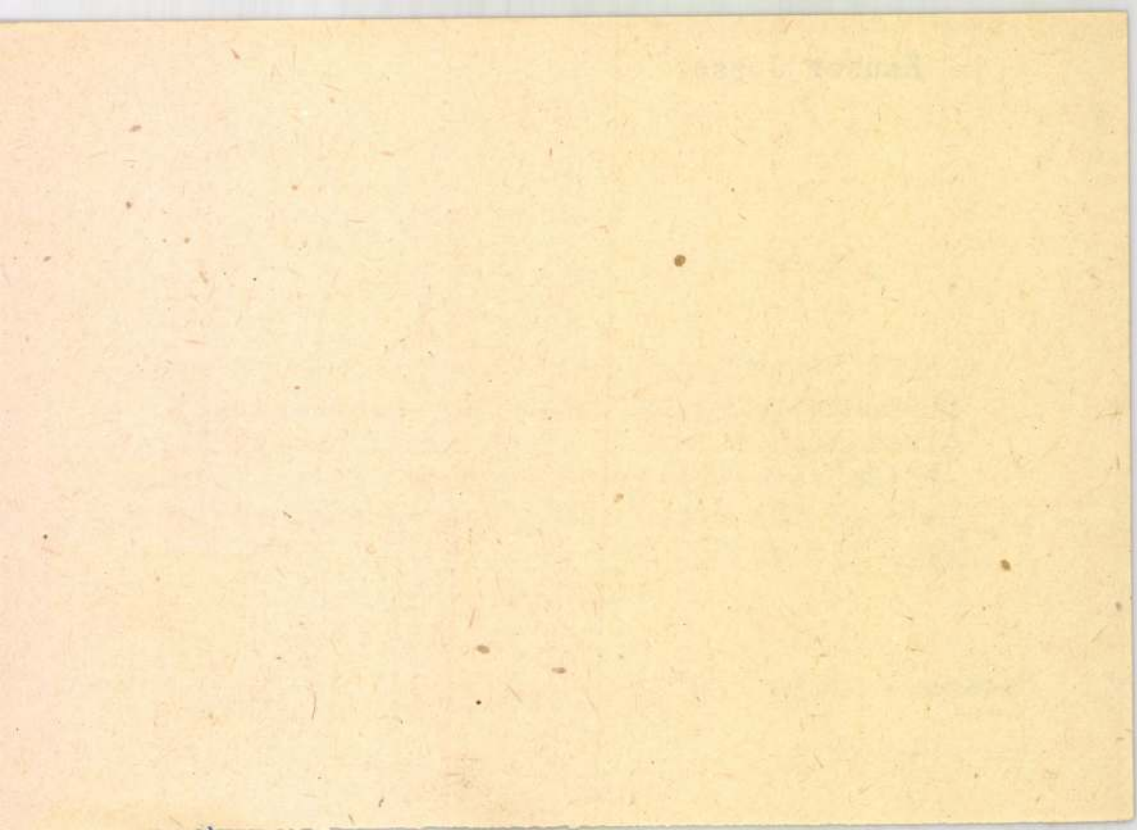

Hild József munkássága nyomán csak az egri főszékesegyház tartotta meg klasszicista tisztaságát, mert a lipotvárosi bazilikát, különösen a részletképzésben az építkezést befejező Ybl Miklós és Kauser József teljesen átalakították.

251.o.

Borsos - Sódor - Zádor : Budapest. Bp. 1959.

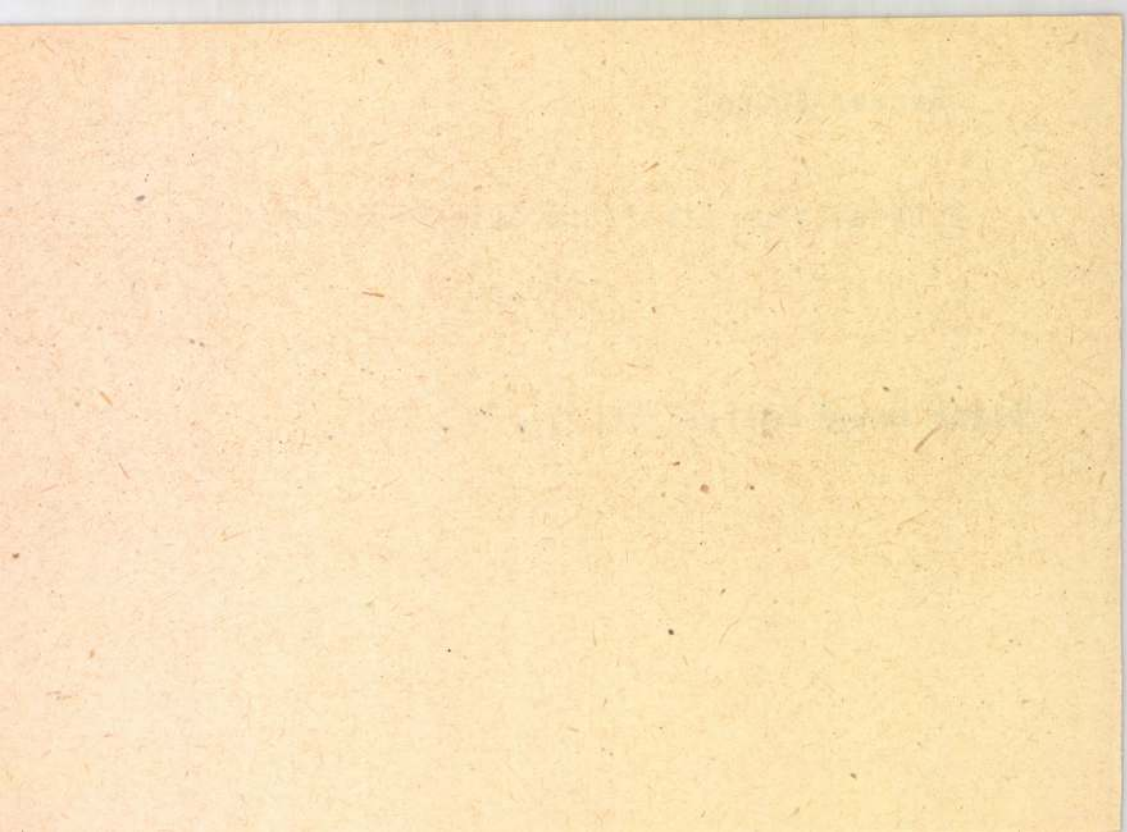
Kauszer József

MDK

A Ludoviceum átépítése a kiegyezés után.

293.o.

Záder Anna: Pollack Mihály. Bp. 1960.

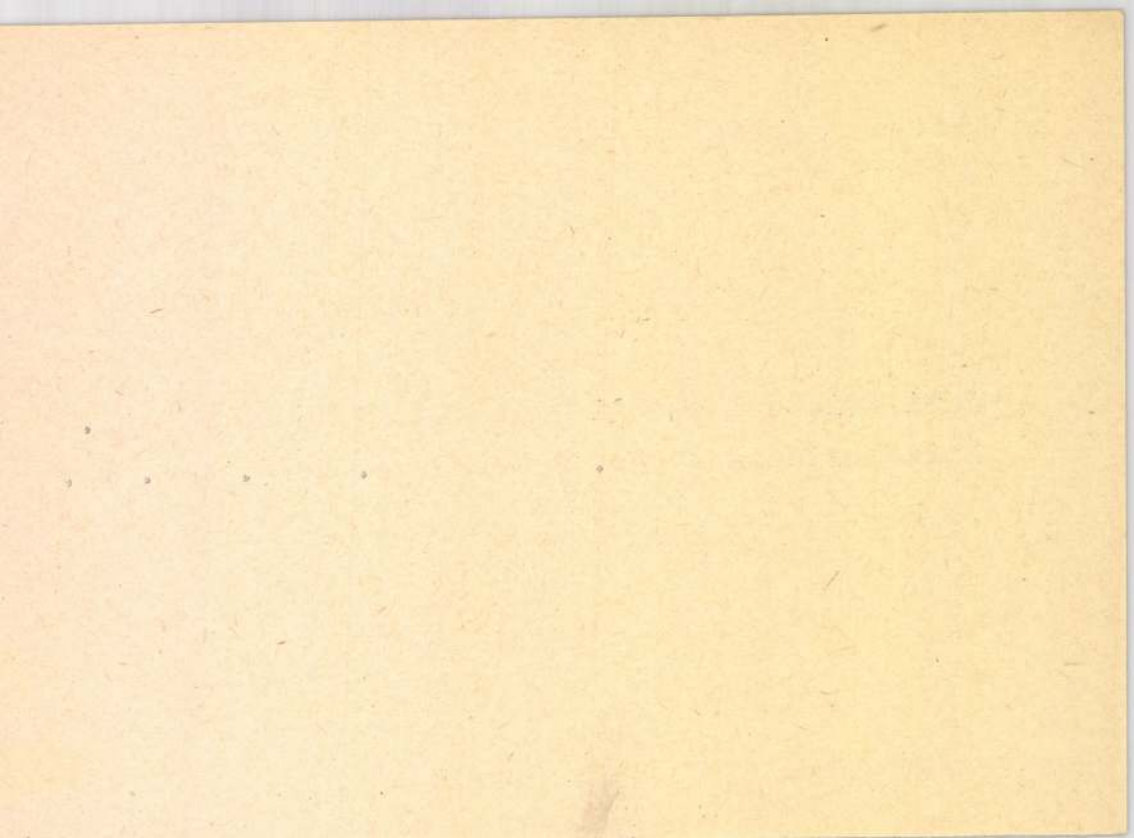

Kauser József

MDK

Jubiláris építészeti kiállítás a Mücsarnokban.
Építőmesterek Lapja. A Munkaadó. 1934. dec. 13.

Kauser József

MDK

k

műépítész

A bpesti Jézus szent szive templom, Mária utca.

Magyarország Képes Albuma. Bp. é.n.

Kauser József

MDK

Üllői ut 80. Ludovicum , majd Kossuth Akadémia.

A volt kápolnában Uhrl Ferenc domborműve híres magyarokról 1836-37.

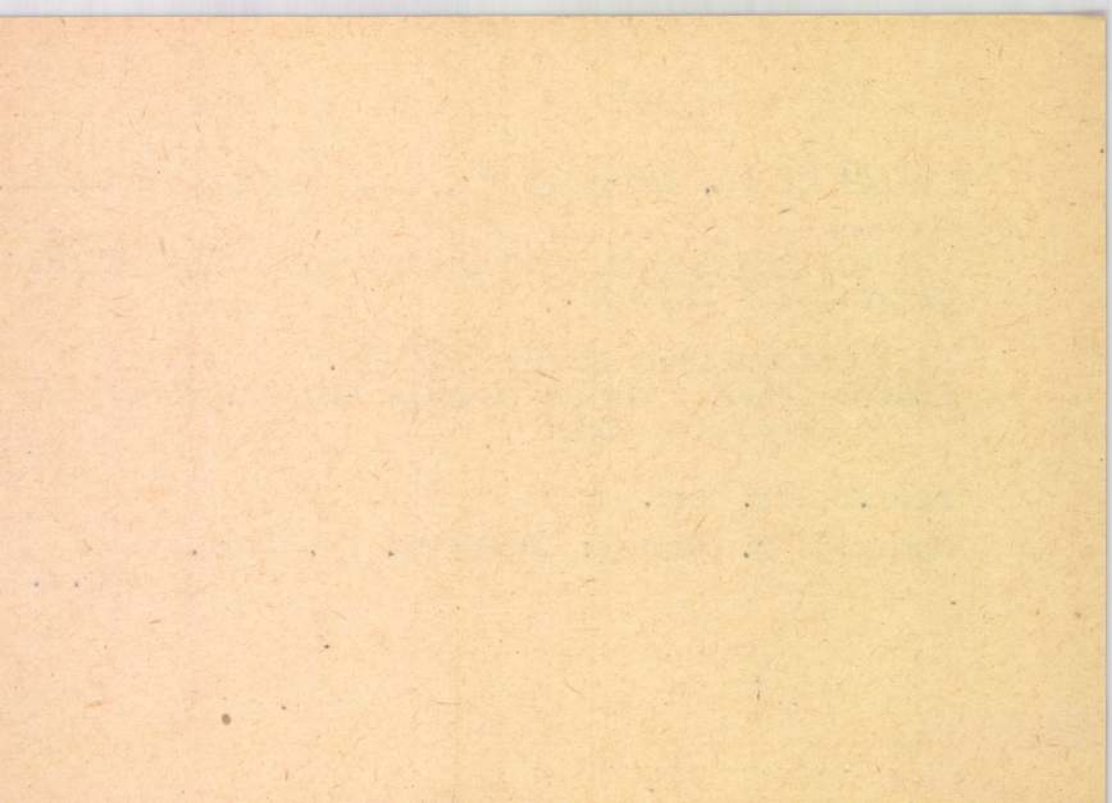
Építette Pollack Mihály 1830-36.

Kauser József tervei szerint ávalakítva és
megtoldva 1880°

Repr.: 261. kép.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp. 1961.

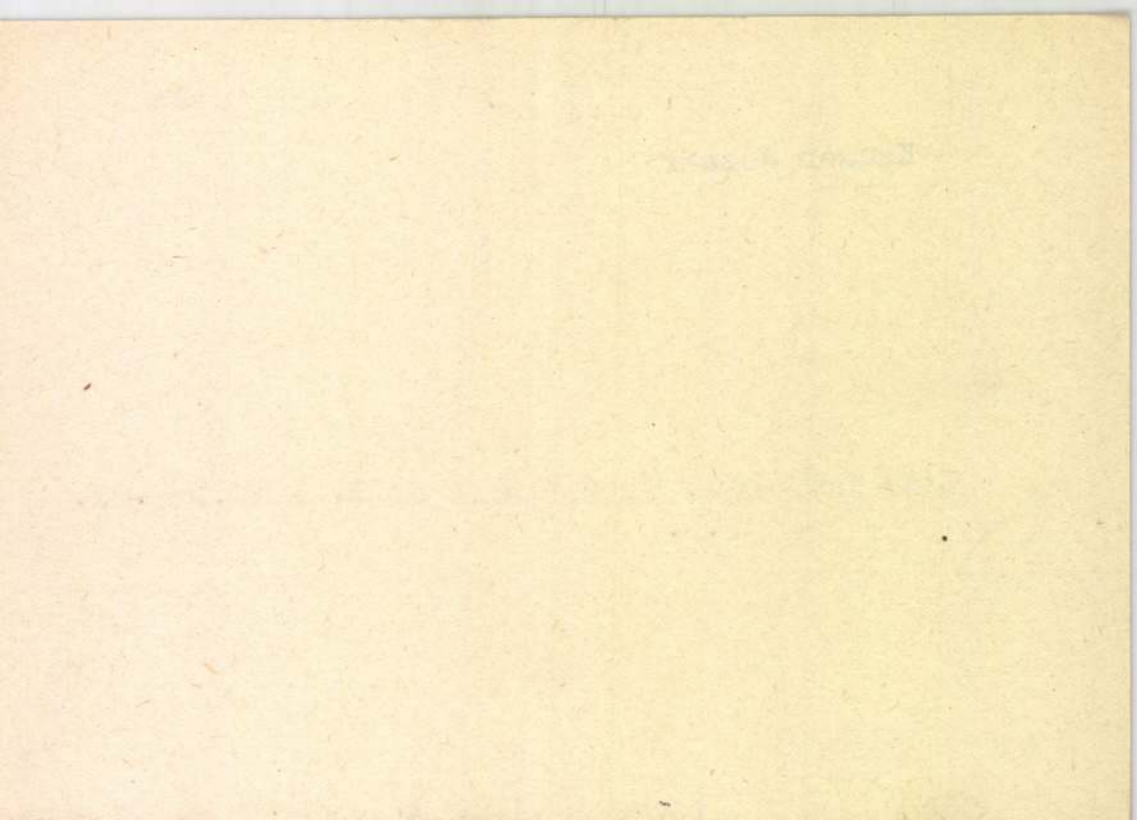
167-168.1.

MDK

Kauser József

L-r: MMÉB-ből. Vállalkozók Közl. 1905.nov.22.
6.l.

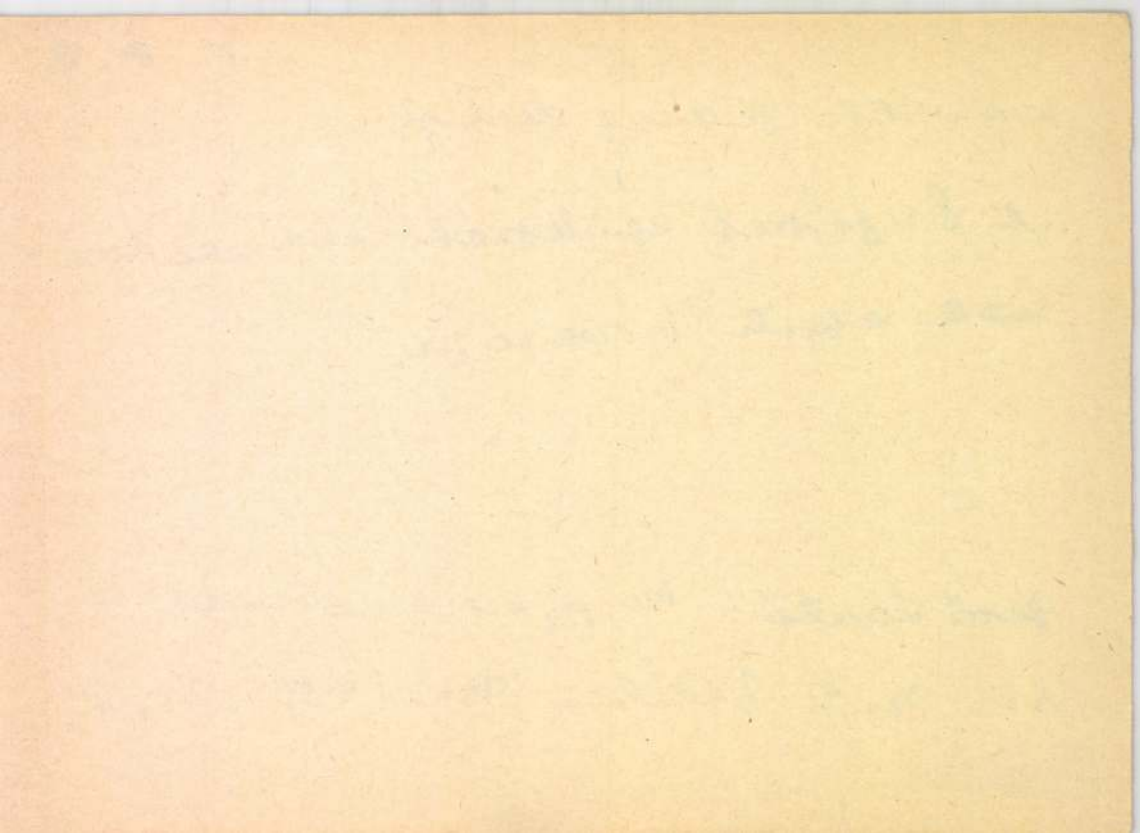
H. P. V.

KAUSER József emléke

A Magyar Értéktársaság
és az Értéktársaság
és az Értéktársaság

Gerő László: Magyar Értéktársaság

XIX. M. 2. felében Bn. 1955. 28. l.

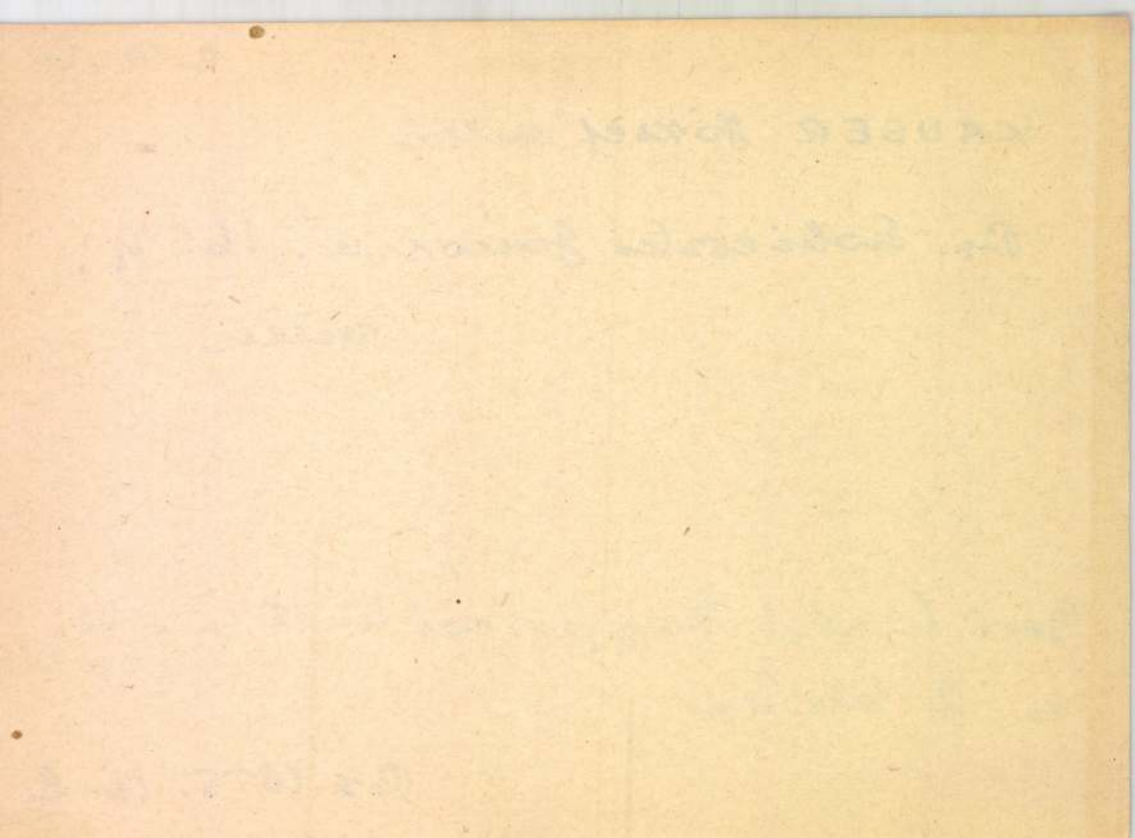

KAUSER József emlékére

Dr. Szabó eszaki János re. 16. sz.
villa

Győr díjazás: Rappas emléket a XIX.
sz. 2. kötetben

Poz. 1855. 16. l.

KAUSER György építésze
(1848 - 1919)

"Változatok külföldi tanulmányok és
szakhorlat alapján, mint a történelmi
stílushagyományok oda való visszatérése
került vissza hasámba"

Károly, MAV nyugdíjnyelvi osztály
Dr. János Füle Templom

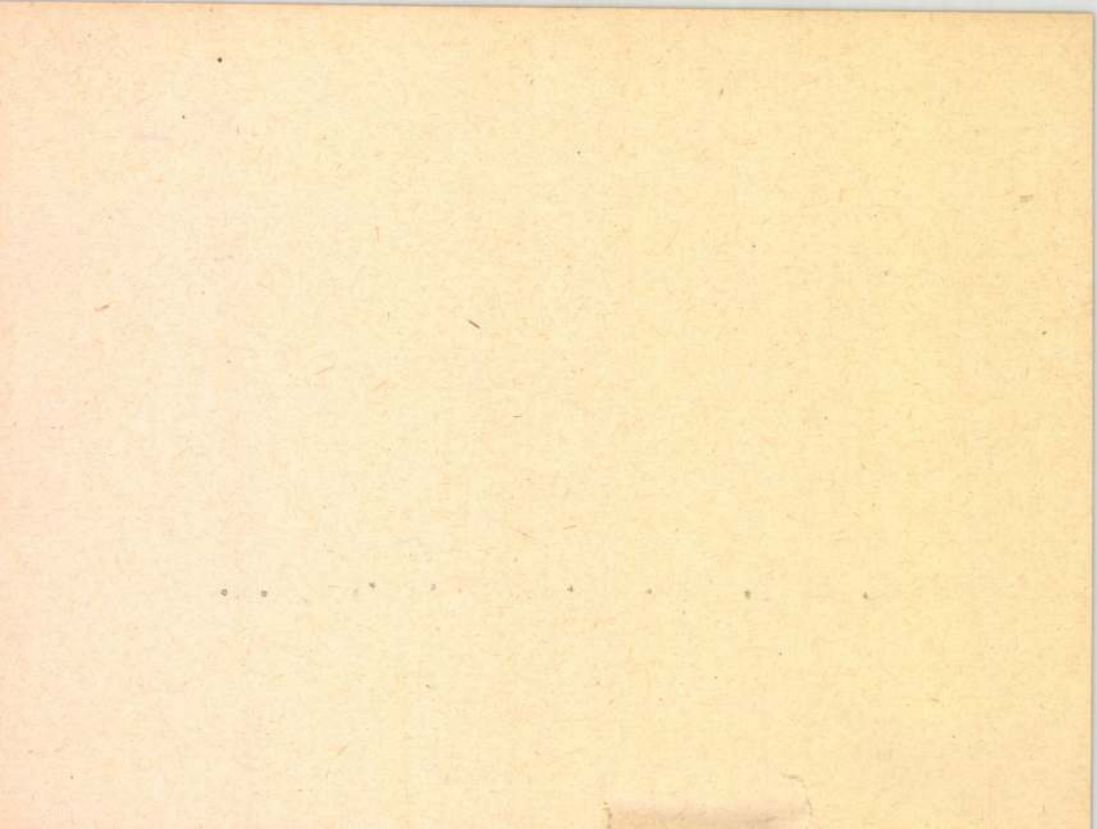
Rades Jenő: Magyar építészettörténet Bp. 1961. 298.

M. I. K.

MDK

Kauser József

MMÉEKözl. 1919. nov. 21. 29-38.sz. 194.1.

Ziegler Géza ép.

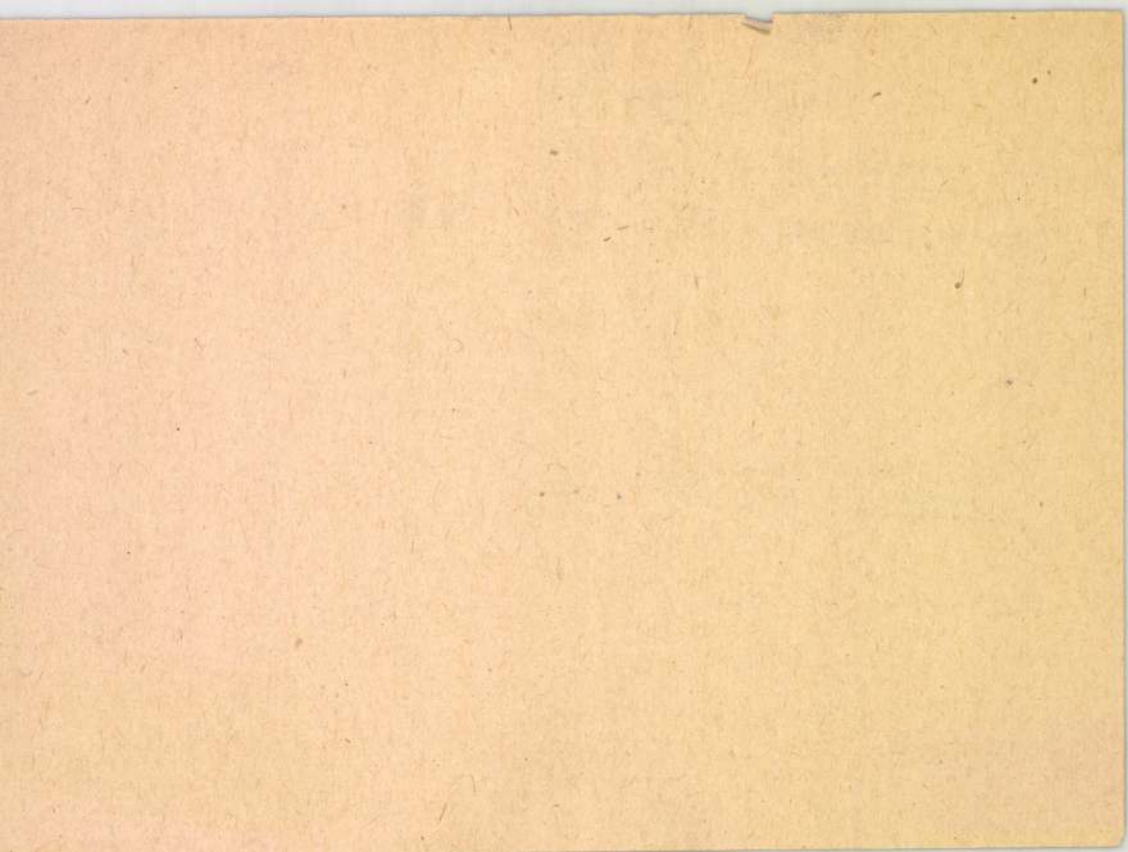
MDK

Kauser József és Gyula

felett emlékbeszédet tartott a MMKE egyesületben

ired.

Kauser-Gedenk-feier
Pester Lloyd 1921. apr. 12.

KAUSER József emlékére

Szépességek meá Neoriv társaság ad.
 tá egyet emlékére

Ujvárosi daisrló: Építészeti stíluselek

Bud. 1957. 118. l.

Kauser József, ép.

a Bazilika belsejének utólérhetetlen tökéletességgel való megalkotója. Művészi becsvágyán ejtett sebek fájdalmával, s elborult elmével hanyatlott sirjába. /Fábián lángeszü mestere volt/.

A belvárosi reáliskola kiváló növendékeinek munkáiból összeállított kiállításon /Farkasfalvy rajz-tanár fáradotásának eredménye/ ő is szerepel, a Nemz. Szalonban.

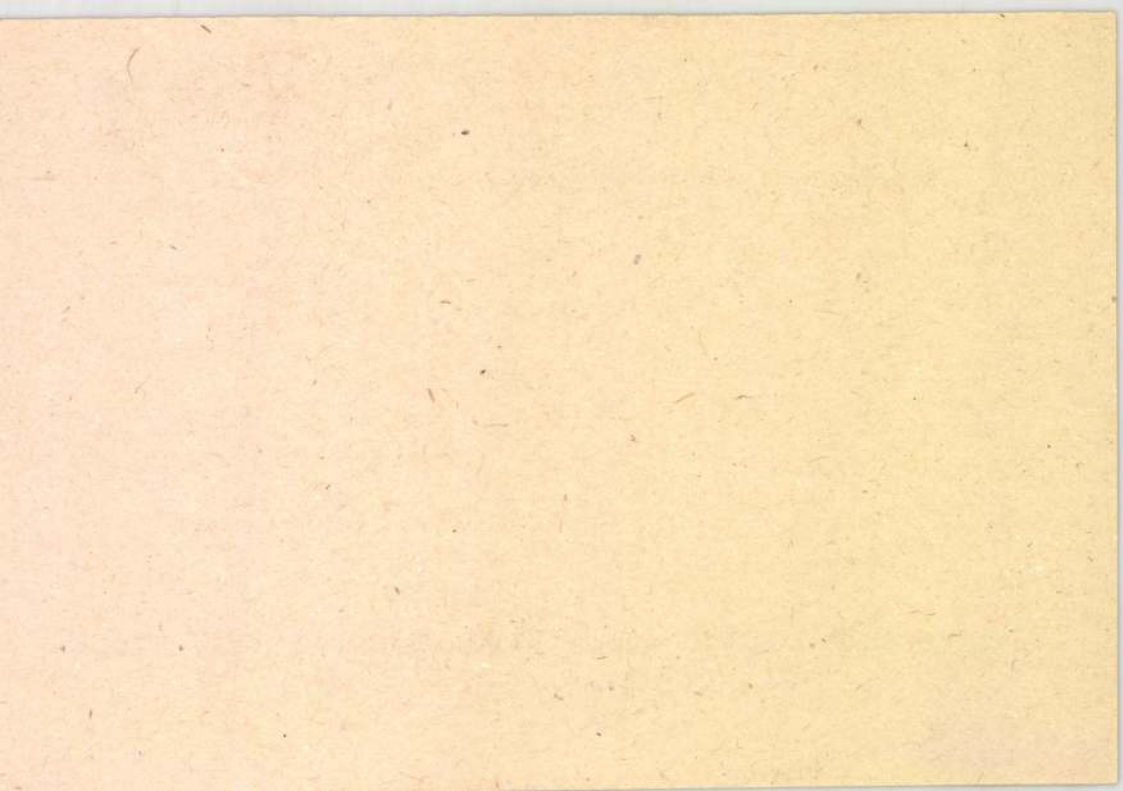
Dr. Fábián Gáspár: ? Ép. Ip. - Ép. Műv. 1932 . 85. 1.

MDK

Kauser József

Kinevezések. Építő Ipar-Építő Művészet, 1918. szept.
21. 252 l.

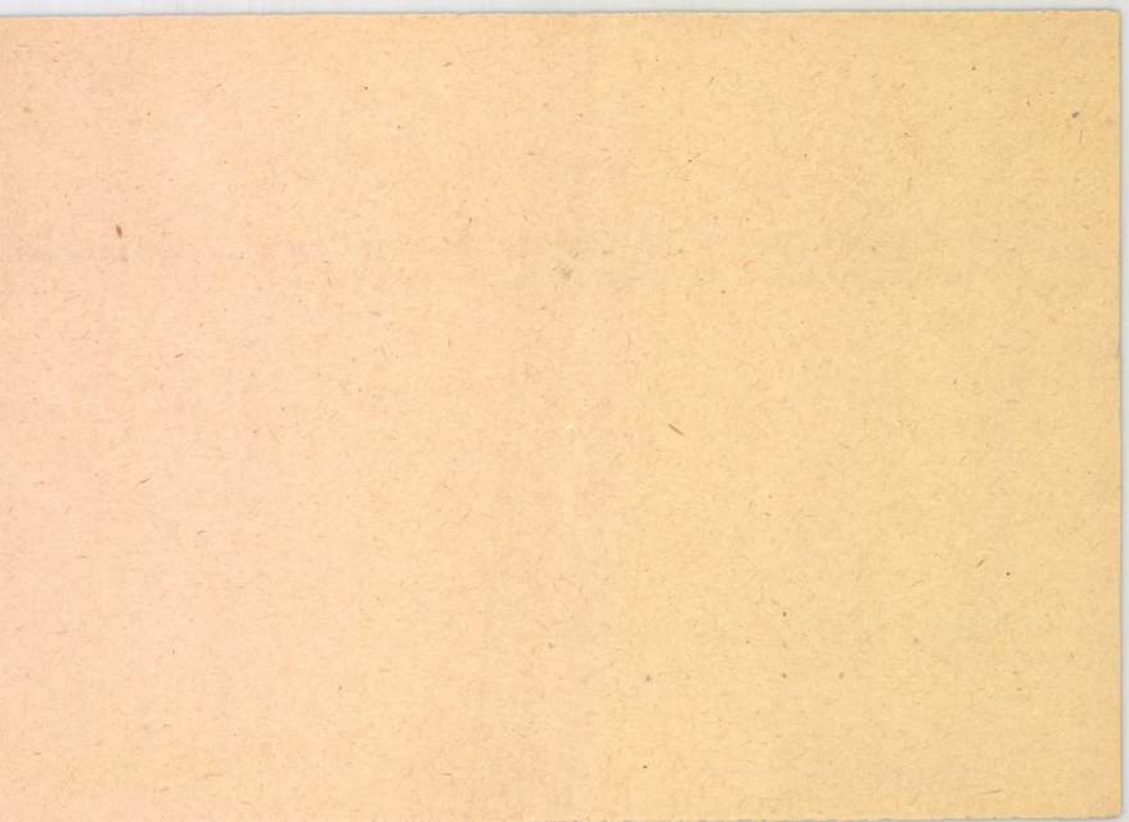

Kauser József, műépítészt

a keresk. ügyi m. kir. miniszter az "Orsz. Közép. Tanács
tagjává öt évi időtartamra kinevezte.

AZ ORSZ. KÖZÉPÍTÉSI TANÁCS.
VK. 1906 máj. 16. 9.1.

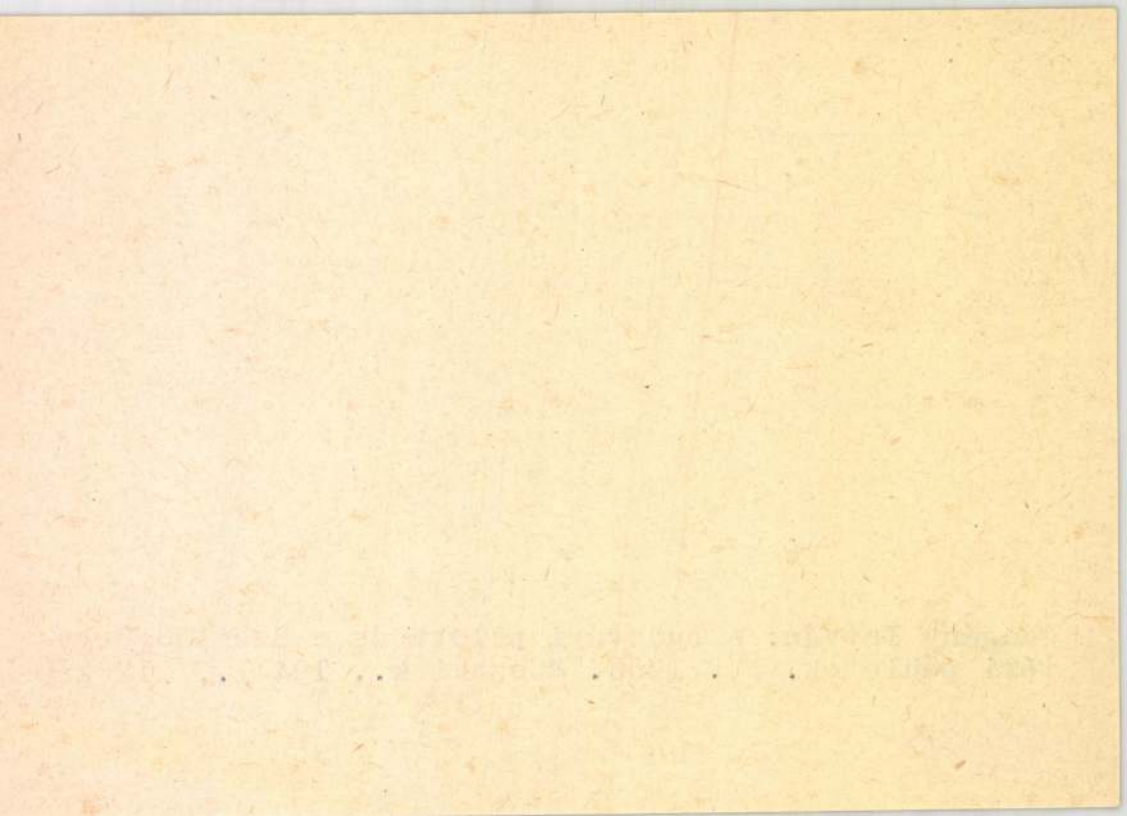

Kaiser József

tervei bizonyosan kivitelre került
Hausmann palotaépítése idején
a buchei várban. Művésze a kövo-
valeránékor ismét elég aktív.

Czagány István: A budavári palota és a Szent György
téri épületek. Bp. 1966. Műszaki k., 194 l., 212 kép

134. l.

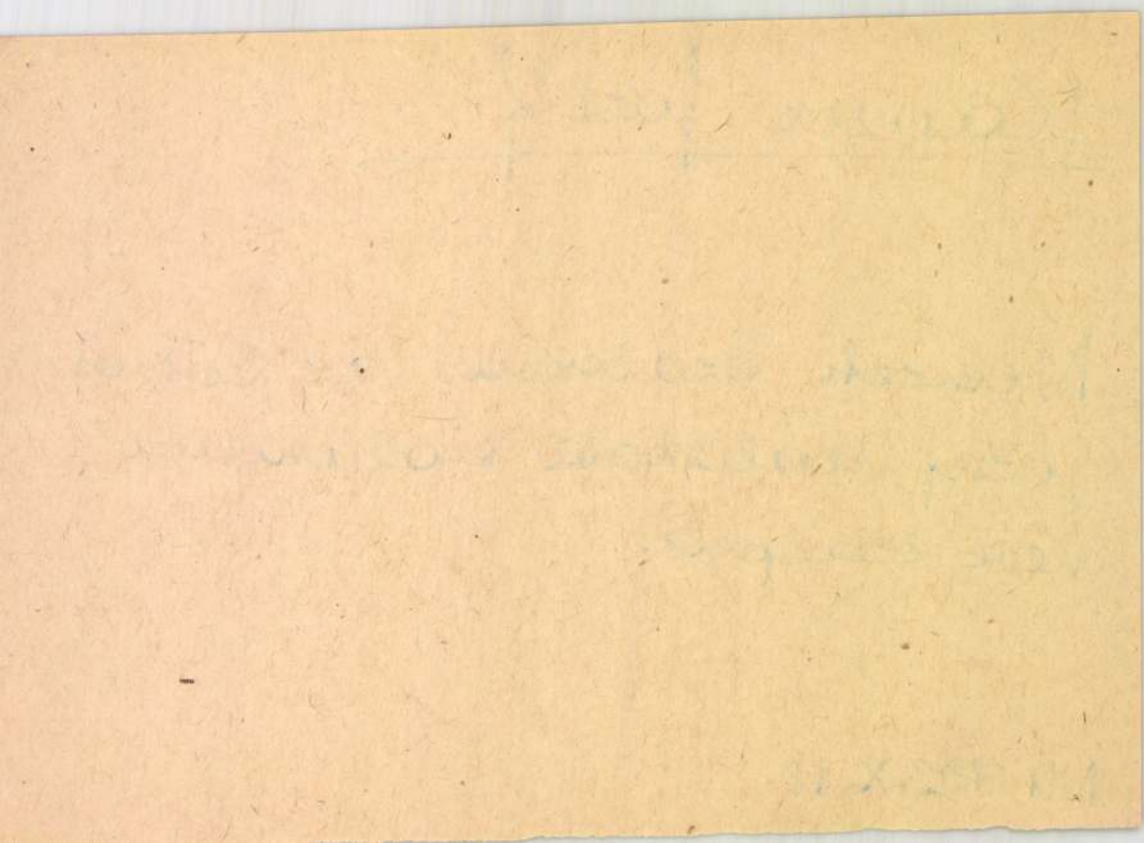

Kaiser József

Nemzeti Szalonban az Eötvös
József reáliskola kiállításán
neve szerepelt.

NU. 932. X. 18.

Kauszer József

Nemzeti Szalon jubiláris tárlatán
beteveivel szerepelt.

P.H. 1932. x. 16.

1850

...

...

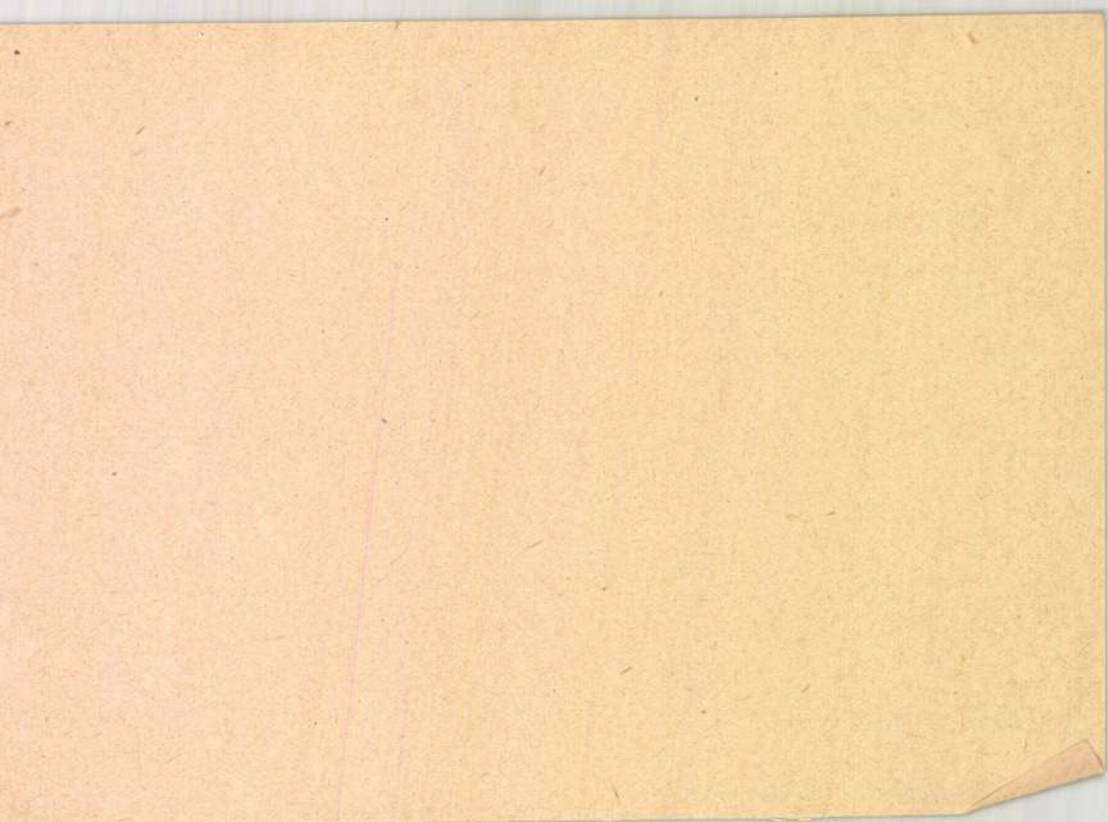

H. D. K.

KAUSER György építész

Újpesti rtele. t.

Yll Erven: Yll Luiklos 142.

Kaiser József
epilezi.

M.D.K.

A refektorium epilezi képzését végete
Lircen.

Bierbauer István : A magyar orvosi tanítóröndök
réggi építkezéseiről. 22 l.
Lirci apátság

107

Handwritten text, possibly a name or title, written in cursive.

Main body of handwritten text, appearing to be a list or a set of instructions.

Small handwritten text or signature at the end of the first section.

Second line of handwritten text, continuing the list or instructions.

Third line of handwritten text, possibly a date or a specific note.

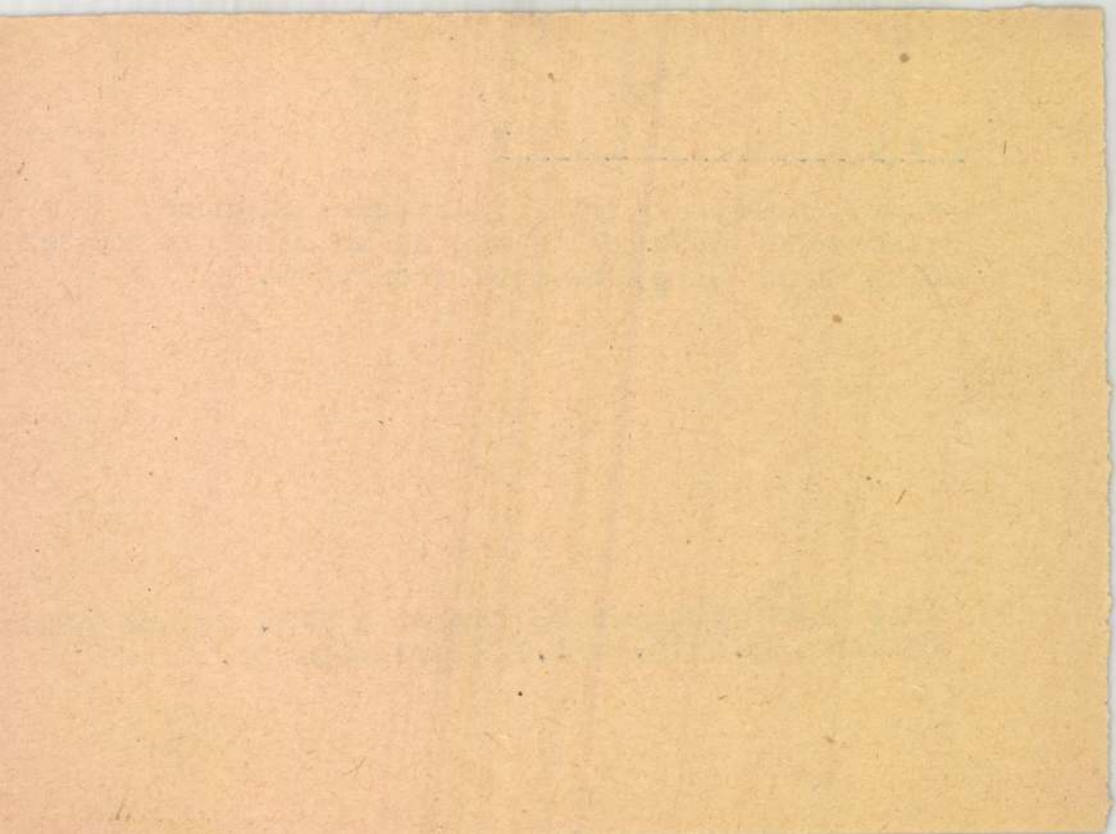
Final line of handwritten text at the bottom of the page.

K A U S E R J O Z S E F

Feszty Adolf, Láng Adolf, Quittner Zsigmond,
Petschacher Gusztáv és még sokan mások tervezték
az új Sugár ut építészeti arculatát.

Gerő László: Magyar építészet a XIX. század második
felében, Bp. 1955. 4o. 1. TIT Utmutató 37.

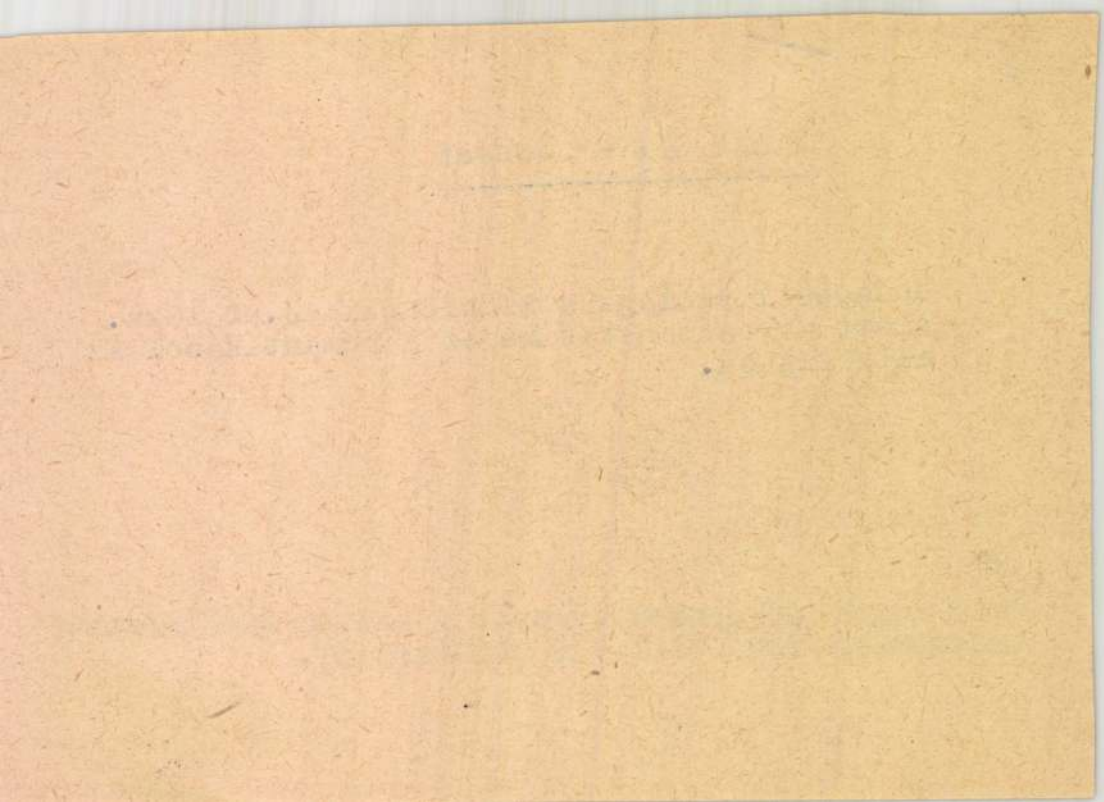

K A U S E R József

---

budapesti villája a Szobienszki J.ut 16sz.
alatt már átmenetet képez a romantikából az
eklektikába,

Gerő László: Magyar építészet a XIX.század második
felében, Bp. 1955. 4o. l. TIT Utmutató 37.

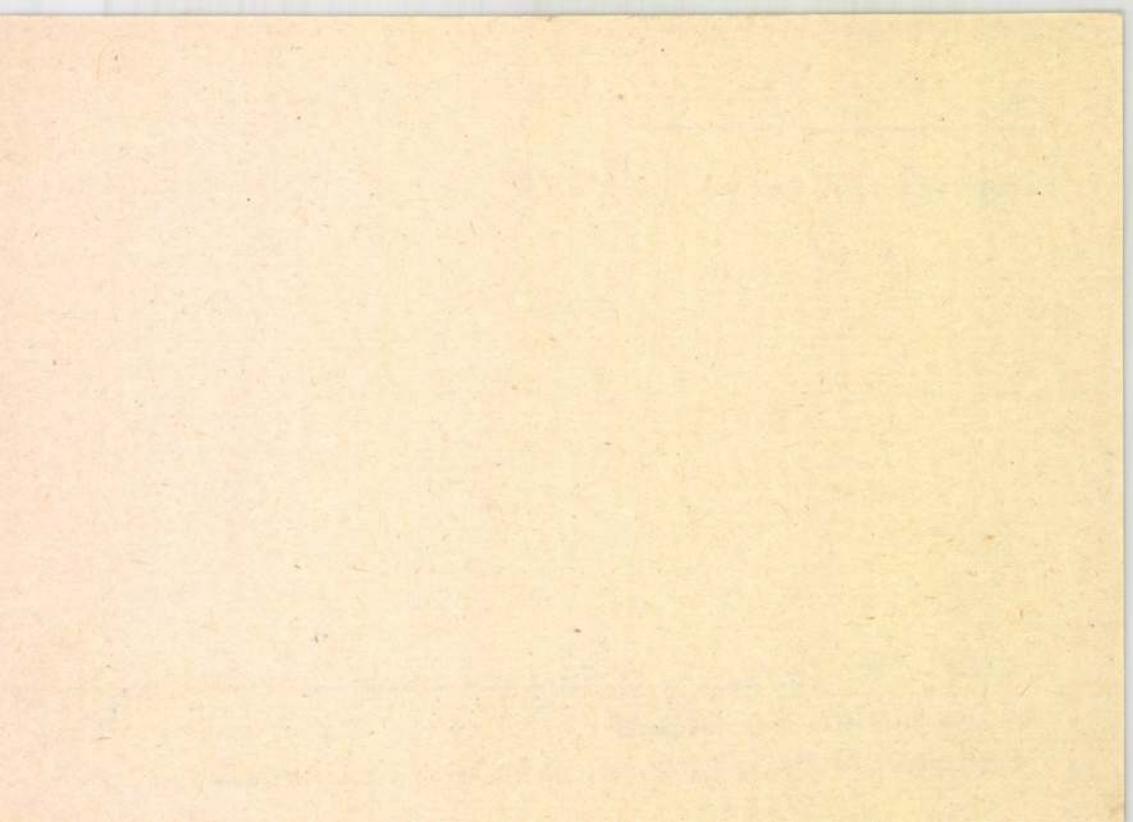

Kaiser József (1848-1919)

építés, főhely Bertalan meglát barát-
ja volt.

Főhely Bertalan világosított művelési idejei (Két
é. lev. Makray Sándor.) Bp. 1962. Képrönmű. Alos
kiadás - 214 l., 32 t. (A műveléssel történet forrá-
sai.) - 210. l.

MDK

Kauser József

Magyar Iparművészet 1923. 72.1.

1880

1880

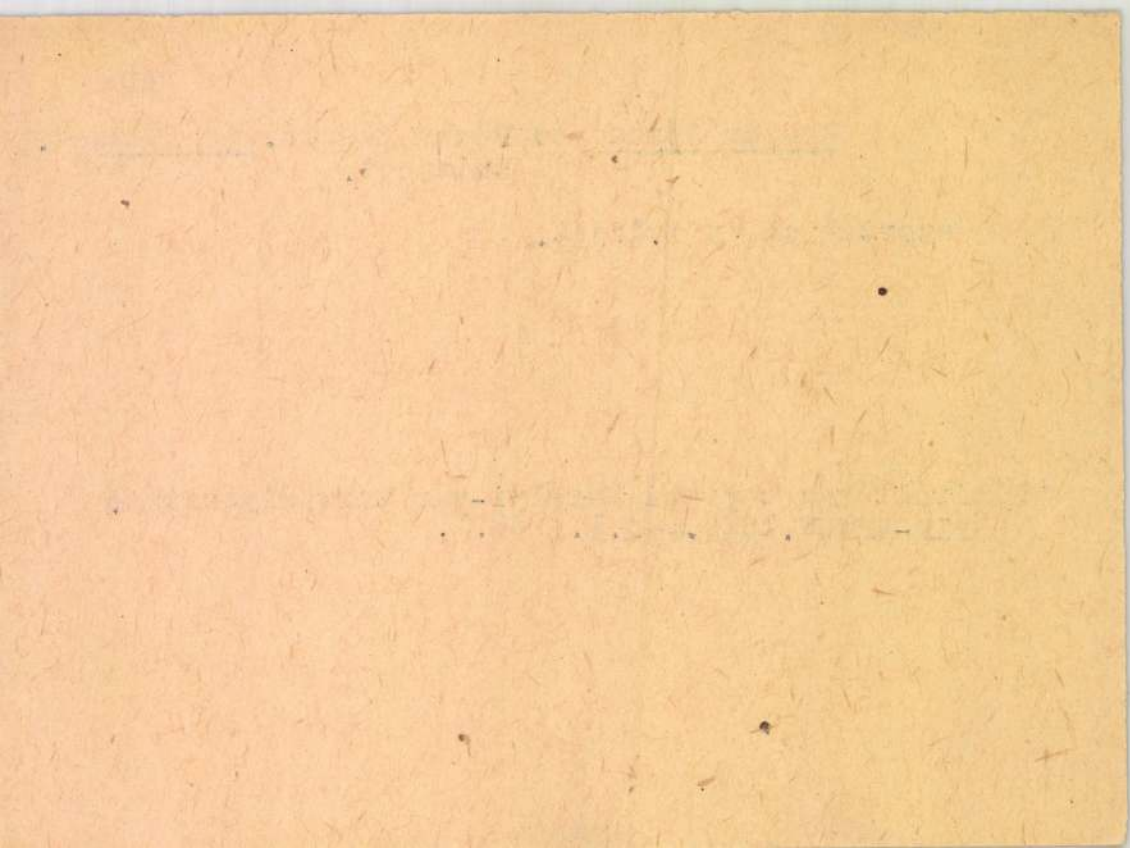

MDK

Kauser József és Péchy László, műépítésszek.
Budapest.

nyerték el az I. díjat.

Elbírálták a soproni Károlyi-vár tervpályázatát
ÉPIP-ÉPMÜV. 1929. máj. 1. 68. l.

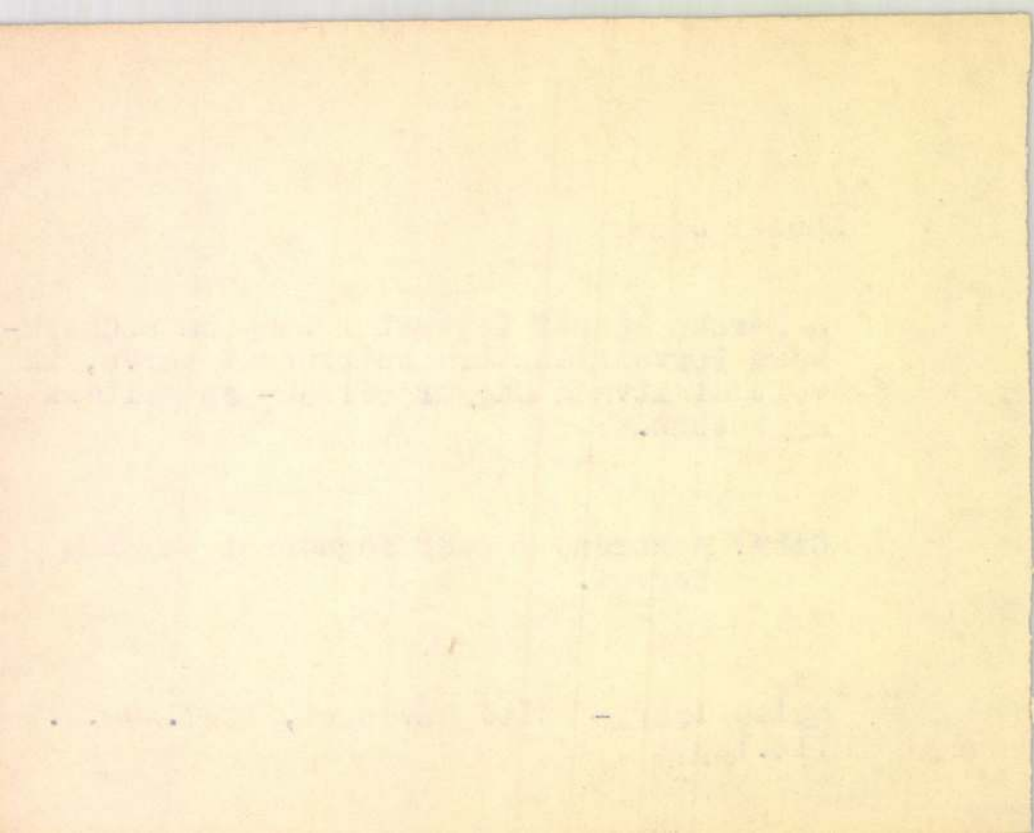

Kauser József

A Ferenc József fogadalmi templom szűkebb-
körű tervpályázatára beérkezett terve, ki
volt állítva a Magyar Mérnök- és Építész
Egyletben.

Cikk: A Ferenc József fogadalmi templom
tervei.

Építő Ipar - Építő Művészet, 1927.aug.1.
114.lap

Kauser József építész

M.D.K.

A Párizsi Magyar Egyesület titkárja Czélkuti
Züllich elnöksége idején

Berkovits Ilona: Zichy Mihály .. Sp. 1964. 114 .1.

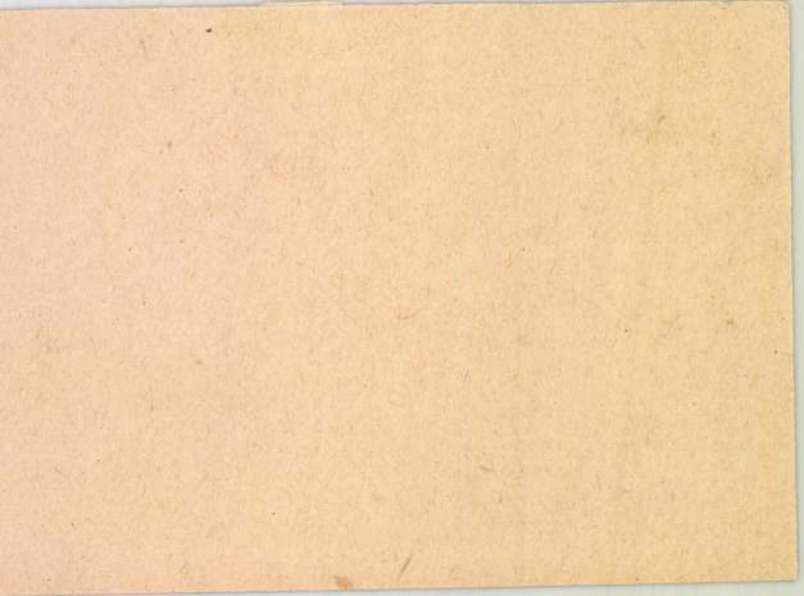
K a u s e r József építész

M Ű V É S Z E T

XII.évf.1913.

206-211.

"Az Erzsébet emlékmű".

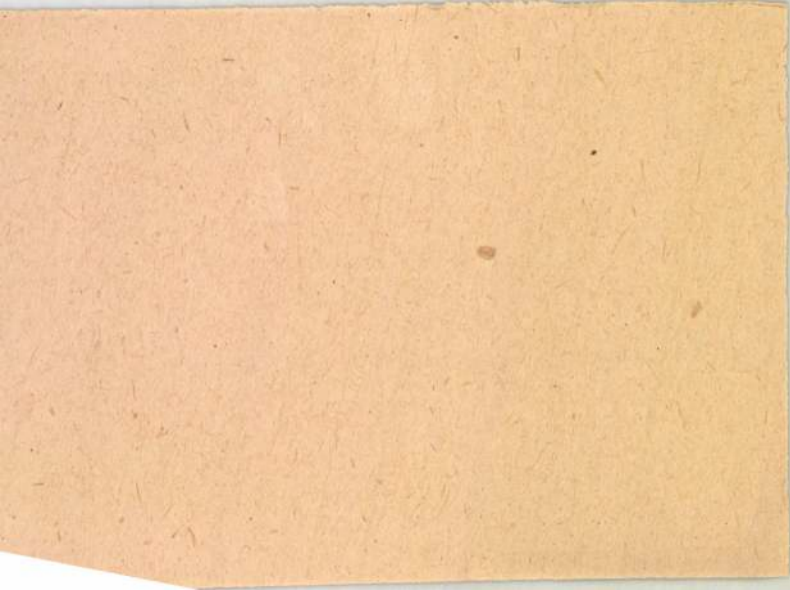
ifj. K a u s e r József építész

M U V E S Z E T

XII.évf.1913.

75.

"A Nemzeti Színház tervpályázata"

Kausz Ferref, építés

5000 K.-as matodit
díjat nyert a köbányai Ferenc
Ferreff jubileumi diplomá
tervezésében.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1914. XXXV. évf.

febr. 18. sz. 13. old.

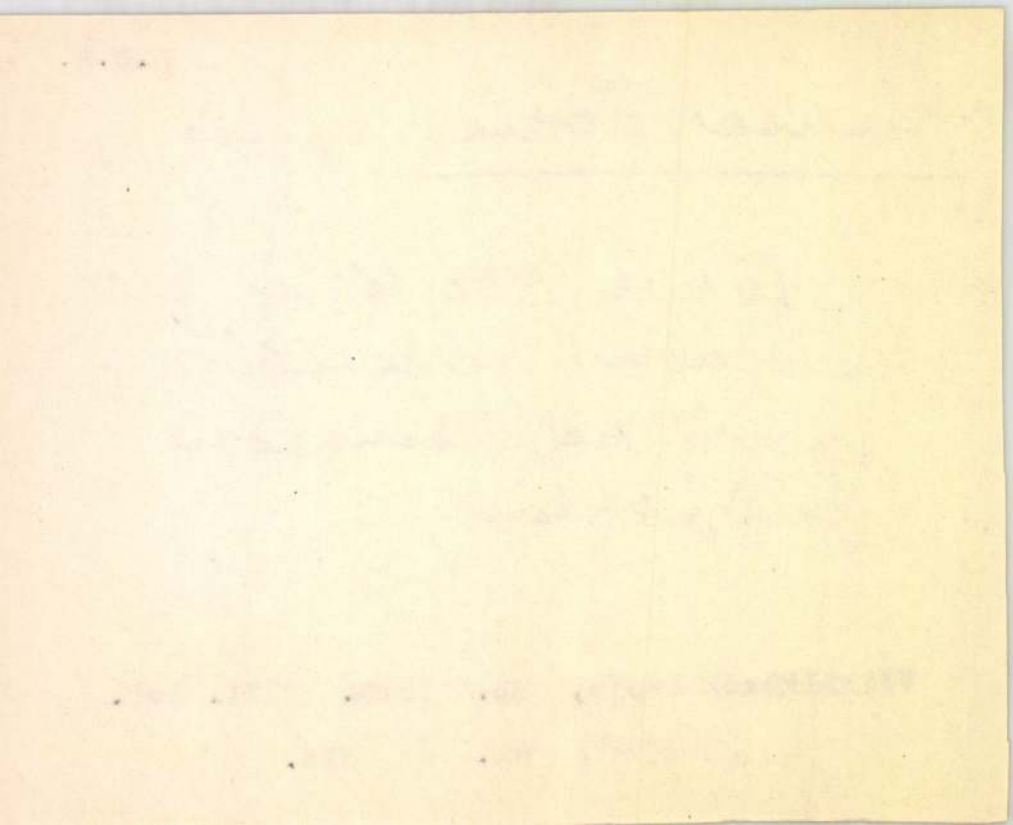

Kaiser Ferenc, építés

terve 500 K-ás ju-
delomban rekesült a
farsori ref. templom
pályázatán

Vállalkozók Lapja, Bp. 1910. XXXI. évf.

jun. 29. sz. 6. old.

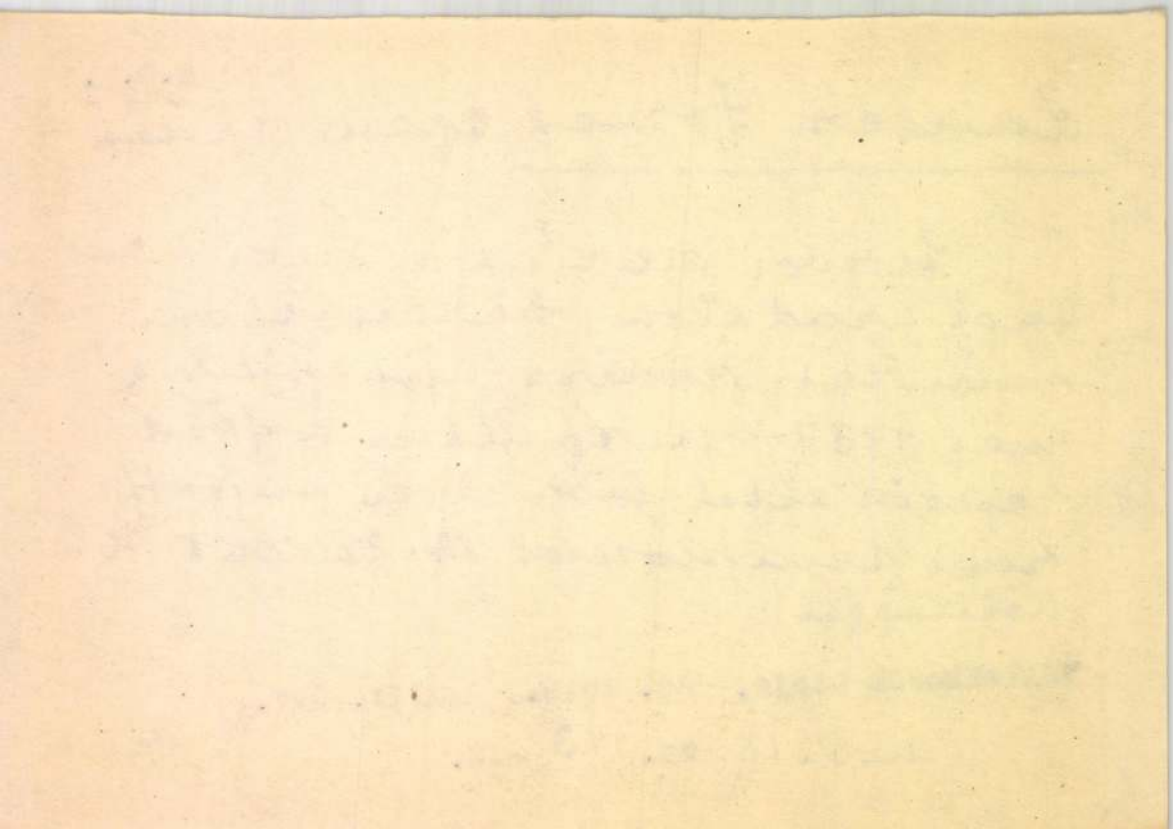

Kauzer Főref, breszi építés

Ferwei szerint a zirci apát
 Sági uradalom herceffelvai
 munkási részére újraépítve a
 mely 1787-ben épült és a föld-
 részis által több ízben súlyos
 káros templomok kb. 200'000 K.
 költséggel.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1912. XXXIII. évf.

nov. 13. sz. 13 old.

MDK

Dr. J. Kaiser Jözser-Spiegel Frlgves
Nemzeti Színház pályaterve

Művészet, XII. évf. 1913. 75 l.
A Nemzeti Színház tervpályázata.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

CHICAGO, ILL.

1911

Kausen Főref, építés

M. D. K.

második díjat nyert a Rerisó téren
építendő Ferenc-Főref jubileumi temp-
lom terwpályárait: „a háromhajós román
stílusú templomnak iszrolai föréletességű”
tervével. Ezzébránt az ő nevéhez fűződik a
főrefvárosi Férus-szive templom román
stílusú épülete.

Craunji Károly:

Építőápar - Építőművészet. Bp. 1914. 38. évf. 8. sz. 73. o.
9. sz. 84. old. 3-4. d.

Kaiser József, császár

M.D.K.

Servei orvosi értekezés
Bécsi tud. orv. stomatolo-
gizsi klinikájára

Vállalkozók Lapja, Bp. 1907. XXVIII. évf.

maij. 15. sz. 9. old.

Kauser József, építész MDK

115760 M.Kir. vall.és közokt.
miniszt. a VIII., Pál-u. 551o hrzsz. a.
2 emeletes klinika.

Magánépitési engedélyek. Budapest.
Vállalkozók Közlönye. Bpest, 1907. máj. 29. 5.1.

James H. Hunt, Raleigh, N.C.

March 1, 1954

Dear Mr. Hunt:

I am sorry to hear

that you are unable to attend the
National Conference on the
History of the South, 1954, at
the University of North Carolina,
Chapel Hill, N.C., from March 15-19.

Kauser József, építész

a Váci-ut és Janicsár-utca sarkán létesítendő
iskola építésénél művezető.

Építő munkálatok a fővárosban.

Vállalkozók Közlönye. 1909.okt.6.

7.1.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY DEPARTMENT

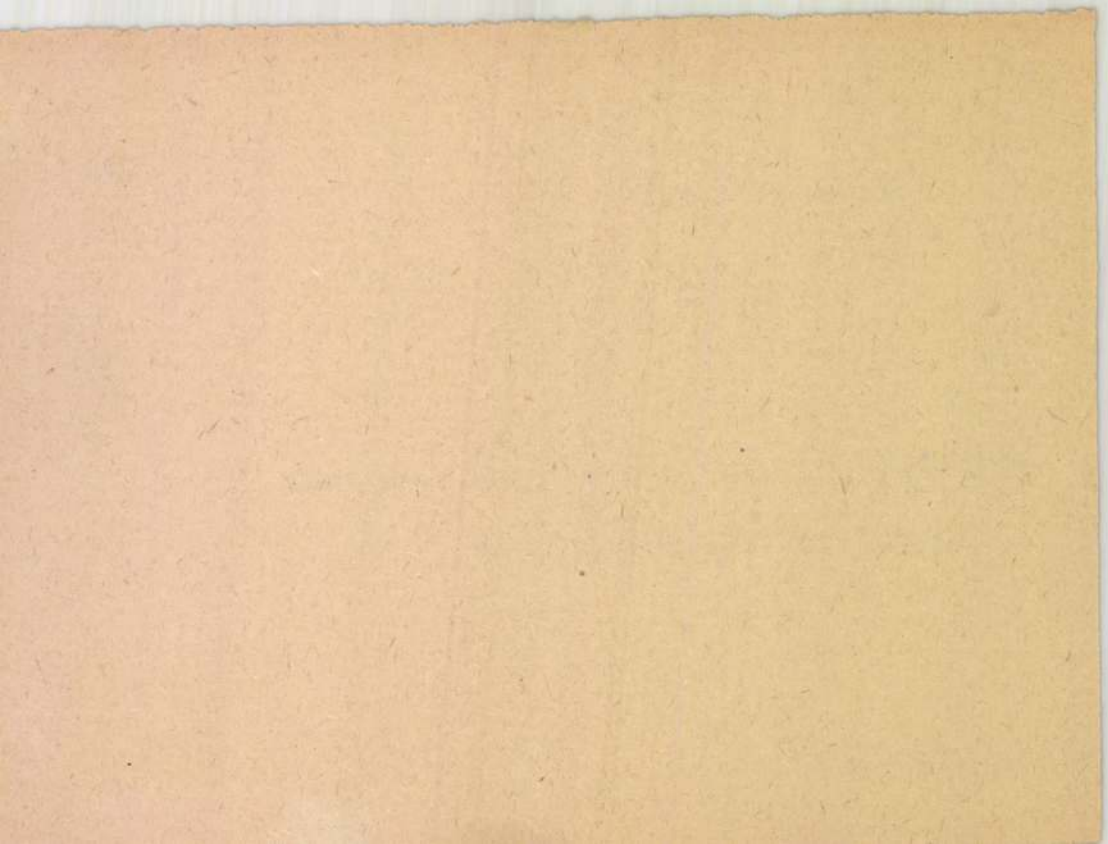
PHILOSOPHY DEPARTMENT

Kauser József

EDK

A Bp.i lipótvárosi Szt. István templom.

Magyar Iparművészet, 1906. 31 l.

MDK

Kauser József építész

Építő Ipar, 1905. ápr. 9.   A bp.i Népszínház átala-
kitása

132. v.

Heverdi István ut
Budapest, VIII.
Thék Endre u. 2m.

Kaiser József
Láng Adolf

ÉPÍTŐMESTEREK

LAPJA

A BUDAPESTI ÉPÍTŐMESTEREK IPARTESTÜLETÉNEK,
A BUDAPESTI ÉPÍTŐMESTEREK SZÖVETSÉGÉNEK, A MAGYAR
ÉPÍTŐMESTEREGYESÜLETÉNEK ÉS A MAGYAR ÉPÍTŐ-
IPAROSOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGÉNEK HIVATALOS LAPJA

A MUNKÁADÓ

Lapvezér: BATHORY ISTVÁN
1934. dec. 13
Felelős szerkesztő és kiadó: FARKAS ELEK XXI. évfolyam Budapest, 1934 december 13 50. szám

A MUNKÁADÓ

Jubiláris építészeti kiállítás a Múcsarnokban

Nagyjelentőségű, méreteiben is impozáns kiállítás nyílt meg 8-án a Múcsarnokban, melyet a Magyar Képzőművészek Egyesülete 40 éves fennállása alkalmából rendezett, s amelyet a mult és jelen legkiválóbb művészeinek legjobb alkotásaiból állított össze a kiváló rendezőség, elén Györgyi Dénes építőművész, aki itt, az építőművészeti alkotások számára pompás beépített termeket tervezett, melyek a régi, szinte használhatatlan nagy múcsarnoki nagytérmet remek, művészi interieré varázsolta át, s amely így középpontjává vált a jubilaris kiállításnak.

De Györgyi Dénes itt többet adott, mint pompás termeket az építészeti alkotások részére. Ő a Magyar Képzőművészek Egyesületének régi, elhunyt építőművészeinek a nevét és legnevezetesebb alkotásait megöröktette a kiállításon. Úgy, hogy azt kell mondanunk és azt propagálnunk, hogy *ezt a pompás együttest, aminő még nem volt soha kéznél, márcsak a mult kegyeletéből is nem szabad szétszóródnai engedni, ennek együtt kell maradnia egységes, műzélis gyűjteményben.* Ez legyen az anynyiszor sürgetett Építészeti Múzeum magja, kiindulása.

Óriási munka és fáradság előzte meg e nagyszerű együttes összehordását, melyért Györgyi Dénes és munkatársait a legnagyobb elismerés illeti meg. Most rajtunk áll, tőlünk függ magyar építészeken és építőmestereken, hogy ezek a közös alkotások, meglévő építmények fotografiái együtt is maradjanak. Hol? Ezt itt a kérdés!

Akár az építőmesterek tudnának neki ideiglenesen helyet adni, akár a Mérnökegyesület, mindegy. Közös, nagy munkák eredményei ezek, hol tervező és vállalkozó elme dolgozott a magyar dicsőségben. Ezeknek együtt fenn kell maradniok a magyar Génusz, a magyar kultúra, a magyar alkotóképesség örök bizonyítékai gyanánt!

Csodálatos! Ha végigtekintünk ezen a hatalmas emléktáblákon, megörökített neveken, azt látjuk, hogy régi neves építőművészeink csaknem kivétel nélkül egyben építőmesterek is voltak.

Ime a névsoruk: Aigner Sándor, Baumborn Lipót, Czigler Győző, Györgyi Géza, Gerster Kálmán, Dvorzsák Ede, Hauszmann Alajos, Kaiser József, Láng Adolf, Meinig Artúr, Möller István, Pártos Gyula, Palóczy Antal, Pecz Samu, Ray Rezső, Rauscher Lajos, Schikedanz Albert, Schmahl Henrik, Schulek Frigyes, Steindl Imre és alkotásaik.

A második tereben lévő emléktáblán: Alpár Ignác, Agoston Emil, Arkay Aladár, Foerk Ernő, Földes Ede, Hilsch Rezső, Jakab Dezső, Kiss László, Korb Floris, Lajta Béla, Lechner Ödön, Mende Valér, Nagy Virgöl, Orth Ambrus, Reichl Kálmán, Rerrich Béla, Spiegel Frigyes, Töry Emil, Vágó László, Zrímcsek Dezső elhunyt művészek, építőmesterek.

Ez a gyönyörű gyűjtemény több, mint esztétikai élvezet, ez egy 40 éves történetének Magyarország kultúrájából, melyet mindenkor az építészeti alkotások őriznek meg és fejeznek ki legjobban.

Ezért kell ezeknek együtt maradniok, hogy oda az ifjabb nemzedék járhasson, tanulhasson, lelkesedést meríthessen! Hogy ezekkel a magyar élniakarást és magas kultúrívót minden időben és alkalomból demonstrálhassuk akár idehaza, akár a külföldiek előtt.

Nagyon komoly dolog ez, tessék meg nézni ezt a pompás, soha még hasonlót magyar földön nem produkált kiállítást és akkor mindenki igazat fog adni annak a kívánságnak, hogy ezeket együtt kell tartani, ezekből az Építészeti Múzeum alapját meg kell vetni.

De más szempontból is fontos és érdekes a kiállítás teljes anyagának fenn tartása. Itt ugyanis együtt van a mult és a jelen legjobb építészeti alkotásokban. Sőt! Már itt látjuk a legmodernebb törekvések legszebb eredményeit is, mely szintén kulturtörténeti jelenség. A magyar élniakarásnak, zsenialitásnak, a nagy nyugattal egy színvonalon állásnak bizonyítékai ezek.

Leírjuk a kiállító mai építőművészek névsorát is, hisz ezek reprezentálják a jelen magyar építőművészet nívóját.

Első tereben: Hajós Alfréd, torogi Felner Sándor, dr. Hüttl Dezső, dr. Lechner Jenő, Györgyi Dénes, Arkay Aladár és Bertalan, dr. Kotsis Iván, dr. Barát és Novák, Lanber László, Nyiri László és Péter, Töry és Pogány, Münich Aladár, Wälder Gyula, Málnai Béla, Sós Aladár, Urbányi Vilmos, Jónás Dávid és Zsigmond, Wellisch Andor, Böhm és Hegedüs, Gregersen Hugó, Thomas Antal, Gyenes Lajos építészek.

A másik építészeti tereben pedig Müller Tibor, dr. Rados Jenő, Králík László, Medgyaszay István, Komor és Jakab, dr. Fábán Gáspár, dr. Neuschloss-Knüssli Kornél, Sebestyén Artúr, Sándy Gyula, Vidor Emil, Kiss Géza és Aladár, Szivessy Tibor és Jánosy Béla, Ligeti Pál, vitéz Irsy László legjobb alkotásait találjuk.

A legújabb kor műalkotásai közül külön említésre méltó a kedves, bájos borsónádasdi barokk templom Walder Gyulától, Kotsis Iván pompás boglári modern temploma, mely lepipálja az ez irányú német legjobb alkotásokat is és Sándy Gyula kis evangélikus templomai, melyek e nemben páratlan szépségűek.

ETERNIT-PALA CSÖVEK
Az összes építési anyagok
TELEFON: 28-0-74
STEINER BÉLA
U., BATHORY-U. 16

Ezt a kiállítást minden magyar építésznek, tervező- és kivitelező mérnöknek meg kell néznie, mert belőle tanulságot, kegyeletet a mult és erőt és bátorságot a jövő iránt meríthetünk.
Dr. Fábán Gáspár, műépítész.

Jogbiztonság és adókedvezmény

Írta: Dr. Kálmán László

A rendeletekkel való rendszeres kormányzásnak és jogalkotásnak mindig megvoltak és megvannak a közre káros jogkövetkezményei. Eppen ezért régi jogfelfogásunk a rendeletekkel kormányzást csak az egészen kivételes idők számára tartja fenn. A mai időket ellenben szeretnők már legalább a jogalkotás szempontjából normálisnak tekinteni és mindnyájunkat, akik a jogbiztonság érzését a gazdasági élet egyik legfőbb követelményének tekintjük, az a vágy vezet, hogy a rendeletekkel kormányzás minél szűkebb terü-

letre szoríttassék és a kormány parancsoló szükség esetén kívül ne éljen minduntalan azzal a felhatalmazással, amelyet a gazdasági és hitélet rendjének fenn tartása céljából a törvényhozás törvényben biztosított számára. Ezek a rendeletek ugyanis legtöbbször a szakminisztériumok részéről bocsátatnak ki kellő jogászai előkészítés nélkül és sok esetben bonyodalmakra vezetnek. Tudunk rendeletekről, amelyek főbenjáró jogokat biztosítanak egyes intézményeknek, olyan jogokat, amelyeket azelőtt csak nagyjelentőségű

Sika
gyártmányok
Kasp. Winkler & Co Zürich
Antifrost
fagyálló szerrel — 20° C-ig vakolható, betonozható
Uezérképviselő:
ASZFALT ÉS FEDÉLLEMEZIPAR KIRSCHNER IGNÁC
Ul., Frangepán-utca 15-19. Telefon: 90-1-38

A s z a b.
THERMOPHOR
kémény a jövő házkéménye
Továbbá
nedves falak szárazzá tétele
a szab. áramló levegő rendszerrel.
Felvilágosítások **SCHULZ** tüzeléstechnikai és építési r. t. VII. Aréna-út 80. sz. Tel: 329-04, és 410-42.
PAULUS PÁL EDE V., Nádor-utca 19. sz. Tel: 120-70

Györgyi Dénes

K

↑

Közönséges tömör faltéglákat árusító részvénytársaság

Budapest, V., Nádor-utca 2.

Telefonszám: *80-8-99.

és alapos előkészítés után létrejött törvények tudtak csak megadni és amelyek kivételnek nem is nevezhető időkben az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztályának hozzászólása nélkül bocsátották ki.

A legutóbb kibocsátott, 9760/1934. M. E. számú, az átalakítási munkákra vonatkozó adórendelet is ilyen hevenyészve kibocsátott és kellően át nem gondolt rendeletnek bizonyul, ha szám-bavesszük mindazokat az aggályokat és kifogásokat, amelyek a különböző érdekeltségek körében jól megokolttan felemlülnek.

Először is állást kell foglalnunk az olyan rendeletek ellen, amelyek visszaható erejűek és jogfosztó céltűnek. Általában mindenkinek, de különösképpen az államhatalomnak főérdeke, hogy az egyszer kimondott szóba vetett bizalom meg ne rendüljön, mert egész állami etikánk ezen a pilléren nyugszik. Az általános adókedvezmények során már megtörtént egyszer, hogy egy később kibocsátott rendelet csorbította az egyszer már megadott adókedvezmény értékét és azokat, akik a kibocsátott törvény alapján kalkuláltak és házat építettek, utóbb keserű csalódás érte. A most kibocsátott átalakítási adókedvezményről szóló rendelet ellen első kifogásunk tehát mindenképpen az, hogy a rendelet lehetőleg sohasse legyen visszaható erejű és semmiképpen se legyen olyan, amely az egyszer már megadott jogoknak bármely töredékét érinti, csorbítja, vagy megsemmisíti. Az ilyen revokáció alapján elérhető anyagi eredmény sohasem áll arányban az elért erkölcsi kárral. A most sérelmezett rendelet ezzel szemben egyrészt visszaható erővel új szabályokat állít fel, amelyek között különösen a fővállalkozónak adott munkálatoknál az alvállalkozói anyag- és egyéb számlák pótlólagos becsatolásának követelésével szinte leküzdhetetlen feladatok elé állítja a kedvezményezetteket; másrészt az egyszer már megadott és élvezett adókedvezmény igénybevehetőségét lezárja azokra a munkálatokra, amelyeknek megkezdését 1934 november 10-ig már bejelentették és ezzel megfosztja szerzett joguktól azokat, akik az előző rendelet szavában bízva, valamilyen munkálatot november 10-ike után akartak megkezdeni.

Anyagi tekintetben legsúlyosabb azonban a rendeletnek az a része, amely az előző adókedvezményeit annyira megszünteti és leszállítja, hogy azok alapján a tatarozási adókedvezmény elveszti értékét és jelentőségét. Kár, hogy ez a rendelet ismét az érdekeltségek meghallgatása és bevonása nélkül bocsátott ki, mert a szakemberek meghallgatása után a pénzügyi kormány előtt világossá vált volna a körülmény, amely szerint a sérelmes rendeletben megállapított és redukált adókedvezmény a háztulajdonosnak semmit sem térít meg, legfeljebb befektetett tőkéjének kamatait. Ha pedig az átalakítást kölcsöntökével végzi, úgy a kedvezmény értéktelenné válik, mert a kedvezmény alig fedezi a kamatokat és költségeket.

A megtörtént kibocsátásának lélektani indokaiban főszerepet játszik a pénzügyminisztérium megállapítása szerint az a meglepetés, amely őt azáltal érte, hogy a 35 millióban előirányzott tatarozási összeg helyett 90 milliónyi bejelentés történt. Ennek a ténynek — feltéve, hogy a megállapítás alapos, amit azonban az érdekeltségek határozottan kétségbe vonnak, — lehet meglepetésszerű jellege a pénzügyi kormány szempontjából, de nem tudjuk elképzelni, mi szerepe lehet ennek a meglepetésnek az ügy jogászai, vagy pénzügyi megítélésében. Ha

ugyanis igaz az, — amire ezidőszerint még precíz és végleges adat nem áll rendelkezésre, — hogy t. i. a ténylegesen elvégzett és elismert átalakítások és tatarozások összege 35 millió helyett 90 millióra rugott, akkor ez csak annyit jelent, hogy a pénzügyi kormány tévedett a saját kalkulációjában akkor, amikor a vonatkozó első rendeletet kibocsátotta. Ehhez a tévedéshez azonban az adókedvezményre jogosultaknak semmi közük. Kalkulációs tévedés miatt nem lehet egy rendeletet sem visszavonni, sem korlátozni. Ha ez a különös felfogás megállna, akkor minden jogügyletet utólag, egyoldalulag lehetne felbontani, mert valamelyik fél a kalkulációjában tévedett.

De nincs szerepe a 35 és 90 millió számoknak a visszaélések felderítésének kérdésében sem. Mert ha van visszaélés, vagy adócsalás, úgy az egyarint üldözendő akkor is, ha a bejelentés 35 millió, valamint ha 90 millió. Ennek a két számnak szembeállítása érdekelheti a pénzügyi kormányt abból a szempontból, hogy vajon kalkulációjában tévedett-e, vagy sem, de nem érdekelheti az adókedvezményre jogosultakat, akik az adókedvezményre a kibocsátott rendelet szerint akkor is jogosultak, ha a pénzügyi kormány kalkulációjában tévedett. A rendelet ugyanis sehol sem beszél 35 vagy 90 millióról és az adókedvezményre vonatkozó jog nincs függővé téve semmiféle kontingenstől.

A rendelet szövege — hivatkozási és

is és az üzleti titoknak olyan súlyos következményű felfedését igényli, amelyet az eddigi törvények soha nem érintettek.

Hiteles helyről származó értelmezésre volna szükség tehát abban a tekintetben, hogy miként vélekedik a pénzügyi kormány az építőmester számlázási kötelezettségéről. Ha ez az értelmezés megerősíti az építőmesteri érdekeltségnek azt az álláspontját, hogy az építőmester az építkezés színhelyén felmerült minden munkának elvégzésére jogosult lévén, jogosult azok számlázására is és a pénzügyi hatóságok olyértelmű utasítást kapnak, miszerint az építőmestertől származó számlázásokat elfogadni kötelesek, úgy a kibocsátott rendeleteknek az ipari érdekeltségek részéről legjobban sérelmezett része tekintetében a felmerült komplikációk megoldódnak és a vita nyugvópontra jut. Ebben az esetben nem marad már más hátra, mint a pénzügyi kormány előtt meggyőző tárgyalások érvekkel és számításokkal világossá tenni, hogy a megszüntített adókedvezmények nem alkalmasak a tatarozási szándék felkeltésére és azok merev további fenntartása az átalakítási, tatarozási és a vele kapcsolatos összes iparágaknak a jövő esztendőre teljes téltenséget fogja felidézni. Nem tudjuk elképzelni, hogy a pénzügyi kormány közömbösen nézne vagy negyven iparág kényszerű „Stillhalte” állapotát és az ebből eredő jelentékeny gazdasági károkon felül az

ILKOVITS J. V., József-tér 11
KÖZPONTI FÜTÉS VÍZVEZETÉK
TEL.: 81-1-54

rendeletkonstrukcionális hibáktól eltekintve, — még abban a további hiányosságban is szenved, hogy — bár ipari érdekeltségekhez szól — nem dolgozik az iparban közkeletű és elfogadott, valamint az ipartörvény által előírt fogalmakkal és szövegében sehol sem említi az építőmestert. A szöveg mindig fővállalkozót emleget, holott az építkezéseknél elvégzésére a képzési rendszeren alapuló országokban és így Magyarországon is, az ipartörvény rendelkezései szerint egyedül a képzett építőmester, megfelelő korlátok között pedig a képzett kőművesmester jogosult. Az építési vállalkozó csak finanszírozója lehet egy építkezésnek, de nem végrehajtója. Ez a szövegében azután a komplikációknak egész sorozatát vonja maga után.

A képzett építőmester ugyanis az építkezéseken előforduló minden munka elvégzésére törvényes jogosultsággal rendelkezik és ennélfogva a végzett munkát maga számlázhatja, vagy pauszálban vállalja és a pauszösszeget számlázza. Az építőmester az anyagokat nem részletenként és egyes tatarozási helyekre külön-külön vásárolja, hanem összes építkezési munkáihoz egysegesen. Milyen lehetetlen kívánság tehát azt kívánni az építőmestertől, hogy ő minden egyes tatarozásra vonatkozóan felhasználjon összes anyagoknak és munkálatoknak számláit külön-külön részletezve mutassa fel és az építkezésnél felhasználott sokféle anyagról külön-külön kiállított részletszámlákat produkáljon. Ez a kívánság nemcsak technikailag kivihetetlen, de mélyen sérti az üzleti belső kalkulációnak diszkrétcióját

ezekre a munkákra eső különböző adójövedelmeknek kimaradását.

Ha azonban a pénzügyi kormány ragaszkodik ahhoz az értelmezéshez, hogy az építőmester is fővállalkozó és őt is terheli az a kötelezettség, hogy a hatáskörébe vágó minden munkáról és anyagról külön-külön számlákat mutasson fel, akkor beláthatatlan bonyodalmak vetik előre árnyékukat. Egyfelől végzettsé válható sebet kap az üzleti belső kalkulációnak és az eddig mindig védett üzleti titoknak nemzetgazdaságilag is fontos érdeke; másrészt megoldhatatlan feladatok elé állítja a revizóra hivatott pénzügyi hatóságokat, mert egy-egy tatarozási munka folyamán felmerült számlák tömegének kiállítása és revizója, a rezi és hasznoszámlákhoz az egyes munkákhoz mért kalkulációja és az egész végzett munkálat pénzügyi és műszaki felülvizsgálata a tatarozások és beadványok tekintélyes számához és összegéhez képest évek hosszú soráig kötné le a pénzügyi hatóságok munkaeréjét.

Mindezeknek a veszélyeknek elhárítása érdekében kérnünk kell a pénzügyi kormányt arra, adjon módot az érdekeltségnek súlyos aggályaiak előterjesztésére és megvitatására, mert egy, a nemzet érdekében fontos pénzügyi és műszaki művelet netáni hibáinak kiküszöbölésére irányuló törekvés még nem jelenthet igazságtalan általánosítást. Mert nem mindenki gazember, amíg be nem bizonyítja, hogy tisztességes ember, hanem mindenki tisztességes ember, amíg be nem bizonyul róla annak ellenkezője.

flintkote **Víz-, sav-, hő- és fagyálló**
hézagmentes, rugalmas padlók, medencék készítését vállalja **Gosztonyi és Társa**
Általános Szigetelési Vállalat
V., Báthory-u. 5. Tel.: 24-111.

Használja munkáinál a világhírű **Egeresi-gipszeket**
Legjobbak Legklasztikusabbak
Legjobb kötőanyagok **Gipszet Árusító Rt.**
Budapest, V., Erzsébet-tér 15. Telefon: Aut. 805 28.
Sürgőny cím: Gipsz

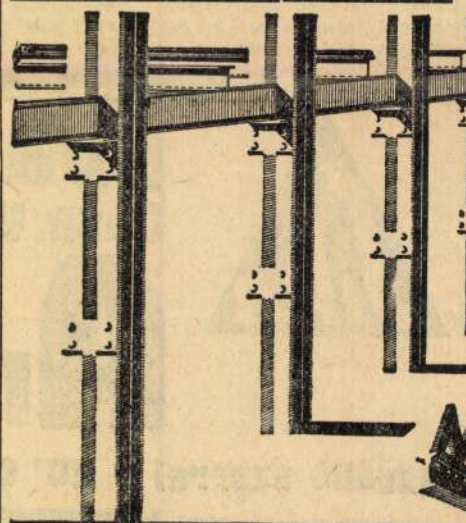
SOMOGYI BÉLA
fal- és padlóburkolási vállalat
ETERNIT falburkolatok
BUDAPEST,
VI., Gr. ZICHY JENŐ-U. 34.
Telefon: 19-8-81.
ETERNIT-CSÖVEK

Parkettát tölgyfából és bükkfából minden minőségben a legelőnyösebben szállít és padozati munkát elsőrangú kivitelben vállal: **Parkettgyárak Kft.**
Kiadási Irodája k. f. t. Budapest, V., Nádor-utca 21. Telefon: Aut. 159-65.

Hő-, hang-, hűtő-, víz-szigetelés
Könnyű építőanyagok.
Gyártás, elatás, munkakivitel.
PARAFKŐGYÁR R.-T.
ezelőtt KLEINER és BOKMAYER
Közp. iroda és gyár:
Budapest, X. Noszlopy-u. 2. T.: 48-5-14
Vezérképviselet:
Budapest, VIII., Sándor-tér 4. T.: 38-8-54

MÜLLER LÁSZLÓ U., Csáky-utca 79.
Cementárú- és építésianyag kereskedő.
Építési anyagok, betoncsövek, cement- és mozaiklapok
Telefon 93-3-52 legoicsóbban. Telefon 93-3-52

MARKUS LAJOS
VÁSSZERKEZETEK GYÁRA

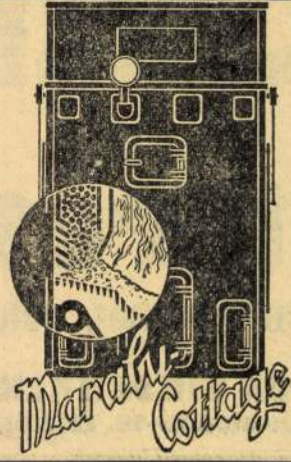

ISOLOR
hő- és hangszigetelő
könnyű építőlemez

Posnansky és Strelitz
Budapest, V., Súlyom-u. 13
Telefon: 22-8 29, 28-2-85.

57 millió kg. hazai barnaszenet tüzelnek el,
210.000 millió kg. kalória hasznos meleget termelnek,
3,5 millió P értékű külföldi tüzelőanyag behozatalt teszik fölöslegessé,
1,5 millió pengőit takarítanak meg tulajdonosaiknak évenként a

MARABU daraszénttüzelésű kazánok és kályhák
Saját érdekében kérjen díjtalan árajánlatot
MAGYAR RADIÁTORGYÁR R.-T.
Budapest, X, Gyömrői-út 76-78. Tel.: 48-4-72

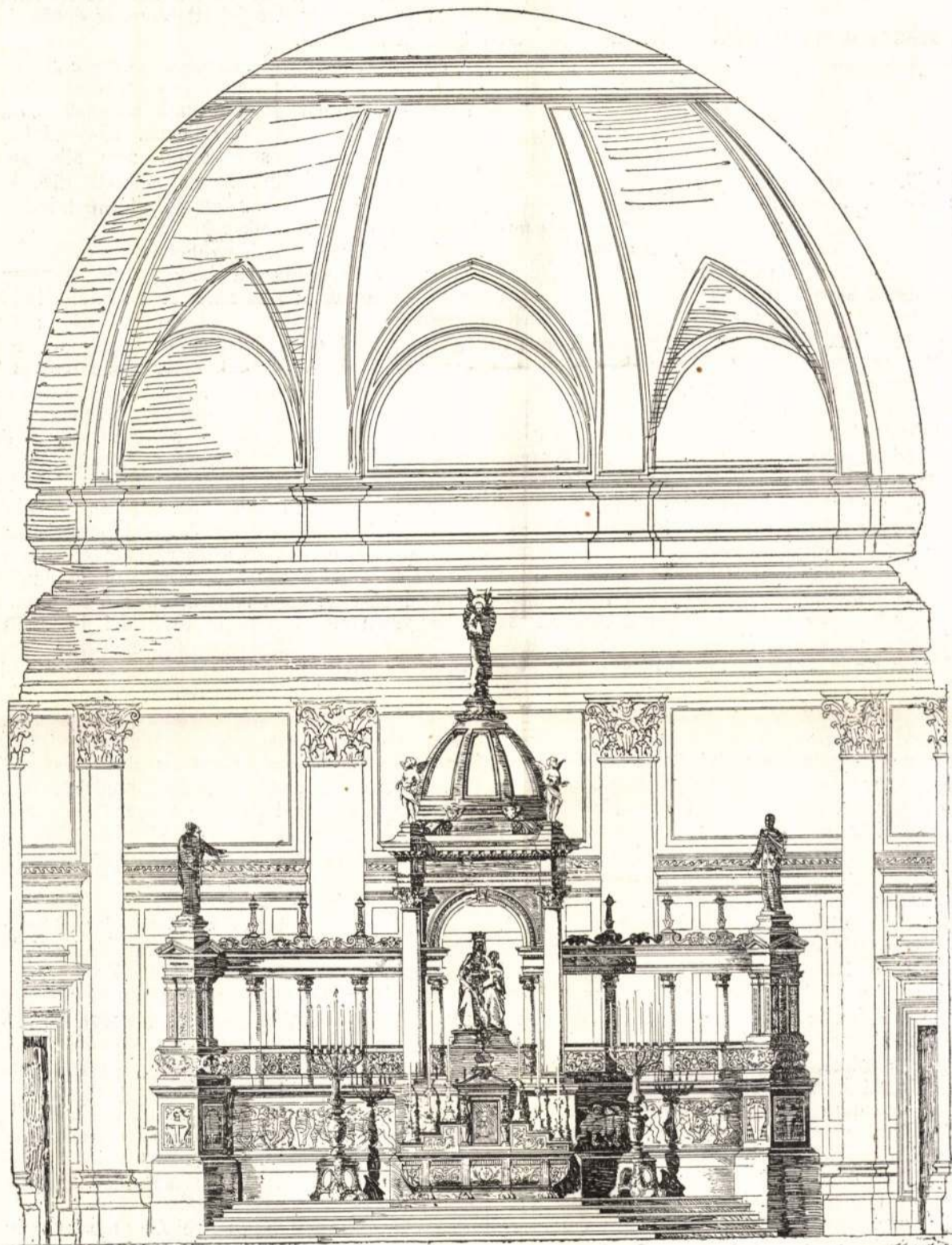

A budapesti Szent-István-templom.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egyletben április 29-én este érdekes előadást tartott *Kauser* József a lipótvárosi Sz.-István-templomról, melynek munkálatai rohamosan haladnak végső befejezésük felé. Legutolsó megállapodás

boldogult Mesternek engedné át, a nélkül, hogy abból a megillető részt magának ki ne venné. Ő a templomot *Ybl*-től vakolatlanul, programm és tervek nélkül vette át s annak belső kiképzése, valamint teljes berendezése is az ő műve.

A tévesen általában *lipótvárosi baziliká*-nak nevezett

A Sz.-István-templom főoltára.

szerint a templomot ez év okt. 4-én, a király névünnepe szentelik fel s adják át rendeltetésének. *Kauser* előadása bevezetésében némely, a nagyközönség körében fennálló téves nézeteket rectificált. Tény az — úgymond — hogy a templom általános conceptiója *Ybl*-t, a geniális építész vallja mesteréül s hogy ő adta meg a templom külső homlokzati képét; de túlzásba menne szerénységével, ha e monumentális építkezés minden dicsőségét egyedül a

centralis elrendezésű templom építésének érdekes történetét ismertette azután. Elmondotta, hogy építését 1851-ben kezdette meg *Hild* József, mikor a fővárosnak még mindössze csak 60,000 lakosa volt. Akkoriban a templom kiképzésének egész conceptusa más, egészen egyszerű volt s csak a hosszú építés alatt, a főváros szédítően rohamos fejlődésének és a vele változó művészi igényeknek megfelelően jutott olyan állapotba, a minőben ma készen áll.

Eredetileg az 1806—1850-ig dívott sívár empire ízü arckitektúrája volt, a mi még az északi és déli oromfalakon — melyek még Hild idejéből származnak — ma is szembeszökő. Olaszos karaktert Ybl adott a templomnak, midőn 1867-ben az építést átvette. Ezt az olaszos karaktert ő a félkörű, hatalmas oszlopokkal övezett apsisal adta meg, továbbá a kapubejárás szélesen átvált előcsarnokáival, mely eredetileg Hild tervében timpanonnal lezárt oszlopállással volt tervezve. Ybl építette az akkoriban sokat gáncsolt, de tagadhatatlanul finoman megtervezett két harangtornyot és ő adta a kupola ma is érvényesülő szép vonalrajzát is.

1868-ban óriás katasztrófa érte a templomot; februárius havában beomlott a Hild-féle kupola, a minek oka az volt, hogy a kupolát hordó négyzet pillérek kürtöszzerűen téglákkal szegélyezett apróbb s különböző keménységű terméskövekből készültek; a nagy nyomás e koszorúfalakat kinyomta, a mi a boltozat beomlását eredményezte. E római falazó módhoz — csak hogy itt a rómaiak által alkalmazott teljesen átkötő sorok nem voltak meg — az a bizottság ragaszkodott, mely akkoriban az építést ellenőrizte. Ama terméskövek ajándék lévén, fel kellett, hogy használtassanak s az öreg Hildnek nem volt elég ereje szembeszállani a bizottság csökönyös akaratával.

Az új tervnek alapján való építést Ybl 1891-ig folytatta, ekkor bekövetkezett halála megakadályozta őt nagy művének befejezésében. Halálakor csak a külső falak voltak készen; terveket nem hagyott hátra a folytatandó díszítőmunkálatokról, sem a belső falfelületi megoldásokról és színezésről. Ily körülmények között vette át 1891-ben *Kausser* József, mint az építő bizottság egyik tagja, a templom építésének ügyét: az állások szertelen tömkelegét, nagy bizonytalanságot a költségek és a díszkifejtés fokozatának tekintetében, még a négy karakterisztikus dongaboltozat sem volt az időben megépítve. *Kausser* előbb tanulmányútra ment Olaszországba, hogy ezt a tiszta olasz renaissance stylusban contemplált művet friss impressiói hatása alatt minél tökéletesebben, s a Mester megkezdett művéhez minél méltóbban folytathassa. Haza tértekor színes vázlatot készített, mely a templom belső kiképzését tüntette fel. Költségvetése e terv alapján 1,300.000 frt volt, ami a bizottságban óriás consternatiót idézett elő. Nem tudták megérteni, mi kerül annyiba? Az összeget természetesen reducálták 1 millió frtra, anélkül, hogy a templom belső harmoniájára figyelemmel lettek volna. Ily megcsontított programmal természetesen nem foghatott az építéshez, hanem elhatározta, hogy modellben fogja bemutatni tervét. A bizottság jóváhagyásával tényleg nagy gipszmodellt készített, mely az 1896-iki milleniumi kiállításon is ki volt állítva. Ennek bemutatása után a bizottság megértette *Kausser* célját, megértette azt is, mire fordítaná ama horribilisnek vélt összegeket. *Lipthay Béla* báró és *Ráth György* ügybuzgóságának köszönhető *Kausser*, hogy sikerült rávennie a bizottságot, hogy elállottak attól a szándéktól, hogy a múmárvány-felületeket egyszerű, de izléstelen olajfestéssel utánozzák. Pedig *Kausser* figyelemmel volt a költségek lehető megtakarítására; így pl.: eleinte a kupolamezőkbe helyezendő mozaikképeknek is kék hátteret adott, félvén attól, hogy az arany hátteret drágasága miatt nem fogják engedélyezni; de szerencsére ennek aranynyá változtatását is sikerült lépésről-lépésre kicsalni a feje felett *Damocles*-kardként fenyegető bizottságtól. Valóban egész hadjárat volt e nagy építkezés, s ha figyelembe vesszük a folytonosan felmerült pénzügyi akadályokat, senki sem fog csodálkozni azon, hogy e mű építésének lassúsága szinte közmondásossá vált. De ma már a templom mégis készen áll, s elmondhatjuk, hogy *Kausser* szegényes körülményeink között is sokszorosan felülmúlta a templom összhangzatos munkájában *Berlint* az ő agyondíszített új dómjával, melyre a német fejedelem határt nem ismerő bőkezűséggel szórta a milliókat.

Mikor azonban *Kausser*nek a modell alapján engedélyezték az építkezés megkezdését s őt művezetői állásában

végleg megerősítették, egyúttal a saját hatáskörében elég gyorsan működött autonóm bizottság átalakult városi bizottsággá, mely hivatalos nehézségével rendkívül meglassította az építkezés haladását. Mindazonáltal ugyanakkor felszólították, hogy a templom 1900-ra, a kereszténység magyarországi 1000 éves fennállásának jubileumára felszentelhető legyen. Mi sem természetesebb, mint hogy ilyen körülmények között a jelzett időre az építkezést befejezni lehetetlenség volt.

Kausser az építés megkezdésekor elvi határozatként mondatta ki a bizottsággal, hogy a templom összes belső falfelületei múmárvánnyal burkoltassanak, az oltárok pedig valódi márványokból készüljenek. Kimondotta továbbá a bizottság, hogy freskót sehol sem alkalmaznak, mert azokat a mi klimánk belül nehezen tűri, kívül pedig éppenséggel meg nem engedi, tehát minden decoratív festmény mozaikba rakassék.

Kausser tervei alapján készültek az összes oltárok, a főoltár is, melyet ma bemutatunk (a templom alaprajzát jövőre adjuk) és amelyet a szentély hemiciklusának megfelelőleg alakított szabadon állóan, áttört modorban, úgy, hogy a baldachinja alatt álló *Szent István* szobrának kiegészítő háttérül szolgáljanak azok az aranyozott bronzreliefek, melyek a szentélyfalat övezik s amelyek *Sz. István* életéből vett jeleneteket örökítenek meg. E szép reliefek *Mayer* szobrász művei. A két nagy keresztoszárny-oltár is *Kausser*től való s *Benczur* remek festményei szolgálnak hozzájuk oltárképül. A négy kisebb oltár *Sz. Cecilia*, *Sz. József*, *Sz. Imre* és *Sz. Adalbert* tiszteletére épült; közülök egy-kettőt lapunk is be fog mutatni. Őtöle ered a nagy és régi olasz mesterek finom érzékével megcomponált új szószék, mely a kupola négyzetpilléreihez egyikéhez támaszkodik; ő tervezte továbbá az új orgonaházat is (lapunk múlt évi 17. száma közölte), melyet Ybl négyzetes formáitól eltérőleg, becomponált a rája boruló dongaboltozat körvonalába. (Az Ybl tervén felüntetett orgonaház nyilván nem lehetett még a végleges terv.) Az orgonát *Angster* pécsi orgonagyáros készítette, s dicséretére válik a magyar iparnak. Hangja kitűnő s próbájakor egyúttal a templom sikerült akusztikája is constatálható volt.

Mintaszerű a templom falazó munkája. A nagy boltozatok és a kupola tégláit előzetesen — a téli időben — kikészítették, megfaragták és csiszolták megfelelő formájúakká. A templom kupolájának külső magassága 96 m, belső magassága 65 m, a tornyoké 57 m. A főkereszt méretei 2⁴⁰ és 1³ m.

A templom külső összhatását jelentékenyen emelni fogja az, hogy a templom rossz elhelyezésén lehetőleg javítandó, a homlokzatnak vezető *Zrinyi-utca* végső szakaszát térré szélesítik; ezzel lehetővé válik a templom remek főhomlokzatát a maga teljességében élvezni.

Bent, a templom aranyozott kupolája alatt káprázatos fényt tükröznek vissza a falak és pillérek márvány felületei. A terhet hordó pillérek sötétes szürke tonusai finom összhangba olvadnak a pillérek halvány veresbarna színével, míg fent a kupola dobjában az alsó architektúra könnyedebb megismétlődése az alsó színharmonianak megfelelő, de erősebb árnyalatban van tartva; az így előállott forma- és színritmus *Kausser* egyik főbüszkesége.

A kupola mozaikfestményei *Lotz* mester művei. Tetején az *Atyaisten* képe, a kupolamezőkben a 8 ókori próféta alakja övezi őt. A csegelyek mezőiben a 4 evangelista alakját rakták az ő kartonjai után mozaikba. A kupola alatti fülkékben *Fadrusz*, *Senyei* és *Strobl* fehér márványszobrai helyezték el, melyek *Sz. Erzsébetet*, *Sz. Lászlót* és *Sz. Gellértet* ábrázolják. A fülkék felett ugyancsak fehér márványból amorett csoportok állanak; ezek *Senyei* és ifj. *Vastagh* művei. A szentélyfalat a már említett *Mayer*-féle bronz reliefek díszítik, a boltmezőkben levő s az oltári szentség alakzatait ábrázoló aranyhátterű öt mozaikkép pedig *Benczurnak* valóságos mesterművei. *Kausser* abbéli véleményének adott kifejezést, hogy tanulmányutjain egész Európában ezeket felülmúló decoratív festményeket nem

látott. Ugy Benczur, mint Lotz festményeit, a művészek egyenes óhajtására a veneziai *Salviati* műhelyében készítették, de a kisebb medaillonokat s kereszthajók boltozatain levő, *Ebner* és *Vastagh* cartonjai után készült mozaikokat a budapesti *Róth* Miksa cég készítette. Dicséretükre legyen mondva, a *Róth*-féle munkák teljesen egyenértékűnek bizonyultak a világhírű *Salviati*-féle művekkel.

A templomot csak nem régen nevezték el Sz.-István-templomnak, az e' ött Sz. Lipót, osztrák hercege akart lenni, s a nekünk idegen bécsi védőszent kőképe már ott is volt a főkapu felett. Ma Sz. István medaillonja van helyében, a bejáró feletti félkörű mezőben pedig *Than* Mórnak remek s ugyancsak mozaikba rakott festménye díszlik. A külső szobrászmunkák részben a rég elhunyt *Feszler*től valók; tőle valók a kupola négy sarkán ülő evangelisták óriás szobrai, valamint a bejárat feletti timpanon-mezőben elhelyezett nagy szoborcsoportozat is. A gyönyörű mívű főkapu bronzmedaillonjait *Szamorovszky* Odön készítette.

Az építmény, mely közel 10 millióm koronába került, csaknem teljesen magyar iparosok munkája. Kivételt képeznek a már említett *Salviati*-féle mozaikképek s a kőfaragómunkák némelyike, miután a hazai márványfajok nem nyújtották Kausernak mindazokat a színárnyalatokat, melyekre oltártervei alapján neki szüksége volt, azért ezeket részben külföldi bányákból szerezték be. A kőfaragó munkák egyébként *Scenger* Béla műhelyét dícsérik. A márvány munkákat mind *Detoma* Antal készítette. A lakatosmunkákat, úgy a kriptaajtót vert bronzból, és az összes ajtóvasalásokat is *Jungfer* Gyula szállította, az asztalosmunkák pedig *Csepreghy* Jánostól és a *Michl*-örökösöktől valók. A színes ablaküvegek ugyancsak *Róth* intézetéből kerültek ki.

A templom felszerelésének azonban legszebb darabjai kétségkívül a bronzmunkák, a csillárok és kandelaberek, melyeket a Magyar fém- és lámpaárú-gyár, a Schlick-gyár, a Zellerin-gyár és a Csillár-gyár készítettek. Kifogástalan olasz renaissance szellem hatja át e finom tervezeteket, s aki nem látta, alig alkothat magának fogalmat részleteinek arról a finom kidolgozásról, amit *Szabó* Antal szobrászművének hallottunk említeni. E sorok írója mindezt látta már az előadó kalauzolása mellett, s az előadáshoz hozzáfűzheti, hogy a templomon és berendezésén a tiszta olasz renaissance szelleme változatlan tisztaságában ömlik el és minden részletén meglátszik az a rajongó szeretet, melylyel Kauser e nagyszabású művén 14 éven át dolgozott, s az absolut pontos és becsületes munkának oly példányát hagyja vele az utókorra, aminőt az korunkból keveset fog örökölni.

Lechner János L-r.

A budapesti építésügyi szabályzat 360. §-ának megváltoztatása.

(*Sziklai* Zsigmond fölolvasása a M. Építőmesterek Egyesületének f. hó 11-iki ülésén.)

Budapest építésügyi szabályzatának 360. §-a, mely 1895. januárius 1-én lépett életbe, amely az új házak használatba vételét tárgyazza, oly helytelen intézkedéseket tartalmaz, hogy ma már annak „szellemi“ szerzőjét kipuhatolni nem lehet, mert a szerzőséget mindenki elhárítja magáról.

A Magyar Építőmesterek Egyesülete volt az első, amely e szakasz helytelenségét belátva, már 1898-ban ezen, úgy az építő ipart, valamint a rokoniparokat és a közegészségügyet igen károsító intézkedéseket tartalmazó szakasz megmásként szűkítését kimondta, és akkor felterjesztésben kérte a fővárosi tanácsot, hogy e szakasz eltörlésével, az általa elkészített módosítást léptesse életbe. E felterjesztésre mai napig sem érkezett válasz.

Midőn az 1903. évben a kőművesegédek a rendszeres boycottokat megkezdtek, az egyesület kérte úgy a fővárosi tanácsot, mint a Fővárosi Közmunkák Tanácsát, hogy módosítsák e sérelmes szakaszt. Ezt a kérelmet a fővárosi tanács is pártolta, de a Fővárosi Közmunkák Tanácsa

azzal ütötte el a dolgot, hogy bár elismerte e szakasz helytelenségét, annak megváltoztatását csak az egész építésügyi szabályzat revisiójával egyetemben vélte életbe léptetendőnek, mert e szakasszal együttesen a szabályzat több más pontja is módosításra szorul.

Csak midőn a kőművesegédek boycottjai orgiákká fajulva, a múlt év őszén az építőmestereket az általános munkázárlat kimondására kényszerítette, a fővárosi tanács felszólítására a Magyar Építőmesterek Egyesülete és a Budapesti Építőmesterek, Kőműves-, Kőfaragó- és Ács-mesterek Ipartestülete azonos rendelkezést tartalmazó rendszabályt, lényegében ugyanazt, mint az 1898. évben felterjesztett, dolgozott ki, mely a fővárosi mérnöki hivatal átalakításában a fővárosi tanács által elfogadott s így került a Fővárosi Közmunkák Tanácsa elé.

Itt most már a 360. §. megváltoztatásának égetően szükséges voltát belátva, hosszú enquettezés után oly javaslatot dolgoztak ki, amely a most érvényes szabályzat 174—178. és 355—364. §§-ainak hatályon kívül helyezésével 22 szakaszban tárgyalja a „Hatósági vizsgálat az épület nyers állapotában“ és „Az építmények használata“ című fejezeteket.

I. Hatósági vizsgálat az épület nyers állapotában. Helyteleneknek kell jeleznünk a 3—10. §§-at, amelyekben tisztán csak a közegészségügyi szempontok, de ezek is helytelenül vétettek figyelembe és túlhajtott szigorúságukkal az építő ipart gyökereiben megtámadják. A helytelenséget bizonyítja az is, hogy a tervezett kikötések pontos megtartása abszurdumra vezet, amint azt alább ki fogom mutatni.

Az 1. §. a mostani 174. §. intézkedései kiterjesztésével kimondja, hogy minden épület tető alá jutása bejelentendő, s ennek folytán a 178. §. teljesen kimarad; egyébként a tető alá jutást jobban írja körül, mint a jelenlegi szabályzat.

A 2. §. azonos a mostani 175. §-sal, csak a vizsgálat megejtésére a határidőt 15 nap helyett 8 napban állapítja meg. Mindkét szakaszban a tényleges állapotnak megfelelően a fővárosi mérnöki hivatal helyett mint eljáró hatóságot a kerületi előjáróságot jelöli meg; helyesebb volna azonban a ker. előjáróságot helyett a ker. mérnök kifejezést használni, mert szóbeli bejelentést a ker. előjáróságot el nem fogadhat, írásbeli bejelentés pedig csak fölöslegesen szaporítaná az ügy is túlterhelt ker. előjáróságok munkáját.

A most érvényes szabályzat 176. §-a helyébe a 3—5. és a 8—10. §§. lépnek. Már a 176. §. az az intézkedése, amely szerint a vakolást csak a tető alá jutástól számított 6 hét után szabad kezdeni, igen nagy terheket rótt az építő iparra és csakis azért nem volt romboló hatású, mert az építkezések legeslegnagyobb része ősszel megkezdve, a szüneti idő a legtöbb esetben összeesett a téllal, amidőn az építkezés ügyis, természeti, éghajlati okoknál fogva, szünetelt.

A 3., 4. és 7. §§. szerint a vakolás megkezdésének ideje a hatósági vizsgálat napjától — a főgyen elérésére után 3 hét — számíttatik. Emeletsoronként kezdhető a vakolás teljesen szabadon álló épületeken 45 cm vastagságig terjedő falakra 4 hét után, 60 cm vastagságig terjedő falakra 6 hét után, 60 cm-nél vastagabb falakra 8 hét után, de úgy, hogy a vékonyabb falakat csak akkor szabad vakolni, midőn az emeletsor legvastagabb falát is már vakolni szabad; ha pedig az épület nem mind a 4 oldalon áll szabadon, akkor a terminusok 2 héttel kitoltnak.

Már magában véve az a körülmény, hogy a szabály alapja a teljesen szabadon álló épület, ami Budapest belső területén ritka kivétel, — hisz színházak számára sem találhatók ily telkek — mutatja, hogy az intézkedés szerzője nem mert színt vallani, máskülönben a szabály alapjául nem a 4, 6, illetőleg 8, hanem a 6, 8, illetőleg 10 hetet kellett volna venni és kivételt a teljesen szabadon álló épületek képeztek volna.

Lássuk már most hogyan alakulna az építkezés e

szabályzat alapján a valóságban. Minden 2 vagy több emeletes ház legfelső emeletében a legvastagabb fal 60 cm vastagságú — középfőfal a kéményekkel, — tehát a felépítés, a földmunkával együtt, a főgyenyig eltart: 2 emeletes házban 7—9 hétig; 3 emeletes házban 8—10 hétig; 4 emeletes házban 10—12 hétig; a szünet a vakolási rendes viszonyok között 2—4 emeletes házban $3 + 8 = 11$ hét.

De az 5. §. szerint a szünet ideje, ha az épület felfalazása a főgyenyig, avagy a befödése november 1. és március 15. közötti időszakba benyúlt, kétszeresen számítandók, tehát a felépítés a főgyenyig eltart: 2 emeletes házban 7—9 hétig; 3 emeletes házban 8—10 hétig; 4 emeletes házban 10—12 hétig; a szünet a vakolás megkezdéséig 2—4 emeletes házban $3 + 16 = 19$ hét.

Új intézkedést tartalmaz a 10. §., mely szerint: „Ha a falak bevakolása a megszabott időpontnál előbb kezdetnek meg, köteles az előjáróság megfelelő bírságot alkalmazni és a vakolat leszedését elrendelni.“ E munka befejezését a ker. előjáróságnak be kell jelenteni, amely 8 napon belül erről, szemle útján, meggyőződést szerezvén, az előző §§. értelmében újból kitűzi a vakolás megkezdésének határidejét.

Ez intézkedés a visszaéléseket oly drákói szigorral sújtja, amely a történt kihágással semmi arányban nincsen; helytelen már azért is, mert tekintet nélkül a kihágás okaira és mértékére egyféle bírságot szab ki, és mert a kihágást elkövető iparoson kívül nagy mértékben sújtja a teljesen ártatlan építetőt is. Nem a kiszabandó pénzbírság az, amely sújt, hanem az, hogy a vakolat leverése után 8 nap múlva lesz csak a szemle, és csak ezután tűzik ki az új a 8—16 hetes terminust, tehát az elveszett idő 9—17 hét.

Ha tehát valaki egy pár nappal a kiszabott időpont előtt kezdi a vakolást, akár csak 1 nappal előbb, amire, mint azt alább ki fogom fejteni, gyakran a viszonyok és a helytelenül intézkedő szakaszok kényszerítik, akkor az építő iparos a bírságon kívül 9—17 héten át fizeti pallérjait és egyéb munkáit, kiket az építkezésen nem nélkülözhet, az építető pedig csak egy negyedévvél később kap lakhatási engedélyt, sőt, ha az épület befejezését novemberre tűzte ki, csak teljes félévvel később.

Felteszem azt az esetet, hogy valaki a vakolást szeptember 4-ike helyett szeptember 1-én kezdi meg, amit szeptember 4-én a ker. mérnök észrevéve, elrendeli a vakolat leveretését; ez szeptember 6-áig megtörtént, a szemle 14-én foganatosítatik, innen 8 hétre volna újból megkezdhető a vakolás, de ekkor, november 9-én a 6. §. szerint már nem szabad vakolni, tehát a vakolás csak a következő év március 16-án kezdhető meg, tehát az építkezés, mely április 10-től június 20-ig azaz 10 héten át folyt, szünetel július elejétől március 16-ig, azaz $8\frac{1}{2}$ hónapon át! Az építőmester pedig azért kezdte a vakolást már szeptember 1-én, mert szeptember 4-ike csütörtöki napra esett, hát a munkát hétfőn, a munka megkezdésének általánosan elfogadott napján, kezdte meg. Tant de bruit pour une omelette! Hol itt az arány a vétség és annak meglorlása között? Ehhez hasonlóan azt, aki éhsége folytán egy zsemlyét lop, legalább is több évi fegyházzal kellene sújtani.

Ha valamely építkezésen, amelynek felépítése, illetőleg befödése november 1. és március 15. között történt, a legvastagabb falak emeletsonkint 45, 60 és 75 cm vastagságúak, akkor a 2—2 emelet bevakolása közti időtartam különbsége a 4. §. szerint 4—4 hét, de a bevakolás nem tart 2—3 hétnél tovább; azért az építőmester köteles leendő munkáit kétszer is 1—2 hétre elküldeni, tehát vakolás közben kétszer lesz munkaszünet. Ily esetben alig lesz elkerülhető, hogy oly fal is vakoltassék, amelynek vakolási ideje még nem jött meg; hisz nem igen számítható ki, hogy épp szombat estig azok a falak vakoltassanak be, amelyeket bevakolni szabad: — következik a vakolat leverése stb., stb., amint azt a 10. §. kívánja. Kérdem, kinek hasznára?

De ne kalandozzunk oly messzire, maradjunk azon

esetknél, amidőn az építő iparos pontosan megtartja a a kiszabott terminusokat. Az építésügyi szabályzat túlnyomóan a közönséges lakóházak építését akarja szabályozni. Ily házak falegyenét, rendes munkaviszonyok között, az első kapavágástól számítva, eléri az építőmester 2 emeletes házban 7—9 hét alatt, 3 emeletes házban 8—10 hét alatt, 4 emeletes házban 10—12 hét alatt. Ez után következik az építőmester szünete; a tető felállítását és befödését, a különböző rendszerű födémeket és közfalakat végzik az illető iparosok. Az építőmester a fentebb leírt munkaidő után 11 hétig, illetőleg, ha a falazás vagy befödés november 1. és március 15. között történt, 19 hétig kénytelen szünetelni, a vagyona kerülő állványozását parlagon hevertetni, pallérjait és még számos más munkást ily hosszú ideig fizetni, bár érte munkában semmi ellenértéket nem nyerhet; de ez a szünet még hosszabb lesz, ha a vakolás megkezdésének időpontja novemberre esik, mert ekkor a 11 heti szünet megtoldatik még $4\frac{1}{2}$ hónappal, tehát 2—3 hónapi munkára következik 3—7 hónapi szünet. Engedelmet kérek az erős kifejezésért, az ily szabályrendelet egyenesen merénylet az építő ipar ellen. Nincs olyan ipar a világon, amely rövid munkaidő után hosszú szünetet elbírna; így az ipar kell, hogy tönkre menjen.

Nézzünk azonban csak szemébe az oknak, amelylyel a szünetet megokolni szokás. Való, igaz, a vakolatlan fal gyorsabban szárad a bevakoltnál, de csak egyenlő feltételek között; igaz, ha a falazat száraz, akkor a külső vakolat gyorsan szárad. Lássuk már most jobban szárad-e a nyersfalazat a szüneti idő alatt, mint a bevakolt fal ugyanannyi időben?

A szünet idején az egész építkezés teljesen be van állásolva; a balesetek ellen való védekezés folytán az udvar annyi emeletsonon át, a hány emeletes a készülő ház, teljesen be van deszkázva, úgy, hogy az udvaron keresztül csak a legfelső emeletet érheti nap sugar és friss levegő, a többi falakat az nem érheti. Az utcai falazatot is emeletenkint 4—6 m szélességben övezi az állásolás; minthogy az emeletmagasságok általában a 4 m-nél csak kevéssel nagyobbak, a nap sugarai a falazatot, a legjobb esetet felvéve, csak akkor érik, ha 45° vagy kisebb szöglet alatt tűznek; ilyen szöglet alatt csak reggel és estefelé tűznek a sugarak, amidőn a napnak nincs nagy melegítő ereje, de ekkor már az utca másik oldalán lévő házak átvetik árnyékukat. Az udvarban a hőmérséklet csak igen kismértékben változik, a legnagyobb forróságban épp oly hűvös marad, mint hűvös időjárásakor, a légáramlatok az állásolás folytán nem érik a falazatot, ezek következtében a falazat csak igen kismértékben száradhat.

Ha azonban a falakat a tető alá jutás után akár azonnal kezdjük vakolni, az állásolást a vakolás előrehaladásával párhuzamosan eltávolítjuk, a falakat a nap sugarai elárasztják melegükkel, az ablak- és ajtónyílásokon át a szobák belsejét is érik; a falak száradása által a környezetből elvont meleg újjal pótlódik, folytonos légáram keletkezik; azt pedig tudjuk, hogy a falak száradását mi sem segíti jobban, mint a légáramlat. A napnak és a szabad légáramnak kitett bevakolt fal száradásra rövidebb, de semmi esetre sem igényel hosszabb időt, mint a naptól és légáramtól elzárt vakolatlan fal, úgy hogy még a közegészségügyi szempontok sem teszik okadatolttá a szabályzatban tervezett hosszú szüneti időt.

A manapság érvényes szabályzat 177. §-a helyettesítésére szolgál a 6. §., mely szerint november 1-től március 16-ig vakolni nem szabad. Ez a rendelkezés mivel sem indokolható és lényegében absurdum. Miért ne legyen szabad vakolni november 1-én, ha október 31-én szabad, vagy március 15-én nem, de 16-án igen? Hisz akárhányszor előfordult az, hogy a november havi időjárás szebb, enyhébb, mint az október havi! A kőművesmunka egy igen nagy ágát $4\frac{1}{2}$ hónapon át nem szabad művelni!!! Ha november elején valamely házban közfalat át akarunk építeni, ezt szabad, de a falat bevakolni nem! Miért ne legyen szabad akár télen is fűtött zárt helyiségben vakolni?

Handwritten signature: H. Müller

akadunk a tárlatokon egy-egy kiválóbb lengyel, vagy orosz művész művére. Magyar művekkel pedig egyáltalában nem találkoztunk Berlinben. Most azonban egyszerre két nagy műkereskedő is hozzám fordult azzal a kéréssel, hogy lennék segítségükre *kollektív magyar kiállítások rendezésénél*. Ezek egyike a Schulte cég társtulajdonosa és éltető lelke *Paulus* udvari tanácsos, aki mint az első müncheni szecesszió-kiállítás főrendezője híressé lett. Ő a jövő március vagy április hóban akar *részint a nagybányai csoportból*, részint pedig *az ezekhez közeledő modern festőművészek kiválóbbjai közül* néhányat meghívni. *Paulus* e célból januárban Budapestre utazik, hogy személyesen léphessen érintkezésbe a meghívandó művészekkel. A másik műkereskedő cég, mely a magyar művészetet kívánja bemutatni, a *Keller és Reiner* cég. Ezek, mint értesülök, már el is küldték a meghívó leveleket a következő művészeknek: *Mednyánszky László, Fényes Adolf, Szlányi Lajos, Mannheim Gusztáv, Ferenczy Károly, Kernstock Károly, Kann Gyula, Mihalik Dániel, Csók István, Grünvald Béla, Vaszary János, Thorma János, Réti István, Glatz Oszkár, Márk Lajos, Rippel-Rónai József, Hegedűs László, Ujváry Ignác és Olgyay Ferenc. Keller és Reinerék* azonban nemcsak a magyar képzőművészetet akarják előkelő közönségükkel megismertetni, hanem nagy gondot fordítanak arra is, hogy remek helyiségükben a tárlattal egyidejűleg *a magyar iparművészetnek* is méltó helyet juttassanak. Egyelőre egy *torockói magyar szobát* akarnak finom kivitelben bemutatni. A siker érdekében Reiner *Kadisics* Jenővel, az *Iparművészeti Múzeum* igazgatójával és *Györgyi Kálmán*nal, az *Iparművészeti Társulat* főtitkárával fog érintkezésbe lépni.

— A pétervári kiállítás magyar osztályának az anyaga immár megérkezett az orosz fővárosba, hol a kiállítás helyiségeiben már javában folyik a rendezés nagy munkája, a művészeti csoportban *Bruck Lajos* festőművész, az iparművészetiben pedig *Kadisics* Jenő, iparművészeti múzeumi igazgató vezetése és személyes fölügyelete alatt. *Bruck Lajos* november huszonkettedikén érkezett az orosz fővárosba, ahonnan táviratban jelenti, hogy a magyar osztály elhelyezése minden tekintetben kitűnő. Ezzel azt hisszük meg vannak cáfolva mindazok a híresztelések, melyek az utóbbi időben a napisajtó hasábjain itt is ott is fölbukkantak, s amelyek szerint a kiállításon a magyar nemzeti és művészi érdekek

mellőzésére, sőt sérelmére kellett volna elkészülve lennünk. A kiállítás már december első napjaiban megnyílik.

— A budai várpalota királyképei. *Roskovics*. Ignác festőművész és *Morelli* Gusztáv tanár a múlt szombaton Pécsen jártak, hogy a Zsolnay-gyárban majolikára festett királyképeiket az eredeti kartonlapokkal összehasonlítsák. Ezeket a majolikára festett képeket, melyek hű másolatai az eredeti kartonoknak, a királyi várpalotában helyezik el. A király-ciklus tíz képből áll: Szent Imre, II. Béla, Szent László, Könyves Kálmán, III. Béla, II. Endre, Szent Erzsébet, IV. Béla, Szent Margit és III. Endre. Szent Erzsébet képe boldogult Erzsébet királyné vonásait ábrázolja. A ciklus befejező képei: *Szent István a keresztény vallást hirdeti és Szent István koronázása*. A képekről *Morelli* Gusztáv fényképfelvételeket készített, melyek fametszett-kivitelben a párisi kiállításon láthatók lesznek.

— A miniszter *Benczur* műtermében. *Wlassics* Gyula dr. vallás- és közoktatásügyi miniszter november 11-ikén délelőtt látogatást tett *Benczur* Gyula műtermében, hogy Erzsébet királyné képét, amely a királynét milléniumi magyar díszruhájában ábrázolja, megtekintse. A miniszter hosszabb időt töltött a mester műtermében s ismételten kifejezést adott, a kév rendkívül sikerült volta felett érzett megelégedésének és elismerésének.

— Művészet a Petőfi-társaságban. A *Petőfi-Társaság* november hó 12-ikén tartott ülésén érdekes fölolvastást tartott *Szana* Tamás, a magyar művészetben mutatkozó legújabb drámatokról és a művészet nemzeties irányáról.

A fölolvastás mindenekelőtt a festőművészet terén újabb időben divattá vált modoru fölfogások képviselőit: a reálistákat, szimbolistákat, szecesszionistákat és veristákat jellemzi. Mindezek az irányok nem nálunk ütötték föl a fejüket, de kisebb és nagyobb gyorsasággal a művészetünkbe is utat törtek, megteremtven az utászok hadát, mint ez rendszeren történni szokott. A plain air nagymesterei hazánkban sem maradtak ismeretlenek s ha nem is az úttörő Fertuny, de annak francia követőit művészeink már a hetvenes évek vége felé szeretettel tanulmányozták. A reálisták, különösen Bastien Lepage hatása erős nyomokat hagyott képírásunkban. A nyolcvanas évek francia impresszionizmusa a tehetséges és tehetégtelen fiatal művészek egész csoportját csábította a harcias színfoltok keresése és ezzel egyidejűleg a rajz teljes elhanyagolására. Magyarország a legújabb időkben annyit tett és tesz a képzőművészetek érdekében, mint aránylag Európa egyetlen állama sem. Mintha csak évszázadok mulasztását akarta volna helyrehozni. A fővárosban szakértelemmel fölszerelt

Konstanz fölt

Műsarnok 1899. 28 sz.

439. kammeru. le. ciranul.

művészeti intézeteket létesített s a törvényhozás útján a millénium fényes ünnepének alkalmából szépművészeti múzeum építését határozta el, melynek fényes palotája pár év múlva már a képzőművészeti társulat házának szomszédságában fog emelkedni. Fölolvasását így fejezi be: Ha majd jelenünk és multunk művészi ábrázolásában egyaránt pregnáns faji sajátosságaink, vérmérsékletünk, gondolkozás módunk és aspirációink tükröződnek vissza, akkor elmondhatjuk, hogy most már nemcsak magyar művészeink vannak, hanem a szó igazi értelmében vett *magyar művészet* is van, mely az idegen művészetek között élesen megkülönböztetett helyet követel magának. Az érdekes fölolvast a szépszámú közönség feszült érdeklődéssel hallgatta és nagy tetszéssel fogadta.

— **A Velasquez-kiállítás.** Az *Országos Képtárban* mult hónap óta látható Velasquez-féle kópiákat még mindig sokan nézik. Három hét alatt tíz napig volt nyitva a kiállítás s ez alatt 6750-en látogattak el a termekbe. A katalógus első kiadása is elfogyott és a kiállítás rendezője *Téry Gábor* dr. igazgatóúr második kiadást készített, amely a napokban jelent meg. *Téry* a második kiadáshoz új előszót írt, a melyben többi között azon reménykedik, hogy a kormány, amely mostanában örvendtesen fölkarolta a művészetet, lehetővé teszi, hogy a képtár egy eredeti Velasquez-képet szerezzen be.

— **Magyar művésznövendékek a bécsi akadémián.** A bécsi cs. és kir. képzőművészeti akadémián a király még 1857-ben magyarországi ifjak képzésére alapítványi helyeket létesített, még pedig olyanformán, hogy a kiválasztott ifju három egymásután következő esztendőben évi 420 forint ösztöndíjjal tolytathatta tanulmányait. Az idei iskolaévtől fogva e helyek egyikét magyar műépítő ifju kapja s a kultuszminiszter a hivatalos lap november 22-iki számában tette közzé ez építészeti helyre szóló pályázatot. Az ösztöndíj elnyerésének alapja a következő építési föladat megoldása:

Tervezendő egy nagyúri kastély parkjának gazdag építészeti kiképzésű, monumentális főbejáró kapuzata, közepén kocsibejáró kapuval, kétoldalt gyalogbejáró ajtókkal, egyik oldalon kapusszobával, a másik oldalon kertiszobával, továbbá a kétoldalt csatlakozó kerítésfalnak vagy rácsnak egy-egy mezője. Az építészeti stílus megválasztása teljesen a tervezőre van bízva. Az építészeti részeket faragott kőből, a kapu és ajtószárnyakat pedig kovácsolt vasból kell tervezni. A tervezet megértéséhez szükséges egy vagy több alaprajz, egy homlokzat és egy metszet 1 : 20 mértékben. Egy megszerkesztett, de szabadkézzel rajzolt távlati kép kidolgozása is kívánatos. A pályázatban részt vehet minden magyarországi honosságú építőművész-növendék, a ki 24 életévét még túl nem haladta s akinek anyagi viszonyai ösztöndíjra elfogadható okul szolgálnak és a kik egyszersmind az elemi

számantából, az ábrázoló mértantból, a természetantából, az eröműtanból s az építészeti műtanból szerzett ismereteiket igazolni tudják. Az itt elősorolt föltételek igazolására okmányokat kell mellékelni a folyamodványhoz. A pályázó saját kezével írott folyamodványok a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz címezve, 1900 január 31-éig nyújtandók be a miniszteriumnál. Az elkésve érkező folyamodványokat a pályázatból föltétlenül kizárják.

— **A nagybányai művészek a Téli kiállításon.** A nagybányai művészek nemrég tizenegy aláírással ellátott levélben azzal a kéréssel fordultak társulatunk igazgatóságához, hogy a Téli kiállításra szabályszerűen beküldött és elfogadott műveik egy csoportban és külön teremben helyeztessenek el. Az igazgatóság a legnagyobb készséggel hajlandónak nyilatkozott a művészek kérését teljesíteni s így a Téli kiállítás ezúttal már csak azért is szokatlanul érdekesnek ígérkezik, mert hosszú idő után most először fogja az összes magyar művészek alkotásait egy tárlat keretében bemutatni.

— **A lipótvárosi bazilika építése.** A lipótvárosi bazilika építésére fölügyelő bizottság *Lung György* tanácsos elnöklése mellett november 22-iken délután ülést tartott; előadó *Sántha Dezső* fogalmazó volt. Az 1900. évi költségvetés 151.000 forinttal van előirányozva; kiadták a fölülvizsgáló bizottságnak. *Kauszer József*, a templomépítés művezetője, bemutatta azoknak a mozaik-képeknek a mintáját, amelyeket a donga-boltozatban helyeznek el, s amelyeket egy velencei mozaik-gyár készít. A bizottság elfogadta a mintákat, *Ebner Lajos* festőművész elkészítette a keleti bejárás fölött elhelyezendő képek módosított vázlatait. A bizottság ezeket elfogadhatóknak találta. Megengedi a bizottság a velencei mozaik-gyárnak, hogy a *Benczur Gyula* vázlata után készített egyik mozaik-kép részletét a főváros párisi kiállítási osztályában bemutathassa, de oly föltétel alatt, hogy a kiállítás után a mozaik-kép a főváros tulajdonába megy át s azt sokszorosítani senkinek sem szabad. Végül megtartották az árlejtést a nagy, tűzben aranyozott gyertyatartók s a pásztorbot elkészítésére; az előbbire a legkedvezőbb ajánlatot ifj. *Herczka Nándor* tette, az utóbbira pedig *Englis Vilmos*.

— **Zrinyi-szobor Szigetvárott.** A tíz szobor között, amely a király elhatározásából a fővárost fogja díszíteni, legelőször készült el *Zrinyi Miklós* szobra. *Szigetvárott* most mozgalom indult meg, hogy megszerezzék a budapesti szobor bronzba öntött mását s elhelyezzék azon a helyen, amelyet a hős haláláig védelmezett. *Szigetvárott* ugyan évtizedek előtt már föllállítottak emléket *Zrinyinek*. Közönséges homokból faragott oroslán ez, amelyet az idő is nagyon megviselt már. Az emléket természetesen kegyelettel gondolozzák a szigetváriak s a csata évforduló napján

alak van. A kocsi mögött egy női alak, a *Béke*, rózsát hint az útra.

— **A művásár Olaszországban.** Hogy Itáliában még ma is mekkora szerepet játszik a művészet, mutatják az alábbi hivatalos statisztikai adatok: A modern festészet alkotásai közül három hónap alatt külföldre vittek: Nápolyból 2010 darab festményt 72.490 líra értékben, Rómából 1655 darab festményt 695.500 líra értékben, Firenzéből 1302 drb festményt 323.365 líraért, Veneziából 637 drb festményt 106 310 líraért, Milanoból 310 drb festményt 101.040 líra értékben. Az átlagos ár tehát egy-egy műért Rómában 420 líra, Milanóban 325 líra, Firenzében 248 líra, Veneziában 166 líra és Nápolyban 36 líra. Illusztrálja ez a kimutatás azt is, hogy a művészek legjava Rómában és felső Olaszországban él s aki a híresebb olasz látképeket legolcsóbban akarja beszerezni a »bella Napoli«-t keresse föl. — Ugyanez áll a modern szobrászatra is. Ebben Firenze vezet, melyből 1523 szobrot vittek ki 456.770 líra értékben, Nápolyból 1016 szobrot 100.815 líraért, Rómából 312 szobrot 278.650 líraért, Veneziából 156 szobrot 68.517 líraért és Milanoból 110 szobrot 58.956 líra értékben. Átlagban itt is Róma a legdrágább, mert egy-egy szoborra 898 líra esik, Nápolyban pedig 99 líra. — Az antik művészet alkotásairól vezetett statisztika már kevesebbé pontos, mert a becsebb antik műtárgyakat Itáliából tilos kivinni vagy pedig vámot kell fizetni utánuk. Ennek dacára Rómából és Bolognából (hol a »Pacca«-törvény minden kivitt tárgyat a vételár 26 százalékaival adóztat meg) 331 festményt és 148 szoborművet, illetve 12 festményt vittek ki; Firenzéből 289 szobrot és 76 képet, Nápolyból 220 szobrot és 312 képet, Milanoból 329 szobrot és 8 képet vittek ki.

És mindez csak három hónap alatt! Vagyis egy negyedév majdnem 4 milliót jövedelmezett az olasz művészetnek s így egy évre körülbelül 16 milliót számíthatni. És még ha hozzá számíthatnánk azt is, mennyi apró képet és szobrot csempésznek át a határon, amiről nem lehet hivatalos statisztikát vezetni. Az olasz kimutatás azt is közli, hogy ott 12 ezer művész él a művészkedésből.

— **A jó ízlés az iskolákban.** A szász belügyminiszter utánzásra méltó újítást hozott be a szász kereskedelmi és ipariskolákban. A miniszter azt tapasztalta, hogy ezekben az iskolákban a tanítványoknak nem nyílik alkalom művészi ízlésük finomítására s így éppen a kereskedelmi pályára lépő fiatal emberek nem jutnak abba a helyzetbe, hogy megkülönböztessék az ízléses dolgot az ízléstelentől. Tekintettel arra, hogy ma már egy-egy árucikk kelandóságára annak külső kiállítása is lényeges befolyással van s tekintettel arra, hogy a jó ízlés propagálása minden iskolában szükséges, a miniszter elrendelte, hogy az ilyen tanintézetekben a tanárok ily irányban is hassanak a növendékekre. Hogy a tanárok munkáját megkönnyítse, a miniszter több művésznél nagy falitáblákat rendelt meg, amelyek nemcsak

a műtörténeti stílusokat mutatják be, hanem egyúttal az »elrettető példákat« is. A sorozat 46 darab 110 : 93 cm. táblából áll, amelyeket a miniszter egy műkritikusokból álló fórum elé terjesztett, s ez döntött az egyes táblák felett. Az újságok most tudták meg a dolgot, amidőn ez a pedagógiai reform életbe lépett.

— **Heine szobra Párisban.** Rómából írják, hogy Hassenuss dán szobrász, aki Rómában lakik, már elkészítette Heinenak a párisi Montmartre-tetőre szánt szobrát. A szobrot, melyet Heine sírja mellett állítanak föl, már a napokban elszállítják Párisba. Ez már a harmadik Heine-szobor. Az első Heine-szobrot Düsseldorfban, a költő szülővárosában akarták fölállítani, de községtanács nem engedte meg, mire a számkivetett szobornak egy amerikai város adott hajlékot. A második Heine-szobrot boldogult királynénk emelte kedvenc költőjének a korfui kastély parkjában.

— **Művészi emlékérmek.** A bécsi művészeti múzeumban 1900. február havában érdekes kiállítás nyílik meg. Összegyűjtik a legszebb emlékérmeket, amelyek az egész világon a legutóbbi tíz év folyamán készültek. E célra meghívják a nevesebb osztrák, magyar, német, francia, belga művészeket. A rendezőbizottság elnöke R. von Löhr kormánytanácsos.

— **A bécsi szecesszionisták kiállítása.** A bécsi szecesszionisták ebben a hónapban *grafikai kiállítást* rendeznek. Az olajfestmények tehát ezúttal ki lesznek zárva s helyettük eredeti akvarellek, pasztellek, rézkarcok, litográfiák, fametszetek, plakátok, valamint kisplasztikai és iparművészeti tárgyak küldhetők be a Wien-menti szecessziós palotába.

— **Kiásott remekmű.** A Bp. N. római levelezője írja, hogy *A forum romanum*-on legújabbán eszközölt ásatások alkalmával nevezetes leltre akadtak, A földből kiástak egy páratlan szépségű Juno-torzót, amely a görög művészet legkiválóbb mesterművei közé sorozható.

— **A bécsi iparművészeti kiállítás.** Bécsben csütörtök délben nyitották meg az osztrák művészeti és iparmúzeum téli kiállítását. Skala igazgató üdvözlő beszédére Hartel, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium vezetője beszédet mondott, amelyben ramutatott arra a nagy érdeklődésre, amelyet a kiállítás iránt tanúsítanak és az iparművészeti alkotás terén tapasztalható haladásra, amely elől Ausztria sem zárkozhatik el. A közoktatásügyi kormány főadatának tartja, hogy ezt a mozgalmat éber figyelemmel kísérje, azokat az intézményeket, amelyek a hazai műipar fejlesztésére és ápolására szolgálnak, főszerelje, tanintézeteiben hasznos erőket neveljen a műipar számára és a múzeumok útján lelkesítő, oktató és nevelő hatást gyakoroljon a művészkörökre és a közönségre.

Szerkesztőség:

Budapest, Városliget, Múcsarnok.

Kiadóhivatal:

Singer és Wolfner Budapest, Andrassy-ut 10. sz.

Művészeti
1899

mindig megkoszorúzzák. De ez az emlékkő már nem méltó a nagy eszméhez, amelyet kifejeznie kell. Ezért a kő helyébe állítanak Zrinyi szobrát s a gyűjtést nemsokára megindítják a budapesti szobor mintájának megszerzésére. Értesülésünk szerint Róna József, a szobor alkotója a mozgalomról értesülvén, ingyen följánlotta a szobor egy másodpéldányát Szigetvárnak, s így a gyűjtés eredményéből majd csak a szállítás és fölállítás költségei lesznek fődőzendők.

— **Magyar művészi motívumok.** Hegedüs Sándor kereskedelemügyi miniszter a napokban nyújtotta be az iparnak adandó kedvezményekről szóló törvényjavaslatát s egyúttal új, igen fontos tervet adott elő, amely a magyar ipar motívumaira vonatkozik. Ezeket tanulmányoztatni akarja a kereskedelmi miniszter a helyszínén, az egyes főbb vidékek szerint. Különös súlyt fog helyezni a Székelyföldre, melynek számos népies motívuma közt valóban sok becses anyag található. Az ekképp tanulmányozott motívumok azután művészeti magaslatra fejlesztve, külön studium gyanánt kerülnek az iparoktatásba s jelentékeny szerepet kapnak az ipar fejlesztésében. E fontos, az iparművészetet és általában az ipart közvetlenül érdeklő ügy beható tanulmányozásával Hegedüs Sándor egy festőművészt bízott meg, aki tanulmányútját legközelebb már meg is fogja kezdeni. Remélhető, hogy ez az akció gazdagon meggyarapítja azt a kincset, amelyet eddig Huszka és mások kutatásai összehordtak.

— **Hunyady János szobra.** A király által ajándékozott tíz szobor közül Hunyady János szobrának is elkészült már a kis mintája, már meg is nézte azt a felülvizsgáló-bizottság Tóth István szobrász várbarzari műtermében. A bizottság elnöke Podmaniczky Frigyes báró volt, tagjai pedig Stróbl és Fadrusz szobrászok, Rémy és Bakos miniszteri osztálytanácsosok, Pauler Gyula történész és Márkus József főpolgármester, akik egyhangu dicsérettel ajánlották a miniszterelnöknek elfogadásra a monumentálisnak ígérkező művet. Tóth István egy gótstilű egyszerű talapzatra állította Hunyady alakját. A talapzatot a művész Vajda-Hunyad várának egyik ösmert tornyáról mintázta le, átstilizálva. Az egész kompozíció hét méter magasra van tervezve és az Albrecht-út Mátyás-templom alatt lévő fordulójánál lesz fölállítva.

— **Történelmi kincseink a párisi világkiállításon.** Husvét második napján, április hó 17-én, nyílik meg a párisi világkiállítás, melyre mi magyarok is lázasan készülünk. A magyar csoport legszebb része kétségkívül a történelmi-csoport lesz, melynek remek palotáját Bálint és Jámbor műépítészek tervezték hazai műemlékeink nyomán. A történelmi csoportban egyházi, hadi és világi műkincsek lesznek fölhalmozva. Körülbelül 2500 tárgyat jelentettek be, melyek közül 1000 Erdélyből érkezik. Eddig már 1500 tárgyat küldtek be fél millió forint értékben. A történelmi csoport végrehajtó-bizottsága Szalay Imre múzeumi

igazg. elnöklete alatt Radics Jenő, Czobor Béla, Szendrey János és Lipcsy József szaktudósokból áll s nagy fáradsággal válogatta össze a történelmi csoport gyönyörű anyagát. Most is napról-napra lázas munka folyik az Iparművészeti múzeum termeiben, hol külön rendőri állomást szerveztek, mely a beérkezett műkincseket őrzi.

— **A gyulafehérvári székesegyház.** A magyar mérnök- és építő-egyesületben Csányi Károly építész a napokban érdekes fölolvastat tartott hazánk egyik legkiválóbb románstilű műemlékéről, a gyulafehérvári székesegyházról, melynek keletkezése az Árpád-házi királyok korába nyúlik vissza. A 13. században először a tatárok, később a szászok okoztak nagyobb károkat az épületben, Hunyady János, a kereszténység bajnoka, ki itt alussza örök álmát, sokat újított a templomon. A reformáció idején a reformátusok kezébe került, majd Mária Terézia idejében, ki szintén tetemes javításokat eszközöltetett az erdélyi fejedelmek régi székhelyén levő templomon, ismét visszakerült a katolikusokhoz. Ujabb időben tervbe vették stilszerű restaurációját s így remélhető, hogy a sok viszontagságot ért templom ismét régi fényében fog állani.

— **Kamermayer Károly síremléke.** Megírtuk annak idején, hogy a székesfőváros közgyűlése 12.000 forintot szavazott meg Kamermayer Károly volt polgármester síremlékére. A képzőművészeti bizottság Donáth Gyula szobrászt bízta meg a síremlék elkészítésével. A bizottság Rózsavölgyi Gyula alpolgármester elnöklésével szerdán tartott ülésén Almády Géza előadása alapján megállapította a szerződést. Az emlékművet 1901 május 31-ig kell Donáthnak elkészítenie s a szobrot 1901 június 5-én, a volt polgármester halálának az évfordulóján leplezik le.

— **A Bethlen-szobor.** A Bethlen Gábor szobor-bizottság a napokban megalakult. Elnökké Bánffy György grófot, alelnökké Bethlen Géza grófot, Torda-Aranyos vármegye főispánját és Zeyk Dánielt, Alsó-Fehérmegye főispánját, tükárrá Bodrogi Jánost, a Bethlen-kollégium tanárát választották meg.

— **A Köztársaság szobra.** Párisban, tegnapelőtt leplezték le Dalou szobrász hatalmas remekművét, amely a köztársaság győzelmét ábrázolja. A hatalmas alkotás elkészítésével már 1886-ban bízta meg Dalou-t, a ki mostanáig dolgozott a nagy művön. A szobor tizenegy méter magas és bronzból készült. Egy ötven méter átmérőjű nagy vízmedence közepén áll, három lépcsős talapzaton. A csoportozat egy kocsiból áll, amelyet két oroszán húz és amelyen egy gömbnek tetején áll a köztársaságot jelentő női alak jobb kezét kiterjesztve, bal kezével pedig egy liktori fascesre támaszkodik. Az egyik oroszánon ül a Forradalom géniusza kezében fáklyával. Balról a kocs mellett egy kovács alakja van, amely a Munkát jelenti, jobbról egy, az Igarságot jelentő női

1868. januárius 7-én egy újból kiküldött szakbizottság, látva a pilléreken mutatkozó repedéseknek most már veszedelmessé vált jellegét, Yblt megbizta, hogy készítsen tervet arra nézve, hogy miképpen lehetne a kupola most már előre látható bedőlésének elejét venni. Erre azonban már késő volt, mert januárius 20-án a repedések már akkorára nőttek, hogy a kupola megtartására többé gondolni sem lehetett. Ybl már előzetesen, t. i. januárius 11-én tett a szakbizottságnak ilyen értelmű jelentést, s a bizottság Ybl észleléseinek és véleményeinek helyes voltáról meggyőződve, neki korlátlan fölhatalmazást adott mindamaz intézkedések megtételére, amelyeket a személybizottság érdekében szükségeseknek tartana. Ybl ennél fogva magát az épületet, valamint környezetét is nyomban kiürítette és elzáratta.

Ez az intézkedés a legjobbkor jött, mert 1868. évi januárius 22-én délután 3 óra 10 perckor a kupola a város legtávolabbi részeibe elhalaszó óriás robbajjal összeomlott.

A kupola bedülése után Ybl a katasztrófa okait keresvén, azt találta, hogy a pillérek belseje különböző keménységű és nem réteges terméskőből volt építve, úgy hogy a szerencsétlenség bekövetkezte első sorban a végrehajtás minőségének tulajdonítandó.

Másodsorban azonban valószínűleg az a körülmény is erősen befolyt a katasztrófa előidézésére, hogy a kupola dobja a kupolát hordó boltívek belső élével egy színvonalban állván, a megterhelés nagyon egyoldalú volt, minél fogva az ívek közt levő gömbháromszögletek voltak tulságosan igénybe véve, s ezek ismét átlós irányban gyakoroltak erős nyomást a pillérekre és a pillérek támasztékaira.

Az építés ezután egy évnél tovább szünetelt, és a templom a bedülés utáni állapotban maradt. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak és Pest városa tanácsának felszólítása folytán Ybl a történekről t. i. a katasztrófa történetéről és valószínű okairól beható jelentést tett, s csak ezután, t. i. 1868. februárius 10-én fogtak hozzá a beomlásból származott törmelék kihordásához, s ennek megtörténtével a pillérek és boltívek megállott részének lebontásához és a templom egész belsejének kitisztításához, úgy hogy csak a külső falak maradtak meg, amelyek alig szenvedtek valamit. Evvel telt el három év, egészen 1871-ig, amely esztendőben az épületen minden munka szünetelt.

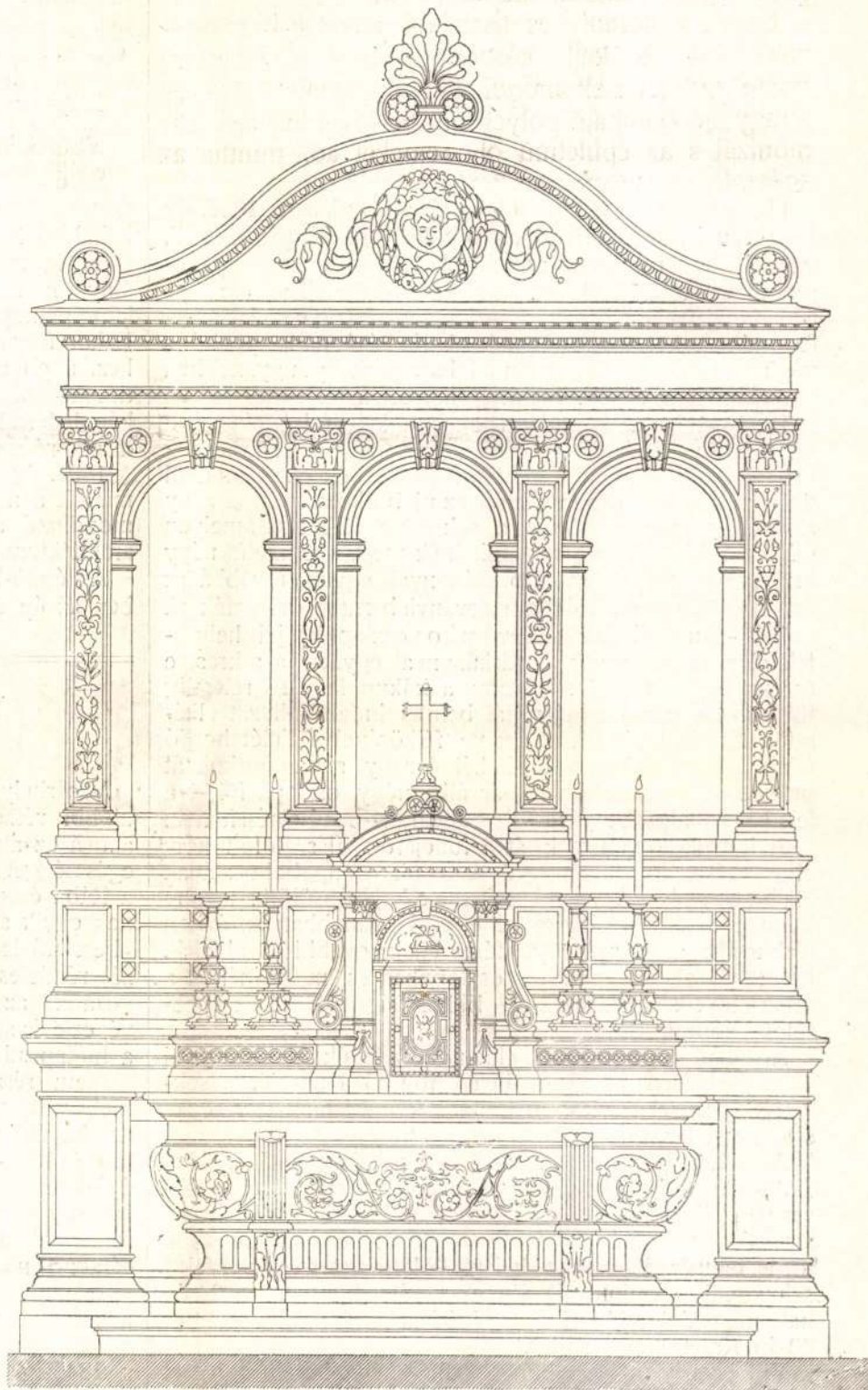
1872-ben a megállott és megmaradandó falak megvédésére szükséges munkákat végezték, 1873-ban pedig újból megkezdtek a még be nem fejezett keleti tornyon a munkát, valamint a pillérek és belső falak régi alapjainak elbontását. A munka további vezetésére pallérul Ybl akkor Kraetschmar Bélát ajánlotta, aki ezt az állását 1873. május 26-án el is foglalta.

Az 1874-ik év folyamán a keleti tornyon folytatták a munkát és befejezték a régi alapfalak elbontását, 1875-ben pedig elkezdték és be is fejezték az új 141 m vastag beton alap fektetését, s egyszersmind megkezdtek az épületnek Ybl újonnan készített terve szerint való kitűzését.

1876-ban az előbbi évben a kupolák pillérein és a falpillérek erősítésén megkezdtek munkákat folytatták, s annyira haladtak velük, hogy még az év folyamán el lehetett készíteni a krypta-menyezet boltíveit és boltmezőinek egy részét, továbbá el lehetett helyezni a templom

belsejében a lábazatot, és a pilléreket a párkányvonalig föl lehetett falazni.

A rá következő évben a kupola- és falpillérek egészen elkészültek — a kupolát hordó boltívek, illetőleg a hajók boltozatának magasságáig, vagyis a templom padozata fölött 15.43 m magasságig.

A Sz. István-templom Sz. József-oltára. *Kaiser* Józseftől.

1878-ban a négy mellékkápolna boltíveit és kupolaboltozatait építették föl, továbbá az oldalrisalitok párkányát bontották le.

1879-ben elkészítették a kupolát hordó négy nagy boltívet, a köztük levő gömbháromszögletekkel együtt, folytatták a pillérek további fölfalazását, továbbá az alsó belső párkány architravját, valamint a mellékkápolnák boltíveinek pótló falazatát is megcsinálták; a két oldalrisalit oromparkányát elhelyezték és homlokzataikat kijavították.

Az eddigi építésvezető Jakabffy ekkor eltávozván, ez év

november havában bizta meg Ybl a munkák további vezetésével *Sturm* Ferenc építész, aki addig a ferencvárosi templom építésének vezetésével volt megbizva, de azóta állandóan ezen az épületen működik.

1880-ban az északi, nyugati és déli oldalon a régi lábazatot elbontották és újjal pótolták, a tornyok új erősítése számára szükséges alapödröket kiemelték és ezeket az alapfalakat elkészítették, a nagy előcsarnok alatti térséget beboltozták, a keresztthajó bevégző falainak négy háromnegyed-oszlopját a kőlabazattal együtt fölfalazták, a szentély nyílásánál egy új boltívet építettek, továbbá a szentélyt beboltozták és fölépítették, s a főhajónak fölötte levő keleti orompárkányát elhelyezték. Az év végén végre az északi keleti tornyot elbontották.

Hasonló serénységgel folytatták a munkát az 1881. év folyamán is, amikor a főbejáró pilléreit és közbenső falait, valamint a tornyoknak új kőburkolatát a templom padozatától számított 12,33 m magasságig elkészítették; a sekrestye északi bejáráját, továbbá a sekrestye félkörének lábazatát és oszlopszékét, a szentélynek új díszítését párkányostul, s végül a templom két oldalán a lábazatpárkányt ugyanebben az évben fejezték be, illetőleg helyezték el.

1882-ben a nagy előcsarnok munkáit folytatták t. i. a belső boltíveket és dongaboltozatokat, továbbá az oszlopfők magasságáig az új kőburkolatot készítették el. Azonkívül dolgoztak a két tornyon, ahol az új burkolat a főpárkány alsó éléig emelkedett, és a sekrestye félkörén, amelyen szintén a külső burkolatot csinálták meg, s ezenfelül négy oszlopot a felette levő főpárkánnyal együtt, továbbá az északi sekrestyebemjárón a márványlábazatot helyezték el.

1883-ban a főbejárónál levő páros oszlopok fejeit helyezték el a rajtuk nyugvó párkánnyal együtt; a sekrestye északi bejárója fölötti torony a kőkupola első rétegéig fölépült, és ennél a bejárónál belül minden boltozat elkészült. Egyszersmind a sekrestye félkörének födelét hordó falakat is megépítették. E két torony sima burkolatát befejezték, s a sekrestye már álló négy oszlopa fölött a felső részt főpárkányostól és balustrade-ostul elkészítették.

A következő év munkáját a főbejáró nyílása fölötti kőív elhelyezése, az ottan levő csarnok dongaboltozatának elkészítése és az északi sekrestye-bejáró fölötti torony kőkupolájának befejezése képezte. Ugyanabban az évben alakították át a sekrestye félkörének további 6 ablakát, helyezték el ugyanott az oszlopokat és megcsinálták a főpárkányt s balustrade-ot. Ekkor állították föl az apostolok szobrai is.

A külső környezetből ekkor készítették el az északi sekrestyebemjáró külső és belső följáró lépcsőjét, a sekrestyelépcsővel együtt, továbbá a terraszfalnak egy részét s a hozzá tartozó korlátot.

A délkeleti tornyot a vele kapcsolatban levő falakkal 1885-ben bontották el s ugyanekkor megcsinálták a sekrestye déli bejáróját is a sekrestye félkörű falának hozzá tartozó — még hiányzó részével együtt; befejezték továbbá itt a balustrade-ot s a bejáró fölötti tornyot is a felső színvonalig megépítették. Ennek az évnek november 24-én halt meg Voigt Henrik, az építés ellenőre és november 30-án Kraetschmar pallér.

Ybl javaslatára az elhunyt pallér helyett Baltzer József addigi második pallért bízták meg a munka folytatásával, akinek vezetése alatt dolgoztak már 1886-ban. Ebben az évben a déli sekrestyebemjárót készítették el egészen a hozzátartozó toronnyal, lépcsőkkel és teraszszal együtt. A főbejárónál elhelyezték az orompárkányt, a tornyoknak és a velük való összeköttetésnek párkányát. A szentélyben a felülvilágítókat és a sekrestyén a födelet készítették el s az utóbbiit rézlemezekkel be is fődtek.

1887-ben hosszú nyolc évi szünetelés után újra hozzáfogtak a kupola építéséhez, még pedig a négyzetet a belső architravpárkánytól kezdve megépítették a kupoladob külső oszlopsorát hordó oszlopszék lábazatának felső éléig. A főbejárónak kőívén a gazdag díszítést készítették el, a két nagy tornyon a kőburkolatot elhelyezték a nagy

főpárkánytól kezdve egészen az övező párkányig és a harangház ablakainak orompárkányáig. A nyugoti két kápolnarisaliton elhelyezték a balustrade-ot, föllállították és ideiglenesen befődtek a fedélszékeket.

1888-ban a kupola dobja már a külső oszlopsor fejének magasságáig emelkedett. A tornyokon az új burkolat az óraház párkányáig készült el s ugyanott a tornyok tovább emelkedő részének lábazatát és oszlopszékét fejezték be. A főbejáró orompárkányának mezőjében a szoborcsoportot helyezték el.

1889-ben elkészült a külső kupola dobja s most állították föl a külső kupolának és lámpásának vasszerkezetét, továbbá a tornyokon dolgoztak.

Ez évben állítja fel Neuschloss Károly és fia a nagy dongaboltozatok és a kupola alatt az egész épület belsejét behálózó hatalmas gerendaállásokat. Még ugyanez évben elkezdik a nagy kupola boltozás munkálatait is, ami átnyulik az 1890-ik építő évadba is, amikor a négy kápolna-kupola valamint a szentély beboltozását is elkezdik. Ekkor fognak hozzá a templomot körülfutó terrasz építéséhez, s ebben az évben helyezik el a szentély-boltozat díszítő-szobrász munkáit is, és elkészítik az ideiglenesen kápolnává alakított sekrestye előcsarnokának architektonikus díszítő-részleteit.

1891. év első havában Ybl mester elhunytával árván maradt a nagy mű — de annyira mégis szerencsésnek mondható állapotban, hogy a templom falai, sőt a külső architektúra is teljesen készen állott.

Az építő-bizottság javaslatára a főváros hatósága 1891-ben az építés folytatását *Kausser* József építészre bizta.

(Folyt. köv.)

Vásárhelyi Pál emlékezete.

(Reök Iván emlékbeszéde okt. 22-én.)

(Folytatás.)

Vásárhelyi munkássága már az aldunai munkálatok utóbbi része alatt is, de főképpen miután Pestre került, ahová az aldunai működés által megtörve, már roncsolt egészséggel érkezett meg, igen változatos volt; résztvett a Rába és mellékfolyói szabályozásában, mely működésének egyik sikeres eredménye, az 1835. évben megnyitott „Fertő-tó lecsapoló csatorna” volt, majd a dunai térképezés részletes felvételei alapján a szabályozó tervek kidolgozását, az aldunai kiegészítő munkálatok fővezérletét végezte és sokoldalú irodalmi munkássága mellett részt vett a budapesti lánchíd építésében is.

Nem részletezve itt további nagyszabású munkásságát, mely részben közszolgálati tevékenységéből, részben pedig az Akadémia megbízásából eredt, mely őt már 1835-ben levelező és 1840-ben rendes tagjává választotta meg, áttérek a vízépítő munkálatok terén legnagyobb alkotására: a Tisza folyó szabályozását s a Tisza-völgy ármentesítését célzó működésének méltatására. Bárha eme nagy feladat elé is óriás nehézségek tornyosultak, ámde Széchenyi vasakarata, nagy tekintélye, lankadatlan agitatója vállvetetten Vásárhelyi teljes odaadásával létre hozta, hogy a Tisza és mellékfolyóinak rendszeres térképezése és vízrajzi felvétele szintén sorra került s 1845-ig teljesen elkészülvén, minden adatot és tanulmányt, melyre eme nagyszabású tervezethez szükségük volt, beszerettek. A felméréseket és vízrajzi felvételeket az ő gondos fővezetésével és irányításával lelkes és önfeláldozásig buzgó mérnöki gárda hajtotta végre s az eredmény nagyszerű tőkéletes mű, melyhez hasonló soha azelőtt a világ egyetlen folyójáról nem készült, amelynél jobbat, tőkéletesebbet, a folyó jellegzetességeit részeiben és összességében hívebben és találóbban feltáró hidrográfiai művet azóta sem készítettek. Rendelkezésünkre adja ez a folyó és völgyének pontos háromszögletesen alapuló térképezését. A nagy műnek alapja egy a folyó egész völgyét eredetétől a Dunáig követő sok száz állandosított magassági főponttal fixirozott pontos szintezési hálózat, melynek nagy pontossága ma is bámulatnak tárgya; rendelkezé-

A budapesti Szent István-templom.

A most lemult három év nem kis jelentőségű a főváros és az egész ország építkezéseinek történetében. E három évnyi időszak határain belül készült el az a három, nemcsak méreteiben, hanem építőművészeti jelentőségében is nagy és évszázadokra szánt épületmű, amelyek mint az elmúlt XIX-ik század legkimagaslóbb hazai monumentumai maradnak az utókorra: az Ország Háza, a Király Háza és — a főváros V-ik kerületében álló — Isten Háza.

Mély szomorúsággal töltheti el minden hazafi, de különösen minden, a művészetek iránt fogékonysággal bíró ember lelkét, hogy e három épületmű elkészülése oly időbe esett, amikor még a hivatottak lelkét és érdeklődését is más, a művészetek körén kívül fekvő eszmék, törekvések izgatják, egy egészen más gondolatvilág foglalja le, s a művészeti nagy sikerek iránti szokott elismerés mai, meglehetősen alacsony foka is: inkább a köteles kikényszerültség jellegét viseli.

Legelső volt, kész pompájában, az Országház, mely új, fényes otthont kínált a törvényhozásnak; de attól a legelső naptól kezdve, amikor beleköltözködtek, annyira zilál-takká váltak az általános politikai viszonyok, hogy az ünnepélyes fölvatásra gondolni sem lehetett.

Azután elkészült, Mátyás király palotájának helyén, az igazán fejedelmi ragyogású új királyi várpalota, amelynek pompás idomait búsan veri vissza a Duna tükre, fényes termei üresen állnak, merengve várják királyi urukat s udvarát és a fölvatás tündéri ünnepét.

Utolsó volt az elkészülés sorrendjében — habár legrégebben kezdett épülni — a Szent-István-templom, s ez — mert templom — megérte mégis a fölvatás, a fölszentelés ünnepét. Az ország főpapja ma mondja el benne első könyörgését az Egek Urához, hogy védje, oltalmazza, segítse meg e hazát

s adjon „szébb jövődőt, mint a múlt volt“ és szébb jövődőt mint a sivár jelen, ennek az ezeréves, sokat vétkezett, de sokat is bűnhődött szegény nemzetnek!

*

A ma már fölszentelt Szent-István-templom építésének története három mesternek nevéhez fűződik.

Az eredeti tervet, mely szerint az építést megkezdték, Hild József, az 50 év előtti idők neves építőmestere készítette, bizonyára több jóakarattal, mint szerencsével.

Hild — akit a profán építkezések igazi mesterének kell elismerni, aki a polgári lakóházakat és

főúri palotákat, az ő korának szellemében, elismerésre méltó művészettel tervezte és építette, s az olasz renaissance idomait rendkívül finom műér-zéssel tudta e palotáin alkalmazni, nem volt templom-építő s az iránta és működése iránt érzett minden tiszteletünk s őszinte kegyeletünk mellett is ki kell mondanunk, hogy a Szt. István-templom, ha a Hild tervei szerint épült volna föl, ma alig volna, modern értelemben, műalkotásnak elismerhető.

Nagy szerencse, hogy az építés folytatása, jobban mondva a terveknek egészen újból való megállapítása s a már elkészült részek átépítésének munkája oly mesteri kezekbe került,

mint az Ybl Miklósné, aki, fölhasználva a már megépített részekből a fölhasználhatókat, egészen új, az építőművészeti fokozott igényeket is teljesen kielégítő tervet készített s annak alapján a templomot fölépítette s külsőleg csaknem teljesen be is fejezte. De éppen ily nagy szerencse, hogy a munka folytatását, Ybl halála után, Kaiser József személyében, oly finom érzésű és lelkiismeretes művészre bízta, aki nemcsak teljes művészi ambícióját és szívós akaraterejét hozzáfűzte a munka sikeréhez, hanem eléggé meg nem becsülhető önmeztagadást tanúsított, amikor nemcsak, hogy nem igyekezett a saját művészi énjét túlságosan előtérbe tolni, hanem a legbecsületesebb törekvéssel azon igyekezett, hogy az Ybl szellemét

A Sz. István-templom főhomlokzata. — Ybl Miklóstól.

3/178

Hild József

a magáévá téve, e szellemben, ebben az irányban képezze ki és tegye pompás alkotássá a templom belsejét, mely belső kiképzés szinte egészen az ő műve, minthogy erre nézve Ybl-től inkább csak grafikus útmutatások maradtak reá.

Ennek a komoly és tiszteletet követelő törekvésnek lehet és kell köszönni, hogy a templom szinte egyszerűnek mondható kiképzettetésű külseje a ragyogó pompájú polychrom belsővel teljesen harmonizál s az épületmű oly remeket ad, mintha az egészet ugyanegy mester remeklő keze alkotta volna meg.

Kauser nyugodt lehet, hogy nagy elődje, ha újra életre kelhetne, bizonyára hálás elismeréssel vonná őt keblére.

*
A templom hát készen áll s át van adva szent rendeltetésének. Mint műalkotást az utánunk jövők — reméljük — nyugodtabb viszonyok közt, még inkább fogják méltányolni és megbecsülni birni, mint mi — szinte zülött közviszonyaink közepett.

Menjünk el e templomba mind, bármely felekezet-hez tartozunk is és imádjuk s kérjük mindannyiunk Egy-Istenét, hogy mulaszsa el hazánkról, nemzetünkről a megpróbáltatások nehéz, keserű napjait s adjon ismét verőfényt, melynek melengető sugaraiban virágozzanak föl e nemzet és fiai munkájában a művészetek!

N. B.

*
A Budapest valódi ékességeül szolgáló nagy templom építésének rövid története ez:

1846-ban készítette el Hild József építész a budapesti „Lipótváros” r. kath. hitközsége számára építendő új templom első tervét. Minthogy azonban ezt a tervet még többször meg kellett változtatni, az építés munkájához csak öt év múlva, 1851. évi augusztus 14-én fogtak hozzá. A művezetéssel Hild volt megbízva és mellé a felügyelet gyakorlása végett építő bizottságot szerveztek.

1853-ban elkészült valamennyi külső falnak, 1854-ben pedig a kupola pilléreinek az alapja.

1860-ban már a serkestye is egészen fölépült és ideiglenesen be is rendezték, úgy hogy benne isteni tiszteletet is tartottak.

1865-ben a kupola pillérei már annyira haladtak, hogy a kupolát hordó boltívek, a köztük levő gömbháromszög-

letekkel együtt is elkészültek, s a kupola dobját a templom padozata fölötti 37-29 m magasra föl lehetett falazni.

1867-ben március 6-án meghalt Hild József, a művezető építész, amikor a kupola építése a templom padozata fölött már 51-52 m magasságot ért el. Ekkor beállván annak a szüksége, hogy a művezetés másvalakire bizassék, az akkori Pestváros tanácsa a mű folytatását március 20-án Ybl Miklósrá ruházta, aki ezt a megbízatást elvállalván, április kezdetén az épületet és az építés folytatását a templom építő bizottsága jelenlétében át is vette.

Yblnek azonban már akkor voltak aggodalmai a kupola megállhatósága iránt, s főképpen a pillérekben, amelyek egyes falazatból voltak készítve, nem bizott. Ennek folytán az épület elkészült részeit, s kivált a pillérek hordásképeségét behatóan megvizsgálta. E vizsgálat alapján és a

Jäger akkori pallértól, valamint az építéshez alkalmazva volt Voigt Henrik rajzolótól kapott fölvilágosításokkal megnyugtatta, Ybl elhatározta, hogy az építést egy tőle megállapított bizonyos

programm szerint folytatja; hogy azonban aggodalmai egészen még sem oszlottak el, azt az 1867. évi júliusi 4-én és 8-án tartott bizottsági üléseken tett az a kijelentése bizonyítja, hogy a Hildtől már megrendelt 3-81 m magas kupola-főpárkányt még abban az évben elhelyezi ugyan, — ami szeptember vége előtt meg is történt, — de a munka folytatása előtt ennek az újabb megterhelésnek a pillérekre való hatását megfigyeli.

Időközben Ybl a már elkészült részekhez, valamint a meglevő vázlatokhoz alkalmazkodva a tem-

plom számára teljesen új tervet készített, amelyben a neki szükségesnek látszó változtatásokat is megtette, s ezt a tervet 1867. július végén a városi tanácshoz megbirálás végett be is nyújtotta.

1867. november végén érték el a falazat felső szívonát s eddig a pilléreken még semmi változást sem lehetett észrevenni. Ekkor azonban a hirtelen beállott időváltozás és a volt erős viharok után a pilléreken, kivált pedig az északnyugatin, megjelentek az első repedések, amit Ybl azonnal közölt az építő bizottsággal. A bizottság december 13-án szakszabot küldött ki a helyszínére a pillérek megvizsgálása végett, amely szakszabot az építés folytatását mondta ki.

Evvel vette kezdetét az az ülésezés és bizottságolás, amelyben a veszedelemnek leplezgetése és takargatása már a komikummal volt határos. Ki volt adva a jelszó, hogy a közönséget nem szabad fölriasztani és izgatni, s ennek meg is feleltek úgyannyira, hogy mindenkit, aki ki akarta volna mondani, hogy itt bizony baj van, mindenképpen el akartak hallgattatni. Hanem bizony a kupolát a legszebb bizottsági határozatokkal sem lehetett fönttartani.

A Sz. István-templom oldalhomlokzata.

Kovács István

ábra). Helyszűke miatt és mert egyébként is általánosan ismert műemléknek szabad feltételeznem, részletesebb leírásával nem foglalkozom, csak még egy képben (24. ábra) mutatom be a templom belsejét is, hogy fogalmat nyújtsak nagyszabású térhatásáról, (noha ez a kép is — mint a centrális tervekről készült felvételek általában — távolról sem kelti a valóság megkapó illúzióját).

A székesegyház belsejének detailképzése részben már arra az időre esik, mikor a neoklasszicizmus formatisztasága az utána következő korok határozatlan jellegű stílus-egyvelegének kénytelen helyét átadnia. A hatalmas mű befejezője — Lippert József — pedig távolról sem bizonyult oly erőteljes művészegyniségnek, mint elődei s így belsejében sajnos a legnagyobb magyar templom sem tudta a maga teljességében megőrizni keletkezési idejét jellemző nemes veretű részletképzésének egységes eredetiségét.

..

Mult századbeli építészetünk leferrongóbb, legtöbb gondolkodásra készítő és legellentétebb ítéleteket kiváltó, de minden bizonnyal legmagyarabbnak mondható alkotása az *egri főszékesegyház* (25. ábra). Mai alakja közel 800 évvel alapítása után öltött testet. E 800 év története — melyet az elmúlt években kezdett ásatások feldolgozásra váró eredményei lesznek hivatva tisztázni — nem tartozik ide, hiszen a székesegyház egész más helyen a multtól teljesen függetlenül valósult meg, a mult nehéz vajudásaival szemben arányra igen gyorsan (7 év alatt, a nyers épület 1 év alatt készült) és egységes terv szerint.²²

Mégis legalább meg kell említenünk, hogy már Eszterházy Károly, Eger nagy építőmecenása foglalkozott a székesegyház felépítésének gondolatával és bár az ő idejében készült — még barokkizlésű-tervek a későbbi építkezésre semmi befolyást sem gyakoroltak, — nagyon valószínű, hogy gondosan összeállított építési programját még ötven év multán sem hagyták egész figyelmen kívül. Az építkezés újból való kezdeményezése és erélyes végrehajtása Pyrker érsek mecenási nevéhez fűződik. Különös ember volt ez a Pyrker János László. Mint gazdatiszt fia Nagylángon 1772-ben látta meg a napvilágot. Apja a derék magyar gazdatiszt gondos neveléssel akart becsületes polgárembert faragni belőle, de a tehetséges ifjút romantikus hajlandóságainak viharai sodorják le a nyugalmas hétköznapiság kitaposott útjáról. Katona szeretne lenni. Apja Pestre küldi, hogy állást szerezzen, de rövid hiábavaló keresés után egy külföldi gróf titkára lesz és

~~Földi József~~

Kaiser József K

Rados János dr. A neoklasszicizmus nagy magyar templomai. Bpest, 1937.

24. ábra. Az esztergomi székesegyház belső látképe.

den tekintetben a program felének elmaradásából származó disszonanciákat feloldani, annyi bizonyos, hogy sikerült neki a különböző elgondolások hullámain szinte hajótörést szenvedő alkotást oly szerves egésszé kovácsolnia, mely távolról épp oly egységes, mint amilyen lenyűgözően monumentális hatást gyakorol közelről. (23.

11. ábra. Az esztergomi székesegyház.

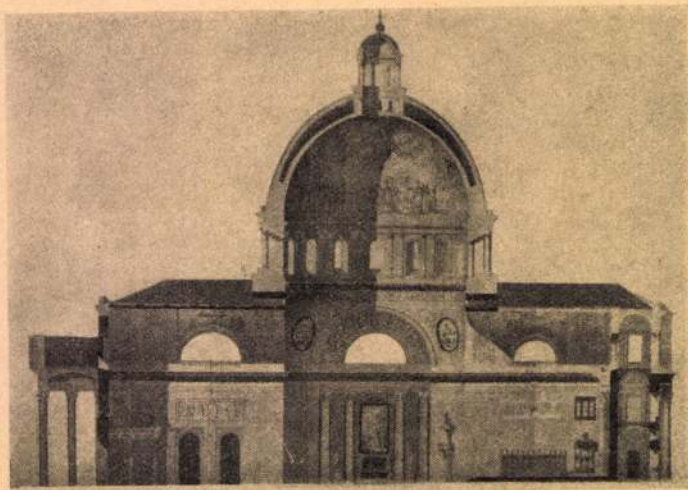

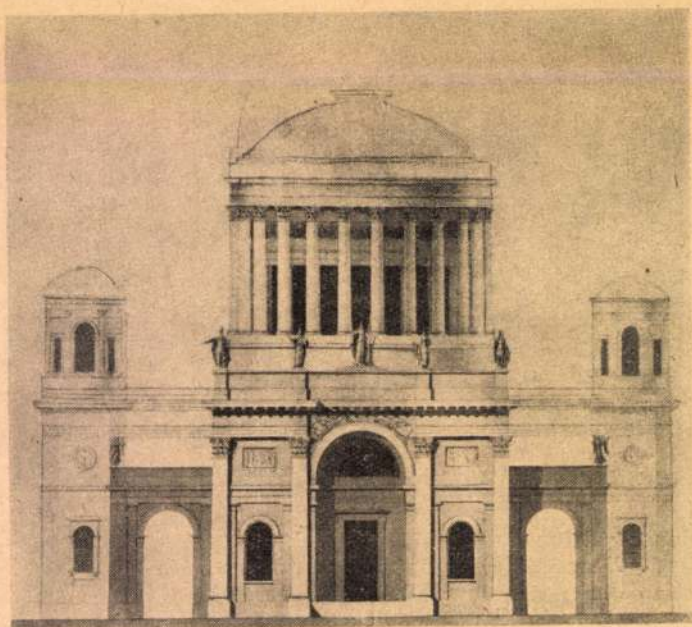
23. ábra. Az esztergomi székesegyház főhomlokzati részlete.

dunai oldalon nagyobb távolságokra is egységes tömegeket kell mutatnia. Ezért fogta össze az addig talán kissé túlzottan mozgalmas épületet egyetlen hasábszóba, melyet csak a kupola és két melléktorony tömegével tagoz. A kupola nála karcsúbbá, könnyedebbé vált, a tornyok is jobban hangolódtak hozzá. Noha talán Hild sem tudta min-

21. ábra. Packh egy metszeti lapja az esztergomi székesegyház tervéből.¹⁹

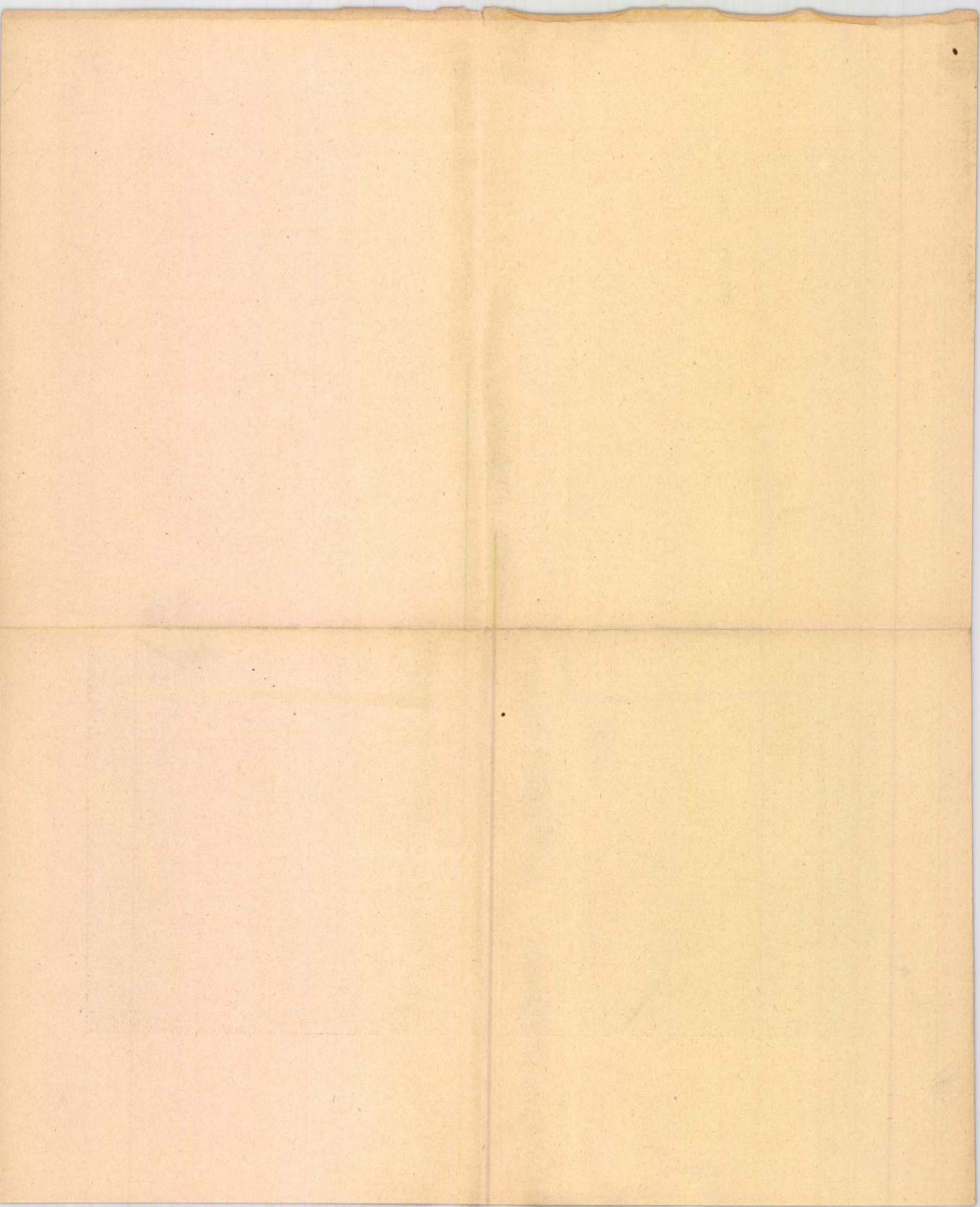
22. ábra. Hild homlokzati vázlatára az esztergomi székesegyházra.²⁰

25. ábra. Az egri székesegyház főhomlokzata.²¹

²⁷ A Szent István templom padláslevéltárából fényképezte a szerző.

²⁸ A Szent István templom padláslevéltárából fényképezte a szerző.

²⁹ A Szent István templom padláslevéltárából fényképezte a szerző.

³⁰ Biró József felvétele, melyet dr. Zádor Anna bocsátott rendelkezésemre.

³¹ Az esztergomi primási levéltár anyagából fényképezte a szerző.

³² Az esztergomi primási levéltár anyagából fényképezte a szerző.

³³ E vázlatok fogyatékoságának mentségéül szolgáljon az a törekvés, hogy pusztán a rendszer illusztrálására készültek.

³⁴ A 2., 3., 4., 11., 27. sz. ábrák nyomódúcait a Műemlékek Országos Bizottsága bocsátotta rendelkezésemre, miért e helyt is hálás köszönetet mondok.

³⁵ A megjegyzés nélkül közölt ábrák szerző felvételei.

FORRASOK ÉS MEGJEGYZÉSEK:

¹ Edvi Illés Gyula: Az esztergomi főszékesegyház. Budapest. 1929.

² Voit Pál: Az egri főszékesegyház. 1934.

³ Szentpéteri Kun Ágota: A debreceni református nagytemplom. (1805—1827.) Debrecen. 1930.

⁴ A váci székesegyházról bővebben tájékoztat Bónisné Wallon Emma: Vác művészete a XVIII. században (Budapest, 1935.) című munkájában.

⁵ Szentpéteri Kun Ágota: Id. mű.

⁶ Szentpéteri Kun Ágota: Id. mű szerint.

⁷ Szentpéteri Kun Ágota: Id. mű szerint.

⁸ Edvi Illés Gyula: Id. mű.

⁹ Az esztergomi primási levéltár anyagából fényképezte a szerző. (Az eredeti lapok nagy mérete és az akkor rendelkezésre állott helyszűke miatt az orthogonális beállítású fényképezés nem volt mindig lehetséges. Azért convergálóak egyes reprodukciókon a párhuzamos vonalak.)

¹⁰ Mint 9. sz. jegyzet.

¹¹ Mint 9. sz. jegyzet.

¹² Mint 9. sz. jegyzet.

¹³ Mint 9. sz. jegyzet.

¹⁴ Mint 9. sz. jegyzet.

¹⁵ Mint 9. sz. jegyzet.

¹⁶ Mint 9. sz. jegyzet.

¹⁷ Mint 9. sz. jegyzet.

¹⁸ Mint 9. sz. jegyzet.

¹⁹ Mint 9. sz. jegyzet.

²⁰ Mint 9. sz. jegyzet.

²¹ Balogh R. felvétele.

²² Voit Pál: Id. mű. Az egri székesegyház történeti adatai a továbbiakban is túlnyomórészt Voit értekezéséből valók.

²³ Az egri érseki gazd. levéltár anyagából fényképezte a szerző.

²⁴ A Fővárosi Múzeumban őrzött rajzról fényképezte a szerző.

²⁵ A Fővárosi Múzeumban őrzött rajzról fényképezte a szerző.

²⁶ A Fővárosi Múzeumban őrzött rajzról fényképezte a szerző.

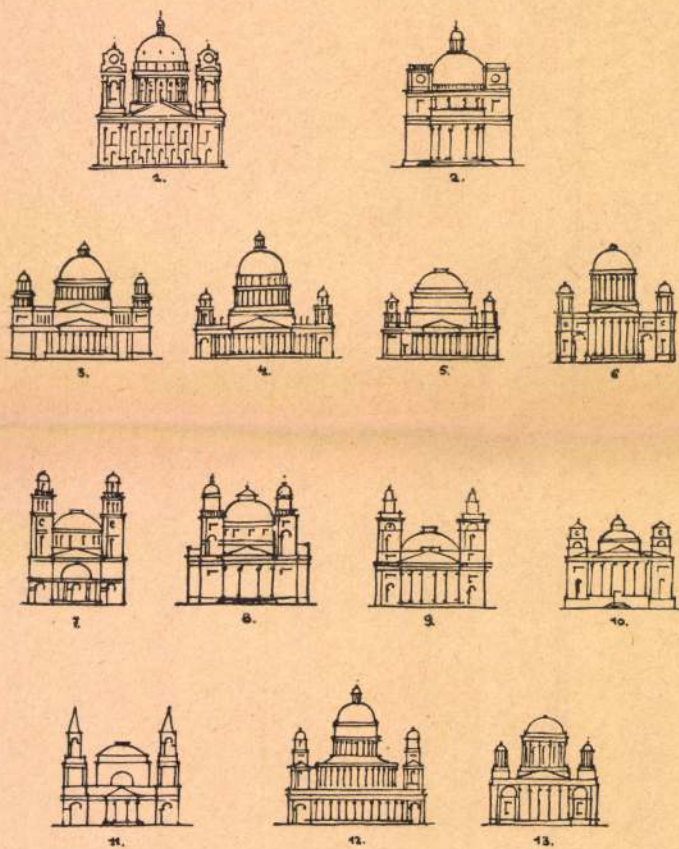
dinasztiájának utolsó sarja: a neoklasszicizmus Magyarországot olyan típussal ajándékozta meg, mely a maga tömegalakításával egyedülálló, mely a felvilágosodás korának világi szellemében is igaz templom tudott lenni és amelyben a racionalizmus mindent legyűrő térhódítása sem tudta megakadályozni, hogy a tudományos felkészültséget ne a friss fantázia és az igazi művészi ihlet irányítsa.

*

túlspekulált magyarázatokkal élni, melyeket a szóbanforgó alkotó művészek értenének meg legkevésbé, akkor meg kell elégednünk a világosan látható tények leszögezésével, annyival, amennyit az utolsó vázlatban látunk.

Igy is büszkén iktathatjuk be művészettörténetünkbe azt a megállapítást, hogy a történelmi stílusok évezredes

46. ábra. A magyar neokl. templomok homlokzatainak összehasonlító vázlatai: 1. Debrecen, 2. Vác, 3. Esztergom (Kühnel), 4. Esztergom (Packh), 5. Esztergom (Nobile), 6. Esztergom (Hild), 7. Eger (Hild, hátsó homl.), 8. Cegléd, 9. Szatmár, 10. Ujpalota, 11. Kassalik terve-, 12. Brein terve-, 13. Hild terve a budapesti Szent István templomhoz.³³

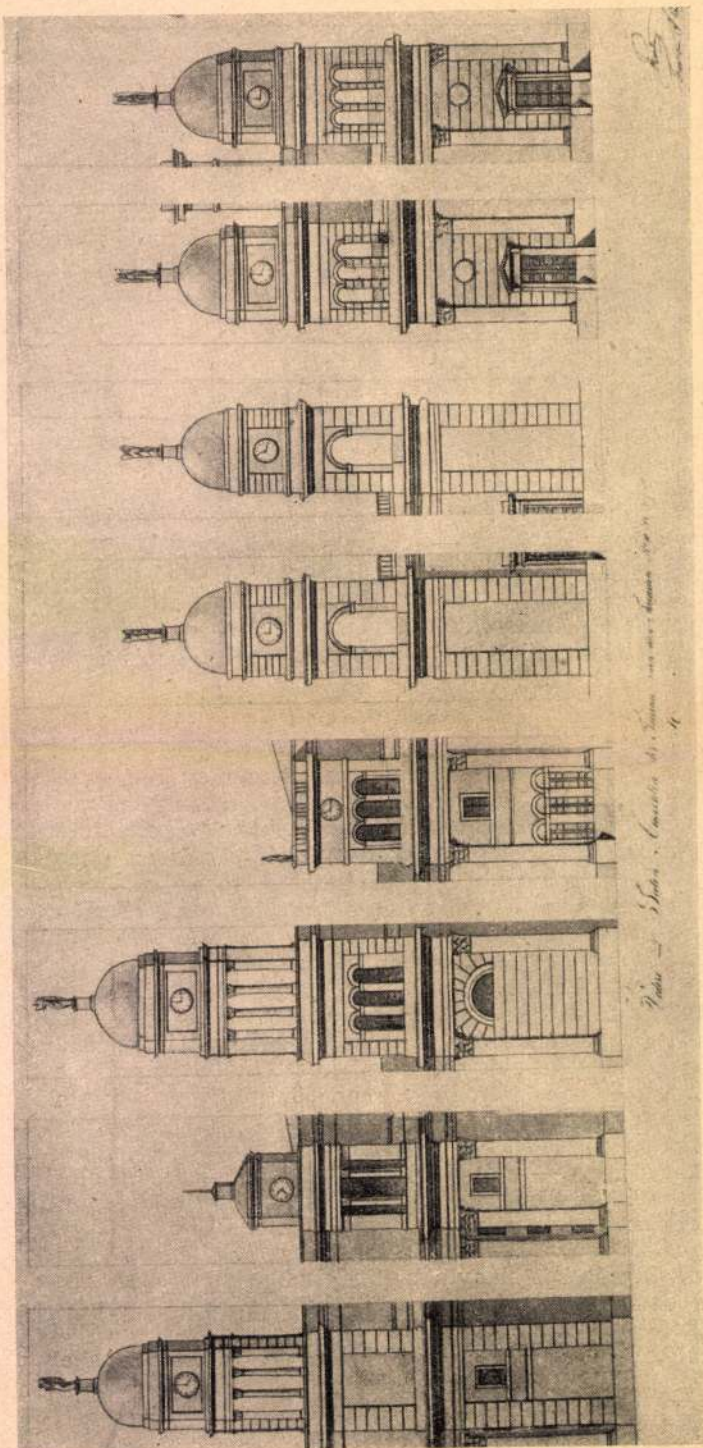

kétségessé teszi ezt az összefüggést az alaprajzi analógiák teljes hiánya is, mert szinte azt kell mondanom, hogy ahány nagytemplom, annyi alaprajzi típus. Azt a közelfekvő feltevést is, hogy elkésett barokk-tömegreminiszcenciakkal állunk szemben, el kell vetnünk, mert egyrészt éppen nálunk nem voltak ilyen előképek, másrészt, — mint láttuk — a megoldások egymástól függetlenül alakultak.

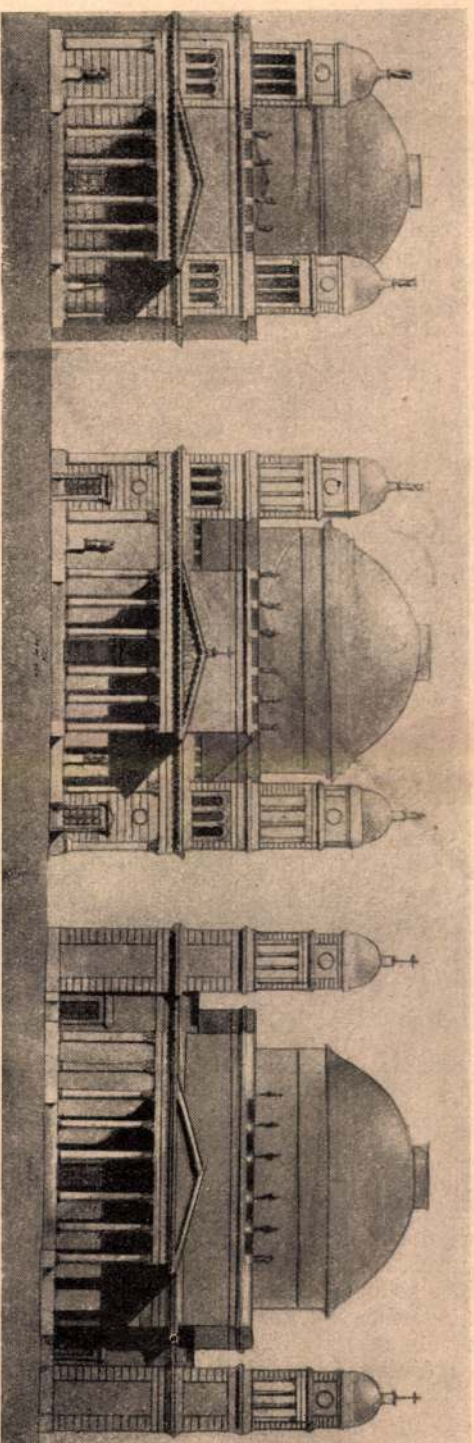
Máshol kell tehát e különös tömegcsoportosítás magyarázatát keresnünk. S e másik irányító tényezőre talán Kazinczy egy levelének néhány szava világít rá igen találóan, mikor Packh egri homlokzaui tervének méltatásakor ezeket mondja: *Nem lesz kupolája, nem lesz tornya. Az érsek látta Rómát, s így nem kérdés, hogy jó lesz-e, de a külső nem templomot annunciól.* Figyeljünk csak, hogy Kazinczy — a nagytekintélyű kritikás, a közvélemény szócsöve, mennyire követeli a kupolát és tornyot. — Ez nem véletlen, nem mel'éses. Itt szélesebb rétegek oly tudatalatti általános művészi meggyőződését kell feltételeznünk, mely utat tört magának minden körülmények közt.

A XVIII. század közepén találkozunk egy ehhez hasonló jelenséggel, melyet a *Grassalkovich-kastélyok* összefoglaló feldolgozásával sikerült már évekkel ezelőtt kimutatnom. Mint ezeknél, úgy az e cikkben bemutatott és itt a 46. ábrán nyújtott vázlatokban végezetül még egyszer közölt templomokkal kapcsolatban is az a meggyőződésem, hogy míg az építészeti formákra, részletekre, technikai kivitelre és szerkezetekre a közvéleménynek, illetve építetőnek alig volt irányító befolyása, addig az épület nagy tömegeinek csoportosítása tekintetében feltétlenül hatást gyakorolt. E hatás okmányokkal nem mutatható ki, részleteiben nem elemezhető és útja a gondolat megfogalmazásától az alkotás elkészültéig szavakba nem sűrítendő fluidumon visz keresztül. Multszázadi mestereinkről nem maradtak fenn önéletrajzok, vázlatok, vagy oly szubjektív jellegű feljegyzések, melyekből gondolataik kiérlelődését nyomon követhetnők. Számunkra csak a kész, — nem egyszer felismerhetetlenségig átépített alkotások maradtak, melyekkel kapcsolatban itt-ott egy-egy terv és néhány akta vetődik felszínre. — Vajjon mondhatja-e valaki, hogy a fogyatékos adatokból az igazi összefüggéseket hiánytalanul fel tudná tárni, vagy, hogy az okmányok betűin keresztül bele tudna pillantani az alkotó művész ezer külső befolyástól sodort vajdó szellemi termelésébe? Alig hiszem. Ha nem akarunk oly

45. ábra. Pietro Nobile toronytanulmányai az esztergomi székesegyházhoz.³²

44. ábra. Pietro Nobile homlokzattanulmányai a kupola kéttorony problémájának megoldására. (Esztergomi székesegyház.)³¹

ben maradt elgondolásokkal, határozottan magyar típusról szólhatunk, melynek egyik legimponzásabb képviselője a pannonhalmi torony.

Klasszicizáló templomaink külsejének ily feltűnően egységes, de egyszersmind a korabeli európai irányzattól annyira eltérő alakítása méltán tarthat számot arra, hogy magyarázatát keressük. A legközelebbi feltevést,

43. ábra. Az esztergomi székesegyház látképe, a kupola s két-torony rendszer jellemző példája gyanánt.

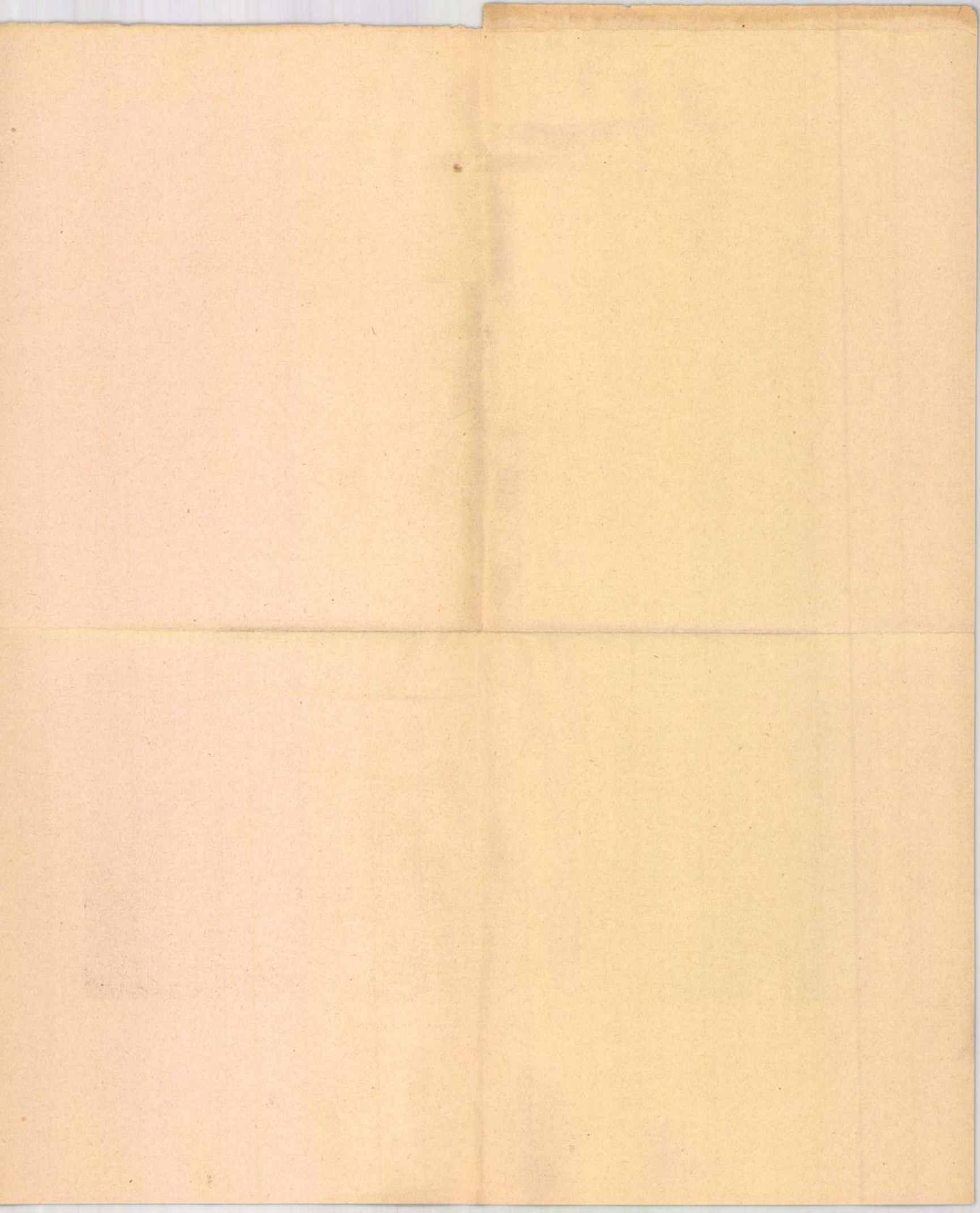
t. i. azt, hogy az egyes tervek alkotói egymás hatása alatt állottak, nem fogadhatjuk el irányító összefüggésnek. Hiszen bizonyos, hogy pl. Péchy nem Canevale váci székesegyházát követve jutott el a debreceni nagytemplom megoidásához, hanem az adottságok kényszerének áramlata sodorta oda. Kühnel pedig — aki Bécs és a nyugati vármegyék közt osztotta meg életét, — aligha tudott valamit az alföldi város számára készült és a maga egészében megvalósításra sem került tervről. De

40. ábra. A szatmári székesegyház látképe.

mellett sem sikerült befurakodnia és az teljes egészében magyar géniusz alkotásának tekinthető.

A tornyok és a kupola esztétikai szempontból is megnyugtató egymásmellettségének nálunk egyébként a szokottnál is több nehézsége volt, ami sajátos viszonyainkból eredt. Nagy kupoláink — az egy barokkba nyúló váci kupola kivételével — ugyanis mind laterna nélküliek és feltűnően nyomottak, félkörös, vagy annál is laposabb keresztmetézetűek voltak. Így tehát még

42. ábra. Újpalota rk. temploma.³⁰

fokozódott az a különben is nehezen áthidalható ellentét, mely a gömbboltozat lágy körvonala és a tornyok határozott vertikalizmusa közt fennállott. Külön nehézséget jelentett a tornyok kielégítő tektonikus megoldása a neoklasszicizmus formaszókincsével. Erre antik minta alig volt, az egyensúlyra hivatott vízszintes és függélyes tagozatokból pedig nem volt egyszerű a torony magasbátor tömegét szervesen felépíteni. De ennek a nehézségnek is csak Nobile íztelen és vértelen verejtékes hosszú sorozatából (45. ábra) ébredünk tudatára. Péchy, Packh, Hild tornyai könnyedén, természetesen szöknek az ég felé. E tornyoknak egyébként feltűnően egységes jellege is van, s ha a kevés felépült példát kiegészíthetjük a terv-

41. ábra. A ceglédi ref. nagytemplom. (Hildnek a 90-es években átépített alkotása.)

gomi tervein, — próbavállalkozásainak három szemelvényén látjuk (44. ábra). Nobile tervei azonban lendületesség és architektonikus hatás tekintetében határozottan a Packh-féle tervek és Hild későbbi kiegészítései mögött maradnak, s így csak igaz örömmel könyvelhetjük el, hogy a legnagyobb magyar templom építésénél a befolyásos nagymúltú idegennek, minden erőlködése

dosan óvakodnak attól, hogy a különböző jellegű épülettömegeket és tereket egymással kényesebb vonatkozásba hozzák, (tornyokat csak ritkán és félve alkalmaznak), addig a mi nagytemplomainknál úgyszólván kivétel nélkül a kupola és két-torony problémája vetődik fel s ezt még azzal is gazdagítják, hogy az amúgy is bonyolult együtteshez a timpanonnal lezárt oszloprend merev egységét társítják. (43. ábra). Tudjuk, hogy ez a megoldási forma, — mely az építészeti tömegalakításnak talán legnehezebb kérdése, — a renaissance óta kísért és hogy néhány nagyszerű alkotás mellett sok balsikerre is vezetett. (Csak a Szent Péter-templom toronyterveire és a Pantheon-tornyok kiépítésére akarok hivatkozni, mely utóbbit Bernini számfülei elnevezéssel értékelték). Az északi országok barokkjá egymásba áramló tereivel és tömegeivel szinte örömet leli e nehéz csoportosítás fölényes megoldásában, előszeretettel alkalmazza ezt az összellítást, de a klasszicizmus, mely töretlen formákkal és szabatosan körülhatárolt épülettömegekkel dolgozik, óvakodik tőle. Náluk a megoldás e tömegképletét nem az akadémikus megfontolások vetették felszínre, nem a mindent végig próbált építészek becsvágya akarta végső ütőkártya gyanánt kijátszani, hanem az építetők és építészek üdén előretörő alkotásvágya sodorta a megvalósulás színterére, naiv gondtalanságukban nem is törődve a vele járó nehézségekkel, melyeknek talán tudatára sem ébredtek. Csak így magyarázható az a szinte típusá vált egyöntetűség, mely templomainkat jellemzi. Ha emlékezetünkbe idézzük mégegyszer az eddigiekben megismert templomokat, akkor tisztán áll előttünk ez a nálunk általánossá vált tömegképlet. Vác székesegyháza még barokk szellemben formulázza, a debreceni nagytemplomnál a feladat alaprajzi kényszere szüli, de az esztergomi székesegyháznál és az utána következő nagytemplomoknál — a ceglédi, szatmári, ujjpalotai, jolsvai, kassai, stb. neoklasszikus istenházaknál — minden különösebb ok nélkül jelentkezik.

Nem kell tehát külön hangsúlyoznom azt a könnyed, de határozottan jóhiszemű felelőtlenséget, mellyel nálunk a kupola-két-toronyrendszert szinte a székesegyház építés canonjává avatták. Ha közelebbről vizsgáljuk e templomok keletkezését, nyomát sem találjuk a problémával való küzdelemnek. Talán Pietro Nobile, a Bécsben élő svájci származású mester az egyedüli, aki a kupola és két torony összeházasításának megoldásával nehezen birkózik, — miként azt itt bemutatott eszter-

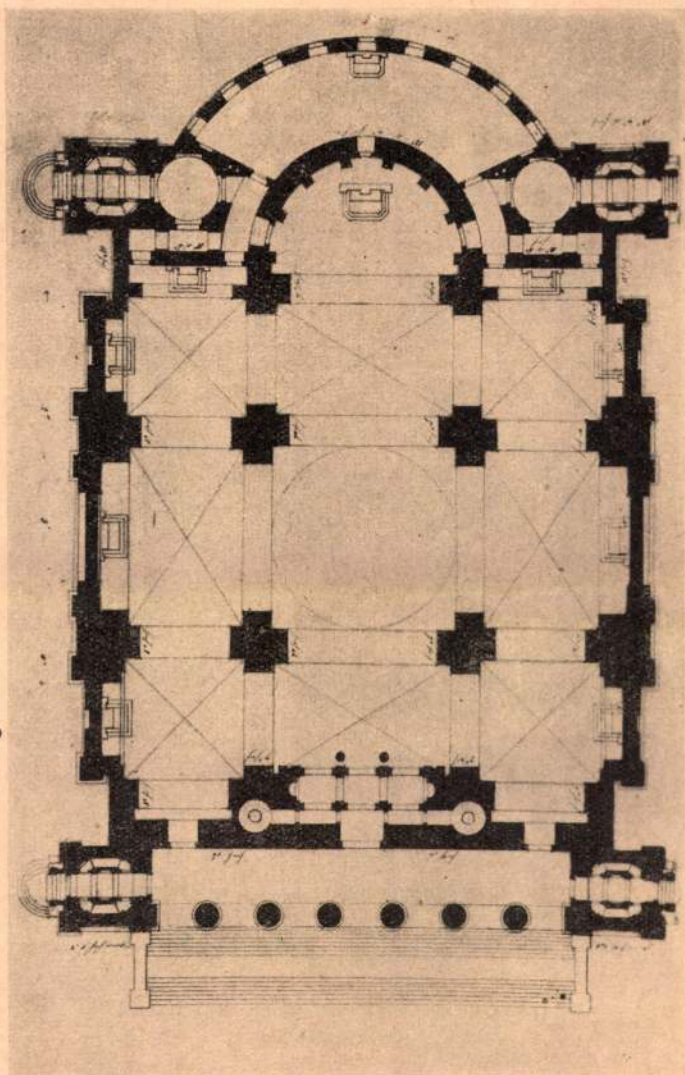

fog bizonyos mérvű provincializmust látni, mint ahogy a colonialstyle legnagyobb kupoláját, a washingtoni parlamentét bombasztikusnak nézi. Lehet, hogy a német kritikus a mi nagytemplomainkban elkésett barokk tömegeket, vagy orientálisan mozgalmas körvonalakat fog kifogásolni. Kifogásai épp oly kevésbé volnának helytállóak, mintha mi Langhans, Klenze, vagy Schinkel mesterműveit akarnók lélek nélküli antik utánzatoknak

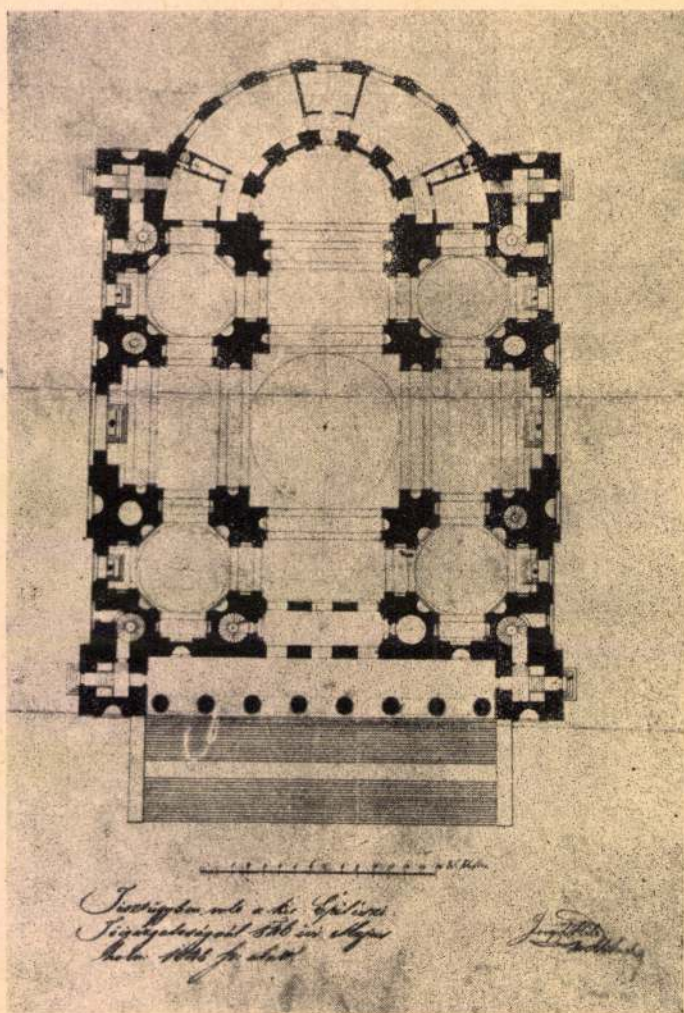
39. ábra. A lipótvárosi plébániatemplom távlati képe
Hild szerint.²⁹

minősíteni. Tény az, hogy a neoklasszicizmus keretén belül a mi templomaink a német és talán francia műveszettel szemben is az ellenkező oldalon (ha nem is végleten) állanak. Bizonyos, hogy míg e korban Európa nyugati országaiban a körvonalak és épület-tömegek legnagyobbmértvű összefoglalására törekse-
nek, (lásd a párisi Pantheont és Madeleine-t, vagy a karlsruhei evangélikus templomot), addig nálunk határozot-
tan erős mozgalmasságot találunk. Míg nyugaton gon-

38. ábra. Hild József redukált terve a lipótvárosi plébániatemplomra.²⁸

37. ábra. Hild József terve a lipótvárosi plébániatemplomra.²⁷

és különleges sajátosságokat minden elfogulatlan bíráló kénytelen lesz elismerni, ha talán más alapra is helyezkedik azok esztétikai megítélésében. A stílus német, vagy francia fogalmazásához képest a mi alkotásainkban a középeurópai iskolázottságú szem talán épp úgy

lan veszteségnek érezzük, hogy e templomból elsikkadt Hild szelleme, mely a tömegek és terek tagozásában látta legfőbb célját, s amely — bár nem lett volna ily pompás — igazabb építészetet adott volna.

*

Szólanom kellene még néhány nagy templomról, melyek származása a klasszicizmusba nyúlik vissza. Helyszúke miatt azonban csak megemlítésükre szorítkozhatom. Így fel kell sorolnom a szatmári püspöki székesegyházat (40. ábra), ezt a jó térhatású, de túl sivár templomot, a Hild által tervezett, de a 90-es évkeben eredeti alakjából teljesen kivetkőztetett ceglédi ref. nagytemplomot (41. ábra), a jolsvai r. k. templomot és Uj-pálota (42. ábra), magyarosan provinciális ízű templomat, azt a sajátos alkotást, melyen a tornyok a kereszt-karok fölött emelkednek.

És ezzel be is fejeztem volna azt a vázlatos képsorozatot, melyet tárgyamról e cikk keretén belül adhatam. Hátra volna még, hogy az elmondottakat összegezzem és rámutassak azokra a vonásokra, melyek a mi viszonyainkra e tekintetben jellemzőknek mondhatók. Mindenekelőtt fontos megjegyezni, hogy az előző századokkal szemben ebben a korban nagy templomaink tervezői kizáróan oly magyar születésű építészek voltak, akik itt és csakis itt alkottak. Ez egyaránt áll Péchyre, Kühnelre, Packhra és Hildre. Továbbmenve azonban úgy tetszik, mintha a bemutatott változatos anyagban alig lehetne helyi karakterisztikumokat és egyező vonásokat találni, annyival kevésbé, mert egy kiforrt részletképzésű, határozottan nemzetközi jellegű építőmodorról van szó, s mert templomaink egymástól sok tekintetben valóban rendkívül elütnek. Hiszen csak az alaprajzokra kell gondolnunk, hogy szembeállítsuk egymással a debreceni harántengelyes kényszermegoldást, az esztergomi elnyújtott görög kereszttel, az egri kupolasoros alaprajzot, a pesti Szent István-templom tiszta centrális kompozíciójával. Vajmi kevés egyező vonásra akadunk.

A magyar műtörténet eddig nem is állapított meg országunkra jellemző ily összefüggéseket. Nehéz is ilyenkor a szigorú tárgyszerűséget megőrizni és a hozánk oly közelálló alkotásokat elfogulatlanul bonckés alá venni, mert sokszor a legszembetűnőbb tulajdonságok maradnak észrevétlenül. De meg vagyok győződve, hogy az általam felsorakoztatott tárgyi összefüggéseket

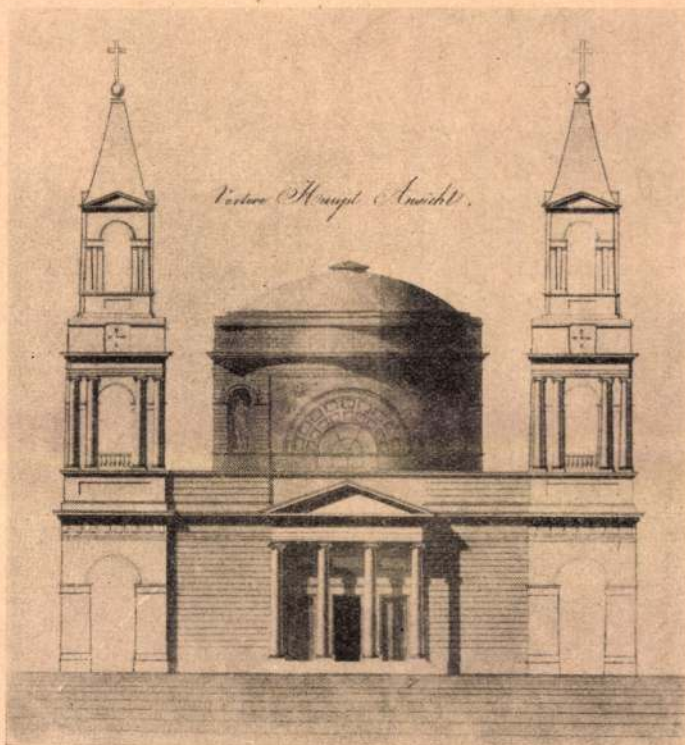
merészen újított, mint amilyen merészen konzervatív volt (erre való elhivatottságának szilárd meggyőződésében) a lipótvárosi Szent István templom klasszikus körvonalainál (39. ábra). Éppen ezért kell Ybl és Kauser munkáját műtörténetünk szemszögéből oly súlyosan elítélnünk. Ybl ugyanis Hild halála és a kupola következő évben történt bedülése után a kiválóan egységes tervet az akkori kor szellemében átalakította. Gazdagabbá, a fővároshoz méltóbbá akarta

36. ábra. Brein Ignác terve a lipótvárosi plébániatemplomra.²⁶

tenni, s e törekvésében Kauser a finoman kidolgozott formákkal, a csiszolt nemes anyagok színeinek pompás ragyogásával még buzgóbbnak mutatkozott. Mindkettő kora felfogásának hódolva, túlzott jelentőséget tulajdonított a díszítő részleteknek. De ha érthető is koruk szellemének szemszögéből, hogy a klasszikus, illetve renaissance építészetből csak részleteket utánóztak és szem elől tévesztették, annak legjellemzőbb tulajdonságát, — a komoly mértékletességet — mégis pótolhatat-

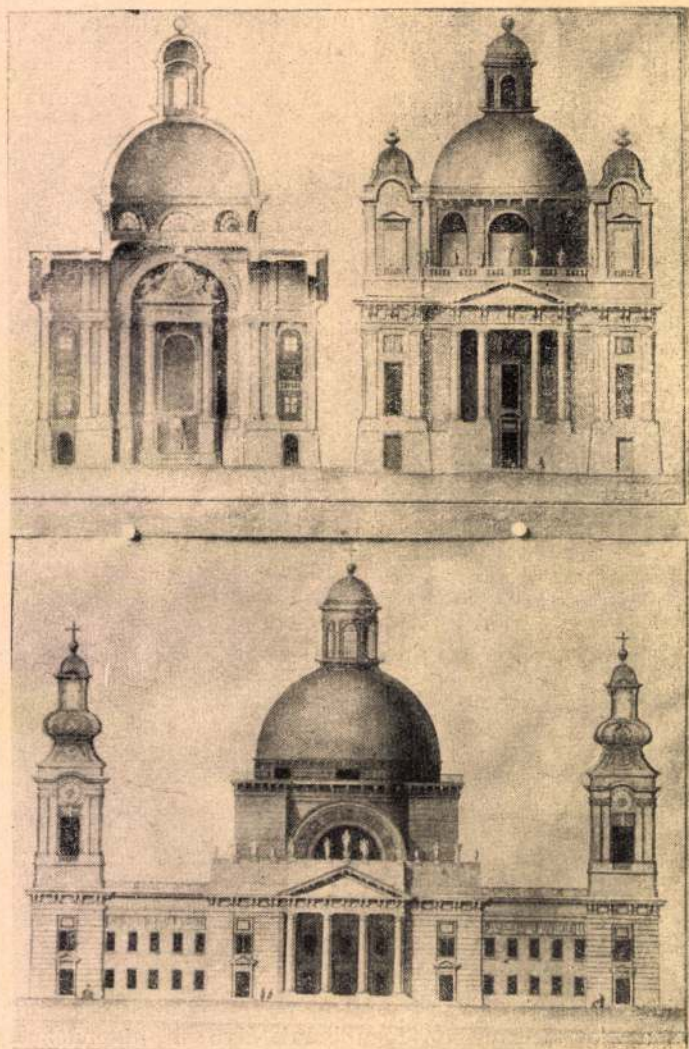
keleti tornyot. Nem foglalkozhatom most sem az építkezés, sem az itt közölt tervek részletes ismertetésével, csak arra a jelentős tényre szeretnék rámutatni, hogy Hild 1850-ben — mikor a templom építése megkezdődött és mikor a romanticizmus térhódítása nyomán szinte maradiságszámba ment az antik szellem és forma-

35. ábra. Kasselik Ferenc terve a lipótvárosi plébániatemplomra.²⁵

kincs szóhozjuttatása, — mily igaz meggyőződéssel tartott ki a klasszicizmusban fogant kristálytisza elgondolása mellett. Érezte, hogy e városrész, melyet a palatinus kor nemes egyszerűségű művészete tett naggyá, nem kaphat olyan templomot, mely mindarra, ami körülötte áll, az avultság bélyegét üti rá. Mikor Hild 20 évvel előbb az egri székesegyház tömegeibe fiatalos lendülettel romantikus mozgalmasságot vitt bele, ugyanolyan

34. ábra. Schwartz József terve a lipótvárosi plébániatemplomra.²⁴

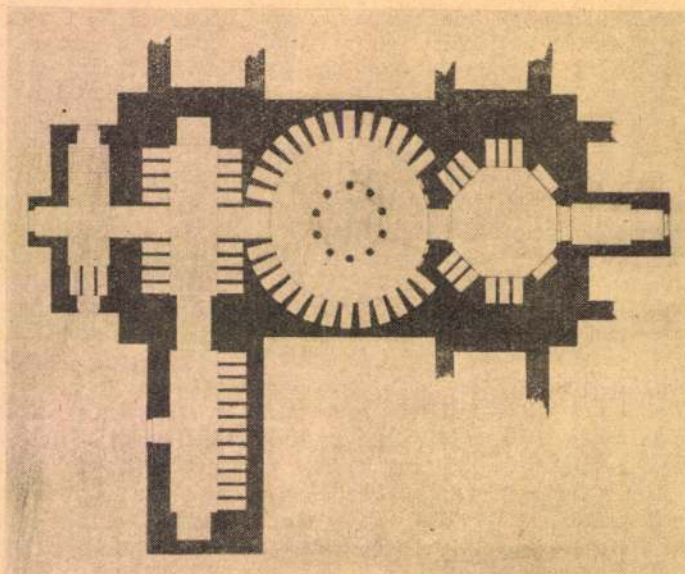
A mult század első feléből származó nagy templomaink közül eredeti hangulatát legkevésbé a budapesti Szent István templom tartotta meg és bár készséggel elismerjük befejezőinek, Ybl Miklósnak és Kauser Józsefnek határozott jóhiszeműséggel párosult ragyogó formakészességét, mégis fölötte sajnálatosnak tartjuk, hogy a József nádor alatt keletkezett Lipótváros főtemploma nem épült fel Hild eredeti elgondolása szerint. A templom történetének általánosan ismert adataihoz keveset akarok csak hozzáfűzni. Helyét az egykori Hetz-amphiteater — mint akkor magyarosan mondták: vad-
 vitaszínház területén Hild János javaslata alapján I. Ferenc rendeletére 1808-ban jelölték ki. Az anyagi eszközök elégtelensége miatt azonban egyelőre csak ideiglenes templom került ide, melyet Zitterbarth János tervezett. Ez is csak 10 év múlva készült el. A közben állandóan folytatott gyűjtés eleinte oly szép eredményeket mutatott fel, hogy a városi tanács 1822-ben már az építés gondolatával foglalkozhatott. Szinte megfoghatatlan, hogy a magistrátus Schwartz József rajztanítót szólította fel a tervek elkészítésére, holott akkor már néhány igen számottevő gyakorlatra visszatekintő mestere volt a városnak. Schwartz itt bemutatott tervében (34. ábra) csak a hozzáfűzött mentegetődzéssel érthetünk egyet, melyben mondja: *minthogy nem vagyok gyakorló építőmester, hanem csak elemi rajztanító, távolról sem hiszem, hogy tökéletes vagy egészen kielégítő munkát készíthetek.* De nem vált az ügy ártalmára az sem, hogy a későbbi tervek közül anyagiak hiányában egy sem valósult meg. Az akkori kor jellemzésére azonban mégis bemutatom Kasselik kissé száraz, léleknélküli, de eléggé egyéni tervét (35. ábra) és Brein Ignác szertelen kupola elgondolását (36. ábra).

1845-ben Hild József megbízásával komolyan megindul a munka. A következő év tavaszán a mester első terve már át is ment a hivatalos fórumok bíráló retor-táin. Nem sokat kifogásolhattak rajta. Az 56 éves Hild komoly, kiforrott gondolatokat vitt elibük. Ezekben már nyomát sem látjuk annak a fiatalos lobogó szertelenségnek, mely az egri székesegyháznál magával ragadta. A Szt. István templom kiegyensúlyozott alaprajza (37. ábra), mint a magyar építészet legszebb centrális terelegondolása bátran állítható Bramante vagy Sangalló Szent Péter terve mellé. Kár, hogy e terv még az építés kezdete előtt, takarékosági okokból kénytelen volt átadni helyét az egyszerűbb megoldásnak (38. ábra), melyről azonfelül még Hild életében lealkudták a két

Iréne-templom kupolája szoros rokonságot tart az egrivel, azt talán nem kell különösebben bizonyítanom. Meglepő, hogy belsejének térhatása (31. ábra) mily közel áll a San Marco belsejéhez. Ha leháтанók mindkettőről a falfelületi kiképzést, díszet és szint, két szinte azonos alakulatú belső teret kapnánk.

Csak röviden utalhatok ezek után az egrri székesegyház városépítészeti jelentőségére, mely egész izoláltan áll e kor sokat kifogásolt megoldásai közt. Helyszüke

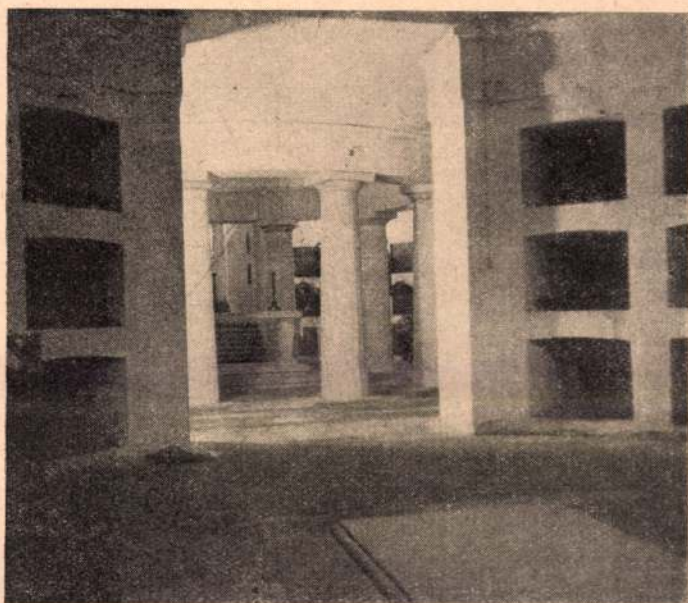

33. ábra. Az egrri székesegyház altemplomának alaprajza.²³

miatt a templom részletes leírásától is el kell tekintenem, amit annyival inkább tehetek, mert eléggé ismert alkotásról van szó. A közfigyelmet azonban legtöbbször elkerüli a templom komor szépségű kriptája, mely Hildnek legtöbb elmélyedést sugárzó alkotása (32. ábra). Nehéz képben visszaadni e funerális áhítattal telt különös tér hatását, mert a fényképezőgép lencséje nem képes átfogni. A keresztház alatt fekvő, három egymásbanyúló, de jellegben egymástól egészen elütő térről a (33. ábra) itt bemutatott alaprajza nyújt tájékoztatást. Lejárója a keresztház oldaláról indul, s a három tér nem a templom főtengelye irányában helyezkedik el, hanem arra merőlegesen.

lomot, melynek tömegei, körvonalai és összhatása a körüljárás minden egyes lépésénél oly változatosan alakulnának át, mint az egrié. Az itt látható mozgalmas silhouette a vasút felől érkező elé rajzolódik a városképbe. továbbmenve a Liceum felől már az emelkedő tér megkapó lezárását csodáljuk, a hatalmas vertikalisztikus homlokzatban, melynek határozottan előnyére válik, hogy elmaradtak mellőle a Packh tervéhez hasonló szárny-

32. ábra. Az egri székesegyház altemplomának középső tere.

kolonádok. Bizonyára még az egriek nagyrésze számára is meglepetéssel szolgálna, ha a hátsó homlokzatot, — Hild e forrongó művének leghiggadtabb részét — alaposabban szemügyre vennék.

Csak két irányból felvett képet mutattam be, de már ezekből is látjuk, hogy Hild mily szuverénül kezeli, gyurja és formálja tömegeit. Tektonikus elemeinek szókincse a klasszicizmus hivatalos szótárából való, de azok csoportosításában függetleníti magát minden kötöttségtől és szinte romantikus szabadságra törekvéssel a legegyénibbet alkotja. Önkényében odáig megy, hogy az antik elemekből felépülő művét egy egész lapos tisztára bizánci kupolával meri lezárni, — mert hogy a konstantinápolyi

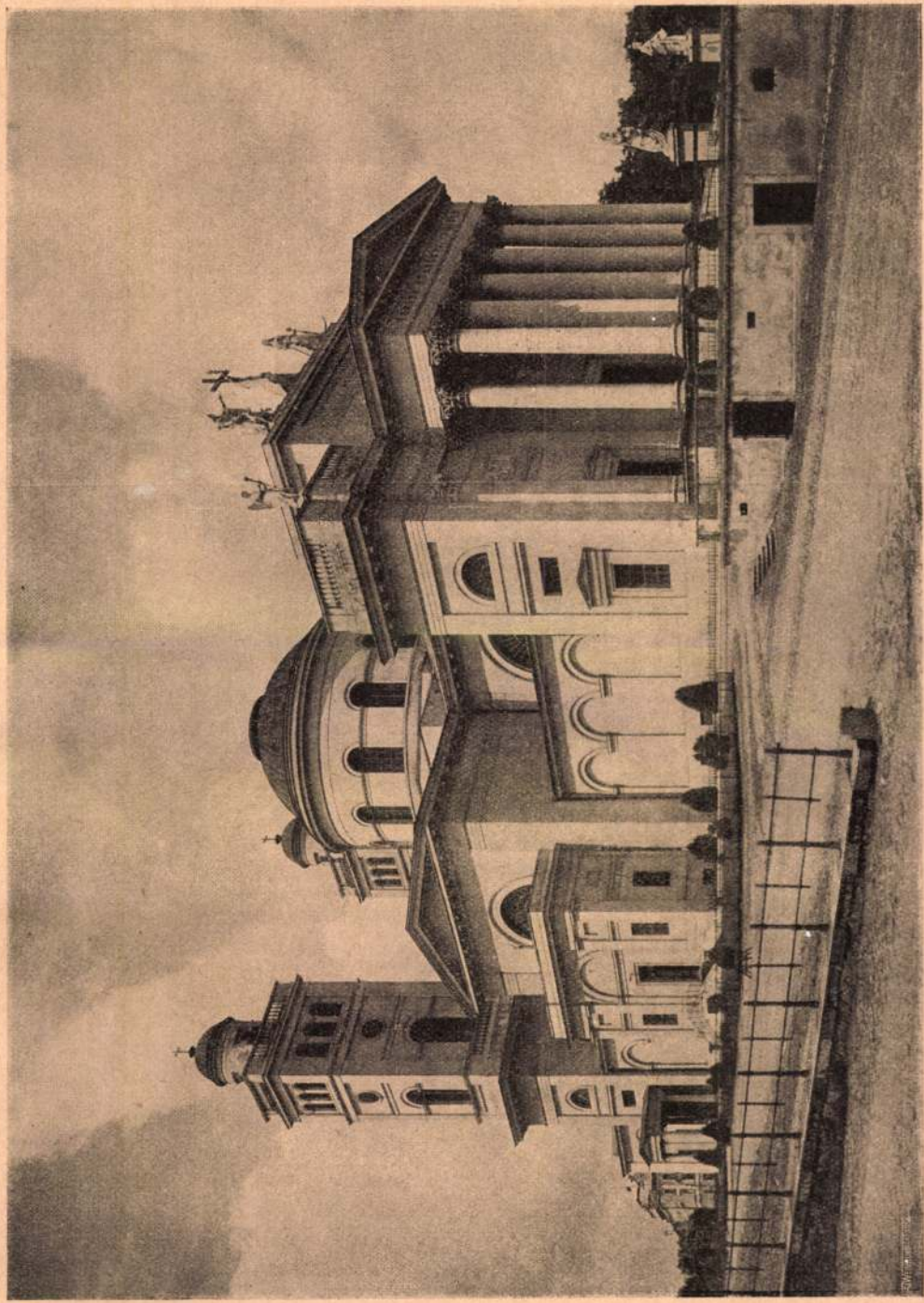

31. ábra. Az egri székesegyház belső lát képe.

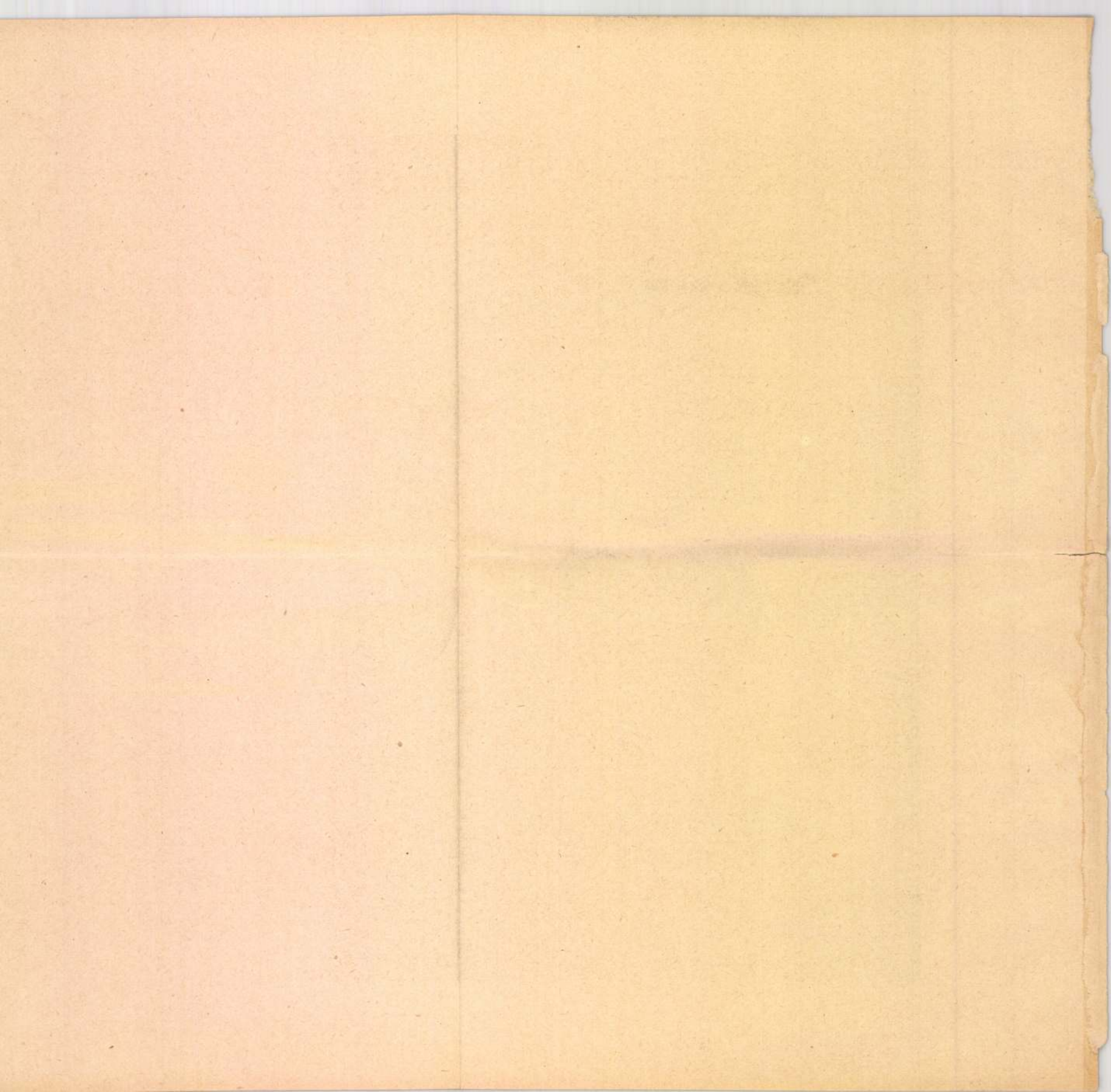
hogy ez az antiknak szolgáló utánpótlás. Egy hallatlanul merész, különös elgondolás előtt állunk, amelynél hamarjában talán azt sem tudnók eldönteni, hogy kubisztikus tömegeinek darabos egymásra tornyosításával nem áll e közelebb a jelenhez, mint a múltéhoz. Az bizonyos, hogy nemcsak nálunk, de egész Európában alig találunk temp-

30. ábra. Az egeri székesegyház oldalhomlokzati látképe.

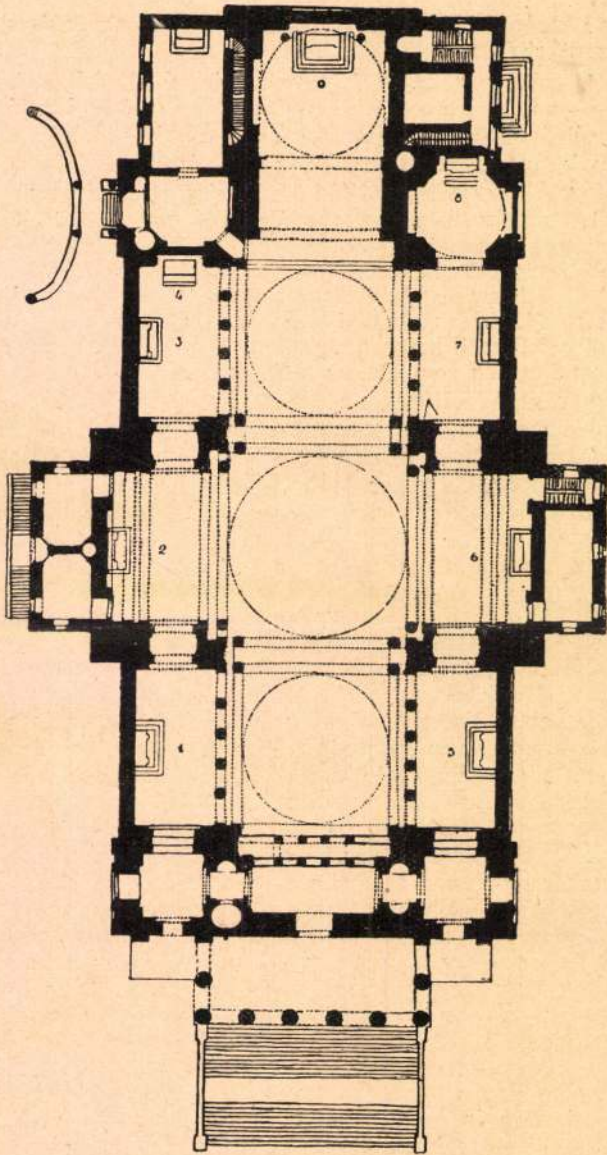

lokatában kifogásolták a profán jelleget, mely — bár akkor európaszerte általánossá vált — nálunk határozott visszautasítással találkozott.

A székesegyház Hild terve szerint épült fel. E tervben — amennyire a hiányos adatokból megállapítható — úgyszólván Hild első gondolatának papírravetését kell látnunk, mely a későbbiekben is alig változott. Sajátságos alkotás. Alaprajzának áttekinthető tiszta rendszere (29. ábra), pompás térhatása, homlokzati monumentálitása, szakgatott tömegei úgyszólván egyenként vetik fel a legnehezebb problémákat az elemzés számára. Nem mulasztatom el, hogy legalább a legszembetűnőbbekre rá ne mutassak. Már az alaprajzban kiütözik az az egész épületre jellemző kompromisszum, mely Hildet e művénél a klasszikus és romantikus felfogás közti úton vezeti. Noha rögtön feltűnik, az építető személye nélkül ki sem merném mondani azt a nagyon is különösnek látszó megállapításon, hogy ez az alaprajz mennyire a San Marco hatása alatt áll. Pyrker János 7 éves velencei patriarkasága azonban nagyon valószínűvé teszi, hogy ez az összefüggés az ő befolyására könyvelhető el. Az itt bemutatott kép tisztán mutatja, hogy a San Marco alaprajza — ha elhagyjuk belőle azt, ami a belső térhatásban nem érvényesül, vagy későbbi toldás, — szinte azonos az egriével. Bár első pillanatra meglepő e távoli összefüggés, mégsem áll teljesen elszigetelten. Tudjuk, hogy Souflot párisi Pantheonjának alaprajza is bizánci hatásra visszavezethető kupolarendszerből alakul, sőt a XIX. század is produkált kupolasoros alaprajzot Vignon Madeleine templomában. Míg azonban a külföld e példáinál a belső térhatás érdekében alkalmazott kupolasor a külső tömegben és képen nem érvényesül, sőt mint a párisi Madeleine-nél látjuk azzal a lehető legélesebb ellentétben áll, addig Hildnek meg van a bátorsága ahhoz, hogy az előkelően higgadt és feszélyező klasszicizáló kifejezés mód mellett is őszintén és tárgyyszerűen mutassa kifelé a belső tér tagozását és ezzel oly mozgalmas — szinte bizantinikus hatású — tömeget adjon, amilyent e korban, ha az egri székesegyház meg nem épül, el sem képzelhattünk volna. Figyeljük csak meg e tömegeket. Szándékosan illusztrálom őket e kissé alexponált képpel (30. ábra), mely a részleteket elnyeli. Ez talán jobban mutatja, hogy az itt egymás elé, fölé és mellé dobott szinte mértani testeknek mondható épületrészek mennyire más tömeghatást nyújtanak, mint bármely más kor és stílus. Alig hiszem, hogy ellentmondana nekem valaki, ha azt állítom, hogy e nagyszerű alkotásra mindent inkább rá lehet fogni mint azt,

29. ábra. Az egri székesegyház alaprajza Hild terve szerint.

VIII. KER. JAVASZMEZŐ UTCZA 22/a.
saját házában.

SZOBRÁSZ VÖGERLÁLAJOS BUDAPESTEN

MŰKÖHOMLOKZATOK KÉSZÍTÉSE

SAJÁT LEGJOBBAN BEVÁLT MŰSZEREM SZERINT, AVALÓDI KÖTŐL MEG NEM KULÖNBÖZTETHETŐ.

Mütermemben külső és belső díszítési munkák
GIPSZBŐL, KÖBŐL, MŰ-KÖBŐL
ÉS TERRACOTTABŐL
minden stílusban kifogástalanul előállítanak.

LEGMESSZEBB MENŐ JÓTÁLLÁS
TELEFON 50-21

non kép Tha n Mór kartonja után készült. a kisebb képek pedig Székely Bertalan művei. Ezek is Velencében rakattak mozaikba. A főkapu márvány mellszobra, mely Szt-István ábrázolja. Senyei munkája. A külső tympanon szobordísz és az evangelisták nagy kőszobrai a kupolán még az öreg Feszler művei.

A templom két tornyában összesen 7 harang van elhelyezve, melyek közül 4 darab Walsér Ferenc öntödéből került ki, a többi régebbi ajándék.

A mű tehát, melyen egy fél évszázad alatt legjelesebb művészeink és iparosaink dolgoztak, készen áll. Csak egy hiányzik még hozzá: térség, melyről élvezhető volna. Szerencsétlen elhelyezésén segíteni nem lehet már de talán az előtte levő térnek kiszélesítése által, a mi már tervbe vétetett, némileg ezen is segítve lesz. Környékének helyes megoldása most már az utódok kegyeletes feladata.

*

Meg kell még említenünk az iparosokat, kik e nagy munkán közreműködtek. Az építés vezetői voltak: 1885-ig Voigt Henrik, 1879-80-ig Jakabffy Ferenc, 1880-tól az építés befejezéséig Sturm Ferenc.

*

Az építési munkákat és szállításokat a következők eszközölték:

A föld-, kőműves- és elhelyező munkákat:

Jäger Pál †, Kretschmár Béla † és Baltzer József főpallérok vezetése alatt házilag végezték.

A kőfaragó munkák szállítását:

Kelndorfer József †, a külső talapzatot, Kausér János †, a félkörű nagy ablakok ivköveit, Zach József †, a külső falborítékot, Schacher Antal †, a gránit lépcsőfokokat, Harti János †, az első kupolaborítékot, Slavek Vince, később Ney Ede az új főpárkányt, új kupoladobot, új toronyborítékot és a terasse mellvédfalát.

Hauszmann Sándor a főkapu és mellékajtók márványborítását és a keresztelőkutat.

Ifj. Seenger Béla †, a templom fő- és mellékoltárainak, szószéknek, a 3 fülkének építményét és márvány-talajozását, az orgonakórus mellvédfalát és a lavabót a sekrestyében.

„Kiefer-társulat“ Oberalm: a szószék, az orgonakórus alatti oszlopokat, a sekrestye oltárát, a keleti mellékajtók és szentély ajtókat borítását.

Az ács munkákat:

Gregersen G. a belső I. főállványt. Neuschloss Károly és fia a belső II. és III., a kupola, valamint a tornyok külső állványait és a nagy kupola faborítását.

A vasszerkezeteket és a bádgos munkákat:

Schlick-féle gyár r.-t.

Az asztalos munkákat:

Michl Alajos utóda, cégtulajdonos Piringer Lajos a fő- és mellékbejárati ajtókat és szélfogókat.

Thék Endre a sekrestye bejárati ajtóit.

Lingl Károly és fia a temp-

lom padokat, imazsámolyokat, székeket és a sekrestye butorait.

Csepreghy János és fia az orgona szekrényt.

Csóka S. Gusztáv a szószék hangvetőjét és ajtóit, gyöntató székeket és a misekönyv tartókat.

A lakatos munkákat:

Jungfer Gyula az összes vasablakok, lépcsőkoriátok és az összes ajtók felvasalását.

Márton Lajos és fia, Pozsony a nagy előcsarnokot elzáró vasrácszatot.

A horganyöntvényeket:

Schlick-féle gyár r.-t. a 4 evangelista fülkeszobrot a nagy kupoladob külsején, 4 fülkeszobrot a belső kupoladobban, az összes pillér- és oszlopfejeket a fő- és kereszthajóban, a sarokszobrokat a mellékkápolnák ivpárkányai fölött és a főhomlokzat oromzatán elhelyezett szoborcsoportot.

A vasöntvényeket:

Öttl Antal a kandalábereket és a posztament feldíszeket a terasse mellvéd falán.

Az összes műmárványozási munkákat:

Detoma Antal.

Az összes díszítési- festő- és aranyozási munkákat:

Scholtz Róbert és utódai Steinhäusl és Kölber.

A díszítési szobrászmunkákat:

Kramasch Vince † 1868. előtti munkákat

Dittmann Kelemen † a külső főpárkányon és a templom külsejét ábrázoló főszmintát, Ybl tervei szerint.

Marchenke Vilmos a templom külsején és a szentély kupola boltozatán.

Schrödl Emil a kupola boltozati felületéhez és a dongaboltozatokhoz tartozó főszmintákat, valamint a nagy előcsarnok műkő díszítvényeit.

Szabó Antal a templom belsejét ábrázoló főszmintát Kausér tervei szerint; a belső nagy kupolában, a kupoladobban, a fő- és kereszthajóban, a mellékkápolnában, a főkapun és a mellékajtókon előforduló kőfaragásokat és az összes belső díszítvényekhez, bronzmunkákhoz és márványmunkákhoz, asztalosmunkákhoz szükséges díszítési főszmintákat.

A bronzmunkák előállításához szükséges mintákat még: Gratzl Gottlieb, Gruzl Ferenc és Ney Simon is készítették.

Az üveges és üvegfestő munkákat.

Róth Miksa.

A zománcos mozaik munkákat:

Salviati és Jesurum és Róth Miksa.

A bronzmunkákat:

Páder Nándor két csillárt a sekrestyében. Schlick-féle gyár r.-t. a főoltár, a 6 mellékoltár, szószék, mellékbejárati ajtókon és 3 kupolapillérfülké építményén előforduló összes bronzdíszítvényeket, csillárokat, kandalábereket és falikarokat a szentélyben és az előcsarnokban.

Magyar fé m- és lámpa ár u- gyár r.-t. a falikarokat a 4 mellékkápolnában, 2 drb. örökfénylámpát a keresztoltárnál, 2 kandelábert a Mária-oltárnál és 4 kandelábert az orgona-mellvéd falon.

Zellerin-féle gyár r.-t. 12 nagy falikart a fő- és kereszthajóban, 4 falicsengőt, 12 apostoli keresztet és a főkapu bronzdíszítvényeit.

Jungfer Gyula a 2 kriptaajtót.

Ifj. Herpka Károly oltárgyertyatartókat, feszületeket, canontáblákat és a tabernaculum-ajtókat.

Brems Varain a sekrestye-oltár összes bronzdíszítvényeit.

Englisch Vitus misekönyvtartókat a sekrestye-oltárhoz.

A villamos vezetékeket:

Magyar villamosági r.-t. a sekrestyében.

Budapesti általános villamosági r.-t. a templomban.

Az alacsony nyomású gőzfűtést:

Keller József. †

A vízvezetékeket:

Knuth Károly és Fort Oszkár és társa.

Az óraműves-munkákat:

Lechner József és Kulicska Antal.

A „stallum“ (püspöki széket a menyezettel):

Butorcsarnok és hitelszövetkezet.

A kárpitosmunkákat:

Zámbovszky és Peterka.

A szőnyeget:

Haasz Fülöp és fiai és a „Szőnyegház“ r.-t.

Kerám-burkolatot a terasse-kocsitján:

Magyar kerámiaigyar r.-t.

Aszfalt-burkolatot a terasse járdáin:

Magyar aszfalt r.-t.

A villamhárítókat:

Zaubauer Ferenc.

Süss Hermann és társa.

Az ezüst-munkákat:

Ifj. Herpka Károly 1 drb ciboriumot és a hordozható menyézet ezüst-munkáját, 1 drb. püspökbotot.

Az aranyhímzéseket:

Kondert Mária a hordozható menyézetet.

A Magyar Mérnök- és Építészegyletből.

Műszaki témákkal dúsan megrakott asztal körül ültek ma az építész-szakosztály ülésének szokott számu látogatói. Különös véletlen hozott szőnyegre olyan kérdéseket, a melyek megvitatása rendkívül érdekességet kölcsönözött ez ülésnek. Ugy éreztük ma ott magunkat, mintha frissítő szellő lengedezne, mintha egy új korszak hajnala viradna, a nemzeti önértzet zamatával fűszerezett munka korszaka. Nem akarjuk — és lehetetlen is volna — ezzel kicsinyelni a M. M. E. E. eddigi működését, de konstatálnunk kell, hogy kivált a fiatal generatio

Herceg Esterházy agyagárugyára Csáván

szállítja a legmodernebb kiállítású és legjobb minőségű

cserépkályhákat, kandallókat, asztaltűzhelyeket,

kerti diszcedényeket, díszítési tárgyakat, továbbá kőanyag csatorna-, kémény- és szellőztető csöveket.

Arjegyék és költségvetésekkel díjmentesen szolgál a vezérképviselőség és főraktár:

KOVÁCS és SZALAI

BUDAPEST,
VII., Rózsa-utca 45. sz. (saját ház.)

TELEFON 337.

valami nagy nyomás hangulatát érezte ülni az egylet eddigi munkásságán. Mindenki előtt világos, hogy a váratlan és rég óhajtott politikai fordulat eredménye ez. Szomorú, de való, hogy minden oly nagyszabású kérdésnél, minők a magyar ipar ügye, a védvám kérdése, a műszaki kamara stb. az egylet politikai téren angazsált vezetői e legelső műszaki testületünkben felmerült akciókat mintegy elnyomni igyekeztek s mindenkor sikerült az ily természetű témákat elodázni s lassan a napirendről leszoritani.

A napirend első tárgya Sándy Gyula előterjesztése volt az iparoktatás-reformja ügyében kiküldött bizottság javaslatáról. Ez hála Istennek nem olyan kérdés, a minőkről fent szóltunk. A hozzászólások azonban a M. M. E. E. eddigi vélemény nyújtási gyakorlatát érintették, ez pedig összefügg az említett működésmóddal. Az előadó ugyanis azt állította, hogy ehhez a kérdéshez a szakosztálynak hozzászólása nincs, mert eddig is úgy volt gyakorlatban, hogy az egylet hozzáintézett kérdésekre szakvéleményt nem ad, hanem megbíz valakit, vagy többeket, kik saját egyéni véleményüket közlik azután a kérdezőkkel. Szerencsére a kiküldött bizottság javaslata annyira kivihetetlen volt, hogy Alpar és Czákó Adolf abbeli véleményüknek adtak kifejezést, hogy igenis, ily nagy horderejű kérdésben, kivált ha pl. mint a jelen esetben is valamely minisztérium fordul az egylethez szakvéleményért, az egyletnek, mint olyannak kell véleményét adnia, mert ha soha elvből állást semmi közérdekű ügyben nem foglal, a közvélemény szemében, mint erkölcsi testület tekintélye a nullára redukálódik.

Ezzel tehát meg van törve a jég. Lesz még hasonló fontos — esetleg kényes — ügy nem egy a szakosztály plenuma előtt, jó lesz akkor erre, mint precedensre hivatkozhatni. Magához a tárgyhöz, melyet rendkívül érdekes vita tárgyává tettek, most nem szólunk, mert a szakosztály Somló indítványára úgy határozott, hogy a fontos javaslatot elnyomatja és tárgyalás végett a plenum kinyeljeszi.

Hütl Dezső jegyző az egyleti pályázatok kiírásának témáit olvasta fel, melyeket a működő-bizottság javasolt, hogy a szakosztályok azokból válasszanak. Célszerű, ha oly témák iratnak ki, melyek megvalósítása lépten-nyomon aktuális, s így a pályázat eredménye jó szolgálatot tehet, nemcsak a pályanyertesnek, hanem esetleg annak, a ki hasonló témát a gyakorlatban megvalósítani hivatva van. Kivált a műszaki hivataloknak. Azért igen célszerű volt a kispályázat témájául egy kis vasuti állomás épületét választani, mert így — reméljük — ráterelődik a figyelem illetékes helyen arra a körülményre, hogy mily művészetlenül emelik nálunk ezeket az állomás felvételi, stb. épületeket. Az Ybl-pályázatra egy templom falához illesztendő kereszt megoldásának hangulatos feladatát választották.

Schulek János az évkönyvet óhajtja az egylet tagjainak az egylet kebelében pályázatokon elért sikereikről szóló tudósítással kiegészíteni, indítványát Czákó megtoldta azon óhajával, hogy az évkönyvbe az egylet pénzalapjairól szóló tájékoztató ismertetést is szerkesszenek bele. Óhajandó egyébként, hogy az egylet évkönyve a száraz adminisztratív adatokon kívül műszaki életünk kimagasló eseményeivel is foglalkozzék s a külföldi szakegyletek évkönyveivel hasonlóan némi műszaki tartalommal is bírjon.

Törny Emil a tervpályázati szabályzat

és az építési munkák díjtáblázatának revideálása ügyében szólal fel, mint a működő-bizottság tagja, hogy kivonja magát az esetleges támadások alól. Tényleg a működő-bizottság nem teljesíti feladatát. Alig végeznek valamit, holott oly nagy a munkatér és az anyag. Helyeseljük az elnöklő Hauszmann mester véleményét, hogy a működő-bizottság tagjaira nagy teher hármlik ezáltal, s így nem méltányos az elítéltetésök, de mégis, itt tenni kell valamit, mert elvégre fontos kérdések vannak szónyegen, melyek kidolgozását nem lehet erre és arra való tekintetből hónapokig, sőt esztendőig elvonsozni. Vannak tagjai az egyletnek, kivált a fiatalok között, a kik ambícióval s lelkiük egész hevével intéznek vagy szem-melláthatólag akarnak intézni némely feladatot, tessék ezek kezébe adni a munkát, ezeknek tért nyújtani a működésre.

Most következtek a folyó ügyek. Nagy Virgil főlemlti a bécsi $\frac{1}{3}$ nagyságú vasbeton színházmodell tűzpróbáját, melynek tanulságai minden műszaki embert érdekelnek. Az egylet azonban, dacára hogy az egész monarchia és a szomszéd államok műszaki egyletei meghívtak hozzá, ez érdekes és előreláthatólag tanulságos tűzpróba-hoz a bécsi mérnök és építészegylettől meghívást nem kapott. Hauszmann arra figyelmezteti a szakosztályokat, hogy ez a mellőzés nem először történik. Semhidt szobrának leleplezési ünnepé alkalomával hasonló elbánásban részesültünk. Véleményünk szerint, ha nem tudnók, hogy más érdekelt magyar testületek meghívtak, politikai tüntetésnek minősíthetők ez eljárás, így azonban nem tudjuk mire magyarázni. Úgy látszik, bécsi kollegáink a kolozsvári színház ügyében elfoglalt ismert állásfoglalásunkért neheztelnek. Pedig — szegyen, de igaz, — ott mi huzzuk a rövidebbet. A szakosztály véleménye, ha hivatalosan természetesen nem is nyilvánult, úgy alakult ki, hogy a tűzpróba megtekintése érdekünkben állana. Úgy tudjuk van is reá vállalkozó, ki saját intencióiból fogja azt megtekinteni, s a látottak eredményéről be fog számolni majd a száműzött egyesületnek.

Az ülés legérdekesebb pontja következett ezután. Meginterpellálták a minap lapunkban leközölt Kopecek-féle indítványt, az egyletnek a magyar iparpártolás ügyében teendő lépéseiről, hogy vajjon minő sorsa lesz a tartólatólag e fontos javaslatnak. Halával tartozunk ezuttal Hütl jegyző akaratlan, vagy tán meggondolatlan kijelentésének, hogy az ő impressziói szerint bizony a választmány többségének hangulata, dacára, hogy végül a javaslat mellett foglalt állást, általában lekiesinylő volt. Halával vagyunk iránta azért, mert ezáltal az önézetében és hazafiúi érzésében méltán sértett Kopecek-ből oly kifakadást váltott ki, a melyet a szakosztály többsége hatalmas tapsviharral jutalmazott. Sokaknak szája ize szerint beszélt Kopecek mikor kijelentette, hogy oly férfiak, kik e témával való foglalkozást kicsinyesnek tartják, nem méltók rá, hogy az egyletben vezető szerepet játszanak.

Ezzel a kijelentésével talán megindította azt a hógolyócskát, mely lavinává növe fogja utjából elsöpörni azokat, kik a mérnök egylet munkásságát politikai szinterről igazgatják. Meg nem engedhető a jövőben, hogy az egylet elnöke oly férfiu legyen, kit politikai kulisszák mögött rángatnak, s esetleg pusztán pártpolitikai érdekek által vezérelt véleményének, viselt, vagy egykor viselt közhivatala folytán nyert tekintélyének súlyával

presszionálva elnyomja vagy irányítsa egyetlen nagy műszaki testületünknek szakvéleményé oly kérdésekben, melyek véletlenül a nap politikai kérdéseket is érintik. Nem szabad továbbá, hogy egyesületünk tekintélyének rovására, a közvélemény előtt való diszkreditálására olyan eset megismétlődhessek, mint pl. épen a fent érintett kolozsvári színház ügye, mely szerint az egylet elnöke bent ülön egy kabinetben, melyhez egy az egész műszaki kart megszegyenítő eljárás orvoslása ügyében memorandumot nyújtanak, s azt mégis annak nemes intenciói ellenére intézik el. Az egylet pedig hódol nagyállású elnökének további bizalommal, hogy kevéssel rá a magyar iparpártolás ügyében tett hazafias javaslatára egy mosolyt lásson megjelenni kegyelmes ajkain.

Megemlítjük e helyen, hogy állítólag, az elnök részére az egylet mérnöki karának bizalmát az alföld csatornázásának kérdésében elfoglalt ismeretes álláspontja biztosítja. Erre csak az a megjegyzésünk, hogy szomorú közallapotainkra, ha egy ily óriási horderejű kérdés egy ember esetleg megsértett hiusága folytán veszélyeztetve van, vagy épen hajótörést szenvedhet.

Az ováció, melyben Kopecek részesült, azt mutatja, hogy az egylet tagjai közül sokan óhajtják, hogy az egylet vezetése a jövőben oly férfiak kezében legyen, kiknek vezetése alatt az egylet, mint erkölcsi testület a magyar műszaki kar nemzeti szellemétől áthatott működésének irányításában tekintélyének egész súlyával vezérszerepet játszon.

Jablonszky szólalt fel ezután s felhívta a szakosztály figyelmét a főváros azon nem szokatlan barbár eljárására, hogy a Szerb-utca nivójának emelésével a régi Pest kevés emlékeinek egyik legkedvesebbjét, a szerb hitközség kerijének esinos barok kapuzatát derékig eltömté. Mihályfi említi, hogy az érdekelték a kapu megmentését célzó lépéseikre nem reflektáltak, a mit itt szomorúan kell tudomásul vennünk. Nem egyszer szellőztük lapunkban a régi Pest emlékeivel szemben viselt indolens viselkedést. De talán ez esetben Bogdanovits püspöknél teendő lépéseknek volna eredményök.

A szakosztály végül jegyzőkönyvébe iktatta a napokban felszentelt Szt. István temploma alkotóinak, Hildnek, Yblnek és Kusér Józsefnek érdemeit.

L—r.

Magánépítési engedélyek Budapesten.

A fővárosi magánépítési albizottság 1905. november hó 20-án Kun Gyula tanácsnok elnökte mellett a következők részére hozta javaslatba az építési engedély kiadását: a) nagyobb és kisebb építkezésekre: 214052. Náray Szabó Sándorné (IX., Lónyay-utca 17.) az I., Orlay-ut 31 | 5 hrszám a'atti egy emeletes nyaraló, ép. Balogh Kálmán — 214874. özv. Bardanu Károlyné (X., Zalan-utca 2239 | a hrszám) ugyanott földszintes ház és kerítésfal, ép. Goldberg Simon — 217841. Korányi Béla (VI., Sziv-utca 64.) az V., Véső-utca 1411 hrszám alatti földszintes ház, ép. m. bej. — 216956. Guttman Fülöp nevében Roth Dezső építész (VII., Almássy-tér 8.) a VI., Béke-utca 65. szám alatti földszintes ház, 215342. Náthán Oszkár (VII., Telep-utca 42.) ugyanott gyári épület, ép. m. Villányi János — 213114. Nagy Mihály (IX., Ranolder-utca 19.) ugyanott műhely és kerítés, ép. Kudelka Jakab — 215358. Fischer Bernát (VIII., Práter-utca 74.) az IV., Vámház-körut 221

SZAB. PARAFAKŐ

SZIGETELŐ ANYAG.

SHEDETETŐK,

FACEMENTTETŐK, MANSARDTETŐK.

HIDEG és VÉkony FALAK BURKOLÁSA.

KÖNNYŰ HANGFOGÓ VÁLASZFALAK,

HŰTŐK, JÉGVERMEK, SÖRRAKTÁRAK,

BORPINCÉK SZIGETELÉSE.

PADLÓ SZIGETELÉS NEDVESSÉG ELLEN,
GŐZ, MELEG, HIDEG VIZVEZETÉKEK és KÉ-
SZŰLÉKEK SZIGETELÉSE.

TULKEVITETT VEZETÉKEK SZIGETELÉSE

SZAB.

„THERMALIT“ ANYAGGAL.

SZABADALMAZOTT

PARAFAKÖGYÁR

RÉSZÉNYTÁRSASÁG

EZELŐTT

Kleiner és Bokmayer

Igazgatóság: VIII., József-körút 2.

TELEFON: 60-33.

GYÁR: KÖBÁNYA.

MŰSZAKI IRODA:

GABOS OSZKÁR építész,

VIII., RÖKK SZILÁRD-U. 3.

TELEFON 89-65.

HŰTŐ BERENDEZÉSEK,

FÖLDFELETTI

JÉGVERMEK, HŰTŐK, BORPINCÉK

HANG és HŐSZIGETELŐ PARAFAKÖ-

SZERKEZETEK,

VAS- és FAVÁZAS PARAFAKÖ

RENDSZERŰ ÉPÍTKEZÉSEK,

TRANSPORTÁBILIS ÉPÜLETEK TER-

VEZÉSE.

utánzatot festeni nem szokás. De a mi még inkább nehezítette helyzetemet az volt, hogy a bizottmány tudára ébredvén a fent emondottaknak, egy egységes belső díszítési tervet kívánt. Álláspontját ebben azzal kívánta jelezni, „hogy a kivitel egyszerű, de izléses legyen“ de mondhatni ugyanazon lehelettel azon óhaját is nyilvánította, miképpen a székesfőváros közönségének haladó és fejlődő izlésével és műérzékével is számot tartsak.

Képzeltető mily kiellen összeütközésre nyújtott alkalmat az ily ingatag bázison nyugvó programnak végrehajtása. Egészben pedig választanom kellett művezetőségem atvételénél: a bazilikát mint egy arányokban jobban conditionált fővárosi plébánia templomot bevégezni, avagy pedig egy, a mint az jelenlegi kivitelében látható.

Ideiglenes megbízatásom napján 6 heti tanulmányutra indultam Olaszországba, hogy ezen az olasz renaissance stýben contemplált művet, friss impresszióm hatása alatt minél tökéletesebben folytathassam. Hazatértemkor legyőzve és nem törődve az ellenem távollétében szőtt intrikákkal, hozzáfogtam a nagy munkához.

Először is tehát olaszországi utam eredményeül egy színes vázlatot készítettem mely a templom belső kiképzését Ybl színvázlatától teljesen elütő hangulatban tüntette fel. Költségvetésem e terv alapján 1,300.000 frt. volt, a mi a bizottságban óriási consternációt idézett elő. Nem értették meg, nem tudták elképzelni, hogy mi kerül rajta annyiba. Természetesen redukálták az összeget 1 millióra, keresztül-kasul, jobb érzék és az összhang megővése nélkül törölve belőle tételeket. Ily megcsontított programmal és költségvetéssel természetesen nem foghattam az építéshez, tehát elhatároztam, hogy modellben fogom bemutatni tervemet. A bizottság jóváhagyásával tényleg egy nagy gypsmodellt készítettem, mely az 1896-iki millenniumi kiállításra ki is volt állítva. Ezt bemutatva a bizottságnak, végre megértettem velök, mire fordítanám ama horribilisnak tartott összegeket. Ekkor azonban még számos más akadályt kellett leküzdenem. Elismeréssel tartozom Liphay Béla báró és Ráth György uraknak, hogy buzgóságuk révén sikerült a bizottságot rávenni, álljanak el attól a szándéktól, hogy a mű-márványfelületeket olajfestéssel utánozzuk, mert ez volt a bizottságban javasolt ama olcsóbb kivitelek egyike. Terveimen a mosaikképeknek eleinte kék alapot adtam, nehogy igen drága legyen az arany háttér, ennek arannyá változtatását is csak később, lépésről-lépésre sikerült kicsalni, a fölöttem Damokles-kardként fenyegető bizottsági határozatok eredményétől függőleg; emellett azonban minden hatásért kezességet is kellett vállalnom. Valóban egy egész hadjárat volt e nagy építkezés, s ha figyelembe vesszük, a folytonosan felmerült pénzügyi akadályokat, senki sem fog csodálkozni azon, hogy e mű építésének lassúsága szinte közmondásossá vált. De ma már a templom mégis készen áll s szerénység nélkül mondhatom a mi szegényes körülményeink mellett is össz-

hangzatos kivitelében sokszorosan felülmultuk Berlint az ő új Domjával, melyre a német fejedelem határt nem ismerő bőkezűséggel szórta a milliókat. Azért is mondhatom hadjáratához hasonlóan az építkezést, mert midőn a modellem alapján elfogadták végre ama horribilesnek mondott költségvetést, újabb veszedelem szakadt reám. Az autonom és saját hatáskörén belül gyorsan működő bizottság átalakult egy városi bizottsággá, mely hivatalos, óvhatatlan lassúsággal rendkívül megláttotta az építkezés előrehaladását. Ennek lépcső fokai: 1. mérnöki hivatal, 2. számvevőség, 3. tanács, 4. közgyűlés. A kit érdekel, szívesen megmutatom irodámban azt az aktahalmazt, mely azóta kezem ügyében megfordult.

Mindamellet felszólítottak, hogy a templom 1900-ra, a kereszténység magyarhoni 1000 éves fenállásának jubileumára felszentelhető legyen. A jelzett időre természetesen nem készülhettem el, mert megjegyzem, hogy építési műtermekben alkalmazni szokásos nagynevű művészeti segédezőkre nem támaszkodhattam, de azonkívül festő- és szobrász-művészekkel kellett alkudozni vázlatokat, inspirációkat bevárni.

Mikor hozzáfogtam a belső díszítés építéséhez, elvi álláspontul fogadtattam el a bizottsággal, hogy a templom összes falai márványburkolatot nyerjenek, az oltárok pedig valódi márványból készüljenek. Kimondattam továbbá, hogy freskók s e h o l s e a l k a l m a z t a s s a n a k, mert azokat a mi klimánk belül nehezen tűri, kívül pedig épenséggel meg nem engedti, tehát minden dekoratív festmény mozaikba rakassék.

Az én tervem szerint készült a belső faldiszen kívül minden oltár és főoltár is, melyet a szentély hemeciklusának megfelelően alakítottam, szabadon állóan, áttörött modorban, de úgy, hogy a baldachinja alatt álló Szent-István szobrának kiegészítő háttérül szolgáljanak azok az aranyozott bronzreliefek, melyek a szentélyfalat övezik s melyek Szt.-István életéből vett jeleneteket ábrázolnak.

Az én terveim nyomán készült továbbá az új szószek, az új orgonaház, melynek formáit az Ybl vázlatának négyzetes formától teljesen elütően, belekomponáltam a dongaboltozat körvonalába. A külső részen a főkapu, a 2 kriptakapu és a templomot körülvevő karvéd kandeláberjei készültek rajzaim szerint.

A mi a templom belső díszítésének alapelvét illeti, utalunk lapunk 40-ik számára (okt 4), melyben Kauser tollából közöljük a templom belső szín harmoniájának ismertetését. A vezéreszme ezek szerint, a mely Kauser előtt lebegett, az volt, hogy az Ybl által kontemplált pusztas falszínezést márványfelületekkel helyettesítse, a templom összes belső falaimárványburkolatot nyerjenek, a klimánkat meg nem tűrő freskókat reliefekkel és mosaikképekkel pótolja. A templom belső építészeti alkatrészei szürke anyagszín árnyalatban, a konstruktív felruházó részek, pilaszterek, párkányok stb. természetes márványszíneknek megfelelő, de élénkebb tonusokban választott anyagi szí-

nekben jutnak érvényre. Az építészeti résznek ezen systematikusan keresztülvitt színezése felfelé világosabb, alul sötétebb árnyalatban vannak tartva. Így a nagy hajók pilaszterei sötét vörös márványszíne fent a kupoladobban mintegy ismételve világosabb vörös márványszíneben érvényesül.

El kell ismernünk, bármily legyen is véleményünk, ha modern szemünkkel nézzük e művet, hogy minden részlet, minden egyes tárgy abszolút pontos és becsületes munka és egyúttal a képzőművészet remeke, ha mindjárt el is ösmerjük, hogy korunk szelleme nem jut kifejezésre bennök. Büszkeségünk főleg az, hogy legnagyobbbrészt magyar anyagból készült, és honfiaink vésői, esetei dolgoztak rajta, a tárgyak magyar iparosok, magyar gyárak munkái.

A kupola nagy mosaik képe, mely az atyistent ábrázolja, a boltcikkelyekben ülő 8 próféta alakja, továbbá a csegelyekben levő 4 evangalista L o t z Károly műve. A szentély boltozatán az oltári szentség alakzatainak kartonjai B e n c z u r Gyulától valók. Ezeket a művészek óhajására a velencei Salviati Jesurum-cég készítette. A többi mosaikkép R ö t h Miksa műve. A kupoladob fülkéiben levő s a keresztény erényeket ábrázoló szobrokat M a y e r Ede mintázta. Ó tőle valók az oltár mögött a szentély faliába erősített bronzreliefek is, melyek Szt.-István életéből vett jeleneteket örökítenek meg.

A négy dongaboltozaton az angyaldomborműveket S e n n y e i Károly készítette. A kupola alatt 3 fülkében carrarai márvány-szobrok vannak. Ezek közül Szt. Erzsébet S e n n y e i től, Szt. László F a d r u s z t től, a fölötte levő angyalcsoport ifj. V a s t a g h Györgytől, Szt. Gellért pedig S t r o b l-től való. A negyedik fülkét a szószek foglalja el, melyet ifj. S e e n g e r Béla készített, a felette levő carrarai márvány angyalcsoport pedig ugyancsak ifj. V a s t a g h műve. A szószek remek bronz-díszítményét a Schlick-gyár készítette. A főoltár márványból faragott Szt.-Istvánja szintén S t r o b l műve, valamint ő tőle valók az angyalalakok is. A mellékoltárok képei közül egy Mária képet B e n c z u r, egy Krisztus képet S t e t t k a Gyula, egy Szt.-Imre képet id. V a s t a g h György, egy Szt.-Cecilia képet pedig N a d l e r Róbert festett. Van még oltárkép F e s z t y től és R o s k o v i c s-től is az oldalkapornakban.

A kis kupolák pendentív képeit E b n e r és id. V a s t a g h cartonjai után készítették a Mária és keresztoltárok építmenyén levő medaillon képek pedig A g g h á z y művei.

A hatalmas korus 12 monolit oszlopon nyugszik, ezeket az oberalmi Kiefer társulat szállította. A korus háttérében van a már említett orgona, mely 65 változatú s hazánkban jelenleg a legnagyobb. 4452 sip van benne, a hozzá szükséges komprimált levegő electromos uton állítatik elő. Az orgona a pécsi A n g s z t e r-cég műve, a szekrényt C s e p r e g h y és fia készítette.

Az előcsarnokban a főkapu feletti tympa-

VÁLLALKOZÓK KÖZLÖNYE

Es

MAGYAR ÉPÍTŐK LAPJA

Tizenegyedik évfolyam.

47. szám.

Budapest, 1905. november 22-én

MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZEK SZÖVETSÉGE.

MEGHIVÓ.

F. HÓ 29-én, SZERDÁN ESTE PONT 7 ÓRAKOR

RENDKIVÜLI

KÖZGYÜLÉST*)

TARTUNK,

MELYRE TISZTELETT MEGHIVJUK.

***

TÁRGY:

Az alapszabályok néhány pontjának megváltoztatása, a közhivatalnok építészeknek a rendes tagok sorába való bevonhatása érdekében.

JÁMBOR LAJOS
üggy. titkár.

QUITTNER ZSIGMOND
első mester.

*) Közgyűlési határozathozatalhoz alapszabályaink értelmében a rendes tagok 1/5-ének jelenléte szükséges, kérjük ezért a t. mesterek nagy számmal való megjelenését.

UTÁNA TÁRSASVACSORA.

A Szt.-István templom megnyitása.

Évek óta türelmetlenül várja a főváros közönsége a fél évszázad óta épülő ugynevezett „lipótvárosi bazilika“ befejezését. A viszontagságos történetű építkezés immár csakugyan befejezést nyert, fel is szenteltették s a múlt héten átadatott rendeltetésének. Most már mindenekelőtt ki kellene irtani a köztudatból a helytelen „bazilika“ elnevezést, amiről, hogy miképen ragadt rá a centrális alaprajzu templomra, senki sem tud számot adni.

Fővárosunknak dimenziói tekintetében leg-hatalmasabb, művészi kvalitásaira elsőrangú, kivitelében legmonumentálisabb temploma ez. Alaprajzi elrendezése Bramante Szt.-Péter temploma ideájának kisebb mása. Előcsarnoka gyönyörű ívű portalejával a mantuai Szt.-András temploméra emlékeztet. Kupolája szépen tagozott merész hajlásával az elsőrangú olasz renaissance-műemlékek kupoláival versenyez.

Sokat gáncsolják e művet a modern irányokat kedvelők. Szó sincs róla, értékét feltétlenül növeli minden munkának, ha kora szellemét tükrözteti vissza. A régi mesterek másolása, vagy az ő szellemükben való tökéletes konservatív tervezés feltétlenül rovására van az építménynek, mely ily módon létesült. Két dolgot azonban nem szabad itt figyelmen kívül hagynunk. Először a templom építésének körülményeit, melyekből kifolyólag az építész keze meg volt kötve, a már meglevő részletek folytán, melyek oly korból származnak, midőn a mai modern felfogás talán még csirájában sem volt meg, másrészt valószínűleg az építbizottság is lehetetlenné tette volna minden újabb törekvés érvényesülését. Nem szabad elfelednünk, hogy a templom Ybl mester contempluma, Kauser pedig, a ki folytatta építését, szintén nem tartozik a fiatalok közé, —

de el kell ismernünk, hogy ha a régi irány hive is, ezen a téren alapos ismerője a formáknak. Végül a mi a részletes kivitelre illeti, meg kell vallanunk, ha objective itélünk, hogy e tekintetben oly művet hagy az utókorra, a minőt e szempontból az keveset fog korunkból örökölni.

A templom szabad terrazon áll és 4147 m² területet foglal el. Hossza 86 méter, szélessége 55 méter. A nagy kupola átmérője 22 méter és 96 méter magas. Építésének költsége 9,053,201 korona, mely összeg egy része (700,000 kor.) adományokból folyt be. A vállálapból 1,350,000kor. fordított az építésre, az építés előjára rendezett sorsjátékból 998,000 kor. a templom körül volt boltokból 850,000 kor jövedelem folyt be, míg a főváros mint kegyur 5,036,005 koronával járult az építkezéshez.

Építésének 3 korszaka van. Hild József 1851—1867-ig, ettől az időtől Ybl Miklós 1891-ig és innen Kauser József építik, utóbbi ez év folyamán be is fejezte.

Építésének története érdekes momentumokban gazdag. A XVIII. század végén a templom mai helyén állt az u. n. „Hetz-spektaki“ (vadvíta-színház.) A városi tanács e helyre a katolikus hivek számára templom építését kérelmezte az udvari kamarától, mely azonban a kérést ezuttal megtagadta, 1808-ban egy helytartótanácsi leirat ismét felveti a templom építés kérdését, aminek végeredményeképen egy ideiglenes templom építésként a kupolát keresztül is viszik, fel is építik s 1817-ben fel is szentelik. Már ekkor folyt a gyűjtés az építendő nagy templomra. A megvalósulás azonban igen lassan haladt előre. A 40-es években került csak rá a sor, hogy a tanács Hild Józseffel tárgyalásokba bocsátkozott Hild egy görög stílusú, renaissance-kupolás templom tervét készítette el, mely a váci és egri székesegyházakhoz volt hasonló. Terve esztetikailag jeles volt, de költséges volta miatt kivitelre nem került. 1847-ben új tervet készített, melyet az építés alapjául el is fogadtak. Architektúrája empire izű volt, mely az épület oldal homlokzatain ma is még szembeeszköz, s ellentétben azok véleményével, kik szerint e falak komorságukkal hátrányosan elütnek az újabb, finom olasz renaissance részletektől, konstatáljuk, hogy ellenkezőleg, e falak a templom építésének történetéről szólnak nekünk s így érdekes hangulatot kölcsönöznek neki.

A megkezdett munkát megzavarták a 48-as események, az építés abban maradt; Pestnek 49-iki bombázása alkalmával azután az ideiglenes templom is porrá égett. Csak 1851-ben fogtak ismét munkához. Hatóságilag egybeállított autonóm hatáskörű bizottság vezette az építkezést. Okt. 4-ikén tették le alapkövét, 1853-ban az alapfalak egész terjedelmében le voltak rakva, 1854-ben pedig már a főpillérek falazásába fogtak. 1867-ben már a kupola dobja 27 öl magasságot ért el, mikor Hild műépítész hirtelen meghalt.

Az építés folytatásával ekkor Ybl Miklóst bizta meg a tanács. Ybl már az építés átvételkor azon aggályának adott kifejezést, hogy a pillérek, melyek ajándék kövekből kellvén épülniök kürtöszzerűen voltak falazva s belől szabálytalan kövekkel kirakva, gyengék lesznek a nagy teher hordására. Nemsokára

rá repedéseket is konstatáltak, s 1866. január 22-ikén beigazolódott Ybl aggodalmaskodásának jogosultsága, mert a kupola nagy robajjal bedőlt. A nagy nyomás e koszorufalakat kinyomta s a negyedik pillér összeroskodásával bedőlt az egész föléje emelt dob-szerkezet.

Ybl ekkor az ujjáépítés előtt a terveket gyökeresen átváltoztatta. Ő tőle ered a templom mai külső formája. A bejárat, a kupola rajza, a harangtoronyok és a félkörű oszlopokkal tagozott absz. Ő adott az empirizű architektúrának olaszos karaktert. Az építés költségeit egy millió és 20,000 koronára prelinálta, s mintegy 10—15 évre szabta ki az építés tartamát.

Az építés 1874-től folyt aztán tovább, de csak igen lassu tempóban. 1889-ben befejezte a nagy kupolát, ráhuzatta a keresztet is. Az építést azonban csak 1891-ig folytatta, ekkor bekövetkezett halála megakadályozta őt nagy művének befejezésében. Ekkor csak a külső falak voltak készen, tervek nem maradtak fenn a folytatandó belső falfelületi megoldások részleteiről, sem a belső kiképzésről, csak egy, a tényleges kivitelnek megfelelő színvázlat.

Ily körülmények között vette át 1891-ben a templom építését Kauser József, a kit a közgyűlés a bizottság és a tanács ajánlataira az Ybl művészi örökségén folytatott elkeseredett versengés közepette az építés tovább vezetésével megbízott.

Kauser maga az építés történetét ettől az időtől kezdve következőleg mondja el:

A templom belsejében nyers falakat, állványok szertelen tömkelegét és általuk okozott sötétséget, nagy bizonytalanságot: a költség és mikénti diszkifejtés fokozatában, szóval óriási nagy üres helyiséget és semmi irányadó tervet nem találtam leendő működésem színhelyén; még a négy nagy karakterisztikus dongaboltozat sem volt ez időben megépítve.

Építési bizottmányom pedig ez időben hátrózzottan úgy fogta fel a dolgot, hogy csak kivitelre kell hozni azt, a mi a tervekben letéve van, a mi kétségkívül nagy tájékozatlanságot árult el. Ez onnét eredt, hogy Ybl csak esetről-esetre mutatott be egyet-mást vázlataiból, nehogy az általános kiképzésre vonatkozó és csak előtte ismeretes intencióit megbolygassák. A nagy mesterbe vetett bizalom mindenkoron és méltán olynagy volt, hogy végleges terv iránt a bizottságban senki sem merte kérdőre vonni. Egyszerűen meghajoltak biztató kijelentései, valójában pedig auctoritása előtt.

A templom belsejéről fennmaradt ugyan 1885-ből származó színvázlat, a mely a falfelületeket különböző tónusokban enyvfesték kivitelben ábrázolja, de a mely semmikép nem felel meg, különösen felsőbb részeiben, a kivitelre hozott falazási munkáknak. Ezek t. i. azóta épültek és módosultak. Az emlékműnek e tervek szerint és oly értelemben vett építészeti kiművelése, amit a bizottmány folytatásnak tekintett, ki volt tehát zárva. A belső disz kifejtése tárgyában növelte még a bizonytalanságot az a körülmény is, hogy Ybl a templom falain itt-ott kőburkolati mintákat készíttetett, a mi arra enged következtetni, hogy utóbb eltért a falak színezésének gondolatától, mert az ily kőburkolat-

MÁRKUS ES FEJÉR

VIZVEZETÉK-, LÉGSZESZ- ÉS FŰTÉSBERENDEZÉSI VÁLLALAT

BUDAPEST,

VIII. KER., FUTÓ-UTCA 4.

TELEFON 58—81.

TELEFON 58—81.

komolyabb volt, mint az, melyet Aladár üzött egykor Máriával; mert azt csak ember üzte emberrel: semmi — a semmivel! De itt a bűntető, a boszuálló Isten üzött nagyon is kegyetlen tréfát, midőn szerelmet öntött a testvér szívébe testvére iránt.

A BUDAPESTI REFORMÁTUS FÖGYMNÁZIUM ÚJ ÉPÜLETE.

Rohamosan haladó és gyarapodó Budapestnek nemcsak egyes jellemző, s egykor a főváros apraja és nagyja által ismert élő alakjai, hanem már egyes régi épületei is eltűnnek lassankint, hogy új, monumentális épületeknek adjanak helyet, vagy hogy újra felékitve, megifjult környezetükhöz méltó helyet foglaljanak el. Így tűntek el a régebbi két-nyúl, most Lónyay-utcából a rozzant épületek és dűledező kerítések, melyeknek helyén ma paloták és palotaszerű nyilvános épületek állanak. Képünkön és az itt következő sorokban ezen utca egyik legdíszesebb ily középületét, a budapesti ref. főgymnáziumot szándékozunk megismertetni.

A jelen század ötvenes éveinek vége felé a

A főgymnázium, mely eredetileg semminemű alapítványval nem rendelkezett, a melyet tehát Török Pál igazán a semmiből teremtett, idő multával buzgó és a protestantizmusért lelkesedő férfaktól, mint Balassa Antaltól, Hubay Józseftől, Roboz Károlytól, Szalay Istvántól és Szijj Sámueltól tetemes alapítványokat nyert, melyek fejlődését nagy mértékben segítették elő.

A főgymnázium tanulóinak szaporodásával a helyiségek mindinkább szűkekké váltak, annál is inkább, mivel a tantermek eredetileg nem voltak iskolának szánva, hanem csak alacsony és szűk lakoszobák voltak. Az intézet fentartó testületének, a pesti reform. egyháznak, tehát nemcsak a többi fővárosi tanintézetekkel való verseny, hanem közegészségi és oktatási szempontok által is sürgetve, új, megfelelő helyiségekről kellett gondoskodni. Megindult tehát a tervezgetés és az építési összeg előállításáról való gondoskodás. Az első terv szerint a főgymnázium bérházzal egyesítve, a Lónyay-utcán fekvő Szijj Sámuel féle telekre lett volna építendő; de e tervtől csakhamar eltértek, mert sokkal kedvezőbbnek mutatkozott az a terv, mely szerint a főgymnázium építésére az egyház közelében a Lónyay-utcai városi népiskola

pénz is. De a főgymnázium új épülete s a régi épület átalakítása 176,000 frtban volt előirányozva, honnan teremtsék elő a hiányzó nagy összeget? Az egyház vezérferfiái, különösen annak első lelkésze, Szász Károly püspök és főgondnoka gr. Tisza Lajos megtalálták erre is az utat és módot. Mindenekelőtt a középiskolai (1883. XXX.) törvény alapján a felekezeti főgymnázium államsegélyre is igényt tarthatván, az egyház presbyteriuma a főgymnázium építésére a kormánytól 50,000 frt államsegélyt kért, mely kérelmét az egyházkerület is támogatta, s az Egyetemes konvent közvetítette. A kért összeg a kormány által megadatott és négy részletben ki is utalványoztatott. Továbbá, tekintettel arra, hogy a protestans egyház egész szervezete a hivek áldozatkészségén és buzgalmán alapszik, kulturális feladatai teljesítésében az anyagi támogatást minden időben ettől nyerte: a presbyterium adományok gyűjtése céljából az egyház hiveihez felhívást intézett, melynek szintén megvolt az eredménye. Kiki tehetsége szerint adakozott az építésre úgy, hogy ezen úton 45,563 frt. 56 krral gyarapodott az építkezési alap.

Ilyen előkészületek után hozzá lehetett fogni

A BUDAPESTI REFORMÁTUS FÖGYMNÁZIUM ÚJ ÉPÜLETE. — DÖBRE TIVADAR RAJZA.

még ekkor díszesnek egyáltalán nem mondható széna-, most Kalvin-téren a református templom mellett egy súlyedt emeletes ház állott, a mely a lelkész lakásán kívül az egyház négy osztályú elemi iskoláját is magában foglalta. Ezen kis épületben fogamzott meg a felejthetetlen emlékeztető s méltán a nagy papok közé sorolt Török Pál pesti ref. lelkész és a dunameléki ref. egyházkerület szuperintendensének lelkében az a gondolat, hogy a protestantizmus erősbödésére a már létező elemi iskola s a csak nem régen felállított teológiai intézet közé egy középiskolát is állítson. A gondolatot csakhamar tett követte, de mint minden nagy alkotásnak keresztülviteléhez egy ember ereje elégtelen, úgy ez esetben is Török Pál igénybe vette Gönczy Pál ernyedetlen munkásságát, és az így egyesített erőknél sikerült 1859 október első napjaiban az egyház épületében lévő helyiségek elégtelensége s készen nemléte miatt, egyelőre a Köztelken a pesti ref. főgymnáziumot négy osztályllyal és összesen 102 tanulóval Gönczy Pál igazgatósága alatt megnyitni. Még ugyanazon évben az egyház épülete egy emelettel emeltetvén, 1859 november 19-én a gymnázium saját helyiségébe költözött, a hol évről-évre fejlesztvén, már 1863-ban teljes főgymnáziummá lett.

szomszédságában fekvő, s Budapest fővárosa tulajdonát képező üres telek kéretnek el a fővárostól. A pesti ref. egyháztanács e telekre nézve kérelmét 1886 febr. 10-ikén a fővárosi tanács elé terjesztette, kérve egyszersmind, hogy a szükséges párhuzamos osztályoknak felállítására való tekintettel szavazna meg a főváros az építkezési költségeknek részbeni fedezésére egyszer mindenkorra 25,000 frtot. A fővárosi tanács a kérelmet véleményadás végett egymásután a közoktatásügyi, a pénzügyi s a gazdasági bizottságoknak adta ki, s e bizottságok kedvező véleménye alapján a fővárosi törvényhatóság 1886 április 14-dikén tartott közgyűlésén a kért és mintegy 482⁴² négyszögölnyi (a későbbi és megengedett terjeszkedés folytán 1774 négyszögméterre — 493¹⁷ négyszög öltre nőtt) telket, négyzetölenként 100 forint leltári becsértékben a pesti ref. egyházközségnek új főgymnáziuma felépítésére ajándékozta s az építkezési költségek részbeni fedezésére egyszer és mindenkorra 25,000 frtot szavazott meg. E határozat felsőbb jóváhagyást igényelvén, az a belügyminiszterium által megadatott és az 1886 június 9-ikén tartott törvényhatósági közgyűlésen ki is hirdettetett.

Volt tehát már építkezési telek és egy kis

az új főgymnázium építéséhez, mely 1888-ban elis készült annyira, hogy a tanítást az 1888/9-ik iskolai év elején már meg lehetett benne kezdeni.

A Lónyay-utca elején, felső-olaszországi stílusban, vörös és sárga színű szárazon sajtolt téglából épült két-emeletes református főgymnázium Kauser József, jóhírű fővárosi műépítész, terve szerint készült. Az épület mind külsőleg, mind belső berendezését illetőleg, a modern iskolák minden követelményeinek tökéletesen megfelel. A tervezés oly nagy gonddal történt és oly jól sikerült, hogy az oktatás céljainak s a jól berendezett középiskolához köthető minden igénynek teljesen megfelel.

Az épület maga az 1774 négyszög méter területű telekből 1154³¹ négyszögmétert foglal el. Alaprajzának alakja egy I betű, melynek lábát a 30³⁴ m. hosszú 9 ablakos utcai homlokzat képezi. Az épület egészen alá van pincézve s valamennyi emelet vastartányok közé illesztett téglaboltozat által van egymástól elválasztva. Mindegyik emelet déli oldalán egy 2⁴⁰ m. széles fedett és üvegezett folyosó húzódik végig és a tantermek ajtai innen nyílnak. A tantermekben elhelyezett Meidinger-kályhák is innen kapják a friss levegőt. A pinczében van elhelyezve az iskolaszolgák lakása, valamint itt van a torna-

csarnok és annak mellékhelyisége is. A tornacsarnok a földszintet is áttörve, az első emelet padozatáig ér fel. Földszinten van az utcai részén az igazgató-tanár lakása, míg az itt elhelyezett öt tanterem ablakai is mind a zajtalan udvarokra nyílnak. A földszinti termek mind egyike 5 m. magas, s az átlag 3 m. magas ablakok által kellőleg meg van világítva. Az emeletekre a 8.17 m. hosszú s 6.02 m. széles lépcsőházból igen kényelmes, 2 m. széles gránit lépcső vezet fel. Az első emeletre érve, a lépcsővel szemben találjuk az igazgatói irodát és előszobáját, mellette a 11.90 m. hosszú és 7.10 m. széles czélszerűen berendezett természetföldrajzi tanterem, melynek négy nagy ablaka egy alkalmas készülék által egyidejűleg sötétíthető el. E terem, mely gáz- és vízvezetékekkel van felszerelve, egy elég tág vegytani fülkét is magában foglal. A természetföldrajzi tanteremből nyílik a gyűjteményterem és a tanár dolgozó szobája. Ezen emeleten van még a gazdag földrajzi gyűjtemény, a tanári gyűlésterem, előszobával, az ifjusági könyvtár és még négy tanterem. Az osztálytanteremek hossza 7.91—9.87 m., szélessége 7.51—8.17 m., és magassága 4.60—4.94 m., területe tehát 59.40—80.63 négyszögméter, s így térfogata 273.26—398.93 köbméter között ingadozik. Minden tanterem legfeljebb 60 tanulóra lévén berendezve, egy-egy tanulóra 1—1.34 négyszögméter terület, illetőleg 4.55—6.30 köbméter légtérfogat esik, a mennyi az egészségügyi követelményeknek tökéletesen megfelel, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy a németországi szabályzatok egy-egy tanulóra átlag csak 0.9—1.2 négyszögméter területet, illetőleg 3.9—5.2 köbméter térfogatot, és az egészségügyi követelmények tekintetében igen szigorú Erisman is 1.48 négyszögméter területet és 6.65 köbméter légtérfogatot követelnek. A levegő elégséges megújulását pedig az óráközökben kinyitott ablakokon kívül minden tanteremben két-két 30—40 cm. keresztmetszetű légyezető cső eszközli. Tisztaság és tartósság szempontjából minden tanterem padlózata keményfa deszkáskákból, úgynevezett amerikai parkettábláskákból, van készítve.

A második emeletre érve, lépcsőházában a díszes kökeretbe foglalt és fekete márványból készült nagy emléktáblát látjuk, melyre mind azok nevei be vannak vésvé, a kik a főgymnázium építéséhez nagyobb összegekkel járultak. A második emeleten találjuk a 15.78 m. hosszú, 7.10 m. széles és 6 m. magas, öt nagy ablak által megvilágított dísztermet, melynek egyik díszét a főgymnázium alapítójának, Török Pál püspöknek Barabás Miklós által festett életnagyságú arcképe képezi. A díszterem egyik oldalán van még egy kisebb terem, a másik oldalon pedig a főgymnázium két könyvtári terme. Ugyanezen emeleten van a 16.8 m. hosszú, és 8.17 m. széles igen világos és jól berendezett rajzterem, egy kis mellékszobával, a természetrajzi tanterem és gyűjteményterem és még három tanterem.

Ezen adatokból látható, hogy a budapesti ref. főgymnázium épülete egyike a legegészségesebb és legjobban berendezett tanintézeteknek, mely nemcsak az iskolát fenntartó egyház büszkesége, hanem a fővárosnak is egyik dísz.

Végül megemlítjük, hogy az egész épület 152,716 frtba, a belfelszerelés pedig 11,228 forintba s így az egész főgymnázium — telek nélkül — 163,944 frtba került. SOMOGYI RUDOLF.

A FRANCZIA VIDÉKI ÉLET.

Azon káprázat, melyet Páris úgy valóságos, mint a neki tulajdonított fényével gyakorol az idegenekre, ezekben, — igen megbocáthatólag, — oly hiedelmet kelthet, hogy fővárosán kívül Franciaország figyelembe alig vehető. Chartresről, a Mont-St.-Michel-i csodás kolostorról csak azok emlékeznek meg, kik építészettel foglalkoznak, a geologusokat az Auvergne vulkánikus hegyei vonzzák; a katonák a st-cyr-i és saumur-i intézeteket keresik fel; a festőket a versailles-i és caen-i képtár érdekli, a borászokat a reims-i, epornay-i híres pezsgő-pincék; a tengerészeket a seyne-i hajógyár; az egyszerűen szórakozást kereső turistákat végre a savoyai Alpesek, a Pyrénéek és a normandi vagy nizzai, biarritzzi tengeri fürdők.

A provincia önmagáért alig talál kedvelőt, holott, — legalább ethnografiailag, — kimeríthetetlen kincseket rejt magában, miután a francia nép eredetisége csak ott kerül egész tisztaságában napfényre.

Ezt eléggé bizonyítja a középkori territoriális viszonyok tiszteletben tartása. Lehet százéves a forradalmi felosztás behozatala, azért ma sem mondja senki, hogy ebből vagy amabból a departement-ből való, hanem hogy ennek vagy annak a provinciának a fia. A Berry, a La Marche, a Perigord, a Bourbon, a Saintonge elnevezés folytonosan a nép ajkán van, bár sem földrajzilag, sem törvényhatóságilag nem léteznek. Párisban természetesen legfeljebb a Bretagne-ról és Normandiáról tesznek említést, egyébként az országot csak a szélrőzsa megjelölései szerint osztják el északi és nyugatira, vagy déli és keleti részekre.

Bármelyik irányban haladjon is azonban az ember, általános vonásként fogja találni a földbirtok végtelenségig való szétdaraboltságát. Az ezer, ezerötszáz holdas tagok a legnagyobb ritkaságok közé tartóznak, és ha elő is fordulnak, nem tűnnek föl egységeseknek, mert leggyakrabban több majorságra lévén osztva, ugyanannyi különböző gazdasági központ közé látszanak tömörülni.

A kis birtok nem tarthat el cselédet, így hát a legtöbb esetben a birtokos maga műveli földjeit. Ennél fogva míg egyrészt bérest (garçon de ferme) látni ritkaság, másrészt a falusi blouse-os parasztok majdnem mind földbirtokosok.

Ily minőségükben független gondolkozásmodjuk felett megütközni nem lehet és valóban magukat befolyásoltatni csak akkor engedik, ha valamely tekintélyes földes úr örökölt, vagy vett birtokán köztük már évek óta lakik. Az ilyenhez gyermeki tisztelettel ragaszkodnak, s például képviselőválasztáskor annak a legnagyobb hasznára is vannak. Így választották meg a császárság idejében Richard Möriczot, az Ollivier-kabinet későbbi miniszterét, huszonhét éves létére egy érdemes tábornok ellenében. «Ez igen természetes, — jegyzé meg III. Napoleon, — miután a parasztok egyszerűen Möricz úrnak nevezik!»

A választásoknál egyébiránt nagy szerepet játszanak egyes szövetkezetek is. Ilyen szövetkezet a logne-i *temetkezési confrérie*, mely — kétszáz negyven év óta áll fenn, s melynek tagjai egy franknyi évdíjért fényes temetést biztosítanak egymásnak. Az évi közgyűlésen mindnyájan jelen vannak, s az azt követő társas ebédén megbeszélnek az ország dolgát. Midőn oda magával elvitt 1869-ben az emlegetett Richard Möricz, Logne az ő választó-kerületéhez tartozott, — odamenet, mint másodsorú megválasztott képviselőjüket, a községek mindenütt ünnepélyességekkel fogadták. Volt ott zöld ágakból emelt diadal-kapu is. Különösen terített asztal minden falu végén. Richard kérését mindegyik mellett kénytelen volt megállítani, hogy elfogadhasa a maire — a falu bírása — hódolatát. Ez azonban, fájdalom! nemcsak dicsőítőből, de mindannyiszor uzsonnából is állt, melyet a beteges képviselő el nem fogadhatott. «Kinálják csak barátomat», felelte hamisan reám mutatva, — «ő majd eszik és iszik helyettem!» Ugy de a sütemények erős gyomorra, a liqueur-ök erős fejre voltak számíva, minővel én nem bírok. Így hát egy fél tucsat ováció után tökéletesen bele kellett betegednem a dicsőségbe.

Richard később birtokán maga is maire lett. Mint ilyen, ő kötötte meg a polgári házasságokat, s az új házaspárnak emlékül mindig egy szép álló órát adott.

Általános tapasztalat az is, hogy az utakat a legjobb karban tarthatni országszerte, és pedig nemcsak az állam által fenntartott nagy nemzeti utakat, hanem a megyei, sőt vicinális utakat is. Még a dűlőbe vezető, korlátolt használatú utacska sem nélkülözi a legtöbb esetben a makadamat. Azon országutak, melyek I. Napoleon alatt adattak át a közlekedésnek, rendszeren a mértani egyenes vonal merevségét követik, s irányukat hegyen-völgyön keresztül kénytelen pontossággal folytatják. A két oldalukon futó árkok fűvel teltek, miért is rendszeren a szomszéd községek teheneinek szolgálnak legelőül. A hol kövesebb az ország, ott a téhen mellé kecske is sorakozik. Miután ez azonban nagyon falánk állat, hogy menetközben kárt ne tegyen, szájkosarat kap ócska harisnya-fejből vagy hasznavehetlen rongyból. Pásztorok melléjük a gyermekeket és az öregeket rendelik. Az éltes asszonyok ily foglalkozás közben kötéssel űzik el unalmukat; de van olyan is, ki ruhát, inget varr.

A kemény, kátyutlan út a legnehezebb kocsit is elbirja; a francia mindazonáltal a kétkerekű

jármű iránt viseltetik előszeretettel, nemcsak mert könnyebben gördül, de mert a lerakodásnál a fáradságot igen kiméli hosszában felbillelése által. Miután pedig az ily jármű nagy külőljű kerekeken nyugszik, hogy tágasabb lehetessen, — mozgásba csak magas, két rúd között járó ló által hozathatik. Ezért adták-e magukat a francia lótenyésztők természetes állatok produktálására, vagy a kétkerekű járművek elterjedt voltát a nehéz lovak gyakorisága okozta-e? ezt meghatározni illetékesebb toll feladata. Azt azonban még hozzáteszük, hogy a sokat emésztő nagy lóból, ha nem *percheron* vagy *limouzin* is, kevesebbet lehet eltartani, mi a lovak számának elszaporodását magától érthetőleg meggátolja.

Hihetőleg a köves utaknak kell tulajdonítani az általánosan használt faczipőket — sabot — is; azokon mezítláb járni, vagy gyenge talpú cipőben, topánkában, tűrhetetlen volna. Miután azonban a faczipő nem hajlik, nördása nehézkessé, ügyefogyottá teszi a menést. A magyar paraszt menyecske patkós csizmájában fürgébb, mint itt a faczipős siheder.

A községek rangfokozata a következő: megyeszékhely (chef-lieu de département), járási székhely (chef-lieu d'arrondissement), hol a járásbíró (sous-préfet) tartózkodik, és kerületi székhely (chef-lieu de canton). Ezután jönnek a falu (bourg vagy bourgade) és a falucska (village). A «hameau» nem község; nincs sem maire-je, sem temploma, iskolája. Bár külön nevet visel, helyzete olyan, minő nálunk a lakottabb pusztáé.

A «bourg»-okban van rendes vásár; a «village»-ban csak alkalom adtával van sokadalom. Itt is, ott is nagy szerepet játszik a «saltimbanque», az erő-művész. Lakását egy waggon-féle kocsiképezi, melylyel nyáron át igen gyakran találkozhatni, miután a művész urak vendégszerelése szakadatlan tart és több megyére kiterjeszkedik.

Mindennapi vendége minden magát respectáló útnak a vasúti állomások felől és felé jövőmenő társaskocsi is. Kocsisa egyszersmind hordár, a mennyiben elvégzi az útjába eső helységeken a kisebb megbízásokat. Az ily társaskocsit két ló húzza csak, de azért vásár és vadászat idején nagyon megerhelik.

Franciaország jellegében észrevehető határvonalat képez konyhája és pinczéje. Éjszakon és közepén vajjal főznek, délen olajjal; a Bretagne, Normandia és Picardia almabort (cidre) iszik, az ország többi része szőlő-bort, vagy a phylloxera pusztításai óta, inkább csinált bort.

Ide vonatkozólag azonban igen örvendetes javulás állt be. Magam is ismerek médoc-i szőlőbirtokost, ki ezelőtt tizenöt évvel minden jövedelmét elvesztette, ma már azonban azzal dicsekszik, hogy az amerikai fajok ültetése után hajdani terméséhez hasonlókat mutathat fel, ha nem jobbakat.

Különbséget tesz a vidékekre nézve az is, hogy ki vannak-e téve egy lehető invázióknak, vagy nem? hogy járt-e rajtuk ellenség az utolsó száz év alatt? Ott, hol e kérdések igenlő feleletet nyernek, a lakosság jellemében van valami keserű vonás, mely az idegennel szemben tartózkodás, hogy ne mondjam, gyanúskodás alakját ölti, és vagy chauvinistikus kitérősekben, vagy melankholikus csüggedtségben nyilvánul. Társalgás közben mindig, önkénytelenül erre a kényes pontra tér vissza a jövő iránti aggályok, vagy a múlta vonatkozó emlékek képében. Az utóbbiak között az 1814—1815-iki okkupáció folytán a magyar név is felmerül. Ha jól tudom, az Isère departement területén, Grenoble körül, van is egy kút, melyet «magyarok kútjának» neveznek, mert valami eltökélt paraszt-csapat az említett korszakban néhány cselbe ejtett huszárt abba dobott be.

A nép jelenleg mindenütt beszél francziául, mióta, mint nálunk, behozatott itt is a köteles, ingyenes iskoláztatás. De valójában nem is léteztetett más irodalmilag művelt nyelv, mint a breton és a provençal-i. A baszkok igen kis számban voltak arra nézve, hogy nyelvészetiileg oly végtelenül érdekes nyelvüket, melyet Bonaparte bíbornok a magyarral akart rokonságba hozni, magasabb fokig művelhették volna. Fajuknak súlypontja egyébiránt inkább Spanyolországban keresendő. Az auvergne-i hegyek lakói ugyan különös patois-t, — tájnyelvet — beszélnek, de ez nem nyelv; ez csak a francziából és a provençaliból kevert zagyvalék, minő a Földközi-ten-

Kaiser József

vel ütnek fel egy-egy deszka hosszában; azokat összekötözik guzszal s közébe dugdossák a munkabér fejében szerzett száldeszkákat, vagy az erdőről hozott fiatal fenyő- és nyirrudakat.

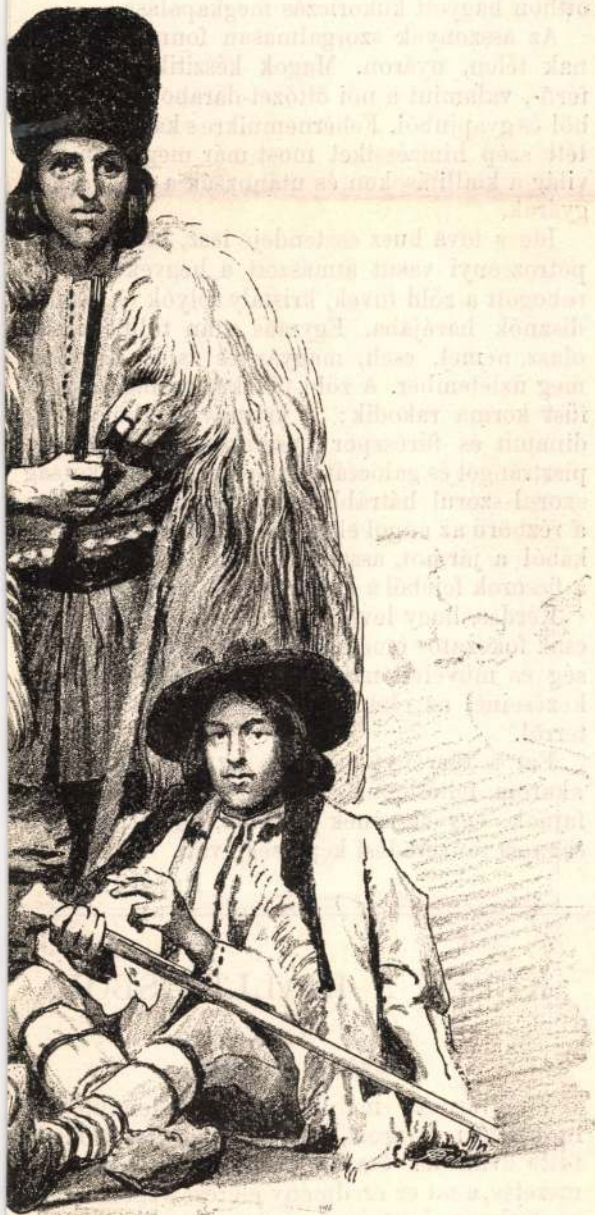
Arra is jó, hogy télen elégessék; tavasszal aztán ujat csinálnak.

Szeget s egyáltalában vasat, a miért pénzt kellene adni, nem találhatni sem a kerítésen, sem a házon.

A telkek egyes pontjain magukban álló nyír-, tölgy- vagy bikkfák hirdetik, hogy erdőtől van elfoglalva a terület.

Azokra felrakják ősszel a téli takarmányt s úgy néznek ki akkor, mint valami gomba vagy nyelére állított esernyő, vagy krinolin asszony, a ki féllábon áll.

Ha nyáron jár az ember eme vidéken, lát üde zöld füvet, kukoriczaföldeket minden telken, sűrűn vetett és bokrosan mivel apró fajta kukoriczával és nyitott ajtókat mindenütt. Em-

BÖL.

Az országos kiállításra készített fényképek után rajzolta Biczó Géza.

ber nincs sehol, legfeljebb egy-egy aszkóros öreg, a ki nem birt elmenni a havasig.

Ennek a vidéknek és a jármos disznóknak tulajdonosa véghetetlen egyszerű, mondhatni nomád életű oláhság.

Pár családnak a képét hű fénykép után bemutatjuk.

Annyira még nem mentek, hogy csizmára költsenek; bocskorban jár az asszonya is, a mikor nem mezitláb. Pedig egy részök oly szép, hogy a selyempapucs sem sirna le a lábáról.

Kenyeret nem esznek soha, de egyáltalában soha.

Buzájok nem terem, de nem is értenek a megsütéséhez. Megtörtént valamelyik inséges esztendőben, hogy a kormány buzát osztatott ki közöttük. Ők aztán egytől-egyig elvitték 8—10 mérföldnyire a hátszegi vásárra, ott eladták és kukoriczát vettek az árán.

Sokszor törtem a fejemet azon, hogy ennek a népnek az elődei mivel élhettek akkor, a mikor még sem a burgonya, sem a törökbuza, sem a

Mielőtt azonban leheverne, egyebek közt a disznójának jármot farag, hogy ne bujhassek át az a kerítésen.

Persze, hogy az! De ki is látott ilyen sajátságos kerítéseket!

Szál deszkából van készítve valamennyi; de a deszkák oly gyéren állanak, hogy ember, állat át bujhatik közöttük.

Ez megint furcsa! De hát mért nem készít nek olyan kerítést, mint másutt? Miért nem rakják egymás mellé a deszkákat?

Ennek is meglesz az oka valószínűleg, mint a disznók jármának. Nézzük csak!

Az igaz, hogy különös falvak! De hát voltaképen hol is van a falu és hol van a mező, a határ?

Kunyhót látni mindenütt: az ut mentén s a hegyoldalon mindkétfelől. Néhol 10—12 egymás mellett; néhol egyenkint, negyed, vagy félóra járásnyira egymástól.

Megyünk-megyünk jó darabig s mind csak tejet, turót és hideg puliszkát.

A férfiak naphosszat hevernek a nyáj mellett. Más munkájuk nincs, csak a szénagyűjtés és az otthon hagyott kukoriczás megkapálása.

Az asszonyok szorgalmasan fonnak és varrnak télen, nyáron. Magok készítik el úgy a férfi-, valamint a női öltözet-darabokat kenderből és gyapjuból. Fehérnemüikre s katrinczáikra tett szép himzéseiket most már megbámulja a világ a kiállításokon és utánozzák a csehországi gyáarak.

Ide s tova husz esztendeje lesz, hogy a híres petrozsényi vasut átmászott a hegyeken, s berobogott a zöld füvek, kristály folyók és jármos disznók hazájába. Egymás után tolult a sok olasz, német, cseh, magyar és zsidó bányász, meg üzletember. A zöld füvekre vastag kőszénfüst korma rakodik; a kristályvizekből pedig dinamit és fűrészpor pusztította ki a pettyes pisztrángot és galóczát. Az eredeti oláh lakosság szorul-szorul hátrább, mint Észak-Amerikában a rézbőrü az angol előtt; de azért disznója nyakából a jármot, asszonya lábáról a bocskort és a ficsorok fejéből a kucsmát még nem vetette le.

Kérdés, hogy leveti-e. A művelődés története csak fokozatos emelkedéseket mutat. A műveltség és műveletlenség nagy ellentéteinek érintkezéseinél az elmaradott faj leszorul a küzd-térről.

Ezt a törvényt azonban az oláhságra nem akarom feltétlenül alkalmazni, mert ennek a fajnak, egy részének legalább, nagy rugalmassága és művelődési képessége van.

RÉTHI LAJOS.

K. J. L.

KÉPEK A KIÁLLITÁSBÓL.

I.

A főváros pavillonja.

Világvárossá emelni a hatalmas lendületnek indult ifju fővárost, ez a vágy, ez a cél buzdította évtizedek óta legjobbjaink tetterejét. Ismeretes, a mi ez eredmény elérése végett úgy az egyesek és hatóságok, mint az egész nemzet részéről történt. S hogy Budapest immár elnyeri méltó helyét a művelt világ nagy városai között — ez legszembetűnőbben a kiállítás által nyilvánult. Tudatában volt ennek a főváros; tudta, hogy bemutatván magát a külföldnek, egyik főkésségeül a kiállítás fog szolgálni és viszonzásul építette pavillonját akképen, hogy ez viszont annak egyik legfőbb éke legyen. S valóban a Kauser József által francia renaissance-stylben épült pavillon, jobbra az iparsarnok előtti nagy sétatéren, méltó a fővároshoz. Művelt izlésről tanuskodik a tervező alapgondolata, hogy az épület fő részének motívumául a főváros czimerében levő várszerű házat választották, tornyos fedélzetével és a főbejárat mansardjával. Az épület talán kissé nagy, inkább kastély, mint pavillon, de e benyomást kellemesen ellensúlyozzák az egész homlokzatot körül övedző kis park cserjései és virágágyai, a mi által egyszersmind a fővárosnak alkalma nyílt pár év óta újból szervezett s már meglehetősen magas fokon álló kerítésének eredményeit is bemutatathatni. Így a két szárnyépület szögletében a kiállítás legkedveltebb megpihenőjéretalálhatunk. A bokrok némileg elzárnak a nagy térségen hullámozó sokaság tekintete elől, a nélkül, hogy látkörünk

Művészet
szovak
ham

A SZENT ISTVÁN-TEPLOM MŰVÉSZETI MÉLTATÁSA.

Volt egykoron oly boldog idő, midőn az emberek teljesen belemerültek a szépnek élvezetébe és lelkük megittasodott a művészek lelket elbájoló alkotásaitól. Harmonikus lelkek voltak, akik Isten örökszép gondolataiban, szépségének földre vetített képében *gyönyörködni* mertek. Az elmélkedés szárnyain nem emelkedtek ugyan a Kempisek misztikus világába és szent Bernárddal nem szárnyaltak az önmegtagadás oly hősi magaslatára, hogy szemüket soha föl ne emeljék szobájuk diszes mennyezetére, hanem egy más zsánerű szentben, egy talán kevésbé mély, de intimebb, melegebb, bensőségesebb, dalosabb, derültebb vezérben, az assiszi halmok gyermekded, naiv, angyali kedélyű, lágy lelkületű dalnokában, szent Ferencben lelték föl irányító elvüket. Megszólaltatták az egyszerű barát mélységes lirai dalait és főséges himnuszait Isten szép madárkairól; ezüstös öltözetű, vidáman ficáinkoló halacszkairól, a szentnek hizelgő, őt becézgető farkastestvérkéről; és azt hitték, hogy nemcsak a lélek mélységében rejlenek égi kincsek, hanem a természet pazar pompájában, az édesen mosolygó ég azurjában, az erdők dalosainak trillázó összhangjában, a megteremtett isteni képmásnak — az embernek — hamvaspirú arcában, selymesen lágy fürtjeiben, értelemtől sugárzó vagy szenvedélytől villogó szemében, acélos izmaiban, világot győző akaratában is föllelhetők az *Isten nyomai*. És ha meg is esett, hogy csak ezen elbűvölő isteni képmáson akadt meg tekintetük és nem látták tisztán azt, amiről szent Pál szól: «invisibilia ipsius, a creatura mundi, per ea, quae facta sunt, intellecta, conspiciuntur, — ami benne láthatatlan, a világ teremtésétől fogva munkáiból megérthető és látható» (Pál Rom. 1. 20.); ha lelkük nem is maradt mindig kristálytisza a világi élvezeteknek néha homályt okozó lehetőségétől, de nem tagadható, hogy Istennek dicsőségére kőből, márványból, fából, aranyból, festékből nagyszerű himnuszo-

Katholikus Szemle 1906. I.

kat alakítottak ki. Ne mondjuk, hogy a renaissancenak kevesebb volt a buzgalma, mint a bensőséges középkornak; ne fokozzuk le érde-meit. A renaissance embere csak más formában fogta föl Isten dicsősé-
ségét. A középkor ép úgy tele van kilengésekkel, mint a renaissance; de a középkort kevésbé ismerjük és az összevetésnél mindig a nyugodtabb germánokat állítjuk szembe a lobbanékony olaszokkal; a német középkort az olasz renaissanceszal hasonlítjuk össze, pedig ugyanazon nép két korát kellene egybevetni. A középkorban a külső nehézségekkel, a természet vad erejével még folyton küzdő ember fölötté komoly; a renaissance a meghódított földnek kincseit élvezi és pazar kézzel ontja Istene elé is. Az emberiség fejlődésében tehát megfordul a természeti törvény: a komoly férfikorra következik a daloló gyermekkor és a gondtalanul repeső ifjúság. Vajjon az ifjúság hódolata nem kedves-e az Úr előtt? Talán csak a komoly férfiú öntudatos, de sokszor kínosan vergődő hite bir értékkel Isten előtt?

A renaissance templomai ezen daloló, lendületes, életkedvtől duzzadó hangulatnak kifejezői, de azért ép oly keresztény szellemű művek, mint a csúcsivesek. Ez a jellege van a szent István-templomnak is.

Hiába tiltakoznak a műtörténészek, hogy nem bazilika; a közönség öntudatában mindörökre bazilika marad szent István temploma. És ez az elnevezés talán jobban is fejezi ki az épület pompájában nyilvánuló gondolatot, mint a szerény hangzású templom elnevezés. Eredetileg nem is műtörténelmi értelme volt a bazilika elnevezésnek. Bazilika királyi palotát jelent (βασιλειᾶς = király), mely elnevezést később minden fényes épületre átvittek és így a kereszténység első hosszanti elrendezésű templomaira is. Ily értelemben a szent István-templom méltán megérdemli a bazilika elnevezést. A főváros közönsége királyi lakot emelt Istenének. Igaz, hogy inkább csak elvben járult hozzá és nem élt ezen épülettel olyan bensőséges életet, mint a csúcsives vagy renaissance templomokat építtető hívek, akik templomuk építését saját ügyüknek tekintették, vele éltek, éreztek, lehettek, szomorkodtak és lelkesedtek. Ez az intim kontaktus e templom és közönsége között nem volt meg. Legfőljebb szidták, hogy sohasem készül el, pedig félszázad (1851—1905.) nem oly sok ilyen monumentális mű befejezésére. Itt egy lelkesült kikez-désnek szolgálatába állott városi tanács, egy ihletett művészgárda és egy finom érzékű, nagyműveltségű pap ambíciója teremtette meg e fényes csarnokot. A városi tanács nemzeti büszkeségnek szánta és tíz millió koronát áldozott reá; a pap szívének egész melegét és

mély teológiai fölfogásának lüktető szellemét lehelte bele; a művészek lelküknek javát akarták megörökíteni az ország legfényesebb templomában.

Ybl Miklós építőművész adta meg ennek a kőbe koncipiált hatalmas operának szerkezetét és vezető akkordjait. Ezer szerencse, hogy Hild József, az első építész, nem vihette ki tervezetét, mert akkor fővárosunk most egy monstrummal gazdagabb volna. Még jól emlékszem, hogy mint kis elemista diákra milyen félelmetes, nyomasztó, lehangoló benyomást tett, valahányszor a szomszédos iskolából kijövet, a templomon akadt meg tekintetem. Hild zord, erődítmény jellegű építménynek tervezte, amivel Ybl egy darabig tovább vesződött, míg végre alapjából újjáépítette. Fölötte kellemetlen helyzetben volt, midőn az átépítéshez fogott. Ebbe a katonás szellemben az ő derült, harmonikus, szimfoniás lelkülete nem tudta magát beleélni. Át kellett alakítania mindent. Lengének, szelidnek, lágynak, pezsdülő étellel teljesnek, formásnak, kecsesnek, vigan repesőnek képzelte ő el alkotását. A tömegek monumentálítására nem gondolhatott, mert a templom nagysága már kizárta ennek lehetőségét. Hatalmas arányai dacára (66 m. hosszú, 50 m. széles, 95 m. magas) komoly, imponáló, kiklopszi fönségre nem törekedhetett. Tehát a *kellemesre* fektette a fősúlyt, úgy azonban, hogy nyugtalanná ne legyen. És valóban, ha főképp az épület homlokzatával szemben állunk, látjuk, hogy nem nyögöz le hatalmas arányai-val, hanem inkább mintegy föllendíti hangulatunkat, derűt önt lelkünkbe. A csúcsíves dómok végtelenbe meredező fiáléitól teljesen elütő hatást kelt. A renaissance kellemével emelkedni érezzük lelkünket anélkül, hogy a felhőkbe lendülnénk; lenn maradunk a szép földön és örülünk, hogy nemcsak Istenünknek építettünk diszes hajlékot, hanem önmagunknak is kellemes áhitathelyet. A renaissance ezen individualisztikus világnézlete finom pszichológiai érzékkel van belekomponálva Ybl alkotásába.

Ez a választékos kellem azután végig ömlik az egész külsőn. A főkapu ive előkelő lendülettel dagad a magasba és négy elegáns jóni oszlopra nehezkeedik. A bejáratot négy hatalmas, félig töltött hornyolású korintusi pillér élénkíti. Az előcsarnok az arányosság finom derűjével van komponálva; a két mellső torony diszkrétan tagozott emeletével, kellemesen áttört loggiájával, lágyan dombozódó, ivekre tagolt sisakjával és bájos könnyedségű lanternájával kecsesen áll őrt a templom homlokvonalában. A görög kereszthajók harmonikusan illeszkednek bele az épület tömegébe és nyugodt

architektonikus kiképzésükkel, pilléreikkel, ívablakaikkal, emléktábláikkal, előkelő szerénységű oldalbejárataikkal nem tűntetnek egyediségükkel, mint a legtöbb kereszthajós templom karjai. A kereszthajók közeit kitöltő oldalkápolnák szervesen és izléseken vannak beállítva, alacsonyabb méreteikkel kellemes hullámvonalat adnak a főhajók között. A hátsó tornyok filigrán bájjal és a belsőből kinövő összhanggal cikkelyeződnek be az apszis és a főépület közé. A főélekről kváderes tagozás űzi el az egyhangúságot. Az apszist és sekrestyét félkörű kiépitmény dupla ablaksorral és sima törzsű, jón fejezetű oszlopokkal öleli körül és befejezését tizenkét apostolszobros ballusztér-attika teszi változatossá. Az apszist fedő félkörű, pillérekkel gazdagított árkádok dallamosan simulnak oda a főépület testéhez. A kupola alsó dobjának monoton körvonalát négy szoborfülkés kiugrás teszi kifejezővé; kedves renaissance frizes ablakai, lenge pillérei, klasszikus római lábazata, emelő fejléce és disztin-gvált könnyűségű attika-koszorúja mosolygó derűbe vonja a rendszerint oszlopsorral egyhangusított dobot. A felső dob szerény simasággal emelkedik följe, de e tartózkodó jellegét négyoszögű párkányos ablakokkal teszi kedvessé. A kupolának aranyozott asztragál által tagozott nyolcgerezdje lágyan simul össze a lanterna alá, amely ismét, elütően az eddigi mintáktól, erősen kiképzett, formás karzattal van aljazva és az alsó kecsességét szelid egyszerűségben megismétli. Végül a kereszt diadalmasan emelkedik az ég felé. Az egész épület hatását, királynői bájos magasztosságát erősen hangsúlyozza a teraszszerű alépitmény, melyet fonódott körives-motivumokkal élénkített, áttört kar-támla övez és pompás kecsességű lámpasorozat, valamint levéllábas, makk-oszlopfejek díszítenek. A templomnak ezen művészi kiképzése az összes ismert enémű templomok legkecsesebbjévé, legvonzóbbjává teszi. Ornamentális túlsufoltság, hidegen meredő síkok, tagozatlan, vagy fölaprózott felületek sehol sem kiabálnak vagy egyhanguskodnak. Ellenben a művészi érvényesülést meglehetősen zavarja a templomot határoló viszonylagosan szűk tér, mely a Zrinyi-utca kibővítése után sem fogja a templomot arányosan kiemelni és övezni. A tér nem szorongóan szűk, de a templom teljes érvényesüléséhez oly nagy keretre volna szüksége, mint a berlini új dómnál van. A Váci-körút pedig háttéralkotásra föltétlenül képtelen. De épen a mester bűvös erejét dicséri, hogy még ezen környezetben is oly artisztikus hatást tudott elérni és a templom nemes formái, harmonikus vonalritmusa diadalmasan domborodnak ki e szűkös keretből.

A templom külső előkelő bájú és tartózkodású megoldása nem is sejteti azt a mesés pompát, amelytől az épület benseje sugárzik. Akik a szent Péter, vagy egyéb renaissance templom belsejének rendszerint fehérmárványos diszét látták, szinte elkápráznak attól a fénytől, ragyogástól és csillogástól, mely a belépőt megragadja. Aranytól, márványtól tündériesen csillogó falak ezerszeres törésben verik vissza a napsugarat és villanycillárok pazar fényét. Ybl utóda Kauszer József, a belső diszítésnél nem a *renaissance-kellemre*, hanem a káprázatos királyi fényre fektette a fősúlyt s így a két mester közti különbséget a művészeti gyakorlatot azonnal észreveszi. Ybl kiválóan építész és formákban gondolkodik; Kauszer festői talentum, aki színekben és fényhatásokban éledeleg és tobzódik. Jól tudjuk, hogy az épület belseje sokkal több fényt bír el, mint külseje és nem esküszünk az orvietói katedrális szindús homlokzatára; de azért mégis azt hisszük, hogy ha Ybl vezeti a belső dekoratív munkákat is, a külső és belső egységesebb összhangba csendült volna össze. Kevesebb lenne a ragyogó pompából, a mesésen gazdag aranyozásból, a mélytüzű márványtónusokból, a méltóság erőteljes hangulatából és csengőbbben lejtene a kellemnek megigéző sugara a falak síkjairól és pilléreiről. Kauszer dekoratív fölfogása az olasz renaissance kereteiből kinő és XIV. Lajos pompázó stíljébe hajlik át. A bensejében a barokk-gondolkodás már kikezdi Ybl tiszta renaissance-át. Legalább a «napkirály» szelleme már inspirálólag lengett nem a formák, hanem a fénykifejtés körül. Ybl felső fokban, Kauszer tulzó fokban beszél. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy Kauszer túloz; hanem csak annyit, hogy Kauszer sokkal erősebb eszközökkel dolgozik a hatás elérésére, mint Ybl, aki inkább nüánsokban gazdag és szereti a moll-hangulatot. Kauszer fortissimókban komponálta meg királyi himnuszát. Ezen kettős hangulatból folyik azután a két művész alkotásának különböző beilleszkedése a környezetbe. A templomnak voltaképen összhangosított környezete nincs. Egyhangú sima falak vagy építészeti üres és hibás stílgyakorlatok veszik körül. Ide imponáló fönségű templom nem illik; a környezet mintegy gúnyolná; Guliwer sorsára jutna. Ybl tehát számolva e körülménnyel, nem szállt le a művészet magaslatáról, sem kiegyezést nem kötött a környező barbarizmussal, hanem kiválasztotta azt a formát, amely ezen a helyen artisztikusan tud érvényesülni: nem a kemény, határozott formákat, hanem a simuló, lágy tagozatokat. Kauszer dús fantáziája nélkülözi ezt az akklimatizáló érzéket. Kiválasztja a legpazarabb, a legünnepélyesebb,

a legdiadalittasabb művészi kifejezést és nem teremt lelki kapcsolatot, átmenetet a környezethez. Mindenesetre jobb, hogy benn ünnepelnek tuzó fokban és künn énekelnek felső fokban, mint megfordítva. Hogy Kauser művét lelki zökkenés nélkül élvezhessük, Bernini kolonádjára, S. Marco árkádjaira, vagy a Herren-Insel paradicsomi keretére volna szükségünk. Kauser teljesen bevonult e csarnokba és benne élt, gondolkozott, lelkesedett, gyönyörködött és tervezett. Mottója Horácius mondása: odi profanum vulgus. A külvilág semmi; Kauser e csarnokban királynak érzi magát: pazarul hinti kincseit. És ebben a hangulatban és művészi fölfogásban finoman érző és mindennel számoló tehetség dolgozott.

A térhatásnak alapozása még Kauser elődeinek műve. És e térhatás az aránylag kis terjedelemhez mérten igen nagy. Mert nem esztétikai látóérzékükkel, hanem számító eszükkel mérik azok a templom belvilágát, akik azt a külsőhöz mérten kicsinynek találják és a kupolát tartó négy hatalmas pillértől a helyet sajnálják. Igaz, hogy általuk veszít a templom fizikai térbőségéből, de kimondhatatlanul nyer művészeti távlatában és térhatásában. Épen az a körülmény, hogy egyszerre nem látjuk át az egész templomot, hanem fürkésző szemünk még a pilléreken túl is kutat és talál helyet, bővíti ki távlatilag óriási módon a templomot. Az esztergomi székesegyház belvilága jelentékenyen nagyobb a szent István-templománál és ennek dacára az esztergomit egyedül aránytalanul hosszabb főtengelye és magassága menti meg attól, hogy távlatilag is valamivel nagyobb-nak látszik a mienknél. Művészi hatása pedig a budapestinek hasonlíthatatlanul nagyobb. A bizánci jellegű oszlopos-emporiumos templomok távlati hatása itt monumentális változatban nyer kifejezést, bár nem eléggé átlátszó és távlatba mélyedő. Kissé nehézkes és kelle-ténél többet elfed. Azonkívül emeli a templom intim hangulatát; az elvonuló áhítatnak helyet biztosít. Számol azzal a körülménnyel is, hogy a katolikus templomnak kizárólagos hivatása nem az igehirdetés, mint a protestánsokénál, hanem az istenitiszteletnek is egyenlő jogot kell biztosítania. Így tehát a nagy térképészen kívül az oltárok-nak célszerű elhelyezésével is le kell számolnia. Hogy milyen hangulatos a misézés az ilyen különtagolt kápolnáknak és milyen kellemes, ha a különböző időben kezdett misék hallgatósága egy-egy oltárra koncentrálódik, azt az egységes nyíltságú templomokban miséző egyháziak legjobban értékelhetik. És ennek dacára nem kellett az épület egységes architektúráját kiszökellésekkel, toldalékokkal, bazárszerű oltárfülke-sorozatokkal megbontani. A négy pillér természet-

szerűleg oszt föl és kapcsol össze mindent. A templom hat mellékoltára mindenike önmagában lezárt egyedet képez és a főoltár hatását még sem rontja le; a főoltár a szentélyben uralkodói méltósággal emelkedik és mellette alig vesszük észre a mellékoltárokat, bár célzatosan nem rejtőznek el. A művészeti elrendezés és beállítás létesíti ezt az optikai csalódást. A figyelemnek a főoltárra és az apszisra való központosítása ismét Ybl mesteri kezét dicséri. Eltért teljesen az eddigi apszismegoldásoktól és a conchának felső részén félkörű nyilást ütött, hogy az oltár egyenesen felülről kapja világítását. A beözönlő fényáradat feltétlenül odavonzza a belépő tekintetét és bizonyos természetfölötti magasztossággal árasztja el a szentélyt, derültté teszi az egyébként zord jellegű apszist. De ezen művészi hatás által Ybl megnehezítette Kauser helyzetét. A kupola és oldalszárnyak félkörívén beözönlő fényből világítási zavar keletkezett. A templom egységes hatása fölbomlott. A helyzet olyan, mintha három domináns motívum küzd egymással a zenében és egy sem képes valóban dominánssá lenni, a másik kettőt harmóniába olvasztani. Kauser majdnem matematikai pontossággal ellensúlyozta a három fényforrás ingadozását. Főérvényre emelte Ybl tervét: a szentélyre teljes fényözönt árasztott. A kupola fényét dupla fénytelen ablakok sugártörésével mérsékelte, mely a kupola világos tónusát, szerény aranyozását lágy világítással tette derüssé. A kupola fénye már csak fátyolos szüremléssel özönlik be a hajókba, amelyek fővilágításukat az ivablakoknak szintén szintelen tábláin és sárgán irrizáló sávjain nyerik. Kauser ezután a templomnak ezen mérsékelt világítását ismét kitűnően használta föl Wágner-zenés dekoratív fölfogásának enyhítésére és művészivé tételére. Teljes fényhatás mellett Kauser káprázatos pompája barbár hatást érne el; így ünnepélyesen fönséges. Sőt ezen mérsékelt, tört fényözönben még *Detoma* műmárványozásának szürke és mély vörös tónusai is meglágyulnak és ezen művészeti hazugságok is elfogadhatókká válnak.

Kauser a színeket és dekoratív formákat is ezen világítás szerint állította be. Fönn a kupolában és a hevederiveken világosabb színek és könnyedébb formák uralkodnak; a falakon a sötétebb szürke és vörös márványtónusok, hatalmas pillérsávok fejezik ki ezen épülettagnak súlyt hordó jellegét. A kupola könnyed tagozása, formás ívmezői és a hevederivek rózsás kazettái még emlékeztetnek Ybl átmeneti renaissance gondolkozására, mely a sekrestye bájos, derült megoldásában érvényesül és mely arról tanuskodik,

hogy Kauser ily stílus kivitelre is képes lett volna.¹ Nem tudom eléggé sajnálni, hogy nem maradt mellette. A sekrestye oltára egy-maga a comacini iskola elbájoló utóhajtása, tündéri gyöngymunkája. Kauser a XVI. századi renaissance súlyosabb, ünnepélyesebb és reprezentálőbb formáit választotta a templom alsó kiképzésében. Masszív pillértagozás, aranyozott diszú, fejlett korintusi fővel; Antonio da Sangallo-féle pillér- és ívkötéssel; az oltárok és fülkék timpanon-záradékával; hornyolás nélkül való oszlopok és pillérek a római renaissance kicsengései; míg Ybl a közép- és északolaszországi műemlékek könnyed, bájos szellemében, Desiderio da Settignano, Antonio Rosellino, Benedetto da Majano, Mino da Fiesole vagy Sansovino gazdag formakészletéből virágoztatta volna ki a templom belső berendezését. Ybl fölfogása egyedül a főoltár ciboriumának kupolafödésében, az oltárasztalok kiképzésében, a teljesen modern ízű, páratlan invencióval és műizléssel beállított oszlopsoros oltárkarok díszítésében, valamint a művészeti statikát némileg nélkülöző kulisszaszerű mellékoltárok retabulumában nyilvánul. Ez utóbbiak nem tükröztetik vissza a kora-renaissance választékos finomságát, részletekben elmélyedő gondosságát. A főoltár ciboriuma az első tervezeten az ó-keresztény minták szerint volt tervezve; most pedig teljesen új és rendkívül festői alakban áll előttünk: az oltár nem a ciborium alatt, hanem előtt foglal helyet, a ciborium piederasztálján pedig szent István márványszobra áll. A kupolapillérek oldalába állított oszlopkeretes fülkék ép oly nyugtalanná teszik a belső térhatást, mint szent Péter főpilléreinek hasonló elrendezésű szobrai. A falaknak ily stílus barokkizálása nem gazdagítja, hanem nyugtalanítja és megbontja az összbenyomást. Nyugodtabb hangulat támadt volna, ha a szobrok egyszerű konzolokra kerülnek. Ezen barokk túlsufolás a szószék kiképzésében éri el tetőpontját. Sok rajta az oszlop, pillér, lizéna, timpanon és a szószék lába, kartámlája és födele szervesen illeszkedik bele az oszlopkeretes fülkébe. Szoborfülkét vagy oltárszerű fölépítményt kiképzett szószékkal összekötni esztétikailag képtelenség, mert mincként mint önálló egyed lép föl.

Általában a szentély mutatja a legnagyobb műgondot, ügyszeretetet, gyengéd kidolgozást, harmonikus átgondolást. A szentély boltozata a virágzó renaissance teljes fénypompájában tündöklök, melynek ívmezeit finoman hangsúlyozott cartouche-os ívmélyedések szakítják meg és teszik ritmikussá; dallamosan lejtő, dombor-

¹ Kár volt újabban a falakat szőnyegmintás festéssel nyugtalanná tenni.

műves pilasztersávok tagoltá. A mezőket *Benczur* öttagú ciklusa tölti ki édes lengéssel és zenés összecsengéssel. Lebegő angyalcsoportjai ringó mozdulatokkal lejtnek a felhők között és áhitatos hangulattal jelenítik meg a szentmise négyes jellegét. Diszkrét színskálája megmarad a dekoratív képek keretében és az apszis enyhe színhatásában. A formák ritmikus bájában is a legrokonabb *Ybl* szellemével. De bár *Benczur* ezen alkotásai természetes sematikusabb jellegüknél fogva művészetiileg is tartalmasabbak, mint oltárképe, mégis alig tudunk attól a gondolattól megszabadulni, hogy alakjai nem valóságok, hanem üres burkok, jóakarattal és filozófiai idealizmussal táplált hüvelyek. *Melozzo da Forlì* éneklő-zenélő angyalainak vérszegény rokonai. A mozdulatok anatómiai pontosságához is szó fér. Ezen ívmezők alatt és az oltárkolonád fölött levő téglánymezőkbe találó tapintattal és esztétikai számítással *Mayer Ede* domborművei vannak elhelyezve és az üres síkokat aranyozott domborulatokkal kellemesen töltik ki. Vonalai némileg kemények, élesek; csoportosításában még sok az akadémiai gondosság; alakjai a síkkal nem élnek bensőséges életet; de a környezetbe való inkább hangulati, mint artistikus beilleszkedés folytán e domborművek kellemesen egészítik ki az apszis mezőit. *Strobl Alajos* szent Istvánja ismét egy valódi *Strobl*-alkotás, ami tudvalevőleg akar dicséret lenni. Hideg, sima, élettelen, akár a márványtömb, melyből kifaragták; *Strobl* nem tudott belőle életet kicsiholni. Mozdulatai betanultak és azért merevek, esetlenek. Külső strukturája szinpadias, bármennyire adja is a szerénykedőt. Kézügyesség, technikai bravur, hizelgő simaság adják a meglehetősen lehangoló hatást. Különben a templom szobordiszéről beszélhetünk legkevesebb elismeréssel. *Strobl* szent Gellértje szintén csak üres hüvelye az élő életnek és művészetnek. Technikája mintha nem is márványra, hanem gipszre vagy agyagra vallana; beállítása és lendülete másodrendű élőkép-jelenetre zsugorodik össze. *Sennyei* szent Erzsébetje megáztatott ruhadrapériák alatt roskadozik és súlyos gondoktól terhelt fejét fáradtan csüggeszti le; nehézkes tömeghatása alatt ingadozik. Egyedül *Fadrusz* szent Lászlója emelkedik ki ebből a sivár szobrászati világból, melyet a nagy mester tanítványa, *Rohlinger* fejezett be. Nagy érdeme, hogy nem rontotta meg és a nagy előd hatalmas silhouetteben mozgó fölfogását szabadon hagyta kiverődni. Begasnak összes páncélos, sisakos hősei nem érnek föl ezzel az egy szoborral, mely monumentális látás tekintetében méltán vetekszik az innsbrucki királyszobrokkal. Atléta-érmekre nem pályázik, anatómiai

bravurral nem dicsekszik és mégis érezzük a dalia feszülő izmait, domboruló, erőtől hullámzó tagozatait a sodrott páncél alól. A ruha nincs akadémiai módon ráhányva vagy redőkbe szedve, hanem természetyszerűleg követi az idomok mozdulatát. Csak nyugodtabb pózt óhajtottunk volna és több történelmi hűséget.

Az oltárképekről szintén vajmi kevés jót mondhatok. *Benczur* Magyarország Nagyasszonya az olasz formagondolkozás meglehetősen fagyos, élettelen utóhajtása. Még legkisebb hibája, hogy Tizián Pezaro Madonnájára vagy Paolo Veronese keleti bölcseire emlékeztet, csak a nagy koloristakirály színlagyságát, mélységét, sugárzó életerejét, omló aranyos tónusát adta volna vissza. De *Benczur* csak rajzol édesen simuló vonalakkal, kecseskedő sémákkal és e vonalhálózatot hideg, fénytelen, mélység nélküli, aprólékoskodó szinidomokkal tölti ki, mert szinoltjai nincsenek. Pedig ezúttal még azt sem kívántuk volna, hogy nagyon modern legyen; pleinair-kísérletezésekkel sem óhajtottuk terhelni. Zárt világításban és renaissance-hangulatban, vagyis ugyanolyan helyzetben volt, mint az olasz mesterek. De itt tűnik most ki, hogy az akadémiai tanulmányok nem adják meg a festői ihletet, látást és érzést. Tizián omlós, aranyos tónusa ott rekedt a Frariban és csak skizze került a szent István-templomba. Vele szemben terpeszkedik a másik nagy akadémikus, *Stetka*, a katona- és főispánvilág hivatalos másolója. A műcsarnokban épen most meredezik egy ilyen kivasalt, tükörsima, gyöngyházcsillogású, színezett fotográfiája. Hogy az anatómiát jól érti, szívesen megengedem, hogy a művészettörténelem minden keresztrefeszítését kitünően ismeri, készségesen elfogadom; hogy rajzolni tud, kétségbe nem vonom. De ez még nem piktura. Kitünő mesterember, akinek kezügyessége káprázatos, de művészi ihlete és festői látása egy szemernyi sincs. Es mert a színek fényhatásával dolgozni képtelen, a festett színházi fénybeeséshez folyamodik. De mennyire elesett Rembrandt híres fénykévéitől! És ez egyszer még *Feszty* is cserben hagyott. O, akitől elsősorban vártuk vallásos festészetünk fölvirágoztatását és akinek bazilikai alkotására egyedül voltunk kíváncsiak, szintén belegabajodott a «stilszerű» alkotásba, vagyis önálló fölfogás helyett a hagyományos formák között keresgélt. Meg is találta azt, amit találhatott: üres, duzzadó külsőséget, lélektelen sémákat. Mert a másolatok mindig üresek. Szent Józsefére ráesik a két oldalkép árnya, mely nem egyéb, mint Dürer szent Péter és Páljának árnyékszerű másolata. De ami a német mesternél monumentális, sőt már ott is némileg nagyotmondás, az *Feszty*-

nél duzzadó vitorla és vízkóros fölfujtság. A szorongó olasz fülkével csak agyonnyomorította alakjait, nem emelte ki hatalmas voltukat, amint azt egy Mantegna vagy Palma Vecchio megtette. Szóval a stilszerűség itt is megboszulta magát, mert stilszerű csak egy van a világon: a művész egyénisége. *Vastagh* szent Imre-képe még kevesebb kifejezőt nyújt, mint eddigi Imre-képei. Azokban legalább a színek olajos zománcával, a sötétes alapból való mélységesebb kialakításával némi dekoratív hatást ért el. Itt a színeket kimosta és fukarkodva használta. *Matrica*-levonatnál alig egyéb. *Roskovits* szent Adalbertjén is hiába keressük akár az olaszok formaköltészetét és vonalritmusát, akár mélységesen izzó színompáját. Vizenyős festékfölrakás, széteső színsávok, gerinc- és izomtalan tagok tesznek tanulságot arról, hogy a vászonfestmény és freskó között óriási különbség van. Ami *Roskovits* freskóinál kiválóság, az festményén kiáltó szegénység. *Nádler* szent Ceciliája a legtöbb eredetiséget és érzést mutatja. Különösen hangulatossá teszi a háttérben mosolygó vidék, az éneklő angyalok kedves csoportosítása, a szentnek érzéssel formált alakja. De *Nádler* is csak rajzoló művész a modernség mázával, aki a színekkel hadilábon áll és azokba rezgő életet varázsolni képtelen. Az arcok modern sémák és nem jobbak a régi sémáknál.

De emelkedjünk magasabbra. Onnan felülről, a magasabb régiókból festőibb zene szüremlik le a festőietlen alvilágba. Bár sajnos, itt sem szólhatok oly elismeréssel, mint *Ybl* munkájáról és nem zenghetek olyan ditirambot *Lotz* ezen alkotásáról, mint hagyatékának kiállításakor tettem. (Kath. Szemle. 1905. IV.) *Lotz* ugyanis csak a görög világban, a mitológia verőfényes országában uralkodott föltétlen hatalommal, ahol nem lelki mélységre, hanem kacagó derűre, az élet aranyos vidámságára törekedhetett. Főnség sohasem volt sajátja. Olajfestményein is a leányos báj vesztegetett meg minket. Formatekintetben sem a főnséges, királyi vonalak, hanem a daloló, édesen nevető lendületek képezték pazar kincstárának gazdagságát. Naiv, amorette bohémság, pajzán enyelgés, vigan lejtő ritmus folynak kristálytisztaságban *Lotz* művészetéből. A kupola körmezejében levő *Atyaisten* «nem önmagától való legfőkéletesebb szellemi lény», hanem egy, az időben kialakult eonja *Michelangelo* Teremtőjének és ez a kialakulási folyamat *Rafaelnek* a *Chigi-kápolnában* teremtett *Atyaistenének* nemzetségi tábláján vezet le. *Lotz* *Krisztusa* oly távlatban helyeződik *Rafael Disputájához*, mint *Pinturicchió*nak *aracelibeli* és az *apartamento Borgiában*

levő megdicsőült Üdvözítője áll Rafaeléhez. Rafaelnél előkép, Lotznál utód. Keresztelő Jánosát ugyancsak a Dispután látjuk viszont, több kellemmel és gyöngédebb bájjal. A próféták pedig a Sixtus-kápolna boltozatáról jöttek át ide. Nem hiába hosszú utat tettek meg, veszítettek emberfeletti erejükből. De azért még sem kopia egy sem. Lotz hasonlóan járt el, mint Rafael. Hatalmas egyéniséggel átalakított mindent és egyéniségének bélyegét rányomta még arra is, ami szellemének megemészthetetlennek látszik. Ha már nincs Michelangelónk, nincs Rafaelünk, örülünk, hogy volt Lotzunk; nem kell szégyenkeznünk miatta. Egyebütt még Lotz is alig akad. Ritka vetés. Lotz mozaikképeinek szinhatása kissé gyenge. Annyira féltek a mozaik-technika és a kupola diszkrét szinezése ellen telt színekkel véteni, hogy mind egy-két árnyalattal világosabbnak vették és így a képek meglehetősen nyers szinezésűeknek látszanak.

És most még kedvem volna végig élvezni és elemezni a mozaik-medailleonokat, Herpka bronzműveit, a pazar díszű karsillárokat, gyertyatartókat; szeretnék szólni az orgona hatalmas fugáiról és andalítóan lágy pianójáról, a templom kiváló akusztikájáról; a kellemes összetételű márványpadlózatról; a gondos asztalos és lakatos munkákról, de amint itt a templom hatalmas ívei alatt reám sötétedik, egyszerre szorongó érzés vesz rajtam erőt és mintha gonosz lidércnyomás alatt csunya látomásom volna: látom, hogy a mostani plébánosnak valamelyik nagybuzgalmú, de kis izlésű utóda milyen lelkesülő arccal és dobogó szívvel fogja egyremásra behordani a párisi és müncheni gyárak barlangos lurdi Máriáit; színházias, villamfényes, mandorlás szent Szív-szobrait; muskátli- és rozmaring-cserepeit; papir- és szövetvirágait; gyertyaégető asztalkáit; és még vagy öt-hat mellékoltárát. És e fölött való rémületemben szeretnék szabályrendeletet hozatni, hogy e templomban a műemlékek országos bizottságának¹ hozzájárulása nélkül egyetlen hajszálnyit se szabadjon eszközölni. Ilyen kincset egyes emberek belátására bizni nem lehet, arról intézményesen kell gondoskodni.

Végül hátra volna még, hogy azt a bizonyos spiritus rector említsem föl, akin megvalósult az írás szava: «*Spiritus ubi vult*

¹ Ha volna egyházi műemlék-bizottság, arra biznám. De Ipolyi és Czobor kísérletei hajótörést szenvedtek és ismerve a viszonyokat, nem is remélem, hogy létesüljön.

spirat et vocem eius audis, sed nescis, unde veniat — a szél, ahol akarja, ott fú; és zúgását hallod, de nem tudod, honnét jő». (Ján. III. 8.) Lollok Lénárd prépost-plébánost értem, akinek szelleme a művészi kiképzésben mindenütt ott leng. De nem írhatok róla. Komolyan meghagyta, hogy róla ne írjak. Es én ezt a finom lelkületű, nagy művészettörténelmi ismeretekkel rendelkező, páratlan művészi érzékkel megáldott papot oly bensően tisztelem és szavainak őszinteségében oly mély meggyőződéssel hiszek, hogy dicsérettel és magasztalással nem akarom őt megsérteni.

Néma hódolattal teszem le tollamat előtte.

Fieber Henrik.

Kaiser József

Aradban

Fischer H.

A Szent János Templom
művészetéi műtárában

Matol. Szendrői
1906. I.

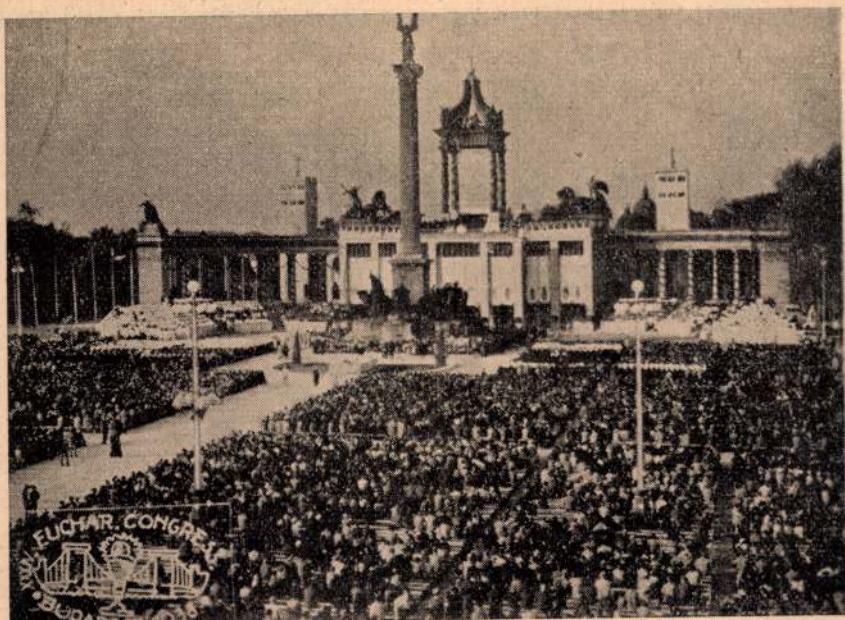
15/19

CSILLAGÁSZATI UJDONSÁGOK.

Bevezetés; látszat és valóság. — A naprendszer tagjainak a száma. — A Merkúr a naprendszer belső, a Neptun annak külső határbolygója. — A Saturnus IX. holdjának fölfedezése. — Kételemek a fölfedezés valóságáról. — Jupiter VI. holdja. — Saturnus X. holdja. — A Saturnus planetoidagyűrűje. — A Nap planetoidáinak a száma. — Újabb vélemény a planetoidákról. — A Venus forgása önmaga körül. — Múltó dudorodás a Mars szélén. — Mars csatornarendszerének fotográfiája. — Jupiter színképe és légköre. — Jupiter felszínén látható változások. — Az Urán és Neptun színképe. — Új üstökösök. — Új hipotézis az üstökösök csóvaképződésére. — A csillagos ég szerkezetéről nincs fogalmunk. — Új módszer az állócsillagok parallaxisának meghatározására. — A színes csillagok színképe. — Új változó fényű csillagok. — Új kettős csillagok. — Az Algol színképe. — A spektroszkópi kettős, változó és új csillagok tüneményének megfelejtése a rendhagyó fényszóródással. — Doppler elve és a rendhagyó fényzóródás. — A Tejút csavaraakú örvényrendszer — Naprendszerünk mozgásának iránya és sebessége. — Világködök világa a Tejút sarkában. — A tükör és a lencse az ég fotográfiájában. — Befejezés.

Azt gondolom, az ember az eget tartotta mindenkoron a szép és nagy természet legszebb és legnagyobbszerű tüneményének, mert a magas égbe, mint a legdiszesebb helyre helyezte a világ Urának állandó lakását és a szép kék égboltozat mögött gondolta az örök boldogság hazáját, ahová a földi élet után azok vándorolnak, akiknek lelke tisztá, mint maga az ég, akiknek erényei tündökölnék, mint az égen ragyogó csillagok. Boldog a földi halandó, ki ép szemmel nyugodt lélekkel gyönyörködhetik az ég kékjében, a csillagok végtelen tengerében. Amikor aztán az ember megismerte a valót, amikor megtudta, hogy az ég boltozata nem zárja el előlünk a végtelen teret, amikor alkalmá nyílt a mienktől különböző világokról is tudomást szereznie, amikor megtanulta a mérhetetlen távolságból érkező fénysugár jelentéseit olvasni, akkor látta csak, hogy az ég óriási épülete szebb és nagyszerűbb, mint aminőnek azelőtt hitte, a szerkezete csodálatosabb, mint aminőnek a legmerészebb fantázia elképzelhette. Az ég határtalan terjedelmé-

A budapesti Eucharisztikus Világkongresszus főoltára.

Hitet!

Hitet, amely ott sarjadt ki sokezer közönybekövesült lélekből az eucharisztikus hét és a csoport-triduumok általános mélyszántása, a hajókörmenet és a férfiak szentségimádásának lélekboronája nyomán.

Hitet, amelynek fényében száználmasan tehetetleneknek bizonyultak a régi és új bálványképek és a háborgó, nyugtalan világ-tenger közepén, mint egyetlen biztos és nyugalmas pont feltűnt Péter sziklája, az igazságot őrző Anyaszentegyház.

*

Mit kapott Budapest a Kongresszustól?

Reményt!

Reményt, hogy az ezeréves kerékvágásban haladva, városunk és nemzetünk jó úton halad és nem kell új törésű, végeláthatatlan ösvényekre térnie, ha boldogulni akar.

Reményt, hogy a szervezett katolikusság erkölcsi ereje, amely ezúttal olyan megdöbbentő tekintéllyel mutatkozott be ország-világnak, jobb jövőt biztosít majd a magyarnak és megóvjá az Isten nélkül kormányzó népek szomorú eltévelyedéseitől.

*

Mit kapott Budapest a Kongresszustól?

Szeretetet!

Szeretetet, amelyről már-már azt hittük, hogy teljesen kihalt a szívekből. Most pedig a „Szeretet Köteléke” bebizonyította, hogy igenis él.

El és irányít. Irányít — ha kell százezres tömegeket, akik csodálatra méltó türelemmel „viselték egymás terhét”. Irányít és egymásmellett térde kényszeríti a gazdasági harcban eddig szembenállott osztályok tagjait, akik egyazon Kenyéren testvérekké váltak.

Szeretetet adott a Kongresszus Budapestnek, amely szeretetnek a hullámait meg kell hogy érezzük úgy szociális vonatkozásban, mint a felebaráti szeretet, a Karitás terén is.

*

Hogyan rögzítsük meg mármost ezt a hármas ajándékot, hogy a hét-köznapi szürke robotjában el ne veszítsük azt?

Budapesti Ak. Egyházközség Tudos. Köz. 1938. 2. 18.

Mindenesetre úgy, hogy — láthatatlanul bár — állva hagyjuk azt az oltárt a Hősök-terén, hogy az Eucharisztia uralkodjék továbbra is városunk fölött. Hogyan uralkodjék?

Magánéletünkben. Járuljunk ezután gyakrabban, elevenebb hittel és több szeretettel a szentségekhez. Tanácsért, vigasztalásért látogassuk meg sűrűn az oltárszéknyben értünk dobogó isteni Szívet. Gyermekeinket, alkalmazottainkat, ismerőseinket buzdítsuk — elsősorban saját példánkkal — a fokozottabb kegyelmi életre.

A vasárnap megszentelésében. Mindeddig aránylag sokan elhanyagolták a vasárnapi szentmishhallgatást és a szolgál munkáktól való tartózkodást. A legkisebb ok is elegendő volt arra, hogy elbitoroljuk, ami az Istené. Ezután másképen lesz! Magunk látjuk hasznát!

Szociális kötelességeinkben. Akik együtt veszik az Égi Kenyeret, azok gazdasági téren nem állhatnak gyűlölködő ellenségként egymással szemben. Tartsunk az Oltárszentség színe előtt komoly lelkiismeretvizsgálatot és küszöböljük ki életünkéből a szociális igazságtalanságokat. Munkásaink, cselédeink, iparosaink, vevőink, de munkaadóink iránt is érvényesítsük a krisztusi erkölcs-törvényt teljes mértékben.

Karításban. Akik a Eucharishtiában testvérek, azoknak az igazságon túlmenő kötelességeik vannak az elesettekkel, nyomorgókkal, inségesekkel szemben, akikben magát Krisztust kell látni és szenvedéseiket ennek megfelelőleg, a jó böven értelmezett lehetőség szerint enyhíteni...

*

Ha a Kongresszuson résztvevő százezrek ilyen módon meggyökereztetik fővárosunkban a Kongresszus ajándékait, akkor kézzel foghatólag „megújul a Föld színe”, és az 1938-as esztendő új, boldogabb Budapestnek lesz a születési éve.

Úgy legyen!

Dr. Tarnóczy János

s. lelkész:

A Szent István Bazilika

Amikor az ember nézi ezt a diadalmasan felszökkenő fekete kőóriást, önkénytelenül is arra gondol, hogy benne méltó emléket állított a magyar nemzet országalapító szent királya tiszteletére. Erő és szépség ömlik el a köveken, mintha csak tudnák, hogy annak egyéniségét kell megmintáznok, akinek tiszteletét zengik.

Szinte hihetetlen, hogy ez a könyved, játszi reneszánsz-csoda 4147 m² területet ölel fel. Oly tökéletes rajta a formabaszedés és arányosítás, hogy eltűnik az anyag nehézsége, szárnyat kap a kő és lendülettel szökik fel az 57 méteres tornyokra és mögöttük a százméteres kupolára.

Valóban királyi módon koronázza meg az épületet az elegáns kupola. Bordáik könnyed íveléssel hajlanak egymás felé s az a főúri hangulat, amely előmlik az egész épületen, itt a kupolán ünnepel a legragyogóbb fénnel. A templom zseniális Ybl Miklós építésünk hattyúdala, akinél az

A budapesti Szent István Bazilika.

Olaszországból kiinduló reneszánsznak nagyobb művelője nem volt sem Spanyol, sem olasz, sem német földön. Nem vértelenül és invenció nélkül hordta össze a reneszánsz elemeket,

hanem azokból újszerűt alakított egységé és egészé. A Bazilika sajátos olaszos jellegét a klasszikus, széles homlokzat, a kampanillaszerű harangtornyok, kis tornyok alkalmazása és a gyönyörű félköríves hátsófal oszlop-sora mutatja.

Ötvennégy évig épült a Bazilika. Az egész nemzet áldozatkészsége, a főváros, az Egyház és az állam adakozták össze köveit. A nemzet halhatatlan művészei írták falaira vésővel és ecsettel vallási és nemzeti életünk legszebb mozzanatait. Nemzedékek alatt épült, minden kormány lelkesedett érte, a főváros nagylelkű volt a költségek előteremtésében, felszentelése, majd ünnepélyes zárókö-lététele az egész ország ünnepe volt, amelyet maga a király, I. Ferenc József végzett 1906 december 8-án. Mindenki lelkesedett érte, mindenki szépnek, nagyszerűnek akarta, nemzeti szentélynek, műremekbe faragott dómnak, mert arra volt hivatva, hogy dicsőséges Szent Istvánunk emlékét hirdesse. Közel ötvenféle kö- és márványanyagot építettek bele, minden igaz érték és művészet benne. Méltó istendicsőítés, de a nemzeti öntudat és nagyság szimbóluma is, mert nemcsak a vallás, hanem a hazafiúi érzés is építette azt. Idők és fajok felett álló vallási eszméit örökölte meg benne a keresztény nemzet, de magyar nyelven, a magyar lélek és történelem kifejezésével.

Ezt hangsúlyozza mindjárt bevezetőül, a homlokzat orompárkányának szoborcsoportozata, amely a magyar szentek hódolatát ábrázolja a Nagyszenny előtt. (Feszler Leótól.) A portálé felett Szent István karrarai márványból faragott, jóságos alakja fogad (Senyei Károly). Maga a háromszárnyú ajtó a legszebb templomkapuk közé tartozik markáns bronz apostol-medallionjaival (Szamovolszky Ödön).

Mihelyt átléptük a küszöböt, rögtön ránk borul a templom belsejének térhatása. Ünneplő térség! Iv-iv hátán szállong, a főhajók mellett kereszt-hajók tagolják a térséget, a boltívek alatt kis kápolnába nyílik betekintés, felettünk pedig sejtelmes könnyedséggel emelkedik a kupola. A görög-kereszt alakú, középponti elrendezés adja a templombelső nagyszerű áttekinthetőségét, amely Kauszer József műépítész tervei szerint a tiszta olasz reneszánsz szellemében készült.

Még ez a nagyszerű térünneplés sem engedí azonban, hogy gyökeret vert lábbal szemlélődjünk sokáig egy hely-

Benczúr Gy.: Szent Korona felajánlása.
(Szent István Bazilika.)

ben, hanem valamilyen megnevezhetetlen vágy húzza az embert a szentély felé. Mintha nem is a kupolában, a magasságban, hanem a hosszanti tengely végén: abban a félkörű, aranyhátterű szentélyben ünnepelne leginkább a térség.

A szép márványfajtákból összeállított főoltár félkörű oldalszárnyaival szinte átöleli az embert. Föléje, a szentélykupola mezőiből, veronés-i színekben úszó világ hajol: Benczúr Gyula allegorikus szentmise-ábrázolásai. Forma, szín, lelkivonal tekintetében ezeket felülmúló díszítő festményeket sehol a világon nem láthatunk. A szentélyfal öt domborműve Szent István életének főbb mozzanatait örökíti meg. Kifejező ábrázolások ezek s korhű levegőt árasztanak (Meyer Ede).

Míg a bronzreliefek a küzdő Istvánt mutatják be, a főoltár kupolája alatt a trónra helyezett Istvánt látjuk. Messzire-tekintés, energia és jóság ömlik el István karrarai márványba vésett alakján (Ströbl Alajos).

Ha a szentélyrácstól a hajó felé fordulunk, ismét elfog a térjáték magasztossága. Balfelé, a sarok-kápolnában újra Szent István- emlékekkel találkozunk: fiával, az imádkozás elragadtatásában elmerülő Imrével (id. Vastagh György). A kereszthajó és hosszanti hajó találkozásánál az oltárkép a nagy király és történelmünk

A Bazilika főoltárának Szent István-szobra.

egyik legmegkapóbb jelenetét mutatja be: a Szent Korona felajánlását. István munkában és küzdelmekben megtört, alázatos fő. Úgy ömlik el lényén a kérés, mint ahogy válságos időkben könyörög az ember a legdrágábbjaiért. A Szent Szűz résztvevően hajol István felé. Lények csupa lelkiség. A felépítés, a színhasználat, tárgyiasítás, a helyi jellegű színek kiemelése stb. felejthetetlen élménnyé teszik Benczúr Gyula művét.

A 65 méter magas kupolabelső nem annyira méreteivel (22 m átmérőjű), mint inkább izléses kiképzésével ragadja meg figyelmünket. Márványozása: a hajók, dongaboltozatok és pillérek márványozásának halk, sárgásrózsás megismétlődése. Mozaikjai (felső körben: a Teremtő, kupolamezőkben: ószövetségi próféták a Megváltó körül) Lotz Károly halhatatlan művészetét dicsérik az ívháromszögek evangélistáival együtt. A pillérfülkék szobrai (Szent László: Fadrusz Jánostól, Szent Gellért: Stróbl Alajostól, Szent Erzsébet: Senyei Károlytól) alkotóik jellegzetes, nagyértékű munkái. A szöszék a templombelső egyik legklasszikusabb mozzanata (Kaiser Józseftől).

Még a kereszthajó jobboldali oltárához is oda kell mennünk, amelynek Kereszten-függőt ábrázoló oltárképe első megpillantása óta élénken foglalkoztatja fantáziánkat. Drámai erejű,

sajátos megvilágosítású kép, amely művészetének szépségével újból és újból megindítja az embert (Sztettka Gyula műve).

A sekrestyekijárat mellett levő, úgynevezett sarokkápolnában Feszty Árpád hárommezős oltárképét (az Egyház védőszentjei), a főkaputól balra Roskovits Szent Adalbertjét, jobbra Nádler Róbert bájos Szent Ceciliáját kell még megnéznünk, nemkülönben a belső előcsarnokban Boross Jenő két igen értékes ajándékát: Murillo Szent Családját és Locatelli ószövetségi jelenetét.

Még sok-sok mozzanata van a templomnak, amelyekben sokáig elgyönyörködhetünk: pl. a nagy dongaboltozatok evangéliumi jelenetei (Lotz), a kis dongaboltozatok külső ívpárkányának allegorikus szoboralakjai, a sekrestyekijáratok félkörű mozaikjai (Deák—Ébner), a sarokkápolnák 16 mozaik-medaillonja stb., amelyek mind azt mutatják, hogy valóban ragyogóvá tette a magyar nemzet Szent István templomát.

Falai a magyar nemzet sok-sok ünnepségét és imádságos leborulását látták. A szentévbén is a legszebb ünnepi dátumok zajlottak le falai között.

Íde jön a hivatalos magyar nemzet s ide zárandokol el tíz- és százezres csoportokban a magyar vidék, Szent István népe, mert idehúzza nagy királya szelleme. Lelkét megfürösztí az Országalapító emlékeiben és faramadt ajkával ráhajol az élő vizekre, amelyeket Szent István nyitott meg számára.

A BUDAPESTI KEGYELEMÁRADÁS — SZÁMOKBAN.

Egy kis számadást csináltunk! Körkérdest intéztünk Budapest nagyobb nyilvános templomaihoz a Kongresszus napjaiban kiszolgáltatót szentségekre, szentmisére vonatkozólag. Az eredmény a következő:

Szentáldozások száma	
1937 májusában	196,000
1938 májusában	368,000
Szentmisék száma	
a Kongresszus napjaiban,	
naponként átlag	2,500
Szentgyónások száma	
a Kongresszus alatt	123,000

Ha a szerzeteskápolnákat is hozzászámítanánk, a szentáldozások száma meghaladná a 400,000-t.

Hála Istennek!

Kár volna visszaesni!

Kaiser József

1903.

A Szent-István bazilika. Budapesti Hirlap, márc. 13.

149

(Művészet 1903. 149. l.)

Mit 50 Bildtafeln

HENRI ROUSSEAU. Mit
Geb.

KÜNSTLER DER RENAI
Ganzleinen

RELIGIÖSE PLASTIK
Melanesien, Polynes
Amerika und die po
dungen. Leinen

FRANKREICHS KLASST
JAHRHUNDERT. Mit 34
64 Tafeln. Folio. Le

DIE MALEREI DES BA
davon 450 Seiten A
Halbleder

EDOUARD MANET. Mit
und 31 Abbildungen

ITALIENISCHE RENAI
24 Abbildungen. Geb

ENTWICKLUNGSGESCHI
Die klassische K
Frühchristliche

Die romanische P
Gotik und Frühre
jeder Band illustri
4 Bände in Kassette

UHDE, Wilhelm

VASARI, Giorgio

VATTER

VOLL, Karl

VOSS, Herman

WALDMANN, Emil

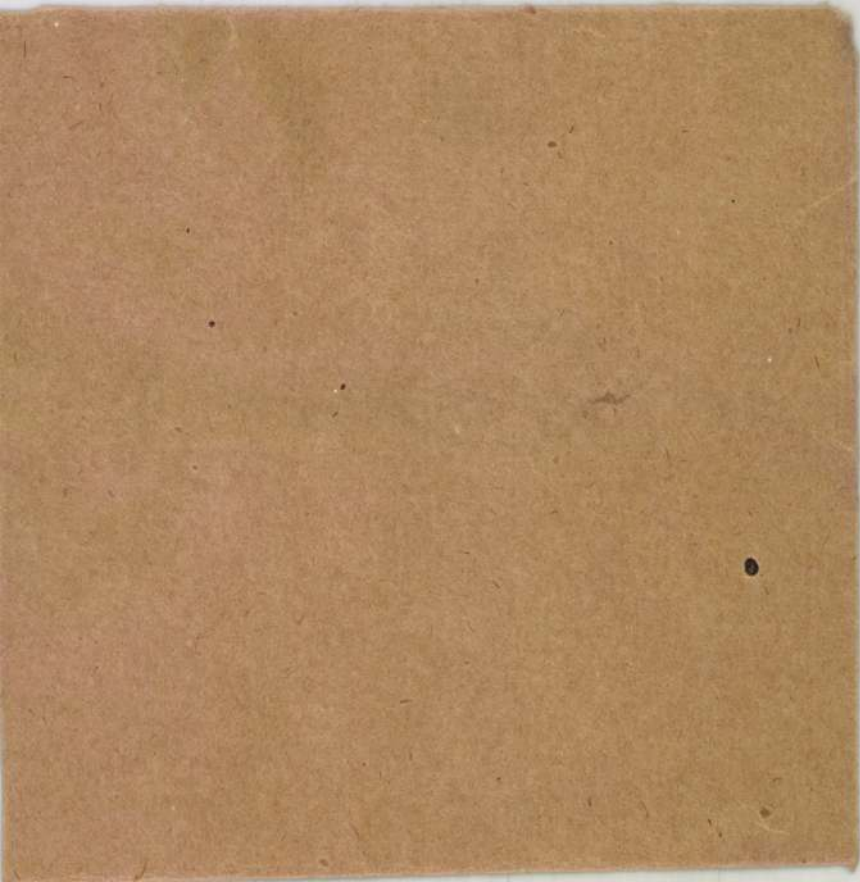
WEST, Robert

WEST, Robert

Kaiser József

A lipótvárosi Szent István templomot ismertették a
napilapok ápril 25-iki, a Neues Pester Journal ápril
24-iki száma.

Kaiser József

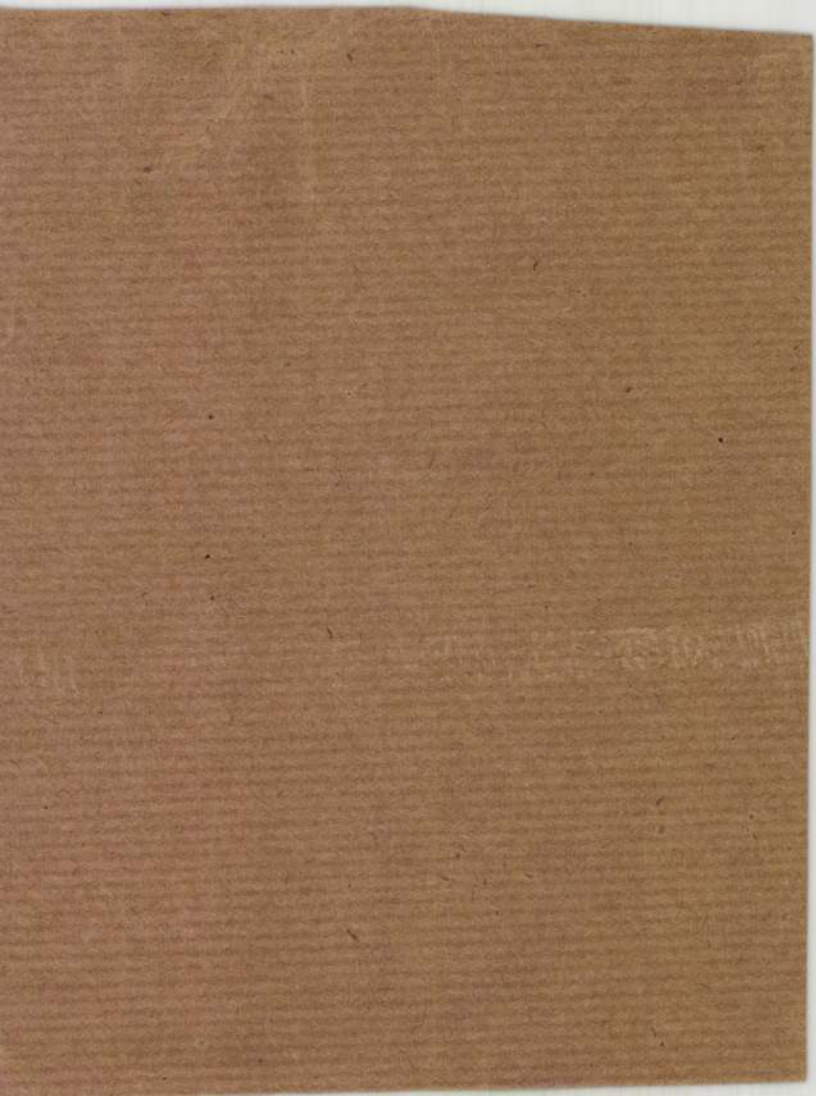
építési

irod

Rados Jenő dr.

A neoklasszicizmus
nagy magyar templo-
mai. MMEK Köz-
lönyének Havi Fü-
zetéi, 1936, 7-12

4

zású s gyári sokszorosításra alkalmas könyvtáblákat. Örömmel fogjuk üdvözölni, ha külföldi tanulmányaival szerzett tőkéjét itthon fogja kamatoztatni.

Max Liebermann a fiatal grafikusok közül a

számában. — A Connoisseur (52) XVI. Lajos bútorizlését taglalja. — L'Art décoratif 86. füzetében egy fejedelmi ház iparművész tagja, Karagyorgyevich herceg, mondja el véleményét a bútorvásárlásról figyelemre méltó szakszerűséggel. — Pössenbacher müncheni bútorgyárost ismerteti az Innendekoration decemberi száma.

Ékszer. Az ékszerművészet fejedelmének Laliquenak hosszú cikket szentel Geffroy az Art et Décorationban (1905. 12.), illő képpel is kíséri, köztük színes reprodukció is van. — A Kunstgewerbeblattban (N. F. XVII. 3.) pedig Philippe Wolferssel ismerkedhetünk meg kilenc oldalon és 14 képben. A brüsszeli ötvöst mértéken túli melegséggel tárgyalja Bürmann. Wolfers jó technikus, de művésznek jobb is lehetne. — Érdekesebb ugyanott R. Graul igazgató cikke a japáni Necsukéről. Itt látjuk, hogy ezeket az övgombokat és csüggőket valóban az ékszerészet körébe kell sorolnunk.

Grafika. Max Liebermann a jónévű német művész a Kunst und Künstlerben (3) egy ábécét tesz közzé. Rendkívül érdekes kísérlet, de csak kísérlet, mert a többékevésbé csinos rajzokba erőlteive vannak a betűk beleillesztve. Hiányzik az egységesség. — A Connoisseur (52) a színes nyomásról mond el egyet s mást „Colour Prints old and new” címen.

Kerámia. A Studióban (No. 154.) The Burselm Art School kerámiai munkáiról olvashatunk, kép is van hozzá 24. — A Dekorative Kunst-ban (IX. 4.) az amerikai agyagipar művészi törekvéseivel foglalkozik egy képekkel jól felszerelt cikk. Grueby, Rookwood, Tiffany nevei már Európában is ismeretesek. A többi öt-hat kerámiával foglalkozó gyár azonban nem érdemli meg, hogy nevüket emlékezetünkben megőrizzük. Java munkásságuk ismert formák és motívumok változatásaiban merül ki. — A Kunst und Künstler 3. számában E. Zimmermann a kínai porcellánt osztályozza. E szerint a virágkorában színes mázzal, mo-

Kaiser's Kunst

kot, a barokkos stílusú nagy dísztermeket, a Magyarországon meghonosodott olasz renaissance stílusban készült Hunyady-termet, a kerti lejáratot és a Mátyás-kútját ábrázolják.

Éremkedvelők egyesülete.

művészünknek külön e célra készült gyönyörű plakettjét adta, mely egyik oldalán Petőfi mellképét, másik oldalán pedig a Szabadság allegoriáját ábrázolja. Az idei tagilletményül szolgáló érem megmintázásával Telcs Ede szobrászművészt bízták meg.

Érdekes népművészeti munkák.

tatott érdekes népművészeti munkákat, melyek közül különösen az 1831. évszámmal jelzett mázas óras helyes arányainál és jellemző díszítményeinél fogva kiválóan becses.

A budapesti-lipótvárosi Szt.-István-templom.

Múlt számunkban megemlékezve Szt.-István-templom megnyitásáról, megígértük, hogy a templomnak iparművészeti szempontból becses részleteit ismertetni fogjuk. Ez alkalommal bemutatjuk a Szt.-István-templom két ajtaját és két girandoleját. Ybl Miklós, aki tudvalevően 1867-ben vette át a Szt.-István-templom művezetését, tervezte a sekrestyeajtót, melyen az olasz renaissance-művészet finom, nemesen lendülő formáit szemlélhetjük, jóleső összhangban csoportosítva, akárcsak a cinquecento valamely becsesebb példájánál. Kő-, fa- és fémanyagának megfelelő súlyú formában jelenik meg, ami nemcsak a művészi formák felett való uralkodást hanem azoknak öntudatos, a maguk helyén való helyes alkalmazását is igazolja. Ugyancsak dicsérettel emlékezhetünk meg a tervezetthez méltó kivitelről, mely Jungfer Gyula érdeme. Ybl halála után 1891-ben Kauser József lépett a nagy mester örökébe. A templom külseje készen állott, de nem úgy a belseje. Kauser méltó utódnak bizonyult. Minden kis részre kiterjesztette figyelmét és ily módon egységes egészet alkotott. Az ő tervei után készültek azok a mütárgyak, amelyeket ez alkalommal az előbb említett sekrestyeajtó mellett bemutatunk. Az egyik a Szent-István-templom kriptájának ajtaja, méltó párja a fentinek. Fődíszét a Jungfer által alumínium-bronzból kovácsolt ajtórács képezi, a rajta felhasznált emblemákkal is tanuskodván rendeltetéséről. A két kandeláber a formák nemessége és a részletek finomsága által tűnik ki. Úgy e kandeláberek, valamint a múlt évfolyamunkban (1905. VIII. évf. 40. old.) bemutatott fali csillár Kauser tervrajzai nyomán, Szabó Zsigmond szobrász által mintázott gipszformák szerint készültek a kőbányai

I. fém- és lámpaárúgyárban. Mind a három az alumínium-bronzöntés mesteri példája. E csillárok és a többi világító test is villamosvilágításra vannak berendezve. Lesz még alkalmunk, hogy a templomnak iparművészeti szempontból érdekes többi részletét is bemutassuk olvasóinknak. Cs. K.

*Művészet
Ced.
Magyar Iparművészet
1906. 31. l.*

Kaiser József

Die Geschichte der Basilika. Irta O. D. Pester Lloyd,
szept. 21.

351

A lipótvárosi szt. István-templom befejezése. Vá-
lalkozók Közlönye, okt. 4.

194

Magyarország és az Impressionizmus

szá-visszatérnek, mint kopár, forró pusztaság vándora a hűs forrás-
rászó. A külföldi hatásokból kiépülő magyar festészet Ferenczy munkássága óta eresztett kitephetetlen gyökereket a magyar földbe, körülötte kis oázis képződött, míg a távolban idegen szél hordta idegen magvakból kelt magános pálmák kókkadoztak. A külfölddel való eleven (gyakran sajátos túleleven, szolgálai alkalmazkodó) kapcsolatok azóta sem, máig sem szüntek meg, de e nagy művésznak köszönhető, hogy van derékhadunk, mely sajátosan helyi, magyar s egyúttal aktuális problémák felvetésével és megoldásával egyúttal halad a külföldi nagy fejlődéssel. Ez legfőbb művészetörténeti jelentősége Ferenczynek, ki Munkácsy istenáldotta zsenialitásának, Szinyei felvillanó korszerűségének fokát nem érte el, de ebben a mindennél fontosabb feladatban, a Nagy Parlag rendszeres művelésében a legnagyobb szolgálatot tette azok közül, kik Magyarországon eszetet vettek kezükbe.

45., 46. KANDELÁBEREK A BUDAPEST-LIPÓTVÁROSI SZT.-ISTVÁN-TEPLOMBAN.

KAUSER JÓZSEF TERVEI SZERINT KÉSZÍTETTE A M. FÉM- ÉS LÁMPAÁRU-GYÁR R.-T.

J. J. J.

*Magyar Iparművészet
1926-32*

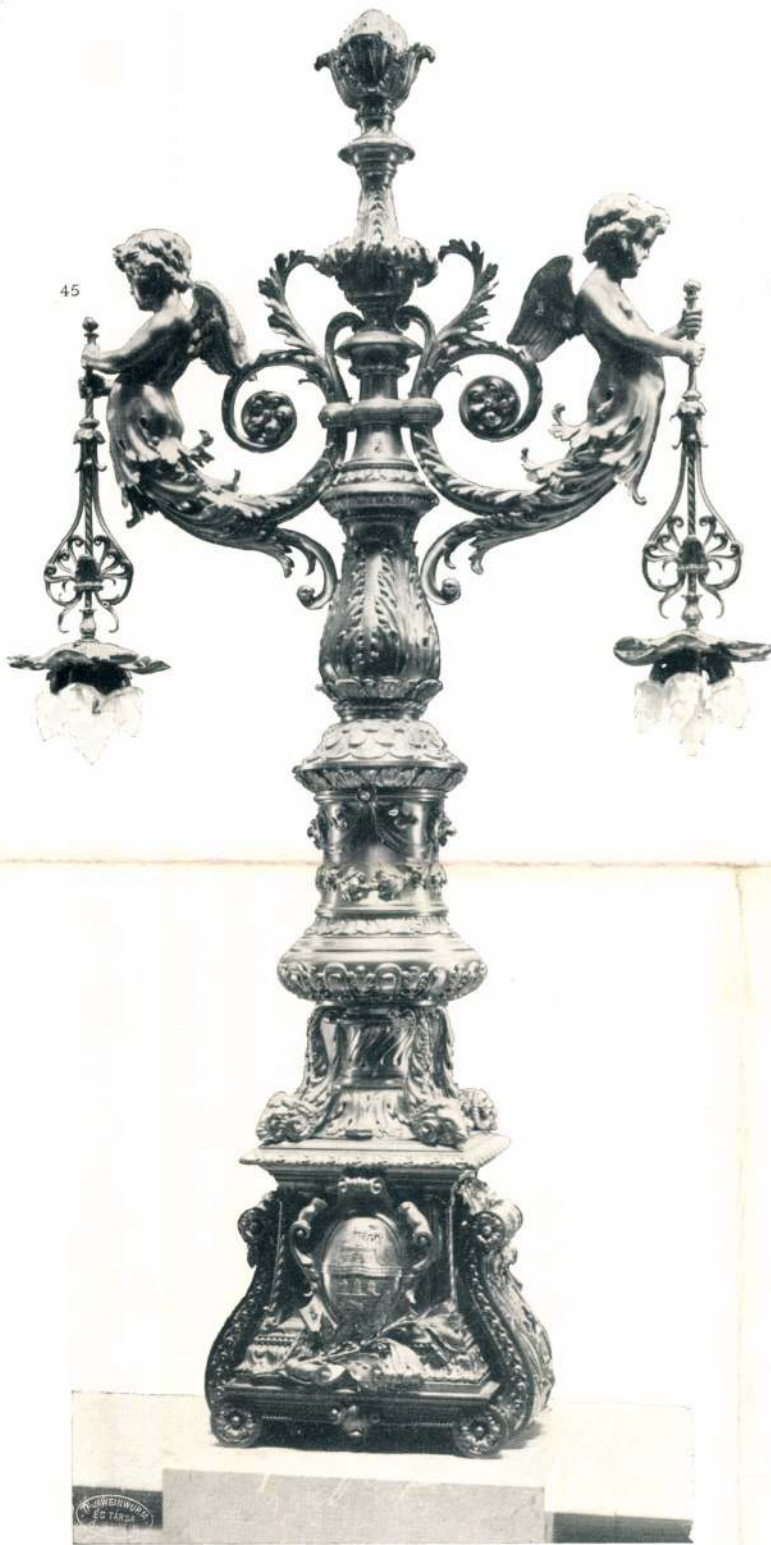

47. BUDAPEST-LIPÓTVÁROSI SZT.-ISTVÁN-TEMPLOM
KRIPTÁJÁNAK KAPUJA.

BRONZBÓL KÉSZÍTETTE JUNGFER GYULA.
TERVEZTE KAUSER JÓZSEF.

Kauser József

45., 46. KANDELÁBEREK A BUDAPEST-LIPÓTVÁROSI SZT.-ISTVÁN-TEPLOMBAN.

KAUSER JÓZSEF TERVEI SZERINT KÉSZÍTETTE A M. FÉM- ÉS LÁMPAÁRU-GYÁR R.-T.

Kauser József

47. BUDAPEST-LIPÓTVÁROSI SZT.-ISTVÁN-TEMPLOM
KRIPTÁJÁNAK KAPUJA.

BRONZBÓL KÉSZÍTETTE JUNGFER GYULA.
TERVEZTE KAUSER JÓZSEF.

Magyar Iparművészet
1906-38. l.

Kaiser Josef

Szent István basilika
képe

Alluma. A nyolcvanéves
Pesti Kapu ajándéka —,
1850-1930. 74. l.

Dorbai János és Ferenc

Háztartórási, építési és átalakítási
vállalata

Budapest.

iroda:

N. Vörösmarty u. 40.

Telefon 117-04

Telep:

IX. Márton- u. 3/B.

Telefon Kiszef 853.

Kaiser Brief

Származás

Megrend.

Lauf

A szt. István-templom. Irta Alfa. Budapesti Hirlap, november 16.

Der St. Stefans-Dom. Irta Palóczy L. Neues Pester Journal, nov. 18.

Az új szent István dom. Irta Balogh Pál. Pesti Napló, nov. 18.

Der Sankt Stefans-Dom. Irta Max Rothausen. Pester Lloyd nov. 18.

A Szent István-templom. Budapesti Hirlap, nov. 18.

Szent István király bazilikája. Pesti Hirlap, nov. 19.

bet:

nyvkereskedésének

Budapest.

, 1905

(művészet 1905
4221)

Lauffer Tivadar
könyvkereskedés

Postafiók 311.

Budapest, IV.

Váczí ucca 11.

Kauser

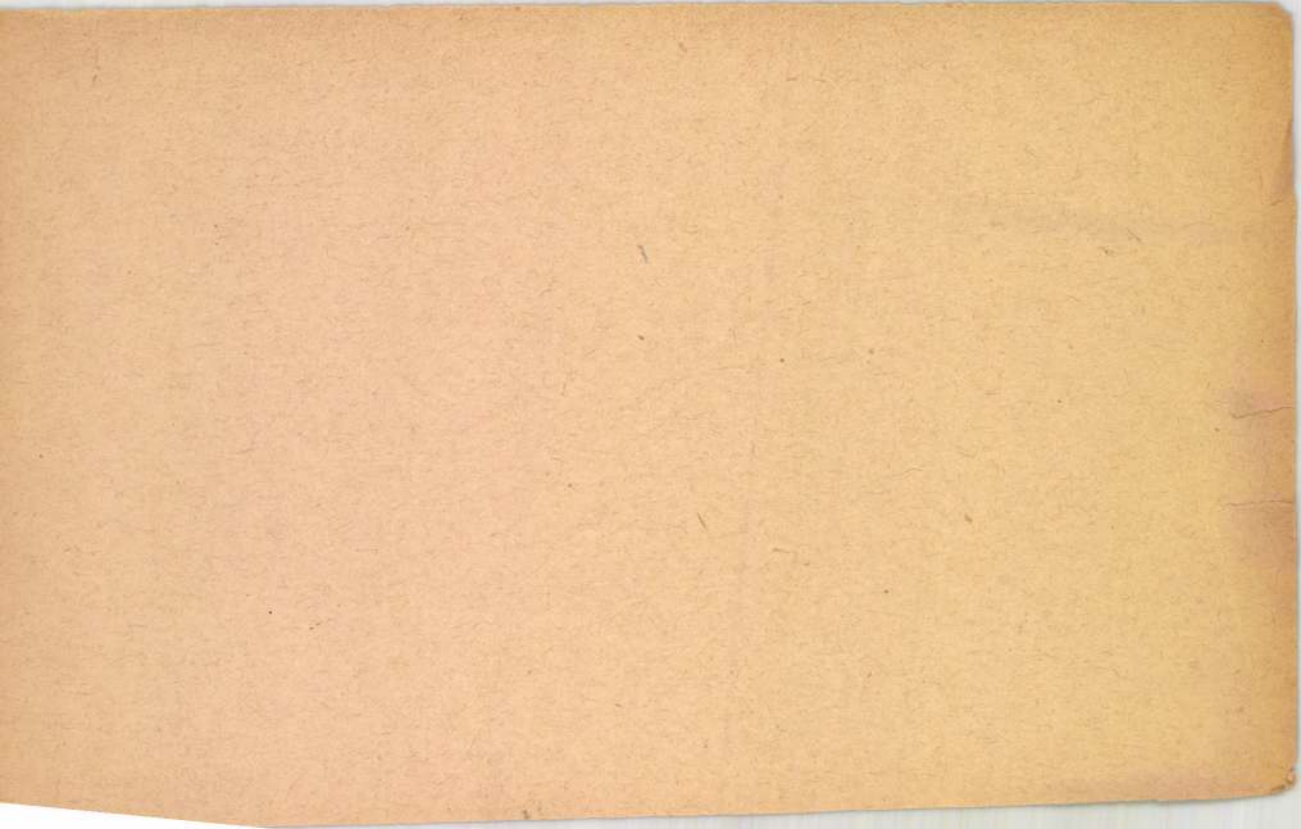
rod

V. A. H. J. van Barilide

— alopitore 3 e répa Ts + temp.

lonar Vashby 906 8168

Kaiser János

csináljanak, de mindnyájan egy harmónikus stillben, nehogy egyik-másik próféta, vagy angyal, vagy közszen kirijon, kiágáljon a környezetből? Csináltak vázlatokat, s ezt egy közös értekezleten bemutatták egymásnak? Megvitatták? Egyformára hangolták? Aligha. Pedig, ha mást nem, megmenthették volna a kupola fölaprózását, s kivitték volna, hogy oda egyetlen grandiózus freskó jöjjön, mint a római Szt. Ignác templom nem is bolthajtásos, hanem lapos tetejére, a annak a freskónak az alakjai mégis úgy hatnak, mintha háromszáz méter magasságban törekednének föl az ég felé, oszlopokon s felhőkön át.

Legyünk különben igazságosak s ismerjük el, hogy művészeink nem csinálhatták meg különbül, mint a hogy csinálták. Részint, mert a különféle bizottságok ízlése volt korlátozó, szűkkeblű, a hagyományokhoz mereven ragaszkodó. Részint pedig, mert a mostani átlagos magyar művészettől még nem telik más, mint, hogy belekapaszkodják a renaissance mestereinek az uszályába, a kik pedig négyszáz évvel ezelőtt, az akkori új világfelfogás hatása alatt nem hagyományokhoz ragaszkodtak, hanem merőben újat kezdtek. A mit ők a lelkükből kiadtak, a magyar művészek még egyre azt rágják s rágni fogják mindaddig, míg egy oly zseni nem támad közöttük, a ki a modern élet követelményeit megértvén, újat, modernet, talán magyarost is kezd. Yartin.

A rézkarcz az én szememben művészileg csak akkor érdekes, ha látom, hogy a vonal a természet előtt való keresés munkája, vagy hogy a képzeleti képet egyenesen a rézlemezre vitte a művész. Csak a lényegest kell kiemelni, csak azt, a mit csak a tüvel vagy a gyémánttal lehet kifejezni. A mit a lithografia vagy fametszet, a czeruza vagy ecset éppen olyan jól kifejezhet, azt ne bizzuk a rézlemezre. RUDINOFF.

Az irodalmi festés meg fog szünni. A szem számára készült festés örök. WIERTZ.

San Marco, a ravennai templom, az orvietoi dóm harmónikus csodái.

De most? Most minden utánzás, utánézés, hangulatismérlés, ha ugyan nem egyenesen szolgálai másolat (mint Benczur madonnája, Lotz prófétái, hatszárnyu angyalai és a többi mind), az építészeti stiltől kezdve, a legutolsó lunette dekoratív kiképzéséig. Megjegyzendő pedig, hogy a renaissance istenei, Krisztusai, Máriái és prófétái valósággal hellén alakok, de keresztény és bibliai nevekkal ellátva, a renaissance-ot előntő hellén-szellemnek a kisarjadzásai, s mint ilyenek őszintén érzett megnyilatkozásai voltak egy föltámadó pogány lelkivilágnak. S nekünk ezt, mint dogmai merevségű egyházi hagyományt szépen át kell vennünk, értelem nélküli lelkinyugalommal, mintha modern szellemi élet nem is volna a világon.

Miért utánzunk? Miért ragaszkodunk a hagyományhoz, mikor a renaissance mesterei is szakítottak az aszkétai merevségű sivár byzanci egyházi művészeti hagyományaival? Miért lovalják magukat bele a „katholikus“ magyar művészek abba, hogy ők szörnyen katolikusok, mikor hitünk már ugy sem az, a mi régen, s a régi vallásos ideálok rég meghaltak? Meghaltak, de áll a nagy természet, a nagy világ, a nagy élet, a melyben a modern művész kimerithetetlen anyagot találhat az új szimbólumokhoz, még ha apostolokat s Jézusokat kell is festenie. Legalább a modern kor szelleme lenne benne az István-dóm művészetében. De nem úgy, hogy a próféták a Rombach-utcából való bölcsek zsidók legyenek. Legalább magyarok lennének ezek a jeles férfiak, mint a hogy a Veronese szentjei velencei nobilek, az Uhdéi pedig germánok, a Méhoferé lengyelek.

Összeültek vajjon művészeink egy közös tanácskozásra, mikor a megbízást megkapták? Megbeszéltek az egységes tervet, irányt, modern, harmónikus fölfogást, vagy mindegyik nagy féltékenyen elbujt a műtermébe, nehogy a többi művész meglássa, hogy mit csinál a zsákmányból? Megbeszéltek-e, hogy valami újat, magyart, vagy legalább is modernt

Festői és szobrászi szempontok.

Nehéz a modern művészek beleélni magát az egyház előirta kötött formákba. A renaissance mesterei nagy zsványok lehettek mint emberek, de ha festeni vagy szobrot faragni kezdtek egyszerre megihlette őket a vallás, a hit, vagy legalább is az öröklött és eltanult meggyőződés, mely nem ismerte a kételkedést, a tagadást. A modern művész lelkét megtépázta a skepszis, s elvei alapján tud csak alkotni, szabadon a hagyományos nyomástól. Mutassa ki, teszem a történeti kritika, hogy Szt. Istvánnak mongolos tar feje s seprűs balambér bajusza, borotvált álla, villogó sas-szeme, karvaly-orra volt, ennek ellenére Strobl mester mégis hazudni kénytelen, ha tradíció-hűséget követelnek tőle. Mint a hogy hazudni volt kénytelen Senyei (Szt. Erzsébet), ismét Strobl (Szt. Gellért), Lotz (próféták), id. Vastagh György (Szt. Imre), Nádler Róbert (Szt. Czeccília), Roskovics Ignác (Szt. Adalbert), Feszty Árpád (Szt. József), szóval mindvalamennyi, a ki a templomban dolgozott. Náluk, a modern művészeknél, a művészeti és vallásos meggyőződés, valamint az analízáló kutatásokból leszűrt történeti tudat épen nem fedik egymást.

De hogy is lehet a mai korban ihletett egyházi művészet, mikor a templomkerülő művészek azt sem tudják, hogy a gyóntatószékben a bérálás, vagy az utolsó kenet szentségét adják-e fel? És lehetséges-e szigoruan művészi szempontból szép templom a mai korban, mikor a vallás nem mélységes meggyőződésnek, hanem rideg pompázó kultusznak a tárgya, mikor nem az a fő, hogy a templom igazi áhitatra keltsen, hanem pogány pompájával vakítson s az érzékekre hasson, mikor még Rómában is Sansovino Mária-szobrának plasztikai szépségeit eltakarja a kilószámra ráaggatott aranyékszer és gyémánt. Régen egy-egy templom az egész nép határtalan hitének és buzgalmának a kikristályosodása volt s művészi megalkotásának szolgálatába szegődött az egész nép művészeti, építészeti, grandiózus termegoldási tudása, szellemi életének a nagy közös cél felé irányuló önszuggeszcciója . . . s megteremtek a

A csiszolt felületek alul készültek leggondosabban, talán azért, hogy a publikum lássa, mire kellett a sok pénz. Ellenben a kupola belső felülete a megfigyelő szemtől távolabb van, tehát kevésbbé fényesre csiszoltatott. Pedig az én szemem éppen oda kívánta volna a nagyobb fényt, oda, a hol a legtöbb világosság áramlik be s a hol az egész belső térségnek tulajdonképeni koronája van.

Bárhova nézzünk, mindenütt az a meggyőződés tolakodik előtérbe, hogy mindezeket sokkal disztíngáltabb izléssel megoldva, sokkal több tudással láttuk már Olaszország szép templomaiban. Egyesegyedül a térhatás, a boltozatok és boltövek szép ritmikus játéka az, a mi a művészet után áhítózó szemlélőt megörvendeztet. A belső részletek sorában viszonylag legjobb még a szószerű csinos elrendezése az alatta levő ajtócskával, míg a többi három pillérhez támasztott fülke-architektúra csak oly sivár, mint a milyen az oltároké. A világító testek gyáriparszerű tömegáru hatását teszik. Applikálásuk sem szerves.

Mindebből az a tanulság, hogy a mai kornak, a mai felfogásnak megfelelő építő stílust szükségképen meg kell teremteni, hogy az új konstrukciók, a megváltozott viszonyok új formák megteremtését teszik parancsolóan kötelességünké. S e fölismert igazságot mindenképen megerősíti K a u s e r József, a ki viszont bebizonyította a renaissancenak immár teljes bukását. Ámbár átvette Ybl vázlatait, ámbár Ybl jobb keze, a derék S t u r m Ferencz segítségével mindvégig rendelkezésére állott, nem volt képes az olasz renaissance stílusban a Szt. István templom külsejéhez méltó, élvezetes belső architektúrát teremteni. Igaz, hogy e stílus nem is volt soha tulajdonképeni terrénuma e francia iskolában képzett építésznek, a ki a román formák iránt tanusított mindenkor nagy előszeretettel, de azt hisszük, hogy Ybl halála után nem is találkozhatott oly utóddal, a ki a mester művét az ő szellemében és stílusában folytatni hivatott lehetett volna. Vele együtt meghalt minden argumentum, a mely a multidőbeli formák modern problémákon való alkalmazásának látszólagos jogosultságát bizonyítani képes volt.

Komor Marcell.

A SZT. ISTVÁN TEMPLOM.

Szabad-e a modern művészet szempontjaiból megtekinteni a Szt. István templomot? Európában már szabad, sőt építenek is modern templomot. Tavaly szentelte fel a párisi érsek a Baudot építette templomot, egy egészen modern épületet, vasból, monierből, rabitzfalakból. . . . Istenkáromlásnak mondták volna azelőtt! A londoni archdecan Sinclair W. M. csak nem rég nyilatkozott nagy elragadtatással Stephens varley-i templomáról, mely egészen modern czélszerűségi elveken nyugszik. Berck-sur-Mer plébánosa megengedte Besnardnak, hogy kifesse templomát, vésineti kartársa pedig Denis-nek, hogy néo-impreszionista falképeket teremtsen. Azt hisszük: csak a renaissance egyházfejedelmek példáját követték, a kik koruk modernjeit beeresztették a templomokba. Csakis ezt követeljük mi is a mai modernségnek!

A lavina megindult s a siker nem maradhat el. A szomszédban, Bécs közelében épül már Wagner Ottó modern temploma, s a bécsi szecsesszió most egyenesen a modern vallásos művészetet mutatja be, a hol Mehoffer hatalmas és modernül érzett, lengyel elemekkel gazdagon elszórt színes ablakrajzai a krakauai, a freiburgi székesegyházak számára, Ashbee templomrajzai, Besnard, Gaugin, Denis, Engelhart falkép tervei jelzik, mutatják a modern egyházi művészet irányát, a stilizálás felé. Ebben megegyezés látszik a beuroni szerzetesek művészi törekvéseivel, a kik azonban, a mi érzésünk szerint, még nyakig benne vannak az archaisztikus törekvésekben, a modernekek pedig ellenkezőleg azt mutatják, hogy egy új monumentális festés és építés előtt állunk, hogy az utánczás, a restaurálás, a kopizálás helyett a modern

*Modern művészet
1905. I. 3 n.*

élet új problémákat ad, s azok megoldása az eljövendő művészet feladata.

Ezt tartva szem előtt, mondjuk el véleményünket a Szt. István templomról.

Ced
Építészeti szempontok. Ybl feladatául azt tűzte ki, hogy a renaissance szellemében alkot. Hibás dolog volna tehát, ha művét nem a művész törekvése szempontjából ítélnék meg.

De elfogultságra vallana az is, ha alkotása szépségeit el nem ismernék. Ybl nagyon belemélyedt az olasz renaissance studiumába s a mit a stílusban alkotott, abban megtalálhatók az Ybl Miklós egyéni vonásai is. Mindenképen szerencse, hogy a Hild József várszerű templomfalai nem épülhettek fel; a beomlott kupola helyén szebbet, jobbat épített az utód.

A mit a templom „szerencsétlen“ elhelyezéséről mondanak, azt a magunk részéről nem írjuk alá. Igaz ugyan, hogy a Váci-körut felől nincs nagyvonalú, hansulyozott bejáró, de a szemnek hasonlíthatatlanul szebb perspektívát nyújt a Váci-körut felől nézett épület, mint a minő előlről szemlélt képe. A szépen tagozott félkör-alaprajzu architektura kellemesen változatos s a koncepcziót épen innen nézve, lehet a maga egészében áttekinteni. Ybl minden bizonynyal számított e hatással, számolt azzal, hogy a város foközlekedő utjáról legtöbben látják a templomot s a festői csoportosítást úgy koncepiálta, hogy lehetőleg minden részlet itt érvényesüljön.

A főhomlokzatnak nevezett nézet, véleményünk szerint, éppen az aránylag legkevésbé sikerült megoldás. Nem is akart más lenni, mint a Zrinyi-utca monumentális lezárása; hiszen a keskeny utczában nem talál pontot a kedvező perspektivikus hatásokat kereső szem.

A templom külseje harmonikus, szép kompozíció. Ugy látszik, a mester a külsőre több gondot fordított mint a mennyt a belsőnek szánt, mert a félkörű apsziszt a centralis alaprajzi megoldás egyáltalában nem is kívánja. Külső effektus elérése lehetett a fő

szempont. A külső tömegek megnyugtató összhangban vannak egymással; sehol egy elhanyagolt, sehol egy elnagyolt részlet; szeretetteljes gondoskodás jutott a még oly jelentéktelen szerepű detailnak is. Mindössze néhány mérethibát lehet konstatálni, még pedig legtöbbit a „fő“-homlokzaton. A renaissance mesterei nagyon ügyeltek rá, hogy a homlokzatokon alkalmazott emberi alakok egymás között helyes méretarányban legyenek. A felvett egységhez viszonyítva legföljebb csak akkora méretkülönbség volt az egyes szobrok között, a mekkora viszonylag megvan az élő embereknel. A „bazilika“ főhomlokát azonban az ujjaimon alig elszámálható különböző nagy és kicsiny emberi alak disziti s az architekturát szemlélve, nem tudjuk, melyik mérethez tartsuk magunkat.

A külső tagozás nemessége meg van a belső térkiosztásban is. Jól kipróbált olaszországi arányok ismétlődnek itt. Ezek az arányok meg voltak adva Ybl tervében s hálás elismeréssel volnánk K a u s e r József iránt, ha a boltozatokat, pilléreket, falakat a lehető legszerényebb módon gipszvakolattal lesimitatja; még akár a párkányok alkalmazását is elengedhettük volna. A mi szobordisz a belsőben elhelyezést talált, az megfért volna a fehér falak között is.

Sőt még szerényen akár egy kis mozaik is bizonyíthatna volna festőink művészi készségét.

De K a u s e r mindenképen érvényesülni akart és statisztai eszközökkel drámai hős, vagy, ha úgy tesszik, primadonna-babérokra áhitozott. Sok, igen sok pénz fogyott el a templom belső kipallérozása közepezt s meg kell adni, hogy a nagy költségek tényleg meg is látszik a belső részben. De a művészi hatást kereső szem kielégítést sehol sem nyer. A boltozatok alatt kiáltó bizonyítékát látom annak, hogy a renaissance mennyire idejét multá, hogy ma már legalább a kiválasztottak nem érzik át, nem tudnak a szellemében dolgozni. Mit ér az, ha a legpontosabb felmérések alapján készítik is a tagozatokat, párkányokat, a mikor ezeknek mérete a tér méreteivel nem egyezik, színezésük pedig ugyancsak nélkülöz minden finomságot. Ezer szerencse, hogy a

templom belseje homályos, különben a brutális hatás még csak fokozódnék. Tessék megnézni a félkörű apszisnyílás oldalpilléreit: ekkora tojásdiszszel durván feltagolt felületet egész Itáliában ugyan hiába keresünk. S e tulerős tagozással szemben az egyes oltárok asztalosmunkaszerű lapos architektúrája még csak annál is bántóbb. A világossággal sem bánik jól Kauser József. A főbejáró ajtó meglehetősen vulgáris szélfogóba nyílik, nem sokkal különbbe, mint a milyen valamely jóféle kávéházé, csak hogy sokkal tömörebb, oly tömör, hogy világosságot nem ereszt be a belső térbe: már pedig, ha ez a szélfogó finom ajour-munkával készül s egy kevéske világosságot enged be, a kétoldali, díszesen képzett fülkét gyertyaláng nélkül is meglátná a közönség. Hogy az idekomponált monolit-oszlop, a kórossal együtt szervenül kapcsolódik a többi architektúrához, szintén hiba.

A főoltáron kicsiben ismétlődik az a pilléres, hevederes architektúra, a melyet az apszisz félkörű falai nagyobb méretben mutatnak. A megoldás e módja nem alkalmas arra, hogy a főoltárt magasztos rendeltetésének megfelelő nyomatékkal hangsúlyozza, kiemelje; ellenkezőleg, a törpeség hatását kelti, míg a mögötte levő nagy részletek nyugtalan és tulerős háttér gyanánt még fokozzák a hatásnélküliségét. Ha a tulerősen bekeretelt és tulerős plasztikával mintázott bronzreliefek helyett egyszerű sima vagy redőzött szövet volna az oltár mögött, ez a háttér mindenesetre jobban érvényre juttatná a főoltárnak kissé konvencionális vonalait. Bizonyosságul arra a még lefödött két táblára hivatkozom, a melyeknek jótékony két selyemtakarója határozottan folytatás után sir.

Sikerültebb a belső falfelület ott, a hol kevesebb hatás után vadászott a tervező; így a két oldali dongaboltozat, valamint az apszis negyedgömb boltozatának aránylag nyugodt felületei. A pillérek piros márványutánzata a friznek haragos-zöld stukko-márványával sehogyan sem harmonizál, még ha a fehér felületekkel együtt gyengéd vonatkoztatást keresünk is nemzetünk zászlószíneire.

ZONGORA-ÓRA
HALMI ARTÚR OLAJFESTMÉNYE

Éber László: A budapesti Szent István templom

kivitelre szánva, a falsíkok világosabb sárgásbarnás tónusban, a párkányok és boltozatok szürkébb, a pilaszterek szürkés-viola színben játszó alapszínben vannak tartva. A kupoladob 8 felső színes ablakkal van áttörve, a kupola 3 párhuzamos övezetre, 4 nagy és 4 kisebb képmezőre van osztva, jelenleg 16 pilaszterrel díszítve.¹ Ybl szép terve, amely szerint akkora tér jutott volna a freskófestésnek, nem elégítette ki Kausert. A festett felületek tompasága helyett különböző nemes anyagok, finoman kidolgozott formák, csiszolt felületek színeinek, ragyogásának együttes hatását akarta a templom belsejébe varázsolni. Célját, hosszú fáradozás után, siker koronázta. A templom belseje ma igazán pompás, színes hatású.

A részletekben sok dicsérni valót lehet találni; akad kifogásolni való is elég. A templom belsejének legnemesebb díszei a kupolát díszítő mozaikok, amelyek Lotz Károly kartonjai alapján készültek. A magasban lebegő Atyaisten Lotz legkiválóbb művei közé tartozik. Sokkal kevésbé hatásosak a szentély boltozatán levő mozaikok, részben azért, mert Benczúr kartonjai nem voltak arra alkalmasak, hogy mozaikok mintájául szolgáljanak, részben azért, mert az amúgy sem eléggé nagyvonalú mozaikképek a világítási viszonyoknál fogva olykor szinte felismerhetlen foltokká folynak össze. Teljesen hatástalan a főoltáron álló, fehér márványból faragott Szent István szobor is, mert rajzolata nem kifejező és amellet a belső formák sem érvényesülnek. Helyére élénken tagolt, messziről felismerhető bronzszobor inkább illett volna. Viszont a szentély falát díszítő domborműveknek fehér márvány lett volna a megfelelő anyaga, a bronz helyett.

Ezek az odavetett megjegyzések azonban

csak másodrendű jelentőségűek. Kauser, kibővítve Ybl tervét és elődjének a templom külsején követett eljárását annak belsejére alkalmazva, a XVI. századbeli olasz művészet finom és pompás motívumait használta fel. Nem véletlen azonban, hogy ezek a motívumok túlságos finomaknak és pompásaknak tűnnek fel. A templom belsejének arányai, térhatása és tagoltsága másféle dísz, berendezést kívántak volna.

Világosság, áttekinthetőség, a nagy formák és a tér benyomásának zavartalan érvényesülése, ez a törekvés nyilvánul a klasszicizmus elve szerint épült templomok belsejében, akár hosszanti, akár centrális elrendezésű templomok azok. Sokszor szárazak, ridegek, de a tiszta architektonikus hatások keresését nem lehet tőlük megtagadni. Ez a klasszikuskodó építési mód legtiszteletreméltóbb, legmaradandóbb becsű oldala. Ennek természetes következménye az a takarékoság, amelyet a plasztikus és festészeti dísz alkalmazásában tapasztalunk. Aki csillogó anyagi hatásokat visz bele az ilyen templom belsejébe, aki a szobrászat és festészet eszközeivel akarja megszüntetni a kevésbé tagolt tér ürességének a benyomását, aki leplezni akarja a nagy konstruktív tagok meztelenségét, az csak azt éri el, hogy művei elűtnek a templom építészeti jellegétől, túlságos gazdagoknak, szinte barbár módra pompásaknak tűnnek fel, holott más építészeti környezetben talán igen jól megállanának helyüket. Nem a klasszicizmus formáihoz kellett volna folyamodni, mert azok utánzása csak hiábavaló és visszatetsző archaizálásra vezetett volna, hanem annak mértékletességéhez. Nem lett volna olyan pompás a Szent István templom belseje, de tökéletesebben érvényesült volna az az építészeti fel fogás, amelynek létét köszönheti.

¹ Hild, i. m., 22. l.

Művészet 1906

VÁLLALKOZÓK KÖZLÖNYE

ES

MAGYAR ÉPÍTŐK LAPJA

Tizenegyedik évfolyam.

40. szám.

Budapest, 1905. október 4-én

Felhívás előfizetésre.

F. é. október hó 1-től új előfizetést nyitottunk lapunkra és tisztelettel kérjük az esedékes előfizetéseknek mielőbbi megújítását, hogy a lap szétküldése zavartalanul eszközölhető legyen.

A lipótvárosi Szt.-István templom befejezése.

A lipótvárosi Szt.-István templom építésének lassúsága közmondásossá vált. A ki azonban ismeri építésének viszontagságos történetét, az nem fog csodálkozni azon, hogy a főváros eme legnagyobb templomának építése egy fél évszázadot vett igénybe. Imár azonban teljesen készen, művészi pompájának teljességében várja felszentelését, mely után meg fog nyilni a nagyközönségnek is. Október 4-ére, a király születése napjára tervezték ünnepélyes felszentelését. A politikai bonyodalmakkal kapcsolatosan azonban a király személyes megjelenése kérdésessé vált s így a sokszor elhalasztott megnyitás ismételten halasztást szenved.

Ezzel azonban mit sem veszít aktualitásából és érdekességéből az a cikk, melyet **K a u s e r Józsefnek**, a templom újjáépítőjének tollából közlünk a mint alább következik:

A tévesen bazilikának elnevezett lipótvárosi plébánia templom Ybl Miklós, hazai műépítészeink nestorának 1891. január 27-én bekövetkezett halála után külső részeiben kevés még hiányzó alkatrész kivételével, készen állott. Ezen a művészi örökségen folytatott élénk s mondhatni elkeseredett versengésben jeme tényleges építési műértékkel bíró emlékmű Kauser József műépítésze bizott. Az építési bizottmánynak, a mely Ybl személyébe nagy bizalmat helyezett és nem ok nélkül, arról, hogy a belső díszítési munkákról végérvényes tervek existálnak-e vagy sem, semmi biztos tudomása nem volt.

Építési bizottmányom határozottan úgy fogta fel a dolgot, hogy hiszen csak kivitelre kell hozni azt, a mi a tervekben letéve van, a mi kétség kívül a bizottmány részéről nagy tájékozatlanságot árult el. A bizottmány ezért tán nem is okozható, mert a nagy mesterben olyan nagy volt a bizalom, hogy tőle előzetesen sohasem kértek programot és ő talán szándékából csak esetről-esetre mutatott be egyet-mást, ne hogy az általánosra vonatkozó intencióit megbolygassák. Így történt, hogy egy napon, a melyen valamennyi a bazilikára vonatkozó tervek nékem hivatalosan és számszerint átadottak az összes a belső díszítésre vonatkozó adatok egy 1885-ből fennmaradt vázlatra szorítkoztak. Ez a színes vázlat azonban, a mely a templom hossz- és derékmetszetét ábrázolja és egyszerű falszínezés képét tárja elénk, a továbbfolytatásra semmi-

féle támpontot nem nyújthatott, vagyis arra, a mi a feladat folytatásaként nagy általánosságban tőlem kívántatott. Megkísértem röviden e vázlatok leírását.

A templom belseje ezek szerint pusztán vakolva, a párkányok, a pilaszterek és fal-síkok pillérei tagolva és falain enyvfestéssel és számos különböző absolut és relativ méretű bibliai freskó képekkel volt kivitelre szánva. Hogy a színek miféle színskála vagy harmonikus elvek szerint akartak legyen kivitelre hozatni, ezt a vázlat avultsága miatt kifürkészni nem voltam képes; bátran utalok e tekintetben magának a vázlatnak megtekintésére. Egészben véve a falsíkok világosabb sárgás-barnás tónusban, a párkányok és boltozatok szürkébb, a pilaszterek szürkés viola színben játszó alapszínben vannak tartva. A nagy friesben színes betétek, a dongaboltozatok cazzettái kékes alappal és világos vörös szegélyezéssel aranyozott roset-tákkal vannak ábrázolva. A szentély fölötti kupola mezőiben egy-egy kék mezőben lebegő angyalalak látható. A mellett megjegyzendő, hogy a kupoladob és a kupola bordaszerkezete is a kivitelben, tehát már a nagy mester vezetése alatt más alakban lőn falazva, mintsem ezen a vázlaton képviselve van. A szóban forgó vázlaton nevezetesen a kupoladob a felülről nyerendő világosság részére 8 felső színes ablakkal van áttörve és maga a kupola aposabb alaku és e mellett 3 párhuzamos övezetre és 4 nagy és 4 kisebb képmezőre van osztva, míg jelenleg a felső világosság nyeresé szempontjából magába a kupola bordás szerkezetébe iktatott nyolc ablakkal, a kupoladob pedig a felső bordáknak megfelelő 6 pilaszterrel díszítve van kivitelre hozva. Tehát a szóbanforgó vázlat a belsőnek eme fontos részére sem nyújthatott kiindulási alapot szolgáló utasítást. Az egyéb alatta fekvő részek, mint a főpárkány és a pendentívek fölött közvetlenül elkerülő koszorupárkány más architektonikus és constructiv tagolásban némileg megmaradtak, azaz inkább megfelelnek a régi vázlatnak. A mikor a templom vezetését átvetem, a négy nagy dongaboltozat még nem létezett, ugyszintén hiányzott az összes ornamentáció, noha egy kisebb része vázlatosan már megrajzolva volt, hiszen mint már fent mondtam: a templom belsejében nyers falakat és egy, nagy sötétséget okozó magas állványt vettem át akkor, a mikor a nagy mester örökébe léptem.

Az említett 1885-ből származó egyetlen színes vázlat leírásával csak azon elvitázhatatlan ténynek akarok a történeti valóság szerint kifejezést adni, hogy a nagy mester halála után semmi alkalmas, de legkevésbé a már nagyobbobbszt kivitelre alkalmas tervezet nem létezett. Hogy miért volt az így és miért nem állott rendelkezésre egy a kivitelre alkalmas tervezet, a mely a nagy mester által lett volna előkészítve, arra választ csupán az akkor uralkodó, különösen politikai körülmények adnak feleletet. A magas kormány t. i., a mely eddig a fővárossal közösen viselte az építési költségeket, a templomra többet adakozni nem kívánt, a főváros pedig a kikészítés még hátralévő költségeit immár egészben magára vállalni

vonakodott és így a költségvetések, a melyek különben is csak átlagosak voltak, a fenti bizonytalan viszonyokkal szemben, mindig más-más képet nyújtottak. Ybl nemcsak nagy és méltán hírneves építész, de egyszerűs mind nagy diplomata is volt, ki sohasem árulta el szükségtelenül időnek előtte financiális és egyéb eszményi terveit vagy szándékait, ne hogy éretlen megbíráltatás által dugába dőljenek. Mint az akkori építési bizottmány egyik szerény tagja, állítom ezt s bátran hivatkozhatom azokra, a kik jelenleg is még tagjai a bizottmánynak; ő mindig céltudatosan engedékeny és óvatosan titoktartó volt. És a bizottmány ezt tőle — a ki iránt, méltán határtalan bizalommal lévén eltelve — eltúrte, mert auktoritása előtt kénytelen volt meghajolni. Tagadhatatlan, hogy akkoriban a bizottmány a fennmaradt és különben sem alkalmazható vázlatokkal szemben kielégítve nem volt és valami újat, hogy ne mondjam, meglepőbbet vagy megfelelő gazdagabbat kívánt kivitelre hozatni. Ha tehát a bizottmány eme helyes irányzatból indult ki, melynek ideterelésében esekélyességnek is érdemei vannak, mégis eleinte a teljesítendő feladat egész nagyságát alig ismerete felegész terjedelmében, mert a határidő, a melyet az új vázlatok, illetve belső díszítési program benyújtására kiszabott, t. i. 6 havi idő, vele nincsen arányban. Mily rövid idő, ily nagy feladat tanulmányozására, illetve megérlelésére, vagy jobban mondva, megemésztésére! De a bizottmány e tekintetben hozott határozata nem volt többé megmásítható, sőt ultimátumot helyezett kilátásba az esetben, ha a vázlatot ama záros határidőn belül be nem adnám. Nem törődve, azon kisebb-nagyobb intrikákkal melyek itthon személyem választása ellen folytak, elutaztam, hogy visszahívjam emlékezetben azt, amit sok évvel ezelőtt és többszörösen láttam is megnéztem: az örökszép alkotások honába, a honnan a nagy emlékmű külső formái is nagyrészt merítve vannak: Olaszországba. Az volt iránytadó eszmém, a külsőnek sikerült formáihoz méltó belső kidíszítést, még pedig a lehetőleg stilszerűebbet adni. A bazilika alaprajza, eltekintve a teljesen hibás elnevezésre, a hosszahajóval egyenlő terjedelmű keresztahajóval és azok egymásközti áthatolásában felemelkedő kupolájával, eszméjében központi jellegű építmény (Centralbau), mely a római Szt.-Péter templomot veszi kiindulási alapul. Bazilikánk azonban csak belső térkiosztása szempontjából hasonlít eme majdnem két és félszeres térfogatu alap mintájára, külsőleg pedig inkább az azonos alaprajzból induló Sancta Maria de Carignan genuai templomot közelíti meg.

A ki e templomot Genuában látta, lehetetlen, hogy a főhomlokzatban vissza ne emlékezzék a mi bazilikánkra, bár ama templom belseje meglehetősen barokk izlésű kiképzéssel bír. Azt, a mit sajátkép Olaszországban elérni akartam, egy bizonyos típus felállítását, a mely iránytadóul szolgált volna, egy határozott jellegben egyesítve nem találtam; legalább nem találhattam ama rövid idő alatt, a mely nékem feladatom megoldására adva volt. Mindazonáltal jelentékeny nagy

RADÓ I.

Budapest, VII., Valeró-utca 12., Király-utca sarok.

vízvezetési-, légszusz és csatornázási-, closetek, rüzdőszobák, mindennemű fűtések és szellőztetések, valamint épület- és horganydiszitményű bádigos munkák vállalata.

TELEFON 55-15.

VIII. KER. TAVASZMEZŐ UTCZA 22. A.
saját házában.

SZOBRÁSZ VÖGERLÁLAJOS BUDAPESTEN

MŰKÖHOMLOKZATOK KÉSZÍTÉSE

SAJÁT LEGJOBBAN BEVÁLT MÓDSZEREM SZERINT, A VALÓDI KÖTŐL MEG NEM KÜLÖNBÖZTETHETŐ

Műtermemben külső és belső díszítési munkák
GIPSZBŐL, KÖBŐL, MŰ-KÖBŐL
ÉS TERRACOTTABŐL
minden stílusban kifogástalanul előállíthatnak.

LEGMESSZEBB MENŐ JÓTÁLLÁS
TELEFON 50-21.

haszonnal volt reám e kirándulásom, annyi vallásos buzgalmat hirdető élet és áhitattaljes hangulat, e mellett igaz tudás és összhang sugárzik ki minden olasz templom belséből, még akkor is, ha az belsejében teljesen szinpompa nélkül maradt. A színezetekben és márvány díszítésekben, mint pl. a római del Gésu és a Szt.-Giovanni in Lateranóban, különösen annak kápolnáiban, p. o. Capella-Corsini, a díszítés gazdagsága és pompája már szinte rajongás jellegével bír.

Annyi bizonyos, hogy tektonikai tudás ezen legremekebb alkotásaiban a három testvér-művészet: az építészet, a szobrászat és a festészet egymással tökéletesen egyensúlyt tart és egymást annyira kiegészíti, hogy jóformán észrevétlenül az összhatásban olvad össze egy remek, felejthetetlen egész. A templom díszítése külön egy palota, egy színház vagy egyéb mulatóhely díszítésénél; azon hangulatot kell tudni eltalálni, a mely méltóságteljes, komoly; az alkalmazásba jövő díszítési eszközökben, tulterhelt, pazar és hivalkodó ne legyen. De bármely szempontoknál fogva is lássuk és bíráljuk valamely belső díszítés megoldását, lehetetlen, hogy benne bizonyos alap-szabályok, mondhatni: díszítési consequentiákat és színezési rythmusokat ne észleljünk. Az építészetben úgy, mint a zenében a tökéletes megoldások mindig egy alapvető rendszerhez, illetve systemához és logikához vannak kötve. A díszítés stíluszerűsége, az összbenyomás tökéletessége, csak úgy, mint a zeneművészetben, bizonyos harmonia, összhangzati elvek szerint lehetséges. A jó ízlés, bár subjectív fogalom, mégis kell, hogy uralkodjék és a mely tehát a műalkotás kerestülvitelének elengedhetlen feltétele, épen csak ez elvek helyes alkalmazásában jó felszínre. Az elvek elhanyagolása, kicsinylése vagy kellő méltatása nélkül, alig fogunk számottevő hatást elérhetni. Ha tehát ama összhangzati elvei és szabályai némileg beavattatni kívánunk, olyanira, hogy képesek legyünk a három testvérművészetet: az abstract építészeti formákat, a szobrászati és a festészeti a belső kidíszítésben összhangzatosan emlékművé egyesíteni, úgy előbb azok hatását egyenként kell szemügyre és figyelembe vennünk, azaz megismernünk, vagy jobban mondva, az alkotásban neki tulajdonított szerepét, lényegében átérznünk. Ezt azonban könnyebb elmondani, mint elérni.

Kezdjük tehát először is a belső térség építész- és szerkezeti formáin, folytatni fogjuk a szobrászati és végezni a festészetben; egyenként méltatni óhajtván a nekik tulajdonított díszítési szerepnek hatását és végső határát.

A bazilika belső térsége két egymást keresztező csarnok, melyeket felfelé dongaboltozatok zárnak be és a melyek egymásba hatoló csomópontjain a csegelyeken felemelkedő hengeralakú kupoladob, felette a kupola,

mint félgömb, illetve fél elypsoid épül fel. Ezen pusztán geometriai alakot, mely a templom építőművészeti alapszerkezetét, vagyis a templom sajátképeni falait és födémét képezi mint természetes kiinduló alapot kell tekinteni, megkülönböztetésül ama sajátképeni díszítő résztől, a mely ezen alapszerkezetet a maga geometriai, illetve főformáin nyersségében a szem előtt, kedvessé teszik. Ezen díszítés architectonikus formái a pilaszterek, párkányok, főpárkányok és ivbordák. Mindenek előtt, ha a belső térség díszítését némi logikával kívánjuk keresztülvinni, úgy annak, főnt nyersnek nevezett alap- vagy törzsconstructióit képező részét, mintegy a díszítményi résztől külön választva kell látni, és szemügyre venni, neki constructív jelentőségéhez képest megfelelő színezetet, azaz oly általános, tartalmas anyagi színt kell adnia, a mely az anyag természeti színéhez (Farbe des Stoffes, Couleur materielle naturelle et individuelle) közel áll vagy állhat. Tectonikus szempontból az anyag saját jellegű színének és különböző iij színek viszonylagos hatásáról, a bazilikában miként való alkalmaztatásuk végeit, rövidesen megemlékezem kell. Tudvalevőnek tétélezem fel és ismertetem azon megkülönböztetést, a mely a testek természetes vagy természeti színükhöz közel eső vagy valószínűnek vehető színnek nevezzük, a melyet az imént anyagszínnek (Farbe des Materials, des Stoffes, Couleur materielle individuelle) neveztem, szemben avval, a mely lényegesen megkülönböztetendő attól a színtől, a mely nem az anyag természetes színe és csak a szinharmonia és szinhatás szempontjából van reá applikálva (aufgetragene Farbe, Couleur rapporté á l'objet.) Ilyen, ha p. o. a fának természetes színét megtartandó, átlátszó fénymázzal beeresztjük, az természetes színében fog megmaradni, míg ellenben, ha zöldre festjük, ezt a színt reá hordott, reá alkalmazott vagy mázolt színnek nevezük. Csak ennyit kívántam a színezés két válfajának általános jellemzéséről megjegyezni. A renaissance ily értelemben, finom ügyességgel bánt el mindkét rendbeli színezettel, s mondhatni, legjelesebb alkotásaiban ezen reá hordott színek vagy festett ornamentumok majdnem mindig csak a természetes színek kiegészítésül szolgálnak. Az anyag természetes színe annyiban respectáltatott, a mennyiben ez, a szinhatás szempontjából lehetőségessé vált. Mindenkör ez a természetes szín, vagyis a szerkezet anyagának színe volt azon alapszín (Grundton), a mely a kiindulás pontjául választatott. Ez az alapszín lehetőleg közel állott azon anyag színéhez, a melyre reá alkalmaztatott. A színeknek azon második nagy jellemző osztályozása, a mely meleg és hideg színek vagy a részletezésben színárnyalat megnevezésben talál jellemző kifejezésre, avval később kívánok foglalkozni. Az ezekkel való bánásmód és azoknak a kellő helyre való alkalmazása ké-

pezi az összalkotás titkát, mondhatni művészetét. Ezek céltudatos választása, combinálva a helyesen választott anyagszínekkel, adják meg valamely díszítendő belső térség összhangzatos monumentális jellegét. Ha azon színskálát felállítani óhajtjuk, a mely ennek irányadóul szolgál, úgy azt leginkább egy oly sorozatszerű sematikus összeállításban tüntethetjük föl, melynek egyik végét a meleg, másik végét az ugynevezett hideg színek képezik. Nem kívánok erre vonatkozólag általánosan ismert dolgokat ismételni. Mindenki közülünk tudja, hogy a színek ezen kategóriája a sárga és vörös tonusok felé hajlók a meleg színek, ellenben a kék és szürke feté hajlók általában a hidegebb színtónusokat képviselik. Keresve az építmény belseje építési anyagának alapszíneit, tekintettel arra, hogy az anyag, a melyből épült, természetes színében jellemezve legyen, azt találjuk, hogy azok a valószínűség határain belül aligha fognak az élénkebb színek sorozatából kikerülni. Ezek tehát leginkább tompa színárnyalatúak (stumpfe Farben), míg ellenben a reá hordott színek élénkebb tónusai a sajátképeni polychromikus festés arra van hivatva, hogy közvetítő szerepet játszon a szinharmonia tökéletesítéséhez és élénkítéséhez. Összegezve a fent elmondottakat: a mi templomunkra, építészeti (structív) alkatrészei tehát a szürke anyagszín árnyalatban voltak választandók, míg ellenben, eme constructiót felruházó építési alkatrészek, a minők a pilaszterek, párkány képsékek, szintén természetes márványszíneknek megfelelő, de élénkebb tónusokban választott anyagi színekben jutnak érvényre. A vezéreszme tehát az volt: a nagy mester által contemplált pusztá falszínezést, a constructív részben szerényebb színezetű márványfelületekkel helyettesíteni és a számos különböző relatio méretű freskókat részint reliefekkel, részint mozaikkal pótolni és egyáltalában a belsőre nézve oly méltó és díszes összhangzatos képet nyújtani, a mely a fővárosi közönség fejlettebb ízlésének és egyéb jobb felfogású stílistikai követelményeknek megfelelően. Ugyan ezen alapeszme szerint színeztettem a nagy dongaboltozatokat is, a hol t. i. maga az övboltozat és a dongák övdíszje, a koszorupárkány, a pendentivek (csegelyek) zöldes szürke kőanyag tónusban, míg ellenben a cassetták és a dongák mezeinek tagolása élénkebb színben vannak tartva. Az építészeti résznek ezen systematikus és következetesen keresztülvitt színezése fölfelé világosabb, alul sötétebb árnyalatban vannak kitüntetve. Így van az, hogy a nagy hajókat körülvevő pylaszterek sötétvörös márvány színezete fent a kupoladobban mintegy ismételve, világosabb vörös márvány színben jut érvényre, úgy mint valamely hangskála magasabb, élénkebb hangja. A reá hordott színek, tehát a polychromikus festés sehol sem toladódik előtérbe, mert a nagy felületeken csak közvetítő szerepre van hivatva.

Hómlókzat vakolati kőport szállít **Káldor Benő**
bányatulajdonos SÓSKUT (Fehérmegye)

Herceg Esterházy agyagárugyára Csáván

szállítja a legmodernebb kiállítású és legjobb minőségű

cserépkályhákat, kandallókat, asztaltűzhelyeket,

kerti díszedényeket, díszítési tárgyakat, továbbá kőanyag csatorna-, kémény- és szellőztető csöveket.

Árjegyzék és költségvetésekkel díjmentesen szolgál a vezérképviselet és főraktár:

KOVÁCS és SZALAI

BUDAPEST,

TELEFON 337.

VII., Rózsa-utca 45. sz. (saját ház.)

Sok mondani valót találnék még azon viszonylagos hatásról, a melyet a mozaik képek az építészeti alakításokra (tektonisch constructive Fügungen) bírnak s hogy miként öregbitik ezek a hatalmas arányok jellegét. Különösen szól ez az aranyozott háttérű mozaikokról: mennyire kötik, illetve összetartják ezek a formákat. A míg a mozaikok az összetartást segítik elő, úgy a párkánytagozások egynémelyikének aranyozása, kellemesen rythmikus választást idéz elő. Nehéz feladat az aranyozás fokát, kellőleg gyepítőben tartani. Tulságos takarékság e tekintetben könnyen a hiányosság, az aranyozott vonalak tulbősége pedig pazarság képét nyújtja; sőt ily esetben, metallikus benyomást ébreszt. Ezt tudva — azt hiszem — hogy gondos és óvatos voltam egyszersmind. Legnagyobb részt magyar munkáskezek alkották ezt a templomot s hiszem, hogy a magyar műipart egy számottevő lépéssel előre serkenteni sikerült. A sok keserű küzdelem dacára, melyet művezetésem idejében átéltem, bátorított a tudat, egy nagy mester nyomdokaiba léphetni. Felfrissültem a feladatom iránti rajongó szeretetben akkor, mikor már-már a lankadáshoz közel állottam s hogy szerény tudásommal, de lelkem egész hevével mit bírtam létrehozni, azt a jelen és a későbbi korok műértő nemzedékének ítéletére bízom.

Magánépítési engedélyek Budapesten.

A főv. magánépítési albizottság 1905. október hó 2-án Kun Gyula tanácsnok elnökle mellett a következők részére hozta javaslatba az építési engedély kiadását: a) **nagyobb és kisebb építkezésekre:** 191502. Miklós és Wirth (VIII. Damjanich-u. 33.) a IV. Városház-u. 490/491. hrsz. a. három emeletes ház — 188835. Ifj. Holtzspach Nándor (III. Zsigmond-u. 55.) az I. Vadorzó-u. 7253. hrsz. a. egy emeletes szálloda — 173975. Weinberger Antal (I. Csermely-ut 14.) ugyanott nyaraló ép. Weil Lipót — 184587. Bun Gyuláné nevében Pucher István (VI. Andrásy-ut 110.) a VI. Bajza-u. 4127. hrsz. a. emelet ráépítés — 185272. Nelhübl József (VIII. József-u. 71.) a VII. Bosnyák-u. 2354. hrsz. a. földszintes ház ép. Krticka Ferenc — 190835. Samu János (IX. Pipa-u. 4.) az I. Albert-u. 13767 | 7. hrsz. a. földszintes ház ép. Krticka Ferenc — 181465. Matza János (I. Németvölgyi-ut 37.) u. o. földsz. ház, építőm. Sultzberger Ignác — 189564. Seitz Gusztávné (VII. Peterdy-u. 4264. hrsz., ugyanott toldalék ép. Dávid János és fia — 185886. Zajcsek Mariska (I. Gellért-tér 3.) az I. Átlós-ut 41. sz. a. toldalék és kerítés ép. Schneider József — 184581. Scheiring János (VIII. Gólya-u. 20.) ugyanott kocsiszin és faskamrák, ép. Strakovits Albert — 173974. Weinberger Antal I. Csermely-ut 14. u. o. melegház ép. Weil Lipót — 182577. Kommer J. (VIII. Baross-utca 3.) az I. Hegyalja-ut 13037. hrsz. a. kerítés — 189542 özv. Friesz Károlyné (IX. Viola-utca 36.) u. o. toldalék — 181927. Minarék János (III. Szőlőkert-u. 31.) u. o. faskamra, ép. Lasetzky Márton 181464 Lesch György (III. Vörösvári-u. 15.) a III. Pacsirtamező utca 1489 hrsz. a. tám és kerítésfal, ép. Schaffler István — 182998. özv. Pálházi Andrásné (I. Fehérvári-ut 16.) u. o. kemence ép. Hubert József — 182572 Beringer Mátyás (III. Vörösvári-utca 50.) u. o. hengerkémény, ép. ifj. Schaffler István — 188268. Molnár Norbert (II. Horvát-utca 29.) ugyanott hengerkémény, ép. Rajky Béla — 188852 Tögl Géza (V. Váci-körut 66.) u. o.

boltkapuzat — 187307. Neumann és Raab (VI. Andrásy-ut 50.) ugyanott boltkapuzat építésére vonatkozó tervei jóváhagyattak; b) **nagyobb és kisebb átalakításokra:** 189562. Holzmann Henrik (VIII. Hunyadi-utca 12.) ugyanott 191509. Bpesti ág. ev. tót egyház (VIII. Kerepesi-ut 57.) ugyanott — 188272. Schweiger Gyula VII. Rottenbiller-utca 4.) a VI. Révai-utca 3792 hrsz. a. — 187765. Szűz és Bergl (VII. Csömöri-ut 28.) ugyanott 189570. Erős Sándor dr. (VI. Dessewffy-utca 10.) a II. Zsigmond-utca 21. sz. a. — 187766. Ábrahám Adolf (VII. Nefelejts-utca 11.) ugyanott — 188866. Wein Manó dr. (VII. Erzsébet-körut 24. sz.) ugyanott — 184585. Bachruch Károly (IV. kerület Királyi-Pál utca 255 hrsz.) ugyanott — 184700. Budapesti közúti vaspálya-társaság (V. Lipót-körut 22.) a VII. Csömöri-ut 1822 hrsz. a. — 190168. Fleischmann Józsefné (VII. Szövetség-utca 7.) a X., Pesti Gábor-utca 5. szám alatti — 188279. Veress Alejosné (X., Szent Mihályi-ut 23.) ugyanott — 188849. Ringer Lajos dr. (VII., Nyár-utca 7.) ugyanott — 178731. Budai takarékos és előleg egylet (II. kerület, Batthyány-utca 2. szám) a III. ker., Mátyáshegy 4907 hrszám alatti — 185268. Pauncz Sándor (I., Normafa-ut 9078 hrsz. ugyanotti házra vonatkozó módosított tervei jóváhagyattak; c) **jóváhagyásra ajánlottak:** 190213. Vágó Nándor és Balázs Samu a VII. Jósika-utca 4737 hrsz. a. — 183097. Leipniker Mór a VIII. Oriás-utca 7012 hrsz. a. 185280. Aba Lehel a II. Niedermayer-utca 54 sz. a. — 189555. Pollák Ignác a VI. O-utca 3715 hrsz. a. — 187303. Wellisch Sándor és Gyula az V. Kádár-utca 1155 hrsz. a. 182238. Kiss Gyula a IX. Soroksári-utca 9373 hrsz. a. — 184596. Zotter József a II. Zárda-utca 3735. hrsz. a. — 182972. Aigner Sándor a IX. Üllői-ut 75-77. sz. a. — 188244. Breuer Gusztáv az V. Géza-utca 911. hrsz. a. házra vonatkozó tervek; d) **gépekre és felvonókrra:** 186640. Világosság nyomd r. t. (VII. Nyár-u. 1.) — 185278. Deutsch Izidor dr. (VI. Szabolcs-u. 2943. hrsz.) — 184736. Lovag Beér Vilmos (VIII. Német-u. 20. — 189554. Révész Sándor (VI. Kmetty-u. 2.) — 190189. Lónyay Gábor gróf (VI. Nagy János-u. 23.) — 185883. Ringer Lajos dr. (VII. Nyár-u. 7.) — e) **elutasítottak:** 181926. özv. Heller Józsefné a III. Kaszás-u. 6614. hrsz. a. — 188559. Peizer János a IX. Remete-u. 8670. hrsz. a. — 184699. Tompa Antal a VII. Nyár-u. 5051 hrsz. a. — 162498. Baros Gábor az I. Városmajor-u. 1529. hrsz. a. házra vonatkozó építési tervei.

Kinevezések.

A kereskedelemügyi m. kir. minister a m. kir. államépítészeti hivatalok létszámában Horváti Árpád kir. főmérnököt műszaki tanácsossá, Draskóczy Jenő kir. mérnököt kir. főmérnöké, Breznay Géza kir. segédmérnököt kir. mérnöké, továbbá Barsy Károly és Berényi Győző okleveles mérnököt ideiglenes minőségű kir. segédmérnöké nevezte ki.

A m. kir. földmívelésügyi minister Zuber Ferenc kir. segédmérnököt kir. mérnöké, Böröcz Mihály fizetéstelen kir. segédmérnököt végleges minőségű fizetéses kir. segédmérnöké nevezte ki.

A m. kir. földmívelésügyi minister Sajó Elemér kir. segédmérnököt kir. mérnöké, Hubatsék Ferenc fizetéstelen kir. segédmérnököt végleges minőségű, fizetéses kir. segédmérnöké, Halácsy

Vágó Viktor és Benkert Dezső napidíjas mérnököt pedig fizetéstelen kir. segédmérnöké nevezte ki.

Pályázatok tervekészítésre.

Vendéglő tervezés Rimaszombatban. Rimaszombat r. t. város tanácsa titkos jelige alatti pályázatot hirdet a „Három Rózsa” vendéglő átalakítási terveire. A program: részletes, kivitelre felhasználható átalakítási pályaművek készítése, a szükséges alaprajzokkal, metszetekkel, homlokzatokkal, a megadott helyiségek betervezésével. A megengedhető építési költség 115.000 korona, a kitűzött pályadíjak az első díjra érdemesített mű részére 800 korona, a második részére 400 korona, a harmadik részére 200 korona. — Pályázhat minden magyar honos, szakképzett egyén. — Pályázati művek beadásának határnapja 1905. november 15-ének d. e. 11 órája. — A lepecsételt, jelíggel ellátott pályaművek felett a döntést erre a célra kijelölt pályabíróság eszközli, mely a díjazott műveken kívül bármely pályaművet megvehet szabad belátása szerint. E részletes tervpályázati feltételek, valamint a „Három Rózsa” épületének jelenlegi tervei a városházán a kiadóhivatalban megtekinthetők.

Vasutépítészeti.

Előmunkálati engedélyek. A kereskedelemügyi m. kir. minister Gfrerer, Schoch és Grossmann budapesti vállalkozó cégnek az óbecse-újvidék-titeli helyi érdekű vasut Tittel állomásától a Tisza folyó áthidalásával Rudolfsnad, Perlasz, Románecska, Nemetecska és Felsőmuzslya községek határainál a szegec-nagykikinda — nagybecskereki helyi érdekű vasut Nagy-Becskekek állomásáig vezetendő szabványos nyomtávu gőzmozdonyu helyi érdekű vasutvonalra az előmunkálati engedélyt egy évre megadta; — dr. Novák Sándor ügyvéd és Grün Gyula építési vállalkozónak a m. kir. államvasutak Nagybittsé-Predmér állomásától Petronic, Kollarovic és Viszoka községek határain át Kelcsó irányában az országhatárig vezetendő szabványos nyomtávu gőzüzemű helyi érdekű vasutvonalra az előmunkálati engedélyt egy évre megadta; Rethely Ferenc vállalkozó budapesti lakosnak a m. kir. államvasutak Apahida állomásától kiágazólag Oláhgyéres, Mócs és Pusztakamarás községek határain át a marosludasbesztercei helyi érdekű vasut Kis-Sármás állomásáig s innen folytatólag Mező-Szilvás, Faragó és Magyarfülpös községek határain át a marosvásárhely-szászrégeni helyi érdekű vasut Szászrégen állomásáig vezetendő rendes nyomtávu gőzmozdonyu helyi érdekű vasutvonalra kiadott előmunkálati engedély érvényét a lejáratától számítandó további egy év tartamára meghosszabbította.

Az ungvölgyi vasut f. é. október 2-án nyílt meg. Magyarország kétségkívül legérdekesebb vasutvonala, az ungvölgyi határszéli stratégiai vasut. Nemcsak abból a szempontból érdekes, mert az építők műszakilag óriási nehézségekkel küzdöttek meg, hanem azért is, mert ez az első vasutvonal, mely a modern hadászat követelményeit szem előtt tartja. Ez vonatkozik a katonák szállítására, a vonatok kitérőire, a vasutvonal védelmére. Nagy-Bereznáról indul ki a vonal, miután az ungvár-nagybereznai vonalat főpályává

SZAB. PARAFAKŐ

SZIGETELŐ ANYAG.

SHEDETETŐK,

FACEMENTTETŐK, MANSARDTETŐK.

HIDEG és VÉkony PALAK BURKOLÁSA.

KÖNNYŰ HANGFOGÓ VÁLASZFALAK,

HŰTŐK, JÉGVERMEK, SÖRRAKTÁRAK,

BORPINCÉK SZIGETELÉSE.

PADLÓ SZIGETELÉS NEDVESSÉG ELLEN.

GŐZ, MELEG, HIDEG VIZVEZETÉKEK és KÉ-

SZULÉKEK SZIGETELÉSE.

TULKEVITETT VEZETÉKEK SZIGETELÉSE

SZAB.

„THERMALIT“ ANYAGGAL.

SZABADALMAZOTT

PARAFAKÖGYÁR

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

EZELŐTT

Kleiner és Bokmayer

Igazgatóság: VIII., József-körút 2.

TELEFON: 60-33.

GYÁR: KŐBÁNYA.

MŰSZAKI IRODA:

GABOS OSZKÁR építész,

VIII., RÖKK SZILÁRD-U. 3.

HŰTŐ BERENDEZÉSEK,

FÖLDFELETTI

JÉGVERMEK, HŰTŐK, BORPINCÉK

HANG és HŐSZIGETELŐ PARAFAKŐ-

SZERKEZETEK,

VAS- és FAVÁZAS PARAFAKŐ

RENDSZERŰ ÉPÍTKEZÉSEK,

TRANSPORTÁBILIS ÉPÜLETEK TER-

VEZÉSE.

alakították át, és innen Csontos (Kosztrina), Fenyvesvölgy (Sztavna), Hajasd (Voloszánka), Felső-Csorbadomb (Felső-Cserbina) nagyobb állomásokon áthaladva Siánki galíciai állomáshoz csatlakozik.

A nagykaroly-mátészalka-csapi vasut műtanrendőri bejárását mult hó 27-én tartották meg G a r á d i Sándor vasuti és hajózási biztos elnöklete alatt. A 83 kilométer hosszú vasut Szatmár, Szabolcs, Bereg és Ung megyéket szeli át, nemkülönben az ecsedi lápot teljes hosszában. A vasutat a megnyitást után átadták a közforgalomnak.

Az orosháza—szentes—csongrádi vasut építésénél a vasutépítő vállalat által létesíteni szándékolt homokbánya-vágánynak közigazgatási bejárása o k t ó b e r 5-én történik meg Orosházán.

A kaposvár-barcsi vasut egyes kavicsolási munkálat kivételével teljesen elkészült. Az új vasutat f. é. n o v e m b e r 7-ik napján adják át a közforgalomnak.

A szombathely—neudai vasut. Pusztaszentmihály község képviselőtestülete a szombathely—neudai helyi érdekű vasut megépítésére törzsrészvények ellenében 15000 korona hozzájárulást biztosított oly feltétellel, hogy a községben állomás létesíttessék. E határozatot most a kereskedelemügyi miniszter a pénzügyminiszterrel egyetértőleg helybenhagyta.

Az oravica-zsidovini vasut építésének ügye már több éven át foglalkoztatja az érdekelt községeket. Eg / hónappal ezelőtt hosszabította meg a ministerium ezen vasutra az előmunkálati engedélyt, P a l l ó s Ármin budapesti mérnöknek, aki a mult hetekben hozzáfogott a munkához. Az érdekelt községekkel a napokban történtek meg a tárgyalások.

Az arad-hegyaljai motoros vasut engedélyokiratát a napokban adta ki a kereskedelemügyi m. kir. miniszter. Ezen engedélyokirat erejénél fogva P é t e r f f y Antal aradi és dr. S t e i n e r Simon budapesti lakosok engedélyt kapnak és kötelezettséget vállalnak arra, hogy Arad szab. kir. városban a Radnai-utnak a Boros Béni térre való torkolatától kiindulva, a Radnai uton Györök község piacára és innen, egyfelől Pankota, másfelől Máriaradna községekbe vezető arad-hegyaljai keskenyvágányu motoros üzemű helyi érdekű vasutat megépítsék. Az engedélyezett vasut megépítéséhez és üzleti megfelelő berendezéséhez szükséges tényleges tőke 2,510.000 koronában állapított meg, mely tőkéből forgalmi eszközök beszerzésére engedélyesek 744000 koronát tartoznak fordítani.

Vizépítészeti és szabályozás.

A Bodrogközi Tiszaszabályozó társulat f. é. o k t ó b e r 16-án d. e. 10 órakor Királyhelmeccen tartja rendes évi közgyűlését, melyen határoznak a lukai, vissi és szinyéri

szárnycsatornák kiépítése felett és megállapítják a jövő évi költségelőirányzatot.

Építő munkálatok.

A fővárosban.

Gyermekmenhely építés. Az Üllői-ut és Delej-utca által határolt területen létesítendő állami gyermekmenhely építésénél előforduló föld-, kőműves elhelyező, hengerelt vastartó és fal-kötővas, vasbeton menyezet szerkezeti, burkolati, hézagmentes padozati, műkő, ács, tetőfedő, bádogos, asztalos, lakatos, mázó, üveges, szobafestő, aszfalt elszigetelő lemez, esslingeni és vászon ablakredőny, szobrász, keramitjárda, falazott és sodronyháló kerítés, villamos világítási, világító lámpatestek berendezési, villámhárító, villamos csengő és házi telefon, teher és ételfelvonó, vízvezeték, légszuszveteték, csatornázási, központi fűtés, cserép és vaskályha berendezési munkákra a m. kir. belügyminiszter árlejtést irt ki. Pályázati határidő folyó évi o k t ó b e r 14-ik napjának déli 12 órája. Ajánlat az összes munkákra, az egyes munkacsoportokra vagy pedig egyenként külön-külön is tehető, a központi fűtés, vízvezeték, csatornázás, légszuszveteték, villámhárító, villamos csengő és házi telefon, villamos világítási és világító lámpatestek berendező munkáinak kivételével, melyek csak külön fognak vállalatba adatni.

A vidéken.

Iskolák építése és óvoda átalakítása Paks községben. Paks község előjárósága [Tolna m.] lapunk mai számában árlejtést irt ki 3 pusztai iskola építésének 38946kor. 51 fillérrel, és a községi óvoda átalakításának 10981 kor. 40 fillérrel előirányzott munkáira. Pályázati határidő f. é. n o v e m b e r 7-ik napjának d. e. 10 órája.

A nagyszalontai városház építésére a megtartott árlejtésen ifj. K e z t y ü s János nagyváradi építész tette a legelőnyösebb ajánlatot, mely valószínűleg elfogadásra is fog kerülni. Az új városház mintegy 150000 korona költséggel fog épülni.

A szeged-rókusi templom építésénél előforduló föld, kőműves, kőfaragó, műkő és szobrász, gáz és villámvezetési munkákat R a i c h l J. Ferenc szabadkai építész kapta meg a f. é. szeptember 23-án megtartott árlejtés alapján. A vasbeton boltozat és tetőzet munkálataira újabb árlejtést hirdetnek.

A szatmári villamos telep ujjáépítését a kivitellel megbízott Magyar Siemens S c h u c k e r t m ű v e k r. t. legközelebb megkezdi.

Muzeum építés Verscén. A verseci muzeum és nyilvános könyvtár a közel jövőben teljesen különálló helyiséget fog kapni. Versec város építészeti bizottsága ugyanis elhatározta, hogy a városi gyermekkert emeletes épületét át fogja átalakítani e célra. Az állam 20.000 koronával járult a muzeum és könyv-

tár építéséhez, illetőleg az átalakítási munkálatok költségeinek fedezéséhez.

Törvényhatósági építkezések Biharvármegyében. Biharvármegye közgyűlése a napokban elhatározta, hogy a megyei főszolgabírói helyiségeket 25.468 korona 30 fillérrel kibővíteti. Egyben engedélyt adott Nagyürög községnek utcai kut furására. Pocsajnak csendőrlak, B.-Ujlaknak kertészlak, Kiskerekinek artézi kut építésére és Venter községnek a jegyzői lak javítására.

Utcarendezés Szombathelyen. A szombathelyi villamostársaság elhatározta, hogy a villamos vasut vágányai mentén az utca kövezetét mintegy 15.000 korona költséggel rendezteti.

Lövölde építés Nagyváradon. Nagyvárad városa a honvédszázrezred részére a laktanya szomszédságában 975 négyszög méter területet fog átengedni lögyakorlatok számára s mintegy 2800 korona költséggel ott lövöldét fog építtetni.

Vásárcsarnok építése Gyöngyösön. A Gyöngyösi Bank r. t. vezetősége azon tervvel foglalkozik, hogy Gyöngyösön vásárcsarnokot építtet. Az építésre 35.000 koronát irányoznak elő.

A nagyváradi vízművek kibővítése. Nagyvárad város mérnöki hivatalában erősen dolgoznak város vízműterveinek kibővítési munkálatain. A vízmű kibővítése, a vízbeszerző telepeknek partvédelmi és biztosítási munkálataira nagyban készülnek a felvételek, ugyszintén a fenékgátak terveire is most készüik a helyszíni rajzokat. A talajfúrások pedig már annyira előhaladtak, hogy október tizenötödikére befejeződhetnek. A mérnöki hivattalal párhuzamosan a földmívelésügyi ministerium egészségügyi mérnöki osztálya az általános rétegezés terveit állapítja meg. Az eddigi talajfúrásokból nyert vizet az országos kémiai intézet megvizsgálta és az összes felküldött mintákat kifogástalanoknak találta. A kibővítés összes tervei különben még a télen elkészülnek, úgy, hogy a törvényhatósági bizottság azokat már a jövő nyár folyamán elkészítheti.

Szlnkőr építés Veszprémben. S z a l k a y Lajos színházigazgató ajánlatot tett a városi tanácsnak, hogy öt évi engedély ellenében saját költségein szlnkört építtet. A tanács az ajánlatot elvileg elfogadta és utasította Szalkayt, hogy az erre vonatkozó terveket nyujtsa be.

Egyesületi ház építése Szegeden. A délmagyarországi közmívelődési egyesület Szegeden 400.000 korona költséggel monumentális palotát építtet, és ezen építkezés kivételével R o b e l l y Aladar szegedi építész bizta meg. A munkálatok már folyamatban vannak.

Vízvezeték létesítése Szabadkán. Dr. B i r ó Károly polgármester kezdeményezésére a Szabadkán létesítendő vízvezeték ügyében újabb mozgalom indult meg, mely a kívánt cél megvalósulását helyezi kilátásba. Legközelebb az ügy előkészítésére 25 tagból álló bizottságot küldenek ki.

A BUDAPEST-LIPÓTVÁROSI SZENT ISTVÁN-TEMPLOM A VÁCZI KÖRÚT FELŐL NÉZVE.

Sorger fényképe.

A SZENT ISTVÁN-BAZILIKA.

HA A BUDAI hegyekről madártávlatból nézzük Pest képét, a háztetők sivár egyformaságát nem szakítja meg más, csak két hatalmas kupola: az új országházé s a Szent-István bazilikáé. Ugyanazt a szerepet játszsza nálunk ezek a kupolák, mint más városokban az égbe nyúló magas tornyok: pihenőt nyújtanak a házrengeteg egyhanguságában elfáradt szemnek s változatosságot visznek be a síkságra messze benyúló város képébe. Már ebből a szempontból is örülnünk kell, hogy a Szent-István bazilika végre teljesen elkészült, de örülnünk kell azért is, mert végre van a főváros pesti oldalának is egy hozzá illő művészi temploma, a hol az áhitat érzését növeli a művészet s a mely egyuttal tanúságot tesz mindenki előtt kulturális törekvéseinkről. S hogy most kapui megnyilnak a vallásos érzésük kielégítését keresők előtt, ünnepe ez a fővárosnak s a magyar művészetnek. Az ünnepet szerényen ülik meg a kedvezőtlen körülmények folytán, de bensőségében nem esett hiány a fényes külsőségek elmaradása miatt.

Épen száz évi fáradozás eredménye a nagy mű. Száz évvel ezelőtt a Lipótváros még rendezetlen, gyéren lakott külvárosa volt Pestnek; a hol ma a nagy bankok, iparvállalatok palotái s az új országház állanak, beépítetlen telkek, ütött-kopott házikók, mocsaras, vizenyős területek közt tanyázott a világtól elmaradt, nyárs-polgáris élet. Annyian mégis laktak itt, hogy élénken érezték egy templom hiányát. A hatóság is belátta ennek a kívánságnak a jogos voltát s már ekkor foglalkoztak azzal a tervvel, hogy nagyobb szabású, díszes templomot építenek. Csak az volt a baj, hogy nem volt rá pénz s azok a kísérletek, melyeket megfelelő alap szerzésére tettek, nem sok eredményre vezettek, bár maga az uralkodó, Ferencz király is pártolta az eszmét. Akkor folytak javában a napoleoni háborúk, a szegénység nagy volt mindenfelé, nem lehetett ily nagyobb vállalkozásba belefogni. Hogy a legsürgősebb szükségén segítsenek, 1817-ben a lipótvárosiak kérelmére építettek egy ideiglenes kis templomot. Falusias külsejű, idomtalan, mansardos födelű épület volt, pusztá lété-

vel örökös figyelmeztetés arra, hogy mielőbb el kell távolítani s helyébe a fejlődő városhoz méltó templomot emelni. Ezt a tervet nem is hagyták abba, a nehéz viszonyok közt is folyton gyűjtöttek az új templomra. 1821-ben a városi tanács gyűjtő-iveket bocsátott ki, a melyeknek eredményeképp összegyűlt körülbelül negyedfél százezer forint. Ekkor a tanács megbízott a tervek elkészítésével egy Schwarz József nevű rajztanárt, a ki 1822-ben be is nyújtott két tervet. Ezek, melyeket lapunk mai számában talál az olvasó, a lipótvárosi templom legelső tervei s érdekes, bár nem épen művészi emlékei az akkori pesti építészetnek. Megvalósulásra sohasem jutottak.

A mozgalom hol szünetet tartva, hol meg újra föllendülve tartott 1845-ig, a mikor végre megbízták az akkor legtekintélyesebb pesti építész, Hild Józsefet, a tervek elkészítésével. A míg a tervek elkészültek s végigjárták az akkori hatósági eljárás lassú és hosszadalmas útját, a szabadságharcz kitörése újra elhalasztotta az építés megkezdését.

1851-ben aztán elkezdtek Hild vezetésével a munkát. Pestnek akkor mindössze hatvanezer lakosa volt s a következő évtizedekben beállandó óriási fejlődést senki sem sejtette előre. Mégis nagy arányokban tervezték a templomot s a tervek a várossal együtt nőttek, a mi azt hozta magával, hogy az építés vezetőinek foly-

ton küzdeniök kellett a pénzhányival és a hatóság sokszor teljesen oktalan takarékoskodásával. Többször abban is kellett hagyni egy időre a munkát, mert nem volt költség. Az uralkodó a vallásalapból évi 40,000 forintot juttatott e célra, a polgárság adakozását is ismételten igénybe vették s így nagynehezen mégis eljutottak annyira, hogy 1867-re föl lehetett építeni a kupolát. Hild ezt még megérte, de még ez évben meghalt s utódja, Ybl Miklós, a kire az építés további vezetését bízták, hamar meggyőződött arról, hogy azok a pillérek, melyeken a kupola nyugszik, nem elég erősek a ropant teher elviselésére. Fel is szólalt e miatt a tanácsnál, hogy javítással, toldozással ezen nem lehet segíteni, le kell bontani az egész építményt, de nem hittek neki. Kiküldtek egy bizottságot a dolog tanulmányozására; mielőtt az azonban csak el is kezdte volna munkáját, a szerencsétlenség bekövetkezett. 1868 január 21-ikének éjjelén erős vihar volt, a mely az épületet annyira megviselte, hogy Ybl kénytelen volt jelentést tenni a polgármesternek, hogy a falak rövid idő alatt be fognak dőlni. Január 22-ikén délután ez meg is történt, a hatalmas építmény, mely addigra már 600,000 forintot emésztett fel, romhalmazzá vált. Régibb pesti emberek még ma is beszélnek erről az óriási szerencsétlenségről, a mely akkor hetekig izgalomban tartotta a lakosságot.

Volt azonban a bajnak jó oldala is: Ybl tekintélye, a miért előre megjósolta a bajt, nagyot nőtt s most már szabadon, művészi képzeletét nyüg nélkül követve dolgozhatta át Hild terveit. S ebben az átdolgozásban nyerte a bazilika mai formáját. Hild a mult század első felének divata szerinti merev, élettelen bécsi empire-stilben készítette terveit, Ybl ezeket olasz renaissance-stilre alakította át, főleg a félkörű, hatalmas oszlopokkal övezett apsis s a hátsó kisebb tornyok alkalmazásával, valamint a kapubejárat szélesen átívelt előcsarnokával. Ybl tervezte s építette a két harangtornyot, az ő műve a kupola ismeretes szép vonalrajza is. Csakhogy ismét elfogyott a pénz s az építésnek évekig szünetelni kellett. 1873-ban kezdhették csak újra s a költségeket az épület körül föllállított bazár-épületek jövedelméből fedezték. Az állam is hozzájárult a már emli-

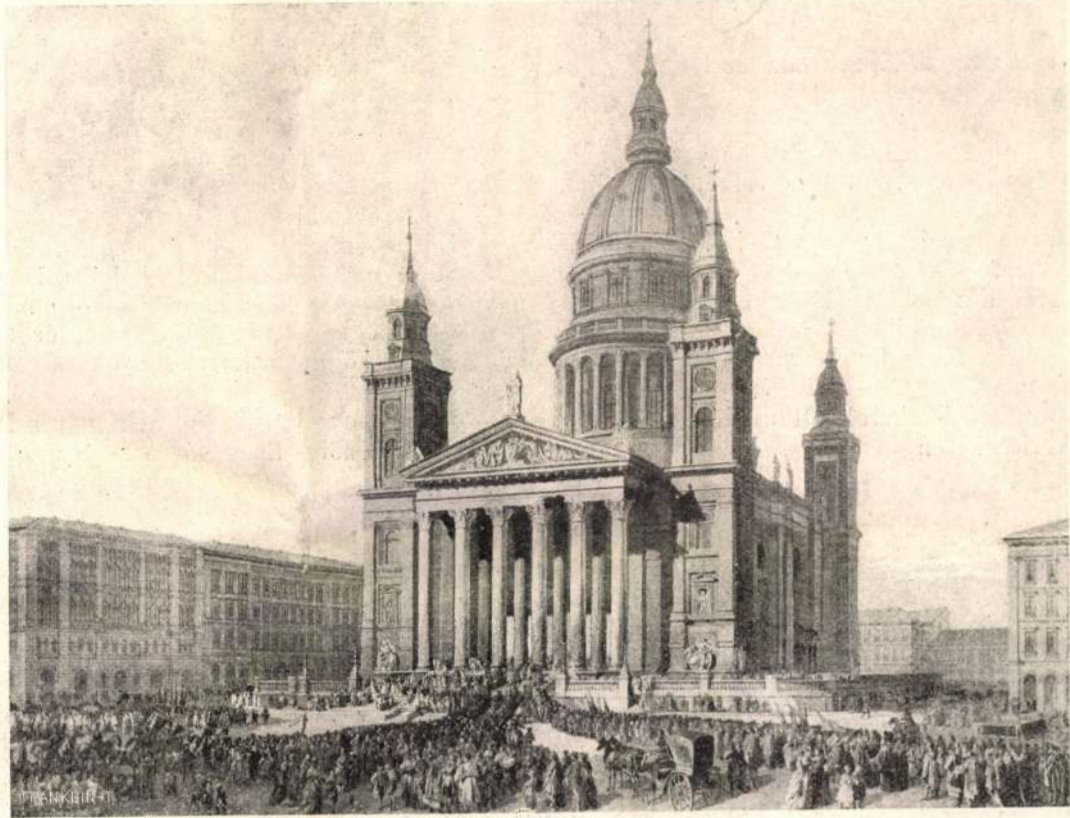
A székesfehérvárosi múzeumban levő 1845-iki metszet után.

A LIPÓTVÁROSI RÉGI R. KATH. TEMPLOM.

tett évi 40,000 forinttal, a műemlékek fentartására szolgáló alapból adott fél millió forinttal s a Bazilika-sorsjáték engedélyezésével. A polgárság adakozása is hozzájárult, úgy hogy 1889-ben már készen volt az épület külseje.

Ybl, kinek építési hírnevét Budapesten a várbazársza ferenczvárosi templom is őrzi a bazilikán kívül, 1891-ben meghalt s ekkor a főváros az építkezés folytatását *Kauser József* építésze bízta. Kausernek a belső kiképzés nagy és szép feladata jutott, de kijutott mindazokból a nehézségekből is, a melyek elődeinek munkáját annyira akadályozták. Ybl nem hagyott maga után a belső kiképzésre való részletes terveket, — ezeket Kausernek egész önállóan kellett elkészítenie. A fővárosnak az építkezésre felügyelő bizottsága folyton sürgette a takarékoskosságot s mikor Kauser megcsinálta a templom belső kiképzésének színvázlatát s bejelentette, hogy ez egy millió és háromszázezer forintba fog kerülni, nagy volt a megdöbbenés. Lefaragták az összeget egy millióra, keresztül-kasul, az összhangra való tekintet nélkül töröltek belőle egyes tételeket. Hogy meggyőzze őket, egy nagy festett gipszmintát készíttetett, a melyet látva, végre belátták, hogy mire kell a rengeteg pénz. De ezután is folyton küzdeni kellett a takarékoskodással, az olcsóságra czélzó módosításokkal, melyek lépten-nyomon akadályozták a feladat művészi megoldását. Lépésről-lépésre kellett a szükséges pénzt kicsikarni, előteremtéséről gondoskodni, a hatóságokkal tárgyalni, a kívánalmak elintézését sürgetni és megvárni. Ezek az okai annak a sokat emlegetett, sokat gúnyolt, de ép a nehéz viszonyokból folyó lassúságnak, melylyel a bazilika építése haladt. Most végre elkészült és büszkesége lehet szépségével,

A székesfővárosi muzeumban levő eredeti után.

A LIPÓTVÁROSI SZENT ISTVÁN-TEMPLOM TERVE YBL MIKLÓSTÓL.

művészi pompájával a magyar fővárosnak; minden szakértő elismeri róla, hogy különb a nemrég felavatott berlini új dómnál, pedig erre a német császár ugyancsak nem sajnálta a pénzt.

Valódi és műmárvány, mozaikba rakott nagyszabású festmények, a festő- és a szobrászművészet egyéb kiváló alkotásai adják meg művészi összhangját. A mellékoltárok képeit *Benczúr Gyula*, *Roskovics Ignác*, *Stelka Gyula*, *Vas-*

tagh György, *Feszty Árpád*, *Nádler Róbert* festették, a kupola mozaik-képei, az Atya-Isten, nyolcz ó-testamentomi próféta s a négy evangelista mozaikképei *Lotz Károly*, az apsisban az oltári szentség öt mozaik-alakja *Benczúr Gyula* tervei szerint készült. A főoltárt nem kép ékesíti, hanem Szent István királynak szobra *Strobl Alajostól*. Ezenkívül *Fadrusz János*, *Senyei Károly*, ifjabb *Vastagh György* és *Mayer Endre* készítették a templom belsejének szobrászi díszét. A belső berendezés tervei-
ben Kauser József mellett főrésze volt *Sturm Ferencz* építésznek.

A bazilika görög kereszt formájában van építve, melynek közepe fölött emelkedik a 96 méter magas kupola. A terület, melyet az egész épület befoglal, 4147 négyszögméter. Főbejárata előtt, melyhez szabadon álló lépcső visz, pompás csarnok emelkedik, fölötte pedig a három királyokat ábrázoló szoboresoport áll. A főhomlokzat így is erős hatást tesz, a mely még erősebb volna, ha nem az előtte levő keskeny utcára, hanem tágas térre nyilna, a honnan egyaránt lehetne élvezni összhatását és részleteinek szépségét. Teljes hatást tesz a Váci-körútra néző hátsó homlokzat, a mely a kupolával együtt leginkább ad az épületnek monumentális színezetet. Az összes költségek, melyeket a félszázadnál hosszabb időre nyúló építkezés fölemésztett: tíz millió koronára rúgnak. S. A.

KITELIK TŐLE.

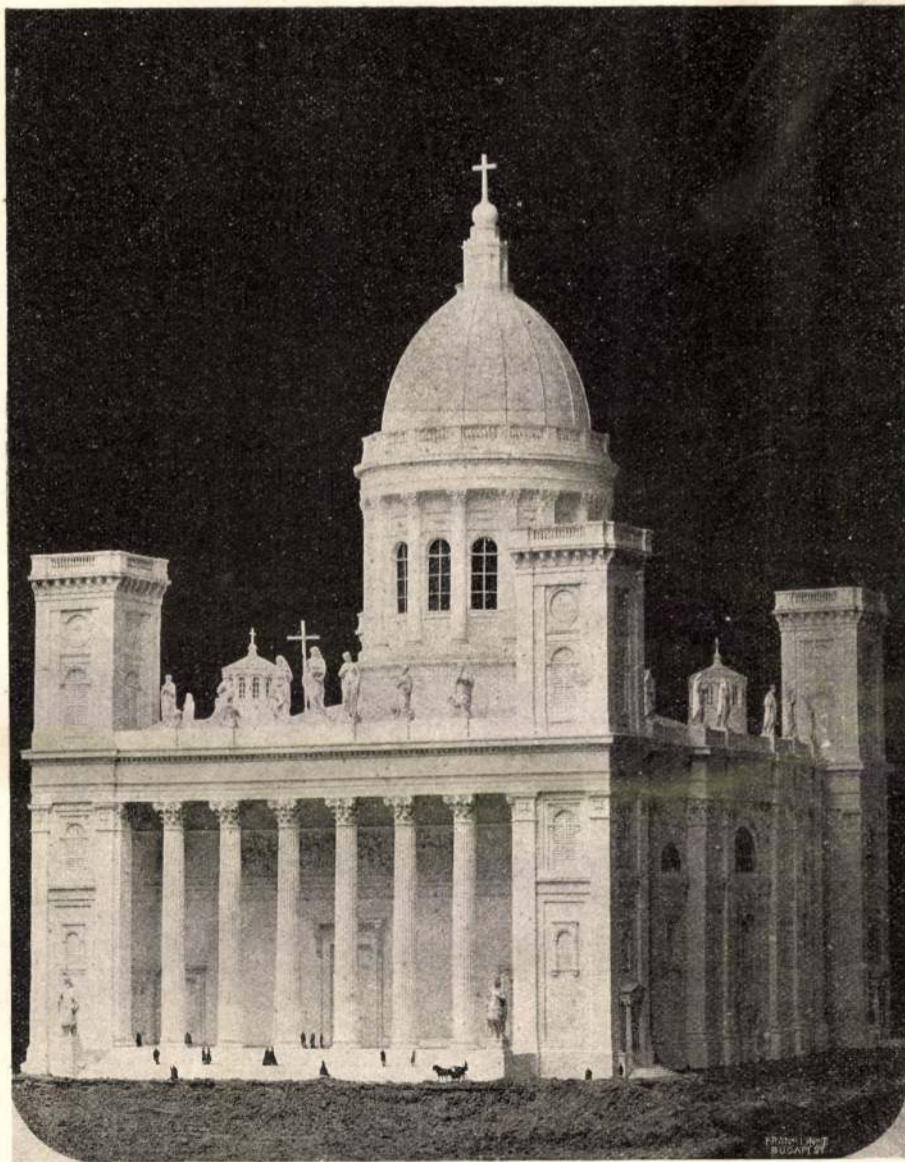
Irta P. Ábrahám Ernő.

Vasárnap délután volt. A tanya népsége az istállóban mulatott pipaszó mellett. Vigan időztek, hogy vendéglegény is került a kukoriczahátról. Úgyes legény volt. Az öreg Ványa ugyan jobban eligazodott a világban, mert többet halott. Hanem ha észszel nem is, furfanggal kifogott rajta a legény. Találós mesékkal mulattak.

— Hát eszt ecsém, medtudnád i mondani, micsoda? — adta fel az öreg.

«Amoda mén tipetopa,
Hátán viszi genyegunya.
Szemi nígy, füli nígy,
Körmí pedig huszonnígy.»

— Hallottam másszor is. A juhász, meg a számara. Hanem én mondok egyet, ha megtud rá felelni. Mír bolond a halász?

Dr. Weiszberger Miklós tulajdonában levő eredeti után.

A LIPÓTVÁROSI SZENT ISTVÁN-TEMPLOM TERVE HILD JÓZSEFTŐL.

Törte a fejét Ványa, de sehogyse okosodott ki. Nem okosodott ki a többi se.

— Még eszt se tudják kentek? Hát azir, mer a Tisza közepin is a markába köp. Most meg mán aszt talájják ki, micsoda mesterember butább a halásznál?

Erre se jöttek rá.

— Nohát megmondom én, ha nem tudják. A kiminysepró, mer ott is vakarózik, a hun nem viszket.

— Fene egy legíny vagy te, hé? Hun tanú-tad ezeket? — kérdezte az öreg Ványa.

— Hát a nipektül. Haja az ember, oszt megmarad. Na de ideje is lesz mán kászálódni.

— Ráírsz. Hova igyekeznél még? Kísőn es-teledik most.

— Hamarább akarok otthon lenni. Bál lesz a Kukoriczaháton.

— Mingyán két igát! Oszt csak tegnap is ti-losba engedted a bornyút, úgyi?

— Elbánok én nigy ökörrrel is!

— Legíny kell oda!

— Nem bízza rám ides apám az egyik igát?

— Egy felet se!

— Jól van. Találok én olyan helyet, a hol két igát is adnak a kezem alá.

Az öreg nem vette komolyan.

— Ha találsz, keress!

— Hát keresek!

Azzal ment a vaczkába a lóistállóba. Hanem még nem tetszett fel a hajnal, mikor már talpon volt. Még a pitvarajtótól se búcsúzott el, hogy szélül kötötte a derest, s nyakába vette a világot.

Csak ment, mendegélt. Negyedik napra Debreczenbe vetődött. Epen lóvásár idejére. Ott

— Hát havi vak biz a.

A kupeczen maradt a ló, s pár percz mulva már másik emberrel alkudott a gróf.

— Jártassa meg csak egy kicsit! — mondta neki.

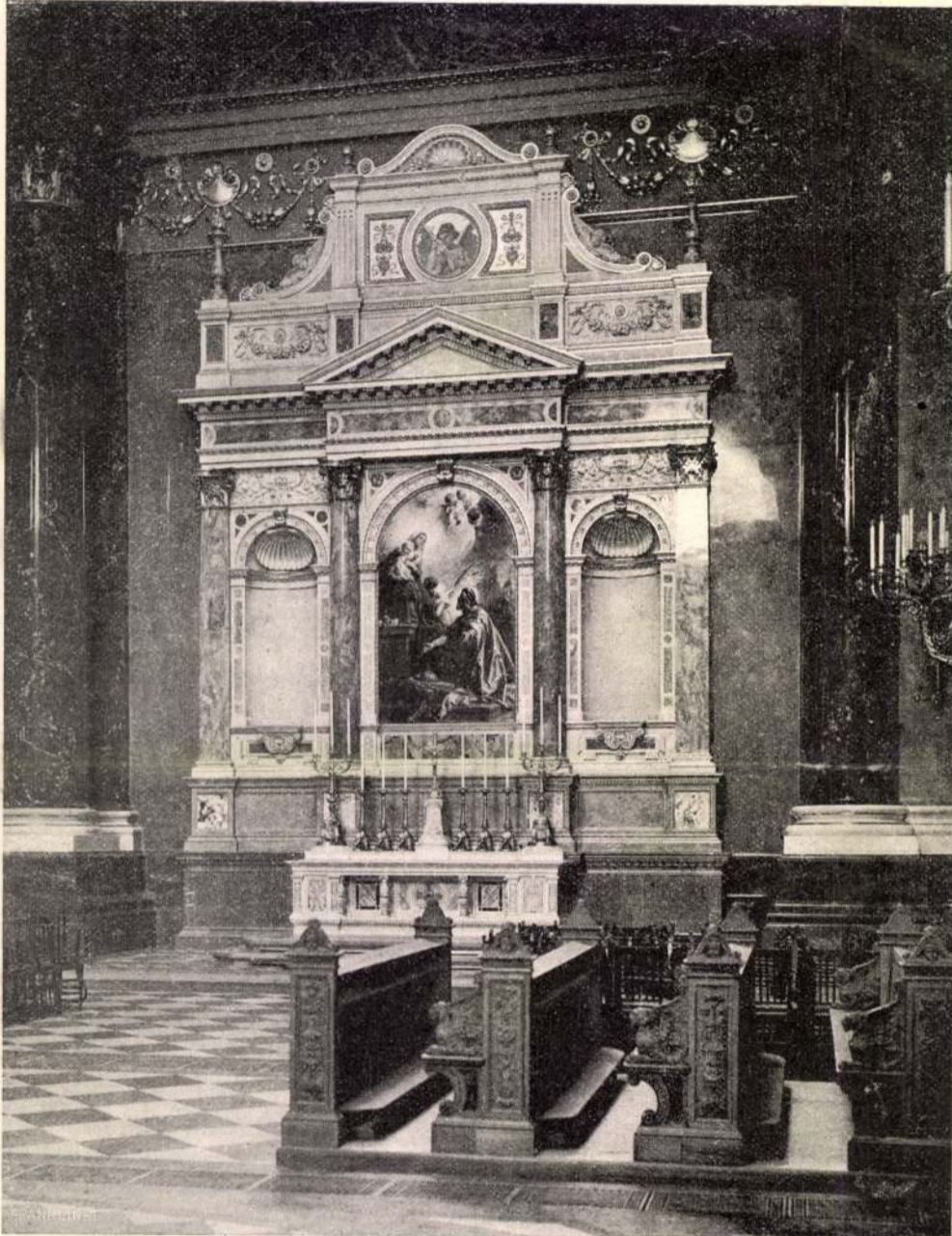
A kupecz elébb lépést vezetett a portékáját, azután trapba, de csak csinyján. Mutatós pej volt.

— Ez se jó, kaptás, — vetette Pista. A gróf csak most látta, hogy a gyerek megint a sarkába sündörög.

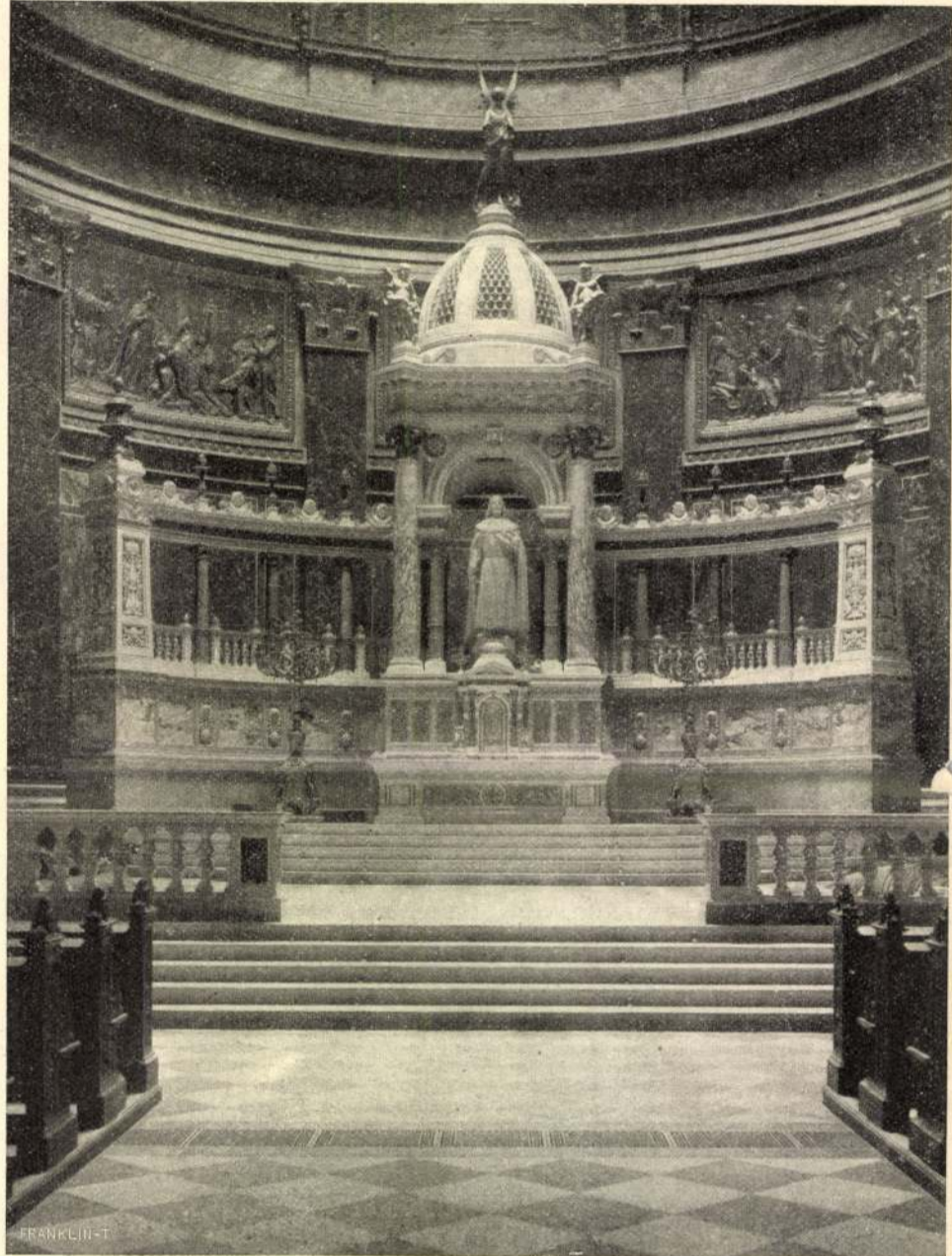
— Nem vettem észre.

— Mert csinyján jártatták.

Kivette a kötőféket a kupecz kezéből, s sebezben szalasztotta a lovat. Hát csak hallja ám a gróf, hogy veri össze az első lábát a kesely hátulsóval. A kupeczen hagyta, s ment másikat nézni.

A MÁRIA-OLTÁR, BENCZÚR GYULA OLTÁNKÉPÉVEL.

A FŐOLTÁR SZENT ISTVÁN SZOBRÁVAL STROBL ALAJOSTÓL.

A LIPÓTVÁROSI SZEN

— Az ám, hallottam. — Egy tizenötésztendős forma suhanczhoz fordult az öreg. — Hát te, Pista, nem mics? Hisz kiszültél!

— Nem enged az anyám.

— Mír? Hisz olyan legínynek vóna keletje a jányok körül!

— Aszondja, ráírek még.

— Hájszen az is igaz!

Most az idegen legény fordult a gyerekekhez.

— Még mindig bornyut őrizel?

— Aszt.

— Hányat?

— Most csak egyet, az ides apámét. A másikat eladta Andris bátyám.

— Nem szígyelled magad legíny litedre, he? A mi Jóskánk esztendőre lesz annyi idős, mint te, oszt mán kisbíres. Fél iga ökör van a kezin. Te meg egy bornyú után jársz egész nap.

Béres volt a Pista apja. Este elébe állt a gyerek.

— Bizza ides apám másra a bornyút, mer én mán nem őrizem tovább! Nekem pedig iga ökört adjik a kezem alá!

sündörgözött egy darabig a kupeczek közt. Az egyikkel épen valami nagy úr alkudott egy zabos pejheréltre. Nagy úrnak sejtette Pista, hogy két ispán is állt a háta megett.

— Hogy adja?

— Nigyszáz pengő.

— Háromszázat adok írte.

— Tessik elvinni háromszázötvenir!

A gróf — mertmondani se kell, hogy grófvolt — csak vette elő az öreg bugyellárisát, hogy kifizeti. De ott volt ám Pista is. Megbiczentette egy kicsit a kalapját, úgy mondta:

— Ne vegye meg az úr, ha nem akar rosztat venni.

— Mért?

— Havi vak.

— Mirül látod?

— A feje hordozásárul.

— Mit értesz te hozzá, ecsém? — tuszkolta odébb a kupecz.

— Én ne értsek? Az öregapja se jobban!

Egy öreg paraszt is ott pipázott. Hát csak beleszólt ő is pipavégről.

Egy paraszt gazdának olyan sovány volt a lova, hogy nem állhatta szó nélkül.

— Mivel tartja ezt a tálost, földi?

— Hej, jó egy lú ez! — vetette megint Pista.

— Jó?

— De jó ám! Felaggatózott egy kicsit, mer hogy foghegyrül tarthatták, azir ilyen madárhusú, hanem úgy nízem, jó menő, jó lipő. Meg merném venni, ha vóna pizem. Csak egy kis zabra kéne fogni, hogy erőre kapják.

— Jártassa csak körül kend! — mondta a gazdának.

Könnyű, ruganyos járása volt. Alku nélkül vette meg a gróf. Még három lovat vett, mind a Pista kedve szerint. Meg is kínálta a gyereket egy zöld hasu bankóval.

— Tegye vissza az úr, nem szógáltam én aszt meg!

Sehogyse lehetett ráeröltetni.

Másnap baromvásár volt. Pista megint ott ténfergett.

A gróf négy ökörré alkudott, s már-már állott a vásár, mikor odakerült a gyerek.

— A két hóka megjárja, hanem a másik pár-
búl balog a csálé. Ott a rúd nyoma az oldalán,
hogy nekifekszik.

— Még értesz te a jószághoz, öcsém!

— Hát értek annyit, a mennyit!

— Elálnál é hozzám cselédnek!

— Abba járnék, ha megfizet.

Így került Pista cselédsorba. Nagy becsülete
lett a többi cseléd közt, hogy a gróf mindjárt
egész igát adott a kezére, pedig még legény-
számba se igen ment.

Emberül megállta a gyerek a helyét. Nem is
volt semmi baja. Hanem egyszer történt valami.
Már másfél esztendeje szolgált, akkor történt.

Az aratók nagyobb része sehogyse akart
munkába állani. Hallották, hogy másutt is sztrájk-
olnak, hát sztrájkoltak ők is.

Hiába magyarázta nekik az ispán:

— Na gyűjjenek kentek, igazítsuk el az ara-
tás sorját. Kaszát is hozzanak!

— Nem bízták aszt rád, ecsém!

— Ippeg hogy rám bízták! Itt az espány úr
is, megmondhatja.

Egy kétszáz holdas búzatáblához vezette őket.

— Aratják kentek?

— Ha megegyezünk.

— Mán van egyesség.

— Az nem írvínyes.

Csak lelocsolt Pista egy darab vetést a bá-
dogból.

— Aratják kentek a rigi kötis szerint?

— Nem.

Régimódi kovás tüzserszámja volt a gyerek-
nek. Nem kérdezte többet az aratókat. Csak
szikrát csiholt a vetésre. Hogy petróleumos

tenger csillag. Pista is csak felnézett a gönczöl-
szekérre.

— Mire földnek fordul a rúdja, a tanyába
írek — gondolta. — Hanem előbb betérek ide
egy-két pohár borocskára.

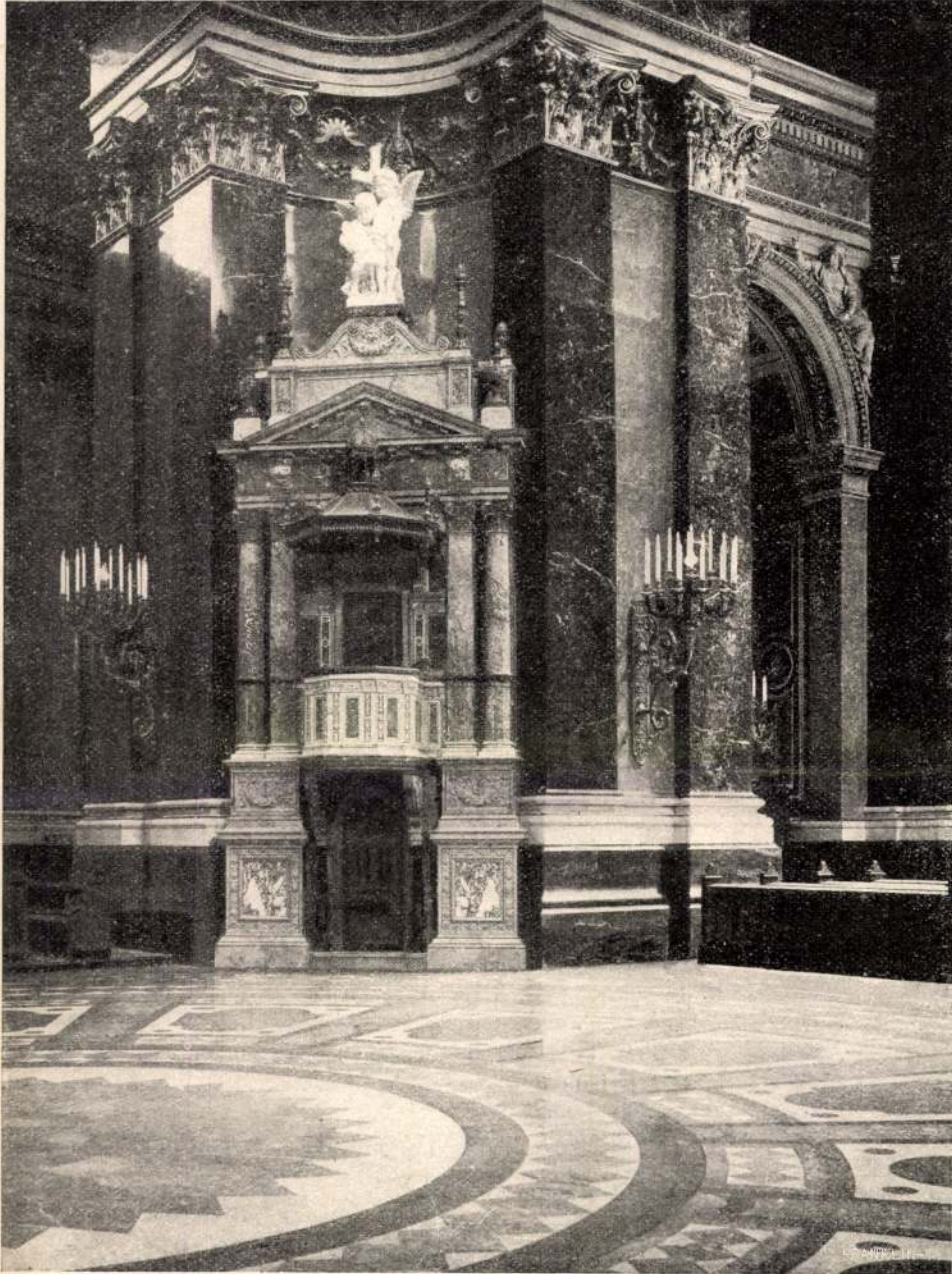
Az «ide» egy kis csárda volt a falu alatt «a
Hódvilághó.» A falára iczczével a kezében nevető
pofájú teleholdat pingált falusi fantáziával va-
lami negyedrangú csepürágó.

Érzékeny vers magyarázta a képet.

«Hó meg ájji it Igyáll
it iszik a Hódvilág.»

Négy paraszt ivott a söntés mellett. Hogy
belépett Pista «aggyon Isten jó estéttel», nézik
ám erősen. Darab idő múlva megszólal az egyik
öreg paraszt.

— Az e komám, Korom Pista. Te vagy a,
Pista? — fordult a gyerekekhez.

A SZÓSZÉK.

A FŐBEJÁRAT A NAGYKÖRÖN-UTCA FELŐL.

T ISTVÁN TEMPLOM.

— Bolondok kentek, mer az egész megyében
a mi urunk ad legtöbb részt. Sehunse keres
cseléd, napszámos annyit, mint itt. Ha többet
kírtak kentek, mindig megkapták. Most meg
mán a többen is több kék? A Buglyason más.
Ott a szél úgy összegabalygatta az íletet, hogy
csak az Úr-Isten tudná rendre vágni. Két vá-
gást tesz az ember a kaszával, már a harmadik-
nak megint más ódalról kell nekiállni, mer kit
előre dütött a szél, kit hátra. A kit másszor le-
arat négy pár ember, aszt most nyócz pár is
sokábbra vágja le. De itt sehol se fekszik a
vetis, meg a kalász is kövérebb, kiadósabb.

Beszélhetett azoknak. Akadt ugyan köztük
olyan is, a ki munkába állt volna, de félt a
többtől.

Egyszer csak beállott a grófhöz Pista.

— Azír jöttem, hogy szabad kezet kirjek a
a méltóságos gróf úrtól. Majd eligazítom én az
aratást.

Rábízták. Ő pedig csak fogott egy petróleu-
mos bádogot, s oda szólt az aratóknak:

volt, pillantás alatt lángra lobolt a búzaten-
ger széle.

Most ijedtek csak meg a parasztok, hogy
kereset nélkül maradnak. Egy-kettőre elébe
kaszáltak a tűznek, hogy le ne arassa előlük az
egész szép nagy táblát.

Pista meg csak újfent meglocsolta a vetést.

— Aratják kentek?

Nem kellett most másodsor kérdeznie. Ott
rögtön munkába álltak az aratók. Pistának meg
még nagyobb becsülete nőtt az uraság előtt.
Útötte is a markát bő jutalom.

Mikor a negyedik esztendejét is kitöltötte,
eszt gondolta:

— Szógájjik most mán más! Van igaz úton
megtakarított négyszáz öreg forintom, majd
csak elilek valahogy otthon is. Veszek egy kis
fődet, oszt még bíró is lehetek.

Hiába marasztották mézes madzaggal, fel-
mondott.

Harmadnap öreg alkonyatra a falujába ért.
Mikor az alvégen járt, mán mind kigyuladt a

— Én vónék, Andris bátyám.

— Mingyán gondótam. Gyere mán közelébb,
hé? Hát mikor kerütel haza?

— Most gyüttem.

— Gyalog utaztál?

— Csak idáig.

— Hunnan?

— A szederesi goróftúl.

— Annál szógátál?

— Annál.

— Hm! Idesapád aszt hitte, sose lát többet.

— Tán beteg?

— Nem a, hanem aszt gondótuk, elpusztul-
tál valahun.

— Még minditig a Szilháton szógál az ides
apám bíressorba?

— Ippeg ott. Te is bíres vótál?

— A lettem vóna. Meg is takarítottam egy
kis pizt, hallottak Andris bátyámék errefelé
valami kis fődet.

— Csak tán nincs annyi pized?

— Van egy kevés.

Közbe előkerült a csárdás gazda is.

— Hat liter uras bort parancsolok! Ehun e az ára! — rendelkezett Pista.

— Még sok pized lehet, hé! — vetette az egyik paraszt.

— Ennyi e! — az asztalra oldotta a zsebkendőjéből.

Alig győzte nézni a négy paraszt.

— Tyű az adóját! Oszt mind a tiéd e?

— Mind a mit itt látnak.

— Ugyan jól jártál akkor, hogy világgá mentél.

Éttek, ittak. Mert papos estét csinált a gyerekek. Már harmadszor rendelt bort, hát kis híján öreg ittas volt. Csak félig formán értette meg az öreg Paraj Andrást, a ki, mikor még ő a bornyút őrizte, második béres volt az apja után a Szilháton.

— Tavaly hagyta ott Andris bátyám a Szilhátat?

— Harmadive.

— Oszt most meg tehene döglött meg?

— Most lesz négy heti vasárnap. Herébe szabadult valahogy, oszt olyanra fűtta, mint a dob. Sose lett belőle többet ilő. Aszt se tudom, hogy leszek a télen öt gyerekekkel tej nélkül?

— Azelőtt csak három vót.

— Kettő azóta lett.

— Oszt a Maris is megvan még?

— Meg. Szíp egy tenyeres-talpas jány lett belőle. Ű fejte a Riskát.

— Most is Ű feji?

— Hájszen megdöglött, montam. Alig is győzzük siratni. Legkivált meg a Maris.

Homályos gondolatjai támadtak Pistának. Borközi fátyol alatt látta a régi idöket.

— A Maris — gondolkozott. — Szíp egy fehér cseléd is vót. De sokat is megnyakaltam! Meg a Jóska... Hát a Kati...

Négy esztendő alatt nem gondolt a tanyaiakra, apját, anyját, testvérít kivéve annyit, mint most. Hogy több-több részlet jutott eszébe, elérzékenyedett. Odafordult a kárvallott gazdához:

— Mennyit irhetett az a tehén, Andris bátyám?

— Hát nem igen adtam vóna kilenczven forintir.

Pista csak számolni kezdett.

— Ehun e, ez ippeg annyi.

— Csak nem akarod nekem adni?

— Ippeg Andris bátyámnak én.

— Kilenczven forintot?

— Annyit. Vegyik rajta tehenet!

— Hm! A többiek előtt adod nekem?

— Mindönk előtt.

— Na nem hittem vóna! Megáld írte a jó Isten!

Ágaskodott is a komájában az irigység.

— Csak még a bajjal is jól járt komám! Pedig más embert is ír csapás!

— Ugyan mi csapás írte komámat?

— Mi csapás? Ki temetett el másfél esztendő alatt két gyereket? Oszt most meg mán a másik kettő is beteg. Csak a doktor, meg patika mennyit visz el. Ugyan jó lesz, ha nem látok a télen vigrehajtót.

— Hát olyan rosszúl áll Sándor bátyám? — kérdezte a legény. Hanem már sehogyse látott egyenesen.

— Hát bizony mahónap a bútorra kerül a sor.

— Na ehun e bátyámnak is kilenczven pengő.

Erre megint ittak. Csak Botos Öreg Péter nem ivott.

— Hát Péter bátyám nem iszik? — kérdezte a legény akadozó nyelvvél.

— Mír igyam én veled? Ott van Andris bátyád, meg Péter bátyád, ígyál velük, ha közelebb atyádfia!

— Mír vónának közelebb atyádfia, mint Péter bátyám?

— Hájszen nekik adtál pizt!

— Adok én Péter bátyámnak is. Ehun e kilenczven forint Bálint bátyámnak is.

— Mán meg néked nem marad, — mondta Paraj András.

— Lesz még ott, a hun e került, — mondta a legény.

Hogy szent lett a békesség, tovább ittak.

Öreg éjfél volt, mikor Czaga Bálint feladta a szót:

— Na de menjünk!

— Hova menne még Bálint bátyám?

— Muszály, öcsém. Nem a magam ura vagyok.

— Ideje van! — mondták a többiek is.

Ittak egy utolsót, akkor Pista fogta a fokosát, s egy csapással lesepert az asztalról üveget, poharat, gyertyát. Úgy gyújtottak új világot.

— Most csajjal, hé! — kiáltott a legény a csárdás gazdára, mikor az mindent egybeszámolt.

Csált is. Alig maradt egy-két forintja a legénynek.

Öten háromfelé mentek. Pista magában egyenesen a Szilhátnak. Éjfél után egy borus akác-fának dülve magyarázott kézzel-lábbal a levelek közt átszűrődő holdsugárnak, a kivel egy órával előbb együtt ivott. Nem a pénzét sajnálta. Más járt az eszében.

— Ilyen ember vagyok én! Fene egy ember vagyok! Magam se hittem, hogy ilyen ember vagyok! Úgy kössenek belém! Álltó helyembe húzom én fel a csizmát! Kitelik tülem, a milyen egy ember vagyok!

FIAMNAK.

Bolondulsz fiacskám? Jól van. Igazad van.
Megcsapkod az élet pazar illata.
Mámoros szívvel jársz a nyiló tavaszban,
S tündéreként bájöl el minden kis baba.

Csicseregsz, madaram, a rügyező ágon,
S azt hiszed, az erdő dalodtól fakad?
Érted ragyog minden szépség a világon,
Földön a virágok, az égen a nap?

Hidd, álmodd, fiacskám. Én is így csináltam,
S nem bántam, ha közbe túske szaggatott,
A bizonytalannak bátran nekivágtam,
S bár kissé kopottan, mégis itt vagyok.

Mit én bevégeztem, te most újra kezded,
Így mérték ezt a sort ránk az Istenek:
Nekem a borongást, csüggedést, keservet,
Az élet borának aranyát neked.

Most, míg fiatal vagy, lelked is virágzik,
A mi tán csak gyim-gyom: neked rózsaszál;
Minden rózsaszálat, mely feléd pompázik,
Gyermekes örömmel leszakítanál.

Szivedre ölelnéd az egész világot, —
Hogy erőd' haladj, nem is gondolod,
Pedig többet ér, ha van egy-egy barátod,
Ki búban, örömben hű osztályosod.

Óh, szived ne legyen vendégfogadó, hol
Lökdősi, könyöklő egy utas a mást;
Nem mind igaz ember, ki mosolyog, bókol
S győzi lakomádon a bő áldomást.

Szállj, röpködj, nem bánom, virágról-virágra,
Mint nyári derűben dolgoz, ferge méh,
De míg szárnyaidat verőfény himbálja,
Fordulj édes dallal a nyomor felé.

Hajolj le sziveddel az elhagyatotthoz,
Öleld fel az árvát, meg a szenvedőt;
Isten is megáldja, ki nekik vigaszt hoz
S lecsókol arcukról egy-egy bús redőt.

Ne irigyelj senkit hitvány aranyáért,
Munka és vidámság! legyen jelszavad:
Boldog, ki hiven küzd lelke igazáért,
Ez alatt a kettős lobogó alatt.

Zengd az igazságot! s ha lever a kétség,
Emeld fel a porból csüggedt homlokod:
A becsület útját a szabad szegénység
Mécsvilágánál is megtalálhatod.

S a hazát, anyádat, ne silány szavakkal,
De erős tettekkel szeresd, én fiam,
Járulj oltárához tiszta áldozattal,
S ha kell, halj meg érte büszkén, boldogan!

Endrödi Sándor.

TEMETÉS A LIPÓTMEZŐN.

Homályos égbolt, véres lombu fák,
Búsán merengő kódós némaság,
Borúlt hegyormok szürke távola:
Néztek a völgyre,
Búcsúzó ősznek könnyes fátyola
Terült a földre.

Hegy oldalában sárga, pusztá ház,
Körüle néma fák és néma gyász...
Halálra ítelt lelki betegek
Szabadulása,
Végső kapuja ott a meredek
E néma háza.

Odább, merően, mint a szikla-vár,
Pusztuló elmék temetője áll.
Kit oda visznek, várja veszte is,
Börtönbe' mül' ki,
Míg lelke után nem hal teste is,
Nem szabadul ki.

Költők, rajongók sokan hálnak ott,
Kik dicsőségért lopták a napot!
Kik szálltak, a míg birták szárnyaik,
Aztán elültek;
Kik álmodoztak s roppant álmaik
Nem teljesültek.

A világ elvan, elvan nélkülök...
Ma is temettünk egyet közülök.
Igaz dalos volt, nagyra hivatott,
A sirba lankadt; —
Az ég velünk sírt, költőt siratott,
Mi tán — magunkat.

Imádni szépet, írni róla dalt,
Vonszolni melé kinos hivatalt,
Míg bele fásul, avagy bele vész
A test, a lélek;
Olesó a hírnév, drága kincs a pénz,
Igába! féreg. —

Tragédiának mindez oly csekély!...
Kaparj magadnak, költő, hogy megélj!
Embervásáron öklödöt mutasd,
Annak van ára!
Vonszold a jármot, lelked' ne kutasd,
Rabszolga pára!

A nép, a melynek kincset adni vélsz,
Félre taszít ma, holnap már lenéz.
A jó bolondon könnyedén kifog
Akárki, bárhol.
Ki nem eviczkel, a ki csak nyafog,
Az úti sárból.

Ma eltettünk, holnap feledünk.
Sírod kövére verset véstünk:
Küzdött a léttel három emberért,
Dalolt egy-egy dalt,
Küzdött, esengett, célhoz mégsem ért,
Megőrült, meghalt.

(1905. november 2.)

Zempléni Árpád.

AZ ÚJ CSAPATFŐFELÜGYELŐK.

Uexküll-Ghyllenband gróf és Galgóczy Antal.

A közös hadsereg három csapatfőfelügyelői állását betöltötték. *Frigyes* királyi herceget már régebben csapatfőfelügyelővé nevezték ki és a múlt hetekben új gazdát kapott az elárvult másik két csapatfőfelügyelői állás is. Az egyiknek *Uexküll-Ghyllenband* Sándor gróf lovasági tábornok, a bécsi 2. hadtest parancsnoka, a másiknak *Galgóczy* Antal tábornok, a przemysli 10. hadtestnek még a tavasszal felmentett parancsnoka lett a gazdája. Mindkét kinevezés közelebről érdekel bennünket. Az egyik, mert egyszersmind a Lobkowitz herceg nyugalomba vonulásával megüresedett buda-

Galgóczy Antal tábornagy.

pesti hadtestparancsnokságnak adott új urat; a másik, mert magyar embert állított a hadsereg legdiszesebb helyeinek egyikére. A király ugyanis Uexküll-Ghyllenband grófot kinevezte egyszersmind a negyedik hadtest parancsnokává.

Érdekesebb ellentétet, mint a minő a két új főfelügyelő között van, ritkán lehet találni. Mind a kettő elérte a legnagyobb katonai rangot, mind a kettő jó katona, derék ember, de származásuk, gondolkozásuk, szokásuk, megjelenésük és viselkedésük teljesen ellenkezik. A gróf ősrégi svéd nemesi család sarja, a kinek ősei a külföld különböző országaiban mindig előkelő udvari méltóságokat viseltek; az egyik főlovászmester volt, a másik főkamrás; az új csapatfőfelügyelő apja, *Károly* gróf, a ki 1879-ben halt meg, a württembergi király főudvarmestere volt. Galgóczy Antal pedig a lehető legdemokratább származású, a mit mindenki elhisz, ha eláruljuk, hogy az apja Sepszi-Szent-Györgyön néptanító volt. A gróf magas, csontos férfi; Galgóczy középtermű, inkább tömzsi ember. A gróf igen előkelő megjelenésű, ragyogóan tiszta az egyenruhája; a másiknak megjelenése épenséggel nem tesz kedvező benyomást, a ruhája csak úgy lóg rajta, a szakálla gondozatlan, meglátszik, hogy csöppet sem törődik a külsejével. Az egyiknek beszéde kimért, óvatos, udvarias; a másik nem keresi a szót és sohasem jut eszébe, hogy gondolatát elleplezze. Az egyik mindig lovaskatona volt és mint tizenhét éves ifjú kezdett szolgálni; a másik már mint tizenhárom éves gyerek kezdte katonai pályáját a gyalogságnál és mindig is gyalogos maradt. Az egyik a király szárnysegéde is volt, tehát a királyi udvarban élt és része volt több olyan külföldi kiküldetésben, a mely előkelő reprezentálást kíván meg; a másik mindig csak szorosan vett katonai dolgokkal törődött, mindig a csapatokkal volt elfoglalva. Az egyik szigorú, de humánus; a másik igazságos, de vasmarkú.

Két homlokegyenest ellenkező ember jutott tehát két egyforma állásba és mégis semmi kétség az iránt, hogy mindkettő emberül meg fog felelni föladatainak.

*

Uexküll-Ghyllenband Sándor gróf az új budapesti hadtestparancsnok és új csapatfőfelügyelő, a ki tizenhat évvel ezelőtt mint hadosztályparancsnok rövid ideig Budapesten állomásozott, hatvankilenc éves, egy évvel idősebb, mint Galgóczy Antal. Hadtestparancsnoki működését alighanem csak ideiglenesnek kell tekintenünk, mert az ő korabeli ember nem tudja sokáig jól betölteni mindkét fontos állást.

Potsdamban született 1836-ban. Katonai szolgálatát tizenhét éves korában kezdte meg a 11. számú dzsidás-ezredben, a hol főhadnagyságig vitte és ebben a rangban Folliot de Crenville altábornagynak, a király főhadsegéde lett a segédtisztje. Részt vett az 1859. évi osztrák-olasz-francia, és már mint százados az 1866. évi osztrák-porosz háborúban. 1869-ben őrnagy és a király szárnysegéde lett. Mint ilyen járt Konstantinápolyban, Szófiában, Jeruzsálemben és ott volt a Suez-csatorna megnyitásánál. 1873-ban alezredes lett a 14. számú dragonyos-ezredben, később ezredes és négy évig ennek az ezrednek parancsnoka. Azután ismét a király szárnysegéde lett. 1883-ban vezérőrnagy és az első lovasdandár parancsnoka, 1887-ben altábornagy és a bécsi, majd a lemergi lovashadosztály parancsnoka, 1889-ben a budapesti 32-ik gyaloghadosztály parancsnoka lett. 1890-ben Pétervárra kísérte Ferencz Ferdinánd királyi herceget. 1891-ben a kassai 6. hadtest parancsnoka és a 16. huszárezred tulajdonosa, 1893-ban a krakói 1-ső hadtest, 1894-ben a bécsi 2-ik hadtest parancsnoka és 1895-ben lovassági tábornok lett. Régóta valóságos belső titkos tanácsos, az I. osztályú vaskorona-rend, a Lipót-rend nagykeresztjének és a katonai érdemkereszt tulajdonosa.

Az az egy bizonyos, hogy mint hadtestparancsnok nem egyszer vissza fogja siratni a katonákkal Lobkowitz herceg csöndes parancsnokságát. Mert szereti a kipróbálást, a vállalkozást. A hadtestet, hogy katonai nyelven beszéljünk, keményen a kezében tartja. Bécsben nagy téli hidegben akárhányszor megette, hogy hadilétszámú gyakorlatot rendelt el. Egy ezredből egy zászlóalj, vagy egy dandárból két zászlóalj alakított és úgy végeztetett gyakorlatot.

*

Galgóczy Antal 1837-ben született Sepszi-Szent-Györgyön, a hol apja tanító volt. Katonai szolgálatát tizenhét éves korában kezdte meg a nagyváradi 37. számú gyalogezredben, a hol huszonkét éves korában már százados volt. 1866-ban részt vett az olaszországi háborúban. 1871-ben őrnagy, egy évvel később a kassai katonai parancsnokság vezérkari főnöke, 1873-ban alezredes, 1874-ben a brünni katonai parancsnokság vezérkari főnöke, 1876-ban ezredes lett. Részt vett Bosznia okkupációjában és 1881-ben a kassai 34. számú gyalogezred parancsnoka lett. 1882-ben ideiglenesen a 6-ik hegyidandár, 1886-ban a 15. hadosztály parancsnoka, 1887 elején a vezérkar főnökének helyettese, ugyanaz év végén altábornagy lett. Később a przemysli 10. hadtestparancsnokságát bízták rá és 1895-ben tábornagy lett. Galgóczy a vaskorona-rend mindhárom osztályának, a Lipót-rend lovagkeresztjének tulajdonosa. Valóságos belső titkos tanácsos és a trencsényi 71. számú gyalogezred tulajdonosa.

A kiváló katona hírében álló magyar származású tábornok kedvelt embere a királynak nemcsak azért, mert jó katona, hanem külön-különéinél fogva is. A kilenczvenes években két Galgóczy szolgált a hadseregben: Galgóczy Antal és az elhunyt Galgóczy Tivadar nagyszombeni hadtestparancsnok. Az utóbbi arról volt nevezetes, hogy mint altábornagy is csak törve beszélt a német nyelvet. A király épen ezért csak *der-die-das Galgóczy*-nak nevezte megkülönböztetésül a másik Galgóczytól, a kit, mert mint említettük, semmit sem ad külsejére, általában *pizkos Galgóczy*-nak hívták.

*

A két új csapatfőfelügyelő kinevezésével megvan a háború esetére mind a három hadsereg vezére. Háború esetére ugyanis ez idő szerint három hadseregről van szervezeti gondoskodás. Mindenik hadseregben öt hadtest lesz. És pedig egy *német-horvát* hadsereg a bécsi, gráci, innsbrucki, zágrábi és szerajevói hadtestekkel; egy *cseh-lengyel* hadsereg a prágai, jozefstadti, krakói, przemysli és lemergi hadtestekkel; egy *magyar* hadsereg a budapesti, pozsonyi, temesvári, kassai és nagyszombeni hadtestekkel. *Frigyes* királyi herceg csapatfőfelügyelővé történt kinevezése után szemlére ment az okkupált tartományokba, a mi annak a jele, hogy a

Gróf Uexküll-Ghyllenband Sándor, lovassági tábornok.

német-horvát hadsereg vezérévé van kiszemelve; *Galgóczy* Antal, a ki sokáig Galicziában volt hadtestparancsnok, a cseh-lengyel hadsereg vezére, míg az a körülmény, hogy *Uexküll-Ghyllenband* Sándor grófot csapatfelügyelővé történt kinevezésével együtt a budapesti hadtest élére állítottak, világosan mutatja, hogy a gróf a magyar hadsereg kijelölt vezére.

VÖRÖSMARTY HALÁLÁNAK 50-IK ÉVFORDULÓJA.

Ma ötven éve halt meg a reformkor legnagyobb költője, régi dicsőségünk büvöshangú énekese: Vörösmarty Mihály. Szenteljünk pár pillanatot emlékezetének, vessünk egy futó tekintetet költészetére, melynek nemzeti jelentősége s művészi becse ma talán tisztábban látszik előttünk, mint valaha. Nemzeti jelentőségét tekintve, nincs magyar költő, ki felülmúlhatná. Nincs magyar költő, ki mélyebben érezte volna azt a küldetést, melyet a gondviselés a maga kiválasztottjaira bíz s ki lelkesebben, nagyobb hatással vett volna részt a nagyratörő nemzet magasztos küzdelmeiben. Politikai életünk legdicsőbb korának, a Széchenyiről elnevezett reformkornak vezére a költő, kinek munkássága legszorosabb összeköttetésben van kora eszméivel. Nem terjeszkedhetünk ki e helyen költészetének ismertetésére, csak arra a kapcsolatra szeretnénk rámutatni, mely Vörösmarty költői lelke s a magyar néplélek közt nagy irónk egész pályája alatt felmutatható.

Első koszorúját Zalán futásával nyerte, melynek főjelentősége nem annyira esztetikai becsében, mint inkább korszerű, nemzeti irányában rejlik. Valóban, Zalán futása oly költemény, mely a maga összhatásában a legtisztábban fejezi ki a magyar nemzet lelkét, a maga nagy álmaival, nemes törekvéseivel. Sokszor hallottuk már, hogy a magyar költészet Széchenyi föllépéséig csak a múltból táplálkozott. A sivar jelenből a dicső múltba szálltak vissza, annak szemlélésénél kerestek vigasztalást. Széchenyi próféta-ajkán a nemzet lelke szólalt meg, midőn gondolatvilágunkat a tétlen ábrándozásból a jövőbe ragadta, ez a nemzeti lélek ihlette Vörösmartyt is éposza megírásánál. A múltból meríti tárgyát; nemzeti történelmünk legjelentősebb eseményét, a honfoglalást dolgozza fel s ezzel felébreszti bennünk az ősök iránt érzett tiszteleten kívül azt a kötelességet, hogy az általuk elfoglalt hazát a jövőnek számára megtartsuk, megvédelmezzük. Ennek a nemzeti kötelességnek tudata már a XVIII. század végétől kezdve dereng a magyar költők lelkében, mint ezt Csokonai tervezett Árpád-ja s Kisfaludy Regéi mutatják. Ez a homályos tudat a Széchenyi lángelméjében lett határozott világossággá, s a Vörösmarty költői lelkén keresztül terjedt el a nemzet százazei között. A reformkor fiai új honszerzőknek érzik magukat, kiknek szent hivatásuk az idegenektől csaknem elrabolt hazát újra elfoglalni a magyarság szá-

A LIPÓTVÁROSI SZENT ISTVÁN-TEPLOM A LIPÓT-TÉR ÉS NAGYKORONA-UTCZA SARKÁTÓL NÉZVE.

mára. Ezt a honfoglalást nem vérrel, nem erőszakkal, de a nemzeti műveltség fegyvereivel kell végrehajtani. E fegyverek egyik leghatalmasabbja, a magyar nyelv, soha sem hallott erővel és bájjal csendül Vörösmarty lantján, hogy ellenállhatatlan varázsszal hódítsa meg a magyar nemzetet. Ime a huszonhárom éves ifju Vörösmarty mennyire képes nemzete lelkét megértetni, kifejezésre juttatni!

Az ifjúság háborgó napjai multán a férfi komoly lelkesedésével kíséri nemzete ikaruszi szárnyalását, nem félve a jövődtől, de óhajtvá azt, mint legszebb reményei teljesülését, megvalósulását. Mi dolgunk a világon? Küzdeni, erőnk szerint a legnemesbékért! Egy újabb szellem kezd felküzdeni, a haladás, a munka szelleme. Csak rakjuk egymásra hangyaszorgalommal nemzeti munkánknak csekély töredékeit; építsük fel egy újabb kor Babelét, melyen keresztül a mennybe tekintve, magas gyönyörnek lángjától hevülünk s meglátjuk az ígért földjének szépségeit. Legyen vége a mult idők sopánkodásának, közönyének, melyben a nemzet csak a jó szerencsét várta, sorsában bizakodott.

A sors és a magyar ember megszűntek jó barátok lenni s a nemzet zentul a maga munkájával, véres veritékével akarja jövőjét megérdemelni. S ne csak a nagy fiakban érjenek tettek a felébredt, tiszta szenvedélyen, de gyenge és erős, férfi és nő tenni, túrni egyesüljenek. A nőnek is megvan a maga nagy hivatása: anyára vár egy újabb nemzedék, még pedig hazafias, magyar anyára. Az élet legfőbb kincsei a nő hatalmában vannak, ki átkot vagy áldást választ magának, a szerint, a mint kötelességét elmulasztja, vagy azt nemesen teljesíti. A hazának szüksége van minden fiára. Hallgassátok az elhagyott anya szivettépő panaszát, ki ne sietne gyermekei közül vigasztalására, ápolására?

A reménynek lelkesítő hangjai közé belevegyül az aggodalom fájó érzése is. Ez az aggodalom talán a mult idők hatása, talán a közeli jövő csodálatos előérzete? Hátha nem jön el a jobb kor, melyről a nemzet álmodik? Hátha egy nagyszerű halál vet véget küzdelmeinknek? A jövő Isten kezében van. A nemzetnek csak egy a kötelessége s ezt szében, tömörebben senki sem fejezi ki Vörösmarty-nál:

Hazának rendületlenül
Légy híve, óh magyar!

Ha ezt teljesítjük, akkor vagy felemeljük a nemzetet s oly magasra teszszük, mint lehet, vagy pedig nemes küzdelemben bukunk el s méltókká leszünk az emberiség könnyeire, sajnálatára. Előttünk egy nemzetnek sorsa áll! Küzdjünk ezért a drága földért, melyen apáink vére folyt, hiszen: a nagy világon e kívül nincsen számunkra hely. Áldjon, vagy verjen sors keze, itt élünk, halunk kell!

A nemzet teljesítette kötelességét, jól, rosszul, mint lehetett s a sors borongva nézett el a küzdő hon felett. Kitavaszodott... A szabadság, testvériség eszméi termékeny talajra letek a magyar nép lelkében s hullámozó, zöld vetésükkel gazdag aratást ígértek.

«Odalett az emberek vetése!...»

Vörösmarty megtört szívvél vonult magányába, mintha nemzetét annak a nagyszerű halálnak bekövetkeztétől féltette volna, melynek lehetőségét megálmodá?

1854-ben, kevéssel halála előtt zengi el hattyu-dalát, a Vén cigány-t, mely egyénileg legjellemzőbb, legeredetibb költeménye. S valamint első nagy művében, a Zalán futásában a nemzet lelkét fejezi ki, úgy ez utolsóban, e megrázó rapszódiaiban is a magyarság lelkének

tolmácsa, kifejezője. E költemény megírására az orosz-török háború kitörése adott okot, melytől — mivel Isten sirja reszketett a szent honban — a magyarság egész Európa lángborulását várta. Az anyagi viszonyok az országban türhetők voltak; az abszolútizmus ekkor már végrehajtotta a negyvennyolcadiki törvények egy részét, köztük a jobbágyság fölszabadítását. S a költő lelkét, mint nemzetét, mégis a legmélyebb keserűség tölti el. Veszve van minden, úgy érzi, nincsen semmije, ha hiányzik valami: a politikai szabadság, politikai függetlenség. Ezért küzd századok óta a magyar, ezért hozott annyi áldozatot a multban s áldoz fel mindent a jelenben. Vörösmarty teljesen átérzi ezt a nagy igazságot, együtt érez nemzetével s ő, — kinek reményekkel teli ifju lelkét aggodalom járta át, — most éltenek alkonyán, napja fogytán, testi és lelki szenvedései között, szent lelkesedéstől mámorosan biztatja, bátorítja nemzetét:

Lesz még egyszer ünnep a világon!

Dr. Miklós Elemér.

ÜZLETI ÉLET AZ UTCZÁN.

A földesúr ott végződik, a hol már nincsen földje, a boltos ott kezdődik, a hol még nincsen boltja. Mert a boltért bért kell fizetni, ingyen — ha nem háziúr — csak Isten szabad ege alatt lakhatik az ember. A jó Isten ezért nem kér árendát, és az utcán, a mennyiben a bolt vagy a mesterség nem okoz forgalmi akadályt, lehet kereskedni, meg ipart üzni is. A budapesti utca meglehetősen csöndesre van berendezve, a mi hivatalos rendünk nem igen tűri a kiabálást, sok minden irás meg hatósági engedelem is kell hozzá, hogy a szegény, kispénzü merkantilista megalapíthassa az üzletét vagy a műhelyét (az üzlet egy karos kosár, a műhely meg egy — cipőtisztító kefe) az utcásarkon; ezért nálunk az utcai kereskedelem és ipar hangosság, változatosság és lendület dolgában nem is fogható ahhoz, a mi az olasz és a francia városok utcáin zajlik a zaj legsüketitőbb értelmében.

De azért van ilyen utcai kereső-élet Budapesten is. A kereskedelem sokféle ágából legerősebb az utcai képviselője a virágkereskedésnek. A virágáros lányok között akad bőven nagykorú, sőt igen nagykorú is, de nem is a boltost nézi, a ki portékát akar venni és nem is az a fő, hogy az legyen viruló, a ki a virágot árulja, hanem az, a mit árul. Az utcán árulják, azaz hogy a piacon, a jó, domós soroksári cipőt is, a mely a mellett, hogy olcsóbb, sok embernek ízesebb is a pékényérnél. És jó tulajdonsága, hogy — nem muszáj pecsenyeszafatba mártogatni. A gesztenyesütés már ipar is, meg kereskedelem is, mert a rostélyos kemence alul műhely, felül bolt, a jó, édes, porhanyós, meleg sült gesztenye a természet és az ember közös munkájának gyümölcse. Hasonlóképpen a pattogatott kukorica, meg a sült tök, a mi már tisztán utcai csemege és pedig a budapesti utcáé, mert ezt se boltban, se — másutt nem lehet kapni.

Az utca iparos a cipőtisztító, a ki a mások lábellenjéért fényesíti, de arra bizony nem igen telik neki, hogy a magáét — megfoltoltassa. Az amerikai modern legendák, a melyeknek a hőse nem Csipkerózsikát menti ki a túskevérből, hanem — milliomos lett, legszívesebben ezt a szegény cipőtisztítót kapják a képzelet szárnyára, hogy acélkirályt vagy petroleum-császárt csináljanak belőle. Minálunk bizony az utca kereskedőiből es iparosiból, a kik ázva-fázva keresik a ritka garast, nem igen lesz virilista. Szegény emberek, a kik vastag nélkülözés közben keresik meg a vékony szelet kenyérüket: — nézzenek jó szívvél szegényekre.

A LIPÓTVÁROSI SZENT ISTVÁN-TEMPLOM BELSEJE A FŐKAPUTÓL NÉZVE.

A HÉT RŐL.

A spanyol király Bécsben. A régi spanyol nagyságnak és dicsőségnek sehol sem maradt fel annyi emléke, — Spanyolország határain kívül, — mint a Habsburgok székvárosában. Az ifjú spanyol király bizonynyal őszintén beszélt, mikor elmondta bécsi pohárköszöntőjében, hogy zsenge ifjúsága óta mennyire vágyott az osztrák fővárosba. Végig menve a Burg terméin, még a falak is a régi spanyol dicsőségről beszélhettek neki. Az uralkodó-család tagjainak arcképei spanyol díszruhában lógnak a falakon egészen Mária Terézia idejéig. Nem katonai egyenruha díszíti a férfiakat és magokat az uralkodókat is, hanem a spanyol előkelők ismeretes nemzeti viselete, kis kerek köpeny, fodros inggallér, bő térdnadrág, csattos cipő pirosra festett sarokkal, s lengő tollal díszített széles

peremű puha kalap. Ezt a ruhát hordta minden uralkodó, ezt hordták Európa többi udvaraiban is, egyszerűen azon az okon, mert a spanyolt tartották a világ leghatalmasabb, legelőbbkelő nemzetének. S a mint később XIV. Lajos idejétől kezdve megtették a diplomácia nyelvén a francziát, úgy azt megelőzőleg a spanyol volt az udvarok nyelve is, a nemzetközi érintkezésé is. A régi Habsburgok között voltak olyanok, akik törve beszéltek a németet (pl. Rudolf vagy Károly), de egy se volt közöttük, aki ne restellte volna, ha spanyol nyelven nem képes helyesen kifejezni magát. Abban a bécsi Burgban, ahol most a spanyol király legföljebb a maga környezete tagjaival beszélhet apái nyelvén, valamikor visszhangoztak a falak Calderon zengetes szólamaitól, s az udvari ünnepélyeken spanyol nyelven mulattatták dámáikat a lovagok. Régi dicsőség hogyan elenyészett! A spanyol

befolyás uralkodott Európa egyik végétől a másikig, sőt körülövezte az egész világot, új, ismeretlen földrészeket hódított meg. A spanyol gályák uralkodtak a világ tengerei fölött. A spanyol hadi taktika volt a leghíresebb, a spanyol kapitány volt a legbátrabb, a spanyol katona a legrettegettebb, s Közép-Európában alig volt nagyobb háború, melynek sorsát nem a spanyol hadak döntötték el. Spanyolországba özönlött az arany még az Océán túlsó oldaláról is. A spanyol irodalom művei példaképpül szolgáltak a többi nemzeteknek. A spanyol festők, Murillo, Velasquez, Goya és annyi más elérhetlen magasságban tündököltek kortársaik fölött. A spanyol ipar termékei voltak a legfinomabbak, a legkeresettebbek; volt idő, midőn csak keztyű-gyár több mint ezerhatszáz dolgozott az ország területén.

És ma Spanyolország a legelhagyottabb és

legszegényebb országok egyike. Nem bir megfékezni egy kis forradalmat, mely valamely kolóniáján kiűt, nincsenek művészei, nincsen ipara, iskolái rosak s a népe végtelenül szegény.

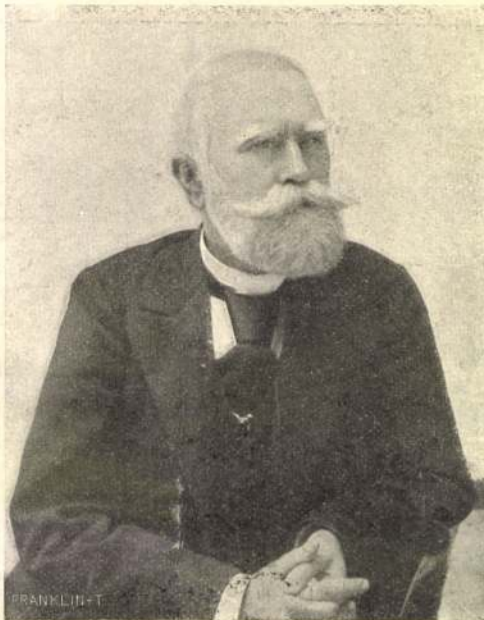
A régi dicsőségből nem maradt meg más, csak a spanyol etikett. Ezt a spanyol király megtalálhatja még ma is a bécsi Burg falai között. De csak ezt, semmi egyebet. S azt is csak ott.

*

Budapest nagytemploma. Nem kodifikált, de általános törvénye az már a művelt világ nagyvárosainak, hogy a legszebb házuk Isten háza legyen. Minden úgynevezett világvárosnak megvan a maga világhírű szép, nagy temploma, Rómának a Szent Péter bazilikája, Párisnak a Notre-Dame-ja, Londonnak a Szent Pál katedrális, Bécsnek a Szent István temploma, Milánónak a márványcsücsből szőtt dómja. Berlinnek is kész lett tavaly a gyönyörű új nagytemploma. Budapest sokáig adósa maradt az Úrnak egy ilyen házával. Volt már eddig is egy gyönyörű templomunk Budán, a Mátyás-templom, szép, művészi, gazdag, de — kicsi. Alkalmos minden város ékességének, de nem alkalmas egy közel milliós lakosságú rezidencia főtemplomának. A legnagyobb templom mostanáig a dohány-utcai zsinagóga volt. Most már megvan a magyar fővárosnak is a dómja. Híres volt már a fölvatása előtt a szépségén kívül is két dolgról. Először arról, hogy — beomlott, másodsor meg arról, hogy — sehogy se akart elkészülni. Szinte divat volt már e helyett, hogy *soha*, ezt a körülírást használni, hogy — majd, ha a lipótvárosi bazilika elkészül. Ez volt a soha szónak a művészi álneve. De semmi divat se tart örökké: ime a gyönyörű templom, Istennek magyar földön legszebb háza készen van, hatalmas kapuja nyitva a hívők ezreinek, hogy belépve a vallásos áhitat és az Úr dicsőségének remekelt művészet ihletésében és elmerülésében szárnyaljon megtisztult érzésük a magasság felé. Egy egész generáció élt abban a tudatban, hogy ez a hatalmas, szép templom mindig készül, mindig csak készül és megtermett az az elméség is, hogy Budapest legállandóbb természetű épülete az a bazár, a melyet támasznak emeltek az építés munkája köré: de viszont a sokáig készült alkotás erkölcsi haszna, gyönyörűsége sok száz nemzedéké és hire, — a mely a magyar főváros szépségeinek új dicsősége — az egész világé és minden időké. Teljék meg az új templom áhitatos és gyönyörködő néppel és Isten hallgassa meg az imádságukat.

*

Sydi, Mary, Susanne. Egy családi jelentésből írjuk ki ezeket a neveket szives tovább-elmékedés czéljából azok számára, a kik még nem olvasták. Mert mi már elmékedtünk rajtuk, de, sehogyse tudtuk kisütni a rációját annak, micsoda lelki vagy kulturális törvény kívánja, hogy a Szidi nevet Sydinek, a Marit Marynak írják, a Zsuzsannát vagy Zsuzskát Szüzannak ejtsék és Susanne-nak vessék papírra. A neveket, főként a női neveket egyáltalában sok baj van mostanában. Esztendőnk óta tart a forradalom a női nevekben. Mintha a régi, megszokott neveket nem tartanák immár alkalmasnak vagy megfelelőnek egy modern kisasszony számára. Mikor a szecsesszió divatba jött és az első kék akácfa jelentek meg a tárlatokon, a nevek megválasztásában illetve reformálásában is jogait követelte az — *egyé- niség.* Gizellából vagy Gigi, vagy Zeze, vagy Lala lett és a béli névsorokban bokrétában halmozódott a Kokó, Tata, Zsizsi meg Pupu. A kék akácfa divatja azonban meghalkult és a női nevek szecsessziója is ime visszahuzódik a kiejtésből az — ortográfiába. Szidoneát Sydinek, a Marit Marynak írják, a mi már nem szecsessziós, csak — idegen. Épen ezért ütődünk meg rajta. Mert a ki tudja magyar leány léte, hogy a nevének hogyan írják angolul, bizonyára tudja azt is, hogy kell írni — magyarul. Vajjon mi akadályozza benne, hogy csakugyan így is írja?

MARGÓCSY JÓZSEF.

MARGÓCSY JÓZSEF,

LOSONCZI EV. LELEKÉSZ S KIÉRDÉMÜLT FŐSPERES.

A losonczy ágost. hitv. ev. egyház november 19-ikén ünnepli jeles papja, Margócsy József losonczy papságának 25-dik és egyházi szolgálatának 50 ik évi jubileumát. Ünnepelni fogja bizonyára híveitől, paptársaitól, barátaitól körülvéve felekezeti különbség nélkül az egész város. Margócsy mint tanár, igazgató, pap, főesperes, író buzgó tevékenységével és lángoló hazafiságával nagy szolgálatokat tett egyházának és hazájának és mindenek tiszteletét és elismerését kiérdemelte. Annak idején senki oly hévvel és bátran nem szállt szembe a panszlávokkal és még ma is kevesen figyelik őket oly árgus szemekkel, mint ő. Különben pedig szelid lelkű, jó pásztor, a ki híveinek minden örömeiben és bajában részt vesz.

A hatvannyolcz éves öreg pap losonczy származású s ifjabb éveiben Keeskenyén és Irsán volt lelkész. Mindig buzgó hazafiság vezette munkásságában, sokat tett tótajkú híveinek megmagyarosításában s kulturális téren is hasznos tevékenységet fejtett ki a *göcöljáró* bizott iskolák érdekében. Hazafias tevékenységének híre szélesebb körökbe is eljutott, s ezért Jókai felszólította a «Hon» nemzeti rovatának vezetésére. Rendkívüli körültekintéssel és kitartással végezte ezt a tisztelet. Felvidéki ismerősei, iskolatársai, tanítványai és tisztársai révén a panszláv mozgalmakról a leghitelesebb értesüléseket nyerte. Így volt képes a hazaelenes üzemeket leleplezni, úgy az egyházi, mint a közigazgatási hatóságok figyelmét felhívni rájuk. Margócsy az irodalmi téren is nagy tevékenységet fejtett ki, maradandó műveket írt vagy szerkesztett és még ma sem pihenteti a tollát. A politikai és egyházi lapokba kora ifjúságától kezdve küldözgette dolgozatait, költeményeit. Egyházi beszédeiből tíz kötetre ment adott ki s ezeken kívül több tankönyve, egyháztörténeti s gyakorlati egyházi-irodalmi munkája is jelent meg; hazafias magyar költeményeket is fordított tót nyelvre.

Endreffy János.

SZINHÁZI LEVÉL.

(Két eredeti ujdonság.)

Molnár Gyula *Bayard lovag* cz. három felvonásos színművében a modern, úgynevezett házasságtörési drámák azon ismert és elcsépett témájával bajlódik, igazság-e, hogy a férj megcsalhatja büntetlenül a feleségét, míg a nő vesztébe rohan már akkor, ha fellázadván, csak jó hírnevét is kockáztatja?

Molnár azt akarja bizonyítani, hogy a férjnek sincs joga a hűtlenségre, de a hogy a tételt drámájában levezeti, arra az eredményre jut, hogy hőse a leggaládabb csalás és hűtlenség után is bocsánatot nyer a hitvestől, s egy párbajban kapott könnyű seb, pár csöpp vér árán továbbra is a félelem és gáncs nélküli lovag marad.

A tételt hát nem oldja meg, jobban mondvá, úgy oldja meg, a hogy azt megoldani magának se volt szándéka.

Orley Adorján báró, országgyűlési képviselő imádja a feleségét, de ezzel egészen összeférhetőnek tartja azt, hogy a legléghabb életet folytassa, korbély cimborákkal, könnyelmű nők társaságában dorbézolja át az éjszakákat, szeretőket tartson és a feleségét ennek legjobb barátjával csalja meg.

A férj jó barátja és egyik leghűségesebb cimborája a korbélyokban, Dégen György, Ilma cou-

sinja, s kikoszorozott kéréje, olyan világos czélzásokat tesz Adorján hűtlenségére, hogy végre Ilma is nyugtalankodni kezd.

Ez a Dégen tanuja lesz annak is, a mikor Adorján hevesen ostromolja Edithet, egy orvos feleségét, Ilma benső barátját, a ki hamarosan el is szédül. Dégen legelső dolga, hogy Adorján e legfrissebb csínyjét besűgja Adorján anyósának. Ilma faggatni kezdi férjét, de az ellenállhatatlan Bayard lovagnak egyetlen szerelmes mosolya, perzselő csókja lefegyverzi a nőt, eloszlatja minden kétségét.

A második felvonásban megtudjuk, hogy Adorján már benső viszonyt folytat Edithel, a kivel legénykori lakásantalálkozik. Ezt maga Edith árulja el Ilmának. Azzal ront be ugyanis a felvonás elején Ilmához, hogy férjének egy névtelen levélben megírták, hogy légyottja van egy férfival. Férje utána ment, meg is látta, de nem ismerte föl teljes bizonyossággal. Felindult férjének nem merete bevallani, hogy valami jótékonyági ügyben járt abban a házban, a honnan férje kijönni látta: azért hát — hogy teljesen megnyugtassa férjét — azt hazudta neki, hogy nem láthatta őt, mert az egész délelőttöt Ilmánál töltötte; arra kéri hát, hogy ne hazudtolja meg. Ilma nem akar erre ráállani, ő nem hazudik — mért nem vallja be az igazat? Hogy megmeneküljön, bevallja aztán Edith Ilmának az igazat, hogy igenis Adorjánal volt légyottja, mert szereti, s az őt viszont.

Ilma — kiábrándulva teljesen — fegyvert ragad, hogy szíven löjje magát, de férje megakadályozza ebben; most férjére szegezi fegyverét. De a modern Bayard lovag nagy pose-nal elébe áll s azt mondja, hogy ő nagyobb büntetést szab magára; visszaadja Ilma szabadságát s magát számízi egy főispánságba. (Hát ma, csakugyan büntetés ez.) Ilma most megtorlásra gondol. Sikerül is magát alaposan hirbe kevernie Dégenel. De mielőtt nagyobb baj történhetnék: egy kardcsapás megoldja a csomót. Adorján sebet kap — Ilma pedig megbocsát. Ezzel vége.

Nem tekintve a darabnak azt a már említett sarkalatos hibáját, hogy a fölvetett téma nem nyer megoldást, s ha nyer, hazug megoldást nyer: olyan goromba tévedésekbe esik a szerző, olyan képzelhetetlen botlásokat követ el, hogy darabjának nem lehetett más sorsa, mint a bukás.

E szarvas-hibák mellett az apróbb tévedések eltörpülnek, s a legjobb akaratú és lelkiismeretesebb igyekezettel keresett s itt-ott fölfedezhető drámaírói kvalitások, — mint némely jelenetek színszerűsége, itt-ott a dikció élénksége, egy-egy epizód alak rajzában a megfigyelő képesség, egy pár helyen alkalmazott élcz nem menthették meg a darabot sorsától, a melytől a legjobb előadás sem menthette volna meg. De nem volt az. Vontatottan, únottan kezdték meg Bayard lovag és társai; kezdetben szavukat is alig értették. S az álmos hangulatból *P. Márkus Emilia* se tudta fölírni a szereplőket, pedig jobban igyekezett, mint egyébkor. Mosolygott, deklamált szépen, olvadozott, kaczerkodott, idegesen kapkodott, poseolt, — kétségtelen jelöl annak, hogy nem készült el szerepével.

Lenkei (Edith) első jelenetét Adorjánal — a mikor a szerelmével ostromolja, a minek hatása alól nem képes magát kivonni: szépen, jellemzően játszta meg. De már Ilmával való szenvedélyes jelenetében cserben hagyta ereje.

Császár, Pethes, Mihályfi nem tudtak mit csinálni szintelenül megirt szerepekkel. De nem is igyekeztek valami szint adni. Pedig a szürke alapra is lehet élénk színt vetni, ha már az elrajzolt alakokat nem lehet kicorrigálni.

Bereczik Árpád, a kit legújabbban a veterán író kétséges értékű nevével szeretnek megtisztelni: ifjú kedvvel és elpusztíthatatlan jó kedéllyel írja egyre vigjátékait, melyek közül a legutolsót, *Az udvari tanácsost* a Vigszínház hozta színre.

Azt hisszük, nem sok hűja lesz az 50 esztendőnek, hogy Bereczik Árpád első vigjátékát megírta. Bizonyosan tudjuk, hogy az «Egy szelleműs hölgy» czímű egy felvonásos vigjátékával már a hatvanas évek elején pályázott névtelenül, a mely aprósága Sz. Prielle Kornéliával a czímszerepben, csaknem a legújabb időkig műsoron tartotta magát.

Szép számú darabjai között nem sok van olyan, a mely állandóan műsoron tudott maradni, de maga az író sohasem tűnt le.

Hogy mindig ragaszkodó és állhatatos közönsége ma is szívesen látja újabb, meg újabb vigjátékait: azt az egészséges meseszövést, az élénk jelenetetésnek, a kínálkozó komikai helyzetek ügyes kihasználásának, könnyed vonásokkal megrajzolt alakjainak és legfőképen a maga szeretetreméltó írói egyéniségének köszönheti.

Legújabb, a Vigszínházban előadott vigjátéka, *Az udvari tanácsos* a szerencsésebbek közül való. Meséje röviden a következő: Kenderesi Kenderessy Lipót, a ki egyszerű boltosból gazdag, előkelő nagykereskedővé küzdött föl magát és érdemei elismerésül már nemességet is nyert, magasabb címre vágyik; méltóságos úr, udvari tanácsos akar

Kaiser József
Ybl Miklós

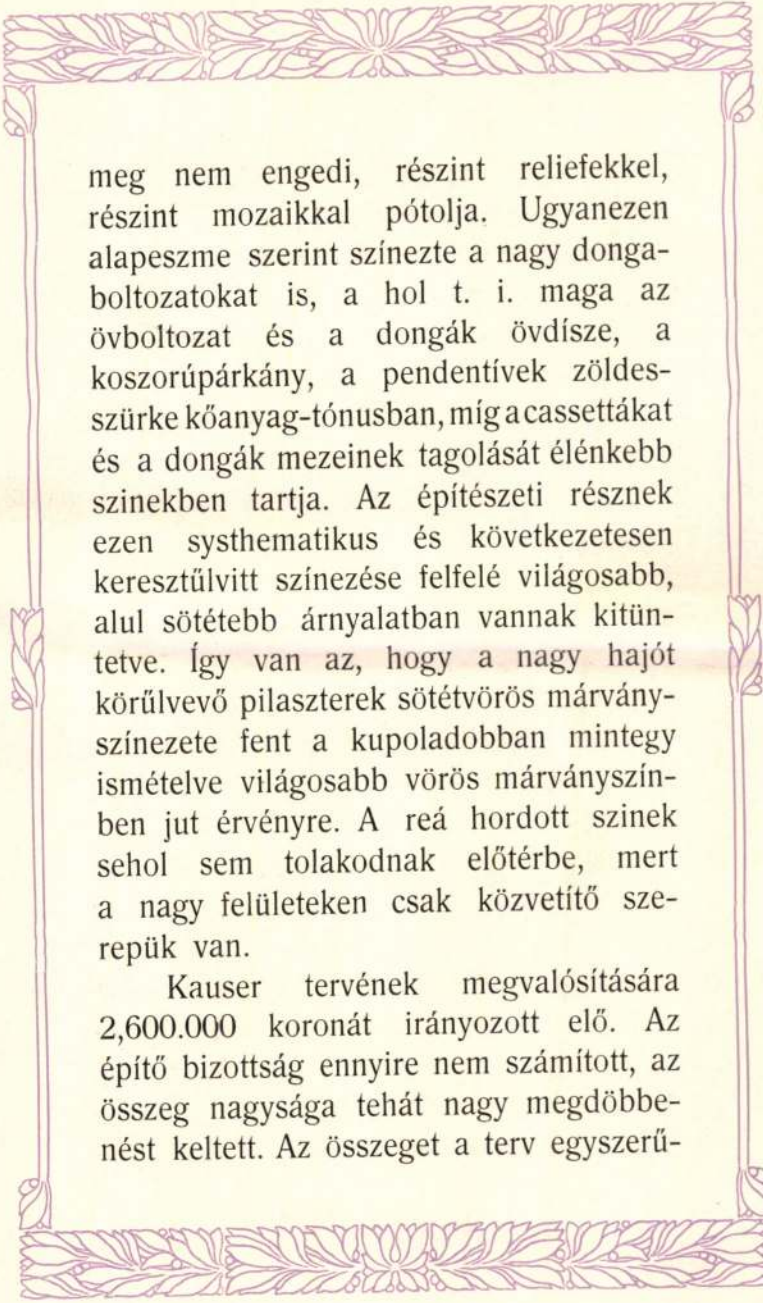
a forrása, legalább egy időre, némileg biztosítva volt. A boltok 20—24.000 forintot jövedelmeztek, a város 20.000 forintot adott évente 1887-ig, adományokból is befolyt valami, a kormány — mint már jeleztük — az országos válláslapból évi 40.000 forintot utalvá-

1891. január 27-én Ybl Miklós, hazai
műépítészeink nestora meghalt. Az építési
bizottmány és a tanács egyhangú javas-
lata alapján a közgyűlés 1891. márczius
18-án **KAUSER JÓZSEF** budapesti születésű
műépítészt, a párisi Ecole des Beaux-
Arts volt növendékét bízta meg a további

* 20 *

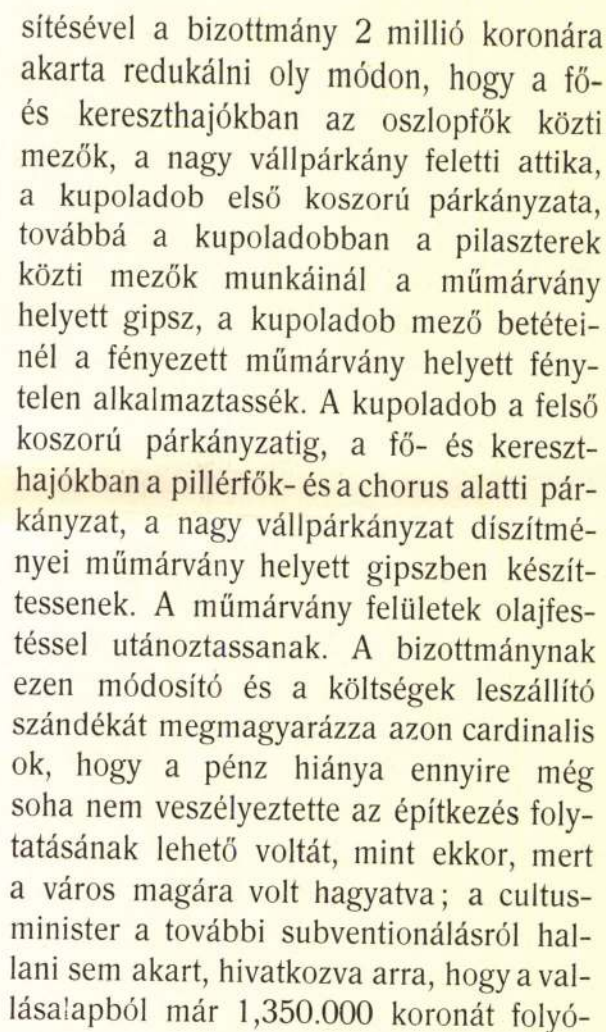
*Thold Orbán Műve: A budapesti Szent István
templom. Budapest. 1905.*

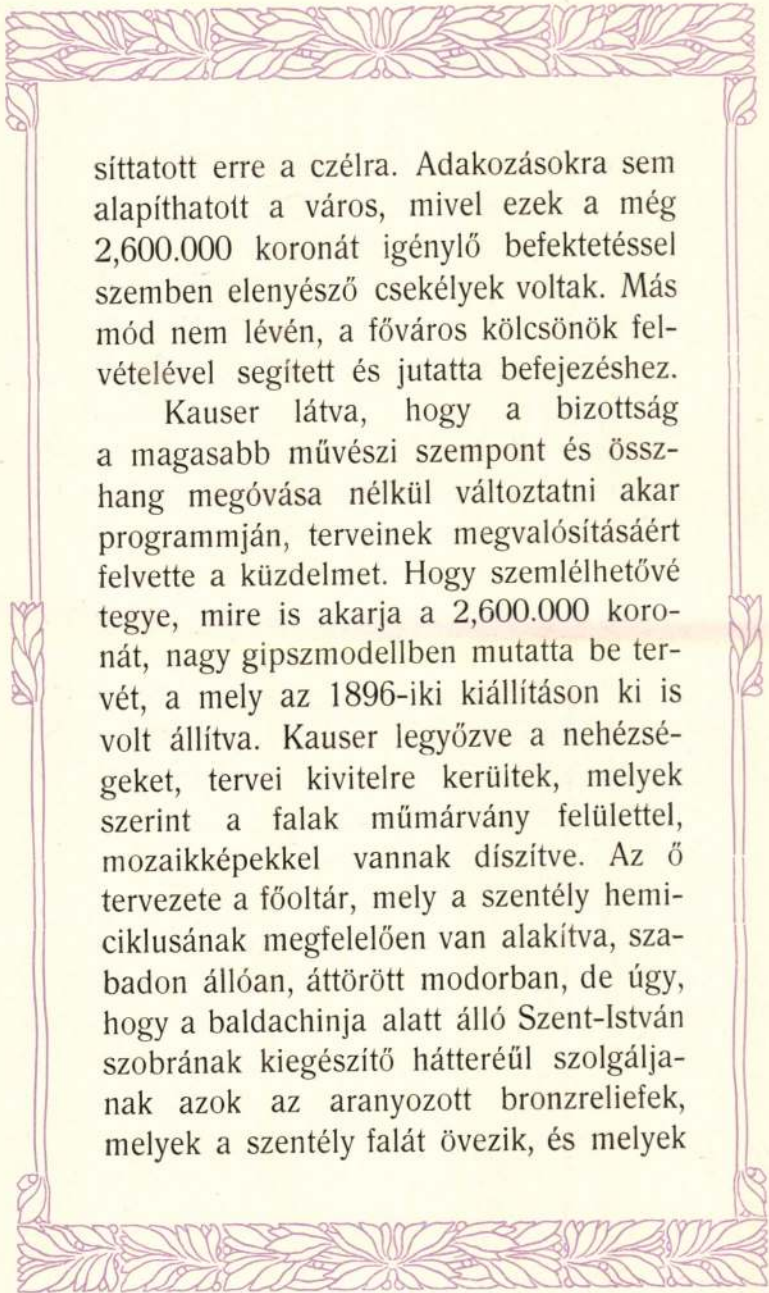
meg nem engedi, részint reliefekkel, részint mozaikkal pótolja. Ugyanezen alapeszme szerint színezte a nagy dongaboltozatokat is, a hol t. i. maga az övboltozat és a dongák övdísze, a koszorúpárkány, a pendentívek zöldeszürke kőanyag-tónusban, míg a cassettákat és a dongák mezeinek tagolását élénkebb színekben tartja. Az építészeti résznek ezen systematikus és következetesen keresztülvitt színezése felfelé világosabb, alul sötétebb árnyalatban vannak kitüntetve. Így van az, hogy a nagy hajót körülvevő pilaszterek sötétvörös márványszínezete fent a kupoladobban mintegy ismételve világosabb vörös márványszínből jut érvényre. A reá hordott színek sehol sem tolakodnak előtérbe, mert a nagy felületeken csak közvetítő szerepük van.

Kauser tervének megvalósítására 2,600.000 koronát irányozott elő. Az építő bizottság ennyire nem számított, az összeg nagysága tehát nagy megdöbbenést keltett. Az összeget a terv egyszerű-

A decorative border with a repeating floral and leaf pattern surrounds the text. The border consists of a top and bottom horizontal band and two vertical side bands, all connected by small floral motifs at the corners.

sítésével a bizottmány 2 millió koronára akarta redukálni oly módon, hogy a fő- és kereszthajókban az oszlopfők közti mezők, a nagy vállpárkány feletti attika, a kupoladob első koszorú párkányzata, továbbá a kupoladobban a pilaszterek közti mezők munkáinál a műmárvány helyett gipsz, a kupoladob mező betéteinél a fényezett műmárvány helyett fénytelen alkalmaztassék. A kupoladob a felső koszorú párkányzatig, a fő- és kereszthajókban a pillérfők- és a chorus alatti párkányzat, a nagy vállpárkányzat díszítőmezei műmárvány helyett gipszben készíttessenek. A műmárvány felületek olajfestéssel utánoztassanak. A bizottmánynak ezen módosító és a költségek leszállító szándékát megmagyarázza azon cardinalis ok, hogy a pénz hiánya ennyire még soha nem veszélyeztette az építkezés folytatásának lehető voltát, mint ekkor, mert a város magára volt hagyatva; a cultusminister a további subventionálásról hallani sem akart, hivatkozva arra, hogy a valásalapból már 1,350.000 koronát folyó-

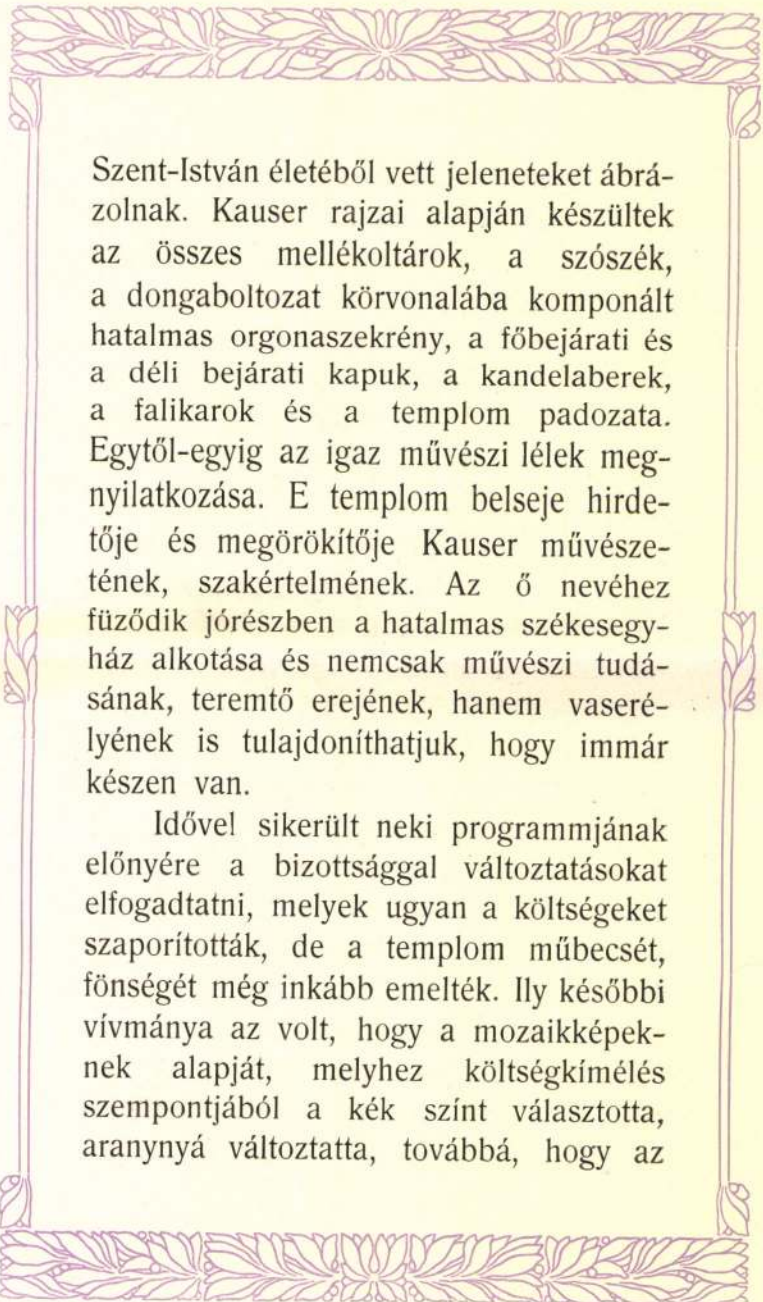

síttatott erre a célra. Adakozásokra sem alapíthatott a város, mivel ezek a még 2,600.000 koronát igénylő befektetéssel szemben elenyésző csekélyek voltak. Más mód nem lévén, a főváros kölcsönök felvételével segített és jutatta befejezéshez.

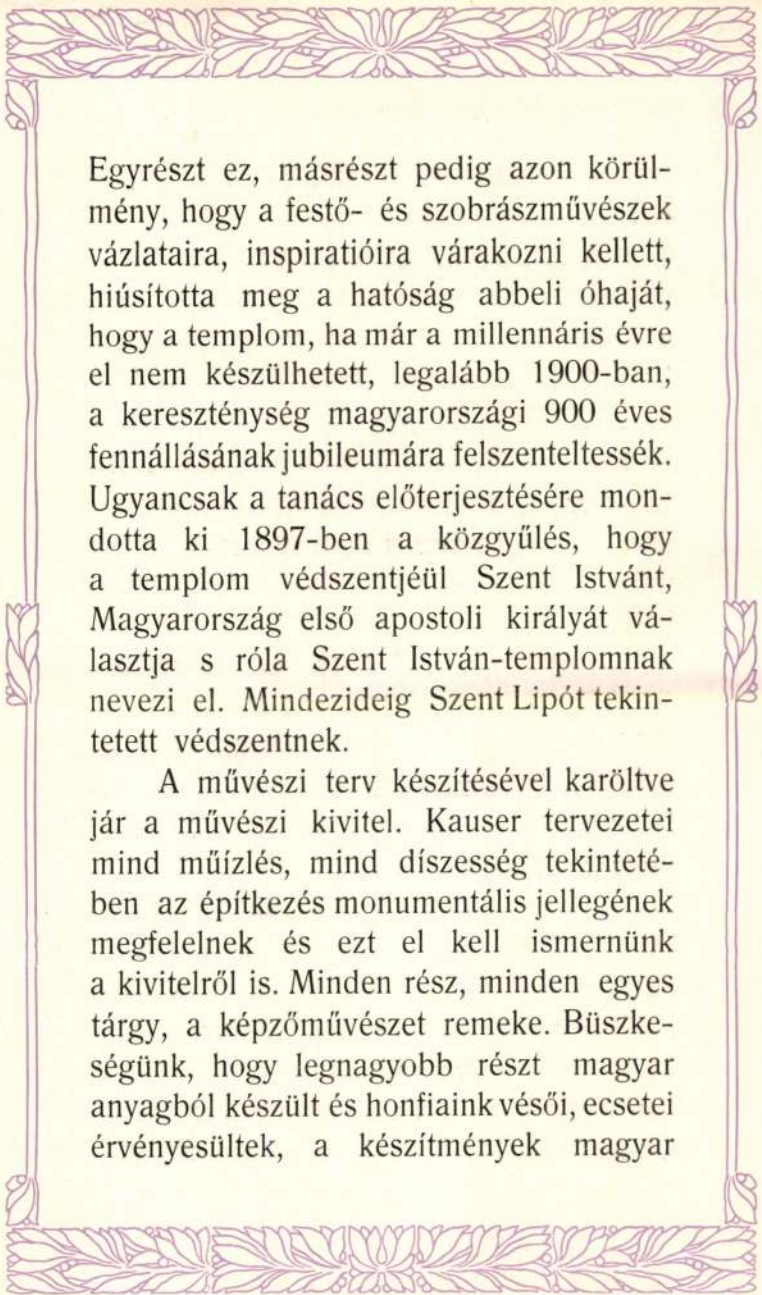
Kauser látva, hogy a bizottság a magasabb művészi szempont és összhang megóvása nélkül változtatni akar programjában, terveinek megvalósításáért felvette a küzdelmet. Hogy szemléltethetővé tegye, mire is akarja a 2,600.000 koronát, nagy gipszmodellben mutatta be tervét, a mely az 1896-iki kiállításon ki is volt állítva. Kauser legyőzve a nehézségeket, tervei kivitelre kerültek, melyek szerint a falak műmárvány felülettel, mozaikképekkel vannak díszítve. Az ő tervezete a főoltár, mely a szentély hemi-ciklusának megfelelően van alakítva, szabadon állóan, áttörött modorban, de úgy, hogy a baldachinja alatt álló Szent-István szobrának kiegészítő háttéréül szolgáljanak azok az aranyozott bronzreliefek, melyek a szentély falát övezik, és melyek

Szent-István életéből vett jeleneteket ábrázolnak. Kauser rajzai alapján készültek az összes mellékoltárok, a szószék, a dongaboltozat körvonalába komponált hatalmas orgonaszekrény, a főbejárati és a déli bejárati kapuk, a kandelaberek, a falikarok és a templom padozata. Egytől-egyig az igaz művészi lélek megnyilatkozása. E templom belseje hirdetője és megörökítője Kauser művésztének, szakértelmének. Az ő nevéhez fűződik jórészen a hatalmas székesegyház alkotása és nemcsak művészi tudásának, teremtő erejének, hanem vaserélyének is tulajdoníthatjuk, hogy immár készen van.

Idővel sikerült neki programjának előnyére a bizottsággal változtatásokat elfogadtatni, melyek ugyan a költségeket szaporították, de a templom műbecsét, fönségét még inkább emelték. Ily későbbi vívmánya az volt, hogy a mozaikképeknek alapját, melyhez költségkímélés szempontjából a kék színt választotta, aranyvá változtatta, továbbá, hogy az

Egyrészt ez, másrészt pedig azon körülmény, hogy a festő- és szobrászművészek vázlataira, inspirációira várakozni kellett, hiúsította meg a hatóság abbeli óhaját, hogy a templom, ha már a millennáris évre el nem készülhetett, legalább 1900-ban, a kereszténység magyarországi 900 éves fennállásának jubileumára felszenteltessék. Ugyancsak a tanács előterjesztésére mondotta ki 1897-ben a közgyűlés, hogy a templom védszentjéül Szent Istvánt, Magyarország első apostoli királyát választja s róla Szent István-templomnak nevezi el. Mindezideig Szent Lipót tekintett védszentnek.

A művészi terv készítésével karöltve jár a művészi kivitel. Kauser tervezetei mind műízlés, mind díszesség tekintetében az építkezés monumentális jellegének megfelelnek és ezt el kell ismernünk a kivitelről is. Minden rész, minden egyes tárgy, a képzőművészet remeke. Büszkeségünk, hogy legnagyobb részt magyar anyagból készült és honfiaink vésői, ecsetei érvényesültek, a készítmények magyar

Más művészet nevében művészi
átvétel a megfelelő esetben
907 XII/28

gyárakból, magyar műhelyekből kerültek ki.

A kupola belsejében az Atya Istent ábrázoló kép, a 8 nagyobb cassettában a 8 próféta, a négy pententív boltozaton levő 4 evangélista: *János, Lukács, Márk és Máté*, a 4 nagy dongaboltozati és a karzati 16 putteo kép kartonjait LOTZ KÁROLY készítette. Mindezek mozaikmunkája dr. SALVIATI ÉS JESURUM velencei műintézetében készült. A kupoladob fülkéiben elhelyezett 4 szobrot, melyek a keresztény erényeket: a bölcseséget, a mértékletességet, az igazságot és az erősséget (*philosophia, temperantia, justitia et fortitudo*) jelzik, MEYER EDE, a négy nagy dongaboltozaton az angyal domborműveket SENYEI KÁROLY mintázta.

A kupola alatti három fülkében carrarai márványból faragott szobrok vannak elhelyezve. Szent Erzsébet szobra és a fölötte levő angyalcsoport SENYEI KÁROLY, Szent László szobra FADRUSZ JÁNOS, a fölötte levő angyalcsoport ifj. VASTAGH GYÖRGY, Szent Gellért szobra és a fölötte levő angyal-

Ezután fopaldagor
leírva hasonló rövidséggel
a belső beindeset

* 34 *

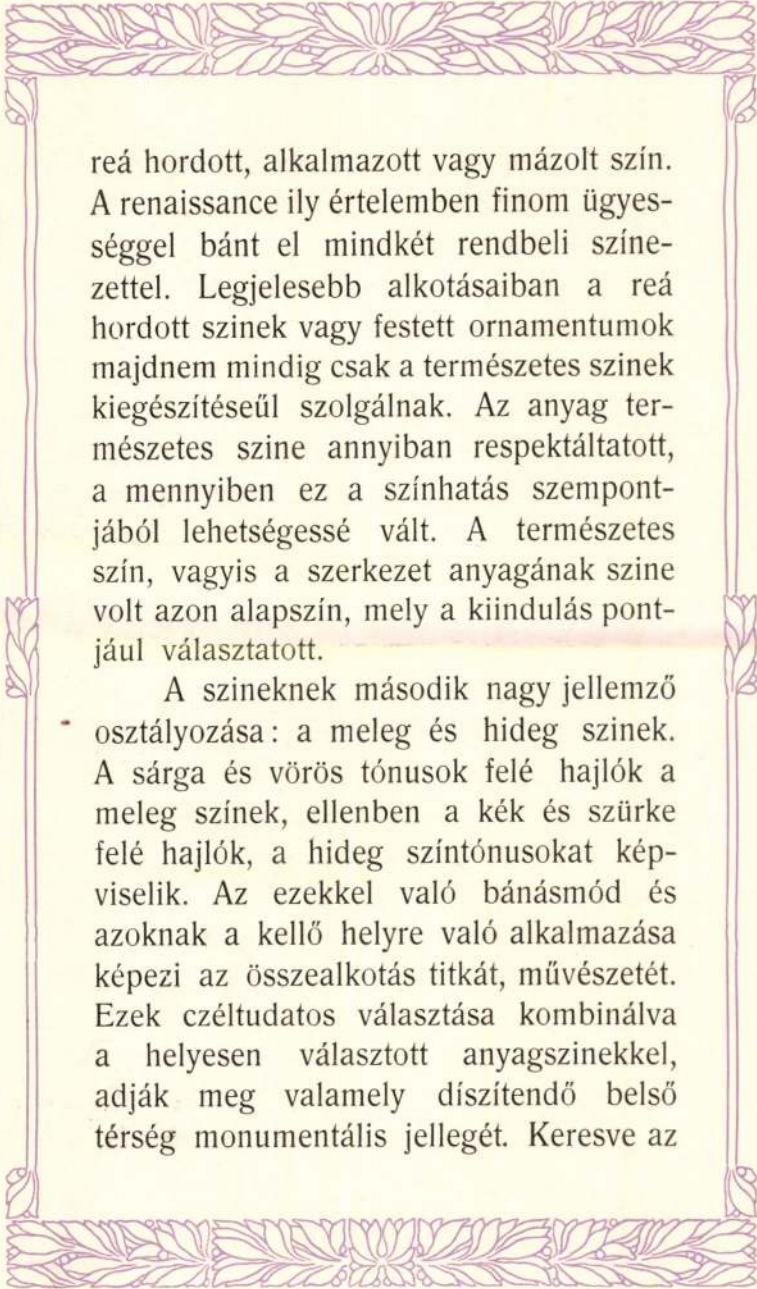
Kausser többet művészi
Az orgonaszek-
rény CSEPREGHY JÁNOS ÉS FIA műasztalos
czég munkája Kausser rajza után 1)

sapientia,

A kupola felme-
reli rajza
szobrok is fülké-
ben készítették
és 39. l.

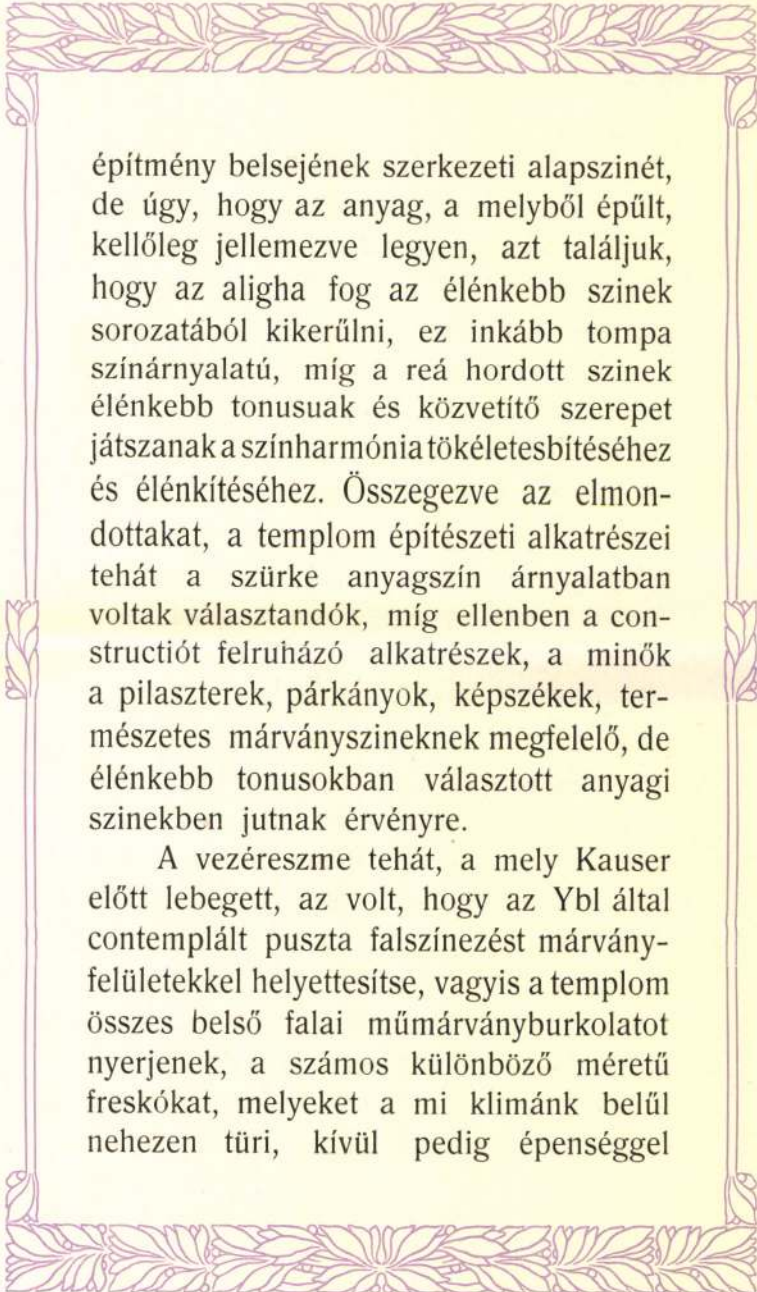
1) u. o. 38. l.

reá hordott, alkalmazott vagy mázolt szín. A renaissance ily értelemben finom ügyességgel bánt el mindkét rendbeli színezettel. Legjelesebb alkotásaiban a reá hordott színek vagy festett ornamentumok majdnem mindig csak a természetes színek kiegészítéseül szolgálnak. Az anyag természetes színe annyiban respektáltatott, a mennyiben ez a színhatás szempontjából lehetőségessé vált. A természetes szín, vagyis a szerkezet anyagának színe volt azon alapszín, mely a kiindulás pontjául választatott.

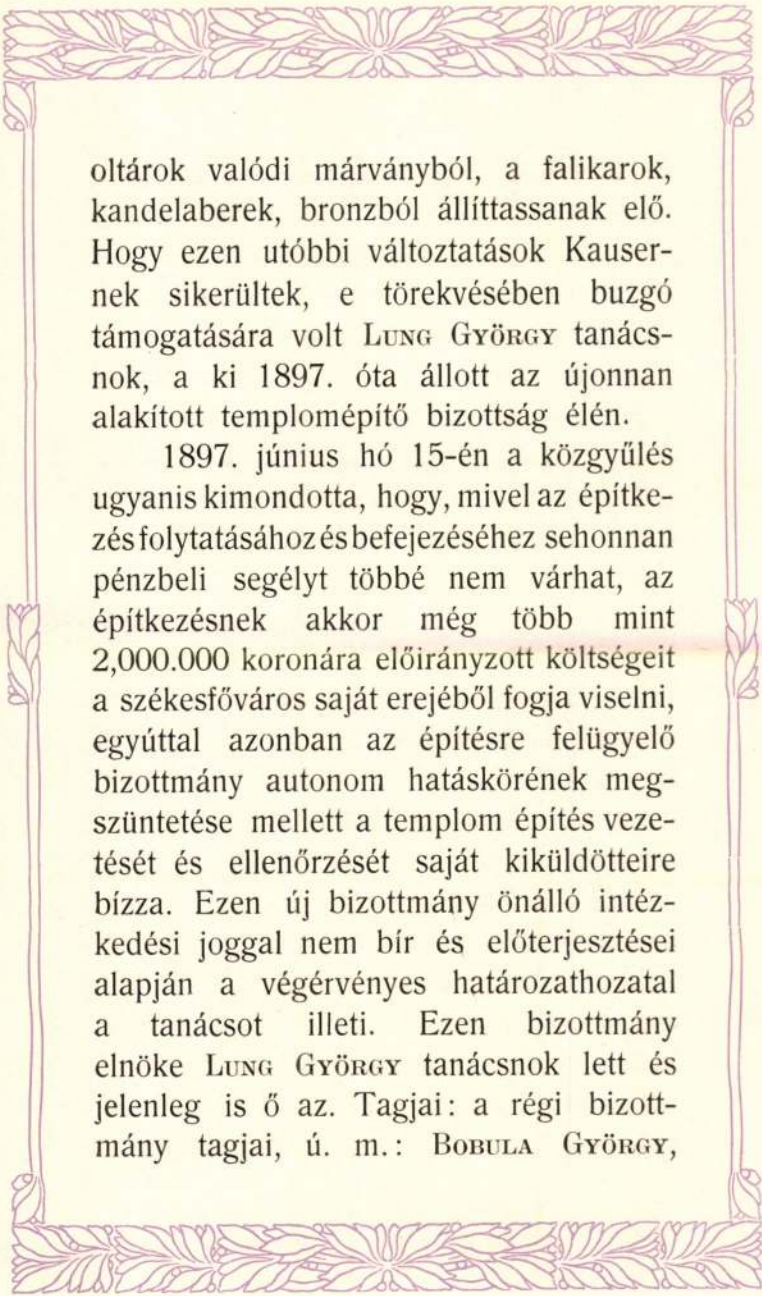
A színeknek második nagy jellemző osztályozása: a meleg és hideg színek. A sárga és vörös tónusok felé hajlók a meleg színek, ellenben a kék és szürke felé hajlók, a hideg színtónusokat képviselik. Az ezekkel való bánásmód és azoknak a kellő helyre való alkalmazása képezi az összealkotás titkát, művészetét. Ezek cél tudatos választása kombinálva a helyesen választott anyagszínekkel, adják meg valamely díszítendő belső térség monumentális jellegét. Keresve az

építmény belsejének szerkezeti alapszínét, de úgy, hogy az anyag, a melyből épült, kellőleg jellemezve legyen, azt találjuk, hogy az aligha fog az élénkebb színek sorozatából kikerülni, ez inkább tompa színárnyalatú, míg a reá hordott színek élénkebb tonusúak és közvetítő szerepet játszanak a színharmonia tökéletesítéséhez és élénkítéséhez. Összegezve az elmondottakat, a templom építészeti alkatrészei tehát a szürke anyagszín árnyalatban voltak választandók, míg ellenben a constructiót felruházó alkatrészek, a minők a pilaszterek, párkányok, képszékek, természetes márványszíneknek megfelelő, de élénkebb tonusokban választott anyagi színekben jutnak érvényre.

A vezéreszme tehát, a mely Kauser előtt lebegett, az volt, hogy az Ybl által contemplált puszta falszínezést márványfelületekkel helyettesítse, vagyis a templom összes belső falai műmárványburkolatot nyerjenek, a számos különböző méretű freskókat, melyeket a mi klimánk belül nehezen türi, kívül pedig épenséggel

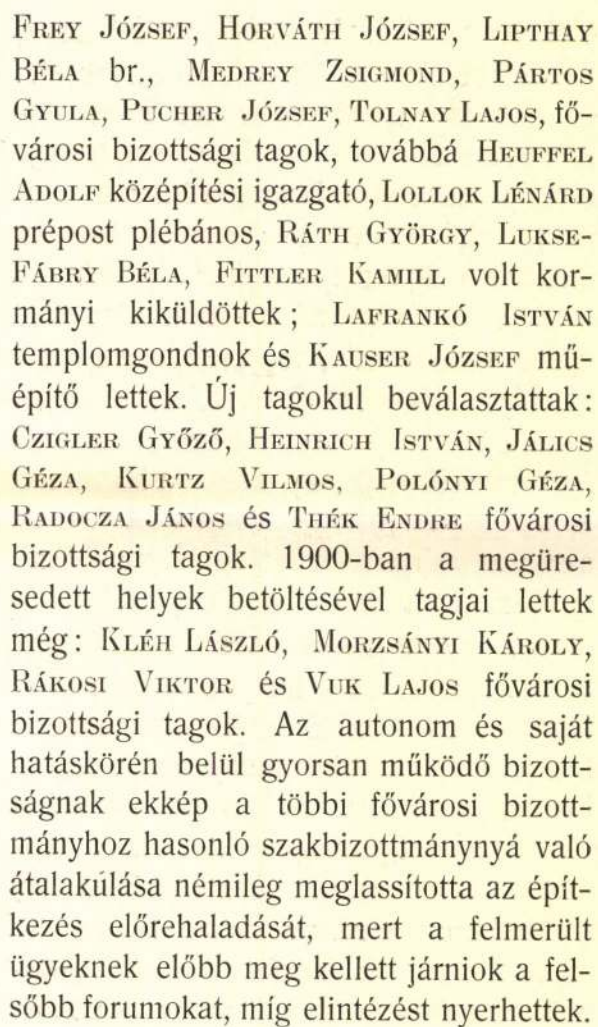

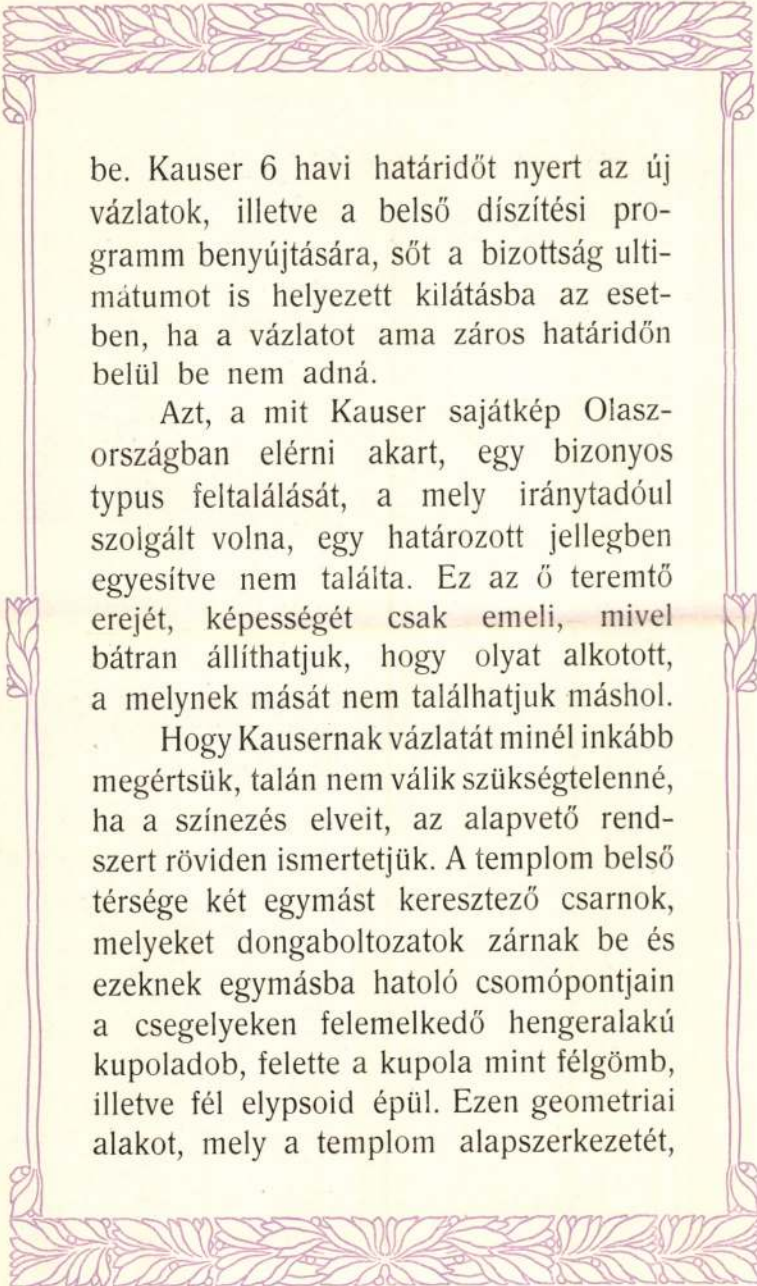
oltárok valódi márványból, a falikarok, kandelaberek, bronzból állíttassanak elő. Hogy ezen utóbbi változtatások Kausernek sikerültek, e törekvésében buzgó támogatására volt LUNG GYÖRGY tanácsnok, a ki 1897. óta állott az újonnan alakított templomépítő bizottság élén.

1897. június hó 15-én a közgyűlés ugyanis kimondotta, hogy, mivel az építkezés folytatásához és befejezéséhez sehonnan pénzbeli segílyt többé nem várhat, az építkezésnek akkor még több mint 2,000.000 koronára előirányzott költségeit a székesfőváros saját erejéből fogja viselni, egyúttal azonban az építésre felügyelő bizottmány autonom hatáskörének megszüntetése mellett a templom építés vezetését és ellenőrzését saját kiküldötteire bizza. Ezen új bizottmány önálló intézkedési joggal nem bír és előterjesztései alapján a végérvényes határozathozatal a tanácsot illeti. Ezen bizottmány elnöke LUNG GYÖRGY tanácsnok lett és jelenleg is ő az. Tagjai: a régi bizottmány tagjai, ú. m.: BOBULA GYÖRGY,

FREY JÓZSEF, HORVÁTH JÓZSEF, LIPTHAY BÉLA br., MEDREY ZSIGMOND, PÁRTOS GYULA, PUCHER JÓZSEF, TOLNAY LAJOS, fővárosi bizottsági tagok, továbbá HEUFFEL ADOLF középítési igazgató, LOLLOK LÉNÁRD prépost plébános, RÁTH GYÖRGY, LUKSE-FÁBRY BÉLA, FITTLER KAMILL volt kormányi kiküldöttek; LAFRANKÓ ISTVÁN templomgondnok és KAUSER JÓZSEF műépítő lettek. Új tagokul beválasztottak: CZIGLER GYŐZŐ, HEINRICH ISTVÁN, JÁLICS GÉZA, KURTZ VILMOS, POLÓNYI GÉZA, RADOCSA JÁNOS és THÉK ENDRE fővárosi bizottsági tagok. 1900-ban a megüresedett helyek betöltésével tagjai lettek még: KLÉH LÁSZLÓ, MORZSÁNYI KÁROLY, RÁKOSI VIKTOR és VUK LAJOS fővárosi bizottsági tagok. Az autonom és saját hatáskörén belül gyorsan működő bizottságnak ekkép a többi fővárosi bizottmányhoz hasonló szakbizottmánnyá való átalakulása némileg meglassította az építkezés előrehaladását, mert a felmerült ügyeknek előbb meg kellett járniok a felsőbb forumokat, míg elintézését nyerhettek.

be. Kauser 6 havi határidőt nyert az új vázlatok, illetve a belső díszítési program benyújtására, sőt a bizottság ultimátumot is helyezett kilátásba az esetben, ha a vázlatot ama záros határidőn belül be nem adná.

Azt, a mit Kauser sajátkép Olaszországban elérni akart, egy bizonyos típus feltalálását, a mely irányadóul szolgált volna, egy határozott jellegben egyesítve nem találta. Ez az ő teremtő erejét, képességét csak emeli, mivel bátran állíthatjuk, hogy olyat alkotott, a melynek mását nem találhatjuk máshol.

Hogy Kausernek vázlatát minél inkább megértsük, talán nem válik szükségtelenné, ha a színezés elveit, az alapvető rendszert röviden ismertetjük. A templom belső térsége két egymást keresztező csarnok, melyeket dongaboltozatok zárnak be és ezeknek egymásba hatoló csomópontjain a csegelyeken felemelkedő hengeralakú kupoladob, felette a kupola mint félgömb, illetve fél elipsoid épül. Ezen geometriai alakot, mely a templom alapszerkezetét,

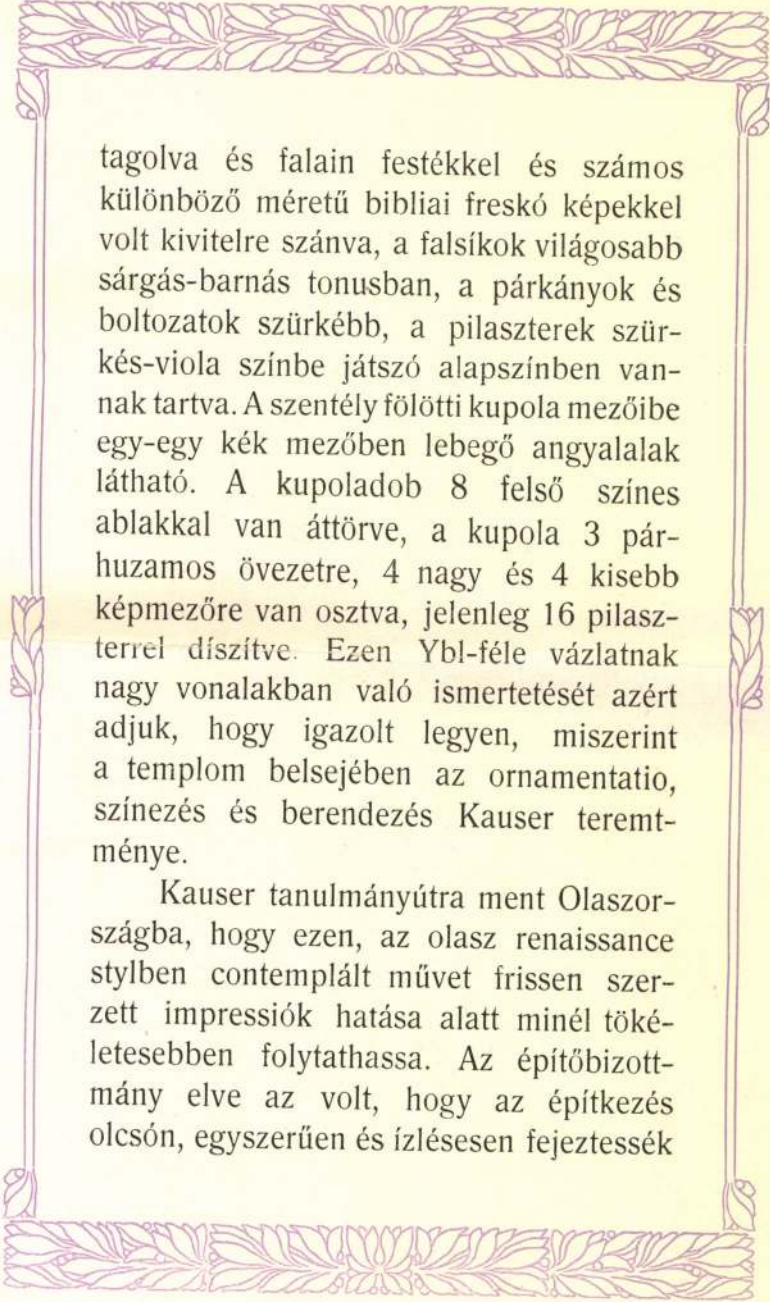
vagyis a templom sajátképeni falait és födemét képezi, mint természetes kiinduló alapot kell tekinteni, megkülönböztetésül ama díszítő résztől, a mely ezen alapszerkezetet kedvessé teszi. Ezen díszítés architectonikus formái: a pilaszterek, párkányok, főpárkányok és ívbordák. Mindenekelőtt, ha a belső térség díszítését némi logikával kívánjuk keresztülvinni, úgy annak alap-constructiót képező részét a díszítményi résztől külön választva kell szemügyre venni; neki constructiv jelentőségéhez képest megfelelő színezetet vagyis oly általános anyagi szint kell adni, a mely az anyag természeti színéhez közel áll. Megkülönböztetjük a testek természetes vagy természeti színükhöz közeleső vagy valószínűnek vehető szint — ez az anyagszín — és azt a szint, a mely a testre csak a színharmónia és színhatás szempontjából van applikálva (aufgetragene Farbe). Ilyen, ha pld. a fának természetes színét megtartandó, átlátszó fénymázzal beeresztjük, ez a természetes szint adja, ha ellenben zöldre festjük, ez a szín már

művezetéssel. A külső falak akkor már készen voltak, a folytatandó belső falfelületi megoldások részleteiről tervek nem maradtak fenn, sem a belső kiképzésre egy a kivitelnek megfelelő színvázlat. A templom belsejében nyers falakat, állványok szertelen tömkelegét, szóval óriási nagy üres helyiséget és semmi iránytadó tervet nem talált Kauser leendő működése színhelyén; még a négy nagy dongaboltozat sem volt megépítve. Lelkesedéssel, ambícióval fogott a belső résznek díszítőményes kiképzési és berendezési nagy műgondot kívánó munkájához.

Yblnek egy 1885-ből a belső díszítésre vonatkozó vázlata ugyan fenmaradt, ez a színes vázlat azonban, a mely a templom hossz- és derékmetszetét ábrázolja és egyszerű falszínezés képét tárja elénk a folytatásra semmiféle támpontot nem nyújthatott Kausernek, a ki valami fönségeset, a maga nemében páratlant akart szülővárosának teremteni. Ybl színes vázlata szerint a templom belseje pusztán vakolva, a párkányok, a pilaszterek és falsíkok pillérei

A decorative border with a repeating floral motif in a light purple color, framing the text. The border consists of a top and bottom horizontal band and two vertical side bands, all connected by small floral elements at the corners.

tagolva és falain festéssel és számos különböző méretű bibliai freskó képekkel volt kivitelre szánva, a falsíkok világosabb sárgás-barnás tonusban, a párkányok és boltozatok szürkébb, a pilaszterek szürkés-viola színbe játszó alapszínben vannak tartva. A szentély fölötti kupola mezőibe egy-egy kék mezőben lebegő angyalalak látható. A kupoladob 8 felső színes ablakkal van áttörve, a kupola 3 párhuzamos övezetre, 4 nagy és 4 kisebb képmezőre van osztva, jelenleg 16 pilaszterrel díszítve. Ezen Ybl-féle vázlatnak nagy vonalakban való ismertetését azért adjuk, hogy igazolt legyen, miszerint a templom belsejében az ornamentatio, színezés és berendezés Kauser teremtménye.

Kauser tanulmányútra ment Olaszországba, hogy ezen, az olasz renaissance stylben contemplált művet frissen szerzett impressiók hatása alatt minél tökéletesebben folytathassa. Az építőbizottmány elve az volt, hogy az építkezés olcsón, egyszerűen és ízlésesen fejeztessék

rövid közreműködése stílusérzékének kifejlődésére és későbbi építészeti tevékenységének irányára, ^{és} nemcsak ifjúkori alkotásai tükrözik, ^{vissa} de megérezhető egész élete munkásságán.

Hansen némely művészettörténeti munka a neoklassikusok közé sorolja, azonban tévesen. Igaz, hogy ifjúkorában - hiszen 1813-ban született - még javában állott a klasszikus stíli irány, s ő is ennek az iskolának a növendéke volt, de a késő öregségbe nyúló munkásságának legtevékenyebb korszaka már az eklektikus művészkedés, a romanticizmus jegyébe esik, a melynek ő épen egyik tipikus kifejezője volt, a ki az akkoriban ^{alkalmazott stílusok} egyes kultivált ~~historikus~~ stílusok közül valóban az ókori építésnek hódolt ugyan, alapos idmerője és finom izlésű interpretálója is volt a görög-római formavilágnak, de a legtávolabbról sem volt neoklasszikus. Ma már egészen tisztán átérezzük az antik formáknak ezt a két különböző szellemű feldolgozását, a mely ^{el} épügy ^{nek} különbözik egymástól, mint a hogy különbözik ^{nek} a XVI. század klasszicizmusától, a Vignola és Palladio antik ^{művészeté-} től. ^{stílusait}

Természetes, hogy Hansen tanítványai is a romanticizmus formavilágában éltek és nevelkedtek ^{és} oktatásaiból ~~sem~~ az antikhoz való rajongás szelleme volt maradandó, hanem a szép arányérzék és az architektonikus komponáló erő.

Kauser első művein - mint a Deák-mauzóleum hatalmas pályaművén is - az antikot kedvelő Hansen hatása ^{és} uralkodik, ^{ugyan} de ezen is már olyan egyéni felfogásokat szólaltatott meg, hogy bírálói a szigorú historikai alapokra helyezkedve elvetették.

^{de} Kauser ^{is} hamar eltért ettől az iránytól s kezdetben a német és olasz, majd a francia reneszánsz motívumai-
val, később középkori formákkal - legutóbb pedig - a lipótvá-
rosi templomnál - az olasz ^{korai} reneszánsz történelmi tisztasággal alkalmazott formáival dolgozott.

^{De térjünk vissza a mentor tanulmányaihoz.}
Hansentól Kauser ismét Párisba kerül vissza. Előbb ^{műhelyében} Laisnének, a dijoni ^{restaurátorának} katedrális ^{atelierjében} folytatja tanulmányait, majd Viollet-le Duc, a párisi Notre Dame

[Faint, mirrored text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to fading and bleed-through.]

ujjépitője, Boeswilwald, a párisi Saint Chapelle restaurátora, a kiváló gotikus mesterek, végül Garnier a párisi opera építője és Taine a kiváló esztétikus voltak tanárai. Ilyen jeles vezetők kezeiből vette át 1873-ban a Beaux Arts absolutoriumát, a mely után építészeti gyakorlatát még ott Párisban kezdette meg, a Palais de Justice új, hátsó szárnyának építkezésén.

Kauser párisi tartózkodása alatt élénk részt vett az ottani társadalmi életben is; titkára volt a párisi magyar egyesületnek, s az ott élő művészek közül Munkácsy Mihállyal, és a kolozsvári születésű Züllich Rudolf szobrásszal tartott fenn szorosabb összeköttetést. Munkácsynak ő rajzolta volt meg akkor a falu rosszához a háttér ^{távlatrajzait} ~~perspektíváját~~. Személyes ismerősei között voltak még Eiffel mérnök, Leo Delibes, Francois Coppe és Jules Massenet a világhírű zeneszerzők. Ilyen művészi környezetben szívta magába említett kiváló mestereitől azt a finom építőművészeti ízlést, a szép arányoknak, a történelmi építőstílusoknak azt a megértését, a nemes formáknak, de mindenekfelett a szolid munkának azt a ^{halálalau} ~~szerepét~~, mely összes művein visszatükröződik.

1874-ben tér haza Pestre, a hol kezdetben Kauser János testvérbátyjának irodájában működik. Neve először több rendbeli építészeti tervpályázaton tűnik fel, így a már említett Deák-mauzóleum /1876/, majd a fővárosi kórházak, a Kálvintéri kut, az 1885-i országos kiállítás tervpályázatain. 1878-ban már egészen önállóan a párisi világkiállítás magyar osztályának berendezésén dolgozik.

^{magán} ~~Arad~~ tervezete köz- és magánépületek száma meghaladja a félszázat. Első művei, az újpesti templom /1879/, a Vig-utcai régi honvédruharaktár /1881/, az állói-uti szegénygyermekkorház /1882/ még csak igénytelen egyszerű ^{épületek} ~~alkotások~~, ezeket hirtelen követi nyomon a Köröndön felépült Államvasuti nyugdíjintézeti palota 1883-ban, a melynek előkelő francia reneszánsz formáiban egy csapásra megnyilatkozik a korának regényes hajlama, a ^{Lörincsi} ~~historikus~~ stílusok iránti tisztult érzéke,

1874-ten let was...
1875-ten let was...
1876-ten let was...
1877-ten let was...
1878-ten let was...
1879-ten let was...
1880-ten let was...
1881-ten let was...
1882-ten let was...
1883-ten let was...
1884-ten let was...
1885-ten let was...
1886-ten let was...
1887-ten let was...
1888-ten let was...
1889-ten let was...
1890-ten let was...
1891-ten let was...
1892-ten let was...
1893-ten let was...
1894-ten let was...
1895-ten let was...
1896-ten let was...
1897-ten let was...
1898-ten let was...
1899-ten let was...
1900-ten let was...

s a párisi iskolában szerzett alapos tudása. Majd 1884-ben Polláck Ludoviceumát építi ki szárnyépületekkel. E munkájának el-
birálását ~~kor~~ nem szabad szem elől tévesztenünk a romantikus is-
kola akkor divott stílusfelfogását, a mely — noha az ókori épi-
tési formákkal is dolgozott — teljesen érzéketlen volt a szá-
zad elején uralkodott neogék és biedermeier átszellemült, le-
heletszerűen finom alakításai iránt. Akkoriban a régi Lipót
külváros Nádor korabeli szép antikizáló homlokzatai is sorba
öltönyt cserélnek, reneszánsz szellemű, de a német ~~nevelés~~ ^{iskolák}
~~izlés~~ száraz tanításain átsűrődött nehézkes tagozásokkal,
pedig nem kisebb mesterek kezei alatt, mint például Lechner
Ödönén, a ki a Mária Valéria utcai Scheffer, (később Sárkány)
házat modernizálta Pártos Gyula társaságában. Így cserélt hom-
lokzatot a Hild-féle Nagykorona-utcai Vadember is és így ala-
kult át reneszánsz alkotássá ^{ugyancsak} Hild) neoklasszikus Lipóttemploma,
a későbbi Szent István templom, Ybl Miklós kezén, noha az ő el-
ső modelljén is még mestereinek Pollácknak és Kochnak hatása
nyilvánul.

Mellőznöm kell Kauser nagyszámu műveinek felsorolását.
Míg korábbi művei, mint a Károlyköruti Röser-bazár, a Rákóczi-
uti Dollinger-ház, a Kossuth Lajos-utcai Becker ház a rene-
szánsz-romantika jellegét viselik magukon, később kedvenc stíl-
iránya lesz a francia középkori művészet átmeneti izlése moder-
nizált, sőt egyéni köntösben. Erzsébetköruti hatalmas bérpalo-
tája /1894/ és a Jézus Szt. Szive temploma /1889/ e nemben leg-
kiválóbb, erőteljes és nemes izlésű alkotásai. Nagyszámu klini-
kaépületén is ez a középkori romantika ömlik el.

Építőművészeti munkásságának koronája a lipótvárosi
templom homlokzatának befejezése és a templom belső kiépítése.
E nagyszabásu kényes munkát nagynevű elődök kezéből vette át
1891-ben. Mint ő maga írja: évek hosszú során át rajongó szere-
tettel dolgozott rajta, felfrissülve újra meg újra a feladat
iránti szeretetben akkor, mikor már a lankadáshoz közel állott
és igyekezett lelke egész hevét alkotásába ~~bele~~ ^{bele}vinni. Mert tudni

kell, hogy ez az akkoriban közmondásos lassusággal folyt építkezés valóságos kálváriája volt mestereinek s Kauser idegeit is az építési bizottsággal és ezernyi akadályokkal folytatott szívós küzdelmei valósággal megőrölték. Ybl e nagy művészi örökségeért először is élénk és valósággal elkeseredett versengés folyt s midőn Kauser a megbizást elnyerte, a munka megindításakor hat heti olaszországi tanulmányutja alatt távollétében szőtt intrikákat kellett leküzdenie. Majd kietlen összeütközésre vezetett a bizottságban az a körülmény, hogy a templom belsejére vonatkozólag semmiféle terv Ybltől nem maradt hátra, holott a bizottság abban a feltevésben volt, hogy egyszerűen csak kiviteltre kell hozni azt, a mit Ybl mester már megtervezett. Kauser nagynevű elődeihez méltó kiépítési tervei és előirányzatai ^{névvel} óriási konsternációt okoztak s csak a legszívósabb küzdelemmel, de egyszersmind a legkörültekintőbb óvatossággal lépésről lépésre verekedhette ki azt az eredményt, mely ma előttünk áll és a mellyel maradandó emléket állított nevének. Az épület homlokzatán a főkapuzat diszes keretezése és a kriptalejárók bronzportáljai az ő művei, de a templom egész belső kiképzése oltárai-
val, a szószékkel, összes felszereléseivel kizárólag Kauser finom stilérzékét és tudását hirdeti. S a mi mindenekfelett hódolatrá késztet, az a becsületes és szolid munkának határtalan szeretete, a mely előmlik e nagyszabásu építmény minden, még oly csekély, még oly jelentéktelen kis részletén is. És ez jellemzi egész élete munkásságát. Ez tükrözi egész valóságában magát az embert, az öntudatos, kötelességtudó építőmestert, a kinek keze alatt egy egész iparos ^{nemzedék} generáció nevelődött a tökéletes, becsületes szolid munkának szeretetében. Jellemző, hogy irodájában ugyszólván minden rajz saját kezei alól került ki. Bár olyan kiváló tehetségek, mint Fittler Kamil és Láng Adolf is dolgoztak nála, nem találtak teret az egyéniségüknek megfelelő szabad érvényesülésre.

Tevékeny élete erkölcsi sikerekben sem volt szegény. Számos királyi elismerésben volt része, lovagja volt a Ferenc

József rendnek és tulajdonosa a III. osztályu vaskoronarendnek, előbbit a párisi 1878-i, utóbbit a budapesti 1885-i országos kiállítás műszaki munkáiért nyerte el. A francia akadémia is tisztjévé avatta. A klinikai építkezések befejeztével a felség az udvari tanácsosi méltósággal tüntette volt ki. 1905-ben Czigler tanár műegyetemi tanszékére is pályázott, ez az ambíciója azonban kielégítetlen maradt. Szerepe mégis volt a műegyetemen, a hol az építészeti szigorlatok^{on} mint ministeri biztos működött. Építészeti munkássága tevékeny közéleti munkássággal párosult. Tagja volt a Közmunkák Tanácsának, valamint az Orsz. képzőművészeti Tanácsnak, a Műemlékek Orsz. Bizottságának és egy évtizeden át a főváros törvényhatósági bizottságának is, Egyletünk pedig egyik alapító, munkás tagját vesztette benne.

Említettem, hogy a klasszicizáló Deák mauzóleum tervét a jury akkoriban tulmodernnek minősítette, mert a közfelfogáshoz mérten tulságosan önálló felfogással alkalmazta a görög-római formákat. Pedig hogy átgördültek azóta az idő kerekerei az ő modernségén. Hogyan gázoltak keresztül az építőművészet régi tradícióin, de ő meggyőződésének a sccessio viharos érájában sem hozott mesterkéltséget.

(Egyéniségének méltatásáért mérlegbe kell vetnünk jellemének, erős önértetének azt a szép vonását, hogy ő, az eklektikus kor gyermeke, a historikus formák művelője abban az időben is, a mikor a türelmetlen fiatalok a modern stiltörekvések harcai között gunyos lenézéssel kísérte a konzervatív hajlamokat, nem tagadta meg önmagát, meggyőződéseit nem dobta áldozatul a népszerűségnek, nem fogott olyan munkához, a mely egyéniségéhez nem illett, hanem rendületlenül élt tovább a lelkében meggyökerezett ideáloknak és csendes munkássággal és tántorithatlan becsületességgel szolgált a jól megtanult és művészlélekkel átérzett mesterségét.

Utolsó éveit Kauser csendes visszavonultságban ugyan, de végig szüntelen munkában töltötte. Legutóbb a művészettörténelmi irodalom terén foglalatzkodott. ~~Konceptusokat~~ hagyott

101

hátra a belvárosi templomról, a modern művészetről, a melynek problémái általában mindig izgatták, mert kiforratlan, határozatlan, sőt természetszerűen szertelen csapongásai zavarólag hatottak a lelkiismeretes, pontos és gondos munkához szokott emberre, jegyzeteket hagyott hátra ^{fosztva tanulmányokról} az Erzsébet-émlékekről, a városfejlesztés kérdéséről, végül Feszl Frigyes biográfiájáról, a kihez ifjkorában élénk kapcsolatok fűzték, és a kinek érdekes egyénisége sokat foglalkoztatta gondolatvilágát. Irásaiból kitűnik, hogy aggodalom töltötte el, mint írja: "vajjon képes lesz-e a nyomdafesték vagy a kötetek terjedelme elmondani azt, a mit az alkotó művész a vonalak és formák által oly beszédesen fejez ki, vajjon a műépítész művészi egyénisége inkább élvezhető-e a könyvek lapjain, mint az Isten szabad ege alatt?" Az irodalmi munkákból azután nem lett semmi.

Ez a kételkedő, töprengő hajlam mindinkább erőt vett rajta. Az amugy is tartózkodó, csendes természetű, érzékeny idegrendszerű építőművészt a háboru évei egészen megtörték. A forradalom azután rangjától és tevékenységeitől, az átkos kommün pedig hangyaszorgalommal és verejtekés, becsületes munkával gyűjtött vagyonától, s a mi több, testi-lelki nyugalmától fosztotta meg. Ezzel a fájdalmas, reménytelen tudattal is fejezte be munkás életét 1919. év július 25-én, ama borzalmas idők forгатagában csendesen, észrevétlenül és részvétlenül temettetvén el a rákoskereszturi temető egyik tucatsirjában, a hogyan azt akkor a fennálló rend parancsolta.

A kommün rettenetes uralma elvonta figyelmünket szomorú haláláról, mint a hogy csendes visszavonultságában nem lehetett tudomásunk arról a szörnyű lelki vívódásról sem, mely megörölte őt és alkotó erejének teljességében sirba döntötte.

Ime, ma szellemét körünkbe visszaidéztük, hogy osztatlan kegyelettel adózzunk emlékének és lerójuk azt a kötelezettségünket, a mellyel kiváló kortársunknak tartoztunk.

Budapest, 1921, április 11.

L. Nagy István Székely.

Dr. Hermann Lehner
Gene Physiker

Lehner Hermann
Amsterdamer
Amsterdamer

1848-1919

Amster Boort

EMLÉKEZÉSEK KAUSER JÓZSEF

~~/Írta és a Magyar Mérnök és Építész-Egylet 1921. évi április hó 11-i Kauser emlékünnepeken előadta Dr. Lechner Jenő./~~
Jelen. dr. Schinkler Jenő. 1)

Közszólamává vált, hogy a XIX. századnak nincsen művészete. Pedig ez a korszak nagy neveket, erős tehetségeket termelt ki magából és benne az emberi művelődéstörténetnek a socialis fejlődés ^{teljes tetején} talán egyik legérdekesebb fejezete játszódik le, a mely művészetében is ^{kihasználja} megnyilatkozik. Annyi bizonyos, hogy a XIX. század ~~nyújtja~~ a művészettörténet ^{nek} egyik legváltozatosabb képét. ~~nyújtja~~

A század elején Napoleon hatalmas imperializmus trónol a világ fölött, a mely nagystilű építőművészeti milliőben pompázik. Fenséges, nagyarányu stilus alakul a tomboló barokkba fuladt antik formáknak ampírrá lehiggadt elemeiből. A francia Soufflot, Chalgrin, Hittorf, az angol Smirke, Soan, a német Gontard, Langhans, Schinkel, Stühler és Kleuze, nálunk Pákh, a nagynevű Pollack és Hild, Zitterbarth, a két Kassalik, Zofáhl, Brein, Landherr, Hofrichter, Koch képviselték az ujjászelleműt klasszicizmust. Beléolvad ^{Európámba} a művészi tevékenységbe a polgári elem is, s a socialis fejlődés nagyarányu produktivitást vált ki a kisipar és az egyszerű kőművesmesterség terén is. Ez a bájos biedermeier, a socialis fejlődés óriási lépése nyomán sarjadt szerény eszközű művészkedése az alsóbb néposztályoknak, a melyeknek eladdig művészi igényeik alig voltak.

A XIX. század első évtizedeinek ezt a ^{nodálatoron fűző} klasszicizáló művészetét, ma már önálló historikus stilusként ^{évezzeik értékeljük.}

Ez a klasszicizáló fenség már csirájában hordta a század második felének jellegzetes stilirányát, a romanticizmust. A hogy a zene nagy klasszikusa Beethoven ábrándot ír a Holdhoz és regényes operát alkot, nagy kortársa Weber a bűvös vadász romantikájával lepi meg a klasszicizáló világot, (Schinkel is goti-

1) ^{előadta} Jelen. dr. Schinkler Jenő. 1921. április hó 11. évi. Jelen. rendezésben Kauser emlékünnepeken előadta Schinkler Jenő.

RECEIVED

[Faint handwritten signature]

[Extremely faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

záló templomot emel és Stühler vadregényes kastélyt épít Schwerinben a francia várkastélyok izlésében.

Nálunk is érdekes példái vannak e romantikus hajlamoknak. Pollack a pécsi domot építi át ^{szajátságos izü} ~~középkorias tagozásokkal~~ ^{modorosan}, egyik ilyen tipikus emlékünk a pesti Hermina kápolna is, a biedermeier pedig lépten nyomon szívesen alkalmazza a csúcsíves formákat. Az antik rendszerű homlokzatépítésben is a század derekán már erőteljesen jelentkezik a romantika. A dekoratív részletek gotizáló elemekből alakulnak, majd a müncheni Büchel merész lépése után az architektúra egészében átcsap a romanizáló irányba és széthull a homlokzati tagozás antik váza is. Nálunk az öreg Gerster ^{Károly} és Frey ^{Caspar}, Wieser Ferenc, a ferenci-barátok tornyának és a Lipóttéri velencei mór-háznak építője, azután a nagytehetségű Máltás Hugó és Feszli Frigyes, a későbbi ^{reformatori irányú} reformátor ennek a stíliának képviselői a 60-as évek körül.

Tudjuk, hogy a szabadságharc leveretése után minden téren hirtelen pangás állott volt be, a melyből csak az 50-es évek végén kezd ocsúdni a magyar társadalom. A 67-i kiegyezés azután meghozza a kellő konszolidációt, ^{minél} a melynek következtében az építőiparban is nagy a föllendülés. 1870-ben a Közmunkatanács föllállításával századok óta először rendelkezik a produktív építőmunka az állam hatalmi forrásaival. Egy erőteljes, munkás ~~vezetés~~ ^{vezetés} ~~neratio~~ dolgozik akkor Pest felvirágozásán: Ybl Miklóssal az élén Weber, Skalnitzky, Feszli, Koch, Feszty, Unger, Petschacher, Bobula, a kiket tehetséges fiatal gárda követ: Schulek, Steindl, Högler, Hauszmann, Pecz, Lechner és Pártos, Gerster, Schickedanz, PA a kik közé tetterős készséggel, a technikai és építőművészi tudás teljes fegyverzetével állított be az ifju Kauser József is a 80-as évek elején.

A ^{for tétel} ~~historikus~~ stílusok kaotikus kora volt az, a melyben az ő egyénisége kialakítást ~~nyert~~ ^{nyert}. A kor irányzatának nyitját a mérföldes lépésekkel haladó socialis fejlődés adja, a melynek következtében az új társadalmi szükségletek rohamos kielégítése tömeg ^{termelés} ~~produkción~~ hoz létre, ~~és~~ viszont a kontárokot is munká-

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

ba szólitja, ^{a kikerül} ezek kezén azután eldurvultak a régi mesterek hagyományai. De az építőipar ilyen üzletszerű föllendülése magával hozza, hogy az építőmesterség művelőinek nevelési rendszere is megváltozik, ^a tömegtanítás rendszere váltja fel a cékrendszer tanításrendjét ^{és a nehézkes német gondolatvilágon átszűrt, udlunk, a german művelői körben} a gyakorlattól elvált mesterséges iskolai tanítás terjesztette azután ~~nálunk~~ az elmúlt korok át nem érzett és meg nem értett művészetének formakincseit. Ez vezetett az eklekticismusnak arra a sivár mezejére, a melyen a múlt század második felének építői mozogtak. Ebben a milióben kell megítélni a múlt század építőművészetének tevékenységét és méltányolni a kiemelkedő igazi tehetségeket, a kik a rideg vállalati, üzleti tervező munkán fölülemelkedve, művészi ihletet is vittek alkotásaikba. Kauser József is a XIX. század eklekticismusában nevelkedett s ő is, mint kortársai közül az ugyancsak nagytehetségű Ray, Láng, Schmahl, Meinig, Schikedanz és mások ^{más} megállapodott izléssel, férfikoruk delén sodródtak belé abba a fürgeteges viharba, a melyet a század utolsó évtizedében a secessziós művészmozgalmak keltettek, s a melynek kétségkívül tisztító, újjáalkotó, teremtő, megtermékenyítő nagy munkája kiméletlenül átgázolt mindenkin, a ki a régi iskolák mesgyéin mert tovább haladni.

A tisztító vihar immár elült, a művészi forradalom lezajlott, lecsendesült, megtermékenyítő szelleme üditően érzeteti hatását, mikor visszatérni kezdünk elhagyott tradíciókhoz, és megértő lélekkel fordulunk megint a multhoz és a múlt derék munkásaihoz.

A külföldön oly egészséges fejlődést ^{műlő} ~~eredményező~~ modernizmus friss ^{bonyolításai} impressiói a mi zsenge kulturánk talaján különösen eldurvultak és kiméletlenül taposták a régi talajon virágzó művészkedést.)

(De eljön az idők teljessége, megtisztulnak a mindenkori jelen elvakultságaitól ködös horizontok s a történelem ^{találhatóan} perspektívájában igazságosabban ítélve felismerjük az értéket, a melyek mellett annakidején érzéketlenül haladunk el.

Ezek a gondolatok tolakodnak tollam hegyére ma, mi-
kor kartársaim kitüntető bizalmából az a megtiszteltetés ért,
hogy ~~ez~~ fáradhatatlan munkás életű tagtársunkról, Kauser Jó-
zsefről emlékezzem meg, a ki ennek a sivárnak jelzett, ennek
a másolásból tengődőnek bélyegzett kornak a szülőtte, de a ki
annyi fejjel tudott kiemelkedni számos kiváló kor- és kartárssa
fölött, s a kin szintén átgázoltak a művészforradalom kerekei,
de a kit nem tudtak halálra gázolni.

Ime, ma osztatlan, hódoló tisztelettel üvezik öregek
és fiatalok, s összegyültek, hogy meghajtsák előtte a kegyelet
és a megérdemelt elismerés zászlait.

Kauser József régi pesti család ivadéka. Nagyatyja
József, atyja is János, annak fivérei Jakab, Lipót és István
valamennyien az építőipar munkásai voltak. A család a hagyomá-
nyok szerint - mint különben a régi multú idegen eredetű pesti
familiák csaknem mind, a török hódoltság megszűntével Budavár
1686-i ostromát követő időben telepedett le Pesten. Köztudomá-
su, hogy akkoriban a kihalt, elnéptelenedett városba osztrák,
bajor, frank, sváb és más idegen mesteremberek jöttek, a kiknek
a Kamarai Katonai inspektor a régi birtokok jogaira való te-
kintet nélkül osztogatta a romokban heverő elhagyott épületeket,
az elpusztult határu telkeket, csak legyen a ki azokat megint
bekerítse és lakhatóvá tegye. Az Elsass-Lotharingiai Andolsheim-
ból származó Kauser család, első ismert pesti őse Kauser Egyed,
a kinek 1819-ben elhalt fiáról, Pálról tudják, hogy szücsmester
volt. Ennek fia József, a megboldogult ünnepelet nagyatyja, aki
1787-ben született és 1840-ben halt el, kőfaragó telepet alapí-
tott és építőmesterséget folytatott Pesten. Józsefnek öt fia
közül négyen ugyancsak az építőipart szolgálták. Jakab a haj-
dani borju-téri kőfaragó-telep mestere, Lipót tervező építész
volt, a ki Frey Lajossal és Feszl Frigyessel társas viszonyban
dolgozott a XIX. század derekán uralkodott romantikus izlésben.
István a család később Amerikába szakadt ágának feje ugyancsak
építész volt, sőt a párisi Ecole des Beaux Arts növendéke

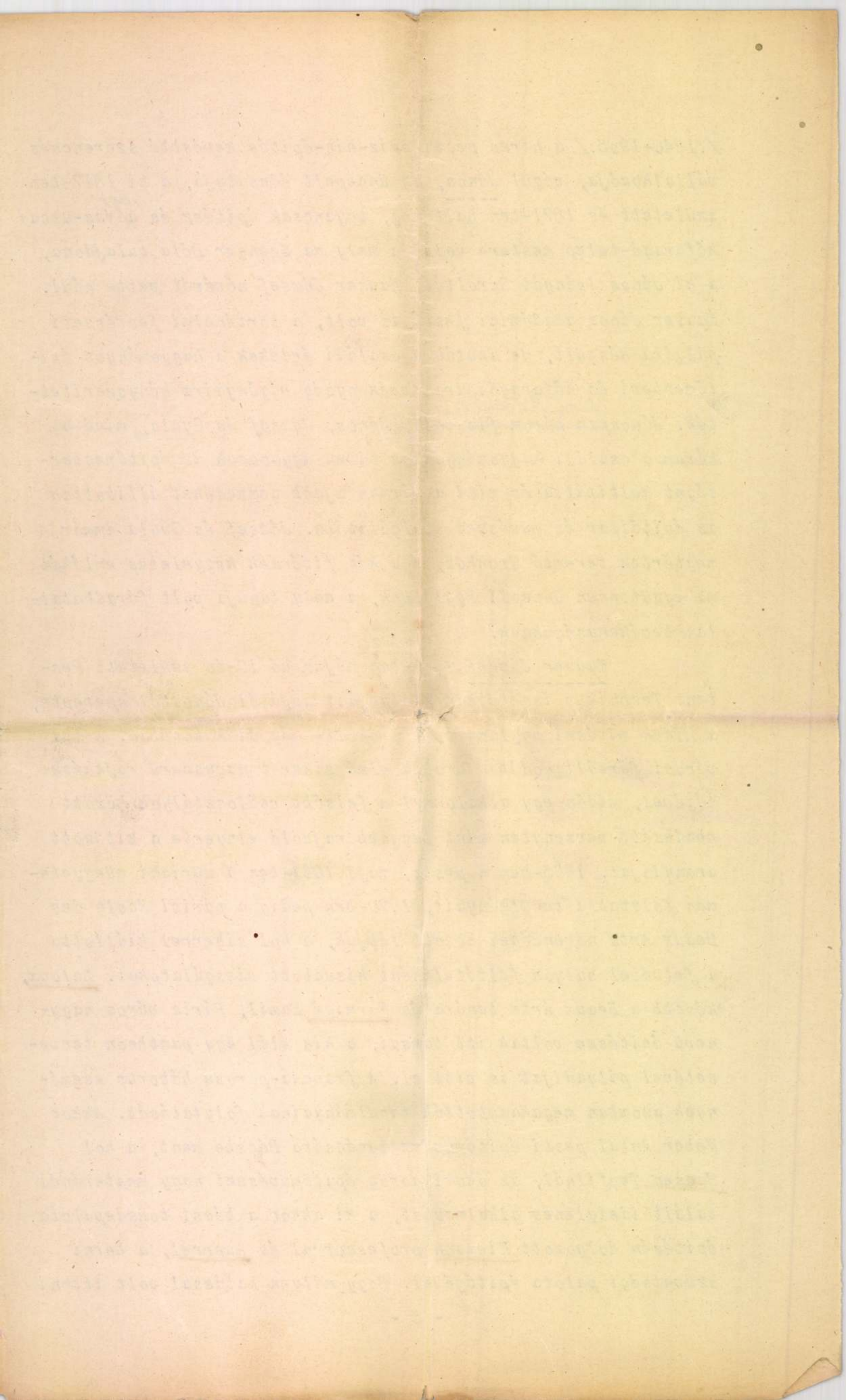
Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored across the center fold and is too light to transcribe accurately.

/:1840-1905:/ a híres pesti száz-ház-építés kevésbé szerencsés vállalkozója, végül János, az ünnepelt édesatyja, a ki 1817-ben született és 1871-ben halt meg, ugyancsak építész és a ^{regi} Vas-utcai kőfaragó-telep mestere volt, a mely ma Seenger Béla tulajdona, a ki János leányát Saroltát, Kauser József nővérét vette nőül. Kauser János akadémiai festő is volt, a történelmi festészeti pályára készült, de azután a családi érdekek a hagyományos építőmesteri és kőfaragóipari tevékenység vágányaira kényszerítették. János ~~csak három fia volt~~ ^{három fiát hozott az ifjú} János, József és Gyula, ~~mind a három~~ a családi hagyományokhoz hiven ~~ugyancsak~~ az építőmesterséget kultiválták és mind a hárman újabb nemzedéket állítottak az építőipar és művészet szolgálatába. József és Gyula immár megtértek teremtő Urukhoz, s a két fivérnek kegyeletes emlékét ma együttesen ünnepli Egyletünk, a mely tanuja volt fáradhatatlan tevékenységüknek.

Kauser József 1848-ban május hó 10-én született Pesten. Technikus ismereteinek alapjait apjától Jánostól szerezte, a kinek művészi hajlamait is örökölte még diák korában. A belvárosi főreáltanodában aratta első sikerét nagyszerű rajzkészségével, midőn egy alkalommal a felsőbb reálosztályok között rendezett versenyben mint legjobb rajzoló elnyerte a kitűzött aranydíjat. 1865-ben a pesti, majd 1868-ban a zürichi műegyetemen folytatta tanulmányait, 1870-ben pedig a párisi Ecole des Beaux Arts növendékei között látjuk, a hol sikerrel kiállotta a felvétel súlyos feltételeként kiszabott vizsgálatokat. Laloux, később a Beaux Arts tanára és Formigé Kamil, Páris város nagynevű építésze voltak itt társai, a kik elől egy pantheon tervezetével pályadíjat is vitt el. A francia-porosz háborus események azonban megakasztották tanulmányainak folytatását. Akkor Weber Antal pesti építőművész tanácsára Bécsbe ment, a hol Hansen Teofilnál, az ókori görög építőművészet nagy mesterénél talált ideiglenes alkalmazást, a ki akkor a bécsi tőzsdepalota építésén dolgozott Niemann professzorral és Auerrel, a berni szövetségi palota építőjével. Hogy milyen hatással volt itteni

Utóbbiak közül messze kimagaslík az idősb.

K a u s e r J ó z s e f /1848-1919./, aki a történelmi stílusok csaknem valamennyijében megcsilllogtatta a párisi építészeti akadémián csiszolt művészi ízlését és tékélletes alakta-
ni felkészültségét.

K a u s e r J ó z s e f nem annyira az invenció eredetiségével, mint inkább korának eklektikus építőmórában a formák helyes megérzésével. választékos ízlésű ~~erőtel-~~
~~jes~~ interpretálásával vált ki kortársai közül. Népszerűség-
gel nemtörődve, meggyőződésének e téren a szecesszió viharos érájában sem hozva mesterként áldozatokat, követte a
lelkében élő ideálokat és nagy tudással és szeretettel szolgálta a jól megtanult és ~~ja~~ művészlélekkel átérzett mesterségét.

Technikai kiképzését atyja, Kauser János ismert ~~pesti~~
~~és kőfaragómester~~ ^{televén} ~~és~~ akadémiai festő /1817-71/ ~~vezetése mel-~~
~~lett~~ kezdte és előbb Budapesten, majd Zürichben folytatta.

Kisim Lechn

98-101. lapokkal

(Később)

végül pedig a párisi École des Beaux Arts-ban fejezte be.)
~~francia-perosz háboru kitérésekor a bécsi~~ Hansen Theophil-
nál talál alkalmazást, aki akkoriban a bécsi börze épületén
dolgozott. A görög építőművészet kiváló izlésű mestere nagy ha-
tással volt építőművészi formaérzékének kialakulására. 1872-
ben már ismét Párisban találjuk a tudásszomja által hajtott
ifjú Kausert, ahol Weber Antal ajánlatára az Atelier Laisné-
ben folytatta tanulmányait. ~~Itt együtt dolgozott a bécsi~~
~~Niemann tanárral és a berni Auer építőművésszel, a berni~~
~~szövetségi palota későbbi neves építőjével.~~ Tanárai között
voltak a híres gótikus Viollet~~-Le-Duc~~, a párisi Notre Dame uj-
jáépítője és a Dictionnaire d'Architecture szerzője, Beeswill-
~~vald az esztétikus, továbbá Taine, a világhírű művészetböl-~~
~~cselő, Hanzey, továbbá Garnier, a párisi opera építőmestere,~~
~~akitől a belső dekoratív építészet teóriáit tanulta.~~ Kortársai
közül a Párisban időző Munkácsy Mihállyal, és Zúlich Róbert
szobrásszal, Eiffel mérnökkel, Delibes Leóval, ~~Coppéval~~ ^{Coppéval} és
Massenetvel, a híres zeneszerzőkkel tartott fenn baráti össze-
kötötést. Ilyen környezetben szívta magába jeles mestereitől
azt a finom építőművészi izlést, a szép arányoknak, a történelmi
építőstílusoknak azt a megértését, a szolid munkának, a nemes
formáknak azt a szeretetét, mely összes művein visszatükröző-
dik.

Építészeti gyakorlatát Párisban a Palais de
Justice új részének építkezésén kezdte meg, de már a követ-
kező évben Pesten találjuk. Neve először többrendbeli építészeti
tervpályázaton tűnik fel, a Deák Mauzoleum /1876/, a fővárosi
kórházak, a Kálvintéri kut, és az 1885-i orsz.kiállítás tervpá-
lyázatain, ~~stb.~~

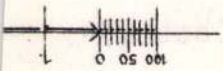

X
Kompozícióit, tagozatait tökéletes építészeti szerkesztésük
mellett kissé élettelen keménység jellemzi, de határozottan meg-
nyilatkozik bennük egyénisége. Legjellegzetesebbek a romanizáló
stílusban tervezett épületei, mint hatalmas bérháza az Erzsébet kö-
rúton, vagy kiváló műve, a Jézus szíve temploma.

Kár, hogy templomterének hideg formáit nem melegítik színek: képek
vagy aranyhátterű mozaikok a gádorfalakon és a Szentély apszisán,
üvegmozaikok az ablakokon.

Wid. 67 1/2 mm

A klasszicizáló Deák-mauzoleum tervét a zsüri akkoriban tulmodernnek minősítette, mert a közfelfogáshoz mértben tulságosan önálló felfogással alkalmazta a görög-római formákat. Pedig hogy átgördültek azóta az idő kerekerei az ő modernségén!

~~Magyar~~ nevezetesebb alkotásai: az Andrassy-uti köröndön a francia reneszánsz kastélyok finom izlésében épített MAV nyugdíjintézeti palota, a Ludoviceum szárnyépületei, az ungvári főgimnázium, az ~~ujpesti Setaan Maria leányiskola,~~ ~~székesfehérvári kórház,~~ ^{volt} a szülészeti, ^{és} kórbonctani, fogászati klinikák, a Szent László kórház, a ^{reneszánsz izlésű} Pallas-nyomda, a régi népszínház szerkezeti átépítése, ~~Magyarországon~~ a fővárosi iparrajziskola, ~~Magyarországon~~ az Orsz. Hitelszövetkezet palotája a Baross-utcában, a Krausz Mayer és Taffler-siremlékek a Kerepesi-temetőben, a svábhegyi Széchenyi és Eötvös szobrok architektúrái stb. ~~Leadvenc stíliaránya a francia középkori művészet átmeneti izlése volt, ezeken az épületeken legnagyobb részben ennek az irányzatnak hódolt.~~

Építőművészeti munkásságának koronája a lipótvárosi templom homlokzatának befejezése és a templom belső kiépítése. ~~Ezt a~~ ^{Ezt a} ~~nagyszabású~~ kényes munkát nagynevű elődök kezéből vette át 1891-ben. Évek hosszú során át ^{nagy} ~~rajongó~~ szeretettel dolgozott rajta, mint ő maga írja, újra meg újra felfrissülve a feladat iránti rajongásban. ~~Merthadni kell, hogy~~ ^{Ez} az akkoriban közmondásos lassúsággal folyt építkezés valóságos kálváriája volt ~~postarének~~ ~~Keuser idegült is~~ az építési bizottsággal ~~és szörnyű akadályokkal folytatott szívós küzdelme~~ ^{Között} ~~gal megőrlésé.~~ ~~Ybl e nagy művészi örökségeért először is~~ élénk és valósággal elkeseredett versengés folyt s midőn Keuser

a megbízást elnyerte, ~~amely megindításakor az~~ olaszországi tanulmányutja alatt távollétében szőtt intrikákat kellett leküzdenie. ~~Magd. és a bizottságra vezetett a Bizottságnak az a körülmény, hogy~~ A templom belsejére vonatkozólag semmiféle terv Ybltől nem maradt hátra, ~~holott a bizottság abban a feltevésben volt, hogy csak kivételre kell hozni azt, amit Ksi mester már megtervezett.~~ Kauser elődeihez méltó kiépítési tervét és költséges előirányzatát csak szívós küzdelemmel, *valósíthatta meg.* lépésről-lépésre küzdötte ki azt az eredményt, mely ma előttünk áll és amellyel maradandó emléket állított nevének. Az épület homlokzatán a főkapuzat díszes keretezése és a kriptalejárók bronzportáljai az ő művei, de a templom egész belső kiképzése oltáraival, a szószékkal, összes felszereléseivel kizárólag Kauser finom stílérzékét és tudását hirdeti. S ami mindenekfelett hódolatra készítt, az a becsületes és szolid munkának határtalan szeretete, amely előmlik az ~~az egész~~ építmény minden, legkisebb részletén.

X

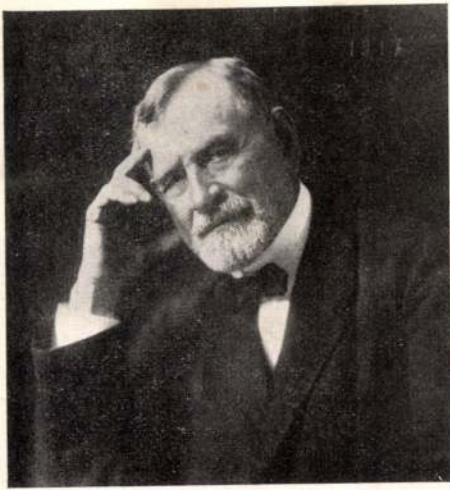
From Berlin

Spencer

James Doak

KAUSER JÓZSEF

IV.

Szent István bazilika és építői: Ybl Miklós és Kauser József (1848—1919).

egyetlen építőművészük, arról a képeken semmiféle felvilágosítás nincsen. Pedig mindegyike a magyar Géniusz legremekebb alkotása. Szinte csodálatos, hogy a világhírű négy alkotásból három egyugyanazon mester műve: a székesfehérvári születésű Ybl Miklósé, míg a negyediket, az Országházat, Steindl Imre, hazánk nagy építőművésze alkotta. Jó mind ezeket tudni és megkérjük innen is a MÁV nagyérdemű vezetőségét, ne sajnálja a remek fényképfelvételek alá a monumentális alkotások építőművészeinek nevét is odanyomatni, hadd ismerjék meg őket széles e hazában, megérdemlik, mert nevük egyenértékű legnagyobb íróink, költőink és tudósaink nevével.

Engem, a székesfehérvárit, a nagy Ybl Miklós neve meghatódottsággal, büszke örömmel tölt el. Székesfehérvári születésű volt ő, ki az építőművészet terén hazánkban, még a boldog Nagymagyarországban, a legkimagaslóbb helyre emelkedett, soha sem előtte, sem utána el nem ért magaslatra. És csodálatos! Ennek a nagy embernek, kinek zsenije leginkább *Vörösmarty* Mihály koszorús költőnkéhez hasonlítható, nincsen megírt életrajza. Igaz, hogy a nagy művészeink, kik végre is az ország fővárosát nagygyá, széppé, az egész világ előtt megcsodálttá és elismertté tették, az egy Alpár Ignác kivételével (Magyar Vilmos megírta életrajzát), hasonló mostoha sorsban részesültek.

Pedig azok az alkotások nem olyan könnyen születtek meg, szörnyű küzdelmek, véres verejtékek kellettek hozzá, mert minden alkotó művész sorsa között a legnehezebb az építőművészé, mert neki nem elég elgondolnia és papírra vetnie tervét, meg is kell valósítania. És itt a küzdelmek egész láncolata állja útját, amint alább épen Ybl Miklós nagy építőművésziünk egyik legremekebb alkotásánál, a budapesti Szent István Bazilika létrehozásánál látni fogjuk.

Talán a kritika csipkelődéseiről jobb lenne nem beszélnünk, mely az elkészült és soha többé meg nem változtatható művet ipar-

kodik lehetetlenné tenni. Még emlékszünk olyan kritikákra is, melyek azt hangoztatták, hogy miért fordít háttal a mi Bazilikánk az Andrássy útnak? Persze arra nem gondoltak, hogy mikor ezt a klasszikus művet a tiszta olasz renaissance stílusban épült és Magyarország legdíszesebb templomát elkezdték építeni, még híre-hamva sem volt az Andrássy útnak, sem az emeletes palotáknak, hogy akkor a főfront a város szíve felé nézett és itt még akkor teret terveztek, melyet azonban a spekuláció soha létrehozni nem engedett. Azután folyton azt hánytorgatták, különösen az úgynevezett „építési szakemberek“, hogy hát ez egy centrális elrendezésű templom, tehát semmi köze a bazilikához, mely egy épen ellenkező típusnak, a csarnok-templomnak elnevezése.

Am e centrális templomot anélkül, hogy lebontani kellett volna, bazilikává tette a világhírű Szent Imre jubileum alkalmá, mikor is 1931-ben a római pápa a mi budapesti legnagyobb templomunknak megadta a „bazilika“ nevet. Ez ugyanis címkitüntetés, melyben a világ kevés katedrálisának van és volt része. Mi tehát immár büszkén és joggal nevezhetjük a Szent István-templomot bazilikának, nem építészeti vonatkozásban, de sokkal magasabb értelemben.

A világ első bazilikája a római Szent Péter templom, Michelangeló utólérhetetlen remeke, melyet ez a minden idők legnagyobb művésze élete alkonyán, 72 évvel vállain vett magára, mégpedig a két nagy szent apostol, Szent Péter és Pál iránti tiszteletből teljesen díjatlanul.

Mily nagy a hasonlatosság Michel Angeló és Ybl Miklós, a Bazilika alkotója között! Sem Michel Angeló, sem Ybl nem képes befejezni a vállalt feladatot. Mindkettő meghal műve befejezése előtt. Az örökbe kapott munka mindkettőre szörnyű veszélyként nehezedett. Mind a Szent Péter Bazilikánál, mind a Budapesti Szent István Bazilikánál a négy főpillér volt gyenge. De míg a római nagy templom pilléreit Michelangeló zsenijének 17 év alatt sikerült megerősítenie, addig a budapesti Bazilika pillérei összeomlottak és Yblnek újból kellett az egész művet elkezdnie. Ki volna képes Ybl Miklós lelkületét megrajzolni e szörnyű tragédia bekövetkezőkor, mely oly óriási robajt okozott, hogy a

város minden pontján hallható és érezhető volt, mint egy földrengés. Michelangeló 90 éves korában hunyt el és így a kupolát már nem ő építette fel a Szent Péter Bazilikára. Ybl Miklós 77 évet élt, s ebből 24 évet dolgozott a Szent István Bazilikán. Örökét, a Bazilika befejezését *Kauser* József vette át, aki életét szintén tragikus körülmények között fejezte be. Elméje elborult.

De tartsunk rendet! Lássuk hogyan jött létre Budapest eme remekműve, melyhez anynyi érdekesítő mozzanat fűződik, mely valóban egy megtörtént életregénynél mozgalmasabb, tragikusabb és megfélemlítőbb.

1850 február 6-án b. e. *Scitovszky* János hercegprímás elnöklete alatt a városi tanács elhatározta, hogy az 1849 május 13-iki bombázás alkalmával megrongált kisdud Lipót-városi templom helyén megfelelő plébánia-templomot fog építtetni. Az eleinte Szent Lipótról, később — a primás kívánságára — Szent István királyról elnevezett nagy templom építését az akkori igen neves építőmester, *Hild* József tervei alapján kezdték el. *Hild* 1867-ben meghalt és a munka folytatását Ybl Miklós kapta tőle, aki azonnal látta, hogy itt nagy bajok vannak.

Ybl mindenek előtt teljesen új terveket készített *Hild* tervei helyett. Közben a pilléreket figyelte, melyeken az első repedések már mutatkoztak. Az építési bizottság Ybl tiltakozása ellenére a munka folytatását rendelte el. Természetesen a bizottságnak voltak értelmes tagjai is, főleg a szakemberek, akik nem nyugodtak bele a veszedelemnek leplezgetésébe és takargatásába, mely a főtendencia volt. Az volt ugyanis a jelszó, hogy a közönséget nem szabad megriasztani és felizgatni. Aki pedig a bajról beszélt, azt finoman elhallgattatták. 1868 január 7-én Ybl kérésére szakbizottság szállt ki és megijedve a repedésektől, kérte Ybl mestert, hogy adjon most már tanácsot a bedülés ellen. Ez azonban már későn volt. Ybl előre látta a veszély bekövetkezését, kiüríttette a templomot és környezetét lezárta. Ez a csodával határos intézkedés épen jókor jött, mert 1868 január 22-én délután három órakor a kupola óriási robajjal összeomlott. A kupola bedülése után egy évig szünetelt ott minden munka. 1868 február 10-én fogtak hozzá a romok eltakarításához, úgyhogy a végén csak a külső falak maradtak meg. Ez a nagytakarítás három évig tartott, 1871-ig. A régi alapfalakat is kiszedték a kupolatartó pillérek alatt és ide másfél méter vastag betonlapot fektettek 1875-ben. Az új kupolát tartó négy nagy boltívet 1879-ben készítették el. A munka állandóan folyt, részint a régi *Hild*-féle építkezések lebontásával, illetve megerősítésével, részint Ybl tervei alapján teljesen új részek felfalazásával. A nagy kupola újbóli felépítését csak 1877-ben kezdték el. 1888-ban ké-

szült el az új kupola dobja és 1890-ben kezdik el a boltozatok készítését. A hosszú idő alatt az építést vezető szakemberek közül többen meghaltak, így *Voigt* Henrik építési ellenőr is. 1891-ben maga a mester is elhunyt és így a nagy mű árván és befejezetlenül maradt.

A magyar Michelangelo elhunytja után az építőbizottság ajánlatára az építkezés folytatását a főváros hatósága 1891-ben *Kauser* József építészre bízta. Amit ez a nagyszerű, lánglelkű, krisztusi-alázatú ember itt művelt, a csodával határos. Ybl ugyanis semmiféle rajtot nem hagyott hátra a mű belső kiképzésére, sem pedig a belső berendezésekre vonatkozólag. Ezeknek megalkotása mind *Kauser* maradt. És *Kauser* megmutatta, hogy a nagy Ybl Miklósnak congeniális utódja támadt benne.

Kauser József a szépnek áhitatos szerelmese volt. Semmi kirívót nem túrt, viszont az összhang mestere volt a színekben, melyeknél a legdrágább anyagokat is igénybe vette. Alapelvül a következőket tűzte a belső kiképzés programjaként maga elé: a templom díszítésével oly hangulatot kell tudni eltalálni, mely méltósággal teljesen komoly, amellet pazar, tulságosan terhelt és hivalkodó ne legyen. Szerinte az építészethez épp úgy, mint a zenéhez bizoyns harmónia, összhangzati elv kell hogy uralkodjék, s a tökéletes megoldások mindig egy alapvető szisztémához és logikához legyenek kötve. (I. Ép. Ipar, 1905. 391. o.) Eme szigorú elvek alapján állította össze *Kauser* a belső díszítés színharmoniaját. Nem ismert itt fáradságot és költséget, de a helyes mértéket mindig megtartotta. Oly csodálatosan szép, a mi Bazilikánk belső kiképzése, hogy párját ritkítja az egész világon. A berlini dóm meg sem közelíti, s csak a római Szent Péter belső tervével mérhető össze szépsége. Természetesen *Kauser* tervezett mindent, ami a templom belsejében van! Így a pompás főoltárt, melynek eredetisége is meglepő, a gyönyörű hangulatos mellékoltárokat, a remek szószéket és gyóntatószékeket, a csillárokat, az orgonaházat, mindent.

Még 1907-ben is, mikor a nagy mester oldalán dolgozhattam, foglalkozott a templom belső kiképzésével. Akkor a nagy oltár melletti kandelábereket tervezte. Hetekig elstudírozott egy-egy színösszeállítás szépségén. Mondta egyszer drága mesterem, hogy „az oltárnak imádkoznia kell“. A világ legkülönbözőbb színű köveit és márványait vette igénybe. Negyvennyolc féle hazai és külföldi díszítő kőfajtát használt fel a templom belső kiképzésének harmoniajához. A templom csodálatos szépségét, melyet mi magyarok kellőképpen értékelni sem tudunk, a legnagyobb magyar művész-zsenik iparkodtak legjobb képességükkel emelni. A főkapu feletti nagy

tympanon-kép kartonját *Than Mór*, a mellékbejáratok feletti kép kartonjait *Székely Bertalan*, a nagykupola belső boltozat képeit *Lotz Károly*, a szentély boltozatának kartonjait *Benczur Gyula* festette, az oltár képeket *Stettka Gyula*, *Feszty Árpád*, *Nádler Róbert*, *Roskovits Ignác*, id. *Vastagh György*, *Ebner Lajos* és *Aggházy Gyula*, tehát a legnagyobb magyar festőművészek.

A szobrász munkák alkotói is a leghíresebbek: *Feszler Leó* mintázta a tizenkét apostol szobrát a félkörű szentélyben, *Meyer Ede* a toronyfülké szobrai és a szentély fal-dombsorműveit, *Sennyey Károly* a főkapu Szent István medaillonját, *Stróbl Alajos* a főoltár Szent István szobrát, *Fadrusz János* a Szent László szobrot kívül a kupolán és ifj. *Vastagh György* a belső szobor díszeket a szószéken. Természetesen ezek sok más egyebet is készítettek a hatalmas művön.

A templom belső dobján a következő felirat áll: *Retribuet Dominus omnibus retribuentibus ei!* Vagyis magyarul: *Megfizet az Úr mind annak, aki Neki adózik!*

Miután a Bazilika egyik nagy alkotó mesteréről, *Ybl Miklósról* már másutt megemlékeztünk, itt a Bazilika befejezőjének, *Kauszer Józsefnek* ismertetjük életrajzai adatait és működésének gazdag tárházát.

Kauszer József 1848 május 10-én született Pesten, családi hagyomány szerint az elzászi *Andolsheim* (Kolmár melletti) községből a XVIII. század végén Pestre letelepedett építész-családból. Technikai kiképzését atyja, *Kauszer János* ismert pesti kőfaragómester és akadémiai festő (1817—71.) mellett kezdte és előbb a budapesti, majd 1868-ban a zürichi Műegyetemen folytatta. 1870-ben a párisi *Ecole Imperiale* (azóta *Nationale*) et *Speciale des Beaux Arts* növendékei közé vették fel, ami tudvalevően még ma is csak nagyon szigorú feltételek mellett lehetséges. Itt azonban tanulmányait megakasztották a francia-porosz háborús események s akkor a bécsi *Hansen Theophilnál* keresett alkalmazást, aki akkoriban a bécsi börze épületén dolgozott. A görög építőművészet kiváló ízlésű mestere nagy hatással volt építőművészi formaérzékének kialakulására. 1872-ben már ismét Párisban találjuk a tudás-szomja által hajtott ifjú Kausert, ahol *Weber Antal* ajánlatára az *Atelier Laisnében* folytatta tanulmányait. Itt együtt dolgozott a bécsi *Niemann* tanárral és a berni *Auer* építőművésszel, a berni szövetségi palota későbbi neves építőjével. Tanárai között voltak a híres gótikus *Viollet-le-Duc*, a párisi *Notre Dame* újjáépítője és a híres *Dictionnaire d'Architecture szerzője*, *Boeswillvald* az esztétikus, továbbá *Taine*, a világhírű művészet-bölcselelő, *Hanzey* és *Garnier*, a párisi opera alkotó mestere, akitől a belső dekoratív építés teóriáit hallgatta. Kortársai közül a Párisban időző *Munkácsy Mihály* és *Zülich Róbert*

szobrásszal, *Eiffel* mérnökkel, *Delibes* Leóval, *Coppéval* és *Massenetvel*, a híres zeneszerzőkkel tartott baráti összeköttetést. Ilyen környezetben szívta magába jeles mestereitől azt a finom építőművészi ízlést, a szép arányoknak, a történelmi építéstílusoknak azt a megértését, a szolid munkának, a nemes formának azt a szeretetét, mely összes művein viszatüköröződik.

A párisi *Beaux Arts* szokásos abszolutoriumát 1873-ban megszerezvén, építészeti gyakorlatát Párisban a *Palais de Justice* új részének építkezésén kezdte meg, de már a következő évben Pesten találjuk, ahol *Kauszer János* testvérbátyjának irodájában működött. Neve először többrendbeli építészeti tervpályázaton tűnik fel, így a *Deák-mazózeum* (1876), a fővárosi kórházak, a *Kálvin-téri kút*, az 1885-i orsz. kiállítás tervpályázatain stb., 1878-ban a párisi világkiállítás magyar osztályának berendezésén dolgozik, amiért a francia akadémia tisztjévé is avatják.

A *Kauszer* által épített magán- és középületek meghaladják a félszázad. Legnevezetesebb alkotásai: a *Köröndön*, a francia reneszánsz kastélyok finom ízlésében épített *M. Á. V. nyugdíjintézeti palota*, a *Ludoviceum* szárnyépületei, az *ungvári főgimnázium*, a *pesti ref. gimnázium*, az *ujpesti Secta. Mária leányiskola*, a *Stefánia gyermekkórház*, a *szülészeti, kórbonctani, fogászati klinikák*, a *Szt. László kórház*, a *Pallas nyomda*, a régi népszínház szerkezeti átépítése, a *Jézus Szíve temploma*, a *fővárosi iparrajziskola*, a *mester Erzsébet körúti bérháza*, az *Országos Hitel-szövetkezet palotája* a *Baross uccában*, a *Krausz-Mayer és Taffler-síremlékek* a *kerepesi temetőben*, a *svábhegyi Széchenyi- és Eötvös-szobrok* architektúrái stb.

Kedvenc stíliaránya a francia középkori művészet átmeneti ízlése volt, ezeken az épületeken legnagyobbbrészt ennek az irányzatnak hódolt. Korábbi művei (*Röser-bazár*, *Kossuth Lajos utcai bérház*) a reneszánsz-romantika korszakának jellegét viselik magukon.

Legnagyobb szabású alkotása a *Szent István templom befejezése*, melyet 1891-ben vett át *Ybl Miklóstól*, a templom elhunyt mesterétől. 1906-ban fejezte be az építkezést, melyen nagy buzgósággal, fáradhatatlanul és nagy szeretettel dolgozott, mialatt több ízben heteket töltött Olaszországban, hogy közvetlen impresszióival táplálja amúgy is fejlett stílusérzékét. A templom külső architektúrájából a portikus mögötti szép kapuzat és az oldalsó kriptalejárók nagy bronzajtói szintén *Kauszer* művei. Legutolsó munkássága művészettörténeti jellegű volt. *Feszli Frigyes* munkásságát kutatta és gyűjtötte össze, hogy közre bocsássa.

Kauszer lovagja volt a *Ferenc József* rendnek és tulajdonosa a III. oszt. vaskoroná-

rendnek, a templomépítés befejezésekor pedig a király udvari tanácsossággal tüntette volt ki. 1905-ben Czigler tanár műegytemi tanszékére pályázott, ez az ambíciója azonban kielégítetlen maradt. Szerepe mégis volt a Műegytemen, ahol az építési szigorlatoknál egyidőben mint miniszteri biztos működött. Tevékeny tagja volt a Közmunkák Tanácsának is, valamint az Orsz. Képzőművészeti Tanácsnak és a Műemlékek Orsz. Bizottságának, s Mérnök Egylet egyik alapító-tagját vesztette el benne. Kausert 1919-ben a kommün alatt húnyt el. (Lásd Mérnökegylet Közlönye 1920. Lechner Jenő.)

Magát a Bazilikát 1905 nov. 27-én szentelték fel minden nagyobb országra szóló ünnep nélkül.

Különös nevezetessége a Bazilikának az is, hogy a jelenlegi római pápa, a dicsőségesen uralkodó XI. Pius, fiatalabb korában, mint varsói nuncius Budapesten járván, itt misézett a Bazilika sekrestye kápolnájában, ahol ezt a nagy eseményt egy *Damkó* József szobrászművész alkototta emléktáblával örökítették meg, melyet 1929 dec. 4-én lepleztek le.

De feledhetetlen és minden idők egyik legnagyobb magyar ünnepének színhelye volt a Szent István Bazilika 1930 aug. 20-án Szent István napján, Szent Imre halálának 900 éves jubileuma alkalmából az itt tartott országos Szent Jobb körmeneten. Ezen a hatalmas demonstráción félmillió magyar vett részt. A pápa követén, *Sincero* biborson kívül még hat bibornok volt jelen, mégpedig az angol, német, lengyel, osztrák és palermói, valamint a magyar bibornok hercegprimás. És ennek az ünnepnek lett eredménye az a nagy kitüntetés, mely ezt a nehéz küzdelmekkel épült templomot érte, hogy a római pápa „bazilika“-rangra emelte.

Mint fontos történelmi dokumentumot közöljük végül ama okiratot, melyet a Bazilika alapításának 100-ik évfordulóján megtartott országos ünnepély alkalmával a templom zárókövébe helyeztek el, amely okmány szövege szószerint a következő:

Ó császári és apostoli királyi Felsége I. Ferenc József királyunk dicsőséges uralkodásának LVIII-ik évében helyeztük el a mai napon itt e helyen az 55 éven át épült és kezdetben Szent Lipótról, 1897 óta pedig I. apostoli királyunkról, Szent Istvánról nevezett lipótvárosi róm. kath. templom zárókövét. Utódainknak a székesfőváros fejlődésének történetében kimagasló eme eseményről hiteles bizonyítékot kívánva hátrahagyni: Mi Budapest székesfőváros főpolgármestere, polgármestere, alpolgármesterei és tanácsnokai, mint a székesfőváros római katolikus egyházak kegyuraságának képviselői, a következő okiratot állítottuk ki: „Deo omnipotenti magno — sub invocatione sancti Stephani!“

Fővárosunk nagy bérpalotáinak sorából kimagaslik egy épület, mely a nagyok sokaságában is feltűnik méreteivel, figyelmet kelt alakjával, leköti a figyelmet díszével, betölti a lelket komoly fenségével és rendeltetésének eszméjével. Ormán magasan fénylik a kereszt. Ez az épület fővárosunknak legújabb Istenháza, mely az V. közigazgatási kerületben, a Váci-körút és a Nagykorona-utca között fekvő Lipót-téren 4147 négyzetméternyi területet foglal el. Az olasz renaissance-stílusú központos elrendezésű kupolás templom, melynek alakzata a görög keresztet tünteti elő, szabad terrasszon áll, 66 m. hosszú és 55 m. széles. Főbejárata, melyhez 19 márvány lépcső vezet, a Zrinyi-utcára tekint. A templom fölépítése 9,053.201 koronába került. Márványból és aranyból palotát építettünk a mi Istenünk dicsőségére, a magunk épülésére. De büszkeségünk e templom azért is, mert úgy a maga egészében, mint legapróbb részleteiben a magyar művészet és ipar dicsőségét hirdeti a jelen kornak és a majdan elvonuló évszázadoknak.

A Mindenható nagy Isten dicsőítésére és Szent István első királyunk emlékezetére emelt szentegyháznak, az emberi ész és tudás e hatalmas alkotásának alapkövét elődeink az Urnak 1851., Ófelsége I. Ferenc József uralkodása IV. esztendejének október hava 4-ik napján tették le nagy ünnepek közepette Sciotvszki János hercegprimás és esztergomi érsek, Viale Prela pápai nuncius, Friedrich György pestvárosi hatósági főnök, Ságody Sándor alpolgármester, Szántófy Antal lipótvárosi plébános és egyéb előkelőségek jelenlétében annak az ideiglenes templomnak a helyén, mely 1817-ben épült és az 1849 május 13-iki bombázás alkalmával megrongálódott. Az építkezés Hild József tervei alapján indult, akinek 1867 március 6-án bekövetkezett halála után a művezetést Ybl Miklós, hazánk egyik legjelesebb építésze vette át. Az építész csakhamar észrevette, hogy a hatalmas kupoladobot hordozó főpillérek építésénél szabályellenességek történtek és egyuttal kifejezést adott amaz aggodalmának, hogy ebből rövid időn belül végzetes katasztrófa következhetik be, mely szerencsétlenséget megakadályozni nem is lehetett s 1868 január 22-én az építmény koronája, a templom kupolája bedőlt. Mintegy 400.000 korona érték hevert romokban. Az építés évekre fennakadt és csak 1873-ban indult meg ismét. Ybl a Hild-féle terveket teljesen átdolgozta, lényegesen megváltoztatta és az egész épületet úgyszólván alapjából újra építette. 1889 okt. 19-én áldotta meg Cselka Nándor primási helynök a nagy kupola keresztjét, amely azóta ragyog a 95 méter magas kupola ormán. 1891 jan. 22-én, ugyanazon a napon, amelyen 23 évvel előbb a régi kupola bedőlt, halt meg Ybl Miklós. Utóda Kauser József budapesti szü-

Handwritten signature: János, L. ...

Handwritten text: Defezeres et l. a
komplett példányban.

Kauser József

Kauser József, a jeles építőművész szintén még a kommunizmus idejében, a rémuralom utolsó hetében hunyta le örökre szemét 1919. július hó 25-én. A főváros számos köz- és magánépületét építette s minden alkotása alapos szakbeli tudásáról és művészi tehetségéről tanuskodik. Legkimagaslóbb és iparművészetünk szempontjából is a legjelentősebb műve a lipótvárosi Szt. István-templom belső kiképzése. A nagyhirű Ybl mester örökségeként maradt reá 1891-ben ez a feladat, amit ő tizenöt év alatt általános megelégedésre, művészi ihlettel és lelkiismeretes munkával kifogástalanul oldott meg úgy, hogy nagytemplomunk egyik legérdekesebb művészi látványossága nemcsak fővárosunknak, hanem a kontinens újabb templomai közt is előkelő helyet foglal el. A József-utcai Jézus sz. szíve templomát egyszerű eszközökkel avatta hangulatos, áhítatra indító Istenházává és egyszerű, de választékos eszközökkel, a hamis matériák következetes mellőzésével érte el ő többi alkotásain is a nyugodt, előkelő művészi hatásokat.

Magyar Iparművészet

1920. 24. l.

Kassai János
4

54.65 P

A számla egyenlege:

Lalt fizetést kötelezettségeiket
arra kérjük, hogy az eddig elmar-
adt azokat havonta pontosan, min-
hosszánk eljuttatni méltóztassék.
Számla tájékoztatására egyidejűle-
nek jelenlegi egyenlegét is közöl-
Amidőn még arra kérjük, hogy jele-
tal fogadni sziveskedjék, vagyunk
mellette, szolgálatára továbbra is

Kaiser

K. 5. József, építész (1848—1919).
Tanulmányait a bpesti és zürichi mű-
egyetemen és Párizsban végezte. Te-
vékeny szerepe volt az 1878. párizsi
kiállítás magyar osztályának s az
1885. budapesti orsz. kiállítás mű-
szaki munkái körül. Főbb művei Bu-
dapesten a Stefánia-gyermekkérház,
a Szt. László-kórház, az egyetem bonc-
tani intézete és a II. női klinika, a
MAV nyugdíjintézetének palotája az
Andrássy-úti Köröndön s a Pallas-
nyomda háza. Kiváló működést fej-
tett ki az egyházi építés terén is:
megépítette a Jézus Szt. Szívéről el-
nevezett budapesti templomot, s Ybl
halála után őt bízták meg a lipót-
városi Szt. István-templom belső ter-
veinek elkészítésével s a templom
építésének befejezésével.

E. g. I. 5368

fordul^t~~ás~~, kerék medaillontban. Tollal írták. ~~Tollal írták.~~ ~~Lején~~ ~~(kur-~~
~~l és tollal írták)~~ fülbevalója hosszú ~~nyíró~~
|| kőszalála rövid. Körtöze álló galleri,
res. Fölül szalagok 4 alól lotogók, kardok,
sávyok, golyók ~~a~~ ~~ma~~ ^{eset} írtimények képek~~nek~~
reten:

ALPHA GRAN VISIER.

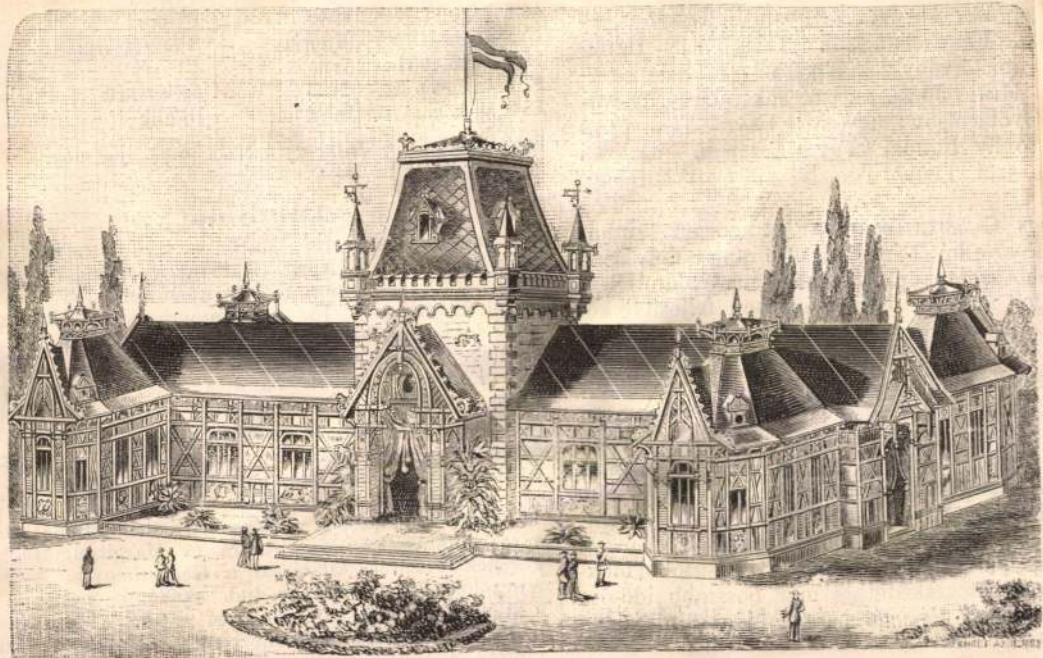
Phil. Kilian se. "Alap hátán német szöveg ol-

németi a vonalkeretnek 11:14.1 cm

W. Ph. Kilian.

240

Budapest főváros pavillonja.

Kausser József

A bejárati előtérre nézve, a mult alkalommal már bemutatott igazgatósági épület szomszédjában áll *Budapest fővárosának díszes kiállási csarnoka*, mely egy alakjánál, mint terjedelménél fogva is egyike a kiállítás felülmúlhatóbb épületeinek. Ez épületet Kausser József műépítész tervezte s Neuschloss K. és fia építették föl 1,064 □ m. területen. Kiállítva vannak benne a főváros nevezetesebb épületeinek mintái, csatornázási tervei, tanügye stb.

Neus. Uj. 1885. 241. p.
(Kausser a kiállításról.)

Jordis

KAUSER JÓZSEF

Szinte észrevétlenül távozott az élők sorából a régi építőművészgárdának egyik kiváló tagja, *Kauszer József*. A kommun rettenetes uralma elvonta figyelmünket szomorú haláláról, mint ahogy csendes visszavonultságában nem lehetett tudomásunk arról a szörnyű lelki vívódásról sem, mely megörölte őt és alkotóerejének teljességében sírba döntötte. *Kauszer József*, mint kortársai közül *Schikedanz* vagy *Schmahl*, nem annyira az invenció eredetiségével, mint inkább koruk eklektikus építőmodorában a formák helyes megérzésével, választékos ízlésű, erőteljes interpretálásával vált ki társai közül. Népszerűséggel nem törődve, meggyőződésének e téren a szecsszió viharos érájában sem hozva mesterként áldozatokat, követte a lelkében élő ideálokat és nagy tudással és szeretettel szolgálta a jól megtanult és művészlélekkel átértett mesteriségét.

Kauszer József 1848 május 10.-én született Pesten, családi hagyomány szerint az elzászi Andolsheim (Kolmar melletti) községből a XVIII. század végén Pestre letelepedett építész-családból. Technikai kiképzését atyja, *Kauszer János* ismert pesti kőfaragómester és akadémiai festő (1817–71) vezetése mellett kezdte és előbb a budapesti, majd 1868-ban a zürichi műegyetemen folytatta. 1870-ben a párisi *Ecole Imperiale* (azóta *Nacionale*) *et Speciale des Beaux Arts* növendékei közé vették fel, ami tudvalevően még ma is csak nagyon szigorú feltételek mellett lehetséges. Itt azonban tanulmányait megakasztották a francia-porosz háborús események s akkor a bécsi *Hansen Theophilnál* keresett alkalmazást, aki akkoriban a bécsi börze épületén dolgozott. A görög építőművészet kiváló ízlésű mestere nagy hatással volt építőművészi formaérzékének kialakulására. 1872-ben már ismét Párisban találjuk a tudásszomja által hajtott ifjú Kausert, ahol *Weber Antal* ajánlatára az *Atelier Laisnében* folytatta tanulmányait. Itt együtt dolgozott a bécsi *Niemann* tanárral és a berni *Auer* építőművésszel, a berni szövetségi palota későbbi neves építőjével. Tanárai között voltak a híres gótikus *Viollet-le-Duc*, a párisi Notre Dame újjáépítője és a híres *Dictionnaire d'Architecture* szerzője, *Boeswillwald* az esztétikus, továbbá *Taine*, a világhírű művészetbölcse, *Hanzey* és *Garnier*, a párisi opera építőmestere, akitől a belső dekoratív építés teóriáit hallgatta. Kortársai közül a Párisban időző *Munkácsy Mihállyal* és *Zülich Róbert* szobrasszal, *Eiffel* mérnökkel, *Delibes* Léóval, *Coppéval* és *Massenetvel*, a híres zeneszerzőkkel tartott fenn baráti összeköttetést. Ilyen környezetben szívta magába jeles mestereitől azt a finom építőművészi ízlést, a szép arányoknak, a történelmi építéstílusoknak azt a megértését, a szolid munkának, a nemes formáknak azt a szeretetét, mely összes művein visszatükröződik.

A párisi Beaux Arts szokásos abszolutóriumát 1873-ban megszerezvén, építési gyakorlatát Párisban a Palais de Justice új részének építkezésén kezdte meg, de már a következő évben Pesten találjuk, ahol *Kauszer János* testvérbátyjának irodájában működött. Neve először, többrendbeli építési tervpályázaton tűnik fel, így a Deák-mauzóleum (1876), a fővárosi kórházak, a Kálvin-téri kút, az 1885-i orsz. kiállítás tervpályázatain stb. 1878-ban a párisi világ-

kiállítás magyar osztályának berendezésén dolgozik, amiért a francia akadémia tisztjévé is avatják.

A maga építette köz- és magánépületek száma meghaladja a félszázat. Legnevezetesebb alkotásai: a köröndön, a francia reneszánsz kastélyok finom ízlésében épített M. Á. V. nyugdíjintézeti palota, a Ludoviceum szárnyépületei, az ungvári főgimnázium, a pesti ref. gimnázium, az újpesti Scta. Maria leányiskola, a Stefánia-gyermek-kórház, a szülészeti, kórbonctani, fogászati klinikák, a Szent László kórház, a Pallas-nyomda, a régi népszínház szerkezeti átépítése, a Jézus Szíve temploma, a fővárosi iparrajziskola, Erzsébet-körúti bérháza, az Orsz. Hitel-szövetkezet palotája a Baross-utcában, a Krausz-Mayer és Taffler-síremlékek a kerepesi-temetőben, a svábhegyi Széchenyi- és Eötvös-szobrok architektúrái stb. Kedvenc stílránya a francia középkori művészet átmeneti ízlése volt, ezeken az épületeken legnagyobb részt ennek az irányzatnak hódolt. Korábbi művei (Röser-bazár, Kossuth-Lajos-utcai bérház) a reneszánsz-romantika korszakának jellegét viselik magukon.

Legnagyobb szabású alkotása a Szent István templom befejezése, melyet 1891-ben vett át *Ybl* Miklóstól, a templom elhúnyt mesterétől. *Ybl* halálakor az épület belsejében csak üres falakat hagyott hátra, tervek és rajzok nélkül. Amennyire készen volt a külső architektúra, annyira nyersen, pusztán állott a templom belseje, ennek egész korai reneszánsz ízlésű koncepciója, részletes kidolgozása *Kauszer József* műve 1906-ban fejezte be az építkezést, melyen nagy buzgósággal, fáradhatatlanul és nagy szeretettel dolgozott, mialatt több ízben heteket töltött Olaszországban, hogy közvetlen impresszióival táplálja amúgy is fejlett stílérzékét. A templom külső architektúrájából a portikus mögötti szép kapuzat és az oldalsó kriptalejárók nagy bronzajtói *Kauszer* művei. Legutolsó munkássága művészettörténeti jellegű volt. *Feszl* Frigyes munkásságát kutatta és gyűjtötte össze, hogy közrebocsássa.¹

Kauszer lovagja volt a Ferenc József rendnek és tulajdonosa a III. oszt. vaskoronarendnek, a templomépítés befejezéseért pedig a király udvari tanácsossággal tüntette ki. 1905-ben *Czigler* tanár műegyetemi tanszékére pályázott, ez az ambíciója azonban kielégítetlen maradt. Szerepe mégis volt a műegyetemen, ahol az építési szigorlatoknál egy időben mint miniszteri biztos működött. Tevékeny tagja volt a Közmunkák Tanácsának is, valamint az Orsz. Képzőművészeti Tanácsnak és a Műemlékek Orsz. Bizottságának. Egyletünk egyik alapító tagját vesztette el benne.

Az amúgy is beteges, érzékeny idegrendszerű építőművészt a háború évei teljesen megtörték. A forradalom azután rangjától és tisztségeitől, a kommun pedig a hangyaszorgalommal szeretett családjának gyűjtött vagyonától s ami több, testi-lelki nyugalmától fosztotta meg. Ezzel a fájdalmas tudattal is fejezte be f. é. július hó 25.-én munkás életét, az elmúlt borzalmas idők forгатagában észrevétlenül, részvétlenül temettetvén el a rákoskeresztúri temető egyik tucatsírjában. A kartársak elismerése és kegyelete azonban híven megőrzi emlékét.

Lechner Jenő dr

Forradalom
Kauszer József

Dr. SCHULEK FRIGYES

Immár ő is, akinek művészi egyéniségét nemrég még egy ország ünnepelte, elköltözött oda, ahol örökös a béke. Itthagytunk minket dúló harcok után újabb harcok közepe, akinek egész lelkét mindig csupa harmónia és béke töltötte el. Nagy művészelke nem ismerte az ellentétek erőszakos összeütközését; az ő lelke mindig a szépet kereste. Minden tettét, minden alkotását a tényezők igaz, céltudatos összhangbáhozatala jellemezte. Művész volt, mert lelke azzá tette és azért volt ő csak művész és mindig művész, mert gondolataiban mindig csak az etikai tökéletest kereste. Építész volt, de nem ismerte a rentabilitást, még kevésbé a spekulációt; idegen volt előtte a bankok machinációja, nem ismerte az üzérkedést, sőt ami nekünk, akik munkatársai voltunk, annyiszor okozott nehézséget, nem ismerte a kalkulációt és soha a megalkuvást. Mindig a teljes tökéletest kereste, amiből nem engedett, de mindig tudta, mit kell tennie, hogy elérhető legyen. Amit jónak tartottunk, keze alatt mindig még el nem képzelt tökéletesedést ért el, amit elérhetetlennek tartottunk, az ő keze alatt megoldást nyert. Nem alkotott sokat, mertnem ismerte a sietést, nem dolgozott ő soha időpontra, nem dolgozott ő soha sikerért, nem díjért, még kevésbé díjazásért; mindig csak a művészetért, csakis annak motívumait tartotta szem előtt. Azért oly tökéletesek alkotásai és azért oly művészi minden, amit épített. Nem alkotott méreteiben nagy dolgokat, sok milliók költségével, de annál nagyobbakat művészi értékekben.

Legnagyobb építőművszeink egyike volt, ki ahol dolgozott az országban, örökbecsű emlékekkel gazdagította a vidéket és hálásak lehetünk a magyar művészet szempontjából azért, hogy őreá bízták kialakítását annak a helynek, ahol a keresztény magyar állam legfőbb hatalma szentesítést nyer. Az ő alkotásai az ország főtemploma és az azt övező örökké remek Halászbástya, — alkotásainak koronája.

Művészetét a gondolatok eredetisége és a formák gazdag változatossága jellemzi. Nem volt a mesterek követője, hanem önkéntelen saját magából alkotott mindig újat koncepcióban és részletekben. Formakincse kiapadhatatlan volt.

Szerette mindenki, akivel érintkezett; kartársai nagyra becsülték, tanítványai csodálták, bár a vele való érintkezés nehéz volt, nagy zárkózottsága és teljes visszavonultsága miatt. Másképp érzett, másképp gondolkozott és másképp élt, mint em bertársai, mert külön és nagyobb volt náluknál.

Most elköltözött az élők sorából, de neve tovább fog élni, mint azok a kemény kövek, melyekbe lelkét bevészte. Tovább fog élni, örökké, mert ha azok a kövek egy évezred múltán el is málnak, formáikat új kövekbe fogják belefარagni, hogy tovább hirdessék a mester soha el nem múló művészetének nagyságát.

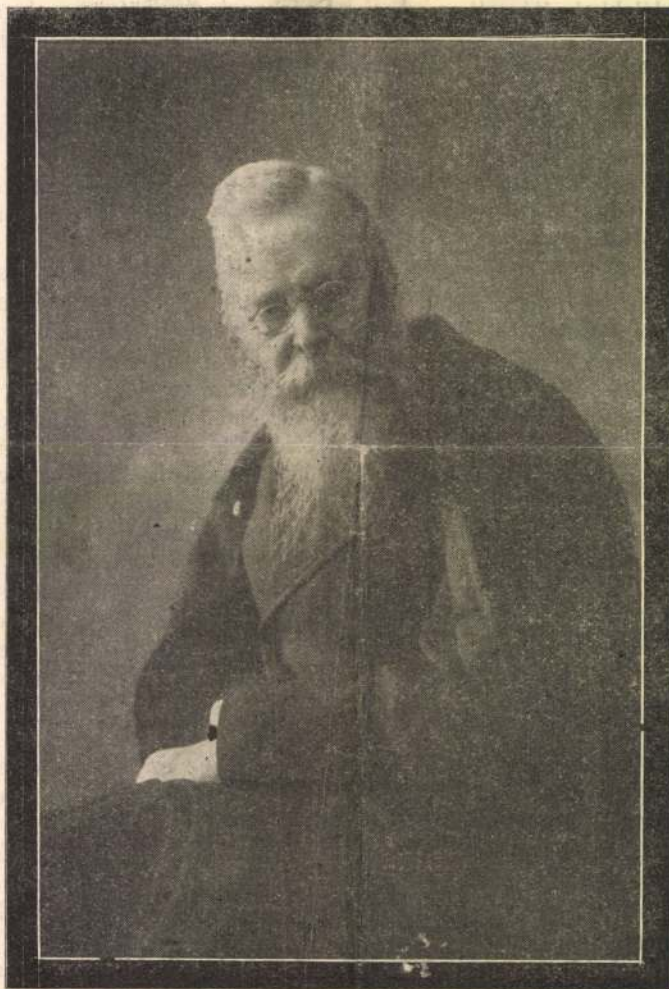
Schulek Frigyeset Egyetünk 1911 november havában. 70. születése napján meleg ünneplésben részesítette. Közönyünk akkor részletesen foglalkozott egyéniségével és munkásságával¹. Azóta csendben munkálkodott tovább, de fájdalom, újabb szellemi alkotásait többé már meg nem valósíthatta. A szegedi fogadalmi templom építéséről sajnálatos körülmények folytán lemondott, a teljesen előkészített ó-budai Árpád-emlék és templom építését, a világháború akadályozta meg. Ennek áldozata a br. Harkányi Frigyes mauzóleuma is, míg a pesti Ferenc-József fogadalmi templomról már csak vázlatok maradtak hátra. Kedves eszméje volt a Halász-bástya monumentális lépcsőzeteinek a Dunáig való levezetése, melynek helyszínrajzát még 1901-ben elkészítette, architektúrájának álmait azonban magával vitte sírjába.

Amilyen meddő volt életének ez az utolsó szakasza alkotóerejének érvényesítésében, épp oly gazdag volt művészi munkásságának külső elismerésében. Egyletünk, melynek 1871 óta alapító tagja, még 1912-ben tiszteleti tagjává avatta. 1917-ben tiszteleti taggá választotta a Magyar Tudományos Akadémia is, melynek 1895 óta volt levelező tagja. Ebben a megtiszteltetésben több más művészi testület és egyesület is részesítette. IV. Károly király az ő szerény személyében méltatta hódolatra a magyar művészet

alkotó géniuszt akkor, amidőn koronázása alkalmával őt a Pro Litteris et Artibus legmagasabb művészeti rendjellel tüntette ki. Szívéhez legközelebb álló külső elismerése volt érdemeinek a műegyetemünknek akkor kifejezett hódolatá, amikor őt nyugdíjaztatása alkalmával a technikai tudományok tiszteletbeli doktorává avatta.

Fájó szívvel veszünk tőle — mi kartársai — búcsút, kiket a rendkívüli körülmények még abban a szomorú kötelességünk teljesítésében is megakadályoztak, hogy elnökségünk vezetése alatt nagy nevéhez méltó módon vehessünk részt vidéken elhunyt nagy halottunk végtiszteletében.

Fritz Oszkár

¹ 1911. évi XLV. K. 48. sz. 595—600 l.

Károly József

osztalék gyanánt. A díjtartalékok, biztosítási alapok s a gyermek-biztosítások vagyona 30.651.989 forintot tesz. Az értékpapírok áringadozására külön tartalék szolgál, mely a saját értékpapír-készlet 17 százaléka-nak felel meg. A 251.098 frtnyi üzletnyereségből (a melyben az értékpapírok utáni nyereségben nem foglalhatók) 55.000 forint tartalékba helyeztetett s osztalékkul részvényenkint 270 forint állapított meg. A közgyűlés az igazgatóságnak a biztosítottak és a vállalat érdekében kifejtett tevékenységeért köszönetet szavazott.

HALÁLOZÁSOK.

Gróf PEJACEVICH JÁNOS, a szabadelvű eszmék egyik veteránja, elhunyt április 27-én Budapesten, 82 éves korában. Utolsó sarja volt a sokéremű Pejacevich-család budai ágának. Az elhunyt 1844-ben Verőce megyét képviselte a magyar országgyűlésben és ott tagja volt azon bizottságnak, mely az ország közgazdasági helyzetének rendezésére küldetett ki. A gróf a «Pesti Hírlap»-ban nemzetgazdasági cikkekkel is írt, melyek élénk szellemet és gyakorlati gondolkodást tüntettek föl.

BÄCKER GYÖRGY, a budapest-belvárosi elemi iskola igazgató-tanára, meghalt 75 éves korában, ötvenkét évet töltvén a népnevelés szolgálatában kiváló szakképességgel. A fővárosban negyvenkét év óta működött, s nagy tiszteletben részesült. Erdemei elismerésül arany érdemkeresztet kapott. Temetésére a résztvevők egészen megtöltötték a gr. Károlyi-utcai iskola épületének udvarát. Ott voltak: dr. Kautz Gyula egyetemi tanár s az osztrák-magyar bank alkormányzója. Békey Imre tanfelügyelő, a főváros legkiválóbb paedagogusai és tanfériai, az elhunyt tanítótársai és volt növendékei, a boldogultnak családtagjai. A koporsóra a belvárosi iskolaszék, különböző tantestületek és az elhunyt családtagjai helyeztek koszorúkat.

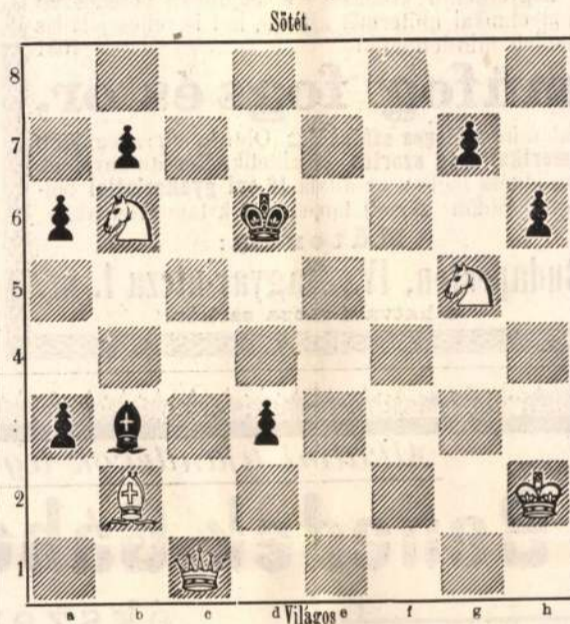
Elhunytak még a közelebbi napok alatt: KOPÉCZKY VIDOR, a tihanyi apátság perjele és házgondnoka, 71 éves korában, szerzetessége ötvenharmadik évében. — SZILÁGYI LAJOS, ref. lelkész, 71 éves korában, Gebén. — Dabasi HALÁSZ FERENC, kir. tanácsos, a pestmegyei nagy tekintélyű Halász-család 63. tagja, 82 éves korában, Alsó-Dabason. — ÖSHEGYI JÓZSEF kir. tanácsos és nyug. pénzügyigazgató, kiterjedt család tagja, 74 éves korában, Magyaróvárt. — HOLLÓSY LAJOS, Nagy-Várád egyik régibb könyvkereskedője, köztisztviselőként élt polgára, 63 éves korában. — FORSTER ANTAL, győrkönyi földbirtokos és 48-iki honvédtiszt, 54 éves korában. — HAGYÁROSI KENDELÉNYI FERENCZ, hosszás szenvedés után, 72 éves korában, Budapesten; ugyanitt HERCZEG JÁNOS, ügyvéd, 53 éves korában, és VEREBI SOMA, kinek sokféle és változatos irodalmi

vállalatai voltak, műlapokat, arcképeket adott ki, 63 éves korában. — Dr. TAKÁCS ALAJOS, városi alorvos, ki negyvenkilenc évig szolgált a várost. — Dr. SCHUMÉJJEK IGNÁCZ, 1848—49-ben Komáromban Klapka törzskari orvosa, a múlt évtizedekben a fővárosban is kedvelt orvos, 80 éves korában, Pilisén.

KAUSER JÓZSEFNÉ szül. Gerster Berta, budapesti műépítész neje, a nagyhirű énekesnőnek, Gerster Etelkának nővére, szintén ritka szép hangú énekesnő, ki néhány év előtt a nemzeti színházban is szerepelt, s külföldi színpadokon szintén fölépelt, 34 éves korában, Párisban, április 26-án. — KANDÓ JÓZSEFNÉ szül. Szűcs Klára, Tóth Lőrincz veterán írónk anyósa, 88 éves korában, Budapesten s nagy rokonság és szépúrokak is siratják. — ANTALIK GYULÁNÉ szül. Jentner Paulina, 38 éves korában, Budapesten; ugyanitt özv. HIRSCHNÉ szül. Figdor Jozefine, játékonos nő, 72 éves korában; POLGÁR RIZA, Polgár Ignác, a «Foncière» biztosító társulat vezérfelügyelőjének 20 éves leánya; BÁRSONY JOLÁNKA, Bársony Istvánnak, az «Egyetértés» belső dolgozó társának harmadfél éves leánykaja. — KUZMÁNYI GYÖRGYNÉ szül. Thern Emma, az urodalmi főpénztárnok neje s Thern Károly zeneszerző nővére, 65 éves korában, Betlérén. — ÖZV. KENDELÉNYI MIHÁLYNÉ szül. Kisfaludi Liphay Anna, 82 éves korában, Szolnokon.

SAKKJÁTÉK.

1328. számú feladvány. Noack L.-tól.

Világos indul s a negyedik lépésre mattot mond.

SZERKESZTŐI MONDANIVALÓ.

Sz. J. A komolyak nagyon dagályosan feszülnek; a humoros pedig csak akar humoros lenni, de tulajdonképp vízenyős.

Nem közölhetők. Mariska hugomhoz. — Atyám sirjánál. — Itthon a szobámban. — Fáj a szívem. — Uj év napján a királyhoz.

HETI NAPTÁR. Május hó.

Nap	Katholikus és protestans	Görög-Orosz	Izraeliti
3 V	D 4 Sz. + f. f. tal. D 4 Cantat.	21 F 4 Jánár	18 L. B'm.
4 H	Flórián vt.	22 Syc. Teodór	19 Ódam
5 K	V. Pius p.	23 György vért.	20 Okoziás
6 S	Olajb. f. János	24 Szaba vt.	21 Oziás
7 C	Szaniszlópk. vt.	25 Márk. ev.	22
8 P	Mihályfa. megj. Szaniszló vt.	26 Vazul pk. vt.	23 Gá. mg.
9 S	Nazián. Ger. e. a. Jób	27 Simeon J r.	24 S. 5. p.

Holdváltásai: ● Ujhold 14-én 4 óra 33 pk. délután.

Tartalom.

Szöveg: Rudolf trónörökös. J. M.-tól. — A ligetvárosban. Vajda Jánostól. — A Vén díofa. Petri Mór-tól. — A Mennyei birodalomból. Eredeti levél Tamsuiból. Faragó Ödöntől. — A kiállítások multjából. — Az első magyar iparműkiállítás. — Homokból font kötelek. Angol regény. Irta Francillon R. E. — A pisztráng. Vidonyi Józseftől. — Az országos kiállítás elnökei: I. Dr. Matlekovics Sándor. Futak Gyulától. II. Gróf Zichy Jenő. — A kiállítás területén. — Az országos kiállítás. — Képek a kiállításról. — K. Imre Lajostól. — Irodalom és művészet. — Közintézetek és egyletek. — Mi ujság? — Halálozások. — Sakkjáték. — Szerkesztői mondanivaló. — Hetinaptár.

Képek: Rudolf trónörökös. — Az országos kiállításról. 1. Az ipar-palota a főbejárat felől. Dörre Tivadar eredeti rajza. 2. Erdészeti pavillon. Dörre Tivadar eredeti rajza. — Dr. Matlekovics Sándor. Gróf Zichy Jenő. — Az országos kiállításról. 3. A főbejárat a Stefánia-ut felől. 4. A közalapítványok-pavillonja. Dörre Tivadar eredeti rajza. 5. Albrecht főherceg magyarországi uradalmának pavillonja. 6. Bányászati és építési iparcarnok. 7. Horvát-Szlavonország pavillonja. 8. Külföldi szabadalmazott tárgyak csarnoka.

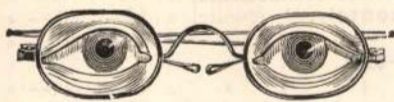
Felelős szerkesztő: Nagy Miklós. (L. Egyetem-tér 6. szám.)

Nyers selyem bastruhákat (egész selyem) 9 frt 30 kr. egy teljes öltönyre, valamint nehezebb minőségeket is, szállít, legkevesebb két öltönyre valónak megrendelésénél, vámmentesen a házba, Henneberg G. (kir. udvari szállító) selyemgyári raktára, Zürichben. Minták postafordultával. Levéldij a Svájcba 10 kr.

A Franklin-Társulat kiadásában megjelent és kapható:

Kisfaludy Sándor összes regéi
A költő arcképével.
Ára vászonba kötve 1 frt 60 kr.

FONTOS

!!TÁVOL-, RÖVID- ÉS GYÖNGE-LATASUAKRA!!

A legjobb szemüveget nyújtja jótállás mellett

SOLOMONSON N. H. látszerész, váczi utca 19.

Leggazdagabb választék párisi színházi látcsövek-tábori távcsövekből, 5—20 frtig.

Nagy választék amerikai emberi műszemekből.

Gazdálkodók részére.

Mindennemű gazdasági gépek és szerek, nevezetesen Vidats-ekék egyes-kettős és hármas, rosták, vetőgépek, boronák, hengerek, morzsolók, járgány-oséplőgépek stb. jelentékenyen leszállított áron kaphatók a

VIDATS-féle gépgyárban
IX., nyul-utca 11. sz.

Kívánatra képes árjegyzékek megküldetnek.

Nyujtsuk a szerencsének jobbnakat!

500.000
Ezen nyereményekből az első osztályban 2000 sorsolattal ki 117,000 márká összegben. — Az 1. oszt. nyeremény 50,000 mt. tesz s a 2-ikben 60,000, a 3-ikban 70,000, a 4-ikben 80,000, az 5-ikben 90,000, a 6-ikben 100,000, a 7-ikben azonban esetleg 500,000 illetőleg 300,000, 200,000 stb. márkára emelkedik. A nyereményhúzások hivatalból tervszerűen vannak megállapítva. Ezen nagy, az állam által biztosított pénzsorsjáték legközelebbi első osztályú nyereményhúzására kerül

- 1 nyerem. a m. 300 000
- 1 nyerem. a m. 200,000
- 2 nyerem. a m. 100,000
- 1 nyerem. a m. 90,000
- 1 nyerem. a m. 80,000
- 2 nyerem. a m. 70,000
- 1 nyerem. a m. 60,000
- 2 nyerem. a m. 50,000
- 1 nyerem. a m. 30,000
- 5 nyerem. a m. 20,000
- 3 nyerem. a m. 15,000
- 26 nyerem. a m. 10000
- 56 nyerem. a m. 5000
- 106 nyerem. a m. 3000
- 253 nyerem. a m. 2000
- 512 nyerem. a m. 1000
- 818 nyerem. a m. 500
- 31720 nyerem. a m. 145
- 16990 nyerem. a m. 300,
- 200, 150, 124, 100, 94, 67, 40, 20.

Ezen nyereményekből az első osztályban 2000 sorsolattal ki 117,000 márká összegben. — Az 1. oszt. nyeremény 50,000 mt. tesz s a 2-ikben 60,000, a 3-ikben 70,000, a 4-ikben 80,000, az 5-ikben 90,000, a 6-ikben 100,000, a 7-ikben azonban esetleg 500,000 illetőleg 300,000, 200,000 stb. márkára emelkedik.

A nyereményhúzások hivatalból tervszerűen vannak megállapítva. Ezen nagy, az állam által biztosított pénzsorsjáték legközelebbi első osztályú nyereményhúzására kerül

- 1 egész eredeti sorsjegy csak 3.50 frt o. é.
- 1 fél " " " 1.75 frt o. é.
- 1 negyed " " " 90 kr. o. é.

Mindennemű megbízások, a pénz beküldése, postautoni fizetés vagy az összeg utánvétele mellett rögtön a leggodosabban teljesítetnek, s mindenki az állam czimerével ellátott eredeti sorsjegyet tőlünk saját kezébe kapja.

A megrendelésekhez a szükséges hivatalos tervezetek ingyen mellékeltek, melyekből ugya nyeremények beosztása az illető osztályokra, mint szinten az illető betétek is megláthatók és minden húzás után érdeklét feleinknek felhívás nélkül megküldjük a hivatalos húzási lajstromot. Kívánatra a hivatalos tervet előre megküldjük megtekintés végett bérmentve, és készek vagyunk nem tetszés esetében a sorsjegyet az összegnek visszafizetése mellett húzás előtt visszavenni. — A nyeremények kiizetése tervszerűen pontosan s az állam jótállása mellett történik. Csoportozatunk mindig a szerencse kegyeltje volt és érdeklét feleinknek gyakran a legnagyobb nyereményeket fizettük ki, többek között 250,000, 100,000, 80,000, 60,000, 40,000 stb márkával.

Egy ily, a legszolidabb alapokra fektetett vállalatnál előrelátó hatólag mindenütt a legelőkeltebb részvétre lehet bizton számítani s kérjük ennél fogva, hogy minden megbízásnak megfelelően, minden megrendelést minél előbb, mindenestre pedig f. évi május 15-ke elstt az alábbi czéghöz küldeni.

Kaufmann és Simon bank- és váltó-üzlete
Hamburgban.
U. i. Ezennel köszönetünket nyilvánítjuk az eddig ajándékozott bizalomért, s kérjük a hivatalos tervezet áttekintése által a nagyszerű nyerési esélyekről meggyőződni, melyeket e sorsolások nyújthatnak 3113 A fentebbiek.

Narancsok

vagy citromok, új termés, éret, válogatott messinai, 30—45 drb nagyság szerint szép, 5 kilos kosárban, óvatosan csomagolva, postával bérmentve Osztr.-Magyarországra elvámolva küldetik utánvét mellett frt 1.90

R. MAITI, Trieszt.

Három kosár vételénél egy czim alatt, és az összeg bérmentes előleges beküldése mellett kosárkint 14 kr-ral olcsóbb. 892

A «Franklin-Társulat» kiadásában Budapesten megjelent s minden könyvtárban kapható.

Egy évig mondurban.

Karcolatok az egyévi önkényes-életből.

Irta

Kacziány Géza

(gyaloghuzár).
Ára füzve 1 forint.

A MOHAI ÁGNES FORRÁS

hazánk egyik legszénsavdusabb SAVANYUVIZE

kitünő szolgálatot tesz főleg az emésztési zavaroknál s a gyomornak az idegrendszer bántalmán alapuló bajában. Altalában a víz mind azon kóroknál kiváló figyelmet érdemel, melyekben a szervi élet támogatása és az idegrendszer működésének fölfokozása kívánatos.

Borral használva kiterjedt kedveltségnek örvend.

Az 1884. évi elszállítás 1,500.000 palaczk.

Fris töltésben mindenkor kapható

Édeskuty L.
m. kir. udv.

ásványviz-szállítónál Budapesten. Ugyszintén minden gyógyszerárban, fűszerkereskedésben és vendéglőkben.

BUDAPEST, KOTZÓ PÁL üllői ut 18. sz.

Tessék megtekinteni gépraktáromat!!

nem esaló külsejü fényezett „kiállítási gépek“, hanem eladásra szánt gépek vannak felállítva.

!!Különös figyelemre méltók!!

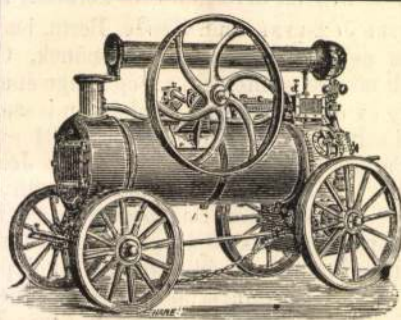
R. GARRETT & SON

R. GARRETT & SON

compound gőzmozgonyai
40% tüzelőanyag takarítással.

kitünő gőzmozgonyai,
könnyen hozzáférhető, kiváló szilárd, tartányok nélküli hajlított fedelű tűzszekrényvel.

Leszállított árak.

Tessék megtekinteni gépraktáromat!!

hol a gyakorlatban legjobbnak elismert gépek kiválaszt-hatók, megvehetőek és azonnal átvehetőek.

!!Különös figyelemre méltók!!

R. GARRETT & SON

JÁRGÁNYCSEPLŐI

világhírű cséplői,
szab. 4-szer fordítható acél dob-sinekkel. Többet és jobban dolgozni egy gyártmány sem képes.

tisztító szerkezet és a nélkül kapcsolatban Kotzó-féle szabad.

harang-járgányokkal
stb. stb.

Kedvező fizetési feltételek.

Máriaczei gyomorcsépek.

Jeles hatású szer a gyomor minden betegségeiben és főleg a gyomor-étvágyhiány, gyomorgyengeség, rosszságu lehellet, szelek, savanyu felbőgés, kólika, gyomorhurut, gyomorfájdalom, hányás, hányinger, hányás, fájás, ha az a gyomorból ered, gyomorgöröcs, székszorulat, a gyomornak túlterhelése étel és ital által, gliszta, lép- és májbetegség és aranyérem.

Egy üvegecsé ára használati utasítással 35 krajc. ár.

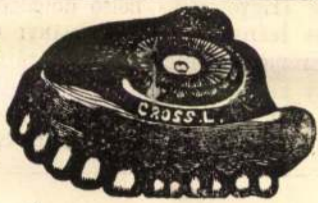
Központi szétküldési raktár: BRADY KÁROLY „az örangyalhoz“ címzett gyógyszer-tárában Kremzierben.

A „máriaczei gyomorcsépek“

kaphatók még valódi minőségben a követk. raktárakban:

Budapest: Főraktár TOROK JÓZSEF gyógyszerésznél király-utca 12.; Pataky Károly gyógyszer., Széchenyi-sétány; Skála Antal gyógyszer., VIII. Mária Terézia-ter.; Sztupa és Krieger gyógyszer., Calvin-ter.; Wagner József gyógyszer., városbástya; gyógyt. a nagy Kistóthoz; Egresy R. ösv. gyógyt., V. nádor-utca 2.; dr. Molnár gyógyt. kerepesi út; Vlassek Ede gyógyt. I. János-ter.; Szöllősy István gyógyt. Városmajor; Kochmeister utóházi; Thalmyer és Seitz. Acsa-Fejérvár: Schön Simon. Ada: Paulovits gyógyszer. Alsó-Dabas: J. Ratz gyógyszer. Algyő: Wertheimer. Anina: Ludvig S. Arad: Schaffer F. gyógyszer.; Orth A. L. Aca: Kratochwill gysz. Arad: Major gysz. Arpad: Havady D. gysz. Baja: Lemer A. Bánfalva: Apró Endre. B.-Mátyás: Szép G. gysz. Barcs: Kohut S. gysz. Barta: Sokalski J. gysz. Berettyó: Theodorovics J. Beszterce: Keresztes. Békés-Gyula: Kratochwill A. B.-Bicske: Göllner gysz. B.-Szarvas: Medveczky. Bonyhád: Kallupka J. Bács-Petrovosszello: Tóth I. Bazin: Meiszl F. gyógyszer. Bihar-Diószeg: Vaday gyógyszer. Csanád-Palota: Mayer J. gyógyszer. Cegléd: gyógyszer. a szent lélekhez. Csepel: Czibulka gyógyszer. Csik-Szereda: Dankó Gy. gyógyszer. Meisels Lajos gyógyszer. Debrecen: Rothsehnk Emil gyógyszer. Göllner gyógyszer.; Tamási gyógyszer.; Mihaliczics gyógyszer. Debra: Braunmüller gysz. Diószeg: Krausz M. Dombó: Silberstein. Doroszló: Karcsay gysz. Eperjes: Makovicsky gysz. Schmidt gysz. Eger: Buzáth L. gyógyszer. Köllner L. gyógyszer.; Irg. gyógyt. Érsekújvár: Fleischner C. gyógyszer. Farkashegy: Novák. Felső-Balog: Trajter gyógyszer. Frányvona: Stucz F. gyógyszer. Gesztely: Takács L. gyógyszer. Gödöllő: Cs. kir. udv. gyógyszer. Gyöngyös: Baruch gyógyszer.; Mersits gyógyszer.; Vozáry gyógyszer. Győr: Simon Ferenc gyógyszer.; Némethy gyógyszer.; Anvander Reszó gysz. Kautz Ignác gyógyszer.; Mehlischmidt J. gyógyszer. Hódmező: Mühlbauer gyógyszer. H.-M.-Vásárhely: Adler Ferenc gyógyszer.; Kiss Gyula gyógyszer.; Némethy gyógyszer.; Bánfalvy L. gyógyszer.; Tost Béla gyógyszer. Huszt: Keresztes gyógyszer. Illoca: Goldberger Miksa. Jászberény: Merkl János gyógyszer.; Buza Béla gyógyszer. Jász-Kisér: Mertz gyógyszer. Jász-Ladány: Geszner gyógyszer. Kadarkút: Beck Béla gyógyszer. Kalocsa: Honczak Károly gyógyszer. Horváth K. Kaposszabó: Babochay Agoston gyógyszer. Kapuvár: Vavreczky gyógyszer. Karánsebes: F. Müller gyógyszer. Vlad M. gyógyszer. Karcag: Tóth Kálmán gyógyszer. Kassa: Hegedűs gyógyszer.; Gálly Géza gyógyszer. Megay gysz. Wandraschek gysz. Kecskemét: Katona Zs. Witt G. gyógyszer. Molnár J. gyógyszer. Kismárk: Generich gyógyszer. Komárom: Kirchner M. gyógyszer.; Schmidtbauer L. gyógyszer.; Kovács Aristid. Komádi: Szoloz Gábor gyógyszer. Krompach. Mattusch J. gyógyszer. Kun-Félegyháza: Bernáthy C. Kúnhegyes: Witzfeld M. gyógyszer. Kún-Sat-Márton: Bartha Zoltán gyógyszer. Kis-Marton: Güssner F. gyógyszer. Lékér: Bolyos Gyula gyógyszer. Lőcs: Honthy S. gyógyszer. Léva: Boleman E. gyógyszer.; Medveczky gyógyszer. Liebling: Buchinek J. gyógyszer. Lippa: Schannen gyógyszer. Losonc: Pokorny gyógyszer. Lugos: Vértés Laj. gyógyszer. Makó: Nagy Ad. Laurensky. Marczali: Kőrös Victor gyógyszer. Marmaros-Szept: Buzáth M. Visey S. gysz. Marok: Haubelt János. Mezőtúr: Csapkai Ernő gyógyszer. Mező-Károly: Rácz gyógyszer. Mecseaszék: Szurkay József gyógyszer. Miskolc: Kurucz J. gyógyszer.; Dr. Rácz Gy. Dr. Szabó gyógyszer.; Ujházy K. Beregy László; Mitrovics: Ivanovics B. Mohács: Szendrey Jenő gyógyszer. Mohó: Blau F. Mosony: Herz S. N. Brodskij gysz. Munkács: Gottler gysz. Nádudvar: Rauschenberger A. N.-Abony: Lukács gyógyszer. Nagy-Atád: Pfisterer gyógyszer. Nagybánya: Dawidovits M. Nagy-Dorog: Merbel Fülöp. Nagy-Ényed: Kovács J. gyógyszer. Nagy-Becskerek: Mencer L. gyógyszer. N.-Kamizsa: Frager B. gyógyszer. Nagy-Károly: Füleky Pál gyógyszer. N.-Kisbuda: Bretner gyógyszer.; Neuhold gyógyszer. Nagy-Kőrös: Medveczky gyógyszer. Nagy-Marton: Ger H. Nagy-Mihályfalva: Mátrai István gysz. Nagy-Szentmiklós: Maly János. Nagy-Teremfia: Metzger Ed. Nagyváradi: Molnár gyógyszer.; Irg. gyógyszer-tára, Bleyer Károly gyógyszer. Németh-Cserny: Ruzha Károly. Nyitra: Kovács gyógyszer. Tombor gyógyszer. Nyék: Gáby gyógyszer. Nyíregyháza: Szapóty gysz. Korányi E. Lederer I. Nagy-Mihály: Csibur gysz. Oravica: Tieranu J. G. Ó-Kamizsa: Szilágyi S. Orosháza: Palóca L. gysz. Polgárdi: Kampis gysz. Parajd: Weber A. gysz. Pépa: Bermüller A. Pécs: Balas gysz. Irg. gyógyt. Sipőcz gysz. Kovács M. gysz. Perlász: Lafleur gysz. Pétris: Vhidzi J. Pécsvarad: Dvorskyk gyógyszer. Petrovács: Ferencz István gyógyszer. Petrovosszello: Tóthbetyar Istv. Podolín: Fay J. gyógyszer. Poroszló: Rólkó K. Pozsony: Henrici gyógyszer.; Soltz gysz.; Heim V. gysz. Tóth B. gysz. Privitz: Kohuth G. gysz. Putnok: Fekete gysz. Rozsnyó: Pastiner. Rákóc-Keresztúr: Kovács F. Ráká: Ballon A. Rakamaz: Szelöcsödy gysz. Sáfok: Szabados gysz. Simontornya: Beszödes gysz. Szabadka Jób gysz. Selmeczbánya: Sztanken gysz. Sárkád: Trojanovits gysz. Sopron: Gráner J gysz. Khudy gysz. Reckert gysz. Molnár L. Szatmár: Bossiu gysz. Bőszörményi. Sárovas: Barts gysz. Szászvár: Baltha gysz. Szeged: Barcsay gysz. Deutch gyógyszer.; Brehm Vilmos gyógyszer. Szeged: Barcsay gysz. Bátor Elek gyógyszer. Szeged: Wirsching F. Szent: Várady gyógyszer. Podhárszkyk gyógyszer. Siskút: Cserny D. gyógyszer. Szepes Igló: Gartner gyógyszer. Szepes-Remet: Scholtz L. Szt.-János: Magda gyógyszer. Sikió: Dobó István gyógyszer.; Teloky Antal gyógyszer.; Petrach J. gyógyszer.; Rónay gysz. Szigetvár: Ocsadai G., Salamon Gy. Szilvács: Gödly L. gyógyszer. Szilágy-Cseh: Félégházy gyógyszer. Szolnok: Finy B. gyógyszer. Szolya: Tolnay gysz. Szakolca: Irg. gysz. Szombathely: Rudolf gysz. Simon gysz. Székes-Fehérvár: Braun gyógyszer.; Dieballa gyógyszer.; Kőrös gyógyszer.; Sáy gyógyszer.; Rieger Béla gyógyszer. S.-Sz. Lőrincz: Herzog D. Somorja: Swoboda Reszó gyógyszer. Temesvár: Faykiss gyógyszer.; Steiner Ferencz gyógyszer.; Tárcazy István; Jahner C. M. Tamási: Lakner gyógyszer. Tasnád: Dulka A. gyógyszer. Tessed: Maxa J. Tokaj: Rainer gyógyszer. Tata: Jusztók gyógyszer. Turzovka: Hoffmann A. és D.; Weichherz D. Tisza-Ujlak: Rojko V. gyógyszer. Török-Becse: Bizek Armin. Tolna: Buchner K. Uj-Arad: Orth S. Újvidék: Plavsic G. gyógyszer.; Dimitriewits gyógyszer. Maximovics M. Ungvár: Bene, Krausz Ad., Mittelmann Franekel M. gyógyszer. Vág-Beszerce: Bossányi gysz. Varanó: Gaal S. gysz. Várad: Weiss Vág-Sellye: Zeller István. Vágsszered: Sz. Kiték. Vaskút: Husovitsch J. Verecz: Herzog gysz. Moldoványi; Strach Seb. gysz. Veszprém: Bokrosy, Ferencz K. Wartberg: Pleischer gysz. Zombor: Weidinger A. & S. Gall gysz. Zenta: Mutay gysz. Nikoltis M. Klein L. Zombolya: Duchongy. Z. Mayering gysz. Valamint Erdély, Horvátország és Szlavónia minden gyógyszer-tárában. 2106

Egy egész fogsor 55 forint

Egy műfog 3 forint

GRÓSZ LAJOS

a nagyérdemű közönségnek legjobban berendezett fogtechnikai műtermét ajánlja, hol is teljes jótállás mellett mindennemű 1031

műfog fogsor és or,

valamint máleges szájpaddás (Obturator) a legújabb amerikai mód szerint készíttetik. Készítményeinek szoliditása mellett az általa 16 évi gyakorlattal bel-és külföldön szerzett tapasztalatok tanuskodnak.

Műterem:

Budapest, IV., Magyar-utca 1. sz. a hatvani-utca sarkán.

A MOLY ELLEN.

Andel moly elleni övszerem a legbiztosabb védelmet nyújtja arra, hogy a téli ruhákba, szőrmékbe, butorokba, stb. a rendkívül kártékony moly be ne fészkelje magát; a leghatásosabb és legcsalhatatlanabb különlegességekből van úgy összeállítva miszerint annak biztos hatására teljesen számolható. Ara üvegenként 25, 35, 50 és 70 kr.

ANDEL J. tengertüli rovarpora.

Nem tévesztendő össze a közönséges fereggel. A tengertüli por direkt készített specialitás s biztos hatású.

Alkalmazása uj szerkezetű s olcsó féreg-porzó fecskendő által történik. - Az említett por, mondhatni, természetfeletti erővel bír, kiirtja a voloskát, bolhát, svábbogarat, munkaférget, molyt, legyet és hangyaférget, egyáltalán az egész férgék létét csodálatos gyorsan, biztosan és pedig olyképp, hogy a férgékből semmiméjű maradvékot sem hagy vissza. Ara üvegenként, 20, 40, 60, 80 kr. és 1 frt. Egy darab féreg-porzó gép ára 45 kr. 2157 Budapest Török J. gyógyszerésznél, király-utca 12.

Alkalmi ajándékok legnagyobb választékban!!!

Benedek Gábor és testvére

ékszerészek

Budapest, hatvani utca 17. sz. a.

Alapított 1867. évben.

ÁRJEGYZEK

Aranyeműek hivatalos próbával ellátva.

Függők, lencsék gyermekek számára	frt 1.20 és feljebb
— gömbölyűek	frt 3.—, 4.—, 6.—
— gyémánttal	frt 15.—, 20.—, 30.—, 50.—
— briliánttal	frt 35.—, 45.—, 60.—, 100.—
— 500.—	
Melltűk, (Brosche)	frt 4.—, 6.—, 9.—
— gyémánt	frt 27.—, 35.—, 60.—
— briliánttal	frt 70.—, 150.—, 250.—
Garnitúrák, (függős melltű)	frt 15.—, 20.—, 25.—
— gyémánttal	frt 40.—, 50.—
Gyűrűk, női divat	frt 2.50, 4.—, 8.—
— karika	frt 3.—, 4.—, 8.—, 15.—
— gyémánttal	frt 10.—, 15.—, 25.—
— briliánttal	frt 25, 35.—, 55.—, 100.—, 250.—
— püspök gyémánttal	frt 60.—, 100.—, 150.—
Medaillon	frt 10.—, 13.—, 16.—
— gyémánttal	frt 20.—, 25.—, 35.—
Keresztek	frt 3.—, 4.—, 6.—
— püspök email nélkül	frt 60.—, 70.—
Karperczek	frt 12.—, 15.—, 25.—, 40.—
— gyémánttal	frt 40.—, 50.—, 70.—
Collierlánczok	frt 9.—, 12.—, 20.—, 30.—
Oralánczok, női rövid	frt 20.—, 25.—, 30.—
— női hosszú	frt 25.—, 30.—, 40.—
— férfi rövid	frt 20.—, 25.—, 35.—
— férfi hosszú	frt 35.—, 40.—, 60.—

Valódi svájcei órák 2 évi jótállás mellett.

Ezüst henger-óra, 1 fedéllel	frt 9.— és feljebb
— 2	frt 12.—
— horgony-óra, 1	frt 14.—
— 2	frt 16.—
Metall- v. Nickle-Remontoir, frt 8.—, 10.—	
Ezüst Remontoir, 1 fedéllel	frt 14.—, 16.—
— 2	frt 18.—, 20.—
Arany férfi-óra, 1	frt 35.—
— 2	frt 40.—, 50.—
— Remontoir-óra, 1 fed.	frt 35.—, 40.—
— 2	frt 50.—, 60.—
Chronometer	frt 200.—
Női óra	frt 1.—, 2.—, 18.—
— 2	frt 24.—, 30.—
— 1	frt 25.—, 28.—
— 2	frt 35.—, 40.—
— Remont.-óra, gyémántkövel	frt 50.—, 60.—

Theaszürő, Mocca kanál, cukorforgó, cukorszóró, sótartó, kulostartó, varrókészlet tokban, asztalkendőtartó, gyufatartó, különféle árakban. Teljes ezüst evőkészlet 6 személyre, kulocsal zárható börtokban frt 120.—, 140.— és feljebb — 12 személyre frt 220.—, 350.—

Ezüstneműek 13 próbás ezüsből hivatalos próbával ellátva.

Állványok ezüstlábbal	frt 8.—, 10.— és feljebb
— tömör ezüsből	frt 40.—, 50.—, 65.—
Gyertyatartók, asztali	frt 33.—, 40.—
— zongora, kétágu	frt 50.—, 60.—
Girandol, két vagy több águ	frt 80.—, 125.—
Gyermek-evőeszköz	frt 5.—, 8.—, 10.—
— pohárral	frt 15.—, 20.—

Csemege-eszköz tokban 6 pár	frt 10.— és feljebb
Asztali evőeszköz tokban 6 pár	
— frt 15.—, 20.—	
Czukorszelencze	frt 35.—, 40.—
Dohányszelencze	frt 12.—, 15.—
Táloza	frt 30.—, 40.—, 50.—
Kenyérkosár	frt 20.—, 30.—
Névjegy-gyűjtő	frt 20.—, 20.—

Régiségtárgyakat legmagasabb árban vásárolunk. — Minden szakmánkba vágó itt fel nem sorolt cikk dús választékban kapható. — Vidéki megrendeléseket lelkiismeretesen és pontosan eszközünk, meg nem felelő tárgyakat készséggel kicserélünk, sőt azokért 5% levonásával a pénzt vissza is szolgáltatjuk!

~~~~~ A Magyar ~~~~~
Mérnök- és Építész-Egylet
építészet-történeti kiállítása.

«Tanuljunk elődeinktől és adózzunk elismeréssel működésükért.» — Ez az elv vezérelte a Magyar Mérnök- és Építész-Egyletet, a midőn elhatározta, hogy elhált építészeinktől még fenmaradt munkálatokat összegyűjtve közszemlére állítja ki.

A kiállítás a magyar építészet csak egy kis korszakának munkálatait tünteti fel, azt is csak csekély példákban, mert hazánkban az építész munkáit nem becsülik, legfeljebb annyi értéket tulajdonítanak nagy szellemi és művészi tudást igénylő termékeinek, a mennyit a papiros mint anyag ér.

Így nem egy becses lapja a kiállításnak már az enyészetnek volt szánva, és a kereskedésekből — a hol csomagoló papír szerepét volt már hivatva szolgálni, került ismét a megillető helyére.

A kiállított művek csak a 19. században működött és már elhált építészek tevékenységét tüntetik fel. Tehát az építő művészet azt a korszakát, mely a jelenlegi törekvéseket közvetlenül megelőzte.

Az Árpádok kora és különösen Mária Terézia uralkodása nagyszámú kiváló alkotásokat hagyott az

alapítók, a kik alapítványaikat már befizették, 3, a rendes tagok pedig egy-egy számmal illetőleg a tagsági jegy számával játszanak. A társulat évenként tetemes összeget fordít nyereségértékek kisorsolására, a tagsági díjakból befolyó jövedelem arányában (ez idén összesen 8185 frtot). A nyerő tagok a társulat kiállításai-ból a nyereségérték erejéig a saját tetszésök szerint választhatnak a magyar művészekről való művek közül.

4. A társulat tagjai *ingyen* kapják a társulat által kiadott «*Műcsarnok*» című művészeti folyóiratot, mely évente körülbelül 32 számban és *ugyanannyi ívnyi* terjedelemben jelenik meg.

5. A rendes tagok kilépése, a kötelezett három éven túl, csak megelőző írásbeli lemondás alapján bír érvényesül.

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat tagja lehet, minden ajánlás nélkül, bárki, a ki a titkári hivatalban kapható vagy a tárgymutatóhoz mellékelt tagsági nyilatkozatot kitölti és aláírja, s a Műcsarnok jegypénztáránál lévő szekrénybe dobja, vagy a társulat titkárságához (Városliget, Műcsarnok) beküldi.

Kauser József

Nevezetesebb alkotásai közül felemlíthető még a nádor-utcai Festetich-palota, a Ludovica academia és számos magánépület. Nagy tudás, nagy tehetség és rendkívüli ügyesség jellemzik építészetünk e mesterét, a ki a Múzeum befejezése után visszavonult a nyilvános munkásságtól, de azért 1855. évben bekövetkezett haláláig folytonosan tanult, dolgozott, mert kedvencz szakmájától megválni nem tudott.

Pollák kortársa és vetélytársa is Hild József volt, ki szintén bécsi szülöktől, de már Pesten, 1789-ben született, a hova atyja, ki mint építész a mult években lerombolt új épületet építette, lakhelyét áttette.

Tanulmányait a bécsi akadémián végezte és ismereteinek bővítése végett hosszabb ideig Olaszországban tartózkodott, a honnan visszatérve előbb az Eszterházyak Meró nevű építészenek vezetése alatt, később önállóan működött. A fiatal építész a polgárság által karoltatott fel nagyobb mértékben. Főbb munkálatai a régi tőzsde épület, a volt Európa-szálló, melynek sajnós, már nem létező terme, egyik legsikerültebb alkotását képezte. A lipótvárosi templom szintén Hild tervei szerint épült, de ezen feladatnak, mint az a kiállított és a templom mintája után készült fényképből is kitűnik, nem bírt teljes mérvben megfelelni; ezen munkálatait már be nem fejezhette, hanem 1863—64 (?) bekövetkezett halála után a feladat Ybl Miklósrá szállt át.

Sajnos, hogy e tevékeny mester számtalan műveiből csak ily csekély töredéket lehetett megmenteni. Hogy e korban minő alapos kiképzést nyertek az építő iparral foglalkozó mesterek, kitűnik azon rajzlapokból, melyeket a kiállításra megnyerni sikerült, ezek Kauser József kőfaragó mester munkálatai, a ki Pesten 1788-ban született és 1841-ben halt meg.

A régi mesterek fiai rendszeren az apák szakmájában nevelkedtek, így történt ez a Kauser-családban

Kezröm. Tars. kiáll. tárgym.
1899. tav. newreth. kiáll.

utókorra. De ezek a példák elődeinkre nem bírtak állandó befolyással, változott művészi irányuk a kor kívánalma szerint, és a francia első császárság hatalmas korszaka után, az építészet ismét visszahanyatlott a valóban nyárspolgárius felfogások által uralt egyhangúságba, melyből csak lassan, hosszú küzdelem után bírt szabadabb fellendülésre jutni: e munkásság egy részét követhetjük a kiállított műveken.

Építészetünket leginkább a bécsi, később a berlini iskola befolyásolta. Fiatalkorunk építészeink természetesen a bécsi cs. kir. akadémián nevelkedtek, az ott uralkodó szellemet magukba félvéve alkalmazták gyakorlati működéseikben.

A bécsi iskola egyik legjelentékenyebb követője *Pollák Mihály* volt, ki 1773-ban Bécsben született, mint egy építési család sarja tanulmányait a művészeti akadémián végezte.

Tudásának gyarapítása céljából hosszabb időt töltött Olaszországban, a hol atyja egyik rokona vezetése alatt a milánói dóm építésén működött. Visszatérve Bécsbe megnősült és 1803—1804. években működését Pestre helyezte át. Itt első sorban mint építőmester és vállalkozó dolgozott, különösen *Amon* udvari építész tervei szerint, 1805-ben a régi német színházat építette, mely a jelenlegi Haas-palota helyén állott.

Később tisztán mint építész szerepelt, működése úgyszólván az egész országra kiterjedt. Több urasági vidéki kastély, mint például Festetich gróf déghi kastélyának építését, a József nádor alocsuthi kastélyának átalakítását végezte. De tevékenysége különösen Pesten érte el tetőpontját a Múzeum-épület létesítése által.

Ő építette az első vigadót, mely a jelenleginek helyén állott és Buda ostroma alatt Hentzi által romba lővetett. Feszl Frigyesnek egyazon korból való, kiállított festménye a romba dőlt épületet tünteti fel.

S
Arosbya värde

516

Kauzer József

** (Amerikai konzul Pesten.) — Kauzer József István pesti építész, ki az északamerikai egyesült államoktól konzulsági ügynöki megbízatást nyert, ez állásában felsőhelyről megerősítést nyert.

Bas. vj. 1870. 1868.

Kausler

K. 4. József, kőfaragó Pesten, hol
1815. nyert polgárjogot. 1824. K. ké-
szítette a pesti lövölde szobrászati
diszítését.

E. g. I. 536 l

Charita Serebia.

Qeretom alet, all² ~~abertan~~, tot² ~~keret~~
a magyar kirora m
mintha kerene. G²
ademaga o fukeratot
ingvillanai uga for²
ker² ~~keret~~ velle ~~keret~~
Kiserjeken o² ~~keret~~
Oximestel. ut o kon

Aculemetvet

Dr. SCHULEK FRIGYES

Immár ő is, akinek művészi egyéniségét nemrég még egy ország ünnepelte, elköltözött oda, ahol örökös a béke. Itthagytunk minket dúló harcok után újabb harcok közepette, akinek egész lelkét mindig csupa harmónia és béke töltötte el. Nagy művészlelke nem ismerte az ellentétek erőszakos összelütközését; az ő lelke mindig a szépet kereste. Minden tettét, minden alkotását a tényezők igaz, céltudatos összhangbahozatala jellemezte. Művész volt, mert lelke azzá tette és azért volt ő csak művész és mindig művész, mert gondolataiban mindig csak az etikai tökéletest kereste. Építész volt, de nem ismerte a rentabilitást, még kevésbé a spekulációt; idegen volt előtte a bankok machinációja, nem ismerte az üzérkedést, sőt ami nekünk, akik munkatársai voltunk, annyiszor okozott nehézséget, nem ismerte a kalkulációt és soha a megalkuvást. Mindig a teljes tökéletest kereste, amiből nem engedett, de mindig tudta, mit kell tennie, hogy elérhető legyen. Amit jónak tartottunk, keze alatt mindig még el nem képzelt tökéletesedést ért el, amit elérhetetlennek tartottunk, az ő keze alatt megoldást nyert. Nem alkotott sokat, mertnem ismerte a sietést, nem dolgozott ő soha időpontra, nem dolgozott ő soha sikerért, nem díjért, még kevésbé díjazásért; mindig csak a művészetért, csakis annak motívumait tartotta szem előtt. Azért oly tökéletesek alkotásai és azért oly művészi minden, amit épített. Nem alkotott méreteiben nagy dolgokat, sok milliók költségével, de annál nagyobbakat művészi értékekben.

Legnagyobb építőművészeink egyike volt, ki ahol dolgozott az országban, örökbecsű emlékekkel gazdagította a vidéket és hálásak lehetünk a magyar művészet szempontjából azért, hogy őreá bízták kialakítását annak a helynek, ahol a keresztény magyar állam legfőbb hatalma szentesítést nyer. Az ő alkotásai az ország főtemploma és az azt övező örökké remek Halászbástya, — alkotásainak koronája.

Művészetét a gondolatok eredetisége és a formák gazdag változatossága jellemzi. Nem volt a mesterek követője, hanem önkéntelen saját magából alkotott mindig újat koncepcióban és részletekben. Formakincse kiapadhatatlan volt.

Szerette mindenki, akivel érintkezett; kartársai nagyra-becsülték, tanítványai csodálták, bár a vele való érintkezés nehéz volt, nagy zárkózottsága és teljes visszavonultsága miatt. Másképp érzett, másképp gondolkozott és másképp élt, mint em bertársai, mert különb és nagyobb volt náluknál.

Most elköltözött az élők sorából, de neve tovább fog élni, mint azok a kemény kövek, melyekbe lelkét beveste. Tovább fog élni, örökké, mert ha azok a kövek egy évezred múltán el is málnak, formáikat új kövekbe fogják belefoglalni, hogy tovább hirdessék a mester soha el nem múló művészetének nagyságát.

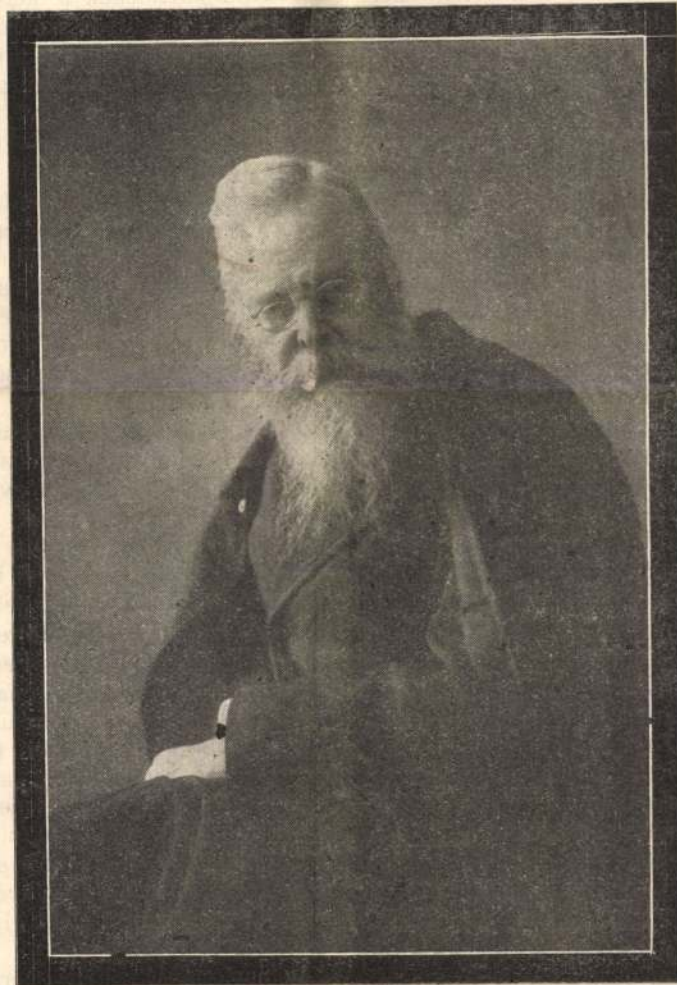
Schulek Frigyeset Egyietünk 1911 november havában. 70. születése napján meleg ünnepségben részesítette. Közönlönyünk akkor részletesen foglalkozott egyéniségével és munkásságával¹. Azóta csendben munkálkodott tovább, de fájdalom, újabb szellemi alkotásait többé már meg nem valósíthatta. A szegedi fogadalmi templom építéséről sajnálatos körülmények folytán lemondott, a teljesen előkészített ó-budai Árpád-emlék és templom építését, a világháború akadályozta meg. Ennek áldozata a br. Harkányi Frigyes mauzóleuma is, míg a pesti Ferenc-József fogadalmi templomról már csak vázlatok maradtak hátra. Kedves eszméje volt a Halász-bástya monumentális lépcsőzeteinek a Dunáig való levezetése, melynek helyszínrajzát még 1901-ben elkészítette, architektúrájának álmait azonban magával vitte sírjába.

Amilyen meddő volt életének ez az utolsó szakasza alkotóerejének érvényesítésében, épp oly gazdag volt művészi munkásságának külső elismerésében. Egyletünk, melynek 1871 óta alapító tagja, még 1912-ben tiszteleti tagjává avatta. 1917-ben tiszteleti taggá választotta a Magyar Tudományos Akadémia is, melynek 1895 óta volt levelező tagja. Ebben a megtiszteltetésben több más művészi testület és egyesület is részesítette. IV. Károly király az ő szerény személyében méltatta hódolatra a magyar művészet alkotó géniuszt akkor, amidőn koronázása alkalmával őt a Pro Litteris et Artibus legmagasabb művészeti rendjellel tüntette ki. Szívéhez legközelebb álló külső elismerése volt érdemeinek a múgyetemünknek akkor kifejezett hódolata, amikor őt nyugdíjaztatása alkalmával a technikai tudományok tiszteletbeli doktorává avatta.

Fájó szívvel veszünk tőle — mi kartársai — búcsút, kiket a rendkívüli körülmények még abban a szomorú kötelességünk teljesítésében is megakadályoztak, hogy elnökségünk vezetésére alatt nagy nevéhez méltó módon vehessünk részt vidéken elhunyt nagy halottunk végtisztességén.

Fritz Oszkár

¹ 1911. évi XLV. K. 48. sz. 595—600 l.

KAUSER JÓZSEF

Szinte észrevétlenül távozott az élők sorából a régi építőművészgárdának egyik kiváló tagja, *Kauszer József*. A kommun rettenetes uralma elvonta figyelmünket szomorú haláláról, mint ahogy csendes visszavonultságában nem lehetett tudomásunk arról a szörnyű lelki vívódásról sem, mely megörölte őt és alkotóerejének teljességében sírba döntötte. *Kauszer József*, mint kortársai közül *Schikedanz* vagy *Schmahl*, nem annyira az invenció eredetiségével, mint inkább koruk eklektikus építőmodorában a formák helyes megérzésével, választékos ízlésű, erőteljes interpretálásával vált ki társai közül. Népszerűséggel nem törődve, meggyőződésének e téren a szecesszió viharos érájában sem hozva mesterkélt áldozatokat, követte a lélekben élő ideálokat és nagy tudással és szeretettel szolgálta a jól megtanult és művészlélekkel átértett mesteriségét.

Kauszer József 1848 május 10.-én született Pesten, családi hagyomány szerint az elzászi Andolsheim (Kolmar melletti) községből a XVIII. század végén Pestre letelepedett építész-családból. Technikai kiképzését atyja, *Kauszer János* ismert pesti kőfaragómester és akadémiai festő (1817–71) vezetése mellett kezdte és előbb a budapesti, majd 1868-ban a zürichi műegyetemen folytatta. 1870-ben a párisi *Ecole Imperiale* (azóta *Nacionale*) *et Speciale des Beaux Arts* növendékei közé vették fel, ami tudvalevően még ma is csak nagyon szigorú feltételek mellett lehetséges. Itt azonban tanulmányait megakasztották a francia-porosz háborús események s akkor a bécsi *Hansen Theophilnál* keresett alkalmazást, aki akkoriban a bécsi börze épületén dolgozott. A görög építőművészet kiváló ízlésű mestere nagy hatással volt építőművészi formaérzékének kialakulására. 1872-ben már ismét Párisban találjuk a tudásszomja által hajtott ifjú Kausert, ahol *Weber Antal* ajánlatára az *Atelier Laisnében* folytatta tanulmányait. Itt együtt dolgozott a bécsi *Niemann* tanárral és a berni *Auer* építőművésszel, a berni szövetségi palota későbbi neves építőjével. Tanárai között voltak a híres gótikus *Viollet-le-Duc*, a párisi Notre Dame újjáépítője és a híres *Dictionnaire d'Architecture* szerzője, *Boeswillwald* az esztétikus, továbbá *Taine*, a világhírű művésztölcse, *Hanzey* és *Garnier*, a párisi opera építőmestere, akitől a belső dekoratív építés teóriáit hallgatta. Kortársai közül a Párisban időző *Munkácsy Mihállyal* és *Zulich Róbert* szobrasszal, *Eiffel* mérnökkel, *Delibes* Leóval, *Coppéval* és *Massenetvel*, a híres zeneszerzőkkel tartott fenn baráti összeköttetést. Ilyen környezetben szívta magába jeles mestereitől azt a finom építőművészi ízlést, a szép arányoknak, a történelmi építéstílusoknak azt a megértését, a szolid munkának, a nemes formáknak azt a szeretetét, mely összes művein visszatükröződik.

A párisi Beaux Arts szokásos abszolutóriumát 1873-ban megszerezvén, építési gyakorlatát Párisban a Palais de Justice új részének építkezésén kezdte meg, de már a következő évben Pesten találjuk, ahol *Kauszer János* testvérbátyjának irodájában működött. Neve először többrendbeli építési tervpályázaton tűnik fel, így a Deák-mauzóleum (1876), a fővárosi kórházak, a Kálvin-téri kút, az 1885-i orsz. kiállítás tervpályázatainak stb. 1878-ban a párisi világ-

kiállítás magyar osztályának berendezésén dolgozik, amiért a francia akadémia tisztjévé is avatják.

A maga építette köz- és magánépületek száma meghaladja a félszázatot. Legnevezetesebb alkotásai: a köröndön, a francia reneszánsz kastélyok finom ízlésében épített M. Á. V. nyugdíjintézeti palota, a Ludoviceum szárnyépületei, az ungvári főgimnázium, a pesti ref. gimnázium, az újpesti Scta. Maria leányiskola, a Stefánia-gyermek-kórház, a szülészeti, kórbonctani, fogászati klinikák, a Szent László kórház, a Pallas-nyomda, a régi népszínház szerkezeti átépítése, a Jézus Szíve temploma, a fővárosi iparrajziskola, Erzsébet-körúti bérháza, az Orsz. Hitel-szövetkezet palotája a Baross-utcában, a Krausz-Mayer és Taffler-síremlékek a kerepesi-temetőben, a svábhegyi Széchenyi- és Eötvös-szobrok architektúrái stb. Kedvenc stílránya a francia középkori művészet átmeneti ízlése volt, ezeken az épületeken legnagyobbbrészt ennek az irányzatnak hódolt. Korábbi művei (Röser-bazár, Kossuth-Lajos-utcai bérház) a reneszánsz-romantika korszakának jellegét viselik magukon.

Legnagyobb szabású alkotása a Szent István templom befejezése, melyet 1891-ben vett át *Ybl* Miklóstól, a templom elhúnyt mesterétől. *Ybl* halálakor az épület belsejében csak üres falakat hagyott hátra, tervek és rajzok nélkül. Amennyire készen volt a külső architektúra, annyira nyersen, pusztán állott a templom belseje, ennek egész korai reneszánsz ízlésű koncepciója, részletes kidolgozása *Kauszer József* műve 1906-ban fejezte be az építkezést, melyen nagy buzgósággal, fáradhatatlanul és nagy szeretettel dolgozott, mialatt több ízben heteket töltött Olaszországban, hogy közvetlen impresszióival táplálja amúgy is fejlett stílérzékét. A templom külső architektúrájából a portikus mögötti szép kapuzat és az oldalsó kriptalejárók nagy bronzajtói *Kauszer* művei. Legutolsó munkássága művészettörténeti jellegű volt. *Feszl* Frigyes munkásságát kutatta és gyűjtötte össze, hogy közrebocsássa.¹

Kauszer lovagja volt a Ferenc József rendnek és tulajdonosa a III. oszt. vaskoronarendnek, a templomépítés befejezéseért pedig a király udvari tanácsossággal tüntette ki. 1905-ben *Czigler* tanár műegyetemi tanszékére pályázott, ez az ambíciója azonban kielégítetlen maradt. Szerepe mégis volt a műegyetemen, ahol az építési szigorlatoknál egyidőben mint miniszteri biztos működött. Tevékeny tagja volt a Közmunkák Tanácsának is, valamint az Orsz. Képzőművészeti Tanácsnak és a Műemlékek Orsz. Bizottságának. Egyletünk egyik alapító tagját vesztette el benne.

Az amúgy is beteges, érzékeny idegrendszerű építőművészt a háború évei teljesen megtörték. A forradalom azután rangjától és tisztiségeitől, a kommun pedig a hangyaszorgalommal szeretett családjának gyűjtött vagyonától s ami több, testi-lelki nyugalmától fosztotta meg. Ezzel a fájdalmas tudattal is fejezte be f. é. július hó 25.-én munkás életét, az elmúlt borzalmas idők forгатagában észrevétlenül, részvétlenül temettetvén el a rákoskeresztúri temető egyik tucatsírában. A kartársak elismerése és kegyelele azonban híven megörzi emlékét.

Lechner Jenő dr

KAUSER JÓZSEF

Szinte észrevétlenül távozott az élők sorából a régi építőművészgárdának egyik kiváló tagja, Kauszer József. A kommun rettenetes uralma elvonta figyelmünket szomorú haláláról, mint ahogy csendes visszavonultságában nem lehetett tudomásunk arról a szörnyű lelki vívódásról sem, mely megörölte őt és alkotóerejének teljességében sírba döntötte. Kauszer József, mint kortársai közül Schikedanz vagy Schmahl, nem annyira az invenció eredetiségével, mint inkább koruk eklektikus építőmodorában a formák helyes megérzésével, választékos ízlésű, erőteljes interpretálásával vált ki társai közül. Népszerűséggel nem törődve, meggyőződésének e téren a szecesszió viharos érájában sem hozva mesterként áldozatokat, követte a lelkeben élő ideálokat és nagy tudással és szeretettel szolgálta a jól megtanult és művészlélekkel átérzett mester-ségét.

Kauszer József 1848 május 10.-én született Pesten, családi hagyomány szerint az elszászi Andolsheim (Kolmar melletti) községből a XVIII. század végén Pestre letelepedett építész-családból. Technikai kiképzését atyja, Kauszer János ismert pesti kőfaragómester és akadémiai festő (1817—71) vezetése mellett kezdte és előbb a budapesti, majd 1868-ban a zürichi műegyetemen folytatta. 1870-ben a párisi *Ecole Imperiale* (azóta *Nacionale*) et *Speciale des Beaux Arts* növendékei közé vették fel, ami tudvalevően még ma is csak nagyon szigorú feltételek mellett lehetséges. Itt azonban tanulmányait megakasztották a francia-porosz háborús események s akkor a bécsi Hansen Theophilnál keresett alkalmazást, aki akkoriban a bécsi börze épületén dolgozott. A görög építőművészet kiváló ízlésű mestere nagy hatással volt építőművészi formaérzékének kialakulására. 1872-ben már ismét Párisban találjuk a tudásszomja által hajtott ifjú Kausert, ahol Weber Antal ajánlatára az *Atelier Laisnében* folytatta tanulmányait. Itt együtt dolgozott a bécsi Niemann tanárral és a berni Auer építőművésszel, a berni szövetségi palota későbbi neves építőjével. Tanárai között voltak a híres gótikus Viollet-le-Duc, a párisi Notre Dame újjáépítője és a híres *Dictionnaire d'Architecture* szerzője, Boeswillvald az esztétikus, továbbá Taine, a világhírű művészetbölcse, Hanzy és Garnier, a párisi opera építőmestere, akitől a belső dekoratív építés teóriáit hallgatta. Kortársai közül a Párisban időző Munkácsy Mihállyal és Zülich Róbert szobrásszal, Eiffel mérnökkel, Delibes Leóval, Coppéval és Massenetvel, a híres zeneszerzőkkel tartott fenn baráti összeköttetést. Ilyen környezetben szívta magába jeles mestereitől azt a finom építőművészi ízlést, a szép arányoknak, a történelmi építőstílusoknak azt a megértését, a szolid munkának, a nemes formáknak azt a szeretetét, mely összes művein visszatükröződik.

A párisi Beaux Arts szokásos abszolutóriumát 1873-ban megszerezvén, építési gyakorlatát Párisban a Palais de Justice új részének építkezésén kezdte meg, de már a következő évben Pesten találjuk, ahol Kauszer János testvérbátyjának irodájában működött. Neve először többrendbeli építési tervpályázaton tűnik fel, így a Deák-mauzóleum (1876), a fővárosi kórházak, a Kálvin-téri kút, az 1885-i orsz. kiállítás tervpályázatainak stb. 1878-ban a párisi világ-

kiállítás magyar osztályának berendezésén dolgozik, amiért a francia akadémia tisztjévé is avatják.

A maga építette köz- és magánépületek száma meghaladja a félszázat. Legnevezetesebb alkotásai: a köröndön, a francia reneszánsz kastélyok finom ízlésében épített M. Á. V. nyugdíjintézeti palota, a Ludoviceum szárny-épületei, az ungvári főgimnázium, a pesti ref. gimnázium, az újpesti Scta. Maria leányiskola, a Stefánia-gyermek-kórház, a szülészeti, kórbonctani, fogászati klinikák, a Szent László kórház, a Pallas-nyomda, a régi népszínház szerkezeti átépítése, a Jézus Szíve temploma, a fővárosi iparrajziskola, Erzsébet-körúti bérháza, az Orsz. Hitel-szövetkezet palotája a Baross-utcában, a Krausz-Mayer és Taffler-síremlékek a kerepesi-temetőben, a svábhegyi Széchenyi- és Eötvös-szobrok architektúrái stb. Kedvenc stílránya a francia középkori művészet átmeneti ízlése volt, ezeken az épületeken legnagyobb részben ennek az irányzatnak hódolt. Korábbi művei (Röser-bazár, Kossuth-Lajos-utcai bérház) a reneszánsz-romantika korszakának jellegét viselik magukon.

Legnagyobb szabású alkotása a Szent István templom befejezése, melyet 1891-ben vett át Ybl Miklóstól, a templom elhúnyt mesterétől. Ybl halálakor az épület belsejében csak üres falakat hagyott hátra, tervek és rajzok nélkül. Amennyire készen volt a külső architektúra, annyira nyersen, pusztán állott a templom belseje, ennek egész korai reneszánsz ízlésű koncepciója, részletes kidolgozása Kauszer József műve 1906-ban fejezte be az építkezést, melyen nagy buzgósággal, fáradhatatlanul és nagy szeretettel dolgozott, mialatt több ízben heteket töltött Olaszországban, hogy közvetlen impresszióival táplálja amúgy is fejlett stílérzékét. A templom külső architektúrájából a portikus mögötti szép kapuzat és az oldalsó kriptalejárók nagy bronzajtói Kauszer művei. Legutolsó munkássága művészettörténeti jellegű volt. Feszli Frigyes munkásságát kutatta és gyűjtötte össze, hogy közrebocsássa.¹

Kauszer lovagja volt a Ferenc József rendnek és tulajdonosa a III. oszt. vaskoronarendnek, a templomépítés befejezéseért pedig a király udvari tanácsossággal tüntette volt ki. 1905-ben Czigler tanár műegyetemi tanszékre pályázott, ez az ambíciója azonban kielégítetlen maradt. Szerepe mégis volt a műegyetemen, ahol az építési szigorlatoknál egyidőben mint miniszteri biztos működött. Tevékeny tagja volt a Közmunkák Tanácsának is, valamint az Orsz. Képzőművészeti Tanácsnak és a Műemlékek Orsz. Bizottságának. Egyletünk egyik alapító tagját vesztette el benne.

Az amúgy is beteges, érzékeny idegrendszerű építőművészt a háború évei teljesen megtörték. A forradalom azután rangjától és tisztségeitől, a kommun pedig a hangya-szorgalommal szeretett családjának gyűjtött vagyonától s ami több, testi-lelki nyugalmatól fosztotta meg. Ezzel a fájdalmas tudattal is fejezte be f. é. július hó 25.-én munkás életét, az elmúlt borzalmas idők forgatagában észrevétlenül, részvétlenül temettetvén el a rákoskeresztúri temető egyik tucatsírában. A kartársak elismerése és kegyelele azonban híven megőrzi emlékét.

Lechner Jenő dr

Dr. SCHULEK FRIGYES

Immár ő is, akinek művészi egyéniségét nemrég még egy ország ünnepelte, elköltözött oda, ahol örökös a béke. Itthagytott minket dúló harcok után újabb harcok közepette, akinek egész lelkét mindig csupa harmónia és béke töltötte el. Nagy művészlelke nem ismerte az ellentétek erőszakos összeütközését; az ő lelke mindig a szépet kereste. Minden tettét, minden alkotását a tényezők igaz, céltudatos összhangbahozatala jellemezte. Művész volt, mert lelke azzá tette és azért volt ő csak művész és mindig művész, mert gondolataiban mindig csak az etikai tökéletest kereste. Építész volt, de nem ismerte a rentabilitást, még kevésbé a spekulációt; idegen volt előtte a bankok machinációja, nem ismerte az üzérkedést, sőt ami nekünk, akik munkatársai voltunk, annyiszor okozott nehézséget, nem ismerte a kalkulációt és soha a megalkuvást. Mindig a teljes tökéletest kereste, amiből nem engedett, de mindig tudta, mit kell tennie, hogy elérhető legyen. Amit jónak tartottunk, keze alatt mindig még el nem képzelt tökéletesedést ért el, amit elérhetetlennek tartottunk, az ő keze alatt megoldást nyert. Nem alkotott sokat, mertnem ismerte a sietést, nem dolgozott ő soha időpontra, nem dolgozott ő soha sikerért, nem díjért, még kevésbé díjazásért; mindig csak a művészetért, csakis annak motívumait tartotta szem előtt. Azért oly tökéletesek alkotásai és azért oly művészi minden, amit épített. Nem alkotott méreteiben nagy dolgokat, sok milliók költségével, de annál nagyobbakat művészi értékekben.

Legnagyobb építőművészeink egyike volt, ki ahol dolgozott az országban, örökbecsű emlékekkel gazdagította a vidéket és hálásak lehetünk a magyar művészet szempontjából azért, hogy őreá bízták kialakítását annak a helynek, ahol a keresztény magyar állam legfőbb hatalma szentesítést nyer. Az ő alkotásai az ország főtemploma és az azt övező örökké remek Halászbástya, — alkotásainak koronája.

Művészetét a gondolatok eredetisége és a formák gazdag változatossága jellemzi. Nem volt a mesterek követője, hanem önkéntelen saját magából alkotott mindig újat koncepcióban és részletekben. Formakincse kiapadhatatlan volt.

Szerette mindenki, akivele érintkezett; kartársai nagyra becsülték, tanítványai csodálták, bár a vele való érintkezés nehéz volt, nagy zárkózottsága és teljes visszavonultsága miatt. Másképp érzett, másképp gondolkozott és másképp élt, mint em bertársai, mert különb és nagyobb volt náluknál.

Most elköltözött az élők sorából, de neve tovább fog élni, mint azok a kemény kövek, melyekbe lelkét bevészte. Tovább fog élni, örökké, mert ha azok a kövek egy év-rezred múltán el is málnak, formáikat új kövekbe fogják belefaragni, hogy tovább hirdessék a mester soha el nem múló művészetének nagyságát.

Schulek Frigyeset Egyietünk 1911 november havában, 70. születése napján meleg ünneplésben részesítette. Közönyünk akkor részletesen foglalkozott egyéniségével és munkásságával¹. Azóta csendben munkálkodott tovább, de fájdalom, újabb szellemi alkotásait többé már meg nem valósíthatta. A szegedi fogadalmi templom építéséről sajnálatos körülmények folytán lemondott, a teljesen előkészített ó-budai Árpád-emlék és templom építését, a világháború akadályozta meg. Ennek áldozata a br. Harkányi Frigyes mauzóleuma is, míg a pesti Ferenc-József fogadalmi templomról már csak vázlatok maradtak hátra. Kedves eszméje volt a Halászbástya monumentális lépcsőzeteinek a Dunáig való levezetése, melynek helyszínrajzát még 1901-ben elkészítette, architektúrájának álmait azonban magával vitte sírjába.

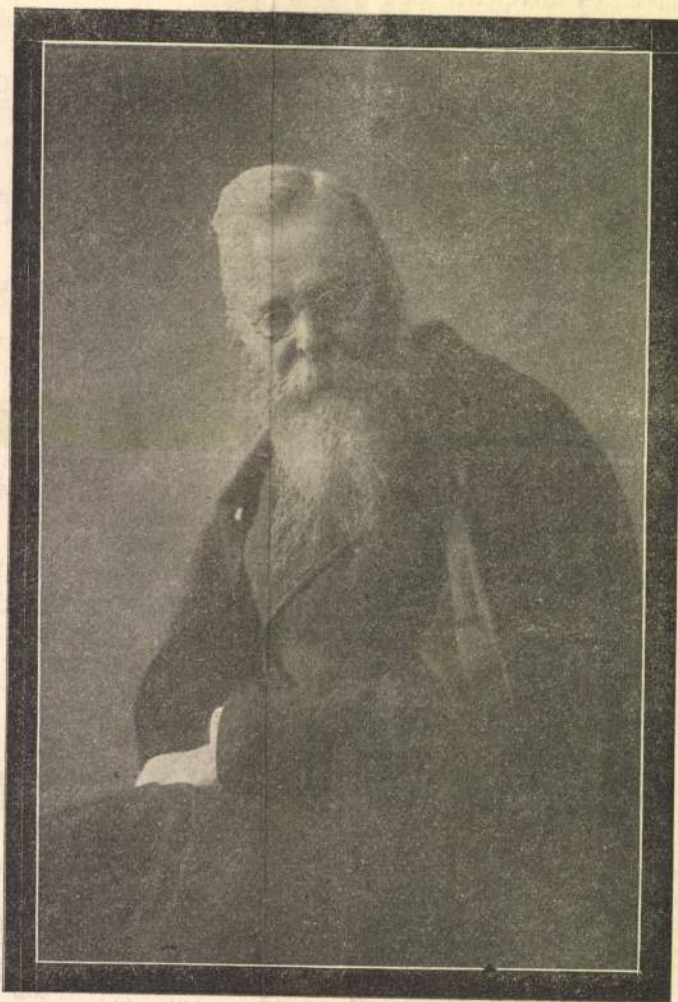
Amilyen meddő volt életének ez az utolsó szakasza alkotóerejének érvényesítésében, épp oly gazdag volt művészi munkásságának külső elismerésében. Egyletünk, melynek 1871 óta alapító tagja, még 1912-ben tiszteleti tagjává avatta. 1917-ben tiszteleti taggá választotta a Magyar Tudományos Akadémia is, melynek 1895 óta volt levelező tagja. Ebben a megtiszteltetésben több más művészi testület és egyesület is részesítette. IV. Károly király az ő szerény személyében méltatta hódolatra a magyar művé-

szet alkotó géniuszt akkor, amidőn koronázása alkalmával őt a Pro Litteris et Artibus legmagasabb művészeti rendjellel tüntette ki. Szívéhez legközelebb álló külső elismerése volt érdemeinek a műegyetemünknek akkor kifejezett hódolata, amikor őt nyugdíjaztatása alkalmával a technikai tudományok tiszteletbeli doktorává avatta.

Fájó szívvel veszünk tőle — mi kartársai — búcsút, kiket a rendkívüli körülmények még abban a szomorú kötelességünk teljesítésében is megakadályoztak, hogy elnökségünk vezetése alatt nagy nevéhez méltó módon vehessünk részt vidéken elhunyt nagy halottunk végtisztességén.

Fritz Oszkár

¹ 1911. évi XLV. K. 48. sz. 595—600 l.

MM EEKorl. 1919

Kauser József epítés,

mit. 1848, V. 7. Budapest

megh. 1919. Tanulmány ~~Archi-~~
~~tektúra~~ a bpesti és környéki műegye-
gemen és Párisban végzett. Kara-
kéve Budapestet fejtelt és nagy
fejlesztési tervet. Művei: a bpest-
lipótvárosi ~~új~~ István templom
belső tervrajza és a templom építési-
vel befoglaló, a város új köz-
völ neveinek templom, a Stefa-
nia gyermek kórház, a ~~új~~ Lánth-
köz, a ~~bpesti~~ ~~egyetem~~ ~~bonc-~~
~~tanintézet~~, a II. rivi Kli-
nika stb.

magasztos, keresztény szeretettől és hazafias érzéstől áthatott beszédet a közönség percekig tapsolta.

Báthory István elnök a következő szavakkal rekesztette be az ülést: Csak egy ágot kívántunk nyújtani ahhoz a koszorúhoz, amely a tiszteletet és elismerést jelképezi. E koszorú levelei maradjanak örökzöldek, virágai illatozzanak és mutassák meg egy későbbi nemzedéknek is a mi hálánkat és tiszteletünket irántuk.

És míg testetek kinn porladozik az anyaföldben, emléketeket megőrizzük igaz szeretettel.

Még egyszer köszönöm az összes megjelenteknek a részvételt, a szónokoknak a közreműködést, a mai ünnepi ülést bezárom.

A SZÉKESFOVÁROS MAGÁNÉPÍTÉSI BIZOTTSÁGA.

Magánépítési engedélyek.

A magánépítési albizottság 1921. március 29-én tartott ülésében (elnök: Bárdi István tanácsnok, jegyző: Haris Sándor igazgató) a következő engedélyek kiadását tárgyalta:

a) *Nagyobb és kisebb építkezésekre:*

Magyar Amerikai faipar r.-t. IX., Kerepesi-út 29. műhelyépületek. — Pucher István VII., Róna-utca 1899. hrsz. a. raktárépületek. — Külön-

leges építési r.-t. VI., Röppentyű-u. 62. fafészer. — Szantner Károly X., Horog-utca 8624/2. hrsz. a. zabraktár, ép. Dávid János és fia. — Herczl István I., Pösinger-major 11.174. hrsz. a. őrlakás. — Kronberger Józsefné VI., Agyag-u. 55. hrsz. a. raktár, ép. Martinek József. — Heumann Lajos VI., Frangepán-u. 48. sz. a. kazánház, ép. Pfandler Mihály. — Máriássy József X., Vezér-u. 6. toldalék, ép. Sándor Imre. — Molnár Vilmos VI., Szondy-u. 26. boltkapuzat. — Barber Pál V., Vilmos-császár-út 24. boltkapuzat. — Schwarz és Richter VII., Garay-u. 34. boltkapuzat. — Imperial vegyészeti gyár r.-t. X., Szilávy-u. 12. kerítés, ép. Kovács József. Különleges építési r.-t. I., Sasad-dűlő 12.476. hrsz. a. földsz. ház. — Meini Gyula r.-t. IX., Dandár-u. 15. kétemeletes gyári épület, ép. Unger Lajos. — Michelstädter Ármán X., Szállás-u. 8624. hrsz. a. gyári épületek, ép. Freund Dezső. — Szekeres Ármán X., Újhegyi-út 7805. hrsz. a. földszintes épület, ép. Galambos József. — Magyar amerikai faipar r.-t. X., Kerepesi-út 29. kerítésfal. — Neubrandt Ferenc I., Budenz út 7934. hrsz. a. emeletes ház, ép. Dobrovits Károly. — Star filmgyár r.-t. nev. ifj. Gyenes Lajos II., Pasaréti-út 7067. hrsz. a. földsz. épületek. — Német bírodalmi kincstár VI., Aradi-u. 3409. hrsz. a. toldalék, ép. Havel Lipót. — Fodor József VIII., József-utca 73. sz. a. emeletráépítés, ép. Guttmann Gyula. — Lagler Lajos VI., Kassai-u. 1955. hrsz. a. műhelyek. — Tapusa Gábor VII., Káldi-u. 216. hrsz. a. földszintes ház építésére vonatkozó tervei.

Pogány, vízvezeték-berendezések, javítások.

Budapest, VIII., Röck-Szilárd-utca 30. Telefon: József 1—48.

Fénymásolást legolcsóbb áron villanyfényvel eszközöl negatív, pozitív kivitelben Ferrografia (aluminium) **MAGYAR VEYKÉSZÍTMÉNYŰ PAPIRGYÁR** BUDAPEST, Ó-UTCA 49. SZÁM. Telefon 38—90. **FÉNYMÁSOLÓ PAPIROK.**

TERNOLIT PALA (tetőfedésre), TÉGLA (mészhomok)

kapható:

POLLÁK MIKSA cementgyári főraktára és a Ternolit palagyár vezérképviselőjénél =

Budapest, V. ker., Kálmán-utca 12. sz. (Hold-utca 27., sarok.)

Telefon: 39—47. Alapított: 1879.

Versenytagyalás.

A kőbányai-úti 22/b. sz. alatt levő **m. kir. dohányraktári telepen végzendő** és 4.000.000 koronával előirányzott **átalakítási munkálatok** biztosítása céljából f. é. április hó 27-én, 11 órakor ezen központi igazgatóságnál nyilvános versenytagyalás fog tartatni.

Az ajánlatok legkésőbb **f. é. április hó 27-én d. e. 10 óráig** ezen közp. igazgatóság segédhivatalában közvetlenül nyújtandók be, vagy postán bérmentve küldendők be.

A munkálatokra vonatkozó versenytagyalási és szerződési, valamint az általános és részletes feltételek, nemkülönben az ajánlat mintája s a műszaki művelet ezen közp. igazgatóság V. ügyosztályánál a hivatalos órák alatt megtekinthetők.

E ömleszt az itteni segédhivatalnál példányonként 300 kor.-nyi áron szerezhető be, vagy pedig levélben utánvét mellett megrendelhető.

Budapest, 1921 március hó.

M. kir. dohányjövédéki közp. igazgatóság.

25 lóerős Mercedes személyautó

csukott és nyitott karosszériával **eladó.** Bővebbet délelőttönként **Budapest, Mádor-u. 22., III. 155.**

Cementcserepeket, válaszfallapokat, üreges betonköveket, salakbetontéglát, "Orkán" betonoszlopokat stb., stb.

azonnal be- **SCHREIBER GYULA** betonárúgyárában, **Újpest,** szerezhet: **Váci-út 5.** Alapított 1887.

Tetőfedést, javítást és karbantartást

kátrány- vagy bőrlemezzel, facementtel, cseréppel, palával vállal az Általános tetőfedő-, burkolóvállalat és építési anyagok kereskedése, **Újpest, István-út 11. szám.** Telefon: 88—30.

Várent, Ritka és Güntert

mérnökök, központi fűtés, szellőztetés, vízvezetékcsatornázás és díszmű bádógos munkák vállalata. Telefon: 6-40.

Budapest, V., Szabadság-tér 5. sz.

BARTA KÁROLY ELEKTROTECHNIKAI VÁLLALATA

BUDAPEST, VIII., FŐHERCEG-SÁNDOR-UTCA 13. TELEFON: JÓZSEF 11—98. TELEFON: JÓZSEF 11—98.

Elsőrendű, vörösre égetett **fali-, kút- és járda-tégla,**

nemkülönben **tetőcserép**

bármilyen mennyiségben kapható a

Zsoldos Részv.-Társ.-nál, Szentesen.

Telefonszám: 72.

Paulay László elektrotechnikai és műszaki vállalata

Budapest, IV., Váci-utca 70—80. Távbeszélő: József 101—76.

Önálló villamostelepek tervezése és építése. Költségvetések és tervezések megkeresésre.

CEMENTET

darabos és oltott **meszet**, gipszet, gömbvasat, téglát, épületfát stb., anyagot **telepemről**:
VI., Üteg-utca II. és Kartács-utca 12. azonnal szállítók
KELEMEN JENŐ rabitzáblagyár és építésanyaggyáros, Budapest, iroda: VII., Nagydíófa-utca 5. Telep: TELEFON 171-98. Iroda: TEL. Józsa. 66-68.

„ERAGON“

Ipari és Kereskedelmi R.-T.

Osztályai:

árúosztály, ingatlan (városi) és építési osztály, közellátási osztály, tőzsdeosztály, műszaki osztály, erdészeti, bányászati, kohászati osztály, háziipari osztály, ipari osztály.

Igazgatóság:

De Antoni Adolf r.-t. igazgató	Löllbach Kálmán építész, r.-t. igazgató
Bezerédi Imre nagybirtokos	Koos Jenő földm. min. tanácsos
Eckhárdt Vilmos v. orsz. képviselő, ügyv.-igazgató	Dr. gróf Pálffy-Daun József v. főrend, nagybirtokos
Dr. Löllbach Gusztáv ügyvéd, r.-t. igazgató	Gróf Wenckheim Antal nagybirtokos

Budapest, Vörösmarty-tér 3.

☎☎ Telefon 119-02 és 14-25. ☎☎

RAGACSNÉLKÜLI
ÜVEGTETŐK

HAAS és SOMOGYI
TELEGR. BUDAPEST TELEFON
LUXFER VI. Frangepán-u. 7. 72-44

Palka József

üvegfestészeti és
üvegmozaikműterme

BUDAPEST
VIII., Baross-u. 59.

Alapítva 1891-ben.
Telefon: József 2-28.

LIFT

személy- és teherfelvonók mindenféle tüzemre, emelőgépek, daruk és egyéb szállító eszközök :: :: ::

HAVERLAND ANTAL
GYÁR (11)
Budapest, VIII. Nap-utca 22.
TELEFON: József 29-66.

ÉPÍTŐBANK R.-T.

Budapest, Városligeti fasor 18/a. Telefon: III-88.
Építkezési szakmába vágó iparosok finanszírozása. Takarékbetétek, folyószámlák, óvadékok. Ingatlanok adásvétele. (26)

Amon Antal és fiai

Budapest, VIII., Futó-utca 10. Telefon József 3-85.
Út-, vasút-, csatorna-, beton- és fuvarozási vállalat.

Ifj. HELFENSTEIN KAROLY

kővezőmester,
Budapest, II., Országbíró-utca 62. szám. Telefon: 51-61.
Elvállal: útépítést, kerámia-, kő-, beton-, burkolást, beton- és földmunkát.

Központi fűtések

szellőztető- és melegvízkészítőberendezések.
Tüzelőberendezések
silányabb minőségű tüzelőanyag részére.
Fárad-gőzkilhasználás
vízvezeték, csatornázás és fürdőberendezések.
Strebel-kazánok
és alkatrészek állandóan raktáron.

Magyar Fűtési és Szellőztetési Berendezési Vállalat
ADAMY ARNOLD, Budapest, IX., Márton-u. 35/a.

VULKAN

GÉPGYÁR R.-TÁRS.
Budapest, V., Váci-út 66.

FIÓKTELEPEK:
WIEN ÉS BERLIN

KÉSZÍT MINDENMŰ SZERSZÁMGÉPEKET

fém- és fémgyártásra, a legújabb szerkezetben, elismert precíz kivitelben. NYERSONTVÉNYEKET saját vagy idegen minták után. Teljes vasúti, gépjárási, bútorgyári és egyéb műhelyi berendezéseket. Külön osztály közelművek (Transzmissziók) gyártására. Precíziós fogaskerekek marása

Magyar Aszfalt Reszv.-Társaság

útburkoló stb. vállalat
Budapest V. Nádor-utca 4. sz.

FLEISCHMANN ANTAL

dunakotró vállalata,
Budapest, Károly-körút 17. szám. (25)
Szállít mindennemű munkához való kavicsot.

LÁZAR GÉZA

építőmester.
Építési iroda: Budapest, VII., Ilka-utca 26. sz.
TELEFON: József 15-12.

Építési anyagtelepe: VII., Hungária-út 180.

Raktáron tart építési anyagokat és elvállal minden építési munkát.

KNUTH K. MERNÖK és GYÁROS

BUDAPEST, VII., GARAY-UTCA 10. SZ. VÍZVEZETÉK, KÖZPONTI FŰTÉS, EGÉSZSÉGÜGYI BERENDEZÉSEK.
TELEFON: József 10-75.

Hage művek r.-t.

Budapest, V. ker., Nádor-utca 32. sz.
Gyártelep: Szentendre.

Építő-anyagosztály: Gyárt: Tetőpalát, betoncserepet, cementlapot, kútgyűrűt, átereszcsovet, „HAGE“ építőkövet stb. s minden e szakba vágó egyéb betonárúkat.

Handwritten signature: János László

Kauser József
építész

1848 - 1919

Összeállította:

ifj. Kauser József műép.

Dr. Kisnarty Lechner Jenő
gyűjtése

KAUSER JOZSEF

ÉPÍTŐMŰVESZ

1848 - 1919

ÉLETRAJZI

*

János qm.

József Albert qm.
1881 - 1890

ib. a. építész. Lipót

János
építőmester

József
műépítész

Gyula
építőmester

István
kőf. m.

Baross u 125 alatt
+ malt a telepe

Jakab
kőfaragó m.

Lipót
építész

János
építész, kőf. m.

Agoston
kőf. m.

István
ép. mérnök /amerikai ág/
a száz ház építője

telepe + Baross
terem malt

1817-1871/
telepe a Baross utcán

+ 1920 V. 25.
/1840-1905/
Ecole des Beaux-Arts

József
építész, kőf. m.

növendéke

1787-1840/
ma

Baross u 125 alatt
Lipótát linta körül

Pál
műépítész
+ 1819

KAUSER
Egyed

M e g j e g y z é s e k .

- 1./ A család, hagyományai szerint Elsass Lotharingiától, /Andolsheim, Kolmár mellett/ telepedett át Magyarországra, állítólag Loth. Károly alatt.
- 2./ A keresztlevél tanúsága szerint Kauser Lipót, József, Nep. János névre kereszteltetett, a bpesti terézvárosi róm. kath. plébánián.
- 3./ Kauser János, építész és kőfaragómester, akadémiai festő /1817-71/
- 4./ Már itt is kitűnt rajzkészségével, a midőn a valamennyi felsőbb reál- osztályok között fogantatott versenyben, mint a legjobb rajzoló a kitűzött aranydíjat nyerte el.
- 5./ A párisi legfelsőbb képzőművészeti iskolába való felvétel, francia nyelven, csakis szó írás és rajzbeli /:u.n. clausura = loge:/ melletti vizsga és esszé / Jugement / alapján történhetik.
- 6./ A felvételi okmány /kelt 1870 aug. 4 / szerint az iskola akkori címe: " École Impériale et Spéciale des Beaux-Arts " volt.- Az 1871-iki háború után a köztársaság váltotta fel III. Napoleon uralmát s a cím " École National et Speciale des Beaux Arts " -ra változott.
- 7./ Ide Weber Antal bpesti műépítő ajánlatára ment. Itt együtt dolgozott Nieman tanárral /Bécs/ és Auer /Bern/ építészzel ki utóbb a berni szövetségi palota építője lett.
- 8./ Laisné a ~~dijoni~~-9/ Violet-le-Duc a párisi-Notre-Dame 10/ Boeswillwald a Saint-Chapelle restaurátorai voltak 11./ Garnier a nagy Opera építész.

K. J. a párisi magyar egyesület titkára is volt, az ottani magyar művészek közül Munkácsy Mihálylyal és Züllich Rudolf kolosvári születésű szobrász szal tartott fenn szorosabb összeköttetést.-Munkácsytól még ma is megvan az a kis skizz a melyen a mester készülő nagy művét " Krisztus Pilátus előtt" neki egy kávéházban elmagyarázta. Egyizben M. megkérte hogy a Falu rossza perspektíváját K. segítse megrajzolni. Ez meg is történt M. azonban nem tartotta be a vonalakat s azzal hogy ő "másképp látja" megváltoztatta. Tudvalevőleg Munkácsy perspektívái nem mindig megfelelőek.

A francia építészek közül társai voltak, Laloux E. d. B. A. tanára, J. C. Formigé, Páris város építész. Egy néhány autogrammos kártya bizonyítja hogy Eiffel a híres mérnök, Leo Délibes, Francois Coppée és Jules Massenet személyes ösmerősei voltak.

- 12./ Így pl. a "Deák mauzoleum" /tervezet díj/ melyet akkoriban tulmodernnek deklarált a jury.-Ez egyike a legtökéletesebb klasszikus kompozitiónak az alapeszme a kivitelre került /Gerster féle/ tervnél alig változott.

A fővárosi közpark tervek

A Kálvin téri kut

Az 1885-iki orsz. kiállítás 4. díj stb.

KAUSER JOZSEF

műépítész / 1848 - 1919 /

Életrajza

Mint egy régi, ^{1.)} még a XVIII-ik század végén honosított róm.kath.-
építészcsalád sarja, született ^{2.)} 1848 május 10-én, Pesten.

Első műszaki ismereteit apja ^{3.)} vezetése mellett nyerte. Középiskolai
tanulmányait a belvárosi főreáltanodában ^{4.)} /1865-ben/ elvégezvén, a budapesti
majd /1868/ a zürichi műegyetemen folytatta műszaki továbbképzését, s 1870-
ben /apr.27/ a párisi "École des Beaux-Arts"-nak az idegenekre nézve külö-
nösen nehéz felvételi vizsgáját megállván, e híres képzőművészeti akadémia
növendékei közé vétetett fel. ^{6.)}

A francia-porosz háború /1870-71/ miatt kénytelen lévén párisi tar-
tózkodását félbeszakítani, - Bécsbe ^{7.)} került, a hol Hansen Teofilnál, az ó-kori
görög építőművészet nagy mesterénél talált ideiglenes alkalmazást s itt az
új bécsi börze építkezésén dolgozott.

Párisba visszatérvén, az Atelier Laisné-ben tovább folytatta a félbe-
szakított tanulmányokat. - Tanárai között szerepelnek a híres gotikusok mint
^{9.)} Viollet-le-Duc, ^{10.)} Boeswillwald továbbá Taine, Heuzey és ^{11.)} Garnier.

A Beaux-Arts szokásos absolutoriumát /1873-ban/ elnyervén, gyakor-
latát Párisban /a Palais de Justice új hátsó szárnyának építkezése/ majd
később /1874/ bátyjának Kauser János építőmesternek irodájában folytatta.

^{12.)} Neve több rendbeli pályázat alkalmával tűnt fel először. - Az 1878-

iki párisi világkiállítás magyar osztályának berendezésénél, valamint az

1885-iki magyar országos kiállítás tervezésénél közreműködött. - Elismerésül

a Ferenc József rend és a francia Akadémia tisztje kitüntetését /1878/, majd

a III-ad osztályu vaskoronarendet /1885/ kapta.

Több mint félszázra megy az általa tervezett és kivitelre juttatott

13
épületek száma, melyek között a legnevezetesebbek:

A magy.kir.államvasutak nyugdíjintézetének Körönd-téri palotája, a 14.)
Ludoviceum szárnyépületei, a honvéd /1-ső sz./ gyalogsági, lovassági laktanya
fegyvergyár és ruharaktár, a m.á.v. nyolcház, a bpesti református, a halasi s
az ungvári gimnáziumok, a Sancta Maria leányiskola, a Stefánia szegény gyer-
mek s a szt.László hevenyragályosok kórháza, a szülészeti, kórbonctani-, és
fogászati klinikák, a Pallas nyomda, a Népszínház nagyszabású rekonstrukciója, 15.)
ezenkívül számos köz- és magánépület, emlék és siremlék.

Kedvenc stílránya volt a francia román-gót u.n. átmeneti stílus, már
csak azért is mert ezt tartotta nemzeti tradicionknak / Ják, Zsámbék, Horpács,
Lébény stb./ valamint klimánk, egyedüli konstruktív alapokon nyugvó legmegfele-
lőbb építési modorának.- Legkiválóbb képviselője ennek az általa alkotott
József-utcai "Jézus Szt.Szivéről" elnevezett 16.) templom.- Ebben a modorban vannak
tartva a szülészeti Tauffer-féle klinika, a szföv. Iparrajziskola, az Orsz.Közp.
Hitelszövetkezet, a Munkások Rokkant és Betegsegélyző Egyesületének háza, to-
vábbá a Nicholson /Lendvay-utca 12/, Kochmeister örökösei /Hold-u 8/ a József-
utca 57 sz. és Erzsébet-körut 19 sz. házak homlokzatai.

Valamennyi művei között a legkimagaslóbb alkotása, a Lipótvárosi szt.
István bazilika belsejének architektonikus kiképzése és teljes befejezése.-
Az Y b l mestertől 1891-ben átvett eme nagy mű belseje valamint teljes beren-
dezése kizárólag az ő koncepciója s az ő kiváló műzslésének és fáradozásainak
15 évig tartó
lehet köszönni hogy-a már akkor is nyomasztó anyagi viszonyokkal megküzdve -
egy oly művet sikerült méltó befejezésre juttatnia /1906-ban/ a mely Közép-
Európában még ma is a párját ritkítja. 17.)

Kitüntetése ezen nagy művéért egy legfelsőbb királyi elismerés volt,
majd később /1911/ az építőművészet terén szerzett érdemeiért a királyi
udvari tanácsosi méltóságot nyerte osztályrészül.- Ugyancsak legfelsőbb el-
ismerésben volt része legutobb, a Széchenyi-Lánchid átépítése körül teljesi-
tett kiváló szolgálataiért. /1917 jan.10/

K I M U T A T Á S

azon épületek és díjazott tervezetekről, melyeket **K a u s e r József**
/: 1848 - + 1919 :/ önállóságának kezdetétől fogva létesített.

Sz.	Év	M e g n e v e z é s	
1	1875	Kauser Luiza háza, Vas utca 6 sz.	
2	1876	Deák Ferenc mauzoleuma, tervezet díj	
3	1877	Fővárosi közkórház tervek, két díj	
4	1878	-ik évi párisi kiállítás magyar osztályának berendezése	Kitüntetve: A Fer. József rend és a fan cia akademia tishti jelvé- nyével.
5	1879	Ujpesti templom	
6	1881	Régi honvéd ruharaktár, Vig utca	
7	1882	Szegény gyermek kórház, üllői ut	
8	1883	Magyar kir. államvasutak Körönd-téri nyugdíjépülete	
9	1884	Kauser János háza, Kerepesi-ut 88 sz.	
10	1884	Ludoviceum, új szárnyépület	
11	"	Grundt József háza, Kerepesi-ut 26 sz.	
12	"	Röser Miklós bazár, Károly-körut	Kitüntetve: a III-ik oszt. vaskorona renddel.
13	1885	-ik évi országos kiállítás műszaki részének előterjesztése	
14	"	A tervpályázaton 4 díj	
15	"	A fővárosi pavillon.	
16	1886	Közuti vaspálya társ. Csömöri-uti állomása	
17	"	" " " Zugligeti "	
18	"	Helyiérdekű vaspályák, soroksári vonal, ferencvárosi állomás, gépház stb.	
19	"	Erzsébetfalvai állomás	
20	"	Haraszti állomás és gépház	
21	"	Helyiérdekű vaspályák, szt. Endrei vonal, O Buda, Aquincum, B. Megyer, Kaláz, Pomáz, és a Szt. Endrei állomás, rakodók és	
22	"	Halbauer Rezső házának József-tér rekonstr. gépház. <i>(homlokzata már airta modernizálva volt)</i>	

Sz.	Év	Megnevezés		
23	1887	Thurn Pius háza, Vadász utca 31		
24	"	M.kir.Államvasutak kerepesi-uti épületei,u.n.Nyolc-ház		
25	"	Tolonc fog és rabkórház		
26	"	Toth László háza,Kőbányán Liget-tér.		
27	1888	Református főgimnázium, Lónyai-utca		
28	"	Dr. Dollinger háza,Rákóci-ut 52 sz.		
29	1889	" Jézus szt. Szive " temploma és paplak,József-utca		
30	"	Magyar fegyver és lőszer gyár		
31	"	Barothi Becker Károly háza,Kossuth Lajos utca 11 sz.		
32	"	Szegény gyermekkert, Tabán.		
33	"	Főgimnázium Halason		
34	"	Rauchbauer Károly háza, Népszinnaz es Csokonai u. sarkán		
35	1888	Honvédségi gyalogsági laktanya,Budapesten. / <i>Dr. Kov.</i> /		
36	"	" lovassági "		
37	1889	" fegyverraktár épület		
38	1890	" új ruharaktár		
39	"	Hofherr és Schrantz háza,Váci-körut 57		
40	"	Konek Ida, festőművész nő műterme, Kmetty utca 27		
41	1891	Szt.István bazilika belsejének építkezése		
42	1892	Szt.László,hevenyragályosok fővárosi kórháza		
43	"	Fővárosi Iparrajziskola.		
44	1893	Ungvári főgimnázium.		
45	"	Sancta Maria,leány tan és nevelőintézet Irányi-Molnár utca s.		
46	1894	Szülészeti és női betegségek egyetemi korodája/ Tauffer kl./		
47	"	Kauser Jozsef, Erzsébet körut 19 sz. ház		
48	"	" Pallas " nyomda r,t. Honvéd,Gorove és Kálmán u.		
49	1895	Jellinek Henrik háza,Lipót-körut 18 sz.		
50	1896	Nicholson Fülöp háza,Lendvay utca 12, Munkácsi u.sarok		

Sz	Év	M e g n e v e z é s	
51	1895	Kir.magy, egyetemi leiró és tájbonctani intézet	
52	1897	Orsz.Közp.Hitelszövetkezet székháza, Baross-utca	
53	"	Gerlóczy Károly, háza Bpest. Kőbánya Hölgly-utca 13	
54	1898	Ludoviceum, új közp. legénységi épülete	
55	1900	Kochmeister Frigyes utódai háza, Hold-utca 3sz.	
56	"	Seenger Béla háza József-utca 57sz. / Homlokzat /	
57	1904	Magyar munkások rokkant és betegs. egyll. " Jozsef-utca	
58	"	Ludoviceum, új lovarda, legénységi épület, pálmaház, kertész-	
54	1905	Népszínház átalakítása, színpad, nézőtér. /-lak és istállók	
55	"	Tetemnéző. Szvetenay-utca.	
56	1906	Lipótv. Bazilika teljes befejezése, oltárok, csillárok, szószék	
57	1908	Fogászati klinika, Mária-utca 52sz. (orgonaház, padok, kapuk.	1.41z/Legf. kir. elismerés./
58	"	Jézus szt. szive templomának főoltára, Mária és Jozsef oltá-	
59	1909	Zirczi apátság szárnyépülete. -ra/1902-1904/	1.29sz
60	1910	Erdőtelki elemi iskola, Külső Váci ut, ifj. K.J.-vel együtt	a fentiekért
61	1911	Erzsébetv. ev. ref. templom pályázaton 1-ső díj, dtto.	udv. tanácsosi méltóság.
62	1914	Zuglói " Ferenc József jubileumi templom" pályázatán II-díj.	
63	1916	Stefánia szegény gyermekkorház emelet ráépítés /tbc oszt./	
	1917	A bpesti Lánchíd műemlékszerű restaurálásának felügyelete / legf. kir. elismerés./	

Ezenkívül számos kisebb építkezés, átalakítás továbbá emlékek mint pl. Szécheny és br. Eötvös a Svábhegyen
Siremlékek: a kerepesi izr. temetőben : Taffler Jozsef,
Krausz Mayer-é /mindjárt a főkapu mellett / stb.

Azonkívül kivitelre nem jutott pályamunkák és tervek :

A Rokus helyére építendő új kórház, a Népszínház mögött
/ a mostani Rémi szálló helyén / tervezett viztorony-
nyal kapcsolatos tűzoltó laktanya, a karánsebesi

gyimnázium s az ottani határörvidéki internátus, hercegfalvi
templom 444. 444.

2 Tevékeny tagja volt a fővárosi közmunkák és az országos középítési Tanácsoknak valamint a műemlékek országos bizottságának. — A kir. József műegyetemen pedig /1913-óta/ a ministeri biztosi tiszteletet töltötte be, a II-ik építészeti szigorlati vizsgálatoknál. ^{18.)}

Legutolsó művészi munkája a zuglói " Ferenc Jozsef jubileumi templom" pályaműve volt, melynek gyönyörű román stylusu tervezetét a pályázaton a II-ik díjra méltatták. — Ezen dolgozatot még tovább is üres óráiban s mindig remélte hogy majdan sikerülni fog ezt neki kivitelre is juttatni.

Mindhiába! A háboru e reményétől, a forradalom címétől és viselt tisztségeitől, a kommun pedig minden földi jótól, testi és lelki nyugalmától fosztotta meg, s kergette fokozatosan a halál karjaiba. — Ezzel a tudattal hunyta le 1919 július 25-ikén este örökre szeméit s fejezte be munkával teljes, áldásos és értékes életét. — Hült tetemeit nem kísérelték barátainak és tisztelőinek százai, csupán legközelebbi hozzátartozói jelenlétében helyezték a rákoskereszturi temetőben egy tucatsírba, ideiglenes nyugalomra!

B u d a p e s t 1919 Aug.

*ifj.
Kauz József*

13./ Lásd az idecsatolt Kimutatást

14./ A Pálffy szobor mögött, Andrassy-ut 83,-85, Francia renaissance styl.

15/ A népszínházi bizottmány ^{28 éven keresztül} 1906-ig volt tagja. — Az eredetileg Fellner és Hellmer bécsi építészek által épített színház egész belső szerkezete fából volt. — A tűzbiztonsági követelmények szükségessé tették ugy a nézőtér mint később aszinpád vasszerkezettel való kiváltását. — Ugyanekkor az oldalsó szinpadrészi rizalitok is nagyobb kiugrást nyertek.

16./ Lásd az "Építő-Ipar" 1898 szept 18 és Okt 4, 12-iki számokban megjelent saját ismertetését.

17./ Lásd az "Építő-Ipar" 1905 Május 14 én megjelent s K.J. nek a magy. Mérnök és Építész Egyletben 1905 ápr. 29-ikén tartott ismertetéseit valamint a fővárosi napilapoknak a bazilika zárkőletételének alkalmából / 1906. dec 8 / megjelent cikkeit.

A szt. István bazilikát vagy jobban mondva a lipótvárosi templomot Hild József kezdte meg empire stílusban. - Olaszos karaktert Ybl Miklós adott neki midőn az építést 1867-ben átvette. - 1868-ban dőlt be a templom kupolája, mely eseményt ugyszólván már előre sejtették, mert a keletkezett repedések miatt a munkálatokat is már be kellett szüntetni. - K.J. az építési bizottságnak tagja volt midőn Ybl halálakor 1891-ben az építkezést átvette.

A munkavezetéshez megkivántatott az építőmesteri jog is, melyet K. 1892 NOV 17-iki Folyamodványára, a kereskedelemügyi Minister meg is adott.

Mint hogy a szerkezettel összefüggő belsőre vonatkozó terv Ybl-től nem maradt fenn K, teljesen önálló tervet dolgozott ki, melyet modellben / jelenleg a Fővárosi múzeumban / mutatott be. - Mint a hogyan az 1906-ban Dec, 8-án elhelyezett zárközmány, melyet nagy ünnepség keretében Ferenc József király és császár jelenlétében s aláírásával szentesítve, a főoltár alá falaztak be, - mondja: " Utódja Kauser József budapesti születésű műépítész lett. Az ő műzslésének és tenettségének jutott osztályrészül a templom befejezése. Tervei szerint és vezetése alatt létesültek a templom belsejének kiképzése, az oltárok s a templom összes díszítései és felszerelése... " (Igy pl. a padok, az orgonaház, a bronz kandelláberék és falkarok valamint a külső nagy kapu s a kriptalejáro bronzajtó, továbbá az országban legnagyobb szt. György harang, mely utóbbi - sajnos - 1917-ben a háboru fémszükségletének fődözésére széjjelveretett, mind az ő tervei szerint készültek.) 7935 kg

Hogy a templom szinharmoniajában egyszersmind az összes nevesebb művészeink műveit magában egyesíti. - ez neki köszömhető. - Egy Lotz, Thán, Bencur, Ebner, egy Fadrusz, Strobl, Senyei stb. stb. a magyar művészet és munka aranykorszakának Pantheonjává avatta e művét.

18. / 1905-ben, vagyis a bazilika befejezésekor Kauser folyamodást nyújtott be, a Cigler tanár elhunytá folytán megüresedett ő-kori építési tanszék betöltésére, a kir. József műegyetemnél. - Sajnos, nem adatott meg neki az alkalom, hogy széles tudását ily módon a tanulni vágyó ifjúság javára értékesíthesse.

19. / Tagja volt még a magy. orsz. képzőművészeti Tanácsnak, a képzőművészeti Társulatnak, az orsz. iparművészeti Társulatnak, a nemzeti Szalonnak, a nemzeti Zenede választmányának, az Alliance Française-nak, továbbá alapító tagja a magyar mérnök és építész- valamint az Építőmesterek Egyesületének. - Lev. tagja a bécsi ép. egyetemen a fővárosi törvényhatósági bizottsági tag volt / 1898-ig / kb. 10 éven keresztül.

Irodalmi tevékenysége, egynéhány ismertető leírásból áll, melyeket műtörténeti refleksiókkal bővített ki. - Igy pl.:

Az "Építő Iparban" 1898-ban "A Jézus szt. Szive Temploma és a középkori magyar templomok azonos stílusa." / sept 18, okt 4, 12 /

dtto 1907-ben "Az oltárok alakjának fejlődési folyamata századokon át."

"Pesti Hirlap" 1915 Márc. 7. "A magyar építőművészeti stílus eszméje" "Visszaemlékezés Feszli Frigyesre a Vigadó építőjére."

A lipótvárosi bazilika ismertetése / a M. Mérn. Ép. Egyl. - ben tartott 1905 ápr 29-iki felolvasása / "Ép. Ipar" 1905 /

Ez irányu működését későbbre tartotta fenn, mint a hogy azt a hátramaradt konceptusok 1/ A belvárosi templomról, 2/ A modern "Művészet"-ről, 3/ Az Erzsébet emlékről, 4/ A jubileumi templomról, 5/ A városfejlesztésről, 6/ A Zenedéről, 7/ Feszli Frigyes biográfiájáról szólóak mutatják. - De saját szavai szerint: "Vajjon képes - e a nyodafesték vagy a kötetek terjedelme elmondani azt, a mit az alkotó művész a vonalak és formák által oly beszédesen fejez ki!"

a/ Societe Littéraire Française
b/ Zentralvereinigung der Architekten der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder / Korresp. Mitglied /

Kauszer József emlékezete.

Dr. LECHNER JENŐ-től.¹

Köszözlammá vált, hogy a XIX. századnak nincsen művészete. Pedig ez a korszak nagy neveket, erős tehetségeket termelt ki magából és benne az emberi művelődéstörténetnek a szociális fejlődés tekintetében talán egyik legérdekesebb fejezete játszódik le, amely művészetében is kifejezésre jut. A XIX. század a művészettörténetnek egyik legváltozatosabb képét nyújtja.

A század elején Napoleon hatalmas imperializmusa trónol a világ fölött, amely nagystílusú építőművészeti milióban pompázik. Fenséges, nagyarányú stílus alakul a tomboló barokkba fulladt antik formáknak ampírrá lehiggadt elemeiből. A francia Soufflot, Chalgrin, Hittorf, az angol Smirke, Soane, a német Gontard, Langhans, Schinkel, Stüler és Klenze, nálunk Pákh, a nagynevű Pollack és Hild, Zitterbarth, a két Kasselik, Zofáhl, Brein, Landherr, Hofrichter képviselték az *újjászelleműlt klasszicizmust*. Beléolvad Európaszerte a művészi tevékenységbe a polgári elem is, s a szociális fejlődés nagyarányú produktivitást vált ki a kisipar és az egyszerű kőművesmesterség terén is. Ez a bájos biedermeier, a szociális fejlődés óriási lépése nyomán sarjadó szerény eszközű művészkedése az alsóbb néposztályoknak, amelyeknek eladdig művészi igényeik alig voltak.

A XIX. század első évtizedeinek ezt a csodálatosan finom klasszicizáló művészetét — melyet nemrégiben még lebecsültek — ma már önálló historikus stílusként értékeljük.

Ez a klasszicizáló fenség már csirájában hordta a század második felének jellegzetes stílrányát, a *romanticizmust*. Ahogy a zene nagy klasszikusa, Beethoven, ábrándot ír a Holdhoz és regényes operát alkot, nagy kortársa, Weber a bűvös vadász romantikájával lepi meg a klasszicizáló világot, úgy Schinkel is gótizáló templomot emel és Stühler vadregényes kastélyt épít Schwerinben a francia várkastélyok ízlésében.

Nálunk is érdekes példái vannak e romantikus hajlamoknak. Pollack a pécsi dómot építi át sajátos ízü középkorias modorban; egyik ilyen tipikus emlékünkné a pesti Hermina-kápolna is, a biedermeier pedig léptenyomon szívesen alkalmazza a csúcsíves formákat. Az antik rendszerű homlokzatépítésben is a század derekán már erőteljesen jelentkezik a romantika. A dekoratív részletek gótizáló elemekből alakulnak, majd a müncheni *Bürcklein* merész lépése után az architektúra egészében átcsap a romanizáló irányba és széthull a homlokzati tagozás antik váza is. Nálunk az öreg *Gerster* Károly, *Frey* Lajos és *Wieser* Ferenc, a ferenci-barátok tornyának és a Lipót-téri velencei mór-háznak építője, azután a nagytehetségű *Máltás* Hugó és *Feszl* Frigyes, a későbbi nemzeti irányú reformátor ennek a stílránynak képviselői a 60-as évek körül.

Tudjuk, hogy a szabadságharc leveretése után minden téren hirtelen pangás állott volt be, amelyből csak az 50-es évek végén kezd ocsudni a magyar társadalom. A 67.-i kiegyezés azután meghozza a kellő konszolidációt, minek következtében az építőiparban is nagy a föllendülés. 1870-ben a Közmunkatanács föllállításával századok óta először rendelkezik a produktív építőmunka az állam hatalmi forrásaival. Egy erőteljes munkásnemzedék dolgozik akkor Pest felvirágzásán: *Ybl* Miklóssal az élén *Weber*, *Skalnitzky*, *Feszl*, *Koch*, *Feszty*, *Unger*, *Petschacher*, *Bobula*, akiket tehetséges fiatal gárda követ: *Schulek*,

¹ Előadta a M. M. és É. E. 1921. évi április hó 11.-én rendezett Kauszer emlék ünnepélyén.

Steindt, *Czigler*, *Hauszmann*, *Pecz*, *Lechner* és *Pártos*, *Geister*, *Schickedanz*, akik közé tetterős készséggel, a technikai és építőművészi tudás teljes fegyverzetével állított be az ifjú Kauszer József is a 80-as évek elején.

A történelmi stílusok kaotikus kora volt az, amelyben az ő egyénisége kialakult. A kor irányzatának nyitját a mérföldes lépésekkel haladó szociális fejlődés adja, minek következtében az új társadalmi szükségletek rohamos ki-elégítése tömegtermelést hoz létre, ez viszont a kontárok is munkába szólítja, akiknek kezén azután eldurvultak a régi mesterek hagyományai. De az építőipar ilyen üzletszerű föllendülése magával hozza, hogy az építőmesterség művelőinek *nevelési rendszere* is megváltozik, a céhszervezet tanításrendjét a *tömegtanítás* rendszere váltja fel és nálunk, a germán művelődéskörben a nehézkes német gondolatvilágon átszűrt, a gyakorlattól elvált mesterséges *iskolai tanítás* terjesztette azután az elmúlt korok át nem érzett és meg nem értett művészetének formakincseit. Ez vezetett az *eklekticismusnak* arra a sivár mezejére, amelyen a múlt század második felének építői mozogtak. Ebben a milióban kell megítélni a múlt század építőművészetének tevékenységét és méltányolni a kiemelkedő igazi tehetségeket, akik a rideg vállalati, üzleti tervező munkán fölülemelkedve, művészi ihletet is vittek alkotásaikba. Kauszer József is a XIX. század eklekticizmusában nevelkedett s ő is, mint kortársai közül az ugyancsak nagytehetségű *Ray*, *Láng*, *Schmahl*, *Meinig*, *Schickedanz* és mások már megállapodott ízléssel, férfikoruk delén sodródtak belé abba a förgeteges viharba, amelyet a század utolsó évtizedében a *szecessziós művészmozgalmak* keltettek, s amelynek kétségkívül tisztító, újjáalkotó, teremtő, megtermékenyítő nagy munkája kíméletlenül át-gázolt mindenkin, aki a régi iskolák mesgyéin mert tovább haladni.

A tisztító vihar immár elült, a művészi forradalom lecsendesült, megtermékenyítő szelleme üdítően érezteti hatását, mikor visszatérni kezdünk elhagyott tradícióinkhoz és megértő lélekkel fordulunk megint a multhoz és a múlt derék munkásaihoz.

A külföldön oly egészséges fejlődést szülő modernizmus friss benyomásai a mi zsenge kultúránk talaján különösen eldurvultak és kíméletlenül taposták a régi talajon virágzó művészkedést. De eljön az idők teljessége, megtisztulnak a mindenkori jelen elvakultságaitól ködös horizontok s a történelem távlatában igazságosabban ítélve felismerjük az értékeket, amelyek mellett annakidején érzéketlenül haladtunk el.

Ezek a gondolatok toladnak tollam hegyére ma, mikor kortársaim kitértető bizalmából az a megtiszteltetés ért, hogy fáradhatatlan munkás életű tagtársunkról, Kauszer Józsefről emlékezzem meg, aki ennek a sivárnak jelzett, ennek a másolásból tengődőnek bélyegzett kornak a szülőlte, de aki annyi fejfel tudott kiemelkedni számos kiváló kor- és kortársa fölött s akin szintén át-gázoltak a művészforradalom kerekerei, de akit nem tudtak halálra gázolni.

Ime, ma osztatlan, hódoló tisztelettel övezik öregek és fiatalok s összegyűltek, hogy meghajtsák előtte a kegyelet és a megérdemelt elismerés zászlait.

Kauszer József régi pesti család ivadéka. Nagyatyja József, atyja is János, annak fivérei Jakab, Lipót és István valamennyien az építőipar munkásai voltak. A család a hagyományok szerint — mint különben a régi múltú idegen eredetű pesti familiák csaknem mind — a török hódoltság megszűntével, a Budavár 1686.-i ostromát követő időben telepedett le Pesten. Köztudomású, hogy akkoriban

Magyar Művészek és Építők
Egyes Közlönye -

a kihalt, elnéptelenedett városba osztrák, bajor, frank, sváb és más idegen mesteremberek jöttek, akiknek a kamarai katonai inspektor a régi birtokosok jogaira való tekintet nélkül osztogatta a romokban heverő elhagyott épületeket, az elpusztult határu telkeket, csak legyen, aki azokat megint bekerítse és lakhatóvá tegye. Az elszász-lotharingiai *Andolsheimből* származó Kauser-család első ismert pesti őse *Kauser* Egyed, akinek 1819-ben elhalt fiáról *Pábról* tudják, hogy szücsmester volt. Ennek fia *József*, a megboldogult ünnepelet nagyatyja, aki 1787-ben született és 1840-ben halt el, kőfaragótelepet alapított és építőmesterséget folytatott Pesten. Józsefnek öt fia közül négyen ugyancsak az építőipart szolgálták. *Jakab* a hajdani borjú-téri kőfaragó-telep mestere, *Lipót* tervező-építész volt, aki Frey Lajossal és Feszl Friggyessel társas viszonyban dolgozott a XIX. század derekán uralkodott romantikus ízlésben; *István*, a család később Amerikába szakadt ágának feje, ugyancsak építész volt, sőt a párisi Ecole des Beaux Arts növendéke (1840—1905), a híres pesti színházépítés kevésbé szerencsés vállalkozója, végül *János*, az ünnepelet édesatyja, aki 1817-ben született és 1871-ben halt meg, ugyancsak építész és a régi Vas-utcai kőfaragó-telep mestere volt, amely ma Seenger Béla tulajdona, aki János leányát, Saroltát, Kauser József nővérét vette nőül. Kauser János akadémiai festő is volt, a történelmi festészeti pályára készült, de azután a családi érdekek a hagyományos építőmesteri és kőfaragóipari tevékenység vágányaira kényszerítették. János fiai közül az ifjabb *János*, *József* és *Gyula*, a családi hagyományokhoz híven, az építőmesterséget kultiválták és mind a hárman újabb nemzedéket állítottak az építőipar és művészet szolgálatába. József és Gyula immár megtértek teremtő Urukhoz, s a két fivérnek kegyeletos emlékét ma együttesen ünnepli Egyletünk, amely tanuja volt fáradhatatlan tevékenységüknek.

Kauser József 1848-ban május hó 10.-én született Pesten. Technikus ismereteinek alapjait apjától, Jánostól, szerezte, akinek művészi hajlamait is örökölte. Még diák korában a belvárosi főreáltanodában aratta első sikerét nagyszerű rajzkészségével, midőn egy alkalommal a felsőbb reálosztályok között rendezett versenyben, mint a legjobbjáról, elnyerte a kitűzött aranydíjat. 1865-ben a pesti, majd 1868-ban a zürichi műegyetemen folytatta tanulmányait, 1870-ben pedig a párisi Ecole Imperiale (azóta Nationale) des Beaux Arts növendékei között látjuk, ahol sikerrel kiállotta a felvétel súlyos feltételeként kiszabott vizsgálatokat. *Laloux*, később a Beaux Arts tanára és *Formigé* Kamil, Páris város nagynevű építészé voltak itt társai, akik elől egy pantheon tervezetével pályadíjat is vitt el. A francia-porosz háborús események azonban megakasztották tanulmányainak folytatását. Akkor Weber Antal pesti építőművész tanácsára Bécsbe ment, ahol *Hansen* Teofilnál, az ókori görög építőművészet nagy mesterénél talált ideiglenes alkalmazást, aki akkor a bécsi tőzsdepalota építésén dolgozott *Niemann* professzorral és *Auerrel*, a berni szövetségi palota építőjével. Hogy milyen hatással volt itteni rövid közreműködése stílusérzékének kifejlődésére és későbbi építészeti tevékenységének irányára, azt nemcsak ifjúkori alkotásai tükrözik vissza, de megérezhető egész élete munkásságán.

Hansent némely művészettörténeti munka a neoklasszikusok közé sorolja, azonban tévesen. Igaz, hogy ifjúkorában — hiszen 1813-ban született — még javában állott a klasszikus stílírány, s ő is ennek az iskolának a növendéke volt, de a késő öregségbe nyúló munkásságának legtevékenyebb korszaka már az eklektikus művészkedés, a romanticizmus jegyében esik, amelynek ő éppen egyik tipikus kifejezője volt, aki az akkoriban vegyesen alkalmazott történelmi stílusok közül valóban az ókori építésnek hódolt ugyan, alapos ismerője és finom ízlésű

interpretálója is volt a görög-római formavilágnak, de a legtávolabbról sem volt neoklasszikus. Ma már egészen tisztán átérezzük az antik formáknak ezt a két különböző szellemű feldolgozását, amelyek éppúgy különböznek egymástól, mint ahogy különböznek a XVI. század klasszicizmusától, a Vignola és Palladio antik szellemű művészetétől.

Természetes, hogy Hansen tanítványai is a romanticizmus formavilágában éltek és nevelkedtek s az ő oktatásából sem az antikhoz való rajongás szelleme volt maradandó, hanem a szép arányérzék és az architektonikus komponáló erő.

Kauser első művein — mint a Deák-mauzóleum hatalmas pályaművén is — az antikot kedvelő Hansen hatása uralkodik ugyan, de ezen is már oly egyéni felfogásokat szólaltatott meg, hogy bírálói a szigorú történelmi alapokra helyezkedve elvetették. Ám hamar eltért ettől az iránytól s kezdetben a német és olasz, majd a francia reneszánsz motívumaival, később középkori formákkal, legutóbb pedig — a lipótvárosi templomnál — az olasz korai reneszánsz történelmi tisztasággal alkalmazott formáival dolgozott.

De térjünk vissza a mester tanulmányi éveire.

Hansentől Kauser ismét Párisba kerül vissza. Előbb *Laisnének*, a dijoni székesegyház restaurátorának műtermében folytatja tanulmányait, majd *Viollet-le-Duc*, a párisi Notre Dame újjáépítője, *Boeswilwald*, a párisi Saint Chapelle restaurátora, a kiváló gótikus mesterek, végül *Garnier*, a párisi opera építője és *Taine*, a kiváló esztétikus voltak tanárai. Ilyen jeles vezetők kezeiből vette át 1873-ban a Beaux Arts abszolutóriumát, amely után építészeti gyakorlatát még ott Párisban kezdte meg, a Palais de Justice új, hátsó szárnyának építkezésén.

Kauser párisi tartózkodása alatt élénk részt vett a társadalmi életben is; titkára volt a párisi magyar egyesületnek s az ott élő művészek közül *Munkácsy* Mihállyal és a kolozsvári születésű *Züllich* Rudolf szobrászsal tartott fenn szorosabb összeköttetést. Munkácsynak ő rajzolta volt meg akkor a *falu rosszá*-hoz a háttér távlatrajzát. Személyes ismerősei között voltak még *Eiffel* mérnök, *Leo Delibes*, *Francois Coppée* és *Jules Massenet* a világhírű zeneszerzők. Ilyen művészi környezetben szívta magába említett kiváló mestereitől azt a finom építőművészeti ízlést, a szép arányoknak, a történelmi építőstílusoknak azt a megértését, a nemes formáknak, de mindenek felett a szolid munkának azt a határtalan szeretetét, mely összes művein visszatükröződik.

1874-ben tér haza Pestre, ahol kezdetben *Kauser* János testvérbátyjának irodájában működik. Neve először több rendbeli építészeti tervpályázaton tűnik fel, így a már említett Deák-mauzóleum (1876), majd a fővárosi kórházak, a Kálvin-téri kút, az 1885-i országos kiállítás tervpályázatain. 1878-ban már egészen önállóan a párisi világkiállítás magyar osztályának berendezésén dolgozik.

A maga tervezte köz- és magánépületek száma meghaladja a félszázat. Első művei, az újpesti templom (1879), a vig-utcai régi honvédruharktár (1881), az üllői-úti szegénygyermekkorház (1882) még csak igénytelen egyszerű épületek, ezeket hirtelen követi nyomon a Köröndön felépült Államvasúti nyugdíjintézeti palota 1883-ban, amelynek előkelő francia reneszánsz formáiban egy csapásra megnyilatkozik korának regényes hajlama, a történelmi stílusok iránti tisztult érzeke s a párisi iskolában szerzett alapos tudása. Majd 1884-ben Polláck Ludoviceumát építi ki szárnyépületekkel. E munkájának elbírálásakor nem szabad szem elől téveszteni a romantikus iskola akkor divott stílusfelfogását, amely — noha az ókori építési formákkal is dolgozott — teljesen érzéktelen volt a század elején uralkodott neogrék és biedermeier átszellemlé, leheletszerűen finom alakításai iránt. Akkoriban a régi Lipót-külváros Nádor korabeli szép antikizáló hom-

4
lokzatai is sorba öltönyt cserélnek, reneszánsz szellemű, de a német iskolák száraz tanításain átszűrődött nehézkes tagozásokkal, pedig nem kisebb mesterek kezei alatt, mint például *Lechner* Ödönén, aki a *Mária Valéria*-utcai *Scheffer*-, (később *Sarkány*-) házat modernizálta *Pártos Gyula* társaságában. Így cserélt homlokzatot a *Hild*-féle Nagykoronautcai *Vadember* is és így alakult át reneszánsz alkotássá *Hild* ugyancsak neoklasszikus *Lipót*-temploma, a későbbi *Szent István* templom, *Ybl* Miklós kezén, noha az ő első modelljén is még mestereinek, *Poláck*nak és *Koch*nak, hatása nyilvánul.

Mellőznöm kell Kaiser nagyszámú műveinek felsorolását. Míg korábbi művei, mint a *Károly*-körüti *Röser*-bazár, a *Rákóczi*-úti *Dollinger*-ház, a *Kossuth Lajos*-utcai *Becker*-ház a reneszánsz-romantika jellegét viselik magukon, később kedvenc stílránya lesz a francia középkori művészet átmeneti ízlése modernizált, sőt egyéni köntösben. *Erzsébet*-körüti hatalmas bérpalotája (1894) és a *Jézus Szt. Szíve* temploma (1889) e nembem legkiválóbb, erőteljes és nemes ízlésű alkotásai. Nagyszámú klinikaépületén is ez a középkori romantika ömlik el.

5
Építőművészeti munkásságának koronája a *lipótvárosi templom* homlokzatának befejezése és a templom belső kiépítése. E nagyszabású kényes munkát nagynevű elődök kezéből vette át 1891-ben. Mint ő maga írja: évek hosszú során át rajongó szeretettel dolgozott rajta, felfrissülve újra meg újra a feladat iránti szeretetben akkor, mikor már a lankadáshoz közel állott és igyekezett lelke egész hevét alkotásába vinni. Mert tudni kell, hogy ez az akkoriban közmondásos lassúsággal folyt építkezés valóságos kálváriája volt mestereinek s Kaiser idegeit is az építési bizottsággal és ezernyi akadályokkal folytatott szívós küzdelmei valósággal megőrölték. *Ybl* e nagy művészi örökségeért először is élénk és valósággal elkecseregett versengés folyt s midőn Kaiser a megbízást elnyerte, a munka megindításakor hat heti tanulmányútja alatt távollétében szőtt intrikákat kellett leküzdenie. Majd kietlen összeütközésre vezetett a bizottságban az a körülmény, hogy a templom belsejére vonatkozólag semmiféle terv *Ybl*-tól nem maradt hátra, holott a bizottság abban a feltevésben volt, hogy egyszerűen csak kivitelre kell hozni azt, amit *Ybl* mester már megtervezett. Kaiser nagynevű elődeihez méltó kiépítési tervei és előirányzatai persze óriási konsternációt okoztak s csak a legszívósabb küzdelemmel, de egyszersmind a legkörültekintőbb óvatossággal lépésről-lépésre verckedhetette ki azt az eredményt, mely ma előttünk áll és amellyel maradandó emléket állított nevének. Az épület homlokzatán a főkapuzat díszes keretezése és a kriptalejárók bronzportáljai az ő művei, de a templom egész belső kiképzése oltáraival, a szöszékekkel, összes felszereléseivel kizárólag Kaiser finom stílerzékét és tudását hirdeti. S ami mindennek felett hódolatra késztet, az a becsületes és szolid munkának határtalan szeretete, amely elömlik a nagyszabású építmény minden, mégoly csekély, mégoly jelentéktelen kis részletén is. És ez jellemzi egész élete munkásságát. Ez tükrözi egész valóságában magát az embert, az öntudatos, kötelességtudó építőmestert, akinek keze alatt egy egész iparos nemzedék nevelődött a tökéletes, becsületes szolid munkának szeretetében. Jellemző, hogy irodájában úgyszólván minden rajz saját kezei alól került ki. Bár olyan kiváló tehetségek, mint *Fittler Kamil* és *Láng Adolf* is dolgoztak nála, nem találtak teret az egyéniségüknek megfelelő szabad érvényesülésre.

Tevékeny élete erkölcsi sikerekben sem volt szegény. Számos királyi elismerésben volt része, lovagja volt a *Ferenc József* rendnek és tulajdonosa a III. osztályú vas-koronarendnek, előbbit a párisi 1878.-i, utóbbit a budapesti 1885.-i országos kiállítás műszaki munkáiért nyerte el. A francia akadémia is tisztjévé avatta. A klinikai épít-

kezések befejeztével a *Felső* udvari tanácsosi címmel tüntette volt ki. 1905-ben *Czigler* tanár műegyetemi tanszékére is pályázott, ez az ambíciója azonban kielégítetlen maradt. Szerepe mégis volt a műegyetemen, ahol az építési szigorlatokon mint miniszteri biztos működött. Építési munkássága tevékeny közéleti munkássággal párosult. Tagja volt a *Köz*munkák Tanácsának, valamint az Orsz. Képzőművészeti Tanácsnak, a *Műemlékek* Orsz. Bizottságának és egy évtizeden át a főváros törvényhatósági bizottságának is, Egyletünk pedig egyik alapító, munkás tagját vesztette benne.

6
Említettem, hogy a klasszicizáló *Deák*-mauzóleum tervét a zsűri akkoriban túlmodernnek minősítette, mert a közfelfogáshoz mérten túlságosan önálló felfogással alkalmazta a görög-római formákat. Pedig hogy átgördültek azóta az idő kerekai az ő modernségén! Hogyan gázoltak keresztül az építőművészet régi tradícióján, de ő meggyőződésének a szecesszió viharos érájában sem hozott mesterkéltséget áldozatokat. Egyéniségének méltatásakor mérlegbe kell vetnünk jellemének, erős önértetének azt a szép vonását, hogy ő, az eklektikus kor gyermeke, a historikus formák művelője abban az időben is, amikor a türelmetlen fiatalság a modern stíltörékvések harcai között gúnyos lenézéssel kísérte a konzervatív hajlamokat, nem tagadta meg önmagát, meggyőződéseit nem dobta áldozatul a népszerűségnek, nem fogott olyan munkához, amely egyéniségéhez nem illett, hanem rendületlenül élt tovább a lelkében meggyökerezett ideáloknak és csendes munkássággal és tántoríthatlan becsületességgel szolgálta jól megtanult és művészlélekkel átértett mesterségét.

Utolsó éveit Kaiser csendes visszavonultságban ugyan, de végig szüntelen munkában töltötte. Legutóbb a művésztörténelmi irodalom terén foglalkozott. Fogalmazványokat hagyott hátra a belvárosi templomról, a modern művészetéről, amelynek problémái általában mindig izgatták, mert kiforratlan, határozatlan, sőt természetszerűen szeretlen csapongásai zavarólag hatottak a lelkiismeretes, pontos és gondos munkához szokott emberre, jegyzeteket hagyott hátra az *Erzsébet*-emlékekről folytatott tanulmányokról, a városfejlesztés kérdéséről, végül *Feszli Frigyes* biográfiájáról, akihez ifjúkorában élénk kapcsok fűzték, és akinek érdekes egyénisége sokat foglalkoztatta gondolatvilágát. Írásaiból kitűnik, hogy aggodalom töltötte el, mint írja: *vajjon képes lesz-e a nyomdafesték vagy a kötetek terjedelme elmondani azt, amit az alkotó művész a vonalak és formák által oly beszédesen fejez ki, vajjon a műépítész művészi egyénisége inkább élvezhető-e a könyvek lapjain, mint az Isten szabad ege alatt? Az irodalmi munkákból azután nem is lett semmi.*

Ez a kételkedő, töprengő hajlam mindinkább erőt vett rajta. Az amúgy is tartózkodó, csendes természetű, érzékeny idegrendszerű építőművészt a háború évei egészen megtörték. A forradalom azután rangjától és tisztségeitől, az átkos kommuné pedig hangyaszorgalommal és verejtékes, becsületes munkával gyűjtött vagyonától, s ami több, testi-lelki nyugalmától fosztotta meg. Ezzel a fájdalmas, reménytelen tudattal is fejezte be munkás életét 1919. évi július hó 25.-én, ama borzalmas idők forgatagában csendesen, észrevétlenül és részvétlenül temettetvén el a rákoskereszturi temető egyik tucatsírjában, ahogyan azt akkor a fennálló rend parancsolta.

A kommuné rettenetes uralma elvonta figyelmünket szomorú haláláról, mint ahogy csendes visszavonultságában nem lehetett tudomásunk arról a szörnyű lelki vívódásról sem, mely megőrölte őt és alkotó erejének teljességében sírba döntötte.

Ime, ma szellemét körünkbe visszaidéztük, hogy osztatlan kegyelettel adózzunk emlékének és lerójuk azt a kötelezett-ségünket, amellyel kiváló kartársunknak tartoztunk.

A pályafenntartási zúzott kő vizsgálata.

PESKY JÁNOS-tól.

Sinágyazathoz olyan zúzott kő felel meg, mely a forgalom biztonságát nem veszélyezteti s zavartalan lebonyolítását nem akadályozza. Ezt akkor érjük el, ha a pályába tartós és kevés fenntartási munkát kívánó zúzott kőanyagot ágyazunk. Jutányosság szempontjából is fontos a különböző zúzott kőfajták elbírálása, mert a jobb anyagnak beszerzési költségtöbblete a fenntartási munkálatokban elérhető megtakarításokból megtérül.

A zúzott kő minősége attól az alapközettől függ, melyből előállítjuk, ezzel azonban nem óhajtók kizáróan a petrográfiai vonatkozására utalni, mert petrográfiailag azonos közetek zuzalékai használhatóságukban különbözhetnek.

A zúzott kőnek minőségi elbírálása azelőtt egyedül abból állott, hogy a zúzott kő anyaközetéből kockaalakú próbatestet faragtak ki s annak nyomási szilárdságát megállapították. Ez a szilárdsági érték a zuzaléka azonban nem bizonyult abszolút értékmérőnek, mert használhatósága olyan egyéb tényezőktől is függ, melyet rendeltetése szab meg; így pl. egészen más szempontok irányadók a betonhoz való kőanyag, mint az útkavicsoláshoz vagy pályakavicsoláshoz rendelt kőanyagok elbírálásakor.

Egy másik körülmény, amely amellett szól, hogy a zúzott kőanyag nem jellemezhető pusztán a kő szilárdságával, az, hogy utóbbi a kő szívósságáról nem ad felvilágosítást, holott a zuzalék gyakorlati viselkedésére a kőanyag szívóssága befolyással van.

Mindezekből azt látjuk, hogy az eddig szokásos zúzott kő vizsgálat — ha általában annak volt mondható, mert hiszen a követ nem is vizsgálták zuzalék formában — kiegészítendő vagy pótlendő olyan eljárással, mely a kő rendeltetésével megszabott gyakorlati igénybevételekkel is számol.

Vasúti pályakavicsolásra szánt anyagokra a *grosslichterfeldi* anyagvizsgáló intézet vizsgálati eljárást dolgozott ki. A következőkben ezt óhajtom röviden ismertetni és egyben közlöm a Máv. laboratóriumából származó rendelkezésemre álló kísérleti adatokat.

A vizsgálati eljárás azon alapszik, hogy a zúzott kővel olyan kísérleteket végeznek, melyek gyakorlati igénybevételét megközelítik.

A kavicságyban fekvő zúzott kő csákányozáskor és a vonat elhaladásakor a talpfa nyomása alatt kétféle igénybevételt szenved.

A csákányozást utánzó laboratóriumi kísérletet úgy végzik, hogy csákányszerűen alakított kalapáccsal ütéseket mérnek, egy rugalmas oldalfalakkal ellátott szekrényben elhelyezett meghatározott mennyiségű zúzott körre. A vizsgált kő mennyiségének egy dm^3 -ére 668·8 *mtkg* csákányozó munka esik. Az igénybevétel hatása alatt az anyag aprózódik s az aprózódás a kőminőség elbírálásának mértéke.

A vonat elhaladásakor fellépő lökészerű talpfanyomást utánzó kísérleti berendezést úgy létesítették, hogy meghatározott mennyiségű zúzott körre falalapot helyeztek s arra ütéseket mértek. Az eljárásakor a zuzalék dm^3 -ére eső ütőmunka 2640 *mtkg* volt. Itt is a kő aprózódásából vonjuk le következtetéseinket.

A zúzott kő terhelési próbájánál, annak egy dm^3 -ére 20.000 *kg* nyomást gyakorolunk, ami 200 kg/cm^2 -kinti felszíni nyomásnak felel meg. Ez a kísérlet száraz- és nedves-, valamint 6-szor fagyasztott s aztán kiszáritott és 6-szor fagyasztott, de nedvesen meghagyott anyaggal végzendő el. A négy kísérlet eredményeiből következtetni lehet a száraz- és nedves anyag viselkedésére és arra,

hogy a zúzott kő fagyálló-e? A terhelési kísérlet arra van hivatva, hogy a kőanyagból kifaragott kockán megállapítandó nyomó vizsgálatot pótolja. Eme vizsgálat célszerűsége mellett az a körülmény is szól, hogy kockaalakú testek kifaragását a lehetőséghez képest célszerű elkerülnünk — különösen akkor, ha gyors véleményadásról van szó —, mert készítésük hosszadalmas, körülményes és ennél fogva költséges is, másrészt meggondolandó az is, hogy a kő rétegzésénél fogva gyakran lehetetlen a kockák kifaragására egészen alkalmas kötömbökre szert tenni. De nem is volna egészen helytálló az az eljárásunk, hogyha a felhasználás helyén esetleg már hosszabb ideig tárolt zúzott kő vizsgálatához, a bányából szerezniünk be a kockák kifaragásához szükséges kötömböket.

A zúzott kő vizsgálatát még azzal egészítjük ki, hogy kopását is megállapítjuk. A kísérleti eljárás az, hogy a zúzott köveket meghatározott nagyságú, percenkint 60 fordulátú dobba rakjuk s 3 órán keresztül egymáson koptatjuk. Az eljárás befejeztével a porfinomságú anyag mennyiségét megállapítjuk. Ennek a kísérletnek különösen nagy jelentősége van az útkavicsolásra szánt zúzott kő vizsgálatánál, amikor is a lekopatott porfinomságú anyagnak cementező képességét is meghatározzuk.

A kísérleti eljárásoknak eme rövid ismertetése után térjünk át a vizsgálati adatok értelmezésére.

A vizsgált anyagoknál a kísérlet előtt és a kísérlet után súly %-ban mindenkor megállapítjuk szemszerkezetét. Az alábbiakban közölt kísérleteknél a zúzott kőnek a vizsgálat előtti szemszerkezete 50 *mm*-nél nagyobb, de 70 *mm*-nél kisebb volt. Ezeket a határokat azért állapítottuk meg így, mert a pályakavicsra ezt a szemnagyságot szokás alkalmazni. Kísérlet után az anyag szemnagyságának módosulását a következő határok szerint állapítottuk meg: 0—5 *mm*, 5—12 *mm*, 12—25 *mm*, 25—50 *mm*, 50—70 *mm* közt.

Az 1. táblázat két zúzott kőnek a csákányozásra és talpfa nyomásra megejtett próbáinak eredményeit tünteti fel.

1. tábla. A csákányozási és talpfanyomási próbák hatása a szemszerkezetre.

		A zúzott kő szemnagysága									
A kő jele	a kísérlet előtt	a csákányozó kísérlet után					talpfanyomási kísérlet után				
	70—50	70—50	50—25	25—12	12—5	5—0	70—50	50—25	25—12	12—5	5—0
		súly %-ban									
A	100·0	79·8	8·8	1·5	2·0	7·9	87·4	4·3	1·1	1·4	5·8
B	100·0	33·5	37·0	6·1	6·5	16·9	59·0	19·6	4·1	3·3	14·0

Az aprózódás mértékéből rögtön megállapítható, hogy a csákányozásból és a talpfanyomásból eredő igénybevételekkel szemben a B jelű zúzott kő nem olyan ellenálló, mint az A jelű. Ha a különböző szemnagyságok százalékos arányszámában a B jelű anyag hátrányára mutatókülömböket a B jelű zúzott kőre kifejezzük, a 2. táblázatbeli százalékos értékeket nyerjük.

2. tábla. A B jelű kőanyag silányabb voltát kifejező arányszámok.

Szemnagyság	Csákányozásra	Talpfanyomásra
0—5	114 %	141 %
0—12	136 %	140 %
0—25	246 %	159 %
0—50	277 %	225 %

Kaiser
Österreich

Budapest, 1901. május 23.

Kedves barátom!

Igaz meglepetéssel olvastam, Hausner Józseffel ka-
dott pulikbeszédet. Talán ezt, ex a meglepetéssel méltatást
olvastam, miután azóta kérek egy kéret a H. 1919 jú-
liusában erre némi gondolkodásaim félfel nyújtották.
Sőt hogy a H. 1919-ben, ezek négyvel rendezett
újulási kiállítás anyagjait köztük mind a nyitvat-
tás alkalmán volt Hausner Józseffel jártam meg-
ismerkedni; és az ő barátaihoz is kijelentés kiadomel-
mi. Azután nem tudtam, hogy mennyire olcsó és
gyorsul a H. munkáit megőrizni; H. 1919-ben veled
egy pár adást, mely talán eddig nem jutott tudomás-
ra. Mindán 1887-ben az őkori is közölték a H. 1919-
sannakat létezték, melyre Bigler, Győri és Pecz László
vezette a H. 1919-ben, Pákey mellett Hausner a legkiseb-
lyabok jelölték egyike volt.

Tudtam mind az általam felmolt műveim közt, (ma-
gad maudat, hogy nem szabad a helyes névort felolvasni)
a H. 1919-ben egyenként a következők:

- 1.) Rakóczy ut 24, és később 1885-ben a Rakóczy ut 26 sz. házat
(Gründt)
- 2.) Nejein köz u. 12, 14 (Rauchbauer)
- 3.) Ludvay u. 12 (Nicholsau)
- 4.) Lipót köz 18 (Tellini.)

Kannenberg
műszaki
felolvasás

A Szent-István templom építési történetéről.

(Felolvasás. Tartatott a m. Mérnök- és Építészegyletben 1905. április 29-én.)

Mindnyájan tudjuk itt e teremben, hogy a Szent-István temploma tévesen nevezetik általánosan bazilikának. A templom centralis elrendezésű és nem basilicalis.

Építését 1851-ben kezdette meg **Hild**, mikor még a főváros mindössze csak 60.000 lakost számlált. Eredetileg — nézetem szerint — empire izű architektúrája volt, a mi még az oldalsó homlokfalakon ma is szembeszökő. Azt az Ausztriában és minálunk szokásos empire modort értem, a mely 1806—1850, sőt a 60-as évekig uralkodott. Olaszos karaktert **Ybl** adott a templomnak, midőn 1867-ben átvette az építést.

Ezt az olaszos karaktert ő főleg a félkörű hatalmas oszlopokkal övezett apsiszal és hátsó kisebb tornyokkal adta meg, továbbá a kapubejárat szélesen átívelt előcsarnokával, mely eredetileg **Hild** tervében timpanonnal lezárt oszlopállással volt tervezve. **Ybl** építette a két harangtornyot és ő adta meg a kupola ma is érvényesülő szép vonalrajzát is. Tudjuk, hogy 1868-ban nagy katasztrófa érte a templomot. Február havában bedől a nagy kupola, a minek oka az volt, hogy a kupolát tartó négyzetpillérek kürtöszerűen téglákkal szegélyezett apróbb és különböző keménységű terméskövekből készültek. A nagy nyomás e koszorufalakat kinyomta, a mi a boltozat beomlását eredményezte...

E falazásmódhoz az a bizottság takarékoságból ragaszkodott, mely akkoriban az építést ellenőrizte. Az építést, **Hildet**, egyedül az a vád terhelheti, hogy nem volt elég ereje szembeállni a bizottság módnélküli takarékoskodó hajlamának.

Az új tervek alapján való építést **Ybl** 1891-ig folytatta, ekkor bekövetkezett halála megakadályozta őt nagy művének befejezésében. Ekkor csak a külső falak voltak készen, tervek nem maradtak fenn a folytatandó belső falfelületi megoldások részleteiről, sem a belső kiképzésről egy a tényleges kivitelnek megfelelő színvázlat. Ily körülmények között vettem át 1891-ben a templom építését...

A templom belsejében nyers falakat, állványok szertelen tömkelegét és általuk okozott sötétséget, nagy bizonytalanságot: a költség és mikénti diszkifejtés fokozatában, szóval óriási nagy üres helyiséget és semmi iránytadó tervet nem találtam leendő működésem színhelyén; még a négy karakterisztikus dongaboltozat sem volt ez időben megépítve.

Építési bizottmányom pedig ez időben határozottan úgy fogta fel a dolgot, hogy csak kivitelre kell hozni azt a mi a tervekben letéve van, a mi kétségkívül nagy tájékozatlanságot árult el. Ez onnét eredt, hogy **Ybl** csak esetről-esetre mutatott be egyet-mást vázlataiból, nehogy az általános kiképzésre vonatkozó és csak előtte ismeretes intencióit megbolygassák. A nagy mesterbe vetett bizalom mindenkoron és méltán oly nagy volt, hogy végleges terv iránt a bizottságban senki sem merte kérdőre vonni. Egyszerűen meghajoltak biztató kijelentései, valójában pedig auktoritása előtt.

A templom belsejéről fenmaradt ugyan egy 1885-ből származó színvázlat, a mely a falfelületeket különböző tónusokban enyvfesték kivitelben ábrázolja, de a mely semmikép nem felelt meg, különösen felsőbb részeiben, a kivitelre hozott falazási munkáknak. Ezek

t. i. azóta épültek és módosultak. Az emlékműnek e tervek szerint és oly értelemben vett építészeti kiművelése, a mit a bizottmány folytatásnak tekintett, ki volt tehát zárva. A belső dísz kifejtése tárgyában növelte még a bizonytalanságot az a körülmény is, hogy Ybl a templom belső falain itt-ott köburkolati mintákat készíttetett, a mi arra enged következtetni, hogy utóbb eltért a falak színezésének gondolatától, mert az ily köburkolat-utánezatot festeni nem szokás. De a mi még inkább nehezítette helyzetemet, az volt, hogy a bizottmány tudára ébredvén a fent elmondottaknak, egy egységes belső díszítési tervet kívánt. Álláspontját ebben avval kívánta jelezni, «hogy a kivitel egyszerű, de izléses legyen», de mondhatni ugyanazon lehelettel azon óhaját is nyilvánította, mikép a székesfőváros közönségének haladó és fejlődő izlésével és műérzékével is számot tartsak.

Képzeltető mily kietlen összeütközésre nyújtott alkalmat az ily ingatag bázison nyugvó programnak végrehajtása. Egészben pedig választanom kellett művezetőségem átvételénél: a bazilikát mint egy arányokban jobban conditionált fővárosi plébánia templomot bevégezni, avagy pedig úgy, a mint az jelenlegi kivitelében látható.

Ideiglenes megbízatásom napján 6 heti tanulmányutrá indultam Olaszországba, hogy ezen, az olasz renaissance stýlben contemplált művet, friss impresszióim hatása alatt minél tökéletesebben folytathassam. Hazatértemkor legyőzve és nem törődve az ellenem távollétemben szőtt intrikákkal, hozzáfogtam a nagy munkához.

Először is tehát olaszországi utam eredményeül egy színes vázlatot készítettem, mely a templom belső kiképzését Ybl színvázlatától teljesen elütő hangulatban tüntette fel. Költségvetésem e terv alapján 1,300.000 frt volt, a mi a bizottságban óriási consternációt idézett elő. Nem értették meg, nem tudták elképzelni, hogy mi kerül rajta annyiba. Természetesen reducálták az összeget 1 millióra, keresztül-kasul, jobb érzék és az összhang megóvása nélkül törölve belőle tételeket. Ily megcsönkitott programmal és költségvetéssel természetesen nem foghattam az építéshez, tehát elhatároztam, hogy modellben fogom bemutatni tervemet. A bizottság jóváhagyásával tényleg egy nagy festett gypsmodellt készítettem, mely az 1896-iki millineumi kiállításon ki is volt állítva. Ezt bemutatva a bizottságnak, végre megértettem velök, mire fordítanám ama horribilisnak tartott összegeket. Ekkor azonban még számos más akadályt kellett leküzdenem. Elismeréssel tartozom Liphay Béla báró és Ráth György uraknak, hogy buzgóságuk révén sikerült a bizottságot rávenni, álljanak el attól a szándéktól, hogy a mű-márványfelületeket olajfestéssel utánozzuk, mert ez volt a bizottságban javasolt ama olcsóbb kivitelek egyike. Terveimen a mosaikképeknek eleinte kék alapot adtam, nehogy igen drága legyen az arany háttér, ennek aranynyá változtatását is csak később, lépésről-lépésre sikerült kicsalni, a fölöttem Damokles-kardként fenyegető hasonló olcsóbbítási javaslatok eredményétől függőleg; e mellett azonban minden hatásért kezességet is kellett vállalnom. Valóban egy egész hadjárat volt e nagy építkezés, s ha figyelembe vesszük a folytonosan felmerült pénzügyi akadályokat, senki sem fog csodálkozni azon, hogy e mű építésének lassúsága szinte közmondásossá vált. De ma már a templom mégis készen áll s dicsekvés nélkül mondhatom hogy a mi szerényebb körülményeink mellett is összhangzatos kivitelben sokszorosan felülmultuk Berlint az ő új Domjával, melyre a német fejedelem határt nem ismerő bőkezűséggel szórta a milliókat. Azért is mondhatom hadjáratához hasonlóknak az építkezést, mert midőn a modellem alapján elfogadták végre ama horribilisnek mondott költségvetést, újabb veszedelem szakadt reám. Az autonom és saját hatáskörén belül gyorsan működő bizottság átalakult egy városi bizottsággá, mely hivatalos, óvhatatlan lassúsággal rendkívül meglássította az építkezés előrehaladását. Ennek lépcsőfokai: 1. mérnöki hivatal, 2. számvevőség, 3. tanács, 4. közgyűlés. A kit érdekel, szívesen megmutatom irodámban azt az aktahalmazt, mely azóta kezemügyében megfordult.*

Egy ízben felszólítottak, hogy a templom 1900-ra, a kereszténység magyarhoni 1000 éves fenállásának jubileumára felszentelhető legyen. A jelzett időre természetesen

* A nagy közönség pedig nem tudta és nem is tudhatta mi van itt e helyen készülöben. Sürgetésekben és léha élezéledésekben tehát nem volt hiány. Annál csodálatosabb volt az állandó sürgetés azok részéről, kik a dolgok végzésének természetébe beavatva voltak, vagyis inkább lehettek volna — mégis mindig ama tájékozatlan többség türelmetlenségére hivatkozttak. E tekintetben tehát viszonyaink kétségkívül még fejletlenek.

nem készülhettem el, mert megjegyzem, hogy a műipar elszokott a renaissanceben dolgozni és miután építési műtermekben alkalmazni szokásos nagynevű művészeti segéderőkre nem támaszkodhattam, magamnak kellett eljárni a műhelyekben. De azonkívül festő- és szobrászművészekkel kellett alkudozni, vázlatokat, inspirációkat bevárni.

A mikor hozzáfogtam a belső diszítés építéséhez, elvi álláspontul fogadtattam el a bizottsággal, hogy a templom összes belső falai műmárványburkolatot nyerjenek, az oltárok pedig valódi márványból készüljenek. Kimondattam továbbá, hogy freskók **sehol se alkalmaztassanak**, mert azokat, a mi klimánk belül nehezen tűri, kívül pedig éppenséggel meg nem engedi, tehát minden dekoratív festmény mosaikba rakassék.

Az én terveim szerint készült a belső faldíszén kívül minden oltár és így a főoltár is, melyet a szentély hemiciklusának megfelelően alakítottam, szabadon állóan, áttörött modorban, de úgy, hogy a baldachinja alatt álló Szent-István szobrának kiegészítő hátteréül szolgáljanak azok az aranyozott bronzreliefek, melyek a szentélyfalat övezik s melyek Szt.-István életéből vett jeleneteket ábrázolnak.

Mayer művei. Az én terveim nyomán készült továbbá az új szószék, az új orgonaház, melynek formáit az Ybl vázlatának négyzetes formáitól teljesen elütően, belekomponáltam a dongaboltozat körvonalába. Az orgonát egyébként Angszter pécsi orgonagyáros készítette. A külső részen a főkapu, a 2 kryptakapu és a templomot körülvevő karvéd kandeláberjei készültek rajzaim szerint.

Tervek bemutatása:

Szinharmonia, szinritmus megemlítése.

Szobrok: kívül: Evangelisták } **Feszler**
Timpanon }

belül főoltár: **Strobl**: Szt.-István.

Senyei: Szt.-Erzsébet.

Strobl: Szt.-Gellért.

Fadrusz: Szt.-László.

ifj. Vastagh: a szószék és a Szt.-László szobor feletti angyalcsoport.

Mayer: Szt.-István életéből meritett epizódok reliefjei.

Főbejárati kapu: **Szamovolszky**: bronzmedaillon.

Főbejárat: **Than Mór**: nagy tympanon.

Székely Bertalan: kis tympanonok és medaillonok.

Mozaik-képek: Kupola: **Lotz**: Atya Isten és 8 ókori próféta, valamint a 4 Evangelista.

Apsis: **Benczur**: Oltári szentség öt alakja.

Kis kápolnák medaillonjai: **Ebner Lajos**.

id. Vastagh György.

Oltárképek: **Benczur**: Szűz Mária.

Stetka: Feszület.

Roskovits: Szt.-Adalbert.

Nadler: Szt.-Cecilia.

id. Vastagh: Szt.-Imre.

Feszty: Szt.-József.

Kupola-konstruktíók faragott téglából való absolut pontos munka, ilyenek a dongaboltozatok is.

Néhány számadat. Kupola kívül 96 m.
belül 65 m.

Főkereszt 2·4 m. magas, 1·3 m. széles.

Tornyok 57 m. Külső térhatárt emelni fogja a tér kiszélesítése. Összköltség közel 10.000,000 korona bedőlés kárával és költségeivel együtt.

Meg kell még emlékezni azokról, a kik segítségemre voltak, különösebben pedig az iparos-mesterekről.

Művezető építészsegéd:	Sturm Ferencz.
Pallér:	Baltzer József.
Kőfaragó:	Seenger, Budapest, oltárok, karvédek. Kiefer társulat, Hallein, szószék.
Műmárvány:	Detoma Antal, Budapest.
Műötvozet:	<i>Schialy</i> <i>Steinhäuser</i> <i>alkotta</i> ifj. Herpka Károly, szentségtartók ajtócskái, gyertya- tartók és emailmunka.
Lakatos:	Jungfer (kripta-ajtó vert bronzból és az összes templom- ajtók vasalása). Marton és fiai, Pozsonyban, bejárat rácsos kapu.
Diszitményes szobrászmunka:	Szabó Antal. Grúzl.
Asztalos:	Csepreghy: orgonaház. Michl örökösei: főbejárat kapu, ajtók és szélfogók. Csókás: szószék. Lingl E. és fiai: padok.
Bronzmunka:	Magyar fém- és lámpaárugyár: kisebb falikarok és kandelaberek az orgonaemelvényen, örökmécses. Schlick-társulat: főoltár, koronázó- és kisebb angyal- alakok, főoltár kandeláber. Zellerin: nagy fali karok, harangocskák, főkapu bronzmunkája.
Mozaik:	Salviati (Velence): főbejárat, kupola és szentély. Roth (Budapest): mellékkápolnák.
Üveges:	Roth.
Orgona:	Angszter (Pécs).

Legnagyobb részt tehát magyar munkáskezek alkották ezt a templomot, melyen évek hosszú során át oly rajongó szeretettel dolgoztam s igyekeztem belévínni egész lelkemet s hogy szerény tudásommal mit birtam létrehozni, azt a minket követő nemzedék ítéletére bizom.

Ezzel befejezem ismertető előadásomat s kérem, hogy Önök, kik szivesek voltak oly türelemmel meghallgatni előadásomat, fogadják ezért őszinte köszönetemet.

az Országos Középítési Tanács részéről: *Hauszmann* Alajos ny. műegyetemi tanár, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet részéről: *K. Császár* Ferenc és *Nagy* Márton, a Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetsége részéről: *Maróthy* Kálmán ezredes és *Báthory* István építész, a Budapesti Építőmesterek Ipartestülete részéről: *Friedrich* Géza főtitkár és *Molnár* István építőmester, a Baross-Szövetség részéről: *Fritz* Oszkár és *Farkas* Elek igazgató, a Magyar Építőmesterek Egyesülete részéről: *Szuchy* János alelnök, *Mann* Mór főtitkár és *Klenovits* Pál, a Budapesti Ácsmesterek Ipartestülete részéről: *Horváth* József elnök, a Kőművesmesterek Ipartestülete részéről: *Markó* Elek, a Magyar Építési Vállalkozók Országos Egyesülete részéről: *Ullmann* Gyula, a Kereskedelmi és Iparkamara részéről: *Bittner* János, *Hallósy* István és dr. *Bertalan* István, a Dunagőzhajózási Társulat részéről: *Vas* Ferenc, a GyOSz. részéről: *Gáldi* Marcell, *Lukács* József és *Knopp* Sándor, a TÉBE. részéről: dr. *Kresz* Károly, dr. *Halom* Dezső és dr. *Posch* Gyula, Budapest székesfőváros részéről: *Wargha* László és *Végh* Gyula, a Magánmérnökök Országos Szövetsége részéről: *Schiffer* Miksa, az Országos Lakásbiztoság részéről: dr. *Borsos* Endre, a földművelésügyi minisztériumból: *Dorner* Gyula és dr. *Mayer* Károly, a Háztulajdonosok Szövetsége részéről: *Reiss* Zoltán és dr. *Németh* Béla, a Lakók Szövetsége részéről: dr. *Nyulászi* János, az Építő Ipar — Építő Művészet részéről: dr. *Fábián* Gáspár szerkesztő.

Dr. *Pap* Dezső államtitkár elnök megnyitja az ankétet, rámutatván a kérdés rendkívül fontos szociális és közgazdasági jelentőségére és felkéri a szaktestületek képviselőit a kérdés megvitatására.

Ullmann Gyula megvilágítja az építő ipar mai helyzetét, mikor senki nem óhajt építeni és nem is építhet. A bajt a kormányzati ténykedésekben látja, mely a háztulajdonosokat nem védi. Bebonyítja, hogy ma spekulációra építeni nem lehet. A külföld építési kölcsönt nem ad. Így az államnak kell megindítani az építést. Ő egyelőre csak pót- és ráépítést ajánl. Rendkívüli és exorbitáns adómentességet kér nemcsak az új, de az átalakítási munkák után is, melyeket a vagyonváltás se érintessen. Az állam adjon szubvenciót az építetőknek, telekben és pénzben.

Nyulászi János jogi és pénzügyi szempontból világítja meg a kérdést.

Reisz Zoltán az államtól várja az építést és a falu kiépítésére hívja fel a figyelmet.

Bittner János ajánlja, hogy az államvasutak külföldi szénrel dolgozzanak, a belföldi szenet pedig bocsássák az építő ipar rendelkezésére. Végleges szabályozási tervet sürget és építési kiállítást, hol az olcsó építési módokat bemutassák.

K. Császár Ferenc hatalmas tanulmányban terjeszti elő a felvetett kérdés minden ágazatának kimerítő megoldásait. Rámutat a memorandumra, melyet a szakkörök a kormány elé terjesztettek és feltárja ennek jogi, pénzügyi és anyagökonomiai vonatkozásait.

A munkások által a szakszervezetekbe fizetett obulusokat inkább munkásjóléti, lakásépítési célokra kellene fordítani. Kivételti tilalmat kér bizonyos építési anyagokra.

Dr. *Knopp* Sándor bebizonyítja, miért nem jöhet külföldi tőke segítségünkre. A hazai tőkét a kivételes rizikó miatt kivételes előnyökben kell részesíteni. Az állam hivatalai részére építsen iroda-házakat. Ő azt ajánlja, hogy az állam vegyen fel építési célokra hosszú lejáratú külföldi valutakölcsönt.

Kund Elemér a kérdés felvetésének időpontját nem találja időszerűnek. Nem lát tényleges lakásszükségletet. Ő a meglévő házak reparálásában látja az építő ipar foglalkoztatása módját, így a romlásnak induló nemzeti vagyon is megoltalmaztatik.

Farkas Elek egységes eljárást kér a minisztériumok részéről. Rámutat arra, hogy a gyárak az anyagokat kiviszik és az építő ipar itthon nem talál anyagot, pl. vasat és cementet. A tatarozásokat ügynök-vállalatok végzik, így a régi építő existenciák tönkremennek.

Mann Mór az O. K. Á. B. fontos szerepére mutat rá, melyre különösen ezután lesz szükség, hogy az árleszorításokat, melyek megindultak, ellenőrizze. Csak felesleges anyag exportáltassék. Vasimport ma is előnyös lenne. Vámmentességet kér az építő ipar számára. A cementet szabaddá tenné. Az építési engedélyek gyors elintézését kéri. A részvénytársaságokat kényszeríteni kellene saját üzemeik és hivatalaik számára való építésre.

Molnár István rámutat az építő iparban fennálló munkanélküliség nagy veszélyére. Szabad forgalmat kér. A szakszervezetek gazdasági szervek legyenek. A kormány több megértéssel fogjon az építő ipar ügyének megoldásához.

Schiffer Miksa logikus és mélyen járó fejtegetéssel mutat rá hogy igenis lehet ma építeni, ha az állam és magánérdek összefog.

Fritz Oszkár a lakás mai értéke és bére között fennálló disparitásban találja az építkezés szünetelésének főokát. Sokan a lakással luxust űznek, más zsebére. Az egészséges lakásépítés csakis a saját házépítéssel kezdődhet meg, ezt kell támogatni.

Nagy István logikus és gyakorlati felszólalásában rámutat, hogy a Hadviselt Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetsége azért kérte az ankét egybehívását, mert az építő ipar kétségbeesetten válságos helyzetén és a lakásügy bajain csak építkezéssel lehet segíteni, melyet az államnak kell megindítani. Ahogy egyéb elsőrendű szükségletünkről gondoskodik az állam, úgy eme fontos szükségletet sem szabad elhanyagolnia. Sürgeti, hogy az ankét mondja ki, hogy az állam a katasztrófa megállítására azonnal lépéseket tegyen. Az építő ipar 60%-át foglalkoztatja az össziparnak, ezt elhanyagolni nem szabad. Az Országos Lakásépítési Miniszteri Biztoság kiváló munkásságára hívja fel a figyelmet és hitelt kér az építkezésre.

Bárczy Dezső megvilágítja az állam pénzügyi politikáját. Minden baj a rossz pénzre, a leromlott valutára vezethető vissza ezt kell megjavítani, akkor indulhat meg nagyobb építési akció. Építési anyag nincs elég, de pénz van. Ime az „Akarat”, mely hű ábrándokra óriási összegeket szed össze a legszegényebb néptől. Ő kilátásba helyezi az állami építési támogatást a legközelebbi jövőre.

Sándy Gyula az albéletti viszonyokra hívja fel a figyelmet, ahol előfordul, hogy a lakbér többszörösét veszik be, melyből az állam nem kap semmit.

Friedrich Géza rámutat a képesített építővállalkozók háttérbe szorulására és a hét évig munka nélkül volt építőiparosság tartóhatatlan helyzetére. Külön törvényt sürget az építő ipar gyakorlására, melyet eddig rendelet intéz el. A büntető szankció nevéseges, maximum 600 koronával sújti a visszaéléseket. Az új keletű tatarozási vállalatok ellen száll síkra.

Dr. *Németh* Béla a háztulajdonosok érdekeit védi, nem akar új bérházakat, mert szerinte ez lakáskriszishoz vezet! Lakás-redukálást, ráépítést ajánl.

Dr. *Zielinski* Szilárd reflektál az elhangzottakra, rámutat, hogy az új 60%-os házbéremelésnél a tatarozások megindítása volt a hatóság célja. A magánépítkezés már jelentkezik, különösen sok a kérvény a saját ház építésére. Az Orsz. Lakásépítési Miniszteri Biztoságtól igen sokat vár és felhívja a miniszter figyelmét ennek támogatására.

Pap Dezső államtitkár meleg szavakkal emlékezik meg az értékes felszólalásokról, kijelenti, hogy kialakult a nézet, hogy a lakásfűtés és építő iparon csakis építkezéssel lehet segíteni és egy tárcaközi bizottság létesítését tartja indokoltnak e cél elérésére.

A nagyszabású, értékes eszmékkel bővelkedő ankét ezzel véget ért.

Dr. F. G.

KRÓNIKA

A kommunizált házak jogviszonyai. Felhívjuk lapunk olvasóinak figyelmét „A kommunizált házak jogviszonyai” című megjelent könyvecskére, amely elengedhetetlenül szükséges tudnivalókat tartalmaz mindazon iparosok, építészek és házkezelők részére, akik a kommunizmus alatt bármely fajta épületet kezeltek vagy épületeken általában ipari munkát végeztek, valamint a háztulajdonosoknak is, akiknek házáat az ú. n. proletárdiktatura alatt *köztulajdonba* vették.

Tekintettel arra, hogy a kommunisták különböző iparosoktól anyagokat vettek el, velük munkákat végeztek, üzemeiket szocializálták és különböző megterheléseket róttak rájuk, az anyagiak terén igen nagy eltolódásokat létesítettek, amelyek rendezése különböző törvényerővel bíró kormányrendeletek útján történt, ezen rendeletek labirintusában kitűnő vezető fonal „A kommunizált házak jogviszonyai” című könyvecske.

A gazdasági bíróságok ítélkeznek a proletárdiktatura alatt keletkezett különböző követelések tekintetében és ez a könyv tartalmazza a *gazdasági bíróságok szervezéséről és felállításáról szóló rendeleteket* is.

A könyv szerzőinek neve: *Szöllösy* Aurél miniszteri főmérnök, dr. *Girardi* István miniszteri titkár és dr. *Vári* Rezső ügyvéd garancia arra, hogy a könyv alapos szaktudással és hozzáértéssel készült és minden a tárgyba vágó kérdésre kimerítő felvilágítást ad. A könyv ára 50 korona. Lapunk útján is megrendelhető.

Hirdetési oszlopok Kőszegen. A város hirdetési oszlopok felállítására adott engedélyt, egyenként 100 korona évi bér ellenében és azzal a kikötéssel, hogy a városi hirdetményeket ingyen kell a vállalkozónak elhelyezni.

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK

HADVISELT MÉRNÖKÖK, ÉPÍTÉSZEK ÉS MŰSZAKI TISZTEK NEMZETI SZÖVETSÉGE.

Állások. A székesfőváros cementszállító és feldolgozó üzemére részére *gépészmérnököt* elektrotechnikai gyakorlattal keres. Jelentkezni lehet Nagy István főtthárnál: Sajó-u. 3/a., III. 18. 1 és 3 óra közt.
Mérnököt keres egy pestmegyei mezőváros. Jelentkezni lehet a szerkesztőnél.

In memoriam. Scholler János bajtársunk váratlanul elhunyt. A derék, hűséges munkás és szeretetreméltó kartársunk emlékét mindig megőrizzük.

ORSZÁGOS KÖZPONTI ÁRVIZSGÁLÓ BIZOTTSÁG.

A cement és mész ármegállapítása.

3960/1921. O. K. Á. B. rendelet.

Az égetett és oltott mész, valamint cement kereskedői árait, a gyár árak újabb emelkedésének figyelembevételével, folyó év április 1-től való érvénynyel, Budapest területére a következőkben állapítom meg:

I. Égetett (darabos) mész.

A) Gyári árak:			
a) Magyar Általános Kőszénbánya R.-T. gyártmánya:	Korona		
ab vagon Felsőgalla	pr. q	140.—	
b) A Dunántúli Mészipar R.-T. gyártmányai:			
ab vagon Sümeg, Szentgál, Ajka, Ugor stb.	pr. q	190.—	
c) A Hungária Mészipar R.-T. gyártmánya:			
ab vagon Dorog	pr. q	210.—	
d) Fával égetett mész, ab termelő hely	pr. q	240.—	
B) Nagykereskedői árak:			
a) Vagontételben ab gyár, vagy ab budapesti telep, de az eredeti vagonban való árusítás esetén:			
a gyári ár + 6% + igazolt vasúti fuvar költség.			
b) Fuvarételben a Mész- és Műhabarcs-Árusító R.-T. útján fuvarozás nélkül: felsőgallai	pr. q	172.50	
c) 25—30 q-ás fuvarokban, a Mész- és Műhabarcs-Árusító R.-T. útján, fuvarral a főváros belterületén, felsőgallai mész	pr. q	191.50	
d) Ugyanaz, de külterületen, magaslaton, vagy szomszédos községben fekvő helyre szállítva	pr. q	205.50	
C) Detailkereskedői árak:			
a) Az Újlaki Téglá- és Mészégető R.-T. részére megállapított eladási ár ab telep	pr. q	152.—	
b) Egyéb detail-kereskedő részére megállapított árak:			

	I.	II.	III.
	1000 kg-on felül	100—1000 kg-ig	1—100 kg-ig
Felsőgallai mész esetében	pr. q 240.— k.	pr. q 275.— k.	pr. kg 3.10 k.
Mész- és Műhabarcs-Árusító R.-T., vagy Újlaki Mészégető árúja esetében	pr. q 260.— k.	pr. q 300.— k.	pr. kg 3.50 k.
Dorogi (Hungária) mész esetében	pr. q 320.— k.	pr. q 365.— k.	pr. kg 4.10 k.

II. Oltott mész.

A) Nagykereskedői árak:			
a) Fuvarételben a Mész- és Műhabarcs-Árusító R.-T. től, vagy az Újlaki Téglagyár R. T.-től ab telep, kocsira rakva, fuvarozás nélkül, felsőgallai mészből	pr. m ³	1057.50	Korona
b) Fuvarételben, mint előbb, de fuvarozással a főváros belső területére	pr. m ³	1496.—	
c) Fuvarételben, mint előbb, de fuvarozással a főváros külterületére, vagy magaslatára	pr. m ³	1692.—	
B) Detailkereskedői árak: a mész származására való tekintet nélkül átlagos árban számítva, az eladó telepén, kocsira rakva, de fuvarozás nélkül:			
Ürmérték szerint kimérve:			
a) Fuvarételben, m ³ -kint, ab	pr. m ³	1480.—	
b) Hektoliterenkint (0.1 m ³ -en felül)	pr. 100 l	170.—	
c) Literenkint (0.1 m ³ -en alul)	pr. l	2.50	
Súly szerint kimérve:			
d) 1250 kg (= 1 m ³ -en felül)	pr. q	118.—	
e) 100 kg-on felül 1250 kg-ig	pr. q	136.—	
f) 1 kg-on felül 100 kg-ig	pr. kg	2.—	

Megjegyzés: az ürmérték szerint való kimérésnél hitelesített merőedények használandók. Akó, veder, láda stb. elnevezések alkalmazása, a pontos litertartalom feltüntetésével, szigorúan tilos. A számlázás ily esetben csakis liter, hektoliter vagy m³ szerint történhetik.

III. Portlandcement.

Portlandcement származását tartozik eladó mindenkor hitelesen igazolni és számlájában kifejezetten megnevezni.

Csakis oly ár számlázható, amely az illető gyártmány részére meg van állapítva.

A) Gyári árak:			
a) M. Ált. Kőszénbánya R.-T. M. Á. K. jelű portlandcementje ab Felsőgalla, vagonba rakva, csomagolás nélkül	pr. q	190.—	Korona
b) Az Egyesült Téglá- és Cementgyár R.-T. portlandcementje, ab vagon Lábatlan, vagonba rakva, csomagolás nélkül	pr. q	250.—	
c) A Bélapátfalvai Portlandcementgyár portlandcementje, ab Bélapátfalva, vagonba rakva, csomagolás nélkül	pr. q	290.—	
d) A Nyergesújfalusi Cementgyár portlandcementje, ab vagon vagy hajó Nyergesújfalun, berakással, csomagolás nélkül	pr. q	290.—	
e) Csomagolási díjak (papiroszacskók)	pr. q	50.—	
B) Nagykereskedői árak:			
a) Vagontételekben, ab gyár vagy ab budapesti telep az eredeti vagonban való árusítás esetében: a gyári ár + 6% + vasúti fuvar.			
C) Detailkereskedői árak, eladó telepén, kocsira rakva, fuvarozás nélkül, csomagolással papiros- vagy papiroszövetcsákban.			

	I.	II.	III.
	1000 kg-on felül	100—1000 kg-ig	1—100 kg-ig
a) M. Á. K. p.-c.	pr. q 360.— k.	pr. q 378.— k.	pr. kg 4.50 k.
b) Lábatlan p.-c.	" " 425.— "	" " 445.— "	" " 5.20 "
c) Bélapátfalva p.-c.	" " 475.— "	" " 500.— "	" " 5.80 "
d) Nyergesújfalup.-c.	" " 475.— "	" " 500.— "	" " 5.80 "

Budapest, 1921. április 11-én. Schilling s. k. alelnök.

MAGYAR MÉRNÖK- ÉS ÉPÍTÉSZEK-EGYLET.

A mű- és középítési szakosztályok március 7., 14. és 21-i ülésein Kotsis Endre tartott általános érdeklődés mellett sorozatos előadást az is állók építésének kétségkívül rendkívül fontos problémájáról. Kimerítő tárgyilagossággal ismertette első előadásán az általános idevonatkozó kérdéseket, másodikon a szerkezeteket, harmadikon pedig az istállók berendezéseit, számos bemutatott fénykép, terv és részletrajz által egészítve ki az előadást, amely méltán találkozott a szakosztályok osztatlan elismerésével.

A Kauszer-emlékünnepről. Április hó 11-én d. u. 6 órakor a mű- és középítési szakosztályok együttes ünnepi ülést tartottak, melynek egyetlen tárgya: Megemlékezés Kauszer Józsefről és Gyuláról volt.

A Mérnök-Egylet díszterme zsúfolásig megtelt műszaki életünk legkiválóbb képviselőivel, akik Kauszer József és Gyula iránti tiszteletüket ez úton is iparkodtak nyilvánítani. Ott láttuk a még élő harmadik testvér, Kauszer Jánost az egész Kauszer család élén, az elhunytak építész fiait: Kauszer Józsefet és Andort. Az ünnepi közönség soraiból a következőket sikerült feljegyeznünk: Zielinski Szilárd, Hüttl Dezső, Sándy Gyula, Nadler Róbert, Tötössy Béla műegyetemi tanárok, Heidrich László, Buday Béla, Jász Dezső min. tanácsosok, Fock Ede tanácsnok, Schoditsch Lajos igazgató, Orbán Ferenc, Hoffer Imre felső építő-ipariskolai tanárok, Gerster Kálmán, Hoepfner Guidó, Nagy Károly, Neuschloss Kornél dr., Fritz Oszkár, Schulek János, Jablonszky Géza műépítész, Szuchy János, Dávid Károly, Sorg Antal, Horváth József építőmesterek, Bory Jenő tanár, Fodor Sándor min. oszt. tanácsos, Friedrich Géza főjegyző, Dollinger Gyula egyetemi tanár stb. stb. Az emlékünnepről rendezőbizottsága volt: Ziegler Géza, Szabó László, ifj. Szepessy Sándor és Hoepfner Pál.

Az elnöki széklet Báthory István, a jegyzőit Wálder Gyula foglalta el. Báthory elnök sajnálattal jelenti, hogy az emlékünnepről elnöke, Alpar Ignác hirtelen megbetegedett, üdvözli a megjelenőket, a hatóságokat és egyesületeket, melyek képviselték magukat. És pedig: Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minisztérium, M. Tudományos Akadémia, Nemzeti Múzeum, Főv. Közmunkák Tanácsa és műszaki osztálya, Székesfőváros Tanácsa, M. kir. József-Műegyetem, M. kir. Tudományegyetem orvosi és bölcsészeti karának tanártestülete, a pozsonyi és kolozsvári tudományegyetem tanártestülete, Képzőművészeti Főiskola tanártestülete, Felső építőipariskola tanártestülete, Iparművészeti Főiskola tanártestülete, Szabadalmi bíróság, Kereskedelmi és Iparkamara, Építőmesterek Orsz. Szövetsége, Építőmesterek Ipartestülete és Egyesülete, Építőmesterek képzettségét vizsgáló bizottság, Építőiparosok szövetségei, Fővárosi iparrajziskola. Majd a következőket mondja: A sors kegyetlenül ráta meg építészetünk alapjait, amidőn két ily kiváló kartársat ragadott el rövid időköz alatt tőlünk. Jelenetek meg lelki szemeink előtt elköltözött nagyjaink és engedjétek meg most már menten minden hízelkedés vádjától, hogy feltárjuk mindazt, amit ti oly rejtve őriztetek meg bensőtökben.

Emlékezzünk! Ezzel tartozunk nektek mi, akik ugyanazon pályán tovább veszünk részt az élet küzdelmeiben; de ezen megemlékezés nyújtson vigaszt, erőt, kitartást és adja meg azt a tudatot, hogy érdekes tisztességesen, becsületesen dolgozni.

Atadom a szót dr. Lechner Jenő tagtársunknak és kérem őt, hogy Kauszer Józsefről való megemlékezését megtartani sziveskedjék.

Dr. Lechner Jenő kegyeletes szavakkal emlékezik meg a nagy magyar építőművészről, aki Budapest naggyá, széppé tételén annyit fáradozott, a nemes ízlésű, előkelő modorú, páratlan tudású, szerény és fenkölt férfiúról. Festi pályájának történetét, rámutatván a Kauszer család szerepére Magyarország építészetének történetében. Elmondja küzdelmeit, sikereit, munkás életének eredményeit. A hatalmas emlékezés a közönségre nagy hatást tett.

Majd Ziegler Géza lépett a pódiumra és megrázó erejű, gondolatokban, költői fordulatokban gazdag beszédet mondott Kauszer Gyuláról, a magyar építő ipar legnagyobb, legáldozatkézből, legpuritánabb lelkű bajnokáról. Ecsetelte, mit köszönhet e kiváló férfiúnak a magyar építő ipar, mely ma szinte sirba van téve és nagy szüksége volna Kauszer Gyula erejére, tudására, áldozatos munkásságára. A mindvégig

A Lánchíd-építő Clark Ádám szerepe a budapesti Dohány-utcai templom építésének történetében

Írta: dr. Darvas István

Évekre visszamenő rendszeres tudományos kutatómunkát folytatott hazánk XIX. századbeli u. n. reformkorszakának közgazdasági és műszaki alkotásai, így közelebbről a legnagyobb magyar, gr. Széchenyi István nevéhez fűződő budapesti Lánchíd multjára vonatkozólag. E közben természetesen nem kerülhettem el, hogy az ezt építő Clarkok életrajzi adatait is egybegyűjtsem. Figyelmemet különösen a több mint tíz évig tartott munkálatok helyszíni vezetőjének, az egyszerű gyári munkásból világhírré emelkedett, skót származású — az angliai Bristolban született, Clark W. Tierney tervező mérnökkel rokonságban nem levő — Clark Ádámnak egyénisége s egész élete folyása vona magára. Ez a Clark ugyanis már a Lánchíd építése előtt járt hazánkban, amikor Széchenyi meghívására ő szerelte fel a gróf által Angliában vásárolt Vidra nevű kotrógép szerkezeti részeit a Bécs alatti Fischamendben készült hajótestbe s azután ezzei a hajóval 1834—1836 között nagyfontosságú kotrási munkálatokat végzett az osztrák és magyar Dunán. Clarkkal ekkor minden érdekelt tényező annyira meg volt elégedve, hogy mikor azután 1839-ben a Lánchíd építési munkálatainak helyszíni, vezetéséről volt szó, ismét reá esett a választás. Clark zsenialitása itt mutatkozott meg a maga egyedül-válóságában s világhírt biztosított a számára.

A hid elkészülte után Clark végleg Budapesten telepedett le, majd megnősült, elvéve a budai városparancsoknak Áldásy Antalnak Mária nevű leányát, leszámítottai ma is itt élnek közöttünk, míg ő maga — sajnos eléggé ismeretlenül — a fiumei-uti központi temetőben, a családi sírban alussza örök álmát. Egyébként mellékesen nem hagyhatom megemlíetés nélkül, hogy műszaki nemzedékünk mind a mai napig még nem tartotta szükségesnek, hogy ennek a mérnök-geniének a sírjához hivatalosan elzáródkoljon...

Clark az 1850—1860-as években a budai utat építésén

kívül további kisebb s nagyobb műszaki munkákat vállalt el, úgy itthon, mint különféle idegen szomszédos országokban. Így számos hidat épített és pedig a Neville-féle szabadalmazott rendszer szerint, a cs. kir. osztrák vasutak északi vonalain, de Miskolc-Kassa, valamint Szeged irányában is. Sok irányú munkásságát egyébként részletesen ismertettem az Uj Időknek 1946. évi 31. számában.

Kutatásaim során rábukkan-tam azután arra az érdekes levelezésre is, amely közte és a Dohány-utcai templomépítő bizottsága között 1864-ben abból az alkalomból folyt, hogy az ekkor még csak alig öt esztendője megnyitott új templom mennyezetén aggasztó repedések jelentek meg s ezek végéreményben annak szerkezeti átépítését is részben szükségessé tették.

A levelek kező történeti átfestése és értékelése céljából, részéről ez alkalomból átvizsgált irodalmi- és szakmunkákban sehol nem találtam említést az 1864-ben lefolyt fontos mennyezeti átépítésről. Pedig az akkor tapasztalt bajok nem kis gondot okoztak a vezetőségnek, aggodalmat váltottak ki a templomlátogató közönség széles rétegeiben is s így a sajtóban való tárgyalást sem kerülhették el.

A templomot tudvalevőleg Förster-Lajos bécsi építész-tárnár, aki egyben az 1836-ban általa alapított Allgemeine Bauzeitungnak is nagytekintélyű szerkesztő-kiadója volt, tervezte s ennek alapján épült a templom az 1854—1859 közötti években. A tervpályázaton egyébként Hild József is részt vett, nemkülönben a Feszler-Gerster-Kausser építészektől álló alkalmi triász. Förster a munka helyszíni vezetésére a nálunk akkoriban letelepedett fiatal, de nagytehetségű Wechselmann Ignácot alkalmazta, míg Hild vállalta el a közműves munkákat. Szerpelt még állítólag Feszler Erigyes is a templom belső díszítéseinél, bár erre írásos bizonyítékot nem találtam.

Tekintettel arra, hogy a múlt ide vonatkozó adatainak átvizsgálását megnehezítette az a körülmény, hogy azok sehol

egybegyűjtve nincsenek, cikkem végén ismertetni fogom a forrásanyagot, nemkülönben mindazokat a hivatalos helyen talált iratokat, amelyek a templom multjára mind a mai napig vonatkoznak. Ezzel későbbi érdeklődések és kutatások lehetőségét bizonyára megkönnyítem.

Az 1864-es átépítés előzményeire vonatkozó kutatások során főként a korabeli sajtó volt a segítségemre, így elsősorban a Pester Lloyd egyik részletes beszámolója. E szerint az év tavaszán furcsa repedések mutatkoztak a templom mennyezetén, majd pedig több helyen hullani kezdett a vakolat is, világos jelét annak, hogy komolyabb bajokról lehet szó. Az állandó permanenciában maradt templomépítő bizottság ekkor arra határozta magát, hogy külön meghívott szakértőket fog meghallgatni s erre nem kisebb egyéniségeket kért fel, mint Ybl Miklóst, akkor már országos hírnű műépítést, a szintén nagytekintélyű Reitter Ferenc kir. főmérnököt és magát Clark Ádámot.

A szakértők részéről adott vélemény súlyos bajokat tárt fel. Megállapították mindenekelőtt, hogy a középhajó mennyezetében a felülvilágító építményt tartó egyik vas keresztartó észrevehetően megsüllyedt, aminek folytán a három rácsostartóból álló szerkezetnek két csavarszöge s további alkatrészek kiszakadtak, mindez pedig már befolyással volt magára a főhajó hosszfalára is. Tapasztalták továbbá azt, hogy ugyanott több keresztartónak és a közöttük levő falazatnak nem egyforma tágulása, nemkülönben a vasnak és a vakolatnak egymáshoz való elégtelen tapadása következében, az utóbbi mindenfelé lehullóban van. Végül rájött a bizottság arra is, hogy a főhajó és a mellékhajók mennyezetének vasbordázata több helyen elvált egymástól.

Mindezeknek a komolyabb bajoknak a kiküszöbölésére a szakértők azt javasolták, hogy elsősorban a főhajó mennyezetén észlelt hibákban kell sürgősen segíteni, de ugyanakkor hangsúlyozták, hogy nem lehet sokáig halasztani az ehhez kapcsolódó többi szabad felület rendbehozását sem. Ebből a célból a fent említett hármastartónak egy gerenda-rendszerbe való egyesítését ajánlották. Ugyancsak le kell mindenütt venni a vastartókról a vakolatot s az új stukatirozást drótkapcsokkal kell fel-

erősíteni. Végül rámutattak arra, hogy amennyiben a főhajó vasbordázatánál további elmozdulásokat tapasztalának, a kérdéses felületet legazonnal ki kell merevíteni.

A vizsgálatok során kitént még az is, hogy bár a mennyezet jelenlegi tartószerkezete ez idő szerinti semmi veszélyt nem jelent, de teherbírási szempontjából a legminimálisabban volt számítva. A most javasolt megerősítés vagy még inkább az egységes rendszerbe vonás után azonban a kérdés teljesen megnyugtató megoldáshoz fog jutni. Közölték végül a szakértők, hogy az általuk javasolt munkálatokat, megfelelő állványozás és takarás mellett oly módon lehet elvégezni, hogy az istentiszteleteket nem kell félbeszakítani s így nem kerül sor a templom átmeneti bezárására sem.

Az átépítést az illetékes ténnyezők a javaslatok értelmében azonnal elhatározták, annak mintegy 6000 forintot kitevő költségét előteremtették s a munkálatoknak megkezdésére Wechselmann Ignácot felhívták. Szükségesnek látták még az ügy komolyságára való tekintettel, hogy a szakértők közül felkérjék Clark Ádámot arra, hogy mint állandó tanácsadó személyesen vezesse végig az egész átépítést.

Clarkék most már 1864 júliusának végétől szeptember közepéig megfeszített erővel dolgoztak s így az ősz beálltával a templomot már véglegesen át lehetett adni rendeltetésének. Mindenesetre szükségesnek látszott rendszeresen gondoskodni arról, hogy a templom általános műszaki ellenőrzésének keretében a jövőben különleges figyelemmel legyenek a most átalakított részekre. Az építésvezetőség és Clark Ádám között kialakult leghibásabb viszonyt igazolta azután az az érdekes tény, hogy a templomnak további ellenőrzését felkérésre Clark szintén készségesen magára vállalta.

Sajnos, úgy akarta a sors, hogy ennek a feladatának Clark már alig tehessen eleget. Clark, aki egyébként is gyenge testalkatú ember volt, még a Lánchíd pilléreinek medermunkáitánál súlyosan megbűlt. Ebből tüdőbaj fejlődött ki, mely őt lassan ágyhoz szegezte s végül is 1866 június 23-án, a hazai műszaki világ óriási kárára és az egész ország, de a messzi külföldnek is óriási fájdalomra, alig 55 éves korában el kellett őt veszítenünk.

Kausser József

8/73
Kausser

Clark Ádám

A náci charkovi tömegvérengzései a szovjet hadbírószági tárgyalás tükrében

A magyar politikai irodalom egyik eseményének ígérkezik SÓS ENDRE még e hónapban megjelenő EURÓPAI FASIZMUS ÉS ANTI-SZEMITIZMUS című nagy könyve. Ennek a könyvnek a haláltáborokról és tömegkivégzésekről szóló fejezetéből vesszük a következő részletet.

A Negyedik Ukrán Front hadbírószága előtt 1943 december 15-től 18-ig a felszabadított Charkovban lezajlott per során horzalmos részletek kerültek ki a Charkovban és környékén elkövetett fasiszta tömeggyilkosságokról.

A Szovjetunió Német rémuralom Oroszországban címmel utólag közzétette az egész per anyagát. Érdeemes idézni néhány párbeszédet, amely a vádlottak kihallgatása során hangzott ell meg tudjuk ezekből, hogy miképp pusztították el a náci a charkovi zsidókat és azokat a nem zsidókat is, akiket hazafiaknak és baloldaliaknak tekintettek.

„30.000-nél több embert végeztek ki!”

Államügyész: Mondja, Langheld vádlott, hány szovjet polgárt pusztított el?

Langheld: Nehéz megadnom a pontos számot, de azt hiszem, hogy körülbelül 100-at.

Államügyész: És tudja-e, hogy hány embert öltek meg a németek Charkov városában és vidékén?

Langheld: Ugy hallottam, hogy 30.000-nél több embert végeztek ki. Ugyanennyit, de lehet hogy többet öltek meg Kievdben és körülbelül 15.000-t Poltavában.

Elnök: Mindenütt ilyen tévkenyen vett részt a gyilkosságokban?

Langheld: Igen, mindenütt.

Elnök: Miért kapott három kitüntetést? Talán azért, hogy ilyen buzgalommal gyilkolt?

Langheld: Igen, igyekeztem mindig teljesíteni előjáróim parancsait.

Kommodov védő: Mivel magyarazza a részvételét azokban a bűncselekményekben, amelyeknek elkövetését bevallja?

Langheld: Teljesíttem előjáróim parancsait.

Elnök: Bűnösnek tartja-e a német kormányt és a német hadsereg főparancsnokságát ártatlan emberek tömeges meggyilkolásának elrendelésében?

Langheld: Igen, bűnösnek tartom őket.

Elnök: Langheld vádlott, hol látott először gázkocsit?

Langheld: Körülbelül 1942 májusában lehetett.

Elnök: Ott volt, amikor az embereket a gázkocsiba hajtották?

Langheld: Igen, néhány lépésnyire voltam a gázkocsitól és láttam őket.

Elnök: Mesélje el, hogy rakták meg emberekkel a gázkocsit?

Langheld: Azok között, akiket a gázkocsiba kergettek, agok, gyermekek, idős és fiatal nők is voltak. Nem akartak önmaguktól felszállni és ezért SS-emberek rugásokkal és ökölkütsékekkel kergették őket.

Elnök: Miért nem akartak az emberek önmaguktól a kocsiba szállni? Tudták, hogy mi a kocsik rendeltetése?

Langheld: Azt hiszem, az emberek sejtették, hogy mi lesz a sorsuk.

„Mutassa meg, mit tud!”

A charkovi per másik vádlottja — Ritz, az egyik különleges alakulat tagja volt.

Államügyész: Milyen szerepe volt annak a csapatrésznek amelyet ön vezetett?

Ritz: Egy olyan SS-zakasi parancsnok voltam, amelyet büntető-alakulatként rendeltek ki és a taganrogi SD-Sonderkommando alá rendelték.

Elnök: Hány embert végeztek ki az ön parancsára?

Ritz: A taganrogi kerületben körülbelül 300 embert.

Államügyész: Jelen volt-e szovjet emberek tömeges kivégzésénél?

Ritz: Igen, jelen voltam.

Államügyész: Kérte-e, hogy résztvehessen az agyonlövésekben?

Ritz: Junius 2-án Hanebitter őrnagy elvitt engem is és néhány tiszttel a Charkov közelében fekvő Nadvorki, vagy Prodvoriki faluba mentünk, ahol az agyonlövések megtörténtek. Amikor kocsink egy erdő tisztához ért, láttam, hogy ott már előzően árkokat ástak. Rövidesen megérkeztek teherautókon foglyok, akiket kis csoportokba osztottak. Az SS-emberek géppisztolyokkal sorjában elpusztították őket. Nem akarom elhallgatni, hogy én is résztvettem ebben a műveletben. Hanebitter őrnagy így szólt hozzám: „Mutassa meg, mit tud!” És én, mint katonaelem és tiszt, nem utasítottam el a felszólítást, kivettem egy SS-ember kezéből a géppisztolyt és a foglyokra lőttem.

Államügyész: Voltak az agyonlöttek között asszonyok és gyermekek is?

Ritz: Igen, emlékszem, hogy volt egy asszony is gyermekkel. Az asszony meg akarta menteni

a gyermeket és saját testével fedezte. Ez azonban nem segített, mert a golyók rajta is és a gyermekeken is áthatoltak.

„Ki kell irtani az alacsonyabbrendű fajokat!”

Államügyész: Mondja, Ritz, kinek a parancsára történt mindez, miképp honosodhatott meg a teljes jogtalanságnak és ártatlan emberek meggyilkolásának ez a rendszere?

Ritz: Ennek a jogtalanságnak mélyebb okai voltak, mégpedig: a magyarokat Hitlernek és munkatársainak utasításában találhatók, azokban az utasításokban, amelyeket behatóan analizálni lehet.

Államügyész: Mondja el részletesen és adatokkal, hogy ki a felelős mindezekért?

Ritz: Az első és legfőbb bűnösnek Hitleret tartom, aki felszólításokat intézett a borzalmak rendszerének megalapozására és belevitte a köztudatba az Európa rendjének megteremtésére hivatott germán-árja faj felsőbbbőségét. Arról is beszélt, hogy ki kell irtani az alacsonyabbrendű fajokat, Himmlerrel is hivatkozhatom. Himmler többször megmondta, hogy amikor halálos ítéletről van szó, ne törődjünk a paragrafusokkal, hanem kizárólag árja érzésünk szerint járjunk el. Ezt a germán-árja érzést Németországban bizonyos mértékig lepleznünk kellett, de Keleten korlátlanul érvényesíthettük. Megemlíthetem Rosenberget is, akinek főrése volt a germán nép felsőbbbőségét dicsőítő propagandában. Ha tehát a gyalázatos cselekedetek mélyebb okait kutatom, erre az előbb említett három emberre kell mutatnom, akikkel a németek gonosztettei feltétlenül kapcsolatban állnak.

„Bácsi, élni akarok!”

A zsidó gyermekek elpusztításának borzalmak részletei kerültek napvilágra egy német zsoldban álló, szovjet áruháznak, Bulanov-nak a vallomásából.

Államügyész: Mondja el Bulanov vádlott, mit tud a niszneszcsirszkajai gyermekelpusztításokról?

Bulanov: Sok gyermek ellenállást tanusított és nem akart a kocsiba menni, de a Gestapoközegek biztosították őket, hogy Sztálingrádba kerülnek bácsihoz és nénihez. A gyerekek egyrésze elhitte ezt a mesét és beszállt a kocsiba, mások további ellenállást fejtettek ki, mire a Gestapó-emberek erőszakkal a kocsiba lökték őket és parancsot adtak, hogy zárjam le az ajtót. Teljesítettem a parancsot és a németek kíséretében

Csirszkaja állomáshoz vezettem a kocsit és, a csoport parancsnokának utasítására, éppúgy, mint a többi Gestapo-ember, a gyermekeket az árok szélére hajtottam, ahol egy Gestapo-ember állt. Alexnek hívták, családi nevére pontosan nem emlékszem. Ez az ember a gyermekekre céltolt géppisztolyával és lelőtte, majd az árokba rugta őket. A gyermekek látták, mi vár rájuk, el akartak szabadni és azt kiabálták: „Bácsi, félek!” — „Bácsi, élni akarok, ne löjjen rámi!” De a németek nem törődtek ezzel.

Államügyész: Milyen koruk voltak a gyermekek?

Bulanov: A gyermekek 6—12 évesek voltak.

Halál! Halál!

Az A. N. Mjasznikov hadbíróvezetőrnagy elnökből, valamint M. A. Charceev hadbíró-erzede és S. S. Szapolszkij hadbíró-erzede tagokból álló hadbírószága — N. K. Dunajev államügyész vádbeszéde és N. V. Kommodov, S. K. Kaszncsejev, N. P. Belov védőbeszédei után — haláraitélte mind a négy vádlottat, mert bebizonyosodott róluk, hogy résztvettek zsidó és nem zsidó szovjet polgárok tömeges elpusztításában.

Az 1943 december 15—18-ig lezajlott charkovi perrel az egész szovjet sajtó hatalmas tudósításokat közölt, mert ez volt az első nagyobb szabású ilyen per. Anyagát megismerhették természetesen a Szovjetunióban tartózkodó amerikai haditudósítók is. Rajtuk keresztül Amerika tudomást szerezhetett azokról a német borzalmakról, amelyeket — mint az Uj Élet legutóbb közölt — magánjelentések alapján nem akart elhinni.

De a charkovi per adatai sem rakták fel az amerikai hivatalos köröket és a charkovi per adatai sem vitték odáig a dolgokat, hogy Amerika a zsidók tömeges legyilkolásáért megfelelő retortókat helyezzen kilátásba.

Washington hivatalos urai továbbra is úgy csinálják, mintha semmiféle történet volna...

A Szekszárdi Izraelita Hitközség

felhívja mindazon hitestvéreiket, akik a szeptember hó 26-án leleplezésre került mártirhalált halt deportált és munkaszolgálatos testvéreinek emlékművén hozzátartozójuknak a nevét megörökíteni óhajtják, azoknak nevét és személyi adatait legkésőbbben 1. évi augusztus hó 10-ig közölniük.

SZEKSZÁRDI IZR. HITKÖZSEG

Jóhangu kántort

keresünk, aki a baromfivágást is ellátja. Nagyvágást végző előnyben.

Szolnoki Izr. Hitközség.

liftje is van, amely a mélységből a különböző tárgyakat felviszi. Az üzem elektromos, az áramot az Amerikában rendkívül elterjedt módszer szerint, harmadik sín vezet a motoros kocsikhoz vagy a lokomotivhoz. A vágányok nyomtávolsága 60 cm, úgy, hogy nagy vasúti kocsik nem futhatnak az alagútba. A jelzőkészülékek optikaiak. Az alagutat aknák szellőzik, amelyek a házak kéményeibe torkollanak. A tömeges teherárúk ilyen szállításával a chicagói utcai forgalom máris jelentékenyen megjavult. Már ebben az évben $2\frac{1}{4}$ millió métermázsát árult szállítottak ezen a földalatti vasúton. A posta- és csomagforgalom nagyobb részét is az alagutakban bonyolítják le. Naponta 8800 mm súlyú postacsomagot továbbítanak. *B. E.*

A német városok népessége. A Németbirodalomban múlt december hó 1-én tartottak népszámlálást, öt évvel az 1900 évi népszámlálás után. Általános meglepetést keltett az egyes városok óriás, szinte váratlan szaporodása. A napi lapok után feljegyezzük egynéhány nagyobb város népességét, egyúttal azonban kiszámítottuk a gyarapodást százalékokban. Az eredményhez képest a következő összeállítást adjuk, amely tisztán és világosan adja a szaporodás képét: a szaporodás mértékét tekintve első helyen áll *Stuttgart* 246,000 lakossal (1900-ban 176,000), amelyben népessége öt év óta $39\cdot7\%$ szaporodást mutat. Percentuális sorrendben a további sorrend ez: *Drezda* 514,000 (1900-ban 396,000) azaz 29% szaporodással; *Düsseldorf* 152,000 (1900-ban 120,000) azaz 27% ; *Hamburg* 872,000 (1900-ban 705,000) azaz $23\cdot7\%$; *Chemnitz* 243,000 (1900-ban 206,000) azaz $17\cdot9\%$; *Mm.-Frankfurt* 336,000 (1900-ban 288,000) azaz $16\cdot7\%$; *Lipce* 522,000 (1900-ban 456,000) azaz $14\cdot5\%$; *Danzig* 159,000 (1900-ban 140,000) azaz $13\cdot5\%$; *Nürnberg* 293,000 (1900-ban 261,000) azaz $12\cdot2\%$; *Boroszló* 470,000 (1900-ban 422,000) azaz $11\cdot3\%$; *Stettin* 230,000 (1900-ban 210,000) azaz $9\cdot5\%$; *Essen* 129,000 (1900-ban 118,000) azaz $9\cdot3\%$; *München* 537,000 (1900-ban 499,000) azaz $7\cdot7\%$; *Elberfeld* 167,000 (1900-ban 156,000) azaz $7\cdot0\%$ szaporodással. A mint az összeállításból kitűnik, a múlt század második felében észlelt óriás gyarapodása a nagyobb városoknak, a XX. században még fokozottabb arányokat kezd ölteni. Ha még összehasonlítást teszünk hazánk székesfővárosának Budapestnek népszaporodásával, azt találjuk, hogy csak az említett első hat német város növekedése nagyobb Budapesténél. Budapestnek ugyanis az 1901. évi népszámláláskor 733,000 lakosa volt. A főv. statisztikai hivatal számítása szerint ez a szám 1905 év közepén 836,000-re növekedett, vagyis az év végére átszámítva 848,000. E szerint Budapest népessége csak $15\cdot6\%$ -ot szaporodott; ez arány számával tehát a *Mm.-Frankfurt* és *Lipce* között foglal helyet. *P. A.*

Hamburg új vízvezetése. Hamburg város új vízművét, mely már talajvizet szolgáltat, m. é. november 1-én vették használatba. A vizet Hamburg és Bergendorf közt fűrt mély kutakból nyerik és azután vastalanító eljárásnak vetik alá. Az új vízművekkel az Elba-víz fogyasztását akarják kiszorítani és az a most elkészült rész a napi szükségletnek $\frac{2}{5}$ részét már fődözi, amennyiben $126.000 m^3$ -t szolgáltat. *D.*

A bécsi vásárcsarnokok negyedszázados jubileuma. Ez év október 23-án volt 25 éve, hogy Bécsben megnyitották az első vásárcsarnokot az egykori Parade-platzon a mai Stadion-utcában, a Phorus-téren a Neustift- és Burg-utcák közt és végül az Alserbach-úton. 1880. október 23-án a község tanács átadta az akkorra már kész detail-vásárcsarnokokat a közhasználatnak és ugyanaz nap megszüntették a nyílt piacokat, tiltották az utcákon és kapualjakban való árúhelyeket. *D.*

Ausztráliai nagy vízmű. Nevezetes mérnöki munkát hajtottak most végre Ausztráliában: Coolgardie város vízvezetékét, mely nagy méreteivel sok nehézséget okozott. A város, aranymezőkkel körülvéve, igen messze van a tengertől, amelynek közelében vannak a vízgűjtők, innen kellett a vizet 580 km hosszú vezetékkel keresztül a városba vinni. A folytvasból készült csővezeték 750 mm átmérős,

580 km hosszú. A szivattyútelepen 20 Worthington-szivattyú van, melyek naponként $100.000 m^3$ vizet szállítanak a városnak. Az egész mű 68 millió koronába került. *D.*

A Simplon-alagút — mint lapunkban is részletesen ismertettük — tudvalevőleg két, egymástól 17 méternyire fekvő, párhuzamos istoly előrehajtásával készült; az egyik már régebben kész s most a kifalazással és felszereléssel foglalkoznak benne; a másikat, mely az első építése alatt anyaghordásra és szellőzésre szolgált, július 6-án törték át. Ez egyelőre mint mellékalagút szerepel s későbbi szükségére fogják teljesen kiépíteni. *D.*

Magyar szabadalmi bejelentések. N. 628. Dr. Netzl Adolf ügyvéd Teplitz-Schönauban. „Süfalkurkolat“ XVIII/e. 1905. szept. 7. — S. 3313. Stricker Ernesto gyáros Bruxellesben. „Eljárás és berendezés árnyékszék szagának megszüntetésére.“ XXI/b. 1905. nov. 4. — S. 3316. Sommer-schuch Emil gyáros Rakonitzban. „Eljárás padló és falburkolatok számára való agyagmozaik előállítására.“ VIII/c. 1905. nov. 7. — S. 3326. Sturm Károly építőmester és Barjaktarovics György kőművesmester Budapesten. „Tégla-égető kemence.“ XVII/c. 1905. nov. 14. — Sch. 1401. Schwab Henrik Lajos tetőfödőmester Badenben. „Berendezés tetőfödőlemezek megerősítésére, illetve biztosítására.“ VIII/b. 1905. nov. 20. — Sch. 1405. Schröder Ágoston mérnök Kasselben. „Tömítőberendezés agyagból, cémentből, öntöttvasból vagy hasonló anyagból készült csöveken.“ Ve/b. 1905. nov. 30. — R. 1611. Rehm Ernő gyáros Budweisban. „Állványtartó.“ VIII/j. 1905. nov. 7. — S. 3291. Steiner Alfréd magánzó Bécsben. „Feszítőszerkezet ívfűrészekhez.“ VIII/c. 1905. okt. 11. E bejelentések ellen 1906 március 6-ig lehet felszólalni. — A. 926. Abzug Alajos szobrász Breslauban. Jobb- és baloldalra nyíló ajtó. Pótszabadalom a 34.446. sz. szabadalom. VIII/a. oszt. 1905. nov. 29. — S. 3341. Seippel Vilmos kereskedő Bochumban. „Biztosító acetylenbányalámpás kicserélhető karbidtöltény berendezéssel töltőhelyek és aknák világítására.“ II/d. 1905. dec. 7. — S. 3342. Seippel Vilmos kereskedő Bochumban. „Biztosító acetylenbányalámpás kicserélhető karbidtöltény-berendezéssel töltőhelyek és aknák világítására.“ Pótbjelentés az S. 3141. sz. törzsbejelentéshez. II/d. oszt. 1905. dec. 7. — E bejelentések ellen 1906. március hó 13-ig lehet felszólalni. Közli a magyar hitesszabaddalmi ügyvivők testülete.

MAGYAR MÉRNÖK- ÉS ÉPÍTÉSZEK EGYLETE.

A jan. 13-iki egyetemes szakülésen *Gonda* Béla olvasott föl „a magyar tengerészet és Fiume“ cím alatt; bemutattván a kikötő terveit, ismertette a magyar tengerpart történetét és a fiúmei kikötő forgalmát.

A mű- és középítési szakosztályok ülése jan. 15-én. Elnök *Ney* Béla, jegyző *Kabdebó* Gyula, jelen volt 120 tag és több vendég. Az ülés egyetlen tárgya *Pogány* Mór előadása volt: *a halottégetésről*. Az előadással jövőre bővebben foglalkozunk, azért most csak azt említjük meg, hogy az előadó bevezetésében a kérdést vallási, közegészségi, történelmi és igazságügyi tekintetből tárgyalván, bemutatta az újkor krematóriumait és kolumbariumait — számos vetített képpel illusztrálván fejtegetéseit. A nagyszámú hallgatóság az előadást nagy tetszéssel fogadta.

A vízépítési szakosztály januárius 16-iki ülésén *Küzdényi* Szilárd előadást tartott az árvédelmi töltésben való zsilip-építésről. Érdekes fejtegetések útján kimutatta, hogy csekély teherbírásgú altalajban az árvédelmi biztonság szempontjából legcélszerűbbek a szekrénytartó-keresztmetszetű *vasbétont*-zsilipek hosszú elő- és utóágyazattal. Tégla, terméskő és beton itt nem alkalmas építőanyag, mert a csekély húzó szilárdság következtében gerendatartó előállítására nem alkalmas. Az öntöttvas és acél csak túlságos méretezéssel, tehát pazarlással volna a zsilipben alkalmazható, mert a számítás adta kis méretekkéll merevítő szerkezetekre is kellene költeni és ezenfelül a rozsdásodással szemben igen csekély falvastagságok nem nyúj-

Glauzmann Sándor

Kauser József
Langer Ignác
Grczy Gyula

K

mérnöké (1600 + 700 = 2300 k.), mégsem valószínű, hogy ezekre is akadjon teljes minősítésű pályázó, mert egyéb alkalmazásokban bár csekélyebb törzsfizetést, de a többi hivatalos mellékjövedelemmel együtt mégis nagyobb javadalmazást élvez a kezdő technikus is, mint a főváros szolgálatában, ahol tudvalevőleg az egyetlen mellékjövedelem, az esetleges élelmezési díjak igen-igen csekély összeget képviselnek; ehhez járul, hogy az aránylag kis statusnál fogva — az előlépés lassú marad ezentúl is.

A személyi ügyekkel kapcsolatban nem fojthatjuk el azt az aggodalmunkat, hogy az önálló vízvezeték 12 mérnöke nem fog-e a mai műszaki számvevőség technikusainak a sorsára jutni, akik eddig külön statusst képezvén, az előlépésre való útjuk teljesen el volt zárva. Ezeket most a javaslat segít, mert beolvasztja a mérnöki hivatal személyzeti létszámába; de a kiharított vízvezeték 12 mérnökéről egy szóval sem emlékezik meg. Igaz, hogy ezekről gondoskodni fog a vízvezeték új szabályzata; de hátha ez sokáig késik?

Végére hagytuk a szakosztályok *elnevezését*; szerintünk a névnek rövidnek kell lenni, de egyszersmind ki is fejezze a működésnek ha nem is minden ágát, de legalább a legfőbb munkakört; ezeken fölül a név teljesen *magyaros* is legyen. Ezekből a szempontokból a mai nevek sem jók, és a II. III. és a IV. szakosztálynak most javasolt nevét sem tartjuk szerencsésnek: egyik sem magyaros, a III. még hosszú is, a IV. meg éppen németből fordított. További megokolás nélkül ezeket a neveket ajánljuk:

- I. *Városrendező* szakosztály.
- II. *Útépítő* szakosztály.
- III. *Vízépítő* szakosztály.
- IV. *Építési* szakosztály.
- V. *Műszaki számvevőségi* szakosztály.

Átalában véve az egész javaslatot a mai viszonyokhoz mérten nemcsak az ügymenetre, de a személyzetre való tekintetből is nagy haladásnak látván, minél előbbi életbe lépését óhajtjuk.

Mihályfi József.

VEGYESEK.

Ma kezdjük közölni Budapest székesfőváros lipótkörúti új bérházának terveit. Tervezte a városi mérnöki hivatalban *Orczy Gyula*.

A **szépművészeti múzeum** teljesen elkészült; most már a belső berendezésen, sőt a gyűjtemények kiállításán dolgoznak. E hatalmas épület megalkotásában ezek a cégek működtek: Az első és hátsó épületrészekből álló területen az épület összes föld, kőműves és elhelyező munkáit *Majorossy Géza*, a bádógos munkálatokat *Reisz Gyula*, a központi fűtés berendezését *Szepessy Sándor*, a csatornázás és vízvezeték berendezését *Rákosi J.* és *Knuth Károly*, az asztalos munkákat *Csepreghy János*, *Kovács* és *Valzer* és *Bartolffy János* végezték; a kőfaragó munkálatokat *Antony István*, *Seenger Béla*, *Kauser J.* és társa, *Andretti Anselm* és *Mazzi Luigi*; a szobrász munkákat *Hahn J.* és testvére és *Langer Ignác*; a lakatos munkákat *Oetl Antal*, *Pavlik István* és *Márkus Lajos Jenő* végezte; a vastetőket *Fodor Béla*, *Schwartz Antal* és *Oetl Antal* készítette; az üveges munkákat *Klopfer Jakab*, a burkoló munkát *Cristofoli Vince*, *Walla József* és *Melocco Péter*; az elszigetelő munkákat *Posnanszky* és *Strelitz* és *Heidelberg Tivadar dr.*; a villanyos csengő-berendezést *Süss Hermann* és társa, a mázoló munkákat *Zsellér Lipót*, továbbá *Fischer* és *Hartmann*; a kovácsolt vas és szögecselt vasmunkákat, valamint a könyvtári vasállásokat a *Schlick-gyár*, a fapadozati munkákat *Gregeresen G.* és fiai, a linoleum-burkolatot a *Szab. parafakőgyár* és a felvonókat *Wertheim F.* és társa szállította; végül a pormentesítést a *Magyar Vacuum Clenare* cég eszközölte. — A képtár egyik részében már a gyűjtemény tárgyait is elhelyezték. Az elrendezés munkáját *Kammerer* Ernő és *Térey Gábor* osztály-igazgató vezeti. A palota

középső oszlopcsarnoka tágas, modern plasztikai terembe vezet; ebbe kerülnek a XIX. és XX. századbeli eredeti plasztikai munkák. A fölépcsőháztól jobbra és balra levő termekbe a régibb szobrászati műveket állítják. A Múzeum földszintjén helyezik el a metszet-gyűjteményt, mely egyike a leggazdagabbaknak Európában. A metszet-osztály kiállítási termének ablakai az állatkerti útra nyílnak. A városligeti tó felé eső részen van a metszetgyűjteményhez tartozó kényelmes dolgozóterem. Ide kerül a 15000 darabból álló fényképgyűjtemény. A metszet-osztályi laboratórium és kézikönyvtár egészíti ki. A múzeum hatalmas könyvtártermének berendezése a legújabb példák után készült és egészen vasból való. A könyvtár mellett van az előadások terme — a mint halljuk, meglehetősen rossz akusztikával, — melybe a közönség az állatkerti útra nyíló kapun juthat. Az épület nagy részét a román, renaissance és barokk terem foglalja el. E három helyiségbe híres szobrászati alkotások gipsz-másolatait helyezik el. A renaissance terem mellett van egy külön kisebb terem, a hol Michel-Angelo műveinek másolatait állítják ki. A képtár helyiségei az első emeleten vannak. A jobb szárnyba a régi, a bal szárnyba a modern képeket helyezik el. Az emeletre a középcsarnokból 6 m. széles márványlépcső vezet. A képtár régi részét a XV. és XVI. századi magyar terem, 5 olasz, 2 spanyol, 3 németalföldi terem és több kisebb helyiség alkotja. Ugyanilyen terjedelmű a modern rész. A régi képek elrendezésével nemsokára elkészülnek s ezután az újabb képek következnek. A második emeleten eleinte a Történelmi Arcképcsarnok anyagát akarták elhelyezni, de ez az Országos Képtár régi helyiségébe, az Akadémiába kerül. A Szépművészeti Múzeum második emeleti helyiségeit valószínűleg Lotz Károly munkái számára tartják fenn. — Cs.

† **Hauszmann Sándor** kőfaragó-mester, a kinek ezelőtt Budapesten a legnagyobb és nagy gépekkel felszerelt kőfaragó telepe volt, és a többek között az országház, továbbá a királyi palota egyik főállalkozója volt, lapunk egyik alapítója, f. hó 12-én 58 éves korában elhunyt. Béke poraira!

A **Panama csatorna** tovább építését a 8 amerikai és 5 európai mérnökökből álló nemzetközi bizottság javaslata alapján — folytatják, s erre az Egyesült-Államok Roosevelt elnök indítványára 55 millió frank hitelt szavaztak meg. — Megjegyzendő, hogy az nemzetközi mérnöki bizottságban 8 az építés mellett és 5 ellene volt. Az ellene szavazók mind amerikaiak voliak. *Sch.*

A **chicagói alagutak**. Chicagó város alatt 46 km olyan utcai alagút van, amely különböző forgalmak lebonyolítására szolgál. Az alagutak keletkezésének és létesülésének története igazán amerikai. Az Illinois állambeli telefon- és telegráfársaság jogtanácsosa 1898-ban alagúthálózat építésére kért engedélyt, amelynek célja a kérvényben nem volt pontosan körülírva. Eleinte tulajdonképp csak telegráf- vagy telefonvezetékek részére alkalmas alagút építéséről volt szó. De az alagutak méretei olyanok voltak, amely azokat egész más célokra is alkalmassá tették. Az alagút magassága 4,27 m, szélessége 3,0 m, úgy, hogy kétvágányú közúti vasút kényelmesen elfér az alagútban. A nevezetesebb árúházakhoz szárnyalagutak készültek. A talajviszonyok rendkívül kedvezők voltak, úgy, hogy a 9—10 méter mélyen az utcák színe alatt fúrt alagút készítése elég gyorsan haladt előre. Ezt a hatalmas mélységet azért választották, hogy a különböző kábelekkel, csatornákkal, gáz- és vízvezeték csövekkel és egyéb földalatti közművekkel mindennemű keresztelésnek elejét vegyék. Az alagútfúrásakor sűrített levegővel dolgoztak. Az alagút fala 45 cm betonból készült. Az építéskor a legtöbb gondot a kiásott föld elvitele okozta, amely némely napon 5000 m³ is volt. A földet keskenyvágnú vasúttal hordták el. A föld színére pedig 7 aknával emelték ki. Az alagutakban egyelőre csak teherforgalom van és az említett szárnyalagutak segítségével a vasúti állomásokról és a hajórakodókról az árúkat közvetlenül az árúházakhoz tudják szállítani. Természetes, hogy minden árúháznak

8/18

Q

1929. II. évf. 3. sz. 1328

Leírás

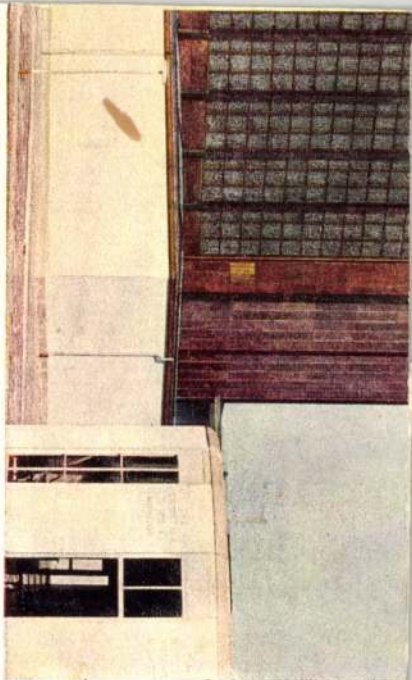
Magyar Építőművészet 1929. I. szám. Führer Miklós
 — egy villa-számmal között be s Hütl Dezső, Greger-
 sen Hugo és Kotsis Iván ily irányú munkásságának
 legújabb termékeit mutatja be, felsorolva azután az
 iparosokat is, címmel és telefonszámmal. A villák után
 néhány középület következik, melyek Arvai József ke-
 zét dicsérik. Nem akarunk kritikát gyakorolni ezeken
 a terveken, mely az építető közhatalóságok ízlését ki-
 elégítik és bizonyára sokaknak tetszeni fognak akkor
 is, ha majd felépülnek. A számat Neuschloss és Gyenes,
 Prokisch János és Katzer József villatervei, illetve a
 kész épületek fényképei teszik teljessé.

Müller
cod

Kausen József

~~Greger Dezső~~

K

Kauser József †
építész

Kauser József építésmérnök f. évi július hó 22-én váratlanul elhunyt. Temetése július 24-én, szerdán d. u. 5 órakor lesz a Kerepesi-ut melletti temető halottsházából a róm. kat. anyaszentegyház szertartása szerint.

Pesti Hírlap

1940. júl. 24.

+

General Report

1840

1840

1840

1840

~~Hetyey Gyula és Géza~~

X

Kausser József, ifj.
Leimdörfer Armin
Medgyaszay István
Schulek János →

Sándy Gyula

KITÜNTETÉSEK. A Kálvin-tér beépítésének eszmei tervpályázatára 19 pályamű érkezett be. A főváros tanácsa a bíráló bizottság javaslatára elhatározta, hogy az első díjat nem adja ki, hanem a három első díjat egyesíti és négy tervek között osztja fel. E határozat értelmében két egyenként 2500 K-ás díjat Hetyey Gyula és Géza együttes tervének és Medgyaszay István tervének, két egyenként 1000 K-ás díjat pedig Leimdörfer Armin és Schulek János terveinek ítélte oda a tanács. A zsüri ajánlatára a főváros és a református egyházközség 500—500 K-ért megvásárolta ifj. Kausser József, Balogh Loránt, Foerk Ernő és Sándy Gyula tervét.

Művészet 1911. 3. 53. l.

ming ced.

1780-909-31
Fényképező.

460. Másoló keretek.

Hatás darab amerikai másoló keret, keményfából,
összehajtható hátlappal és két ellentétes leszori-
tóval, 18:24 cm.-hez.

Méretei: 29:23,5 cm.

Értéke per 2,40 K..... 14,40 K

Vétetett Peitsik Károlytól az 1908: XII. 31-iki
számla alapján (122-909). -- Kifizettetett 1909: II. 1-
jén 115 sz. nyugtára. - Elszámoltatott 1909: V. 16-án
850 szám alatt.

Kauszer József ifj., okl. építészmérnök, mű-
építész. Született Budapesten, 1881-ben.
Régi építész- és kőfaragónemzetség leszá-
mazottja. Középiskoláit a budapesti belvá-

rosi főreáliskolában, építész-
mérnöki tanulmányait a kir. József műegyetemen
végezte, majd építészmér-
nöki oklevelet nyert. Mű-
ködését hasonnevű atya
építészeti irodájában kezd-
te meg, aki abban az idő-
ben a lipótvárosi Szent
István Bazilika és a Jó-
zsef-uccai Szent Szív
templom befejezésén dolgozott. Hosszabb
ideig Párisban és Londonban ottani építé-
szi irodák alkalmazásában állott, majd on-
nan hazatérve újból atya mellett dolgozott.
Igy résztvett a zirci apátsági kolostor re-
fektórium-épülete és a Váci-uti elemi iskola
terveinek elkészítésében. Ugyanebben az idő-
ben több pályázaton vett részt sikerrel. Az

Rát lak

675 - l.

uj Nemzeti Színház épületére, a Calvin-tér
rendezésére, az Erzsébet-emlékmű elhelyezé-
sére és a VI. kerületi ref. templom terveire
kiírt pályázaton díjat nyert. A soproni Ká-
roly-magaslaton emelendő torony tervpályá-
zatán az első díjjal tüntették ki, 1928-ban az
Egyesült Államokban járt tanulmányuton. A
világháboru alatt frontszolgálatot teljesített
és több kiténtetésben részesült. Számos társad-
almi egyesület tagja.

Társas

és asztalosárú üzeme
Wahrmann-utca 4
9 1 - 0 - 3 1

VADAR
zeti gyára

est
tvös-u. 21
: *27-2-75

ER
mázoló
onszám : 15-9-74

gashardt

Az elegáns világ fogasa

DIÖSYJÁNOS

BUDAPEST VII. RÁKÓCZI ÚT 24.

Halálos gépkocsiszerencsétlenség Várpalotán

Székesfehérvárról jelentik: Halálos gépkocsiszerencsétlenség történt Várpalotán. A község legforgalmasabb utcáján, a gráci múmat keresztelő Kossuth-utcán egy gépkocsis teljes sebességgel behorogott egy Székesfehérvár felé haladó nyitott sportkocsiba, amelyet Perczel Miklós veszprémi birtokos vezetett. Az összeütközés ereje a sportkocsit utólagvága a gyalogjárón felállított újléző

vasesőállványhoz. Az oszlop mellett állott özv. Kapuvári Ferencné iparos-asszonyt az összeütközés mintegy öt méterre röpített. Az asszony azonnal meghalt. Súlyos sérüléseket szenvedett ugyancsak az oszlop mellett tartózkodó Baumgartner Tibor is. A két kocsiiban négyen ültek. Mind a négyen megsebesültek. A vizsgálat megindult annak kiderítésére, kit terhel a felelősség.

Vizallas

A Duna-Passau-Stein között és Gombosnál árad, máshol apad, Paksig közepes, lejjebb magas vízjárású. A keddi dumi vizállások: Schárding 390, Passau 590, Ašbach 326, Struden 500, Stein 403, Bécs 388, Pozsony 256, Komárom 384, Budapest 351, Paks 274, Baja 401, Mohács 436, Gombos 507, Újvidék 420, Zimony 386. — A Rába Szentgotthárdnál 30. — A Dráva Barcsnál minusz 9, Drávaszabolcsnál 100, Eszékenél 22. — A Tisza Szolnok-Csongrád között árad, máshol apad, Tokajig alacsony, lejjebb közepes vízjárású. A keddi tiszai vizállások: Visk minusz 8, Tekeháza minusz 26, Tiszaújfal minusz 70, Vásárosnamény minusz 7, Tokaj 223, Tiszafüred 292, Szolnok 350, Csongrád 340, Szeged 370. — A Szamos Csengerud

22. — A Bodrog Sárospataknál 260. — A Sajó Bánrévénél 108. — A Hernád Hidasnémetinél 92. — A Körös Körösszakállnál 23, Békésnél 190, Gyománál 294. — A Maros Makónál 76. — A Balaton Siófoknál 90. — A Velencei-tó Agárdnál 168.

Augusztus 1-én lép életbe a vadászati tilalmi rendelet

A földművelésügyi miniszternek a vadászati tilalmi időkről a legutóbbi napokban kiadott rendeletével foglalkozó újságközleményekkel kapcsolatban esetleg felmerülhet félreértések elkerülése végett illetékes helyről nyert felvilágosítás alapján megállapítható, hogy a szóbanforgó rendelet csak jövő évi augusztus hó 1-én lép életbe. Ezért az őzbakok vadászati-tilalmát július 31-ig fennálló vadászati-tilalmát ez a rendelkezés nem érinti.

Sport hírek

KULTSÁR ISTVÁNNÉ NYERTE A BALATON KEK-SZALAGJÁT. Vasárnap reggel 8 órakor 47 hajó részvételével kezdődött meg a Balatonon a 160 kilométeres vitorlázóverseny a Balaton „kek-szalagjára”. Az indítás Balatonfüreden volt, ahonnan gyönyörű napsütésben, igen jó széllel futott ki a mezőny. Kenesén Kovács Béla fordult elsőnek, majd délután 5 órakor a tihanyi szorosban az út haladásá sorrendje a következő volt: Kovács Béla, Kultsár Istvánné, Kertész Nándor, Reményi-Schneller Lajos, Pósa Ernő, Dabassy-Halász Ervin, Iklódy Szabó János. Délután 5 óra tájban hatalmas vihar támadt, amely sok hajót a verseny feladására kényszerített, ugyanakkor Alsóörs alatt, a zalai parton, több versenyző teljes szélességben és ezzel behozhatatlan hátrányba került, közöttük Heinrich Tibor, Uhl Gyula és Iszer István. A többiek közül még mindig Kovács Béla vezetett, a tavalyi védő, annál nagyobb volt a balatonfürednél előtérrel egybegyűltek meglepetése, amikor kora hajnalban, 21 óris rekordidővel Kultsár Istvánné hajója futott be elsőnek. A győztes hölgyversenyző régi, kipróbált szereplője a balaton vitorlázóversenyeknek, egyébként felesége Kultsár Istvánnak, az értelmiségi kormánybiztosnak és leánya néhai Gordon Róbertnek, a Déli Vasut egykvori vezérigazgatójának, a maga körében ugyancsak kiváló vitorlázónak. Győztes hajója, a Tramontana, a legnagyobb a balaton vitorlások között és valamikor az Adrián is szerepelt, amikor egy alkalommal Horthy Miklós kormányzó vezette. A további helyezések a következők: 2. Kovács Béla (Kinesem III.), 3. Kertész Nándor (Duli II.), 4. Dabassy-Halász Ervin (Mackó), 5. Reményi-Schneller Lajos (Daruvár), 6. Ugron Gábor (Rabonbán).

érdekességét növeli, hogy Tótos Nándor is indulni fog. A kísérő hajó pontosan délután 4 órakor indul a Pálffy-térről.

Lósport

LOGE ÉS RIPACS nyerték a keddi ügetőverseny főszárait, a Katinka-díjat és a Nemzetközi hendikepet. Loge nagy favorit volt, Ripacsot ellenben csak a könyveseknél fogadták, a kasszájánál meglehetősen elbanyagolták, úgyhogy 6-szoros pénzt fizetett Feisernek egy nagyon jó háromévese. Virilis nyerte igen könnyen a negyedik versenyt, bár leghátulról indult és közben hibázott is. — A verseny részletes eredménye a következő:
I. 1. Fátoly, 31.3 (Wiesner, 5), 2. Bóbor M. (Tomann, 3), 3. Garab (Zwillinger 194). Im.: Csongrád, Acet., Marci, Dusi, Darling, Kotesz, Mókus, Tot.: 10:30, 20, 17, 15, befutó 20, 178.
II. 1. Elemér Zeppel-fogant, 28.3 (Vadnay, parfi), 2. Eltes-Ujdonság (Kossuth P.), 3. Ciril F.-Ohio (Mándy E.), Im.: Fszler-Hamis, Dárdó H.-Zsarnó, Nina-Vallódi, Dusan-Ebredő, Tot.: 10:19, 11, 11, 14, befutó 55.
III. 1. Rozál, 31.3 (Kovács J.), 2. Az daja (Kovács II.), 3. Jónás (Marschall, 3), Im.: Szóke Szubrett, Opera, Vakarc, Urpéter, Várta, Sibeber, Beata L., Mátka Oculi, Tot.: 10:44, 15, 15, 29, befutó 101, 92.
IV. 1. Virilis, 28.6 (Feiser, 4/10 reá), 2. H Palo (Maszár I., 2 1/2), 3. Füzér (Szeme redi 8), Im.: Csak előre, Remády, Bakancos MIR, Farsang, Tot.: 10:12, 12, 12, 15, befutó 27.
V. 1. Cifra, 32 (Jónás, 3), 2. Magnezium (Feiser 1 1/2), 3. Elsőm (Toplicher, 5), Im.: Leo, Beki, Imréd H., Nestor, Tot.: 10:40, 16, 15, 22, befutó 128.
VI. 1. Loge 28.3 (Kovács J., 5/10 reá), 2. Echo fia (Treso, 10), 3. Ulica (Wiesner, 3), Im.: Dajka, Csipkerózsika, Lenke, Ursus, Tot.: 10:18, 11, 11, befutó 133.
VII. 1. Ripacs, 28.3 (Marschall, 2 1/2), 2. Tamoda (Dósa, 10), 3. Peter Pilot (Jónás, 5), Im.: Minor, Caspiáros, Ond, Bicskás, Gaskány, Tot.: 10:50, 21, 23, 21, befutó 194, 137.
VIII. 1. Előkelő, 29.6 (Nerhaf, 5), 2. (Földi 1 1/2), 3. Herkules (Jónás, 5), Im.: Zala, Szépi, Tily II., Angyalka, Little Winni Tot.: 10:58, 17, 14, 14, befutó: 203, 311.
IX. 1. Száren (Feiser, 2 1/2), 2. Tisza (Kovács J., 1 1/2), 3. Léha (Manó, 8), Im.: Etes Bandika, Volga, Toti, Lucifer, Apród of Pamuk, Előjáró, Tot.: 10:39, 21, 15, 46, befutó 108, 180.
X. 1. Bokréta J., 33 (Wiesner, 10), 2. Leander (Jónás, 2 1/2), 3. Liselotte D. (Kovács H., 1 1/2), Im.: Légyott I. Imi, Dáma Urfi, Ella, Hamis, Mézes, Jedina, Zeppeln, Tot.: 10:71, 23, 17, 13, befutó 271, 223.

Rádióműsor

BUDAPEST I. (Szerdán) 6.40: Ébresztő, Torna, — 7: Hírek, Közlemények, Ezened, Hangnemek, — 10: Hírek, — 10.20: Királyi sarkak élete. (Dr. Sándor Géza.) — 10.45: A hosszú élet titka. (Gráf Ernő.) — 11:0: Vizjelzőszolgálat, — 12: Harangszó, Himnusz, Időjárásjelentés, — 12.10: A Rádió Szalonzenekara, — 12.40: Hírek, — 13.20: Időjelzés, időjárásjelentés, — 13.30: Országos Postászenekar, — 14.30: Hírek, — 14.45: Műsorismertetés, — 15: Arfolyamhírek, piaci árak, élelmiszerárak, — 16.15: Ársia földrajzi jelentése, (Wehner Józsefné) — 16.45: Időjelzés, időjárásjelentés, hírek, — 17: Hírek szlovák és ruszin nyelven, — 17.15: Gémes Irén és Máthé Aron Lajos klarinét-hárfa-kettőse, — 17.45: A vadivirágok Meseke, Irta Péchy-Horváth Rerész, — 18.15: Gáspár Lajos cigányzenekara, — 18.15: Hírek, — 19.25: Bohémélet, Opera négy felvonásban — 20.25: Külügyi névszóra, — 21.40: Hírek, időjárásjelentés, hírek szlovák és ruszin nyelven, — 22:10: Weidinger Ede szalonzenekara játszik, — 23: Hírek német, orosz, angol és francia nyelven, — 23.20: Kiss Lajos cigányzenekara muzsikál, — 0.05: Hírek.
BUDAPEST II. 19.15: Szórakoztató hangnemek, — 20: Hírek magyar, szlovák és ruszin nyelven, — 20.25: A labadi getató ültés (Dr. Mészáros Gedeon) — 20.55: Sárközi Gyula cigányzenekara muzsikál, — 21.50: Időjárásjelentés.

Napirend

1940 JÚLIUS 24, SZERDA
Róm. kat.: B. Kinga. — Protestáns: Krisztina.
A nap kel 4 óra 12 perckor, nyugszik 19 óra 29 perckor, a hold kel 21 óra 56 perckor, nyugszik 9 óra 25 perckor.

HÁZASSÁG

Dr. Zahorán Tibor, néhai dr. Zahorán Mátys és neje, Csitkőfalvai Biró Erzsébet fia és báró Kornfeld Mária, báró Kornfeld Pál és neje, Gárdonyi Neumann Olga leánya, július 27-én délután 1/7 órakor a Szondy-utcai Szent Család templomban házasságot kötnek.
Vágó Vera és dr. agr. Pillitz Róbert július 24-én házasságot kötöttek. (Minden külön értesítés helyett.)

— Beomlott a föld egy csatornázási munkálatnál. Kedden délután a Klotild-utca 12. számú ház előtti csatornázási munkálatoknál a föld mintegy három méter magasságból beomlott és maga alá temette Szépvölgyi János 38 éves szerelőt. A túlzottk szabadították ki, a mentők az OTI-kórházba vitték.

— A gödöllői Szent Norbert nevelőintézet francia tagozatának életéről számol be a dr. Gabriel Asztrik szerkesztésében megjelent kétüvelvű évkönyv, amelybe dr. Eckhardt Sándor egyetemi tanár is írt cikket. Az évkönyv a kultuszminiszterleg jóváhagyott francia tagozat tanterveit ismerteti és a növendékek francia nyelvű színelőadásairól számol be. A tagozat harmadik osztálya a jövő évben nyílik meg.

FERENC JÓZSEF KESERUVIZ

Mozi műsora

(Sz = szombat, V = vasárnap, 0 = ünnep)
ADMIRAL. Gyimesi vadivirág. (1/4, 1/6, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-kor is.) Vas. d. e. 10:10 és 10:20-kor: Tenger őrdógi.
ALKOTÁS. A gályarab. (1/4, 1/6, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-kor is.)
ANDRÁSSY. Párisi lányok. (5, 1/8, 1/10, v. és 0: 2, 4, 6, 8, 10.)
BELVÁROSI. Dr. Kildare kólióús esete. (4, 6, 8, 10, v. és 0: jobb 1: 4, 6, 8, 10, bal 1: 5, 7, 9.)
BUDOGRAF. Amok. (1/5, 7, 1/10, v. és 0: 1/2, 1/4, 1/6, 1/8, 1/10.)
BROADWAY. Férfi kerek. (1/4, 1/6, 1/8, 1/10, sz. v. és 0: 1/2-kor is.)
BUDA APOLLO. Mártír asszony. (1/5, 1/7, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-kor is.)
CAPITOL. Az utolsó Werekky. (1/4, 1/6, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-kor is.)
CASINO. A nagy keringő. (1/6, 1/8, 1/10, sz., v. és 0: 1/2-kor is.)
CITY. 5 millió kereset az 5.000.000-ért. (1/6, 1/8, 1/10, sz., v. és 0: 1/2-kor is.)
CORSO. Szervusz Péter. (1/6, 1/8, 1/10, sz., v. és 0: 1/2-kor is.)
CORVIN. A két ököf. (1/4, 1/6, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-kor is.)
DAMJANICH. Pénz beszél. (5, 1/8, 1/10, v. és 0: 2, 4, 6, 8, 10.)
ELDORÁDÓ. A 3 sárkány. (5, 1/8, 1/10, v. és 0: 2, 4, 6, 8, 10.)
FORUM. Nyári szőnet.
HIBRID FILMSZÍNHÁZ. (VII. Erzsébet-körút 13. 222-499.) Magyar, Fox, Luce, Ufa- és rajos híradók — Lobogó sörények, Afrikai vadászkaland — Folytatólagos előadások 10-10l, vas. és ünn. 9-24 óráig.
HOLLYWOOD. Hotel Kikelet. (1/6, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-kor is.) Vas. d. e. 10:11-kor: Borosa Amerikában.
HERMOS. Két leány az utcán. (5, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-től folyt.)
JÓZSEFVÁROSI. Az öldözőt. (5, 1/8, 1/10, sz., v. és 0: 1/2, 1/4, 1/6, 1/8, 1/10.)
KAMARA. Szerettek. (4, 6, 8, 10, v. és 0: 11 és 2-kor is.)
KORONA. Szerettek. (1/4, 1/6, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-kor is.)
LLOYD. Férfi kerek. (1/6, 1/8, 1/10, sz., v. és 0: 1/2-kor is.)
ODEON. Az expressz. (1/4, 1/6, 1/8, 1/10, sz., 1/4, 1/6, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-kor is.)
OLYMPIA. Nyári szőnet.
OMNIA. A dzsungel banditái. (5, 1/8, 1/10, sz., v. és 0: 4, 6, 8, 10.)
ORIENT. A piros bugyellár. (1/4, 1/6, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2, 1/4, 1/6, 1/8, 1/10.)
PALACE. Halhatatlan keringő. (11, 2, 4, 6, 8, 10.)
PATRIA. Göre Gábor visszatér. (4, 6, 8, 10, v. és 0: 2-kor is.)
RÁDIUS. Egy esős délután. (1/6, 1/8, 1/10, sz., v. és 0: 1/2-kor is.)
RIALTO. Tarzan és fia. (5, 1/8, 1/10, v. és 0: 2, 4, 6, 8, 10.)
ROYAL APOLLO. Reménytelen eset. (1/6, 1/8, 1/10, sz., v. és 0: 4, 6, 8, 10.)
SAVOY. Göre Gábor visszatér. (1/4, 1/6, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-kor is.)
SCALA. Titkos házasság. (1/6, 1/8, 1/10, sz., v. és 0: 1/2-kor is.) — Nyitott tőle
STUDIO. Falu rossza. (4, 6, 8, 10, v. és 0: 2-kor is.)
TVOLLA. A tenger őrdógi. (1/6, 7, 1/10, sz., 1/4, 1/6, 1/8, 1/10, v. és 0: 1/2-kor is.)
TURÁN. Dal a szabadságról. (4, 6, 8, 10, v. és 0: 2-kor is.) Vas. d. e. 11-kor: Chuzeti ismeretlen.
URANIA. Utolsó hét! Nyugati villámháború (Hollandia, Belgium, Flandra a elfoglalása). (1/6, 7, 1/10, sz., v. és 0: 2, 1/5, 7, 1/10.)

Ezt írja az Olvasó

A háztulajdonos terhei

A „Magyar Nemzet” július 18., 19., 20-i számaiban a háztulajdonosok helyzetére vonatkozó három cikk jelent meg. Dr. Kósa Aladár fölvetette azt a gondolatot, hogy miután a hadbavonultak nem kell lakbért fizetniük, jogos és méltányos volna, hogy a bérlő bevonulását igazoló háztulajdonos mentesítessék a közterhek előlegezése alól. Ezt a kívánságot a magam részéről teljesen jogosnak tartom már csak azért is, mert mi történik az esetben, ha a hadbavonult bérlő — amit ne adj Isten — háború kitörése esetén a harcúterem elcsúsztatja? Hátramaradt családja a hátralékos bért aligha fogja tudni kifizetni, viszont a háztulajdonos nem kapja meg a bért, de ezenfelül fizette a meg nem kapott bér után a közterheket is.
Vajjon igazságosnak tartja-e ezt dr. Kulcsár Balázs, aki dr. Kósa cikket — egy nyilván sporadikus eset alkalmából — erősen gyúnyos hangon tette kritika tárgyává.
A harmadik cikk kimutatja, hogy mennyit jövedelmez egy régi budapesti bérlő, illetve, hogy mennyi a terhe egy ilyen, teljes adóban lévő háznak. Nem tért ki azonban arra, hogy mekkora veszteségek terhelik a háztulajdonost a fizetőképess, de nem fizető lakók révén. A legújabb rendeltel következtében a lakóknak egyáltalán nem lehet földmondani. Ezt megelőző időben azonban szokás volt, hogy egyes — még pedig nem is csekély számú — lakók, ha lehatték volna is, nem fizettek lakbért. Pöröltették magukat abban a tudatban, hogy nem sikerül őket kilakoltatni. És jól számítottak, mert földmondás esetén rendszerint haladékot kaptak a lakáshivataltól, sőt ha a kihűreolkodásra végzésileg köteleztették is, felbevezés esetén a lakáshivatal jószívűségéből — néha ismételt is — 1-2 havi haladékot kaptak és ingyen laktak tovább. Valóságos szatira volt azután az, hogy ezek a nem fizető lakók lakásuk egy részét albérlésbe adták, tehát az ingyen lakott lakás mellett még jövedelmet is húztak, ellenben a

nem kapott házbér után a háztulajdonos fizette a házadót, ennek 100%-os pótdadját, a jövedelmi adót s ennek 60%-os pótdadját, 20% inségadót, 10% rokkantadót, valamint az ügyvédi és végrehajtási költségeket, de az ily lakón a végén nem lehetett az elmaradt házbért behajlani.
Azt mindenki tudja, hogy a háztulajdonosok háztulajdonosként nem a forgalmi, hanem a valóságos értéke, hanem az érvényben lévő szorzószámok alapján kiszámított s a valóságos értéket jóval meghaladó érték alapján kötelezettek vagyonadót fizetni s ezen fiktiiv érték alapján vetették ki a nagyony súlyos terhet jelentő beruházási kölcsönt is.
Aztán súlyos terhet jelentenek a légvédelmi berendezési és felszerelési költségek is, amelyek kizárólag a háztulajdonost terhelik. Vajjon igazságos-e, hogy ezek a költségek egyedül őt terhelik, amikor az ő élete semmivel sincs jobban veszélyeztetve a lakóéinál. Miért nem viseli a háztulajdonos és a lakó részarányosan ezeket a költségeket, ami egyedül feltele meg az igazságok? Súlyos terhet jelent végül az az idő szerint fixrozott, tehát nem emelhető lakbér melletti a tatarozási költségeknek ropant emelkedése, amelyeket semmi módon áthárítani nem lehet.
Bizony igaza van dr. Kósa Aladárnak, hogy ma már túl vagyunk azon, hogy a háztulajdonosban önos érdeküket hajszoló kapitalistát lássunk, mert a háztulajdon ma valóban pusztla jog, tartalom nélkül.
Jeszenszky Pál

— A Vasúti Segédlisték Országos Otthonának Elnöksége közli, hogy az egyesület balatonalmádi kertészüdülőjében idegenek is kedvezményesen nyaralhatnak. Felvilágosítás, prospektus lapunkra hivalkozással minden szerdán este Fesztelich-u. 4. I. emelet valamint Szokolcsay Géza elnöknel, telefon: 115—250, 22 mellékalomás.

Színházi hírek

Az „Elsodort falu” filmesítése

Újabbon megint az a hamis hír járja hogy az Elsodort falu filmre kerül. A tény, hogy egy dr. Szentpály István nevű ügyvéd járt nálam kétszer, az Atelier nevű filmvállalat tulajdonosának mondta magát és volt szíves az Elsodort falu filmreviteléért 5000 pengőt kápráztatni felém. Ez természetesen nem teszi valószínűvé, hogy a

regény egyhamar filmre kerül. Határozottan inkorrekt az ilyen hírek terjesztése, mert esetleg más vállalkozót megtéveszt és így árt nekem. Nem hiszem, hogy így akarják korunk hősei kereszténnyé tisztítani az üzleti életet.
Budapest, 1940 július 23.
Szabó Dezső

Eltemették Gyarmathy Sándort

A magyar művészvilág és társadalmi élet teljes részvétel mellett kísérték utolsó útjára kedden délután Gyarmathy Sándort, a rádió fiatalon elhunyt kiváló rendezőjét a farkasréti temető halottasházából. A koporsót virág- és koszorúerdő borította. A gyászszertartást Haypál Béla református lelkész végezte az operaházi énekkar közreműködésével. A lelkész imája után vitéz Somogyváry Gyula országgyűlési képviselő, a rádió igazgatósága és munkatársai nevében mondott búcsúbeszédet.

Csodatévő Tóbiás

Keresztury Dezső, az ismertnevű fiatal publicista a Nemzeti Színház megbízásából lefordította Heinz Arthar híres szatirikus darabját, amely ritka sikereszertartást ért el külföldi színpadokon s amely magyar nyelven a „Csodatévő Tóbiás” címet kapta. A darab előreláthatóan az évad első felében műsorra kerül.

Színházak műsora

Erzsébetvárosi Színház. Minden este és vasárnap d. u.: Sárkányölészek (5, 8.)
Márkus Parkszínház. Minden este és vasárnap d. u.: Ez lett a Pestünk (A Pódium-kabare vendégszínház) (5, 9.)
Pénzes Nagyterem. Minden d. u. és este: Tozare, Maxel Gellin és a túllúsi villám-műsor (4, 8.)
Angolpark Színház. Szerda: Nincs előadás. — Csütörtökön minden este: Mágneses vonal. (5, 9.)
Magyar Műszinkör. Mindennap: Tokaji aszu (Prolongálva.) (1/5, szombaton és hétfőn 1/5, 1/8 vasárnap 1/4, 6, 8.)
Állatkert. Csütörtök: Rigoletto (Svéd Sándor.) (8.)

Studer-Kövec
Hirdetéseket a Magyar Nemzet részére itt vesznek fel!
Vilmos császárt ut 65.

Az árvízkarok ügye Pest megye kisgyűlésén

Pest vármegye törvényhatósági bizottsága kedden délelőtt tartotta júliusi kisgyűlését. Barcsay Ákos főispán elnöki megnyitása után Pálházy Endre főjegyző ismertette Endre László alispán előterjesztését a pest-megyeyi árvízkarosultak újabb támogatása ügyében.

az anyagihiány is. Barcsay Ákos főispán felszólalásában visszautasította a parlamentben személyét támadó gyanúsításokat. Kijelentette, hogy a tények nem ismerete és rosszindulat húzódik meg a támadás mögött.

1795 július 24-én ültöttek agyon Véghegyi nemes testörkaptányt bécsi lakásán. Hamarosan kiderült, hogy két nemes testörkaptány — a 25 éves Csmez István és a 23 éves Orday Pál — gyilkolta meg.

EGYETEMI FELVÉTELE ÜGYÉBEN

Szeptemberi alapvizgára egész nyáron előkészítés! Díjtalan felvilágosítás

forduljon bizalommal országos jogi és államszámviteltani SZEMINÁRIUMHOZ

Letartóztatták az uzorabíróság rendeletére dr. Munk Péternét

A múlt év augusztusában a budapesti repülőterén az egyik repülőgéppel indulása előtt letartóztatták özv. Munk Péternét, aki nagyjártékú ékszeres akart magával vinni külföldi útjára.

lolt részére kézbesíteni, azonban a detektívek a 62 éves asszonyt nem találták, mert a felvilágosítás szerint Munkné rokonlátogatásba és brüszelbe ment és csak éjszaka 10—12 óra között tér vissza a szanatóriumba.

Az aratási szabadságról bevonulók különvonatainak menetrendje

Table with train routes and schedules for various regions like Pécs-Szerencs, Kaposvár-Szerencs, Szekszárd-Szerencs, Szombathely-Debrecen, Szombathely-Szerencs, Veszprém-Debrecen, Zalaegerszeg-Debrecen, Mosonmagyaróvár-Debrecen, Győr-Szerencs, Komárom déli-Szerencs, Sopron GySEV-Győr, Nagykánizsa-Debrecen.

Table with train routes and schedules for various regions like Hatvan, Székesfehérvár-Szerencs, Budapest-Józsefváros-Szerencs, Budapest nyugati p. u.-Debrecen, Budapest nyugati p. u.-Szeged, Budapest keleti p. u.-Békéscsaba, Budapest keleti p. u.-Kiskunhalas, Hatvan-Szerencs, Kassa-Szerencs, Miskolc-Szerencs, Szolnok-Püspökföld, Losonc-Szerencs, Cegléd-Szeged, Cegléd-Békéscsaba, Szeged-Tótkomló, Csongrád-Tótkomló.

Idén nincs sok árú a Nyári Vásáron!

IV. SZERVITA-TÉR 4. VI. KIRÁLY-U. 2.

ÁZ IDŐ

A Kárpátok medencéjét még mindig hűvös tengeri eredetű levegő borítja. Az előző éjszaka megelénkült nyugati szél napközben akadályozta az erősebb felmelegedést.

Légvédelmi gyakorlat Pozsonyban

Pozsonyban hétfőn este előzetes figyelmeztetés nélkül tartottak légvédelmi gyakorlatot. A szirénák jelére az utcai világítás kialudt és a közlekedés megállt.

Új építkezések a fővárosban.

A polgármester a következő új építkezéseket engedélyezte: a Danubius Építő és Ingatlanforgalmi Rt. a Veszpéleti-út 13. sz. alatt hatemeletes bérházat.

Súlyos büntetés dollárok vételéért és eladásáért

A budapesti büntetőtörvényszék kedden kihirdette ítéletét Szamet Áron munkácsi kereskedő és társai valutaperében. Mind az öt vádlott üzletszerűen foglalkozott dollárok vételével és eladásával.

FERENC JÓZSEF KESERŰVIZ

Lopott kocsival ment munkát keresni

Vasárnap a főkapitányságon Jakabfy Dezső földművelő bejelentette, hogy autóját a Mária Valéria-utca 15. számú ház előtt ellopták.

Agyonlőtte magát egy cukorgyári igazgató.

Kedden hajnalban lakása előszobájában agyonlőtte magát Brünner Sándor, a sárvári cukorgyár 43 éves igazgatója.

Beltörtek Petrovác Gyula lakásába.

A Gyarmat-utca 4. sz. ház házmestere kedden reggel észrevette, hogy a vidéken tartózkodó Petrovác Gyula fővárosi bizottsági tag lakásába az éjjel betörők jártak.

Segédpüspöki kinevezés

Rómából jelenti az MTI: XII. Pius pápa Kovács Vince váci kanonokot zaji címzetes püspökké és Hanauer István váci megyéspüspök mellé segédpüspökké kinevezte.

Kosztümök occasio árban Ferda Manyinál

Mi van a hivatalos lapban

A hivatalos lap keddi számában a következőket találjuk: Rendelet az adóköteles petroleum fogyasztásának szabályozásáról.

Gyermekével a karján kiugrott a vonatból

Beregszászról jelentik: Kaliba Jánosné 28 éves asszony öngyilkossági szándékból kiugrott a Beregszászról Királyháza felé robbogó vonatból.

Letartóztatták egy gondatlan ciánozót

Közöltük, hogy a Rákóczi-út 8/B számú ház III. emeletén szombaton ciánoztak és Záborsky Béla 57 éves magántisztviselő, aki az ablakokat akarta kinyitni, ciánmérkezést szenvedett és meghalt.

Csillárt Meteor csillárgyárnál vásároljon

Podmaniczky-utca 37 József-körút 44

HALÁLOZÁS

Kauser József építész-mérnök július 22-én váratlanul elhunyt. Temetése július 24-én, szerdán délután 5 órakor lesz a Kerepesi-út melletti temető halottasházából a római kat. anyaszentegyház szertartása szerint.

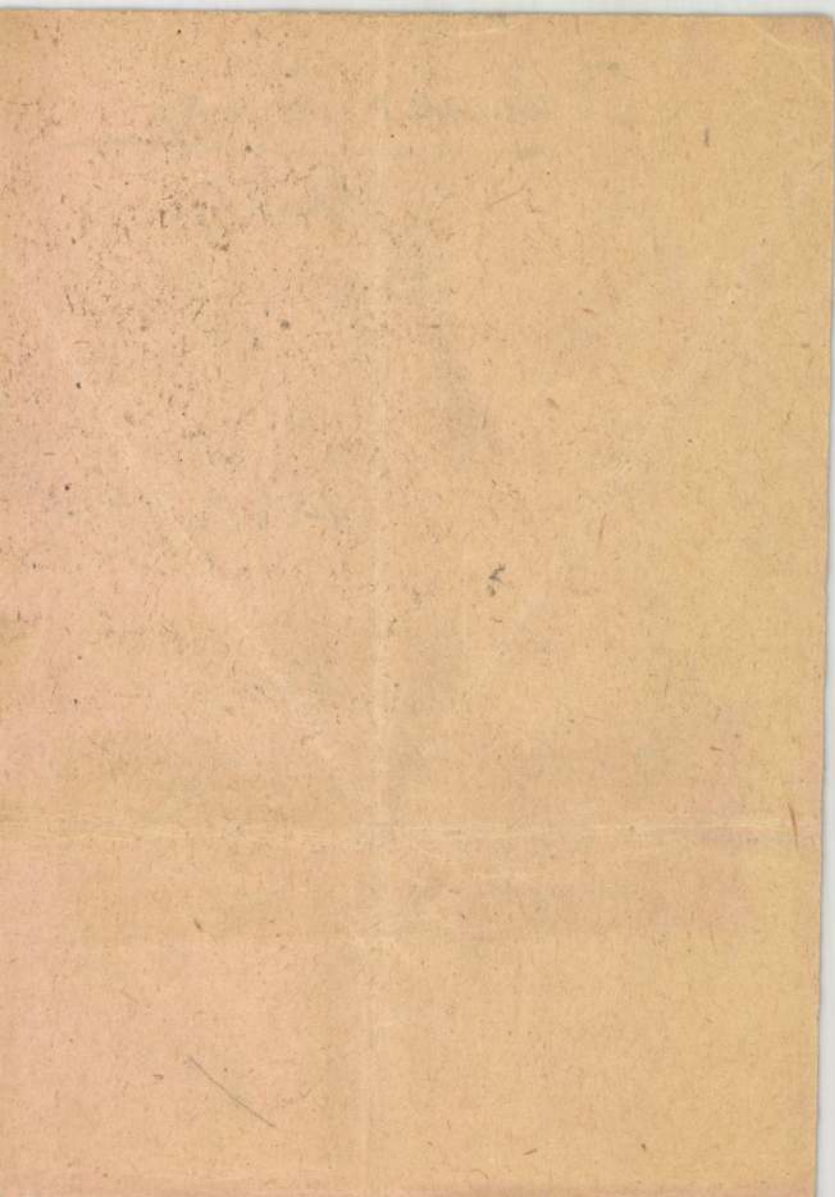
Kauser József
építész

MAGYAR IPARMŰVESZET

1940. 98. l.

1940)

KAUSER JÓZSEF építész, július 22-én meghalt, tragikus körülmények között. Negyven évig volt hűséges tagja a társulatnak. Mély meghatottsággal emlékezünk meg róla és őrizzük meg emlékét.

Kauszer József

Értekezés, 1940. évtől

Kauszer József műépítész, VII. Er-
zsébet-kt 19. 422-330

25

SZ.

4 L.

Heltoisigas

Dr. Penttiäinen; Sula
Kinnil

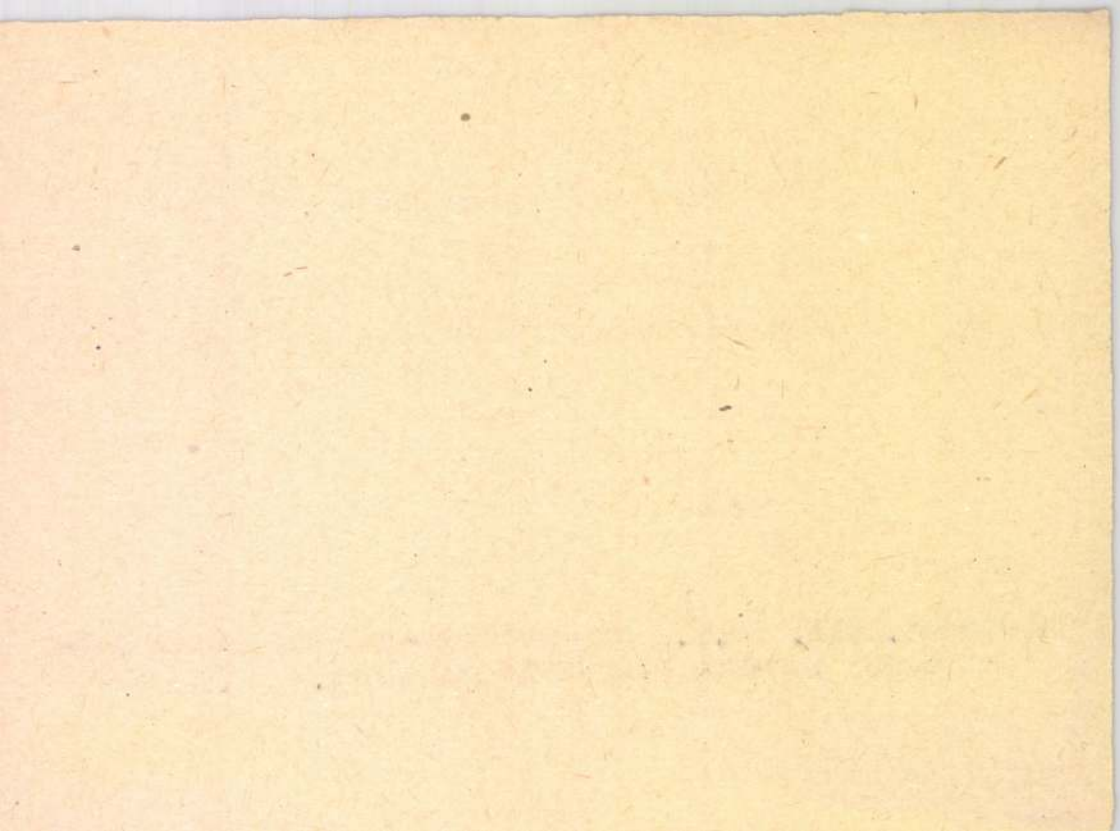
Printed.

ifjabb Kauser József. építész

a harmadik négyezer koronás díjat nyerte.

Művészet. 1911. 42. 1. Az Arszébet-emplómi elhelyezé-
sének tervére hirdetett pályázat.

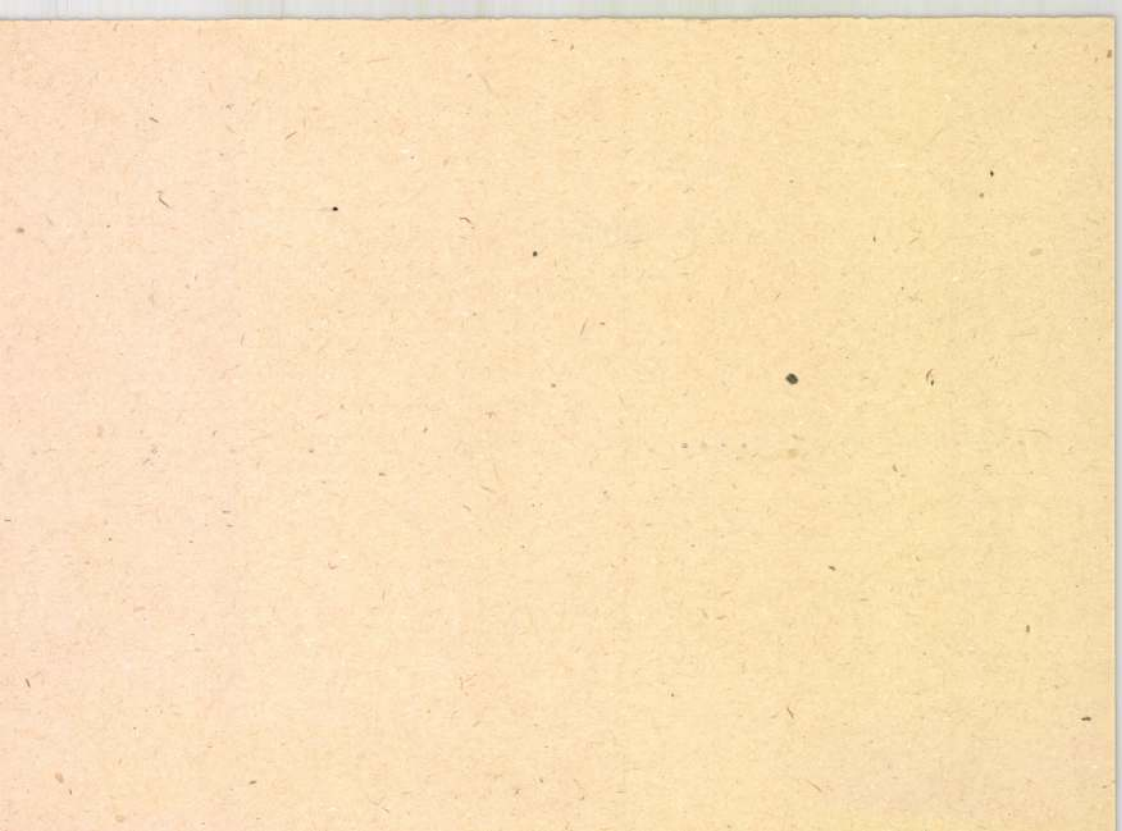

MDK

Kauser József építész

M.Építőműv.1929..... Tér és Forma 1929. II.évf. 3.sz.
132 l.

Kauser József

MDK

műépítész öngyilkos lett.

Esti Ujság 1940. jul. 22.

Kauser József ifj.

Feljegyzést készített az országos ki-
rályi építési tervpályasárra.

Magyar Építőművészet, 1910. 10.sz. 28.l.

1881

...

...

ifj. Kauser József

MDK

Kitüntetések a Kálvintér beépítésének eszmei
tervpályázatán

Művészet 1911. 353.º.

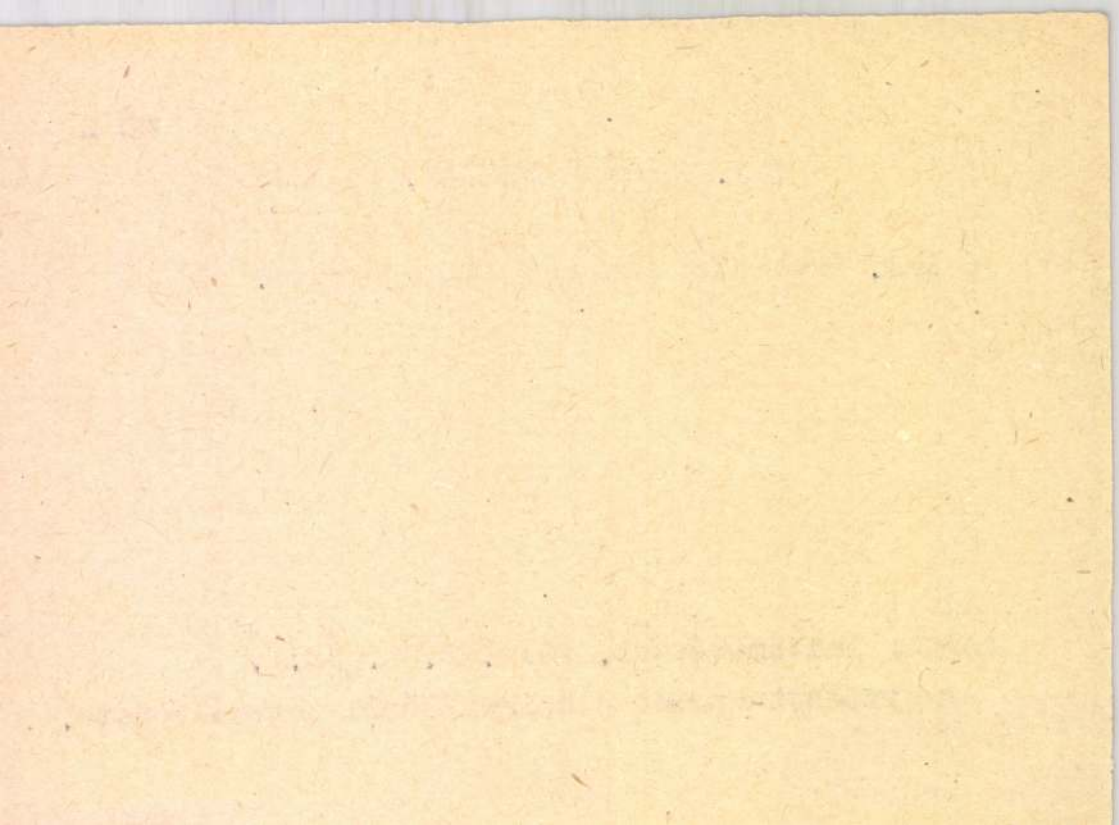

ifj. Kauser József, építész

a III. 4000 ezer koronás díjat nyerte.

Magyar Építőművészet. 1910.12.sz. 32.1.

Az Erzsébet-szobor elhelyezésének tervpályázata.

399. ifj. Kauser József, ép.

Szül.: Budapest, 1881 Okl. kelte: 1903 Sz.: 2826

A m. kir. József Műegyetemen oklevelet, abszolutoriumot
vagy oklevelhosszítást nyert építészek nevjegyzéke
1873-1928-ig.

EP-IP - EP-MÜV. 1931. márc. 1. 41.1.

1880

...

...

...

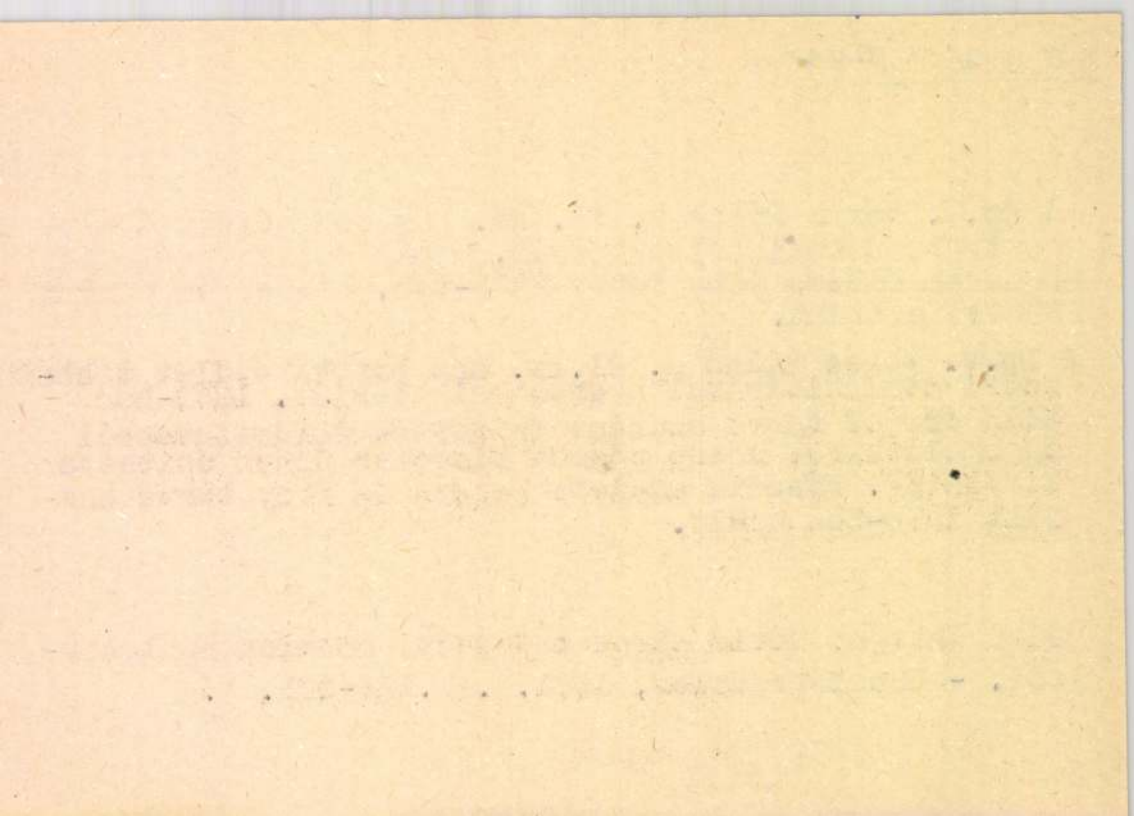

Kauser József

A Bp.V. Veres Pálné u. 15. sz. ház nem barokk épületre történő emeletráépítéssel, hanem teljes egészében újonnan épülve jött létre 1868-ban, Kauser és Frey tervai szerint.

A Bp.V. Veres Pálné u. 21.sz. ház barokk épület többeszoéri átalakításával nyerte mai alakját. 1842-ben Hild József terve szerint építették földszintesből egyemeletesre; hátsó részét Diescher János építette ki /1846/. Második emelete Kauser és Frey terve szerint 1870-ben épült.

Bibó István: Rövid hírek budapesti műemlék épületekről. - Műemlékvédelem, 1971.3.sz.180-181. 1.

Kawser János ifj.

A Gönczy Pál u. 1-3. m. alatti házat
1872-ben építtette Kawsermann Alajossal a
művezetem céljára.

Győr Könyvtár: Pest-Buda építészete az egyesítőkor. 190n.

Kauzer János

Neve említve.

Győr könyv: Pest-Buda építésképe az egyesítéskor 53p.

Kauser János

Kauser Nep. János építész /1847-1925/ Kauser János ⁽¹⁸¹⁷⁻⁷¹⁾
kőfaragómester fia, Kauser Gyula /1855-1920/ és Kauser
József /1848-1919/ építészek testvére volt.

Kondrik Bénes: Építészképzés és mesterfelvétel a XIX.
században. Posti mesterek és mesterjelöltek.
Iptud. 1971 /III/, 4.sz. 379-418.l.

403.l.

Kenneth Jones

(1914-19)

Kenneth Jones, James Spitzer (1947-1967) Kenneth Jones
Köstermannstrasse 11a, Kennen (1955-1960) de Kennen
Gössel (1942-1919) épistémologie cartésienne voit.

... ..
... ..
... ..

1.304

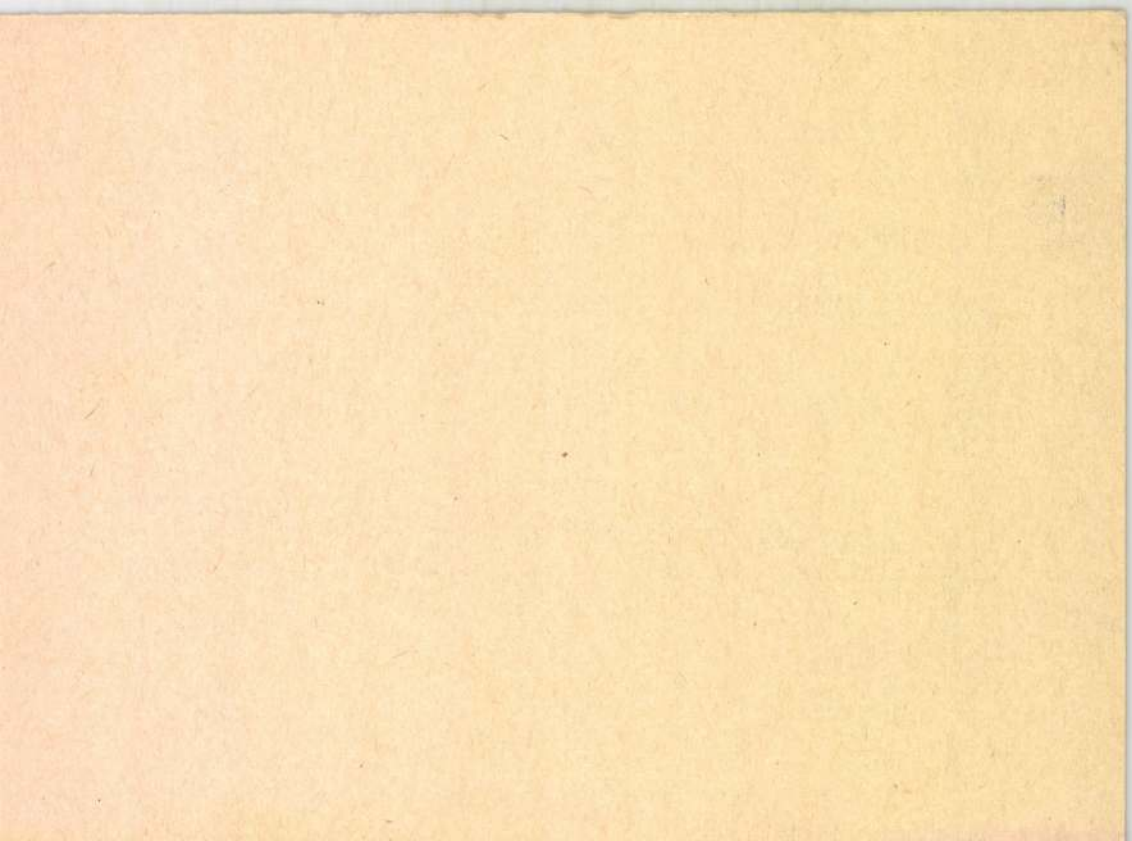

Uj. Lauer Jonas

es Hauptmann der 1. Infanterie 1842-
ben u. IX. Gönczy Polt n. 1-3. p. o. épületet.

Mérszékés, Mérszékés György, Erdői Ferenc
stb. : Budapesti lexikon, Budapest 1973.

13351

17. Kaiser János, [epitón]

„New-Yorkban szület. epitóneti
tanulmányait.“

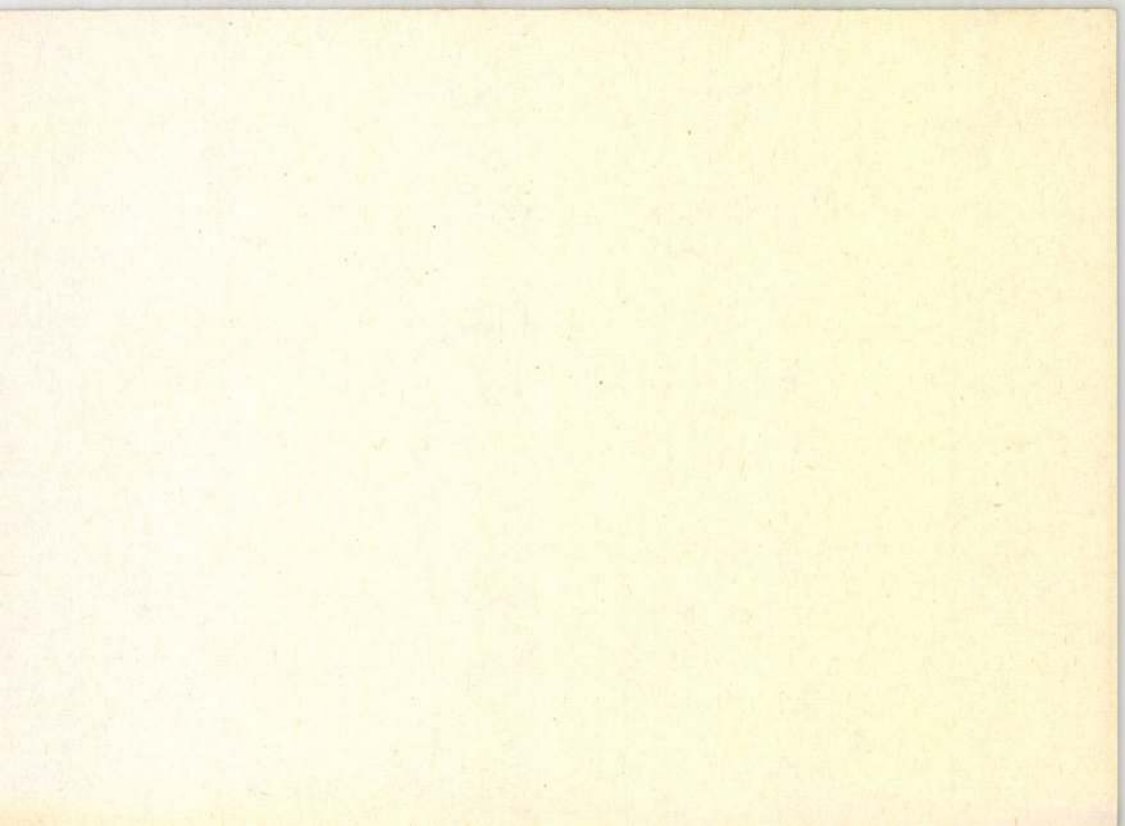
(Nem feleltés epitón.)

Vörösmarty: Egy család tegénye
(4)

1715-1718.

Élet s Tudománya, bn. 1970. szent. 4.

XXV/36.

Kauser János, [építész :
költő]

[1811-1871]

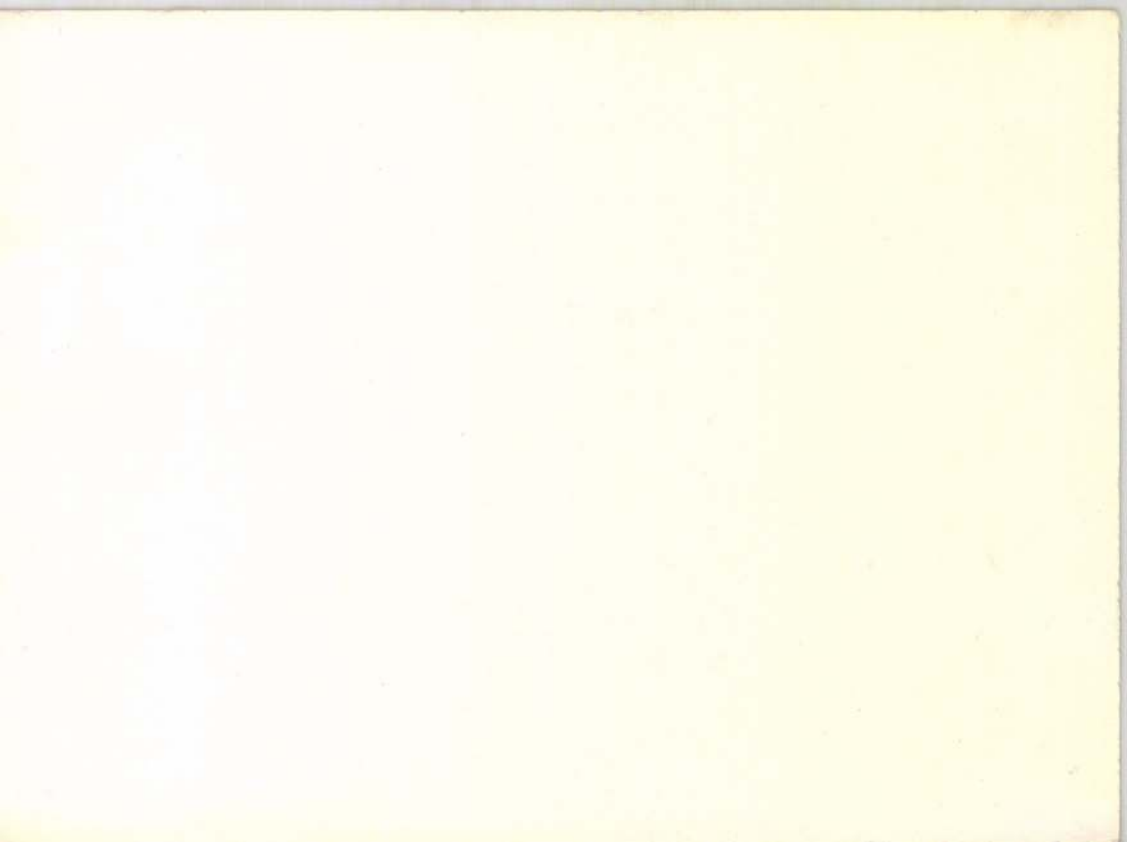
" " béni pesti " akadémiára is
beirathott. "

Vörösmarty: Egy pesti család regénye
(4)

1715-1718

Élet és Tudomány, Bn. 1970. sept. 4.

XXV/36.

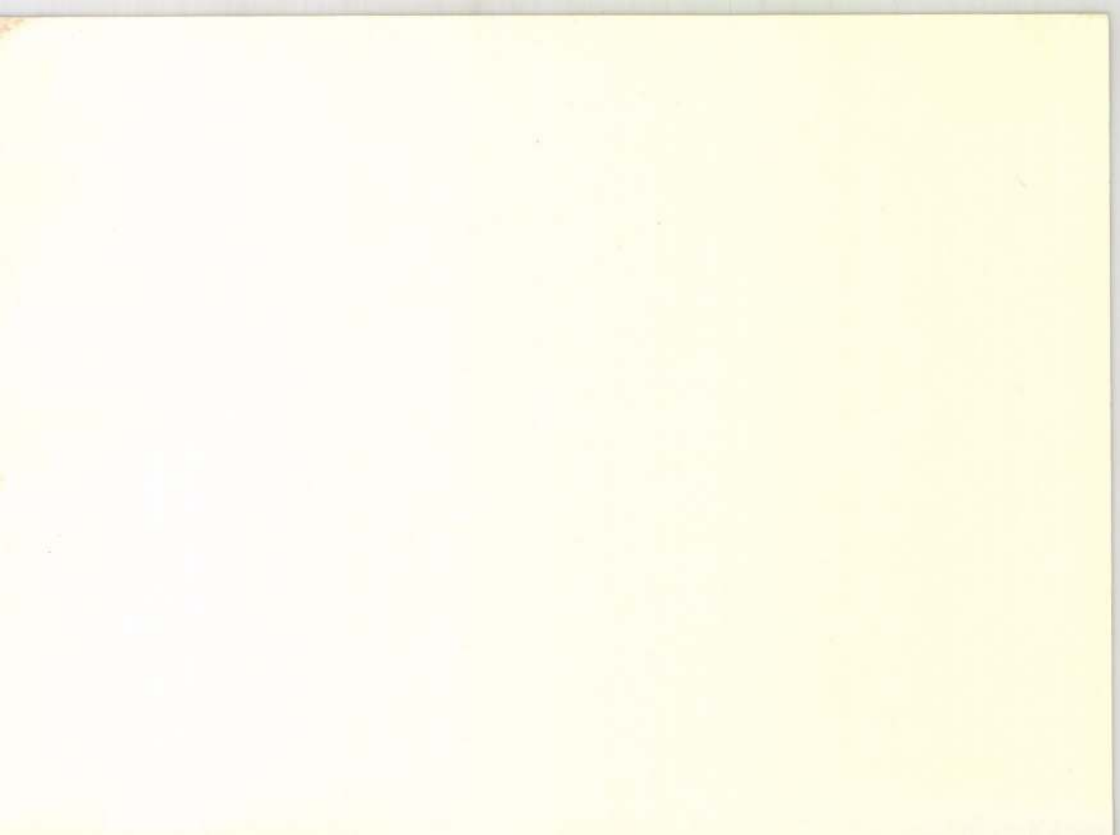

Kaiser János

Neve emléke.

Cseréi Károly: Pest-Buda emlékei az egyesítéskor. 53 p.

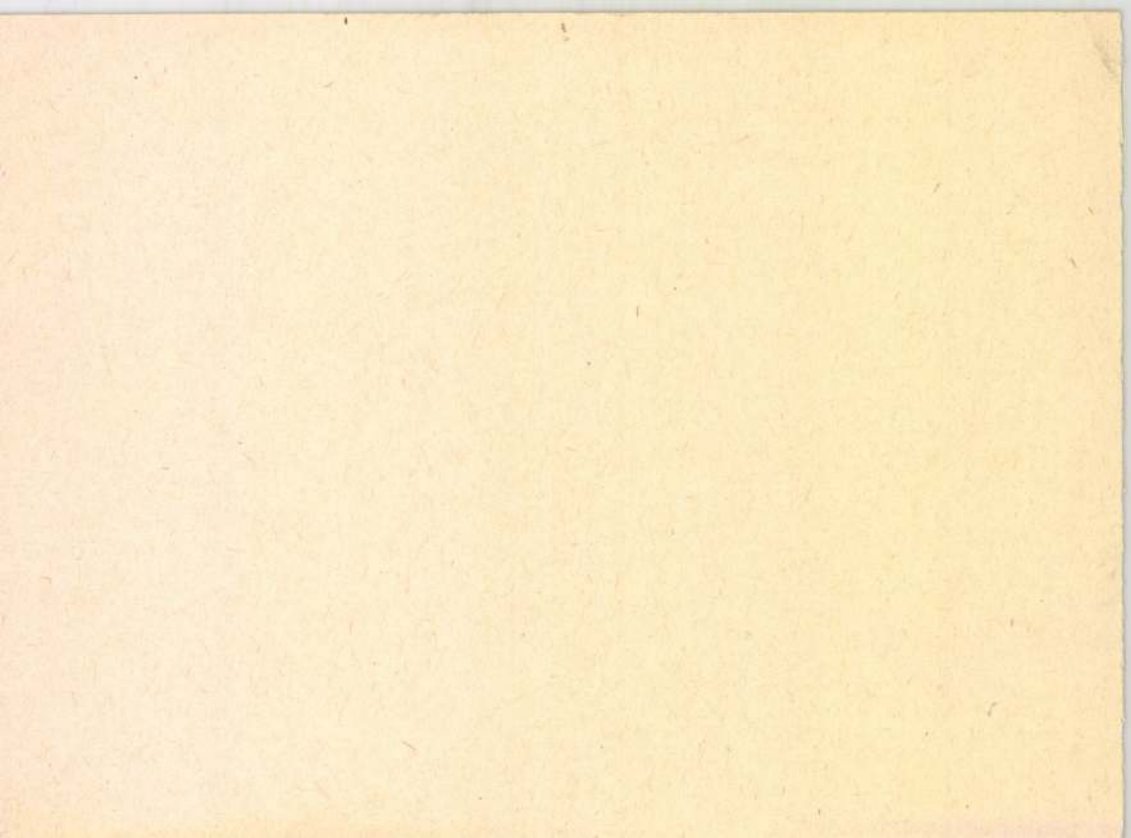

Kausel János

Köfőragó-mester hóra VIII. Gyulai Poln 5.
B. Sakóhó; Tervezte Gerster Károly. Fel-
sethően a olipes kapuzatok a köfőragó-mes-
ter készítette.

Bessa László, Gernot Gyöngy, Erdei Fe-
renc plb. : Gyolapud Lexikon, Gyolapud
1973 13351

4057

Kauser István

Kauser Lipót /1818-1877/ építész Kauser József /1787-1841/ kőfaragómester fia, Kauser István /1830-1905/ építőmester testvére, Kauser Nep.János /1847-1925/, Kauser József /1848-1919/ és Kauser Gyula /1855-1920/ építészek nagybátyja volt.

Kondrik Dónes: Építőszaképzés és mesterfelvétel a XIX. században. Pesti mesterek és mesterjelöltek. Iptad, 1971 /III/, 4.sz. 379-418.l.

Handwritten text at the top of the page, possibly a name or title, appearing to read "Khanat Khiva".

Handwritten text in the middle section, appearing to be a list or series of entries, possibly including names and dates.

Handwritten text at the bottom of the page, appearing to be a concluding statement or signature.

James Johnson

Received of the Treasurer of the
Board of Directors of the
City of New York

the sum of \$100.00
for the purchase of
City of New York

No. 2

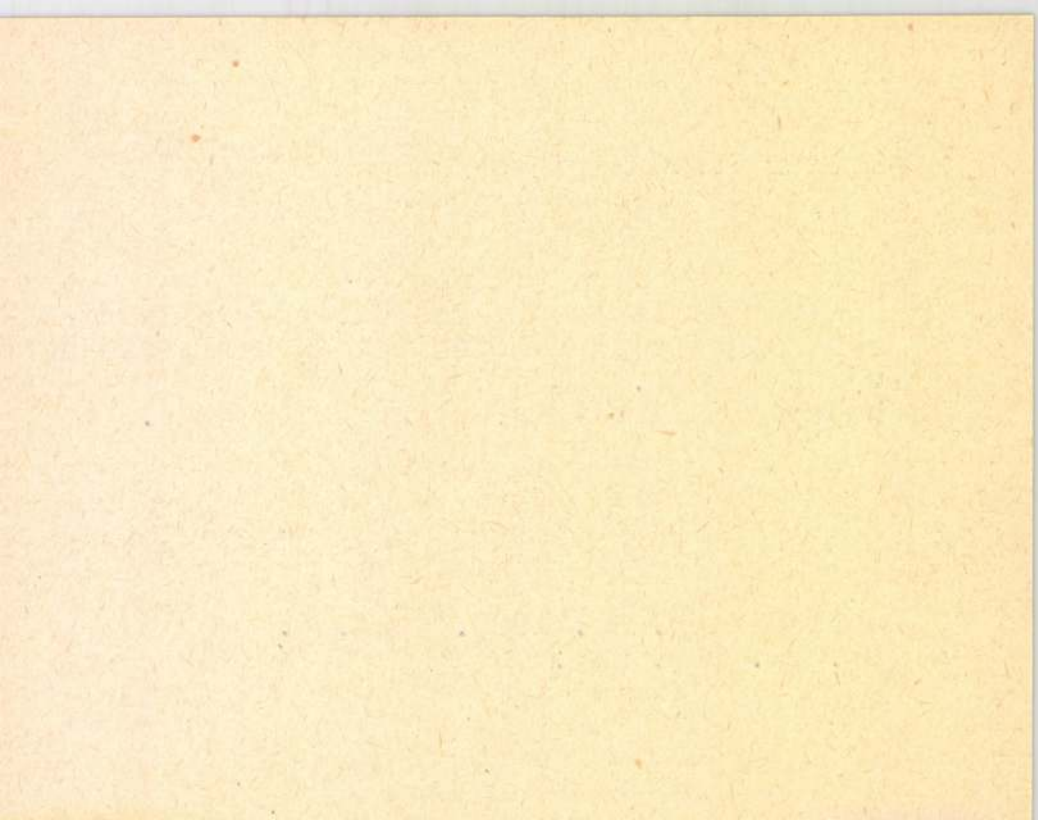

Kauzer István építész

"Tervet adott be a városhoz, -egy- a Teréz-város északi részén létesítendő boulevard-szerű új ut iránt."

Budapesti hírvivő c. rovat közleménye.

Családi Kör. Bp. 1869. juli. 4.
27. sz. 645. lap.

Kauser Gyula

Kauser Nep. János építész /1847-1925/. Kauser János kőfaragómester fia, Kauser Gyula /1855-1920/ és Kauser József /1848-1919/ építészek testvére volt.

Kauser Lipót /1818-1877/ építész Kauser József /1787-1841/ kőfaragómester fia, Kauser István /1830-1905/ építőmester testvére, Kauser Nep. János /1847-1925/, Kauser József /1848-1919/ és Kauser Gyula /1855-1920/ építészek nagybátyja volt.

Konárik Dénes: Építészképzés és mesterfelvétel a XIX. században. Pesti mesterek és mesterjelöltek. Éptud. 1971 /III/, 4.sz. 379-418.l.

Kauser byula, [epikän?]

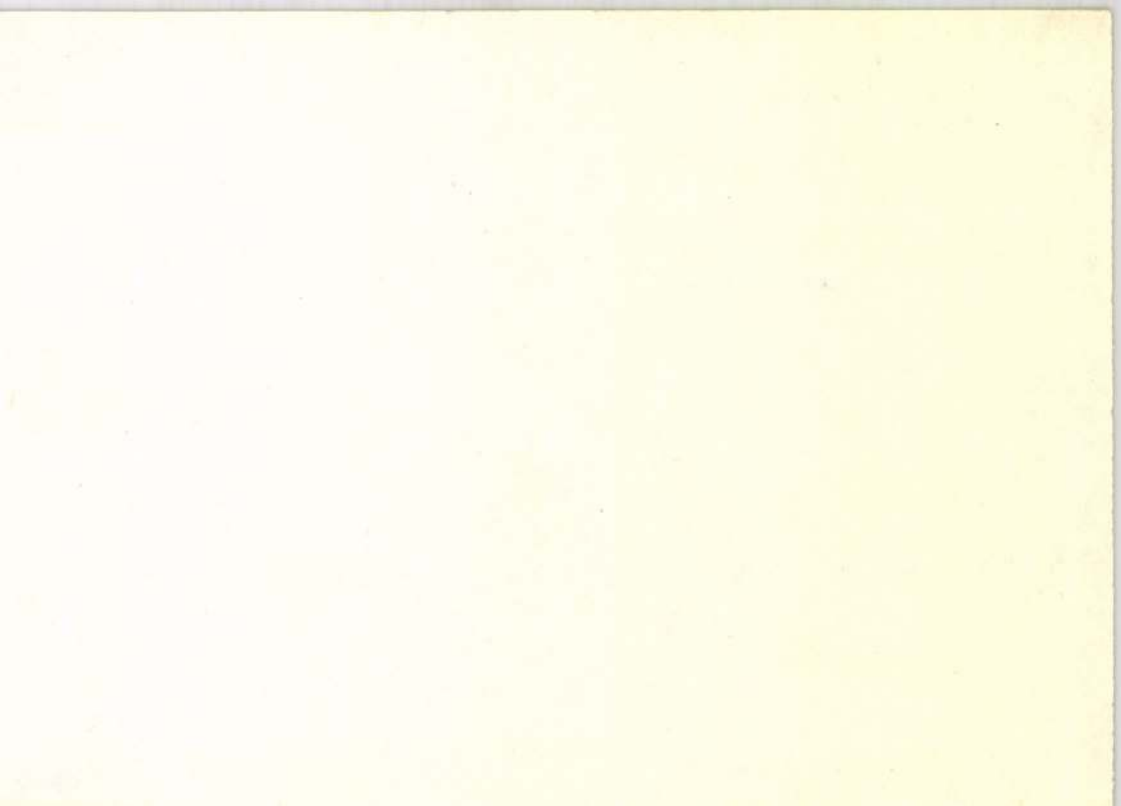
iti. Kauser juunos öcke.
Nem jalentös epikän.

Väitös kirjelmä: Ery analisid regimine
(4)

1715-1718.

Ellet s' Tindomaly, Bn. 1970, sent. 4.

xxv/36.

Kauser

MDK

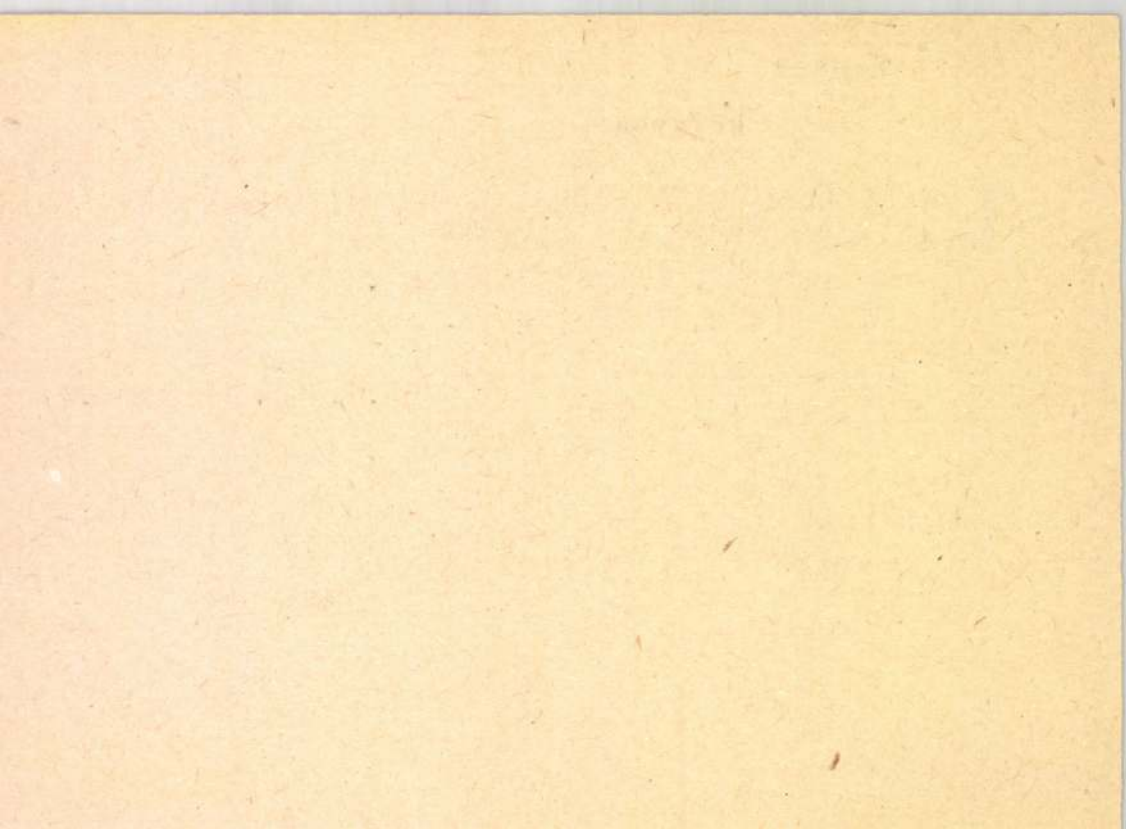
kőfaragó

A pesti Vigadó Kőpárkánya és hat szabadon álló
kőtalpazatt munkáira. jelentkeznek:

Kronberger, Kauser és Fessl.

1829 jun 28.

317.o. 51. jegyzet.

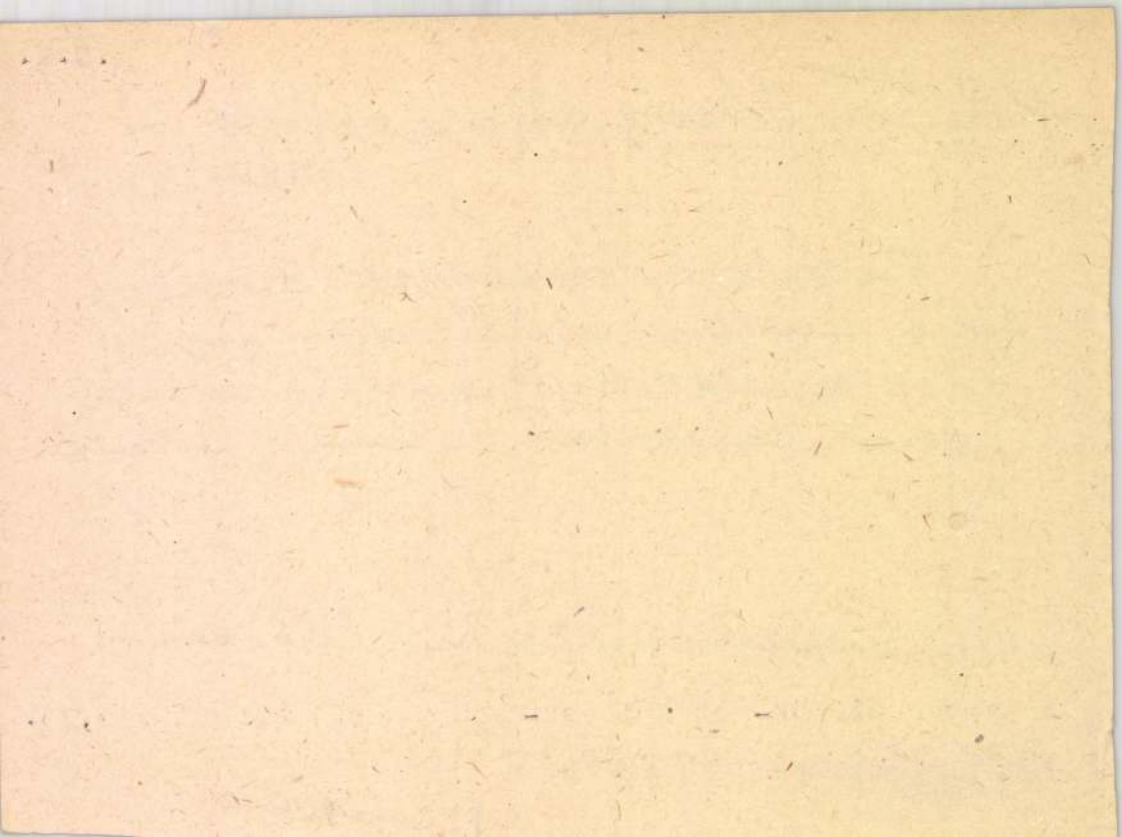
Kausser József, kőfaragómester
(1788-1841)

Kiváló töreklenségű rajzlap-
jait, mint az építőiparral foglal-
kozó mesteres, alapos képrész-
vények példáját említi a cikkíró.

A M. M. É. É. építésztörténeli kiállítására

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, Bp.

1899. ~~85.~~ 85. és 99. old.
(XVIII)

Kauser József

kőfaragó

MDK

Résztvett a Ferenciek terén felállítandó
kut pályázatán /1828/, melyen a Kronberger-
Bauer-Dunaiszky együttes terve nyert, de
kivitelre egy olcsobb megoldás került/Dunaiszky
Feszl: Nereida-kutja/

227.-228.o

Zádor Anna:Pollack Mihály. Bp. 1960.

Kauser József kőfaragó
1815-ben nyer polgárjogot
1828. készíti az alati kut tervét

Marczevicz E: A pesti Ferenciek terének kutpályá-
zata. Bp. 1931. 31 l.

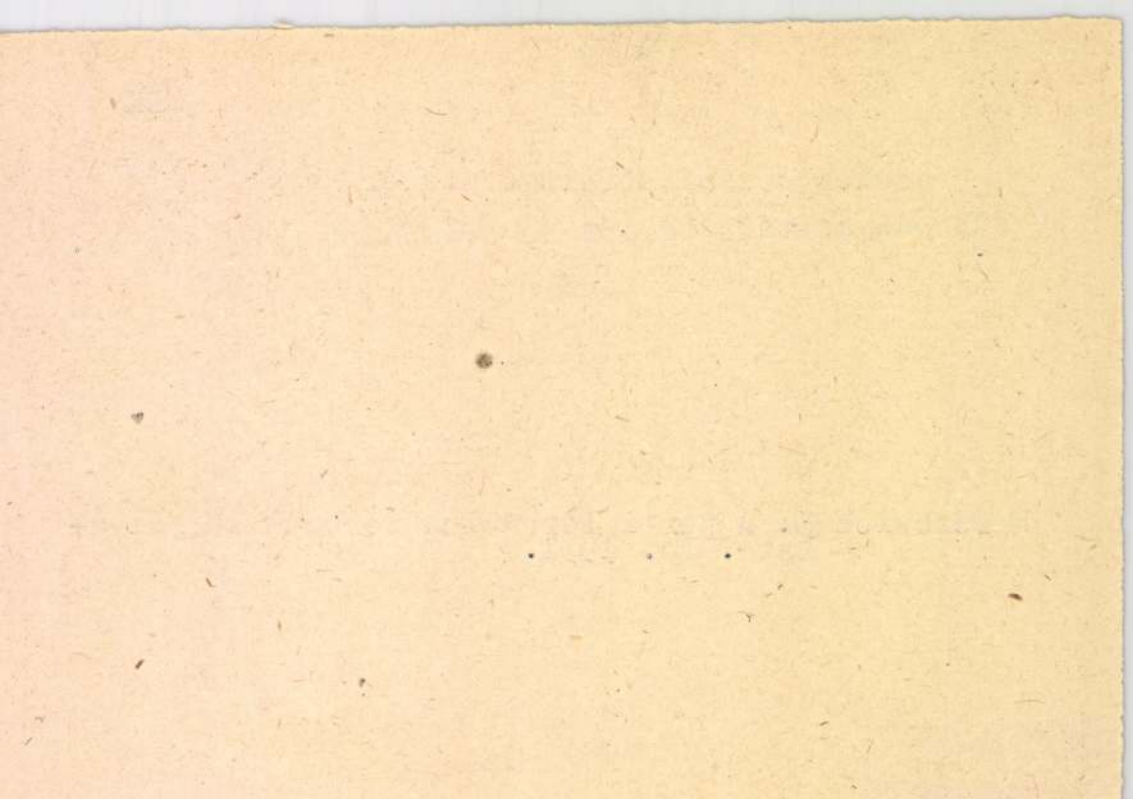
34

MDK

Kauser József kőfaragó mester,
a kut pályázatára tervet és számadást nyújtott be.

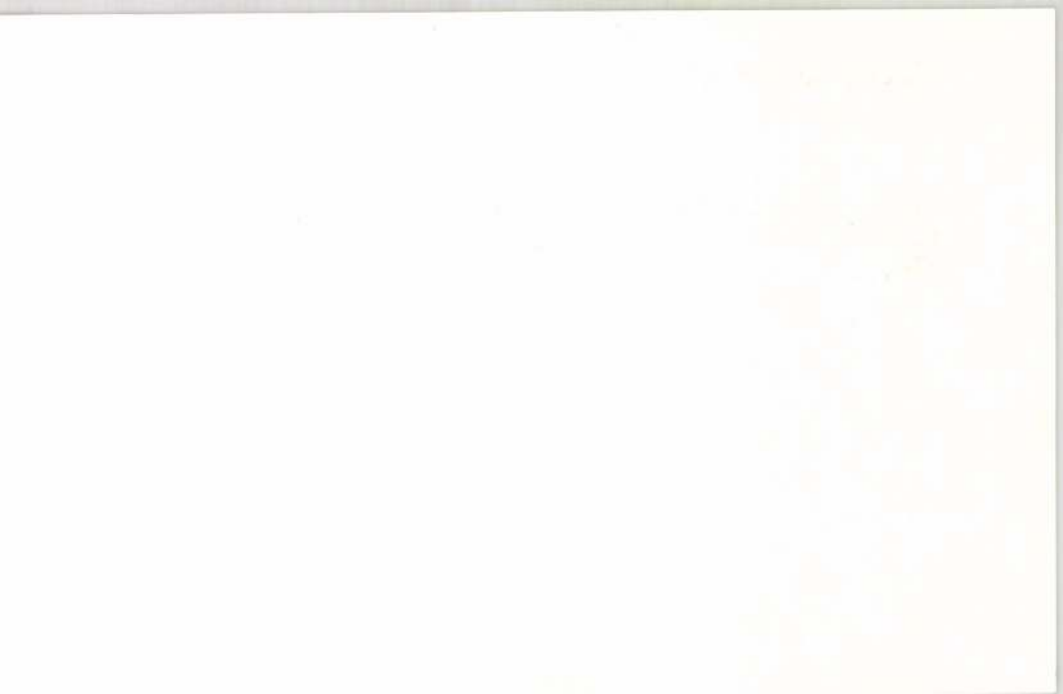
Marczevicz E: A pesti Ferenciek terének kutpályá-
zata. Bp. 1931.

KAUSER JÓZSEF kőfaragó

BIBŐ István: Az egykori Károlyi palota építésének története. = Ép.-Építészettudomány, XVI. 1-2.1984
24o.p.

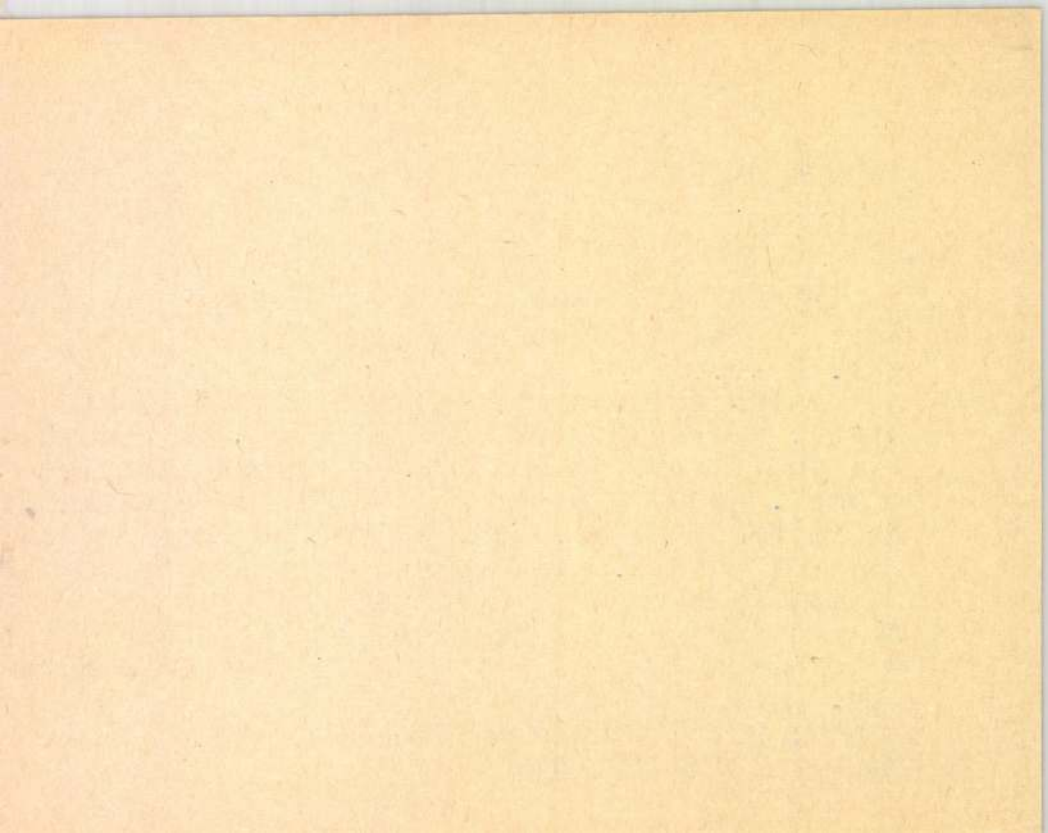

Kauser József

A címlapon a művész egészalakos képét hozza a lap, "A Szent István-bazilika befejezője" címmel. Repr.

A templom építésével, építési módjával, stílusával, szerkezetével, építőivel és berendezőivel foglalkozik a cikk "Szent István temploma" címmel. Kauser József Ybl halála után vette át az építményt 1891.-ben, amikor még csak nyers falakat talált, állványokat és bizonytalanságot "A mai templom csak ihletett fantáziának, igen nagy tudásnak a szüleménye.." A reneszánsz fölsége himuszának nevezi, a nagy mester alkotását.

A HÉT, Bp. 1905. nov. 19. XVI. évf.
47. sz. 770-772. lap

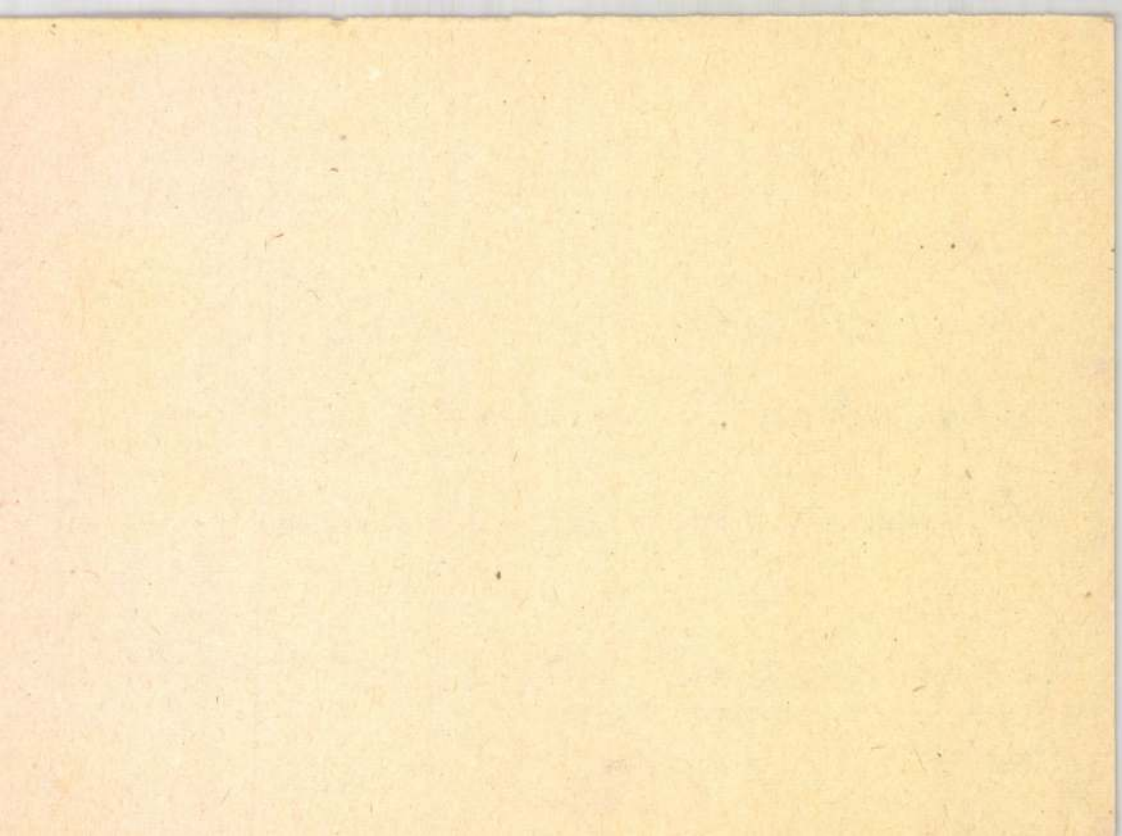

Kauszer József

vezzi át Tol Miklós után, a 22
Tótvány Györgyliká építését; a belső ter
alakítását 1905-ben fejezi be.

Tóth Ernőné: Budapest Enciklo-
pédia, Budapest, 1970.

2918

Kaiser József, építés

M.D.K.

tervei szerint 12, óriási,
aranyozott falú kőművel
a Szt. István bazilika ké-
mére.

Vállalkozók Lapja, Bp. 1905. XXVI. évf.

febr. 15. sz. 10. old.

1862

Received of the
Hon. Secy of the Navy
the sum of \$1000
for the purchase of
land for the
purpose of building
a fort on the
island of
San Juan, P.R.

1862

Kauszer József, Jungfer Gyula, műlak.

ép. - ip. m.

47. Budapest-Lipótvárosi Szt. István-templom
kriptájának kapuja.

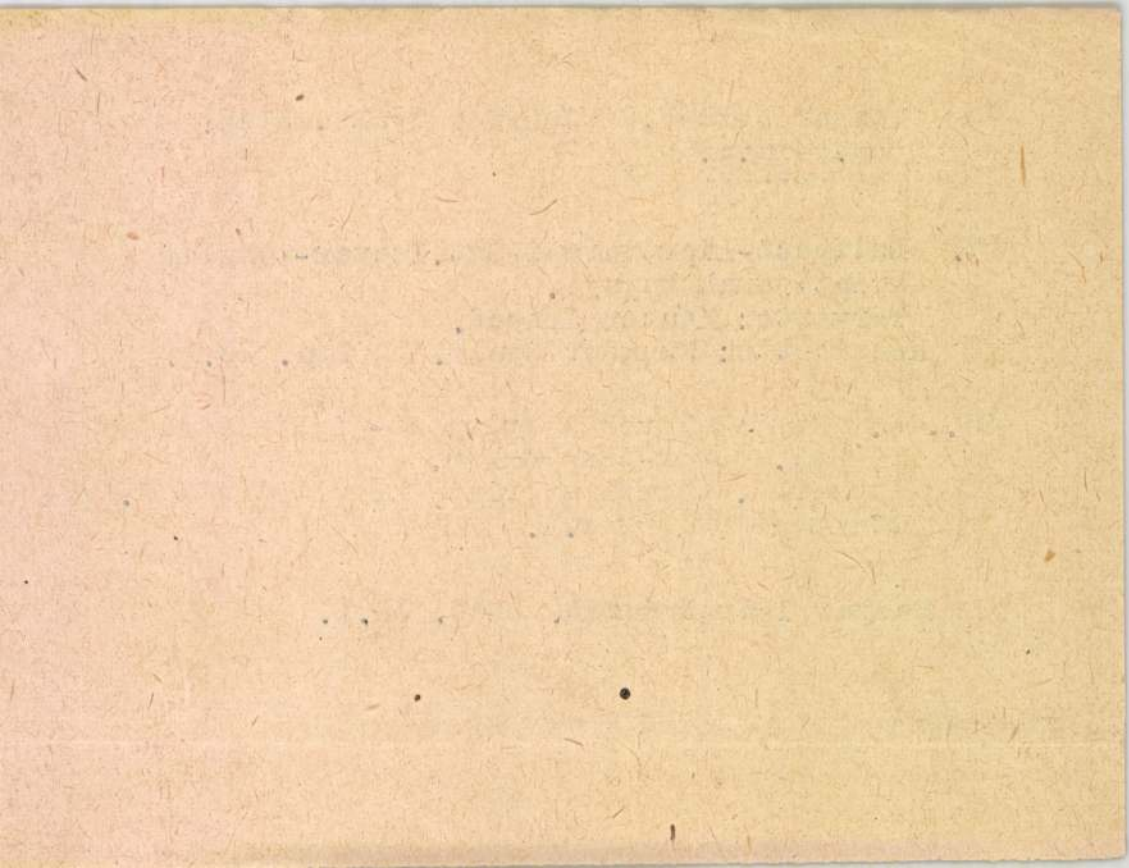
Tervezte: Kauszer József.

Készítette: Jungfer Gyula. Kép. 38.1.

45., 46. Kandeláberek a Budapest-Lipótvárosi
Szt. István-templomban.

Kauszer J. tervei szerint készítette a M. Fém-
és Lámpaárugyár r. t.

Magyar Iparművészet. 1906. 38.1.

Kauser József

Szt. István plébániatemplom. Bazilika.

Szt. István tér.

Hild József kezdte építeni. első tervei 1845-47.

1851-67 között ő vezette a munkát.

1868-ban Hild halála után a kupola összeomlott!

1867-89 között Ybl Miklós folytatta az építkezést főképen saját tervei alapján.

Ybl halála/1891/ után az építkezést befejezte és a belső kiképzést készítette Kauser József.

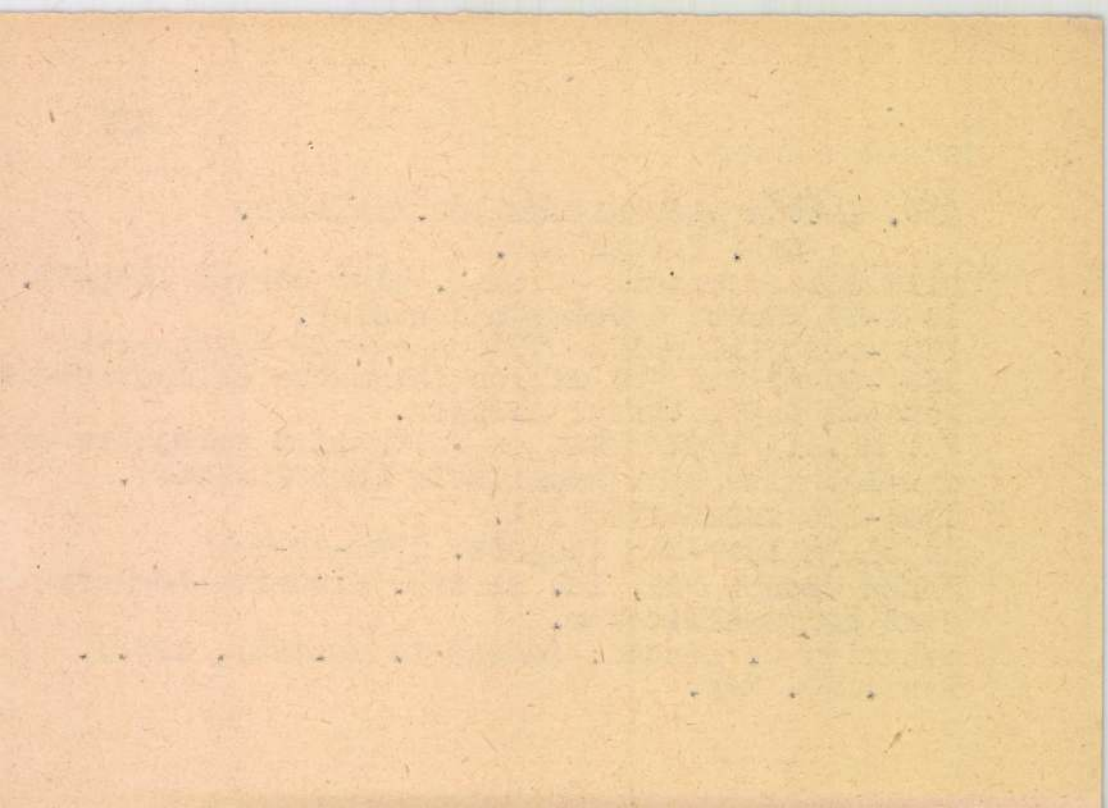
1905-ben szentelték fel.

Kupolája 1947-ben leégett. 1948-49-ben

~~Építette~~ Csonka Pál, id. és ifj. Kismarty-Lechner Jenő helyreállította.

Zakariás G. Sándor: Budapest. Bp.1961. 124.1.

Repr.225. kép.

Kaiser József írtja

Pesti Hírlap, 1923. máj. 17. d
a Szent István-bazilika világítására

James M. Smith

Co. 1st Regt. 1st Div.

1st Regt. 1st Div.

Chautes Jöret, epitetiz,

Nat. Verne, 1906.
41-53.

Fischer Heuzill: a Herb.
Jotvai, Knaplou... etc.

Kauser József építész

Uj Ember.1951. 11.szám. 4 old.

100 éves a bazilika

Library of Congress

U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE

100 YEARS OF SERVICE

FÉMMŰVESSEÉG XIX szd. bronz-kan-
dellaber Kauser József terve után,
Budapesti Bazilika.

Religio 1905.IX.sz.
Vegyesek 72.old.

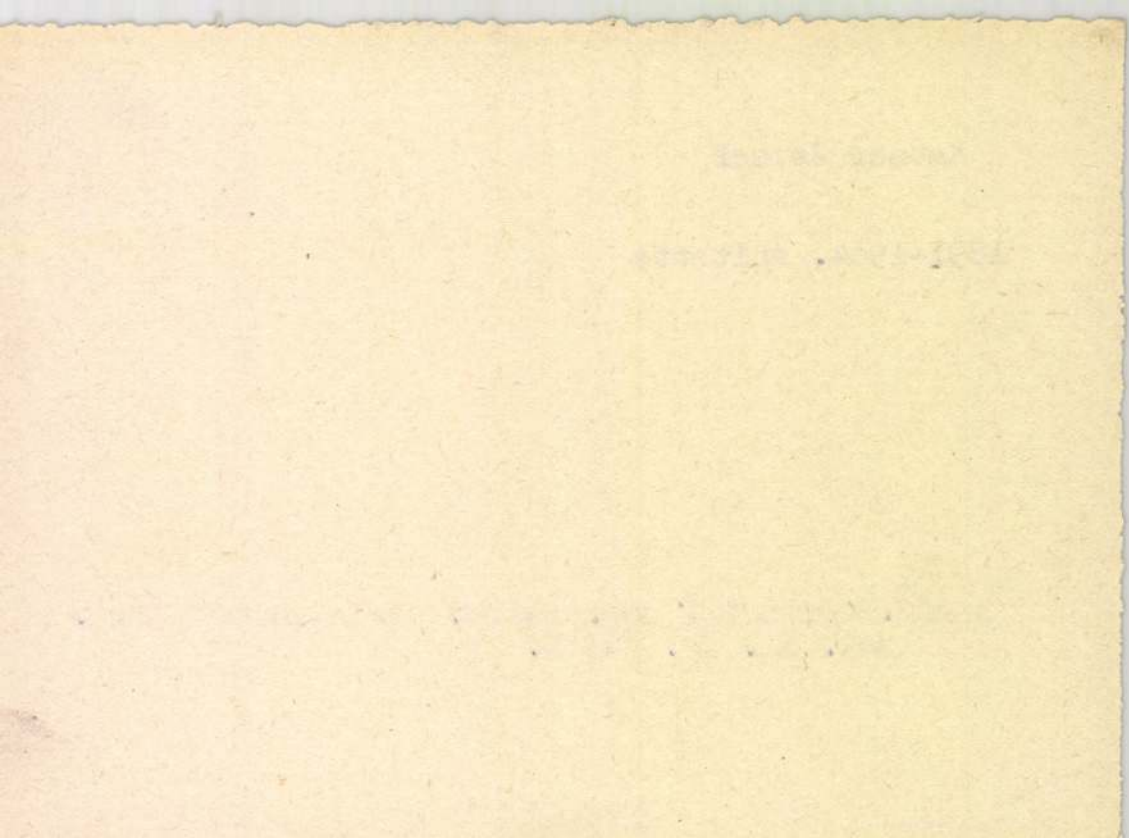

Kauser József

1891-1904. építette

A szt. István tpl megnyitása. Vállalkozók Közl.
1905. XI. 22. 3-5 l.

Kauser József

MDK

A bpi Szt. István tpl. EI, 1905. nov. 19. 383-386 l.

Képek

~~Delayed Foreign Office. US 2105, 1948. Aug. 5. 12.1.~~

END

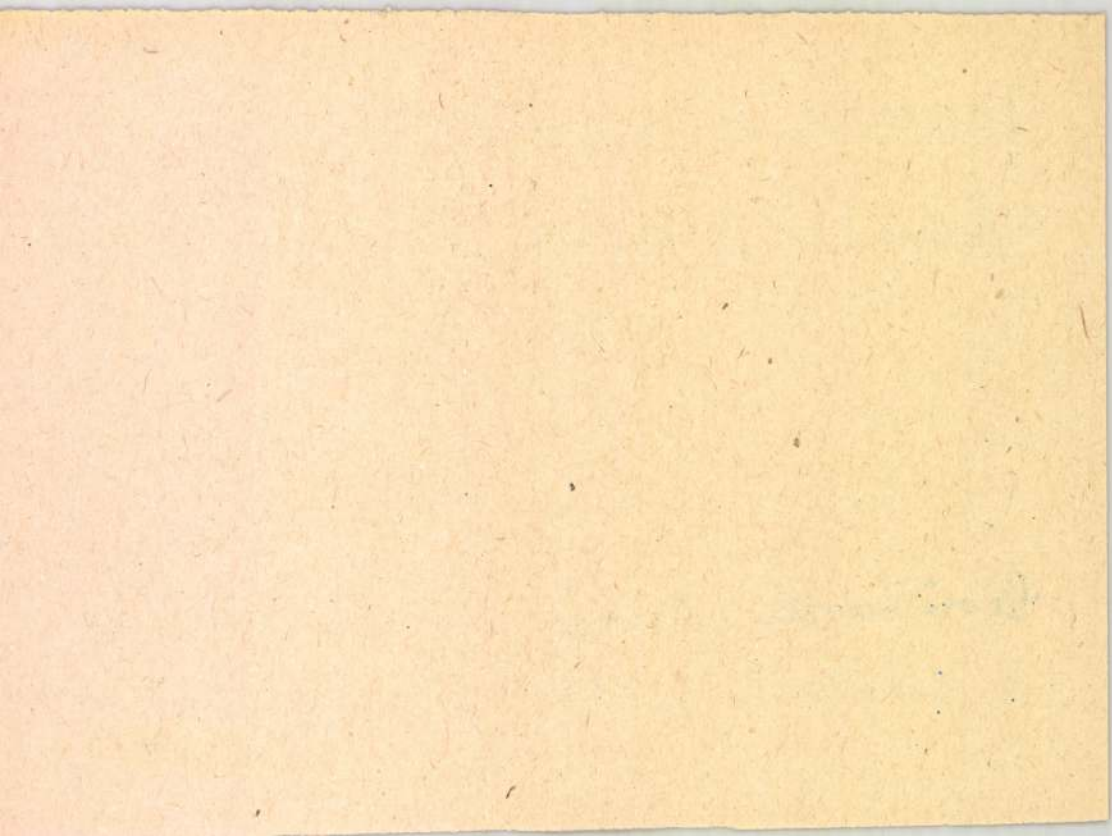

KAUGER József építész

Basilika belső kiépítése

Győr László: Magyar építészet a XIX. sz.

2. kötetben Bp. 1955. 36. l.

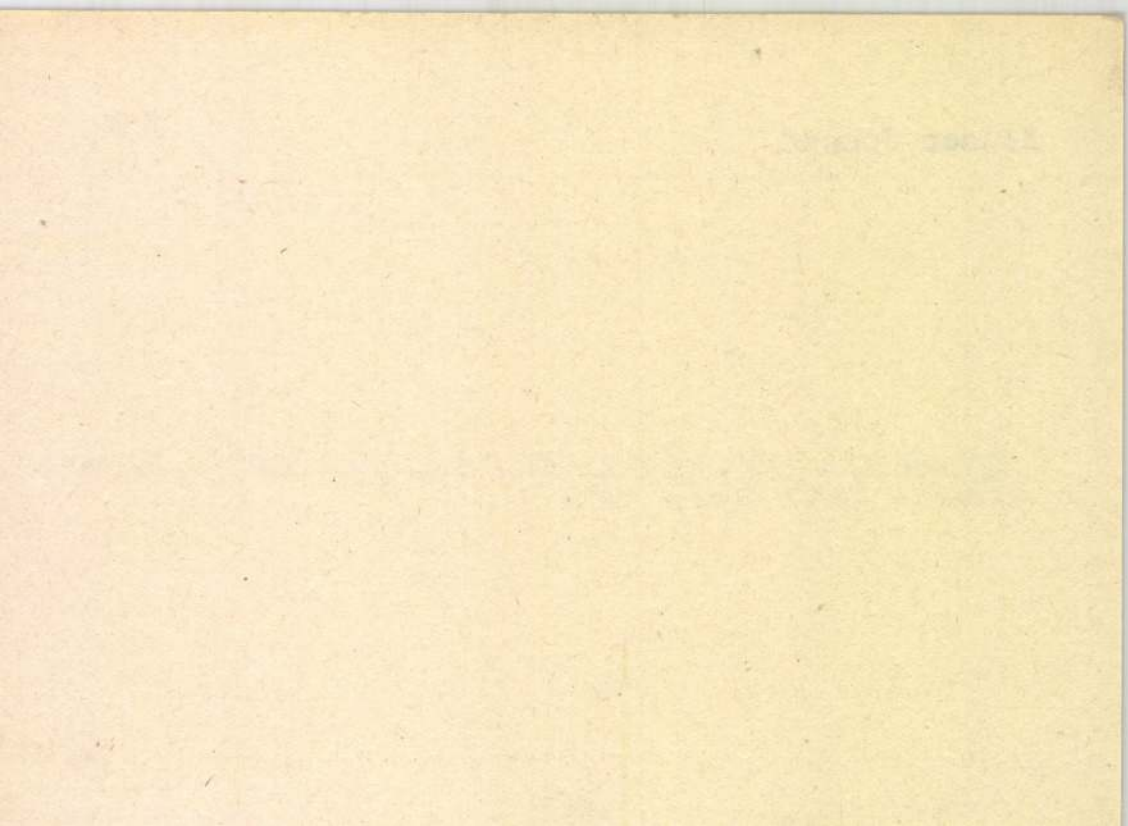

Kauser József

MDK

Építészet. Szt. István temploma. Irta Csányi Károly.
Művészi Ipar, 1906. jan.

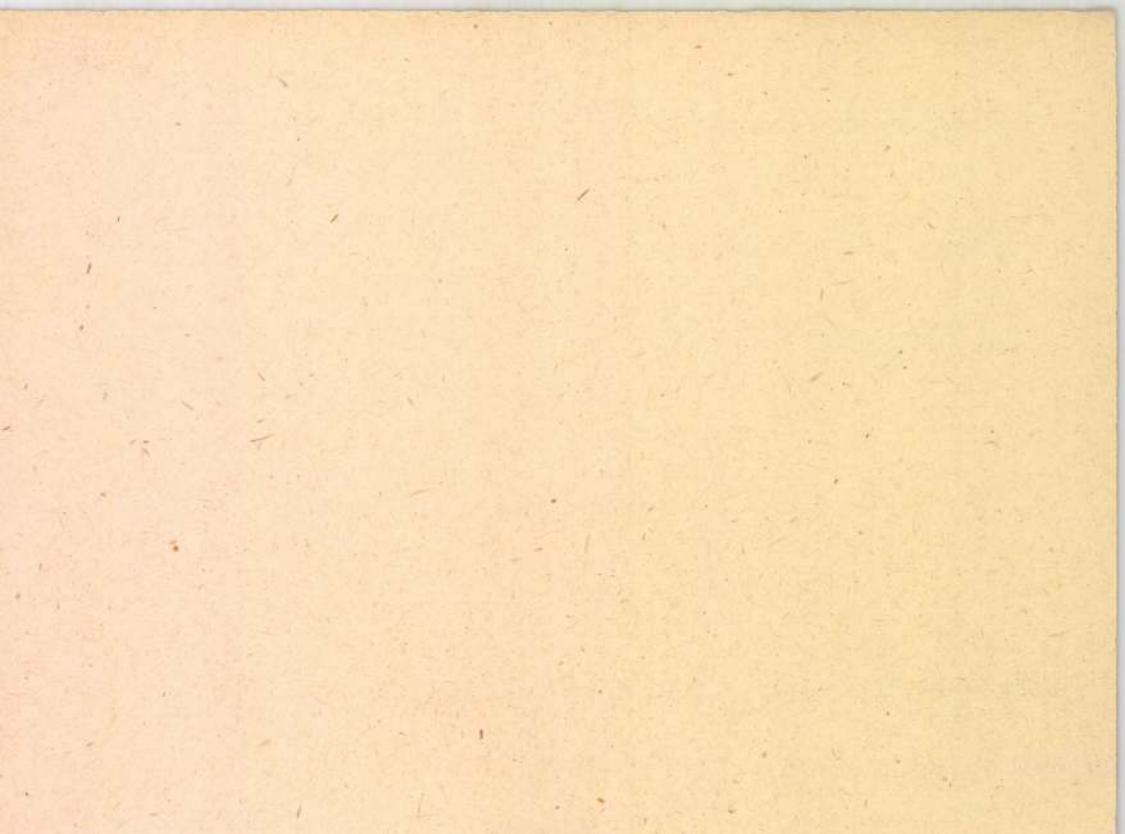

2 -
KAUSER József építész

M.D.K.

Ybe halála után ő végezte el a
a bazilika belső kialakítását
(1892-1905)

Rades Jenő: Magyar építészettörténet Bp. 1961. 298.

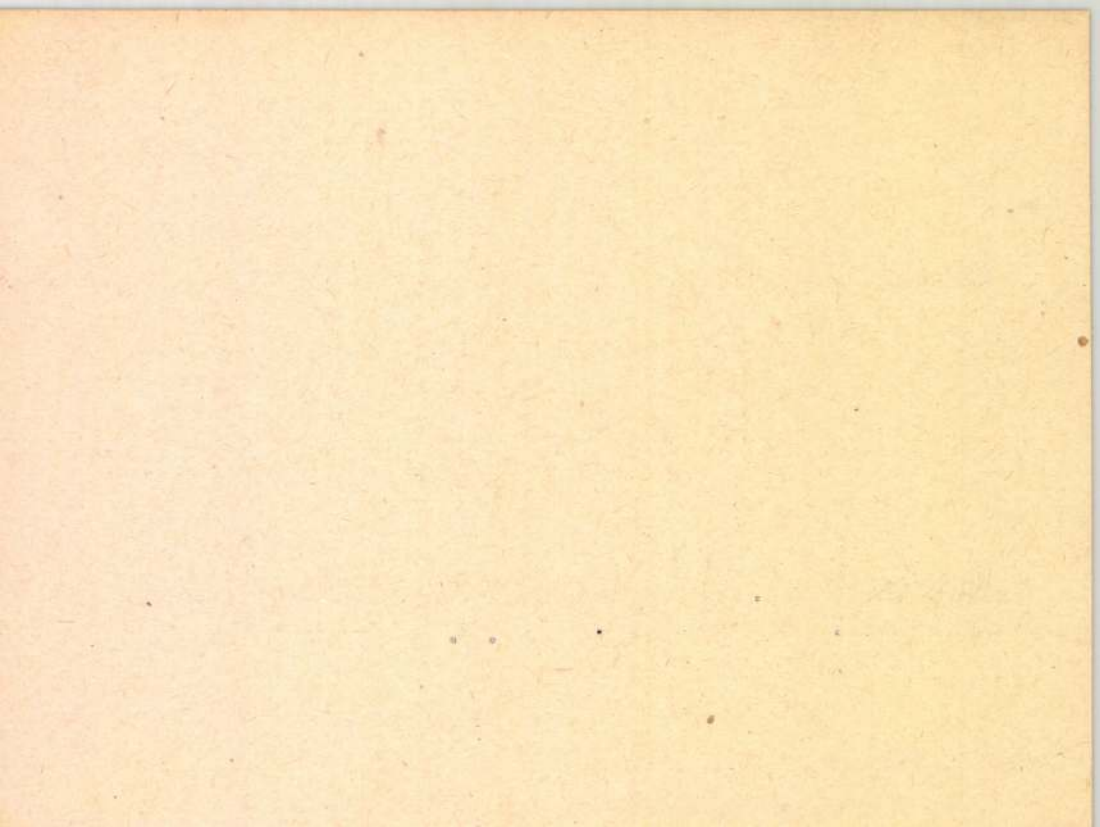

MDK

Kauser József

Rados Jenő dr.: A neoklasszicizmus nagy magyar
templonai. Bpest 1937. 38.1.

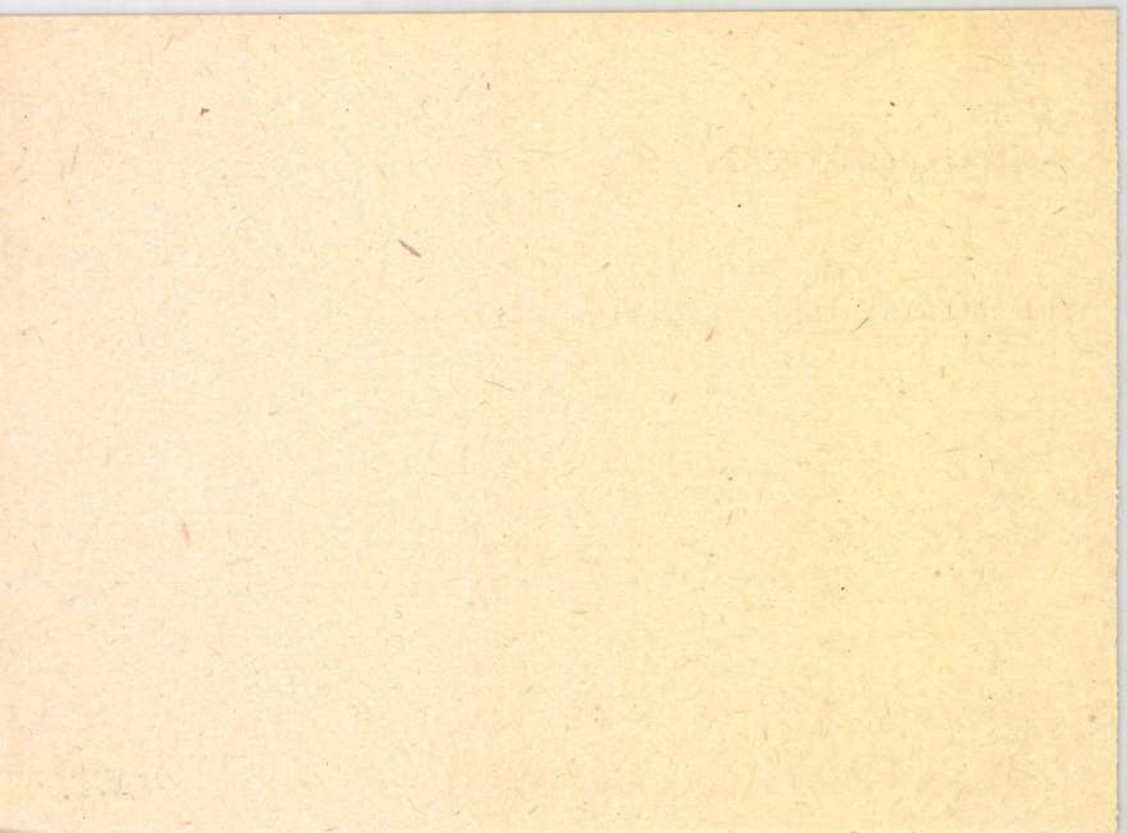

Kauser József építész

M.D.K.

Ybl halála után a Bazilika építője

*reischl Gábor: Bp. városépítésének története a ki
egyeztől a Tanácsköztársaságig. *p. 1984. 101.1.

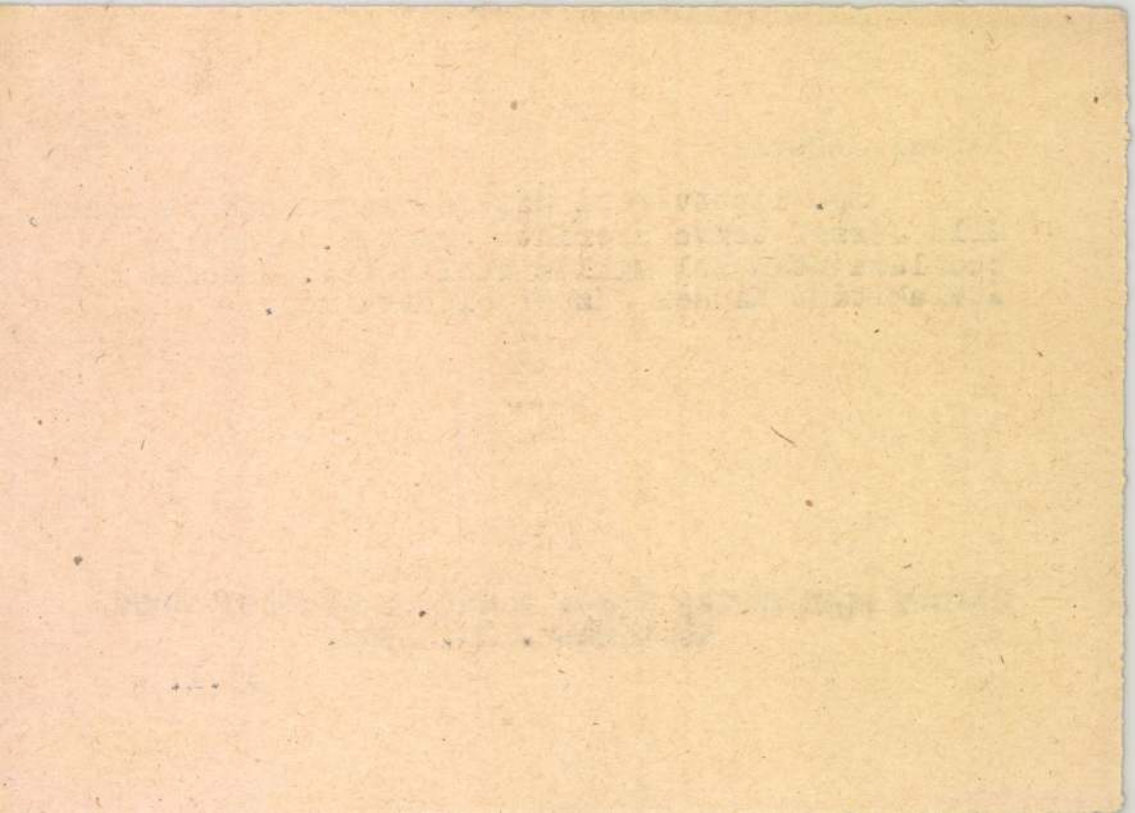
Kauser József

MJK

Bp. lipotvárosi Szt István plébániatemplom,
Hild József terve szerint kezdték. A kupola
beomlása után Ybl Miklós emelte fel. A belső
átalakítást Kauser József oldotta meg.

Mirowi Myskowszky Ernő: A magyar képzőművészet
története. Bp. 1906.

33.1.

~~Magyar Kir. Akad. Tud. Int.~~

Kammer-Rat

Ybe Nissel

ÉPÍTÉSZELET

Szent István temploma. Írta Csányi Károly. Művészi Ipar, Jan.

L 1906.

Aranyos-céd.

3/18

KAUSER József

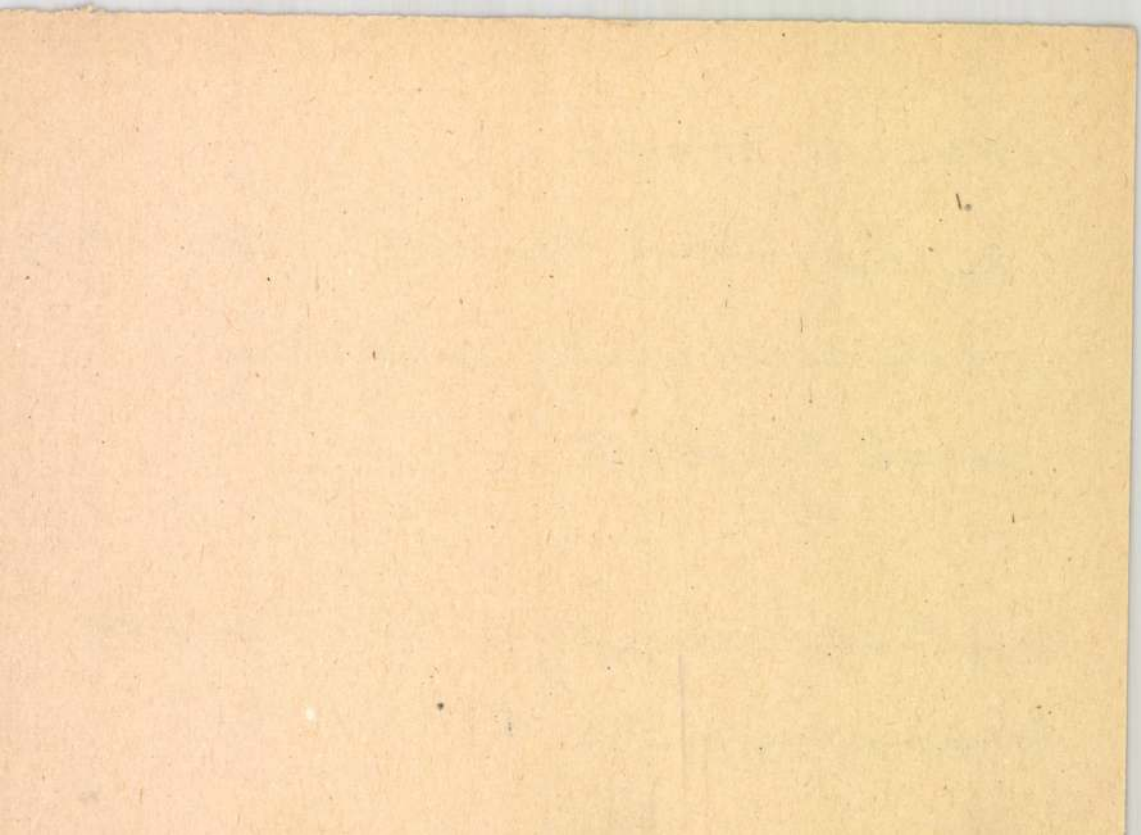
Bn. hus. István baricika (1851-1905)

(Jala József utolsó éveiről)

velő kihelyezés

U. P. U.: Magyar építészeti bolcsó

magyarai Bn. 1951. 63. l.

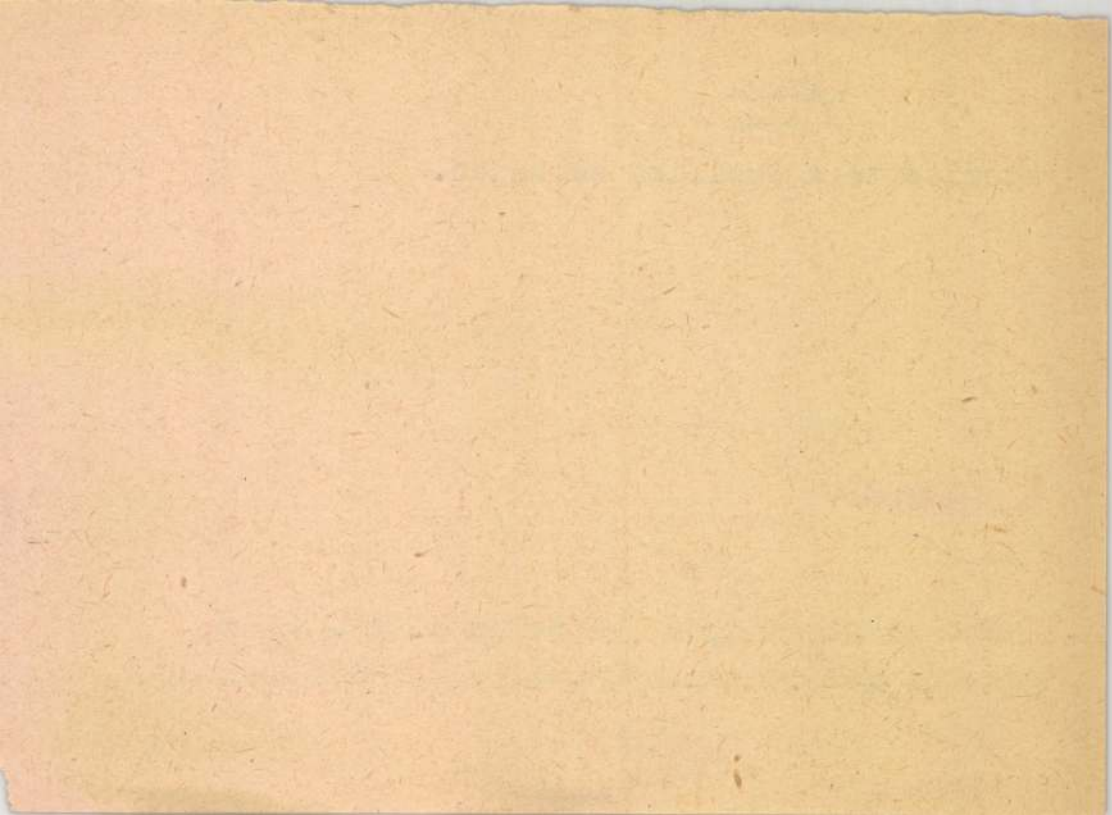

KAUSER

készítette a Bazilika belsejét.

Gerő László: Magyar építészet a XII. század
második felében, Bp. 1955. 40. l. TIT Utmutató 37.

Kaiser Ferenc, építész

M.D.K.

ari Jbl halála után a Kild által megfordult lipót városi Szt. István templom építkezését befejezte, merő merít, műtörténeti népszerűségéből néve súlyos elítélendő munkát vezetett, mert a klasszikus, illetve renaissance építészetből csak a részleteket utánozta és nem látta a magyar klasszicizmus legjellemzőbb tulajdonságát: a komoly mértékletességet.

Dr. Rados József: A neoklasszicizmus nagy magyar templomai.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, Bp.

1836. 70. köt. Havi Füzetek, IX. évf. 7-12. a

38-39. old.

James Taylor

My dear Mother
I received your kind letter
of the 10th and was glad
to hear from you and
to hear that you were
all well. I am well
at present and hope
these few lines will
find you all the same.
I have not much news
to write at present.
I am your affectionate
son
James Taylor

1850

Kaiser József, építés

M. D. K.

Neve a budapesti Lipótvárosi templom alapításánál 100-ik évfordulója alkalmából körült terjedelmes alapítási orvany növevény fordul elő, mint ari a kupola bedőlésénél 1868 jan. 22-én beröckkeret, katontrófája után 1873-ban látott korra a templommal még jbl által készített tervai alapján való helyreállításáról. A belső részletek olláros é. díszítés, valamint a főbejárat megoldása Kaiser tervai alapján 1905. októberre fejeződött be.

Építőipar - Építőművészet, Bp. 1917. évf. 43. sz.

269. old.

Hild József tervei szerint épült a pesti Szt István plébánia templom /"bazilika"/ 1867 után Ybl majd Kauser József folytatta a z építkezést több helyen megváltoztatva Hild elképzeléseit.
/258,259 és 260 . kép/

92. o.

Borsos - Sódor - Zador: Budapest. Bp. 1959.

1887
The Kansas Journal is published weekly
except on Sundays and public holidays.
Subscription price, \$2.00 per annum
in advance. Single copies, 5 cents.
Entered as second-class matter, July 16, 1879,
under post office number 100, at Topeka,
Kansas, under special rate of postage provided
for in Act of October 3, 1879, authorized
on July 16, 1879, and approved July 16, 1879.
Acceptance for mailing at special rate of postage
provided for in Act of October 3, 1879, authorized
on July 16, 1879, and approved July 16, 1879.
Postage paid at Topeka, Kansas.
No. 100

Vol. 10, No. 1

Published by the Kansas Journal Co., Topeka, Kansas.

KAUSER József életén

Bih. Sz. István barilika belső ki-
rejeje.

Epi tör.: Hilda József, Ybe Lúke's
1851-1905.

(Repr. 200)

Magyar éretésret, Bih. 1954. 92.1.

CAUSE FOR THE

THE THE THE THE THE

THE

THE THE THE THE THE

THE THE THE THE THE

(THE THE)

THE THE THE THE THE

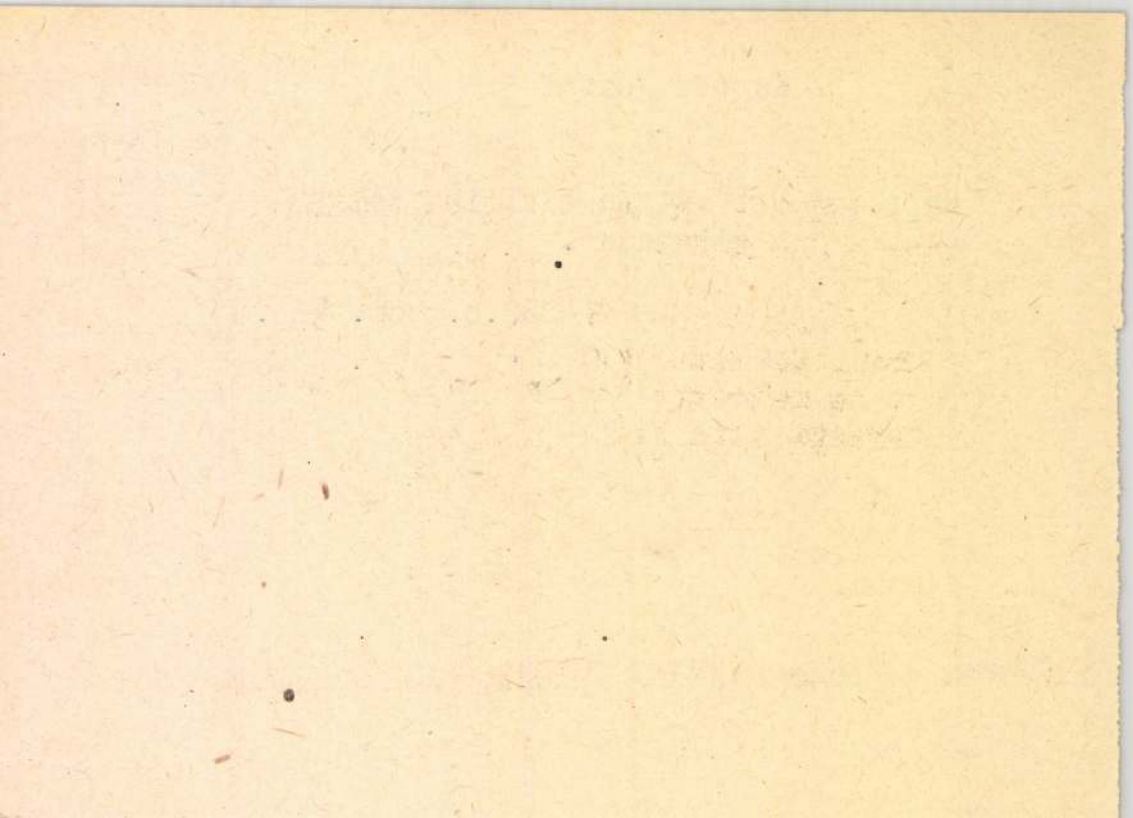
Kauser József

MTK

Repr.: A Szt István bazilika belső
kiképzése.

253.o. 260. kép.

Boros - Söder - Zádor : Budapest. Bp. 1939.

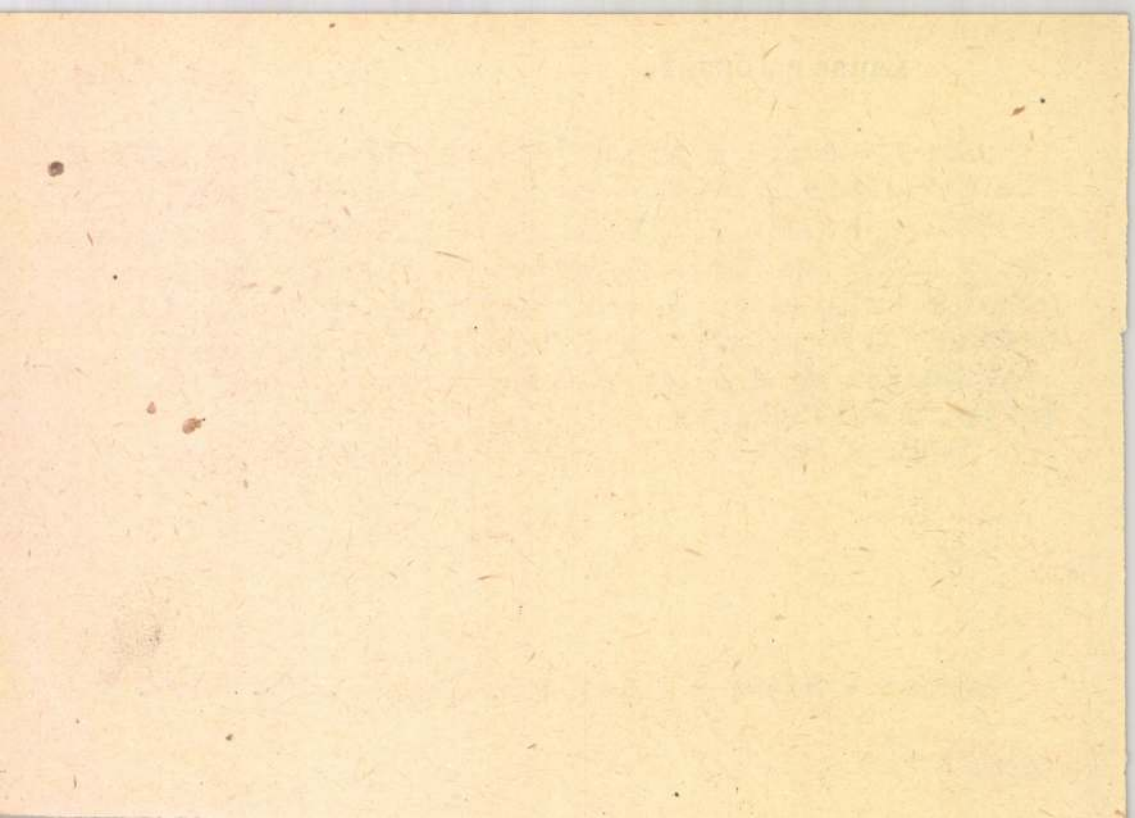

A Lipótvárosi "Bazilika" tervezőjének Hild Józsefnek halálakor 1867-ben Ybl Miklós folytatta az építkezést. a kupola dobjának 1868-ban történt beomlása után 1873-ban Ybl újratervezésre kapott megbízást. Schmidt Frigyes és Hansen Teofil bécsi mesterek módosító ajánlatait Ybl örömmel tette magáévá. Ybl Halála után /1891 jan 22/ Kauser József folytatta az építkezést.

A templom ünnepélyes megnyitása 1905 nov. 19.

253.o.

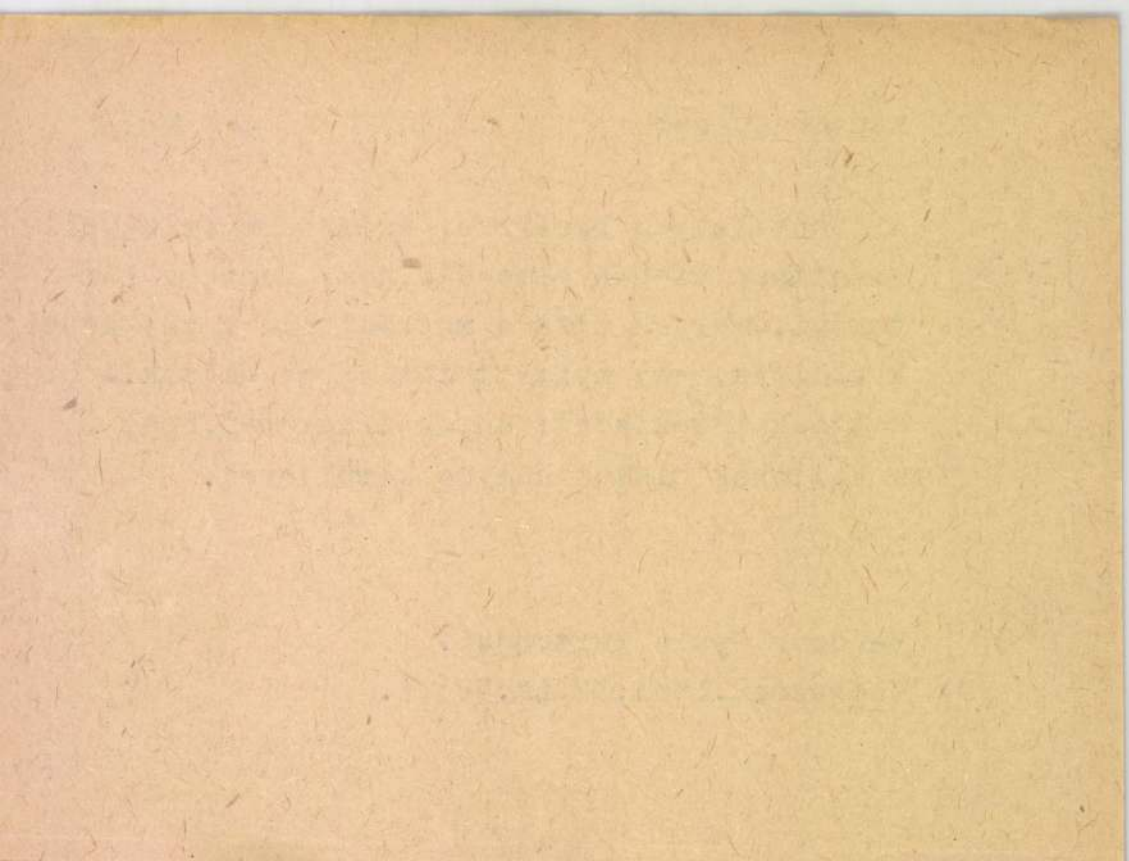
Kauser József

MDK

A Szent István bazilikai építésére felügyelő bizottság ülésén elmondta, hogy Benczur kartonjai, amelyek után a ~~sz~~ bazilika mozaikképei készültek, egy nyitott fészkerben állnak. A bizottság intézkedett annak érdekében, hogy a kartonok biztos helyre kerüljenek.

Benczur Gyula Kartonjai.

Műcsarnok.1901.32.sz.385.1.

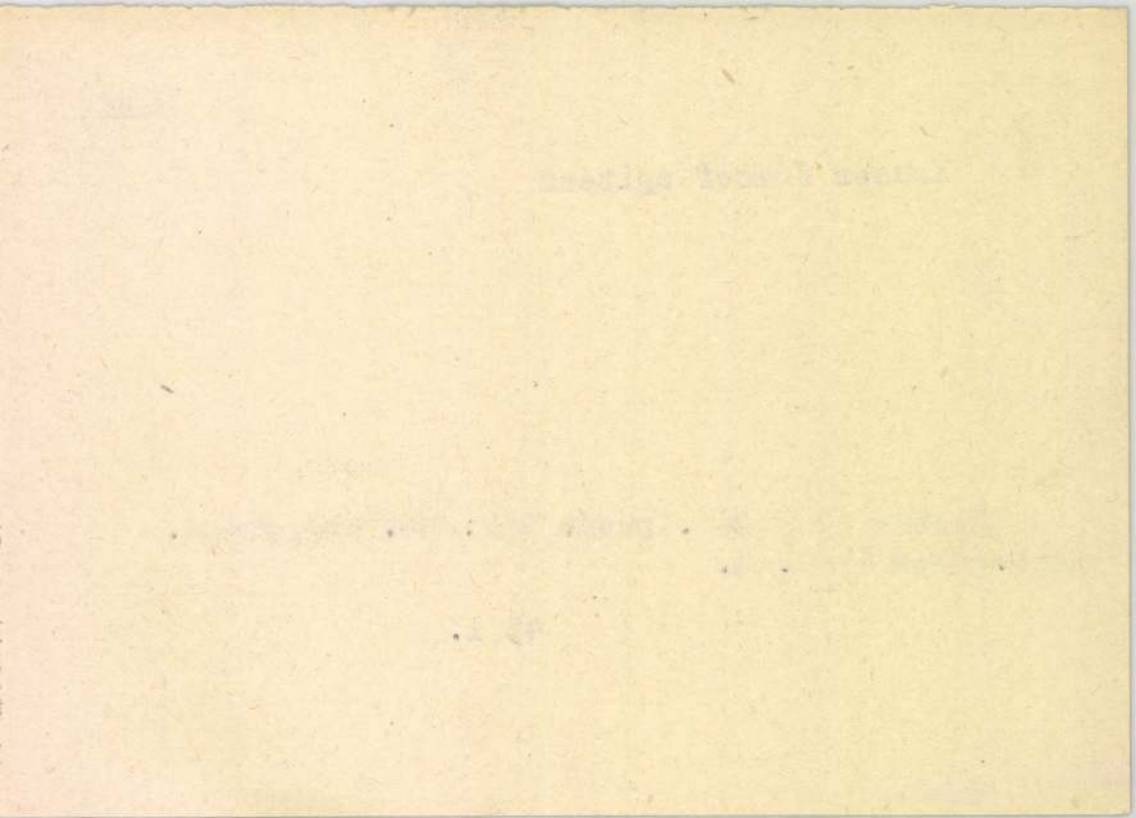

Kauser József építész

Fieber H: A Szt. István tpl. műv. méltatása.
Kath. Szle 1906. I.

45 l.

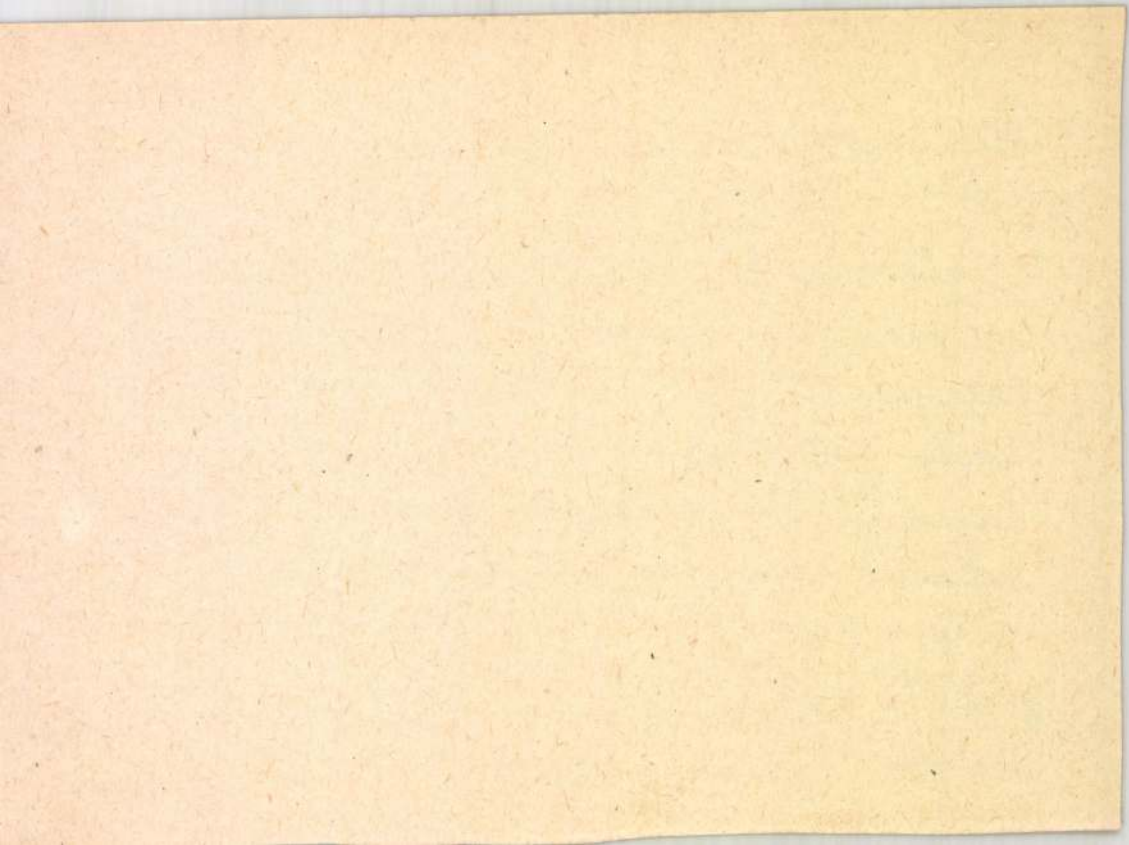
Kaiser József, építómester, építész

fejerte be - hoorná sümmelelés é
 Eurva-vona után - a lipótvárosi
 templom, Jbl - félsz tervet szerint
 való felépítését és a dívontást. A
 templomot, melyet később Barili-
 házat neveztek el, 1805. novembe-
 rében szerelték fel, ünnepélyes meg-
 nyitása nov. 13-én volt.

BUDAPEST, VI. évf. 1968. 11. sz.

38. old.

Scenogor Erwin: A Barilika kápolnája
 1868-i bevonása

KAUSER József építész

A Bazilika építkezését fejezi be
 tanulmányait a budapesti műegyetem és a
 párizsi École des Beaux Arts-on végezte

A Bazilika belsőjének kiépítését, szobrait

Étel könyv: Étel névkönyv 185., 191., 192., 210.,
 211.,

MDK

Kausef József építész

Budapest, Szent István templom

Rados J: A magyar klasszicista építészet ha-
gyományai. Bp. 1953 41

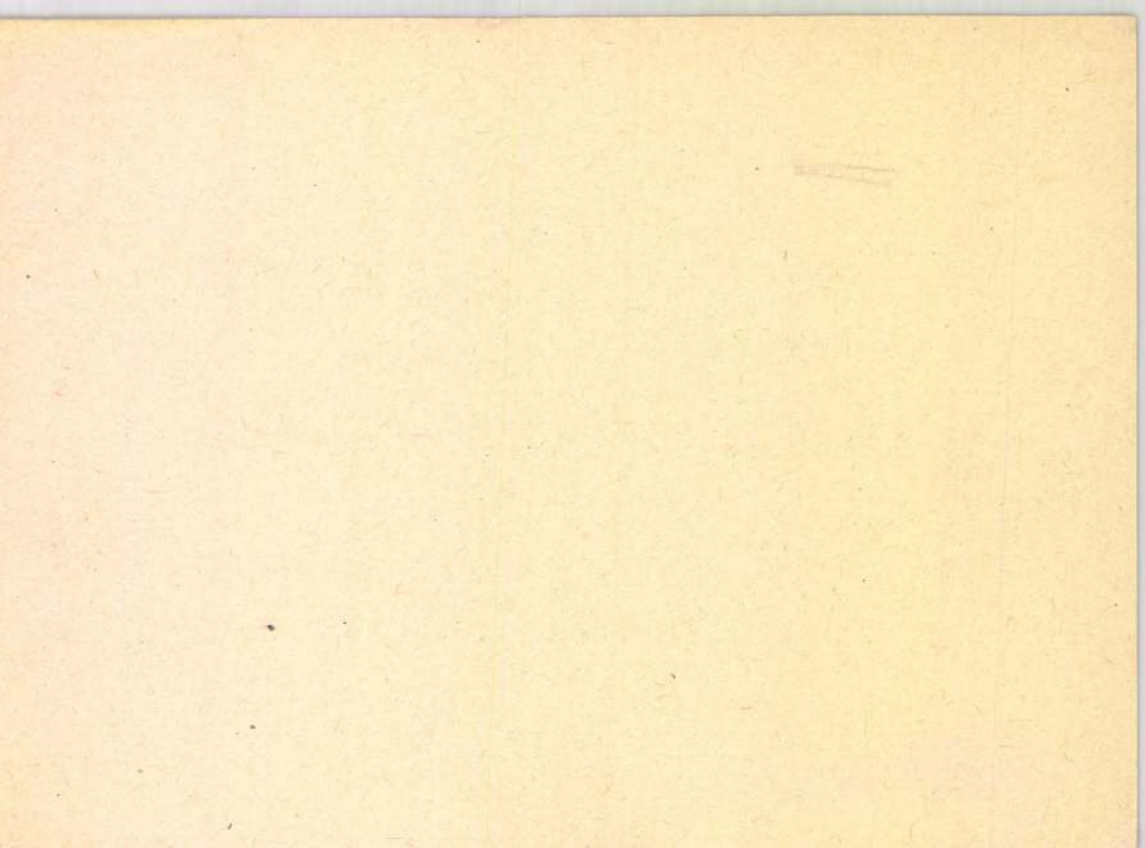

~~101 Miklós~~

A Bazilikát / Szent István plébániatemplom/
Hild tervei alapján kezdték építeni 1851-ben
Ybl Miklós folytatta és 1906-ban Kauser József
fejezte be.

89.o.

Szekely László /szerk/ : Budapesti zsebkalauz.
Bp. 1959.

ll. d. k.

KAUSEN József életész

Bp. Szt. István - Barichka Hilda József
tel. és Ybe leltőszal, 1845-1905

(Petr. 200)

Magyar életrajz. Bp. 1954. 273. l.

1842

Wm. B. Brown

For the ...

to the ...

(1842)

...

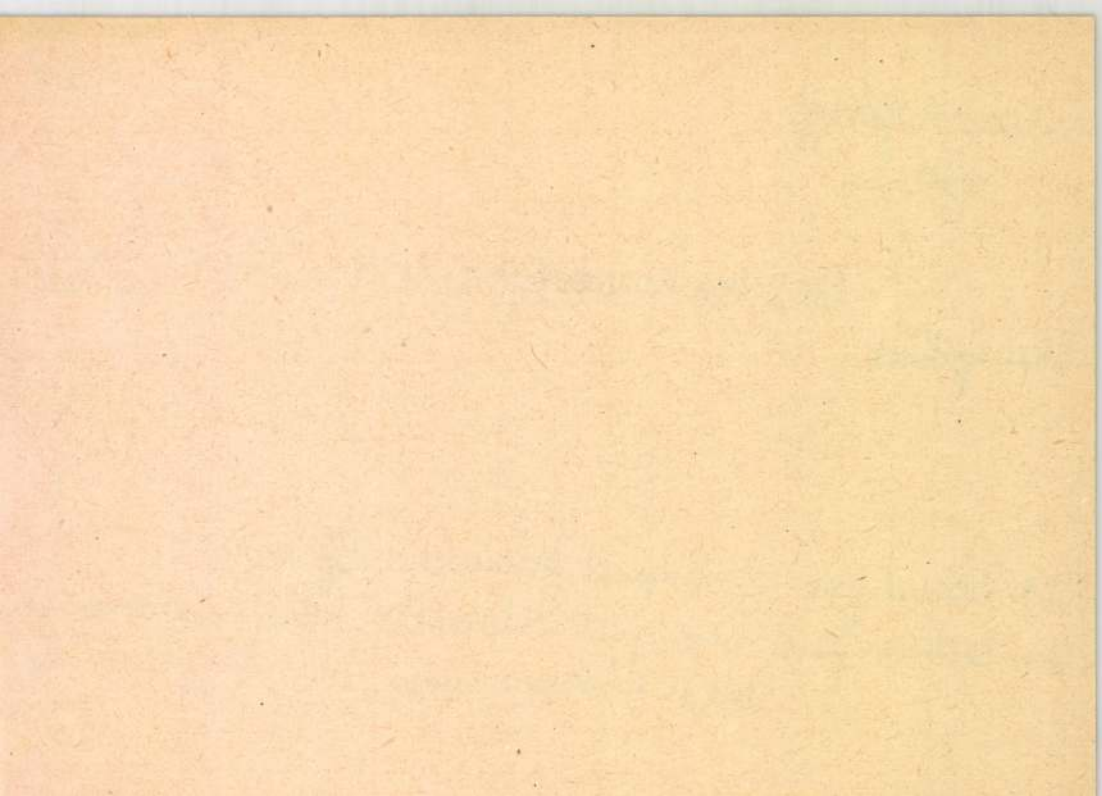
Kaiser József
építész

M.DK.

1905-ös Kaiser fejéste be a Szent István Basi-
lika építését.

Dt. Lechner József: Budapest műemlékei Bp. 1924.

Dt. Lechner József: Budapest műemlékei József nádor korá-
tól a főváros egyesüléséig. 187. l.

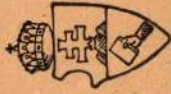

Kaiser József új
épitőmérnök,
id. Kaiser Józsefnek
a Bécsi Kent főtan-
tervplom építész-
fia. Idegbeteg
embe, esziritista
volt. Fohasem terve-
zett, örökölt vagyo-
mának kezelevel
foglalkozott. Fiasalon
felakasztotta magát
es meghalt Buda-
pesten.

Lechner Jenő dr
Közlöny. 1886. évf. 10

KIR. MAGY.
EGYETEMI NYOMDA
BUDAPEST VIII,
MÚZEUM-KÖRÚT 6
GÓLYAVÁR

TELEFON: *46-1-45
KÖNYVESBOLT
ÉS MAGYAR
KÖNYVBARÁTOK
BUDAPEST IV,
KOSSUTH LAJOS-U. 18
TELEFON 89-5-40

LEVÉLCÍM: 747
BUDAPEST IV. FŐK

Méltóságos
Nagyságos
Tekintetes

dr. Szentiványi Gyula titkár urnak

Budapest. IX.

Rákos u. 10. Műemlékek Ors.

ifj. Kaiser József
epítész

szül. Budapest 1881
szk. nyert 1903

Kezjegyz. Műegyetem. 10 l.

Pyrker J. L.

Mellig, jobbra, tojásdad medallion
czon kereszttel és mellén a vaszkoron
jelvényét címádájának gallérja alatt

PYRKER.

alól középtt: Carl Mayer's K.A. Nürnberg
legalól középtt: Stuttgart Verlag v

Am., mér. a vk. 12.1: 9.3 cm
A Gallerie der Deutschen Kle

Kaiser Tósef ifj.
éltés

Magyar Vilmos:

A Neureti Színház
tervezésére. IV. köv.
Épitő Terv. 1913.
F. 14. képeket.

A fenti pályázaton
8-ik díjat
nyert.

1
Sey:

Kaiser József III-ik

ind
2

Építő Tör. 1913. 147. c.

(Az új Nemzeti Színház
művelési bizottságának bi-
rálati jegyzékével.)

do több mint 34 eszendo bizony-
da által magasztalt templom fel-
részeket illetően. Irott forrásaink
gyes részeit (szentély, oldalhajók)
ették, ami általában szokásos volt.
Gellért Magyarországra érkezése
asszony napján a székesfehérvári
A koronázási palást, melyet ere-
a király és a királyné a bazilika-
házi funkciókat már korábban is

anyag: az ásatások során feltárt
bazilika Szent István-kori alakja-

bazilika és azzal összefüggésben
églelenül az első építési korszak-
y pillér magja minden bizony-
ató pillérmagok korbelti elhatáro-

*in első magyar király eleltrala Hartvick
bazilika kiváltáságra nézve: SEBESTYEN
áptalan egyházi kiváltásárai, Szazadok.*

us Pannonic plagis concurritur, corpus
tur, et quoniam ecclesia ab ipso con-
m erat dedicata, into consilio statuunt
e corpus terre commendare." *Legenda*
RH. Ed. SZENTPÉTERY vol. II. 432 p.

Kaiser József új

id

Értesítő 1913. II. 17
(A Nemzeti Színház
szepességéről.)

amikor a székesfehérvári ba
délről egyaránt azonos típus
Hasonló rendszer szerint épít
ház, melynek felszentelésén
alapformája lehetett már 10
tenak, melyet 1018-ban a
tőleg egy időben építettek át
rendkívül közel áll a székes
közül a főhajó szélesítvü apsz
nes záródásnak. Itt is megta
pillért, bár a mellékhajókat
Miniató alaprajza alapján
sem egyedül a szentélyt vála
négyyszögű pillér után ismét
pélida egyben felvilágosít a
négyyszögű pillér minden old
közül a keleti és a nyugati a

Kauser Föref if'ly
epitein

uod

→ Lechmarz 40

Spiritula voll, Öngul-
nos lett.)

(1940 pelimatan.)

A kapor kevesen
Hauser Föref-
mer uoa
Körälser a hit.

Józan királyi

7. hó 19. nap Kéz sivek

ei ábramat jelenlétben

tenyészes állományban

meg van előzetes, más

frühermöggeit közelet

get vagy az mevetés

chimmene sivek közelet

At. n. hó g. hó sivek közelet

Kausen Jönkef ifj

arrede Heya
Zollamtol

Repr.

Rat Str 165:8

Halves considered
Pelmarostoy

Kaiser Josef II

München 1910.357

W. W. W.
W. W. W.

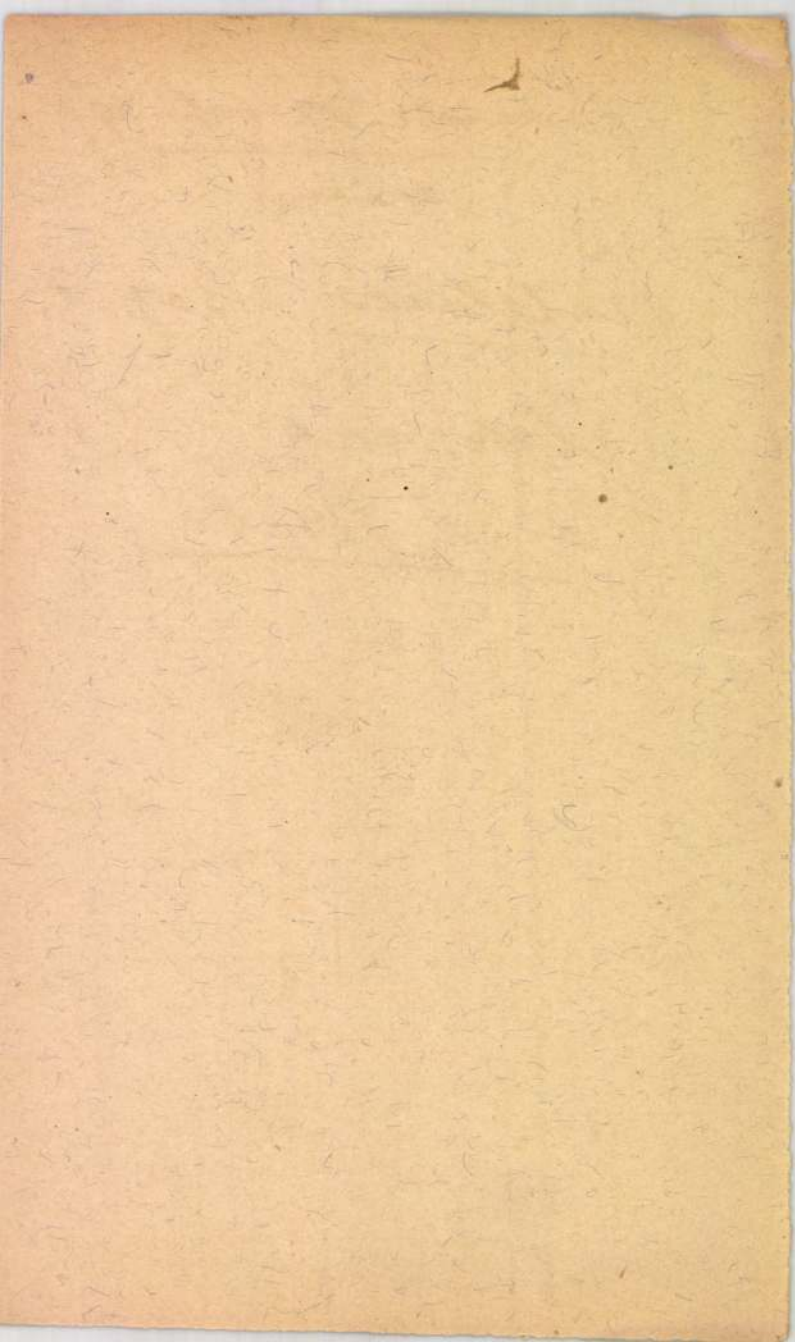

Kauser Jöref idj
eriten

Refelslex . 309. l.

Elek. arch.

n. o. 734. l.

K

Kaiser József

59-éves nunciatu
ar ujsagor nemet
Budapestten onvil-
ko. lett 1940.
peliusaban.

A fensi arvos

Kaiser József
epiteimel

Lásd ott:

Dr. BERINKEY DÉNES

ÜGYVÉD

Budapest, III., Zsigmond-utca 70. II. 4.

TELEFON: 152-32.

Postatakarékpénztári csekkszámla: 43698.

Nagyságos

dr. Szentiv

Kedves Barátom ! Ép ma kaptam meg az idéz
ügyben. Az idézés 1927. január 7.-én
Itélőtábla, II.32.szám.

Ha addig nem találkoznánk
rácsonyi és ujévi ünnepeket !

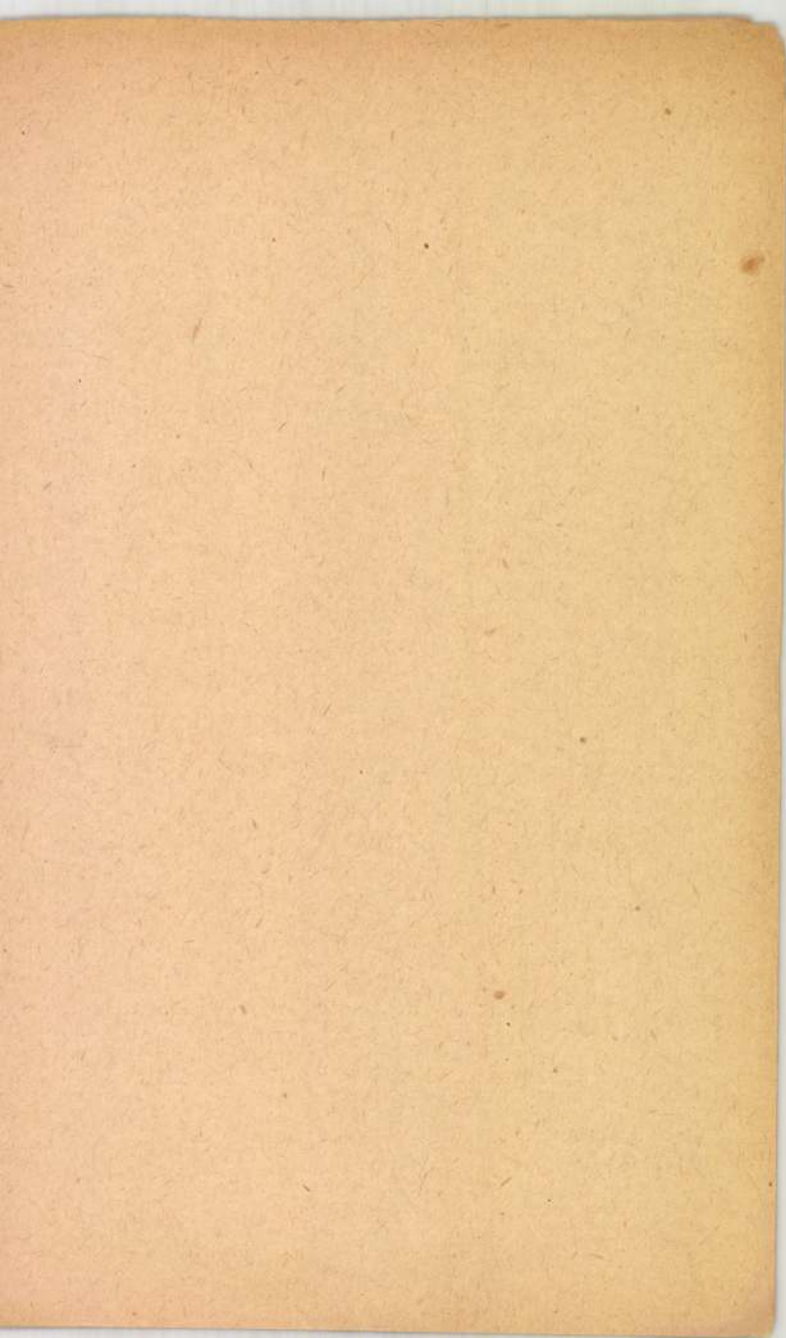
Igaz nagyrabecsüléssel

V. Országhas, 12/12

Kawer
epitén

Laid Fey epitén

Kaiser Josef

Köfarago

S.

Schoen Rokuslap

11. S. -

Rónai Könyvtár-úgy 17.162

Kaiser Josef
Strasse:

Kőparagó mester
Ort:

Pesten. 1831. ben
Name:

pályázat a Ludovika
kőparagó mesterháza
redménytelenül.

Bachó László. A magyar
kir. honvéd Ludovika
akadémia köt. Pp. 1.
1930. 155. l.

Nr.

Stichwort

Preis

Senden Sie aus Katalog Nr.
Please send from your catalogue no.
Veuillez m'envoyer de votre catalogue no.

645

Herrn Karl W. Hiersemann, Leipzig

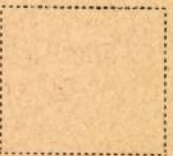
Datum

Postkarte

Herrn

KARL W. HIERSEMANN

Buchhändler und Antiquar

LEIPZIG C1

Königstraße 29 • Postschließfach 163

Kaiser József

Közaranyester

1828-ban a pesti városi tanács
felhívására Kúttal vezette
a Ferenciek-teret rajnára,
melyet azonos Kúttal nem
fogadtak el.

História. 1928. 5. m.

(A Ferenciek-teret alatt
közközt.)

Stepanyushkiy
Kiyevskiy

Kaiser Josef

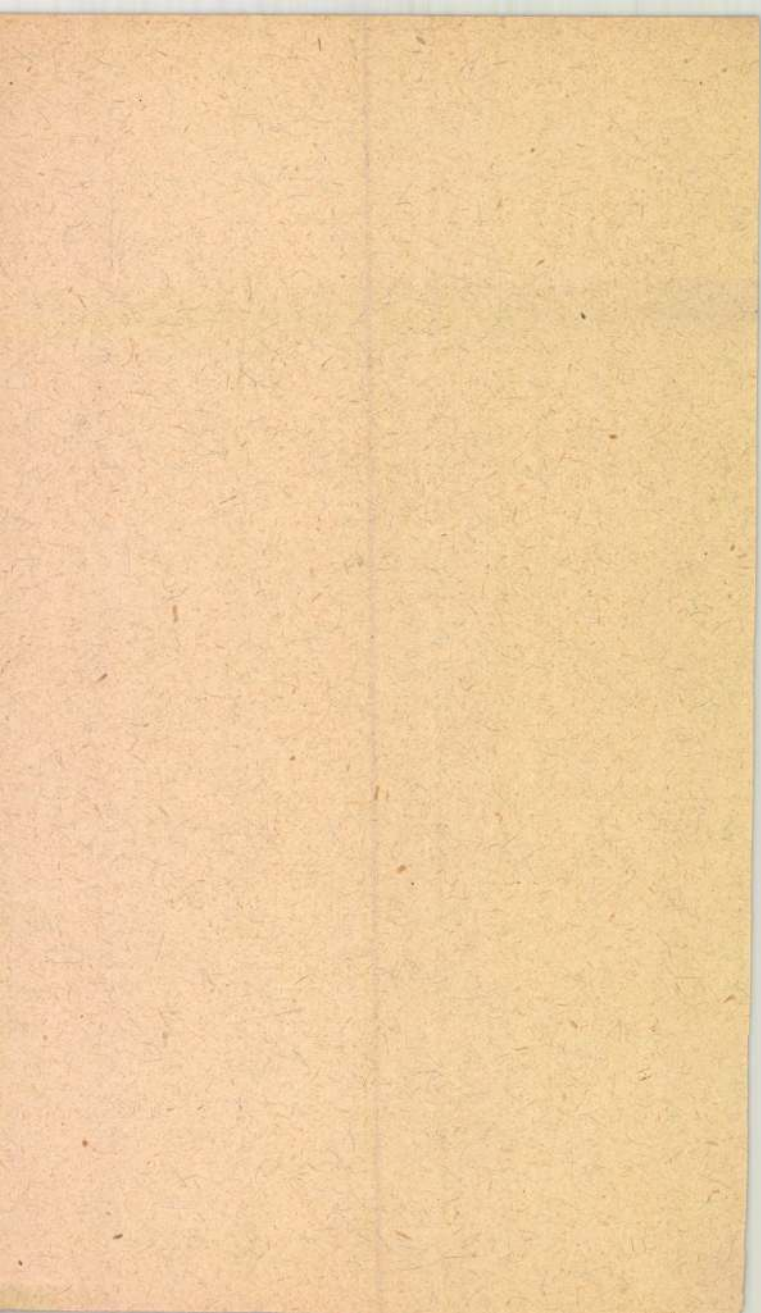
Möjfarago'

1848. es 1867. be-
pestvárosi; brüts. taf-

Schwall L., Adalé-

Rok. Bsp 1899. 272

(I)

Kaiser Josef
posti köfarags

l.

Schoenjüngfer
10. l.

Romani Kousros galat . V. 250.

Kaiser Josef
Königs

l.

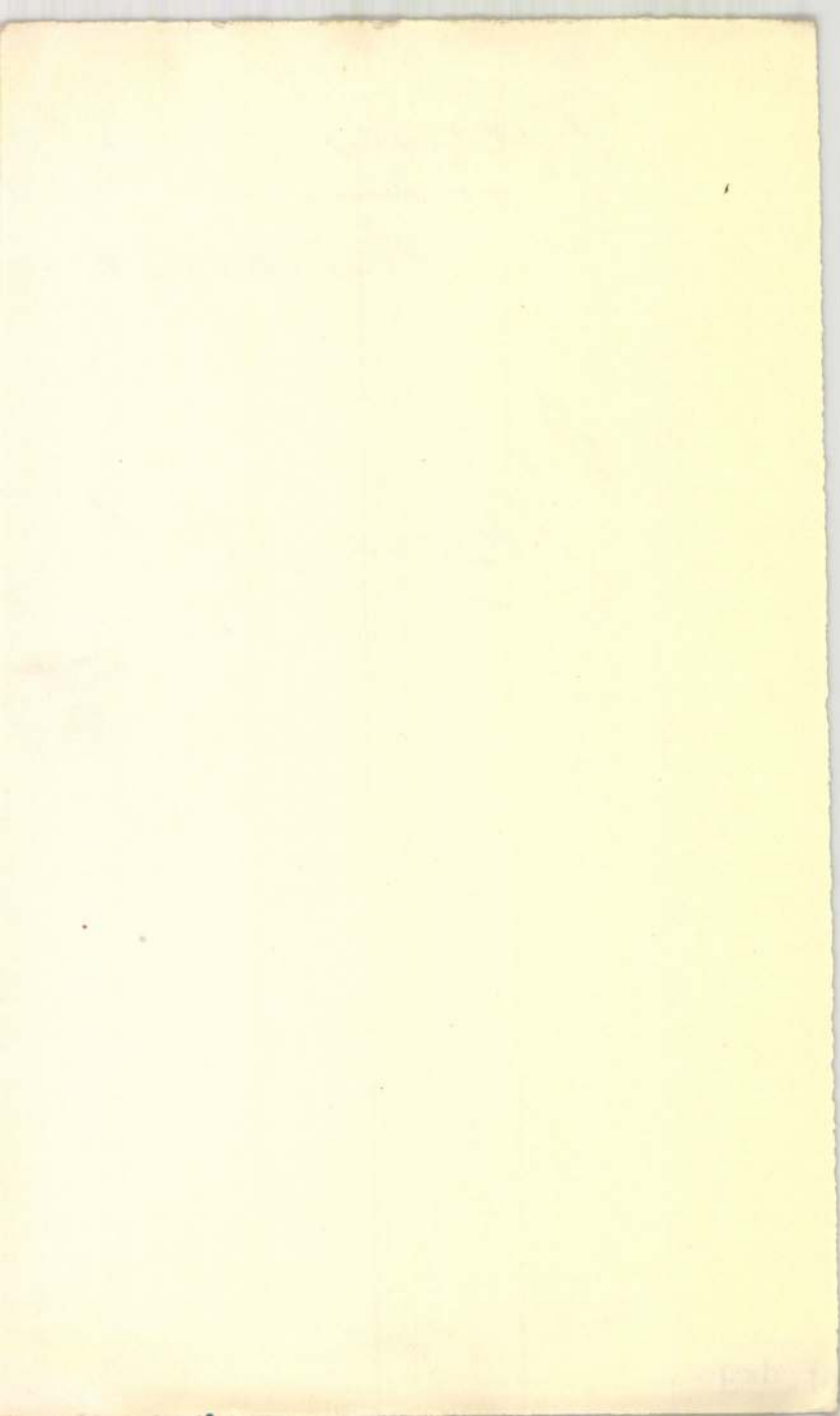
Schönherzverein
5-l - 6-l

~~Memorandum~~ hangroes VIII. 241, 242

Kaiser József
Könyvtára

L. Kovács 196. l.

Kaiser József

Közfürdő

Pest 1837

Tanul-

Bp.

Műltjé-

ből.

VII.

18. l.

PEST VÁROS EREDETE

5

előkerültek nagyon gyengén, rosszul épített középkori falak is, de ezek csak magánlakások céljára szolgálhattak. Középkori középületre (vár, templom) utaló falmaradványok eddig még onnan nem ismeretsek. Anonymus 52. fejezetében elbeszéli, hogy Árpádot egy kis forrás felett temették el, mely kőmederben folyik alá Attila városába. Ez a sokat tárgyalt és különféleképen értelmezett kőmeder lehetne az az ivóvizet szolgáltatató vízvezeték is, mely a Szőlőkert-utcában az 1927. évi csatornázáskor került elő. Iránya az Árpád-forrástól egyenes vonalban vezet az óbudai református templom területe felé, ahol a római castrum délnyugati sarka állhatott. A mai úttest felszínétől alig 30—40 cm-re jelentkezett a római korban kb. másfél méter magas tömör falazás,¹⁴ melynek felső részébe voltak beágyazva forró mészhabarcbsba kétsorban egymás mellett a vízvezetési csövek. Feltűnő, hogy ezzel párhuzamosan, kb. 3 m távolságra egy másik azonos konstrukciójú vízvezeték is vezetett, mely ma is jól látható a Vörösvári-út 44. számú ház pincéjében. A vízvezeték tömör alapépítménye képezi a vörösvári-úti házak Szőlőkert-utca felőli falainak alapzatát s az utca színvonaláig megy fel. Ez több házban nyomon kísér-

hely, az Árpádok korában lakott volt-e? A Raktár-utcát és környékét (Vihar-, Szellő-, Berend-utcák), ahol egy késő-római temető a cella trichorával került el, a középkori település elkerülte. A cella és a szomszédos terület szántó és kukoricás volt a legutolsó időkig, a római falak felnyúltak a föld felszínéig, mint az ma is a szomszédos telkeken észrevehető. A raktárutcai városi házak építései kor mindössze egy 17. sz.-i valon sisakot találtunk. Feltűnő előszeretettel karolta fel azonban az Árpádkor a környező hegyvidéket, ahol a római gazdag villanegyedre támaszkodhatott s azokba egyszerűen beköltözött. Ugyanezt megtehetette a táborváros déli részein is.

A limes feladása után az Aquincumot megszállva tartó népelemeket hátrahagyott emlékeik nyomán ismerhetjük meg. Nagy Géza volt az első, aki Budapest népvándorláskori emlékeit összefoglalta s lemondóan jegyezte meg: ¹⁶⁾ »Népvándorláskori emlékekben oly szegény Budapest környéke, hogy azokból az egész korszakra nem lehet következtetést vonni. Ó-Buda területén egy pár szórványosan lett ékszer s a Duna balpartján a Loverseny-téren több sír mellékletei: ennyiből áll az egész, ami a népvándorlás

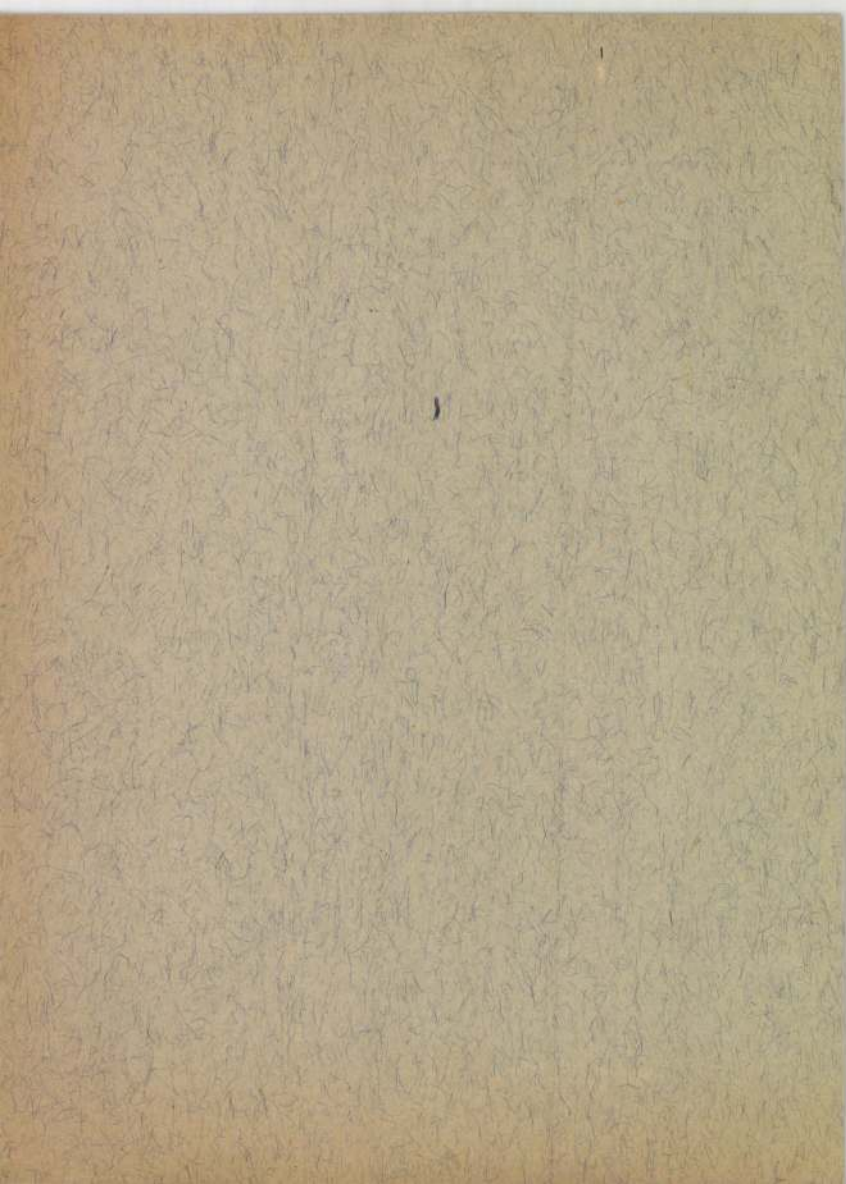
Kaiser Löwe

Köfaragömeter

Länd
2

Marzovic

16, 31, 32. l. 57. l.

Kaiser Josef

Kofaragi

1822. Pest.

Vzd. 213. l.

~~British Museum III. 198, 200, 201,~~

Kaiser József

Profesször

Kez. l. és hely. követelde

Profesször munkái

Pat. 12. l.

Bestelbeschrijving van mijn museum

V. 220.

Kaiser Joseph

Kaid

2

Lib. 104.8

Charlottenburg h. n. III. 191

Kaiser Josef
nobilit

erob.
r

Marssevic

Kaiser Josef

Kofaragi

1820 untsatta be seme-
let a pesti könyves
a Kofaragi cshudr

Pke. 213. l.

Bardonia N. Y. 11. 28.

Kaiser József

1838-ban a legidősebb a
Kőfaragó mesterek Kört a
pesti Kormány és Szűz-
gő céhben.

Pkc 213. l.

Löflovits Arthur I. 29.

1905. január 5.

Radixes Juvenet az Ipacminireti Kirizeum igazgatójának.

* Doniák Gyula Főbíró, Erzsébet-Főbíró, pályadíjbírók és Fegedi
Somonogi Könyvelő - és városi mérnök részére letéltent leendő jótenge-
dés sárgyabán (1022/1904.)

Kaiser Josef

40d

Budapesti Hírlap

1904. aug. 7. (A
nemt István bevilése.)

²
Kaiser József

irod
2

Rados Jenő dr. A
neo-klasszicizmus nagy
magyar templomai.
Bpest, 1937. 41. l.

AZ 1897—1898. TANÉV

ÉRTESÍTŐ

Kauser József

383. Batai templom távlati képe ♥
Vízfestmény. Tervezte: Töry Emil ♥
484. Batai templom metszetei ♥
Vízfestmény. Tervezte: Töry Emil ♥
485. Családi sírbolt ♥
Fénykép. Tervezte: Töry Emil ♥
486. Az Erzsébet-szobor-pályamű részlete ♥
Fénykép. Tervezte: Töry Emil ♥
487. A budapesti Erzsébet homeopata-
kórház kápolnája ♥
Fényképek. Tervezte: Töry Emil ♥
488. Főoltár vázlatai a budapesti Szent
István templomhoz ♥
Vízfestmény. Tervezte: id. Kauser József
489. Ugyanaz ♥
Vízfestmény. Tervezte: id. Kauser József
490. Ugyanaz ♥
Vízfestmény. Tervezte: id. Kauser József
491. Ugyanaz ♥
Vízfestmény. Tervezte: id. Kauser József
492. Főoltár a budapesti Szent István
templomban ♥
Fénykép. Tervezte: id. Kauser József ♥

93
Tárunk. Tár. egyházm.
kiáll. 1908.

493. Mellékoltár a budapesti Jézus Szent Szive templomban ♥
Fénykép. Tervezte: id. Kauser József ♥
494. Tabernaculum ajtó a Jézus Szent Szive templom főoltárához ♥
Vízfestmény. Tervezte: ifj. Kauser József
495. Jézus Szent Szive templom homlokzatának távlati rajza ♥
Vízfestmény. Tervezte: id. Kauser József
496. Szent István templom belső kiképzése és színezése ♥
Vízfestmény. Tervezte: id. Kauser József
497. Szentségfelmutató ♥
Vízfestmény. Tervezte: id. Kauser József
498. Szentségfelmutató ♥
Vízfestmény. Tervezte: id. Kauser József
499. Kriptakapu a budapesti Szent István templomban ♥
Fénykép. Tervezte: id. Kauser József ♥
500. Dunántúli templom ♥
Rajz. Tervezte: Medgyaszay István ♥
501. Zebegényi templom ♥
Tollrajz. Tervezte: Kós Károly ♥

Kausen Josef
epitelen
lipótvarosi templom
vrod

Volics 1894

64. l.

col.
dbornu töredéke, XI. sz. —
etkő, XII. század
(m.)

Kaiser Török (~~muuttanut~~)
münchenistä

Töväroni Lapori 1896. jan. 22., 9. dd.
(Töväron. a lipotöväroni baxiliken
epistole.)

Kalmari

Kaiser József

rod
2

Kaiser József -

Lechner Jenő:

A Bazilika utolsó
XIV. évi törté-
nete. Felolvasás
a Magyar Építész
Egyesületben 1905
ápr. 29.

Jóvá 4 l.

St. James Street

187

St. James Street

St. James Street

St. James Street

St. James Street

St. James Street

St. James Street

St. James Street

St. James Street

St. James Street

Kaiser József

csod
2

Kaiser József —
Lechner Jenő : A

zent István templom
Építési történetéről.
Feldolvasás a Művelődés-
és Építési Bizottság
1905. apr. 29. Gy-
rei 4 l.

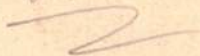

Kauser József

Lechner Jenő dr. A bu-
dapesti Rent István-
templom. Epítés Spar
1905. máj. 14. A fölkész-
rajzával.

A fenti templom
építési tervét való kevé-
keveséje nélkülösen
ismertetve!

Eresteg lánd

KNIRR HENRIK, V

Kaiser Josef

előadás a lipótvarosi
Went István seulptor-
ról a Művész Egyesü-
letben. (Az előadás
május 4-én. Lechner
személyében.)
Kivonat az Egyetemes

Budapesti Hírlap.

1905. ápr. 30.

Kaiser Josef
später

Barilke

und

Gardonyi Albert

Öfen erstendó Buda-
pest városfőváros
Körhivatal.

Bp. 1925.

102. c.

Urasis!

29

I

Lo

7K 9g-

Krisztus keresztrefeszítését és mennybe menetelét ábrázolja. Az akantusz levelekkel álló gazdag keret dísz a római plasztika legjobb idejére emlékeztet minden zsúfoltsága és egyhangúsága ellenére; a jelenet azonban oly mértékben telítve van oda nem illő antik elemekkel, hogy az a mai szemlélő számára már szinte érthetetlen. Fent a középen felhőből kinyúlik az Atyaisten keze, tőle jobbra és balra azonban Apolló négyes fogatú napszekere és a Hold ökörfogata látszik médaillonban. A jelenet alján pedig az Oceanus és a Terra ülő, illetve fekvő alakja között Róma város istennője emelkedik (6. kép). Magyarázatul csakis az szolgálhat, hogy az antik világ ég és föld szimbolumai a karingkori irodalmon keresztül oly mértékben váltak általánossá, hogy művészeti ábrázolásuk, még a kereszténység legfesztegebb jelenetével kapcsolatban is lehetséges volt.

Valóban a karingkori irodalom annyira telítődik antik elemekkel, hogy az egész középkor számára közvetíti a jól-rosszul megértett antik

I

msk

ms

Kaiser Josef

építész

lipótvárosi templom

rod

Deutscher Haus-

schatz

(Regensburg.)

1892. 68. l.

Kausser Főnök
Egyes

k jelen kelet és ügyszám alatt
ntézett rendeletének másolata:

A Bpesti Karilika
nagy Kandelaber-
je, kerete zenti
Repr.

Magyarország Képes
sebuna. Pp. e. n.

templom tetőfedésének helyreállítási
A-t engedélyezvén, utasítom az
Fritz Nándor, mériafalvi r. kath.
elszámolás kötelezettsége mellett
alnaplójában kialakítva számolja el.

hi teléül:

183.417-1919. szám.

B. XVII.

A Műemlékek Orsz. Bizottságának, f. évi szeptember hó 16-án 165. sz. a. kelt felterjesztésére tudomása végett azzal küldöm meg, hogy az utalványozásról Fritz Nándor máriafalvi r. kath. plébánost sürgősen értesitse.

Budapest, 1919. november hó 7.

A miniszter rendeletéből:

Gy. Kaiser József

A borsói barilika
főolvasója, Terverte

ek jelen kelet és ügyszám alatt
rhoz intézett rendeletének másolata:

fenti. Repr -

Magyarországi Képes
Albumna. Bp. é. n.

ztárt, hogy Sculek Frigyes, a
Jadó építésze részére az 1917. évi
nyozott havi 209 korona tisztelet-

A vallás- és közoktatásügyi

182.908-1919. szám.

B. XVII.

A Műemlékek Orsz. Bizottságának, f. évi szeptember hó 13-án 162. sz. a. kelt fölterjesztésére tudomása és további eljárás véget kiadom.

Budapest, 1919. október hó 13.

A miniszter rendeletéből:

Móricz Károly

Kaiser József

apiter

~~jelen kelet és ügyszám alatt~~

~~ett rendeletének másolata:~~

A bírákosi tisztség-
váltás, és az írók
diplomás és kiegészít-
ési kérelmei. Felelős
szervezet.

Repr-

Magyarországi Könyv-
szervezet - Pp. és

ztoságnak 151.005/1919. sz. rende-
letével vezetők által gondozási költ-
et f. évi január hó 1-től kezdve évi

szervezet
szervezet
szervezet

A vallás- és közoktatásügyi m.

184.370-1919. szám.

B. XVII.

A Műemlékek Országos Bizottságának,

Budapest.

Hivatkozással a Bizottság f. szeptember hó 19-én 170/1919. sz. a. kelt felterjesztésére, tudomás és megfelelő további eljárás végett kiadom.

Budapest, 1919. október hó 13.

A miniszter helyett: